Biblioteca ASTRA
Sibiu

An. II, nr. 1(6), 1997

DOSARELE ISTORIEI

Revistă editată de SC Evenimentul Românesc

Crize fierbinți ale Războiului Rece

Un oaspete de seamă al redacției: Vladimir Tismăneanu

„În jurul revistei «Dosarele Istoriei» se poate dezvolta un institut de studii comuniste și postcomuniste"

În a doua jumătate a lunii ianuarie 1997, politologul american de origine română Vladimir Tismăneanu (n. 1951, Brașov), profesor la Departamentul de Științe Guvernamentale și politice al Universității din Maryland, director al Centrului de Studii pentru Societățile Postcomuniste de la aceeași Alma Mater, s-a aflat în țara natală pentru a participa la lansarea versiunii românești a de acum celebrului său volum ***Reinventing Politics: Eastern Europe from Stalin to Havel*** *(ediție princeps New York, Free Press, 1991), apărută la Iași, la Ed. Polirom (****Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel****, trad. Alexandru Vlad, studiu introductiv Dan Pavel, 1997, 285 p., col. „Collegium"/Sociologie, Științe Politice). După o serie de întîlniri și discuții avute cu reprezentanți de marcă ai vieții noastre politice, culturale și jurnalistice, Vladimir Tismăneanu și-a găsit timp pentru a lua contact nemijlocit cu redacția revistei „Dosarele Istoriei", publicație pe care o cunoaște și o urmărește de la apariție. De altfel, ce altă dovadă mai grăitoare a interesului manifestat de distinsul politolog și istoric al ideilor față de revista noastră decît faptul că domnia sa a acceptat oferta de a face parte din colectivul de consilieri științifici?*

Cu amintitul prilej, Vladimir Tismăneanu ne-a acordat un interviu mai amplu, din care redăm fragmentul referitor la revista „Dosarele Istoriei".

„Era de prea mult timp așteptată pentru ca revista să nu fie salutată. Dintr-o perspectivă culturală, era o nevoie disperată să existe o asemenea publicație și în România postcomunistă. Am remarcat în numerele apărute pînă în prezent materiale extrem de bine documentate, argumentate și articulate, dar și – o spun cu toată sinceritatea și cu tot respectul pe care vi-l port – altele care nu s-au dezbărat de păcatele amatorismului și care nu se pot lăuda cu o informație cu totul nouă. În ansamblu însă, este un succes mai mult decît notabil și de aceea sînt onorat să colaborez, în măsura în care pot eu ajuta revista; pentru că, de fapt, revista mă ajută pe mine în propriile mele studii. Este un început bun. Știu că planurile dumneavoastră nu se opresc aici. Din această perspectivă, revista poate constitui o structură pe care să se grefeze o instituție. E adevărat că orice revistă este o instituție în sine, dar la fel de adevărat este faptul că n-ar fi prima oară în istorie cînd o revistă devine o instituție. Adeseori institute sau centre de cercetare s-au clădit în jurul unei publicații. Dintr-un reflex ce ne vine din apusele vremuri, sîntem obișnuiți cu ideea că instituțiile se fac întîi și abia apoi «organele de presă». În cazul de față, vă doresc din tot sufletul ca lucrurile să stea complet invers: nimic mai potrivit și mai normal decît ca în jurul revistei «Dosarele Istoriei» să se dezvolte un institut sau un centru românesc destinat studiului originilor, evoluției și prăbușirii regimului comunist din România. Nu mai puțin, postcomunistului. Altfel spus, un institut/centru – așa cum există în multe din fostele state plasate cîndva dincoace de «cortina de fier» – non-ideologic (deși ideologia a fost substanța intimă a sistemului comunist) și care să aibă un singur angajament: să restabilească adevărul istoric privind regimul comunist".

A consemnat:
Mircea SUCIU

Sumar
nr. 1 (6) • 1997

DOSARELE ISTORIEI
Biblioteca ASTRA
SIBIU

Crize fierbinți ale Războiului Rece
(Hot Crises of the Cold War)

Ion CRISTOIU
Moștenirea Războiului Rece 2
The heritage of the Cold War

Florin CONSTANTINIU
Un război altfel decît celelalte...4
A war different from the others

Mihail E. IONESCU
Războiul Rece: o criză prelungită 8
The Cold War: A prolonged crisis

Adrian POP
Cotitura: de la cooperare la confruntare 14
The turning point: From co-operation to confrontation

Constantin HLIHOR
Percepții românești asupra confruntării Est–Vest.....20
Romanian views on the East–West confrontation

Mircea SUCIU
Corneliu Mănescu: „România nu a fost un partener entuziast al Pactului de la Varșovia“.....25
"Romania hasn't been an enthusiastic partner in the Warsaw Pact"

Constantin BUCHET
România și strategia „îndiguirii“.....32
Romania and the containment policy

Robert LEVY
Țapul ispășitor al eșecului comunist 37
The scapegoat of the Communist failure

Luc DE VOS
Război în timp de pace 39
A war through peace

Nicolae CHILIE
„O pană de automobil pe drumul cooperării Est–Vest“ ..44
"A flat tyre on the road of East–West co-operation"

Gheorghe BUZATU
Mircea CHIRIȚOIU
Istoriografia Războiului Rece..48
Historiography of the Cold War

Alina TUDOR
Laurențiu PANAITE
Războiul Rece: 11 crize, 24 de personaje.....54
11 crises, 24 characters of the Cold War

În atenția cititorilor

- În catalogul publicațiilor, **„Dosarele Istoriei“** figurează la **poziția 4.396**
- Abonamentele se fac și prin **Total Press** (pentru informații suplimentare, sunați la tel. (01) 650.44.75, **Alexandru Constantinescu**)
- Costul abonamentelor (4.000 lei/exemplar, plus 100 lei taxe poștale):
  3 luni — 12.300 lei
  6 luni — 24.600 lei
  12 luni — 49.200 lei
- Sumele se depun la BRD, SMB / SC Total Press SRL, cont 40.72.99.61.56.726
- Pentru străinătate:
  3 luni — 42 USD / 63 DM
  6 luni — 84 USD / 127 DM
  12 luni — 168 USD / 255 DM
- Sumele se depun la BRD, SMB / SC Total Press SRL, cont 15.20.79.61.56.726

S.C. Evenimentul Românesc S.R.L. ER editura București

ABONAMENTE PRIN TOTAL PRESS TEL: 312-1241

Director
Ion CRISTOIU
Redactor-șef
Mircea SUCIU
Secretar științific
Laurențiu PANAITE
Secretar tehnic
Marius POTCOVARU
Consilieri redacționali
Pierre du BOIS (Institutul Universitar de Înalte Studii Internaționale, Geneva),
Gheorghe BUZATU (Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Iași),
Radu CIUCEANU (Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București),
Mircea CHIRIȚOIU (Arhivele Militare ale Statului Major General, București),
Florin CONSTANTINIU (Institutul de Istorie „N. Iorga“, București),
Dennis DELETANT (Institutul de Studii Slavone și Est-Europene, Universitatea din Londra),
Mihail E. IONESCU (Școala Națională de Științe Politice și Administrative, București),
Robert LEVY (Universitatea California din Los Angeles),
Stelian TĂNASE (Facultatea de Științe Politice și Administrative, Universitatea București),
Vladimir TISMĂNEANU (Universitatea din Maryland)
Cristian TRONCOTĂ (Institutul Național de Informații, București)

Publicație lunară editată de
SC Evenimentul Românesc
Director
Daniel TOMESCU
Director economic
Ionel VLAD
Director consilier
Iliuță NAGHI
Redacția
Calea Victoriei nr. 133–135, sc. A, et. 2, sector 1, București 71102
Tel.: (004)(01) 650.47.28
Fax: (004)(01) 650.50.25
Tehnoredactare computerizată
SC Evenimentul Românesc
Coperta: Ștefan CIOS
Tipar
SC Miron Group SRL, București
Difuzare: Total Press

Reproducerea integrală a articolelor și preluarea ilustrațiilor se fac numai cu acordul redacției. Corespondența și articolele propuse spre publicare (dactilografiate și însoțite de ilustrații) sînt așteptate pe adresa redacției.

© 1997 Evenimentul Românesc

Moștenirea Războiului Rece

Ion CRISTOIU

Euforia iscată de prăbușirea comunismului a atins grav luciditatea analiștilor. Chiar dacă între timp s-a renunțat la metaforele ieftine inițiale, metafore menite mai degrabă a cînta decît a despica firul în patru, totuși privirea cercetătorilor continuă să fie tulburată de noutatea evenimentului. Criza de nuanțare analitică își spune cuvîntul nu numai în judecarea realităților postcomuniste, limitate arbitrar doar la fostele țări socialiste, dar și în retrospectiva asupra Războiului Rece. Văzut de unii ca un război de-adevăratelea — cel de-al treilea război mondial —, Războiul Rece și-a avut efectele sale dezastruoase. Porniți să le descopere și să le arate lumii, cu bătăi cocoșești din aripi, cercetătorii se opresc de obicei asupra „lagărului sovietic". Tomuri întregi n-au altă temă decît efectele negative ale Războiului Rece asupra țărilor aflate pînă în 1989 sub dictatura comunistă. Aș fi spus că nimeni n-a încercat să-și ridice privirea deasupra întregii planete, pentru a se întreba și despre moștenirea mondială a Războiului Rece, dacă nu mi-ar fi căzut în mînă lucrarea lui George F. Kennan, **At a Century's Ending: Reflections, 1982-1995**, apărută nu de mult în

SUA. Autorului nu-i trebuie cine știe ce prezentare. E vorba de celebrul George F. Kennan, cel care, în 1947, avea să lanseze teoria stăvilirii tăvălugului sovietic, temelie a politicii americane intrate în istorie sub numele de „îndiguire".

Ce spune Kennan în lucrarea sa apărută în 1996? Deși n-a făcut prăpăd uman și material, precum cele două războaie mondiale, războaie fierbinți, ca să le zicem așa, cel de-al treilea, Războiul Rece, a afectat totuși starea planetei. Autorul enumeră printre efectele mondiale negative ale Războiului Rece împărțirea politică a continentului european timp de aproape o jumătate de secol, uriașa risipă de surse în cursa frenetică a înarmării, inventarea și fabricarea armei nucleare, rămînerea pe planetă, chiar dacă încă nefolosite, a unor stocuri radioactive. Dat fiind că problematica volumului semnat de George F. Kennan vizează doar tangențial moștenirea Războiului Rece, mi-aș permite să continuu întreprinderea începută de autor, adăugînd efectelor evidențiate de analistul american alte cîteva, la fel de importante. M-aș referi îndeosebi la faptul că Războiul Rece a creat instituții europene și mondiale vizînd, prin definiție, preîntîmpinarea înaintării comunismului dincolo de hotarele stabilite de Ialta. E vorba, desigur, de NATO și de Consiliul Europei. După prăbușirea comunismului, lumea s-a trezit în brațe cu acești doi giganți consumatori de bani prin funcționărimea angajată, printr-o întreagă infrastructură. Ar fi fost normal ca, atît NATO, cît și Consiliul Europei, instituții create pe perioada Războiului Rece, să dispară odată cu prăbușirea inamicului împotriva cărora au fost ridicate asemenea unor metereze. Din nefericire, acest proces firesc rămîne extrem de dificil. Renunțarea la NATO nu înseamnă, cum s-ar crede, abandonarea de către Occident a apărării strategice de un inamic potențial. Nu de alta, dar inamicul, adică Uniunea Sovietică, a dispărut. Oricît s-ar strădui adepții tinerii în viață a NATO să ne convingă de pericolul pe care-l mai reprezin-

tă Rusia, e greu de crezut că Occidentul mai e amenințat dinspre Răsărit ca pe vremea Războiului Rece. Dacă există o tendință expansionistă a Rusiei, în nici un caz ea nu mai poate atinge forța mondială pe care o avea răposata Uniune Sovietică. Continuînd o politică dusă de cîteva secole, Moscova nu va renunța, desigur, la a juca un rol în afacerile europene și chiar mondiale. Numai că terenul jocului e net diferit de cel din perioada Războiului Rece. Bătălia pentru păstrarea NATO, bătălie în care se înscriu toate discuțiile privind restructurarea organizației, lărgirea sa spre est, este, în ultimă instanță, rezultatul extraordinarei presiuni pe care o face acest gigant pentru a putea supraviețui. Să nu uităm că dispariția NATO nu înseamnă atît absența unei cetăți împotriva unui inamic potențial, cît mai ales rămînerea pe drumuri a unei armate de funcționari. De-a lungul Războiului Rece, NATO și-a creat o birocrație proprie, bine plătită, o birocrație consumatoare de bani, și care, evident, n-are nici un chef să rămînă șomeră.

Mult mai limpede e lupta pentru supraviețuire, cu orice preț, în cazul Consiliului Europei. Prin statut, acest organism continental e un club select, menit a admite doar țările care îndeplinesc standardele în materie de democrație. Consiliul Europei s-a vrut, așadar, o instituție menită a contrapune democrația occidentală totalitarismelor din Est. Odată cu prăbușirea comunismului, Consiliul s-a văzut fără obiect. Drept urmare, a avut loc o subtilă modificare de statut, prin care instituția e considerată nu un club, ci o școală a democrației. Sub acest semn, Consiliul Europei nu numai că a supraviețuit Războiului Rece, dar, mai mult, și-a lărgit sfera de activitate, incluzînd și țări îndoielnice la capitolul democrație, cum ar fi Ucraina și Rusia. Și aici întîlnim o birocrație care-și vede amenințată existența de noile condiții internaționale. O moștenire a Războiului Rece, de care lumea nu știe cum să mai scape. ■

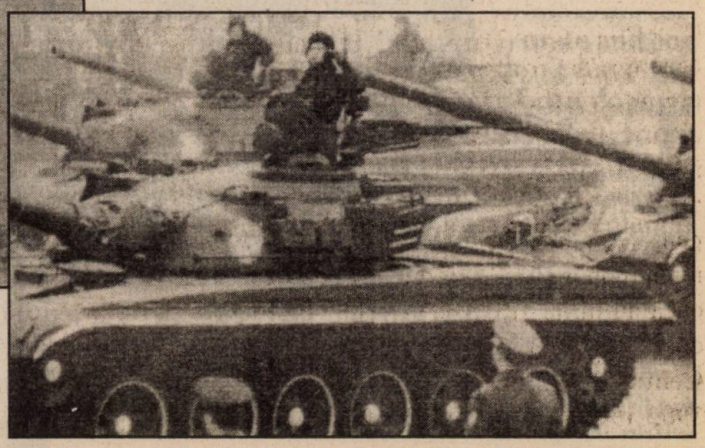

Ce a fost Războiul Rece?

Un război altfel decît celelalte

Florin CONSTANTINIU

S-a discutat mult asupra paternității formulei Războiul Rece. Ziaristul Walter Lippman sau omul politic Bernard Baruch – ambii americani – au fost cei dintîi care au utilizat această expresie, sortită unei atît de lungi utilizări. Oricît ar părea de surprinzător, părintele Războiului Rece, ca sintagmă, este un spaniol trăitor în evul mediu: don José Manuel de Castillia și León a utilizat formula de Războiul Rece pentru a desemna conflictul dintre regatele creștine din nordul Peninsulei Iberice și cele arabii, așezați în aceeași peninsulă, un conflict militar ce se deosebea de cele obișnuite, pentru că începuse fără o declarație de război și se încheiase fără un tratat de pace.

Origini și responsabilități

Oricine poate constata că Războiul Rece din perioada postbelică s-a încadrat perfect în definiția dinastului spaniol. Confruntarea dintre lumea liberă și lumea comunistă, devenită apoi confruntarea dintre supraputeri, a început fără o declarație de război și s-a încheiat fără un tratat de pace. Istoricii au dezbătut îndelung originile Războiului Rece și responsabilitățile în declanșarea lui. În SUA, mai ales, unde bibliografia consacrată acestei teme a căpătat proporții considerabile, controversa a fost foarte aprinsă printre istoricii care atribuiau ruperea Marii Alianțe din timpul celui de-al doilea război mondial puterii sovietice și așa-zișii „revizioniști", care întorceau acuzația asupra SUA. Astăzi, ca întotdeauna cînd se ciocnesc două opinii atît de tranșante, s-a ajuns la o situație de mijloc, care distribuie răspunderile declanșării Războiului Rece în seama celor două superputeri. În nici un caz însă răspunderile nu pot fi egale, inițiativele și acțiunile sovietice din anii 1944–1948 creînd o atmosferă de suspiciune și teamă în relațiile Est-Vest. Ceea ce trebuie precizat dintru început este că Războiul Rece nu a început pentru că SUA și celelalte democrații occidentale nu ar fi fost de acord cu existența unei zone sovietice de influență în Europa de Est. În memoriile sale, fostul ambasador al Poloniei în SUA în anii războiului, Jan Ciechanowski, relatează discuția avută de el și de ministrul ad-interim al Afacerilor Externe din guvernul polonez în exil, Edward Raczynski, cu asistentul secretarului

Conferințele interaliate de la Ialta (4–11.II.1945) și Potsdam (17.VII – 2.VIII.1945): sub zîmbete, semnele înainte-mergătoare ale Războiului Rece

de stat al SUA, Adolf Berle, la 24 februarie 1942. Diplomații polonezi, îngrijorați de soarta țării lor, împărțită în septembrie 1939 între Germania și URSS, așteptau să audă din partea oficialităților americane asigurări că, în virtutea Cărții Atlanticului care condamna politica de anexiuni și de hegemonie, SUA vor sprijini restaurarea statului polonez în vechile sale frontiere. Adolf Berle „în modul cel mai neașteptat — scrie Jan Ciechanowski — a exprimat opinia profetică, potrivit căreia Rusia va ieși din acest război ca una din cele mai mari puteri ale lumii și a adăugat că el credea că recunoașterea exigențelor speciale ale unei atît de mari puteri va fi, probabil, inevitabilă. El a mai spus că era greu de conceput că suveranitatea nelimitată a statelor mici în înțelesul antebelic al cuvîntului ar putea sta în calea expansionismului inevitabil, politic și economic, al unei mari puteri. Era, atunci, prima dată cînd auzeam astfel de opinii de la un înalt oficial american".

Ideea exprimată de Adolf Berle a sfîrșit prin a deveni una din bazele lumii postbelice, astfel cum ea era preconizată de Churchill, Roosevelt și Stalin. Londra și Washingtonul erau de acord că Uniunea Sovietică trebuie să dispună de un glacis (spațiu protector) strategic la frontierele sale vestice, o zonă alcătuită din state a căror politică nu trebuia să lezeze interesele de securitate ale URSS. În principiu, aceste state trebuiau să-și conserve independența și un regim democratic, dar politica lor externă urma să fie subordonată cerințelor URSS. În realitate, Moscova a sprijinit partidele comuniste din țările est-europene pentru a-și asigura progresiv controlul puterii.

Cînd, în octombrie 1944, în efortul de a împiedica o prezență militară sovietică în Grecia, percepută ca un scut al Suezului, Churchill a propus lui Stalin cunoscutul acord de procentaj, era limpede că într-o țară ca România, unde Uniunii Sovietice i se recunoștea o influență evaluată la 90%, nu mai putea fi vorba de conservarea unei democrații autentice. Semnificativ pentru chipul în care premierul britanic vedea soarta statelor din viitoarea sferă de dominație sovietică este întrebarea pusă de el emisarului său din Iugoslavia, Fitzroy MacLean, care îl avertizase asupra acțiunilor comuniste vizînd acapararea totală a puterii: „Doriți să vă stabiliți în Iugoslavia, după război?".

Joseph Goebbels

Disciplina moscovită

Deși au fost opinii diverse privind începutul Războiului Rece, cea care, după părerea noastră, se sprijină pe argumentarea cea mai convingătoare este aceea în favoarea anului 1947, marcat de proclamarea Doctrinei Truman (12 martie 1947), care exprima voința SUA de a ajuta Grecia și Turcia de a lupta împotriva amenințării comuniste (deosebit de gravă pentru Grecia, unde partidul comunist dispunea de însemnate forțe armate), urmată de cunoscutul Plan Marshall (15 mai 1947), destinat să ajute la refacerea economiilor țărilor lovite de război, pentru ca alungînd mizeria, să ia comuniștilor o armă propagandistică. Refuzul URSS, de a participa la Planul Marshall impus și țărilor est-europene (Cehoslovacia care se declarase de acord a fost constrînsă, prin presiunile sovietice, să revină asupra deciziei sale), a fost un pas important în direcția divizării continentului, începută îndată după terminarea războiului (la 5 martie 1946, în celebrul său discurs de la Fulton, Churchill arătase că asupra Europei de Est s-a lăsat o „cortină de fier", formulă utilizată, cu un an înainte, de Joseph Goebbels!). Convins că Planul Marshall urmărise să smulgă, pe cale economică, URSS țările intrate în orbita ei, în anii 1944-1945, Stalin a hotărît să pună capăt oricărei veleități de autonomie sau de păstrare a unor specificități naționale ale sateliților Moscovei și a creat, în septembrie 1947, Cominformul (abreviere de la Biroul Informativ al Partidelor Comuniste și Muncitorești), centru de supraveghere a mișcării comuniste internaționale și de severă disciplină, în primul rînd, pentru partidele comuniste din țările satelit. Modelul sovietic a fost impus acestora din urmă, și oricine a încercat să-l conteste sau s-a aflat sub bănuiala că i-ar fi ostil sau ar avea rezerve a fost lovit nemilos, primii „eretici " excluși din Cominform fiind comuniștii iugoslavi.

Un nou război mondial?

Războiul Rece a fost jalonat de crize mai mult sau mai puțin „calde", unele de-a dreptul fierbinți, cum a fost războiul din Coreea sau cel din Vietnam. În funcție de evoluția tehnicii de război, a progresului înregistrat în fabricarea armelor nucleare și a rachetelor balistice intercontinentale, a apariției rachetelor cu capete multiple și a rachetelor antirachetă, superputerile și-au modificat strategia și planurile de luptă. Grație transparenței americane, sînt bine cunoscute astăzi doctrinele „represaliilor masive" și a „ripostei flexibile" și ca strategia anti-

Fulton, Missouri, 5 martie 1946: Churchill lansează celebra formulă „cortina de fier"...

forță și strategia antiorașe. Din fericire ele nu au fost aplicate și doar din best-seller-ul generalului englez Sir John Hackett, *Al treilea război mondial*, lucrare de political-fiction, avem un scenariu de desfășurare a războiului „fierbinte", între supraputeri. Războiul Rece a generat un vocabular, termenii sau expresiile cele mai cunoscute fiind: „teoria dominoului", căderea succesivă sub control comunist a țărilor limitrofe, mai întîi, apoi și a celor mai îndepărtate de o țară în care se instaurase regimul comunist; brinkmanship, hotărîrea de a merge pînă pe marginea prăpastiei războiului, mai ales al celui nuclear; Eyeball to eyeball, formula figurată în care pupilele ochilor ce se priveau fix exprimau o stare de criză diplomatică, închizînd în sine posibila degenerare în război. Folosind această formulă pentru a caracteriza criza rachetelor din Cuba (octombrie 1962), secretarul de stat Dean Rusk preciza satisfăcut că soviticii clipiseră primii!

Un singur pat, două visuri

În toamna anului 1962, criza cubaneză a adus superputerile și, odată cu ele, întreaga omenire în pragul războiului nuclear. Atît Washingtonul cît și Moscova au înțeles că, în cazul unui conflict militar, date fiind mijloacele de distrugere în masă cu care erau dotate, nu aveau să existe învinși și învingători, ci doar supraviețuitori. După criza cubaneză, supraputerile au evitat cu grijă să mai fie antrenate în situații de felul celei din octombrie 1962: ele s-au angajat în negocieri privind limitarea armamentului strategic și au purtat războaie prin intermediari (așa-numitele *proxy wars*) în Vietnam, America Centrală, Angola etc. Liderul comunist chinez Zhou Enlai a definit plastic raporturile dintre supraputeri, divizate prin strategiile politice, dar unite prin capacitatea de distrugere reciprocă (Mutual Assured Destruction — MAD) și silite astfel la conviețuire: un cuplu care împarte același pat, dar fiecare din cei doi își are visele sale. Ele au rămas în această situație pînă cînd criza sistemului sovietic avea să ducă la destrămarea glacisului strategic al URSS în Europa de Est și la dezagregarea Imperiului sovietic.

În anii '70, într-un moment de descurajare, Aleksandr Soljenițîn spusese că cel de-al treilea război mondial avusese loc și el fusese cîștigat de Uniunea Sovietică. În realitate, se poate spune că, într-adevăr, Războiul Rece a reprezentat a treia conflagrație mondială de un tip special, „o rivalitate ținută sub control de teama războiului nuclear", cum a fost el definit de un analist. Deznodămîntul ei s-a aflat la antipodul concluziei lui Soljenițîn.

Din pion, mediator

România a fost, inițial, un pion în confruntarea dintre superputeri. Există specialiști care cred că Războiul Rece a început în această țară. Ei au în vedere încordarea din relațiile Uniunii Sovietice cu SUA și Marea Britanie provenită din intervenția brutală a lui A. I. Vîșinski, care a impus, la 6 martie 1945, guvernul Groza controlat de comuniști. Această încordare intervenise după climatul de euforie de la Conferința de la Ialta (4–11 februarie 1945), cînd cei trei mari se despărțiseră convinși că înțelegerea dintre ei va constitui temelia lumii postbelice. Dezvăluiri recente au arătat că, după criza rachetelor din Cuba, România a anunțat SUA, la 4 octombrie 1963, că, în cazul repetării unei acțiuni sovietice de acest tip, capabilă să antreneze NATO și Pactul de la Varșovia într-o confruntare militară, România va rămîne neutră. Era cea dintîi fisură apărută în Pactul de la Varșovia! Distanțarea de Moscova și autonomizarea României în blocul sovietic a conferit Bucureștiului situația de canal de comunicație sau intermediar între SUA și Vietnamul de Nord, SUA și China comunistă, Israel, statele arabe și organizațiile radicale palestiniene etc. Cînd funcția aceasta a încetat, liderul român, N. Ceaușescu, ajuns la o statură deloc neglijabilă pe plan internațional, a fost abandonat și „ajutat" să se prăbușească. Despre toate aceste aspecte și momente, cititorii „Dosarelor Istoriei" vor afla, în numerele viitoare, datele cele mai noi culese din arhive închise pînă acum. ■

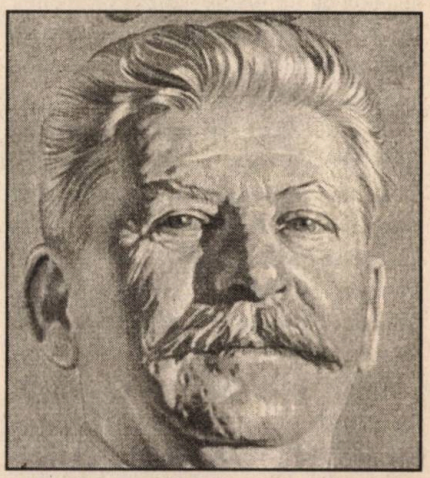

...în timp ce Stalin face din ea o durabilă realitate

Războiul Rece: Ostilități fără conflict armat

„Războiul rece: ostilități fără conflict armat, caracterizate prin tensiune, amenințări și activități politice subversive; caracterizează relațiile din 1945–1990 dintre URSS și Europa Răsăriteană, pe de o parte, și SUA și Europa Occidentală, pe de alta. Războiul Rece a fost exacerbat prin propagandă, activități sub acoperire ale agențiilor de informații (spionaj) și sancțiunii economice, intensificate la vreme de confruntare. Înțelegerile privind reducerea arsenalelor militare dintre SUA și URSS, la sfîrșitul anilor '80, precum și diminuarea influenței sovietice asupra Europei de Est, simbolizată de redeschiderea „zidului Berlinului" (1989), au condus la reașezarea pe poziții ale adversarilor. Sfîrșitul formal al Războiului Rece a fost declarat, în noiembrie 1990, la Conferința de la Paris pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE). Origini: Neîncrederea dintre URSS și Occident datează de la Revoluția din 1917 și a contribuit la neînțelegerile din timpul celui de al doilea război mondial privitoare la viitoarea configurație, postbelică, a Europei Răsăritene. Charta Atlanticului, semnată în 1941 de SUA și Marea Britanie, favoriza autodeterminarea națiunilor respective, în vreme ce Stalin insista ca URSS-ului să-i fie admis dreptul să păstreze teritoriile obținute ca urmare a Pactului Hitler–Stalin (Ribbentrop – Molotov, n.n.) din (23) august 1939.

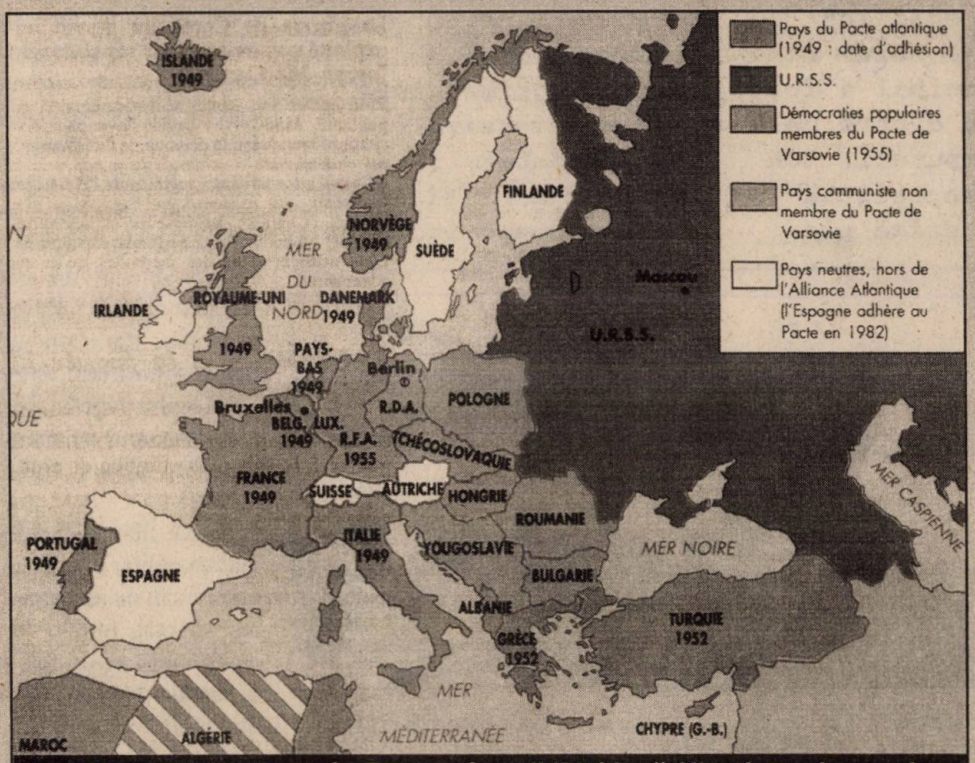

Sistemul de alianțe în Europa, în anii '50 (după *Histoire*, sub coord. Paul Wagret, Paris, 1989, p. 31). Anii indică data intrării în NATO

După război, SUA erau interesate ca întreaga Europă să fie deschisă intereselor economice ale Occidentului, în vreme ce URSS, temătoare de a fi încercuită și atacată de foștii ei aliați, vedea Europa de Est ca pe propria sa sferă de influență și, în cazul Germaniei, urmărea să obțină reparații (de război, n.n.). Cum URSS și-a sporit dominația asupra țărilor din Europa Răsăriteană, SUA au trecut la aplicarea politicii de indiguire (*containment*), care a presupus acordarea de ajutor material Europei Occidentale («Planul Marshall») și unor țări mediteraneene, ca Grecia și Turcia. Berlinul a devenit punctul nodal al tensiunilor Est-Vest, culminînd cu blocarea sovietică a sectoarelor orașului, aflate sub control britanic, american și francez (1948), care a fost suplinită printr-un «pod aerian» de mărfuri de primă necesitate.

Sporirea divizării între lumea capitalistă și cea comunistă a fost adîncită de crearea alianțelor militare: Tratatul Organizației Atlanticului de Nord (NATO), în 1949, în Occident, respectiv Tratatul de la Varșovia, în 1955, în Răsărit".

(The Wordsworth Encyclopedia, Londra, 1995, vol.2, p.507) ■

Confruntare prin interpuși — destindere — sfîrșit controversat

Războiul Rece: o criză prelungită

Mihail E. IONESCU

Războiul Rece, perioadă a evoluției sistemului internațional de state după al doilea conflict mondial, al cărui conținut principal a fost competiția dintre cele două superputeri, SUA și URSS, reprezintă practic o criză prelungită. Așadar, o criză sistemică, desfășurată în condițiile erei nucleare, cînd confruntarea superputerilor putea duce la extincția vieții pe planetă. O criză în care echilibrul între protagoniștii principali a fost asigurat printr-o continuă cursă a înarmărilor (nucleare sau convenționale), astfel încît pacea să fie atinsă prin descurajantul numit teroare. O teroare indusă de spectrul primei lovituri a adversarului; teroare determinată de frica de a nu fi rămas în urma competitorului în clădirea arsenalului militar, nuclear și convențional; teroare pricinuită de eventuale cîștiguri ale inamicului în aliați sau străpungeri tehnologice; teroare impusă de calculele privind imensele pierderi proprii în cazul unei confruntări nucleare.

Iunie 1948 – mai 1949: podul aerian occidental sparge „blocada Berlinului" impusă de sovietici

Această criză prelungită care a fost Războiul Rece a asigurat, în mod paradoxal, pacea. Desigur, pacea la nivel global, așadar definită prin absența unui război pentru hegemonie mondială purtat între superputeri. Numai că această pace globală a fost constant sfîșiată de războaiele locale, în care superputerile s-au confruntat prin interpuși, prin „clienți". Și, deopotrivă, o pace globală în care superputerile și-au „jucat" interesele proprii pe marginea abisului nuclear, instrumentînd „puncte de vîrf" ale crizei permanente care a fost Războiul Rece. De la Berlin în Cuba, din Orientul Mijlociu în peninsula Coreea, astfel de „puncte de vîrf" ale Războiului Rece au conturat o lume viețuind pe marginea prăpastiei atomice într-un fragil echilibru al teroarei.

Dacă SUA și URSS nu s-au confruntat militar în anii Războiului Rece, acest lucru nu înseamnă defel că nu și-au măsurat forțele (armament, concepții militare, profesionalism etc.) pe cîmpurile de bătaie. Numai că o astfel de măsurare a forțelor a avut loc prin interpuși, așadar prin aliați minori ai fiecărei superputeri. Era Războiului Rece cunoaște, pentru prima dată în istoria conflictelor armate, acest fenomen al războaielor prin „procură", adică al înfruntării „patronilor" (citește: superputerile) prin intermediari. Acestora din urmă li se pune la dispoziție un arsenal suficient pentru a nu fi înfrînți (dar îndeobște insuficient pentru a învinge), sînt sprijiniți în forurile internaționale, beneficiază de ajutoare economice substanțiale și nerambursabile. Înfruntarea prin interpuși crea-

ză zone planetare de maximă volatilitate, induce tensiune uneori extremă în sfera relațiilor internaționale și, nu rareori, dobîndește o anumită autonomie în raport cu „patronii".

Desigur, nu toate războaiele erei bipolare au îmbrăcat acest caracter „prin procură". Cum arată statisticile disponibile, în fiecare an după 1945 au fost declanșate cel puțin patru războaie, în 1986 fiind în desfășurare 20, cele mai multe în așa–numita „lume a treia". Chiar dacă toate aceste războaie au avut drept cauză principală rivalitatea dintre superputeri (vezi războiul dintre Irak și Iran, consumat între 1980 și 1990), ele au devenit treptat dependente de acestea, pentru furnizarea de armament și echipament militar.

O altă statistică, grăitoare pentru comportamentul militarist al superputerilor în era bipolară, arată că URSS a utilizat forța militară pentru a-și atinge scopurile de politică externă de 180 de ori în intervalul 1945–1979, iar SUA de 215 ori între anii 1946 și 1975. Implicit sau explicit, superputerile și-au adresat, pînă în 1987, 19 amenințări cu utilizarea armei atomice, URSS declarînd deschis că va recurge la atac nuclear de patru ori în același interval (în timpul crizei rachetelor din Cuba, în octombrie 1962, de exemplu).

Așadar, era bipolară configurează un peisaj belic extrem de colorat, în care războaiele prin „procură" ocupă totuși un loc de frunte, întrucît prin această filieră competiția dintre superputeri a devenit vizibilă și, mai puțin, controlabilă atît de la Washington, cît și de la Moscova.

Principalele regiuni planetare ale rivalității dintre cei doi poli ai Războiului Rece s-au conturat treptat, pe măsură ce SUA au acționat tot mai coerent pentru „îngrădirea" comunismului, iar URSS tot mai decis pentru a „sări" zidul care se construia în jurul ei.

În Africa, acerba competiție între supermani a început practic în 1955, cînd URSS este prima dată prezentă pe continent sprijinind Egiptul în marile lui proiecte economice (barajul de la Assuan). Ajutorul diplomatic și, implicit, militar pe care Moscova îl furnizează Egiptului în timpul „crizei Suezului" (octombrie 1956) este apreciat în literatura de specialitate ca prima „săritură de broască" a URSS peste zidul îndiguirii clădit pînă atunci de SUA. În Africa sub-sahariană, URSS încearcă să se implice, în 1960, în luptele interne din Congo (azi Zair) devenit independent. Asasinarea principalului „client" al Moscovei, Patrice Lumumba, a pus capăt acestei noi tentative de pătrundere în Africa. După un nou eșec, în 1967, cînd s-a implicat în războiul civil din Nigeria, dar fără să poată atrage această țară pe „calea socialismului", URSS a revenit pe scena africană cu mult aplomb în anii '70.

Războiul și armistițiul din Coreea (după A. Fontaine, *Istoria Războiului Rece*, Buc., Ed. Militară, 1993, vol. 3, p. 29)

Mai întîi, a sprijinit Somalia (din 1969) în conflictul cu Etiopia, ajutată de SUA. După ce, în Etiopia, a avut loc o lovitură de stat militară cu iz marxist, aceasta întrerupe orice legătură cu SUA. Ambele superputeri își schimbă instantaneu clienții: Washingtonul ia Somalia sub protecție, iar Etiopia trece în tabăra comunistă. Cele două state din cornul Africii, beneficiare ale unei locații geopolitice de mare însemnătate pentru competiția angajată la nivel planetar între cele două superputeri, s-au lansat, din 1977, într-un devastator război. În sprijinul Etiopiei vor sosi, din 1978, ajutoare „internaționaliste", concretizate în trupe cubaneze. Ambele state, prăbușite de război, vor fi pradă anarhiei interne, iar Somalia, în pofida încercărilor comunității internaționale de a-i reda stabilitatea (operația „Restore Hope", desfășurată în 1993 sub egida ONU), își caută și azi ieșirea către stabilitate.

Revoluția „garoafelor" din Portugalia (1974) a adus rapid și independența fostelor colonii africane ale acestui mic stat european. Angola și Mozambic, între acestea, bogate nu doar în resurse minerale strategice, dar și cu o poziție geopolitică excelentă (în apropierea Namibiei și Africii de Sud), au intrat imediat în conul de interes al celor două superputeri. Cu deosebire, ele au reprezentat o „fereastră de oportunitate" pentru implicarea URSS în jumătatea sudică a Africii, Angola fiind beneficiara unui intens „ajutor internaționalist" coordonat de Moscova, inclusiv în trupe cubaneze. Acestea, alături de insurgenți băștinași, au luptat împotriva mișcărilor politico-militare sprijinite atît de SUA, cît și de către China.

Pozițiile pe care URSS și le-a dobîndit, cu imense cheltuieli, în Africa au fost pierdute pe rînd. Libia, unul din principalii recipienți ai armamentului sovietic, izolată pe plan inter-

național datorită prezumției de terorism de stat, nu a mai beneficiat defel, după 1985, de suportul Moscovei (atacul american asupra orașului Tripoli din 1986 a fost posibil cu acordul tacit al Kremlinului). Egiptul a ieșit, în 1972, din sfera de influență a URSS, expulzînd consilierii militari sovietici, și a devenit treptat unul din principalii aliați startegici ai SUA (și astăzi, alături de Israel, recipient major al sprijinului militar american). Mozambicul și Angola, la sfîrșitul anilor '80, au intrat pe ruta normalizării, în decembrie 1996 fiind încheiată în Angola o operație de menținere a păcii, desfășurată sub egida ONU – la care au participat și efective românești –, destinată separării forțelor combatante în încheiatul război civil moștenit din epoca rivalității dintre superputeri.

În America Latină, URSS a îndrăznit abia tîrziu să intre în competiție cu SUA. De altfel, în 1960 URSS avea relații diplomatice cu numai patru state ale acestei regiuni, socotite „curtea din spate" a SUA. Mai întîi, după o lovitură de stat anti-dictatorială în 1959, Cuba condusă de Fidel Castro a devenit rapid un client al Moscovei și teatrul celei mai severe confruntări dintre superputeri în perioada Războiului Rece (octombrie 1962). Mulțumită cu valoarea de netăgăduit a Cubei în jocul geopolitic angajat cu SUA, datorită locației acesteia în imediata apropiere a teritoriului american, Moscova a așteptat aproape două decenii și, mai ales, o înrăutățire a climatului internațional pentru a fi din nou prezentă în America Latină. În 1979, cînd în Nicaragua a luat puterea un partid leninist (sandinist), URSS a început să-i furnizeze sprijin economic și militar. Pe de altă parte, administrația Reagan a declanșat operația de consolidare a forțelor antisandiniste, numite „contras", ambele superputeri aflîndu-se, conform regulii Războiului Rece, din nou pe baricade opuse. Odată cu prăbușirea URSS și încetarea sprijinului pentru forțele sandiniste, în Nicaragua s-a ajuns la normalitate la începutul anilor '90, inclusiv prin prezența legală în spectrul politic a forțelor sandiniste.

Pe muchia abisului nuclear

Dacă războaiele prin „procură" desfășurate în Africa și America Latină (aici, cu excepția Cubei, în 1962) nu au dus, cel puțin conform documentației făcută pînă acum publice, la atingerea limitei dincolo de care era posibilă declanșarea conflictului atomic, în orientul Mijlociu și în Asia ea a fost chiar depășită. Așa s-a întîmplat în timpul războiului arabo-israelian din octombrie 1973, cînd după respingerea propunerii Moscovei de a interveni împreună în zonă cu forțe militare, SUA, confruntate cu spectrul unei prezențe unilaterale sovietice, au adoptat „Defcon–3" (Defence Condition — starea de apărare). Aceasta însemna alertă nucleară de gradul trei, cu numai două trepte înainte de lansarea rachetelor atomice împotriva țintelor din URSS și aliaților ei. De asemenea, dezbateri privind utilizarea armamentului atomic au avut loc în SUA în timpul războaielor din Coreea și Vietnam. Moscova, din cu totul altă perspectivă decît a confruntării cu SUA, a luat în considerare un atac atomic preventiv asupra Chinei la sfîrșitul anilor '60 și a renunțat doar după un avertisment nevoalat al SUA că nu vor rămîne pasive în fața unei astfel de eventualități.

În Orientul Mijlociu, așadar numele convențional pentru regiunea planetară cuprinsă între Turcia și Egipt, la vest, și Iran, la est, competiția dintre superputeri durează de la mijlocul anilor '50. Regiunea are indici de volatilitate marcați datorită imenselor rezerve de combustibil și liniilor de transport ale acestuia către Occident (Europa, SUA și Japonia), dar și din cauza complexului și încă neîncheiatului conflict arabo-israelian. Deși URSS a sprijinit independența Israelului (1948), ulterior Moscova a apreciat că partea arabă îi oferă mai multe oportunități în competiția cu SUA. Practic, războaiele arabo-israeliene din 1967 și 1973 sînt războaie prin „procură" de tip clasic, Israelul fiind sprijinit de către SUA, iar statele arabe de către URSS. După ce Egiptul a semnat pace cu Israelul, în 1979, a devenit tot mai evident că SUA, care au fost „broker"–ul acestui prim pas către normalizarea regiunii, au ocupat poziția de superputere conducătoare în afacerile Orientului Mijlociu. În anii '80, situația din regiune s-a complicat tot mai mult. Israelul, sprijinit de SUA, a intervenit în Liban

Iunie 1953: tancurile sovietice zdrobesc revolta Berlinului de Est

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ!

PMR Scînteia

Organ al Comitetului Central al P.M.R.

ANUL XXII Nr. 2695 | Miercuri 24 iunie 1953 | 4 PAGINI - 20 BANI

Falimentul aventurii mercenarilor străini la Berlin

MOSCOVA 23 (Agerpres).
Ziarul „Pravda" publică în numărul său din 23 iunie următorul articol de fond intitulat „Falimentul aventurii mercenarilor străini la Berlin".
În ultimele zile, cercurile largi ale opiniei publice din toate țările lumii au fost alarmate de știrile despre aventura mercenarilor străini dela Berlin și despre acțiunile provocatoare ale clicii lui Li Sin Man
Berlin a fost înarmată de mîini și a fost finanțată de serviciul de spionaj american din fondul de 100 milioane dolari alocat încă în anul 1951 de Congresul S.U.A. pentru activitate subversivă împotriva Uniunii Sovietice și a țărilor lagărului democrației. Hrăniți și crescuți cu acești bani, agenții puterilor occidentale au încercat să provoace la Berlin o răscoală fascistă.
stări a populației din republică. Aceste măsuri ale guvernului R. D. Germane au fost apreciate pe bună dreptate de opinia publică din Germania și de dincolo de hotarele ei ca un pas important pe calea creării unei baze comune pentru unificarea intr-un stat unit, democratic și iubitor de pace a Germaniei dezmembrate.
Clica lui Adenauer și protectorii ei au văzut în aceste măsuri ale guvernului

Staliniștii de la București dezavuează „aventura" din RDG („Scînteia", 24.VI.1953, p. 1)

pentru a neutraliza forțele militare ale organizației palestiniene, iar pe scena zonei își fac apariția doi competitori majori la supremație regională: Irakul și Iranul. După un război cu milioane de morți între aceste două state islamice, întins pe durata unui deceniu, Irakul a încercat, cucerind Kuweitul (august 1990), să pună stăpînire pe o parte însemnată din rezervele mondiale de țiței. Acestei tentative, inclusiv programului Bagdadului de achiziționare a armamentului nuclear, i s-a pus capăt printr-un război, purtat sub egida ONU, cu acordul URSS, fostul patron al puterii islamice (ianuarie – februarie 1991). Dar acum ne aflăm deja la începuturile epocii post-război rece.

Conferința de pace de la Madrid din 1991, consacrată Orientului Mijlociu, a proiectat SUA și URSS cosponsori ai procesului de normalizare a regiunii. Cu toate acestea, așa cum se vădește în istoricul acord israelo-palestinian, încheiat la Washington în septembrie 1993, SUA se înfățișează ca singura supraputere politică și militară cu influență reală în această regiune extrem de instabilă din punct de vedere geopolitic.

În sfîrșit, Asia, ca regiune de înfruntare între cele două superputeri, oferă trei exemple tipice de război prin „procură". Primul este războiul din Coreea, declanșat în 1950 și încheiat trei ani mai tîrziu. Cu consimțămîntul lui Stalin și a liderului Chinei comuniste, Mao Zedung, conducător comunist al Coreei de Nord, Kim Il Sung, a lansat un atac surpriză pentru cucerirea sudului peninsulei. Consecvent politicii de îndiguire a comunismului, mai ales după ce cîteva luni înainte Mao Zedung se instalase la putere în China continentală, președintele american H.Truman a luat decizia de ripostă și a adjudecat pentru aceasta „umbrela" ONU. Războiul din Coreea, încheiat practic după o masivă intervenție a forțelor chineze printr-un armistițiu de-a lungul paralelei 38, își are și astăzi prelungiri amenințătoare în arena internațională.

Cel de-al doilea război prin „procură", clasic prin caracteristicile sale, este cel din Vietnam. În Indochina, după înfrîngerea aplicată de mișcarea de eliberare națională, condusă de comuniști, puterii coloniale franceze (1954), SUA au instrumentat un regim anticomunist în sudul Vietnamului, care a refuzat alegerile convenite. Treptat, Vietnamul a devenit un „punct de abces" al confruntării dintre cele două superputeri, SUA implicîndu-se în anii '60 pînă la angajarea pe teren a peste 500.000 de militari. Ieșirea din „ghemul" vietnamez extrem de complex a preocupat administrațiile Lyndon Johnson (1963–1968) și Richard Nixon (1969–1975) pentru a se sfîrși în 1975 cu o retragere americană, care mai mult decît o victorie a adversarului a fost o biruință a Statelor Unite ale Americii asupra orgoliului propriu de superputere.

În decembrie 1979, trupele sovietice au invadat Afganistanul pentru a sprijini un regim comunist nepopular. Imediat Washingtonul, percepînd „mișcarea" Moscovei ca o înaintare spre Golful Persic și rezervele mondiale de petrol, au luat contramăsuri. Cu sprijinul Pakistanului, SUA au înarmat și asigurat logistic gherilele afgane, care vreme de 10 ani au măcinat forțele militare sovietice de ocupație. În imposibilitatea de a obține victoria, confruntată în interior cu „sindromul vietnamez" experimentat de SUA un deceniu mai devreme, Moscova a luat hotărîrea de dezangajare (1990), lăsînd Afganistanul pradă unui război civil nici astăzi sfîrșit.

Așadar, epoca bipolară se definește, între altele, și prin aceste războaie prin „procură", în care superputerile se înfruntă prin suplinitori (uneori schimbați, ca în cazul tipic al Etiopiei). Desigur, pentru a mai sublinia o dată, acestea nu sînt singurele războaie ale epocii. Ea înregistrează și conflicte militare de tip clasic, cu miză teroristă sau pentru influență regională (între China și India, între India și Pakistan, între Irak și Iran), ori declanșate pe fondul unor tradiționale dușmănii (cel dintre Vietnam și China, în 1979, primul între „state socialiste") sau invazii „pacificatoare" ale sferei de influență întreprinse de marile puteri (URSS în Ungaria, în 1956, și în Cehoslovacia, în 1968, SUA în Grenada în 1983 etc.). Dar încleștările prin „procură" sînt tipice competiției dintre cele două superputeri și definesc, poate mai mult decît oricare alt fenomen, Războiul Rece desfășurat în plan general.

De la destindere la sfîrșitul Războiului Rece

Chiar dacă războaiele prin „procură" au acoperit fără întrerupere perioada erei bipolare, acest lucru nu

înseamnă defel că tensiunea a fost uniformă de-a lungul celor peste patru decenii de confruntare între superputeri. Etape de maximă înfruntare au alternat cu cele de destindere (detentă), conturînd un tablou „accidentat" al Războiului Rece.

Perioada de maximă competiție și tensiune se situează imediat după instalarea Războiului Rece (1948–1949) și durează pînă la mijlocul anului 1953. Sînt anii cînd, la început, SUA aveau monopolul bombei atomice (anihilat de Moscova în 1950), cînd ia ființă NATO (1949), pentru a descuraja o agresiune sovietică asupra Europei Occidentale, cînd URSS procedează la o accelerată sovietizare a statelor satelite din Europa de Est. Este etapa cînd au loc primele mari crize între superputeri (criza Berlinului, 1948 – 49; criza coreeană, sfîrșită într-un război de trei ani).

În acest interval, Washingtonul elaborează strategia de desfășurare a Războiului Rece încorporată în documentul secret **NSC 68** (aprobat de președintele Truman în septembrie 1950). Se preconiza o ofensivă permanentă condusă de SUA împotriva comunismului, fiind incriminată Moscova de tendința de cucerire a dominației mondiale. În consecință, SUA trebuia să-și dezvolte capabilități militare astfel încît să poată jugula oriunde pe glob o agresiune comunistă și să fie în măsură să determine retragerea URSS de acolo de unde se instalase deja (din Europa de Est, în special).

Moartea lui Stalin (martie 1953) și declanșarea luptei pentru putere la Kremlin au dus la o detensionare a relațiilor dintre superputeri și la o „încălzire" a Războiului Rce. În 1955 are loc o primă întîlnire între liderii superputerilor, la Geneva. Președintele american D.Eisenhower a remarcat atunci, cu neobișnuită sinceritate, că bombele cu hidrogen vor putea distruge cu ușurință emisfera nordică și că „Singura cale pentru a salva omenirea este diplomația". Spusele lui Eisenhower au fost aprobate de întreaga delegație sovietică, în frunte cu N.S. Hrușciov.

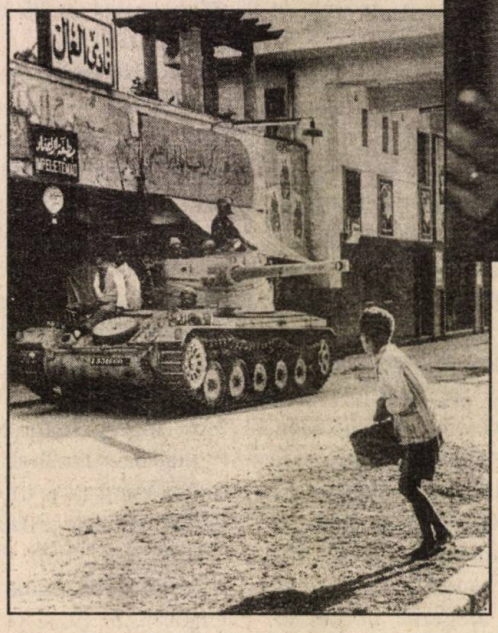

Octombrie – noiembrie 1956: naționalizarea Canalului de către Gamal Abdel Nasser, președintele egiptean, a transformat Suezul în zonă de război

În pofida faptului că „spiritul de la Geneva" începuse să risipească tensiunea Războiului Rece, noi evenimente vor determina o recrudescență a confruntării între supermari. Criza Suezului, în octombrie 1956, concomitentă cu represiunea sîngeroasă a revoltei anticomuniste din Ungaria efectuată de forțele militare sovietice și, din 1958, redeschiderea de către Moscova a „dosarului" problemei germane au înrăutățit dramatic relațiile dintre superputeri. O nouă încercare de reluare a dialogului dintre ele la nivelul liderilor supremi (Paris, mai 1960) a eșuat pe fundalul doborîrii, de către sovietici, a avionului de spionaj american U-2 deasupra teritoriului URSS.

Punctul culminant al deteriorării relațiilor dintre URSS și SUA l-a constituit declanșarea crizei rachetelor din Cuba, în octombrie 1962. Instalarea de către sovietici a rampelor de lansare a rachetelor în Cuba, la cîteva zeci de kilometri de coastele Floridei, a fost percepută la Washington ca o gravă amenințare la adresa securității SUA. Reacția a fost imediată și a fost nevoie de calm și de spirit de compromis de ambele părți pentru a putea fi evitat holocaustul nuclear.

Sfîrșitul crizei rachetelor a marcat și intrarea într-o nouă fază a Războiului Rece. Ambele superputeri, nu în ultimul rînd conștiente de responsabilitatea lor imensă pentru destinele planetei, au declanșat destinderea. Ea marchează detensionarea conștientă a atmosferei ostile în relațiile internaționale, o sumă de eforturi aplicate pentru a evita confruntarea nucleară. Destinderea se concretizează în încheierea tratatului pentru neproliferarea armelor nucleare (1968), semnarea SALT-1 (tratatul de limitare a armamentelor strategice) de către SUA și URSS în 1972 și culminează în Actul Final de la Helsinki (august 1975), încheiat de statele Europei și Americii de Nord. Deși destinderea a însemnat o relaxare a tensiunii în „sectorul central" al confruntării (în Europa, pe „linia de front" din Germania), ea nu a exclus defel competiția între superputeri la nivel global, cu deosebire în „lumea treia", unde în anii '70 URSS se lansează într-o masivă ofensivă.

Destinderea dintre cele două superputeri trebuie înțeleasă neapărat prin

August 1961: zidul împarte Berlinul, implicit și cele două blocuri militare antagonice

luarea în considerare a doi vectori extrem de importanți, caracteristici relațiilor internaționale în ansamblu. Primul dintre ei este reprezentat de faptul că destinderea nu a fost un proces rectiliniu, un progres continuu, nescutit de „accidente de parcurs". Astfel, în 1979, odată cu invazia sovietică în Afganistan, destinderea a marcat un regres puternic, determinînd chiar o paranoică gîndire a celor doi supermani în alertă permanentă de război nuclear. (1982–1984). Este o etapă în care înarmările nucleare dobîndesc un ritm infernal, dislocările de rachete americane cu rază medie de acțiune în Europa aduc Moscova și Washingtonul pe muchea războiului cald, între cele două capitale se schimbă amenințări nevoalate, iar administrația Reagan lansează programul „războiul stelelor", pentru a pune la adăpost SUA de „imperiul răului". Accederea la putere la Kremlin a lui Mihail Gorbaciov (martie 1985) și întîlnirile succesive ale acestuia cu R.Reagan și, apoi, din 1989, cu G. Bush, lideri la Casa Albă, au eliminat definitiv pericolul recăderii în paranoia războiului, caracteristică vremurilor clasice ale epocii bipolare.

Cel de-al doilea vector care se cuvine neapărat luat în seamă este definit de realitatea că după anii '70 sistemul mondial de state își pierde accelerat caracterul de bipolaritate. Cei doi supermani nu mai sînt deloc singuri și atotstăpînitori, ascultați fără murmur în lume și în rîndurile propriei tabere. Noi state se afirmă ca veritabili poli de putere și devin treptat competitori ai superputerilor. Între ei, mai ales China, care devine un adevărat coșmar pentru Uniunea Sovietică în anii '60 și începutul anilor '70 cînd Casa Albă, aflată sub administrația Nixon, se lansează în speculare „cărții chineze" în confruntarea geopolitică globală cu Moscova. Odată cu „cele patru modernizări", declanșate în 1979, de liderul chinez Deng Xiaoping și cu succesul rapid al dezvoltării economice, China a devenit treptat o preocupare și pentru Statele Unite ale Americii, precum și pentru celelalte state din bazinul Oceanului Pacific.

Dar, în afară de China, și alți poli de putere pe plan internațional au devenit un challenge pentru superputerile Războiului Rece. Iranul, lansat din 1978 într-o revoluție islamică cu certă vocație antioccidentală, tinde să devină unul dintre aceștia. El se adaugă mai vechilor centre de putere internațională în creștere constantă: Europa occidentală, cu cuplul germano-francez ca motor al integrării economice și politice, Japonia și, mai recent, India, Brazilia sau chiar Nigeria.

După sfîrșitul anilor '60, odată cu emergența unor noi centre de putere regională, cu influență însă crescîndă la eșalon global, o întrebare răscolitoare se impune analistului relațiilor internaționale. Anume, dacă sistemul mai este bipolar, așadar pat germinativ al Războiului Rece, ori el alunecă treptat și sigur către o configurație multipolară în care superputerile sînt departe de a mai fi un factotum în ansamblul raporturilor globale.

Sau, cu alte cuvinte, Războiul Rece s-a terminat, cum se afirmă în mod obișnuit, în 1990–1991, odată cu dispariția Uniunii Sovietice, ori el s-a încheiat mult mai devreme, atunci cînd superputerile și-au pierdut superioritatea decisivă în cadrul sistemului internațional de state? Adică la începutul anilor '70, odată cu emergența Chinei, a Europei Occidentale și a Japoniei. ■

O întrebare retorică, un diagnostic al lumii la sfîrșitul deceniului 8: „Un nou Război Rece?" („Newsweek", 12 iunie 1978)

Cei trei mari aliați, a doua zi după victoria comună

Cotitura: de la cooperare la confruntare

Adrian POP

Răstimpul 1944-1947 jalonează un drum repede parcurs de cei trei mari aliați victorioși în ultimul război mondial: cel de la cooperare la confruntare. Proporțiile și dramatismul acestei evoluții nu pot fi deplin înțelese decît comparînd gîndirea și acțiunea politică aferente momentelor de început și sfîrșit ale perioadei amintite. În cele ce urmează, ne vom limita la a compara conținutul cîtorva din cele mai reprezentative produse ale planning-ului sovietic de politică externă pentru perioada postbelică, elaborate în perioada ianuarie 1944-ianuarie 1945, cu atitudinea adoptată de sovietici înainte și după lansarea „Planului Marshall". Analiza comparativă a acestor documente spulberă mitul identificării originilor Războiului Rece cu una sau alta din crizele ce au marcat relațiile interaliate înainte de vara anului 1947, demonstrînd că respingerea de către sovietici a „Planului Marshall" a constituit adevăratul punct de cotitură în evoluția spre confruntare a relațiilor sovieto-anglo-americane.

Speranțe și perspective

Documentele avute în vedere pentru bornele cronologice ale răstimpului amintit reprezintă rapoarte elaborate de trei personalități de vază ale diplomației sovietice, trei experți în problemele Occidentului și participanți activi în făurirea Marii Alianțe: Ivan M. Maiski, adjunct al Comisarului poporului pentru Afacerile Externe, responsabil cu programul de reparații, Maxim M. Litvinov, adjunct al ministrului de externe V.M.Molotov și președinte al Comisiei speciale a ministerului pentru ordinea postbelică și tratatele de pace, și Andrei A. Gromîko, ambasador în SUA și conducător al delegației sovietice la convorbirile tripartite preliminare creării ONU (Conferința de la Dumbarton Oaks, august-octombrie 1944).

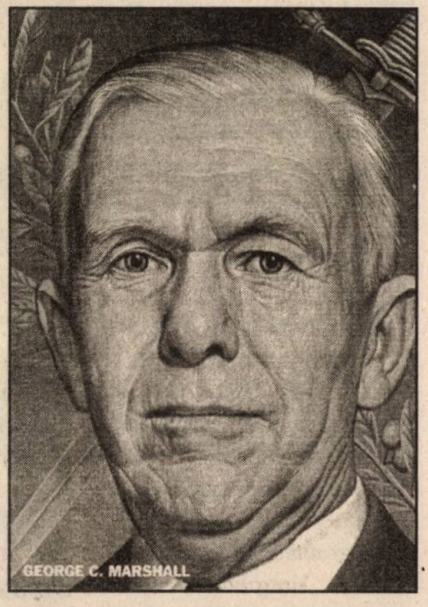

Planul economic gîndit de George C. Marshall a constituit punctul de cotitură în escaladarea Războiului Rece

Fără îndoială, avem de-a face cu trei personalități distincte. Maiski și Litvinov, doi seniori ai diplomației sovietice, formați în perioada preeminentei europene în relațiile internaționale, tind să vadă în Marea Britanie actorul-cheie și partenerul principal al Uniunii Sovietice pentru perioada postbelică. Dimpotrivă, mai tînărul (35 de ani) Gromîko consideră SUA noul lider mondial și partenerul pe care Kremlinul ar trebui să-l cultive cu prioritate. Mai mult decît atît, în timp ce Ivan M. Maiski și Andrei A. Gromîko văd viitorul continentului european ca pe un teren al cooperării între cei Trei Mari pentru o Europă democratică eliberată de spectrul fascismului, Litvinov, mai conștient de incompatibilitatea structurală a viziunilor sovietică și anglo-americană asupra democrației, pune accentul pe delimitarea sferelor de influență, ca o

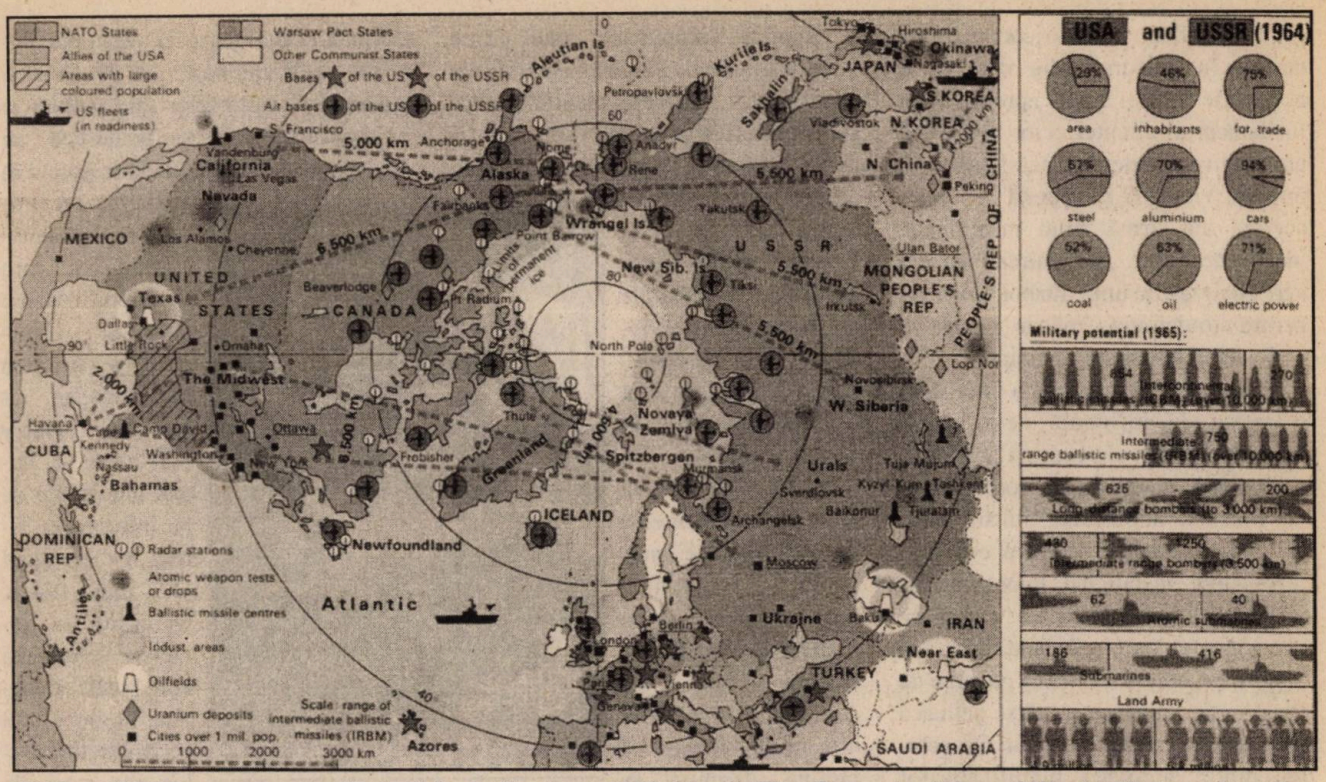

SUA și URSS: superputerile față în față, circa 1960 (după *The Penguin Atlas of World History*, Londra, 1978, vol. 2, p. 240). În caseta din dreapta, jos, potențialul militar al celor două state, în 1965

soluție pentru coexistența pașnică dintre cele două sisteme.

Dincolo de aceste diferențe, dincolo de faptul că rapoartele în cauză au fost redactate la momente distincte în timp, dînd seama, așadar, de tot atîtea faze ale evoluției relațiilor tripartite — memoriul lui Maiski a fost redactat în ianuarie 1944, cel al lui Gromîko în iulie 1944, iar memoriile lui Litvinov în noiembrie 1944 și ianuarie 1945 —, o privire de ansamblu asupra acestor documente invederează cîteva constante, grăitoare pentru ceea ce s-ar putea numi design-ul sovietic al relațiilor postbelice de putere.

Prima, cea mai elocventă și, întrucîtva, cea mai surprinzătoare dintre aceste constante, o constituie unanima apreciere a cooperării dintre cei Trei Mari drept unica bază pentru o ordine postbelică pacifică și stabilă la nivel global. Concluziile celor trei planificatori occidentalizanți ai politicii externe sovietice considerau, la unison, nu doar fezabilă, dar și vital necesară, armonizarea intereselor de securitate ale celor trei actori majori ai scenei internaționale postbelice. Soluția avansată de triumviratul Maiski–Gromîko–Litvinov pentru lumea ieșită din hecatombele celui de-al doilea război mondial era un concert al marilor puteri, întemeiat pe împărțirea sferelor de influență. În fond, era o nouă versiune — în același timp restrînsă (trei în loc de șapte puteri) și lărgită (de la nivel continental la nivel global) — a formulei ce a marcat relațiile internaționale o bună parte a secolului al XIX-lea (concertul european al marilor puteri, ale cărui baze au fost puse la Congresul de la Viena în 1815). Văzută dinspre Kremlin, soluția era apreciată ca reprezentînd avantajul realizării a cel puțin trei obiective esențiale de politică externă: eliminarea Germaniei și Japoniei de pe arena vieții internaționale, menținerea Uniunii Sovietice în forumul diriguitor al lumii și legitimarea granițelor și sferei sovietice de influență. Întrucît potențiala reemergență a unei Germanii și Japonii agresoare era considerată drept principalul risc de securitate pentru lumea postbelică, primul obiectiv avea prioritate. În viziunea — de natură ideologică și sorginte bolșevică — a celor trei diplomați, realizarea celorlalte două obiective ar fi trebuit să fie facilitată și de „inevitabilă" manifestare, în timp, a contradicțiilor dintre Marea Britanie și SUA, derivate din natura „imperialistă" a sistemelor lor socio-economice.

Este interesant de observat că, la acea dată, conducerea politică sovietică, Stalin însuși erau în căutarea locului geometric în care interesele de securitate ale celor Trei Mari să poată fi armonizate. Identificarea sa ar fi trebuit să conducă la substituirea unității efemere, forjate în timpul războiului, a

celor trei aliați, printr-o cooperare de durată. În discursul din data de 6 noiembrie 1944, Stalin aprecia drept fundament al alianței celor trei puteri nu „motive accidentale sau tranzitorii, interese vitale și de durată" — între acestea din urmă fiind menționată, înainte de toate, „prevenirea unei noi agresiuni sau a unui război, dacă nu pentru totdeauna, măcar pentru o perioadă îndelungată de timp".

Cît privește constituirea unei sfere sovietice de influență de-a lungul hotarelor de vest ale Uniunii Sovietice, aceasta era văzută ca un cordon sanitar. Filosofia subiacentă ființării acestui glacis strategic admitea cel mult favorizarea instaurării unor guverne prietene Uniunii Sovietice – ceea ce ulterior se va numi „finlandizare" – și nicidecum impunerea unor guverne de tip sovietic, cum aveau să se petreacă lucrurile în realitate, ulterior. Deosebirea dintre viziunea planificatorilor politicii externe românești și cea a lui Stalin în această privință constă în tactica adoptată pentru realizarea acestei zone–tampon. Intuind corect o previzibilă opoziție americană față de un aranjament al sferelor de influență, în general, și față de unul bilateral, cu atît mai mult (ea s-a și manifestat, de altminteri, față de „acordul procentajelor" încheiat de Churchill și Stalin în octombrie 1944) și dorind să aibă mîinile libere pentru a-și întări pozițiile atîta timp cît Armata Roșie înainta în Europa, Stalin a optat pentru temporizarea înfăptuirii acestui obiectiv, în vederea unei mai eficiente recurgeri ulterioare la politica faptului împlinit.

În lumina memoriilor diplomatice menționate, problema esențială a strategiei Kremlinului pentru perioada postbelică apare a fi, așadar, promovarea intereselor sovietice de securitate, în condițiile evitării sau măcar ale amînării destrămării alianței forjate cu partenerii anglo-americani în timpul războiului.

Rămîne simptomatic faptul că un pattern similar de gîndire se manifesta, concomitent, la nivelul planificatorilor și diriguitorilor politicii externe americane și britanice. Așa cum au demonstrat-o lucrările lui Eduard Mark și John Lewis Gaddis, teza „limitelor acceptabile ale hegemoniei sovietice în estul Europei " cunoaștea la acea dată o largă răspîndire în Departamentul de Stat. Ea vedea cheia soluției problemelor de securitate ale lumii postbelice în echilibrul de putere și acomodare la sfera de influență sovietică, cu adăugirea că aceasta din urmă trebuia să rămînă „deschisă" și menținută în anumite limite, mai ales în zona strategică a estului Europei.

Caricatură franceză din 1952, ironizînd „propunerile de pace" ale lui Stalin (după P. Wagret, *op.cit.*, p. 36)

Lăsarea „cortinei de fier"

Dacă întărirea pe baze noi a cooperării forjate în timpul războiului erau, în esență, intențiile comune celor trei aliați pentru perioada ce a urmat încheierii sale, cum s-a ajuns la confruntare?

Este clar că după capitularea Germaniei naziste (9 mai 1945), relațiile dintre Uniunea Sovietică, pe de o parte, și Marea Britanie și SUA, pe de altă parte, cu greu mai puteau fi definite, ca pînă atunci, drept relații între aliați. Deja fiecare din cele două părți vedea în cealaltă întruparea statală a unui îndoit statut: pe de o parte, cel de partener în negocierile privitoare la problemele politice stringente ale agendei postbelice, între care viitorul Germaniei și al Austriei aveau preeminenta; pe de altă parte, cel de adversar potențial al intereselor sale politice și de securitate. Expresia poate cea mai elocventă a acestei mutații de accent în percepția reciprocă o constituie telegrama pe care premierul britanic Winston Churchill o trimitea președintelui american Harry S.Truman, la numai cîteva zile de la înfrîngerea finală a Germaniei (12 mai 1945). Descriind cu anxietate emergența noii puteri sovietice în contextul geopoliticii și noilor raporturi de forță din Europa postbelică, Churchill denunță pentru întîia oară – deși încă nu public – lansarea „cortinei de fier" asupra părții răsăritene a continentului. „(...) Sînt foarte preocupat de situația europeană – mărturisea premierul britanic președintelui american. Aflu că jumătate din forțele aeriene americane din Europa și-au început deja transferul către scena pacifică. Ziarele sînt pline de mișcări ale armatelor americane care părăsesc Europa. Propriile noastre armate vor suferi și ele, fără îndoială, conform aranjamentelor anterioare, o reducere netă.

Armata canadiană se va retrage cu siguranță. Francezii sînt slabi și dificil de mînuit. Întreaga lume poate să vadă că de acum în foarte puțină vreme, puterea noastră militară pe continent va dispare, cu excepția forțelor limitate care controlează Germania.

În acest timp, ce se va întîmpla în Rusia? Am lucrat întotdeauna pentru

prietenia cu Rusia, dar tot ca și dumneavoastră, încerc o mare teamă din pricina funestei interpretări a acordurilor de la Ialta, a atitudinii față de Polonia, a zdrobitoarei lor influențe din Balcani, cu excepția Greciei, a dificultăților pe care le fac la Viena, a combinației dintre puterea rusă și teritoriile pe care le controlează sau ocupă, totul cuplat cu utilizarea tehnicii comuniste în numeroase țări și, mai presus de toate, a capacității lor de a menține desfășurate mari forțe armate pentru o lungă perioadă de timp. Care va fi situația într-un an sau doi, cînd armatele britanice și americane vor fi dizolvate, armatele franceze nefiind încă reconstituite pe scară largă, cînd noi nu vom mai fi decît un pumn de divizii, esențial franceze, pe cînd Rusia ar putea decide să mențină două sau trei sute în serviciu activ? (...)

O cortină de fier a căzut în fața noastră. Nu știm ce se petrece în spatele ei. Fără îndoială că ansamblul regimurilor care se găsesc la est de o linie Lübeck – Trieste – Corfu vor fi curînd total în mîinile lor. La aceasta trebuie adăugat larga zonă ocupată, mai departe de armatele americane între Eisenach și Elba, care va fi cred ocupată în cîteva săptămîni de puterea sovietică, cînd americanii se vor retrage. Toate măsurile trebuie luate de generalul Eisenhower pentru a preveni o altă fugă masivă a populației germane către vest pe măsura înaintării moscovite către centrul Europei. Atunci cortina va coborî și mai mult, dacă nu total. O fîșie de mai multe sute de kilometri de teritorii ne va desparte din acel moment de Polonia.

În acest timp atenția popoarelor noastre va fi reținută de rigorile aplicate unei Germanii ruinate și în stare de prostrație și peste foarte puțin timp, rușii ar putea să vadă deschizîndu-se prilejul favorabil de a înainta pînă la Marea Nordului și Atlantic. (...)"

În plan simbolic, noua eră a relațiilor tripartite a fost marcată de explozia primei bombe nucleare (iulie 1945). Valentin Berezhov, consilier și interpret al lui Molotov în perioada 1940–1944, jurnalist după aceea, explică impactul pe care detonarea bombei a avut-o asupra gîndirii politice și strategice a Kremlinului: „Pînă în 1949 noi n-am avut bomba (atomică). Iar americanii aveau bomba. Ideea lui Stalin era de a avea conducători pe care să se poată bizui în estul Europei; acesta a fost răspunsul său față de amenințarea bombei".

O opinie încă larg răspîndită vede începuturile Războiului Rece în „oficializarea" de către Churchill a sintagmei „cortina de fier", prin discursul rostit la Fulton (5 martie 1946) – un mic orășel din statul Missouri, de circa zece mii de locuitori, în care președintele Truman își făcuse studiile și care își trage numele după cel mai celebru fiu al său, Robert Fulton (1765 – 1815), inventatorul navei cu aburi. *„De la Stettin, în Marea Baltică, la Trieste, în Marea Adriatică, o cortină de fier a căzut asupra continentului. În spatele acestei linii se găsesc capitalele tuturor țărilor Europei orientale: Varșovia, Berlin, Praga, Viena, Budapesta, Belgrad, București și Sofia. Toate aceste orașe celebre, toate aceste națiuni se găsesc în sfera sovietică, și toate sînt supuse, sub o formă sau alta, nu doar influenței sovietice, ci și controlului foarte extins și în continuă creștere al Moscovei. Doar Atena, cu gloria sa nemuritoare, este liberă de a-și decide viitorul prin alegeri la care vor asista observatori britanici, americani și francezi. (...) Comuniștii, care sînt cei mai slabi în toate țările estului european, au fost investiți cu puteri ce nu corespund deloc importanței lor numerice și caută peste tot să dobîndească un control totalitar al societății. Cu excepția Cehoslovaciei, nu există, în această parte a Europei, o adevărată democrație. (...)*

Moscova, 1955: N. A. Bulganin (dreapta), șeful guvernului sovietic, împreună cu Charles E. Bohlen, ambasadorul SUA în URSS

În același timp, într-un mare număr de țări îndepărtate de frontierele rusești și în lumea întreagă, coloanele a cincea comuniste se instalează și lucrează într-o unitate desăvîrșită, cu o supunere totală față de directivele centrului comunist. În Imperiul britanic și în Statele Unite, unde comunismul este încă puțin dezvoltat, partidele comuniste reprezintă o provocare și o amenințare la adresa civilizației creștine. (...)

Nu cred că Rusia dorește războiul. Ceea ce dorește ea sînt fructele războiului și o expansiune nelimitată a puterii și doctrinei sale. Ceea ce trebuie să examinăm aici, astăzi, cît mai este încă timp, este mijlocul de a împiedica războiul în mod permanent și de a institui în toate țările, cît mai repede posibil, premisele libertății și ale democrației. (...)

Trebuie să găsim o soluție.

Am învățat, în timpul războiului, să-i cunosc pe prietenii și aliații noștri ruși și sînt convins că nu există nimic

care să fie atît de admirat de către ei ca forță și că nimic nu respectă mai puțin decît slăbiciunea militară. (...)"

O altă opinie consideră că începuturile Războiului Rece sînt legate de discursul președintelui american Harry S.Truman în fața Congresului SUA (12 martie 1947), ce argumenta necesitatea acordării de către Statele Unite a unui substanțial ajutor material Greciei și Turciei. Ideile–forță, care susțin această argumentație printr-o dialectică a factorilor economic și politic și care vor constitui coloana vertebrală a acțiunii americane în anii ce vor urma, sînt două la număr. Primo: afirmarea răspicată a necesității ca Statele Unite să practice o politică de ajutorare a popoarelor libere ce se împotrivesc opresiunii politice interne sau externe, de sorginte totalitară. Secundo: regimurile totalitare sînt nutrite (și) de mizeria economică; pentru stîrpirea sămînței lor trebuie stîrpită, în primul rînd, sărăcia. „(...) În momentul actual al istoriei lumii, aproape toate națiunile se găsesc plasate în fața opțiunii între două moduri de viață. Și prea adesea această opțiunea nu este una liberă.

Unul din aceste moduri de viață este bazat pe voința majorității. Caracterele sale principale sînt instituțiile libere, guverne reprezentative, alegeri libere, garanții date libertății individuale, libertății cuvîntului și celei religioase și absența oricărei opresiuni politice.

Cel de-al doilea mod de viață este bazat pe voința unei minorități impusă majorității. El se sprijină pe teroare și opresiune, pe un radio și o presă controlată, pe alegeri manipulate și pe suprimarea libertății personale.

Cred că Statele Unite trebuie să practice o politică de ajutorare a popoarelor care rezistă în prezent manevrelor anumitor minorități înarmate sau presiunii externe.

Cred că noi trebuie să ajutăm popoarele libere să-și împlinească propriile destine conform propriului mod de viață.

Cred că ajutorul nostru trebuie să se manifeste în primul rînd sub forma unei asistențe economice și financiare indispensabile stabilității economice și funcționării normale a instituțiilor politice.

Lumea nu este statică, și statu quo-ul nu este un lucru sacru. Dar noi nu ne putem permite să modificăm statu quo-ul contrar Cartei Națiunilor Unite, folosind metode precum coerciția sau metode ocolite precum infiltrarea politică. Ajutînd națiunile libere și independente să-și mențină libertatea, Statele Unite pun în operă principiile Cartei Națiunilor Unite.

Este suficient să aruncăm o privire asupra hărții pentru a realiza faptul că supraviețuirea națiunii grecești este de o mare importanță în situația de ansamblu. Dacă Grecia ar cădea sub controlul unei minorități înarmate, aceasta ar avea asupra vecinei sale, Turcia, o influență imediată și serioasă. Tulburarea și dezordinea ar putea foarte bine să se întindă în întreg Orientul Mijlociu. (...)

Dacă noi nu ajutăm Grecia și Turcia în aceste ore decisive, efectul se va face resimțit profund în Vest ca și în Est.

Trebuie să acționăm imediat și hotărît. (...)

Germenii regimurilor totalitare sînt hrăniți de mizerie și lipsă. Ei se răspîndesc și se dezvoltă în pămîntul dăunător al sărăciei și al războiului civil. Ei ajung la maturitate atunci cînd un popor vede murind speranța pe care și-a pus-o într-o viață mai bună.

Trebuie să facem în așa fel încît această speranță să rămînă vie.

Popoarele libere ale lumii așteaptă de la noi să le ajutăm să-și păstreze libertățile.

Dacă ratăm rolul nostru director, vom putea prin aceasta să punem în pericol pacea lumii și vom aduce cu siguranță atingerea intereselor propriei noastre țări.

Evoluția rapidă a evenimentelor a pus pe umerii noștri responsabilități grele.

Cred că Congresul va ști să le facă față".

Deteriorarea vădită a relațiilor tripartite în anii 1946–1947 se va traduce nu numai în percepții și atitudini considerabil modificate la nivelul deciziei politice, ci și în schimbări semnificative de personal la nivelul planificatorilor de politică externă. În Departamentul de Stat, director al planificării politice va fi numit, nu întîmplător, George F.Kennan, autorul faimoasei „telegrame lungi" trimise Washingtonului din sediul ambasadei americane din Moscova (februarie 1946) și a nu mai puțin faimosului articol semnat X în „Forreign Affairs" anul următor, ce puneau bazele politicii de prevenire și oprire a expansiunii sovietice (policy of containment), adoptată de Administrația americană în faza inițială a Războiului Rece.

Interpretate prin prisma Londrei și Washingtonului, începuturile propriuzise ale Războiului Rece (făcînd abstracție de „antecedente" care, în sinteza lui André Fontaine „cobora" în timp pînă la Marea Revoluție din Octombrie) ar putea fi identificate, așadar, cu discursul lui Churchill la Fulton și, respectiv, cel al lui Truman în fața Congresului american. Văzute însă dinspre Moscova, cele două momente nu justifică însă cîtuși de puțin o atare concluzie. Iar aceasta pentru că abandonarea totală de către Kremlin a speranței găsirii unei formule de cooperare cu partenerii anglo-saxoni pentru instaurarea noii ordini postbelice nu s-a produs înainte de vara lui 1947; numai odată cu respingerea sovietică a

planului Marshall, evoluția spre confruntare a înregistrat cotitura decisivă.

Că este așa o demonstrează conținutul declarațiilor și manifestărilor sovietice din timpul desfășurării și după încheierea Conferinței tripartite a miniștrilor de externe de la Moscova (martie–aprilie 1947). Dacă lansarea doctrinei Truman, ce a premers desfășurării Conferinței, ar fi avut un impact major asupra reconsiderării relațiilor Kremlinului cu partenerii occidentali, conținutul acestor declarații și manifestări ar fi trebuit să reflecte această nouă realitate. Or, ele nu fac decît să reitereze convingerea diriguitorilor sovietici, a lui Stalin în particular, în posibilitatea cooperării cu Vestul. Într-o conversație avută pe parcursul desfășurării Conferinței cu Harold Stassen, unul din liderii marcanți ai Partidului Republican și un posibil candidat al alegerilor prezidențiale din 1948, Stalin afirma: „Desigur, ele (Statele Unite și Uniunea Sovietică) pot coopera una cu cealaltă. Diferențele dintre ele nu au avut vreo semnificație majoră, dacă vorbim de cooperare. Sistemele economice ale Germaniei și Statelor Unite sînt identice și totuși războiul a izbucnit între ele. SUA și URSS au sisteme economice diferite și totuși ele nu au luptat una împotriva celeilalte, ci au cooperat în timpul războiului. Dacă două sisteme diferite au putut coopera în timpul războiului, atunci de ce n-ar putea ele coopera pe timp de pace? Desigur, este de la sine înțeles că dacă există o dorință de cooperare, atunci cooperarea între sisteme diferite este perfect posibilă. Dar dacă dorința de cooperare este absentă, atunci chiar state și popoare cu sisteme economice identice pot intra în conflict."

Într-o altă formă, ideea va fi reluată în editorialul oficiosului sovietic „Timpuri Noi", din 16 mai 1947: „Valoarea Conferinței de la Moscova rezidă în aceea că poziția puterilor asupra chestiunilor în discuție a fost mult mai clar definită. Aceasta pregătește terenul – cu condiția bunăvoinței tuturor părților – pentru opera necesară, care solicită un mare efort și grijă, de reconciliere a diferitelor puncte de vedere și de luare a unor decizii comune". Trebuie adăugat că aceste rînduri au fost scrise cu mai puțin de trei săptămîni înainte ca Secretarul de Stat american Marshall să-și rostească celebrul discurs ce lansa programul de refacere economică a Europei care îi poartă numele (5 iunie 1947).

Fragmentele citate îndreptățesc concluzia că, pînă la luarea deciziei de a respinge planul american de ajutorare economică a Europei, diriguitorii sovietici încă mai credeau nu doar posibilă, ci și dezirabilă cooperarea cu Occidentul. ■

Războiul Rece a obligat Uniunea Sovietică să se înscrie într-o sufocantă cursă a înarmărilor (Moscova, Piața Roșie – paradă de 7 Noiembrie)

La începutul Războiului Rece

Percepții românești asupra confruntării Est-Vest

Constantin HLIHOR

Prăbușirea celui de-al treilea Reich sub loviturile Marii Coaliții a Națiunilor Unite, încheg pentru a înlătura dominația sa asupra continentului, a pus învingătorilor nu numai problema organizării păcii, ci și a modului cum trebuia să fie alcătuită noua arhitectură a lumii, în special a Europei. Paradoxal, termenii în care această arhitectură era definită era aceeași, dar înțelegerea și viziunea erau diametral opuse, pentru că se fundamentau pe doctrine și ideologii opuse.

Conferința de la Potsdam: viitorii combatanți în Războiul Rece pe cînd erau încă aliați

Astrologii comuniști

Serviciile de informații ale SUA și ale Marii Britanii au analizat și, totodată, testat — în opinia unor reputați specialiști români ai Războiului Rece — intențiile Uniunii Sovietice în ceea ce privește evoluția vieții politice în țările central și sud-europene. În acest scop, au urmărit cu foarte mare atenție crizele politice din România și celelalte țări din sfera de influență a Moscovei. România — ca de altfel Ungaria, Cehoslovacia, Polonia și mai ales Germania — a devenit un teritoriu de unde puteau fi cunoscute intențiile Kremlinului, pentru a fi elaborate soluții de răspuns.

Incapacitatea Londrei și Washingtonului de-a contrabalansa ponderea Moscovei în rezolvarea crizelor politice, care au avut loc în România în perioada februarie–martie și august–decembrie 1945, au convins liderii de la Kremlin că a sosit momentul favorabil extinderii regimului comunist la scara întregii Europe. „Astrologii ei comuniști — nota, în epocă, analistul britanic de politică externă W.N. Ewer — calculaseră horoscopul lor marxist și preziseră o nouă situație revoluționară".

Unul dintre „astrologi", G.M. Malenkov, în raportul prezentat la prima adunare a Cominformului, declara că din moment ce au fost lichidate clasele asupritoare în Uniunea Sovietică, greutatea luptei de clasă a fost mutată în arena internațională. „Aici avem — preciza înaltul demnitar sovietic — în față două sisteme concurente: capitalismul și socialismul. Aici trbuie partidul nostru să-și călească armele de luptă". Prin urmare, diplomația sovietică a declanșat, în opinia aceluiași analist W. N. Ewer, „o ofensivă politică viguroasă împotriva democrației apusene".

În țările ocupate de Armata Roșie sau pe care Uniunea Sovietică le controla, a fost declanșat un proces ireversibil de destructurare a regimului politic democratic, fără ca Moscova să mai ia în considerare opiniile și interesele foștilor parteneri de coaliție. În celelalte țări ale continentului, sovieticii au acordat partidelor comuniste un sprijin logistic și politic deosebit

pentru a se impune în societate. Diplomația sovietică la conferințele noilor organe și organisme create pentru organizarea lumii și a relațiilor internaționale a adoptat o politică de cereri imposibile, de discuții sterile și interminabile, pentru a se prelungi dezordinea și haosul economic și social la nivelul întregului continent european. Acest lucru ar fi determinat o radicalizare socială și erodare a încrederii oamenilor în mecanismele regimului democratic.

Comentînd acțiunile Kremlinului în viața internațională din perioada premergătoare și imediată încheierii păcii de la Paris, ca și consecințele acestora asupra opiniei publice europene, R.H. Bruce Lockhart arăta, în vara anului 1947, în „Foreign Affairs", că „Azi sînt mulți oameni care cred că Moscova este conștientă de puterea ei, că are încredere totală în victoria finală a comunismului și că este pregătită să-și atingă scopul prin toate mijloacele pe care le are la îndemînă în afară de război"(subln. n.).

Oamenii politici, analiști și specialiști în politologie — și nu în ultimul rînd opinia publică — se întrebau dacă și de această dată speranțele bolșevicilor se vor transforma în iluzii ca în anul 1920, cînd liderii de la Moscova au lansat ideea că în doi sau trei ani Europa va deveni o republică sovietică, sau în anul 1932, cînd se credea la Kremlin că venirea la putere a lui Adolf Hitler este de dorit, deoarece ar fi un preludiu al unui al doilea val al revoluției bolșevice în Germania și apoi în lume.

Testele anglo-americane privind reacția Moscovei la acțiunile desfășurate de diplomația anglo-saxonă pentru a bloca, începînd cu martie 1945, formarea structurilor economice și politice de tip comunist în România n-au fost concludente. La 19 august 1945, postul de radio Vocea Americii relua pentru ascultătorii săi următorul fragment din discursul președintelui SUA, Harry Truman: „La Ialta s-a hotărît ca cele trei guverne să-și asume în comun responsabilitatea de a ajuta și de a restabili în statele eliberate ori foste satelite din Europa de răsărit guvernele reprezentative formate din elemente democratice. Această responsabilitate rămîne încă valabilă și o vom considera întotdeauna ca o responsabilitate comună pentru cele trei guverne. Declarația de la Postdam a reafirmat-o în cazul României, Bulgariei și Ungariei. Aceste națiuni nu vor rămîne în sfere de influență ale nici uneia dintre puteri."

„Acțiuni generoase"

Declarația președintelui H.Truman a fost interpretată diferit în România. Tînărul rege Mihai I a luat-o ca pe un îndemn pentru înlocuirea guvernului adus la putere de Vîșinski, la 6 martie 1945, și a acționat în consecință. Pentru partidele istorice, potrivit unei note a SSI din 10 august 1945, a însemnat o creștere a optimismului și a speranțelor în revenirea la regulile democratice. Românii de rînd au crezut că „americanii nu i-au uitat și că vor desfășura acțiuni generoase, pentru a-i elibera de sub ruși". Pentru guvernul dr. Petru Groza, declarația președintelui Harry Truman n-a avut nici un ecou, deoarece de la „stăpînii din Kremlin" a primit, prin generalul Susaikov, membru al Comisiei Aliate de Control (Sovietice din România), încurajări și asigurări că „nu i se poate întîmpla nimic". Prin urmare, la cererea de demisie, primul ministru dr. Petru Groza i-a răspuns șefului statului, regelui Mihai I, că „guvernul său nu a fost niciodată mai puternic ca acum și se bucură de tot sprijinul din partea sovieticilor".

Așadar, Moscova și-a apărat în România, ca și în celelalte țări din sfera sa de dominație, interesele în mod brutal și agresiv. SUA și guvernele occidentale au fost surprinse și nu au avut soluții optime de răspuns pentru „provocările" sovieticilor din Europa, dar și din alte zone, cum au fost: „drumul spre Indii", obiectiv prioritar pentru toți țarii; nordul Iranului sau chiar nordul Africii, unde Stalin căuta să pună piciorul solicitînd un mandat asupra Tripolitaniei.

Președintele H.Truman a fost în sfîrșit convins că nu mai era necesar să se aștepte cinci sau zece ani pentru a se vedea dacă rușii erau hotărîți sau nu să cucerească lumea. Trebuiau găsite soluții. O soluție era războiul, dar nu cel clasic. Armele pe care putea să le folosească în conjunctura dată, în confruntarea cu Moscova, nu puteau fi decît morale și economice. Deci, trebuia purtat un alt fel de război, unul care să nu semene cu cel care tocmai se încheiase și de care lumea era istovită. Imaginea pozitivă a lui Stalin și a regimului său, construită de mass-media occidentală în timpul celui de-al doilea război mondial ca urmare a con-

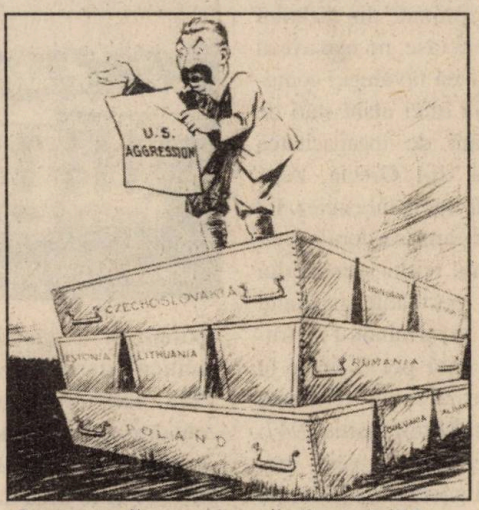

Caricatură americană din anii '50: Stalin, în vîrful unei piramide de sicrie ale națiunilor aservite URSS, denunță „agresiunile" SUA

tribuției decisive a Uniunii Sovietice la înfrîngerea Germaniei, era atît de prezentă în conștiința opiniei publice anglo-saxone încît, așa cum sublinia un reputat corespondent pentru Balcani al ziarului american „Christian Science Monitor", „națiunea americană mai credea încă în posibilitatea unei înțelegeri cu Rusia. Orice altă alternativă era brutal respinsă. Soldații americani se întorceau de pe front, armata se risipea, în școli și biserici se cerea pace. Nevestele care își regăseau soții ori părinții care-și primeau copiii acasă cereau cu insistență să se ajungă la o înțelegere cu Stalin. Pentru nenumărați americani orice altă soluție părea absurdă".

Guvernul și administrația SUA nu puteau prin urmare să nu ia în considerare această stare de spirit a populației și au optat pentru soluții economice și politice în confruntarea cu Uniunea Sovietică. Trebuia să se renunțe la doctrina Monroe, deoarece URSS devenise preponderentă în ecuația de putere pe continentul european, iar democrațiile occidentale, epuizate din războiul care tocmai se încheiase, nu mai aveau resurse să stăvilească tăvălugul comunismului. Expresia unei atare stări de lucruri a fost dată de incapacitatea Londrei în criza din Grecia, zona tradițională pentru interesul englez. La 24 februarie 1947, ambasadorul britanic la Washington a remis secretarului de stat din acea perioadă, generalul Marshall, o notă, informîndu-l că trupele britanice nu mai pot fi ținute în Grecia și prin urmare vor fi retrase începînd cu sfîrșitul lunii martie 1947.

Truman n-a ezitat. „A venit momentul — avea să noteze în memoriile sale — de a șeza în mod hotărît Statele Unite ale Americii în tabăra și în fruntea lumii libere". A furnizat Greciei ajutorul masiv și necesar pentru a contrabalansa intervenția Moscovei. La 11 martie 1947, a prezentat Congresului american modul de implicare a SUA pe continent. Astfel, doctrina Monroe era înlocuită în politica externă a Statelor Unite cu doctrina Truman.

Strategia Casei Albe

În plan economic, liderii americani au hotărît să facă tot ce era necesar și cu putință pentru a ajuta Europa să-și redobîndească sănătatea economică —, fără de care nu era posibil nici stabilitate politică și nici pace socială. Marile greve franceze și italiene ca și evoluțiile din Europa Răsăriteană din acea epocă confirmau această opinie. SUA au lansat Planul Marshall pentru redresarea economică a Europei. Moscova și țările satelite au respins planul, deoarece l-au considerat ca o amenințare în realizarea obiectivelor strategice pe care și le-au propus.

În plan strategic, președintele H. Truman a înființat Consiliul Național de Securitate, care avea ca principală sarcină fundamentarea politicii de

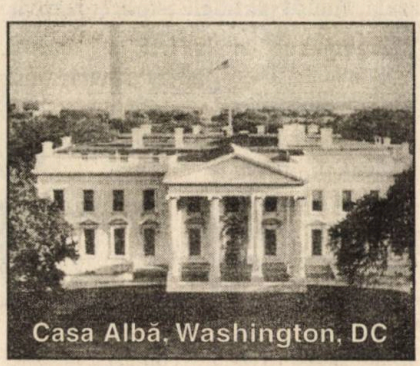

Casa Albă, Washington, DC

apărare și a direcțiilor prioritare în politica externă ale SUA. La 30 martie 1948, acest organism, ajutat de reprezentanți ai armatei, ai Departamentului de stat și CIA, a elaborat un raport, ultrasecret la acea dată, care în esență definea „poziția SUA față de comunismul mondial dirijat de URSS".

Potrivit acestui document, pe plan intern trebuia imediat întărît potențialul militar al SUA, refacerea industriei de armament, asigurată superioritatea atomică, suprimat partidul comunist american și desfășurată o viguroasă campanie de informare pentru a asigura suportul bipartid în politica externă a Americii. În plan extern, documentul arăta că trebuie acordată prioritate Europei de apus în contraofensiva împotriva comunismului, fără a fi neglijate celelalte țări ale Europei și Orientul Mijlociu. În acest scop, se prevedea intensificarea planului Marshall și promovarea unei idei care să conducă la crearea Uniunii țărilor din Europa Occidentală. Pentru combaterea comunismului internațional se preconiza „formularea unui program coordonat de ajutorare a mișcărilor de rezistență atît în spatele Cortinei de Fier cît și în URSS, la timp oportun". Pentru îndeplinirea acestui scop se considera că modalitatea cea mai eficientă este intensificarea programului anticomunist în mass-media. În consecință, au fost înființate „National Comitete for a Free Europe" și „Radio Free Europe".

La 30 septembrie 1948, Consiliul Național de securitate a elaborat un alt document, în 46 de puncte, care viza „Politica Statelor Unite față de țările satelite sovietice din Răsăritul Europei". Documentul sublinia că întrucît obiectivul final al comunismului mondial dirijat de soviete este dominația întregii lumi și că Uniunea Sovietică „a realizat succese alarmante", Stalin fiind pe punctul „de a realiza ceea ce Hitler încercase în zadar", înfrîngerea forțelor comunismului mondial dirijat de Moscova este vital indispensabilă securității Statelor Unite.

Pentru a se realiza eliminarea controlului sovietic din țările satelite erau, în opinia autorilor documentului, două soluții: „Războiul și alte soluții nerăzboinice". Dar cum războiul nu era posibil, după cum am văzut, guvernul american își propunea „înlocuirea guvernului controlat de ruși în țările satelizate, cu un guvern prieten, ori prin orice alt guvern, chiar comunist,

dar fără a fi controlat de Moscova". Acest lucru nu se putea realiza imediat din „considerații tactice foarte puternice", printre care erau amintite și acelea că în aceste țări „conducătorii, partidele ce puteau fi cu adevărat democratice au fost sistematic divizate și zdrobite, nemaiavînd nici o șansă de a veni la putere fără o intervenție armată din Apus".

din rîndul partidelor comuniste aflate la putere în aceste țări.

Un punct forte al raportului l-a constituit argumentarea necesității pregătirii și desfășurării unui „atac frontal" pe plan doctrinar, special destinat și îndreptat contra dogmei comuniste din țările satelite, subliniindu-se dependența și servilismul față de Moscova. Pentru atingerea acestui obiectiv

România sub „umbrela" sovietică: A.I. Vîșinski și Gheorghe Gheorghiu-Dej (martie 1945)

Se accepta, ca un prim pas, înlocuirea guvernelor staliniste cu regimuri comuniste eretice, schismatice. În acest scop, pe toate căile trebuia să se încurajeze o ruptură ideologică dintre Moscova și țările satelite și chiar o implicare a SUA în apariția și lărgirea divergențelor ideologice, fără însă ca acestea să-și asume răspunderea. O premiză pentru apariția unor atare situații era crearea condițiilor pentru retragerea trupelor sovietice din țările satelite. SUA considerau, de exemplu, că semnarea tratatului de pace cu Austria era una din condiții și elimina justificarea prezenței trupelor sovietice în Ungaria și România. Trebuiau, de asemenea, în opinia autorilor raportului, identificate, izolate și apoi eliminate de la putere elementele staliniste trebuia mai întîi ca doctrina comunistă să fie atacată în plan politic, economic și cultural, iar apoi să fie cultivată o ideologie nu numai contrară dogmei comuniste, dar și cu priză în țările satelizate — naționalismul.

În final, raportul conchidea: „În obiectivul nostru privind țările satelite trebuie să fie reducerea treptată și eventual eliminarea totală a preponderenței puterii sovietice (URSS) din Răsăritul Europei fără a se recurge la război. Noi trebuie să încurajăm neconformiștii din rîndurile membrilor partidului comunist, regimurile nestaliniste, ca prim pas, chiar dacă ele sînt comuniste. Un atac masiv contra doctrinei staliniste în țările satelite, promovarea naționalismului comunist și utilizarea maximă a puterii noastre economice în vederea acestor schimbări". Documentul oferă o perspectivă aparte cu privire la înțelegerea rolului pe care l-au avut factorii internaționali în apariția unor regimuri disidente, chiar rebele, față de Kremlin în răsăritul continentului în perioada Războiului Rece.

Societatea românească, în ansamblul ei, a perceput diferit confruntarea Est–Vest din perioada de început a Războiului Rece. Marea majoritate a perceput această confruntare ca pe un preludiu al unui nou război clasic între foștii aliați, Uniunea Sovietică și SUA. Semnificativă în acest sens este aprecierea făcută de profesorul și omul politic Onisifor Ghibu în memoriul adresat primului ministru dr. Petru Groza, în martie 1949, în care afirma: „De aproape patru ani de zile de cînd a încetat războiul aliaților împotriva Germaniei se vorbește mereu de pace, ceea ce nu-i împiedică pe aliații victorioși să se pregătească febril în vederea celui de-al treilea război mondial, de astă dată între înșiși aliații de pînă ieri".

Un luptător din mișcarea de rezistență anticomunistă din România, Lucian Plapșa, în lucrarea, recent apărută, *Soarele de la nord*, redă un dialog pe care l-a avut cu un tovarăș de luptă, în primăvara anului 1949: „Am discutat despre recentele evenimente politice internaționale și l-am întrebat dacă a mai făcut rost de ceva cartușe pentru armamentul pe care îl aveam. Mi-a comunicat că mai are o carabină ZB și vreo două sute de cartușe. I-am spus c-ar fi mai bine să nu împrăștie cartușele pe braconaj pentru că poate în curînd o să avem nevoie pentru scopul nostru și al țării cînd va începe războiul. După aparența evenimentelor, gîndirea fiind puternic influențată și de emisiunile mobilizatoare de la BBC, în naivitatea noastră nu știam că în politică se proferau atîtea minciuni. Nouă ni se părea că războiul între ruși

și anglo-americani va începe dacă nu în 1949, apoi cu certitudine în 1950".

„Trădătorii imperialiști"

Ideea izbucnirii unui război între foștii aliați ai războiului împotriva Germaniei era prezentă și în „Rezoluția Congresului PMR", din 21–23 februarie 1948, în care se afirma că „Imperialiștii anglo-americani activ ajutați de trădătorii din rîndurile social-democrației de dreapta urmăresc răpirea suveranității altor popoare, promovarea unui nou război și cucerirea dominației mondiale".

Percepția unui iminent război între lumea capitalistă și lumea socialistă, în fapt între SUA și Uniunea Sovietică, era dată cetățeanului de rînd din România în principal de războiul informativ și imagologic ce se declanșase între foștii aliați ai războiului împotriva Germaniei. În afară de specialiști, nimeni n-a putut intui că în fapt aceste „două tipuri de război" sînt elemente ale unui alt fel de război. Unul neconvențional și care va purta numele de Război Rece. Pe de altă parte, în această confruntare Est-Vest au reapărut și s-au manifestat cu pregnanță elemente caracteristice evoluției relațiilor internaționale din perioada premergătoare izbucnirii celui de-al doilea război mondial, ceea ce dădea senzația, pentru omul de rînd, că lumea este în pragul unui nou război.

Nu aceleași considerente pot fi luate în calcul cînd sînt analizate percepțiile pe care le-au avut liderii Partidului Comunist din România asupra confruntării Est-Vest din perioada anilor 1946–1949. Documente din arhivele românești și străine dezvăluie faptul că organele specializate ale statului român în culegerea și prelucrarea informațiilor privind evoluția relațiilor internaționale, a raportului de putere și a intereselor pe care le aveau acestea în Europa, au intuit noile realități în derulare pe continent și în lume. În sintezele informative, elaborate în perioada 1946-1949 pentru conducerea superioară a statului și a partidului comunist cu privire la evoluția realităților europene, apar de mai multe ori nu numai termenul de Război Rece, ci și elemente specifice prin care acest fenomen începea să se manifeste în viața internațională. De la București nu puteau să fie lansate aprecieri privind viața internațională care să nu fie în consens cu opinia Moscovei. Libertatea de exprimare și informare a opiniei publice românești de către liderii partidului comunist din acea perioadă era extrem de îngrădită. Pe de o parte, aceasta era cenzurată de propriul dogmatism în gîndire și apreciere a evoluției vieții internaționale, iar de pe altă parte, de obligativitatea tuturor partidelor comuniste vasale Moscovei de a promova tezele și lozincile dictate de liderii de la Kremlin, de însuși Stalin.

Totuși, nu putem să nu remarcăm și faptul că au existat în societatea românească minți lucide, dar singulare, care au intuit corect evoluția vieții și a relațiilor internaționale, a confruntării Est-Vest din perioada de început a Războiului Rece. Un exemplu îl constituie cazul colonelului în rezervă **Ștefan Hălălău**, a treia persoană din Comitetul Militar al Mișcării de Rezistență care — în conformitate cu relatările prof. **Radu Ciuceanu**, actualul director al Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului — avea, în vara anului 1948, o percepție conformă cu realitatea asupra desfășurării Războiului Rece. Acesta afirma: **„Nu știu cu precizie încotro curge vremea, dar am impresia că timpul îi favorizează pe sovietici. În 1916, am avut printre noi și camarazi francuji și cîțiva englezi. Pe cît de nerăbdători erau ofițerii nemți să continue războiul, pe atît de doritori de pace erau aliații. Marile democrații nu vor începe războiul decît atunci cînd toate sau cel puțin majoritatea se vor vedea puse la conovăț. Pînă atunci, cît timp vor mai fi state mici în Europa, rușii vor înainta, iar aliații se vor mulțumi să protesteze".** ■

Înaintea declanșării „Războiului Rece" din cadrul mișcării comuniste: I.B. Tito, președintele Consiliului de Miniștri al Iugoslaviei (la microfon), în vizită oficială în România (17–19.XII.1947); alături, dr. Petru Groza

Criza rachetelor din Cuba și apropierea româno – americană

Corneliu Mănescu: „România nu a fost un partener entuziast al Pactului de la Varșovia"

Mircea SUCIU

Una dintre cele mai importante publicații care există în lume dedicate studierii Războiului Rece este „Buletinul" („Bulletin") editat de Woodrow Wilson International Center for Scholars, din Washington, D.C. Trimestrială, revista amintită pune la îndemîna istoricilor, politologilor și a altor categorii de specialiști studii și documente de o valoare excepțională, rezultate în urma investigațiilor desfășurate în cadrul așa-numitului „Cold War International History Project". Din nefericire, informațiile noastre indică faptul că nici una dintre marile biblioteci din România nu deține colecția publicației americane, fapt pe cît de inexplicabil, pe atît de păgubitor pentru toți cei care, și în orizontul nostru, se preocupă de geneza, evoluția și sfîrșitul Războiului Rece. Grație eforturilor personale ale colegului Mircea Chirițoiu, membru al consiliului științific al revistei și statornic colaborator al „Dosarelor Istoriei", publicația noastră a intrat în posesia tuturor numerelor „Buletinului" apărute pînă în prezent.

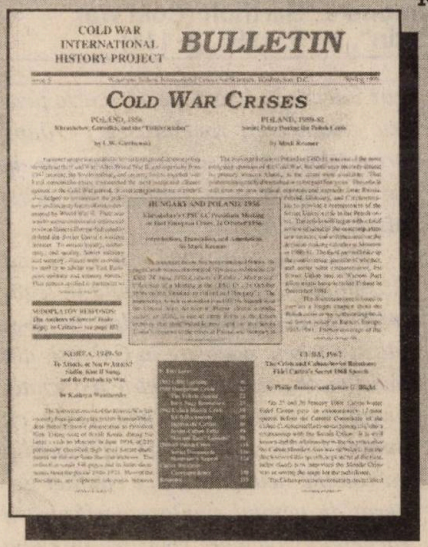
COLD WAR INTERNATIONAL HISTORY PROJECT

BULLETIN

COLD WAR CRISES

Momentul 4 octombrie 1963

În nr.5 (primăvara 1995) al „Buletinului", Raymond L.Garthoff — de la Brookings Institution, fost ambasador și cunoscut istoric al diplomației — a publicat, sub titlul „Cînd și de ce s-a distanțat România de Pactul de la Varșovia" („When and Why Romania Distanced Itself from the Warsaw Pact", p.111), textul comunicării sale de la Conferința desfășurată la Moscova, în ianuarie 1993, dedicată noilor mărturii documentare despre istoria Războiului Rece. Contribuția lui Garthoff merită toată atenția specialiștilor români, drept pentru care, în cele ce urmează, o redăm în întregime.

„În aprilie 1964, conducerea României a făcut publică o declarație în care-și exprima insatisfacția față de Pactul de la Varșovia. Gheorghiu-Dej și, după 1965, Nicolae Ceaușescu, succesorul său, s-au distanțat tot mai mult față de Pactul de la Varșovia și față de hegemonia Moscovei, fără a contesta însă Uniunea Sovietică. După 1969, România a încetat să participe în mod activ în structurile militare de comandă ale Pactului de la Varșovia. Acest mic capitol de istorie este, desigur, bine cunoscut. Ceea ce nu se știe însă este de ce s-a lansat România în înfăptuirea acestui pas și, mai ales, de ce l-a făcut exact în acel moment. Mai presus de toate, nu s-a știut pînă în prezent că, mai devreme chiar, România a respins categoric îndeplinirea obligațiilor care-i reveneau în cadrul alianței printr-o apropiere secretă față de guvernul SUA, în octombrie 1963, promițînd neutralitate în cazul izbuc-

nirii războiului. Era o breșă neașteptată și unilaterală în obligațiile directe asumate în cadrul alianței și făcută de unul din membrii alianței, obligații pe care România și le-a menținut formal pînă la sfîrșit, în 1991, cînd Pactul s-a dizolvat.

se aflau la New York pentru a participa la deschiderea Adunării Generale a ONU, în toamna lui 1963, o întrevedere de rutină a fost stabilită pentru 4 octombrie. Atunci, Mănescu a aranjat o întrevedere particulară cu Rusk, la care a mai participat un sin-

COLD WAR INTERNATIONAL HISTORY PROJECT *BULLETIN* 111

WHEN AND WHY ROMANIA DISTANCED ITSELF FROM THE WARSAW PACT

by Raymond L. Garthoff

In April 1964, the Romanian leadership issued a declaration in which it first expressed public dissatisfaction with the Warsaw Pact. Georghiu Dej, and after 1965 his successor Nicolae Ceausescu, increasingly distanced themselves from the Pact and Moscow's leadership, although without challenging the Soviet Union. Romania ceased to participate actively in the military command of the Warsaw Pact after 1969. All of this small slice of history has, of course,

York for the opening of the UN General Assembly in the fall of 1963, a routine meeting was arranged for October 4. Manescu then arranged a private meeting with Rusk, attended only by an interpreter. It was the first opportunity after the crisis nearly a year earlier for the Romanian leadership to approach the United States government at this level.

Manescu told Rusk that Romania had not been consulted over the Soviet decision to place nuclear missiles in Cuba, and was not therefore a party to the dispute. The Romanian government wanted the United States to understand that Romania would remain neutral in any conflict generated by such actions as the Soviet deployment of

in Romania and offered the United States any opportunity it wished to verify that fact. (The absence of nuclear weapons accorded with U.S. intelligence, and the United States did not pursue the verification offer.)

In view of the sensitivity of the matter, any knowledge of this exchange was very closely held in Washington, and no doubt in Bucharest. It was not divulged to NATO governments. So far as is known, the Soviet leadership did not learn of it—although that remains to be determined from the Soviet archives. It did not "leak" in thirty years. I do not know if there is today any written account in either American or Romanian archives.

I was told about the exchange by Dean

Fragment din comunicarea lui Raymond L. Garthoff (Cold War International History Project, „Bulletin", nr. 5, 1995, p. 111)

Ce anume s-a întîmplat și de ce s-a întîmplat? Evenimentul care a precipitat această atitudine a fost criza rachetelor din Cuba, din octombrie 1962. Tensiunile generate de această criză s-au reverberat în întreaga Europă. Nici o țară nu dorea să fie tîrîtă în război din pricina rachetelor sovietice instalate în Cuba. Dar, în vreme ce unele țări membre ale NATO, respectiv ale Pactului de la Varșovia și-au făcut datoria și au acordat, în mod public, suport Statelor Unite, respectiv URSS, altele au făcut același lucru cu considerabile rețineri. Iar la București, conducerea a decis, după această criză, că trebuie să caute a se dezangaja de la orice implicare automată, dacă atotputernicul lider al alianței din care și România făcea parte — Uniunea Sovietică — își va asuma din nou asemenea riscuri.

În acea vreme, relațiile româno-americane erau la un nivel minim. Cu toate acestea, cînd Corneliu Mănescu, ministrul român de externe, a cerut să se întîlnească cu Dean Rusk, secretarul de stat al SUA, pe cînd amîndoi

gur interpret. A fost prima ocazie pentru conducerea românească — după criza izbucnită în urmă cu aproape un an — pentru a se apropia, la acest nivel, de SUA.

Mănescu i-a spus lui Rusk că România nu fusese consultată în legătură cu decizia sovieticilor de a-și plasa rachete nucleare în Cuba și, din acest motiv, ea nu este parte a disputei angajate. Guvernul român dorea ca Statele Unite să înțeleagă că România va rămîne neutră în orice conflict generat de acțiuni similare desfășurării rachetelor nucleare sovietice în Cuba și că Bucureștiul caută asigurări în sensul că, în cazul izbucnirii unor ostilități ca urmare a unor asemenea situații, Statele Unite nu vor lovi România în baza falsei percepții că aceasta s-ar putea alia cu Uniunea Sovietică într-un astfel de război.

Drept răspuns, secretarul de stat Rusk i-a indicat lui Mănescu faptul că SUA vor ține seama de orice țară care nu va participa sau care nu va permite ca teritoriul ei să fie folosit în scopuri militare îndreptate împotriva Statelor Unite sau împotriva aliaților lor. Din această perspectivă, Rusk a spus că va fi important pentru SUA ca ele să cunoască dacă pe teritoriul României se află arme nucleare, iar în cazul în care SUA primesc asigurări că răspunsul este negativ, atunci acest fapt va fi luat în seamă cînd se va pune problema desemnării țintelor rachetelor americane. În continuare, românii au răspuns că pe teritoriul țării lor nu se găsesc arme nucleare și au oferit SUA orice posibilitate — dacă acest fapt era dorit de Washington — de verificare. (Afirmația referitoare la absența de pe teritoriul României a armelor nucleare era în acord cu datele deținute de serviciile de informații americane, drept pentru care SUA nu au dat curs ofertei românești de verificare).

Dată fiind natura sensibilă a acestei chestiuni, orice informație despre acest schimb de păreri a fost strict supravegheată atît la Washington, cît și, fără îndoială, la București. Ea nu a fost divulgată guvernelor țărilor membre ale NATO. După cît este cunoscut, conducătorii sovietici n-au aflat despre ea, deși acest lucru urmează a fi verificat în fostele arhive sovietice. Nu a «transpirat» nimic timp de 30 de ani. Nu știu dacă, astăzi, există vreo dovadă scrisă fie în arhivele americane, fie în cele românești.

Personal, am luat la cunoștință despre această întrevedere de la Dean Rusk însuși, imediat după consumarea ei, și tot el mi-a reconfirmat-o în 1990. Cred că odată cu prăbușirea Pactului de la Varșovia, cu răsturnarea guvernului comunist din România și cu reunificarea Europei această chestiune este de acum pură istorie și ea trebuie să devină o notă a memoriei istorice.

Poate fi o istorie pe cît de instructivă, pe atît de interesantă. De exemplu, după cîte știu, nimeni nu a făcut pînă în prezent speculații pe marginea conexiunii care există între criza

rachetelor și acțiunile românești de distanțare a țării față de Pactul de la Varșovia. Este interesant, deasemenea, să spunem că, în ciuda amintitei crize și a altor încercări similare, cele două alianțe au rămas apropiate în perioada Războiului Rece, ele manifestînd o preocupare relativ scăzută față de riscurile implicate, chiar și în cazul altor țări care dețineau pe teritoriul lor arme nucleare ale celor două superputeri. Astfel, oricît de remarcabil a fost cazul românesc, acesta a constituit unica excepție în cadrul solidarității de alianță, presupunînd că un alt caz similar — fie dintr-o tabără, fie din cealaltă — ar putea fi evidențiat prin documente de arhivă sau prin relatările unor oficiali bine informați".

„Dosarele Istoriei"
în dialog cu
dl **Corneliu Mănescu,**
fost ministru de externe al României

Dle Mănescu, am avut plăcerea să vă aducem la cunoștință informațiile și opiniile diplomatului american R.L.Garthoff. Pentru mulți dintre noi, ele au fost o surpriză totală. Este de bănuit că dvs. aveți o cu totul altă perspectivă, în calitate de subiect principal al acestei pagini de istorie de care nu s-a știut nimic pînă de curînd. Prima întrebare pe care v-o adresăm este tranșantă: confirmați sau nu data și conținutul dialogului cu Dean Rusk, din 4 octombrie 1963?

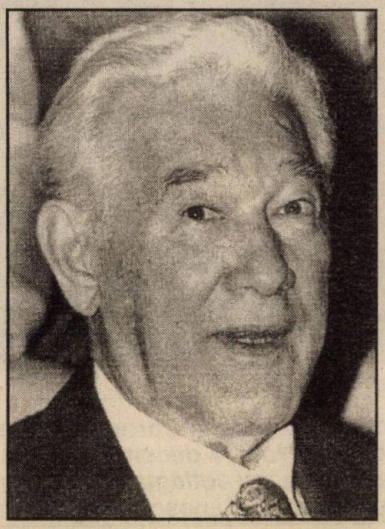

Răspunsul meu este, de asemenea, tranșant: da, întîlnirea de la New York a avut loc. Adaug însă următoarele: între Dean Rusk și mine au avut loc, din 1961, cînd am devenit ministru de externe în guvernul prezidat de Ion Gheorghe Maurer, mai multe întrevederi. Prima, s-a desfășurat la Geneva, unde se întrunea, pentru prima oară, un comitet pentru dezarmare, la nivel de miniștri de externe. Din acest comitet făceau parte miniștri de externe de o înaltă valoare profesională și care erau recunoscuți ca figuri politice de prim rang în țările lor. Am să citez cîteva nume: Dean Rusk (SUA), Gromîko (URSS), Couve de Mourville (Franța), Rapaski, Segni (Italia, ulterior președinte al țării). Era o perioadă în care miniștrii de externe erau personalități cu autoritate, cu pondere în viața politică, în orientarea țărilor respective. Atunci, fără să am nici un fel de instrucțiuni – era, de altfel, primul an cînd activam ca ministru de externe – dar, frămîntat de dorința de a-l cunoaște pe acest om care reprezenta cel mai veridic puterea aceasta uriașă, Statele Unite, în toată perfecțiunea ei, i-am cerut o întîlnire. Cu acel prilej, la Geneva, în afară de un dialog, să spun așa, de apropiere și de cunoaștere personală, folosind limbajul diplomatic am exprimat cu fermitate dorința țării noastre de a avea relații apropiate cu SUA și pe cît mai multe planuri posibile. Rusk a fost surprins, pentru că o asemenea declarație din partea unui reprezentant al unei țări din Pactul de la Varșovia nu avusese ocazia să audă prea des.

Pentru a ajunge, în octombrie 1963, să-i declarați lui Rusk ceea ce menționează Garthoff, este de presupus că a existat o anumită calitate a tonului dialogului statornicit între dvs. și secretarul de stat al SUA. Este corectă interpretarea?

Dialogul dintre mine și Rusk nu s-a oprit la Geneva. Noi ne-am promis să ne reîntîlnim, după ce, acolo, am luat cunoștință de existența unuia și a celuilalt. (...) El era un om direct, aspru la vorbă, foarte ferm cînd își exprima pozițiile — bineînțeles, apărînd, fără

Corneliu Mănescu: n.6.II.1916, Ploiești, fiul lui Constantin și al Elenei. Studii la Facultatea de Drept, Universitatea București. Membru al Frontului Studențesc Democrat. Membru PCR (1936–1989). Carieră: ministru adjunct al forțelor armate (1948–1955); vicepreședinte al Comitetului de Stat al Planificării (1955–1960); șef al Departamentului Politic al MAE (1960); ambasador în Ungaria (1960–1961); ministru de externe (1961–1972); membru al CC al PCR (1965–1984); deputat în MAN (1965–1980); șeful delegației României la Adunarea Generală a ONU (1961–1972); președinte al celei de a 22-a Sesiuni a Adunării Generale a ONU (1967–1968); președinte al Grupului Interparlamentar Român (1973–1977); vicepreședinte al Consiliului FUS (1973–1977); președinte al Comitetului pentru politica externă al MAN (1973–1977); ambasador în Franța (1977–1982); delegat permanent la UNESCO (1979–1982). În martie 1989, semnatar al „scrisorii celor șase"; exclus din partid; i se fixează domiciliu obligatoriu în Chitila (pînă în decembrie 1989). În 1990, devine membru al Biroului Executiv al Consiliului Provizoriu al FSN și președinte al Comitetului de politică externă al FSN. A fost decorat cu „Steaua României", cl.I și este Mare Ofițer al Legiunii de Onoare franceze. Căsătorit, din 1950, cu Dana Măescu (n.Dobrescu); are o fiică.

(**The International Who's Who, 1992–1993,** ed.56-a, Europa Publications Ltd., 1992, p.1.055)

nici un fel de breșă, pozițiile SUA. Pentru mine, chestiunea era puțin mai complicată. Ca reprezentant al unei țări membre a Pactului de la Varșovia și în funcția pe care o aveam, eu nu puteam, pur și simplu, să-i spun că România, de cînd există ca țară civilizată și organizată, și-a îndreptat privirile mai ales spre Occident. Erau lucruri pe care nu i le puteam mărturisi dintr-o dată. (...)

În fiecare an, ca ministru de externe, aveam discuții cu Dean Rusk, fie la New York, unde el venea adesea la sesiunile Adunării Generale a ONU, fie la Washington, sediul guvernului american și, deci, și al Departamentului de Stat.

Cui i-a aparținut inițiativa în organizarea acestor întîlniri?

Să știți că lucrurile mergeau aproape de la sine. Între mine și Dean Rusk, în decursul anilor și activității, s-au stabilit relații de apropiere care pot stîrni chiar uimirea. Dar, poate și faptul că el făcuse războiul, iar eu, la rîndul meu, avusesem o carieră militară pînă să intru în diplomație ne-a apropiat, categoric ne-a apropiat și ne-a și amuzat puțin. (...) Întotdeauna, am avut cu Dean Rusk discuții foarte deschise.

Tête-à-tête sau în prezența unor terți?

Au fost și tête-à-tête, dar și discuții în care aveam lîngă mine o delegație de oameni. Rusk mi-a oferit adesea dejunuri la Departamentul de Stat. Mă simțeam nu ca unul care se duce și bate

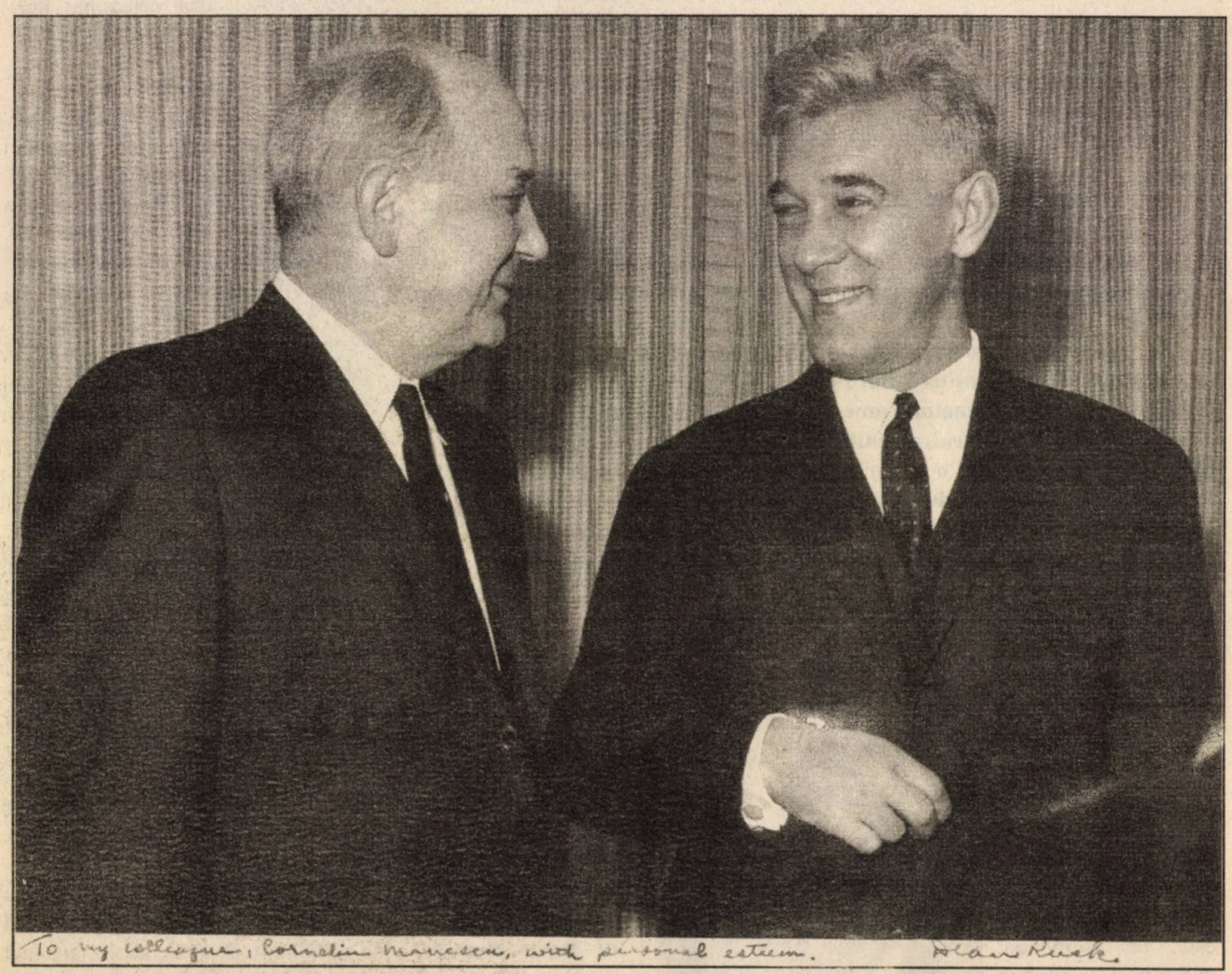

Imagine-document: Dean Rusk, Secretarul de Stat al SUA (stînga), și Corneliu Mănescu, ministrul de externe al României, la misiunea americană de la ONU, New York, 3 decembrie 1963. Dedesubt, dedicația scrisă de mîna șefului diplomației Washington-ului: *„To my collegue, Corneliu Mănescu, with personal esteem“*. Fotografie pusă la dispoziția revistei de către dl Mănescu, fapt pentru care îi mulțumim

la ușă și cere ceva. Erau raporturi de absolută egalitate între noi.

Ați perceput ceva anume în aceste raporturi de perfectă egalitate, în această prietenie personală pe care v-o arăta Dean Rusk?

Cred că da. La un moment dat, în timpul unui dejun, care, ca de obicei, s-a încheiat prin toasturi, Rusk a spus în *speech*-ul său: „Eu, cu acest om — referindu-se la mine —, nu aș intra în război și nu aș trage în el pînă cînd n-aș mai discuta încă o dată". Acestea au fost cuvintele lui Dean Rusk și ele n-au fost pronunțate într-un tête-à-tête, ci în fața unei mese la care erau, cel puțin, 12-14 oameni, americani și români. Relațiile mele cu Rusk m-au ajutat să duc și să întrețin un dialog într-unele din cele mai dificile probleme, ca de pildă războiul din Vietnam. Tot timpul am discutat despre războiul din Vietnam și, personal, apăram cu înverșunare ideea că America duce un război greșit, că acest război va fi pierdut, că înaintea americanilor au fost și alții care au crezut că pot îmblînzi Indochina (vezi, de exemplu, experiența franceză). El însă refuza să admită și a refuzat pînă în ultima clipă. O singură dată, excedat de insistența mea, mi-a spus: „Dle ministru, să știți că, la un moment dat, și președintele Kennedy a vrut să azvîrle o privire proaspătă asupra acestui război din Vietnam, dar, văzînd că acolo intervin URSS, Pactul de la Varșovia și China, n-am avut altă soluție decît să continuăm războiul". Pe acest om, care a făcut un război și care atunci apăra politica nedreaptă a guvernului american în Vietnam, viața nu l-a cruțat. Am să spun aici un detaliu, o chestiune care arată că Dean Rusk a avut de suferit. Fiica lui s-a căsătorit cu un om de culoare. Atunci, m-a chemat la el acasă, singur, fără translator (mă descurcam demn în limba engleză). Era după asasinarea lui Kennedy, Johnson fiind instalat președinte. Știți ce-a făcut Rusk în acea împrejurare pentru a nu da naștere la tot felul de comentarii? Și-a prezentat demisia! A considerat că, pentru a nu crea dificultăți guvernului, cel mai nimerit era să demisioneze. Mi-a spus aceasta cînd m-a chemat acasă la el și unde l-am găsit numai alături de soția sa. În mod sigur, am fost primul dintre diplomații străini acreditați în SUA care a aflat despre intenția de a părăsi Departamentul de Stat. Președintele Johnson a avut însă înțelepciunea de a-i respinge demisia. Am evocat episodul pentru a se înțelege că lucrurile se adunau încetul cu încetul și ele au creat o încredere reciprocă între Rusk și mine. Asta am înțeles mai bine în 1968...

Ați mizat pe această încredere în dialogul — inclusiv cel din 4 octombrie 1963 — cu secretarul de stat american?

Am mizat chiar foarte mult. V-am spus că eu discutam cu el toate problemele. Iar în chestiunea rachetelor din Cuba, merită să evoc un episod semnificativ. O delegație română, cu Gheorghiu-Dej, Maurer și subsemnatul, făcuse o vizită în India, Pakistan și Indonezia; cred că era în toamna lui '62, chiar în timpul desfășurării crizei din Caraibe. La întoarcere, am aterizat mai întîi la Taşkent, apoi delegația a făcut o escală la Moscova. Evident, i-am informat pe sovietici despre rezultatele vizitelor noastre și despre problemele discutate cu gazdele noastre asiatice.

Dean Rusk: n.9.II.1909, Cherokee, statul Georgia, fiul lui Robert Hugh și Frances Elizabeth (n.Clotfelter). Secretar de stat al SUA (1961–1969). Căsătorit, din 1937, cu Virginia Foisie; are doi fii și o fiică. După 1970, profesor de drept internațional la Universitatea Georgia, din Athens. În 1991, a publicat un volum de memorialistică în care evocă activitatea desfășurată în fruntea Departamentului de Stat *(As I Saw It: A Secretary of State's Memoirs)*.

(The International Who's Who, 1992–1993, ed.56-a, Europa Publications Ltd., 1992, p.1.408)

Pînă să ajungeți la Moscova, știați ceva despre criza rachetelor?

Nu, nu eram informați. Nu știam absolut nimic despre criza aflată în plină desfășurare. La Moscova, în mașina în care mă aflam eu era și Maurer și, cred și Kossîghin. Acesta i-a spus lui Maurer: „Avem o problemă

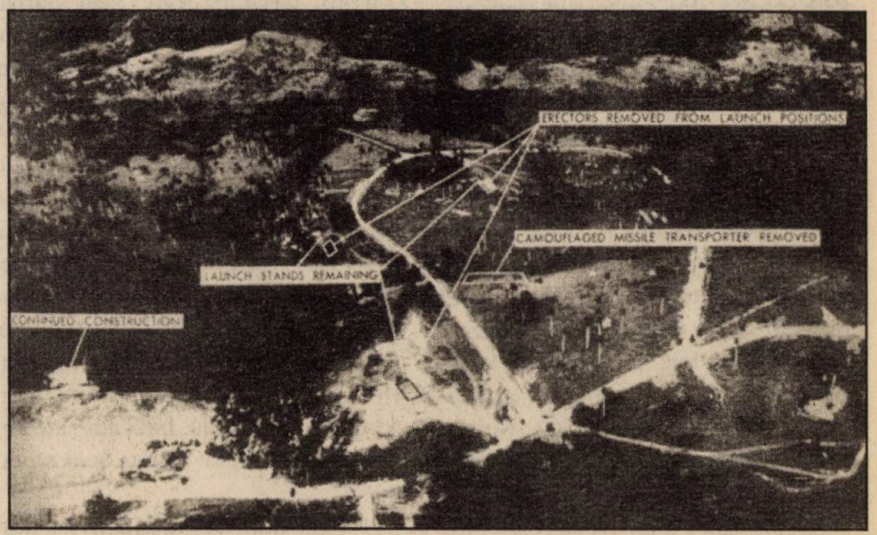

Bazele de rachete sovietice din Cuba (fotografie aeriană realizată de americani)

foarte grea. Americanii pretind că noi am instalat rachete în Cuba". Atunci am auzit pentru prima oară — eu, Maurer și ceilalți din delegația română — despre această situație de criză. Maurer a dat un răspuns care, atunci, poate nu era cel mai potrivit: „Cum își închipuie americanii că voi ați putea să faceți o asemenea greșeală, o atît de imensă greșeală să instalați rachete?".

Un răspuns, să-i zicem așa, cu două înțelesuri...

Da, aveți perfectă dreptate, era cu două sensuri. Eu am avut discuții cu Maurer și el susținea același lucru. „Eu am avut altceva în cap — spunea el — atunci cînd le-am declarat așa ceva". Eu, neștiind nimic pînă în acel moment despre grava împrejurare amintită, am înclinat să iau de bună replica lui Maurer dată sovieticilor. Seara, gazdele ne-au invitat la un spectacol la „Balșoi Teatr" (recent, într-o carte care tratează criza rachetelor, am văzut fotografia cu loja principală în care sîntem cu toții, membrii delegației române, alături de Hrușciov, Kossîghin, Gromîko și alții), ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Într-adevăr, era un fel de sfidare a unei realități care se putea transforma într-o catastrofă totală pentru omenire.

Cînd ați aflat despre dimensiunile reale ale crizei?

După ce faptele au devenit publice. Kennedy a dat cunoscutul avertisment iar sovieticii au fost nevoiți să-și retragă rachetele din Cuba.

Exista atunci, realmente, o psihoză a iminenței războiului?

Am fost în pragul războiului! Am evocat episodul spectacolului de teatru de la Moscova pentru a arăta felul în care sovieticii doreau să transmită opiniei publice din URSS și celei mondiale mesajul că situația era sub control, că totul este în ordine, că nu este nici un pericol.

Un an mai tîrziu, la New York, vă întîlneați din nou cu Dean Rusk, iar discuția pe care ați avut-o purta amprenta crizei din '62. Ce vă amintiți despre acest episod?

Practic, în acea perioadă, noi eram în război unii cu alții, fiindcă noi, România și celelalte state socialiste, sprijineam Vietnamul în războiul cu americanii. Acolo, în Vietnam, puteai să dai și mîncare, și armament, să susții una din părți. Și părțile respective se duelau, nu se priveau! Dar, subliniez încă o dată, în ciuda acestor condiții, discuțiile care s-au purtat între Departamentul de Stat american și reprezentanții României socialiste au jucat un rol foarte important. Noi nu discutam ca între dușmani, asta-i realitatea! Mai mult — aceste discuții au lăsat urme. Nu vă alarmați că fac un salt din 1963-1964 în 1968; dar, în 1968, cînd România era amenințată de invazia sovietică, după intrarea rușilor și a altor patru armate ale Pactului de la Varșovia în Cehoslovacia, eu am fost trimis la ONU, de data aceasta cu indicații de la Ceaușescu. Indicații care nu spuneau mare lucru: „Du-te acolo și fă ce știi!".

Concret, ce ați înțeles dvs. din aceste indicații și ce ar fi trebuit să faceți?

Asta nimeni nu putea s-o spună! Nimeni! Nici el, nici eu. Am plecat la New York fără să știu ce am de făcut exact. Abia după cîteva zile, am început să mă lămuresc cam cum ar trebui să acționez. Hotărîrea pe care am luat-o a fost să nu acționez public. Adică, m-am închis pur și simplu în ambasadă, am evitat orice fel de contact, afară de unul singur: cu U Thant, secretarul general al ONU. Era perioadă de vară, cînd ONU nu lucra. Dar, lui U Thant i-am spus totul, arătîndu-i care este situația. Și el m-a înțeles. Și mi-a spus: „Dacă este nevoie, eu voi convoca, în cel mai scurt timp, o adunare extraordinară a Națiunilor Unite". Acestea au fost cuvintele lui U Thant. La ambasadă, după două-trei zile, a apărut și ambasadorul sovietic, au mai apărut și alții care, și unii și alții, se interesau ce anume caut eu acolo. A venit, de asemenea, și cel pe care-l ajutam cu adevărat — reprezentantul american la ONU, George Ball, un mare om politic, cu orientare de dreapta, un om de forță. M-a ajutat foarte mult în relațiile cu autoritățile americane, fiindcă atunci cînd m-a întrebat: „Ce așteptați de la noi?", i-am răspuns, în cele din urmă: „Un avertisment, o intervenție din partea președintelui Johnson". Acesta nu era, în acel moment, la Washington, fiind undeva prin Texas, drept pentru care Ball mi-a spus: „Am să-l caut și îi voi transmite rugămintea dumneavoastră". (...) De ce m-am gîndit la Johnson? Fiindcă, cu un an înainte, după ce el devenise din nou președinte al SUA, într-o vizită pe care o făcusem la Casa Albă cu premierul Maurer - în iunie 1967, în timpul crizei din Orientul Apropiat, cînd la ONU s-a ținut o ședință extraordinară determinată de „războiul de șase zile" — Johnson, la sfîrșitul întrevederii, a ieșit cu noi în grădina Casei Albe — unde există o cultură de trandafiri cum rar se poate vedea în lume, de o frumusețe unică, dum-

nezeiască — și ne-a spus: „Eu știu că voi vreți să candidați la președinția Adunării Generale a ONU și, deși guvernul american nu obișnuiește să promită sau să anunțe pe cineva dinainte, eu vă declar că noi avem încredere în omul acesta (Corneliu Mănescu, n.n.) și noi o să-l sprijinim". Vedeți? Am început cu Rusk, am continuat cu William Rodgers, secretar de stat sub administrația lui Nixon. Declarația lui Johnson m-a determinat să am încredere în formularea unei cereri în 1968 și președintele SUA a intervenit. (...) Pentru a reveni la dialogul meu cu Rusk... Noi discutam toate problemele care existau, care frămîntau atunci lumea. Iar lumea era frămîntată de Războiul Rece — rachetele din Cuba, războiul din Vietnam etc. Discutam totul. Pentru mine, era esențial să-l fac pe Dean Rusk să înțeleagă că România nu este o țară a războiului, că România nu este un partener entuziast al Pactului de la Varșovia, că noi nu sprijinim „războiul" dintre cele două pacte militare opuse, că noi nu putem adopta decît o poziție rezonabilă indiferent de care problemă este vorba. Cum v-am spus, noi eram în „război" cu ei, dar, în același timp, eu îi spuneam lui Rusk: „Retrageți-vă din Vietnam, fiindcă veți pierde războiul". (...)

Ați spus că nu ați avut un mandat special din partea conducerii de partid și de stat de la București pentru a angaja dialogul cu Dean Rusk. În schimb, este de presupus că, de fiecare dată, ați făcut acasă informările de rigoare asupra celor discutate cu secretarul de stat american.

Bineînțeles, eu informam corect. Iar dacă n-aș fi făcut-o, ar fi făcut-o alții care erau pe lîngă mine și care se ocupau numai cu această treabă... Așa că, nu puteam să ascund ceva.

După încheierea mandatului ca ministru de externe, ați mai întreținut legăturile cu prietenul dvs., Dean Rusk?

Pînă în 1985, nu. În acel an, cînd se aniversau 40 de ani de la crearea ONU, am profitat de ocazie și i-am trimis lui Dean Rusk o scrisoare. Din fericire, aceasta i-a parvenit. La data aceea, el era profesor undeva în Georgia, statul său natal. Mi-a răspuns la scrisoare și am înțeles de-acolo că traversează o perioadă mai nefericită. Și el, și soția lui erau bolnavi. Chiar și așa, scrisoarea lui m-a bucurat. Nu mai avusesem de multă vreme contacte cu el. Am fost inspirat scriindu-i. Tot atunci, i-am scris și actriței americane Shirley Temple, care fusese în România, era populară în România și iubea România. De altfel, și Rusk devenise popular în România. În Statele Unite, aveam foarte multe întîlniri oficiale cu reprezentanții multor țări ale lumii. Dar întîlnirile mele cu Dean Rusk se bucurau de atenția cuvenită în țara noastră, în organul oficial al partidului, „Scînteia", apărînd întotdeauna 10 – 12 rînduri despre „întrevederea Rusk – Mănescu". Oamenii, la noi, chiar inventaseră o glumă: secretarul de stat american se întîlnește cu un oltean. Îi întinde mîna și îi spune: *„Dean Rusk"* — a se citi cum se pronunță. Olteanul îi răspunde: *„Din Gorj"*... ■

În fața sediului ONU: Silviu Brucan (ambasador în SUA), Grigore Geamănu, Corneliu Bogdan, I. Gh. Maurer (prim-ministru), Eduard Mezincescu, Mihai Magheru și Theodor Marinescu (de la stînga la dreapta; imagine datînd de la începutul anilor '60)

Noul „cordon sanitar" pentru stoparea virusului bolșevic

România și strategia „îndiguirii"

Constantin BUCHET

Împărțirea „sferelor de influență" între puterile aliate din timpul celui de-al doilea război mondial, SUA, Marea Britanie și URSS, prin sistemul acordurilor și conferințelor interaliate – acordul de procentaj Churchill - Stalin (Moscova, octombrie 1944), Conferințele de la Ialta (februarie 1945) și Potsdam (iulie 1945) – legaliza „cortina de fier" și bipolarismul ideologic al celor două „lagăre" (după expresia lui Jdanov, șeful Cominformului). socialist și comunist. Dorința conducătorilor occidentali, și în special a factorilor de decizie americani de a preveni exportul bolșevic de revoluție și procesul de sovietizare în Europa sudic-mediteraneană și occidentală, s-a materializat prin conceptul de „îndiguire" (containment) a comunismului, transpus în gîndirea politică a președintelui american Harry S. Truman și a diplomatului G. Kennan.

Între Scylla și Carybda

Putem spune că diplomația și strategia militară americană a fost „reactivă" în cazul politicii de „îndiguire" a expansiunii ideologice și transferului de model politic sovietic în zone geopolitice — Grecia, Turcia — unde contactele (bi) trilaterale interaliate amintite mai sus nu consemnaseră preponderența sovietică. Evitarea unei „faze calde" a noului tip de confruntare — Războiul Rece — bazat pe antagonism de valori și civilizație s-a făcut prin concepția politică a noii administrații americane care s-a opus „principiului dominoului" (dacă un stat este comunizat prin capturarea puterii politice de către comuniștii „indigeni" și existența unui mediu militar adecvat creat de prezența Armatei Roșii, și statele vecine trebuiau să intre sub tutela hegemonică a Kremlinului). România era plasată iremediabil în spatele liniei frontului „îndiguirii", blocul de putere anglo-american vizînd oprirea dominației geopolitice sovietice în zonele unde interesul strategic și de putere anglo-saxon era major. După incapacitatea Angliei de a rezolva ascensiunea comunismului în Balcani, SUA au încercat să neutralizeze „arcul de criză" orientalo–mediteranean descris de situațiile interne inflamabile din Grecia și Turcia anilor 1946 – 1947.

Ipoteza de lucru enunțată mai sus își găsește demonstrația în percepția elitei politice democratice române (PNL și PNȚ), care intuia în discursul politic american abandonarea României dincolo de linia trasată de „cortina de fier" și devenise sceptică la izbucnirea unui „război clasic" între Occident și Uniunea Sovietică.

Problematica politicii „îndiguirii" ca abordare a relațiilor sovieto-americane și efectele sale pentru România generează multiple necunoscute pentru istoriografia română. Strategia politicii de „îndiguire" (containment policy) preconizată în 1947 de SUA pentru relația lor bipolară cu URSS și consecințele sale asupra România ridică puncte de reper politico-diplomatice pe care vom încerca să le precizăm.

Credem că este important să precizăm care era statutul juridic al României — obiect sau subiect al relațiilor

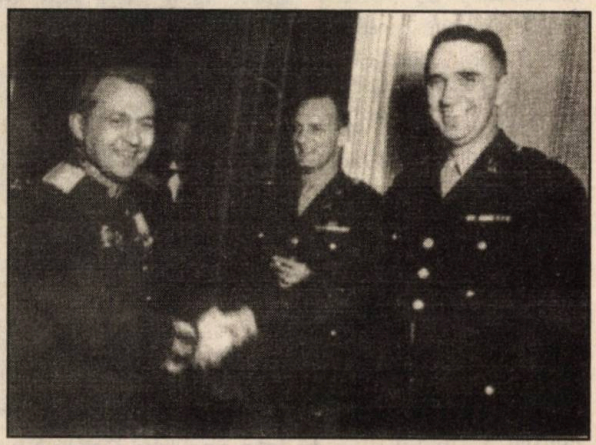

Strîngere de mînă sovieto-americană la București: generalii Vinogradov (stînga) și Schuyler, la petrecerea de An Nou, 1946, din casa lui Max Auschnit

internaționale —, dacă raporturile sale externe erau circumscrise interesului național sau erau ghidate de Kremlin. Trebuie să apărăm implicația Conferinței de Pace de la Paris (1946 – 1947), unde s-a legalizat ocupația sovietică, Tratatul dintre România și Puterile aliate și asociate fiind, după expresia senatorului american Arthur Vandenburg, „un München (n.n. — impunerea germană pentru cedarea regiunii sudete de către Cehoslovacia, în septembrie 1938) invers pentru România".

Fără a impune un tezism rigid, convingerea noastră este că România a fost plasată de realismul politic anglosaxon dincolo de frontul „îndiguirii", ea fiind intrată în sfera de influență sovietică, deoarece leadership-ul american nu a avut nici un sentiment geopolitic față de România.

Mobilul și rațiunea politică a „containment-ului" (îndiguirii) a fost prezervarea statu-quo-ului rezultat din înțelegerile și conferințele interaliate de la Ialta și Potsdam.

Pe axa transversală Marea Baltică – Marea Egee era necesar un nou „cordon sanitar" pentru „virusul bolșevic", în fapt, o „cortină de fier", după expresia fostului premier britanic, Winston Churchill.

De fapt, strategia de zăgăzuire a penetrației comuniste sistematice a cuprins doi actori, Grecia și Turcia, unde SUA și Marea Britanie aveau interese strategice și de securitate vitale.

Privitor la România, să urmărim firul istoric al evenimentelor politice din 1947 – 1948 care au urmat lansării politicii de „îndiguire" și reacția democrațiilor occidentale la aceste momente.

După anunțarea doctrinei „îndiguirii" prin celebrul discurs „All out" (12 martie 1947), ținut de președintele Truman în Congres, și anunțarea ajutorului financiar acordat Turciei și Greciei pentru oprirea bolșevismului, liderii partidelor tradiționale, PNȚ și PNL, au avut încredere în „suportul american pentru popoarele libere care au rezistat la subjugarea de către minorități politice sau presiuni militare externe". Oficiosul PNȚ, „Dreptatea", declara că „sensul discursului a fost clar, iar implicarea SUA va fi globală". Generalul Cortland Schuyler, șeful Misiunii Militare americane spunea că: „spiritul public românesc percepea inevitabilitatea unui război dintre SUA și URSS și își exprima regretul fiindcă secretarul de stat, Jones Byrnes, a condamnat doar printr-o notă formală alegerile frauduloase din noiembrie 1946. De fapt, credem că această strategie de «îndiguire» a sovietizării și posibila alăturare geostrategică a României Turciei și Greciei — ca actor balcanic și pontic — au fost evaluate de opoziția română prin prisma retoricii americane. «Cota» României în calculul realismului politic american putea «crește», deoarece prin proximitate geografică trupele sovietice puteau fi ușor mutate pe „frontul" greco-turc, pentru a impune și aici regimuri clientelare Moscovei. În acest sens, o sursă a Misiunii Militare americane din interiorul Statului Major Român (nume de cod «Torentul») îl informa pe colonelul John Lovell, adjunctul generalului Schuyler, că „toate forțele sovietice din Banat, Transilvania și cea mai mare parte a Moldovei efectuează manevre pentru a înainta o campanie reală împotriva Turciei și Greciei". Rapoartele ofițerilor de contrainformații americani din structura Army Intelligence (G–2) către generalul Schuyler evaluau numărul soldaților sovietici cantonați în România la 600.000.

Istoricul american William Mc Cagg afirma că intervenția militară britanică din Grecia (decembrie 1944) a fost considerată de sovietici o violare a spiritului de la Ialta, iar acțiunile Moscovei în România s-au justificat pentru apărarea securității naționale a Uniunii Sovietice.

Născut la Baia Mare (22.VII.1969), **Constantin Buchet** a absolvit Facultatea de Istorie, Universitatea Iași (1993) și cursurile postuniversitare de Relații Internaționale (1995). Asistent universitar și cercetător al relațiilor internaționale. Doctorand în istorie. Lucrări recente: „Relații economice româno-germane" (vol. *Istoria ca lectură a lumii*, Iași, 1994); „Politica religioasă a democrațiilor populare, 1944–1947" (în „Arhivele Totalitarismului", sub tipar). În prezent, lucrează la tema de cercetare „Factorul cultural religios în relațiile internaționale contemporane".

Biroul American de Servicii Strategice, prin Robert Bishop (care lucra sub acoperire ca ziarist la „Chicago Day"), remarca penetrația structurilor de spionaj sovietice: NKVD-ului (Comisariatului Poporului pentru Securitatea Statului) și sub subsecția sa GUGBEZ (Departamentul Securității de Stat a Uniunii Sovietice), și coordonarea comunizării direct de către Beria și Stalin, existînd chiar planuri de încorporare a statului român în URSS.

Jurnalul generalului Schuyler menționează că, după anunțarea politicii de „îndiguire", șeful GUGBEZ, generalul Pobev, încuraja PCR: „să fie fermi în acțiunile lor împotriva partidelor istorice, pentru că aceste partide sînt foarte periculoase, și sînt sprijinite de SUA și Marea Britanie". Ambasada sovietică în România, prin S.I. Kavtaradze, aprecia, în martie 1947, că „România este o țară reacționară și prooccidentală", iar acest nivel diplomatic (în fapt, era o „ramură" a NKVD-ului) începuse recrutările pentru spionaj în favoarea Uniunii Sovietice, concentrîndu-se în special pe recrutarea de evrei membri ai Ajutorului Roșu In-

ternațional sau ai Brigăzilor Internaționale din Războiul Civil Spaniol.

Obiect sau subiect?

Chiar și comuniști ca Herbert Zilber în discuțiile cu Louis Madison (analist politic și economic al biroului de Servicii Strategice — OSS) își dădeau seama că actul ordonator al sistemului internațional, Conferința de Pace de la Paris (1946 – 1947), legalizase statutul României de „țară ocupată" și legitimase tendințele imperialiste sovietice.

Observăm că, pentru abordările românești în politica americană de „îndiguire" a comunismului, lansată de președintele Truman și ambasadorul de la Moscova, George Kennan, operațiile de spionaj au avut o importanță deosebită, pentru că o intervenție armată nu fusese luată în calculul politic. Apreciem că punctul de vedere american, secondat de cel britanic, a considerat partidele tradiționale ale scenei politice românești compromise de asociația cu reprezentanții „regimului dictatorial antonescian" (percepția anglo-saxonă) și rigida atitudine antisovietică.

Realismul politic american enunțat de Hans Morgenthau (secretar al Trezoreriei americane în administrația Roosevelt) indica o abordare „relativă" a noilor realități de putere și geopolitice din Sud-Estul Europei și Balcani.

În continuare, vom observa reacțiile efective ale factorilor de decizie americani pentru România în cadrul politicii „îndiguirii".

Încă înainte de prezentarea doctrinei „containment"-ului de către președintele Truman (martie 1947), generalul Schuyler transmitea Departamentului de Război existența unor nuclee de rezistență antisovietice ale Mișcării Naționale de Rezistență, după modelul francez al grupurilor „Maquis", și care au organizat „războiul de guerrilă" („guerrila warfare"), „comițînd acte de sabotaj în spatele liniilor inamice (n.n. sovietice) în cazul unui război clasic dintre anglo-americani și URSS".

Regele Mihai, încadrat de Mircea Ionnițiu și Frank Wisner (șeful OSS din România)

Pe 13 martie 1947, Maniu s-a întîlnit cu Burton Berry (însărcinat cu afaceri la București, ulterior adjunctul secretarului de Stat, Marshall, pe problemele Extremului Orient), pe care îl informa de dorința PNȚ de a înlătura guvernul Groza, acțiune care în optica americană „nu era o revoluție, dar putea determina o vărsare de sînge", cerîndu-se în final sprijinul englez și american. Relativ la acest moment, adjunctul secretarului de stat, Dean Acheson, transmitea lui Berry: „vă rog să-l informați pe Maniu că, deși guvernul american condamnă rolul dictatorial al guvernului Groza, contrar principiilor democratice la care SUA aderă, guvernul Statelor Unite nu poate susține sau sprijini o încercare de răsturnare violentă, probabil cu consecințe grele pentru poporul român". Șeful misiunii diplomatice americane la București aprecia într-un raport că: „România oferă o «fereastră» prin care se puteau observa metodele sovietice într-o țară străină". Odată cu escaladarea crizei turce, secretarul de stat, Byrnes, îi recomanda lui Berry „să întrețină o scurgere de informații dinspre România".

În context extern, reacția „îndiguirii" expansiunii Uniunii Sovietice era justificată, rapoartele Misiunii Militare Americane indicînd o concentrare de trupe în zona Constanța (suplimentarea cu încă două divizii a efectivelor), ceea ce i-a făcut pe americani să creadă într-o iminentă ofensivă militară sovietică în zona Strîmtorilor, Orientului Mijlociu, visul de expansiune al politicii țariste și sovietice.

Generalul Schuyler și diplomatul american Burton Berry opinau că operațiile de spionaj compensau prezența trupelor sovietice în România și ajutau strategia defensivă a președintelui Truman pentru Grecia și Turcia. Discursul doctrinei Truman (a „îndiguirii") arată că administrația americană nu a fost pregătită pentru un suport clar și eficient acordat unei insurecții totale antisovietice în România. Reacția engleză arăta că planurile lui Maniu puteau fi descoperite de guvernul Groza și era riscant ca membrii misiunilor americană și britanică să fie implicați în această acțiune.

Adrian Holman, șeful reprezentanței Foreign Office-ului în România, l-a sfătuit pe Maniu să abandoneze ideea „puciului". Memorandumul întocmit de Berry către Departamentul de Stat arăta: „în lumina obiectivelor politicii de stat americane enumerate de președinte în discursul din 12 martie, cred că trebuie să reexaminăm locul României în politica externă americană. SUA trebuie să sprijine un popor liber care rezistă împotriva subjugării de minorități politice sprijinite militar din exterior". Berry recomanda ofițerilor de informații americani să sprijine mișcarea de rezistență, partidele de opoziție, extinderea emisiei „Vocii Americii".

Trebuie remarcat că rețeaua de informații americană luase contact, în

mai 1947, prin locotenentul Ira Hamilton (care lucrase în Iugoslavia și vorbea româna) din cadrul OSS — Biroul de Servicii Strategice al armatei americane — cu liderii unor formațiuni paramilitare din cadrul Mișcării Naționale de Rezistență: „Glasul Sîngelui" (grup creat de fostul premier, generalul Rădescu), „Sumanele Negre" conduse de generalul Olteanu, gărzile „Iuliu Maniu", unde, printre alții, conducători erau Ilie Lazăr, Ionel Pop. Aceste întîlniri statuaseră un suport logistic anglo-american în materie de armament, muniție, medicamente pentru rezistența română. Atașatul militar american și adjunctul generalului Schuyler, John Lovell, transmitea Departamentului de Război despre specificul mișcării de rezistență antisovietică: „patru centre au fost organizate, unul în Moldova și trei în Transilvania. Grupurile au un număr considerabil de armament de calibru mic, arme antiaeriene de diferite calibre și echipament radio". Dar mișcarea de rezistență nu a putut fi sprijinită eficient datorită lipsei de colaborare și a unei viziuni coerente a reprezentanțelor americane din România: serviciile secrete și misiunile americane, diplomatică și militară.

Astfel, relațiile dintre misiunile Schuyler și Berry și ofițerii OSS au fost contradictorii în ceea ce privește operațiunile de evacuare a opoziției politice anticomuniste. După succesul operațiunii „Carola" (evacuarea de către OSS și SSU — Serviciul Strategic Unificat al armatei americane — a lui G.Niculescu-Buzești, Constantin Vișoianu, foști miniștri de externe în guvernele Sănătescu și Rădescu), Misiunea Militară americană, Departamentul de Stat și Departamentul Apărării au refuzat asistența pentru evacuarea lui Ion Mihalache în Turcia, și de aici în Occident. Ofițerii de informații Thomas Hall și Ira Hamilton credeau că operația este realizabilă, contactînd serviciile a doi piloți români pentru zborul spre Ankara a următorilor fruntași țărăniști: Ion Mihalache, N. Carandino, director al „Dreptății", Ilie Lazăr, unul din liderii gărzilor „Iuliu Maniu", Nicolae Penescu, vicepreședinte al partidului și fost ministru de Interne. Siguranța comunizată a aflat detaliile operațiunii și i-au arestat pe liderii țărăniști în pădurea Tămădău. Misiunea Militară americană nu s-a implicat în incident, însă generalul Schuyler arăta într-o discuție cu trimisul ziarului „New York Times" că serviciile secrete ale armatei „au fost vinovate de evacuarea ilegală de la Tămădău".

„Indiguirea" imperialismului

După arestarea lui Maniu și găsirea documentelor care cuprindeau discuțiile purtate cu Schuyler, Berry și reprezentanții englezi La Rougetel și apoi Holman, Teohari Georgescu, ministrul comunist de Interne, ne vorbea de o „conspirație în lanț a puterilor străine pentru doborîrea regimului democrat-popular". Nou creata Securitate a arătat colaborarea ofițerilor Hamilton și Hall cu unele formațiuni de rezistență ca „Sumanele Negre", promițîndu-le arme, bani, muniții, aparatură de transmisiuni. De asemenea, această rețea de spionaj militar a sprijinit activitatea de emigrare a diplomaților Vișoianu, Niculescu-Buzești, în sensul formării unui guvern român în exil și a distribuit 60.000 de medalii de aur jubiliare românești grupurilor de rezistență.

Isteria propagandistică sovietică împotriva Legației americane s-a amplificat datorită descoperirii unor operațiuni de spionaj americane. Comandorul Mocanu (ofițer aflat în rezervă), membru marcant al corpului foștilor ofițeri activi din PNȚ, în discuțiile cu ofițerii americani a avut prima propunere de răsturnare a guvernului Groza.

În septembrie 1947, autorul „lungii telegrame" de la Moscova și inițiatorul doctrinei „îndiguirii", George Kennan, scria secretarului de Stat al Apărării, Robert Patterson, și adjunctului său pe probleme navale, James Forrestal, făcînd propunerea de creare a formațiunilor de guerrilă („guerrila warfare corps") menite a lupta în zona de hegemonie sovietică. Kennan dorea ca aceste echipe să fie conduse de ofițeri aflați sub acoperire și coordonate de Departamentul de Stat, dar noul secretar de Stat, George Marshall (fostul general), a refuzat implicarea diplomației în această problemă. La propunerea lui Kennan, Consiliul Național de securitate (NSC) a creat în iunie 1948 „Biroul Proiectelor Speciale și al Operațiunilor sub Acoperire" (OPC) împotriva „suveranității" militare a Uniunii Sovietice în Europa de Est.

Prin rezoluția NSC 10/2, operațiile specifice ale Biroului Proiectelor Speciale și Operațiunilor sub Acoperire vizau sabotaje, subversiuni și asistență acordată refugiaților, operațiuni de parașutare, legături radio cu rezistența antisovietică.

Interesant este că secretarul de Stat Marshall a numit ca șef al acestui birou pe Frank Wisner, șeful operațiunilor secrete (OSS) din România, în anii 1944–1945, și care avea relații excelente cu emigrația: C. Vișoianu, Al. Cretzianu, generalul Rădescu. Wisner a cerut sprijinul generalului Courtland Van R.Schuyler, care din iunie 1948 a fost numit asistent al Șefului de Stat Major al Armatei SUA.

În iulie 1948, Schuyler a înmînat Departamentului de Stat un plan detaliat, pentru ca școlile de război de „guerrilă" și corpurile de guerrilă să fie parte integrantă a strategiei militare americane.

După ce a elaborat un studiu amănunțit asupra grupurilor de rezistență din Europa de Est, într-o scrisoare către secretarul de Stat G.Marshall, ge-

neralul Schuyler arăta necesitatea dezvoltării potențialului armatei americane pentru războiul de guerrilă și sprijinul mișcărilor locale de rezistență. În aprilie 1948, senatorul republican Henry Cabot Lodge a propus ca 50.000 de tineri din Europa de Est să fie înrolați în trupele de „guerrilă" ale SUA. La o lună după aceasta, generalul Rădescu l-a contactat pe Walworth Barbour, șeful Diviziei Europa de Est din Departamentul de Stat, pentru crearea unei divizii europene formate și din aproximativ 20.000 de refugiați români din zona controlată de aliații anglo-americani în Germania, Austria...

Rădescu spunea că mulți dintre acești refugiați luptaseră cu armata germană în timpul războiului și sugera ca americanii să organizeze și antreneze aceste batalioane românești pentru acțiuni de guerrilă.

Fostul prim-ministru român înmînase propunerile sale generalului Wedemeyer, director al planificării armate și operaționale din armata americană. De asemenea, și alte personalități și celule de rezistență anticomuniste au solicitat sprijinul american pentru acțiunile regimului comunist și trupelor sovietice. Căpitanul de aviație Ghica Cantacuzino, membru al comunității române din Turcia, solicita sprijinul american pentru operațiunile de evacuare ale foștilor membri ai PNȚ și PNL și asigurarea de sprijin armat grupărilor de pe litoralul Mării Negre. Industriașii români, ca Malaxa (stabilit la Londra), au promis grupului Rădescu un milion de dolari pentru finanțarea mișcării de rezistență anticomunistă, deși el a fost privit cu suspiciune datorită legăturilor din timpul războiului cu Garda de Fier, industria germană

Frank Wisner (în uniformă de culoare deschisă), la o ceremonie organizată în fața Bisericii Patriarhiei. Primul din stînga, dr. P. Groza. Autograful aparține Prințesei Caradja (îi mulțumim pentru fotografia pusă la dispoziția revistei noastre), în a cărei locuință din str. Modrogan 5 s-a instalat, în septembrie 1944, ofițerul american și misiunea OSS în România

și cooperarea postbelică cu autoritățile comuniste române și ocupanții sovietici.

În ansamblul mișcării de rezistență anticomunistă o poziție aparte o au reprezentanții Mișcării Legionare. După apariția guvernului Horia Sima, în exil la Viena, mulți legionari au emigrat în Italia, Spania și Argentina. Un fruntaș legionar, Mihai F. Enescu, a contactat în septembrie 1948, la Madrid, pe oficialii ambasadei americane, pentru susținerea mișcării de rezistență anticomunistă, arătînd că: „Mișcarea Legionară corespunde obiectivelor executării strategiei americane în regiunea carpato-danubiană". Enescu a respins acuzațiile ambasadei americane pentru simpatiile naziste, afirmînd că legionarii sînt creștini și pro-monarhiști și conduc o „cruciadă împotriva bolșevismului", iar „prin clasificarea arbitrară ca pro-naziști, fasciști și antidemocratici rezultă un mare avantaj pentru sovietici, care au păstrat separate forțele anticomuniste române". Pe 4 ianuarie 1949, legionarii au transmis un apel similar și regelui Mihai, cerîndu-i suportul pentru acțiunile lor.

Generalul Rădescu încuraja participarea legionarilor la planul pentru crearea „Armatei Române de Eliberare", prin cooptarea a circa 6.000 de gardiști și aproximativ 20.000 de membri ai grupului Etnic German aflați în Germania și Austria. Diplomatul James McGargar sublinia, într-un raport intitulat Caracteristicile emigrației din România, că „legionarii au fost un cîmp predilect pentru recrutarea de agenți ai serviciilor de spionaj occidentale, îndeosebi Franța sprijinind potențialul Gărzii de Fier pentru atingerea obiectivelor vestice în România".

Generalul german Reinhard Gehlen, fostul șef al spionajului militar german pentru Europa de Est, a oferit datele sale despre România secției G2 a armatei americane. Legionarii care participaseră în proiectul de contraofensivă al lui Hitler (operațiunea Avramescu–Stoicănescu din 1944, un „23 august invers" împotriva forțelor de ocupație sovietice) au fost folosiți în operațiunile de parașutare din anii 1948-1949, mulți dintre ei fiind capturați de forțele sovietice și organele de securitate.

Liderii emigrației române: Vișoianu, Cretzianu, Buzești au dezavuat planurile de rezistență ale lui Rădescu, prin includerea legionarilor în structura grupurilor de rezistență antisovietice, arătîndu-le americanilor că gardiștii ar discredita mișcarea de emigrație prin acțiunile lor din zona aliată de ocupație a Germaniei. Gordon Mason, șeful CIA (creată în 1947) în Legația SUA din București, între 1948-1951, și ofițerul Harry Rositzke (șef de operații în Ungaria, Ucraina, Polonia) au contactat prin agenți grupurile de rezistență din Carpații Meridionali, regiunile Prutului și a Dunării, formațiunile generalilor Aldea și Dragalina. Informările agenților americani estimau numărul total al membrilor rezistenței anticomuniste la 30.000, pe cînd rapoartele oficiale britanice arătau că numai „20.000 de partizani activau în Transilvania, și dispuneau de suficiente arme mici și muniții pentru aplicarea unei tactici defensive".

În urma derulării acestor momente politico-diplomatice, conchidem că strategia „îndiguirii" preconizată de doctrina Truman a fost fundamentată defensiv — pentru prevenirea „infectării" și altor state cu „virusul" bolșevic — și a plasat România în chip iremediabil în cîmpul de hegemonie al Uniunii Sovietice. ■

Nici o prezentare a anilor de început ai Războiului Rece nu ar putea fi completă dacă ea nu ia în considerație antisemitismul sovietic, care a sporit în intensitate proporțional cu intensificarea fricii de război din acel timp.

Antisemitismul în anii Războiului Rece

Țapul ispășitor al eșecului comunist

Robert LEVY

Perioada dintre 1948 și moartea lui I.V.Stalin (martie 1953) este considerată, în general, drept „anii negri" ai evreimii sovietice: a fost o perioadă, martoră a unor epurări deschis antisemite în întreaga țară sub pretextul atacului împotriva „naționalismului burghez" și „cosmopolitismului evreiesc", a lichidării instituțiilor culturale evreiești, a arestării și execută-

rii elitei culturale evreiești, a instigării epurărilor antisemite în „democrațiile populare", ce au culminat cu procesul de la Praga, din noiembrie 1952 și, în cele din urmă, cu infamul „complot al medicilor" care vestea un deznodămînt fatal pentru întreaga comunitate evreiască din blocul sovietic. Dacă, neîndoielnic, aceasta este perioada din istoria evreimii sovietice, ea este, de asemenea, și cea mai obscură și, după expresia scriitorului Alexander Werth, anii postbelici rămîn „perioada cea mai neexplorată din întreaga istorie a URSS. Rușii se consideră ca un fel de subiect tabu despre care cu cît se vorbește mai puțin cu atît e mai bine". În consecință, o mare parte din istoria acestei perioade nu este larg cunoscută în fostele țări ale blocului sovietic, inclusiv România.

Apoteoza: Stalin (al șaselea din stînga) omagiat la a 70-a aniversare (Moscova, decembrie 1949)

Semnalul: un asasinat

Primul semn al viitoarei campanii antisemite se plasează în anul 1948. Potrivit profesorului Ya'akov Ro'i decizia de a lansa o campanie antisemită deschisă a fost luată la nivelul cel mai înalt, în decembrie 1947 sau ianuarie 1948. Semnalul a fost asasinarea lui Solomon Mikhaels, conducătorul Comitetului Evreiesc Antifascist, la 13 ianuarie. Este astăzi știut că asasinarea lui Mikhaels a fost, după formula lui Ilya Ehrenburg, „partea unui plan unic care urmărea lichidarea completă a evreimii sovietice ca grup distinct". Pînă la sfîrșitul anului 1947, autoritățile sovietice consideraseră pe evrei ca pe una din națiunile minoritare cu o concentrare teritorială proprie. De fapt, regiunea autonomă evreiască Birobidjan se bucurase de un fel de recunoaștere în primii ani postbelici și era mereu amintită în presă. La începutul lui 1948 însă, s-a hotărît ca evreii să fie eliminați din familia sovietică ca națiune. Acest plan nu a fost realizat pînă în toamna lui 1948. La începutul lui septembrie, în „Pravda" a apărut un articol de Ilya Ehrenburg care critica conceptul de unitate a poporului evreu. În același timp, un număr de publicații în idiș erau suspendate, iar emisiunile în idiș ale postului de radio Moscova au luat sfîrșit cîteva luni mai tîrziu; curînd după aceea, celebrul Teatru Idiș a încetat să mai existe. De asemenea, în noiembrie 1948, a început primul din cele două valuri de arestări masive ale personalităților culturale evreiești, care a continuat pînă în 1949. Al doilea val de arestări a avut loc în prima jumătate a anului 1950. Au fost arestați practic toți scriitorii idiș împreună cu actorii și artiștii legați de cultura evreiască, cu excepția unui grup foarte restrîns, între care Ilya Ehrenburg, „evreul de vitrină al Uniunii Sovietice", violonistul David Oistrah, istoricul I.I. Mint etc. Printre cei arestați se aflau toți membrii Comitetului Evreiesc Antifascist, inclusiv veteranul comunist Solomon Lozovski și Polina Jemciujina, soția lui Molotov. Mii de evrei, zișii „cosmopoliți", au fost arestați în această perioadă, inclusiv numeroși oameni de știință acuzați de a fi „ridicat în slăvi tehnologia americană", de a fi „idolatrizat Occidentul" etc. Într-adevăr, nu este exagerat a susține că toată intelectualitatea evreiască din URSS a fost lichidată în 1948 – 1950. În noiembrie 1951, secretarul general al Partidului Comunist Cehoslovac, Rudolf Slansky, evreu, a fost arestat. A urmat, un an mai tîrziu, un proces înscenat care urmărea să demonstreze că originile evreiești puteau transforma pe orice comunist într-un trădător. Slansky și ceilalți acuzați evrei au mărturisit că aveau legături subversive cu sionismul și că își camuflau activitățile lor criminale în spatele luptei contra antisemitismului. Fiecare cuvînt rostit la procesul lui Slansky era calculat să trezească ura împotriva evreilor. La 13 ianuarie 1953, „Pravda" a publicat primul articol despre „asasinii în halate albe", doctorii Kremlinului, în mare majoritate evrei, „descoperiți" de a fi complotat în vederea asasinării conducătorilor de partid și de stat. Astăzi este cunoscut că așa-zisul „complot al doctorilor" a fost pregătit de Stalin în scopul deportării în masă a populației evreiești din Uniunea So-

vietică, în lagărele de concentrare din Siberia.

Moartea lui Stalin a salvat nu numai pe evreii sovietici de un dezastru sigur, dar a pus capăt și acțiunilor similare din țările blocului comunist. Potrivit fostului ofițer de informații militare polonez Michael Checinski, în Polonia fuseseră planificate lagăre de concentrare. „Este sigur — afirmă el — că un mare proces antisemit era pregătit în Polonia și că numai moartea lui Stalin l-a împiedicat... Gomulka, cu soția lui evreică și, probabil, însuși Iakub Berman, cu un frate în Israel, au scăpat ca prin urechile acului de soarta lui Slansky". Același lucru se poate spune și despre Ana Pauker, care a fost menționată în procesul Slansky ca o „co-conspiratoare" evreică, împreună cu David Ben-Gurion din Israel, Moshe Pijade, din Iugoslavia, și alții.

„Agentură a sionismului"

Ana Pauker, Vasile Luca și Teohari Georgescu au fost acuzați de a fi avut legături ilegale, subversive cu sioniștii; așa cum a dezvăluit Emil Bodnăraș, în ședința Biroului Politic din martie 1961, Ana Pauker a fost acuzată, după arestarea ei, la 18 februarie 1953, că „ducea o politică de agentură mai fină cu sionismul internațional și cu altele care erau împletite pînă sus". Cum se poate explica antisemitismul din ultimii ani ai lui Stalin? Unul dintre motive poate fi declanșarea Războiului Rece. Din 1950, Stalin a forțat toate țările satelite să-și militarizeze economiile, fapt ce a generat dificultăți grave. Pe măsură ce creștea nemulțumirea populară, sovieticii au recurs la soluția tradițională a țapului ispășitor: evreii au fost folosiți ca un paratrăznet destinat să atragă ura, în creștere, popoarelor împotriva guvernelor comuniste. Nu este, probabil, o coincidență că atacurile împotriva sionismului, în cadrul Cominformului, au avut loc în primul an al crizei economice generale din sfera sovietică, cînd economiile militarizate nu au putut asigura nu numai cantități suficiente de bunuri de consum, dar chiar și articole alimentare de bază. Așa cum a scris François Fejtö, „livrîndu-i pe evrei urii populare, ca țapi ispășitori, liderii de la Kremlin și marionetele lor au putut să se disocieze de evreime și, în același timp, să facă apel la sentimente naționaliste". ■

O alianță supraviețuiește rareori victoriei

Război în timp de pace

Luc DE VOS

Născut la 6 decembrie 1946, la Ostende, profesorul belgian Luc De Vos este astăzi una din personalitățile proeminente ale școlii istorice belgiene, ale istoriografiei militare europene. Absolvent al Școlii de cadeți din Laken, al Școlii Militare Regale și al Școlii de Război din Bruxelles, al Institutului Regal de Apărare al Universității Catolice din Leuven, unde a susținut o excelentă teză de doctorat, după ce a parcurs o frumoasă carieră militară, el este în prezent șeful catedrei de istorie al Școlii Militare Regale și președinte al Consiliului Științific al Muzeului Militar Regal din Bruxelles.

Autor a numeroase articole, studii și lucrări privitoare la istoria Belgiei și a relațiilor internaționale în secolele XIX-XX, eminentul profesor a întreprins, la invitația unor renumite instituții și organizații din Europa, Asia și America, numeroase vizite, în timpul cărora a ținut cursuri și conferințe asupra unor probleme importante, așa cum este și istoria Războiului Rece.

Printre aceste vizite s-au înscris și cele din România, țară a cărei istorie a căutat să o cunoască îndeaproape. În prezent, este președintele Comisiei belgiano-române de istorie militară, două din lucrările sale — *Cele patru zile ale bătăliei de la Waterloo* (la Ed. Enciclopedică) și *Război în timp de pace* — urmînd să fie publicate în acest an în România. Avem speranța că fragmentele extrase — în exclusivitate și în premieră absolută — pentru revista „Dosarele Istoriei" din volumul care constituie o excelentă analiză a fenomenelor circumscrise perioadei Războiului Rece, prin punctele de vedere exprimate și concluziile sale, vor constitui o binevenită prefață înaintea apariției în limba română a cărții profesorului belgian.

Doi poli opuși

„După încheierea celui de-al doilea război mondial a apărut tot mai clar că doi poli opuși se manifestau: Statele Unite și URSS. Cel dintîi, țara cea mai bogată a lumii, poza în campion al democrației în care libertățile individuale constituie valoarea primordială. Cel de-al doilea, care înregistrase un important cîștig teritorial în urma conflictului mondial, era, la origine, liderul necontestat al lumii comuniste, care se mîndrea mai ales cu egalitatea. Altă dată, aceste contradicții ar fi dus în mod iremediabil la un război deschis și direct. Arma nucleară, nu numai prin puterea sa distructivă imediată, dar mai ales prin efectele sale pe termen lung, cvasiimprevizibile asupra sănătății publice și chiar asupra biotopului, a făcut de neconceput victoria vreunuia din beligeranți. Miza nemaiputînd compensa pierderile, un echilibru al terorii s-a instalat între cele două superputeri.

Decolonizarea a dat naștere unui al treilea bloc neutru constituit din noile state, care urma cu toate astea să se descompună în mod rapid. Un număr din aceste state vor deveni teatrul luptei ideologice. În așa măsură, într-adevăr, încît istoria nu a cunoscut un status-quo durabil. Noi state mari par să se pună în marș: China, India, Brazilia...

Războiul Rece, o expresie care fusese deja utilizată de către ziaristul american Walter Lippmann pentru a desemna războiul ciudat („la drôle de guèrre") în februarie 1940, a fost reluată pentru a caracteriza climatul de tensiune americano-sovietică, fiind pe larg răspîndită începînd din 1947. Această expresie este în general întrebuințată pentru a indica perioada 1947-1953. Cu toate acestea noi o extindem și pentru anii 1945-1963, perioadă în care cea mai mare parte a coloniilor își vor obține independența. Tot acest interval de timp se caracterizează printr-o tensiune latentă și din cînd în cînd prin explozii violente, locale, dar cu un amestec acceptat al celor „doi Mari".

Într-o primă perioadă sînt înglobate Războiul Rece și Decolonizarea. Această perioadă ia sfîrșit în 1963, odată cu stabilirea legăturii directe prin telex între Washington și Moscova și prin

acordurile de la Evian (1962) care pun capăt dramei algeriene. O a doua perioadă numită „the Golden Sixties" va fi dominată de coexistența pașnică și o creștere a nivelului de trai necunoscută pînă atunci (cel puțin în țările industrializate). Ea se încheie în 1973, odată cu „șocul petrolier", consecință a războiului „Kippour"-ului. De atunci, noi trăim o perioadă de recesiune economică și de tensiune internațională în creștere.

Dificila împărțire a prăzii

În mod general, debutul opoziției dintre SUA și URSS este situat în 1945, după nimicirea inamicilor lor comuni, Germania și Japonia. Trotky își dăduse bine seama totuși că anul 1917 constituia deja amorsarea acestui antagonism. În acel an, SUA a intrat în război pentru a edifica o lume fondată pe libertate. Concomitent, Rusia construia un stat fondat pe ideea de egalitate. Lenin și Wilson erau pentru Trotky expresia sfîșietoare a antipozilor apocaliptici ai timpurilor noastre. În timpul celui de-al doilea război mondial, dar mai ales după încheierea lui, discuțiile referitoare la noile frontiere au fost angajate într-o manieră vehementă. Dezbaterile s-au sprijinit în mod esențial pe principiul „Cuius regio, eius religio". S-a încercat eradicarea fascismului printr-o epurare masivă. Statele Unite, în principal, sperau că ONU va ajuta la dispariția războiului.

Noile frontiere și noile regimuri

Noile frontiere sînt consecința victoriilor strategice și nu a unor considerații etnice. Aceste modificări au fost însoțite de transferuri ale unor importante grupuri de populații, astfel încît țările Europei Centrale și din

Balcani sînt astăzi, din punct de vedere demografic, mai puțin eterogene. Dar, în mod provizoriu, milioanele de rătăcitori denumiți „persoane mutate" (displaced persons sau D.P.), adică respinșii, foștii sclavi care lucraseră pentru Hitler, foștii prizonieri și colaboratori din statele Europei Centrale, care nu vroiau sau nu îndrăzneau să se întoarcă în patria lor, epavele umane ale lagărelor de concentrare constituiau o dureroasă acuzare a acestei stări de fapt. În țările ocupate de Armata Roșie, au fost stabilite regimuri comuniste, în timp ce în țările eliberate de anglo-saxoni au fost instalate regimuri democratice. Regimurile erau fără îndoială mai importante decît frontierele. În Africa și în Asia s-a încercat să fie restabilită situația premergătoare războiului. Dar, spre sfîrșitul conflictului, japonezii promiseseră să dea independența unor numeroase țări pe care ei le ocupaseră. Aceasta s-a dovedit a fi o bombă cu efect întîrziat. Metoda pusă în practică de comuniști pentru a prelua controlul Europei de Est se schimba, cîtuși de puțin, de la țară la țară. Putem totuși discerne o schemă generală în trei etape. Într-o primă perioadă au fost constituite guverne de front patriotic sau național, compuse din comuniști, socialiști, conducători ai unor partide țărănești și uneori liberale. În interiorul acestora, comuniștii obțineau în mod sigur Ministerul de Interne, prin care preluau Poliția și puteau organiza alegerile. La fel obțineau Justiția, cu ajutorul căreia puteau elimina pe viitorii opozanți. Afacerile Externe erau în mod general încredințate unui liberal. Și aceasta pentru că banul american era totdeauna binevenit. În a doua fază, se instituia o pseudo-coaliție. Partidele țărănești și liberale erau îndepărtate, iar viața lor le era făcută imposibilă prin poliție și cenzură. Într-un al treilea stadiu, comuniștii convingeau pe șefii socialiști să fuzioneze cu ei. Astfel se ajungea la situația de state cu partid unic. Un anumit număr de șefi socialiști proeminenți erau flatați printr-o funcție onorifică, în timp ce recalcitranții erau urmăriți ca reacționari. Această schemă a cunoscut foarte rapid un mare succes, mai ales în statele eminamente agrare, puțin structurate. Deja, înainte de al doilea război mondial, multe țări din Europa Centrală, cu excepția Cehoslovaciei, puteau să pretindă cu mare greutate că sînt adevărate democrații (...). Elaborarea tratatelor de pace relative la aliații europeni ai Germaniei a fost în sarcina Consiliului Miniștrilor de Externe. După o serie de discuții preliminare la Moscova, Paris și New York, cinci tratate de pace erau semnate la Paris, la 10 februarie 1947. Trei tipuri de elemente se regăseau în ele: însușirea unor teritorii (o politică tradițională a învingătorilor), plata reparațiilor și slăbirea militară a învinșilor, prin restrîngerea importanței forțelor lor armate. Rușii erau foarte nemulțumiți de accentul pus de britanici și mai ales de americani pe respectarea drepturilor omului. Ei vedeau în aceasta o tentativă de repunere în discuție a acordurilor semnate (...). Politica mult prea schimbătoare a statelor occidentale confirma aceste suspiciuni. Orice fel de declarații ale Occidentului, între care cea a generalului G.Patton, care vorbea de pregătirea unui al treilea război mondial inevitabil, nu au făcut decît să întărească bănuielile lor (...). Uniunea Sovietică a compensat enormele sale pierderi (între 17 – 22 milioane de morți) prin importante achiziții teritoriale (475.300 km pătrați în Europa și 200.000 km pătrați în Asia) și printr-o creștere a populației cu 24 de milioane de persoane. În plus, ea și-a constituit un glacis de state favorabile, în total: 1.019.200 km pătrați, cu 91,9 milioane de locuitori. Ea s-a izolat total de restul lumii. Speranța întreținută în timpul războiului, privitoare la o liberalizare a politicii sale interne, a rămas o iluzie. În timp ce SUA, care, e adevărat că dispuneau de bomba atomică (testele nucleare au fost reluate în atolul

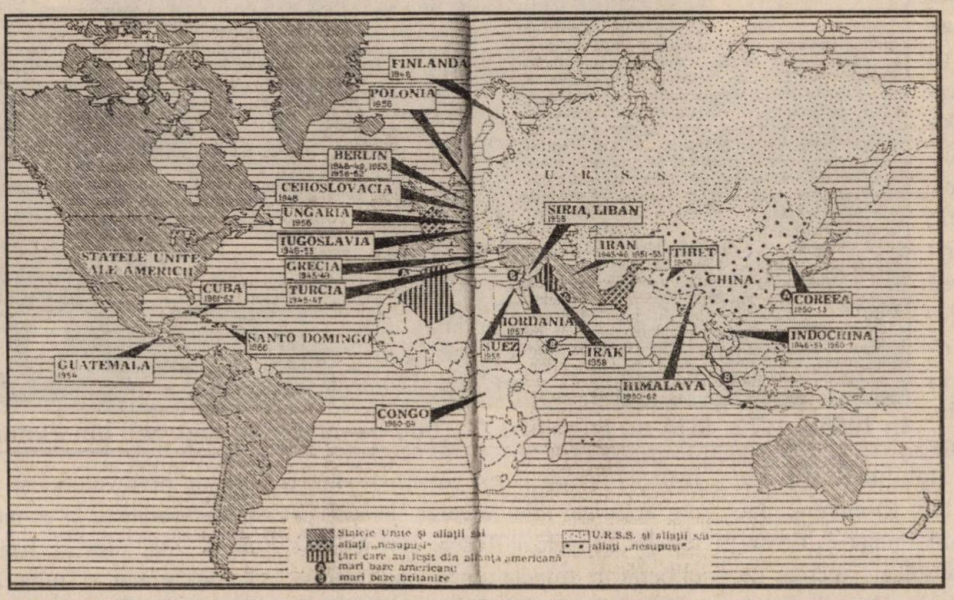

Marile bătălii ale Războiului Rece (după A. Fontaine, *op. cit.*, p. 24-25)

Bikini, la 30 iunie 1946) demoralizaseră într-o manieră confuză. Sovieticii menţineau o enormă forţă armată (în 1945, 11 milioane de oameni; în 1948, 2,9 milioane de oameni). SUA au trecut totuşi la construirea unui mare număr de baze militare (în 1949 deţineau deja 400). O gravă ameninţare apăsa asupra Europei Occidentale. Prin importanta lor participare la rezistenţă, comuniştii contribuiseră la zdrobirea fascismului. Partidele şi sindicatele comuniste, mai ales în Franţa şi în Italia, exercitau o mare influenţă asupra stabilităţii politice interne din aceste ţări. Riscul era, mai ales, considerabil în Franţa (...). Aici două forţe au revendicat puterea: de Gaulle şi comuniştii. Dar charisma celui dintîi şi prudenţa lui Stalin i-au pus la punct pe comunişti. De Gaulle a introdus totuşi doi miniştri comunişti în guvernul său provizoriu. În urma alegerilor pentru formarea Constituantei, comuniştii deţineau 5 milioane de voturi, socialiştii 4,5 milioane şi Mişcarea Republicană Populară 4,7 milioane. Discuţiile politice au dus la demisia lui De Gaulle în ianuarie 1946. Partidul comunist a părut astfel cel mai puternic la alegerile din noiembrie 1946. El a rămas în guvern şi a putut ţine în frîu sindicatele comuniste.

În Italia, Casa Regală, prea compromisă de legăturile ei cu fascismul, a fost destituită printr-un referendum, în iunie 1946. Democrat-creştinii şi socialiştii au cîştigat împreună alegerile, în detrimentul comuniştilor. Nu mai puţin însă, ca şi în Franţa, aceştia au fost admişi la guvernare.

În Belgia, comuniştii au obţinut 23 din cele 202 locuri din Cameră, după primele alegeri postbelice. Ei au luat parte la guvernare împreună cu socialiştii şi liberalii. Acest guvern de stînga nu autoriza reîntoarcerea în ţară a regelui Leopold al III-lea, care n-a fost eliberat de trupele americane decît la sfîrşitul războiului. Baza sa politică, o parte deloc neglijabilă a populaţiei, reproşa regelui atitudinea sa autocrată, capitularea în fruntea trupelor sale din 1940, vizita făcută lui Hitler, la Berchtesgaden, căsătoria sa cu Lilian Baels în timpul războiului... Persoana regelui a devenit miza unei bătălii politice, iniţial în Flandra catolică şi Valonia de stînga: apărarea regelui şi atitudinea indulgentă faţă de colaborare cu întîiul partid social-creştin.

În final, populaţia s-a pronunţat printr-un referendum, la 12 mai 1950, prin 57,68 la sută din voturi în favoarea revenirii regelui.Dar voturile erau inegal repartizate pe cuprinsul ţării. Regiunile rurale au votat pentru revenire, în opoziţie cu zonele industriale din Valonia şi Bruxelles (...). În urma alegerilor parlamentare din 4 iunie 1950, Partidul Social-Creştin, campionul întoarcerii regelui, obţinea majoritatea absolută în cele două Camere. Noul guvern catolic i-a permis lui Leopold al III-lea să revină în ţară la 22 iulie 1950. Dar în acel moment, un climat prerevoluţionar s-a stabilit în ţară. Socialiştii şi comuniştii au organizat, mai ales în bazinul industrial valon, greve şi tulburări. Cînd jandarmeria a intervenit omorînd trei manifestanţi la Grâce-Berleur, temeri din cele mai negre au apărut. Ţara părea să fie la marginea prăpastiei. Secesiunea Valoniei părea inevitabilă. În scopul de a se evita alte tulburări, regele a delegat, la 10 august 1950, puterile sale regale prinţului moştenitor Baudouin. Atunci cînd reconcilierea naţională părea în fine restabilită, regele Leopold al III-lea a abdicat, la 16 iulie 1951, în favoarea fiului său. Unitatea ţării şi a dinastiei erau salvate. Dar Flandra rurală catolică se simţea înşelată, apreciind că democraţia nu fusese respectată.

În 1965 – 1973, SUA au angajat 3.700.000 de militari în războiul din Vietnam

În Olanda, după eliberare, comuniştilor le-a fost propus un post de ministru fără portofoliu, dar liderul lor a respins această propunere cu indignare. Rezistenţa nu a reuşit să se impună mai mult în peisajul politic. Fuziunea între catolici şi socialişti nu s-a realizat mai mult decît cea dintre

catolici și protestanți. Primii făuritori (politici) au fost democratul liberal Willem Schemerhorn, șeful mișcării populare din Olanda (Țările de Jos) în timpul războiului și Willem Drees, șeful Partidului Social Democrat al Muncitorilor (SDAP). Acesta din urmă a reușit, fără știrea lui Schemerhorn, să transforme SDAP într-un partid popular care a atras atît pe muncitori, cît și pe centriști. El a reușit să imprime marca SDAP primului cabinet pe care l-a condus. La alegerile din mai 1946, virajul la dreapta al socialiștilor (noul Partid al Muncii) a înregistrat un eșec. Totuși, o coaliție „roșie-renană" ieși din urne și astfel a început o cooperare care nu s-a încheiat decît în 1958. Alegerile din 1946 i-au adus pe comuniști la un vîrf istoric. Ei au obținut, într-adevăr, 10,6 % din voturi. Dar Războiul Rece a făcut deja ca acest nivel să scadă la 7,7%, pentru ca apoi să coboare tot mai mult. (...).

În Europa Occidentală socialismul și democrația creștină păreau să fie noile forțe în urcare. Ele încercau să concilieze dreptatea socială și libertatea. Ca urmare a reprezentării proporționale, parlamentarii au devenit deținătorii reali ai puterii. Un anumit număr de industrii de bază, între altele în sectorul energetic, au fost naționalizate în mai multe țări. O legislație socială i-a protejat pe muncitori împotriva loviturilor stilului.

Tablou postbelic

Europa Centrală și de Est au suferit mult mai mult în timpul celui de-al doilea război mondial decît SUA și Europa Occidentală. Tendința de a cere socoteală Germaniei a fost aici mult mai pronunțată. În timp ce perioada napoleoniană (1815) și primul război mondial se terminaseră printr-un tratat, nu se mai putea merge desigur la fel după 1945. Nu a fost niciodată vreun tratat oficial cu cele două principale state adversare ale Aliaților: Germania și Japonia. Tratatul care a fost încheiat în 1951 între aliații occidentali și Japonia nu a legat și URSS. Aceasta din urmă, împreună cu Marea Britanie, gîndeau în termenii sferelor de influență. În schimb, SUA aveau o privire mai idealistă asupra omenirii. Ele erau cunoscute ca adversari hotărîți ai sferelor de influență. Aceste modificări și contestări de frontieră nu purtau oare în ele germenele acestor mari conflicte internaționale, care dau cu atîta ușurință în război? Ele aveau mai mult ca oricine tendința de a impune modelul lor, „american way of life", în care inițiativa privată este fundamantală. Ele sperau să evite, grație existenței pieții libere, eventualitatea unei noi crize economice asemeni celei din anii '30. Acesta este motivul pentru care SUA au estimat că coloniile europene, și dacă era posibil la fel Europa de Est, trebuiau să rămînă deschise. Programul laburist și naționalizarea industriilor celor mai importante, aproximativ 10% din economia britanică, li s-a evidențiat cu putere. Dar mai ales imperialismul teritorial, atît cel al sovieticilor, cît și cel al britanicilor i-a șocat. S-a reproșat, pe bună dreptate, URSS că susține în Europa Centrală regimuri care nu erau nici liberale, nici democratice. Dar regimul grec era în așa măsură mai reprezentativ? Mai mult, din toate țările Europei Centrale, singură Cehoslovacia avea o tradiție liberală și democratică.

Monarhiile dispăruseră din Europa Centrală și Italia. Ceea ce, înainte de 1914, era firma de stat cea mai curentă, a devenit o excepție după 1945. Dar cele care au rămas erau adevărate monarhii constituționale și parlamentare. Structura socială a Prusiei și a altor țări din Europa Centrală, bazată pe marea proprietate funciară, a fost în întregime distrusă de URSS. Anul 1944 marchează el oare sfîrșitul Vechiului Regim?

Democrațiile și comunismul învinseseră fascismul. Britanicii își păstraseră, provizoriu, imperiul colonial și influența lor în Europa Occidentală și Orientul Apropiat. Singură, URSS ieșise cu un avantaj teritorial de pe urma ultimei conflagrații mondiale. Ea a trebuit să deplîngă moartea a 17 milioane de oameni, adică aproximativ 10% din populația sa; regiuni întregi erau distruse și producția industrială se diminuase aproape la jumătate. În partea de vest a țării, teritoriul său regăsi în mare parte dimensiunile atinse în 200 de ani, de la Petru cel Mare la Alexandru I, în pofida concesiilor făcute în 1911. Polonia, unde războiul începuse, a fost deplasată spre vest. Uniunea Sovietică revoluționară părea într-adevăr că-și găsise linia istorico-imperialistă de altă dată. SUA păstrau totuși monopolul nuclear. Mai mult, ele nu pierduseră decît 0,2% din populație. Producția lor industrială și venitul lor național în ultimii patru ani de război sporiseră de peste două ori. În cursul aceleiași perioade, populația SUA a crescut cu aproape 10 milioane, PNB crescuse și el de la 90 miliarde $ în 1939 la aproape 212 miliarde $ în 1945 (...) . Pe termen scurt, SUA erau cu siguranță învingătorii celui de-al doilea război mondial. Problemele internaționale viitoare vor fi rezolvate de ONU, unde marile puteri își vor asuma responsabilitățile. SUA au obținut astfel „forumul lor al păcii". Speranța de a nu mai avea vreodată război sau euforia care urmase primului război mondial au fost mult mai scăzute la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial. Nimeni nu și-a imaginat că acesta putea să fie cel din urmă". ■

Prezentare și traducere:

Dumitru PREDA,
Institutul de Studii Operativ-Strategice și Istorie Militară

În Cehoslovacia, imediat după invazie

„O pană de automobil pe drumul cooperării Est-Vest"

Nicolae CHILIE

Operațiunea militară sovietică și a altor patru state membre ale Tratatului de la Varșovia - Ungaria, Polonia, RDG și Bulgaria - împotriva Cehoslovaciei a fost bine și chiar minuțios pregătită de către ideologii, militarii și KGB-iștii de la Moscova, lucru necontestat nici atunci și nici azi de nimeni. Ei „au luat pulsul" stărilor de lucruri din Cehoslovacia, unde „primăvara" era abia la început și unde liderii politici cu vederi reformatoare erau încrezători în demersul lor.

„Doctrina Brejnev"

Aceștia, în frunte cu Dubcek, urmat îndeaproape de intelectuali, de tineret și de păturile muncitoare, manifestau o mare doză de optimism, dar și de naivitate, îmbătați de aerul tonifiant al democrației și libertății. Datele și informațiile de care dispunea atunci noua conducere cehoslovacă nu puteau admite o intervenție militară „din senin" într-o țară din inima Europei, cu puternice și îndelungate tradiții ale relațiilor cu Vestul și, mai ales, într-o țară care, chiar după începerea „primăverii pragheze" dăduse toate asigurările URSS că „Cehoslovacia va rămîne o țară socialistă", „va fi fidelă angajamentelor din Tratatul de la Varșovia" și o „prietenă fidelă a URSS".

Praga, 21 august 1968: armatele „frățești" salvează socialismul cehoslovac...

La Kremlin, Brejnev și colaboratorii săi vedeau lucrurile altfel. „Ulii" politici ai lui Brejnev, comandanții militari și KGB se pregăteau intens ca „în caz de nevoie" să treacă la invadarea Cehoslovaciei. În acest scop, ei măsurau cu ajutorul rețelelor întinse de spionaj toate atuurile pro și contra, urmăreau atitudinile populației cehe față de reforme, transmiteau mesaje încurajatoare vechilor cominterniști și prosovietici din Cehoslovacia, puneau pe picioare o adevărată coloană a V-a moscovită, informîndu-se în paralel în principialele capitale occidentale asupra eventualelor reacții ale NATO și ale SUA față de o eventuală invazie.

În pofida unor consultări repetate și îndelungate cu noua conducere cehă — la Cerna Nad Tisu, Bratislava, Dresda și Moscova —, în care au primit toate asigurările că „Cehoslovacia nu se va rupe de URSS și Tratatul de la Varșovia", ci dorește doar o cale proprie de dezvoltare spre socialism, un socialism democratic și cu față umană, cu largi drepturi și libertăți ale omului, liderii de la Kremlin au mimat „înțelegere", dar au mers pe drumul lor neabătut: invazia. Pentru ca afacerea să capete un „aer colectiv, internaționalist", de „preocupare față de soarta socialismului într-o țară frățească", Brejnev și liderii unor țări satelite au decis în final, la faimoasa, dar extrem de secreta întîlnire la nivel înalt din Crimeea, o intervenție militară de proporții, rapidă și prin surprindere în Cehoslovacia, pentru „a-i pedepsi" pe cei „care cîrteau în front", sub masca „apărării cuceririlor socialismului". Această abordare, însoțită mecanic de liderii obedienți de atunci ai Bulgariei, Ungariei, RDG și Poloniei, a fost cunoscută și reținută ulterior ca „doctrina Brejnev", care în esență susținea că URSS și celelalte țări din Tratatul de la Varșovia „au dreptul să intervină pe toate căile, inclusiv militar, într-o țară frățească unde socialismul se află în pericol din partea forțelor contrarevoluționare etc.". Între altele, notăm că invadarea Cehoslovaciei a fost precedată de o masivă infiltrare de agenți ai serviciilor secrete rusești, specializați în operațiuni de spionaj, diversiune și intimi-

dare, trimiși din timp, la începutul lui august, în această țară ca... turiști.

Între timp, tancurile, alte blindate și avioanele forțelor de intervenție își ambalau motoarele la bazele din jurul Cehoslovaciei. Sînt informații că liderii de la Kremlin i-au informat pe americani și pe alte state importante din NATO despre această foarte mare mișcare de trupe spre Vest, dîndu-le asigurările de rutină că este vorba de „o afacere locală, limitată și internă" în cadrul Tratatului de la Varșovia, spre a liniști eventualele suspiciuni ale vesticilor în legătură cu o ofensivă rusească de proporții spre Occident. Este aproape sigur că sovieticii nu au întîmpinat obiecții serioase din partea vreunei capitale occidentale, din moment ce au trecut nestingheriți la acțiune.

La 20 august 1968, înspre miezul nopții, întregul teritoriu cehoslovac a fost invadat de aproape 250.000 de militari de elită — unele surse, între care prestigioasa „Deadline Data on World Affairs" — menționează chiar 600.000, din cinci țări: URSS, Bulgaria, RDG, Ungaria și Polonia. Adevărul istoric sedimentat pînă acum ne obligă să spunem că unii lideri din aceste țări-satelit, înțelegînd ilegalitatea gravă pe care o comit, au trimis efective simbolice, iar unii au cerut ca trupele lor să fie folosite în servicii auxiliare, noncombatante.

Abia a doua zi, la 21 august, Postul Național de Radio din Praga a anunțat — nu era încă ocupat de forțele rusești — că „invazia a început la ora 23, ora locală, în noaptea de 20 august". Radioul cehoslovac a lansat tuturor cetățenilor și conducerii țării un apel patetic „să nu reziste trupelor care înaintează". Apelul a avut efecte minore. Locuitorii din marile orașe și din localitățile rurale au ieșit în stradă, au protestat sub cele mai variate forme, este drept, de regulă verbal, pasiv, împotriva intervenției militare. Unele grupuri, formate în special din tineri, au ridicat baraje, uneori cu propriile trupuri, în fața blindatelor, au aruncat cu pietre și sticle în blindate. După unele informații, în primele 24 de ore după invazie, 23 de cehi au fost uciși, iar mai multe sute răniți.

Invazia în Cehoslovacia a devenit în aceeași noapte capul de afiș al transmisiilor radio și TV din Europa Occidentală, din SUA și din alte țări ale lumii, publicîndu-se și știri reale, obiective, dar și, din lipsă de date, numeroase informații eronate, fantasmagorice, deoarece sovieticii închiseră țara ocupată, inclusiv emisiile radio, după principiul bine cunoscut al „cutiei de conserve, în care nu se vede nimic".

Urmează România?

Momentul invaziei m-a surprins într-o țară occidentală vecină cu Cehoslovacia, unde eram în misiune oficială, ca funcționar de stat. Fiind ora două noaptea, dormeam. Împărțeam apartamentul, după regulile de economii drastice instituite de Ceaușescu, cu un delegat militar, mai în vîrstă, redutabil specialist în probleme militare — lucrase la Moscova la Misiunea română pe lîngă Comandamentul Tratatului de la Varșovia —, dar care nu știa la capitolul limbi străine decît rusa. Cum nu avea somn, a auzit la radio — în franceză, engleză, germană, italiană etc. — știri precipitate, în care apăreau frecvent cuvintele „Cehoslovacia", „invazie", „ruși", „tancuri", „trupe aeropurtate" și altele. M-a trezit, am ascultat cîteva buletine de știri ale posturile britanice și franceze, mi-am format un punct de vedere și, în mod normal, am telefonat unor responsabili oficiali români acreditați în țara respectivă, comunicîndu-le cele aflate, după care ne-am întîlnit cu toții. Țin minte bine că fețele tuturor erau grave, extrem de preocupate, îngrijorate, altfel spus, ale unor oameni ce înțelegeau foarte clar gravitatea momentului, inclusiv implicațiile lui asupra României. Cu atît mai mult cu cît posturile de televiziune din Franța, Elveția și din alte țări apropiate bombardau pur și simplu cu știri și comentarii ale unor specialiști invazia rusească din Cehoslovacia, sub toate aspectele implicațiilor ei, fără a omite, de fiecare dată, afirmația că „după toate probabilitățile, dacă rușii au invadat Cehoslovacia, urmează România", pe motiv — comentau posturile respective —, că România este independentă de cîțiva ani față de URSS, că a refuzat trupe și baze sovietice pe teritoriul ei după 1957 și că a fost fermă în a respinge participarea armatei sale la intervenția în Cehoslovacia. Deși oameni maturi, la audierea unor asemenea aprecieri, multora dintre noi ne-au dat lacrimile. Mai ales, cînd la unul din principalele posturi de televiziune elvețiene, doi colonei specialiști în probleme est-europene, în fața unei hărți militare a Europei, avînd proiectată pe ecran configurația României, demonstrau că,

Născut în com. Drăgușeni, jud. Botoșani (14.XI.1939), **Nicolae Chilie** a absolvit Facultatea de Filologie, Universitatea Iași. Ulterior, studii postuniversitare de relații internaționale, respectiv de ziaristică. Între 1965–1973, diplomat în MAE, fiind delegat la Misiunea Permanentă a României pe lîngă Oficiul ONU din Geneva. Din 1973, publicist comentator la AGERPRES/ROMPRES. Bursier USIA (1986). Corespondent de presă la Moscova (1988–1990). De la debut, autor a numeroase articole, comentarii, note și corespondențe publicate în „Lumea", „Contemporanul", „România Liberă", „Românul", „Națiunea", „Observatorul Militar" etc.

deși are o armată cu vechi tradiții de apărare a țării și bine dotată, de aproape un sfert de milion de militari și o poziție strategică foarte bună pentru operațiuni defensive, în special datorită lanțului muntos al Carpaților, „n-ar putea rezista unei intervenții masive, concertate, a Rusiei, Ungariei și Bulgariei, mai mult decît maximum o lună, chiar cu un război de partizani".

Înmormîntarea unui popor

Mi-a fost dat, peste cîteva zile, să am posibilitatea de a pleca în Cehoslovacia, pentru o scurtă perioadă, la numai cîteva zile după intervenție. Atmosfera era nu numai tensionată, dar chiar funestă, aducînd a înmormîntare, nu a unui individ, ci a unui popor. Controale stricte, „la os", chiar pentru cei cu pașapoarte oficiale, la punctul de frontieră, unde grănicerii cehi erau mai mult spectatori, treburile fiind făcute de sovietici. Praga arăta exact cum ne imaginăm că arată un oraș ocupat: tancuri, TAB-uri, tunuri și mitraliere camuflate de saci cu nisip amplasate în marile piețe și în fața clădirilor oficiale, patrule și deplasări ale subunităților din țările participante la invazie. Am remarcat lesne că trupele erau în covîrșitoarea lor majoritate sovietice, ceilalți „aliați" preferînd să stea, probabil, mai de o parte... În renumitele restaurante și berării pragheze, atmosfera era cam lugubră: puțini autohtoni și mai mult militari din „trupele frățești", în special ofițeri.

Dialogul cu reprezentanții țărilor participante la invazie era aproape inutil: ori refuzau să comenteze ceva, ori nu se lega, sau dădeau răspunsuri stereotipe, învățate pe de rost, care de regulă încercau să justifice invazia drept „o necesitate". Chiar unii comandanți mai deschiși și mai comunicativi vorbeau cu multe rezerve despre acțiunea întreprinsă și despre consecințele ei potențiale. Ofițeri superiori, cu munci de comandă importante, erau foarte rezervați în discuții, arătînd că ei sînt militari și „execută ordinele conducătorilor". Totuși am putut constata că nu toți ofițerii ruși aflați atunci în Cehoslovacia mai gîndeau astfel. Am avut o lungă discuție cu doi ofițeri superiori într-o cafenea. După ce m-am prezentat, s-au prezentat și ei: unul era ofițer de tancuri din Ucraina, iar altul, ofițer de parașutiști dintr-o republică asiatică. După ce rezervele inițiale au fost depășite, ei au mărturisit că armata, în special cadrele de ofițeri, nu privesc cu ochi buni intervenția, că starea morală a trupelor este foarte coborîtă, că multă lume consideră invadarea Cehoslovaciei un act aventurist. „Este o țară socialistă ca oricare alta — mi-au spus interlocutorii. Nu am văzut aici nici agenți străini, nici deviaționiști, nici contrarevoluționari, nici dușmani ai poporului. Lumea se duce la lucru zilnic, muncește ca și noi și pe bună dreptate se uită urît la forțele noastre militare, unii întrebîndu-ne deschis ce căutăm noi peste ei? Sper să plecăm cît mai repede de aici, pentru că, cu cît stăm mai mult, cu atît pătăm mai mult onoarea armatei noastre". Ei au avut cuvinte de laudă la adresa nivelului de trai al cehilor, arătînd că acesta este incomparabil mai ridicat decît în URSS și alte țări socialiste. Și mai greu a fost să iau contact cu cadre de răspundere din conducerea de partid, de stat sau din guvern. Unii fuseseră arestați de ruși și duși în locuri secrete din primele momente ale invaziei, alții se ascunseseră, trecînd în clandestinitate. De altfel, în sediile principalelor clădiri oficiale nu se putea pătrunde, deoarece ele fuseseră luate sub control de trupele „aliaților". Mai comunicativi se dovedeau foștii staliniști, prosovieticii cehoslovaci, adversarii „primăverii de la Praga", care au întîmpinat cu flori și pancarte cu lozinci de bun venit pe „eliberatori". Ei vorbeau oricui dorea să-i asculte, în special ziariștilor occidentali, în termeni de genul „socialismul nostru era în mare pericol din cauza uneltirilor contrarevoluției", „așa i-a trebuit lui Dubcek și bandei sale de trădători", „mulțumim armatei sovietice că nu ne-a lăsat nici de această dată" și altele de acest gen.

Impresionantă era însă „strategia tăcerii" miilor și miilor de praghezi, admirabile erau gesturile lor față de ocupanți: „protest silențios", figuri împietrite, pline însă de un dispreț suveran, fețe pe care se citea clar protestul neputincios și întrebarea: ce căutați voi aici? Mii și mii de oameni, tineri și bătrîni, femei și copii, stăteau ore în șir pe trotuarele sau bordurile străzilor și marilor piețe, în jurul tancurilor „aliaților eliberatori" — sfidînd chiar cu prezența lor, deși își asumau riscuri mari, interdicția de întrunire și a manifestațiilor decretată de autoritățile de ocupație. Am văzut multe scene unice: de la tineri curajoși care aruncau cu pietre din pavaj și cu alte obiecte în tancurile și căștile ocupanților, pînă la încercările zadarnice de „pactizare și fraternizare" ale celor naivi, care mai

15 – 17.VIII.1968: Ceaușescu în vizită oficială la Praga. În dreapta lui, Gustav Husak și Alexandr Dubcek

credeau fie în panslavism și în „prietenia frățească“ cu rușii. De asemenea, am fost martor la încercările de „îmblînzire“ a ocupanților de către tinere și frumoase fete care încercau să lege o discuție cu soldații și le puneau flori la caschete ori în țeava automatelor.

Am aflat, din mai multe surse, de regulă de la patrioți cehi, susținători ai lui Dubcek, că Dubcek, primul secretar al CC, Josef Smrkowsky, președintele Adunării Naționale, Josef Spacek și Frantisek Kriegel — toți membri liberali ai Prezidiului CC al PCC — au fost arestați imediat după invazie la sediul CC și duși într-o direcție necunoscută. Colegii ziariști cehi, cu care am purtat multe discuții, mi-au explicat pe larg contextul intervenției, și-au exprimat fără rezerve protestul față de „călcarea cu cizmele“ a „primăverii pragheze“, și-au exprimat neliniștea în legătură cu strangularea ori chiar stoparea libertății de expresie, dar s-au arătat în finalul discuțiilor optimiști în triumful idealului „socialismului cu fața umană“, proclamat de Dubcek în Programul de Acțiune din ianuarie 1968, care a marcat începutul programului reformator.

Întrebări chinuitoare, răspunsuri imprecise

O întrebare am pus-o la mulți dintre interlocutorii mei cehi, de diverse orientări, dar răspunsurile variate nu m-au satisfăcut personal. De ce Cehoslovacia, cu peste 127.000 kmp, cu 15,5 milioane locuitori, cu o armată relativ puternică, bine echipată și antrenată, cu o industrie de armament modernă, atît pentru acoperirea nevoilor proprii de înzestrare, cît și pentru export în numeroase țări — nu a opus nici o rezistență, cît de cît credibilă, pe plan militar, în fața trupelor de invazie? Răspunsurile au fost imprecise: unii interlocutori au invocat surpriza totală a invaziei, alții lipsa de decizie și

Mitingul din Piața Palatului (21 august), cu peste 100.000 de participanți, și „Scînteia“ (22 august 1968) au anunțat lumii întregi momentul de glorie al lui Ceaușescu

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VĂ!

Scînteia

ORGAN AL COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

Anul XXXVIII Nr. 7802 | Joi 22 august 1968 | 6 PAGINI — 30 BANI

CONSILIUL DE S

pentru conv

COMUNICAT

ADUNAREA POPULAȚIEI DIN CAPITALĂ ÎN PIAȚA PALATULUI REPUBLICII

Peste 100 000 de locuitori ai Bucureștiului și-au manifestat increderea și devotamentul nețărmurit față de politica partidului comunist și a guvernului țării, hotărîrea de a face zid în jurul conducerii de partid și de stat

absența unor ordine de la conducătorii politici și militari, alții acțiunile de diversiune și subminare a rolului armatei întreprinse de elementele pro-sovietice aflate la diferite eșaloane, importante, ale puterii. Unii au menționat, realist, că și Dubcek a greșit, desconsiderînd sau minimalizînd riscurile invaziei sau faptul că armata cehă a fost practic blocată și izolată, deoarece prima preocupare a trupelor invadatoare a fost aceea de a tăia liniile de comunicații, de a-i aresta pe principalii conducători și de a nu permite primirea nici unui fel de ordine. Alții — mai filosofi ori, poate, mai realiști — mi-au spus că o încercare de rezistență ar fi fost inutilă, deoarece Cehoslovacia nu putea conta decît pe puținele sale forțe în fața unei invazii de trupe superioare numeric și ca dotare, nu putea spera la nici un sprijin extern, iar o eventuală împotrivire armată ce ar fi putut — și chiar s-a intenționat — să fie declanșată de unii comandanți patrioți s-ar fi soldat cu o baie de sînge din cauza raportului net defavorabil de forțe.

Am părăsit Praga cu sentimente triste, de durere, de neputință, de compasiune, de înverșunare împotriva noii nedreptăți ce i se făcea acestui talentat și laborios popor care a avut și așa, timp de secole, o istorie zbuciumată, din cauza ocupației fostelor regate și imperii vecine, care a traversat ocupația crîncenă a naziștilor și „eliberările“ succesive ale Moscovei.

Cîteva zile mai tîrziu, un mare și prestigios cotidian occidental publica un grupaj de articole și comentarii ce încadra o caricatură care a fost larg mediatizată ulterior: Brejnev, cu figura lui masivă și cu fața pătrată, strangula cu o mînă forte harta ce reproducea teritoriul de formă alungită al Cehoslovaciei, cum ar fi strivit „un animal“ dăunător. „Doctrina Brejnev“, care, cu ocazia invaziei din Cehoslovacia, a devenit la dezvoltarea marxism-leninismului o contribuție originală, deși penibilă, a acestui conducător obscur

și beţiv, care din colonel politruc în al doilea război mondial și-a dat în anii cît a fost stăpîn la Kremlin, prin decrete proprii, gradul de mareșal al URSS, a ieșit, pentru moment, din criza cehoslovacă, triumfătoare. Doctrina „suveranității limitate", enunțată de Brejnev, și a „dreptului de intervenție" al URSS și aliaților sateliți în țările în care Kremlinul aprecia că „soarta socialismului este în pericol" a pierit și a fost îngropată de mult, odată cu inițiatorul ei. Din păcate, și acesta este un lucru extrem de important și plin de învățăminte pentru prezent, în pofida „zgomotelor" obișnuite și a protestelor de rutină ale conducătorilor și cancelariilor occidentale, a campaniilor de presă — unele de bună credință — contra invaziei, a dezbaterilor și condamnărilor de la ONU și din alte foruri, reacția și comportamentul Vestului în criza cehoslovacă în plin Război Rece, a fost nu numai formală, ci chiar derizorie, palidă și penibilă de tot, rezumîndu-se la note diplomatice. Reacția Occidentului s-a rezumat în ultimă instanță la vorbe, vorbe, vorbe... Occidentul nu a vrut sau nu a putut să pună în aplicare un program de măsuri de descurajare a agresiunii și de reparare a următorilor ei, deși avea numeroase posibilități să facă acest lucru — ruperi de relații diplomatice, izolare a țărilor invadatoare, embargouri etc. Nimic din toate acestea. Occidentul, în special SUA, era angajat în negocieri importante cu Moscova la vremea respectivă – Tratatul de neproliferare, reducerea armamentelor strategice, procesul Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, aflat atunci în fază incipientă – pentru a-și putea permite măsuri severe, credibile, de retorsiune la adresa guvernanților de la Kremlin. Mai mult, în SUA a apărat așa-numita „doctrină Sonnenfeldt", și ea de tristă amintire, chiar rușinoasă pentru tradițiile democratice occidentale, în care unul dintre înalții funcționari ai casei Albe — acum trecut în anonimat — a produs o teorie penibilă, care încerca să justifice, de pe pozițiile occidentale, chipurile, „dreptul rușilor de a interveni, cînd consideră necesar, în sfera lor de influență". Și peste această doctrină, și peste autorul ei, s-a așternut un strat gros de praf.

A prevalat, în cazul Cehoslovaciei din 1968, în Occident, o atitudine conciliatoristă, în sensul că intervenția rusească „este o afacere de familie" în cadrul „lagărului socialist" și a Tratatului de la Varșovia, ce nu afectează interesele vesticilor și că aceștia nu trebuie să se implice dincolo de demersul politic, spre a prezerva dialogul cu Kremlinul și a evita o confruntare. Cu mare, exagerat de mare cinism, un cunoscut om politic occidental a mers pînă acolo încît a afirmat: **„Invazia rușilor în Cehoslovacia nu trebuie privită ca ceva tragic, ea reprezenta doar o pană de automobil pe drumul cooperării Est-Vest".** ■

Cărțile esențiale ale unei epoci fierbinți

Istoriografia Războiului Rece

Gheorghe BUZATU **Mircea CHIRIȚOIU**

Un caz puțin întîlnit, fericit însă pentru istorici: desfășurările Războiului Rece au fost descrise, examinate și comentate aproape concomitent cu evenimentele. Rezultatul este, de aceea, pe măsură: istoriografia internațională a problemei este impresionantă, temeinică și extrem de variată.

O bibliografie exhaustivă ar reuni mii de titluri, cele mai multe datorate unor prestigioși istorici, oameni politici, diplomați, militari, economiști și ziariști.

O altă situație fericită: mulți, dacă nu cumva cei mai mulți dintre „actorii" evenimentelor, îndeosebi cei americani, s-au impus ca străluciți memorialiști (W.Churchill, A.Eden, Harry Truman, Cordell Hull, Sumner Welles, W.Averell Harriman, Charles Bohlen, Arthur H.Vandenberg, James F.Byrnes, Edward R.Stettinius. George F. Kennan, H.Kissinger, Z.Brzezinsky, V. M. Molotov, A. Gromîko, Georges Bidault ș.a.), în timp ce, pe de altă parte, documentele deja

tipărite ori arhivele acoperind epoca și faptele sînt, practic, inepuizabile. În aceste condiții, la capătul parcurgerii numărului de față al revistei „Dosarele Istoriei", nimic mai firesc decît să ne întrebăm încă o dată: Ce a fost, totuși, Războiul Rece?

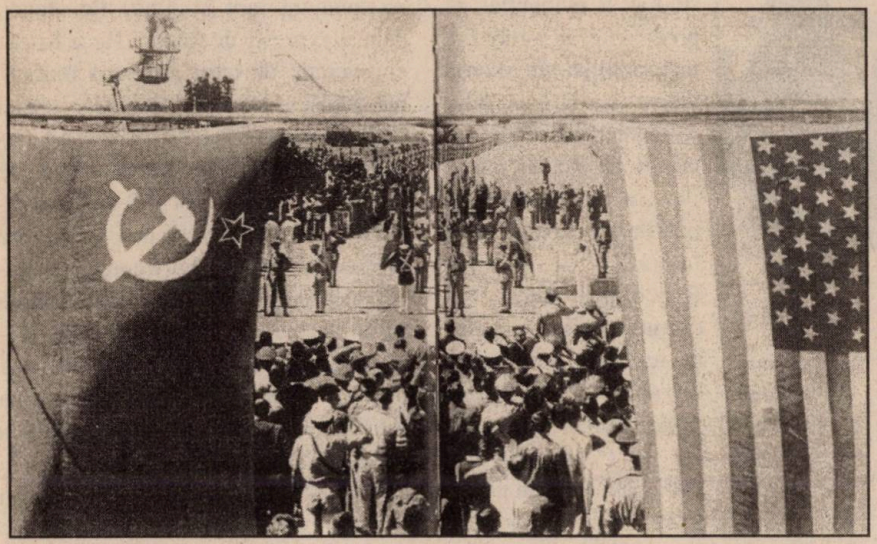

SUA și URSS au fost, indiscutabil, protagoniștii confruntărilor din anii Războiului Rece

Definiții și definiții

Nu ne îndoim, că, indulgent, cititorul — avînd în vedere cauzele și condițiile în care a izbucnit Războiul Rece, derulările sale pe parcursul unei jumătăți de veac, sfîrșitul și consecințele sale, care au marcat incontestabil planeta — va înțelege toate dificultățile aflării unei definiții, globalizatoare, sintetice la limită. Deși, sau poate tocmai de aceea, acestea nu au lipsit și nu lipsesc! Cîteva exemple se impun, ca atare, atenției cititorului:

„Un conflict politic și diplomatic dintre Puterile Occidentale, sub conducerea SUA, și blocul Est-European", susține Alan Palmer (cf. *Dictionary of XX-th Century History*, 1900-1991, Londra, 1992, p.96); „Tensiunea care, la scurt timp după terminarea celui de-al doilea război mondial, a opus — opina Michel Mourre, care ne-a lăsat o remarcabilă enciclopedie de istorie universală — pe cei doi principali învingători ai Germaniei hitleriste, SUA și URSS. El a fost însoțit de un mare efort de înarmare de ambele părți, de numeroase crize locale, de rivalități diplomatice și de o neîncetată confruntare a propagandelor" (cf. *Dictionnaire encyclopédique d'Histoire*, vol. 4, Paris, 1993, p. 2.149); „Conflictul Est-Vest", cu aspectele sale predominant politice, diplomatice și uneori militare — după André Fontaine, autorul uneia dintre cele mai vaste sinteze consacrate fenomenului (cf. *Istoria Războiului Rece*, vol.1, București, 1992, p.11); „Un termen comun (care) descrie stadiul relațiilor dintre SUA și aliații lor, pe de o parte, și URSS și aliații ei, pe de altă parte, după cel de-al doilea război mondial. În general, Războiul Rece a fost marcat — explică John E.Findling — de tensiunea internațională și ostilitatea decurgînd din diverse presiuni militare, diplomatice, sociale, propagandistice și economice ale războiului și care au fost folosite de o parte împotriva celeilalte pentru a obține avantaje economice, în ordinea securității ori în ordinea opiniei mondiale" (cf. *Dictionary of American Diplomatic History*, Westport–Londra, 1980, p.114); un termen folosit — aflăm din lucrarea editată de reputatul Linus Pauling — „pentru a caracteriza condiția relațiilor SUA–URSS în epoca de după cel de-al doilea război mondial. Aceste relații au fost ostile, înglobînd un număr de serioase conflicte și formarea unor alianțe opuse, dar ele nu au inclus folosirea forței una contra celeilalte. Astfel, starea a fost nici de război, nici de pace" (cf. *World Encyclopedia of Peace*, vol.1, Oxford–New York, 1986, p.141); sau, în sfîrșit, un fenomen — susține faimosul istoric și politolog american Arthur Schlesinger — „inevitabil din punct de

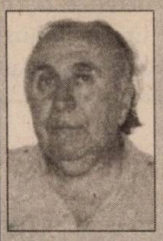

Născut la 6.VI.1939, la Sihlea, jud. Vrancea, **Gheorghe Buzatu** a absolvit Facultatea de Istorie, Universitatea Iași (1961). Cercetător științific (1962 – 1992) și secretar științific la Institutul „A.D. Xenopol" din Iași (1975 – 1990). Director al Centrului de Istorie și Civilizație Europeană din Iași (din 1992). Doctor în istorie (1970). Numeroase și laborioase participări la congrese naționale și internaționale de istorie, stagii de documentare în marile biblioteci și arhive de peste hotare. Membru al consiliului științific al revistei de față. Lucrări recente: *România cu și fără Antonescu* (Iași 1991); *Românii în arhivele Americii*, vol.I (Iași, 1992); *România și războiul mondial din 1939–1945* (Iași, 1995); *Românii în arhivele Kremlinului* (București, 1996); „România sub cizma sovietică" (în „Dosarele Istoriei", nr. 3, 1996).

(Pentru referințe despre **Mircea Chirițoiu**, v.„Dosarele Istoriei", nr. 4, 1996, p.18).

vedere geopolitic în condițiile vacuumului politic creat în Europa în timpul celui de-al doilea război mondial"

Personalități emblematice ale Războiului Rece: Hrușciov și Kennedy...

(v. „International Affairs", nr.11/1990, Moscova, p.108).

Se acceptă, în general, că Războiul Rece a izbucnit chiar în anii conflagrației din 1939-1945, căreia i-a însoțit deopotrivă sfîrșitul și urmările, întărindu-le caracterul de nici pace, nici război, adică de pace armată, atît de caracteristică perioadei 1871–1914. Pentru A. Fontaine, care susține că Războiul Rece reprezintă esențialmente un conflict între capitalism și comunism (op.cit., vol.1, p.8), totul a început în noiembrie 1917, odată cu apariția Rusiei Sovietice. În anii ultimei conflagrații, cauza imediată, precisă, concretă, a Războiului Rece a rezultat — potrivit celor mai numeroși și mai de seamă specialiști — în pretențiile lui I.V.Stalin de a impune, prin 1941-1944, recunoașterea de către aliații săi americani și britanici în războiul contra Axei a cîștigurilor teritoriale obținute de la Hitler în 1939-1940 în regimul Protocolului secret anexat Pactului din 23 august 1939 în ceea ce privea Polonia, statele baltice, România și Finlanda (cf. Eduard Mark, *American Policy toward Eastern Europe and the Origins of the Cold War, 1946–1951: An Alternative Interpretation*, în „The Journal of American History", vol.68, nr.2/1981, p. 314 – 315). Dorim să subliniem că, în timp ce de-a lungul anilor, rostul Poloniei în ambalarea conflictului dintre URSS și Aliați a fost studiat și evidențiat cu predilecție de istorici și memorialiști, în ultima vreme s-a impus rolul României, ca obiect iar nu ca subiect al relațiilor internaționale, în profilarea conflictului interaliat în direcția Războiului Rece. Un exemplu recent ni-l oferă teza de doctorat a americancei Elizabeth Hazard (cf. *Cold War Crucible: United States Foreign Policy and the Conflict in Romania, 1943 – 1952*, sub tipar, în traducere, la Ed. Univers Enciclopedic, sub îngrijirea lui Mircea Chiriţoiu; v.și Liliana Saiu, *The Great Powers and Romania, 1944–1946: A Study of the Early Cold War Era*, Boulder/New York, 1992; Joseph F.Harrington, Bruce J. Courtney, *Tweaking the Nose of the Russians: Fifty Years of American-Roumanian Relations, 1940–1990*, Boulder/New York, 1991, p.1–58). Consacrarea oficială a stării de Război Rece ar fi survenit în 1946–1947, prin faimosul discurs al lui Churchill de la Westminster College (Fulton, Missouri, 5 martie 1946) cu trimitere la impunerea de către URSS a unei „cortine de fier" în inima Europei (v. „The Annals of America", vol.16, 1940–1949, p.365 și urm.), prin lansarea doctrinei Truman, la 12 martie 1947 (ibidem, p.434 și urm.) ori prin apariția, în iulie 1947, în „Foreign Affairs", a unui eseu semnat „H" (alias George Kennan) (cf. *The Sources of Soviet Conduct*; v. și K. M. Jensen, ed., *Origins of the Cold War*, Washington, 1993, passim), document tradus spre folosul lui Stalin și care l-a decis pe „țarul roșu" să aleagă calea Războiului Rece (G.M. Kormienko, *U istokov „holodnoi voinî"*, în „Novaia i noveișaia istoriia", Moscova, nr. 6/1990, p. 105–122, autorul fiind însuși traducătorul), care, astfel, a devenit în acel moment un fapt împlinit! Pe atunci, deja și expresia de Război Rece fusese consacrată: de către Bernard Baruch, un cunoscut consilier financiar al mai multor președinți ai SUA, într-un discurs rostit la Columbia, Carolina de Sud, la 16 aprilie 1947! S-au identificat (dar nu definitivat!) mai multe faze în evoluția Războiului Rece, propunerile avansate depinzînd de momentele cardinale ce au marcat relațiile Est-Vest dintre 1947 și 1991–1992, mai precis: Planul Marshall, formarea NATO și a Pactului de la Varșovia (1949/1955), războiul din Coreea (1950–1953), moartea lui Stalin (1953), Conferința de la Geneva (1955), crizele din Ungaria și de la Suez (1956), de la Berlin (1961) și din Cuba (1962), epoca Gorbaciov, prăbușirea comunismului în țările Europei est-centrale (1989–1991), reunificarea Germaniei (1990), pentru ca, în ianuarie 1991, președintele american George Bush, în mesajul său privind Starea Uniunii, să proclame încetarea Războiului Rece, oficializată în lunile următoare printr-o declarație adoptată la Paris. Avînd în vedere evoluțiile de după 1992, putem însă conchide că, realmente, Războiul Rece s-a încheiat, că el ține de-acum de domeniul Istoriei, ori, mai degrabă, că el continuă să domine cronica zilelor noastre?

În ceea ce ne privește, am preferat și preferăm, din motive lesne de înțeles și de explicat, să insistăm asupra capitolelor Războiului Rece care poartă pecetea Istoriei. Acesta este și motivul pentru care investigațiile noastre au în vedere aspectele legate de preistoria și declanșarea Războiului Rece, de manifestările din etapele inițiale (aproxima-

tiv primul deceniu postbelic). Lucru valabil inclusiv în studiul istoriografiei problemei în limitele precizate.

O literatură abundentă

Revenind asupra celor menționate în pasajele introductive, avertizăm pe cititor că istoriografia Războiului Rece la nivel mondial este imensă, acoperind toate aspectele, toate direcțiile fundamentale (și nu numai) ale temei: bibliografii, dicționare, enciclopedii, cronologii, izvoare, editate și inedite, presă, memorialistică, biografii, sinteze, lucrări generale ori speciale. În context, se impune, mai întîi, să subliniem că în ianuarie 1988 am realizat, cu ajutorul computerului, o bibliografie de bază pe tema Războiului Rece la The Library of Congress din Washington, DC, reușind să depistăm un număr de 82 titluri de monografii, cărora în răstimp li s-au adăugat alte lucrări fundamentale originale, la care de asemenea vom face trimiteri.

Astfel, în primul rînd, cititorul este confruntat cu o serie întreagă de studii și volume, cu caracter istoriografic și care, refăcînd periodic tabloul contribuțiilor consacrate Războiului Rece, sînt de netăgăduit folos pentru cunoașterea și aprecierea stadiului cercetărilor în domeniu, a informațiilor desprinse din noile documente valorificate (vezi, în acest sens, mai ales Eduard Mark, *American Policy...*, p.313–336; David Reynolds, *The Origins of the Cold War. The European Dimension 1944–1951*, în „The Historical Journal", vol. 28, nr.2/1985, p. 497–515; John Lewis Gaddis, *The Emerging Post–Revisionist Synthesis of the Origins of the Cold War*, în „Diplomatic History", vol. 7, nr. 3/1983, p. 171–193; L.S. Kaplan, *The Cold War and European Revisionism*, în „Diplomatic History", vol. 11, nr.2/1987, p. 143–156; Evan Luard, *The Cold War. A Re-appraisal*, I, New York–Washington, 1964; Kenneth W. Thompson, *Cold War Theories*, I, Baton Rouge – Londra, 1981). Dintre lucrările reținute, excelente se dovedesc cele semnate de Eduard Mark și J.L. Gaddis, care s-au străduit și au realizat mai mult decît simple „bilanțuri", dat find că, în postura lor de remarcabili specialiști ai problematicii, și-au îngăduit să aprecieze și să încadreze judicios studiile recente, valoarea lor științifică intrinsecă ori în raport cu cele anterior publicate. Ambele studii sînt veritabile microistorii ale Războiului Rece reconstituite prin investigațiile examinate.

Problemele Războiului Rece s-au instalat, se înțelege, pe măsura agravării lor sau a intensificării studiilor de specialitate, în atenția autorilor ori a editorilor de enciclopedii și dicționare, în care și-au cîștigat largi spații, precum în lucrările citate editate de Michel Mourre (*Dictionnaire...*, vol.4, p. 2 149–2 155) sau la Linus Pauling (*World Encyclopedia...*, vol. 1, p. 141-145, 196-198, 266-268). În prezent, în chip concret toate marile enciclopedii (britanică, americană, italiană, rusă, iudaică etc.) consacră articole speciale temei investigate, pentru ca, în 1994, prin grija lui Thomas S. Arms, să apară la Londra chiar o voluminoasă enciclopedie a Războiului Rece (vezi *Encyclopedia of the Cold War*, Londra, Facts on Files, 1994, XII + 628 p.), cu trimiteri speciale la România (p. 487–488), la politica de independență față de Kremlinul roșu, la regele Mihai I, Gh. Gheorghiu-Dej, N.Ceaușescu sau generalul N.Rădescu. Alături de enciclopedii și dicționare, tot în categoria lucrărilor auxiliare, includem bibliografiile generale sau speciale privind epoca Războiului Rece ori fenomenul în sine. De asemenea, cititorul poate apela cu folos la așa-numitele „bibliografii ascunse", îndeosebi la cele inserate în marile sinteze și monografii, la care vom face apel și în rîndurile de mai jos.

...Nixon și Brejnev

Pentru memorialistică, revenim la numele celebre la care am apelat încă din start, în rînd cu Winston Churchill, Harry Truman ș.a., cărora le adăugăm și pe acelea aflate în orice bibliografie internațională: Grigore Gafencu, Dean Acheson, Joseph Davies, Maxim Litvinov, I.M.Maiski, Jan Masaryk, Jan Ciechanowski, Eduard Beneș, Harold Macmillan, Stanislaw Mikolajczyk ș.a. (detalii despre lucrările acestora, în Gh. Buzatu, Gh.I. Florescu, *Al doilea război mondial și România. O bibliografie*, Iași, 1981, passim). Toți cei menționați au în vedere cu precădere perioada inițială a Războiului Rece, cînd în mod special conflictul Est–Vest a prins contururi în epoca finală a războiului din 1939–1945, iar în centrul disputelor s-au situat țările Europei est-centrale.

La capitolul lucrări generale, cîteva monografii și sinteze sînt de cel mai mare interes pentru cititorul român, pe primul loc aflîndu-se, bineînțeles, ampla *Istorie a Războiului Rece* a lui André Fontaine, la care ne-am mai referit și care a apărut în traducere românească în patru volume (București, Ed. Militară, 1992–1994, traducere și note de G.G. Potra și Delia Răzdolescu). La fel de

cunoscută și apreciată, în lumea științifică anglo-saxonă, este lucrarea profesorului american D.F. Fleming, intitulată *The Cold War. Its origins, 1917–1970*, apărută inițial în 1961, în două volume, la New York. În primul volum, autorul stăruie asupra locului sud-estului european în definirea politicii Aliaților în anii ultimei conflagrații, iar un capitol special abordează Perioada Conferinței de la Ialta (octombrie 1944 – aprilie 1945) (vol. 1, p.188 și urm.). Din aceeași categorie de cărți de abordări generale și comparativiste, mai distingem: B.A. Weiberger, *Cold War, Cold Peace. The United States and Rusia since 1945*, New York, 1945; Walter Laqueur, *Europe in Our Time. A History, 1945-1992*, Londra, 1993; William L. Neumann, *After Victory. Churchill, Roosevelt, Stalin and the Making of the Peace*, New York – Londra, 1967; Hugh Highins, *The Cold War*, Londra, 1974; Richard J. Walton, Henry Wallace, *Harry Truman and the Cold War*, New York, 1976; numărul special (4/1987, vol.65) al prestigioasei publicații „Foreign Affairs", cuprinzînd articole despre originile, semnificațiile și sfîrșitul Războiului Rece semnate de personalități în materie — W.W. Rostow, Walter Lippmann și George F.Kennan (cf. grupajul de la p. 827–890), și, în final, sinteza renumitului John Lewis Gaddis, *The Long Peace. Inquiries into the History of the Cold War*, New York–Oxford, 1987. Între aceste sinteze, se remarcă și Ralph B. Levering (*The Cold War, 1945–1972*, Arlington Heights, 1982), care a propus și o periodizare parțială a Războiului Rece: I – Ialta; II – Epoca Truman–Stalin (1945–1953); III – Războiului Rece instituționalizat (1953–1962); IV – Schimbare spre înțelegere relativă (1963–1972); Epilog - Afganistan (1950–1962).

Un subiect de predilecție pentru istorici l-au constituit conflictele de interese apărute înainte de 1945 sau după aceea între foștii Aliați ai coaliției Națiunilor Unite în determinarea cauzelor, multiple, care au condus direct la izbucnirea Războiului Rece. Dintr-o listă de lucrări, care este departe de-a fi completă, menționăm: A. Schlesinger, *Origins of the Cold War*, în „Foreign Affairs", vol. 46, nr.1/1960, pp. 22–51; Herbert Druks, *Harry Truman and the Russians*, 1945–1953, New York, 1966; Herbert Feis, *From Trust to Terror. The Onset of the Cold War*, 1945–1950, New York, 1970; Robert Beitzell, *The Uneasy Alliance. America, Britain, and Russia, 1941–1943*, New York, 1972; John Lewis Gaddis, *The United States and the Origins of the Cold War, 1941–1947*, New York–Londra, 1972; Thomas G.Paterson, *Soviet–American Confrontation. Postwar Reconstruction and the Origins of the Cold War*, Baltimore–Londra, 1973; Daniel Yergin, *Shattered Peace. The Origins of the Cold War and the National Security State*, Londra, 1977; Hugh De Santis, *The Diplomacy of Silence. The American Foreign Service, the Soviet Union, and the Cold War, 1933–1947*, Chicago–Londra, 1980; Robert M. Hathaway, *Ambiguous Partnership. Britain and America, 1944–1947*, New York, 1981; Terry H.Andersen, *The United States, Great Britain, and the Cold War, 1944–1947*, Columbia, Londra, 1981; Fraser J. Harbutt, *The Iron Curtain. Churchill, America, and the Origins of the Cold War*, New York–Oxford, 1986; James L. Gormly, *The Collapse of the Grand Alliance, 1945–1948*, Baton Rouge–Londra, 1987; Melvyn O. Leffler, Davis S. Painter, ed., *Origins of the Cold War. An International History*, Londra–New York, 1994.

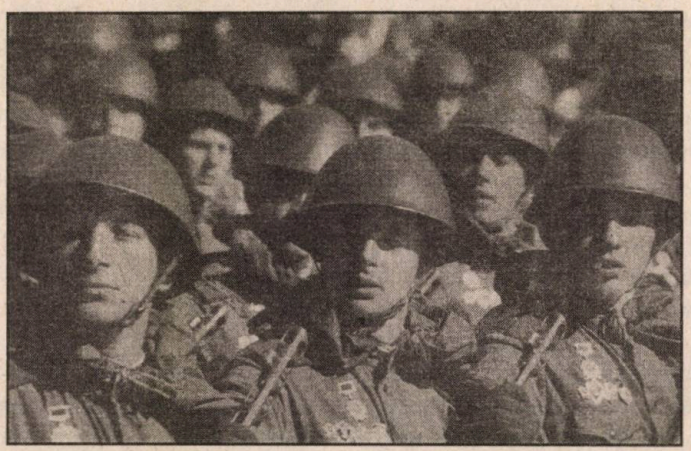

Armata Roșie, coșmarul Occidentului — și nu numai — în perioada Războiului Rece

Izbucnirea și desfășurarea Războiului Rece au fost analizate și pe zone geografice: Geir Lundestad, *America, Scandinavia, and the Cold War, 1945–1949*, New York, 1980; Stanley M. Max, *Cold War on the Danube*, în „Diplomatic History", vol. 7, nr. 1/1983, p. 57–79; Barry Rubin, *The Great Powers in the Middle East, 1941–1947. The Road to the Cold War*; Londra, 1980. Dar preferința indiscutabilă a istoricilor s-a orientat spre Europa est-centrală, despre/pentru care dispunem actualmente de cele mai complete, mai documentate și mai numeroase studii: John A. Lukacs, *The Great Powers and Eastern Europe*, New York, 1952; Lynn E.Davis, *The Cold War Begins: Soviet–American Conflict Over Eastern Europe*, Princeton, 1974; Michael M. Boll, *Cold War in the Balkans. American Foreign Policy and the Emergence of Communist Bulgaria, 1943–1947*, Lexington, 1984; Hugh Thomas, *Armed Truce. The Beginnings of the Cold War, 1945–1946*, New York, 1987; Thomas T.Hammond, ed., *The Anatomy of Communist Takeovers*, New Haven –

Londra, 1975; Bennett Kovrig. *The Myth of Liberation, East-Central Europe in U.S. Diplomacy and Politics since 1941*, Baltimore – Londra, 1973; Geir Lundestad, *The American Non-policy towards Eastern Europe, 1943–1947*, Tromsö – Oslo – Bergen, 1978; Vojtech Mastny, *Russia's Road to the Cold War. Diplomacy, Warfare, and the Politics of Communism, 1941 – 1945*, New York, 1979; Paul D. Quinlan, *Clash over Romania. British and American Policies towards Romania; 1938 – 1947*, Los Angeles, 1977; R.J. Crampton, *Eastern Europe in the XXth Century*, Londra–New York, 1994. Este de remarcat că, în toate lucrările din această categorie, se întîlnesc pagini dense despre istoria contemporană a României, despre rolul și locul ei în desfășurarea Războiului Rece.

Războiul Rece s-a încheiat, dezbaterea continuă

Ce putem conchide finalmente? Că Războiul Rece, fenomen cu ample manifestări și profunde consecințe pe plan internațional după 1945, deși proclamat oficial „închis", continuă pe planul realizărilor istoriografice. Ceea ce, trebuie să recunoaștem, este un mare avantaj, nicidecum viceversa. Iar un reflex al acestei situații, poate cel mai semnificativ, îl reprezintă faptul că, încă în 1991, la Washington, DC, sub patronajul celebrului "Woodrow Wilson International Center for Scholars" s-au pus bazele unui proiect internațional special pentru studiul istoriei Războiului Rece („Cold War International History Project") și care a purces neîntîrziat la editarea unor Buletine. Din datele ce ne sînt cunoscute au apărut deja, în anii 1992–1996, șapte asemenea Buletine, toate reunind studii, documente, diverse informații privind istoria totală și globală a Războiului Rece. Este, indiscutabil, o probă categorică în privința semnificației istoriografice deosebite a problemei căreia „Dosarele Istoriei" îi consacră prezenta sa ediție, spre indiscutabilul folos al publicului cititor român. ■

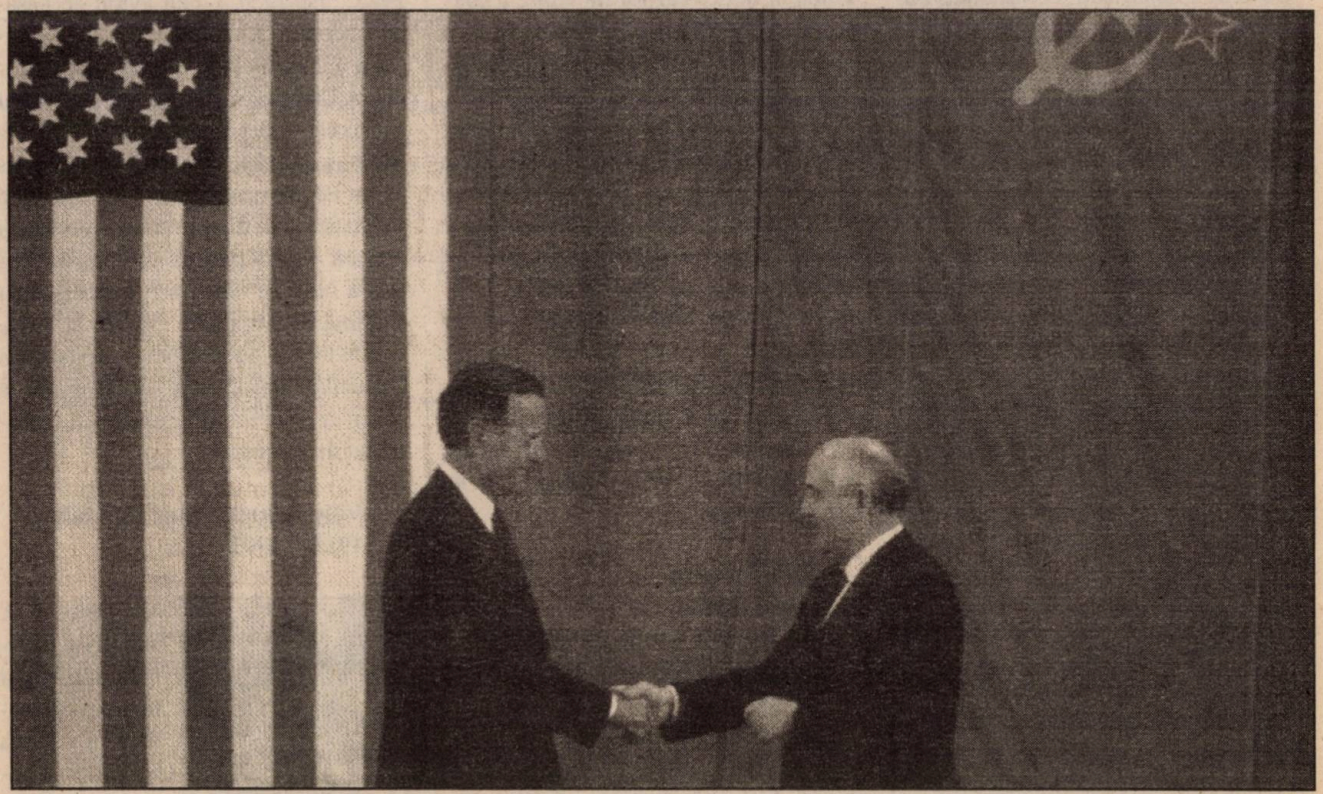

Moscova, 30 iulie 1991: ultima întîlnire Bush – Gorbaciov. Războiul Rece ține de domeniul trecutului

Războiul Rece:
11 crize, 24 de personaje

Alina TUDOR Laurențiu PANAITE

1 Blocada Berlinului (24.VI.1948 – 12.V.1949)

Sub această denumire este cunoscută acțiunea sovietică de închidere a căilor terestre de comunicație (căi ferate, șosele) dintre sectoarele american, englez, francez ale Berlinului și zonele de ocupație ale Puterilor Occidentale din Germania. Sovieticii au adoptat această măsură ca ripostă la introducerea de către puterile vestice a unei noi monede (Deutschmark), în zona deținută de ei, cu scopul de a stopa inflația. La 28 iunie 1948, occidentalii pun în funcțiune podul aerian, prin care în perioada următoare va fi aprovizionat Berlinul de Est cu alimentele și resursele necesare. Ulterior, relațiile dintre aliați vor cunoaște o încordare extremă. Eficiența podului a permis occidentalilor adoptarea unei poziții ferme față de Stalin. La 12 mai 1949, sovieticii au anunțat încetarea blocadei, dar Berlinul a rămas în continuare divizat în două orașe cu conduceri separate, până la desființarea Zidului (9 noiembrie 1989).

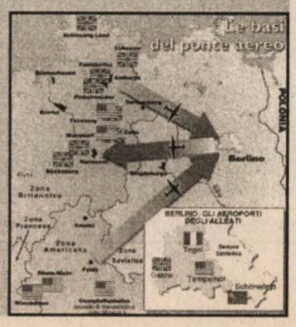

Bazele „podului aerian" în timpul blocadei Berlinului (după „Storia e Dossier", nr. 112, p. 54)

Konrad Adenauer (1876 – 1967)

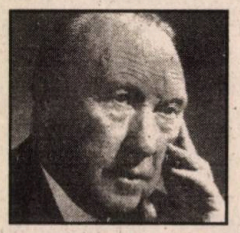

Avocat de profesie, a fost primar al Kölnului din 1917 până în 1933, când a fost destituit de naziști. După al doilea război mondial, a fondat Partidul Creștin–Democrat (CDU) și a devenit cancelar al RFG, funcție pe care a deținut-o între 1949 și 1963. Adenauer este considerat „întemeietorul Germaniei noi", renăscută după trauma nazismului. El și-a concentrat eforturile asupra refacerii economice a țării și reconcilierii franco–germane, a cărei realizare o vedea în cadrul Uniunii Europene. A obținut recunoașterea RFG ca membru cu drepturi egale în Comunitatea Europeană. Tot lui i se datorează recîștigarea drepturilor internaționale ale RFG: reconstituirea unei armate proprii și admiterea în NATO, în 1955.

Iuri V. Andropov (1914 – 1984)

Născut în Caucaz. În copilărie și adolescență, a lucrat ca telegrafist și vîslaș pe Volga. S-a făcut remarcat, înainte de al doilea război mondial, prin calitățile sale de organizator al Komsomol-ului. În 1954, devine ambasador la Budapesta, funcția în care s-a aflat și în timpul revoluției ungare (1956). Comportarea sa în timpul evenimentelor i-a atras aprecierea lui Hrușciov. În 1962, Andropov intră în CC al PCUS, iar în 1967 devine șef al KGB, funcție pe care o ocupă până în 1982. La moartea lui Brejnev (1982), Andropov este ales secretar general al CC al PCUS. Ca succesor al acestuia, a fost privit ca un reformator sperîndu-se, din partea lui, la flexibilizarea structurilor de stat. La 1 septembrie 1983, distrugerea unui avion de pasageri corean *(KAL 007)*, de către sovietici, a condus la tensionarea relațiilor dintre URSS și SUA. Pe plan intern, el a încercat să depășească maxima rigiditate a aparatului birocratic din perioada lui Brejnev, aducînd la Moscova un val de activiști din provincie. Sănătatea precară nu i-a permis conturarea precisă a ceea ce părea a fi o politică cu tendință reformatoare. Moare în 1984, la conducere succedîndu-i Konstantin Cernenko, apropiat al lui Brejnev și adversar al curentului reformist reprezentat de Gorbaciov.

Willy Brandt (Karl H. Frahm) (1913 – 1992)

Membru al P. Socialist German, s-a exilat în Norvegia odată cu venirea lui Hitler la putere. Revenit în Germania după al doilea război mondial, a fost ales deputat social-democrat (1949), apoi primar al Berlinului

de Vest, între 1957-1966. În 1966, devine ministru de externe al RFG, calitate în care elaborează așa-numita *Ostpolitik*, vizînd deschiderea către țările comuniste din estul Europei și, în mod special, către RDG. Ales cancelar în 1969, a continuat această direcție în politica externă și, totodată, printr-o serie de gesturi simbolice, a reușit să cîștige simpatia internațională, pentru o Germanie care își asuma în totalitate trecutul. În 1976, a fost constrîns să demisioneze, ca urmare a unei afaceri de spionaj în care a fost implicat unul dintre apropiații săi colaboratori. Laureat al Premiului Nobel pentru Pace, în 1971.

Leonid I. Brejnev (1906 – 1982)

Originar din Ucraina, Brejnev s-a remarcat ca membru al conducerii PCUS. În 1952, sprijinit de Hrușciov, este ales membru al CC al PCUS. Va fi reconfirmat în această funcție în 1956, în noile condiții politice din URSS. Brejnev s-a remarcat în această perioadă ca un fidel susținător al lui Hrușciov, poziție pe care a părăsit-o, în 1964, pentru a deveni membru al coaliției de partid care l-a înlăturat pe acesta de la conducere. După 15 octombrie 1964, Brejnev împarte conducerea cu Mihail Suslov (favoritul inițial în lupta pentru succesiunea lui Hrușciov) și cu A. N. Kossîghin. În scurt timp, el reușește să obțină doar pentru sine poziția de lider unic al partidului, pe care nu întîrzie să și-o consolideze. În 1977, el cumulează funcția de secretar general al PCUS cu aceea de președinte al Prezidiului Sovietului Suprem. În politica externă, cea mai importantă acțiune inițiată de Brejnev a fost invazia trupelor Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia (1968) pentru a reprima „primăvara de la Praga". Cu această ocazie, liderul sovietic formulează doctrina care îi poartă numele, statuînd „dreptul" URSS de a interveni cu forțe armate oriunde „socialismul era amenințat" (în realitate, era vorba de contestarea modelului sovietic). În 1970, relațiile sovieto–americane cunosc o relativă relaxare, căreia i se va pune capăt prin invazia sovietică în Afganistan (1979) și impunerea legii marțiale în Polonia (1981). La moartea sa (1982), relațiile dintre cei doi mari (SUA și URSS) se găseau într-un punct critic, ce părea imposibil de depășit în perioada următoare.

Fidel Castro (Ruz) (1927 –)

Cel mai cunoscut lider politic din America Latină, a absolvit o școală iezuită din Havana, apoi a urmat cursurile Facultății de Drept din același oraș. Începe activitatea revoluționară în anii studenției, participînd, în 1947, la încercarea eșuată de a invada Republica Dominicană, pentru a înlătura de la conducere guvernul condus de dictatorul Rafael Trujillo. La 26 iulie 1953, Castro, împreună cu un grup de adversari ai regimului Batista, au atacat cazarma Moncada, din Santiago de Cuba. Acțiunea eșuează, iar Castro este închis pînă în 1955, cînd este eliberat în urma unei amnistii. Între 1955–1956, se află în exil în Mexic. Revine în Cuba și organizează mișcarea de guerillă împotriva guvernului Batista. La 1 ianuarie 1953, Batista abandonează puterea în favoarea lui Castro, care la 16 februarie 1953 devine prim-ministru. La începutul guvernării, Castro se bucură de sprijinul SUA, care vedea în el un reformator. În 1959, este foarte bine

2 Războiul din Coreea (25.VI.1950 – 27.VII.1953)

Început de nord-coreeni, care au atacat partea de sud a peninsulei, în dimineața zilei de 25 iunie 1950, ocupînd capitala Seul. Pe plan internațional, conflictul a reprezentat unul din momentele de confruntare dintre URSS (care îl susținea pe liderul nord-coreean, Kim Il Sung) și SUA (care au intervenit în favoarea guvernului sud-coreean). Profitînd de absența URSS din Consiliul de Securitate (delegația sovietică boicota lucrările forului în semn de protest împotriva prezenței Chinei naționaliste), SUA au obținut condamnarea intervenției Coreei de Nord și apărarea Coreei de Sud. Forțele ONU, a căror majoritate era alcătuită din trupe americane, au fost puse sub comanda generalului Douglas MacArthur. Refulate, în primele săptămîni de război, pînă într-un perimetru îngust, în jurul portului Pusan, trupe ONU au declanșat contraofensiva în septembrie 1950, eliberînd sudul peninsulei și ocupînd aproape întreaga Coree de Nord. La apropierea trupelor ONU de frontiera chino-coreeană, R. P. Chineză a intervenit în conflict trimițînd trupe, zise de voluntari, care au recucerit Coreea de Nord, au pătruns în Coreea de Sud (cucerind Seulul). După destituirea generalului MacArthur, de către președintele SUA, H.Truman, o nouă contraofensivă a trupelor ONU a dus la recucerirea Seulului și stabilizarea frontului pe actuala linie de demarcație dintre cele două țări. Războiul s-a încheiat la 27 iulie 1953, printr-un acord de încetare a focului intervenit între beligeranți. Înțelegerea nu a condus la instaurarea unei păci reale, relațiile dintre Nord și Sud rămînînd în continuare încordate.

3 Revolta din Berlinul de Est (17.VI.1953)

Mișcare de protest declanșată în rîndul muncitorilor din Berlin, îndreptată împotriva autorităților comuniste ale RDG. Survenită la trei luni după moartea lui Stalin, revolta berlineză a fost reprimată de trupele sovietice, acțiunea soldîndu-se cu 25 de morți și 378 de răniți. Datorită largului ecou provocat în RDG, au fost arestate 25.000 de persoane impunîndu-se, totodată, și legea marțială (manifestațiile au avut loc și în alte orașe ale RDG).

4 Revoluția din Ungaria (23.X – 4.XI.1956)

Eveniment de maximă importanță pentru ceea ce istoricii au numit „fisurarea blocului comunist", revoluția din Ungaria a izbucnit pe fondul destalinizării inițiate de Hrușciov în URSS și al cărei model a fost urmat de statele–satelit ale „imperiului roșu". Mișcarea revoluționară a depășit intențiile de simplă reformare a sistemului comunist avute în vedere de liderii unguri. S-a cerut plecarea trupelor sovietice din Ungaria, iar la 1 noiembrie 1956, Imre Nagy a anunțat retragerea țării din Tratatul de la Varșovia. La 4 noiembrie 1956, revoluția ungară a fost zdrobită de forțele sovietice, care au invadat Budapesta. Acțiunea poporului ungar a eșuat și din cauza pasivității statelor occidentale, preocupate, în primul rînd, de criza Suezului, izbucnită în același timp.

5 Criza Suezului (29.X – 6.XI.1956)

Are la origine hotărîrea liderului egiptean Gamal Abdel Nasser de a naționaliza Compania Canalului de Suez, controlată financiar de englezi primit la Washington și New York. Însă, după numai cîteva luni de la preluarea puterii, orientarea antiamericană a politicii sale devine evidentă. În vara lui 1959, KGB trimite experți în Cuba pentru a pune la punct sistemul cubanez de securitate. În 1960, Castro confiscă (fără a despăgubi) proprietățile americane din Cuba și declară deschis că va apela la sprijinul URSS, împotriva „Statelor Unite imperialiste". În 1961, în ultimele zile ale administrației Einsenhower, SUA întrerup oficial legăturile cu Cuba. Atacul exilaților cubanezi anticomuniști, sprijiniți de americani — în Golful Porcilor —, care viza înlăturarea lui Castro, a eșuat. În perioada administrației Kennedy, autoritățile americane au discutat diferite planuri de înlăturare a lui Castro. În 1962, cînd Hrușciov acceptă retragerea rachetelor sovietice de pe teritoriul cubanez, pentru a dezamorsa criza, poziția lui Castro pare a se șubrezi. El se menține, însă, la putere, în ciuda colapsului economiei cubaneze și a boicotului american.

Winston L. S. Churchill (1874 – 1965)

Provenit dintr-o veche familie engleză — era urmașul ducilor de Malborough —, a devenit prim-ministru al Marii Britanii în 1940, avînd în urmă o lungă carieră politică. A fost unul dintre protagoniștii coaliției antihitleriste în timpul celui de-al doilea război mondial, inițiator, alături de F. D. Roosevelt, al Chartei Atlanticului. Deși animat de vechi convingeri anticomuniste, Churchill s-a dovedit, în cadrul discuției cu I. V. Stalin, un negociator mai flexibil decît președintele SUA. El s-a declarat de acord cu necesitatea existenței unei „zone de siguranță" la granițele URSS, controlată de armata sovietică. Tot Churchill este inițiatorul așa-numitului „acord de procentaj", stabilit în octombrie 1944, în timpul vizitei sale la Moscova, de comun acord cu Stalin. Potrivit acestui acord — pe care el însuși l-a numit ulterior „the naughty document" — România urma să fie controlată în proporție de 90% de sovietici.

Înfrînt în alegerile din iulie 1945, Churchill se retrage din prim-planul vieții politice, continuînd însă să denunțe pericolul sovietic. El este acela care, în discursul ținut în fața studenților din Fulton (SUA), la 5 martie 1946, a consacrat imaginea „cortinei de fier", care despărțea vestul Europei de Răsăritul controlat de sovietici. Ales prim-ministru pentru a doua oară, între 1951–1955, a fost unul dintre susținătorii ideii de unificare europeană.

Alexandr Dubcek (1921–1992)

Născut în Slovacia, Dubcek și-a petrecut tinerețea în URSS, în mediile cominterniste. În perioada celui de-al doilea război mondial, el s-a aflat în rîndul luptătorilor din Rezistență. După război, a devenit unul din liderii PC Cehoslovac. În 1968, Dubcek a fost ales prim-secretar al PC. El se angajează, din această postură, în edificarea unui „socialism cu față umană". el este sprijinit în demersurile sale de intelectualitatea cehoslovacă, ale cărei aspirații vor imprima un curs radical politicii lansate de Dubcek. Situația din Cehoslovacia îl aduce pe Dubcek în dispută cu conducerea sovietică. Liderul de la Kremlin îi cheamă la ordine pe comuniștii cehoslovaci, cerîndu-le să-și înceteze acțiunile și să-și facă autocritica pentru „ereziile" ideo-

logice. Brejnev i-a declarat, cu această ocazie, că Cehoslovacia era legată de URSS „pe vecie". În noaptea de 20/21. VIII.1968, trupele Tratatului de la Varșovia au invadat Cehoslovacia. După evenimente, Dubcek a rămas în funcție pînă în 1969, cînd a fost demis și înlocuit cu Gustav Husák. În anii următori, a fost exclus din partid. După „revoluția de catifea", din 1989, Dubcek este ales președinte al Adunării Federale Cehoslovace (28.XII. 1989). Moare în urma unui accident de automobil, la 1.IX.1992.

Anthony Eden
(1897 – 1977)

Veteran al primul război mondial, Eden a activat timp de aproape 40 de ani în camera Comunelor (1923 – 1961), iar din 1961, a fost membru al Camerei Lorzilor. După ce în perioada 1935–1955 deținuse de mai multe ori funcția de ministru de externe, la 6 martie 1955, Eden îi succede lui Churchill în funcția de prim-ministru. Lui îi aparține decizia de a ataca, în coaliție cu Franța, Egiptul. Intrînd în conflict cu SUA, coaliția franco–britanică a eșuat lamentabil în încercarea de a-și impune punctul de vedere, în cadrul „crizei Suezului". Urmarea acestui fiasco a fost demisia lui Eden, în ianuarie 1957.

Dwight D.Eisenhower
(1890 – 1969)

Texan de origine, provenit dintr-o familie modestă, Eisenhower a urmat cursurile Academiei Militare de la West Point și a parcurs treptele unei cariere militare strălucite. În timpul celui de-al doilea război mondial, Eisenhower a pregătit și condus operațiunea de debarcare a Aliaților în Africa de Nord (noiembrie 1942) și operațiunea Overlord (debarcarea în Franța). Tot el a condus asaltul final împotriva Germaniei naziste, primind capitularea acesteia, în mai 1945. După război, în perioada 1951 – 1952, a îndeplinit funcțiile de șef al Statului Major al armatei americane (1945 – 1948), președinte al Universității Columbia (1948 – 1950) și comandant suprem al trupelor NATO din Europa (1951 – 1952). În 1952, candidează la președinția SUA, din partea Partidului Republican, devenind al 34-lea președinte al SUA. Administrația Eisenhower a urmat o linie de „conservatorism dinamic". Președintele se dorea un arbitru între diferitele tendințe ale vieții politice americane. Lui îi revine meritul de a fi pus capăt exceselor *maccarthysm*-ului, care aruncase societatea americană într-o stare de confuzie și teamă. Sub efectul „crizei Suezului" (1956), în discursul ținut în fața Congresului, la 5.I.1957, Eisenhower formulează doctrina ce-i poartă numele, care statua necesitatea SUA să apere statele din Orientul Mijlociu, împotriva „agresiunii armate a oricărei națiuni controlată de Internaționala Comunistă". Cu același prilej, cere Congresului votarea de fonduri pentru ajutorarea economică a statelor din Asia Mijlocie, precum și autoritatea de a interveni cu forța armată, dacă era cazul. Formularea „doctrinei Eisenhower" a provocat protestele sovieticilor, susținuți și de China. În mai 1960, într-un moment în care relațiile sovieto-americane păreau a se îmbunătăți, incidentul de la Sverdlovsk le înrăutățește, iar Conferința la vîrf de la Paris, ce urma să aibă loc, a fost anulată. Moare la Washington, DC, la 28.III.1969.

6 Războiul din Vietnam (1956–1975)

Conflictul desfășurat între forțele americane și guvernul vietnamez de la Saigon, pe de o parte, și comuniștii vietnamezi din nord (sprijiniți și de comuniștii din sud), pe de altă parte, își are originea în hotărîrea administrației Eisenhower de a sprijini crearea unei republici independente în Vietnamul de Sud (în 1954), în ciuda popularității de care se bucurau, în întregul Vietnam, comuniștii lui Ho Și Min. Prin atacul comuniștilor nord-vietnamezi împotriva guvernului Diem (din Vietnamul de Sud), în 1956, este declanșat cel mai lung război din istoria SUA. El a fost resimțit de întreaga societate americană, a cărei reacție antirăzboinică a pus serioase probleme conducerii SUA încă de la începutul anilor '60. Operațiunile militare au luat sfîrșit prin acordul din 27 ianuarie 1973 (Paris), în urma căruia trupele americane s-au retras din Vietnamul de Sud. În martie 1975, trupele nord-vietnameze au intrat în Vietnamul de Sud și au ocupat, la 30 aprilie 1975, capitala Saigon.

7 Incidentul de la Sverdlovsk (1.V.1960)

Doborîrea unui avion de spionaj american, de tipul Lockheed U2, pe teritoriul URSS, la Sverdlovsk, a provocat deteriorarea relațiilor sovieto-americane. Autoritățile americane au negat, inițial, zborul lui Francis Garry Powers (pilotul), crezînd că acesta distrusese probele misiunii sale și că nu mai era în viață. După ce Hrușciov a anunțat capturarea pilotului, secretarul de stat Christian Herter a declarat că SUA se vedeau obligate să recurgă la astfel de procedee pentru a evita un atac prin surprindere al URSS. Întrucît la 16 mai 1960 avea să se deschidă, la Paris, Conferința la vîrf a Celor 4 Mari Puteri, Hrușciov a făcut din cererea sa ca președintele Eisenhower să prezinte scuze condiția *sine qua non* a participării URSS. Față de refuzul președintelui american, Conferința a luat sfîrșit la 17 mai 1960.

8 Zidul Berlinului (august 1961)

A fost construit de oficialitățile RDG cu acordul sovieticilor, pentru a stopa masivul exil al populației est-germane în zona de vest. Se întindea pe o lungime de 113 km, cu doar 13 puncte de trecere din zona estică în cea vestică. S-a trasformat, cu timpul, într-o veritabilă graniță. La 9 noiembrie 1989, în noile condiții de criză a regimurilor comuniste, autoritățile RDG au permis libera trecere, dintr-un sens în altul, a zidului fără viză de tranzit. El a fost dărîmat de cetățenii celor două zone ale Berlinului, care îl percepuseră, vreme de 30 de ani, ca pe un simbol al represiunii. În 1993, trei foști comuniști ai RDG — Erich Honeker (fost secretar general al

Charles de Gaulle (1890 – 1970)

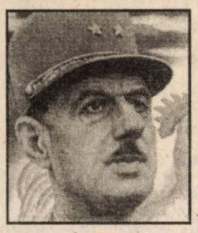

Provenit dintr-o familie catolică din Lille, de Gaulle a absolvit Școala Militară de la Saint–Cyr, urmînd cariera armelor. În perioada interbelică, a predat istoria militară la Saint–Cyr și a îndeplinit diferite misiuni în Polonia, Germania și Liban. După ocuparea Franței de către naziști, în iunie 1940, de Gaulle s-a exilat la Londra, de unde a lansat apelul de continuare a războiului (18 iunie 1940). A organizat mișcarea „Franța Liberă" și a format un guvern provizoriu al Republicii Franceze, la Alger, pe care l-a condus pînă la 20 ianuarie 1946. Între 1946 și 1958, de Gaulle duce o politică de opoziție față de instituțiile Republicii a IV-a, pledînd pentru „reconstituirea unității naționale", în cadrul Adunării Poporului Francez (RPF), mișcare pe care o fondase la 7 aprilie 1947. Criza politică din mai 1958 îl duce la conducerea Franței, ca fondator al celei de-a V-a Republici, al cărei prim președinte este. Politica externă a lui de Gaulle are ca bază ideologică un naționalism care dorea să redea Franței întîietatea în Europa. Forma pe care acest naționalism a îmbrăcat-o a fost refuzul recunoașterii necondiționate a întîietății americane asupra statelor din Europa occidentală. El a încercat o reașezare a rolului Franței în Europa pe două planuri: impunerea unui „directorat în trei" în cadrul structurilor politice occidentale (care să cuprindă SUA, Marea Britanie și Franța) și cultivarea „vocației mondiale a Franței" (în care își are începutul francofonia și extinderea limbii franceze în instituțiile internaționale). Nemulțumit de reacția negativă a SUA, de Gaulle retrage forțele franceze din NATO (1 iunie 1963), marcînd astfel o fisură posibilă în cadrul alianței occidentale. Încercînd să concureze influența americană, călătorește atît în Asia de Sud-Est (în septembrie 1966 a criticat, la Phnon Penh, intervenția americană în Vietnam), cît și în statele blocului sovietic (URSS în iunie 1966, Polonia în august 1967 și România în mai 1968). În ianuarie 1964, de Gaulle a recunoscut China lui Mao. Tot el a lansat formula „Europei de la Atlantic la Urali", care era un mod de a refuza „schisma" anilor 1945–1950. Cu toate acestea, intențiile sale au rămas fără prea multe rezultate palpabile.

Mihail S. Gorbaciov (1931 –)

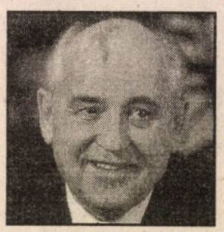

Provine dintr-o familie de țărani ruși din nordul Caucazului. Personalitatea sa a marcat decisiv istoria Războiului Rece, la al cărui sfîrșit a contribuit în mod hotărîtor. În 1955, după absolvirea Universității de Stat din Moscova, Gorbaciov s-a întors în orașul natal, Stavropol, pentru a-și desfășura activitatea în cadrul Komsomol-ului și ca activist de partid. În 1970, devine prim-secretar al comitetului regional. În 1971, sprijinit de M.Suslov și Iuri Andropov, devine membru al CC al PCUS. Din acest moment, cariera sa a urmat o linie ascendentă, la 11 martie 1985 devenind secretar general al PCUS, în succesiunea lui Cernenko. Odată desemnat, Gorbaciov inițiază o serie de reforme hotărîtoare pentru istoria URSS. A introdus în vocabularul sovietic — și al întregii lumi politice de la sfîrșitul secolului XX — cuvintele *glasnost* (transparență) și *perestroika* (restructurare). Și-a inițiat programul reformist în încercarea de a revitaliza sistemul comunist. Pe plan in-

tern, măsurile luate au condus la descentralizarea economiei sovietice și la acordarea unei libertăți de exprimare. Pe plan extern, reușește, destul de repede, să-și cîștige simpatia interlocutorilor săi occidentali și, în special, a lui Ronald Reagan. Gorbaciov a conceput „coexistența pașnică" drept o stare de fapt permanentă în relațiile Est–Vest. În 1987, SUA și URSS au convenit să distrugă stocurile de rachete cu rază medie de acțiune. În 1989, a retras trupele sovietice din Afganistan, iar în 1990 cei doi mari ajung la un acord de reducere a forțelor militare convenționale în Europa. În decembrie 1989, la Malta, Gorbaciov și omologul său american, George Bush, au declarat sfîrșitul Războiului Rece. În aceeași lună, guvernul sovietic își consacra noua linie în politica externă, denunțînd „doctrina Brejnev", proclamată în 1968. Pe plan intern, valul reformist a stîrnit același entuziasm ca în Occident. Conservatorii din PCUS s-au opus politicii sale, deși Congresul Deputaților Poporului îl confirmase în funcție (martie 1990). Totuși, criza economică începea să cuprindă țara. Și dacă la aceasta adăugăm și puciul eșuat, din 1991, care i-a diminuat autoritatea în favoarea lui Boris Elțîn, avem motivele care l-au determinat să demisioneze din funcție, la 25 decembrie 1991. La începutul lui 1992, URSS își înceta existența.

Ho Și Min
(1890 – 1969)

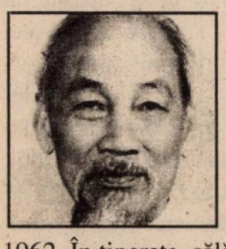

Lider politic vietnamez, președinte al RPD Vietnam (Vietnamul de Nord) de la 2 septembrie 1945, pînă în 1962. În tinerețe, călătorește în SUA și Franța. În 1920, a participat la Congresul al II-lea al Internaționalei comuniste de la Moscova. În 1929, fondează partidul comunist din Indochina. Întemeiază, în 1941, la Pac Bo, Liga pentru Independența Vietnamului (prescurtat, Vietminh), aflat pe atunci sub protectorat francez. Între 1945–1954, Vietminh-ul luptă împotriva trupelor franceze în apărarea Republicii Democratice Vietnam, proclamată la 2 septembrie 1945. Războiul se sfîrșește prin recunoașterea independenței vietnamezilor de către Franța și divizarea Vietnamului de-a lungul paralelei 17, Nordul aflîndu-se sub controlul regimului comunist condus de Ho Și Min. Începînd din anii '50, Vietnamul de Nord se angajează într-un lung război cu Vietnamul de Sud, pe de o parte, și cu trupele SUA, pe de altă parte, acestea din urmă acționînd conform politicii de „îndiguire", pentru a stopa extinderea comunismului în teritoriile de sud ale Vietnamului. Complexitatea situației îl obligă pe Ho Și Min să ducă o politică de echilibru între URSS și China, cele două puteri care-l sprijiniseră, ajungînd în conflict. Decedat în 1969, nu mai apucă să vadă sfîrșitul războiului cu SUA.

Nichita S. Hrușciov
(1894 – 1971)

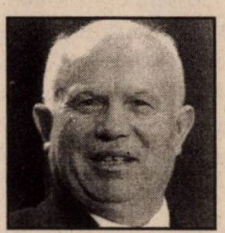

Provenit dintr-o familie foarte săracă, Hrușciov a lucrat în tinerețe ca miner în bazinul Donеț. În 1918, aderă la PC și participă, în calitate de comisar pentru propagandă, la războiul civil. După al doilea război mondial, Hrușciov a devenit conducătorul guvernului și al PC din Ucraina. În 1949, revine la Moscova ca membru în secretariatul PCUS. La moartea lui Stalin (1953), vidul de putere astfel creat este umplut de troica Malenkov – Bulganin – Hrușciov, din cadrul căreia el se va detașa

P.C. German), Erich Mielke (fost șef al STASI) și Willi Stoph (fost prim-ministru) — au fost judecați și condamnați pentru rolul avut în uciderea germanilor care încercau să treacă ilegal zidul Berlinului.

9 Criza rachetelor din Cuba (oct. – nov. 1962)

La 14 octombrie 1962, fotografiile aeriene (realizate de serviciile de informații ale armatei americane) relevau existența pe teritoriul cubanez a unor baze sovietice de lansare a rachetelor cu rază medie de acțiune. Acesta a fost începutul unei crize de proporții în relațiile sovieto-americane, care a dus lumea în pragul izbucnirii unui război nuclear. Criza a fost dezamorsată, la 7 noiembrie 1962, printr-o înțelegere semnată de N.S.Hurșciov și J. F. Kennedy, potrivit căreia URSS se angaja să retragă rachetele din Cuba, permițînd americanilor să controleze desfășurarea acestei operațiuni, iar SUA se angajau, la rîndul lor, să nu atace Cuba și să-și retragă rachetele din Turcia.

10 Invadarea Cehoslovaciei (20/21.VIII.1968)

„Primăvara de la Praga" s-a dorit, de la început, o mișcare de reformare din interior a sistemului comunist cehoslovac. Ea a survenit într-un moment în care comunismul mondial cunoștea o perioadă de reașezare în URSS și statele-satelit (după debarcarea, „pe cale pașnică", a lui Hrușciov, în 1964, și pe măsură ce Brejnev își consolida autoritatea la conducerea statului sovietic) și părea a cîștiga teren în mediile occidentale (anul 1968 marchează, alături de Praga, momentul culminant al mișcării studențești din Paris).

La 5 ianuarie 1968, cu binecuvîntarea lui Brejnev, stalinistul Antonin Novotny e înlocuit la conducerea Partidului Comunist Cehoslovac de liderul slovac cu convingeri reformiste, Alexandr Dubcek. Acesta inițiază, cu sprijinul unui grup de „comuniști antidogmatici" și sub presiunea curentului de opinie liberal, prezent mai ales printre intelectuali, constituirea unui „socialism cu față umană". La 6 aprilie 1968, PCC adoptă un Program de acțiune reformist, prevăzînd, printre altele, și libertatea presei. La 27 iunie 1968, un număr de 70 de intelectuali publică manifestul „2000 de cuvinte", considerat textul fundamental al „primăverii de la Praga". Între timp, în întrevederile sale cu Brejnev, Dubcek încearcă să-l convingă pe liderul sovietic că nu există motive pentru a se vorbi de o „contrarevoluție" în Cehoslovacia.

La 14–15 iulie 1968 are loc, la Varșovia, o întîlnire a liderilor comuniști din URSS și statele-satelit (cu excepția Iugoslaviei și României), care trimit PCC o scrisoare de atenționare față de „slăbirea rolului conducător al partidului comunist" în Cehoslovacia. În noaptea de 20 spre 21 august 1968, trupele Tratatului de la Varșovia au invadat Cehoslovacia. Singura care a refuzat să participe la această acțiune a fost România, al cărei conducător, Nicolae Ceaușescu, s-a ridicat împotriva amestecului Moscovei în treburile interne ale „partidelor frățești". Conducătorii PCC au fost, inițial, închiși, apoi eliberați pentru „tratative". La 26 august 1968, Dubcek semnează la Moscova un protocol de „normalizare" a situației. În ianuarie 1969, în Piața Wenceslas, din Praga, studentul Jan Palach își dă foc în semn de protest față de intreptat devenind, în martie 1958, șeful guvernului și prim-secretar al CC al PCUS. În februarie 1956, la Congresul XX al PCUS, Hrușciov demască într-un discurs de mare răsunet „cultul personalității" lui Stalin. Într-o ședință restrînsă cu membrii activului de partid, el a arătat falsitatea proceselor politice din anii stalinismului și a condamnat procedeele folosite de acoliții lui Stalin pentru a smulge mărturisiri acuzațiilor. Începutul „destalinizării" — care a avut un larg ecou în lumea comunistă și în afara ei — a fost însoțită de o relativă destindere internă. În noiembrie 1956, Hrușciov intervine cu brutalitate împotriva revoluției de la Budapesta, arătînd astfel că destalinizarea nu trebuia confundată cu disponibilitatea de a permite îndepărtarea statelor-satelit de sub controlul URSS. În 1957, el dejoacă o încercare de a-l înlătura de la putere a liderilor din prezidiul CC. În politica externă, Hrușciov a dat dovadă de realism și a susținut ideea coexistenței pașnice între Est și Vest. În 1959, vizitează SUA, întîlnindu-se cu președintele Eisenhower. Spiritul amical de la Camp David a fost risipit de incidentul de la Sverdlovsk (1960). În octombrie 1962, Hrușciov convine cu Castro la instalarea de rachete sovietice în Cuba. Descoperirea acestora de către americani a declanșat cea mai fierbinte criză din perioada Războiului Rece. La 14 octombrie 1964, în urma unui complot în cadrul conducerii PCUS, Hrușciov este îndepărtat de la putere.

Lyndon B. Johnson
(1908 – 1973)

Vicepreședinte al administrației Kennedy, Johnson îi succede la conducere președintelui asasinat și cîștigă ulterior alegerile din 1964. Principala problemă a administrației Johnson a fost continuarea războiului din Vietnam. Începînd din 1967, în SUA se dezvoltă o largă mișcare pacifistă, care protestează împotriva trimiterii tinerilor americani în Vietnam. Adăugîndu-se violențelor rasiale cauzate de asasinarea lui Martin Luther King jr., revoltele urbane cauzate de împotrivirea la prezența militară americană în Vietnam au cunoscut cote nemaiîntîlnite în istoria SUA. Sloganul *„Hey, hey LBJ! How many kids did you kill today?"* (Hey, hey LBJ! Cîți copii ai mai ucis tu astăzi?) a dat nota dominantă din ultimii ani ai mandatului său. Deși trupele americane în Vietnam au crescut neîncetat în perioada 1965–1968 (în 1968 ele totalizau 500.000 de soldați), nu s-a putut obține un succes militar decisiv. În iunie 1967, în încercarea de a-și recîștiga popularitatea în SUA, Johnson îl primește pe A.N.Kossîghin, la reședința sa de la Glassbourg. Întîlnirea, în ciuda tonului amical al discuției, nu a dat rezultate concrete. Detestat de o societate americană tensionată și profund divizată de problema continuării războiului în Vietnam, Johnson și-a anunțat neparticiparea la prezidențialele din 1968 și a început negocieri cu Vietnamul de Nord, în vederea încheierii păcii.

John F. Kennedy
(1917 – 1963)

Primul președinte catolic al SUA — și cel mai tînăr —, J.F.K. nu a îndeplinit funcția decît 34 de luni, pînă la asasinarea sa, la Dallas, la 23 noiembrie 1963. Provenit dintr-o familie bogată, J.F.K. a primit sprijinul tuturor membrilor ei pentru a obține victoria la prezidențialele din 1960. În a-

prilie 1961, el autorizează declanşarea unei operaţiunui de invadare a Cubei lui Fidel Castro, care se soldează cu un răsunător eşec (în Golful Porcilor). Acest episod a fost considerat ca reprezentînd una din cele mai grave înfrîngeri ale SUA în Războiul Rece. La o lună şi jumătate după eşecul din Golful Porcilor, J.F.K. se întîlneşte cu Hruşciov la Viena, pentru a discuta probleme legate de situaţiile conflictuale din Laos şi, în special, din Berlin. După această întîlnire, liderul sovietic rămîne cu convingerea că noul preşedinte al SUA era, încă, prea tînăr şi că, în cel mai fericit caz, va fi un al doilea Eisenhower. Dar fermitatea de care J.F.K. a dat dovadă în episodul „Zidul Berlinului" (iunie–septembrie 1961) i-a infirmat această opinie. Deoarece Hruşciov hotărîse să rezolve problema berlineză într-o manieră unilaterală, J.F.K. n-a ezitat să activeze Garda Naţională şi să concentreze armata în vederea unei riposte. Aceeaşi atitudine o va avea şi în timpul „crizei rachetelor", din Cuba, încheiată la 7 noiembrie 1962 printr-un acord între SUA şi URSS. Asasinarea sa, la 23 noiembrie 1963, în timpul unei vizite electorale la Dallas, a aruncat America într-o stare de maximă încordare, pe care succesorul său, L. B .Johnson, nu a reuşit s-o înlăture, cu toate eforturile făcute pentru elucidarea cazului.

Kim Il Sung
(1912 – 1994)

Prim-ministru al RPD Coreea, între 1948–1972, şi preşedinte al ţării în 1972–1994, Kim Il Sung şi-a început activitatea revoluţionară ca luptător în guerilele antijaponeze. Luptă împotriva acestora în timpul celui de-al doilea război mondial. La sfîrşitul războiului, Kim Il Sung s-a bucurat de încrederea sovieticilor (controlau Nordul Coreei), care l-au şi sprijinit să preia conducerea ţării. La 9 septembrie 1948, devine prim-ministru al RPD Coreene. La 25 iunie 1950, armata nord-coreeană trece paralela 38, invadînd Coreea de Sud. Acesta a fost începutul conflictului care timp de trei ani a captat atenţia internaţională. În 1972, Kim Il Sung a fost proclamat preşedinte pe viaţă, continuînd să conducă în mod dictatorial ţara şi impunînd forme groteşti ale „cultului personalităţii" sale, pînă în 1994. După moartea sa, conducerea a fost preluată de Kim Jong Il (fiul său, n. 1942), care fusese desemnat succesor încă din 1984.

Douglas MacArthur
(1880 – 1964)

Unul dintre cei mai capabili conducători militari din istoria SUA, generalul MacArthur a avut un rol important în desfăşurarea Războiului Rece, în calitate de comandant suprem al forţelor aliate, în Japonia, şi comandant al forţelor Naţiunilor Unite, în timpul războiului din Coreea. Fiu de ofiţer, MacArthur a absolvit Academia Militară de la West Point. În timpul celui de al doilea război mondial, el a comandat trupele americane din Extremul Orient. Ca şef al forţelor militare americane din Japonia, MacArthur s-a făcut respectat de japonezi prin fermitate şi profesionalism. După atacarea Coreei de Sud de către trupele lui Kim Il Sung, MacArthur a fost numit la comanda forţelor Naţiunilor Unite, care intervin în favoarea Coreei de Sud. Operaţiunile militare ale Naţiunilor Unite au fost încununate de succes, iar la 8 octombrie 1950, cu aprobarea preşedintelui Truman, MacArthur pătrunde în Coreea de Nord, înaintînd pînă la graniţa acesteia cu China. Intervenţia Chinei complică situaţia pe plan internaţional. Forţele Naţiunilor Unite s-au retras precipitat, în spatele paralelei venţia statelor comuniste împotriva „primăverii de la Praga".

11 Războiul din Afganistan (1979–1989)

Acţiunea trupelor sovietice, începută în decembrie 1979, îşi are rădăcinile în lovitura de stat prosovietică din aprilie 1978, condusă de Noor Mahomed Taraki şi care a dus la înlăturarea guvernului şi asasinarea preşedintelui Mahomed Daoud (cu întreaga familie). În septembrie 1979, Taraki însuşi — care semnase un tratat de prietenie cu URSS — este înlăturat şi asasinat de rivalul său, primul ministru Hafizulah Amin. URSS a intervenit cu trupe, l-a înlăturat pe Hafizulah Amin, care a fost asasinat (împreună cu familia), şi au impus drept conducător al regimului pe comunistul Babrak Karmal. A urmat un lung război civil, în cursul căruia gherilele afgane au pus stăpînire pe întreaga ţară, forţele guvernamentale şi Armata Roşie suferind grele pierderi, conflictul fiind considerat „Vietnamul URSS". ■

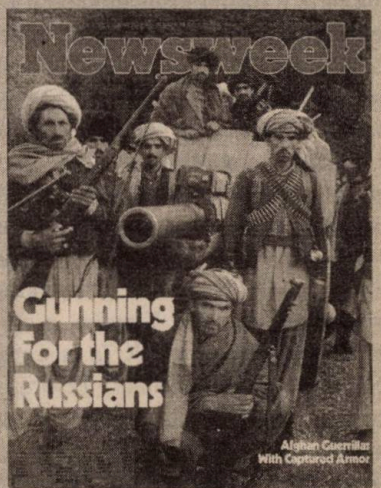

În deceniul nouă, războiul din Afganistan a ţinut afişul presei mondiale (în imagine, „Newsweek", din 10.III.1980)

38°. Susținînd soluția „războinică" (contracararea acțiunii Chinei prin bombardarea atomică a Manciuriei și sprijinirea naționaliștilor din Taiwan), MacArthur se afla pe linia opusă politicii oficiale americane. La 11 aprilie 1951, el este demis de Truman și înlocuit cu generalul Ridgeway. Întors în SUA, după 20 de ani de absență, MacArthur face un tur al marilor orașe, fiind primit triumfal de opinia publică americană. Deși avea 71 de ani, el a nutrit ambiția de a deveni, asemenea lui Eisenhower, președintele SUA, ambiție nesatisfăcută niciodată.

Mao Zedong
(1893 – 1976)

Fiu de țăran înstărit, de profesie învățător, a fost unul dintre fondatorii PC Chinez. În 1949, a reușit să-l înfrîngă pe rivalul său Cian Kai Și, izgonindu-l din China. După victoria asupra Guomindan-ului și proclamarea R P. Chineze (1 octombrie 1949), Mao a încercat o formulă de edificare a socialismului adaptată realităților chineze, în cadrul cărora masele țărănești aveau o pondere considerabilă. Suspectat de Stalin, care păstra în rezervă pe liderul comunist manciurian Hao-Han, Mao s-a declarat totuși fidel stalinismului. După moartea dictatorului sovietic (5 martie 1953), el a obținut eliminarea lui Hao-Han și recunoașterea tacită, de către Kremlin, a unei poziții proeminente a PCC în mișcarea comunistă internațională. Pentru a accelera ritmul de construire a socialismului, el a lansat politica „marelui salt înainte", care a eșuat. Iritat de încercările lui Hrușciov de a se apropia de SUA, Mao a sabotat politica sovietică de „coexistență pașnică". Considerîndu-se amenințat de autoritatea și popularitatea lui Lin Shaoqi, Mao a lansat „revoluția culturală", în cursul căreia i-a îndepărtat pe toți rivalii, reali sau potențiali, din conducerea de partid. „Revoluția culturală" a aruncat China în haos, astfel că, la moartea lui Mao, regimul comunist era pradă unei grave crize economice și politice.

Imre Nagy
(1896 – 1958)

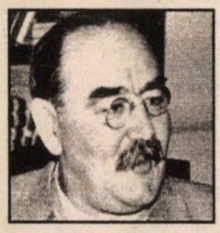

Este liderul politic maghiar care a devenit simbolul revoluției din 1956. S-a alăturat PC- bolșevic în perioada prizonieratului din Rusia, din timpul primului război mondial. Între 1929–1944, el s-a aflat în URSS, devenind informator al Securității sovietice sub pseudonimul „Volodea". După instalarea la putere a comuniștilor, a ocupat funcția de ministru al agriculturii și, apoi, pe aceea de ministru de interne. În 1948, a fost demis și acuzat de titoism, deoarece se opunea politicii de colectivizare. În 1953, după moartea lui Stalin, îl înlocuiește pe Rákosi în funcția de prim-ministru (Rákosi rămînînd secretar general al partidului) și declanșează un program ce prevedea: dezvoltarea proporțională a industriei și agriculturii, desființarea gospodăriilor colective (acolo unde membrii acestora doreau), toleranța religioasă, încetarea detenției ilegale. În 1955, Rákosi impune excluderea lui Nagy din partid. Sprijinit de cercurile intelectuale reformiste („cercul Petöffi"), Nagy capătă o mare popularitate. După declanșarea revoluției, devine prim-ministru și sub presiunea evenimentelor alcătuiește un guvern de coaliție cu alte partide politice, anunță ieșirea Ungariei din Tratatul de la Varșovia și neutralitatea țării. În dimineața zilei de 4 noiembrie 1956, se refugiază, împreună cu colaboratorii săi, în ambasada Iugoslaviei. Primind din partea guvernului ungar garanția că se poate întoarce la locuința sa, Nagy părăsește ambasada. Este adus forțat în România. Readus în Ungaria, sub stare de arest, a fost judecat, condamnat la moarte și executat (16 iunie 1958). La 30 de ani de la moartea sa, guvernul ungar l-a reînhumat în cadrul unei ceremonii oficiale, ca semn al recunoașterii rolului său în procesul de de-sovietizare a Europei de Est.

Gamal Abdel Nasser
(1918 – 1970)

Provenit dintr-o familie de felahi săraci, Nasser a făcut parte dintre tinerii ofițeri egipteni care au luptat contra ocupației britanice. Participă, în 1952, la lovitura de sat care l-a înlăturat pe regele Faruk. În 1954, obține întreaga putere în stat. Politica promovată de el a avut ca direcții principale promovarea naționalismului egiptean, a panarabismului și sprijinirea mișcărilor de eliberare naționale. La 26 iulie 1956, Nasser a naționalizat Compania particulară a Canalului de Suez, pentru a putea finanța construirea barajului de la Assuan, pe Nil (ajutorul american solicitat fusese refuzat). Compania Canalului fiind, în principal, proprietate franco–engleză, acțiunea a condus la apariția unui conflict între Egipt și Franța și Marea Britanie. Ca element declanșator, Franța și Anglia s-au folosit de Israel, care urma să atace Egiptul (al doilea război arabo–israelian), pentru a oferi pretextul unei intervenții celor două state. Reacția negativă a SUA și sprijinul ferm al URSS acordat Egiptului au determinat eșecul acțiunii și au consolidat autoritatea in-

ternă și externă a lui Nasser. În continuare, Nasser a rămas apărătorul intereselor așa-numitei „lumi a treia". Înfrînt de Israel în 1967, el a făcut apel la ajutorul sovietic, pentru a contracara ostilitatea puterilor occidentale. Moartea sa, în 1970, a fost resimțită de egipteni ca o dureroasă pierdere.

Richard M. Nixon
(1913 – 1994)

De profesie avocat, a devenit senator republican în 1950, în timpul administrației Truman. În atmosfera dominată de *macchartysm*, a Americii anilor '50, Nixon s-a făcut remarcat prin zelul său anticomunist. A îndeplinit funcția de vicepreședinte în cadrul administrației Eisenhower, iar în 1960 a candidat la președinția SUA, din partea Partidului Republican, fiind învins de J.F.Kennedy. În 1968, este ales președinte, în urma unei campanii electorale în timpul căreia promisese că va pune capăt războiului din Vietnam și va reda americanilor prosperitatea, legalitatea și ordinea. Pe plan extern, Nixon a continuat politica de destindere a relațiilor cu lumea socialistă, pe linia inițiată de predecesorii săi. El și-a anunțat intenția de a trece „de la confruntare la negocieri" și a cerut Congresului dreptul de a negocia acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate țărilor socialiste. În timpul mandatului său, SUA a recunoscut China comunistă și a retras trupele americane din Vietnam (29 martie 1973). În ce privește politica americană în Asia de Sud-Est, Nixon formulează, la 3 noiembrie 1969, doctrina care-i poartă numele și care prevedea retragerea treptată a forțelor americane din regiune și furnizarea de ajutor militar și economic, statele beneficiare urmînd să pună la dispoziție forța umană de care dispuneau. În 1969, Nixon a vizitat România, cea dintîi vizită a unui președinte american într-o țară comunistă. În 1972–1973, liderii celor două superputeri, SUA și URSS, se vizitează reciproc. Urmările acestor contacte la cel mai înalt nivel vor fi acordurile semnate care prevedeau: limitarea înarmării, cooperarea în domeniul cercetării spațiului cosmic. În 1974, a fost nevoit să demisioneze în urma dezvăluirilor făcute de presă, referitoare la implicarea unor colaboratori ai săi în ceea ce mai tîrziu avea să se numească „afacerea Watergate".

Ronald W. Reagan
(1911 –)

Actor de profesie, cunoscut de publicul american ca animator al emisiunii TV *Death Valley Days*, Reagan cîștigă, în 1966, alegerile pentru funcția de guvernator al Californiei. În 1981, devine președinte al SUA, funcție pe care o va deține pe parcursul a două mandate (1981–1988). Pe durata primului său mandat, Reagan se afirmă în postura de anticomunist convins. În 1983, an în care propune elaborarea unui program antirachetă, cunoscut sub numele de Inițiativa de Apărare Strategică (SDI), el numea URSS „imperiul răului". În timpul celui de-al doilea mandat al său, situația cunoaște o evoluție nouă, prin apariția lui Gorbaciov pe scena politică sovietică. S-a creat contextul favorabil negocierilor sovieto-americane, care s-au concretizat prin tratatul semnat în 1987, referitor la armamentul nuclear. Astfel, nu se prevedea doar limitarea arsenalului, ci se avansa ideea distrugerii celui existent. Punctul cel mai tensionat al administrației Reagan l-a reprezentat scandalul vînzării de arme către Iran, izbucnit în 1986. Scopul urmărit de americani era acela de a determina Iranul să exercite presiuni asupra teroriștilor din Liban pentru a elibera ostatecii americani. Cercetări recente au demonstrat că fondurile obținute din vînzarea de arme către Iran au fost folosite de oficialități ale armatei americane în operațiunile forțelor Contras, împotriva Sandiniștilor din Nicaragua. Cu toate că el a susținut că nu avea știință de așa ceva, în urma anchetei efectuate de o comisie specială, imaginea sa în fața opiniei publice a avut de suferit.

Iosif V. Stalin (Djugașvili)
(1879 – 1953)

Născut în Georgia, la 21 decembrie 1879, viitorul „om de oțel", pe numele său adevărat Iosif Vissarionovici Djugașvili, a avut o viață spectaculoasă, cu evoluții neașteptate. Elev al Seminarului ortodox de la Tiflis, revoluționar de profesie, membru al CC al Partidului Bolșevic Independent (din 1912, cînd a fost remarcat de Lenin), membru al Biroului Politic (din 1919), cariera sa a cunoscut o ascensiune constantă, după moartea lui Lenin, în 1924. În perioada interbelică, Stalin a reușit să devină stăpînul absolut al URSS și să instaureze teroarea ca principal mijloc de dominație, ea devenind atmosfera predominantă a anilor '30. Urmărind satisfacerea propriilor interese teritoriale, Stalin nu ezită, la 23 august 1939, să încheie un pact de neagresiune cu Germania lui Hitler, pact ale cărui principale victime au fost statele mici din Centrul și Estul Europei. După atacarea URSS de către Germania, Stalin s-a dovedit un comandant militar destoinic, capabil să-și conducă poporul la victorie. A

dovedit un talent diplomatic remarcabil, obținînd tot ceea ce a dorit de la ceilalți doi aliați (SUA și Marea Britanie). După al doilea război mondial, poziția URSS în Europa era asigurată de prezența Armatei Roșii în Centrul și Estul continentului. În statele ocupate, s-au instalat regimuri comuniste după chipul și asemănarea celui sovietic, ai căror lideri erau strict dependenți de bunăvoința lui Stalin. La sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, inflexibilitatea lui Stalin în a sovietiza Europa de Est a avut un rol decisiv pentru împărțirea continentului în două blocuri cu sisteme politice diferite, ostile unul altuia. Paralel cu formarea lor, se conturează tot mai limpede adversitatea sovieto–americană, care va marca relațiile internaționale postbelice. Personalitatea paranoică și dictatorială a lui Stalin, discursul machiavelic, folosit în relațiile cu puterile occidentale, precum și ezitările excesive ale acestora în fața lui au reprezentat tot atîtea puncte de plecare ale Războiului Rece. La moartea sa (5 martie 1953), Stalin lăsa o Uniune Sovietică traumatizată pe plan intern, dar stăpînă pe destinul unei jumătăți de lume.

Harry S.Truman (1884 – 1972)

Fiu al unui fermier din așa-numitul „Midwest", a primit o instrucție limitată și a profesat diferite meserii înainte de a intra în politică. Considerat tipul americanului de mijloc, provincial, Truman a fost ales senator democrat de Missouri, iar în 1944 a devenit vicepreședinte al administrației Roosevelt. În august 1945, devine președinte al SUA. De numele său se leagă o serie de decizii esențiale pentru evoluția Războiului Rece: folosirea bombei atomice, blocada Berlinului, formarea NATO, intervenția americană în Coreea. La 12 martie 1947, lansează „doctrina Truman", care viza stoparea expansiunii comuniste. Reprezentînd prima declarație oficială a SUA împotriva procesului de sovietizare a Europei de Est, discursul ținut de Truman în fața Congresului a fost receptat ca o rază de speranță în statele controlate de URSS. În realitate, așa-zisa politică de „îndiguire" *(containment)*, inițiată de Truman, nu a avut efect în zonele deja ocupate de Armata Roșie. „Doctrina Truman" a marcat în schimb renunțarea definitivă la izolaționismul tradițional american (consacrat la sfîrșitul secolului XIX de „doctrina Monroe") și, totodată, despărțirea de utopia „condominium-ului" celor trei mari puteri, pentru „menținerea păcii universale", concepută de Roosevelt. ■

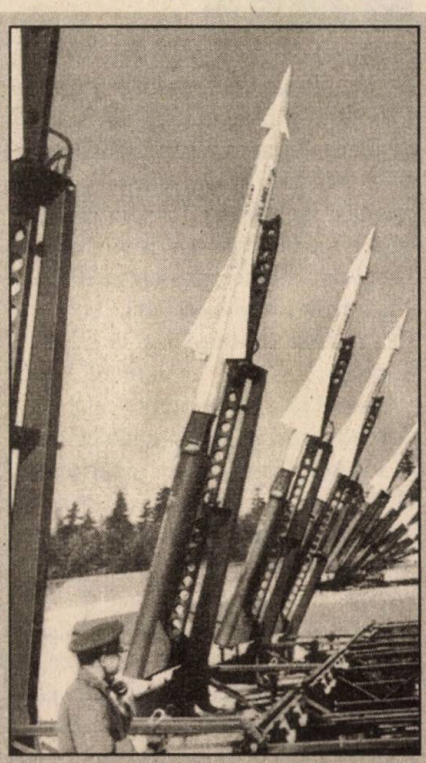

Biblioteca „ASTRA" – SIBIU –

„Ecoul Planetei", ... ecoul „Dosarelor Istoriei"

Considerată una dintre cele mai prestigioase publicații ale Federației Ruse, **„Ecoul Planetei"** *este un săptămînal înființat în aprilie 1988 și care apare, la Moscova, într-un tiraj de 50 – 70.000 de exemplare. Revista are o circulație în întreg spațiul CSI, fiind difuzată de asemenea și în străinătate. Semnalăm, cu nedisimulată satisfacție, faptul că în nr. 2 – 3 (457 – 458), din 4 – 17 ianuarie 1997,* **„Ecoul Planetei"** *s-a făcut... ecoul* **„Dosarelor Istoriei"***: la pag. 5, revista moscovită inserează un scurt articol despre desenele lui Nicolae Ceaușescu, publicate, în premieră absolută, în nr. 4 al lunarului nostru. Ba chiar mai mult, reproduce trei dintre acestea, însoțite de următorul comentariu, pus sub titlul* ***„Al cui e căpșorul?":***

„Dictatorul român Nicolae Ceaușescu, executat acum șapte ani, a suferit, după cum se știe, de un «complex cultural» sui generis. El «scria» cărți de economie, filosofie, economie politică și de istorie. Făcea și pe Mecena și astfel, cu ușurință, putea să corijeze dintr-o trăsătură de condei chiar și versurile imnului de stat. Mai nou, s-a descoperit că desena, mîzgălind în bloc-notes, plictisindu-se în mod evident la interminabilele congrese și plenare. Aceste desene spontane, după cum transmite din București ***Nikolai Morozov,*** **au devenit în România o mică senzație. Le-a publicat revista «Dosarele Istoriei» și foștii supuși ai lui Ceaușescu au căzut pe gînduri: oare al cui profil contura, în mod obsedant, atotputernica mînă? Cu consoarta dictatorului, această doamnă nu prea seamănă...".**

НОВОСТИ С АМ

ЧЬЯ ГОЛОВКА?

Румынский диктатор Николае Чаушеску, казненный семь лет назад, как известно, страдал своеобразным «культурным комплексом». Он «писал» книги по философии, политэкономии, истории, покровительствовал искусствам и в рамках этого покровительства мог запросто пройтись пером по государственному гимну. А еще он рисовал — черкал в блокноте, очевидно скучая на бесконечных съездах и пленумах. Эти спонтанные рисунки, как сообщает **Николай Морозов** (Бухарест), стали в Румынии маленькой сенсацией. Опубликовал их журнал «Досье истории», и бывшие подданные Чаушеску задумались: чей профиль навязчиво выводила всесильная рука? На супругу диктатора эта дама явно не похожа...

Nu sînt multe reviste de popularizare a istoriei, în Europa și în întreaga lume, așa cum este **„Storia e Dossier"** („Istorie și dosar"), editată de **Grupul Giunti** și care apare, la Florența (Italia), de 11 ani. Condusă de **Guido Clemente,** director, și de marele medievist francez **Jacques Le Goff** (binecunoscut și publicului iubitor de istorie din România), publicația florentină se distinge prin calitatea excepțională a conținutului, nu mai puțin prin elegantul veșmînt tipografic. Răspunzînd propunerii noastre de a stabili schimbul de publicații, **„Storia e Dossier"** ne-a făcut plăcerea de a ne trimite la redacție numerele sale pe decembrie 1996 și ianuarie 1997 (însoțite de obișnuitele „dosare", dedicate, primul, lui *Umberto II de Savoia*, de **Aldo A. Mola,** respectiv *Sfîntului Graal,* de **Franco Cardini**). Din nr. 111, semnalăm articolul lui **Maximilian Maurhart** privitor la Garda de Fier („Gli uomini dell'Arcangelo", p. 57-60), iar din nr. 112, cel al lui **Ludovico Testa,** „1948: Quel ponte sopra Berlino" (episod al Războiului Rece asupra căruia stăruim și noi în numărul de față). De la București, un frățesc salut colegilor italieni și nu ne rămîne decît să sperăm în continuarea și amplificarea colaborării dintre revistele noastre. *Grazie, Signori!*

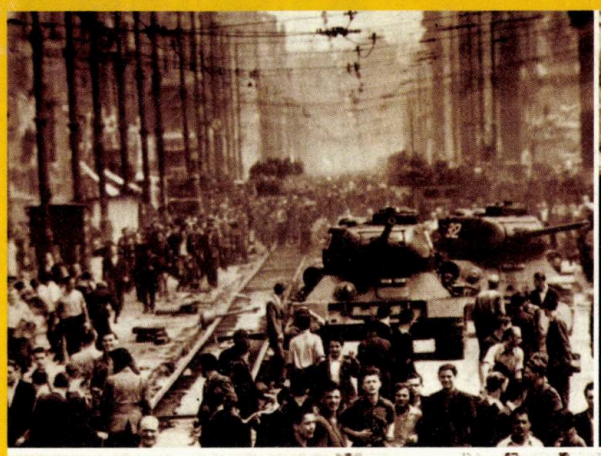

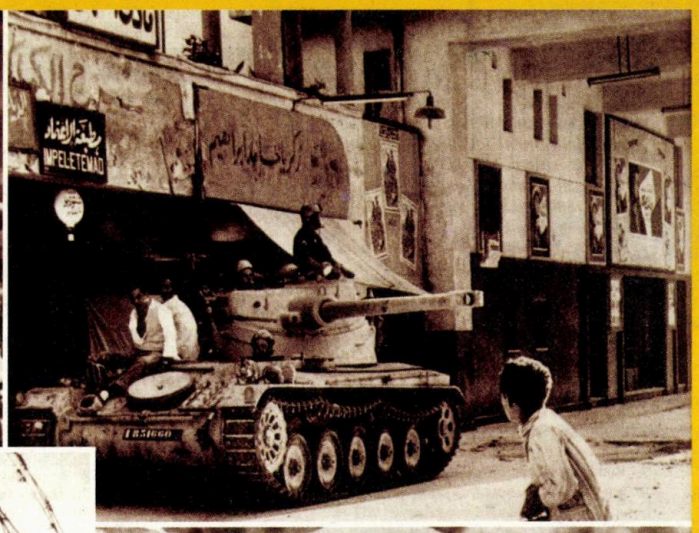

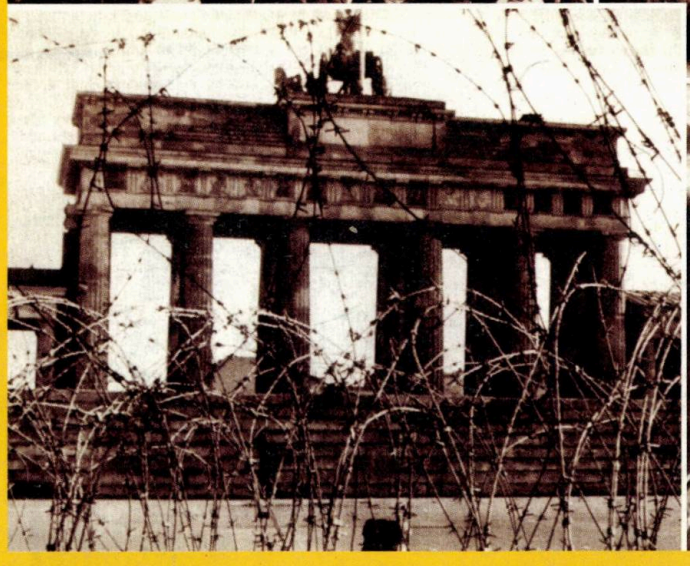

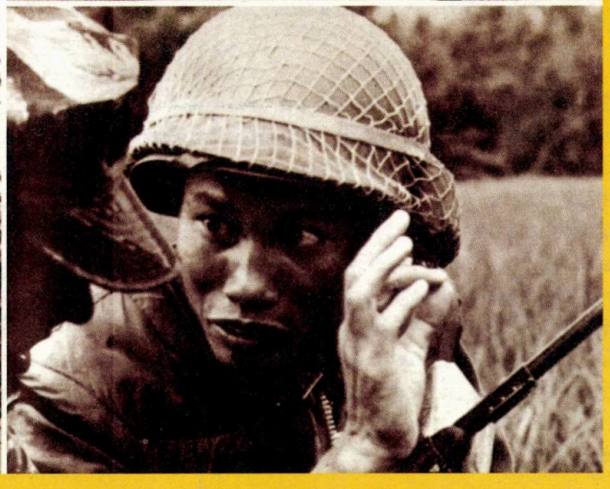

Citiți în numărul următor al revistei

DOSARELE ISTORIEI

România și Conferința de Pace de la Paris (1946–1947)

- De la război la pace: Speranțe, împliniri și deziluzii românești
- Chestiunea Transilvaniei
- Obligațiile economice impuse României
- În culisele Conferinței de Pace
- Frontiera română de est în dispută
- Martor la fața locului: A. Bârlădeanu – amintiri
- Semnarea și ratificarea tratatului: noi mărturii
- Tratatul de Pace între România și Puterile Aliate și Asociate, 10 februarie 1947 (text integral)

Biblioteca „ASTRA" – SIBIU –

Preț 4.000 lei

An. II, nr. 3(8), 1997

DOSARELE ISTORIEI

Revistă editată de SC Evenimentul Românesc

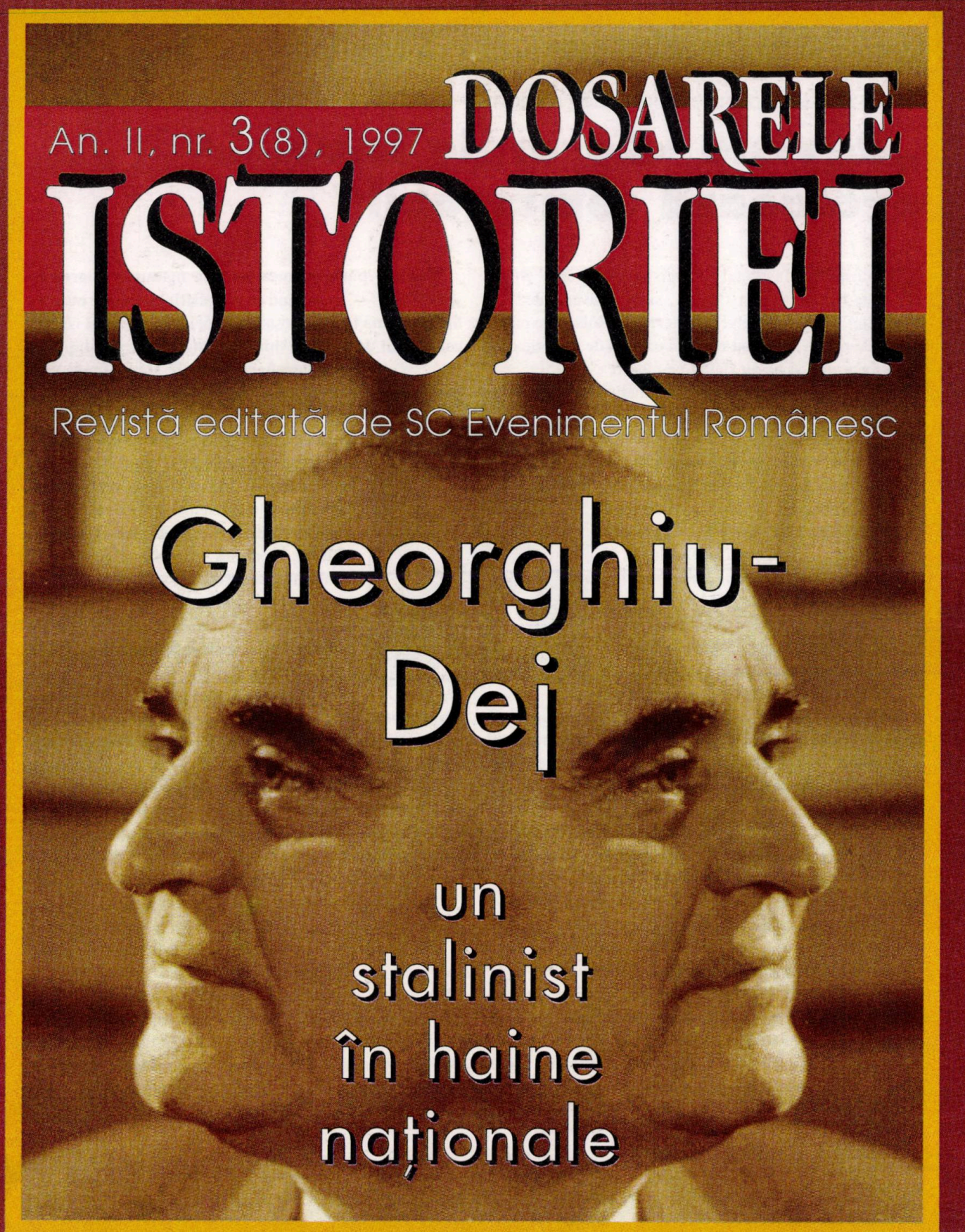

Gheorghiu-Dej

un stalinist în haine naționale

Pierre du Bois printre colegii săi români

„Revista «Dosarele Istoriei» evoluează remarcabil"

Profesor la Institutul Universitar de Înalte Studii Internaționale, din Geneva, și la Universitatea din Neuchâtel, politologul elvețian **Pierre du Bois**, spre marea noastră șansă, a fost printre primii oameni de meserie care ne-au încurajat și ne-au sfătuit pe cînd revista „Dosarele Istoriei" era doar în stadiul de proiect. Spunem șansă, întrucît solida experiență profesorală și cea de pasionat cercetător al istoriei politice și al relațiilor internaționale din ultima jumătate de secol ale domniei sale ne-au risipit, în urma unor pe cît de plăcute pe atît de fructuoase discuții purtate la Snagov și la București, în iunie 1996, multe dintre necunoscutele (și, de ce să n-o recunoaștem, temerile) legate de o atare întreprindere intelectual-publicistică, menită a veni în întîmpinarea interesului cititorilor de toate categoriile din România pentru istoria epocii contemporane. Pe scurt, prin tot ce **Pierre du Bois** a făcut pentru noi, cu un entuziasm dificil de transpus în cuvinte, prietenul nostru din „țara cantoanelor" poate fi considerat drept unul dintre ctitorii „Dosarelor Istoriei".

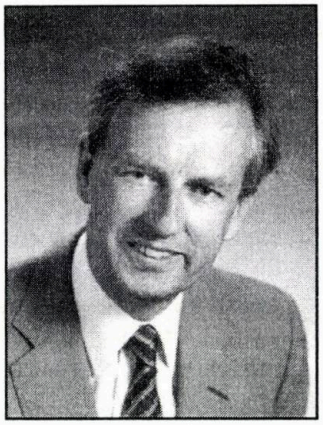

La începutul lunii trecute, **Pierre du Bois** a fost, din nou, la București (răspunzînd invitației Ministerului de Externe român, cu care colaborează de mai mulți ani). Evident, și în ciuda unei agende încărcate de întîlniri, nu a ocolit redacția în mijlocul căreia se simte, după propria-i mărturisire, ca acasă. În două „reprize", împreună cu istoricii **Florin Constantiniu** și **Mircea Chiriţoiu,** am trecut în revistă noutățile din cîmpul cercetării epocii postbelice, cu privire specială asupra țărilor din fostul „lagăr socialist" european. Pe de altă parte, a fost un prilej cum nu se poate mai nimerit de a evalua lucid plusurile (covîrșitoare, a ținut să sublinieze oaspetele) și minusurile de pînă acum ale revistei „Dosarele Istoriei".

„După părerea mea — ne-a mărturisit Pierre du Bois—, analizînd cu ochi critici cele șase numere apărute pînă la zi, «Dosarele Istoriei» evoluează remarcabil. Întîi de toate, evidențiez numele de prestigiu ale istoriografiei românești, și nu numai, care s-au grupat în jurul revistei și căreia îi încredințează de fiecare dată articole extrem de interesante și, din multe privințe, înnoitoare pentru istoria unui timp ce are încă atîtea și atîtea necunoscute. Apoi, limbajul materialelor publicate, foarte accesibil amatorilor de lecturi istorice de calitate. În sfîrșit, nu poate scăpa atenției nimănui iconografia și toate celelalte elemente complementare — bio-bibliografii, cronologii etc. — care, la un loc, nu fac decît să-l informeze și să-l educe pe cititor, punîndu-l în fericita ipostază de descoperitor al adevărului despre evenimente și personalități care au marcat istoria contemporană. Mă preocupă, ca și pe dvs. de altfel, veșmîntul grafic al revistei și sper ca, foarte curînd, și din acest punct de vedere, deloc de neglijat, să atingeți standardele modernității. Felicit revista și pe cei care o susțin, material și științific, și le doresc și în continuare tot succesul. Meritat din plin!".

În final, o ultimă precizare. **Pierre du Bois** ne-a încredințat manuscrisul ultimei sale lucrări, recent definitivate, intitulată *Ceaușescu au pouvoir. Enquête sur une élection (Ceaușescu la putere. Anchetă asupra unei alegeri).* Cartea va fi publicată, în acest an, sub egida unei prestigioase edituri universitare pariziene, responsabilitatea transpunerii ei în versiune românească revenind redacției și editurii noastre. În numărul de față (v. p. 47–50), cititorii „Dosarelor Istoriei" au privilegiul de a se întîlni cu fragmente semnificative – privindu-l pe Gheorghe Gheorghiu-Dej, eroul „dosarului" – din lucrarea amintită.

Mircea SUCIU

Sumar
nr. 3 (8) • 1997

Gheorghiu-Dej, un stalinist în haine naționale
(Gheorghiu-Dej, a Stalinist with a national outlook)

Ion CRISTOIU
Gheorghiu-Dej: Moromete al comunismului 2
Gheorghiu-Dej, a Moromete of Communism

Mircea CHIRIȚOIU
Radiografia unui stalinist 4
The "X-ray picture" of a Stalinist

Florin ȘPERLEA
„Fiul drag al clasei muncitoare" 12
"The beloved son of the working class"

Florin CONSTANTINIU
De la stalinistul obedient la comunistul național 18
From the obedient Stalinist to the national communist

Adrian CIOROIANU
Atuurile lui Gheorghiu-Dej 22
Gheorghiu-Dej' strong points

Marius OPREA
Gheorghiu-Dej, poliția secretă și puterea 29
Gheorghiu-Dej, the secret police and the power

Cristian TRONCOTĂ
Ghiță ordonă, Pantiușa execută 32
"Ghiță" commands, "Pantiușa" executes

Ion ALEXANDRESCU
Obsesia protecționismului 35
The obsession of economic protectionism

Mihail E. IONESCU
De la hegemonia sovietică la „umbrela" americană 39
From the Soviet hegemony to the American "umbrella"

Mihai RETEGAN
Actul decizional în timpul revoluției ungare 44
The decision act during the Hungarian Revolution

Pierre du BOIS
Ultimele zile ale lui Gheorghiu-Dej 47
Gheorghiu-Dej' last days

Mariana CONOVICI
Gheorghiu-Dej în amintirile contemporanilor 50
Gheorghiu-Dej as recalled by his contemporaries

Lavinia BETEA
„Dej era extrem de viclean și ahtiat după putere" 55
"Dej was very shrewd and obsessed with power"

Mircea SUCIU
Gheorghiu-Dej și „triumviratul" Stalin–Hrușciov–Tito 58
Gheorghiu-Dej and the Stalin–Hrushchev–Tito "triumvirate"

Ioan CHIPER
Raportul Lesakov: Kremlinul și lupta pentru putere în PCR 61
Lesakov's report: Kremlin and the fight for power in the PCR (Romanian Communist Party)

Gheorghiu-Dej văzut de studenții de azi, istoricii de mîine 64
Gheorghiu-Dej as seen by today's students, tomorrow's historians

În atenția cititorilor

- În catalogul publicațiilor, **„Dosarele Istoriei"** figurează la **poziția 4.396**
- Abonamentele se fac și prin **Total Press** — tel. (01) 650.44.75; (01) 312.12.41
- **IMPORTANT! Costul abonamentelor rămîne neschimbat, cu excepția taxelor poștale!**
- Costul abonamentelor (4.000 lei/exemplar, plus 600 lei taxe poștale):
  - **3 luni — 13.800 lei**
  - **6 luni — 27.600 lei**
  - **12 luni — 55.200 lei**
- Sumele se depun la BRD, SMB / SC Total Press SRL, cont 40.72.99.61.56.726
- Pentru străinătate:
  - **3 luni — 45 USD / 67 DM**
  - **6 luni — 90 USD / 134 DM**
  - **12 luni — 180 USD / 268 DM**
- Sumele se depun la BRD, SMB / SC Total Press SRL, cont 15.20.79.61.56.726

ABONAMENTE PRIN
TOTAL PRESS
TEL; 312-1241

DOSARELE ISTORIEI

Director
Ion CRISTOIU

Redactor-șef
Mircea SUCIU

Secretar științific
Laurențiu PANAITE

Consilieri redacționali
Pierre du BOIS (Institutul Universitar de Înalte Studii Internaționale, Geneva),
Gheorghe BUZATU (Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Iași),
Radu CIUCEANU (Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București),
Mircea CHIRIȚOIU (Arhivele Militare ale Statului Major General, București),
Florin CONSTANTINIU (Institutul de Istorie „N. Iorga", București),
Dennis DELETANT (Institutul de Studii Slavone și Est-Europene, Universitatea din Londra),
Mihail E. IONESCU (Școala Națională de Științe Politice și Administrative, București),
Robert LEVY (Universitatea California din Los Angeles),
Adrian POP (Facultatea de Științe Politice și Administrative, București),
Stelian TĂNASE (Facultatea de Științe Politice și Administrative, Universitatea București),
Vladimir TISMĂNEANU (Universitatea din Maryland)
Cristian TRONCOTĂ (Institutul Național de Informații, București)

Publicație lunară editată de
SC Evenimentul Românesc
Președinte executiv
Ion CRISTOIU
Director economic
Ionel VLAD

Redacția
Piața Presei Libere nr. 1, corp central (D), et. 6, cam. 663, sector 1, București
Tel.: **(004)(01) 223.15.10, 223.15.20, 223.15.30, 223.15.40/int. 1514**
Fax: **(004)(01) 650.50.25**

Tehnoredactare computerizată
SC Total Press

Coperta: Ștefan CIOS (consilier artistic)
Tipar
SC Miron Group SRL, București
Difuzare: Total Press

Editura Evenimentul Românesc

Gheorghiu-Dej: Moromete al comunismului

Ion CRISTOIU

Publicîndu-și cartea în 1984, în timpul regimului ceaușist, dar în Danemarca, Victor Frunză are toate motivele să-l antipatizeze violent pe fostul secretar general al PCR. Din nefericire, sentimentul este mult mai puternic decît luciditatea cînd vine vorba de cartea sa **Istoria stalinismului în România**. Drept urmare, autorul își pierde definitiv busola, rătăcind cu deznădejde prin hățișul unor pamflete pe cît de ieftine, pe atît de stufoase. Din ostilitate față de Ceaușescu, se naște un cult discret, dar destul de profund, față de antecesorul fostului secretar general, Gheorghiu-Dej. Ca orice cult și acesta e dăunător luciditații, care trebuie să stea la temelia oricărei incursiuni intelectuale în trecutul mai mult sau mai puțin depărtat. Există, totuși, un avantaj în această laudă postumă înălțată lui Gheorghiu-Dej. Autorul sesizează o trăsătură de esență a personalității celui ce a fost primul conducător comunist al României. O trăsătură care, evidențiată, ar putea explica multe din enigmele regimului Dej. E vorba de neobișnuita capacitate a lui Gheorghiu-Dej de a aștepta. Ea, această capacitate, și-a spus cuvîntul în cel puțin două victorii decisive ale înaintașului ceaușist. Întîi, în cazul Ana Pauker. Față de grupul venit de la Moscova, Dej a fost de la început net dezavantajat. Nu numai pentru că Ana Pauker era o figură de talie a mișcării comuniste internaționale, egalînd-o, în unele privințe, pe Dolores Ibarruri, dar și pentru că Dej, spre deosebire de alți lideri comuniști din Est, nu se formase la școala Cominternului. W. Gomulka, Gh. Dimitrivov, K. Gotwald își frecaseră coatele pe băncile înaltei școli de dictatură care a fost, pentru viitorii șefi din Est, ședera la Moscova. Ca și Ceaușescu, ca și L. Pătrășcanu, lui Dej îi lipsea această școală. E limpede că după întoarcerea Anei Pauker de la Moscova, în anii de început ai colonizării sovietice a României, el e minoritar. Slab, nehotărît, fără „pile" la Moscova, Dej are totuși de partea sa o armă imbatabilă: răbdarea. Pătrășcanu e net diferit. Intelectual ascuțit, Pătrășcanu are gustul ieșirii în public, suferă de vedetism, simte nevoia să se arate inteligent. Din acest punct de vedere, el seamănă mult cu Trotki. Gheorghiu-Dej e din aceeași spiță cu Stalin. Știe să aștepte. Știe să-și ascundă viclenia sub pelteaua înșelătoare a mediocrității. Preferă ieșirii în aer liber, la tribună, travaliul mărunt, mai puțin spectaculos, din culise. Ca și Stalin, el pornește la drum cu un handicap transformat în avantaj: acela de a fi crezut mai prost, mai puțin tolerant decît era în realitate. Răbdarea asta extraordinară îi aduce o primă victorie: în 1952, reușește să o înlăture pe Ana Pauker. Dar cît îi trebuise să suporte pînă în acel moment, al triumfului răvășitor? Cît trebuise să-și țină fălcile încleștate? Cît trebuise să-i zîmbească dușmanului de moarte? Cît zel depusese pentru a-l convinge pe Stalin că el e un om sigur?

Aceeași dibăcie o dovedește Dej și în cazul rușilor. Armatele sovietice au plecat din România în 1958. Despre acest miracol, pentru că miracol a fost scoaterea rușilor de bunăvoie dintr-o țară ocupată, s-au scris multe prostii. Triumfătoare între ele rămîne cea potrivit căreia Hrușciov ar fi luat decizia asta după ce ai noștrii l-ar fi îmbătat. În realitate, hotărîrea de retragere a trupelor din România a fost urmarea unui calcul lucid al Kremlinului. Trebuia dat, neapărat, un semnal Occidentului, la începutul unei noi tentative de destindere, după înghețul din '56 – '57, despre bunele intenții sovietice. Acestea fuseseră contrazise de intervenția în Ungaria. Era nevoie însă de un exemplu răsunător, și acesta a fost România. Hotărînd plecarea trupelor sovietice de la noi, Hrușciov a

luat în calcul, printre altele, două elemente cheie. Întîi, lipsa de importanță strategică a României. Teritoriul nostru nu era fundamental pentru permanenta amenințare occidentală care se voia Armata Roșie. Al doilea element trebuie căutat în personalitatea lui Dej. Ca și în cazul Anei Pauker, Dej a știut să joace față de ruși în chip magistral. Dintre toți liderii Estului, el a părut sovieticilor omul cel mai sigur. Fusese extrem de prudent în destalinizare. Invadarea Ungariei a găsit în România un sprijin necondiționat. Oricît de șiret ar fi fost Hrușciov, acestuia i-a fost, practic, imposibil să pătrundă dincolo de surîsul bonom al lui Dej. De unde să știe că avea de-a face cu un actor desăvîrșit? Și, astfel, răbdarea primului lider comunist al României a dus la ceea ce a uimit planeta: armata rusă a plecat de bunăvoie dintr-o țară estică. La puțin timp după aceea, Dej, acest Moromete al politicii comuniste, și-a dat arama pe față: România a trecut la rusificare. Dej rămîne în istoria postbelică, ba chiar și în întreaga istorie a României, un exemplu demn de imensele posibilități ale răbdării ascunse sub zîmbetul blajin. ■

„În avalanșa de articole acuzatoare la adresa comunismului românesc, în puzderia de texte incriminante în legătură cu dictatura familiei Ceaușescu, îmi pare că se pierde cumva din vedere istoricitatea și natura fenomenului totalitar din România. Mai mult, există tendința de a se uita cine, cum și în ce condiții a prezidat asupra stalinizării și sovietizării țării. Spun aceasta nu pentru a diminua în vreun fel culpabilitatea ultimului dictator comunist, ci pentru a atrage atenția asupra necesității unei viziuni mai largi și mai analitice în studierea regimului prăbușit în decembrie 1989. Numele lui Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost pomenit în ultima vreme doar sporadic, fără a se încerca o pătrundere în spațiile obscure și chiar tenebroase ale biografiei politice a celui care a condus PCR între 1944 și martie 1965".

(Vladimir Tismăneanu, **Fantoma lui Gheorghiu-Dej**, Buc., Ed. Univers, 1995, p. 105)

„A PREZIDAT ASUPRA STALINIZĂRII ȘI SOVIETIZĂRII ȚĂRII".

„STALIN (...) I S-A ADRESAT LUI GHEORGHIU: «DA, DRAGĂ GHEORGHI AFANASIEVICI, TREBUIE O MÎNĂ DE FIER»".

„În 1951, a avut loc o importantă întîlnire Stalin – Gheorghiu-Dej, la Moscova. La ordinul lui Stalin, se dezlănțuise în democrațiile populare o adevărată vînătoare de vrăjitoare. De data aceasta nu mai era vorba de «dușmani de clasă», care trebuiau eliminați, iar în concepția stalinistă, aceasta însemna eliminarea *fizică*, ci de vechi comuniști, eroi ai rezistenței împotriva fascismului, unii dintre ei luptaseră în războiul civil din Spania sau în maquis-ul francez. (...) În acest context general, vizita lui Gheorghiu-Dej, era, de fapt, o chemare la raport. Stalin și-a exprimat uimirea că în toate democrațiile populare au fost descoperiți și arestați agenți ai titoismului și sionismului internațional, numai în România nu s-a întreprins nimic în această direcție. (...) Stalin s-a declarat foarte nemulțumit și a pus problema dacă nu cumva lui Gheorghiu i-a slăbit vigilența revoluționară și se lasă dus de sentimente. Atunci Miron Constantinescu a sărit și a pronunțat cuvintele fatidice: «On sentimentalnîi celovek» (E un om sentimental) și a adăugat: «Trebuie și la noi o mînă de fier». Stalin s-a uitat atent la Miron, l-a măsurat din cap pînă în picioare și i s-a adresat lui Gheorghiu: «Da, dragă Gheorghi Afanasievici, trebuie o mînă de fier»". (Silviu Brucan, **Generația irosită. Memorii**, Buc., Ed. Univers & C. Hogaș, 1992, p. 69–71)

Gheorghe Gheorghiu-Dej (8 noiembrie 1901 – 19 martie 1965)

„Radiografia" unui stalinist

Mircea CHIRIȚOIU

„Toate momentele mari din istoria poporului nostru în ultimii treizeci de ani – citim în *Gh. Gheorghiu-Dej. Schiță biografică*, broșura omagială tipărită de editura PMR, în 1951, la a 50-a aniversare a liderului român – sînt legate de lupta partidului și a clasei muncitoare, din rîndurile căruia s-a ridicat tovarășul Gheorghiu-Dej, luptător credincios pentru cauza clasei muncitoare și a poporului, pentru cauza comunismului, cauza lui Lenin și Stalin. Milioanele de oameni ai muncii privesc cu nețărmurită dragoste și încredere spre cel mai bun fiu al Patriei, care în fruntea Comitetului Central al partidului conduce poporul muncitor din succes în succes pe drumul luptei pentru socialism, pentru un viitor fericit al Patriei". Citatul este pe deplin edificator pentru hagiografia confecționată de propaganda oficială pentru cel care s-a aflat în fruntea partidului comunist în perioada 1944-1965. Pentru început, să examinăm cîteva dintre aspectele esențiale ale biografiei și carierei sale politice, altfel spus să vedem cine a fost Gheorghiu-Dej și cum pot fi definite liniile de forță ale „domniei" primului dictator comunist din istoria României.

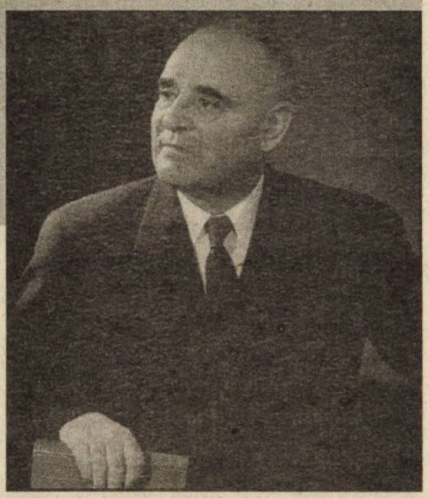

Gheorghe Gheorgiu-Dej s-a născut la 8 noiembrie 1901, la Bîrlad, jud. Tutova, într-o familie săracă. Părinții, Tănase și Ana, l-au trimis, de la vîrsta de 11 ani, să lucreze ca hamal în portul Galați. Aici, printre tovarășii de muncă era poreclit „Țiganul". Reușește să termine patru clase primare și trei industriale, calificîndu-se în meseria de electrotehnician. În 1923, își satisface serviciul militar la Reg. 3 Pionieri – Focșani, obținînd gradul de sergent. Inițial, lucrează ca electrician la Atelierele CFR Galați, apoi este mutat „disciplinar", la Atelierele CFR Dej, pentru „agitație comunistă". Este locul de unde i se trage porecla „Dej", sub care va fi cunoscut ulterior.

Apropierea sa de mișcarea comunistă din România (clandestină la acea dată) se produce în 1928. „De-abia în 1932, iar după unii doar în 1933, a devenit membru al PC din România, pe atunci una dintre cele mai devotate și profund bolșevizate secțiuni ale Internaționalei a Treia, comuniste (Comintern)" (Vl. Tismăneanu, *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, p. 106). La 20 martie 1932, în cadrul Conferinței pe țară a ceferiștilor, desfășurată la București, este ales secretar al Comitetului central de acțiune al lucrătorilor ceferiști.

În luna februarie 1933, declanșează alături de Constantin Doncea, Ilie Pintilie, Chivu Stoica ș.a. greva de la Atelierele CFR Grivița din București și din alte orașe din țară. Potrivit instruc-

țiunilor primite de la Internaționala Sindicatelor Revoluționare, de la Moscova, mișcarea avea ca scop final „instaurarea regimului comunist în România".

Remarcat ca unul dintre fruntașii comuniști cei mai „fanatici și intransigenți", Dej este arestat, la 15 februarie 1933, și înaintat pentru judecare Consiliului de Război al Corpului 2 Armată. Pe banca acuzaților se află alături de Constantin Doncea, Chivu Stoica, Dumitru Petrescu, Ilie Pintilie, Gheorghe Vasilichi și alți peste 100 de „greviști și agitatori". Este condamnat, prin sentința nr. 571, din 19 august 1933, la 12 ani muncă silnică. Trece, pe rînd, prin închisorile Văcărești, Aiud, Ocnele Mari, Craiova, Galați, Iași, Doftana, Caransebeș ș.a., ispășind din pedeapsă aproape 11 ani.

În toată această perioadă a detenției lui Dej, CC al PCR pune la cale mai multe acțiuni de evadare a acestuia din închisoare, toate eșuate.

Gheorghe Gheorghiu, la 15 ani (1916)

„Universitate comunistă"

Cea mai mare parte a detenției o execută în închisoarea Doftana, cunoscuta „universitate comunistă", alături de Chivu Stoica, Gh. Apostol, Emil Bodnăraș, Vasile Luca, Alexandru Drăghici, Teohari Georgescu, Alexandru Moghioroș, Nicolae Ceaușescu ș.a. Din închisoare, cu sprijin din afară, Dej coordonează acțiunea pentru obținerea unui regim special, de deținuți politici, de către toți comuniștii aflați în detenție, dobîndind faimă în mișcarea comunistă din țară și din străinătate. Printre altele, în timpul războiului civil din Spania (1936–1939), o baterie a grupului de artilerie „Ana Pauker", formată din voluntarii comuniști români care au luptat, în cadrul brigăzilor internaționale, alături de forțele republicane, a fost botezată cu numele său.

După ocuparea Basarabiei, guvernul sovietic a solicitat, prin Ministerul de Externe, eliberarea lui Dej din închisoare și trecerea lui în URSS. Directorul general E. Negulescu, din Direcția Generală a Poliției, raporta, la 1 aprilie 1941, că „punerea lui în libertate ar constitui un pericol permanent pentru ordinea și siguranța statului".

Anica Gheorghiu, mama viitorului lider comunist (1920)

În închisoarea Caransebeș, Dej reușește să intre în grațiile directorului penitenciarului, procurorul Dobrian, care-i facilitează ascultarea emisiunilor de radio, românești și străine, și astfel să fie la curent cu mersul evenimentelor de pe front și din țară. Ulterior, Dej nu va uita acest serviciu și, după 23 august 1944, Dobrian va fi avansat la gradul de general, devenind președintele instanței care va judeca în așa-zisul „Proces al marii trădări naționale", în urma căruia mareșalul Antonescu și principalii săi colaboratori au fost condamnați și executați. De la Caransebeș, Dej a fost transferat în lagărul de la Tg. Jiu, instituit în toamna lui 1939 pentru refugiații polonezi și devenit, în februarie 1941, din ordinul lui Ion Antonescu, loc de detenție politică. Aici, Dej s-a aflat, din 26 iunie 1943, alături de o serie de tovarăși de-ai săi, ca Gh. Apostol, Chivu Stoica, Lucrețiu Pătrășcanu (acesta pentru o scurtă perioadă), Grigore Preoteasa, Nicolae Ceaușescu ș.a., precum și alături de Ștefan Voicu, industriașul Max Auschnit, gazetarii și scriitorii Tudor Arghezi, Zaharia Stancu, generalul Nicolae Rădescu, artistul Sergiu Malagamba etc.

În lagăr, printre comuniști, Dej este recunoscut în scurtă vreme ca șef. Invocînd mereu grave probleme de sănătate, este internat la Spitalul din Tg. Jiu, fiind operat de hemoroizi și tratat de ulcer duodenal, gastrită cronică, tuberculoză, reumatism cronic și astenie nervoasă. Profitînd de situație, în noaptea de 12/13 august 1944, cu spijinul lui I.G. Maurer, părăsește definitiv lagărul, proclamația regelui Mihai I către țară, transmisă la radio, la 23 august 1944, ora 22.30, surprinzîndu-l în com. Ionești, jud. Vîlcea. Gheorghiu-Dej ajunge, la 26 august 1944, la București.

În Capitală, se aruncă în lupta politică și, la 24 septembrie 1944, la primul mare miting al sindicatelor nou create, preponderent procomuniste, Dej se pronunță vehement pentru demisia guvernului Sănătescu și formarea unui guvern al FND. Ulterior, alături de alți lideri comuniști, organizează în București și în alte orașe din țară manifestațiile prin care PCR

urmărea să acapareze întreaga putere politică.

În al doilea guvern prezidat de g-ralul Sănătescu, „neînfricatul luptător ceferist" Gheorghiu-Dej preia Ministerul Comunicațiilor, funcție păstrată și în guvernul g-ralului Rădescu. În această calitate, dar și de lider comunist, Dej semnează la Moscova, la 16 ianuarie 1945, primul acord economic româno–sovietic, precum și Convenția privind executarea art. 11 din Convenția de Armistițiu. Cele două documente prevedeau faptul că România urma să livreze URSS, timp de șase ani (pînă la 12.IX.1950), produse industriale și agricole în valoare de 300 milioane de dolari. În fapt, România a plătit în contul reparațiilor de război, numai în primul an, echivalentul a peste 600 milioane de dolari.

Revenit în țară, Dej devine unul dintre cei mai acerbi susținători ai epurării „fasciștilor" din viața politică și de stat, din armată, cultură, presă etc., precum și ai pedepsirii „criminalilor de război" și a celor „vinovați de dezastrul țării". Astfel, în ședința

Pozînd alaturi de prieteni: aici, așezat, în 1928...

Consiliului de Miniștri, din 29 ianuarie 1945, sub presiunea reprezentanților comuniști (Gheorghiu-Dej, Teohari Georgescu, Lucrețiu Pătrășcanu ș.a.) se ia hotărîrea arestării a peste 150 de persoane, „bănuite de a fi comis crime de război" sau de a fi „responsabile de dezastrul țării". Printre cei arestați și condamnați se aflau, în afară de cei din „lotul Antonescu", Mihail Manoilescu, Ion Gigurtu, Valer Pop, Traian Herseni, Traian Brăiloiu, Ion Petrovici, Radu Gyr, Pamfil Șeicaru, I. Al. Brătescu-Voinești, Radu Lecca, Romulus Seișanu, I. Rădulescu ș.a.

„Cîini turbați"

Deși făcea parte din guvern, Dej reprezintă, în zilele următoare, principalul inițiator al campaniei de răsturnare a acestuia. La 4 februarie 1945, la întrunirea de la Sala „Aro", el declară acuzator: „Nu numai Antonescu și banda sa sînt de vină de cele ce a pătimit poporul, sînt de vină și acei factori ai partidelor «istorice» care au sprijinit, direct sau indirect, dictatura sîngeroasă a lui Antonescu". Ulterior, la mitingul organizat în Piața Națiunii din Capitală, la 13 februarie 1945, Dej îndeamnă: „Să nu aveți nici un fel de șovăială față de acești cîini turbați. Unde-i întîlniți, loviți-i cu toată hotărîrea, striviți-i!". La 24 februarie 1945, la un nou miting, organizat de FND, Dej se remarcă printr-o nouă cuvîntare, plină de acuze la adresa guvernului Rădescu. Cunoscînd planurile Moscovei de sovietizare a României, Dej nu făcea decît să acționeze ca atare.

Odată cu instaurarea guvernului prosovietic condus de dr. P. Groza și în baza Convenției româno-sovietice semnată la Moscova, la 25 mai 1945 se instituie Oficiile economice județene, destinate colectării de produse agricole ce urmau să fie livrate URSS în contul plății despăgubirilor de război. Acest sistem al cotelor obligatorii a constituit (pînă în 1957, cînd a fost desființat) o măsură care a contribuit din plin la ruinarea agriculturii românești.

Gheorghiu-Dej a făcut parte din delegația guvernamentală, condusă de Petru Groza, care, în 4–13 septembrie 1945, s-a aflat în URSS. Pe timpul vizitei, Dej primește de la Molotov asigurarea că trupele sovietice nu vor fi retrase din România „pînă ce nu va fi instalat un guvern comunist".

La Conferința Națională, din 16–21 octombrie 1945, Gheorghiu-Dej este ales în Secretariatul CC al PCR. La 22 octombrie, va fi ales secretar general al CC al PCR. Nu fără emoții însă, deoarece, inițial, Vasile Luca propusese în această funcție pe Ana Pauker. Dej nu va uita tentativa; în 1952, „deviaționiștii de dreapta" — Ana Pauker, Vasile Luca și Teohari Georgescu — vor fi eliminați din conducerea partidului.

La 27 noiembrie 1945, Dej este numit președinte al Consiliului Superior al Economiei Naționale, organism destinat a planifica, coordona și aplica politica economică, financiară și socială a guvernului promoscovit condus de Groza.

Alegerea lui Dej ca lider al PCR marchează și intensificarea măsurilor represive ale organelor de poliție și jandarmerie împotriva tuturor acelora care „nu ascultau de indicațiile Moscovei". Se estimează că, în perioada 1945–1965, prin închisorile politice românești au trecut peste 1.000.000 de persoane. Perioadele 1948–1950 și 1958–1959 au fost „vîrfurile de sarcină", iar perioada 1950–1952, cînd s-au desfășurat lucrările la Canalul Dunărea–Marea Neagră, a constituit apogeul internărilor în lagărele de muncă forțată.

În septembrie 1946, Gheorghiu-Dej a ordonat lichidarea lui Ștefan Foriș, fostul secretar general al PCR, deținut la acea dată într-o casă conspira-

tivă a partidului *(v., în acest număr, p. 32–35)*. Atacă, apoi, și alți potențiali rivali la conducerea PCR. Astfel, în raportul „Poziția PCR față de curentele șovine și revizioniste", prezentat la ședința lărgită a CC al PCR, din iulie 1946, Dej îl acuză direct pe Lucrețiu Pătrășcanu de „deviere șovină", amenințîndu-l cu excluderea din partid.

În slujba Moscovei

Membru al delegației oficiale a României la Conferința de Pace de la Paris *(v. „Dosarele Istoriei", nr. 2/7 1997)*, Gheorghiu-Dej a susținut, cu vagi rezerve, poziția URSS în privința soartei țării noastre. La scurt timp după semnarea Tratatului de Pace, la 20 februarie 1947 el s-a aflat în fruntea delegației române care, la Moscova, a încheiat cu URSS Tratatul de comerț și navigație și Acordul de schimburi și plăți pe 1947 între guvernele român și sovietic. Practic, se consemna intrarea totală a economiei românești în sfera de interes a imperiului de la Răsărit.

Pe alte planuri, se produce același fenomen. Astfel, la 10 martie 1947, se inaugurează la București „Casa Prieteniei Româno-Sovietice", iar la 21 martie, Consiliul de Miniștri, la indicația lui Gheorghiu-Dej, îl proclama pe I.V. Stalin drept „cetățean de onoare al României". La 26 martie, se deschidea în Capitală „Muzeul Româno-Rus", iar la 30 mai, în fostul Palat Cantacuzino din Calea Victoriei, era inaugurat, în prezența patriarhului Aleksei al Moscovei, invitat de onoare, „Institutul de Studii Româno-Sovietice".

În perioada 15–17 iunie 1947, Dej conduce o nouă delegație a guvernului român la Moscova, aparent pentru tratative în vederea cumpărării a 80.000 t de cereale (60.000 t grîu și 20.000 t orz). În realitate, liderul PCR a discutat cu reprezentanții Kremlinului măsurile de accelerare a procesului de comunizare a României. Indicații în această privință îi vor fi date lui Dej și cu prilejul participării sale, în perioada 22–27 septembrie 1947, la Consfătuirea reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești, de la Szarska Poreba, în apropierea Varșoviei, cînd s-a hotărît constituirea Cominformului. Aici, el a prezentat raportul „PCR în lupta pentru democratizarea țării".

Într-adevăr, în perioada 1947–1952, a avut loc un intens și progresiv proces de „democratizare" a României, caracterizat prin înscenarea a numeroase procese politice, soldate cu condamnări la moarte, la pedepse pe viață sau la muncă silnică, cu internări în lagărele și coloniile de muncă forțată, cu deportări etc. În urma acestei „democratizări" de inspirație comunistă și-au pierdut viața Iuliu Maniu, Gh. I. Brătianu, Mircea Vulcănescu, Ion Mihalache, C. Argetoianu, Alexandru Lapedatu, Mihail Manoilescu, Ion Gigurtu, g-ral Aurel Aldea, Ion Lugoșeanu, g-ral Ioan Carlaonț, Ion Bujoiu ș.a.

Pentru PCR și pentru Gheorghiu-Dej, ca și pentru patronii lor moscoviți, monarhia din România reprezenta ultimul și cel mai important obstacol în calea deplinei comunizări a țării. Consiliat în permanență de sovietici, Dej a condus, în 28–29 decembrie 1947, ședințele Biroului Politic al CC al PCR în care s-a analizat și s-a definitivat planul de înlăturare a monarhiei, care prevedea, printre altele, punerea în stare de alarmă a unităților armatei și ale Internelor special pregătite. Alte măsuri vizau asigurarea pazei stricte a sediilor instituțiilor centrale de stat, a Radio-ului, a Palatului Telefoanelor etc., precum și securitatea personală a demnitarilor. Împreună cu Petru Groza, Dej a pus la punct toate detaliile privind audiența și discuția cu regele Mihai, în vederea obținerii abdicării

...și în 1931 (dreapta)

acestuia (fapt consumat la 30 decembrie 1947, la Palatul Elisabeta).

Prin publicarea, în ianuarie 1948, în revista Cominform-ului, „Pentru pace trainică, pentru democrație populară", a unui articol-bilanț, Dej raporta, și pe această cale, PCUS „realizările" PCR și angajamentul său de a-i urma neabătut indicațiile. La 4 februarie 1948, s-a încheiat Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală româno–sovietic, document care a consacrat satelizarea României de către URSS.

La 21–23 februarie 1948, s-a desfășurat Congresul de unificare a PCR cu PSD, constituindu-se partidul unic — PMR —, avîndu-l ca secretar general pe Gheorghe Gheorghiu-Dej. Ca urmare, în România se instaurează regimul monopartid, de tip totalitar. Roadele n-au întîrziat să se arate. La 24 februarie 1948, Dej a provocat demiterea abuzivă a lui Lucrețiu Pătrășcanu din funcția de ministru al Justiției. Supus unei cercetări a partidului, Pătrășcanu avea să fie apoi arestat, an-

chetat și judecat (aducîndu-i-se cele mai fanteziste învinuiri), sfîrșind prin a fi executat în aprilie 1954 *(v. „Dosarele Istoriei", nr. 2/1996).*

Măsurile represive se întețesc odată cu arestarea, în martie 1948, a grupului central de comandă a Mișcării Naționale de Rezistență: Gh.Manu, Horia Măcelariu, Ion Bujoiu, Alex. Balș, Gh. Bonțilă, Nicolae Petrașcu, Nistor Chioreanu ș.a. Ancheta a durat peste șapte luni și s-a desfășurat, în totalitate, sub îndrumarea consilierilor sovietici, finalizîndu-se, în noiembrie 1948, cu condamnarea acuzaților principali la muncă silnică pe viață și la confiscarea averii.

La 5–6 mai 1948, au fost la rîndul lor arestați Constantin-Titel Petrescu și alți fruntași ai PSD-I.

Nu a scăpat de furia noilor autorități ale țării nici regele Mihai I. La 22 mai 1948, sub presiunea comuniștilor, guvernul Groza i-a retras acestuia și familiei sale cetățenia română, după care, la 27 mai 1948, au fost trecute în proprietatea statului toate bunurile Casei Regale.

În perioada 9–11 iunie 1948, Gheorghiu-Dej a condus lucrările Plenarei CC al PMR care a aprobat măsurile premergătoare naționalizării principalelor mijloace de producție. Măsurile abuzive s-au ținut lanț. La 3 august 1948, întregul sistem de învățămînt a fost unificat și laicizat.

Cascada „demascărilor"

La 21 noiembrie 1948, s-a publicat Hotărîrea Biroului Politic al CC al PMR privind începerea acțiunii de verificare a activului de partid. Cu acest prilej, numeroși membri de partid au fost „demascați" ca legionari, fasciști și trădători, fiind excluși din partid. Mulți au fost condamnați la închisoare sau au fost deportați în coloniile de muncă. Numai în perioada 1948–1953, au fost arestate peste 60.000 de persoane, o mare parte fiind acuzate de apartenență la Mișcarea Legionară sau de activități de spionaj în favoarea Occidentului.

Odată cu înrăutățirea relațiilor româno–iugoslave — sub oblăduirea Moscovei, Gheorghiu-Dej s-a implicat direct în acuzarea titoismului — aproape 44.000 de persoane de naționalitate sîrbă din Banat au fost dislocate, începînd cu 1948, într-o serie de localități rurale din Bărăgan.

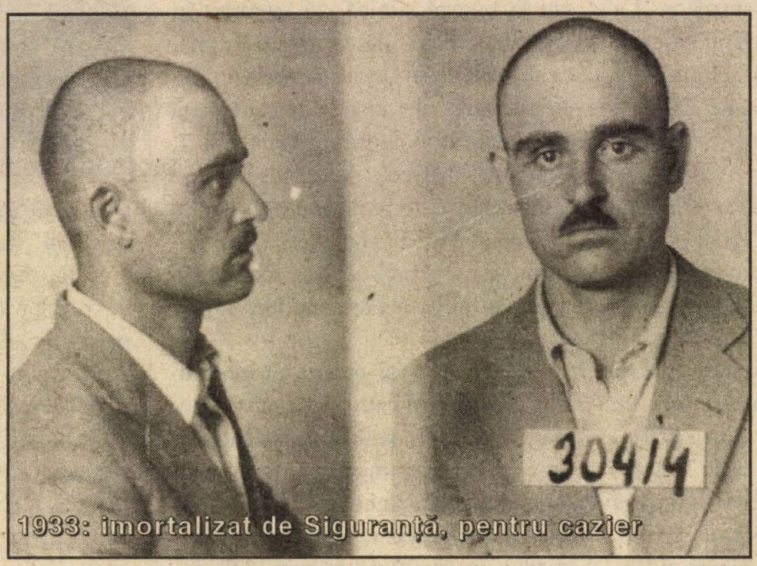

1933: imortalizat de Siguranță, pentru cazier

La 1 decembrie 1948, sub presiunea liderilor comuniști, guvernul a decretat unirea abuzivă a Bisericii ortodoxe cu cea greco-catolică și a luat măsuri represive împotriva ierarhilor care s-au împotrivit fuziunii.

La 25 ianuarie 1949, PMR, în frunte cu Dej, angajează România în CAER, bloc economic închis ce a determinat izolarea economiei românești de piața mondială. Tot Gheorghiu-Dej este acela care, în 3–5 martie 1949, a condus lucrările Plenarei CC al PMR care a hotărît trecerea la colectivizarea (cooperativizarea) gospodăriilor agricole individuale ale țăranilor. S-au constituit GAS-uri, după modelul sovhozurilor din URSS, nenumărați țărani care au refuzat să se înscrie luînd drumul închisorilor comuniste, între 1949–1962. Numai în 1949, peste 3.000 de foști proprietari agricoli au primit domiciliu obligatoriu, iar alte 2.000 de familii au fost deportate în Bărăgan.

În același an, au fost executați membrii grupului de rezistență armată din Banat (avocatul Spiru Blănaru, comandorul Petre Domoșneanu, Ion Tănase, Petre Puschilă, Romulus Meritescu). Autoritățile comuniste reușesc, de asemenea, să anihileze formațiunile de rezistență anticomunistă conduse de Ion Uță și Ion Lascu, din Banat, „Gărzile lui Decebal" și grupul Vatamaniuc-Motrescu, din nordul Moldovei, grupul Mihăilescu, din Dobrogea ș.a.

La începutul lui 1950, liderii comuniști, printre care și Dej, au luat hotărîrea de a trimite în lagăre de muncă și pe condamnații care, la expirarea pedepsei, nu erau socotiți de autorități „suficient de reeducați".

La 20 aprilie 1950, a avut loc naționalizarea unei mari părți a fondului locativ din orașele țării.

La 26 mai, s-a stabilit un regim și mai sever de colectare a produselor agricole. La 23 iulie, Gheorghiu-Dej a semnat Hotărîrea CC al PMR prin care România copia organizarea teritorial-administrativă sovietică. Așa au fost desființate unitățile teritoriale tradiționale, județele și comunele, înființîndu-

se regiunile și raioanele, conduse de sfaturi (consilii) populare.

Tot în 1950, autoritățile comuniste au dispus deportarea sau stabilirea domiciliului obligatoriu pentru orice persoană care, prin opiniile sau faptele sale, atenta la „opera de construirie a socialismului la orașe și sate". Drept urmare, în perioada 1950–1954 au fost internate în unități de muncă peste 22.000 de persoane. Majoritatea acestora aveau să fie puse în libertate de către comisiile de revizuire abia în 1954. În 1951, au fost dislocate de la gospodăriile lor și deportate în Bărăgan peste 10.000 de familii. La numărul acestora, din 1 iunie 1951 s-au adăugat și aproape 5.000 de etnici germani din zona de vest a țării, care „nu prezentau garanții pentru siguranța statului". A continuat arestarea chiaburilor, trimiși în domiciliu obligatoriu sau internați în coloniile de muncă, în special la Canalul Dunărea–Marea Neagră.

În cadrul Plenarei CC al PMR, din 26–27 mai 1952, Dej, sprijinit de Moscova, a reușit să-i înlăture din conducerea partidului pe Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu și pe o seamă din adepții acestora. La scurt timp, la 21 iunie, Gheorghiu-Dej a preluat funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, pe care o va deține pînă la 3 octombrie 1955.

Pentru a masca inevitabilul eșec economic al lucrărilor de la Canal, sub oblăduirea lui Dej s-a înscenat așa-numitul proces al „sabotorilor de la Canal". După ce unii au fost executați, s-a ajuns la concluzia că cei rămași în viață trebuie grațiați.

Pentru persoanele care continuau comentarea defavorabilă a politicii agrare a regimului comunist s-a aplicat, în 1952, deportarea în Bărăgan (3.000 de familii). Alte 9.000 de persoane au „primit" domiciliul obligatoriu. Părăsirea acestuia se pedepsea cu închisoarea de la 15 la 20 ani (conform HCM nr. 1.554/1952).

Sub regimul lui Dej, fostul secretar general al PNȚ, Corneliu Coposu, a fost condamnat, în 1952, la 17 ani temniță grea, sub acuzația de „uneltire împotriva intereselor statului comunist român".

Destalinizare și „reconciliere"

La 19–20 august 1953, Gheorghiu-Dej a condus lucrările Plenarei lărgite a CC al PMR care a hotărît introducerea sistemului de contractări și achiziții la produsele agricole, paralel cu cotele obligatorii.

La începutul anilor '60, alături de Tudor Arghezi

La 25 septembrie 1954, prin predarea de către URSS a cotei sale de participație în societățile mixte s-au desființat oficial Sovrom-urile, instrumente de spoliere economică a României între anii 1945–1954.

În cadrul Plenarei CC al PMR, din 30 septembrie–1 octombrie 1955, Gheorghiu-Dej a fost ales prim-secretar al CC. La Congresul al II-lea al PMR (al VII-lea al PCR), din 23–28 decembrie 1955, prin raportul prezentat, liderul român s-a arătat partizanul industrializării rapide și al colectivizării agriculturii.

Consecințele Congresului al XX-lea al PCUS (februarie 1956) și, în special, revoluția din Ungaria, l-au determinat pe Dej ca la Planara CC al PMR, din 27–29 decembrie 1956, să pună problema desființării sistemului de cote obligatorii și a înlocuirii acestuia cu sistemul de contractări și achiziții la un preț mai apropiat de cel real.

În acest an — 1956 — mulți dintre cei deportați au primit dreptul de a se întoarce în localitățile de origine, redîndu-li-se casele și terenurile posedate anterior. Spiritul „reconcilierii" nu a durat foarte mult timp. În perioada 1956–1960, un nou val de arestări i-a lovit pe toți cei considerați a fi politic ostili față de regimul comunist. Printre alții, au fost condamnați la închisoare, pentru „motive politice", scriitorii: Nicolae Balotă (7 ani), Virgil Carianopol (5 ani), Paul Goma (2 ani), Ștefan Augustin Doinaș (1 an), Vasile Voiculescu (5 ani), Constantin Noica (24 ani muncă silnică), Vladimir Streinu (7 ani), Ion Caraion (25 ani), Ion Negoițescu (5 ani), Alexandru Teodoreanu (6 ani), Edgar Papu (8 ani).

După 1960, din ordinul lui Gheorghiu-Dej au fost emise mai multe decrete de grațiere, prin cele din 1964 fiind eliberați din închisori ultimii aproape 10.000 de deținuți politici.

În relațiile cu URSS, Dej a „punctat" din nou, la 15 aprilie 1957, cînd a reușit să încheie un acord bilateral privitor la statutul juridic al trupelor sovietice staționate pe teritoriul României. Peste numai un an, el a obținut, prin semnarea Acordului de la Moscova, din 24 mai 1958, retragerea definitivă din țară a trupelor Armatei Roșii *(v. „Dosarele Istoriei", nr. 3/1996)*.

În perioada 20–25 iunie 1960, are loc Congresul al III-lea al PMR. Cu acest prilej, Gheorghiu-Dej a subliniat că „a fost creată baza economică a

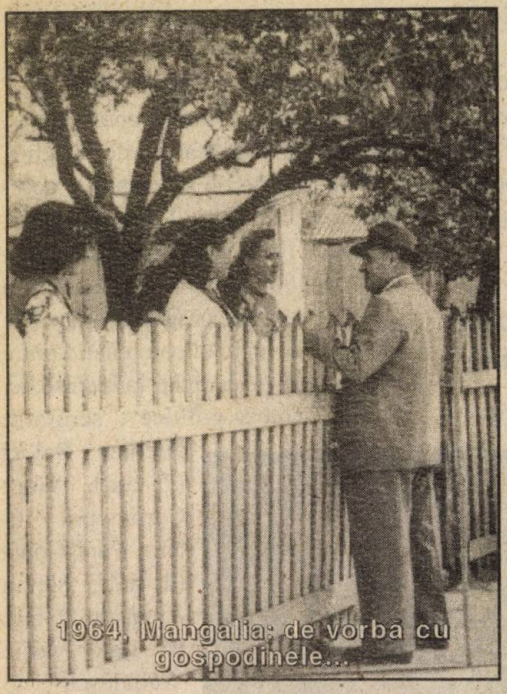
1964, Mangalia: de vorbă cu gospodinele...

socialismului" și că se putea trece la „desăvîrșirea construcției socialiste în România".

La 21 martie 1961, Dej a fost ales președinte al Consiliului de Stat (organism nou instituit, cu activitate permanentă între sesiunile MAN), funcție deținută pînă la moarte.

Încheierea colectivizării a fost marcată de Gheorghiu-Dej printr-o Plenară specială a CC al PMR, din 23–25 aprilie 1962, și printr-o Sesiune extraordinară a MAN (27–30 aprilie 1962), cu participarea a 11.000 de țărani. Tot acest festivism nu a putut ascunde adevărul potrivit căruia, în realitate, procesul colectivizării, care trebuia să se bazeze pe liberul consimțămînt al țăranilor, s-a caracterizat prin grave abuzuri, violențe, condamnări la închisoare sau la deportare în lagăre de muncă forțată.

Vizita oficială a lui N.S.Hrușciov în România, în perioada 18–25 iunie 1962, a fost un prilej pentru Gheorghiu-Dej de a-și manifesta spiritul de independență, tot mai accentuat — pe plan politic, diplomatic și economic — față de „marele frate". Liderul român a avut chiar inițiativa de a contribui la soluționarea conflictului deschis dintre URSS și China. Astfel, în perioada 2–10 martie 1964, Ion Gh. Maurer, în fruntea unei delegații de partid române, a întreprins o vizită oficială în China, încercînd să aplaneze polemica Beijingului cu Moscova. Din perspectiva Bucureștiului, era o tentativă de a obține sprijinul chinez pentru politica României de sustragere de sub hegemonia sovietică.

Simțindu-se stăpîn pe sine, Dej a pregătit și a condus, în 15–22 aprilie 1964, Plenara lărgită a CC al PMR care a adoptat „Declarația cu privire la poziția PMR, în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale", document de largă rezonanță națională și internațională care a parafat politica de independență a României în cadrul „lagărului" socialist.

Gheorghe Gheorghiu-Dej a încetat din viață la 19 martie 1965, în urma unui cancer pulmonar. Plenara CC al PMR, din 23 martie 1965, l-a ales drept succesor al său, ca prim-secretar al CC al PMR, la propunerea lui Ion Gheorghe Maurer, pe Nicolae Ceaușescu, fostul credincios „locotenent" al lui Dej.

Deși la ceremonia funebră el a fost cel care a prezentat necrologul, profund „afectat de durere", faptul nu l-a împiedicat pe Ceaușescu, după numai trei ani, la Plenara CC al PCR din 22–25 aprilie 1968, să condamne public rolul jucat de Gheorghiu-Dej și de Alexandru Drăghici, temutul său ministru de interne, în organizarea represiunii interne din anii '50. Dar, semnificativ pentru natura intimă a regimului ilustrat și de Ceaușescu, noul lider a vituperat doar reprimarea căreia i-au căzut victime cadrele partidului... ■

Căsătorii, divorțuri, iubiri, copii și nepoți

● Înainte de arestare și detenție, Gheorghiu-Dej fusese căsătorit cu **Maria Alexe** (n. 1912 – m. 1977, fiica unui sifonar din Galați; acesta — conform mărturiei, din 30.IV.1968, a lui Petre Isăcescu, ilegalist, tovarăș de detenție al lui Dej — a decedat „înainte de moartea lui Gh. Gheorghiu-Dej, cu circa 1–2 ani (...), la Galați", în al cărui cimitir „Tudose, șeful secției Gospodăriei de Partid a CC (...), i-a construit *(fostului socru al lui Dej, n.n.)* un cavou, un monument demn de invidiat, *(și i-a)* organizat o manifestare la înmormîntare ca în povești, cum n-au mai văzut Galații"; „mormîntul lui moș Alexa și funeraliile", după același P. Isăcescu, au costat „circa 500.000 lei", sumă impresionantă pentru acei ani. Comparativ — tot după Isăcescu — „mormîntul a nouă martiri și eroi ai clasei muncitoare", împușcați în timpul grevei din 13 iunie 1916, a costat „circa 20.000 lei". „Chiar și în acea perioadă, cînd Gh. Gheorghiu-Dej trăia, muncitorii au spart geamurile cavoului fabricantului de sifoane, Alexa, cu cărămizi și pietre, ce apoi erau scoase mai tîrziu afară, ca după aceea alte pietre și cărămizi să apară prin geamurile cavoului", declara, în 1968, Isăcescu).

● În 1933, Maria Gheorghiu a divorțat de soțul ei, recăsătorindu-se ulterior cu un jandarm. Aflat în închisoare, în noiembrie 1938, Gheorghiu-Dej — conform unui Raport al Direcției Generale a Poliției, din 7.VII.1943 — a cerut partidului aprobarea de a se căsători cu **Elena Sârbu,** militantă comunistă, condamnată la 25 de ani muncă silnică. Ulterior, Dej a renunțat la această tentativă. Pînă la moarte, avea să rămînă necăsătorit.

● Gheorghe și Maria Gheorghiu au avut două fiice: **Vasilica (Lica)** (n. 28.VIII.1928, Galați – m. 15.III.1987, București, în urma unui cancer) și **Constantina (Tanți)** (n. 23.IV.1931, Galați).

● **Lica Gheorghiu,** nume sub care s-a făcut cunoscută ca actriță (fiind distribuită, în roluri principale, într-o serie de filme realizate la începutul anilor '60: „Erupția", „Lupeni '29", „Harap Alb", „Procesul alb" și „Tudor"), a fost căsătorită de două ori — întîi, cu **Marcel Popescu** („aghiotant" al lui Emil Bodnăraș la MApN; ales membru al CC al PMR la Congresul II al PMR; ministru al Comerțului Exterior, 19.III.1957 – 17.VIII.1959; după moartea lui Dej, vicepreședinte al Camerei de Comerț; m. 1979); au avut împreună trei copii: **Sanda** (n. 1950, azi funcționară la un birou notarial din București), **Gheorghe** (n. 1951, azi angajat al unei firme private din București) și **Camilia Mîndra** — n. 9.VIII. 1955; actualmente notar public în Capitală, mama unei fetițe de patru ani, strănepoata lui Dej *(redacția mulțumește d-nei C.M.G. pentru precizările biografice privind familia ei)* —, care au preluat, ca nume de familie, pe cel al bunicului lor matern; a doua oară, cu inginerul **Gheorghe Rădoi,** director la acea dată al Uzinelor „Steagul Roșu" din Brașov (ales membru al CC al PMR și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, 18.III–21.VIII.1965). După cum menționează Vl. Tismăneanu (*op. cit.*, p. 133), „la sfîrșitul anilor '50, se produce și catastrofa din viața ei personală: întîlnirea cu doctorul **Gheorghe Plăcințeanu,** furia oarbă a lui Dej împotriva acestei relații, implicarea directă a lui Drăghici în asasinarea lui Plăcințeanu și divorțul de Marcel Popescu".

Lica Gheorghiu

● **Tanți Gheorghiu** (ingineră, fost cadru didactic la Institutul Politehnic din București; azi, pensionară) a avut (cf. Tismăneanu, *op. cit., p. 131*) două legături sentimentale, celebre în epocă și care au stîrnit profunda nemulțumire a tatălui ei: cu **Cezar Grigoriu** (interpret de muzică ușoară, component al grupului „Trio Grigoriu") — cu care, dealtfel, s-a căsătorit; ulterior, soții au divorțat; au împreună o fiică, de profesie medic —, respectiv cu actorul **Stamate Popescu.**

● „După moartea lui Dej, Lica Gheorghiu și familia ei au fost urgent evacuați din palatul de pe Bulevardul Kalinin *(azi, Mircea Eliade — n.n.)*, în care nu locuiseră mai mult de trei ani" *(ibidem, p. 134)*.

● Lica Gheorghiu „a fost înmormîntată cu pompă discretă. Zăcea în racla ei îmbrăcată (se spune, după dorința ei) cu rochii și blănuri scumpe în primăvara mohorîtă a anului 1986 *(de fapt, 1987 — n.n.)*. Purta toate bijuteriile. La gît, urechi, la mîini, o adevărată Cleopatră. Așa cum fusese și în viață. 'A trăit (...) o viață normală fiilor marii nomenclaturi" (Victor Mârza Fulger, *Prințesa Roșie*, Ed. Capricorn, 1991, p. 184). ■

Jacqueline ENACHE

Propaganda comunistă în acțiune

„Fiul drag al clasei muncitoare"

Florin ȘPERLEA

Biografiile oficiale ale liderilor comuniști s-au întrecut în a exagera meritele acestora în cadrul partidului, merite adesea fabricate de o propagandă care își propunea să înfățișeze omului de rînd chipuri și modele retușate și cosmetizate, adevărați eroi și conducători ai luptei clasei muncitoare în anii de „aspră" și „adîncă ilegalitate". Ceea ce ne-am propus să prezentăm în acest articol se bazează pe biografiile oficiale ale liderului comunist român Gheorghe Gheorghiu-Dej, publicate în 1947 (*Scurtă biografie*; o a doua ediție, identică, a fost publicată în 1948) și 1951 (*Schiță biografică*, care a fost tradusă în mai multe limbi de circulație).

Un maniac al puterii

Pentru un fiu de muncitori, așa cum era Gheorghiu-Dej, a munci de la o vîrstă fragedă nu reprezenta nimic extraordinar. Încă de la vîrsta de 11 ani se angajează ucenic, schimbînd mai multe locuri de muncă. Școala nu putea constitui, în acest context, o preocupare majoră de viață. „Avea doar cîteva clase — spune Silviu Brucan despre Gheorghiu-Dej în memoriile sale —, dar învăța cu o energie și tenacitate excepționale tot ce se putea acumula, drept cunoștințe și cultură, de la intelectualii comuniști închiși odată cu el (...). Deși avea aureola luptătorului ilegalist (...), se comporta cu modestie și afabilitate aș spune firească. Era deosebit de comunicativ și prietenos, distonînd oarecum în mediul acela de «tovarăși» cu vechi state de serviciu care-și dădeau importanță". De aici și pînă la „universitatea partidului" sau „școala lui Gheorghiu-Dej", așa cum este descrisă închisoarea Doftana în broșurile amintite, este o distanță apreciabilă. Vladimir Tismăneanu consideră însă că Dej era doar un „maestru al combinațiilor de culise, mieros și paternalist în comportamentul cu anturajul său", urmărind întotdeauna să lase impresia „modestiei și a unei atitudini benigne chiar și față de critici. În realitate, asemeni lui Stalin, Rákosi sau Thorez, (el era) un maniac al puterii, torturat de un invincibil complex de inferioritate".

Despre Dej, în ediția 1947, al cărei titlu era identic cu acela al broșurii similare despre viața lui Stalin, se scrie cu o anumită detașare, simplitate și parfum de legendă. El este liderul comunist din imediata apropiere, numit cînd Gheorghiu, cînd Gheorghiu-Dej ori simplu Dej. Ediția evocă încă de la început momentul acțiunii greviste a muncitorilor ceferiști din 1933. Nimic din toate acestea în 1951. Deferența este acum înstăpînită, iar primele pagini reprezintă apoteoza liderului comunist. Se regăsește personajul din 1947, dar el este numai *tovarășul* Gheorghe Gheorghiu-Dej sau „iubite tovarășe Gheorghiu-Dej", cuvintele cu care încep scrisorile primite de la „oamenii muncii de la orașe și sate", care își iau „angaja-

1934. Închisoarea din Craiova: Gheorghiu-Dej (rîndul doi, primul din dreapta) și tovarășii săi de detenție, implicați în organizarea grevei de la Atelierele Grivița; alături, carte poștală tipărită de „Secours Rouge International" (1934)

mente în întrecerea socialistă pornită în cinstea aniversării partidului". El este „cel mai bun fiu al Patriei" și conduce poporul „din succes în succes". Chiar mamele își ridică copiii în brațe și arată spre tribuna oficială „unde stau conducătorii partidului și guvernului și le spun: «Îl vezi? Acela e tovarășul Dej!»". E drept, în tribuna oficială stau „conducătorii partidului și guvernului", dar acum numai Dej contează.

„Hîrtiuța mototolită"

Dej este omniprezent — în prezentarea hagiografiilor oficiale — la manifesările muncitorimii, începînd cu greva generală din 1920. Momentul intrării în partid, în ciuda acestor participări intense, se petrece abia în 1930, la nouă ani de la întemeierea PCR și se datorează hazardului, conform celor două ediții biografice. „Se întîmplă atunci *(în 1930, n.n.)* — se arată în ediția 1947 — un fapt în aparență neînsemnat, care constituie însă o cotitură în viața lui Gheorghe Gheorghiu. Într-o noapte, găsește pe stradă o hîrtiuță mototolită: un manifest al partidului, lansat la împlinirea unui an după masacrul de la Lupeni. Gheorghe Gheorghiu citește cu atenție, *studiază cuprinsul manifestului, își însușește ideile și se hotărăște să intre în partidul care corespunde aspirațiunilor lui*" *(subl.ns.)*. Așa va lua contact cu partidul care era în „aspră" și „adîncă ilegalitate". În 1951, se găsește că este nedemn pentru liderul comunist, dar și pentru partid, ca o banală hîrtiuță mototolită să-l fi călăuzit pe Gheorghiu-Dej spre partidul comunist. Acum se vorbește de „un manifest și o broșură", precum și de un discurs al lui Dej la una dintre întîlnirile muncitorilor, în termeni special aleși pentru a putea fi identificat de comuniști ca fiind „de-al lor" și, în consecință, contactat. Deja el este un personaj emblematic, fiindcă „tot ce vorbise îi zgudui adînc pe muncitori".

Desigur, rolul lui Gheorghiu-Dej în pregătirea acțiunilor greviste ale muncitorilor ceferiști din februarie 1933 nu poate fi negat. Însă nici nu se poate vorbi de „conducătorul acestor lupte". Pentru simplul motiv că este arestat, la 14 februarie 1933, cu două zile înainte de evenimentele decisive de la Atelierele CFR Griviția. Asupra statutului viitorului lider comunist, în perioada mai 1932 — 14 februarie 1933, planează anumite incertitudini. În ediția 1947, se arată că în mai 1932 acesta a fost concediat de la Atelierele CFR din localitatea Dej, fiind șomer pînă la data arestării sale. I.Mirescu, deputat al PSD, sublinia în cuvîntul său în cadrul ședinței Adunării Deputaților din 16 februarie 1933 că, încă din 1929, a semnalat guvernului „în fruntea acestor mișcări de la calea ferată pe cîțiva agenți provocatori care, sub titulatura de comuniști, își făceau opera de agenți provocatori în slujba Siguranței statului". Printre aceștia se afla și Gheorghe Gheorghiu-Dej care „a umblat în toată țara, pe la toate atelierele, cu știrea Direcțiunii Generale a CFR, cu știrea ei, pentru că a fost ținut prezent și nu a fost în concediu". Concluzia lui Mirescu: „Siguranța și CFR au lucrat de comun acord ca să ajungă la evenimentele de astăzi". Dacă în biografia elaborată în 1947 nu era oportun un atac la adresa PSD, în 1951 nu mai există nici o piedică. De aceea, nu poate surprinde dezlănțuirea împotriva „demagogilor" și „bonzilor" social-democrați, împotriva „trădătorului" Mirescu. Gheorghiu-Dej este un spirit justițiar care „demască fără cruțare trădarea social-democrației, a «ghelerteriștilor»" sau „politica trădătoare a vătafilor social-democrați" care au folosit „tactica oportunistă a înțelegerii și colaborării cu burghezia".

Meritele lui Gheorghiu-Dej sînt, firește, supraestimate. Din ediția din 1947, aflăm că lotul judecat la Craiova, în 1934, este compus din Gheorghe Vasilichi, Chivu Stoica, Dumitru Petrescu și Constantin Doncea. Aceștia

1938: în curtea închisorii Doftana, împreună cu Iordan Colev (stînga)

apar ca din senin, căci rolul lor în acțiunile greviste nu este menționat. În ediția din 1951 mai este pomenit doar Chivu Stoica. De fapt, deși fusese condamnat la 15 ani închisoare (față de 12 ani cît primise Dej), Chivu Stoica își acceptă rolul secund înțelegînd să cedeze liderului comunist drepturile la toate onorurile cuvenite pentru organizarea și conducerea acțiunilor greviste ale muncitorilor de la Atelierele CFR Griviția. Într-o lucrare intitulată *Eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933* (ediția I, 1953, ediția a II-a, 1955), Chivu Stoica aduce un adevărat omagiu lui Dej, după care se răfuiește cu „agentul" și „trădătorul" Vasile Luca (în biografiile din 1947 și 1951 acesta era „colaboratorul apropiat" al lui Dej), cu social–democrații considerați „slugile Direcției CFR și ale guvernului *(național-țărănist, n.n.)*", preluînd pasaje întregi din ediția biografică din 1951, cea care

consacrase o serie de discursuri din anii '30 ale liderului comunist, probabil inexistente în realitate (căci față de alte documente citate la acestea nu se indică sursa).

Ceilalți vechi ilegaliști și colaboratori ai ceferistului Dej sînt înlăturați rînd pe rînd. Dumitru Petrescu este demis, în toamna anului 1955, din fruntea Ministerului de Finanțe (unde îi succedase lui Vasile Luca) iar în decembrie, în același an, își pierde locul din CC al PMR. Constantin Doncea — pe care, la 12 februarie 1933, gazeta socialistă „Lumea nouă" îl considera „șeful grevei de la Atelierele Griviței" — este exclus la Plenara CC al PMR, din 9–13 iunie 1958, atît din CC, cît și din partid. O soartă similară va avea Vasile Bîgu (aflat și el în mijlocul evenimentelor din februarie 1933), caracterizat, la aceeași Plenară, drept „un oportunist inveterat și care nici pînă azi nu s-a putut dezbăra de spiritul demagogic și de metodele politicianismului burghez". Nicolae Ceaușescu, în 1983, cu prilejul unei adunări festive consacrate împlinirii a 50 de ani de la greva muncitorilor ceferiști, va așeza din nou alături numele celor implicați în februarie 1933 „din însărcinarea partidului". Fie și postum, ei se aflau din nou împreună, cu merite egale...

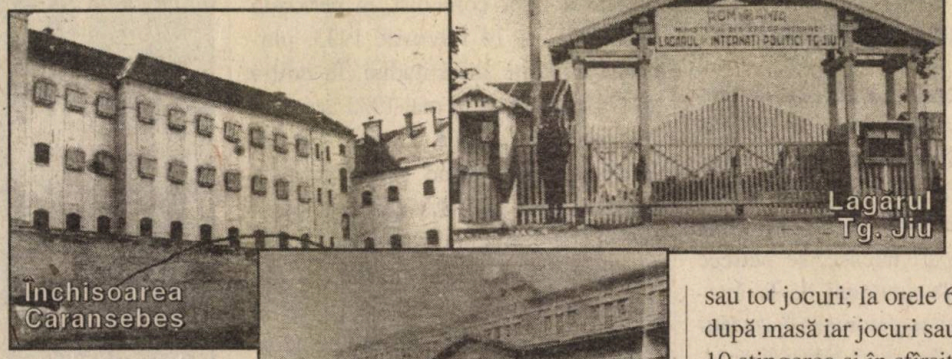

Fețele Doftanei

Tragedia comuniștilor în închisorile „regimului burghezo-moșieresc" revine ca un laitmotiv. Astfel, închisorii Doftana, cele două broșuri cu caracter biografic, îi compun o imagine terifiantă. Aici era o „cumplită teroare". Într-un mesaj adresat de Dej „scumpului nostru tovarăș Stalin", după încheierea unei conferințe a celulei de partid de la Doftana (martie 1938), se precizează că deținuții sînt supuși „celei mai grozave terori, într-una din cele mai sălbatice cazemate ale burgheziei din lumea întreagă". În 1961, însă, Dej nu mai este de aceeași părere. Cu prilejul unei ședințe a Biroului Politic, discutînd despre atmosfera imposibilă creată la vîrf prin disputele cu „grupul exterior" reprezentat de Ana Pauker și Vasile Luca, Gheorghiu-Dej e cuprins de nostalgie „după timpurile din ilegalitate. Am spus: ce frumos era atunci, chiar în închisoare, mă simțeam un om liber, un om puternic, cu toate că eram în mîinile dușmanului". Prăbușirea acestei închisori în urma cutremurului din 1940 este socotită în ediția din 1951, fără teamă de ridicol, „un asasinat mîrșav, premeditat de brughezie".

Lagărul de la Tg. Jiu, de unde cu sprijinul lui Emil Bodnăraș și Ion Gheorghe Maurer, Dej va evada cu puțină vreme înaintea actului de la 23 august 1944, se pierde în enumerarea închisorilor prin care liderul comunist a trecut. O mărturie care provine de la Nicușor Graur, internat și el la Tg. Jiu pentru tipărirea unor manifeste jignitoare la adresa soției mareșalului Ion Antonescu, consemnează: „Programul nostru zilnic era următorul: scularea pe la 8–9 dimineața (ne scula Cristache, care ne făcea focul); urma ceaiul cu pîine tartinată cu unt sau marmeladă; spălarea; ieșirea la promenadă pe alee; joc de table, pietre, pocker, tabinet etc. sau discuții, dispute, povestiri; la ora unu masa; apoi siesta cu puțin somn și citirea ziarelor sau tot jocuri; la orele 6–7 seara masa; după masă iar jocuri sau discuții; la ora 10 stingerea și în sfîrșit culcarea".

După 1945, rolul lui Dej este prezentat ca fiind determinant (ediția din 1951). „Luptele măreț" (prin acestea înțelegîndu-se lupta împotriva haosului economic, „sabotajului economic", „presiunii diplomatice a imperialiștilor", „rezistenței turbate a monarhiei, claselor exploatatoare și partidelor burgheze") sînt legate de numele liderului comunist. După 1948, formulări tipice revin cu insistență: „CC al PMR în frunte cu..." ori „Partidul în frunte cu...". Partidul se identifică cu conducătorul său și tovarășii săi de luptă care, fiind nenominalizați, se confundă ușor cu marea masă a partidului. „Partidului îi datorăm toate cîte le-am cucerit. Iar cine se gîndește la partid se gîndește la tovarășul Gheorghiu-Dej și la tovarășii săi de luptă". Liderul comunist este omniprezent și omniscient căci „nu e domeniu al construcției socialiste de care să nu se preocupe tovarășul Gheorghiu-Dej".

Faptul că după 1951 nu a mai apărut o biografie oficială, „îmbunătățită"

firește, așa cum se impunea, se datorează șocului resimțit de pe urma morții lui Stalin, precum și a denunțării de către noul lider sovietic N.S.Hrușciov, la Congresul al XX-lea al PCUS (februarie 1956), a „cultului personalității". Gheorghiu-Dej se afla în aceeași situație cu alți lideri comuniști, precum Vîlko Cervenkov (în Bulgaria) sau Matyas Rákosi (în Ungaria) care dețineau puterea încă din timpul lui Stalin, dovedindu-se niște executanți docili ai directivelor Kremlinului. De altfel, poziția dificilă în care se afla liderul comunist român va fi dovedită și de atacul concertat al lui Iosif Chișinevschi și Miron Constantinescu, în ședințele din aprilie 1956 ale Biroului Politic, ei fiind înlăturați abia un an mai tîrziu, cînd Dej se va fi simțit pe deplin stăpîn pe situație.

În 1961, la împlinirea vîrstei de 60 de ani, Gheorghe Gheorghiu-Dej poate primi nestingherit omagiul cuvenit. Cu toate acestea, pînă la moartea sa, survenită în 1965, nu a mai fost editată nici-o biografie oficială. Îi revenea acum sarcina mai tînărului său succesor, Nicolae Ceaușescu, de a recompune istoria PCR, plasîndu-se pe el însuși în mijlocul celor mai importante evenimente.

Adevărul istoric avea să fie încă o dată ignorat și, mai grav, mistificat prin modalități pe care nici măcar Gheorghiu-Dej nu și le îngăduise. ■

• document inedit • document inedit • document inedit • document inedit • document inedit •

Gheorghiu-Dej despre Gheorghiu-Dej

Prin bunăvoința colaboratorului nostru ***Adrian Pop****, publicăm un document extrem de relevant pentru imaginea publică pe care Gheorghiu-Dej dorea s-o acrediteze despre sine însuși. (Erorile de grafie din original au fost îndreptate tacit — n. red.).*

„Gheorghiu-Dej Gheorghe
Membru în Biroul Politic al CC
al PMR și Prim-Secretar
al Comitetului Central al PMR

S-a născut la 8 noiembrie 1901, în orașul Bîrlad — actuala regiune Iași, în familia muncitorului Tănase Gheorghiu.

De la vîrsta de 11 ani, și-a cîștigat existența singur, lucrînd ca muncitor la diferite ateliere și fabrici. La etatea de 15 ani, a intrat ca ucenic electrician la întreprinderea petroliferă „Steaua Română", din Moinești, regiunea Bacău.

Sub influența Marei Revoluții Socialiste din Octombrie, cînd în întreaga țară se intensifica mișcarea grevistă împotriva exploatării capitaliste, tovarășul Gheorghiu-Dej Gheorghe a luat parte activă la greve, la organizarea grupelor de pedepsire a spărgătorilor de grevă, e printre primii muncitori ce intră în sindicate și participă la organizarea tineretului din Moinești.

În 1919, cînd clocotul luptei cuprinsese întreaga Vale a Trotușului, tovarășul Gheorghiu-Dej Gheorghe făcea legătura între grupele de greviști din regiune, transmițîndu-le instrucțiunile comitetului de grevă.

Din 1919 pînă în 1921, a muncit ca lucrător montator de mașini și aparate electrice la întreprinderea „Steaua Română", din orașul Cîmpina, regiunea Ploiești. După ce a participat la greva generală, a plecat la Galați, unde a muncit ca lucrător montator de mașini de aparate electrice la societatea de tramvaie.

La Conferința Națională a PCR, octombrie 1945

În anii 1923–1925, satisfăcînd stagiul militar la Regimentul 3 Pionieri — Focșani, în repetate rînduri a fost pedepsit pentru că s-a ridicat împotriva tratamentului barbar la care erau supuși soldații, dar persecuțiile nu făceau decît să-i sporească dîrzenia.

După terminarea stagiului militar a reintrat în cîmpul muncii, tot la Atelierul Societății de Tramvaie din Galați. Aici, tovarășul Gheorghiu-Dej Gheorghe inițiază împreună cu alți tovarăși acțiuni muncitorești împotriva prelungirii zilei de lucru, pentru respectarea zilei de muncă de 8 ore, pentru sporirea salariului. În urma acestor acțiuni, tovarășul Gheorghiu-Dej Gheorghe a fost concediat.

Din anul 1926, a muncit ca lucrător de mașini și aparate electrice la Atelierele CFR Galați. În această perioadă, Partidul Comunist din Româ-

nia desfășura o intensă activitate în sindicate. Tovarășul Gheorghiu-Dej devine mai întîi delegat al muncitorilor de la secția Ajustaj a Atelierelor CFR, apoi membru în Comitetul Sindicatului.

În urma activității revoluționare pe care a dus-o în rîndurile muncitorilor, tovarășul Gheorghiu-Dej Gheorghe, în 1930, a fost primit membru al Partidului Comunist din România și a îndeplinit pe rînd funcțiunile de Secretar al Celulei de Partid de la Atelierele CFR Galați și membru în Comitetul Local al Partidului, apoi conducător al Organizației de Partid din Galați.

Activitatea revoluționară depusă de tovarășul Gheorghiu-Dej Gheorghe, îndeplinind sarcinile date de Partid, devenind periculoasă burgheziei într-un centru industrial important ca Galați, administrația CFR a căutat să-l îndepărteze, mutîndu-l disciplinar, la 15 august 1931, la Atelierele CFR Dej. Aici, continuă activitatea revoluționară în cadrul sindicatului și se preocupă în același timp de întemeierea la Dej a Organizației Locale a Ajutorului Muncitoresc Român.

Din însărcinarea Partidului, tovarășul Gheorghiu-Dej Gheorghe a organizat Conferința pe țară a ceferiștilor, care a avut loc în martie 1932. De la acea Conferință, fiind ales Secretar al Comitetului Central de Acțiune pe țară a ceferiștilor și membru în Consiliul General al Sindicatelor Unitare, a desfășurat o activitate intensă pentru organizarea opozițiilor roșii revoluționare în sindicatele ceferiste, pentru izgonirea conducătorilor reformiști, pentru făurirea Frontului Unic, de jos, peste capul bonzilor social-democrați de dreapta. Tovarășul Gheorghiu-Dej Gheorghe

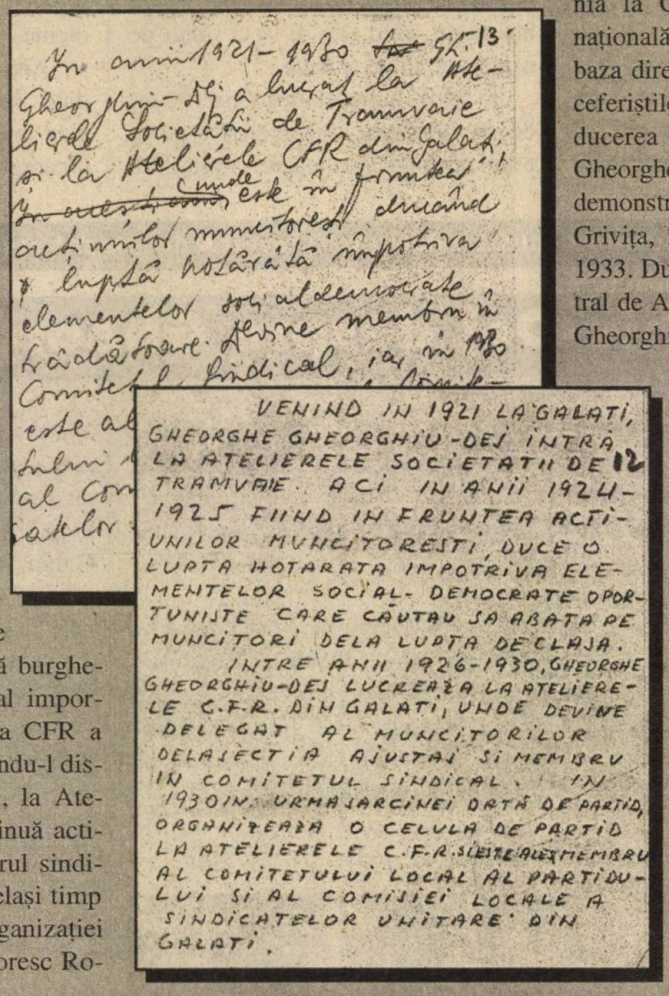

VENIND IN 1921 LA GALAȚI, GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ INTRĂ LA ATELIERELE SOCIETĂȚII DE TRAMVAIE. ACI IN ANII 1924-1925 FIIND IN FRUNTEA ACȚIUNILOR MUNCITOREȘTI, DUCE O LUPTĂ HOTĂRÂTĂ IMPOTRIVA ELEMENTELOR SOCIAL-DEMOCRATE OPORTUNISTE CARE CĂUTAU SĂ ABATĂ PE MUNCITORI DELA LUPTA DE CLASA.
INTRE ANII 1926-1930, GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ LUCREAZĂ LA ATELIERELE C.F.R. DIN GALAȚI, UNDE DEVINE DELEGAT AL MUNCITORILOR DELA SECȚIA AJUSTAJ ȘI MEMBRU IN COMITETUL SINDICAL. IN 1930 IN URMA ARCINEI DATĂ DE PARTID, ORGANIZEAZĂ O CELULĂ DE PARTID LA ATELIERELE C.F.R. DEVINE APOI MEMBRU AL COMITETULUI LOCAL AL PARTIDULUI ȘI AL COMISIEI LOCALE A SINDICATELOR UNITARE DIN GALAȚI.

Adnotări originale ale lui Gheorghiu-Dej pe marginea propriei biografii oficiale

cutreiera centrele industriale din țară, atrăgea în acțiuni muncitorii cei mai dîrzi în lupta revoluționară, constituind comitete locale de acțiune și cele două comitete regionale de acțiune, de la Cluj și Galați, alese în Conferință. Pentru activitatea sa revoluționară a fost arestat în cursul anului 1932 la Iași, apoi la București, unde a avut o comportare demnă, revoluționară în fața călăilor Siguranței. Spre sfîrșitul anului 1932, tovarășul Gheorghiu-Dej Gheorghe a participat ca delegat al muncitorilor din România la Conferința Sindicală Internațională, care a avut loc la Berlin. Pe baza directivelor Partidului, acțiunile ceferiștilor se intensifică. Sub conducerea tovarășului Gheorghiu-Dej Gheorghe s-a desfășurat prima ieșire demonstrativă de la Atelierele CFR Griviția, în zilele de 28–31 ianuarie 1933. După ședința Comitetului Central de Acțiune, condusă de tovarășul Gheorghiu-Dej Gheorghe, în care s-a hotărît organizarea grevelor la cele mai importante centre ceferiste, pentru revendicări politice și economice ale clasei muncitoare, tovarășul Gheorghiu-Dej Gheorghe, în noaptea de 14 februarie 1933, a fost arestat.

Tovarășul Gheorghiu-Dej Gheorghe, împreună cu tov. Chivu Stoica și alți conducători ai clasei muncitoare, implicați în procesul de la Griviția, a transformat acest proces într-un act de acuzare al întregii orînduiri capitaliste, a claselor exploatatoare trădătoare a intereselor naționale. Burghezia, speriată de dîrzenia lui revoluționară și de amploarea pe care o luaseră luptele revoluționare ale maselor muncitorești, prin Consiliul de Război l-a condamnat pe tovarășul Gheorghiu-Dej Gheorghe la 12 ani muncă silnică, pe care i-a executat la închisorile Jilava, Văcărești, Aiud, Ocnele Mari, Doftana, Caransebeș și lagărul Tg.Jiu.

În anii 1933–1934, tovarășul Gheorghiu-Dej Gheorghe a fost mem-

bru în conducerea organizației de partid din închisoare, iar din 1935 Plenara CC al PCR l-a ales membru în Comitetul Central.

În anii cît a stat la închisoarea Doftana, tovarășul Gheorghiu-Dej, împreună cu tovarășul Chivu Stoica, Apostol Gheorghe, Moghioroș Alexandru și alți luptători de frunte ai proletariatului, au transformat această cumplită închisoare într-o școală revoluționară a luptătorilor întemnițați.

Prin diferite mijloace conspirative, tovarășul Gheorghiu-Dej Gheorghe din închisoare continuu ține legătură și ajută munca Comitetului Central al Partidului, precum și organizațiile de partid din diferite centre industriale din țară. Unul din cele mai mari merite ale tovarășului Gheorghiu-Dej Gheorghe în această perioadă este acela că, ajutat de alți fruntași ai Partidului, aflați cu el în închisoare, au descoperit agenții imperialiști strecurați în conducerea partidului cu scopul de a descompune partidul și de a-l împiedica să organizeze mișcarea de rezistență împotriva războiului hitlerist.

Prin condițiile create de ofensiva fulgerătoare a glorioasei Armate Sovietice, după 11 ani de închisoare tovarășul Gheorghiu-Dej Gheorghe evadează, la sfîrșitul primei jumătăți a lunii august 1944, din lagărul Tg. Jiu, conform planului stabilit împreună cu Comitetul Central al Partidului, în vederea acțiunii de răsturnare a dictaturii fasciste antonesciene și întoarcerea armelor împotriva cotropitorilor hitlerişti.

Imediat după eliberarea țării noastre, tovarășul Gheorghiu-Dej Gheorghe, în fruntea Partidului, împreună cu ceilalți fruntași ai partidului, a condus lupta maselor populare pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice, la lupta pentru cucerirea puterii de stat și trecerea la revoluția socialistă.

De la Conferința Națională a PCR, din octombrie 1945, tovarășul Gheorghiu-Dej Gheorghe, fiind ales membru al CC al PCR și Secretar General al CC al PCR, a condus și controlat munca organizatorică și politică a Partidului, îndeplinind în același timp și următoarele funcții în stat: din noiembrie 1944 pînă în noiembrie 1946, a îndeplinit funcția de ministru al Comunicațiilor, iar din noiembrie 1945 a îndeplinit și funcția de președinte al Consiliului Superior al Economiei Naționale; din noiembrie 1946, a îndeplinit funcția de ministru al Economiei Naționale, iar din decembrie 1947, ministru al Industriei și Comerțului, pînă în aprilie 1948; de la acea dată a îndeplinit funcția de prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al RPR și președinte al Consiliului Superior Economic și a coordonat activitatea ministerelor economico-financiare; din iunie 1952 pînă în octombrie 1955, a îndeplinit funcția de președinte al Consiliului de Miniștri al RPR.

Primul Congres al PMR, din februarie 1948, l-a ales membru în PMR și membru al Biroului Politic al CC, a îndeplinit funcția de Secretar General al CC al PMR.

Cel de al doilea Congres al PMR, din decembrie 1955, l-a reales membru al CC al PMR și membru al Biroului Politic al CC și îndeplinește funcția de prim-secretar al CC al PMR.

Fiind cunoscut fiu credincios al poporului, în alegerile din noiembrie 1946 poporul i-a încredințat mandatul de deputat în Parlament. În alegerile din martie 1948 și din 1952, poporul l-a ales deputat în Marea Adunare Națională a RPR, iar în octombrie 1955 l-a ales membru al Prezidiului Marei Adunări Naționale a RPR. Pentru îndelungata și rodnica activitate revoluționară pe linie de partid și de stat, pentru munca de consolidare a statului democrat–popular și de construirea socialismului în țara noastră, Prezidiul Marii Adunări Naționale i-a conferit tovarășului Gheorghiu-Dej Gheorghe titlul de «Erou al Muncii Socialiste», «Ordinul Steaua RPR» cl.I-a, «Ordinul Apărarea Patriei» cl.I-a «Ordinul Muncii» cl.I-a și mai multe medalii".

1964: În cabinetul de lucru de la sediul CC al PMR

(Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond. CC al PCR, Gheorghiu-Dej, dosar 704/1952). ■

În seara zilei de 24 februarie 1945, într-o alocuțiune radiodifuzată, primul ministru, generalul Nicolae Rădescu, declara: „Cei fără Dumnezeu, așa cum i-a botezat poporul, au pornit să aprindă focul în țară și s-o înece în sînge. O mînă de inși, conduși de doi venetici, Ana Pauker și ungurul Luca, caută prin teroare să supună neamul". Cei doi lideri, veniți în urma tancurilor societice, au fost percepuți în conștiința colectivă românească ca instrumentele cele mai odioase ale ocupantului sovietic. Este explicabil de ce faptul că românul Gheorghe Gheorghiu-Dej, care a eliminat din conducerea partidului pe evreica Ana Pauker și pe ungurul Vasile Luca, a jucat un rol esențial în apariția imaginii, larg răspîndite, potrivit căreia el a fost exponentul comunismului național, care i-a înlăturat pe emisarii Kremlinului și a izbutit să obțină retragerea trupelor sovietice din România.

Reconstituirea itinerariului politic al lui Gheorghiu-Dej

De la stalinistul obedient la comunistul național

Florin CONSTANTINIU

Rareori se observă că românul Gheorghiu-Dej a cruțat totuși viața Anei Pauker și a lui Vasile Luca, dar l-a executat pe românul Lucrețiu Pătrășcanu. Și mai rar se remarcă un fapt care este totuși de domeniul evidenței: oricît talent diplomatic ar fi avut Gheorghiu-Dej (sau Emil Bodnăraș) dacă Moscova — în speță N.S. Hrușciov — nu ar fi considerat că această decizie este în interesul Uniunii Sovietice, unitățile Armatei Roșii ar fi continuat să staționeze în România, oricît ar fi stăruit leadership-ul român ca aceste trupe să se reîntoarcă în patria lor.

În rîndurile de mai jos, încercăm să reconstituim itinerariul politic, care l-a dus pe un lider de factură stalinistă, de la totala obediență față de patronul sovietic la ipostaza de promotor al distanțării de Moscova și principalul autor al „Declarației de independență" din aprilie 1964.

„Tovarășul Ghiță"

În stadiul actual al informației, nu dispunem de surse documentare care să permită cunoașterea legăturilor dintre Partidul Comunist Român și conducerea sovietică în anii celui de al doilea război mondial. Din informațiile disponibile reiese că, și după așazisa autodizolvare a Cominternului (hotărîtă, în realitate, de Stalin, la cererea lui Roosevelt), Moscova a continuat să exercite o supraveghere vigilentă asupra partidelor comuniste. Documente recent prezentate de istoricul rus M.M. Narinski au dezvăluit conținutul instrucțiunilor date de Stalin secretarului general al Partidului Comunist Italian, Palmiro Togliatti, în discuția din noaptea de 3/4 martie 1944, și secretarului general al Partidului Comunist Francez, Maurice Thorez la 19 noiembrie 1944, în ajunul reîntoarcerii lor în patrie (cei doi se aflaseră în anii războiului în URSS); totodată, au fost prezentate instrucțiunile transmise de Gheorghi Dimitrov, rămas un conducător din umbră al activităților cominterniste, prin Palmiro Togliatti, liderilor comuniști francezi André Marty și Raymond Guyot. Dacă partide comuniste de forța celor din Italia și Franța erau atît de riguros direcționate, ar fi fost de neînțeles ca un partid atît de firav (circa 1.000 de membri) și aflat într-o zonă de mare interes strategic pentru URSS să fi fost lăsat liber în deciziile lui.

1948: Gheorghiu-Dej împreună cu Palmiro Togliatti

Ni se pare, aşadar, greu de admis că într-o acţiune atît de importantă — ca pregătirea desprinderii României de Germania — şi într-o perioadă crucială pentru evoluţia relaţiilor dintre cele trei mai puteri ale coaliţiei antihitleriste (SUA şi Marea Britanie urmăreau conduita sovietică în România, prima ţară avînd, spre deosebire de Polonia, propriile structuri politice cînd pe teritoriul ei intrase Armata Roşie), comuniştii din România să fi fost lăsaţi fără directive de la Moscova.

Prima ciocnire dintre Ana Pauker şi Gheorghiu-Dej, la sosirea acesteia în România în septembrie 1944 (ciocnire cunoscută numai din relatarea celui din urmă), nu a fost expresia unei confruntări între comuniştii din ţară, devotaţi interesului naţional, şi cei din afară („veneticii" pentru a relua formula lui Rădescu) sosiţi în furgoanele ocupantului sovietic, ci — credem noi — întîia manifestare a rivalităţii dintre comuniştii ieşiţi din închisori, lagăre sau simplă ilegalitate, convinşi că a venit ceasul lor pentru a se înfrupta din bunătăţile puterii şi cei trăiţi în emigraţie, cu o experienţă politică superioară — aşa se considera — dobîndită în Ţara Socialismului victorios, şi bucurîndu-se, cel puţin în principiu, de mai multă încredere din partea stăpînilor sovietici.

Pentru Ana Pauker, Vasile Luca şi alţi „moscoviţi", tovarăşul Ghiţă (cum i se spunea lui Dej) era un începător în ale politicii, care trebuia ghidat îndeaproape. Dacă în ianuarie 1945, Ghiţă a devenit numărul unul al PCR, adică secretar general, faptul s-a datorat deciziei lui Stalin, care a înţeles că „Ana e o tovarăşă bună, de încredere, dar (...) ea este evreică şi de origine burgheză, iar partidul din România are nevoie de un conducător din rîndurile clasei muncitoare, un adevărat român" (de precizat că şi de astă dată nu avem decît versiunea lui Dej transmisă prin Silviu Brucan).

Chiar dacă Stalin l-a investit, în cîteva minute, pe Gheorghiu-Dej ca secretar general (scena, relatată de Dej, aminteşte de marii hani mongoli dînd „iarlâk"-ul de confirmare unui cneaz rus dependent de Hoarda de Aur), la Bucureşti, în faţa Anei Pauker şi a lui Vasile Luca, el a rămas acelaşi Ghiţă în ale politicii. Stenogramele publicate ale Consiliului Frontului Naţional–Democrat din ianuarie-martie 1945 îi arată pe Ana Pauker şi Vasile Luca (în unele privinţe chiar mai mult pe acesta din urmă) ca fiind adevăraţi lideri ai partidului.

Este adevărat că dinamismul şi „hiperrevoluţionarismul" lor apărea unor comunişti „din interior" de felul lui Lucreţiu Pătrăşcanu şi Belu Zilber ca deplasat şi dăunător, dar Pătrăşcanu şi nu Gheorghiu-Dej a atras atenţia sovieticilor că atitudinea Anei Pauker şi a lui Vasile Luca, reîntorşi din URSS, angajau, în percepţia opiniei publice, conducerea sovietică.

Chiar şi după alegerea, la 22 octombrie 1945, a lui Gheorghiu-Dej ca secretar general al CC al PCR de către Comitetul Central, ales la Conferinţa naţională a PCR, Vasile Luca a încercat să impună întîietatea politică a Anei Pauker faţă de liderul oficial, invocînd bogata ei experienţă politică.

Frustrare şi ostilitate

Este lesne de înţeles cîtă frustrare şi ostilitate faţă de cei doi rivali a acumulat Gheorghiu-Dej în această perioadă, cînd autoritatea sa de secretar general era ignorată în fapt de cei doi „moscoviţi". Lozinca atît de des strigată „Ana, Luca şi cu Dej au băgat spaima-n burghezi" îi asocia pe cei trei lideri într-o adevărată Sfîntă Treime a comunismului românesc, dar Dej era

Ana Pauker, rivala moscovită a lui Dej pentru supremaţie în partid

ultimul şi nu numai din considerente de rimă.

În 1961, Gheorghiu-Dej a relatat într-o şedinţă a Biroului Politic că A.I. Vîşinski i-ar fi sugerat, în ianuarie 1946, s-o îndepărteze pe Ana Pauker din conducerea de partid. Nemulţumirea emisarului lui Stalin ar fi fost provocată de o intervenţie inoportună a Anei Pauker în desemnarea reprezentantului Partidului Naţional-Liberal în guvernul Groza. Gheorghiu-Dej, care crezuse că Ana Pauker acţionase la îndemnul sovieticilor, s-a grăbit să procedeze în consecinţă, pentru a constata apoi că nici Vîşinski, nici generalul I.Z. Susaikov, locţiitorul preşedintelui Comisiei Aliate de Control în România, nu discutaseră această problemă cu Ana Pauker şi erau iritaţi de schimbarea intervenită în poziţia conducătorilor PCR în privinţa candidaturii lui Bebe Brătianu, iniţial respinsă, acum admisă. „Cine este secretarul general?" a întrebat mînios Susaikov, cînd Dej a invocat sugestia Anei Pauker. În acest context, Vîşinski i-ar fi spus lui Dej, care îi mărturisise dificultăţile apărute ca urmare a iniţiativelor de autoritate ale Anei Pauker, să o înde-

părteze pe această tovarășă, devenită incomodă: să o îndepărteze din conducerea PCR sau chiar din țară, prin trimiterea într-o misiune în străinătate! Dej nu a deslușit gîndul exact al lui Vîșinski. Este ciudat că, în documentele sovietice privind cea de-a treia călătorie a acestuia în România, nu se pomenește nimic despre acest episod.

Ceea ce se știe cu certitudine este că, în cursul unei vizite la Moscova a lui Gheorghiu-Dej și Ana Pauker la începutul anului 1947, Stalin, informat despre neînțelegerile dintre cei doi și despre dorința celui dintîi de a se debarasa de cea din urmă, l-a avertizat pe Dej că partidul comunist era „un partid de clasă, nu de rasă" (cuvinte rostite în prezența Anei Pauker) pentru ca apoi, într-o conversație numai cu Dej, să-i spună — susținea acesta — că, dacă are greutăți din partea Anei Pauker și a lui Vasile Luca (Stalin l-ar fi pomenit, spre surprinderea lui Dej, care nu vorbise nimic despre Luca) să-i „izgonească".

Documentele sovietice, cunoscute astăzi, confirmă spusele lui Stalin despre partidul comunist, ca un partid de clasă și nu de rasă, dar deocamdată nu exista atestarea relatării lui Dej că Stalin îi dăduse mînă liberă încă din 1947 pentru a-i elimina pe cei doi rivali din conducerea PCR.

Așa cum se poate constata din faptele relatate pînă acum, conflictul dintre Dej, pe de o parte, Ana Pauker și Vasile Luca, de alta, nu a avut un caracter „național" — românul împotriva „veneticilor"; el a fost o rivalitate pentru locul întîi în grațiile lui Stalin și în ierarhia de partid. Este lămuritor în această privință că eticheta de „comunist național", aplicată la 19 august 1947 de Ana Pauker lui Dej și I.Gh. Maurer, în discuția cu V. Lesakov, un emisar sovietic venit în România pentru a se documenta la fața locului asupra situației din PCR, urmărea să-i discrediteze pe cei doi. Ana Puker vorbea ironic de „comuniștii naționali", preocupați de economia țării și de „gruparea moscovită", interesată mai mult de Uniunea Sovietică. Înfățișînd în

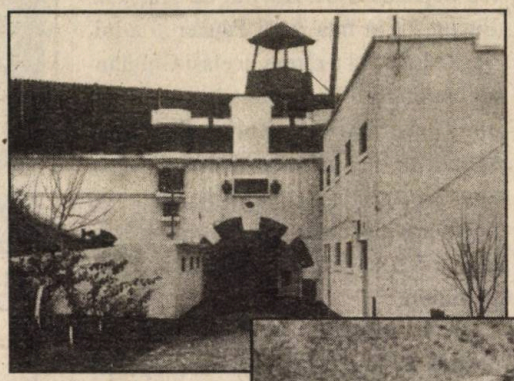

acești termeni, unui reprezentant al Moscovei, lupta din cadrul conducerii PCR, Ana Pauker urmărea, evident, discreditarea lor, cu atît mai mult cu cît teoria „căii naționale" spre socialism începea să fie privită ca o erezie.

Este însă semnificativ că „troika" din jurul lui Dej, desemnată ca ținîndu-l sub influența ei negativă, era alcătuită din I.Gh. Maurer, Gheorghe Gaston Marin și Simon Țaigher (Zeigher), ultimii doi fiind evrei!

Însăși căderea Anei Pauker, în 1952, s-a înscris în campania antisemită lansată de Stalin și care a culminat în URSS cu înscenarea complotului „medicilor-asasini" (majoritatea evrei) și — în România — cu arestarea Anei Pauker în februarie 1953. Stalin și nu Gheorghiu-Dej a decis eliminarea ei din conducerea PCR! Nu este exclus ca rechemarea ambasadorului sovietic la București, S.I. Kavtaradze, să fi fost determinată de invitația adresată Anei Pauker de a participa la o recepție la ambasada URSS, după căderea ei în dizgrație.

Gînduri de emancipare

La distanțarea de Moscova, Gheorghiu Dej a început să se gîndească după moartea lui Stalin, cînd și-a dat seama că N.S. Hurșciov dorește schimbarea secretarilor generali ai partidelor comuniste din țările-satelit rămași din timpul lui Stalin. Atunci, cînd și-a simțit amenințat fotoliul de lider, pentru a se pune la adăpost de „brațul lung al Moscovei", a descoperit Gheorghiu-Dej virtuțile „politicii de independență".

Gheorghe Apostol relatează că Gheorghiu-Dej le-ar fi spus celor din conducerea PCR la aflarea semnării tratatului de pace cu Austria (1955): „Mă, băieți, o zi mare, înălțătoare pentru Țara Românească", avînd în vedere că pretextul legal pentru staționarea trupelor sovietice în România era asigurarea căilor de comunicație cu efec-

Mangalia, 1947: Lucreţiu Pătrăşcanu la plajă. După şapte ani, avea să fie executat la închisoarea Jilava (imaginea din stînga)

tivele dislocate în Austria. Chiar dacă bucuria va fi fost reală, Dej a avut prudența de a nu aborda el cu Hrușciov problema retragerii unităților militare sovietice din România, ci a trecut această sarcină lui Emil Bodnăraș, care a acceptat-o fără plăcere.

În 1956, cînd Miron Constantinescu l-a atacat pe Gheorghiu-Dej, una din acuzațiile aduse a fost aceea că s-a sustras însărcinării încredințate de partid de a discuta cu Hrușciov retragerea trupelor sovietice din România. Faptul că nici Dej, nici susținătorii lui nu au protestat dovedește că învinuirea era îndreptățită.

Revoluția ungară din 1956 a precipitat decizia lui Dej de a deveni „independent". În condițiile destalinizării lansate de Hrușciov la Congresul al XX-lea al PCUS, situația sa devenea tot mai precară. Stalinistul Dej era, evident, opus destalinizării! Intervenția Moscovei la Budapesta — deși sprijinită de el — l-a îngrijorat. Și el putea avea oricînd soarta lui Mátyás Rákosi, Ernö Gernö sau Imre Nagy, adică ridicat la putere și apoi înlăturat. Independent de Moscova — desigur, o independență relativă — se simțea mai sigur în fotoliul său. „Patriotismul",

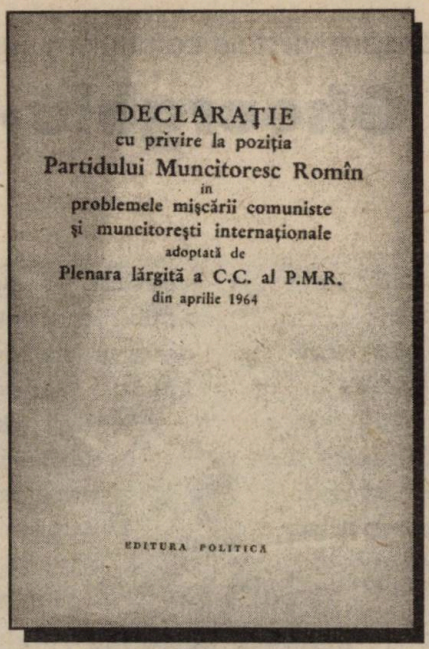
DECLARAȚIE
cu privire la poziția
Partidului Muncitoresc Romîn
în
problemele mișcării comuniste
și muncitorești internaționale
adoptată de
Plenara lărgită a C.C. al P.M.R.
din aprilie 1964
EDITURA POLITICA

Dej l-a învățat apărîndu-și poziția de lider.

În memoriile sale, defectorul sovietic Arkadi Șevcenko relatează călătoria din septembrie 1960 pe vasul „Baltica" la New York (pentru a participa la sesiunea ONU) a lui Hrușciov, însoțit de Dej, János Kádar și Todor Jivkov. Delegația română și Dej rămîneau rezervați în discuțiile și amuzamentele tovarășilor de călătorie. Hrușciov, iritat, a spus celor din suita sa că Gheorghiu-Dej „nu era un comunist rău, dar ca lider era lipsit de forță, era prea pasiv. El a adăugat — relatează Șevcenko — că în România și chiar în rîndurile Partidului Comunist se dezvoltau atitudini dăunătoare, naționaliste și antisovietice, care trebuiau retezate din rădăcină «O mînă puternică e nevoie pentru asta. Acești *mamaliciniki* (mămăligari) nu sînt o națiune, ci o curvă»", a conchis el pentru ca apoi stînjenit de propria-i ieșire să spună anturajului că avea în vedere vechea Românie.

Cu pași repezi se apropia ruptura camuflată din 1964. Gheorghe Gheorghiu-Dej înțelesese că mijlocul cel mai important, pe plan intern, pentru a-și consolida autoritatea de *aparatcik* era să integreze partidul comunist în tradițiile naționale și în rusofobia știută a românilor. A făcut-o cu succes, și performanța a căpătat o largă recunoaștere internațională. Avea să fie însă întrecut de cel care i-a preluat succesiunea, Nicolae Ceaușescu. ■

Ahmed Sukarno, președintele Indoneziei, Gheorghiu-Dej și I. Gh. Maurer, la recepția oferită delegației române aflate în vizită oficială la Jakarta (octombrie 1962)

7 septembrie 1964, Tr. Severin: Gheorghiu-Dej împreună cu I. B. Tito

Infidelitatea memoriei sau despre vîrstele comunismului românesc

Atuurile lui Gheorghiu-Dej

Adrian CIOROIANU

Într-o alocuțiune rostită la Sorbona, în noiembrie 1992, François Bédarida vorbea de conflictul evident în care se află, dintotdeauna, memoria și istoria. În timp ce istoria se plasează în exteriorul evenimentului, avînd ca obiectiv adevărul, memoria se află în interiorul evenimentului și nu-și poate dori mai mult decît fidelitatea – în acest fel se poate reda, simplificînd, schema fostului director de la Institut d'Histoire du Temps Present, din Paris. Nu știm în ce măsură se poate vorbi astăzi despre actualitatea lui Gheorghiu-Dej sau despre redescoperirea sa. Noi înșine, încă prea marcați de „gloria" și declinul lui Nicolae Ceaușescu, construim analiza comunismului românesc în funcție de o grilă ce-l are pe acesta ca unitate de măsură, pierzînd din vedere faptul că, de fapt, Gheorghiu-Dej este – ca studiu de caz – poate mai interesant și mai relevant, chiar dacă mai puțin spectaculos. În aparență, numai.

Posteritatea lui Gheorghiu-Dej este ubicuuă. Fiind, pentru istorici, primul conducător comunist de anvergură al României, de numele căruia se leagă epoca de tristă glorie a gulag-ului românesc, Dej este în egală măsură, pentru cei ce nu se pot încă sustrage reveriilor egalitariste, și beneficiarul principal al unei nostalgii confuze ce are ca obiect primele decenii ale comunismului național, decenii în care visul nobil al unei ameliorări sociale totale, al unei societăți a șanselor egale și a travaliului unanim părea că se poate materializa prin efortul entuziast al unui popor investit cu sarcina făuririi istoriei. „A fost responsabil, mai mult decît oricare alt om, de colapsul marilor planuri ale Moscovei privind estul Europei" — se nota în necrologul publicat la moartea sa de buletinul foarte criticului cu lumea comunistă Comitet „Free Europe", de la New York („East Europe", aprilie 1965). Interesul pentru Gheorghiu-Dej transcede propria sa biografie și se răsfrînge inevitabil asupra epocii pe care el și-a pus pecetea. Marea lecție a lui Dej a fost tocmai această mlădiere a biografiei sale în funcție de aparent imprevizibilele schimbări ale epocii. Dej scapă încadrării într-un unic tipar, multiplicîndu-se parcă și oferindu-ne, de la un deceniu la altul al domniei sale, alte fețe ale propriei persoane. Pentru că vîrstele sale sînt, într-o foarte mare măsură, și vîrstele comunismului românesc.

Conformismul salvator

Parașutarea în România, la indicația expresă a NKGB, a lui Emil Bodnăraș (martie 1944) era menită să salveze, în ceasul al doisprezecelea, firma destul de șifonată a comuniștilor români. Pe parcursul anterioarelor 33 de luni de război, Partidul Comunist din România se dovedise a fi, la scară europeană poate, cel mai incapabil în organizarea unor acțiuni de rezistență antihitleriste. Sarcina lui Bodnăraș era să reactiveze anemicul partid (ai cărui membri principali se aflau în majoritate închiși), astfel încît sosirea Armatei Roșii să-l găsească operațional. În condiții nici pînă astăzi elucidate pe deplin, Bodnăraș reușește să-l întîlnească în spitalul lagărului din Tg. Jiu pe Gheorghiu-Dej, pe care-l cunoștea foarte bine de pe vremea detenției la Doftana. Consecințele principale ale acestei întîlniri au fost denunțarea, de către Dej, a lui Ștefan Foriș (al cărui

presupus „joc dublu" putea fi o explicație plauzibilă pentru inactivitatea partidului) și preluarea *de facto* a conducerii partidului de către Dej, cel despre care fostul colonel KGB Oleg Gordievski ne asigură că fusese format, ca agent NKVD, încă din anii '30 (*KGB. Istoria secretă,* București, Ed. ALL, 1994); totodată, Bodnăraș îi sugerează lui Dej ideea evadării de la Tg. Jiu, eveniment ce se va petrece la începutul lui august '44.

În momentul în care Ana Pauker și corifeii săi vin de la Moscova, într-o Românie încă ametită de bulversarea indusă de ruperea alianței cu Hitler, fracțiunea din interior a partidului comunist se retrage cu deferență într-o poziție secundă. Legenda „tovarășei Ana" era prea vie și puternică, la fel aura sa de personalitate de prim-plan a elitei cominterniste. La fel procedează și Gheorghiu-Dej, deja experimentat la cei 43 de ani pe care-i împlinea în noiembrie 1944, dînd dovadă de un tip de disciplină care, de exemplu, lui Lucrețiu Pătrășcanu îi repugnă, fiindu-i străin. În Ana Pauker (n. 1893), Dej își găsește nu numai cel mai natural aliat, dar chiar o educatoare de clasă în tainele artei de a se impune într-un partid precum cel comunist, partid prin definiție poliform (ne reamintește Thomas Lowit, în „Revue française de science politique", nr. 4–5, 1979).

Alegerea (mai propriu ar fi „investirea") lui Gheorghiu-Dej ca secretar general al PCR în urma Conferinței Naționale, din 16–21 octombrie 1945 (conferința, desfășurată în sala liceului bucureștean „Mihai Viteazul", era prima după 21 de ani de ilegalitate a partidului), nu va modifica foarte mult raportul de forțe din partid, atîta vreme cît acesta rămîne, în fapt, în mîinile Anei Pauker. Chiar în secretariatul nou ales al CC (Dej, Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu) Gheorghiu-Dej era în minoritate față de „aripa

Emil Bodnăraș

moscovită", situație care se pare că pe moment nu-l deranjează, odată ce prioritatea Plenarei CC din ziua următoare închiderii conferinței va fi atacarea (în principal de către Gh. Apostol și Gheorghiu-Dej, cu permisiunea interesantă a Anei Pauker) a „cazului special" pe care începe să-l reprezinte Lucrețiu Pătrășcanu. Publicarea recentă a stenogramei acestei plenare („Sfera Politicii", nr. 37 – 40, 1996) oferă date noi despre evoluția disputei interne din partid. Dispută în care argumentele deseori trec limitele absurdului, din moment ce Dej îl acuzase în conferință pe Pătrășcanu nu numai că ar fi încă, după 27 de ani petrecuți în partid, o „rămășiță burgheză" în sînul PCR, dar și că ar avea grave „încurcături teoretice" — același Dej a cărui fragilitate la capitolul pregătirii teoretic–ideologice este recunoscută chiar și de prietenul său cel mai bun, L. Gh. Maurer (Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri,* Arad, 1995). „Nu am să fac o situație dificilă tov. Gheorghiu-Dej, dar l-aș fi întrebat care sînt aceste încurcături teoretice", îi răspundea cu ironie îndreptățită Pătrășcanu, pe 22 octombrie.

După 1945, zelul lui Dej rămîne neștirbit, fie și datorită repetatelor impulsionări pe care le va primi, sub formă de indicații, de la rezidenții succesivi la București ai Comisariatului sovietic al Securității Statului (MGB, presursorul KGB), Dimitri Fedicikin și Aleksandr Saharovski. În opinia noastră, acești ani cunosc cel puțin două evenimente ce dovedesc, pe de o parte, conformismul fără rezerve al lui Dej, pe de alta, consolidarea lentă, dar progresivă a locului său în partid.

În primul rînd, Gheorghiu-Dej are șansa, odată cu apariția în 1948 a „schismei sovieto–iugoslave", să se evidențieze prin fidelitatea față de spiritul ortodoxiei staliniste. La 1 iulie 1948, Dej publică în revista Cominformului — „Pentru pace trainică, pentru democrație populară" — o violentă diatribă împotriva lui Tito, atribuindu-i „un punct de vedere monstruos și absurd", „îngîmfare" și „miopie naționalistă", „orgoliu mic burghez". Datorită „corectitudinii" ideologice de care dă dovadă, Dej va fi folosit, în conclavurile următoare ale Cominformului, pentru condamnarea repetată a „clicii de spioni și asasini Tito — Rankovici", iar malul românesc al Dunării devine o imensă și *sui generis* gazetă de perete menită să arate celor de dincolo chipul de „călău cu bardă însîngerată" a conducătorului iugoslav.

Al doilea eveniment este implicarea lui Dej — și, prin extensie, a PMR — în soluționarea crizei maghiare din 1956 *(v. „Dosarele Istoriei", nr. 1/1996).* În după-amiaza de 23 noiembrie, grupul lui Imre Nagy este preluat sub pază militară sovietică la părăsirea ambasadei iugoslave (unde li se oferise azil politic, la 4 noiembrie) și trimis în România (deși destinația dorită de ei era Belgrad), unde va fi cazat, sub pază, la Snagov. Mobilul invocat în sprijinul acestei mascarade sovietice era un așa-zis acord interven-

it în aceeași zi între guvernul maghiar și guvernul de la București prin care guvernul Janos Kadar „roagă" guvernul român (nu e nici o îndoială că ideea plecase de la Moscova) să asigure „azil politic" grupului Nagy, a cărui securitate ar fi fost pusă în pericol la Budapesta. Alegerea României nu era o pură întîmplare și, evident, spune de la sine despre conformismul echipei de la București, echipă care își luase din vreme toate precauțiile pentru ca „erezia ungară" să nu contamineze și scena politică internă (deja Biroul Politic al CC al PMR investise cu sarcina menținerii ordinii în țară, la 30 octombrie, un comandament alcătuit din Emil Bodnăraș, N.Ceaușescu, Al. Drăghici și Leontin Sălăjan, comandament aflat în permanent contact cu Gheorghiu-Dej și Chivu Stoica, cel din urmă în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri, funcție pe care o deținea din 4 octombrie, în urma retragerii din post a lui Gheorghiu-Dej, acesta dedicîndu-se numai conducerii partidului).

Al șaselea simț politic

Anii de după 1945 constituie o perioadă foarte instructivă pentru Gheorghiu-Dej, ținînd seama că mai puțin de un deceniu îi va trebui pentru a-și surclasa proprii maeștri în tehnica luptei de partid și, în principal, pe Ana Pauker.

Dej rezolvă competiția din interiorul PMR în trei etape, la sfîrșitul cărora va rămîne conducătorul unic și incontestabil al partidului. Politica sa de alianțe confirmă întrutotul calitățile pe care, în anii de maximă glorie ai lui Dej, profesorul Randolph Braham le atribuia liderului român, cu serioase motive credem: un al șaselea simț politic și o mare sensibilitate în intuirea direcțiilor din care bate, dinspre Moscova, vîntul schimbărilor („Problems of Communism", mai–iunie 1964). Prima etapă, în care Dej apare oarecum discret, camuflat în spatele retoricii cominterniste a „tovarășei Ana" (sau „Passionaria noastră", cum o alintau hagiografii vremii), este scoaterea din circuit, în 1948, a lui Pătrășcanu, la capătul unui „război rece" de partid pe care acesta din urmă îl înțelege, dar nu-i poate prevedea consecințele. Lenta măcinare a lui Pătrășcanu va fi grăbită, paradoxal, de tendințele reformatoare ale lui Hrușciov; alarmat la gîndul că noului lider de la Kremlin îi va surîde ideea unei schimbări la vîrf la București, Dej elimină din față această posibilitate prin executarea secretă, în aprilie 1954, a potențialului său adversar. Este drept că există și o altă variantă a sfîrșitului lui Pătrășcanu, mai recentă și net favorabilă lui Dej: Gh.Apostol își reamintea, în iulie 1991, că Dej i-ar fi mărturisit, în particular, că ar fi avut intenția de a comuta pedeapsa cu moartea a lui Pătrășcanu în închisoare pe viață; că nu s-a întîmplat așa, ar fi vina lui Pantiușa Bodnarenko, acesta împușcîndu-l pe Pătrășcanu în celulă (v. Lavinia Betea, *op.cit.*). Indiferent de autor însă, Dej va fi cel ce va savura roadele eliminării.

Mult mai rapid este sfîrșitul politic al Anei Pauker și al celor decișii să mizeze pe cartea ei, Vasile Luca și Teohari Georgescu. Pe fondul unui război de uzură la care aceștia asistă neputincioși (semn al deposedării lor indubitabile de grația lui Stalin) și după vizita secretă pe care Dej o face la Moscova în ianuarie, vine ședința plenară a CC al PMR, din 26–27 mai 1952, cînd, sub pretextul foarte ușor de găsit al unor nerealizări de ordin economic, blamul partidului cade necruțător asupra celor trei (merită reținut, în context, că această corosivă Plenară este cea care va coopta, ca membri supleanți ai CC, pe Gh.Stoica, Ghizela Vass și pe tînărul — de 34 de ani — și deja intransigentul N.Ceaușescu). Ca detaliu tactic, de notat că în acel moment atacul la Ana Pauker se dă prin ricoșeu, principalii loviți fiind companionii săi. Acuzațiile sînt desprinse din panoplia stalinistă a suprarealismului lozincard: V. Luca, pentru că a pierdut „simțul de clasă, s-a rupt de partid, de clasa muncitoare, s-a înconjurat de elemente dușmănoase, s-a ridicat împotriva liniei generale a partidului, a introdus propria sa linie oportunistă de dreapta", este scos din CC și trimis în fața Comisiei Controlului de Partid pentru „grave abateri" (...) în sistemul financiaro-bancar și al schimbului de mărfuri" ce-i vor fi fatale; în paralel, Marea Adunare Națională îl destituie, la 28 mai, din funcția de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, după ce, în prealabil, Luca pierduse, pe 9 martie, și comanda Ministerului Finanțelor. La rîndu-i, Teohari Georgescu va plăti pentru că „a manifestat o atitudine împăciuitoristă față de devierea de dreapta a lui V. Luca, căutînd să ascundă propriile sale

Teohari Georgescu

greşeli de dreapta, lipsa sa de combativitate (...) şi pierderea vigilenţei revoluţionare"; ca urmare, la 28 mai acesta pierde şefia Ministerului de Interne şi poziţia de vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, funcţii în care

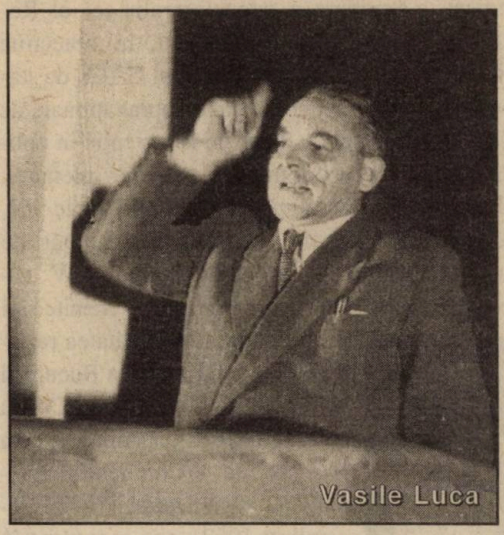
Vasile Luca

vor apare doi dintre discipolii lui Dej, Al. Drăghici, respectiv Gh. Apostol.

Culmea abaterilor o atinge Ana Pauker, capabilă, în raţionamentul Plenarei, de o foarte largă oscilaţie stînga — dreapta pe linia deviaţionismului de partid: „a avut o poziţie de sprijinire a devierii de dreapta a lui V. Luca, (...) a deviat ea însăşi (...) în problemele agriculturii şi colectărilor, de care răspundea"; „a săvîrşit şi abateri de stînga (...) în problema construirii gospodăriilor agricole, tolerînd încălcarea principiului liberului consimţămînt". Semnalul trimis partidului prin intermediul acestor ţapi ispăşitori privea însă ştirbirea unei autorităţi pe care deja Dej şi-o anunţă, în subtext, foarte clar. Nu este deloc un detaliu că partea finală a acuzaţiei Anei Pauker incriminează „relaţii neprincipiale în interiorul conducerii partidului": „Între V. Luca, T. Georgescu şi A. Pauker au avut loc întîlniri şi discuţii (...), lucru pe care l-au ascuns partidului (...). Ei priveau sectoarele de activitate ce le fuseseră încredinţate ca un fel de feude, de domenii personale". Marea şansă a lui Dej va fi că, pătrunsă pînă la nivelul genei de disciplina de partid, al cărei avocat fusese decenii la rînd, Ana Pauker va admite toate aceste greşeli şi va solicita, disciplinată, ajutorul partidului pentru remedierea lor. Dej o va ajuta, ajutîndu-se: în prima fază, Ana Pauker va primi (doar) un avertisment pe linie de partid, nu va fi realeasă în Secretariatul şi Biroul Politic al CC, ci doar (pe poziţia a 5-a!) în Biroul Organizatoric, pentru ca în lunile următoare să piardă, şi pe linie de stat, poziţiile–sursă ale puterii sale: Ministerul de Externe (la 10 iulie, în favoarea lui Simion Bughici, fost ambasador la Moscova) şi formala vicepreşedinţie a Consiliului de Miniştri (24 noiembrie). La fel de important ni se pare a fi faptul că acest al doilea val de epurări este pus sub o lozincă ce reflectă puternica inspiraţie stalinistă a afacerii: „Pentru continua întărire a partidului" (v. „Scînteia", din 3 iunie 1952, broşura omonimă apărută în acelaşi an la Ed. PMR, precum şi articolul disculpator — din perspectiva lui Dej — semnat de C. Niculceanu, în „Probleme economice", iunie–iulie 1952).

„Cutremurul" la vîrf din 1952 a avut două feluri de consecinţe: pe termen scurt, Dej obţine controlul deplin şi nedisimulat asupra aparatului de partid, legînd totodată eşecurile evidente ale politicii economice şi sociale de numele adversarilor săi epuraţi. Ca toate ţările–satelit, România se putea înscrie şi ea, în 1953, într-un „nou curs" după modelul sugerat de Hruşciov. Programul acestuia era oficial lansat de Gheorghiu-Dej chiar în cuvîntarea de 23 august, fiind apoi reluat şi nuanţat în Plenara CC al PMR, din 19 aprilie, şi în lucrările Congresului II al PMR, succesiv amînat de trei ori pentru ca Dej să vadă cît de departe este dispusă Moscova să meargă pe calea reformei (anunţat iniţial pentru martie 1954, Congresul este amînat pentru octombrie acelaşi an pentru, ca în final, să se desfăşoare în decembrie 1955). Pe termen lung, Dej îşi implantează propria echipă, în faţa căreia îi va fi mult mai uşor să declare, în şedinţa nocturnă şi secretă, din martie 1956, ce urma Congresului XX al PCUS, că iconoclastul raport prezentat de Hruşciov, în noaptea de 24—25 februarie, nu are nici o relevanţă pentru partidul comuniştilor români din moment ce aici sămînţa răului fusese anihilată odată cu epuraţii anului 1952!

În fine, al treilea moment al luptei la vîrf din PMR se petrece în 1957 şi a fost, dacă acceptăm ipoteza lansată de Georges Haupt în clasicul său studiu din 1968 (din „Revue française de science politique", august), cel mai abracadabrant dintre toate. Preparativele fuseseră făcute din timp. La 4 octombrie 1955, Emil Bodnăraş fusese numit prim–vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, în locul lui Iosif Chişinevschi, iar Al. Bârlădeanu îi succeda lui Miron Constantinescu în calitate de vicepreşedinte al aceluiaşi organism şi de preşedinte al Comitetului de Stat al Planificării. În momentul în care, în iunie 1957, Molotov, Kaganovici şi Bulganin convoacă Prezidiul CC al PCUS în speranţa destituirii lui Hruşciov, Dej, mizînd pe o victorie a fracţiunii Molotov, purcede la lovitura finală asupra celor doi (ambii membri, în februarie 1956, în delegaţia română trimisă la Moscova la Congresul XX al PCUS), al căror act de acuzare pentru excluderea din CC al PMR — ca agenţi ai lui Hruşciov — era deja pregătit. Victoria lui Hruşciov în PCUS nu va schimba destinul lor, ci doar acuzaţia ce li se aduce: din agenţi ai lui

Hrușciov, Constantinescu și Chișinevschi devin ... relicve ale stalinismului și aparențele sînt salvate.

Naționalism economic

Toți autorii care au scris pînă acum despre România anilor '60 (de la Ghiță Ionescu la Vl. Tismăneanu, trecînd prin St.Fisher-Galați, John M. Monthias, J.F. Brown, Kenneth Jowitt sau David Floyd) sînt de acord că independența afișată de PMR a fost, la origine, o rezistență economică. Rezistență fundamentată, trebuie s-o spunem azi, pe mitul eminamente stalinist al vocației transformative a industrializării intensive — altfel spus, Dej îl înfruntă pe Hrușciov cu o armă pe care o moștenea de la Stalin. Nu găsim însă aceeași unanimitate în privința apariției semnelor desprinderii de Moscova, fiind lansate, în timp, mai multe ipoteze de lucru: **1958** (retragerea Armatei Roșii), **1960** (Congresul II al PMR), **1961** (Plenara CC al PMR din 30 nov.–5 dec.), **1963** (conflictul deschis în cadrul CAER) sau **1964** (celebra „Declarație" din aprilie).

1945: Lucrețiu și Elena Pătrășcanu, în locuința lor din București, str. V. Lascăr, nr. 100

În opinia noastră, nici unul dintre aceste evenimente nu poate explica, singur, alegerea de către Dej a căii „naționalismului resurgent", cum o numea George Gross într-un articol dedicat „roadelor autonomiei românești" (în „Problems of Communism", ian.–febr. 1966). Toți acești ani sînt, mai curînd, trepte pe care Dej, „dictatorul viclean" (Arthur Conte, *Les dictateurs du XXe siècle,* Paris, 1984) le urcă răbdător, beneficiind pe rînd de solidaritatea și rivalitățile propriei echipe, ca și de reținerea Moscovei — din ce în ce mai preocupată de China — de a provoca un posibil 1956 românesc.

Este foarte probabil că Dej, mereu neîncrezător în imprevizibilul Hrușciov, a resimțit, după cum sugerează unii autori, încă din 1958–1959 un oarecare interes pentru veștile care veneau de la Beijing. În paralel, după 1955 îndeosebi, Dej face eforturi pentru ameliorarea relațiilor cu altădată ereticul Tito, secondînd astfel, formal, Kremlinul care încerca același lucru cu mai puțin succes. La 23 iunie 1956, președintele iugoslav vine pentru trei zile în România, pentru ca pe 20 octombrie o delegație condusă de Gheorghiu-Dej să înceapă o vizită oficială de nouă zile la Belgrad, vizită ce va crea premisele elaborării proiectului comun „Porțile de Fier" la viitoarea întîlnire, din noiembrie 1963. Pe plan intern, Congresul PMR, din iunie 1960, lansează două proiecte ambițioase: un program de industrializare și un plan general de dezvoltare pînă în 1975 (la care mai putem adăuga un al treilea, la fel de ambițios și poate mai curajos: propunerea, la Plenara din noiembrie–decembrie '61, de scriere a unei Istorii a PCR). Aceasta nu împiedică Bucureștiul ca, în principiu, să-și declare încă adeziunea la linia sovietică de integrare economică a țărilor din CAER, după principiul „diviziunii internațional–socialiste a muncii". Semne de ameliorare apar și în relațiile dintre România și SUA, mai ales după semnarea acordului din 20 martie, de la Washington, privind lichidarea unor pretenții și restricții de ordin economic. La cea de-a XVI-a sesiune CAER de la Moscova, din 6–7 iunie 1962, apar primele semne clare ale unui dezacord românesc, pentru ca apoi, prin hotărîrile Plenarei lărgite a CC al PMR, din 5–8 martie 1963, Bucureștiul să dea semnalul clar de susținere a negociatorului-șef al României, Al.Bârlădeanu, în obiecțiile sale referitoare la planul CAER de stabilire a unor organe supranaționale de control cu drept de intervenție în politica economică a statelor membre. După sesiunea CAER din iunie '62, Bucureștiul primește un număr de vizite — Hrușciov în iunie, W. Ulbricht în septembrie ș.a. — menite să-i convingă de iraționalitatea rezistenței lor. Mai mult, la București se va întruni cea de-a XVII-a sesiune CAER, concomitent cu a II-a ședință a Comitetului Executiv al organizației (14–20 decembrie 1962), cea care pune în discuție sistemul decontărilor multilaterale în comerțul dintre țările membre și înființarea „Băncii Internaționale de Colaborare Economică", o încercare *in extremis* de a suplini, printr-o Bancă a țărilor socialiste, lipsa de fonduri investiționale ce caracteriza economia țărilor din Est, inclusiv România. Dej însă nu se lasă impresionat de aceste declarații de intenții, astfel încît România va avea în 1963–1964 o serie de inițiative care vor surprinde nu numai pe aliații ideologici, dar și pe observatorii occidentali ce monitorizau evoluțiile din Est; absența lui Dej la aniversarea celor 70 de ani ai lui Walter Ulbricht în Berlinul de Est, în iunie 1963 (ca și, la 17 aprilie 1964, absența lui Dej de la sărbătorirea septuagenarului Hrușciov, căruia i se va „dărui" în schimb Plenara simultană de la București, cu incomoda „Declarație" anexă...); concomitent, publicarea în România —

singura țară–satelit care o face înainte de a primi foc verde de la Kremlin — a unor fragmente din celebra „scrisoare în 25 de puncte", din 14 iunie 1963, a CC al PC Chinez în legătură cu problemele divergente dintre Moscova și Beijing; România este totodată singura țară din bloc ce reia, după înghețul dictat de URSS în 1961, legăturile cu Albania, astfel că pe 21 decembrie 1963 Radio Tirana anunța cu mîndrie că la funerariile lui Medar Stila (fost președinte al Adunării Populare albaneze) participaseră ambasadorii român și chinez. Ca pentru a arăta că obiceiurile românești nu sînt neapărat legate de persoana lui Hrușciov (înlăturat la 14 octombrie 1964 și succedat de L.I. Brejnev), Dej absentează și la întîlnirea CAER, din noiembrie același an, cu noua conducere sovietică de la Moscova.

Dincolo de unele acțiuni manifeste de derusificare oficializată, breșa principală provocată de echipa lui Dej își va găsi un alibi extraordinar într-un articol publicat, în februarie 1964, de economistul sovietic E.B. Valev, în revista „Vestnik Moskovskogo Universiteta" a Universității Lomonosov din Moscova. Intitulat „Problemele dezvoltării economice a raioanelor dunărene din România, Bulgaria și URSS", articolul demonstra, pe baza unor hărți ce alipeau sudul României, nordul Bulgariei și estul URSS, necesitatea unor „complexe economice interstatale". Sub titlul „Concepții potrivnice de bază ale relațiilor economice dintre țările socialiste", vine de la București, prin coloanele revistei „Viața Economică", din 12 iunie 1964, un răspuns de o duritate extremă: „labirintul de formulări obscure *(ascunde, n.n.)* tendința de desprindere din ansamblul economiilor naționale a unor fîșii din teritoriu (...). Cu alte cuvinte și în ultimă instanță, este vorba de o încercare de teoretizare a unui proces de dezmembrare a economiilor naționale și a teritoriilor naționale ale unor state socialiste". Acest răspuns a fost în realitate un adevărat spectacol mediatic: acest număr al „Vieții Economice" apărea cu un supliment masiv în care poziția românească era tradusă, pe hîrtie velină, în engleză, franceză, germană, spaniolă și rusă, astfel încît ecoul ei să ajungă departe. Aceleași motive — similitudinea de idei cu Valev — vor sta la baza atacului la care vor fi supuse lucrarea din 1964 a economistului cehoslovac Jiri Novozamsky despre „planificarea supranațională" (v. „Lupta de clasă", ian. 1965) sau Congresul din mai 1964 al Societății de Geografie a URSS. Din șeful celui mai servil satelit al URSS, Dej devine la mijlocul deceniului șapte, spre surpriza nu numai a lui G.Haupt *(art.cit.)*, „l'enfant terrible de l'Europe de l'Est". Teribilism sau impostură? — ne putem întreba azi.

Liberalismul de circumstanță

Retrospectiv, apare într-adevăr clar că stalinismul lui Dej a fost, cum nota Vl. Tismăneanu, mai mult unul instinctual decît unul plecat din convingeri ideologice. Din păcate, a fost cu atît mai durabil, în ciuda unor argumente care, într-o manieră simplistă după părerea noastră, i-au construit lui Dej o posteritate pe care nu o merită. Să reluăm cîteva din acest argumente.

La mijlocul lui noiembrie 1960, editorii buletinului Comitetului „Free Europe" de la New York (adică excelentul instrument de monitorizare care a fost revista „East Europe", inițial numită „News from behind the Iron Curtain") rămîneau surprinși să audă de la Radio București numit orașul Stalin pe vechiul și adevăratul său nume, Brașov. De-abia în decembrie 1960 avea să vină și confirmarea oficială a acestei reorganizări, prin decizia MAN, ca vechile regiuni Constanța, Craiova, Timișoara etc. să revină la numele lor tradiționale de Dobrogea, Oltenia, Banat ș.a.m.d. În anii următori, profitînd magistral de conflictul celor două superputeri comuniste, România lui Dej supune Kremlinul unui adevărat șantaj („the successful Rumanian use of blackmail", spune inspirat Richard Burks, în „Problems of Communism", martie 1964); dar nu trebuie pierdut din vedere că, la momentul respectiv, în conflictul dintre Moscova și Beijing rușii și nu chinezii erau invadatorii ideologici. În consecință, linia apărată de Dej era cea a unui conservatorism monolitic de extracție stalinistă (sau un „stalinism luminat", după Haupt), în care curajul maxim mergea (doar) pînă la acordarea unei importanțe egale tuturor vocilor din angrenaj.

Derusificarea declanșată de Gheorghiu-Dej nu înseamnă decît un liberalism de circumstanță. Desființarea (într-un fel „naționalizarea") Institutului de Limbă Rusă „Maxim Gorki", a Institutului Româno-Rus și a rețeleimamut a librăriilor „Cartea Rusă", dispariția în 1963 a ediției românești a revistei sovietice „Novoe Vremia", („Timpuri Noi") și înlocuirea ei cu mult mai liberalul, pe moment, săptămînal „Lumea" au fost în acel moment semne spectaculoase de căutare a unei linii naționale în experimentul comunist. Din păcate, ele nu au devenit mult mai mult decît atît din moment ce, în loc să scadă, implicarea partidului la toate palierele societății a crescut, iar România lui Dej nu-și dezminte nici o clipă caracterul polițienesc.

Depozitarii memoriei lui Gheorghiu-Dej leagă, prin mijlocirea unor cifre, numele acestuia de fenomenul complex al modernizării de după 1960. Raționamentul e just, dar suportă corecții de rigoare. În 1964, de exemplu,

comerțul extern al României era îndreptat în proporție de 33% către statele necomuniste și (doar) 41% către Uniunea Sovietică (față de 20%, respectiv 69% în 1955). În 1964, litoralul modernizat al Mării Negre primea 180.000 de turiști, din care 10.000 scandinavi și 30.000 vest-germani. Aceste cifre și procente nu reflectă însă cosmopolizarea bruscă a României, ci sînt doar interfața nevoii regimului de devize necesare proiectelor economice proprii (proiecte pentru care Stalin l-ar fi felicitat). Gramajul de xenofobie din rețetarul ofensivei antiruseşti a lui Dej — publicarea în 1964, sub îngrijirea lui Andrei Oțetea, a manuscriselor lui Marx despre români, descoperite la Amsterdam de profesorul polonez Stanislaw Schwann, debarcarea lui Mihai Beniuc de la conducerea Uniunii Scriitorilor, în februarie 1965, și înlocuirea lui cu Demostene Botez etc. — este indubitabil. Rusofobia tolerată de Dej (o canalizare în interesul partidului a rusofobiei românești tradiționale) este resentimentară și nu ajunge niciodată pînă la punerea în discuție a sistemului însuși; din contra, ea favorizează apariția „căii românești spre comunism" și întărește regimul de la București, făcîndu-l cu atît mai impermeabil la curente critice sau reformatoare. Un bun exemplu din acest punct de vedere este Declarația Plenarei lărgite a PMR, din 15–22 aprilie 1964, document oficial devenit aproape obiect de cult în deceniile următoare și care este, la o lectură atentă și actualizată, un pur manifest al ortodoxismului ideologic elaborat de un partid cu pretenții „naționale" ce-și arogă dreptul de a pleda pentru unitatea de monolit a rețelei comuniste mondiale (Declarația era semnată „CC al PMR" tocmai pentru a sublinia coeziunea fără fisură a echipei de la București, iar în cele șapte capitole ale sale cele mai „curajoase" cereri sînt puse la adăpostul unor citate din evangheliile dogmei — Engels este citat de două ori, Lenin de șase, iar Declarația din noiembrie 1960 a Consfătuirii partidelor comuniste și muncitorești de la Moscova de patru ori).

În privința „deschiderii" regimului lui Gheorghiu-Dej trebuie reținut și interpretat ca atare faptul că, în timp ce la Belgrad făcea valuri „afacerea Mihailov" (tînăr asistent la Facultatea de Filosofie din Zadar, Mihailo Mihailov publică la începutul lui 1965, în lunarul literar „Delo", articolul „Moscova în vara lui 1964", în care spune că lagărele morții apar în Rusia din 1921, deci înainte de Hitler, și că regimul comunist are puncte comune cu Inchiziția epocii regelui Spaniei, Filip al II-lea), în timp ce în Polonia, Ungaria și Cehoslovacia apăreau Tibor Dery, Leszek Kolakowski sau Ladislav Mnacko, rezistența intelectuală a României se rezumă la producții cu cheie de genul piesei lui Teodor Mazilu, din 1962, „Proștii sub clar de lună", fapt ce-l îndreptățește pe Randolph Braham — cel care oferă exemplele de mai sus — să vorbească de un „oportunism mai accentuat al intelectualilor români" (mai concesiv, Haupt observa doar dezbinarea intelectualilor comuniști rebeli).

Acesta a fost climatul intern care a primit entuziasmat liberalismul mimat al lui Gheorghiu-Dej. Un Dej care, de la un anumit moment, pare fie a se molipsi de polimorfismul partidului pe care-l conduce, fie a fi agentul provocator al acestui polimorfism. Fotografiile de presă ale anilor 1944–1950 ne înfățișează — cum bine observa Mary Ellen Fischer (*Nicolae Ceaușescu. A Study in Political Leadership*, Londra, 1989) — un Gheorghiu-Dej cu înfățișare comună, mai ales în haine de lucru sau în cămașă deschisă pe piept *à la proletaire*, cu o mină de tovarăș de treabă și o permanentă „five o'clock shadow" pe obraji — asta spre deosebire de un Pătrășcanu în costum, elegant, sofisticat, mereu proaspăt bărbierit și, în consecință, perdant. În anii '60, revistele ilustrate de la București ne prezintă un alt Dej, întruchiparea prosperității sobre a celui ce conduce, a liderului care a redescoperit plăcerea costumului bine croit și a cravatei în ton.

Memoria și istoria, laolaltă, nu ne pot spune care din ei a fost adevăratul Gheorghiu-Dej și poate nici nu mai contează. Poate oricare, poate nici unul. ■

Grafică militantă din vremea lui Gheorghiu-Dej: „Grevă 1933", de Iulian Olariu

În numele „intereselor superioare de partid și de stat"

Gheorghiu-Dej, poliția secretă și puterea

Marius OPREA

Ceea ce individualizează conflictele din interiorul partidelor comuniste ale „blocului sovietic" pînă în anii '60 este duritatea lor. Copiind fidel practica din Rusia sovietică a anilor '30, dobîndirea pozițiilor de conducere a respectat în cazul comuniștilor din țările-satelit regula potrivit căreia „nu-ți poți pierde puterea fără a risca să-ți pierzi viața". Excepțiile au fost rare.

Imediat după intrarea lor în legalitate, comuniștii din România au fost asistați în acțiunile întreprinse pentru preluarea puterii totale asupra țării de „tovarășii sovietici". Controlul s-a exercitat nu numai asupra modului în care era aplicată doctrina stalinistă de sovietizare, ci și în gestionarea tensiunilor existente între diferitele grupări din interiorul partidului. Pîrghiile acestui control funcționau prin intermediul legăturilor cu „centrul" stabilite de membrii din conducerea PCR care aveau calitatea de ofițeri acoperiți ai INU (*Innostranîie Upravlenie,* Direcția de informații externe a NKVD/MGB) sau ai spionajului militar (GRU), prin emisarii speciali sovietici, prin oficialii din Comisia Aliată de Control și ai Ambasadei URSS, cît și prin cei ai rezidenței serviciului de informații sovietic, ai spionajului și contraspionajului militar din România. Rapoartele politice și militare ale agenturilor, sintetizate de Molotov, Beria, șeful NKVD/MGB, V. S. Abakumov, comandantul contraspionajului militar SMERȘ, sau notele lui A. I. Vîșinski, trimisul special la București, erau depuse în mapa zilnică de pe biroul lui Stalin.

Toată rețeaua de direcționare a PCR care funcționa permanent era completată de instrucțiunile directe, solicitate sau trimise de conducerea de la Kremlin. Supravegherea de către sovietici a conflictelor dintre facțiunile comuniste din România a ocupat, în cadrul acestui control, un rol esențial. Fără să facă prea dese intervenții în soluționarea tranșantă a lor, tensiunile dintre liderii PCR, care uneori degenerau în certuri, nu puteau fi tolerate de sovietici atunci cînd amenințau să se acutizeze și să aducă prejudicii unității de acțiune în procesul de sovietizare. Atent gestionate de conducerea de la Kremlin, aceste lupte au fost prezente în viața comuniștilor din România, așa cum recunoștea, în 1966, Nicolae Ceaușescu, „și în anii de după reintrarea partidului în legalitate și chiar după cucerirea puterii".

După 23 august 1944, miza tensiunilor din PCR era foarte mare: stabilirea celui care urma să ocupe primul loc în ierarhia partidului. Criza de conducere urma să fie soluționată la Moscova, de la care liderii angrenați în lupta pentru putere așteptau deznodămîntul cu răsuflarea tăiată. Fiecare, prin metodele ce îi stăteau la îndemînă, încerca să influențeze o soluție finală favorabilă. Majoritatea celor angrenați în această luptă aveau vechi legături cu poliția secretă sovietică, de care încercau să profite. Apartenența la structurile NKVD/MGB a fost uneori determinantă în evoluția politică, agentul acoperit avînd avantaje, în funcție de puterea de influență pe acest canal de comunicare cu Moscova și de poziția celui care îl recrutase și îl coordona, dar și dezavantaje — atunci cînd „legătura" superioară din aparatul de informații cădea în dizgrație.

Intrigile și manevrele lui Dej

Posibilitatea de discreditare a rivalilor prin rapoarte concepute la București nu a fost neglijată de cei care luptau pentru întîietate în PCR. În cursul manevrelor sale abile și îndrăznețe care aveau să-i aducă puterea, Gheorghiu-Dej, agent al NKVD încă din anii '30, a utilizat împotriva rivalilor aceste mijloace, care au făcut însă parte și din arsenalul taberei opuse. Ana Pauker, racolată și ea ca agent sovietic tot în anii '30, Vasile Luca și Teohari Georgescu lucrau și ei cu serviciile sovietice. Din sarcina acestora, Pauker constituise Divizia „Tudor Vladimirescu", fiind recompensată cu un grad de ofițer

11 martie 1945: A. I. Visinski prezidează întrunirea organizată la Legația sovietică din București cu ocazia instituirii autorității românești asupra N-E Transilvaniei

superior, iar între acțiunile lui Vasile Luca se cunoaște recrutarea în NKVD la Cernăuți, în 1940, a lui Alexandru Nicolski — viitor subdirector al Securității; Teohari Georgescu fusese instruit la Moscova din ordinul lui Dimitrov, în august 1940, de NKVD în tehnici de cifrare și diversiune și retrimis în țară ca persoană de legătură cu Secția română a Cominternului. Surclasat de pozițiile celor trei în aparatul poliției secrete sovietice, Dej l-a atras de partea sa pentru a-l sprijini în tainicele acțiuni împotriva „moscoviților" pe Emil Bodnăraș. Acesta era unul din cei mai redutabili agenți sovietici din PCR. Ofițer al vechii armate, Bodnăraș a fugit în URSS unde, după condamnarea sa în contumacie de un tribunal din România pentru dezertare, a fost racolat la începutul anilor '30 de NKVD și pregătit ca spion. Relațiile lui în aparat erau la cel mai înalt nivel: „Spre sfîrșitul anului 1933, cînd Menjinski mai trăia, el conducea resortul special unde eu lucram. Legătura mea era unul din ajutoarele principale ale conducerii acestui organ", povestea într-o ședință a Biroului Politic, din martie 1961, Emil Bodnăraș, relatînd trimiterea sa cu misiune de spionaj în România din ordinul direct al lui V. R. Menjinski, succesorul lui F. E. Dzerjinski la conducerea poliției secrete sovietice. Cu același prilej, Dej, Maurer și Bodnăraș au rememorat circumstanțele în care, la începutul anului 1946, după o întîlnire cu Vîșinski, au luat inițiativa alcătuirii unei scrisori către Stalin, privind „linia greșită" pe care se situa gruparea condusă de Ana Pauker. Scrisoarea nu a fost pînă la urmă trimisă. Este însă bine de reținut acest episod, care arată că practica delațiunii era una din armele arsenalului luptelor pentru cîștigarea favorurilor Moscovei, la București, Praga, Sofia sau la Varșovia. Trimișii sovietici erau, în capitalele estului și centrului european, pe cît de temuți, pe atît de curtați din cadrele comuniste. La București, Ana Pauker devenise expertă în captarea bunăvoinței: „Ana strălucea. Nu era ușor să nu te clintești în fața felului ei arogant, foarte dibaci, cu care zăpăcea și încînta oamenii în casa ei, începînd cu Sadoveanu și terminînd cu tot felul de emisari care circulau prin țară. Pentru mine — recunoștea, în 1961, Bodnăraș — relațiile ei cu oficialitățile sovietice de la noi pe care le afișa ostentativ nu erau fără putere de influență". Dej își amintise și el cu trei ani mai devreme, la Plenara din 9–10 iunie 1958, că Ana Pauker „avea casa deschisă, cu gustări, primea vizite cu discuții, acasă era centrul de tragere a sforilor". Cu astfel de metode, Pauker i-a atras de partea sa pe reprezentanții sovietici de marcă la București: generalul Susaikov, de la Comisia Aliată de Control, ambasadorul Simion Kaftaradze și alți mulți funcționari mai mărunți, ca să nu mai vorbim de activiști ai partidului din România, care o ascultau înfiorați povestind despre întîlnirile cu Stalin, relațiile cu Manuilski și prietenia ei cu Molotov.

În replică, deși Teohari Georgescu (trecut în tabăra Anei Pauker) controla Ministerul de Interne, în structurile acestuia, ca și în SSI (aflat în subordinea Consiliului de Miniștri) Dej își plasase proprii săi oameni. Mulți dintre ei erau piese valoroase pe tabla de șah a conflictului cu tabăra „moscovită", fiind capacitați de Gheorghiu-Dej din grupul celor 46 de agenți sovietici care făcuseră pușcărie în România, prilej cu care i-a cunoscut. Acești vechi NKVD-iști, printre care cei mai importanți erau Serghei Nikonov, Pantiușa Bodnarenko, Petea Goncearuc, Vania Didenko, Mișa Postanski au făcut carieră în SSI, Securitate și chiar în partid, fiind recompensați astfel de către Dej pentru excelentele legături cu Moscova pe care i le-au asigurat. Mai mult, liderul comunist l-a cultivat atent și l-a cîștigat de partea sa pe generalul NKVD Grigori Fedicikin, creator al rețelelor sovietice de spionaj în Balcani, devenit șeful rezidenței din România (1945–1947), care se purta în București „aidoma unui vicerege". După 1948, Dej a cîștigat și prietenia lui Marc Mitin, redactorul șef al revistei Cominformului, membru în CC al PCUS și unul dintre biografii oficiali ai lui Stalin, care va avea un rol hotărîtor în acuzarea ulterioară a „deviatorilor" Vasile Luca, Teohari Georgescu și Ana Pauker. Izolarea acestui grup de canalele de comunicare cu Moscova ale agenților secreți sovietici avea să-și arate efectul în condițiile suspiciunilor staliniste față de veteranii cominterniști la începutul anilor '50, cînd NKVD/MGB nu va ezita să avizeze urmărirea liderilor facțiunii „moscovite" din PCR.

Lucrețiu Pătrășcanu era un mai vechi inamic al lui Gheorghiu-Dej, căruia îi provoca teribile complexe intelectuale, ulterior înecate în accese de furie. Pătrășcanu detesta profund intrigile bizantine întreținute între cele

două tabere din partid și ignora relațiile cu oculta emisarilor sovietici, arătîndu-se mai degrabă preocupat de imaginea publică și popularitatea sa în ochii masei largi a membrilor de partid. Pradă propriului orgoliu, Pătrășcanu persista în credința că acestea ar fi suficiente argumente pentru o viitoare cauționare de către Moscova a puterii propriei persoane asupra partidului. Iluzie care avea să-i fie fatală *(v. „Dosarele Istoriei", nr. 2/1996).*

Filajul securității asupra partidului

După ce a cîștigat puterea, Dej nu a renunțat la vechea sa pasiune pentru activitățile poliției secrete. Retras pentru întreaga viață în obscuritatea intrigilor și a rapoartelor secrete, îi urmărea cu perseverență, cu ajutorul Securității, „pe tovarășii săi de drum", pierzîndu-și încetul cu încetul încrederea în toți cei care îl înconjurau. Această pasiune poate fi socotită maladivă, din momentul în care liderul de la București a ordonat chiar filajul vieții intime a propriilor fiice. Un raport secret al Secției CC pentru controlul muncii la Ministerul Forțelor Armate, Ministerul Afacerilor Interne și Justiție, din aprilie 1968, consemna că în trecut s-a efectuat „urmărirea informativă a unor tovarăși din conducerea partidului" din ordinul lui Dej. Astfel, „maiorul Alexandru Aliman din Direcția a XI-a a relatat că în anul 1955 a găsit în dulap dosare din care rezulta felul cum au fost supravegheate deplasările tovarășilor din conducerea partidului și persoanele cu care acestea veneau în contact. Colonelul Ion Marcu din

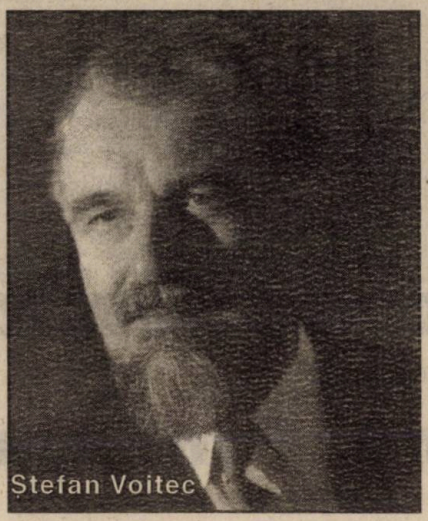
Ștefan Voitec

Inspectoratul de Securitate Ilfov a arătat că, din ordinul lui Drăghici și Pintilie Gheorghe (Pantiușa Bodnarenko), ofițerii însoțitori de mașini întocmeau zilnic rapoarte de activitate, iar fostul colonel Alexandru Szacso a relatat că în 1957 era în posesia unui tabel „pe care figurau numele tovarășilor Nicolae Ceaușescu, Alexandru Bârlădeanu, Ștefan Voitec și alții, cărora li se instalase tehnică de ascultare".

Plasa țesută în jurul partidului cu ajutorul poliției secrete avea să-l învăluiască și pe el: în același raport, colonelul Andrei Arghiropol din Direcția Tehnică recunoștea că prima sa misiune în Securitate „a fost interceptarea în 1949 a convorbirilor tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej, din ordinul lui Alexandru Nicolski și Pintilie Gheorghe (Pantiușa Bodnarenko)".

În primii ani ai „democrației populare", conservarea „liniei" partidului rămînea o problemă de viață și de moarte, indiferent de preț, agenții sovietici urmărind orice eventuală manifestare de independență față de Moscova a liderilor comuniști care gestionau puterea în țările „blocului sovietic". Dej nu a făcut excepție. Fidel pînă la devotiune lui Stalin, el a condamnat cu duritate orice încălcare a voinței acestuia și a privit fără umbră de simpatie soarta acelor comuniști care cutezaseră să dea o cît de mică notă personală „dictaturii proletariatului". La finele bătăliei fără sorți de izbîndă, capetele acestora aveau să cadă. ■

Gheorghiu-Dej, DIE și KGB

Începînd cu 2 iunie 1952, cînd a preluat președinția Consiliului de Miniștri și pînă la moartea sa, în 1965, Gheorghe Gheorghiu-Dej s-a implicat total în coordonarea și supravegherea organismelor militare românești (Armata și Internele) și a serviciilor de informații.

În primii ani ai puterii sale depline, Dej a condus structurile militare și de informații în strictă legătură cu Moscova, personal cu Stalin. A fost perioada de tristă amintire a sovietizării tuturor centrelor de comandă din cadrul Armatei și a represiunii violente executate de Securitate la ordinul partidului comunist. Majoritatea celor promovați în funcții sau avansați în grad erau agenți NKVD, etnici români pregătiți în URSS. Tot în acea perioadă a cunoscut o amploare deosebită fenomenul trimiterii unor cadre de nădejde ale PCR la studii în URSS. Mii de persoane au studiat la institute și academii celebre: „Felix Djerjinski", „Frunze", „Lomonosov" și altele. Dat fiind acest fapt, în anii '50 numărul agenților Moscovei a sporit considerabil

în țara noastră, aceștia fiind plasați în punctele esențiale în sistemul puterii.

Toate aceste aspecte s-au petrecut cu aprobarea și cunoștința personală a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Iunie 1958 pare să fie primul pas al lui Gheorghiu-Dej către independența relativă a României. Odată retrași consilierii sovietici din structurile militare, apar primele încurajări pentru creșterea elementului românesc în personalul acestora. La sfîrșitul anilor '50, apar primele acțiuni, timide, ce-i drept, de contraspionaj îndreptate împotriva „marelui frate" de la Răsărit. Cu toate acestea, una din cele mai puternice rețele de spionaj ale secolului, cea condusă de ofițerul român de Securitate Mihai Caraman, la Paris, sfîrșește prin a fi controlată și atrasă în beneficiul KGB. Un document semnificativ este studiul (redactat în iunie 1995 și difuzat prin rețeaua Internet) realizat de Institutul Național de Studii de Apărare al SUA. În ceea ce privește România, la capitolul „Serviciul de spionaj", studiul precizează: **„DIE a fost format la mijlocul anilor '50, cu asistență sovietică. Pînă la începutul anilor '60, România și-a trimis ofițerii de informații la un curs de doi ani de pregătire al KGB, în materie de spionaj, undeva lîngă Moscova. În 1964, liderul român Gheorghiu-Dej a întrerupt cooperarea DIE cu KGB și a stabilit un centru de pregătire al agenților români la Broșteni, în județul Suceava".** Acest aspect, al acțiunilor de independență a României față de Moscova, este confirmat și de Jeffrey T. Richelson, în cartea sa *Secolul spionilor. Spionaj în secolul XX*, editată de Oxford University Press, în 1995. Autorul afirmă că **„românii au rupt relațiile lor cu KGB în 1964".** ■

Radu TUDOR

• document inedit • document inedit • document inedit • document inedit • document inedit •

Crime și răzbunări în stil comunist

Ghiță ordonă, Pantiușa execută

Cristian TRONCOTĂ

Despre caruselul crimelor și atrocitățile săvîrșite de conducerea Partidului Comunist Român în perioada „dejistă" împotriva propriilor membri de partid, în urma cărora au căzut victime Ștefan Foriș, Lucrețiu Pătrășcanu, Remus Koffler ș.a., revista „Dosarele Istoriei" a publicat, în nr. 2/1996, cîteva materiale de substanță, bazate pe studii și cercetări asupra unor documente inedite din arhivele românești și străine.

În acest număr, dedicat în exclusivitate vieții și personalității lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, liderul absolut al României comuniste pînă în primăvara lui 1965, revenim, publicînd aici integral și pentru prima oară „Informarea" făcută de Gheorghe Pintilie, la 15 mai 1967. Menționăm că acest document, deosebit de semnificativ pentru moravurile și năravurile fostului prim-secretar al PMR, vede pentru prima oară lumina tiparului.

Documentul ne dezvăluie — pe lîngă rolul lui Gheorghiu-Dej și a principalilor săi tovarăși și colaboratori în săvîrșirea crimelor — și numeroase alte aspecte legate de: luptele fracționiste din conducerea PCR, atît înainte, cît și după 23 august 1944, obsesia comuniștilor de a identifica informatorii din rîndurile lor folosiți în „anii grei ai ilegalității" de către serviciile secrete de informații și siguranță românești, arbitrariul în luarea hotărîrilor, lichidarea oamenilor doar în baza unor simple supoziții și înainte de a se finaliza cercetările sau de a se aduna probe.

Respectul față de lege a fost, se vede încă o dată, o noțiune străină conducerii partidului comunist. Elocventă în acest sens este mărturia lăsată de Gheorghe Pintilie în fața aceleiași comisii de partid (la 30 august 1967), prin care a recunoscut că unele lucruri (e vorba de crime) le-a făcut „din

convingere", iar altele din respectul față de „disciplina de partid". Mai mult, lichidarea unor membri de rînd ai partidului, care se dovediseră într-adevăr că îndepliniseră misiuni informative pentru Siguranță, se făcea doar în urma unui ordin sau a unei indicații din partea secretarului general, de genul: „să fie curățat". Pînă și cîțiva nuntași, aflați pe un drum de țară, au fost „umflați" și „băgați la răcoare" din ordinul lui Gheorghiu-Dej pentru simplu motiv că nu reacționaseră cum se cuvine la claxonul mașinii ce-l transporta pe secretarul general al partidului...

Dacă e să facem abstracție de înaltele funcții și demnități din ierarhia de partid și de stat ale principalilor protagoniști, Gheorghiu-Dej, Teohari Georgescu și Gheorghe Pintilie, documentul ne pune în fața unei adevărate bande de criminali a căror singură rațiune de a exista a fost doar dorul de răzbunare. Este o imagine cutremurătoare din istoria României, perioada cînd destinul națiunii s-a aflat pe mîinile unor astfel de indivizi, și ale căror fapte ar trebui cunoscute în cele mai mici amănunte, pentru ca ele să nu se mai poată repeta, indiferent de vremuri, oameni, aspirații și circumstanțe.

„Informare

Subsemnatul Pintilie Gheorghe, fiind întrebat la CC al PCR de către tov. Vasile Patilineț despre ceea ce cunosc eu în legătură cu Foriș Ștefan și părerea mea în legătură cu acest caz, relatez următoarele:

Personal, n-am văzut nici un document, nici un material al regimului burghezo-moșieresc din care să reiasă măcar o urmă de legătură a lui Foriș cu Siguranța burgheză și de asemenea nu am cunoștință că ar exista asemenea materiale.

Noi am anchetat ani de-a rîndul pe foștii polițiști și agenți de Siguranță burghezo-moșierești, dar nu s-a putut da nici pe această cale de nici o urmă de legătură a lui Foriș cu Siguranța.

În legătură cu evoluția cazului Foriș, eu cunosc următoarele:

Prin 1941, începuse să se formeze părerea la unii dintre tovarășii aflați în închisoare, printre care și la mine, că ceva nu e în regulă sus la partid.

Era ceva foarte vag. Ne îngrijorau multe căderi ce aveau loc în mișcare atunci.

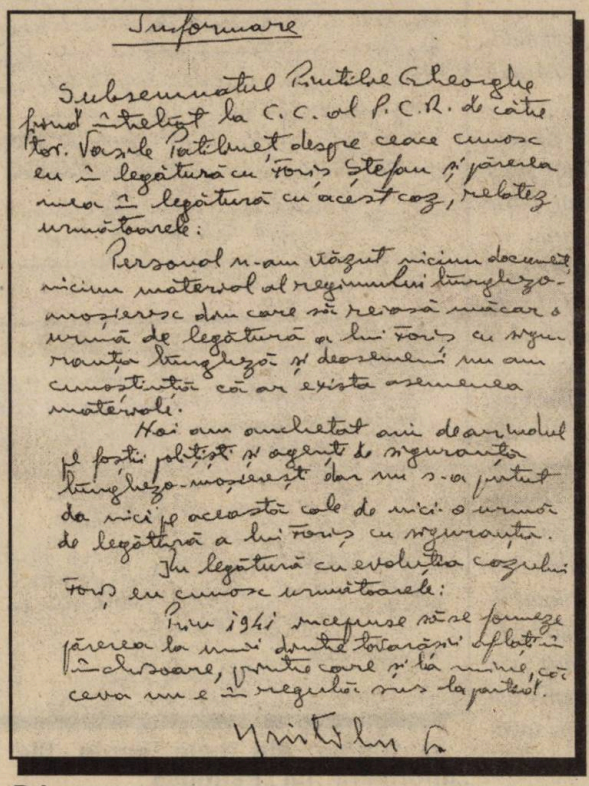

Informare

Subsemnatul Pintilie Gheorghe fiind întrebat la C.C. al P.C.R. de către tov. Vasile Patilineț despre ceace cunosc eu în legătura cu Foriș Ștefan și părerea mea în legătura cu acest caz, relatez următoarele:

Personal n-am văzut nicium document nicium material al regimului burghezo-moșieresc din care să reiasă măcar o urmă de legătura a lui Foriș cu siguranța burgheză și deasemenea nu am cunoștință că ar exista asemenea materiale.

Noi am anchetat ani de-a rîndul pe foștii polițiști și agenți de siguranța burghezo-moșierești dar nu s-a putut da nici pe aceasta cale de nici o urmă de legătura a lui Foriș cu siguranța.

În legătura cu evoluția cazului Foriș eu cunosc următoarele:

Prin 1941 începuse să se formeze părerea la unii dintre tovarășii aflați în închisoare, printre care și la mine, că ceva nu e în regulă sus la partid.

Prima...

Prin 1941 – 1942, s-a trimis din partea partidului (a conducerii), la închisoare o haină scurtă de piele pentru a fi dată lui Gheorghiu-Dej personal. Haina era însoțită de o notiță (scrisoare) din partea conducerii, în care se spunea printre altele, adresîndu-se lui Gheorghiu-Dej: «... tu ca viitor comisar».

Haina am primit-o eu și am mers cu ea s-o dau lui Gheorghiu-Dej. Aceasta însă, aflînd că ea vine de la conducerea partidului, a refuzat s-o primească, exprimîndu-se: «... mama lui, vrea să mă cumpere. Poți să faci ce vrei cu ea, s-o rupi, s-o arunci, ce vrei».

Ulterior, cu alte ocazii, Gheorghiu-Dej a pronunțat față de mine numele lui Foriș, ca fiind cel în care el nu are încredere sau despre care era nemulțumit. Mi-a atras în același timp atenția: «să taci din gură și să nu discuți cu nimeni asta».

Și, într-adevăr, mi-am dat seama că această atitudine a lui nu era cunoscută de nimeni altcineva dintre deținuții comuniști. Toate acestea se întîmplau în închisoarea Caransebeș. În închisoare, era cunoscut că în rîndul partidului apăruseră fenomene de fracționism. Fracționismul de afară s-a repercutat și la închisoare. Prin 1942, fracționismul a luat amploare și fiecare grup căuta să stabilească legătura cu cei închiși și să-i convingă că el are dreptate. Gheorghiu-Dej a dat dispoziție pentru cei închiși, din toate închisorile, să nu ia legătura cu nici un grup, motivînd că nu știm ce e afară și cine are dreptate. Atrăgînd atenția că nu trebuie luat legătura cu nici un grup din partid, Gheorghiu-Dej a precizat că mai ales cu Foriș nu trebuie avut legătură în nici un caz.

S-a atras atenția ca, la nici un material, nimănui să nu i se răspundă. Materialele veneau totuși de la CC către cei închiși, însă nu se răspundea.

În această atmosferă, a sosit la închisoare din partea Comitetului Cen-

tral un document prin care se cerea să înaintăm o situație cu numele tuturor comuniștilor care făceau parte din organizația de partid din închisoare. Gheorghiu Dej, predîndu-mi spre păstrare acest document, a spus: «poftim... dovada!!».

Părerea mea în legătură cu această cerere trimisă din partea Comitetului Central era că dacă aceasta nu e o acțiune de trădare, atunci, în orice caz, e o gravă greșeală, o gravă lipsă de vigilență.

Tocmai în această perioadă, căderile din mișcare au fost mai dese.

De acum a început să se discute despre Foriș că este trădător și cu alți comuniști care făceau parte din conducerea organizației de partid din închisoare, printre care Teohari, Vinte, Chișinevschi. De asemenea, a început să se spună și la secretarii grupelor de partid că ceva nu e în regulă în conducerea partidului. Dar lor nu li se spunea nimic concret și nu se dădeau nume. În această perioadă, Gheorghiu-Dej manifesta preocupare unde ar putea fi găsit Costică Pîrvulescu, deoarece a fost căutat în mai multe locuri pentru a lua legătura cu el și n-a fost găsit. Cu atmosfera aceasta, s-a început din închisoare pregătirea unor tovarăși pentru a se lua măsura de rezolvare a celor aflați în conducerea partidului, în frunte cu Foriș.

După 23 august 1944, eu am primit sarcina de a-l ține sub pază pe Foriș. După ce, la începutul anului 1945, Foriș a fost pus în libertate, tot eu am primit indicația, în iunie 1945, să-l ridic din nou și să-l țin sub pază.

Indicația mi-a fost dată de către Gheorghiu-Dej. Este posibil să fi fost de față și Ana Pauker, atunci cînd mi s-a dat indicația în iunie 1945 pentru a-l reține din nou pe Foriș.

L-am ținut sub pază succesiv, în următoarele locuri: într-o încăpere de la sediul Comitetului Central al partidului, într-o cameră de subsol din clădirea unde locuiam eu și într-o casă de pe strada Popa Șapcă.

Pentru paza lui Foriș, am folosit 2 – 3 tovarăși, însă ei nu știau cine este omul pe care îl păzeau. Tot timpul cît a fost reținut la partid sub pază, Foriș a fost foarte ascultător și disciplinat, respectînd întocmai ceea ce i se cerea. Astfel, i s-a cerut să nu se apropie de fereastră, pentru a nu fi văzut de afară, să nu încerce să strige sau să vorbească cu cineva, să nu spună cine este etc., și el a respectat toate acestea.

Aproape zilnic, dar uneori o dată la două zile eram chemat de către Gheorghiu-Dej și întrebat ce face Foriș, cum se manifestă, ce atitudine are etc. În timpul cît l-am ținut pe Foriș sub pază, Gheorghiu-Dej a mers de multe ori la acesta și a discutat cu el. Ce au discutat, nu știu. Nu am văzut niciodată să fi ieșit de acolo cu ceva scris. Uneori, discuțiile între Gheorghiu-Dej și Foriș erau foarte agitate, strigînd unul la altul.

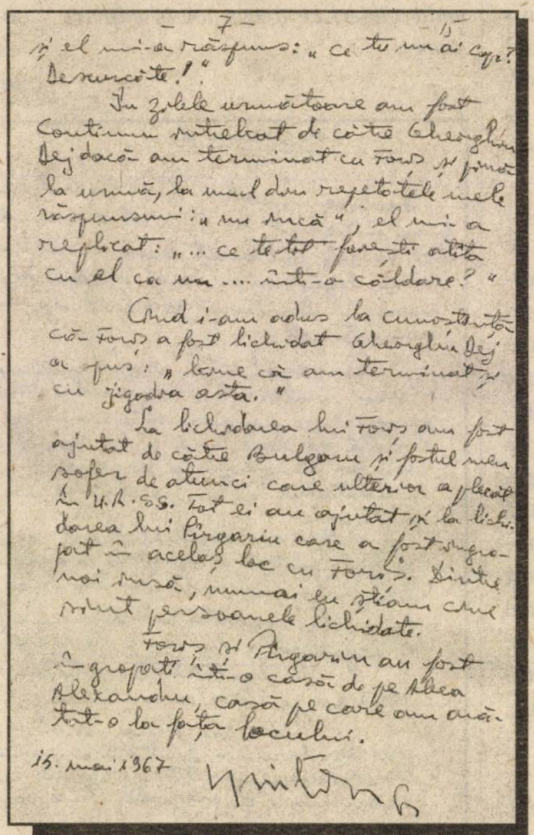

...și ultima din cele șapte file ale „Informării" lui „Pantiușa"

Uneori, Gheorghiu-Dej mergea să discute cu Foriș fiind însoțit și de cîte un tovarăș din conducerea partidului. Printre cei care au mers uneori la Foriș, mi-i amintesc pe Ana Pauker și Teohari Georgescu. Nimeni, însă, nu a luat legătura cu Foriș, fără să fie Gheorghiu-Dej de față. Prin vara anului 1946, am primit indicația de la Gheorghiu-Dej și, separat, de la Teohari Georgescu să iau măsuri pentru lichidarea lui Foriș.

Cînd Gheorghiu-Dej mi-a transmis această indicație; eu am întrebat cum trebuie să procedez și el mi-a răspuns: «Ce, tu nu ai cap? Descurcă-te!» În zilele următoare, am fost continuu întrebat de către Gheorghiu-Dej dacă am terminat cu Foriș și pînă la urmă la unul din repetatele mele răspunsuri: «nu încă», el mi-a replicat: «...ce te tot ferești atîta cu el ca un... într-o căldare?» Cînd i-am adus la cunoștință că Foriș a fost lichidat, Gheorghiu-Dej a spus: «bine că am terminat și cu jigodia asta».

La lichidarea lui Foriș am fost ajutat de către Bulgaru și fostul meu șofer de atunci, care ulterior a plecat în URSS. Tot ei au ajutat și la lichidarea lui Pîrgariu, care a fost îngropat în același loc cu Foriș. Dintre noi însă, numai eu știam care sînt persoanele lichidate.

Foriș și Pîrgariu au fost îngropați într-o casă de pe Aleea Alexandru, casă pe care am arătat-o la fața locului.

15 mai 1967/Pintilie Gh". ■

Ranga și pietroiul

"(...) La 9 iunie 1945, din indicația lui GH. GHEORGHIU-DEJ, a fost ridicat de pe stradă de GH. PINTILIE însoțit de alte persoane. (Stenograma relatării lui GH. PINTILIE făcută în fața comisiei). După ce a fost ținut închis timp de un an, în vara lui 1946 s-a hotărît de către GH. GHEORGHIU-DEJ, TEOHARI GEORGESCU, ANA PAUKER și VASILE LUCA suprimarea lui ȘTEFAN FORIȘ. (Stenograma relatării lui TEOHARI GEORGESCU făcută în fața comisiei). Execuția a fost săvîrșită de GH. PINTILIE, ajutat de șoferul său Neciu Dumitru, prin lovituri aplicate cu o rangă de fier. Cadavrul a fost aruncat într-o groapă dinainte făcută în clădirea unde a fost ucis. La cîteva zile după omorîrea lui FORIȘ ȘTEFAN, au fost ucise în același loc și în același mod alte două persoane, dintre care a fost identificat numai PÎRGARIU N. Toți trei au fost aruncați în aceeași groapă și acoperiți cu pămînt și moloz. (Stenograma relatării lui GH. PINTILIE făcută în fața comisiei).

1922. Brașov: Ștefan Foriș și soția sa. Loty

Cu privire la dispariția mamei lui ȘTEFAN FORIȘ, s-a stabilit că, întrucît venise în repetate rînduri la sediul CC, plîngînd și cerînd din stradă să i se redea fiul, a fost ridicată în vara anului 1946 și trimisă la Oradea, în supravegherea Comitetului de partid local. După cum declară ZOLTAN EIDLITZ, fost secretar cu probleme de cadre la Comitetul PCR Bihor, și ADOLF VOGEL, în casa căruia a fost instalată mama lui FORIȘ, rezultă că, la începutul anului 1947, aceasta ar fi decedat. Întrucît fusese adusă la Oradea în condiții deosebite — după cum declară cei de mai sus — era necesar ca și dispariția ei să se producă la fel; pentru a șterge orice urmă, cadavrul a fost aruncat în rîul Crișul Repede, cu un pietroi legat de gît. (Declarațiile lui LAURENTIU CZIKO, ZOLTAN EIDLITZ, DUMITRU CERNICICA, fost secretar al comitetului județean PCR Bihor, și ADOLF VOGEL)".

(11.III.1968, Raport privind cazul Ștefan Foriș, redactat de Comisia alcătuită din Gh. Stoica, V. Patilineț, I. Popescu-Puțuri, N. Guină, în baza hotărîrii Prezidiului Permanent al CC al PCR). ■

Politica economică a României lui Gheorghiu-Dej

Obsesia protecționismului

Ion ALEXANDRESCU

În vremea lui Gheorghiu-Dej, propaganda oficială românească a proclamat, cu stridență și persistență, realizările economice obținute ca urmare a strategiei industrializării elaborată, în linii generale, de comuniștii români din octombrie 1945. Datele statistice ilustrează drumul parcurs, dar și distanța apreciabilă ce separa România de țările dezvoltate.

Industrializarea s-a desfășurat în pas rapid, dar inegal, în ciuda planificării hipercentralizate. Ritmurile nu au corespuns celor preconizate; factorii politici externi influențînd covîrșitor, cu deosebire, nivelul acumulărilor și al investițiilor, consumul intern și exportul, ba chiar și structura în comerțul intern și extern. Perioade de relaxare au alternat cu perioade de efort intens pentru dezvoltarea, cu prioritate, a industriei grele și a con-

strucțiilor de mașini, nicicînd abandonate.

După reconstrucția economică încheiată la sfîrșitul anului 1948, cînd producția și venitul național au atins, în general, nivelul antebelic și au fost luate măsuri pentru adoptarea modelului social-economic sovietic, au urmat cîteva perioade distincte pentru evoluția economiei românești: 1948–1953, perioadă caracterizată printr-o creștere economică extrem de rapidă; 1954–1957, perioadă cu fluctuații anuale ample și cu o medie mult scăzută față de cea anterioară; 1958–1965, perioadă cu accelerare inițială în primii ani și o medie superioară celei anterioare.

Creșterea rapidă a numărului locurilor de muncă și a producției industriale nu s-au reflectat în creșterea nivelului de trai al populației. Ameliorări au avut loc în perioade de criză politică internațională cînd, pentru diminuarea tensiunilor sociale, permanente de altfel, liderii comuniști au fost nevoiți să reducă ritmul investițional și să amelioreze întrucîtva situația grea a salariaților. Astfel, după moartea lui Stalin, în martie 1953, Plenara CC al PCR, din 19–20 august, același an, a recunoscut că „ritmul industrializării, îndeosebi în sfera industriei grele, a fost excesiv de accelerat" și a hotărît reducerea acestuia în următorii ani. Rata acumulării și exportul de produse alimentare au scăzut considerabil. A crescut volumul vînzării de mărfuri către populație și s-au dublat investițiile statului în agricultură și industria alimentară. A sporit numărul apartamentelor construite, pînă atunci, practic, neînsemnat.

La sfîrșitul anului 1955, s-a inițiat un nou avînt al industrializării pentru planul cincinal, 1956–1960, dar, ca și în 1953, evenimentele politice din Polonia și Ungaria, din vara și toamna anului 1956, au constrîns la prudență. În decembrie 1956, o altă Plenară a CC a adoptat măsuri pentru a menține liniștea în rîndul populației. Faimoasele cote obligatorii de produse agricole, cu excepția celor la carne și lînă, au fost desființate de la 1 ianuarie 1957. S-a menținut o discriminare în favoarea gospodăriilor colective și membrilor lor care au fost scutiți și de predarea

N. S. Hrușciov, „marele prieten" al lui Gheorghiu-Dej

acestor produse. Investițiile pe 1957 au fost reduse, iar salariile au crescut, fapt ce a condus la o ameliorare a standardului de viață, atît la orașe cît și la sate.

Reorientarea

În 1958, partidul nu a mai ezitat însă să reia programul de industrializare accelerată, abandonat cu puțin timp în urmă sub presiunea evenimentelor politice externe. Plenara din noiembrie 1958 a marcat această hotărîre. Ea a reprezentat un moment de cotitură în relațiile României cu partenerii din cadrul blocului sovietic și a aprobat reorientarea comerțului exterior și apropierea de Occident. Hotărîrea liderilor comuniști de a extinde industria metalurgică și de a dezvolta o complexă industrie constructoare de mașini, capabilă să satisfacă majoritatea necesităților interne, în continuă creștere, precum și o anume independență față de sursele externe de minerale feroase și neferoase, a contribuit la revigorarea disputei care separa România de majoritatea partenerilor din cadrul CAER. Nu este lipsit de interes a preciza că o asemenea hotărîre urma retragerii, în urmă cu cîteva luni, a trupelor sovietice staționate în România încă din 1945, eveniment care a avut, evident, urmări pozitive în plan material, politic, spiritual și diplomatic pentru societatea românească *(v. „Dosarele Istoriei", nr. 3/1996)*.

Începînd din 1958, s-au alocat fonduri sporite, prin accelerarea exportului și scăderea obligațiilor externe (datorită retragerii trupelor sovietice), pentru importul de utilaje fără a afecta importul celorlalte materiale necesare. În 1958–1961, importul de mașini și echipamente industriale a crescut de peste cinci ori. Datorită noilor posibilități de export oferite din producția uzinelor a căror construcție începuse în prima perioadă a industrializării postbelice balanța de plăți însă nu s-a deteriorat. Situația plăților a fost rezolvată și prin noile împrumuturi care, după 1960, au atins un volum considerabil.

Nemulțumiri

Disensiunile dintre membrii CAER, existente în întreaga perioadă scursă de la crearea sa, s-au accentuat pe măsură ce acest organism economic încerca să elaboreze și să aplice concepte și norme pentru integrarea economică a țărilor membre. Ele își aveau originea în conflictele de interese ale țărilor respective, care au

îmbrăcat, de regulă, haina unor neînțelegeri de ordin teoretic.

Tensiunea în relațiile României cu Uniunea Sovietică avea la bază și reîncorporarea, în 1940 (ratificată prin Tratatul de Pace de la Paris, din 1947), a Basarabiei și nordului Bucovinei, impunerea unor sarcini deosebit de grele prin Convenția de Armistițiu și apoi prin Tratatul de Pace, exploatarea nemiloasă a resurselor naturale în favoarea URSS prin Sovrom-uri, sprijinul insuficient acordat liderilor comuniști români pentru industrializarea țării (cazul Combinatului siderurgic de la Galați și a unor uzine chimice) deși aceștia adoptaseră fără rezerve modelul sovietic, fapte care au generat suspiciuni și absența voinței politice a Bucureștiului de a susține eforturile pentru armonizarea problemelor economice sub bagheta Moscovei. Izbucnirea fricțiunilor a avut loc într-o etapă încordată în conjuncturi externe care diminuau duritatea ripostei sovietice (sau a unora dintre partenerii acesteia), în cadrul disputelor din cadrul CAER.

Interesele contradictorii între țările cu o economie mai dezvoltată — RDG și Cehoslovacia, și cele cu o economie mai puțin dezvoltată — Albania, Bulgaria, România —, dar și cu Polonia și Ungaria, mai apropiate de cele din urmă decît de primele, au răbufnit în 1956, la a 7-a sesiune a CAER, unde s-a discutat specializarea în industria constructoare de mașini, cu care prilej țările mai dezvoltate nu au vrut să cedeze ramurile industriale standardizate, cu o mai mică tehnicitate, dar cu o înaltă profitabilitate, țărilor mai puțin dezvoltate.

Nemulțumiri a produs și problema prețurilor, cînd la întrunirea CAER de la Moscova, din 1956, majoritatea țărilor membre a adoptat folosirea „prețurilor mondiale contemporane". Conflictul s-a manifestat sub forma teoretică a „schimbului neechivalent", a dezavantajelor potențiale cărora trebuiau să le facă față țările mai puțin dezvoltate, care cheltuiau mai mult timp de lucru „socialmente necesar" pentru a produce o unitate de valoare la prețurile mondiale, decît partenerii care produc mărfuri pentru export cu o productivitate a muncii mai ridicată. Cehoslovacia a respins ideea neechivalenței, precum și aceea de aplicare a unui sistem suplu de prețuri, conform căruia țările mai dezvoltate ar trebui să ofere țărilor mai puțin dezvoltate condiții mai favorabile de comerț decît cele care guvernează piața mondială.

Diferende

Liderii de la București au reluat la sfîrșitul deceniului al șaselea politica de industrializare, punînd accent pe dezvoltarea industriei constructoare de mașini, conform cu doctrina la modă în blocul sovietic. Pentru aceasta ei au promovat o politică protecționistă, amendînd criteriul profitabilității în comerțul exterior. Dacă coeficientul de profitabilitate ar fi hotărîtor, o țară cu o industrie slab dezvoltată — scria T. Pavel, în 1957 — ar găsi că importul produselor finite este mai avantajos decît producerea lor, iar o astfel de concluzie ar avea o influență nefastă asupra procesului de industrializare. În anii următori, argumentele protecționiste vor fi tot mai prezente în scrierile de specialitate, fiind o expresie a politicii economice a guvernanților români. Îmbrăcînd o terminologie marxistă, ele exprimau arsenalul de bază al protecționismului în țările dezvoltate. Ideile marelui economist Mihail Manoilescu, respinse de regulă de propaganda românească, au influențat evident gîndirea și practica unor responsabili ai comerțului exterior. Mult apreciată era concluzia acestuia, potrivit căreia agricultura suferă de pe urma unei „inferiorități intrinsece" în comparație cu industria (datorită productivității mai mici a unui angajat în industrie decît a unui angajat în agricultură), fapt pentru care comerțul cu mărfuri agricole este „implicit inegal", în raport cu cel cu mărfuri industriale. Asemenea idei îndemnau Bucureștiul să continue fără rezerve efortul de industrializare.

Diferendele au luat amploare în momentul în care se punea în mod practic problema specializării producției în țările membre CAER. Țările mai industrializate preconizau ca specializarea să corespundă diferențelor în ce privește productivitatea muncii. Construcția de mașini să fie concentrată în țări cu o îndelungată tradiție în domeniu, iar țările mai puțin dezvoltate să importe mașinile și utilajele respective pentru a-și modifica astfel productivitatea. României i se sugera specializarea în prelucrarea petrolului (unde avea o bună tradiție, dar resurse petroliere limitate) și a gazelor naturale (unde nu avea aceeași tradiție, dar resurse ceva mai bogate, pentru moment).

În 1960, sub semnătura lui „C. Arnăutu" (pseudonim al unei oficialități din cadrul partidului comunist) a apărut articolul „Industrializarea socialistă", o primă atitudine publică a PCR cu privire la disensiunile din cadrul CAER. Era respins principiul potrivit căruia numai acele ramuri ale industriei trebuie dezvoltate, pentru care există în țară materiile prime necesare. Se afirma că dezvoltarea cu prioritate a industriei, grele, în general, și a celei constructoare de mașini, în particular, trebuie realizată nu în sistemul socialist în ansamblu său, ci în fiecare țară socialistă. Nu înseamnă industrializare, se arăta în articol, dezvoltarea cîtorva ramuri industriale — cum ar fi industria extractivă și cea ușoară, așanumita „industrializare de stambă", deoarece acestea nu pot genera progre-

sul tehnic necesar pentru extinderea producției în toate ramurile economiei.

Disputa s-a acutizat în februarie 1963, cînd vicepremierii statelor membre au încercat, la Moscova, să reorganizeze CAER ca un organism supranațional, capabil să organizeze și să supravegheze executarea acordurilor de specializare. Delegația română a susținut dreptul fiecărei națiuni de a-și dezvolta și planifica economia în conformitate cu interesele naționale și a militat pentru încheierea de acorduri bilaterale de cooperare și specializare, atitudine care nu corespunde eforturilor depuse la Moscova de a promova multilateralismul în cadrul CAER.

În acest context, propaganda românească a ieșit din pasivitatea anilor anteriori devenind mult mai activă. Noua revistă „Viața Economică" a condamnat, încă de la primul său număr, sub semnătura redactorului șef, Costin Murgescu, „pseudoteoriile care încearcă să golească de conținut industrializarea". Contraofensiva României împotriva modelului de integrare preconizat de CAER, sprijinită indirect de China, care apreciase faptul că România nu se angajase în disputa sovieto-chineză de partea URSS, a culminat cu publicarea „Declarației cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale", adoptată la Plenara din aprilie 1964. Documentul proclama refuzul României de a admite amestecul în politica sa economică. Esența criticilor viza preconizata trecere a unor funcții de conducere economică din componența statului în cea a unor organe sau organisme suprastatale, acțiune cu implicații economice și politice foarte serioase, care transforma suveranitatea într-o noțiune lipsită de conținut. Or, apreciau liderii de la București, „conducerea economiei naționale, în ansamblu, nu este posibilă dacă problemele conducerii unor ramuri sau întreprinderi sînt scoase din competența partidului și guvernului țării respective și trecute unor organe extrastatale".

Și anterior „Declarației", economiștii români au afirmat aceeași poziție, fără a fi prezentată în publicații de largă răspîndire. În cadrul unei întîlniri a economiștilor din țările CAER, directorul adjunct al Institutului de Cercetări Economice din București, I. Rachmuth, afirmase că România „se străduiește să atingă cel mai înalt nivel prin achiziționarea celor mai moderne licențe din Apus, de altfel cum face și Republica Democrată Germană", exprimîndu-și rezervele în ce privește legarea prea strînsă a comerțului României de parteneri mai puternici din cadrul CAER, într-o perioadă în care ea nu a atins nivelul care să-i permită să negocieze cu acești parteneri pe bază de egalitate. El a contestat „absolutizarea" criteriului eficacității în domeniul specializării și cooperării și a insistat asupra faptului că „în anumite perioade și cu privire la anumite domenii, considerentele social-politice pot uneori predomina, punînd pe planul al doilea, în mod temporar, eficacitatea pură".

Disputa a continuat, în vara anului 1964, cu publicarea unei critici violente la adresa mai multor articole ale unor autori sovietici cu privire la geografia unor mari regiuni economice, îndeosebi cele ale lui E.B. Valev. Acesta, abordînd „Problemele dezvoltării economice a regiunilor dunărene ale României, Bulgariei și Uniunii Sovietice", în revista „Vestnik Moskovskogo Universiteta", din martie–aprilie 1964, a propus crearea unui „complex economic interstatal" în regiunea Dunării de Jos, care ar fi înglobat o însemnată parte din România, cît și teritorii din Bulgaria și URSS.

Reacția Bucureștiului a fost determinată de articolele scrise și publicate de economiști și geografi sovietici în perioada 1962–1964, care demonstrau că ideea complexelor regionale, care să se extindă dincolo de granițele naționale, nu ar fi putut fi expusă public dacă nu ar fi fost aprobată la înalt nivel în URSS. Astfel, în 1962, economistul G. Sorokin aprecia că „înființarea unor complexe interstatale reprezintă un tip nou și superior de diviziune internațională a muncii", menționînd că specialiști sovietici și din alte țări socialiste au trecut deja la elaborarea cîtorva proiecte concrete de acest tip. În 1963, G. Karhin argumenta că dezvoltarea națiunilor socialiste

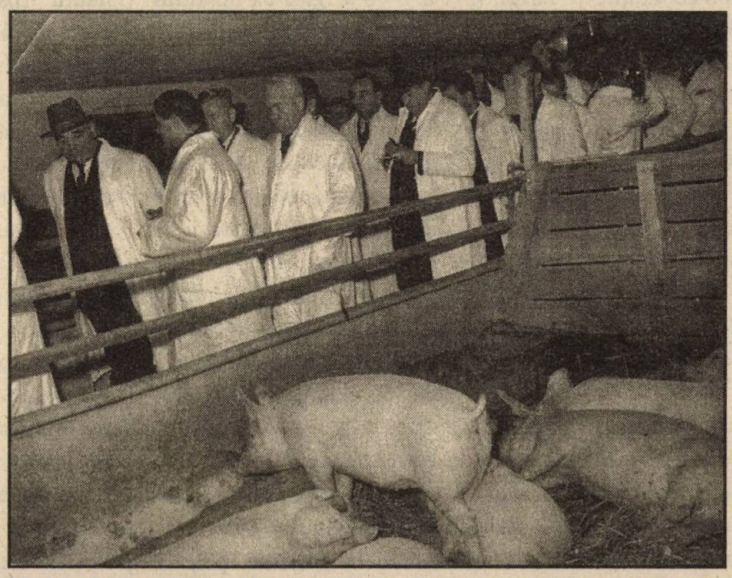

Noiembrie 1963: aflat în vizită oficială în RSF Iugoslavia, Gheorghiu-Dej inspectează o fermă agricolă

este frînată de existența frontierelor naționale care despart regiuni economice naturale. La rîndul său, geograful P.M. Alampiev susținea, în 1964, că dezvoltarea complexelor interstatale constituie un pas pe calea formării unor mari ansambluri economice guvernate de un plan unic.

Articolul lui E.B. Valev a fost criticat cu asprime de Costin Murgescu, care în articolul său despre „Probleme ale relațiilor economice dintre țările socialiste" aprecia — avînd, desigur, girul conducerii de partid — că propunerile autorilor sovietici, foarte concrete în esența lor, ignoră noțiunile de suveranitate, frontiere de stat și economie națională. Prin ele se încerca teoretizarea unui proces de dezmembrare a economiilor naționale și a teritoriilor naționale aparținînd anumitor state, detașarea din ansamblul economic național a anumitor teritorii în vederea supunerii lor unei influențe mai profunde a diviziunii internaționale a muncii preconizate de Moscova.

Analiza asupra articolului lui Valev, larg răspîndită în numeroase publicații, a fost menită a trezi indignarea în pături largi ale populației românești. Greutatea însumată a argumentelor critice a demonstrat observatorilor neutri că geografii și economiștii sovietici se amestecaseră în treburile interne ale României, într-o perioadă în care aceasta arătase deja că nu va tolera un astfel de amestec. Ziarul „Izvestia" a găsit necesar să publice un articol, sub semnătura reputatului O. Bogomolov, în care acesta respingea propunerile lui Valev, considerîndu-le greșite și necorespunzătoare principiilor relațiilor economice internaționale promovate de URSS.

Fără a avea loc o reconciliere a punctelor de vedere, disputele s-au mai aplanat. Criticile nu au mai atins virulența din 1964. Cu toate acestea, I. Rachmuth respingea, în toamna anului 1964, teoria specializării în conformitate cu avantajul comparativ, chiar și în cazurile în care, ca urmare a specializării, ar fi crescut producția și consumul în țările implicate, dacă prin aceasta s-ar accentua disparitatea nivelurilor de dezvoltare între parteneri în diverse etape ale dezvoltării, apreciind echitabilitatea și echivalența mai presus de eficiență, argument ce reprezenta o culme a protecționismului. ■

1952 – 1964: Gheorghiu-Dej în căutarea drumului spre Vest

De la hegemonia sovietică la „umbrela" americană

Mihail E. IONESCU

Atît pînă în decembrie 1989, cît și după acest moment de cotitură a circulat cu insistență, cu deosebire în mediile informate, o întrebare. Anume, cum a fost posibil ca România să desfășoare după 1964 o politică externă cu certe note de independență față de marea putere hegemonică URSS? Mai ales că tentative similare făcute de Polonia, Ungaria sau Cehoslovacia au fost drastic anihilate de suzeranul moscovit. Așadar, ce explică acest comportament de „maverick ally" („aliatul rebel"), pe care l-a consemnat presa internațională în anii '60 și '70 și de renumele cărei formule România s-a bucurat pînă tîrziu? A fost posibil acest lucru prin „binecuvîntarea" Moscovei, indiferent cum motivată? Sau a fost o veritabilă politică de independență promovată cu obstinație de liderii comuniști de la București?

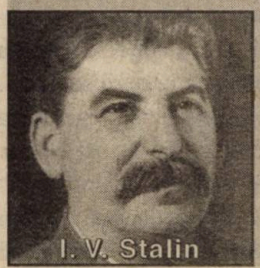
I. V. Stalin

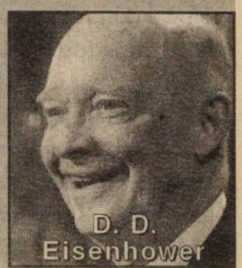
D. D. Eisenhower

Absorbția în „imperiul roșu“

Încă din ianuarie 1943, cînd Ion Antonescu a întreprins primele sondaje la Washington pentru încheierea unei păci separate cu inamicul din acel moment, reprezentat de coaliția Națiunilor Unite, elita politică românească realizase marea primejdie care se profila pentru viitorul țării. Experiența istorică seculară, pe care înaintarea neîncetată spre vest a „frontierei ruse“ o acumulase la București, și percepția corectă că victoria URSS în războiul împotriva Germaniei va însemna un nou salt al acesteia către centrul continentului au împins România la măsuri diverse pentru a evita ceea ce părea inevitabil. Anume, includerea țării în cuprinsul imperiului moscovit, colorat acum în roșul comunismului leninist.

Au existat, desigur, temeri la București că această absorbție în imperiul uriaș de la Răsărit va avea loc în termeni „clasici“: dispariția ca stat, divizarea teritoriului național în „gubernii“ (regiuni) dependente de puterea centrală de la Moscova. Treptat însă, odată cu sfîrșitul războiului mondial în 1945 și amorsarea preliminariilor de pace, aceste temeri s-au estompat. Concomitent, s-a profilat însă o altă primejdie, nu mai puțin gravă: „intrarea“ României în sfera de influență a Uniunii Sovietice, transformarea statului român într-un „client“ al Moscovei, lipsit de atributele actorului distinct al relațiilor internaționale, independența și suveranitatea națională.

Primul scenariu aplicat de elita politică de la București pentru a evita absorbția a fost așadar încercarea de încheiere a păcii separate cu Națiunile Unite. Urmată atît de puterea oficială, cît și de opoziția democratică și prooccidentală, această cale a eșuat, în vara anului 1944, și bucureștii au fost siliți să adopte un scenariu alternativ. Anume, ieșirea voluntară, fără nici un sprijin al aliaților, din războiul purtat alături de Germania și afirmarea voinței de a face parte din coaliția Națiunilor Unite. Este ceea ce s-a pus în aplicare la 23 august 1944, eveniment care din perspectiva discutată aici a fost perceput de Marile Puteri aliate drept „capitularea“ României.

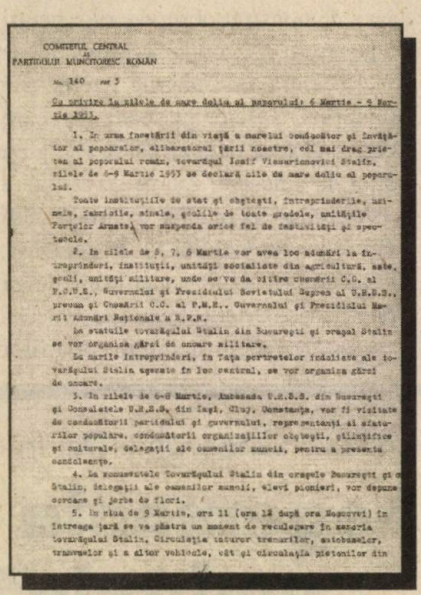

COMITETUL CENTRAL
AL PARTIDULUI MUNCITORESC ROMÂN

Nr. 340 exr 3

Cu privire la ziua de zece doliu al poporului: 6 Martie - 9 Martie 1953.

1. În urma încetării din viață a marelui conducător și învățător al popoarelor, eliberatorul țării noastre, cel mai drag prieten al poporului român, tovarășul Iosif Visarionovici Stalin, zilele de 6-9 Martie 1953 se declară zile de mare doliu al poporului.

Toate instituțiile de stat și obștești, întreprinderile, uzinele, fabricile, minele, școlile de toate gradele, unitățile Forțelor Armate își vor suspenda orice fel de festivități și spectacole.

2. În zilele de 6, 7, 8 Martie vor avea loc adunări la întreprinderi, instituții, unități socialiste din agricultură, sate, școli, unități militare, unde se va da citire Circularei C.C. al P.C.U.S., Guvernului și Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., precum și Cuvîntării C.C. al P.M.R., Guvernului și Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R.

În statuile tovarășului Stalin din București și orașul Stalin se vor organiza gărzi de onoare militare.

La marile întreprinderi, în fața portretelor înaintate ale tovarășului Stalin așezate în loc central, se vor organiza gărzi de onoare.

3. În zilele de 6-8 Martie, Ambasada U.R.S.S. din București și Consulatele U.R.S.S. din Iași, Cluj, Constanța, vor fi vizitate de conducătorii partidului și guvernului, reprezentanții ai statului popular, conducătorii organizațiilor obștești, științifice și culturale, delegații ale oamenilor muncii, pentru a prezenta condoleanțe.

4. La monumentele tovarășului Stalin din orașele București și Stalin, delegații ale oamenilor muncii, elevi pionieri, vor depune coroane și flori de flori.

5. În ziua de 9 Martie, ora 11 (ora 12 după ora Moscovei) în întreaga țară se va păstra un moment de reculegere în memoria tovarășului Stalin. Circulația tuturor tramvaielor, autobuzelor, troleibuzelor și a altor vehicule, cît și circulația pietonilor din

7 martie 1953: plan de măsuri al CC al PMR privind zilele de doliu instituite în România (6–9 martie), după moartea lui Stalin

Ceea ce a urmat a fost, în fapt, rezultatul unor evoluții pe care România nu a putut defel să le influențeze, indiferent ce scenarii a pus în lucru. Ea a fost nevoită să încheie un tratat de pace ca putere învinsă (așadar, legalizarea „capitulării“), care impunea severe constrîngeri economice (o datorie uriașă de război, peste 2 miliarde de dolari al cursul actual) și militare (restricții asupra volumului forțelor militare și producției de echipament de război).

Mai mult însă decît orice altceva, consecința cea mai pernicioasă a celui de al doilea război mondial a fost, pentru România, intrarea sub hegemonia URSS. Rezultat sau nu al unor „tîrguri“ secrete între Marile Puteri (ceea ce opinia publică incriminează sub numele de Ialta, după numele localității din Crimeea, unde în februarie 1945, Stalin, Churchill și Roosevelt au discutat soarta Europei și a lumii), această absorbție a României în „imperiul roșu“ a avut severe consecințe pentru viitorul țării și al națiunii.

Astfel de consecințe au devenit vizibile imediat după ce „umbra“ Moscovei s-a întins și asupra României, adică din a doua jumătate a anului 1947. Atunci cînd bucureștii au fost obligați să respingă oferta SUA privind „Planul Marshall“ și cînd în interior s-a trecut la sovietizarea accelerată a societății.

Dar care au fost consecințele absorbției României în „imperiul roșu“?

Desigur, mai întîi instalarea unui hegemon a însemnat pentru România anihilarea libertății ei de mișcare în plan intern și internațional și confiscarea atributelor de suveranitate de către centrul imperial. Din această consecință predominantă a derivat întregul proces al sovietizării țării. El a însemnat lichidarea sau estomparea „vocii“ vechilor elite politice, culturale, economice și militare și încercarea de a construi o societate comunistă întemeiată de „principiile“ unui fals egalitarism și unei democrații trucate. În același registru s-au înscris „naționalizarea“ proprietăților, precum și construcția „armatei populare“. În ansamblu, sovietizarea care a însoțit procesul de înglobare a României în imperiul sovietic a consemnat instituirea dictaturii partidului unic și înregimentarea la remorca acestuia a întregii societăți.

Iar pentru a „legaliza“ hegemonia sovietică, în Constituție a fost înscris principiul „datoriei de recunoștință“ față de URSS, reflectat deopotrivă și în imnul oficial. Statul-client România își

legifera înlănțuirea la carul hegemonului.

Mai 1952: debutul național-comunismului

Vechea elită politică românească a fost înlocuită din voința hegemonului printr-un segment subțire de activiști comuniști „rodați" în luptele intestine din cadrul Cominternului, precum și în încleștările cu aparatul de siguranță publică al statului amenințat de acțiunea lor dizolvantă dirijată din exterior. Acest „segment" s-a instalat în fruntea țării, fructificînd prescripția constituțională care legifera rolul conducător al partidului comunist. Practic, el va reprezenta noua elită politică a țării dirijată să implementeze cu rapiditate sovietizarea întregii societăți.

Prima breșă în cadrul procesului de sovietizare s-a iscat în chiar interiorul acestei elite politice subțiri impuse din exterior. De cîțiva ani, dacă nu dinainte de cel de al doilea război mondial, se desfășura o luptă surdă în interiorul PCR pentru acapararea pîrghiilor conducerii supreme. Odată ce capturarea acestor pîrghii însemna în procesul sovietizării confiscarea conducerii statului, lupta între gruparea „moscovită" (în frunte cu Ana Pauker) și cea „băștinașă" (al cărei lider era Gheorghe Gheorghiu-Dej) a dobîndit accente dramatice la începutul anilor '50. Disputa a fost tranșată — nu fără sprijinul Moscovei, conform unor mărturii — în favoarea celor din urmă cu ocazia plenarei CC al PMR, din 26–27 mai 1952. Ana Pauker și „locotenenții" ei, Vasile Luca și Teohari Georgescu, au fost înlăturați din posturile cheie de conducere în partid și stat.

Cei mai mulți comentatori întrevăd în victoria din 1952 a „băștinașilor" din partidul comunist din România începutul național al comunismului românesc. Iar dacă această biruință a fost obținută cu sprijinul Moscovei, ea avea să se dovedească în curînd a fi îndreptată cu deosebire împotriva centrului imperial. Evenimentele consumate în anii următori au venit să confirme aceste aprecieri. Astfel, într-o vizită făcută la București după moartea lui Stalin (martie 1953), unul dintre noii lideri ai Kremlinului, N.S. Hrușciov, a fost confruntat cu neașteptata solicitare a conducerii românești de a se proceda la retragerea trupelor sovietice aflate pe teritoriul României cu rol de forțe ocupante. Solicitarea a fost, bineînțeles, respinsă.

Nu numai atît. Liderul „băștinașilor" de la București a amorsat și linia politică a deschiderii față de Occident. Indiferent de motivația acestei deschideri politice — dobîndirea de tehnologie și credite necesare industrializării, sprijin politic pentru național–comunism în fața ortodoxiei Moscovei sau altceva — Gheorghiu-Dej a solicitat, în 1954, ca prim pas, începerea de negocieri cu Anglia și SUA pentru a reglementa datoriile României față de cetățenii acestora, rezultate din „naționalizare". Încă în acest an, noul șef al legației americane la București, Robert Thayer, aprecia că românii „doresc să iasă *(de sub hegemonia sovietică - n.n.)*, dar au nevoie de sprijin din partea noastră în afaceri, comerț etc. (...), pentru că acum sînt complet dependenți de sovietici".

Concomitent cu aceste deschideri către occident (în 1955, o delegație românească, în frunte cu V. Gligor, adjunct al ministrului agriculturii, a vizitat SUA), Gheorghiu-Dej a utilizat fiecare prilej pentru a sublinia dreptul României „la propriul drum către socialism" și egalitatea statelor. Acest limbaj, împrumutat de la comuniștii chinezi și de la statele nealiniate, era străveziu ca finalitate. Hegemonia sovietică era pusă la îndoială, dacă nu era direct contestată.

Cu deosebită dibăcie, Gheorghiu-Dej a utilizat destalinizarea lansată de Hrușciov odată cu Congresul XX al PCUS (februarie 1956) pentru a elimina nu atît alți competitori la fotoliul său, cît partizani ai „internaționalismului socialist", și adversari ai național-comunismului. În 1957, Miron Constantinescu și Iosif Chișinevschi, partizani ai „liniei" Hrușciov, sînt înlăturați din posturile deținute. Aripa „băștinașilor" se întărește și național-comunismul românesc dobîndește noi contururi. În contextul consecințelor revoluției ungare din 1956 și în condițiile străduinței liderului de la Kremlin de a promova coexistența pașnică cu „lagărul" advers, această linie național-comunistă românească obține o mare victorie: retragerea trupelor sovietice din România, în mai 1958 *(v. „Dosarele Istoriei", nr. 3/1996)*.

Gheorghiu-Dej avea acum un spațiu mult mai larg de mișcare. O coordonată fundamentală a național-comunismului românesc, anume efortul constant de a se pune sub „umbrela"

Contemporani cu Dej: Mao Zedong, liderul Chinei comuniste (1949–1976)...

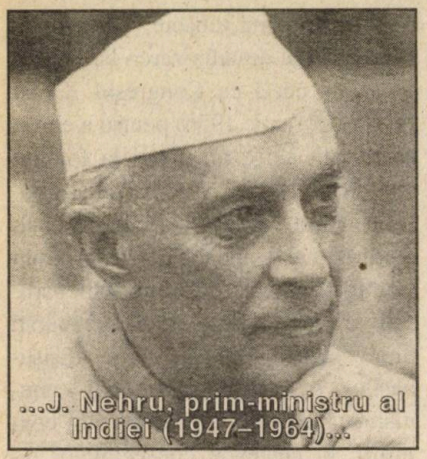

...J. Nehru, prim-ministru al Indiei (1947–1964)...

Occidentului, ca o contrapondere la hegemonia sovietică, poate fi urmărită cu mai mult dinamism.

Occidentul înțelege imediat „jocul" practicat la București. Directiva Consiliului Securității Naționale al SUA nr. 5.811, din 9 mai 1958, a apreciat că bucureștii sînt „extraordinar de receptivi la sporirea legăturilor cu Occidentul". Deja Chivu Stoica, premierul guvernului român, oferise Washingtonului, la 27 februarie 1958, achiziționarea de bunuri americane în valoare de 100 milioane de dolari.

„Calea regală" a independenței

Respingerea (diminuarea) hegemoniei sovietice a fost instrumentată la București cu sprijinul a două „leviere" de marcă. Datorită asimetriei cu hegemonul nici nu se putea gîndi o acțiune pe cont propriu, mai ales că Moscova arătase (cel mai recent în Ungaria, în 1956) că știe să facă ordine în propriul imperiu, iar „partea cealaltă" înțelegea să stea în pasivitate în astfel de cazuri.

Cele două instrumente au fost **China** și **Occidentul.** Cel dintîi, reprezentat de China, mai precis de conflictul ideologic și geopolitic între Moscova și Beijing, s-a oferit... în mod obiectiv politicii promovate de Gheorghiu-Dej. Cu alte cuvinte, național-comuniștii români nu au nici un merit în declanșarea conflictului chino-sovietic și adîncirea lui, ei fiind doar beneficiarii acestuia și fructificînd un larg spațiu de manevră astfel furnizat pentru a slăbi strînsoarea hegemonică a URSS.

Cu totul altfel au stat lucrurile în ceea ce privește Occidentul. Desigur, conflictul acestuia cu Uniunea Sovietică era ireductibil. Dar a căuta „umbrela" Occidentului însemna pentru un stat satelit ca România „trădarea" deschisă a hegemonului și, practic, evadarea din „lagăr". În privința acestui al doilea „levier", era vorba de voință politică de depășire a constrîngerilor ideologice (comuniste) și a solidarității cu imperiul care instalase conducerea de la București în fotoliile puterii. Din ce motiv a apărut și s-a dezvoltat această voință politică a național-comunismului românesc este o altă problemă. Evidența ei este însă de necontestat.

„Terenul" de manifestare a antihegemonismului bucureștilor a fost reprezentat cu precădere de efortul României de industrializare, de încercare de a evita destinul hărăzit de Moscova de stat agrar al lagărului. Iar aici, pe acest teren, sprijinul Occidentului, și nu al Chinei, putea să fie unul crucial, întrucît el putea furniza tehnologia și creditele necesare în locul URSS. bucureștii au respins repetat, în 1960–1962, presiunile Moscovei, ale lui N.S. Hrușciov personal, pentru a se supune planurilor de integrare promovate la nivelul instituției specializate a lagărului, consiliul de Ajutor Eco-nomic Reciproc (CAER).

Pentru a concretiza linia economică independentă, bucureștii lui Gheorghiu-Dej au inițiat un amplu program de acorduri cu statele occidentale. Pentru a operaționaliza ambițiosul proiect al combinatului siderurgic de la Galați, România a încheiat un acord cu un consorțiu anglo-francez (în noiembrie 1962), iar în India o înțelegere privind livrarea minereului de fier (septembrie 1962). Contactele culturale cu SUA s-au multiplicat ca rezultat al unui acord semnat în decembrie 1960, primul de acest fel semnat de Washington cu o țară est-europeană satelit al Moscovei.

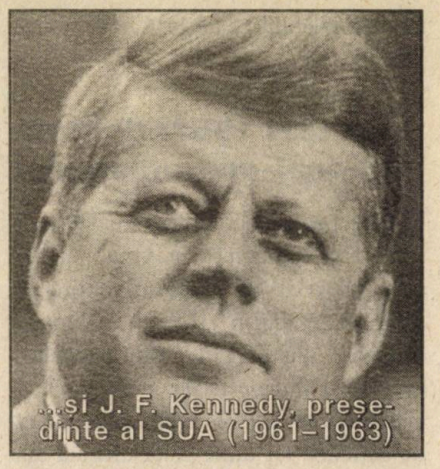

...și J. F. Kennedy, președinte al SUA (1961–1963)

Crucial în deschiderea operată de București către Occident (SUA, întîi de toate) s-a vădit a fi atitudinea României în timpul crizei rachetelor din Cuba (octombrie 1962). Așa cum evidențiază studii recente, bazate pe documente de arhivă autentice, emisari de la București au oferit Washingtonului neutralitatea României în eventualitatea unui război „cald" între cele două blocuri *(v. și „Dosarele Istoriei", nr. 2/7, 1997).* Practic, România trecuse atunci Rubiconul. Ceea ce mai rămînea de făcut era ca „umbrela" Occidentului să fie formalizată.

România: satelitul protejat (iunie 1964)

Se pare că la Washington s-a apreciat necesar, înainte de a se stabili o linie definitivă față de România, să se sondeze la fața locului hotărîrea lui Gheorghiu-Dej de a urma un curs independent față de URSS. Pentru prima

dată după primul război mondial, un membru al cabinetului american, Orville Freeman, a vizitat, la 4 august 1963, România. Gheorghiu-Dej a oferit oaspetelui american o fastuoasă recepție la Eforie. Cu această ocazie, liderul comunist a transmis președintelui SUA, John F. Kennedy, că România dorește să cumpere instalații industriale din SUA plătind *cash* (așadar, fără recurs la credite) și că „alții" (citește: sovieticii) trebuie să recunoască că „noi, românii, avem propriul nostru drum".

La sfîrșitul anului 1963, Biroul de Control al Comerțului din SUA a înaintat la Casa Albă documentul intitulat „Program de acțiune pentru România", aprobat de noua administrație, condusă de Lyndon B. Johnson, în februarie 1964. Documentul a recomandat și Casa Albă a aprobat ca România să fie utilizată ca un *„test case"* („caz de încercare") pentru noua politică a SUA privind relațiile cu statele-satelit din sfera sovietică de hegemonie. La 25 februarie 1964, Dean Rusk, secretarul de stat american, a declarat public că România „a manifestat o atitudine mult mai independentă (...) și noi o încurajăm în mod corespunzător".

Marile ziare americane au publicat în lunile ianuarie, februarie și martie 1964, aproape zilnic, articole despre politica economică a României, despre statutul ei tot mai evident de dizident al blocului sovietic. Practic, a fost o adevărată pregătire a opiniei publice în vederea unor evenimente deosebite referitoare la relațiile cu România. La 7 iulie 1964, Washingtonul s-a declarat gata să primească o delegație comercială românească pentru negocierea unui acord de comerț, planificat încă din anul precedent. În frunte cu Gheorghe Gaston Marin, această delegație a început convorbirile în SUA la 18 mai 1964 (negociatorul principal american a fost Averell Harriman, membru de marcă al *establishment*-ului politic), la aproape o lună de la cunoscută „Declarație de independență" a României (22 aprilie 1964).

Pe lista celor 15 fabrici solicitate să fie cumpărate de partea română în cursul acestor negocieri s-a aflat și o centrală atomo-electrică. Însemnătatea crucială a acestei cereri românești nu poate fi defel subestimată. Și nici faptul că, imediat, Consiliul Securității Naționale al SUA a luat în studiu solicitarea și va da un aviz pozitiv patru ani mai tîrziu (în iulie 1968). Practic, acest lucru însemna, în era nucleară, a confruntării între cele două super-puteri, accederea Washingtonului la livrarea unei veritabile „umbrele" pentru un satelit al inamicului. Hegemonia sovietică în România recepționa o lovitură paralizantă.

Încheierea acordului comercial (la 1 iunie 1964) nu făcea decît să sublinieze noul curs al relațiilor SUA cu România. Președintele american Johnson era informat cu acest prilej că „singurul și cel mai semnificativ aspect al acestor negocieri a fost hotărîrea României în stabilirea unor relații noi și substanțiale cu SUA — un factor important în drumul României către independență față de Moscova".

Interpretînd în sens larg aceste cuvinte ale raportului pe care l-a înaintat asistentul special pentru securitatea națională, McGeorge Bundy, la 29 mai 1964, președintelui Lyndon B. Johnson se poate spune că atunci a intervenit un lucru fără precedent în era Războiului Rece. Anume, SUA deschideau propria „umbrelă" de protecție asupra unui satelit al inamicului: România. ■

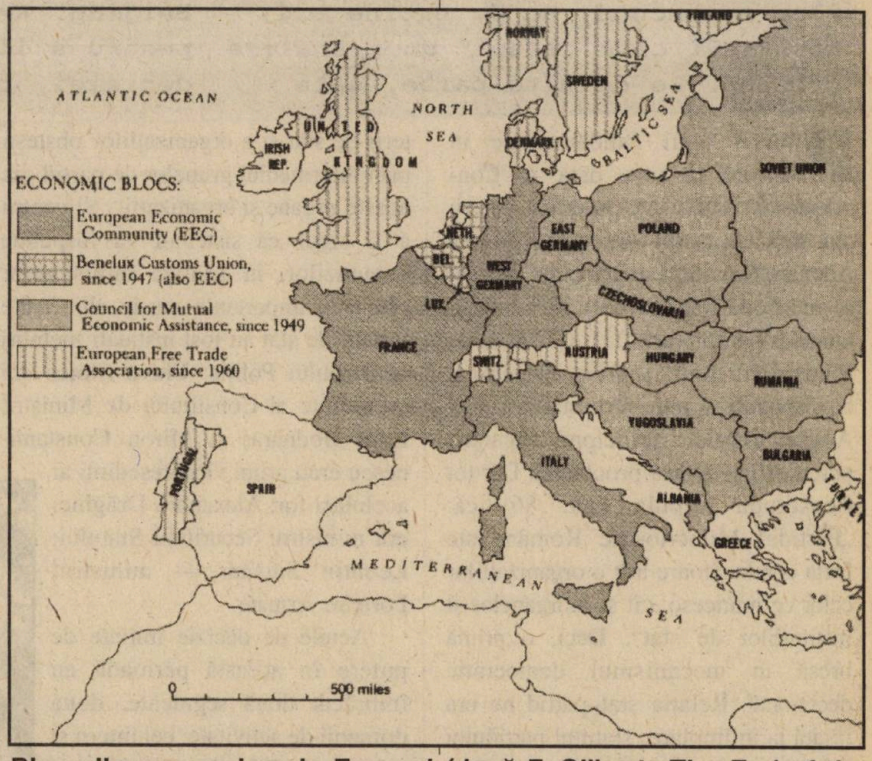

Blocurile economice ale Europei (după F. Gilbert, *The End of the European Era. 1890 to the Present*, Londra–New York, WW Norton, 1984, p. 460)

Regimul Gheorghiu-Dej și presiunea unei mari crize internaționale

Actul decizional în timpul revoluției ungare

Mihai RETEGAN

Analiza mecanismului real și a actelor de decizie ale regimurilor staliniste nu este o întreprindere superfluuă și ea trebuie să devină altceva decît o acțiune aleatorie; și aceasta din cel puțin trei cauze. Mai întîi, pentru că puterea a avut grijă să-și îmbrace apetitul totalitar într-un înveliș democratic, creînd instituții de „largă reprezentativitate", consemnate în legea fundamentală a statului. În al doilea rînd, în spatele deciziilor se ascund, nu de puține ori, motivații care „scapă" unei analize primare. Pe de altă parte, este extrem de instructiv de văzut cum acționează și reacționează un atare regim în perioadă de criză a sistemului, care sînt pîrghiile pe care apasă și care sînt domeniile în care se desfășoară activitatea lui.

Regimul Gheorghiu-Dej a fost confruntat cu mai multe crize sau potențiale crize – moartea lui Stalin, revoluția din Ungaria, ridicarea zidului Berlinului, criza rachetelor, „divorțul" Moscova – Beijing. Am ales dintre acestea, pentru a ilustra mecanismul deciziei, revoluția ungară.

Potrivit legii fundamentale în vigoare la acea dată — Constituția din 1952 —, piramida puterii din RPR era astfel structurată: Marea Adunare Națională era organul suprem al puterii de stat (art. 22), și, totodată, unicul legiuitor (art. 23); Consiliul de Miniștri era forul suprem executiv și de dispoziție al puterii de stat (art. 42). Așadar, formal, principiul separării puterilor în stat era proclamat. Dar tot Constituția stipula (art. 86) că: „Partidul Muncitoresc Român este forța conducătoare atît a organizațiilor celor ce muncesc, cît și a organelor și instituțiilor de stat". Deci, o primă breșă în mecanismul democratic decizional. Relația stat–partid nu era lăsată la întîmplare, statutul partidului menționa: „Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român îndrumă activitatea organelor centrale ale puterii de stat și a organizațiilor obștești prin intermediul grupelor de partid din aceste organe și organizații". Și pentru a fi sigur că sistemul va răspunde comenzilor, în fruntea ministerelor cele mai importante sau în alte înalte funcții de stat au fost instalați membri ai Biroului Politic: Chivu Stoica era președinte al Consiliului de Miniștri; Emil Bodnăraș și Miron Constantinescu erau primi vicepreședinți ai aceluiași for; Alexandru Drăghici era ministrul Securității Statului; Leontin Sălăjan — ministrul Forțelor Armate.

Actele de decizie inițiate de putere în această perioadă au îmbrăcat două segmente, două domenii de activitate: cel intern și cel extern. Primul s-a desfășurat pe baza actelor normative și au fost angajate stucturile naționale de conducere — partid, guvern. Obiectivul acțiunilor circumscrise acestui palier a fost consolidarea regimului.

Tabloul acțiunilor externe a fost mai complex, deoarece s-au urmărit mai multe „ținte" (vom reveni asupra lor). Pentru atingerea lor au fost scoase în prima linie nu organisme, ci persoane; este adevărat, responsabile cu „munci speciale" (același Emil Bod-

Budapesta, octombrie 1956...

năraș sau Valter Roman, datorită relațiilor ce le aveau).

În momentul declanșării crizei ungare (23 octombrie 1956), Gheorghiu-Dej se afla în Iugoslavia, întorcînd vizita pe care Tito i-o făcuse în vară. Nu avea să revină imediat în țară, dar s-a aflat în permanență în legătură telefonică cu Bucureștii (unde, la celălalt capăt al firului, răspundea Nicolae Ceaușescu), stabilind declanșarea procesului decizional (obiective, măsuri, instrumente).

Prima întrunirea a *leadership*-ului românesc s-a desfășurat, la 24 octombrie, în instanța numită Biroul Politic. În acel moment, date foarte multe despre ceea ce se petrecea la Budapesta, și mai ales despre posibilele dezvoltări, nu existau (de altfel, nici în capitala ungară lucrurile nu erau foarte clare, reliefîndu-se mai multe curente în privința căilor de urmat). Și cu toate aceștea, măsurile pe care le decide Biroul Politic vizează activități multiple. Mai întîi sînt cele legate de gestionarea informației ce venea de la Budapesta pe cale diplomatică. Palierul decizional trebuia informat „just și operativ". În schimb, întreaga corespondență din/către Ungaria era cenzurată, la fel și publicațiile din Ungaria, oprindu-se de la difuzare ceea ce era considerat „suspect" sau „periculos". În aceeași idee, călătoriile în/din Ungaria erau suspendate pînă la clarificarea situației. Al doilea rînd de măsuri erau canalizate spre apărarea ordinii de stat: amînarea lăsării la vatră a contingentului, întărirea pazei la frontiera cu Ungaria, intrarea trupelor de securitate în dispozitiv la principalele instituții de partid, de stat și administrative. Al treilea set era dirijat spre minoritatea maghiară și germană, spre Bisericile catolică și protestantă, urmărindu-se obținerea sprijinului acestora. Biroul Politic mai recomanda „mult tact și orientare politică în problema arestărilor, ca să nu iritäm fără rost populația".

În ziua în care s-a produs prima intervenție militară sovietică, 26 octombrie, Biroul Politic s-a întrunit pentru a discuta „măsurile politico-organizatorice ce trebuie luate în țară". În cele trei zile de cînd izbucnise revoluția ungară, în România starea de spirit ce caracteriza numeroase segmente ale populației putea fi socotită drept „instabilă", determinată, între altele, de situația economică proastă. Știind foarte bine că foamea poate scoate lumea în stradă, conducerea partidului a decis aplicarea unui larg set de măsuri pentru a îmbunătăți aprovizionarea, a elimina specula, a crește salariile, a acorda noi drepturi financiare, a ușura situația celor ce trăiau în mediul rural. Pe această linie se înscrie și recomandarea: „Colectările să fie făcute cu tact, folosindu-se ca metodă îndeosebi munca politică de lămurire". Acestea toate se vor regăsi în acte normative adoptate de guvern în perioada imediat următoare. Pentru a detensiona atmosfera, s-a hotărît, de asemenea, „eliberarea unor studenți din București."

... un serios semnal de alarmă pentru Gheorghiu-Dej

O viziune optimistă

Era clar că forurile decizionale sperau, prin măsurile promulgate, să oprească încă în faza incipientă manifestările populației. Dar în momentul în care studenții ieșiseră în stradă, la Timișoara, iar în unele unități militare se produseseră acțiuni ce pot fi clasificate împotriva regimului, se vădea că „la vîrf" există o viziune optimistă.

Între timp, Dej revenise în țară (28 octombrie). Discutase el oare cu Tito cum să gestioneze împreună criza ungară? Nici unuia nu îi convenea ca în vecinătate să apară un stat „nesocialist". Răspunsul nu a fost, deocamdată, găsit în arhive, dar imediat după reîntoarcerea sa, Aurel Mălnășan (ministru adjunct la Externe) și Valter Roman au fost trimiși la Budapesta în misiune de informare pe lîngă noile autorități. Din acest moment, actul decizional își mai adaugă o componentă — cea externă. Ea trebuie analizată în funcție de toate elementele constitutive, de la hotărîrea (luată la 31 octombrie, a doua zi după declarația guvernului URSS privind necesitatea stabilirii unor noi relații între statele socialiste) ca „Delegația Guvernului RPR care va participa la consfătuirea viitoare a statelor semnatare ale Tratatului de la Varșovia, să fie însărcinată să discute cu guvernul URSS problema staționării trupelor sovietice pe teritoriul RPR. În această discuție să se arate că părerea guvernului RPR este că din punct de vedere al situației interne din RPR, guvernul RPR nu consideră necesară staționarea de trupe sovietice pe teritoriul RPR, iar prin retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul RPR s-ar lua din mîna elementelor dușmănoase din interior și a celor din exteri-

or un mijloc de a crea agitație antisovietică" și pînă la rolul jucat în „problema Nagy".

De fapt, se poate presupune că declarația Moscovei a fost crezută la București bine intenționată, reală, și de aici reacția Biroului Politic (care se înscria, cum bine se știe, pe o linie de acțiune deschisă cu un an înainte). În fața violentei represiuni sovietice, Gheorghiu-Dej se teme că s-a grăbit, face un pas înapoi și se deplasează la Budapesta pentru a discuta cu noul guvern „revoluționar muncitoresc-țărănesc", condus de János Kádár (a treia decadă a lui noiembrie) și a se implica în „rezolvarea" cazului Nagy.

Dar între prima decizie (cea din 31 octombrie) și călătoria la Budapesta au intervenit elemente din afara spectrului de acțiune propriu guvernului român: în trei zile, Hrușciov a realizat un adevărat tur de forță și s-a întîlnit cu liderii țărilor socialiste europene (chiar și cu o delegație din China) cărora le-a comunicat modul în care înțelege Moscova să gestioneze criza ungară — prin forță. Nimeni dintre europeni nu a avut de obiectat, nici chiar Tito sau Gomulka cei care la început încurajaseră mișcarea ungară. „Conducerea iugoslavă — arată istoricul Csaba Bekes — nu numai că era de acord cu necesitatea intervenției, dar a promis să ajute la eliminarea lui Imre Nagy și a tovarășilor săi din viața politică".

Lui Dej îi era limpede că în situația respectivă, cînd se pregătea reducerea la tăcere a „soliștilor" din corul socialist, și știind că Hrușciov nu îl prea avea la inimă, actul decizional trebuia canalizat în mai multe direcții: anihilarea oricărei reacții a opiniei publice, dovedind, astfel, că regimul său este stabil; cîștigarea încrederii lui Nikita Sergheevici prin aducerea și reținerea lui Nagy la București.

Prima direcție a fost acoperită prin hotărîrea de guvern nr. 317, relativă la crearea Comandamentului general, însărcinat cu „luarea tuturor măsurilor necesare asigurării ordinii depline pe întregul teritoriu al RPR" (31 octombrie). La conducerea acestuia erau numiți Emil Bodnăraș, Nicolae Ceaușescu, Alexandru Drăghici și Leontin Sălăjan, membri ai Biroului Politic și, trei dintre ei, ai guvernului. Această structură răspundea pentru acțiunile sale în fața Consiliului de Miniștri (care era organul suprem executiv al puterii de stat) și a Biroului Politic.

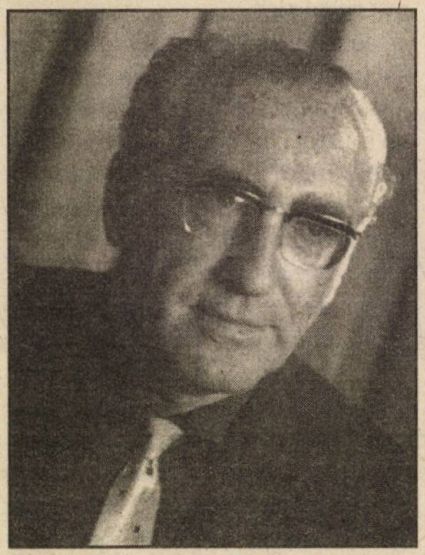

Vechi tovarăș de Comintern cu Imre Nagy, Valter Roman (Ernst Neulander; în imagine) a jucat un rol important în aducerea fostului premier maghiar în România

Astfel, actul de guvernare, dirijat împotriva populației civile, era, prin prisma prevederilor Constituției în vigoare la acea dată, legal. Numai că obiectivul lui era conservarea regimului totalitar: „Comandamentul general, ca organ de execuție, are următoarele atribuțiuni (...) Reprimarea oricăror acțiuni care ar amenința ordinea de stat".

Încrederea lui Hrușciov era mai greu de cîștigat ținînd cont de faptul că se dorea folosirea momentului (destul de contraproductiv dacă ne gîndim că, practic, Uniunea Sovietică era în război cu Ungaria) pentru a obține de la sovietici retragerea trupelor.

Conul de umbră

Era evident că Gheorghiu-Dej a avut propriul său interes pentru a se implica în rezolvarea crizei ungare. Bazele s-au pus cu ocazia deplasării delegației române la Budapesta, cînd s-a semnat „Înțelegerea prin schimb de scrisori între guvernul Republicii Populare Române și guvernul Republicii Populare Ungare cu privire la azilul acordat lui Imre Nagy și persoanelor din grupul său pe teritoriul Republicii Populare Române". Deși părea un simplu aranjament între Dej și Kádár, totul era supravegheat de sovietici, care însă nu apăreau în lumina reflectoarelor. Raportul pe care Malenkov, Suslov și Aristov („celula de criză" a Moscovei în Ungaria) l-au întocmit, la 23 noiembrie, stă mărturie în acest sens. Puși la curent de Valter Roman cu stadiul tratativelor pe care acesta le purta cu Nagy pentru a-l convinge să părăsească Ungaria pentru România, ei i-au instruit pe reprezentanții celor două guverne asupra acțiunilor viitoare (de pildă, comunicatul comun despre trimiterea grupului Nagy în România).

Rolul real pe care Moscova l-a jucat în noiembrie 1956 în cadrul relațiilor din triunghiul București – Belgrad – Budapesta nu este relevat pe de-a-ntregul de documentele cunoscute astăzi. Dar o convorbire telefonică între Dej și Bulganin — din27 noiembrie — mai luminează conul de umbră. Primul înștiința conducerea sovietică despre convorbirile pe care Bodnăraș și Borilă le duceau cu Rankovic și Kardelj la frontiera româno-iugoslavă; iar interlocutorul său îl dirija asupra pașilor care trebuiau făcuți pentru a „stinge" cazul Nagy: „Am zis tovarășului Gheorghiu-Dej că președinția

CC m-a împuternicit să-l informez în legătură cu poziția noastră față de problema în cauză (Dej avea în vedere organizarea unei întîlniri comune româno-iugoslave). Am transmis tovarășului Gheorghiu-Dej că potrivit părerii noastre întîlnirea la cel mai înalt nivel cu conducerea iugoslavă în problema lui Imre Nagy și a grupului acestuia nu promite un deznodămînt favorabil, pentru că iugoslavii au poziția lor proprie și o întîlnire de acest fel poate complica și mai mult situația".

Un alt exemplu de „ghidare" pe care Moscova l-a practicat în relația nu doar cu Dej este răspunsul pe care Bulganin l-a dat propunerii liderului român de a se organiza o conferință internațională a partidelor comuniste pentru a se discuta efectele crizei ungare asupra „lagărului" socialist: „I-am spus că raportez cererea președinției CC și vom răspunde la ea" (o asemenea întrunire s-a desfășurat la Budapesta între 1–4 ianuarie 1957).

Așadar, totul era planificat la Moscova și transmis spre executare sateliților. În exercitarea actului decizional extern, conducerea română nu ieșea încă din albia croită la Kremlin. Acestei determinări i se circumscriu încercarea de a-l face pe Nagy să recunoască că el și tovarășii săi au desfășurat o „activitate criminală" și că în situația respectivă „singura decizie corectă este sprijinirea și întărirea guvernului revoluționar maghiar"; sau condițiile în care grupul a fost cazat la Snagov.

Dar se pot constata încercări „timide", prudente de a sparge cercul: chiar inițiativa de a discuta problema Nagy într-o întîlnire bilaterală româno–iugoslavă cu excluderea Moscovei (răspunsul lui Bulganin l-a dezarmat însă pe Dej care s-a retras „strategic"). Sau, și mai simptomatic, desemnarea lui Chivu Stoica drept conducător al delegației de partid și de stat care a vizitat Moscova, în noiembrie 1956, în timp ce Dej rămăsese la București. Erau tatonări efectuate de București pentru a testa reacțiile centrului de putere, capacitatea acestuia de a gestiona relațiile intrabloc în cazul „pașilor mărunți". Răspunsul obținut — Hrușciov îl considera pe Dej omul de încredere în România (datorită măsurilor interne aplicate și a rolului jucat în afacerea Nagy) — l-a încurajat pe liderul regimului de la București să îndrăznească mai mult și să încerce să obțină un lucru la care nici un conducător din interiorul sistemului nu visa: retragerea trupelor sovietice. ■

Apusul unei epoci

Ultimele zile ale lui Gheorghiu-Dej

Pierre du BOIS

Din lucrarea distinsului nostru colaborator Pierre du Bois, *Ceaușescu la putere. Ancheta asupra unei alegeri* – amintită la începutul prezentului număr al revistei – am selectat cîteva fragmente în care capul de afiș îl deține Gheorghiu-Dej, un Dej aflat în ultimul an de viață și de conducător al partidului comunist. Sinteză remarcabilă a informațiilor de arhivă, de presă sau culese din mărturiile unor figuri de prim-rang ale conducerii de partid și de stat din epoca de referință, cercetarea politologului elvețian este o contribuție importantă pentru corecta descifrare a ceea ce s-ar putea numi apusul unei perioade distincte a istoriei regimului comunist din România.

„Om muncitor și dedat tuturor plăcerilor, să fi întins Gheorghiu-Dej prea mult coarda? Conform opiniilor tovarășilor săi, el nu se simțea deloc bine *(la începutul anului 1964, n.n.)*. Radio Europa Liberă amintește că el se operase cîțiva ani înainte, de prostată, intervenție chirurgicală care i-a lăsat sechele dureroase.

În primăvara lui 1964, cade din nou la pat. După Gheorghe Apostol, de data aceasta în urma extirpării polipilor. Vizitele sale s-au împuținat. Să fie doar oboseala de vină? Leonte Răutul era de o altă părere: Dej, care se temea de ruși și de aliații acestora, era îngrijorat să nu pățească ceva la Moscova sau într-o

altă capitală din «lagărul socialist». (...) Cu toate acestea, Dej nu renunță încă la întreaga activitate, în ciuda uzurii care pare a-l fi atins. (...) În august, a participat la sărbătoarea națională, organizată, ca de obicei, după toate canoanele regimului, publicînd în «Scînteia» și în «Pravda» un lung articol în care face bilanțul victoriilor dobîndite în cei 20 de ani de revoluție socialistă.

Căderea lui Hrușciov, la 14 octombrie, în urma unei Plenare extraordinare a CC al PCUS, l-a înseninat. Relațiile lor au fost adesea încordate. La 16 octombrie, Dej adresează o telegramă lui Brejnev și Kosîghin, în care își exprimă convingerea că „relațiile de prietenie frățească dintre partidele și popoarele român și sovietice vor continua să se dezvolte în interesul celor două țări". În aceeași zi, întorcîndu-se de la Moscova, ambasadorul sovietic la București, I.K. Jegalin, membru al CC al PCUS, vine la Dej și îl informează despre mersul evenimentelor, încredințîndu-l că noua conducere de la Kremlin va păstra aceeași atitudine favorabilă față de România.

Leonte Răutu (Lev Olgenstein, 1910–1993), „dictatorul culturii românești pînă la moartea lui Dej"

În decembrie 1964, Dej asistă la lucrările Marii Adunări Naționale. La 31 decembrie, pronunță obișnuita sa alocuțiune de Anul Nou la posturile naționale de radio și de televiziune, evocînd, ca de fiecare dată, «împlinirile socialismului» și «viitorul luminos» al patriei.

În ianuarie 1965, Dej cade din nou. Medicii diagnostichează: «afecțiune pulmonară cu tuse și expectorații reduse» și constată, în urma unui examen radiologic, «un proces de infiltrare la nivelul hilului plămînului drept». În ciuda stării sale de sănătate, primul secretar își continuă activitatea. Însoțit de Maurer, președinte al Consiliului de Miniștri, de Leontin Sălăjan, ministrul Forțelor Armate, și de Corneliu Mănescu, ministrul de externe, Gheorghiu-Dej găsește puterea de a se deplasa cu trenul la Varșovia pentru a asista, la 19–20 ianuarie, la o reuniune a Comitetului Consultativ al Pactului de la Varșovia. Cel care l-a convins să facă călătoria este Maurer, un Maurer care nu era deloc amator de a da pieptul de unul singur cu ceilalți înalți participanți la *«summit»*-ul comunist. Maurer știa că prezența lui Dej era indispensabilă. Pentru că Dej știe să argumenteze și să convingă. Toți primii secretari sînt prezenți: Brejnev (URSS), Novotny (Cehoslovacia), Kadar (Ungaria), Ulbricht (RDG), Jivkov (Bulgaria) și, evident, Gomulka (Polonia). Românii fac într-un fel figură aparte, neezitînd să braveze în fața celorlalte delegații prin atitudinea lor de frondă. Astfel, ei dezaprobă menționarea, în textul Declarației comune, a opoziției semnatarilor față de proliferarea armelor nucleare, pentru a nu-i îndispune pe chinezi, chiar amenințînd că nu vor semna Declarația dacă paragraful cu pricina este menținut. De asemenea, românii resping proiectul creării unui Consiliu al miniștrilor de externe ai țărilor Pactului de la Varșovia, Consiliu apreciat drept superfluu, precum și sporirea autorității Comandamentului General al aliantei. Cu toate acestea, este limpede că Dej nu mai păstrează decît într-o măsură foarte palidă autoritatea și abilitatea de odinioară pentru a face să eșueze acele propuneri care nu au acordul părții române. Este la capătul puterilor. Delegația română părăsește capitala poloneză imediat după închiderea lucrărilor, nu înainte ca Wladislav Gomulka, primul secretar al partidului polonez, și colegul său Josef Cyrankiewicz să o salute la gară. (...)

În cursul săptămînilor următoare, starea de sănătate a lui Dej se înrăutățește. O serie de examene radiologice întreprinse în a doua decadă a lunii februarie pun în evidență formarea unei tunorii la plămînul său drept. Alte examene medicale relevă mărirea anormală a ficatului, însoțită de un icter, precum și formarea unei tumori hepatice. La 2 martie, medicii constată cancerul pulmonar însoțit de metastaze la ficat. Din ce în ce mai suferind, Dej își petrece cea mai mare parte a timpului întins în pat, în pavilionul de lîngă reședința sa principală.

Tăcerea care înconjoară boala lui Dej este aproape totală. Presa este supusă unui veritabil *«black out»*. Doar cei din anturajul său imediat sînt la curent cu starea sa. Faptul nu are nimic surprinzător. Pentru comuniști, secretul este unul din cele zece comandamente de căpătîi. În februarie, în timpul unei reuniunii a Biroului Politic, Ceaușescu îi informează pe tovarășii săi despre boala primului secretar. Solicitați să-și spună opinia, cîțiva medici francezi anunță că Dej mai are de trăit de la cinci la șase luni. Cel puțin, este ceea ce Ceaușescu le spune tovarășilor din conducere, fără îndoială pentru a-i liniști sau pentru a le adormi vigilența. Îi invită totodată să nu-i spună nimic Vasilicăi, fiica cea mare a lui Dej, care se cam băga în politică.

România este în plină campanie electorală. MAN și Consiliile Populare de la toate nivelurile teritoriale trebuie

reînnoite la începutul lunii martie 1965. Rezultatele erau cunoscute dinainte. Doar fațada este păstrată. Campania mobilizează întreg partidul. Leonte Răutul își amintea: "«În februarie 1965, m-am întîlnit pentru ultima oară cu Dej. Am vorbit atunci despre alegerile pentru MAN. Mi s-a părut foarte deprimat». Toți conducătorii partidului participă la ședințe și întruniri — mai puțin Gheorghiu-Dej. La începutul lui martie, zvonurile încep să circule în exterior. Ambasadorul Elveției în România, **Emil Bisang**, se face ecoul acestora într-o telegramă adresată Bernei, la 11 martie 1965: «Se spune că președintele *(sic!)* Gheorghiu-Dej este grav bolnav».

Starea de sănătate îl împiedică pe Dej să ia cuvîntul în public, așa cum procedase în 1957 și în 1961, cu ocazia alegerilor organizate în acei ani. Cu toate acestea, primul secretar pronunță la radio și la televiziune în seara de 5 martie, cu două zile înainte de alegeri, ultima sa alocuțiune. Realizată în vila sa de pe malul Lacului Herăstrău, înregistrarea nu s-a făcut fără dificultate. Vocea lui Dej nu mai este foarte sigură. Paul Niculescu-Mizil, care a supervizat emisiunea, a trebuit să-l convingă, înarmat cu multă diplomație, să-și recitească textul. «Atunci, am înțeles că era foarte bolnav», ne-a mărturisit Niculescu-Mizil. Cum era de așteptat, alocuțiunea lui Dej pentru ascultători și telespectatori face bilanțul tiumfal al construcției socialismului în România. Între altele, el spune următoarele: «Tabloul luminos al realizărilor poporului nostru reflectă voința sa de neînvins de-aș clădi o viață fericită, de a face patria noastră tot mai bogată și tot mai înfloritoare». Dej nu uită să sublinieze noua politică a partidului față de Uniunea Sovietică, politică ce prevedea că «România înțelege să dezvolte relații cu toate țările socialiste pe baza principiilor independenței, suveranității,

Paul Niculescu-Mizil

egalității și respectului reciproc». În comparație cu lungile sale discursuri anterioare, scurtimea alocuțiunii lui Dej nu a scăpat atenției și comentariilor de rigoare ale observatorilor străini. Radio Europa Liberă comenta: «Ea *(intervenția radio-televizată, n.n.)* furnizează cel mai recent și cel mai alarmant indicator al stării sale de sănătate».

A doua zi, «Scînteia» publica o fotografie a primului secretar în care acesta nu părea încă a fi afectat de boală. Documentul era înșelător. Nu este exclus ca după practica curentă imaginea să fi fost retușată și ameliorată. După părerea lui Ilie Verdeț, «puteai să-ți dai seama de gravitatea situației după figura lui Dej». Însoțit de tovarășii săi din Biroul Politic, Dej își face ultima apariție în public cu ocazia scrutinului din 7 martie, seara, înainte de apusul soarelui, pentru a evita să fie văzut în plină lumină. La 8 martie, «Scînteia» publica două fotografii ale sale, prima înfățișîndu-l zîmbitor, în momentul depunerii buletinului în urnă, a doua în care era înconjurat de Ceaușescu, Maurer și alți tovarăși. Era încă o înșelăciune prin care realitatea era machiată după rețeta propagandei oficiale. (...)

Moartea unui șef

La 18 martie 1965, secretul asupra bolii lui Dej este, în fine, abandonat. Presa română publică un prim buletin medical, mai degrabă concis, anunțînd că Dej suferă de o maladie pulmonară însoțită de complicații hepatice. Textul era semnat de ministrul Sănătății și Prevederilor sociale, Voinea Marinescu, și de șapte academicieni, profesori și specialiști români, dar nu și de medicii străini care îl consultaseră pe Dej. În orice caz, știrea este suficientă pentru a declanșa alarma în întreaga țară. Printr-o scrisoare deschisă, CC al PMR îi transmitea lui Dej afecțiunea și devoțiunea, evocînd în trecere calitățile sale excepționale. (...)

A doua zi, un nou buletin medical. Tonul este dramatic. (...) Pe pagina întîi a «Scînteii» puteau fi citite urările de bine ale CC adresate primului secretar, o telegramă din partea lui Mao Zedong, șeful suprem al comuniștilor chinezi, precum și alte mesaje sosite din toate colțurile țării.

Sfîrșitul vine însă în aceeași zi, 19 martie 1965. La începutul după-amiezii, atunci cînd starea generală a lui Dej se înrăutățește, membrii conducerii de partid și de stat aleargă într-un suflet la căpătîiul său pentru a asista la

„Zvonuri potrivit cărora marele conducător ar fi suferind se auziseră mai dinainte, dar ele nu puteau fi decît opera dușmanului. Aceste zvonuri, însă, și-au atins obiectivul: au sporit preocuparea față de destinul lui. Cu două zile înainte ca radioul să anunțe stupefianta știre, presa a menționat că marele conducător a fost internat în spital, cu probleme de sănătate (fusese internat mult mai demult), apoi, a doua zi, că starea sa se agravează, după care... Tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, marele nostru, etc.... a murit! În momentul cînd diavolul a anunțat această știre, ea i-a găsit pe toți nepregătiți. Cuvîntul «toți» poate că-i o exagerare, dar nu una foarte mare". **(Tudor Gherman, *Funeraliile regelui Gheorghe*, roman, Buc., Ed. Eminescu, 1995, p. 7)**

ultimele sale clipe de viață. 16 persoane cu totul, plus ginerele lui Dej, Gheorghe Rădoi *(soțul Licăi, n.n.)*, sosit între timp din Scandinavia. Sînt toți prezenți la întîlnirea cu moartea. Apostol, Drăghici, Maurer sînt printre primii sosiți. Sfîrșitul lui Dej nu întîrzie să se producă. Puțin după ora 16, conform buletinului medical, bolnavul intră în comă. La ora 17,43, «inima sa încetează să bată». «Doctorii i-au scos perfuziile — povestea Leonte Răutu. Ceaușescu a pronunțat o scurtă alocuțiune, invitîndu-i pe tovarășii din conducere să fie uniți. Noi toți am rămas surprinși. El încerca să-și afirme dreptul de moștenitor». Alexandru Bârlădeanu a reținut o altă amintire: Ceaușescu s-a apropiat de patul lui Dej și l-a îmbrățișat. Urmîndu-i exemplu, toți ceilalți au procedat la fel. După care, au asigurat o primă gardă lîngă «corpul fără viață» al «fiului devotat al clasei muncitoare și al poporului român» și au prezentat condoleanțe familiei.

O oră mai tîrziu, Radio România anunța știrea morții. Și, aproape imediat, la fel a procedat și televiziunea. În ceea ce privește ziarele, ele începuseră să pregătească numărul special de a doua zi, aflat în lucru, fără îndoială, de cîteva zile bune. (...)". ■

Prezentare și traducere
Mircea SUCIU

Nicolae Ceaușescu, „umbra" și succesorul „regelui Gheorghe"

● istorie orală ● istorie orală ● istorie orală ● istorie orală ● istorie orală ● istorie orală ●

Gheorghiu-Dej în amintirile contemporanilor

Mariana CONOVICI

După 1989, istoria orală – concepută ca metodă de explorare a memoriei celor care au trăit direct evenimente din istoria recentă a României – a devenit o necesitate pentru cercetarea noastră istorică. O exemplifică și prezentul grupaj de interviuri, axate pe surprinderea unor dimensiuni mai puțin știute ale personalității și politicii lui Gheorghiu-Dej.

Conștientă de semnificația prezentă și, mai ales, cea viitoare, Societatea Română de Radiodifuziune a hotărît înființarea unui Centru de Istorie Orală. Drept urmare, la 23 ianuarie 1993, a fost aprobat proiectul de funcționare a Secției de Istorie Orală, un prim pas în realizarea acestui Centru. Secția de Istorie Orală a Societății Române de Radiodifuziune și-a propus ca obiectiv prioritar crearea unei arhive de documente sonore — o nouă categorie de surse istorice, absolut necesare în studierea istoriei recente. Intervievarea persoanelor care au participat direct sau au fost doar martori la evenimente, precum și recuperarea (prin copiere, achiziții, donații) a înregistrărilor existente în țară/străinătate, la instituții/persoane particulare, reprezintă principalele mijloace de realizare a acestei arhive.

Interviurile sînt conduse de redactori — absolvenți ai Facultății de Istorie —, sub coordonarea unui Consiliu Științific, din care fac parte: acad. **Dan Berindei,** prof. univ. dr. **Dinu C. Giurescu,** prof.univ.dr. **Zoe Petre,** prof. univ. dr. **Ioan Scurtu,** dr. **Eugen Preda,** dr. **Cristian Popișteanu** și dr. **Nicolae Fotino.**

Dacă în Occident istoria orală se practică mai ales pentru zona socială și economică, proiectele la care lucrează Secția de Istorie Orală sînt subordonate necesității de reconstituire și recompletare a fondului arhivistic național: istoria partidelor politice (PCR, Mișca-

rea Legionară etc.), raportul comunism–instituții ale statului (Academia, Biserica etc.), rezistența anticomunistă, sovietizarea, armata română în timpul celui de-al doilea război mondial, diplomația românească în perioada comunistă etc.

Pînă în prezent, în inventarul arhivei Secției de Istorie Orală — Direcția Patrimoniu a Societății Române de Radiodifuziune sînt 630 de role de bandă și 450 de casete, însumînd aproape 700 de ore de înregistrare; deținem, de asemenea, discuri și compact-discuri.

Evidența electronică (PC) a înregistrărilor permite regăsirea rapidă a informațiilor. Interviurile sînt transcrise și introduse în memoria calculatorului; sînt însoțite de o fișă biografică a martorului intervievat și de o fișă a documentului sonor.

Valorificarea înregistrărilor se face prin realizarea de seriale radiofonice („Mediateca de istorie orală", difuzată lunea, la orele 17.00, pe Canalul România Cultural) și, bineînțeles, prin publicarea lor (este redactat vol. *Puterea cuvîntului. Documente privind rolul radioului în revoluția din decembrie*).

GHEORGHE APOSTOL: „Gheorghiu-Dej era cunoscut în țară"

***I.S.** Acum să discutăm despre Conferința Națională a PCR, pentru că atunci s-a ales conducerea partidului. Pînă atunci era o situație destul de neclară: Gheorghiu-Dej îndeplinea, să zic așa, funcția de secretar general, dar nu era ales. Era și Pîrvulescu. În „Scînteia", de exemplu, chiar în primul număr, Pîrvulescu apare ca președintele PCR. Așa scrie în „Scînteia". Pe urmă a venit Ana Pauker, care și ea se socotea conducătoarea partidului comunist. Cum a fost ales Gheorghiu-Dej ca secretar general al partidului la Conferința din octombrie 1945?*

G.A.: Gheorghiu-Dej era cunoscut în țară. Evenimentele din 1933 l-au evidențiat pe Gheorghiu-Dej. Apoi, viața din închisoare și din lagăr. După eliberare, Dej a fost împins să lucreze pe linie de stat, de guvern. Și bine s-a făcut! Dar, a venit Ana Pauker și-a pus stăpînire pe problemele de partid. Organizarea care s-a făcut înainte de Conferința Națională, din octombrie 1945, a fost o pregătire foarte largă. Sindicatele au contribuit foarte mult la pregătirea congresului ăstuia. Sindicatele deveniseră o forță politică mult mai însemnată decît forțele partidului comunist, împreună cu partidul social-democrat chiar. Și o contribuție însemnată la alegerea delegațiilor pentru Conferința Națională au avut-o organizațiile de partid, care s-au organizat cu ajutorul sindicatelor. Este interesantă istoria asta că sindicatele au născut partidul. Asta este realitatea. Și majoritatea delegațiilor care au venit la Conferința Națională erau activiști ai sindicatelor, membri de partid. Dej s-a făcut cunoscut după eliberare, imediat, prin declarația care a făcut-o, pe 28 sau 29 august...

I.S.: 28 august.

G.A. ...împotriva legionarilor. Că principalul dușman care stă în calea noastră sînt legionarii și trebuie să acționăm serios pentru demascarea lor ș.a.m.d. Apoi a fost o adunare la Stadionul ANEF, organizată de sindicate, la care a luat cuvîntul Dej...

I.S.: ... pe 26 septembrie 1944.

G.A. Am luat și eu cuvîntul atunci. Și chiar Stoica...

I.S.: A apărut și fotografia în ziar.

G.A.: Da... Și-apoi, cu evenimentele care au avut loc după împușcarea mea. A luat cuvîntul în Piața Națiunii. S-a cunoscut care a fost poziția lui în cadrul guvernului Rădescu și-apoi ce-a urmat după asta... cu guvernul Groza. I-a crescut mult autoritatea! Nu este întîmplător că Gheorghiu-Dej a fost ales secretar general al partidului. Ana Pauker, cu Luca, secondat de Teohari, doreau ca Dej să nu fie ales secretar general. Și a înclinat spre asta și Pîrvulescu care socotea că el a fost de fapt prim-secretar, secretar general al partidului, înscăunat la 4 septembrie 1944. Dar cînd a ieșit Dej afară... s-a instalat la sediul CC al partidului... a fost acoperit Pîrvulescu că nu avea spirit organizatoric, nu știa ce-i de făcut. Bodnăraș se ocupa cu problemele armatei, Maurer nu știu cu ce dracu' se mai ocupa. A venit și Chișinevschi. A venit și Teohari, a intrat acolo în sediu... Au fost înscăunați și ei ca conducători: Chișinevschi cu propaganda, Teohari cu probleme speciale... Așa că, la Conferința Națională, s-a prezentat un raport. S-a lucrat la el multă vreme. Și-au chemat specialiști: economiști, ingineri care au lucrat la acel raport. Și raportul l-a prezentat Gheorghiu-Dej. Deci, era creată în jurul lui Dej o atmosferă specială. Nu mai vorbesc că ideile principale ale pregătirii insurecției armate (cum am spus) au fost pregătite în lagăr. Ei numai le-au acceptat, această comisie și activul din afară, cum îi spunea.

I.S.: Dar și propaganda în favoarea Anei Pauker a fost foarte puternică înainte de Conferință!

G.A.: A fost foarte puternică, da' n-a reușit să învingă pentru că elementul băștinaș n-o cunoștea pe Ana Pauker. Îl cunoștea pe Dej, care a stat în închisori, în lagăr. Ana Pauker a venit „de-a gata", de la Moscova! Ea a fost schimbată cu unu' care a rămas prizonier încă din primul război mondial.

I.S.: Codreanu.

G.A.: Deci, n-avea priză. Însă a luptat cu Chișinevschi și alții care erau în aparatul CC ca Ana Pauker să devină figura nr.1. De aceea și lozinca care a fost lansată: „Ana Pauker, Luca, Dej bagă spaima în burghezi!" Da, începînd cu Ana Pauker, nu cu Dej! Așa că

la Conferința Națională a fost o victorie a comuniștilor băștinași, nu a celor care au venit din Uniunea Sovietică!

(Caseta 166/Inventar 867. Interviu realizat de prof. dr. Ioan Scurtu și Virginia Călin, la 20.X.1994, București)

„Declarația din aprilie 1964 a fost testamentul lui Dej"

I.S.: *Deci, după retragerea trupelor sovietice* (1958, n.n.) *au rămas consilierii...*

G.A.: ...la Ministerul Forțelor Armate, la Securitate, la Interne, la toate ministerele economice erau consilieri, care erau plătiți de noi, și ei și familiile lor. Stăteau în casele noastre, nu plăteau chirie. Nu?!... Trebuia să scăpăm și de ei! Și s-a ridicat problema asta, de asemenea, în fața lui Hrușciov: „Nu mai avem nevoie de consilierii dvs.!"... Deci, am terminat și cu consilieri sovietici.

I.S.: *Dar s-au retras în etape, am impresia. Sau toți odată?*

G.A.: Păi, în etape, că nu puteau toți odată să plece, nu? Întîi, au trebuit să plece cei de la Interne. Și de la Securitate. Pe urmă, cei de la armată și-apoi cei de la ministerele economice. Așa... Dar, concomitent cu această bătălie — eu îi spun bătălie, luptă — care a fost dusă cu multă diplomație, cu multă înțelegere. Cu multă dibăcie. Și la aceasta se pricepea de minune Dej! Dar a început lupta pe linie economică, după ce-a terminat cu Sovrom-urile, a venit Hrușciov cu ideea integrării economice.

I.S.: *Cu CAER-ul, cu planul economic...*

G.A.: Cu CAER-ul și mai tîrziu cu planul Valev... Tot timpul cînd s-a discutat problema integrării, noi vorbeam de cooperare, de colaborare și el *(Hrușciov, n.n.)* vorbea de integrare. Și nu s-a luat nici o hotărîre la CAER în legătură cu integrarea asta. Poziția României a determinat ca (...) această organizație economică a țărilor socialiste să nu devină un centru unic de planificare și de conducere a economiei țărilor socialiste. Care trebuiau să fie subordonate economiei sovietice.

I.S.: *În treaba aceasta s-a remarcat Bârlădeanu, nu? Aici s-a lansat el...*

G.A.: Bârlădeanu spunea punctul de vedere al conducerii partidului. Da' el, fiind reprezentantul nostru la CAER, a trebuit să țină piept tuturor celor care susțineau URSS, că e necesară această integrare. Și nu s-a hotărît nimic. Pînă... la începutul anului 1964, cînd s-au publicat zonele economice prevăzute de către acest economist bulgar, Valev. Cînd a văzut Dej în ziar, în harta în care eram noi așezați ca țară agricolă, împreună cu Bulgaria și o parte a Ungariei, a spus: „Dom'le, nu se mai poate! Am terminat cu Sovrom-urile, am terminat cu armata și-acuma trebuie să dăm bătălia decisivă! Trebuie să stabilim noi baze principiale de relații și pe linie de partid și pe linie de stat. Nu numai cu URSS, cu toate țările socialiste. Și nu numai cu țările socialiste, cu toate țările lumii". Și-așa s-a născut ideea unei Declarații pe care trebuie s-o adopte Plenara CC și care s-a produs în aprilie 1964.

I.S.: *Dar lucrul — ca să zic așa —, sau ideea, din 1962 era, nu? Ca să ajungem aici, la independență... hotărît să facem pasul decisiv. Nu? Cînd a început conflictul chino-sovietic.*

G.A.: Erau deja pași făcuți... Problema retragerii trupelor sovietice cred că le-a rămas în gît și acum!

I.S.: *Și „Declarația din aprilie". Sînt foarte mulți care pretind că au scris „Declarația din aprilie".*

G.A.: A fost *(un, n.n.)* colectiv. Eu am mai scris lucrul ăsta, dar mă contrazic aici cu (Paul Niculescu-) Mizil. Mizil spune c-a fost un colectiv care a lucrat sub conducerea lui Ceaușescu, la partid. Eu știu de un colectiv care a lucrat la Predeal, sub conducerea lui Dej. Și din colectivul ăsta am făcut și eu parte.

I.S.: *Dar n-au fost mai multe variante?*

G.A.: S-a lucrat efectiv la Predeal. Dej aproape în fiecare..., nu aproape în fiecare..., în fiecare săptămînă, sîmbăta, era la Predeal. Și vedea ce s-a scris în cursul săptămînii. Și începeam să discutăm pe capitole. Și venea cu noi idei, cu noi propuneri și iar mai lucram o săptămînă. Și iar venea și iar vedea. Și iar mai făceam niște îmbunătățiri. Și-așa a durat o lună de zile elaborarea acestui document. Cuvînt cu cuvînt. Și principiile acestea de bază, care au fost stabilite prin relațiile dintre partide, mai ales, ăstea au fost dictate de Dej. De asta am susținut și susțin și-acuma că această Declarație din aprilie 1964 a fost testamentul lui Dej!

(Caseta 167/Inventar 868. Interviu realizat de prof. Ioan Scurtu și Virginia Călin)

„N-am avut pretenția că sînt șeful lui Dej"

I.S.: *Dar ce mi s-a părut mie curios este că în „Scînteia", în momentul în care a apărut comunicatul cu judecarea, condamnarea și executarea sentinței* (în cazul lui Lucrețiu Pătrășcanu, n.n.) *a apărut și comunicatul prin care dvs. ați fost ales prim-secretar al Comitetului Central al PMR.*

G.A.: După asta....

I.S.: *În ce context? Sau e vreo legătură?*

G.A.: N-are nici o legătură! S-a întîmplat că în Uniunea Sovietică s-a despărțit activitatea de partid de cea de guvern. Și s-a socotit că această experiență este bună și pentru noi. Că Dej are prea multe probleme la guvern și ar

trebui să fie ușurat de activitatea pe linie de partid.

***I.S.:** Dar, totuși, partidul era forța conducătoare. În mod teoretic, primul secretar era superior primului ministru. Deci, dvs. ați devenit șeful lui Gheorghiu-Dej!*

G.A.: Formal. Pentru că nu puteam să-l înlocuiesc eu pe Dej!

***I.S.:** N-ați avut această veleitate...*

G.A.: Nici n-am intrat în biroul lui să mă așez pe scaunul lui! Tot timpul cît am stat, din aprilie 1954 pînă în octombrie 1955, în funcția pe care am primit-o de la Comitetul Central eu nu m-am așezat pe scaunul lui Dej! Am rămas în biroul pe care-l aveam eu!

***I.S.:** Și-l considerați tot pe Gheorghiu-Dej șeful partidului?*

G.A.: Da. Mă duceam, făceam ședințele de Birou Politic la Consiliul de Miniștri. Pregăteam fără îndoială ședințele Biroului, materialele respective, cu colectivul ăsta care-l aveam. În afară de secretariatele respective, aveam și secții care lucrau, aparatul CC. Și, sigur, că prezentam propunerile Secretariatului la problemele discutate în Biroul Politic. Da' n-am avut nici un fel pretenția că sînt șeful lui Dej! (...) Dintre membrii Biroului Politic de atunci, nu era o persoană care să înlocuiască pe Dej ca secretar general al partidului! De altfel, în timpul ăsta, cît am fost prim–secretar, s-au dus discuții, așa, în particular, că devin, încet-încet, o personalitate importantă în conducerea partidului, după Dej. Și-a ajuns după un an și ceva la convingerea că ar trebui să fiu scos și să preia din nou Dej conducerea partidului. Și am fost scos în octombrie. Da' înainte de-a fi scos, m-a chemat Dej la el și mi-a demonstrat cu argumente de ce trebuie să se facă o asemenea schimbare, adică pe linie de guvern problemele merg, miniștrii își cunosc sarcinile și obligațiile pe care le au. Unde merge prost? Merge prost la Sindicate. (...) Și m-a convins Dej că trebuie să mă întorc la Sindicate și să pun ordine!

(Casetă 168/Inventar 869)

EDUARD MEZINCESCU: „Dej, prin firea lui, era mai reținut"

***E.P.:** Aș vrea să revenim la începutul anilor '60! În '60, a avut loc a 15-a Sesiune a ONU.*

E.M.: Sesiunea aceea a fost, mă rog, o sesiune reușită în felul ei, plină de șefi de stat și de partid din țările socialiste și reprezentanți de seamă din alte părți. Atmosfera și tonalitatea luărilor de cuvînt nu depășeau normele deja cunoscute, practicate în perioada Războiului Rece! A fost cu multă vînzoleală, cu o serie întreagă de aspecte pitorești care, probabil, sînt pierdute pentru istorie, ca să spun așa! O bună parte din reprezentanții socialiști, inclusiv Gheorghiu-Dej, au făcut călătoria pînă la New York cu o navă...

***E.P.:** ... „Baltica".*

E.M.: Da! Navă de pasageri sovietică! Iar la New York au intrat într-un fel de claustrare — problemele de securitate erau dominante și atunci —, oamenii aceștia veniți într-un oraș cum este New York, care are ce să arate și merită să fie văzut și cercetat, trăiau ca anahoreții! Trăiau ca într-o cetățuie, într-o fortăreață organizată la sediul misiunii permanente sau la locuința reprezentantului diplomatic al țării respective și stăteau acolo pe mîncare, pe băute și pe conversație, în intervalul cînd nu trebuiau să facă act de prezență la ședințele adunării. Singurul care circula mai mult era Hrușciov, care făcea diferite vizite prin oraș! Deosebit de pitorească a fost apariția lui Fidel Castro cu echipa lui, care erau puși pe revoluție... Erau revoluționari foarte înflăcărați și, veniți la New York, nu înțelegeau cîtuși de puțin să se depărteze de revoluționarismul lor. Asta a făcut ca în hotelul din Manhattan care i-a găzduit, în decurs de două–trei zile, au reușit să distrugă mobila, să facă acolo dezordine și murdărie, încît direcția hotelului i-a rugat să evacueze incinta! Atunci au încercat să se mute la un alt hotel, dar nici un alt hotel din Manhattan nu a vrut să-i primească și, în condițiile date, Fidel, care era un revoluționar plin de inițiativă, și-a adunat toată energia cu bagaje, cu rucsacuri, și-a încropit și puțin... aparatură de picnic și au venit și s-au instalat într-un hotel din clădirea Adunării Generale, în dreptul Consiliului de Securitate... Și-au pus saltele, plăpumile pe jos, s-a montat un cort pentru Fidel ca să fie păzit de indiscreții, în caz că-și schimbă lenjeria și... vă dați seama cam ce impresie și ce aspect au luat holurile și coridoarele alea imense din clădirea Națiunilor Unite, cu delegația cubaneză „la picnic", în fața... în dreptul Consiliului de Securitate! Au stat acolo, spre disperarea lui Hammarskjöld

Gheorghiu-Dej, alături de Ștefan Voitec, la Sediul ONU, New York

(Dag ~, 1905–1961; suedez, secretar general al ONU, 1953–1961; mort într-un accident aviatic; Premiul Nobel pentru Pace, 1961 — n.n.) și a altor șefi de delegații pînă cînd un hotel din Harlem a hotărît să-și evacueze toți pasagerii — probabil că l-a cumpărat cineva..., pe o linie oarecare — și să găzduiască exclusiv delegația cubaneză! Ăsta era elementul pitoresc al sesiunii! (...) Dar pe urmă, sigur, au urmat fel de fel de urmări de cuvînt... Fiecare vorbea pe limba lui ... Evident că nu se contura nici o cale de ... înțelegere și că, în afară de o demonstrație din aceasta protocolară, nu avea să iasă mare lucru din sesiunea aceea. Acuma, al doilea element pitoresc îl aducea la această sesiune Hrușciov, care era un..., sigur, un „vlăstar" al proletariatului din Rusia și din întreaga lume și se comporta ca atare... Adică foarte degajat, foarte... în acord cu sine însuși, chiar dacă asta îl punea în dezacord cu restul mapamondului! Către sfîrșitul părții solemne... pentru că partea aceasta de comemorare dura vreo 10 zile, o săptămînă —10 zile, începutul sesiunii, după care șefii de state și de guverne au plecat și am rămas... obișnuiții frecventatori ai Adunării Generale, să își facă treaba obișnuită acolo! Delegația noastră, și altele chiar, n-au mai fost de acord ca să se întoarcă tot cu vaporul lui Hrușciov! S-au instalat pe una din „regine"...

E.P.: *„Queen Mary"...*

E.M.: Nu știu, era pe vremea cînd „Queen Elisabeta" și „Queen Mary" — două transatlantice — mai făceau curse regulate între New York și... Anglia și Franța. Delegația noastră și alte delegații s-au instalat pe una din aceste „regine"... nu mai țin minte care... și au plecat! A rămas Hrușciov, nu știu de ce...

E.P.: *Era legat de punctul cu colonialismul, cu declarația... ca să fie înscrisă pe ordinea de zi...*

E.M.: Probabil c-a rămas pentru asta! Oricum, el a rămas fără... dacă nu în totalitate, în marea majoritate a restului șefilor de stat din țările socialiste europene! Și, a început această dezbatere în jurul problemei colonizării...

E.P.: *O clipă, mă scuzați! Aș vrea să insistați puțin pe aspectul cu bătutul în pupitre... pentru că asta a fost încă înainte și țin minte că....*

E.M.: Nu, asta a fost la decolonizare!

E.P.: *Nu, eu țin minte că asta a fost înainte și că Gheorghiu-Dej a spus ca delegația română să nu se alăture la bătutul în pupitre! Delegația română nu a participat la aceste manifestări!*

E.M.: Amintirile mele nu corespund!... De fapt, asta cu bătutul în pupitru... dvs. aveți dreptate, asta este un aspect al chestiunii... Eu, cînd dvs. vorbeați de pupitru, mă gîndeam la celălalt episod, cu descălțatul și cu bătutul cu pantoful...

E.P.: *Ah, nu! Aceea a fost în 12 octombrie, după-amiază!*

E.M.: Vai de mine! *(rîde)*, sînteți formidabil! Da! Au fost episoade din acestea, într-adevăr! V-am spus că Hrușciov era un om din popor, un „revoluționar" autentic, intransigent și pitoresc și el se manifesta foarte degajat! Nu a fost deloc intimidat de grandoarea Organizației, a sediului său, a solemnității momentului... mai știu eu ce...

E.P.: *Mă scuzați o clipă! Țin minte că am citit ulterior că Gromîko a explicat — și chiar Adjiubei, care era ginerele lui — cum s-a ajuns la această manifestare cu bătutul în pupitre! El spunea că atunci cînd Hrușciov se pregătea pentru sesiune a întrebat: „Cum se desfășoară lucrurile?" Și i s-a spus: „Ca în parlamentul burghez, ca în Camera Comunelor". Și, citind el niște materiale despre Camera Comunelor, ar fi sesizat că acolo s-ar fi întrerupt oratorul, că s-ar fi putut bate uneori cu pumnul în bancă..., și atunci a spus: „Păi, dacă-i ca în parlamentul burghez, atunci să facem și noi tot așa!".*

E.M.: Dacă a explicat Gromîko așa, eu nu pot să-l contrazic la... această distanță și în împrejurările date! După părerea mea, și așa cum l-am cunoscut eu pe Hrușciov, el nu era un om care avea nevoie de sfaturi... cînd era vorba să-și definească pozițiile și să-și dezlănțuie comportamentul!

E.P.: *Dar nu vă aduceți aminte, a fost vreo discuție în sînul delegației române în legătură cu această chestiune pentru că, totuși, ceea ce a atras atenția a fost faptul că delegația română n-a participat la aceste chestiuni...*

E.M.: Da, delegația română era mai modestă pentru că Gheorghiu-Dej, prin firea lui, era mai reținut și eu aș spune chiar, cu o doză superioară de bun-simț! Cel puțin, uneori! Sigur, delegația română nu s-a asociat la aceste demonstrații! Asta era pe o linie continuă, ca să spun așa! Gheorghiu-Dej mai avusese ocazii să ajungă în divergență cu Hușciov, pe diferite alte probleme! (...)

E.P.: *Să revenim la data de 12 octombrie. Dimineața, dacă vă aduceți aminte, Gheorghiu-Dej a plecat cu „Queen Mary". Și a fost o mică discuție la sediul Misiunii în care el a mulțumit întregului personal și a spus ca să se conducă „exact cum s-a condus și pînă acuma" delegația. Să se conducă delegația așa cum s-a procedat în timpul cît a fost el! Și apoi a fost condus la vapor, iar după-amiază a avut loc celebra ședință în care dvs. v-ați ridicat două „puncte de ordine". Dacă vreți să le rememorați.*

E.M.: Acum, ce se întîmplă... Gheorghiu-Dej a spus lucrul acesta, dar eu rămîneam șeful delegației după

plecarea lui! Eu aveam un comportament... puțin deosebit de ceilalți membri ai delegației..., nu știu dacă ați observat lucrul acesta! Gheorghiu-Dej avea dificultăți cu somnul, el adormea greu seara și tîrziu! Atunci, după masa de seară, membrii delegației și probabil dintre consilieri (...) îl însoțeau la etaj, la sediul Misiunii permanente a reprezentanței române, unde își avea locuința. Și acolo se instala „curtea"! Șeful, „suveranul", la o cafea sau la un coniac, și „curtenii" jur-împrejur care..., mă rog, se omeneau și ei cu cafea sau cu un coniac și ascultau poveștile lui Gheorghiu-Dej. Lui îi plăcea după-masa să povestească din tinerețe, din copilărie! Eu avusesem cîteva ocazii ca să-l ascult și-l ascultasem o dată, de două ori, îmi făcusem plinul! (...) Înainte de plecarea lui Gheorghiu-Dej, eu am așteptat ca el să mă cheme, să vorbească, să-mi spună dacă are ceva... Nu am luat inițiativa să mă duc la el și să-i spun: „Tovarășe, vă rog să-mi dați indicații pentru perioada cît rămîn șeful delegației în lipsa dvs."! N-am făcut lucrul acesta..., cred că n-am făcut cu nimeni așa ceva! Am așteptat pentru că era de datoria lui să mă cheme! Nu m-a chemat! A azvîrlit, poate, o vorbă, așa, la plecare... a rămas azvîrlită! (...).

(Casetă 188/Inventar 1.035 Interviu realizat de Eugen Preda și Mariana Conovici, la 19.IX.1995) ■

Gheorghiu-Dej dansînd la o recepție oficială, organizată cu ocazia vizitei din Indonezia (octombrie 1962)

● istorie orală ● istorie orală ● istorie orală ● istorie orală ● istorie orală ● istorie orală ●

Alexandru Bârlădeanu dixit:

"Dej era extrem de viclean și ahtiat după putere"

Lavinia BETEA

Din „hagiografia" de partid nu se poate deduce decît cu mare dificultate cum a devenit Gheorghiu-Dej lider comunist. Care au fost datele biografice și de personalitate care l-au favorizat?

Evident că biografia lui Dej nu putea fi cunoscută în timpul cît a trăit. Conform obiceiurilor vremii, încetățenite de sovietici, despre membrii CC se puteau cunoaște anumite date personale doar atunci cînd urmau să fie epurați. Din cronologia ce se expune azi cu privire la Dej lipsesc însă faptele ce schimbă destinul unui om. Iar cînd e vorba de acțiunile unui om politic, în joc este destinul multor oameni. Cum a ajuns Dej conducătorul partidului? Nu s-a întîmplat peste noapte, în lagărul din Tg. Jiu, cum reiese din multe biografii, ci printr-un proces de selecție naturală, în primul rînd. Știu de la cineva, care a participat la grevele de la Grivița, că în opinia muncitorilor se afla următoarea judecată: dacă e nevoie de cineva să țină discursuri pentru a înflăcăra masele — acela e Doncea; iar dacă e nevoie de cineva cu cap bun — acela e Dej. Multe lucruri sînt acum greșit interpretate. Sigur că despre acea vreme eu nu pot vorbi decît ceea ce am auzit întîmplător sau fragmentar. Însă, din cîte-mi pot da seama, ascultîndu-i pe Apostol, Pantiușa, Nikonov, Chivu Stoica, Bodnăraș — care au stat în închisoare ca el și-l cunoșteau bine de-acolo — Dej nu s-a impus prin vreo activitate de partid. Grevele de la Grivița au fost organi-

zate, ca orice greve, de sindicat, nu așa cum în istoria oficială a PCR s-a spus că partidul comunist le-a condus. Eu cred că Dej a devenit membru de partid după Grivița, nu înainte. I-ai găsit numele prin documentele de arhivă în legătură cu vreo misiune cominternistă sau vreo plecare în străinătate, cum se întîmpla cu ceilalți ilegaliști ce plecau în dese călătorii la Praga, Berlin, Paris și Moscova, unde se aflau sediile conducerii comuniste?

Nu, categoric nu.

În închisoare i s-a și vorbit de marxism–leninism. Printre primii mentori ai lui a fost Gheorghe Stoica. Era evreu și se numea Moscu Kohn. A fost unul dintre primii comuniști. Spunea că a stat un timp împreună cu Dej, că au dormit în aceeași încăpere. Stoica se considera chiar profesorul lui Dej în ale comunismului. Adică, el l-a convertit pe Dej la doctrină. Stoica era un om duplicitar, dar lucrurile acestea le spunea în timpul vieții lui Dej și, dacă ar fi fost altfel, îți dai seama ce-ar fi stîrnit cuvintele lui.

De fapt, nici în biografiile oficiale, apărute curînd după 1944, Dej nu este prezentat ca vechi membru de partid. În articolul „Primul candidat al Capitalei, Gheorghe Gheorghiu-Dej", publicat în „Scînteia", din 8 noiembrie 1946, se spune că, din întîmplare, Dej a găsit un manifest al partidului comunist, lansat cu prilejul comemorării unui an de la grevele de la Lupnei, din 1929. Entuziasmat de conținutul acestuia, Dej hotărăște să intre în partidul comunist. Caută partidul, dar nu-l găsește. Peste cîteva zile, sindicatul muncitorilor organizează o evocare a victimelor de la Lupeni. Dej participă cu speranța că-l va întîlni acolo pe reprezentantul comunist pe care-l va recunoaște după cuvîntul său: „în spiritul manifestului". Nu cuvîntă nimeni conform așteptărilor sale și atunci vorbește Dej. A doua zi, este căutat de muncitorul Mitică Teodorescu — nume ce n-a intrat în panteonul comunist — care-l pune în legătură cu organizația clandestină... Nici în declarațiile unor comuniști notorii din perioada interbelică nu am întîlnit numele lui Dej. Dar nici numele lui Ceaușescu!

Dej s-a impus în închisoare. Venea acolo cu aura de „organizator" al grevelor de la Grivița, care erau cele mai mari mișcări muncitorești din România interbelică. Era însă mai deștept decît toți, calitate pe care nu i-o poate contesta niciunul din cei care-au fost în apropierea sa, indiferent că i-au fost prieteni sau dușmani. Prin temperament, voință și perseverență s-a adaptat cel mai bine condițiilor de închisoare. Așa a putut să organizeze acel mic grup al deținuților din închisoare, dîndu-i disciplină și ordine în viața de fiecare zi. Nu în numele unor principii politice, ci pentru a supraviețui. Datorită acestor calități a reușit să aibă legături bune cu gardienii și legături cu exteriorul. Mai știu că era foarte prețuit ca meseriaș și, în acel timp de război, cînd nu se găsea mînă de lucru calificată, Dej era scos din lagărul din Tg. Jiu, împreună cu alți deținuți aflați în subordinea sa, și trimis să repare diferite defecțiuni la rețelele electrice. Dej era și extrem de viclean și sigur ahtiat după putere. În ascensiunea sa au fost mai multe trepte. Întîi, să aibă puterea în partid. A ajus membru al CC fiind în închisoare, a condus grupul din închisoare și pe urmă... pofta vine mîncînd! Urcînd treptele, nu voia să se mai oprească. Cred însă că istoria ce se va scrie mai tîrziu va revizui și reconsidera perioada lui Dej și aportul lui. Multe lucruri i se vor considera ca merite.

Se înțelege că Stalin l-a desemnat pe Dej la conducerea partidului. Ce l-a făcut, oare, să-l prefere celorlalți?

Nu mai știe nimeni, exact, cum s-au petrecut lucrurile. Ipoteza mea este că Stalin îl simpatiza. Această impresie am avut-o și la întîlnirile lui Stalin cu Dej, la care-am luat și eu parte. Spre deosebire de alți posibili conducători, Dej avea avantajul de a fi stat în închisoare, în timpul războiului. Era exclusă posibilitatea de a fi acuzat de colaborare cu Siguranța sau de adoptare a unei linii de partid greșite, cum se întîmpla cu cei rămași în libertate. Era evidentă, deci, fidelitatea lui. După război, Stalin și-a dat seama de virtuțile politice ale naționalismului. Faptul că, spre deosebire de alți ilegaliști, Dej era român, a fost un argument în plus, în momentul acela. Ana Pauker era văduvă în urma împușcării de către NKVD a soțului ei, Marcel Pauker. Oricît va fi căutat ea să-și dovedească fidelitatea față de partid — a fost de acord cu condamnarea la moarte a bărbatului cu care avea doi copii — Stalin putea avea bănuieli că Ana Pauker nu mai prezintă garanții totale. (...)

Ce resorturi interioare credeți că l-au susținut pe Dej să adopte, mai tîrziu, linia de independență față de Moscova?

Problema e mare și importantă, dar pe aceasta istorici nu o pot lămuri pe bază de documente. Eu îți voi spune cîteva gînduri fugare. Acest imperialism al Uniunii Sovietice, care impunea în diverse țări oameni convenabili URSS, pînă la urmă o deservea. Pentru că toți acești oameni din conducerea supremă erau stăpîniți de teamă că pot fi sacrificați oricînd. Și aceasta îi împingea spre căutarea unui grad de independență sau de securitate, cum vrei să-i spui. Și la Tito, care a evoluat cel dintîi în acest sens, cred că sentimentul de independență față de Uniunea Sovietică s-a născut și din teama că Stalin putea să-l sacrifice, fără șovăială. Așa a fost și cu Dej. Eu sînt convins că și la el, în afara unui sentiment de real patriotism, acest sentiment de teamă a jucat, mai ales la început, un rol important. Să-ți mai spun că, așa cum sub

stăpînirea turcească fiii domnilor români erau trimiși la Istanbul pentru a fi educați în maniera socotită potrivită de stăpînitori, dar, mai ales, ca garanți și ostatici ai fidelității tatălui lor, tot astfel fiii celor din conducerea partidului erau trimiși la Moscova. Lica era fata la care Dej ținea enorm de mult. El chiar s-a scuzat, la o impolitețe a ei față de mine, asfel: **„Te rog, înțelege-mă! Ani de zile am visat la acest copil pe care mamă-sa nu a vrut să-l aducă la mine, la închisoare"**. S-a întîmplat că, în anii 1948–1949, el a trimis-o să studieze la Moscova. Ea însă nu voia să rămînă acolo. Prefera să stea la București și să se bucure de toate avantajele sale de fiică de seretar general decît să rabde frigul Moscovei. Dar retragerea ei nu ar fi fost favorabilă pentru prestigiul lui Dej la Moscova. Cum eu nu mergeam des la Moscova, Dej m-a rugat să stau de vorbă cu ea și s-o conving. Cred că mai am și acum biletul lui în care îmi scria: **„Dragă Sașa, te rog, stai de vorbă cu Lica și convinge-o!"**. Și ca să înțeleg bine lucrurile, de biletul acela ataşase și scrisoarea ce-i fusese trimisă de fată cu: „Dragă tăticule, eu nu mai pot, nu mai rezist, vin acasă..." și alte asemenea văicăreli.

Ați convins-o să reziste la școlile Moscovei?

Nu. Am stat de vorbă cu ea. Lica, însă, nu a vrut să accepte nici un argument și ne-am certat rău. Eu înjur foarte rar, dar nu m-am putut stăpîni atunci și am înjurat-o. Am fost mirat de ingratitudinea acestei fete care nu accepta nici un sacrificiu pentru tatăl ei. (...)

Cum s-a ajuns la specularea, de către români, în interes propriu, a schismei sovieto–chineze?

Tot Dej a ajuns la concluzia că le-ar conveni foarte mult chinezilor ca în această parte a frontierelor URSS să aibă un prieten, un aliat. În 1962, rușii

Desculț, după ritualul gazdelor, Gheorghiu-Dej vizitează un templu din Birmania (octombrie 1962); din același turneu asiatic, pe coperta IV a acestui număr de revistă, o imagine inedită, surprinsă în Pakistan

și chinezii ajunseseră la ciocniri armate. Dej a prins momentul și a trimis prima delegație în China „pentru a discuta problemele unității lagărului socialist". Delegația era condusă de Maurer și din ea făceau parte Bodnăraș, Ceaușescu și Chivu Stoica. Întîi i-a primit președintele Chinei, apoi însuși Mao pe care l-au convins pînă într-atît încît a admis să se scrie în ziarele lor că Basarabia este parte românească. După China, delegația a vizitat Coreea de Nord, iar Maurer s-a întors prin Crimeea, unde își petrecea Hrușciov concediul. Nu cumva să creadă Hrușciov că avem ceva de ascuns față de sovietici! Diplomația era un atribut al politicii. Iar Dej avea din plin calități de om politic. Politica lui a fost, însă, foarte nuanțată. Eu l-am auzit, bunăoară, vorbind și despre anumite lucruri bune pe care le-a făcut Stalin. Critica, totodată, anumite teze ale lui Stalin. Cele spuse de el erau aduse și la cunoștința sovieticilor și a chinezilor. Iar el știa bine aceste lucruri și de aceea le spunea.

În China, Mao era ceea ce fusese Stalin în URSS. Iar invectivele pe care și le adresau Mao și Hrușciov făceau deliciul gazetarilor occidentali. Mao îi numea pe conducătorii sovietici „fasciști, nedemni de moștenirea marxist–leninistă" iar pe Hrușciov „o cizmă veche pe care o arunci într-un colț pentru că nu mai folosește la nimic". La rîndu-i, Hrușciov îl „gratula" pe Mao cu apelativul de „cadavru viu".

Știu că Dej și-a dat seama de ruptura sovieto–chineză la întîlnirea partidelor comuniste de la Moscova, din 1961. Dincolo de divergențele teritoriale și de chestiunea supremației armate, Mao nu era de acord cu destalinizarea. Dej, însă, a trăit sub umbrela protectoare a Chinei. Își putea permite mai multă independență, știind că rușii sînt atenți la ce vor face chinezii dacă ei întreprind ceva în defavoarea României.

Dej a reușit să-l convingă pe Hrușciov să retragă trupele sovietice din România înainte de a beneficia de protecția chineză. Cum?

Dej a știut să-și pună în aplicare ideile — cînd era vorba de o problemă riscantă — doar atunci cînd o permiteau împrejurările și trimițînd pe alții înaine. O făcea și din diplomație și dintr-un șistem de autoapărare. În cazul cînd nu ieșea bine, dregea el, din spate, lucrurile, spunînd că a fost o inițiativă proprie a celui trimis. Așa l-a trimis, întîi, pe Bodnăraș să discute cu Hrușciov problema retragerii trupelor sovietice. Hrușciov tocmai reluase relațiile cu Tito, făcînd și un *mea culpa* în numele URSS. Era momentul de destindere a relațiilor externe sovietice după perioada stalinistă. Dej l-a considerat pe liderul sovietic ca aflîndu-se într-un moment de slăbiciune și de încredere față de români, după ajutorul dat în timpul revoltei din Ungaria și și-a

propus să exploateze situația. Abia după ce Hrușciov s-a înfuriat și a început să țipe la Bodnăraș, Dej i-a luat acestuia apărarea, explicîndu-i atitudinea: „În ce situație ne puneți pe noi? Față de poporul nostru sîntem puși în situația de incapabili de guvernarea țării fără armata sovietică".

Aceasta era, deci, o tactică din diplomația lui Dej, cea care i-a atras poreclele de „vulpea din Carpați" și „Machiavelli al Balcanilor"...

Mai relatez un episod, în care a fost folosit Ceaușescu în asemenea manevre și pe care acesta l-a exploatat apoi pentru a-și proba patriotismul. Prin '62–'63, se aflau la noi Hrușciov, Brejnev și Kosîghin. În dimineața zilei în care urmau să se întîlnească delegațiile, la Dej acasă s-a hotărît că trebuie să pretindem sovieticilor să-și retragă rețeaua de spionaj din România.

Cine a hotărît?

Biroul Politic a hotărît, la propunerea lui Dej. Conform tacticii știute, a fost desemnat Ceaușescu s-o ridice pentru că el răspundea pe linie de partid de asemenea probleme. Lucrurile s-au derulat conform planului. Răspunsul lui Hrușciov a fost că nu există nici o agentură de spionaj în România și totul s-a terminat în coadă de pește. Cineva care nu s-a aflat în miezul acelei lumi ar putea crede, auzind povestindu-se asemenea fapte, că Nicolae Ceaușescu a avut un fenomenal curaj, ridicînd o asemenea chestiune direct în fața celor trei lideri de la Kremlin. Și, bineînțeles, i s-ar ridica osanalele respective, pe care neștiutorii le-ar considera îndreptățite. Numai cei din Biroul Politic și apropiații știam că nu a fost ideea lui Ceaușescu, că el nu risca nimic expunînd cele arătate, că pur și simplu îndeplinea o hotărîre a Biroului Politic. Și Ceaușescu a uzat o vreme de tactica predecesorului său, fără să aibă abilitatea acestuia. (...)

(Fragmente din vol., în curs de apariție, ***Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu;*** *v. „Dosarele Istoriei", nr. 2/7, p. 46–49)* ■

● istorie orală ● istorie orală ● istorie orală ● istorie orală ● istorie orală ● istorie orală ●

Gheorghiu-Dej și „triumviratul" Stalin — Hrușciov — Tito

Mircea SUCIU

După cum cititorii noștri au putut constata în nr. 2/7, 1997, p. 50-55, fostul ambasador al României în ex-Iugoslavia, *VASILE ȘANDRU*, este o adevărată mină de informații privind desfășurările politico-dipomatice de după cel de-al doilea război mondial. Și nici nu este de mirare: în îndelungata și fructuoasa sa carieră, domnia sa a fost participant nemijlocit sau martor la o serie de evenimente petrecute în spațiul național sau internațional care au marcat indiscutabil istoria contemporană. Tentația de a-l „provoca" la un dialog a fost cu atît mai mare cu cît dl Șandru este depozitarul unor neprețuite amintiri personale despre numeroase personalități ale timpului, române și străine, pe care a avut ocazia să le vadă făcînd – așa-zicînd – istorie.

Cum credeți că poate fi raportat Gheorghiu-Dej la Stalin?

După opinia mea, deși Dej a fost considerat un stalinist în România, cred că el și-a luat întotdeauna o anumită distanță față de Stalin, distanță care s-a manifestat nu o singură dată. Menționez, de pildă, că atunci cînd Stalin a condamnat Iugoslavia și a convocat reuniunea partidelor comuniste din țările de „democrație populară", cînd s-a creat Cominform-ul, Dej a fost singurul care a cerut ca la dezbatere să fie invitați și iugoslavii, provocînd astfel o reacție negativă din partea lui Jdanov, cel care fusese însărcinat de Stalin cu organizarea reuniunii. Al doilea moment care mi se pare semnificativ în privința distanțării lui Dej de Stalin este excluderea din conducerea PMR, în 1952, a Anei Pauker și a lui Vasile Luca. Una dintre acuzațiile aduse acestora fusese că ei practicau cultul personalității, într-o vreme cînd în URSS acest cult era pe cele mai înalt culmi și numai cu trei–patru luni înainte de Congresul al XIX-lea al PCUS (la care Dej a participat direct). Eu cred că Dej a avut tactul și priceperea de a promova niște acțiuni independente, fără a intra în conflict deschis cu Stalin. Se poate vorbi, în cazul său, de inteligență și de subtilitate, fapt dovedit și de natura relațiilor lui Dej cu succesorul lui Stalin, N.S. Hrușciov.

Și totuși, nu credeți că — ținînd seama de întreaga politică internă promovată de el și sub el — Gheorghiu-Dej a fost un Stalin (la scară redusă, evident) pentru România?

Formularea merită a fi nunațată. Dau un nou exemplu: în prezența mea (eu asigurînd translarea), Dej îi relata lui Tito, la un moment dat, un episod

pe care sper că l-am reținut corect în esența sa. Prin 1948 – 1949, spune el, conducerea partidului român a pus problema trecerii neîntîrziate la colectivizarea agriculturii. Dej nu împărtășea acest punct de vedere, drept pentru care s-au hotărît să meargă la Moscova, la Stalin, el, Ana Pauker, Luca și alții. Dej îi spunea lui Tito că i-a prezentat problema lui Stalin în felul următor: există două puncte de vedere în conducerea partidului nostru — unul care se pronunță pentru trecerea imediată la colectivizare, altul care susține că a trecut puțin timp de la împroprietărirea țăranilor și nu e momentul să se aplice metoda respectivă, condițiile nefiind maturizate. Stalin a aprobat acest punct de evdere, dar Dej nu a menționat în cursul discuției cine anume din conducerea PMR susținea o părere și cine pe cealaltă, avînd abilitatea de a-i da lui Stalin posibilitatea să judece nepărtinitor întreaga chestiune. Faptul dovedește că Dej știa să vorbească cu Stalin, fără a intra în contradicție cu el, dar și fără să-i împărtășească în întregime metodele sau opiniile. Dej a fost destul de legat de realitățile românești. Sigur, în lupta pentru putere a făcut ceea ce prea bine se știe...

Schimbînd raportul, știți cumva care era părerea lui Salin despre Gheorghiu-Dej? Îl aprecia sau nu?

Simplu fapt că Stalin a optat pentru Dej ca lider al partidului român cred că vorbește de la sine. Avizul Moscovei a fost clar în această privință, iar Moscova, în acel timp, însemna Stalin. Cred că prin tot ce reprezenta Dej — bărbat, român, origine muncitorească — a contat în bună măsură pentru Stalin cînd s-a pus problema încredințării conducerii PCR.

Să discutăm puțin despre raporturile Dej – Hrușciov...

De la bun început, Dej a avut o atitudine destul de critică față de Hrușciov și metodele sale. De fapt, în timpul acestuia au început să iasă la iveală contradicțiile și ficțiunile dintre PCR și PCUS. În primul rînd, Dej nu a acceptat, în întregime, concluziile Congresului XX, numit al destalinizării...

A văzut în acest eveniment politic un potențial pericol personal?

De acord, dar mai este ceva de adăugat. Dej avea o concepție proprie despre socialism. Schimbările bruște, negîndite nu-i erau caracteristice. Chiar avea o vorbă perfectă: Să te gîndești de șapte ori și să tai o dată.

Apropo, fiindcă ați avut prilejul să-l cunoașteți destul de bine, cum l-ați receptat pe Dej? Îl caracteriza echilibrul, raționalitatea?

Era un om echilibrat, destul de gîndit, lipsit de atitudini și manifestări spontane. Chiar și glumele pe care le făcea erau cu un anume rost!

Să revenim la raporturile Dej – Hrușciov...

Liderul sovietic a fost, în 1955, de două ori în România. Prima dată în 4 iunie, cînd s-a întors din vizita oficială întreprinsă în Iugoslavia, apoi la sărbătorirea zilei noastre naționale de atunci (23 august). Cu prilejul din urmă, Hrușciov a venit însoțit în delegație și de mareșalul Koniev. Lui Dej, Hrușciov i-a spus: „Mareșalul vă aduce drapelul de luptă al unităților sovietice care au eliberat Bucureștiul". La care, pe loc, Dej a spus că nici o unitate sovietică nu ne-a eliberat Capitala, că Bucureștiul a fost eliberat de armata română. Drept pentru care nu a acceptat steagul cu pricina, iar Hrușciov s-a văzut nevoit să-l ducă îndărăt, acasă... Apoi, să nu uităm că Dej a avut o poziție foarte clară față de politica promovată de Hrușciov în relațiile dintre statele membre al CAER. Rolul rezervat României — de simplă furnizoare de produse agricole și furaje pentru partenerii industrializați (RDG, Cehoslovacia) — nu a fost deloc acceptat de Dej. Ba chiar mai mult, l-a iritat permanent. De altfel, de la sfîrșitul anilor '50 în România au început să se aplice planurile economice de industrializare intensivă, de importare a tehnologiilor din Occident (SUA, Franța etc.) iar divergențele cu proiectele sovietice de integrare în CAER au mers crescînd, accentuîndu-se prin 1963 – 1964. Dar și pe plan politic disputa era la fel de marcantă. Amintesc doar episodul legat de congresul PMR din 1961, cînd Hrușciov, prezent la lucrări (ca, de altfel, și recent dispărutul Deng Xiaoping, din partea Chinei lui Mao Zedong), a încercat să organizeze, ad-hoc, la București o consfătuire a partidelor comuniste pentru a condamna pozițiile adoptate de comuniștii albanezi și chinezi. Liderul Kremlinului l-a informat pe Dej abia după ce luase inițiativa respectivă, înfuriindu-l pe Gheorghiu-Dej la culme. Un alt exemplu care demonstrează raporturile încordate ale lui Dej cu Hrușciov îl constituie vizita acestuia din 1962, în România, cînd Hrușciov a încercat să-l „convertească" pe Dej la metoda cultivării porumbului în pătrat... Dej, care a interpretat gestul ca pe un veritabil amestec în treburile noastre interne — el care ținea foarte mult la apărarea acestui principiu al relațiilor interstatale — l-a avertizat că românii cultivă porumbul de secole și că n-au nevoie de instrucțiuni de felul acesta.

Semnificativ, dar vă rog să-mi dați voie să vă cer o opinie tranșantă: ca tip de lider comunist, de cine este Gheorghiu-Dej mai apropiat — de Stalin sau de Hrușciov (cel din urmă fiind considerat un „reformator" al sistemului)?

În politica internă, Dej a fost mai aproape de principiile rigide ale lui Stalin. În cea internațională, Dej este egal distanțat de Stalin, pe de-o parte, și Hrușciov, pe cealaltă parte.

Ajungem, acum, la raporturile Gheorghiu-Dej – Tito. Ați participat direct, și ca interpret, dar apoi și ca funcționar diplomatic al Ambasadei României din Belgrad la întîlnirile și discuțiile dintre cei doi lideri de partid și de stat. Prin urmare, puteți vorbi în perfectă cunoștință de cauză.

Primele lor întîlniri au fost în 1956. Întorcîndu-i vizita lui Hrușciov, Tito fusese în URSS și, spre casă, s-a oprit în România, în vara acelui an. Apoi, în octombrie, Dej a fost invitatul lui Tito, în Iugoslavia. Vizita urmă să dureze două săptămîni, dar a fost întreruptă din cauza revoluției din Ungaria. Erau primele întîlniri după normalizarea relațiilor bilaterale. Următoarea etapă a fost în 1957, cu ocazia congresului comuniștilor iugoslavi, taxat de sovietici drept „revizionist". PCR a luat și el poziție față de programul adoptat atunci, e drept însă că nu în termeni duri adoptați de Kremlin. S-a instaurat, ca urmare, o perioadă mai rece — dar numai din punct de vedere politic — în relațiile româno-iugoslave. Relațiile economice mergeau înainte.

I. B. Tito și Iovanka, soția sa, în postură de gazde, împreună cu Gheorghiu-Dej și ceilalți membri ai delegației oficiale române aflate în vizită la Belgrad (22–30.XI.1963)

Ce gîndea Dej despre modelul iugoslav de construire a socialismului?

Categoric, nu era de acord. Îl considera, și el, o deviere de la linia marxistă, ortodoxă, de construire a socialismului. Dar, în același timp, Dej și partidul român aveau o poziția mai nuanțată față de politica Ligii comuniștilor iugoslavi decît cea a Moscovei și a celorlalte state-satelit. (...). După reapropierea sovieto-iugoslavă, de prin 1961 – 1962, Dej a continuat să-și păstreze reținerile. De exemplu, el nu recunoștea că Iugoslavia era o țară socialistă (fapt care nouă, celor aflați la Ambasadă — eu am fost secretar, la Belgrad, în perioada 1958 – 1963 — ne crea tot felul de dificultăți atunci cînd eram nevoiți să facem traducerile de rigoare cînd aveau loc contacte oficiale la diverse niveluri). Abia în 1963, în perioada 22–30 noiembrie, a făcut Dej o vizită oficială în Iugoslavia, o vizită de mare amploare și care s-a bucurat de toată atenția gazdelor delegației române. Ea vădea respectul lui Tito față de Dej.

Care era motivația acestei atitudini a liderului iugoslav? Uitase acesta de rolul jucat de Dej în „condamnarea" titoismului?

Eu cred că Tito știa prea bine care fusese rolul încredințat lui Dej în 1949, după cum la fel de mult a contat în ochii lui Tito atitudinea ulterioară, cumpătată, a lui Dej. În plus, în 1963 s-a semnat acordul de construire a Complexului hidroenergetic de la Porțile de Fier, un obiectiv româno–iugoslav de mare importanță economică, dar și cu certe semnificații politice în configurația statelor socialiste.

Ce asemănări, ce deosebiri existau între Gheorghiu-Dej și Tito?

Erau două personalități diferite. Dej era, ca să spun așa, mai pămîntean; Tito avea o mai acentuată înclinare spre pompă și lux. Dej era mai puțin țifnos, mai direct cu colaboratorii. Tito avea atitudini de veritabil monarh, fapt care îi era cu totul străin lui Dej. În raporturile dintre ei, a existat însă — indiscutabil — o doză de încredere (chiar dacă Dej era mai puțin încrezător în Tito decît era acesta față de el). (...) Dej nu l-a elogiat niciodată pe Tito, preferînd să întrețină o relație foarte cîntărită cu liderul iugoslav. Dej nu s-a „molipsit" de modelul iugoslav, model pe care el nu-l vedea viabil și aplicabil în România.

De cine credeți că a fost Tito mai apropiat, de Gheorghiu-Dej sau de succesorul său, Ceaușescu?

Tito a fost, sigur, mai aproape de Dej. Ceaușescu avea un orgoliu care se ciocnea cu cel al lui Tito. Și Ceaușescu și Tito aveau veleități de lideri internaționali. Să nu uităm că atunci cînd Ceaușescu a cerut să adere la mișcarea de nealiniere, iugoslavii s-au opus categoric. În ceea ce-l privește pe Dej, acesta avea chiar rezerve față de mișcarea de nealiniere. De altfel, nici nu folosea termenul, preferînd să vorbească de „țările nou independente", eliberate recent de sub dominația colonialistă (...). ■

● document inedit ● document inedit ● document inedit ● document inedit ● document inedit ●

1947: lunga vară fierbinte românească

Raportul Lesakov: Kremlinul și lupta pentru putere în PCR

Ioan CHIPER

Între 7 și 20 august 1947, V. Lesakov, de la Secția de Relații Internaționale a Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice, s-a aflat în România. Misiunea sa nu a fost întîmplătoare. Iată argumentele.

Perioada dintre primăvara anului 1947 – primăvara anului 1948 a înregistrat declanșarea reală a Războiului Rece, marcat anterior, în 1944 – 1946, de unele reticențe americane față de relațiile anglo-sovietice, de interpretarea diferită de către anglosaxoni și sovietici a unor decizii adoptate la Conferința de la Ialta, de fisura, încă fără consecințe, dintre Marii Aliați la Conferința de la Potsdam, de „greva regală" din România și contestarea guvernelor impuse de sovietici, mai ales în România și Bulgaria, de declarația lui W. Churchill, la Fulton, în 1946, de Conferința de Pace și semnarea Tratatului de Pace de la Paris.

Lansarea „doctrinei Truman" și a „Planului Marshall" au accelerat procesul de bipolarizare a lumii. În acest context, Kremlinul și-a impus rapid — renunțînd la „formă" și la „coalițiile false" — controlul asupra țărilor din Europa Central-Orientală și de Sud-Est. „Monitorizarea" disputei pentru putere din interiorul partidelor comuniste din țările pe care Uniunea Sovietică le controla era esențială, cu atît mai mult cu cît existau manifestări ale „comunismului național" în Iugoslavia, Polonia și chiar în România.

Misiunea lui Lesakov la București s-a înscris în acest context. Lesakov a redactat, pentru șeful său ierarhic, Baranov, un amplu raport privind evoluția politică a României în perioada 1944 – 1947, divergențele din cadrul coaliției guvernamentale (FND) și, cu precădere, asupra divergențelor din cadrul conducerii PCR.

În cele ce urmează, publicăm, în premieră absolută, doar notele de convorbire ale lui Lesakov cu generalul Susaikov, Vasile Luca, Ana Pauker și Gh. Gheorghiu-Dej.

„ Strict secret
Anexa nr. 6
Tovarășului BARANOV L.S.

În perioada șederii mele la București, între 7 – 20 august a.c. (1947, n.n.) am avut întîlniri cu activiști de frunte ai CC al Partidului Comunist Român, între care cu secretarii CC, Gheorghiu-Dej, Ana Pauker și Vasile Luca și, de asemenea, cu locțiitorul președintelui Comisiei Aliate de Control, tov. Susaikov.

Pe lîngă clarificarea problemelor legate de îndeplinirea sarcinilor mele (culegerea de materiale pentru articole și informații despre partid), în cursul convorbirilor cu Susaikov, Ana Pauker și Luca, aceștia au abordat problema existenței unor serioase deosebiri de vederi între secretarii CC al Partidului Comunist Român, personal între Gheorghiu-Dej, pe de o parte, și Pauker și Luca, pe de altă parte.

În legătură cu aceasta, consider necesar să vă raportez despre conținutul convorbirilor privind problema menționată.

În convorbirea pe care am avut-o, la 8 august, tov. Susaikov mi-a comunicat existența a două grupuri în conducerea CC a partidului comunist: pe de o parte, Gheorghiu-Dej și „oamenii lui": Maurer — ministru adjunct al Industriei, Zeiger — secretarul personal al lui Dej, și Gaston; pe de altă parte, Vasile Luca și Ana Pauker (deși ea are mai puține dispute cu Gheorghiu-Dej decît Luca). Cauzele principale ale acestor divergențe constau, în opinia tov. Susaikov, în lipsa de dorință a lui Dej de a dezbate în Biroul Politic problemele principale și în tendința de a decide de unul singur aceste probleme. Practic, aproape neocupîndu-se de conducerea partidului, Gheorghiu-Dej reacționează foarte sensibil față de propunerile făcute de Pauker și Luca, temîndu-se de creșterea autorității lor în partid.

Tov. Susaikov consideră că Gheorghiu-Dej se străduie să înlăture pe Pauker și Luca din conducerea partidului *(subl. ns.). Ca exemplu, el a*

menționat întîmplarea cînd Dej, în timpul campaniei electorale pentru parlament, a propus să nu fie incluși pe listele de candidați, motivînd că ei nu sînt români și au venit din Uniunea Sovietică. În timpul constituirii Federației Internaționale a Femeilor, Dej a propus ca Pauker să fie aleasă în conducerea Federației și să fie trimisă, în post permanent, la Paris.

Tov. Susaikov a remarcat că acțiunile independente, fără dezbaterea lor în Biroul Politic, duc spre greșeli politice grosolane. Astfel, de exemplu, Dej a pregătit două legi, în esența lor juste, privind economia financiară, și necomunicînd despre aceasta nimănui dintre comuniști, le-a prezentat ministrului de Finanțe, liberalului Alexandrini, care le-a adus spre examinare Comisiei pentru buget. La ședința comisiei, Luca și alți membri ai comisiei, care susțineau pe comuniști, s-au pronunțat contra acestor legi mai ales pentru faptul că ele au fost propuse de Alexandrini. Cel din urmă a declarat că el însuși este contra acestor legi, dar că ele sînt propuse de comuniști. Numai datorită comportamentului înțelept al Anei Pauker s-a reușit să se încheie această poveste.

În iulie–august au avut loc alegeri pentru organele sindicale. Pauker a propus, telefonic, lui Gheorghiu-Dej să se întîlnească și să dezbată o serie de măsuri în legătură cu această problemă, dar Dej a răspuns că nu are timp și, totodată, că se întîlnește cu social–democrații Voitec și Rădăceanu, în legătură cu problema desfășurării alegerilor. La propunerea lui Pauker, ca Luca să fie invitat la această consfătuire, ca un bun cunoscător al desfășurării alegerilor (Luca, în calitate de secretar al CC, se ocupă de sindicate), Gheorghiu-Dej a răspuns că numai el singur se va întîlni cu social–democrații.

Tov. Susaikov consideră că toate aceste acțiuni ale lui Dej se explică, în mare măsură, prin influența lui Maurer și Zeiger, care sînt membri îndoielnici ai partidului, asupra lui Dej. Pauker și Luca se străduiesc să slăbească influența lui Maurer asupra lui Dej. În acest scop, ei au propus ca în locul lui Maurer să fie numit secretar general al Consiliului Superior Economic, membru al Biroului Politic al partidului comunist, Miron Constantinescu, dar Dej nu a fost mult timp de acord cu aceasta. Biroul Politic, în ședința care a avut loc în timpul vizitei lui Dej la Moscova, a adoptat decizia numirii lui Constantinescu în această funcție. Maurer, prezent la ședința Biroului Politic, nu a îndrăznit să voteze contra acestei decizii. Cînd Luca i-a telefonat lui Dej, la Moscova, și i-a comunicat despre această deci-zie, ultimul a declarat: «Dacă Maurer este de acord, atunci sînt și eu de acord».

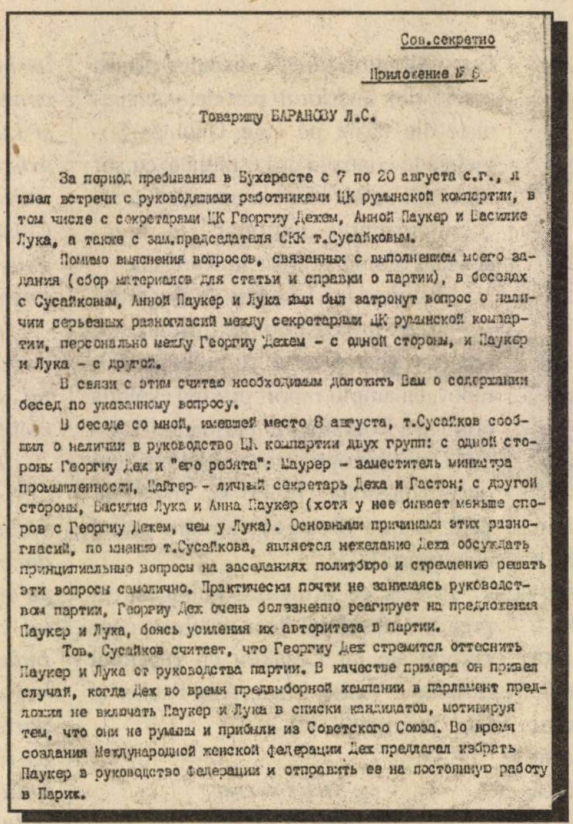

Сов.секретно

Приложение № 6

Товарищу БАРАНОВУ Л.С.

За период пребывания в Бухаресте с 7 по 20 августа с.г., я имел встречи с руководящими работниками ЦК румынской компартии, в том числе с секретарями ЦК Георгиу Дежем, Анной Паукер и Василие Лука, а также с зам.председателя СНК т.Сусайковым.

Помимо выяснения вопросов, связанных с выполнением моего задания (сбор материалов для статьи и справки о партии), в беседах с Сусайковым, Анной Паукер и Лука ими был затронут вопрос о наличии серьезных разногласий между секретарями ЦК румынской компартии, персонально между Георгиу Дежем - с одной стороны, и Паукер и Лука - с другой.

В связи с этим считаю необходимым доложить Вам о содержании бесед по указанному вопросу.

В беседе со мной, имевшей место 8 августа, т.Сусайков сообщил о наличии в руководстве ЦК компартии двух групп: с одной стороны Георгиу Дея и "его ребята": Лаурер - заместитель министра промышленности, Лайтер - личный секретарь Дея и Гастон; с другой стороны, Василие Лука и Анна Паукер (хотя у нее бывает меньше споров с Георгиу Дежем, чем у Лука). Основными причинами этих разногласий, по мнению т.Сусайкова, является нежелание Дея обсуждать принципиальные вопросы на заседаниях политбюро и стремление решать эти вопросы самолично. Практически почти не занимаясь руководством партии, Георгиу Дея очень болезненно реагирует на предложения Паукер и Лука, боясь усиления их авторитета в партии.

Тов. Сусайков считает, что Георгиу Дея стремится оттеснить Паукер и Лука от руководства партии. В качестве примера он привел случай, когда Дея во время предвыборной кампании в парламент предложил не включать Паукер и Лука в списки кандидатов, мотивируя тем, что они не румыны и приехали из Советского Союза. Во время создания Международной женской федерации Дея предлагал избрать Паукер в руководство федерации и отправить ее на постоянную работу в Париж.

Prima filă a Raportului Lesakov

La 15 august, am avut o întîlnire cu Vasile Luca.

În legătură cu situația din conducerea partidului, Luca a declarat că noi dorim (avînd în vedere pe el și pe Ana Pauker) ca partidul să conducă țara și ministerele (unde sînt mi-niștri comuniști) și nu ca ministerele să conducă partidul, așa cum se întîmplă în prezent. Luca a repetat tot ceea ce mi-a spus tov. Susaikov. Luca însuși, consideră că Pauker și Teohari Georgescu sînt în mare măsură de acord cu el, deși ultimul se străduiește să se țină la distanță de aceste dispute.

Luca a comunicat că, în cadrul repartizării sarcinilor între secretarii CC, Dej a încercat să-i înlăture pe el (Luca) și pe Pauker din conducerea partidului. Gheorghiu-Dej a propus ca Pauker să conducă secțiile administrativ gospodărești și de femei, Luca sindicatele, iar secțiile cadre, organizatorică și propagandă și agitație Gheorghiu-Dej le-a luat pentru sine, adică, după cum a declarat Luca, pentru «oameni săi».

Luca a comunicat că în Ministerul Industriei se află mulți economiști burghezi care, prin cooperarea cu Maurer, influențează activitatea ministerului. În Ministerul de Justiție (ministru este comunistul Pătrășcanu) se află, de asemenea, foarte mulți factori vechi, care sabotează activitatea ministerului. «Din acest minister — a declarat Luca — mai repede pot fi alungați oamenii cinstiți, decît fasciștii». Ministerul de Justiție tergi-

versează analiza diferiților criminali sau chiar îi justifică. Cunoscînd această situație din Ministerul de Justiție, Gheorghiu-Dej nu a luat nici o măsură referitoare la Pătrășcanu.

Potrivit afirmației lui Luca, ***Maurer este omul care pînă în momentul de față năzuiește să aibă legături economice cu țările occidentale*** *(subl. ns.). La insistența sa, au fost trimiși anul trecut spre a stabili relații economice cu SUA, fără aprobarea Biroului Politic, cei mai mari capitaliști români, Auschnit și Malaxa, care în prezent se află în SUA și fac o propagandă reacționară. În activitatea sa, Maurer, în loc să se sprijine și să se consulte cu sindicatele, se consultă cu Uniunea Generală a Industriașilor Români.*

Luca apreciază că Maurer tinde, în mod conștient, să discrediteze comerțul cu Uniunea Sovietică, acționînd astfel încît mașinile achiziționate din Uniunea Sovietică să se vîndă în România sub prețul lor.

După părerea lui Luca, Dej se lasă influențat de astfel de oameni ca Maurer și comite și greșeli politice pentru că Dej nu are o suficientă pregătire politică și se descurcă greu în problemele economice.

Luca apreciază că fără imixtiunea CC al Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice ei nu pot obține rezultate pozitive, deoarece el și Pauker nu sînt autorități pentru Dej și ultimul va rezolva, de unul singur, toate problemele *(subl. ns.). Totodată, Luca a declarat că aceste divergențe nu sînt cunoscute de nimeni în afară de membrii Biroului Politic și că ele nu se reflectă în activitatea partidului. În toate expunerile lor — a spus Luca — toți membrii Biroului Politic se străduiseră să susțină și să întărească autoritatea lui Dej, ca secretar general al partidului. Luca a subliniat că nimeni nu aspiră la această funcție și că în partid nu sînt alte candidaturi, dar noi dorim ca partidul și nu ministerele să rezolve toate problemele principale.*

În încheiere, Luca a rugat să fie informat CC al Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice despre aceste deosebiri de opinii și să se acorde sprijin pentru înlăturarea lor.

La 19 august, am avut a doua convorbire cu Ana Pauker.

La prima întîlnire, care a avut loc la 8 august, Pauker nu a abordat problema divergențelor de opinii din conducerea partidului.

La cea de a doua întîlnire, ea și-a exprimat opinia cu privire la situația din conducerea partidului, în esență fiind similară cu părerile tov. Susaikov și Luca.

În legătură cu trimiterea lui (Max) Auschnit și Malaxa în SUA, ea a declarat că aprobarea de către Dej a inițiativei lui Maurer a fost provocată de faptul că ei, «comuniștii naționali», trebuie să fie îngrijorați de economia țării, în timp ce «gruparea moscovită» se gîndește mai mult la Uniunea Sovietică.

Pauker a comunicat că, în legătură cu stabilirea unor prețuri ferme după introducerea reformei financiare, la 16 august, Dej a dat dispoziții lui Apostol, conducătorul sindicatelor și membru al Biroului Politic, precum și conducerii organizației de partid din București să organizeze grupe de lucru și să «linșeze» pe toți care vor mări prețurile la produse. În ședința din 18 august a Biroului Politic, a fost adoptată această indicație a lui Dej.

În urma propunerii lui Tătărescu, Dej a consimțit să se întîlnească săptămînal, în consfătuiri, în următoarea componentă: Groza, Dej, Tătărescu și Rădăceanu pentru dezbaterea problemelor principale curente.

După părerea lui Pauker, comuniștii, avînd majoritatea în guvern, fără să mai vorbim deja de aceea din Parlament, unde ei au majoritatea absolută, nu trebuiau să participe la aceste consfătuiri. Totuși, Dej s-a declarat de acord cu propunerea lui Tătărescu și a participat la aceste consfătuiri.

Pauker consideră că toate erorile lui Gheorghiu-Dej au ca sursă insuficienta pregătire politică și generală a lui Dej. S-a creat o mare ruptură între cunoștințele sale și acele sarcini pe care trebuie să le rezolve în prezent. Foarte preocupat de activitatea din minister, el aproape că nu se ocupă de partid și, de asemenea, nu acționează pentru ridicarea nivelului său ideologic și politic.

La 19 august, seara, am avut o convorbire cu Gheorghiu-Dej.

La cererea mea, Dej s-a referit la problemele politice actuale din viața țării.

Referindu-se la rolul partidului, el a subliniat că principala dificultate în activitate o constituie slaba pregătire politică a membrilor partidului și, în această privință, și a conducerii sale. Dej consideră că, în consecință, se comit multe erori în activitatea concretă, dar, în același timp, linia politică fundamentală este justă.

El nu s-a referit la problema deosebirilor de opinii din conducerea partidului dar, vorbind despre lupta cu social-democrația și divergențele dintre aceștia, Dej a observat că «și la noi sînt divergențe, și noi ne păruim cîte odată».

V. Lesakov / 26 august 1947".

(Moscova, Centrul rus pentru păstrarea și studierea documentelor privind istoria contemporană, fond. 575, opis 1, dosar 33) ■

● debut ● debut ● debut ● debut ● debut ● debut ● debut ● debut ● debut ● debut ● debut ●

Gheorghiu-Dej văzut de studenții de azi, istoricii de mîine

Un nume sonor al istoriografiei franceze contemporane, evocat deja în paginile revistei de față, susținea de curînd, cu totală îndreptățire, că „adevăratele inovații în știința istoriei se joacă aproape întotdeauna pe terenul interpretărilor. Altfel spus, revoluțiile istoriografice sînt mai degrabă revoluții hermeneutice decît descoperiri factuale". Pertinenta observație a lui ***François Bédarida*** *— căci despre el e vorba — este valabilă pentru orice orizont temporal și național de istorie, inclusiv cele românești. Fraza citată ne-a îndemnat să întreprindem un sondaj, fie și sumar, în opiniile tinerilor care se pregătesc astăzi pentru a deveni istoricii noștri de mîine, solicitîndu-le opiniile despre subiectul care ne reține atenția în prezentul „dosar". Evident, intervențiile ce urmează nu aspiră la statutul de inovație asupra căreia medita ilustrul maestru parizian. Nu li se poate nega însă curajul (fundamentat pe studiul atent al surselor și al literaturii de specialitate) de a formula puncte de vedere proaspete asupra unei teme care este încă foarte departe de a fi epuizată.*

Nu ne rămîne decît să sperăm că debutul publicistic al tinerelor condeie venite dinspre studenții de la Alma Mater bucureșteană va fi de bun augur atît pentru ele, cît și pentru ***„Dosarele Istoriei"****, publicație oricînd dispusă să-i găzduiască pe colegii lor, de la toate Universitățile țării, care intenționează să le urmeze exemplul. Îi așteptăm!*

„Despot luminat"

Considerat de istoriografie și opinia publică, deopotrivă, liderul comunist tipic stalinist, Gheorghiu-Dej se impune în ierarhia internă printr-o serie de excepții de la parametrii generali și obligatorii după care sînt selectați conducătorii partidelor comuniste est–europene, după intrarea acestora în legalitate. Deși activitatea sa ilegalistă propriu–zisă este destul de nesemnificativă, imaginea sa beneficiind, după propulsarea în frunte PCR, de aureola martirajului semifictiv (principalii organizatori și promotori ai revoltelor muncitorești de la Atelierele CFR Griviția fiind Gh. Vasilichi, C. Doncea și D. Popescu), prin tenacitate și exploatarea calităților activistului de partid autohon, de eșalon doi, ca modestie, însușirea catehismului revoluționar bolșevic, lipsa veleităților intelectualiste — compensate, însă, de dorința de a asimila comandamentele generale ale internaționalismului cominternist — reușește să acceadă în topul popularității grupării comuniștilor din închisori, devenind liderul natural al acestora. Calitățile sale trec printr-o gamă de nuanțări, de la imaginea patriarhală, a „despotului luminat" apropiat de mase, lipsit de rafinamentul analitic al intelectualului marxist, dar maleabil la sugestiile date de colaboratori, așa cum ni-l prezintă Silviu Brucan sau I.Gh.Maurer, cu o inteligență nativă și talent lingvistic remarcabil, pînă la imaginea morbidă a criminalului lipsit de scrupule și de orice dimensiune morală, analfabetul gregar a cărui cruzime sau șiretenie nu vor fi egalate decît de urmașul său.

Almira ENUȚĂ,
Facultatea de Istorie,
Universitatea București, an. IV

Un stalinist tipic

Gheorghiu–Dej este un simbol tipic al liderului comunist de expresie stalinistă. Provenit din rîndurile clasei muncitoare, fără a avea consistența intelectuală a unui Pătrășcanu sau M. Constantinescu sau prestigiul internațional al Anei Pauker, Dej a știut să-și folosească șiretenia și abilitatea politică pentru a prelua poziția principală în ierarhia comunistă românească și să și-o păstreze pînă la sfîrșitul vieții.

1956 a constituit punctul de cotitură în politica sa. Dej se afla în fața unei dileme: continuarea politicii staliniste de pînă atunci, care-i permisese accederea la putere și controlul asupra societății românești, sau trecerea la „noul curs" al lui Hrușciov, care însemna o reformare minimă a societății și afișarea unei noi imagini a comunismului. Dej nu și-a asumat riscul necunoscutului, optînd pentru calea deja bătătorită a stalinismului. Intrînd în contradicție cu politica conducerii sovietice, el a trebuit să facă o întoarcere de 180 de grade îndepărtîndu-se de Moscova, deși oficial se va manifesta încă un timp ca cel mai destoinic slujitor al ei. Oferindu-i tot ajutorul lui Hrușciov în anihilarea mișcărilor de protest din Ungaria, Dej își pregătea căile de ieșire din orbita Moscovei, o Moscovă prea reformatoare și liberală care amenința echilibrul precar stabilit între clasa politică conducătoare și societatea românească.

După 1956, întreaga sa politică va fi o continuă balansare între atitudinea docilă față de URSS și nevoia de răzvrătire, dictată din rațiuni vizînd contracararea liniei impuse de Moscova.

Ioana BOCA,
Facultatea de Istorie,
Universitatea București, an. IV

● noi apariții editoriale ● noi apariții editoriale

Pentru biblioteca dumneavoastră de istorie

documente

Romămia. Retragerea trupelor sovietice, 1958, coord. Ioan Scurtu, Buc., Ed. Didactică și Pedagogică, 1996, 411 p.

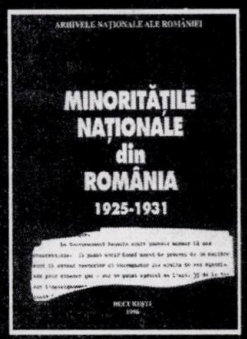

Minoritățile naționale din România, 1925–1931, coord. Ioan Scurtu, Ioan Dordea, Buc., Arhivele Naționale, 1996, 605 p.

biografii

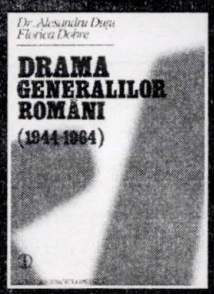

Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Drama generalilor români (1944–1964),* Buc., Ed. Enciclopedică, 1997, 294 p.

comunicări

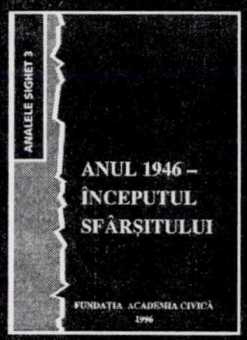

Anul 1946 — Începutul sfârșitului (instituții, mentalități, evenimente), Buc., Fundația Academia Civică, 1996, 585 p.

Annie Kriegel, Stéphane Courtois, ***Eugen Fried. Le grand secret du PCF***, Paris, Ed. du Seuil, 1997, 448 p. (colecția „Archives du communisme")

O lucrare de excepțională valoare documentară și interpretativă este biografia lui Eugen Fried, „ochiul Moscovei" în Partidul Comunist Francez. Scris de doi eminenți specialiști, volumul cuprinde informații și documente inedite despre biografia Anei Pauker, din a cărei legătură cu Fried s-a născut Marie (Maşa) Pauker-Birnbaum. (Revista noastră va reveni, pe larg, asupra cărții).

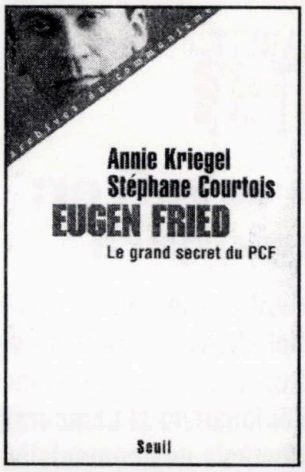

● noi apariții editoriale ● noi apariții editoriale

1967–1997

„Magazin istoric": 30 de ani!

Colegiul de redacție (1967): **Dumitru Almaș** (director), **Constantin Antip** (redactor-șef), **Virgil Cândea**, **Hadrian Daicoviciu, Ion Dragomirescu** (redactor-șef adjunct), **Titu Georgescu, Dinu C. Giurescu, Nicolae Minei** (secretar general de redacție), **Cristian Popișteanu, Al. Gh. Savu** (redactor-șef adjunct), **Ștefan Ștefănescu**

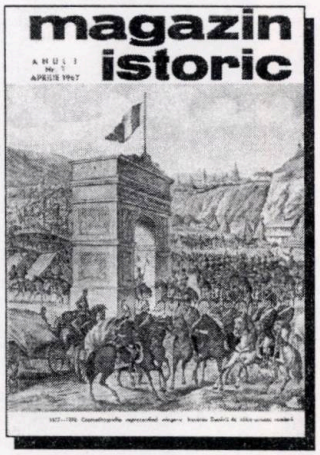

An. I, nr. 1, aprilie 1967, 92 p.

„Apariția «Magazinului istoric» a răspuns unei necesități în restabilirea adevărului științific. Drumul acestuia este însă infinit, iar pregătirea fiecărui număr al publicației, o aventură fascinantă. Iată de ce viitorul revistei poate să ne fie asigurat".

Cristian POPIȘTEANU

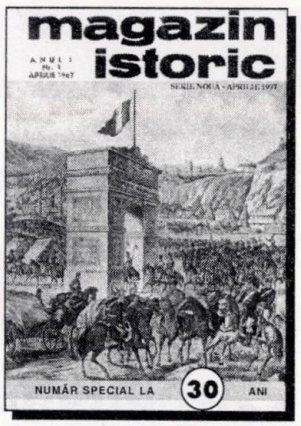

An. XXXI, nr. 4, aprilie 1997, 96 p.

Supliment aniversar: **„Fața nevăzută a Magazinului istoric"** (Caiet **M.i.**, nr. 2)

Echipă redacțională (1997): **Cristian Popișteanu** (director/redactor-șef), **Ioana Ursu** (secretar general de redacție), **Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ștefan** (redactori), **Theodor Lianos** (secretar de redacție)

Citiți în numărul următor al revistei

DOSARELE ISTORIEI

Arhanghelii cu revolver: Mișcarea Legionară

- Naționalismul și extremismul de dreapta
- Începuturile: Liga Apărării Național-Creștine
- Garda de Fier, Mussolini și Hitler
- „Căpitanul" și oamenii săi
- Horia Sima — noua vîrstă a legionarismului
- Garda, regele Carol II și Ion Antonescu
- Rebeliunea — rolul serviciilor secrete străine
- Recuperare și represiune: PCR și legionarii
- Legionarism și democrație. Controverse în România postcomunistă

Preț 6.000 lei

An. II, nr. 4(9), 1997

DOSARELE ISTORIEI

Director: ION CRISTOIU

Arhanghelii cu revolver:

Mișcarea Legionară

Apare în 10 ale fiecărei luni

Mișcarea Legionară

PRO și CONTRA

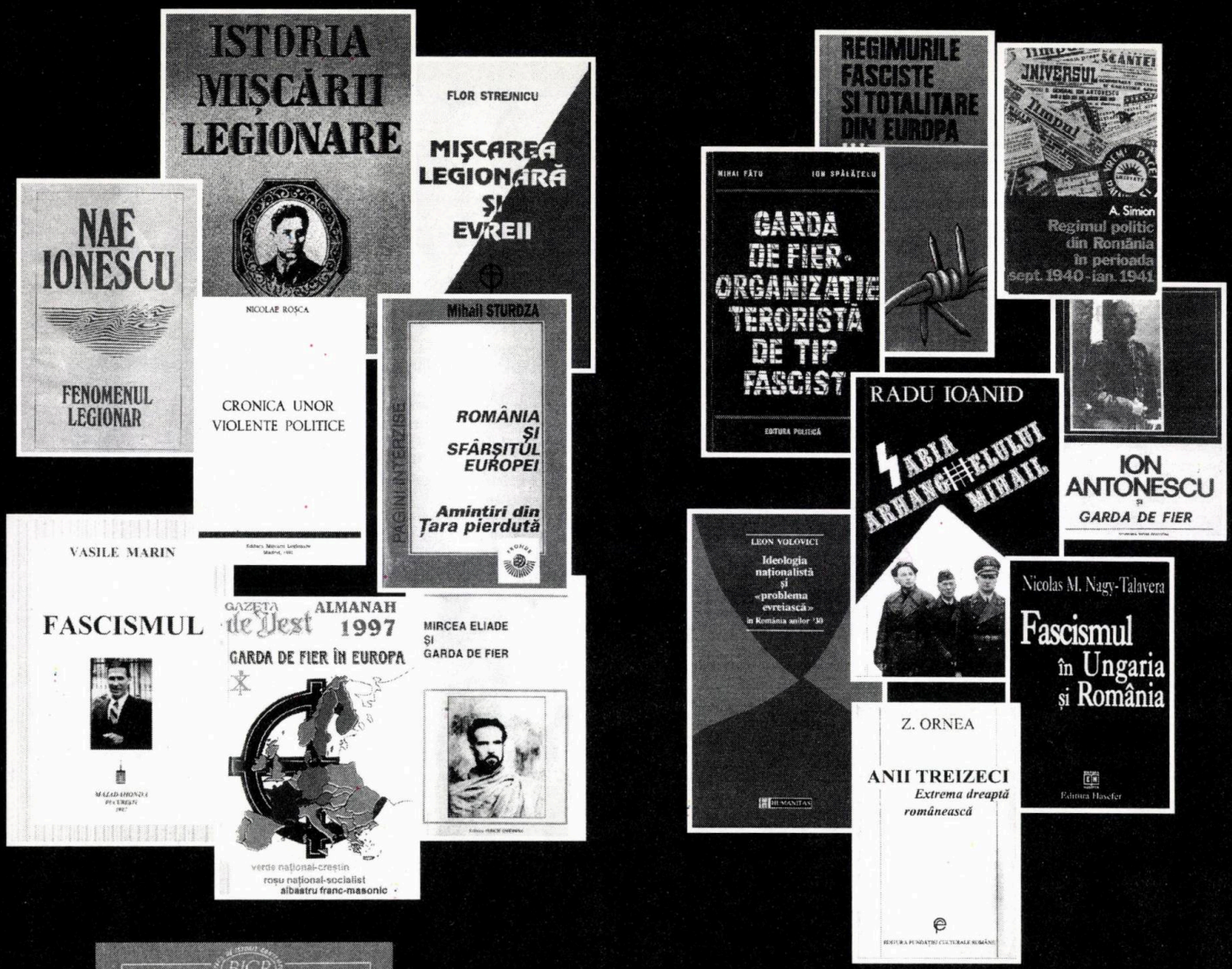

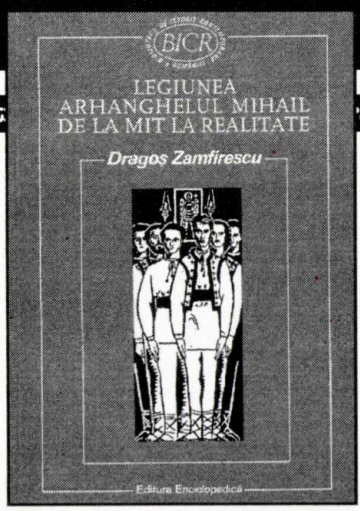

ult ă● ultima oră ● ultima oră ● ultima oră ● ultima oră ● ultima oră ●

Dragoș Zamfirescu,
Legiunea Arhanghelului Mihail de la mit la realitate,
București, Ed. Enciclopedică, 1997, 454 p. (col. „Biblioteca de istorie contemporană a României", coordonator George G. Potra)

„Legionarismul, ca fenomen istoric, este, după opinia noastră, irepetabil; putem să-l înțelegem și să rămînem cu o serie de învățăminte numai dacă-l prezentăm — în conformitate cu un vechi principiu pozitivist — așa cum a fost, cu părțile lui negative și pozitive, în complexitatea epocii în care a apărut și a evoluat, situîndu-ne pe poziția omului de știință și nu a propagandistului cu pretenții de profet" („Introducere", p. 12).

Sumar
nr. 4 (9) • 1997

Arhanghelii cu revolver: Mișcarea Legionară
(Archangels with guns: The Legionnaire Movement)

Ion CRISTOIU
Antonescu și rebeliunea sau comedia slăbiciunii.....2
Antonescu and the Legionnaire Rebellion or the Comedy of Weakness

Florin CONSTANTINIU
„Singura mișcare românească contra căreia Caragiale nu poate nimic“ 4
"The Only Romanian Movement Against Which Caragiale Can't Do Anything"

Dragoș ZAMFIRESCU
Mișcarea Legionară: apariție și evoluție.....7
The Legionnaire Movement: Emergence and Evolution

Alina TUDOR
Repere ale ideologiei legionare.....13
Hallmarks of the Legionnaire Ideology

Ioan CHIPER
Mișcarea Legionară și acoliții lui Hitler 17
The Legionnaire Movement and Hitler's Acolytes

Cristian TRONCOTĂ
SSI *versus* Mișcarea Legionară 20
The Secret Intelligence Service vs the Legionnaire Movement

Cristian SANDACHE
Legionarii sub dictatura carlistă.....25
The Legionnaires under Carol II's Dictatorship

Mihai PELIN
Un caz special de conștiință: g-ralul Platon Chirnoagă.....28
A Particular Case of Conscience: General Platon Chirnoagă

Almira ENUȚĂ
Suflete verzi cu berete roșii 30
Green Souls with Red Berets

Adrian POP
„Pactul“ legionari – guvernul Groza..35
The Legionnaires – Groza Government "Pact"

Mihail E. IONESCU
Legiunea, Ceaușescu și refuzul Occidentului.....38
The Legion, Ceaușescu and the Western Denial

Dicționar selectiv: Presa legionară interbelică *(Alina TUDOR)*.....42
A Selective Dictionary: the Legionnaire Press between the 2 World Wars

Documentar: Structuri legionare *(Eftimie ARDELEANU)*.....44
A Documentary: Legionnaire Structures

Mișcarea Legionară în documente inedite *(Eftimie ARDELEANU, Dana BELDIMAN, Mircea CHIRIȚOIU, Mircea SUCIU)*.....46
The Legionnaire Movement as Presented in Unpublished Documents

„S-au intensificat demersurile pentru refacerea Mișcării Legionare“.....62
"Action Has Been Increased Toward the Revival of the Legionnaire Movement"

„Storia e Dossier“ aruncă mănușa 64
"Storia e Dossier" Throws Out the Glove

În atenția cititorilor

- În catalogul publicațiilor, „Dosarele Istoriei“ figurează la poziția 4.396
- Abonamentele se fac și prin Total Press — tel. (01) 650.44.75; (01) 312.12.41
- IMPORTANT! Costul abonamentelor rămîne neschimbat, cu excepția taxelor poștale!
- Costul abonamentelor (4.000 lei/exemplar, plus 600 lei taxe poștale):
  - 3 luni — 13.800 lei
  - 6 luni — 27.600 lei
  - 12 luni — 55.200 lei
- Sumele se depun la BRD, SMB / SC Total Press SRL, cont 40.72.99.61.56.726
- Pentru străinătate:
  - 3 luni — 45 USD / 67 DM
  - 6 luni — 90 USD / 134 DM
  - 12 luni — 180 USD / 268 DM
- Sumele se depun la BRD, SMB / SC Total Press SRL, cont 15.20.79.61.56.726

ABONAMENTE PRIN TOTAL PRESS TEL: 312-1241

DOSARELE ISTORIEI

Director
Ion CRISTOIU

Redactor-șef
Mircea SUCIU

Secretar științific
Laurențiu PANAITE

Consilieri redacționali
Pierre du BOIS (Institutul Universitar de Înalte Studii Internaționale, Geneva),
Gheorghe BUZATU (Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Iași),
Radu CIUCEANU (Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București),
Mircea CHIRIȚOIU (Arhivele Militare ale Statului Major General, București),
Florin CONSTANTINIU (Institutul de Istorie „N. Iorga“, București),
Dennis DELETANT (Institutul de Studii Slavone și Est-Europene, Universitatea din Londra),
Mihail E. IONESCU (Școala Națională de Științe Politice și Administrative, București),
Robert LEVY (Universitatea California din Los Angeles),
Adrian POP (Facultatea de Științe Politice și Administrative, București),
Stelian TĂNASE (Facultatea de Științe Politice și Administrative, Universitatea București),
Vladimir TISMĂNEANU (Universitatea din Maryland)
Cristian TRONCOTĂ (Institutul Național de Informații, București)

Publicație lunară editată de
SC Evenimentul Românesc

Președinte executiv
Ion CRISTOIU

Director economic
Ionel VLAD

Redacția
Piața Presei Libere nr. 1, corp central (D), et. 6, cam. 663, sector 1, București
OP 33, CP 115
Tel.: (004)(01) 223.15.10, 223.15.20, 223.15.30, 223.15.40/int. 1514
Fax: (004)(01) 222.24.05

Tehnoredactare computerizată
SC Evenimentul Românesc

Coperta: Ștefan CIOS (consilier artistic)

Tipar
SC Miron Group SRL, București

Difuzare: Total Press

Editura Evenimentul Românesc

Antonescu și rebeliunea sau comedia slăbiciunii

Ion CRISTOIU

În cele aproape 600 de pagini ale *Jurnalului* ținut de Mihail Sebastian, între 1935 și 1944, găsim această notație din 27 ianuarie 1941, la cîteva zile, deci, după rebeliunea legionară: **„Luni, 27 ianuarie (1941). Ieri după-masă, cu Lereanu și Comșa, am fost să vedem «cîmpurile de luptă». E limpede că s-a tras mult în aer. Cu excepția cîtorva imobile de pe Strada Londra, ciuruite de gloanțe, nimic nu arată că ar fi fost mari bătălii. Nici sediul legionar din Strada Roma și nici măcar cazarma gardienilor (în care totuși se zice să s-ar fi tras cu tunul) nu sînt serios deteriorate".**

Firește, gîndul te ducę imediat la evenimentele din decembrie 1989. Și atunci, un ochi atent și-a putut da seama, chiar în timpul confruntării cu „teroriștii", de preponderența spectacolului de sunet și lumini. Judecînd după pîrîituri și bubuituri, ar fi trebuit ca jumătate din București să fie o amărîtă grămadă de moloz. La cîteva zile după nopțile de groază, curioșii au putut sesiza că s-a tras mai mult în aer. Observația lui M. Sebastian, asupra căreia scriitorul nu mai revine, trecînd-o pe curat așa, în treacăt, ne obligă să ne întoarcem din nou la momentul rebeliunii legionare. De astă dată, îmbogățiți cu experiența lui decembrie 1989, a lui iunie '90, a lui septembrie '91, într-un cuvînt, cu experiența diversiunilor puse la cale în ultimii ani. Acum, cînd știm că faptele istorice au o dublă înfățișare — una publică, oferită populație ca versiune oficială, și una ascunsă, cea reală — ne putem permite să ne întrebăm cît a fost realitate și cît a fost

înscenare în confruntarea Generalului cu legionarii. S-a lansat, în ultimul timp, ipoteza că *pretutindenarii*, cum le zice Marin Preda în *Delirul*, au fost abil mînuiți de către serviciile secrete românești conduse de Eugen Cristescu. Ultimi ani de zile ne-au făcut mai bătrîni în materie de evenimente așazis excepționale. Am descoperit, nu fără uluire, că teroriștii din decembrie 1989 nu erau chiar teroriști, că minerii din 1990 nu erau chiar toți mineri. De ce n-am crede acum, cînd realizăm cît de „spontană" poate fi o revoltă spontană, că între legionarii puși pe devastat acareturile evreiești, decișî să preia conducerea în România, se aflau și mulți care nu erau legionari ? Nu avem încă suficiente date pentru a susține teza că rebeliunea a fost efectul unei abile mînuiri a serviciilor secrete autohtone în complicitate cu Antonescu. Experiența căpătată însă la disciplina *diversiune* ne dă dreptul să acordăm credibilitate și unor ipoteze lansate pînă acum, prin care unele dintre misterele rebeliunii se dezleagă. Ca, de exemplu, atitudinea cel puțin bizară a lui Antonescu în timpul revoltei aliaților săi. Atît contemporanii, cît și urmașii lui, cercetători ai momentului respectiv, s-au întrebat de ce n-a intervenit Antonescu pentru a lichida rebeliunea chiar din față. S-a dat răspunsului o notă de dramatism shakespeareean. Generalul (la vremea respectivă, Antonescu nu se autoproclamase încă mareșal) nu era stăpîn pe situație, nu știa cum va reacționa Armata, nu știa ce vor face nemții, nu cunoștea popularitatea și forța legionarilor. Îi venea greu să verse sîngele pur al „copiilor săi", cum îi alinta el pe legionari. În *Delirul*, Marin Preda avansează o altă explicație a acestei stranii șovăieli a lui Ion Antonescu. El îi împrumută Conducătorului tactica folosită de Ilie Moromete din *Morometii*, în scena cruntei răfuieli cu băieții săi.

Să ne reamintim împrejurările. Dis de dimineață, deși e o vreme cîinoasă, Ilie Moromete îi scoală pe cei doi băieți, Paraschiv și Nilă, ca să meargă la treabă. Pus pe revoltă, Paraschiv refuză.

Surprinzător, deși era întîia oară cînd i se răspundea astfel, Ilie Moromete nu reacționează scurt, punîndu-l la punct. Dimpotrivă, el manifestă o bunăvoință exagerată. Înșelat de această atitudine, pe care o ia drept slăbiciune, Paraschiv se ambalează și mai tare: **„Auzind un astfel de glas, Paraschiv se porni deodată mînios și nestăpînit:**

– Ce tot ne scoli de pomană cu noaptea în cap ? Mai lasă-ne dracului să dormim ! În fiecare dimineață: «Mă, n-auzi ? Mă, n-auzi ? Scoal' în sus c-avem treabă ! » Ce treabă avem?"

Cei din casă nu mai înțeleg nimic. Ilie Moromete nu era el omul care să

înghită astfel de obrăznicii. În alte împrejurări, ar fi răspuns cu o promptă violență: **„Nimeni dintre copii nu înțelegea ce se întîmplă cu tatăl lor. Totdeauna cînd se răzvrătea cineva în casă, din nepăsător și liniștit cum era, tatăl deodată ridica un pumn în aer și răcnea: «Bă! Sminitiule! Te omor!» Răcnetul acesta înțepenea aerul, făcea să piuie creierul celui răzvrătit, iar groaza îi spulbera nemulțumirea ca și cînd n-ar fi fost.**

Astăzi, în fața revoltei lui Paraschiv, se pare că Moromete dădea înapoi".

El nu numai că nu reprimă prompt și hotărît tentativa dar, mai mult, lasă impresia că vrea cu orice preț împăcarea.

Bizareriile nu se opresc aici. Moromete îi lasă în plata Domnului pe cei doi băieți. În lipsa lui, Paraschiv se dezlănțuie. Răzvrătiții se înșeală amarnic. Moromete joacă teatrul slăbiciunii. În timp ce băieții, crezîndu-l slab, își fac de cap cu și mai mare avînt, el merge lîngă scara podului, ia un par și, cu el pitit la spate, se întoarce în casă. Cum cei doi, proști grămadă, nu sesizează împrejurarea, Moromete trece la acțiune, parul intră în funcție: **„Fără să se grăbească, Moromete ridică parul în aer și își făcu vînt. Paraschiv văzu, dar în clipa accea nu înțelese despre ce era vorba; se uită cu neîncredere la parul ridicat în aer și cînd primi lovitura în cap ridică zadarnic coatele în sus; se prăbuși de pe micul scăunel și se întinse la pămînt cu o expresie de mare uimire pe chip".**

Revolta e lichidată rapid. Cei doi sînt zdrobiți atît fizicește, cît și moralicește.

Să trecem acum, printr-un salt de care numai scrisul e în stare, într-o altă lume: cea a lui Ion Antonescu din timpul rebeliunii legionare. Pe parcursul revoltei, el îi surprinde pe toți prin toleranța excesivă arătată față de legionari. Partenerii săi de guvernare ocupă, pe rînd, centrele vitale ale Bucureștiului. Generalul nu reacționează. El continuă să ducă tratative. Întreaga sa atitudine e a unui om uluit pînă la descumpănire că legionarii se revoltă împotriva lui: **„Generalul Antonescu însă nu reacționă, deși de la o oră la alta i se raporta că din Capitală mai rămîneau sub controlul guvernului doar acele clădiri și instituții unde existau gărzi militare bine înarmate cum erau ministerele, poșta, gările, telefoanele și, firește, cazărmile... Dimpotrivă, generalul continua să ducă tratative cu prefectul poliției, care promitea mereu că va preda prefectura, însă fără să se grăbească să pună în practică această promisiune... Încercă să ducă tratative și cu ceilalți șefi legionari, la urma urmei cu vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Horia Sima. Ce însemna asta ? Se ridicau împotriva lui ? Ce se întîmpla ? Astfel vorbea el în marea sală de recepție de la președinție, înconjurat de militari și civili, pașnic, demonstrativ, liniștit, deși pe chipurile celorlalți nu întîlnea, răsfrîntă, această liniște a sa al cărei substrat nu-l înțelegea nimeni. Militarii îl priveau preocupați, cu întrebarea în priviri: De ce nu le dădea ordin să scoată armata ? Nu, nu, trebuia vorbit cu ei, să părăsească clădirile ocupate, să se retragă, să intre în ordine. Dar toți șefii lor, în frunte cu Horia Sima, își părăsiseră posturile pe care le ocupaseră pînă atunci, prin instituții și ministere și dispăruseră fără urmă... Nu erau de găsit nicăieri... Nu mai era nici o îndoială, rebeliunea era totală și n-avea de gînd să dea, în mod pașnic, înapoi prin discuții și tratative...".**

Ce nu sesizau cei din sală? Că Generalul avea în mînă toate pîrghiile puterii. Asemenea lui Ilie Moromete, el ține sub control situația. Cu parul pitit la spate, îi lăsa pe legionari să-și facă de cap. Proști, ăia îl credeau slab. Și se dezlănțuiau și mai tare.

La un moment dat, cînd situația pare a scăpa de sub control, Moromete scoate parul și începe să dea. Gata, convinsese pe cei din jur că el nu a început-o, ci ceilalți, că, slavă Domnului, el a făcut totul ca să nu se ajungă aici. Asemănător, procedează și Ion Antonescu: **„Represiunea, ordonă *le Conducator* fără nuanțe și rezerve după ce atîta vreme fusese atît de grijuliu cum să se facă și cum să se dreagă cu rebelii. Represiunea energică, domnule general, și vă ordon să puneți mîna pe toți legionarii, de la Horia Sima pînă la ultimul golan. Îi veți aresta și închide în închisorile militare. Ocupați clădirea radioului și de îndată puneți să se cînte «Deșteaptă-te, române» să afle toată lumea că a scăpat de teroare".**

Strategia celor două personaje e identică. Simularea slăbiciunii, lăsarea celuilalt să se dezlănțuie prostește. Cazurile diferă însă. La Moromete e mai degrabă nevoia unei acumulări sufletești din care să se înalțe convingerea rupturii definitive de cei doi băieți. La Antonescu e un calcul politic rece. Legionarii trebuiau să se manifeste plenar. Mai întîi, pentru ca să piardă și minimul lor capital politic. De aici, nu numai incitarea la devastarea locuințelor evreiești, la dezordine, dar, poate, și mînuirea subtilă pentru a se da în stambă. Se cerea ca, în prostia lor, legionarii să împingă populația, Armata pînă dincolo de limitele răbdării. Pînă la momentul în care, adică, românii să se întrebe de ce nu pune Antonescu tunurile pe ei. Și dînd curs acestei cerințe legitime, Generalul, care ținuse pînă atunci totul sub control, procedează de îndată la lichidarea aliaților. ■

Asumarea lucidă a trecutului și verdictul lui Noica

„Singura mișcare românească contra căreia Caragiale nu poate nimic"

Florin CONSTANTINIU

Asistăm la un fenomen ciudat: în timp ce librăriile noastre sînt invadate de lucrările lui Nae Ionescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Mișcarea Legionară face obiectul unor aspre condamnări, iar rapoartele anuale ale SRI semnalează – ca acțiuni primejdioase pentru stat – tentativele de a o reface. Ciudățenia constă în faptul că ilustrele nume de gînditori și scriitori pomenite anterior au aparținut, într-o perioadă a existenței lor, Mișcării Legionare. A vorbi astăzi despre legionarismul lui Eliade sau Cioran este considerat o adevărată blasfemie și nu au lipsit încercările – „patriotice"! – de a contesta adeziunile lor la ideologia Gărzii de Fier: cum să se admită că personalitățile cele mai remarcabile ale culturii românești interbelice au fost de extrema dreaptă? S-a vorbit de denigrarea lor și s-au căutat forțele „oculte", aflate la originea acestor „demascări". Simplismul – pentru a nu spune primitivitatea – percepției care făcea o culpă rușinoasă din participarea la Mișcarea Legionară a acestor intelectuali a blocat orice investigație științifică – așadar, obiectivă – a fenomenului socio-politic, în speță atracția exercitată de ideologia extremei drepte asupra unor minți strălucite, care au făcut și fac mîndria culturii românești.

„Văcărești": C. Z. Codreanu (rîndul întîi, la mijloc), Ilie Gârneață, Radu Mironovici, Corneliu Georgescu, Tudose Popescu și Ion I. Moța

Este surprinzătoare folosirea a două unități de măsură în evaluarea celor două extreme politice: **severitate**, cînd este vorba de extrema dreaptă; **îngăduință**, cînd este vorba de extrema stîngă. Urcînd pe acest fir spre exponenții celor două ideologii și regimuri politice, care au întruchipat, în formele cele mai aberante, extremismul de dreapta și de stînga — Hitler și Stalin —, ar însemna să se acorde celui din urmă o surprinzătoare — și suspectă — absolvire, sub motiv că, în timpul celui de-al doilea război mondial, URSS a contribuit la zdrobirea fascismului. În *Trecutul unei iluzii*, François Furet a relevat, mai bine decît oricine, capitalul politic acumulat de comunism prin învesmîntarea sa în antifascism. Afinitățile ideologice dintre cele două extreme au făcut posibile, în anumite împrejurări, colaborarea dintre fascism și comunism, exemplul cel mai concludent fiind înțelegerea dintre Hitler și Stalin, în anii

1939–1941, a cărei expresie a fost Pactul Molotov–Ribbentrop (23 august 1939).

„Ce facem dacă vin bolșevicii peste noi?"

Și în România, extrema dreaptă a apărut ca o reacție la manifestarea extremei stîngi. În *Pentru legionari* — autobiografie politică și istorie a Mișcării Legionare — Corneliu Zelea Codreanu plasează, la originea acțiunii sale, adunarea ținută în pădurea Dobrina, în primăvara anului 1919, de circa 20 de elevi de liceu, care voiau să dea răspuns la întrebarea: „Ce facem dacă vin bolșevicii peste noi?" Într-adevăr, în acel an, mai exact în prima sa jumătate, asupra României a planat amenințarea unei intervenții militare a Armatei Roșii, care ar fi urmat să facă joncțiunea cu forțele militare ale Republicii Sovietice Ungare pe teritoriul românesc. Desfășurarea războiului civil din Rusia și replica energică dată de armata română trupelor lui Béla Kun au făcut ca planul — sprijinit de liderul bolșevic al Ucrainei, bulgarul Christian Rakovski — unei acțiuni ruso-ucraineano-ungare împotriva României să eșueze. Primejdia a existat și întrebarea pusă de elevii adunați în pădurea Dobrina era legitimă.

Primele acțiuni ale viitorilor legionari au fost îndreptate, în anii 1919–1920, împotriva comuniștilor. În anii regimului comunist, istoriografia oficială a exagerat — evident — forța curentului de extremă stîngă pentru a prezenta Partidul Comunist din România, creat în 1921, ca încununarea unui amplu „proces revoluționar". Prin reacție, există astăzi tendința de a se contesta orice însemnătate a orientărilor comuniste din anii 1917–1921 în spațiul românesc. Mărturii istorice — memoriile lui Constantin Argetoianu și ale lui Șerban Voinea, care nu pot fi suspectați de simpatii comuniste — arată că în anii 1919–1920 Rusia sovietică, despre a cărei situație reală se știa foarte puțin, înfierbînta imaginația celor dornici de echitate socială, iar condițiile economice atît de dificile după marele război alimentau nemulțumirile față de „orînduirea cea crudă și nedreaptă/ce lumea o împarte în mizeri și bogați". Politica energică a generalului Alexandru Averescu, devenit prim-ministru, și imensa sa popularitate printre țărani, au stopat avansul curentului de extrema stîngă. În istoria României, această performanță a lui Averescu este, poate, mai importantă decît victoria de la Mărăști.

II. III No. 2 — 2 Lei — Duminecă 3

Redacția și Administrația: ... minul Cultural Crestin

Legionarii

Ap... de două... Redacto... resp...

Organ al studenților din Garda de Fier

Jidanii dela Soroca

La Soroca au fost împușcați, după somațiunile legale, cinci jidani uniști și spioni, de către grănicerii noștri. Acest fapt, a dat prilejul ei cu perciuni, să-și verse din nou tot veninul, asupra a tot ce este nesc și autoritate

Din „Zigzaguri și Popasuri"

Situația și perspectivele luptei naționale

Așa cum se prezintă azi situația lup... tei naționale... mă umple de tele...

Frânturi din viața st...

S'a îndepărtat ... persistă doar în a... dințească a intrat ...

Bilunarul „Legionarii", an. II, nr. 2, 31 ianuarie 1932

Deturnați de la obiectivul inițial

După 1920-1921, extrema dreaptă din România a rămas practic fără adversarul comunist, cel care îi dăduse rațiunea de a fi. Caracterul antinațional al directivelor Cominternului, care vizau, în fond, destrămarea statului român, a făcut ca aderenții partidului comunist să se recruteze, cu precădere, dintre minoritari etnici, frustrați sau marginalizați, atrași de internaționalismul comunist.

Lupta politică a Mișcării Legionare s-a îndreptat, așadar, cu mult mai puțin împotriva comunismului ci, mai ales, împotriva sistemului politic din România. Există astăzi tendința de a considera perioada interbelică drept un fel de „epocă de aur" a istoriei românești. Este de netăgăduit că, în domeniile economic și cultural, ea a înregistrat remarcabile progrese. Pe plan politic însă, democrația s-a degradat și a căpătat aspecte caricaturale. Clasa politică pierduse mult din prestigiul de odinioară. Războiul din anii 1916–1919 a constituit un examen la care ea s-a prezentat foarte slab.

Constantin Argetoianu a surprins momentul discreditării clasei politice: „Cu Turtucaia a început la noi ura împotriva partidelor. Turtucaia a pus în lumină goliciunea oamenilor cărora țara le încredințase soarta ei, aproape fără nici un control". Înfrîngerea rușinoasă de la Turtucaia a pus într-o lumină crudă incapacitatea și irresponsabilitatea oamenilor politici — în primul rînd ale celor aflați în fruntea treburilor publice — care au irosit cei doi ani de neutralitate (1914–1916) — și au ratat posibilitatea unei pregătiri temeinice a intrării noastre în război. Afacerile, incompetența, neseriozitatea aveau să fie plătite cu sînge și

suferințe în 1916. Remarcile lui Constantin Argetoianu sînt întărite de cele ale lui Ștefan Zeletin. Sublocotenent de rezervă, el avea să fie martorul urmărilor grave pe front ale nepregătirii armatei noastre, ale afacerilor sordide făcute pe seama aprovizionării armatei. El și camarazii săi și-au dat seama că această clasă politică făcuse mai mult rău țării decît dușmanul însuși: „În zare ne apăru priveliștea adevăratului război pe care trebuia să-l pornim de acum înainte — războiul împotriva acelora ce au prăbușit țara în nenorocire și care se arătau tot atît de mici la suflet ca și altă dată. Cu nemții nu aveam nimic. Știam noi bine că nu ne-a învins puterea dușmană, ci păcatele conducătorilor proprii: cu aceștia trebuia să limpezim socotelile noastre. Între noi nu era unul care să nu fi avut nestrămutata încredințare că țara noastră e sortită să piară dacă nu va rupe atît cu metodele, cît și cu oamenii trecutului. Toți împărtășeau convingerea că trebuie să stîrpim răul din rădăcină și să clădim altă țară, pe alte temelii. Și la această măreață sarcină fiecare se îmbărbăta să pună umărul... Astăzi au uitat cu toții această hotărîre: la noi se uită totul".

Concluzia dezabuzată a lui Ștefan Zeletin era numai în parte corectă: dacă „oamenii tranșeelor" uitaseră legămîntul de a schimba țara din temelie, tinerii — ca cei din pădurea Dobrina — erau hotărîți să o facă. Și încă repede. Chiar dacă nu fuseseră pe front, înțeleseseră și ei ceea ce Octavian Goga nota în jurnalul său personal, la 17 noiembrie 1916: „Nu ne prăbușim nici de numărul dușmanului, nici de armamentul lui, boala o avem în suflet, e o epidemie înfricoșătoare de meningită morală. Țara în care un Morțun e ministru de interne, un așa-zis Porcu (Al. Constantinescu, n.n.) stîlp de partid, cu conducători simpli hoți la drumul mare, trebuia să ajungă pe marginea prăpastiei". Voința de schimbare era în rîndurile acestor tineri nestrămutată. Erau hotărîți să ardă cu sabia de văpaie a Arhanghelului cangrena politicianistă a societății românești. Aveau convingerea că ei reprezintă adevărata elită a societății românești și că în mîinile lor stă puterea de a-i schimba rosturile și soarta.

Legionari victime ale violenței polițienești (martie '33)

Apologia dictaturii

Emil Cioran urca *Pe culmile disperării* văzînd starea neamului său și era convins că numai mijloacele dure o pot îndrepta: „Sînt convins — scria el în decembrie 1933 — că lichelismul autohton ar putea fi înăbușit, dacă nu distrus printr-un regim de dictatură. În România numai teroarea, brutalitatea și o neliniște infinită ar putea schimba ceva. Ar trebui arestați toți românii și bătuți pînă la sînge; numai așa un popor superficial ar putea schimba ceva". Recurgerea la violență apărea, din această perspectivă, ca benefică. Ea a fost exacerbată de violența autorităților, care au declanșat o adevărată probă de forță între Mișcarea Legionară și stat, marcată de agresiuni, torturi (la Poliție), atentate și asasinate. Chiar dacă am prelua teza legionară că violențele mișcării au fost reacția la cele ale aparatului de represiune al statului și încă este de relevat că nici un curent sau formațiune politică nu a uzat atît de violență ca legionarii (comuniștii au făcut-o, dar după luarea puterii). Evident, orice totalitarism disprețuiește — indiferent de retorica întrebuințată — individul, suprimarea acestuia, cînd interesele mișcării o cer, apărînd ca normală. La legionari, violența s-a asociat unei mistici, unui fanatism ce îi conferă un aspect specific în tipologia fascismului (deși Ernst Nolte, marele specialist al investigării fascismului, se întreba dacă poate să integreze Mișcarea Legionară în acest curent, într-atît se prezintă ea de deosebit în raport cu fascismul italian sau nazismul). Căsăpirea lui Stelescu, intrat în divergență cu Căpitanul, e mai puțin înlăturarea unui adversar politic și mai mult pedepsirea cumplită a unui felon. Fanatismul îi împinge pe legionari la sacrificii inutile: grupul lui Miti Dumitrescu, care l-a asasinat pe primul ministru Armand Călinescu, ar fi putut să scape, dacă nu ar fi mers la Radiodifuziune pentru a anunța moartea înverșunatului adversar al Gărzii de Fier, ca și cum faptul nu avea să fie comunicat de îndată. Într-o societate obișnuită să ia totul cu ușurătate, legionarii au manifestat un fanatism care i-a singularizat. Și totuși, ei au fost un produs eminamente autohton. Clișeul obișnuit al istoriografiei comuniste — Garda de Fier, agentură a celui de-al III-lea Reich — nu se confirmă.Au existat, desigur, afinități ideologice și legături politice între partidul nazist și Garda

de Fier, dar nu există nici o mărturie că legionarii ar fi fost finanțați de Berlin sau ar fi acționat la directivele germanilor, așa cum comuniștii acționau la ordinele Cominternului, manevrat, la rîndul său, de sovietici.

Este semnificativ că antisemitismul legionarilor — care nu poate fi tăgăduit, în pofida dezmințirilor repetate și... tardive ale supraviețuitorilor Gărzii de Fier — nu se inspiră din rasismul nazist, el este o continuare a antisemitismului propagat de Nicolae Iorga și A. C. Cuza înainte de primul război mondial (iată de ce scriitorul I. Ludo a vorbit de un paricid la asasinarea lui Iorga!). Evident că rădăcinile autohtone nu fac în nici un fel scuzabil antisemitismul legionar.

Născută, așadar, ca o reacție la amenințarea bolșevică, Mișcarea Legionară își pierduse motivația cînd, după 1921, în interiorul țării, comuniștii încetaseră de a mai reprezenta o primejdie. Loviturile Gărzii de Fier s-au îndreptat atunci împotriva elitelor politice, acuzate de a fi rămas prizoniere intereselor mărunte în detrimentul celor naționale. Tinerii intelectuali au fost atrași de iureșul înnoitor pe care îl manifesta Legiunea Arhanghelului Mihail și protestul lor juvenil față de păcatele „bătrînilor" a căpătat forme de negare violentă a societății românești: „Legiunea se șterge la c... cu țara asta" — spunea Cioran, iar Eliade considera că „România nu merită o Mișcare Legionară". Mai tîrziu, la bătrînețe, perspectiva nu se schimbase: în 1978, Cioran definea Mișcarea Legionară „O revoluție românească, dirijată contra României", iar Noica: „Singura mișcare românească contra căreia Caragiale nu poate nimic". ■

C. Z. Codreanu (1899–1938)

Coordonatele unui fenomen politic românesc

Mișcarea Legionară: apariție și evoluție

Dragoș ZAMFIRESCU

După decembrie 1989, legionarismul, ca fenomen politic aparținînd perioadei interbelice, s-a aflat nu numai în centrul atenției cercetărilor, dar și a unor largi categorii sociale. Pînă la această dată, lucrările publicate în legătură cu acest subiect au fost scrise de pe poziții oficiale, respectîndu-se „indicațiile prețioase" ale propagandiștilor comuniști, din perspectiva cărora trebuiau prezentate numai aspectele negative ale extremismului de dreapta din România.

Fără să avem vreo prejudecată, vom încerca să facem o prezentare sintetică a legionarismului din perspectiva următoarelor coordonate: criza conștiinței a mentalităților care s-a manifestat în mai multe state europene după primul război mondial; studiul comparativ al legionarismului cu alte fenomene de extrema dreaptă și înlăturarea, în acest mod, a unor ambiguități conceptuale; evoluția Gărzii de Fier de la înființarea sa și pînă la dispariția totală din arena vieții politicii românești; factorii care au generat compromiterea legionarismului pe plan intern și internațional.

Era loviturilor de forță

După primul război mondial, credința într-o pace perpetuă ce ar fi marcat sfîrșitul tuturor conflictelor — ideea îi aparținea președintelui american W.Wilson — s-a dovedit a fi nefondată, deceniul al treilea al sec.XX prefigurînd, prin divergențele diplomatice dintre statele învinse și cele învingătoare, o adevărată „eră a loviturilor de forță". Marginalizarea unor categorii sociale, prin pauperizare, nesiguranță și haos economic, a favorizat apariția unor tipuri patologice — Hitler, Mussolini, Horthy — care au devenit adevărați *„meneurs de foules"*. În aceste condiții, sentimentele patriotarde și naționaliste au devenit în Germania, Italia, Ungaria și alte state europene mijloace propagandistice extrem de eficiente, ce au determinat creșterea numărului membrilor organizațiilor extremiste de dreapta. În privința celor ce făceau parte din aceste organizații, nu se poate susține, ca în trecut, că reprezentau „elementele retrograde ale burgheziei și moșierimii", deoarece analizele statistice existente demonstrează caracterul eterogen din punct de vedere ale apartenenței la diverse categorii sociale: ofițeri demobilizați, muncitori, funcționari, mici proprietari, țărani pauperizați, șomeri etc.

Benito Mussolini (1883–1945), conducătorul Italiei fasciste, 1922–1943

Imposibilitatea rezolvării problemelor economice și politice de către guvernările democratice au generat un sentiment de neîncredere în rîndul opiniei publice față de politicieni și partidele pe care le reprezentau aceștia, vorbindu-se tot mai mult despre necesitatea preluării puterii de către o „elită de înlocuire". Ceea ce se întîmpla în Uniunea Sovietică, unde se instaurase la putere un regim comunist, a făcut să se vorbească, și nu fără un temei real, despre **„pericolul roșu"** la nivelul întregului continent, național–socialismul și fascismul speculînd cu abilitate acest aspect.

Cu toate că s-a situat la sfîrșitul războiului în rîndul statelor învingătoare, România s-a confruntat în primii ani postbelici cu probleme sociale și economice deosebite, generate de: pierderile materiale și umane din timpul războiului; jaful exercitat de către trupele de ocupație germane; evacuarea sau dispersarea unor întreprinderi în Rusia; imposibilitatea asigurării locurilor de muncă pentru întreaga populație activă. Problemele existente în centrele studențești — creșterea îngrijorătoare a numărului șomerilor, conflictele dintre populația evreiască și cea românească din unele localități (mai ales în Moldova), propaganda comunistă făcută prin implicarea directă a Moscovei — au determinat unele categorii sociale să conteste viabilitatea instituțiilor democratice și să se orienteze spre extrema dreaptă.

În Italia, Germania, Spania și Portugalia, forțele de extremă dreaptă, venind la putere, au instaurat regimuri dictatoriale de lungă durată, ceea ce nu s-a întîmplat în România, datorită existenței unui sistem democrat-burghez ce se baza pe Constituția adoptată în 1923. Între fascism, național-socialism, franchism, horthysm, salazarism există unele asemănări — impunerea unei ideologii oficiale, sistem de control polițienesc, folosirea mass-media în interesul puterii centrale —, dar și mari deosebiri, referitoare la modul de apariție și evoluție, impunerea în viața politică, metodele și mijloacele folosite, programele adoptate. Din aceste considerente, putem vorbi, din punct de vedere logic, despre extrema dreaptă europeană ca noțiune, genurile acesteia fiind constituite de **legionarism, fascism, național-socialism, franchism** etc. Facem această precizare deoarece și actualmente se vorbește despre fascism sau nazism în mai multe state europene, ceea ce poate da naștere la ambiguități și înțelegerea eronată a unor fenomene istorice. Pentru a fi mai concreți, subliniem cîteva deosebiri existente între curentele de extremă dreaptă europene: național-socialismul a avut un puternic caracter antisemit, pe cînd fascismul nu a pomenit nimic despre acest aspect în faza inițială de evoluție; fascismul s-a impus printr-o acțiune de forță, nerespectînd legile statului, în timp ce național-socialismul a venit la putere în contextul unui cadru politic democratic în care numărul voturilor obținute a reprezentat factorul determinant; regimul dictatorial instituit de către Franco în Spania și-a avut originea într-un război civil în care factorul extern a avut o importanță deosebită; fascismul a făcut apologia republicii ca formă de organizare statală, în timp ce legionarismul considera instituția monarhică drept singura viabilă; național–socialismul a acționat împotriva bisericii și reprezentanților ei, legionarismul conferind factorului religios un rol propagandistic însemnat.

Legionarismul românesc

Apariția și evoluția curentului de extremă dreaptă în România prezintă o serie de trăsături specifice față de restul Europei, neputîndu-se vorbi despre o simplă copiere a modelului fascist sau național-socialist. Spre deosebire de fascism și național-socialism, care au apărut ca fenomene politice dinstincte încă din faza inițială de evoluție, legionarismul s-a manifestat o perioadă destul de îndelungată în cadrul curentului de dreapta denumit, după numele inițiatorului, **cuzism,** unde preponderente erau aspectele naționaliste și antisemite. Trebuie făcută dinstincția între organizațiile de dreapta și cele de extremă dreaptă; în timp ce primele fac apologia dictaturii și critică politicianismul și parlamentarismul de la tribuna instituțiilor democratice (limitîndu-se la aspectele teoretice), celelalte folosesc mijloace anarhoteroriste pentru punerea în practică a ideilor ce vizează reformarea radicală a societății din perspectiva unor modele dictatoriale.

Ca masă de manevră, legionarismul a folosit într-o primă etapă studenții cu vederi extremiste din principalele cadre universitare (Iași, București, Cluj), baza ideologică a principalelor acțiuni fiind poziția naționalistă, anticomunistă și antisemită. În România a existat, în primii ani postbelici, și o organizație denumită Fascia Națională Română, constituită după modelul italian, dar acesta a avut o existență efemeră, în 1925 intrînd în componența Ligii Apărării Național Creștine a lui A.C.Cuza. Dacă în Germania și Italia organizațiile de extremă dreapta își vor păstra continuitatea din punct de vedere al denumirilor adoptate — exprimînd prin aceasta și succesul de care s-au bucurat în cadrul opiniei publice —, în România legionarismul a trebuit să se manifeste sub mai multe titulaturi: Legiunea Arhanghelului Mihail, Garda de Fier, Gruparea Corneliu Zelea-Codreanu, Partidul Totul pentru Țară. Aceasta, pe de-o parte, datorită căutărilor în direcția găsirii formulei cu rezonanțe cît mai puternice în cadrul electoratului și, pe de altă parte, reacției sistemului democrat-burghez de guvernare, ce a încercat să minimalizeze efectele existenței mișcării legionare prin scoaterea ei în afara legii. În timp ce în Italia, Germania, Spania, Portugalia etc. au existat agitații comuniste care, treptat, și-au pierdut din amploare din cauza compromiterii doctrinei prin ceea ce se întîmpla în URSS (unde „dictatura proletariatului" făcea milioane de victime), în România situația se prezenta cu totul altfel, pentru că se afla în imediata apropiere a purtătorului stindardului comunismului și avea dispute teritoriale cu acest stat în privința Basarabiei. Sovieticii au încercat să încurajeze fenomenul antisemit din România, prin instruirea și trimiterea ca spioni în Basarabia a unor evrei, care, odată prinși de către autoritățile românești, constituiau un argument în plus pentru cei cu vederi extremiste. Agitația problemei antisemitismului din România putea servi, în aceste condiții, drept pretext pentru o eventuală intervenție sovietică în Basarabia.

Legionarismul se deosebește de fascism și național-socialism și prin caracterul său profund religios. Deși Hitler și Mussolini au încheiat înțelegeri cu Vaticanul, ei s-au pronunțat, direct sau indirect, împotriva instituției bisericești ca putere în stat. Antisemitismul legionar se deosebește de poziția adoptată de către național–socialism în această problemă. În timp ce legionarii se opuneau venirii și împămîntănirii evreilor în România, găsind ca soluție extremă trimiterea lor în Palestina, naziștii au introdus în doctrina lor principiul exterminării comunităților evreiești. Spre deosebire de alte curente extremiste de dreapta europene, ce au avut ca fundament doctrinar reacția revizionistă față de Tratatele de pace încheiate după război, legionarii se pronunțau pentru menținerea României în granițele ei naturale prin respectarea hotărîrilor adoptate la Paris. Din punct de vedere al aderenței la mase, există deosebiri radicale între național-socialism, fascism și legionarism. Pentru că, în timp ce în Italia și Germania, curentele extremiste s-au bucurat de sprijinul masiv al populației — cele 14 milioane de voturi obținute de naziști sînt o dovadă în acest sens — legionarismul și-a păstrat caracterul de forță de presiune, atîta timp cît conjunctura internațională nu a permis încurajarea lui din exterior spre a veni la putere.

Opoziție constructivă și negativism total

Activitatea partidelor sau grupărilor politice este fundamentată

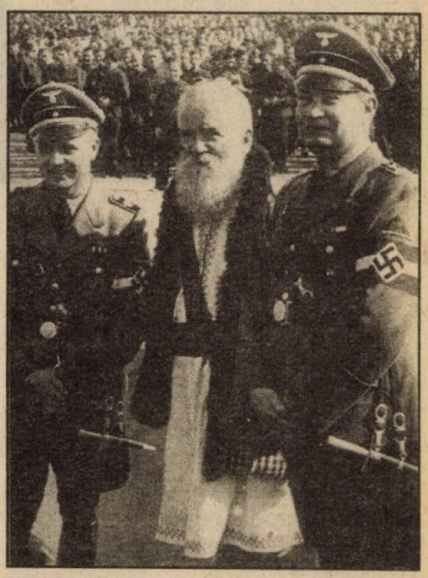

Umăr lîngă umăr: un legionar bătrîn și doi reprezentanți ai Reich-ului nazist (oct. 1940)

din punct de vedere teoretic și practic pe elaborarea unor ideologii, prin intermediul cărora se precizează o anumită viziune asupra restructurării societății, urmărindu-se atragerea unui număr cît mai mare de aderenți, care să demonstreze popularitatea de care se bucură ideile respective. Ideologia legionarismului prezintă o serie de trăsături distincte față de doctrinele altor curente de extremă dreapta europene. Considerată în mai multe lucrări ca o organizație fără un program ideologic, Garda de Fier a acționat, totuși, pe baza unor principii doctrinare care se observă prin analizarea bogatului material propagandistic ce s-a păstrat în arhive. Ideologii legionarismului s-au inspirat și din programele altor curente de extremă dreaptă, dar, în cea mai mare parte, ideile lor se raportau la une-

Problema evreiască în Statul român

Studiu demografic din care se vede că sporul populației evreiești este de trei ori mai mare decât cifra emigrărilor

Excedentul demografic considerabil al populației evreești

Palestina nu poate fi țara evreilor din toată lumea

Bogătașii iudei își pun averile în siguranță

Explicația urieșului exod de capitaluri din Europa în Statele Unite ale Americii

AMERICANII SE ALAR-MEAZĂ

BUNA VESTIRE

Țară, chiamă-ți feciorii și vor răspunde! Cei ce te bese vor răspunde, iar iașii vor sta muți!

CORNELIU ZELEA CODREANU

AUREL VLAICU

Pagini din „Buna Vestire": 17 martie 1937 (stînga și sus), respectiv din 3 ianuarie 1941 (dreapta)

le specifice ale vieții economice, politice și culturale românești din perioada interbelică. Modalitățile și mijloacele folosite de către legionari pentru a-și face cunoscute ideile au fost de o mare diversitate: manifeste, scrisori, circulare, proclamații, broșuri, slujbe religioase, congrese studențești, momente aniversare din istoria neamului, tabere de muncă. Dintre principalele puncte ale doctrinei legionarismului am putea să enumerăm următoarele: existența unui așa-zis conflict între generații, cei vîrstnici fiind considerați vinovați de nerezolvarea problemelor cu care se confrunta România; impunerea în plan politic a unei elite alcătuite din reprezentanți ai tinerei generații; apologia acțiunii imediate; antisemitismul; critica politicianismului și a acțiunilor partidelor aflate la putere; necesitatea realizării „omului nou" prin purificarea spirituală; naționalismul; creșterea prestigiului instituției bisericești; critica Societății Națiunilor și a alianțelor tradiționale ale României; cultul personalității; critica statului „demoliberal"; necesitatea încheierii unor tratate de prietenie cu Germania și Italia; desființarea relațiilor de exploatare; sublinierea importanței instituției monarhice; critica francmasoneriei; dezvoltarea unei economii naționale în care agricultura să constituie ramura de bază.

S-a făcut o propagandă deosebită pentru atragerea muncitorilor și țăranilor în cadrul mișcării legionare, menționîndu-se că numai într-un stat național-legionar situația lor materială se va îmbunătăți. Atitudinea doctrinarilor legionari față de intelectualitate a avut un caracter contradictoriu. Pe de-o parte, era criticată pasivitatea acestei categorii sociale din punct de vedere al „politicii faptei" — raționalismul și ineficiența fiind considerate două impedimente în acest sens —, pe de altă parte, se sublinia faptul că „într-o Românie legionară, intelectualitatea superioară adevărată va rămîne pe mai departe un titlu de noblețe". Propaganda legionară în rîndul elevilor și studenților a fost uneori foarte eficientă, aceștia constituind o masă de manevră, ușor de manipulat în condițiile materiale destul de precare ale învățămîntului românesc din perioada interbelică. Lipsa mijloacelor materiale pentru urmarea cursurilor din cauza taxelor foarte mari, pentru unii elevi și studenți, sacrificiile pe care trebuiau să le facă cei de condiție materială modestă, constituie încă una din explicațiile participării acestora la acțiuni cu caracter politic, în speranța rezolvării problemelor vieții cotidiene. O serie de aprecieri ale ideologilor legionarismului au avut evident un caracter pozitiv — dragostea de țară, punerea în practică a decalogului religios, înlăturarea corupției din viața politică —, dar folosirea mijloacelor anarho-teroriste pentru materializarea lor au compromis totalmente curentul. Ideile referitoare la posibilitatea înlăturării tuturor aspectelor negative cu care se confrunta societatea românească, printr-o legionarizare totală a statului, s-au dovedit a fi nerealiste, și ceea ce s-a întîmplat în perioada septembrie 1940 – ianuarie 1941 constituie cel mai bun argument în acest sens.

Garda de Fier

Apariția și evoluția legionarismului în România nu a constituit un fenomen de extremă dreapta singular, sincronizîndu-se cu procesele și evenimentele care aveau loc pe plan euro-

pean. În atmosfera socială dominată de problemele economice și de lupta pentru putere dintre diferitele partide politice, curentul de extremă dreaptă românesc își va definitiva trăsăturile sale dinstincte spre sfîrșitul deceniului al treilea, originile acestuia situîndu-se însă în perioada imediat următoare primului război mondial. Cauzele apariției legionarismului în viața politică a României din perioada interbelică sînt diverse: **sociale și economice** (creșterea numărului evreilor în mai multe localități din Moldova și obținerea supremației de către aceștia în mai multe domenii de activitate, ca: medicină, farmacie, avocatură, comerț, sectorul bancar); **politice și ideologice** (politicianismul demogagic de după război, concurența dintre partidele politice și, în acest sens, acțiunile desfășurate de partidele din opoziție); **victoria comunismului în Rusia** și acțiunile întreprinse de către noul sistem totalitar pentru extinderea zonei sale de influență; **generale** (dezorganizarea tineretului, lipsa de plasament a elementului intelectual, exploatarea mișcărilor studențești de către unii lideri politici în interes personal, orientarea unor nemulțumiri sociale spre nihilism și anarhism). Ca organizator al tineretului universitar ieșean cu idei radicale s-a impus Corneliu Zelea Codreanu, care deși lupta împotriva împămîntenirii străinilor — mai ales a evreilor — făcea parte din aceeași categorie, avînd în arborele său genealogic polonezi, unguri și germani. Tatăl său, Ion Zelea Codreanu, abia în 1902 și-a schimbat numele din Zelinschi în Zelea Codreanu. În deceniul al treilea, au avut loc, la inițiativa lui Corneliu Zelea Codreanu, mai multe incidente violente cu populația evreiască din localitățile Iași, Huși, Bîrlad, Botoșani, Cernăuți, Pașcani. La intervenția autorităților, cel ce va fi denumit mai tîrziu „Căpitanul" va reacționa violent, asasinîndu-l pe prefectul Manciu. În mod paradoxal, la procesul care s-a judecat în faza finală la Turnu Severin, Corneliu Zelea Codreanu a fost achitat, creîndu-se precedentul pentru comiterea altor acte criminale. Între A.C. Cuza și Codreanu — cel de-al doilea fiind discipolul cunoscutului profesor ieșean o lungă perioadă de timp — se va ajunge treptat la o situație conflictuală, mentorul fiind acuzat de „pasivitate și lipsă de maturitate politică". Se va produce, astfel, ruptura definitivă dintre „cuziști" și „codreniști", după înființarea Ligii Arhanghelul Mihail (24 iunie 1927), între susținătorii celor două curente avînd loc conflicte sîngeroase.

În deceniul al patrulea, pe plan european au loc schimbări politice radicale care marchează o criză a democrației, prin venirea la putere în mai multe state europene a unor regimuri dictatoriale. La sfîrșitul anului 1932, Corneliu Zelea Codreanu își manifesta în mod deschis nemulțumirea că, excepție făcînd unele județe din Moldova, Bucovina și Muntenia, în restul țării nu se înregistrase nici un progres în privința atragerii de noi simpatizanți. Începînd cu 1933, doctrinarii legionari au încercat atragerea muncitorilor în cadrul legiunii, prin înființarea Corpului Muncitoresc Legionar, aceștia fiind sfătuiți să lupte împotriva „exploatării sociale și a evreilor". Cu prilejul campaniei electorale din toamna anului 1933, legionarii au comis mai multe acte de violență (Valodin, Eschi-Baba, Iași, Tulcea, Constanța), noul guvern liberal în frunte cu I.G. Duca hotărînd să dizolve Garda de Fier. Această decizie a fost luată și datorită presiunilor externe ale statelor democrate (Franța, Anglia), care apreciau că legionarii constituie o agentură a Germaniei naziste în România. Asasinarea primului ministru I.G.Duca, pe peronul gării din Sinaia, a reliefat caracterul terorist al Gărzii de Fier, principalul vinovat de producerea acestui fapt fiind — așa cum o demonstrează dosarele procesului ce s-au păstrat în arhive — Corneliu Zelea Codreanu. Despre implicarea unor persoane apropiate regelui Carol al II-lea în evenimentele care au avut loc după dizolvarea Gărzii de Fier, foarte interesante ni se par a fi relatările lui Nichifor Crainic și Mihai Stelescu, care au afirmat că, înainte cu o oră de a se hotărî dizolvarea organizației, Corneliu Zelea Codreanu a fost anunțat despre acest lucru, avînd imediat o întrevedere cu Gabriel Marinescu (membru al camarilei regale). În perioada 1934–1938, se înregistrează o creștere a popularității Gărzii de Fier, înființîndu-se peste 300 de tabere de muncă, prin intermediul cărora se avea în vedere construirea unor obiective de interes obștesc — drumuri, școli, biserici etc. — care să atragă noi aderenți la idealurile Mișcării Legionare. Alegerile care au avut loc în 1937 au marcat o primă victorie a legionarilor — aceștia au obținut 15,58% din totalul voturilor — în drumul spre cucerirea puterii politice, deși un rol destul de important l-a avut și acel „pact de neagresiune" încheiat cu liderul Partidului Național-Țărănesc, Iuliu Maniu, ultimul dorind cu orice preț să-l „doboare" de la putere pe Gheorghe Tătărescu. Instaurarea dictaturii regale a înlăturat posibilitatea participării la guvernare a legionarilor, execuția principalelor căpetenii ale Mișcării în noiembrie 1938 fiind răspunsul lui Carol al II-lea la presiunile exercitate de către Germania în favoarea acesteia. După atentatul comis împotriva primului ministru, Armand Călinescu, reconcilierea relațiilor dintre Carol al II-lea și legionari se va face în contextul izolării tot mai accentuate a statului pe plan internațional, după capitularea Franței aflîndu-se practic la discreția Germaniei. Abdicarea lui Carol al II-lea, în

noaptea de 5 spre 6 septembrie 1940, nu a reprezentat — așa cum s-a spus în materialele propagandistice legionare — rezultatul „puciului" legionar din 3 septembrie 1940, cînd au fost atacate mai multe instituții ale statului, ci a atitudinii generalului Ion Antonescu față de rege și a presiunilor germane făcute pentru înlăturarea lui Carol al II-lea de la conducerea țării. Pe lîngă o serie de simpatii personale, prin aducerea legionarilor în guvernul nou constituit, conducătorul statului a avut în vedere, în primul rînd, înlăturarea oricărei

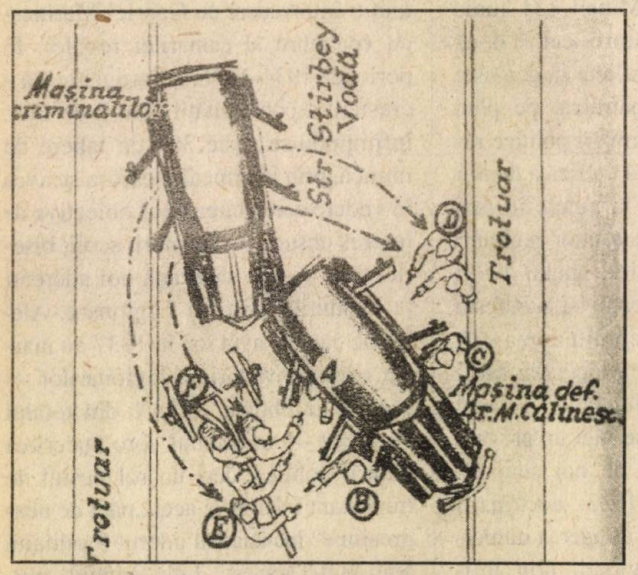

Schema atentatului împotriva lui A. Călinescu, 29 sept. 1939 (după Gh. T. Pop, *Caracterul antinațional și antipopular al activității PNC*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1978, pl. 13)

posibilități de izbucnire a unui eventual război civil și asigurarea ordinii și liniștii în țară.

Compromiterea extremei drepte

Alcătuind un guvern în care majoritatea posturilor erau ocupate de către legionari, generalul Ion Antonescu a avut în vedere și normalizarea relațiilor cu Germania, aceasta văzînd în Garda de Fier o forță politică loială. A procedat astfel făcînd numeroase apeluri la ordine, muncă, disciplină și sacrificiu, în speranța că va putea să coordoneze acțiunile legionare pe linia intereselor naționale. Deși încă de la începutul colaborării cu Horia Sima — succesorul lui Corneiu Zelea Codreanu — i-a precizat acestuia că în guvernare legionarii nu se amestecă, treptat, la nivel local, legionarii au ocupat toate funcțiile importante, încercînd să se răzbune prin diverse mijloace violente pe toți acei care nu fuseseră de acord cu ei pînă în septembrie 1940. Cele 15 comisii constituite pentru analizarea abuzurilor ce se făcuseră în perioada lui Carol al II-lea au făcut tot posibilul să-i compromită pe foștii demnitari ai statului, susținînd că aceștia și-au însușit imense sume de bani din avuția publică. Legionarii se vor implica treptat în acțiuni de coordonare a activității diferitelor ministere, pe lîngă Președinția Consiliului de Miniștri funcționînd o comisie specială ce urmărea să fie aplicate principiile de bază ale statului național-legionar. Abuzurile comisiei împotriva populației evreiești, maltratările de persoane, violările de domicilii, confiscările de bunuri și alte asemenea acte antisociale îl vor convinge definitiv pe Ion Antonescu de faptul că o continuare a guvernării alături de legionari ar fi dus țara la anarhie și haos. În acest context, relațiile dintre conducătorul statului și legionari au devenit din ce în ce mai încordate, rebeliunea din zilele de 21–23 ianuarie 1941 însemnînd de fapt compromiterea totală a legionarismului pe plan intern și internațional. Această imagine se conturase încă din luna noiembrie1940, cînd legionarii au asasinat la Jilava *(v., în numărul de față, p. 56–57)* mai mulți foști demnitari ai statului (Victor Iamandi, Gabriel Marinescu, Gheorghe Argeșeanu), implicați, direct sau indirect, în acțiunile represive la adresa Gărzii de Fier (cele mai multe victime din rîndul mișcării legionare au fost după asasinarea lui Armand Călinescu — peste 300 în toată țara). Suprimarea unor mari personalități ca Nicolae Iorga și Virgil Madgearu, pe linia aceleiași acțiuni vindicative, a convins opinia publică internă și internațională de caracterul anarho-terorist al acțiunilor inițiate de către Mișcarea Legionară. Prin înfrîngerea rebeliunii legionare și pedepsirea celor vinovați — o mare parte dintre legionari au fugit în Germania *(v. p. 19–20)* — „anul revoluției legionare" se încheia lamentabil pentru cei ce se considerau „salvatori ai neamului", nici măcar Germania nemaiavînd încredere într-o guvernare a acestora. După rebeliune, cei rămași în țară au încercat să se reorganizeze, dar în 1941–1943 o brigadă specială, din care făceau parte 80 de agenți, a reușit să descopere noile organizații, o parte dintre liderii acestora fiind arestați, iar alții trimiși pe front.

Ideologii patriotarde și naționaliste cu centre de influență diferite numai prin denumirea și zonele geografice unde se aflau — Germania și Uniunea Sovietică —, legionarismul și comunismul s-au compromis definitiv în fața istoriei din cauza atitudinii intransigente pe care au avut-o față de oameni în genere. Pentru că aceștia, prin individualismul și personalitatea lor, nu vor putea fi „modelați" niciodată după un arhetip, devenind, așa cum ar spune marele scriitor Franz Kafka, simple „unelte lucrătoare". ■

Negații virulente și paradoxuri flagrante

Repere ale ideologiei legionare

Alina TUDOR

Prima impresie a cititorului cărților de doctrină legionară este aceea că se află în prezența unei succesiuni de negații și paradoxuri. La Corneliu Zelea Codreanu, Ion I. Moța, Vasile Marin – pentru a nu-i cita decît pe cei mai importanți ideologi legionari – întîlnim aceeași preocupare de a se plasa pe orbita unei atitudini pe care am putea-o defini prin termenul de „polemism echivoc". Astfel, se afirmă că Legiunea nu este un partid politic – urmare firească a modului negativ de raportare la viața politică românească contemporană lor –, dar legionarii participă la alegerile parlamentare, aleg deputați și sînt parte importantă a vieții publice românești. Corneliu Zelea Codreanu afirmă că Mișcarea sa nu are un program politic, dar ce altceva putem considera a fi propria-i lucrare, *Cărticica șefului de cuib* (baza, în cele din urmă, a întregii activități legionare)? În sfîrșit, cel mai flagrant paradox legionar îl reprezintă, probabil, preocuparea obsesivă a liderilor Mișcării de a-și disimula convingerile antisemite. Despre laitmotivul formulei „noi nu sîntem antisemiți" va fi vorba, printre altele, și în cele ce urmează.

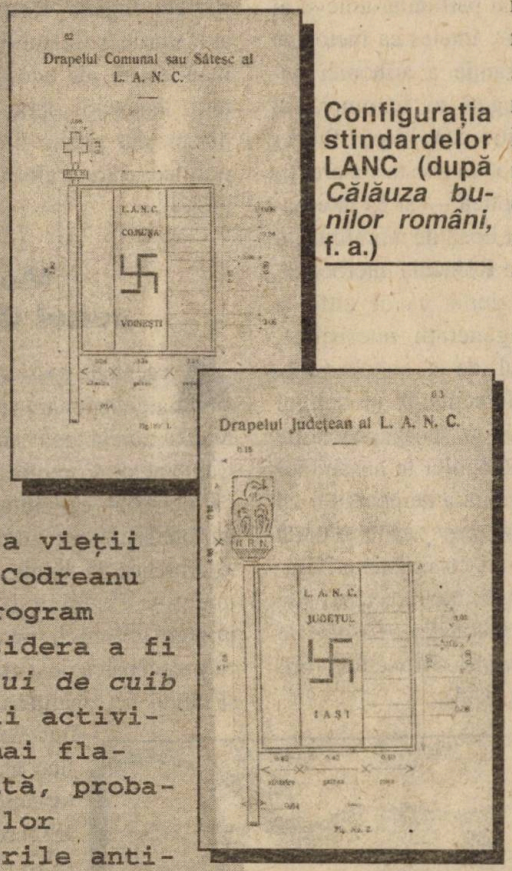

Configurația stindardelor LANC (după *Călăuza bunilor români*, f. a.)

Ceea ce trebuie, însă, subliniat este faptul că ideologia legionară reprezintă expresia definitorie a „noului naționalism românesc" manifestat ca atare după 1 decembrie 1918. Ea poate fi considerată ca unul dintre rezultatele „megalomaniei naționale" de după Marea Unire. Interesantă în acest sens este paralela dintre legionarism și ideologia extremei drepte din Ungaria interbelică. O analiză atentă a celor două Mișcări, similare ca suport ideologic, arată că același efect poate fi generat de cauze complet diferite. Deși naționalismul mesianic maghiar era rezultatul „frustrării de la Trianon", iar cel românesc reprezenta urmarea „maximei împliniri teritoriale" a României Mari, trăsăturile lor comune nu sînt mai puțin evidente.

„(...) Spectacolul luptelor politice este dezgustător. Fuga după bani, după situații personale, după avere și plăceri, după pradă, dădea un aspect de dușmănie neasemuită acestor lupte. Partidele apăreau ca adevărate cete organizate care se învrăjbeau, se mîncau și se luptau unele cu altele pentru pradă.

Numai lupta pentru neam sau pentru orice ideal, care depășește interesul, egoismul și poftele personale, este blîndă, cuviincioasă, nobilă și fără dezlănțuire oarbă de patimi. În ea poate fi pasiune, dar nu patimă oarbă și josnică".

Citatul de mai sus figurează în cartea de căpătîi a doctrinei legionare: Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru le-*

gionari. Ea definește elocvent atitudinea legionarismului față de viața politică democratică cu alegerile zgomotoase, răsturnările de guverne și multitudinea de partide ce-i sînt caracteristice. Reacționînd la „politicianismul" autohton — Nicolae Iorga observa, undeva, că acest cuvînt este o creație românească și definește foarte bine realitățile de la noi — ideologii Legiunii Arhanghelului Mihai sînt adepți convinși ai partidului unic și ai „totalitarismului", înțeles ca factor de coeziune și garanție a armoniei sociale. Unii exegeți ai fenomenului legionar — printre care Eugen Weber — consideră chiar că acesta s-a articulat tocmai ca replică — și ca alternativă — la tabloul lipsit de moralitate al vieții publice din România interbelică.

Greșeala Legiunii, ca de altfel a întregii tinere generații interbelice, constă în faptul de a concluziona, pornind de la defecțiunile modelului democratic autohton, incapacitatea de funcționare a sistemului în ansamblul său. „Această critică a democrației ca fictivă e un caz grav: ea confundă rateurile sistemului cu problema legitimității sau nelegitimității acestui sistem" (Catherine Durandin, *Histoire de la nation roumaine,* Bruxelles, Ed. Complexe, 1994, p.85).

Din această imagine a politicului care „murdărește" și „dezonorează" s-a născut reținerea liderilor legionari față de încercările de a prezenta mișcarea lor ca pe un partid politic. A admite această caracterizare echivala cu a pactiza cu incriminatul sistem democratic. De aceea, definirea Legiunii ca „mișcare de regenerare morală" — ideea îi aparține lui Corneliu Zelea Codreanu — apare, în acest context, perfect logică. Respingînd în bloc avatarurile politicului și modurile de manifestare ale acestuia în viața cetății, legionarii operează o mutație a discursului public din sfera valorilor politice către valorile etice și religioase.

Mesianism și cultul Căpitanului

Accentele mesianice ale ideologiei legionare (preocuparea de a realiza „omul nou" și „sanctificarea" Căpitanului, Corneliu Zelea Codreanu, ca personaj exemplar al mitologiei naționaliste) pot foarte bine să fie interpretate în lumina celor afirmate mai sus. Pentru a fi, însă, pe de-a întregul obiectivi, trebuie să subliniem că preocuparea de a crea un „om nou" și cultul personalității conducătorului sînt trăsături caracteristice ale tuturor totalitarismelor secolului XX, celor de dreapta ca și celor de stînga. Așa cum observa cercetătorul israelian Zeev Sternhell, ele sînt expresia crizei de valori care marchează ultima sută de ani și, în același timp, sînt barometrul sensibil al acestei crize.

Formarea „omului nou" — ca prototip al

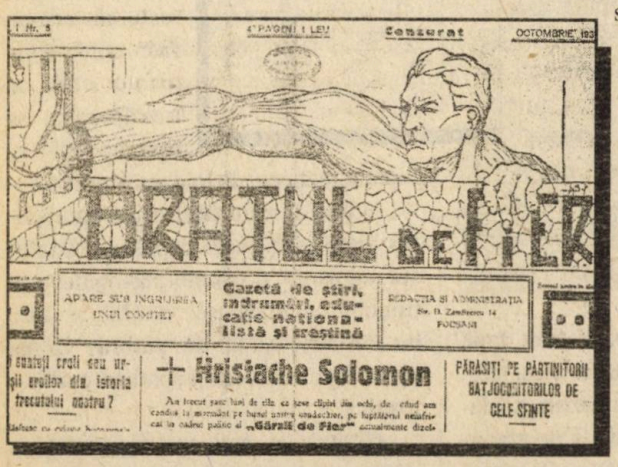

„Brațul de Fier", an. I, nr. 5, Focșani, oct.1935

> „Să nu se uite că noi, poporul român, stăm aici, pe acest pămînt, prin voia lui Dumnezeu și binecuvîntarea Bisericii Creștine. În jurul altarelor bisericilor s-a aflat adunată de mii de ani, în vremuri de bejenie și restriște, întreaga suflare românească de pe acest pămînt, cu femei, copii și bătrîni, cu conștiința perfectă a ultimului refugiu posibil".
>
> **(C. Z. Codreanu,**
> ***Cărticica șefului de cuib*)**

acelei societăți imaginate de ideologia legionară ale cărei valori fundamentale trebuie să fie civismul și integrarea individului în comunitatea națională — reprezintă condiția *sine qua non* a rupturii de „vechea ideologie". Sau, ca să folosim cuvintele lui Codreanu, „un stat nou, cu oameni cu păcate vechi, nu se poate concepe". În *Cărticica șefului de cuib,* liderul legionar descrie „omul nou" ca fiind „produsul școlii legionare" iar misiunea sa constă în a realiza „o revoluție sufletească" și „o împotrivire a direcției spirituale de astăzi".

Calitățile pe care trebuie să le aibă „omul nou" legionar și misiunea radicală ce-i revine îl transpun în sfera utopiei. Aceeași impresie de perfecțiune ireală este dată cititorului și de imaginea pe care o are căpitanul, Corneliu Zelea Codreanu (întemeietorul și primul conducător al Legiunii) în scrierile legionare. Opera indispensabilă pentru înțelegerea cultului personalității lui Codreanu este cartea lui Ion Banea, *Căpitanul.* În cele aproximativ o sută de pagini ale acesteia, Codreanu este înveșmîntat într-o aură mistică, iar trăsăturile sale de caracter — așa cum sînt descrise de autor — par a-l apropia de natura divină mai mult decît de aceea umană. Avem de-a face, în chip evident, cu o variantă autohtonă a Supraomului nietzschean,

definit de autorul legionar ca „piatră de hotar", „graniță", „sabie întinsă între două lumi". În același timp, ne aflăm, se pare, în fața modelului palpabil (primul și singurul recunoscut ca atare) al „omului nou" legionar.

Din acest punct de vedere trebuie menționat că ideologia legionară se înrudește atît cu fascismul (sugestiv reprezentat de formula „Ducele gîndește pentru tine"), cultul nazist al Führer-ului, cultul personalității lui Stalin, cît și cu glorificarea „geniului" ultimului conducător comunist al României.

Ortodoxismul legionar

Exegeții fenomenului legionar au insistat, de fiecare dată, pe latura religioasă a acestuia, ca fiind trăsătura sa specifică, originală. Eugen Weber afirma chiar, plecînd de la observarea ei, că „în estul Europei, mișcările ca aceea a lui Codreanu sînt mai apropiate de cultele bazate pe riturile de trecere decît de fascism" (*Dreapta românească*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia,1995, p.68).

Ceea ce trebuie înțeles, atunci cînd ne referim la ortodoxismul legionar, este că, în viziunea adepților lui C. Z. Codreanu, ortodoxia este parte integrantă a ființei spirituale românești. Latura religioasă a ideologiei legionare face parte din naționalismul acesteia, căruia îi dă substanță și îl „intelectualizează".

În fundamentarea „ortodoxiei legionare", Codreanu suferă atît influențele teologiei „academice" a lui Nae Ionescu, cît și pe acelea ale teologiei cu rezonanțe „folclorice" reprezentate de Nichifor Crainic, cu aplecare mai accentuată către această din urmă atitudine. În creștinismul teoretizat de Codreanu se întîlnesc, deopotrivă, mitologia istorică națională și viziunea idilică asupra satului românesc, pigmentate de „cultul morților" și al sacrificiului eroic în folosul comunității naționale.

> „Triumful mișcării comuniste în România ar însemna: desființarea Monarhiei, desființarea Bisericii, desființarea Familiei, desființarea proprietății individuale și desființarea libertății.
>
> Înseamnă, într-un cuvînt, deposedarea voastră de ceea ce formează patrimoniul moral al omenirii și, în același timp, deposedarea de orice bunuri materiale în favoarea profitorilor din umbră ai comunismului care sînt jidanii".
>
> ***(Ibidem)***

„Noi nu sîntem antisemiți, dar..."

Arătam că antisemitismul disimulat reprezintă paradoxul cel mai vizibil al ideologiei legionare. Cînd, la 3 decembrie 1931, C. Z. Codreanu ia cuvîntul în Camera Deputaților pentru a atrage atenția asupra „primejdiei evreiești", el are grijă să-și înceapă discursul prin a sublinia că generația sa nu este o generație antisemită. Cu toate acestea, **argumentația pe care o dezvoltă — și, care este caracteristică tuturor doctrinarilor legionari — repetă, cu rigurozitate, clișeele discursului antisemit, a cărui agresivitate este evidențiată de folosirea repetată a apelativului peiorativ „jidan".** De altfel, urmărind cu atenție polemica dintre reprezentanții Legiunii și fostul lor mentor A.C. Cuza, deducem că esența preocupării liderilor legionari consta mai puțin în a-și nega caracterul antisemit al doctrinei proprii, cît în a convinge că antisemitismul era doar una din preocupările lor, în fapt mult mai complexe și mai nuanțate. Ilustrativ pentru această idee este articolul lui Constantin Noica, intitulat „Între parazitul din afară și parazitul dinăuntru", publicat în ziarul „Vremea", din 30 ianuarie 1938.

> „Pe ce trebuie să se întemeieze o elită: ● Curățenia sufletească ● Capacitatea de muncă și creație ● Vitejia ● Viață aspră și războire permanentă cu greutățile așezate în calea neamului ● Sărăcie, adică renunțare voluntară de a acumula averi ● Credința în Dumnezeu ● Dragoste".
>
> **(Idem, *Pentru legionari*)**

De altfel, în discursul lor, ca și în scurtul răstimp de practică politică reprezentat de „statul național-legionar", discipolii lui Codreanu aplică riguros mecanismul consacrat al „țapului ispășitor" la realitățile societății românești interbelice.

Nu putem încheia înainte de a supune atenției cititorului o ultimă negație, definitorie pentru ideologia legionară. Pe tot parcursul existenței Legiunii, membrii săi au refuzat cu obstinație orice filiație, influență sau intercondiționare cu alte totalitarisme de dreapta europene. Afirmînd deplina originalitate a legionarismului, C. Z. Codreanu sublinia chiar anterioritatea acestuia față de fenomenele similare, precum național-socialismul (de reținut că liderul legionar fixa începuturile ideologice ale Mișcării sale în primii ani de după constituirea României Mari). Afirmațiile de acest fel ale conducătorilor Legiunii nu trebuie să ne împiedice, însă, să observăm apartenența acesteia la „falsele fascisme" ce au caracterizat istoria interbelică a Europei Centrale și de Sud-Est. ■

Frăţiile de Cruce şi legionarii: organizare

„Nota explicativă la graficul cu organizarea Frăţiilor de Cruce

● În fiecare şcoală se formează Mănunchiuri de Prietenie, care au un şef secretar, casier. Din mănunchi fac parte numai simpatizanţi (perioadă de încercare). ● După perioada de încercare se formează, la fiecare şcoală secundară sau în fiecare comună sau în fiecare uzină, cîte o unitate FDC ● Unităţile FDC, dintr-un judeţ, sînt grupate în: Frăţii de cruce în şcoli secundare; Frăţii de cruce muncitoreşti. Amîndouă formează o grupă, care poartă un număr de ordine (cîte unul pentru fiecare judeţ). Mai multe grupe formează un centru de legătură, care poartă un număr roman şi unul arab (numărul roman reprezintă numărul centrului, numărul arab numărul grupului a

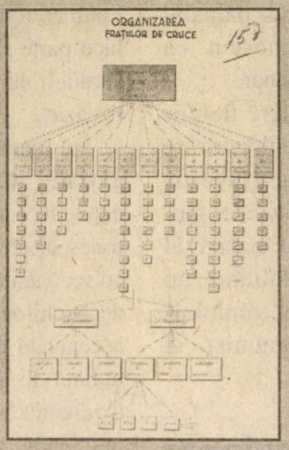

cărui şef este şi şeful centrului).

● 13 centre de legătură formează organizaţie FDC, care are un comandament (cel de al 13-lea centru este al comandamentului şi are ataşat pe lîngă el două grupuri: Grupul O (comandamentul); Grupul AM (avangarda)".

„Nota explicativă la graficul cu organizarea legionarilor

● Comandamentul legionar din ţară este compus din 5 persoane, sub conducerea unui comandant ajutor ● Acesta primeşte dispoziţiuni de la Comand. din Germania, prin curieri speciali, trimişi întîi la diferite organizaţiuni din provincie ● Sînt două corpuri: Răzleţi, împărţiţi în două: o parte a acestui corp se află în inacţiune, avînd vechea formaţie; o altă parte, care activează,

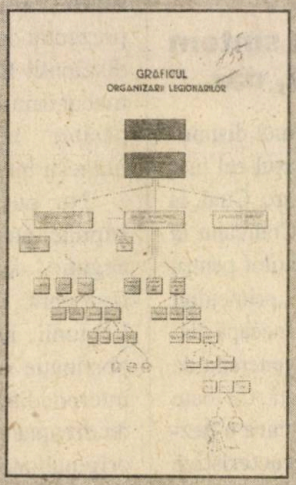

este împărţit pentru timpul actual «de prigoană» în 4 divizii, fiecare divizie avînd 4 grupuri. Fiecare grup are 4 familii, fiecare familie fiind compusă din 3–5 cuiburi. ● Corpul Muncitoresc Legionar, împărţit în 4 subgarnizoane, din care: Subgarnizoana II-a întrebuinţează sistemul «rîndurilor strînse», pe unităţi de cîte 3, care se întîlnesc pe bază de rudenie. Se utilizează numai o parte din elementele sigure şi active, lăsînd în aşteptare pe celelalte, care formează efectivul total de manevră la momentul oportun (ordinul general de acţiune) Subgarnizoanele I, III şi IV sînt organizate pe baza construcţiei autonomice a omului: degetul — legionarul; mai multe degete formează o mînă; două mîini formează corpul, condus de şeful mîinii, care nu cunoaşte decît omul de legătură a unităţii superioare în jos numai 4 oameni iar el este cunoscut numai de primul deget; trei corpuri formează un bastion; trei bastioane formează o fabrică sau citatelă; trei fabrici formează un cartier; al cărui şef are legătura cu cineva din partea comandamentului".

Gradele legionare

● **Legionar.** Acest grad, potrivit direcţiei „Liniile generale ale Partidului Totul pentru Ţară", din 5 aprilie 1935, îl purtau doar aceia care efectuaseră un stagiu de trei ani în organizaţie. ● **Instructor legionar** ● **Comandant ajutor legionar** ● **Comandant legionar.** A fost înfiinţat la 10 decembrie 1932, şi primii cărora li s-a acordat au fost: Ion Banea, Ion Belgea, Ion Blănaru, preot Ion Dumitrescu, Andrei C. Ionescu, Victor Silaghi, Nicolae Totu, Traian Cotigă şi Tănase Antohi. ● **Comandant al „Bunei Vestiri".** Cel mai înalt grad din ierarhia ML; înfiinţat la 6 decembrie 1936; conferit lui Ion Moţa, R. Mironovici, C. Georgescu, Ilie Garneaţă, Gh. Clime, ing. Gh. Blănaru şi av. Mile Lefter.

În ML nu exista o compatibilitate între funcţii şi grade. În timp ce gradele erau acordate pentru totdeauna, funcţia era temporară. Un gradat legionar nu era obligat să exercite o funcţie. Cu toate acestea, influenţa sa asupra organizaţiei din care făcea parte era covîrşitoare. Gradul era acordat în urma unei selecţii efectuate de şeful Legiunii în masa legionarilor. ■

Un subiect controversat și incomplet elucidat

Mișcarea Legionară și acoliții lui Hitler

Ioan CHIPER

Adolf Hitler (1889–1945), conducătorul Germaniei naziste, 1933–1945

Relațiile legionarilor cu Germania nazistă continuă să fie și, probabil, vor continua să rămînă multă vreme un subiect incomplet elucidat. De pildă, mai puțin cunoscut este faptul că acțiuni ale legionarilor au provocat impact, uneori cu importante consecințe, la nivelul cel mai înalt al ierarhiei de partid și de stat din Germania nazistă.

Liniile deosebite care se conturaseră în politica germană față de România, promovate de diferite instanțe de la Berlin, și, în acest context, față de legionari nu exprimau doar duplicitate, ci și modalități diferite de abordare a interesului major care trebuia să aducă, sigur și ferm, România sub controlul german.

Se cunosc mult mai bine relațiile, în anii 1933–1938, dintre diferite instituții ale Germaniei naziste și alte grupări politice din România decît acelea cu legionarii. Astfel, se poate afirma cert că, prin Oficiul de Politică Externă (APA), condus de Alfred Rosenberg, al partidului nazist (NSDAP), s-a căutat și s-a reușit (în paralel cu eforturile regelui Carol al II-lea) să fie facilitată fuziunea dintre Partidul Național Agrar, condus de O. Goga, și Liga Apărării Național Creștine, al cărei lider era A.C. Cuza, constituindu-se, astfel, Partidul Național Creștin. Ulterior, la începutul anului 1938, A. Rosenberg, aflat însă în declin de influență, s-a străduit, fără succes, să medieze o apropiere similară între liderii național–creștinilor și C.Z. Codreanu. Paralel însă, a crescut interesul altor factori de putere de la Berlin pentru legionari. Spre sfîrșitul lui 1935 și în primele luni ale anului 1936, regele Carol al II-lea a transmis la Berlin, prin trei canale diferite, preocuparea și nemulțumirea sa față de ceea ce se consideră a fi imixtiune în viața politică internă a României. La scurt timp după ce și-a preluat postul de ministru al Germaniei la București, W. Fabricius a fost nevoit să plece, în vara anului 1936, la Berlin, pentru a transmite și a afla răspunsul la reproșurile făcute de suveranul României. Aluziile regelui Carol al II-lea priveau evident pe legionari.

W. Fabricius, diplomat de carieră, s-a plasat în cursul celor aproape patru ani petrecuți în post la București pe poziția că regele Carol al II-lea este principalul factor de putere în România și era în interesul Germaniei să fie cultivate raporturi bune cu acesta. O astfel de poziție era împărtășită, în cea mai mare parte, și de conducerea Ministerului de Externe german, chiar și după ce în fruntea acestuia a ajuns, în februarie 1938, Joachim von Ribbentrop. Dar nu și de alți lideri germani.

Dincolo de opiniile, decisive, dar influențabile și ele, ale lui Hitler, între apropiații acestuia existau deosebiri de vederi și o luptă dură pentru putere și pentru păstrarea intactă a sferelor de competență.

Din acest punct de vedere, între Himmler și Ribbentrop s-a angajat o confruntare escaladată în al cărui deznodămînt legionarii au jucat — fără știința lor — un rol important, cu rezultatele dintre cele mai neașteptate!

Dezamăgiri

Legionarii au fost profund dezamăgiți că legația Germaniei — mai exact, W. Fabricius — nu a făcut suficient pentru ca Berlinul să intervină în timpul proceselor care au condus la condamnarea lui C.Z. Codreanu (ministrul german a ținut permanent la curent AA cu tot ceea ce cunoștea despre evoluția proceselor, inclusiv prin intermediul unor importanți oameni politici români apropiați legionarilor, dar a manifestat pronunțate rezerve față de o reacție oficială sau în presa germană).

Aflați în Germania și, apoi, în timpul „statului național-legionar", în toamna anului 1940, liderii Mișcării Legionare au făcut totul pentru discreditarea lui W. Fabricius. Ca urmare, Rudolf Hess, adjunctul lui Hitler în conducerea partidului nazist, a transmis, în decembrie 1940, o lungă și tăioasă scrisoare „tovarășului de partid Ribbentrop", prin care cerea rechemarea lui W. Fabricius și în care se aprecia că acesta din urmă nu era potrivit să reprezinte interesele celui de-al III-lea Reich și al NSDAP în România.

Ministrul de Externe s-a conformat. Aflat însă în dispută și cu „statul Himmler", el a numit în post la București un fost lider SA (Sturmabteilung — Batalioanele de asalt), aflat în raporturi puțin amicale cu SS, pe Manfred von Killinger, așa cum a procedat și cu șefii de legații din alte capitale central și sud-est europene.

Ajuns la post, la București, în momentul în care se consuma rebeliunea legionară din ianuarie 1941, von Killinger a apreciat sarcastic de la început, chiar în sediile membrilor legației germane, agenții SD (Sicherheitsdienst — Serviciul de securitate: era serviciul secret de informații — condus de R. Heydrich și, după asasinarea acestuia la Praga, de W. Schellenberg — din cadrul mamutului polițienesc dirijat de H. Himmler) și a transmis, în cursul lunii februarie, mai multe rapoarte strict secrete Ministerului de Externe din Berlin privind rebeliunea legionară și implicarea unor factori germani. M. von Killinger a considerat că în rebeliune, și dincolo de lupta pentru putere din România, au fost implicate și Marea Britanie și Uniunea Sovietică, că din partea germană nu a existat o participare nemijlocită, dar că, prin încurajările primite prin anumiți reprezentanți germani din România acțiunea legionară a fost stimulată. În acest sens, von Killinger a menționat, în raportul său din 26 februarie 1941, pe următorii: rezidentul SD din România, von Bolschwig; consilierul SS de criminalistică, Geissler; Könen, Waschinowski, atașatul pentru agricultură

Grup de elevi ai Școlii Evanghelice, din Capitală, la manifestarea legionară din oct. '40

Krantle, contele Merau, Wenzel de la secția economică a legației, toți membrii SS. De asemenea, pentru sprijinul „intelectual" acordat legionarilor i-a precizat pe mai mulți membri ai AO (Organizația externă a partidului nazist), în special pe Knall, și a considerat că un rol au jucat și ziariștii Christoph, Streiter, ca și reprezentantul Agenției germane de presă (DNB), Schickert (despre care, de altfel, autoritățile române aveau informații încă din 1937 că ar fi un om de legătură cu germanii) ș.a.

În urma acestor opinii privind acțiunea subalternilor lui Himmler și Goebbels, von Killinger a fost chemat „la raport", dar fără consecințe pentru el. Relațiile dintre ministerele de Externe și Interne de la Berlin și, mai ales, dintre conducătorii lor au devenit însă mai precare.

Afrontul lui Sima

Hitler, care nu a uitat afrontul lui Horia Sima, cînd nu a dat curs invitației sale de la începutul lunii ianuarie 1941 (lui Horia Sima i s-a transmis invitația prin Mihai Antonescu, aflat la Sinaia, iar banda originală a înregistrării convorbirii se află într-o arhivă germană) și care optase, cu pragmatismul său, în timpul rebeliunii pentru generalul Antonescu, a declarat un an mai tîrziu (18 ianuarie 1942), în cadrul „conversațiilor de masă" de la cartierul său general, la Wolfsschanze („Bîrlogul lupului") în fața colaboratorilor săi germani, că în locul lui Antonescu l-ar fi împușcat pe Horia Sima.

Între timp, raporturile dintre staff-ul lui Himmler și conducerea Ministerului de Externe al Germaniei s-au deteriorat. După moartea lui H. Heydrich, W. Schellenberg a acționat mai intens pentru înlăturarea lui J. von Ribbentrop. În momentul în care îl convinsese pe H. Himmler în acest sens, s-a produs ciudata „fugă" a lui Horia Sima, în decembrie 1942, aflat după rebeliune, împreună cu mai mulți lideri legionari, într-o casă de oaspeți a SS, la Berkenbruck. Müller, un adjunct al lui Himmler, nu a transmis imediat, se pare, nici șefului său despre „evadarea" lui Sima. Survenit într-o situație dificilă pe frontul de Est — bătălia Stalingradului — evenimentul putea avea un efect considerabil în relațiile româno-germane. J. von Ribbentrop a folosit împrejurarea și s-a prezentat la Hitler spunîndu-i că Horia Sima se află în Italia și că proiecta o nouă lovitură de stat.

Hitler, care după rebeliunea legionară era convins, potrivit memoriilor lui W. Schellenberg, că Himmler promovează în România o politică personală, a izbucnit într-o criză specifică și a declarat că el și-a dat cuvîntul de onoare față de mareșalul Antonescu (în legătură cu interzicerea activității politice a legionarilor aflați în Germania)

și că va trece într-o zi prin foc și pucioasă această „ciumă neagră" (este vorba de SS, care purta, după cum se știe, uniforme negre).

Rezultatul a fost că atît principalii lideri legionari, aflați la Berkenbruck, cît și sutele de legionari aflați la Rostock (și care lucrau în industria de armament) au fost internați în lagăre, la Dachau și la Buchenwald, că poziția lui von Ribbentrop a fost puternic consolidată în disputa cu Himmler, iar informațiile despre evoluția politicii interne și externe românești între ianuarie 1942 – august 1944 parvenite prin legația germană la București și AA lui Hitler au avut mai multă credibilitate decît acelea sosite prin intermediul SD. Cu atît mai mult cu cît Hitler a avut încredere și nevoie de mareșalul Ion Antonescu. ■

„Aurelian Ionescu", alias Horia Sima

Intensificarea acțiunilor de urmărire a legionarilor de către Poliția și Siguranța române și eșuarea „planului" lui Horia Sima au declanșat primul exod legionar important spre Germania, via Cehoslovacia sau Polonia.

Între legionarii care au trecut ilegal frontiera, în februarie–martie 1939, spre Cehoslovacia sau spre Polonia, s-au aflat și principalii lideri ai Mișcării, mai mulți fără documente de identitate, care au solicitat azil în Germania.

Legația din Praga și Ambasada din Varșovia ale Germaniei au angajat un întreg schimb birocratic, care însă surprinde și divergențele dintre instituții și organisme din ierarhia Germaniei naziste, faptul că serviciile lui Himmler aveau încredere deplină în „oameni de încredere" — legionari — în luarea deciziilor, dar și că nu cunoșteau, de fapt, întreaga și, mai ales, noua alcătuire a conducerii legionare. Astfel, în urma demersurilor misiunilor diplomatice germane de la Praga și Varșovia au fost indicate, ca persoane de referință din Berlin, legionarii Dumitru Amzer, ing. Negoescu și G. Ciorogaru. Opiniile celui din urmă — potrivit cărora nu toți legionarii, chiar dacă erau lideri, aflați temporar în Polonia, trebuiau să ajungă în Germania — au fost utilizate de organele aflate în subordinea lui Himmler în argumentarea față de Ministerul de Externe german. În cele din urmă, liderii legionari refugiați atît în Cehoslovacia, cît și în Polonia au ajuns în Germania, majoritatea sub pseudonime care au fost comunicate de organele de poliție patronate de Himmler la AA (Auswartiges Amt — Ministerul de Externe german). Prezentăm în continuare aceste pseudonime pe baza cărora s-au întocmit documentele unora dintre legionari: Horia Sima — **Aurelian Ionescu;** Constantin Papanace — **Costa Palara;** Nicolae Petrașcu — **Ivan Latcu;** I. Dumitrescu — **Gh. Dimitriu;** Viorel Trifa — **Vasile Popovici;** Constantin Cristescu — **Nicolae Bran;** Anghel Dragomir — **Victor Burger;** Nicolae Șeitan — **Nicolae Drăculea;** Nicolae Smărăndescu — **Nicolae Rădescu;** Virgil Mihăilescu — **Romulus Gruias;** Nicolae Hrodinceanu — **Tiberiu Petcu;** Stelian Stănicel — **J. Botez** etc. Legația germană din București, prin șeful misiunii, Wilhelm Fabricius, a atras atenția la AA asupra preocupărilor autorităților române în legătură cu activitatea politică a legionarilor în Germania. La întrebarea Ministerului de Externe din Berlin — care a apreciat ca nepotrivită pentru interesele germane o asemenea activitate — Gestapo (Geheime Staatspolizei — Poliția Secretă de Stat) a răspuns, de exemplu, la 7 august 1939, că a dat dispoziții să se verifice realitatea faptelor și, dacă se adeverea aceasta, legionarii și simpatizanții lor aflați printre românii care studiau în Germania să fie avertizați că împotriva lor se vor adopta măsuri. O săptămînă mai tîrziu, Horia Sima, alias Aurelian Ionescu, ca și alți legionari, puteau părăsi însă Germania. După asasinarea lui Armand Călinescu și în momentul cînd autoritățile românești au comunicat numele unor legionari sosiți, în acest scop,

Horia Sima

de peste hotare, Gestapo-ul și alte instituții germane au făcut, la cererea Ministerului de Externe din Berlin, o minimă anchetă. Gestapo-ul a precizat, printr-un răspuns din 16 decembrie 1939, că Dumitru (Miti) Dumitrescu a părăsit Germania înainte de atentat (dar nu s-a putut stabili șederea și arestarea sa la Praga, în august 1939!), că nu se confirmă că Alexandru Popovici și Victor Ion Vojen l-ar fi ajutat pe primul, că Dumitrescu-Zăpadă au fost plecați, într-adevăr „înainte cu cîtva timp" din Germania, primul însă la Paris, iar cel din urmă în Iugoslavia. Era prezentată, de asemenea, o listă de alți legionari (mai mulți studenți) care părăsiseră Germania înainte sau după asasinarea lui Armand Călinescu. O săptămînă mai tîrziu, Horia Sima (care fusese supus unui „interogatoriu" de poliția germană) se afla la Berlin și își recăpăta însemnările memorialistice lăsate în grija lui N. Petrescu.

În primăvara anului 1940, Horia Sima a părăsit, din nou, Germania (s-ar părea că Germania avea, în acel moment, cel mai liberal sistem în privința celor care solicitau azil politic sau cea mai slabă poliție de frontieră!) și, tot prin Iugoslavia, a ajuns în România. „Reconcilierea națională" pe care, aparent, a acceptat-o — renunțînd temporar la intențiile reale pentru care revenise în țară — l-a propulsat în guvernul Gigurtu. Și-a dat după cîteva zile demisia, a stat ascuns mai multe săptămîni la o familie de sași din Brașov și, la începutul lunii septembrie 1940, în condițiile de gravă criză politică internă și situație dramatică externă, a făcut o nouă tentativă de a răsturna, prin forță, regimul politic.

De data aceasta, printr-o acțiune în forță, o nouă „revoluție" — pe care, ulterior, generalul Ion Antonescu a denumit-o „de operetă" —, lichidată rapid de autorități. Ajuns la guvernare, împreună cu I. Antonescu, Horia Sima va face, în ianuarie 1941, o nouă tentativă de a prelua puterea: rebeliunea legionară. ■

Ioan CHIPER

„O conspirație periculoasă pentru existența statului român"

SSI *versus* Mișcarea Legionară

Cristian TRONCOTĂ

22 sept. 1940, Rm. Sărat: salut în onoarea camarazilor căzuți

Serviciul Special de Informații (SSI) a fost una din cele mai importante instituții din comunitatea informativă românească, alături de Corpul Detectivilor din Siguranța Generală, Secția a II-a a Marelui Stat Major, Serviciul Special de Informații al CFR și structurile specializate ale Jandarmeriei.

Directorul general al SSI, Eugen Cristescu, spunea că instituția pe care a condus-o s-a confruntat cu Mișcarea Legionară atîta timp cît aceasta a reprezentat „o conspirație periculoasă pentru existența statului român". Supravegherea Mișcării Legionare de către SSI a fost considerată de același Eugen Cristescu drept una din cele mai importante realizări în plan contrainformativ, în perioada decembrie 1940-august 1944. Ea nu a îmbrăcat forme violente, ci s-a limitat doar la acțiuni pur informative, încadrate strict în atribuțiile ce revin unor instituții de acest gen. Au fost bine concepute și profesionalist realizate, corespunzător comandamentelor principalului factor de decizie politico-militară al statului român.

Cartea Albă a rebeliunii

Cedările teritoriale din vara anului 1940 au grăbit prăbușirea regimului autoritar al regelui Carol al II-lea, eveniment care s-a produs și sub presiunea demonstrațiilor stradale din Capitală și alte cîteva orașe mari ale țării (Brașov, Ploiești, Constanța, Timișoara etc.) în care legionarii au avut un rol ce nu poate fi neglijat. Demonstrațiile protestatare anticarliste din zilele de 3–5 septembrie 1940 au fost considerate atît de memorialiștii legionari, cît și de generalul Ion Antonescu ca fiind „o revoluție legionară".

G-ralul I. Antonescu (stînga) și H. Sima, la depunerea jurămîntului legionar (6 octombrie 1940)

Prin Înaltul Decret Regal din 14 septembrie 1940, România a fost proclamată stat național–legionar, generalul Ion Antonescu devenind Conducător al statului, iar Horia Sima Comandant al Mișcării Legionare și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Acest act politic poate fi evaluat ca o mezalianță de conjunctură, nesinceră din partea ambelor părți. Ea s-a destrămat cu violență după numai 130 de zile, în urma evenimentelor din 21–23 ianuarie 1941.

Majoritatea documentelor oficiale, dar și a izvoarelor memorialistice, mai puțin cele venite din partea foștilor gardiști, denumesc prin sintagma „rebeliune legionară" destrămarea sîngeroasă a statului național–legionar.

Persoana cea mai bine informată și responsabilă de faptele Mișcării Legionare, Horia Sima, dezvăluie în lucrările sale memorialistice, cu precădere în cele două volume intitulate *Era libertății*, o serie de aspecte deosebit de interesante ale statului național–legionar, dar și a conjuncturii în care s-a prăbușit, fapt pentru care, în asamblul ei, lucrarea poate fi considerată ca un valoros izvor istoric. Lucrarea are și o țintă politică ușor sesizabilă, întrucît formulează teza potrivit căreia Mișcarea Legionară a dovedit sinceritate și loialitate atît față de conducătorului statului, cît și față de principiile constituționale ale actului din 14 septembrie 1940, iar singurul care ar purta răspunderea pentru prăbușirea regimului național–legionar în urma violențelor din 21–23 ianuarie 1941 nu ar fi altul decît generalul Ion Antonescu. Teza este amendabilă, dacă e să aducem în discuție documentele de epocă. Iar între acestea, cele întocmite de SSI sînt cele mai consistente.

Documentele informative de analiză, evaluare și sinteză, întocmite de SSI despre Mișcarea Legionară înainte, în timpul și după evenimentele din ianuarie '41, au fost adunate într-un dosar format din 5 volume, fiecare însumînd circa 400 de file și care, în arhivă, poartă denumirea de *Cartea albă a rebeliunii*. Cele mai importante „piese" din acest dosar au fost publicate în volumele *Pe marginea prăpastiei*, lucrare care în epocă a avut un impact serios asupra opiniei publice, întrucît comentariile vizau o motivație politică precisă: sublinierea meritelor generalului (devenit, în august 1941, mareșal) Ion Antonescu și rolul său decisiv în salvarea patriei, dusă de legionari în haos și război fratricid.

Horia Sima menționa că lucrarea *Pe marginea prăpastiei* ar fi fost scrisă de Ovid Vlădescu, „omul de casă a lui Ion Antonescu".

Nonagenarul colonel (r) Traian Borcescu, fostul șef al Secției a II-a

Contrainformații din SSI, adică omul care în epocă a fost informat la fel de bine ca și Eugen Cristescu în problema legionară, ne-a mărturisit că nu Ovid Vlădescu este autorul lucrării *Pe marginea prăpastiei*. Acesta din urmă a făcut mai multe tentative de a da o interpretare politică documentelor SSI, dar au rămas nefinalizate, în sensul că nu au fost pe placul mareșalului. Ofițerii din Marele Stat Major chiar glumeau pe seama acestuia, poreclindu-l cu ironie „Zero" Vlădescu. Adevărații autori sunt colonelul Marin Alexandru și un colectiv de analiști (de la Secția a II-a a Marelui Stat Major și SSI) pe care l-a coordonat. Toți aceștia au realizat forma finală acceptată de Președinția Consiliului de Miniștri.

Implicarea SSI și a Secției a II-a din Marele Stat Major, adică principalele structuri ale comunității informative românești, în acțiuni de propagandă antilegionară poate constitui la prima vedere o imixtiune în viața politică a statului, ceea ce ar justifica în acest caz înverșunarea memorialiștilor legionari. Sîntem datori să precizăm însă că în arta informațiilor astfel de acțiuni intră în atribuțiile curente și firești întreprinse de structurile informative ale oricărui stat și poartă numele de **pregătire contrainformativă a populației.** Scopul unor acțiuni speciale de acest gen este de a influența opinia publică spre conștientizarea intereselor supreme ale statului. Ele se întreprind oriunde și oricînd în lume, mai ales atunci cînd rațiunile de stat le impun. Istoria serviciilor secrete de informații ne oferă suficiente exemple, dar evocarea lor în acest spațiu nu își are locul.

Depășind însă acest aspect, va trebui să recunoaștem că documentele publicate în anexa lucrării *Pe marginea prăpastiei* dezvăluie fapte și evenimente ce cu greu pot fi contestate. Concepția lucrării reliefează aspecte de modernitate pentru activitatea celor ce au purtat povara misiunilor informative și contrainformative, le-au conceput și realizat. Așa se explică de ce lucrarea a fost și va rămîne — cu limitele de rigoare — un izvor istoric de prima mînă, pentru cei ce se apleacă cu bună credință și în dorința de a reconstitui adevărul despre evenimentele acelor timpuri.

Armata și Mișcarea Legionară

Decizia finală obținută de generalul Ion Antonescu în confruntarea violentă cu Mișcarea Legionară se datorează și faptului că a fost bine informat în legătură cu starea de spirit reală a opiniei publice românești și, deopotrivă, a armatei. Este un aspect important, ceea ce impune o tratare a lui în părțile esențiale.

„Casa Verde", construită de legionari în cartierul Bucureștii Noi (ulterior, demolată)

Horia Sima menționa că armata română era împărțită la acea vreme în trei categorii: „O parte din șefii supremi erau necondiționat la dispoziția generalului Antonescu, ca de pildă Pantazi, Șteflea și alții; a doua parte, aparținea vechilor cadre carliste, demoralizate și timorate; a treia parte, fățiș sau în forul ei interior, manifesta simpatii pentru mișcare". În relațiile cu armata, Mișcarea Legionară dispunea — în opinia aceluiași memorialist — și de alte avantaje, de care era lipsit generalul Ion Antonescu: „Trupa, masa soldaților era formată din legionari sau simpatizanți ai Mișcării, în proporție covîrșitoare. Tinerii ofițeri locotenenți și sublocotenenți erau în număr impunător afiliați spiritului Mișcării Legionare. Elita liceelor militare și a școlilor militare de toate armele era încadrată în Frățiile de Cruce".

Eugen Cristescu nu contrazice acest aspect, dar oferă următoarea explicație: „Psihoza legionară cuprinsese pe mulți din oportunism, lașitate sau naivitate și găsise simpatizanți chiar și în armată". El se baza pe documentele informative și de analiză ale SSI. De exemplu, în „Referatul privind rebeliunea legionară" (document neinserat în lucrarea *Pe marginea prăpastiei*, și nici clasat în coperțile *Cărții albe a rebeliunii* — și vom înțelege imediat cauza — întîlnim următorul comentariu: „Armata încă nu a fost cruțată. Uzînd abil de puritatea ideilor naționaliste (legionare, n.n.) și-au recrutat simpatizanți, fie prin contact direct, fie indirect (soție, copii, rude). Acțiunea a fost îndreptățită mai ales față de ofițerii tineri și elevii de la școlile de ofițeri. Prezența în rîndurile armatei a legionarilor, ofițeri de rezervă și trupă, au înlesnit convertirea și adeziunea la Mișcarea Legionară a numeroși ofițeri activi și subofițeri. Au fost rătăciri și printre ofițerii superiori, care au mers pînă la a cere eliminarea din oștire a cadrelor, care păstrînd linia neutrală a educației militare nu ar simpatiza acțiunea legionară".

Bine informat despre această situație din armată, generalul Ion Antonescu a reacționat prin elaborarea Ordinului nr. 1.936, care a intrat în vigoare la 18 decembrie 1940. Se

interzicea orice amestec legionar în armată și orice amestec al armatei în Mișcarea Legionară. Greu de evaluat efectul imediat al acestui ordin. Horia Sima nu face referire la el fie că nu l-a cunoscut, fie că nu i-a dat importanță. În schimb, analiștii SSI ajunseseră la concluzia că „propaganda demagogică a legionarilor, prin care se încerca să se ascundă faptele cele mai josnice, a produs un salutar reviriment; cadrele armatei nu au mai putut fi înșelate și au devenit foarte circumspecte". De asemenea, „abuzurile, ilegalitățile și incompetența conducătorilor puși în fruntea treburilor obștești au indispus armata". Mai neted spus, insistența legionarilor de a atrage armata de partea Mișcării prin propagandă și demagogie se întorcea — în opinia analiștilor SSI — ca un bumerang împotriva inițiatorilor.

Horia Sima nu amintește nici de acest aspect, fie că nu l-a sesizat, fie că l-a trecut sub tăcere cu bună știință. La fel și în legătură cu efectul pe care l-a avut asupra opiniei publice suprimarea lui Nicolae Iorga. În lucrarea sa memorialistică dedicată acestui episod, Horia Sima caută să justifice asasinatul și nu-i analizează urmările. Documentul de analiză al SSI consemna însă că acest tragic eveniment „a consternat armata", iar Eugen Cristescu, în memoriile, sale sublinia: „Moartea lui Nicolae Iorga, această mîndrie a culturii românești, profesor la zeci de generații de ofițeri la Școala de Război, a despărțit pe legionari pentru totdeauna de opinia publică cinstită din țară și le-a înstrăinat orice simpatii în armată".

Sînt multe pasaje din scrierile memorialistice ale lui Horia Sima care demonstrează că el confunda opinia publică românească cu Mișcarea Legionară și stăruim asupra termenului de confuzie, chiar și în situația în care acceptăm fără rezerve că numărul purtătorilor de cămăși verzi cu diagonală crescuse la un milion, așa cum a raportat și a promis Sima că-i pune la dispoziție conducătorului statului în ziua jurămîntului de loialitate, la 6 octombrie 1940, în fața unei impresionante mulțimi adunată în Piața Națiunilor Unite de astăzi. Prin urmare, putem reține că documentele informative și de analiză ale SSI conturează teza, greu de contestat și în discordanță cu afirmațiile lui Horia Sima, că înainte de producerea evenimentelor din ianuarie 1941, „opinia publică cinstită" din România și armata erau de partea generalului Ion Antonescu. Deci, pe străzile Capitalei și în alte orașe mari ale țării, ca Timișoara, Brașov, Constanța, Ploiești etc., de fapt acolo unde legionarii se arătaseră activi și în septembrie 1940, nu poporul român se răscúlase împotriva generalului Ion Antonescu, ci Mișcarea Legionară, aflată la rebeliune. Avem acum și explicația poziției SSI, contrară intereselor legionare, care a ieșit în evidență prin măsurile informative din timpul rebeliunii și care a constituit un sprijin real pentru conducătorul statului. Poziția era fundamentată pe cunoașterea și receptarea corectă a opiniei publice românești, inclusiv a stării de spirit din armată. De altfel, o instituție de această natură nu poate iniția și desfășura acțiuni contrare majorității populației, întrucît s-ar descalifica. Afirmația făcută la început în legătură cu profesionalismul SSI a avut în vedere și acest aspect. Pe de altă parte, îndrăznesc să afirm că și hotărîrea Führerului de a-l sprijini pe generalul Ion Antonescu prin așa-zisa intervenție decisivă din 23 ianuarie 1941, cînd a transmis ordinul către Misiunea militară germană din România de a acționa pentru ca legionarii să depună armele, nu putea face abstracție de realitatea românească. E adevărat, prin intervenția sa, Hitler a urmărit să limiteze cît mai mult proporțiile represiunii, iar

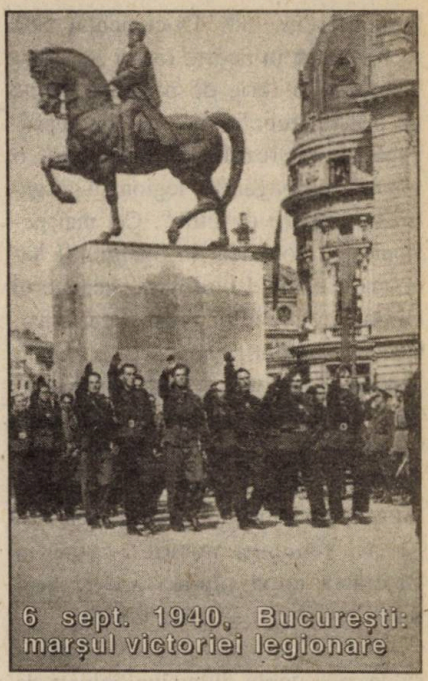

6 sept. 1940, București: marșul victoriei legionare

prin salvarea căpeteniilor legionare și internarea lor într-un lagăr din apropierea Berlinului își consolida un puternic atu, pe care-l putea folosi oricînd împotriva mareșalului Ion Antonescu. Iată de ce acțiunea informativă a SSI de supraveghere a Mișcării Legionare și după înăbușirea rebeliunii capătă o motivație substanțială.

Prin nota din 13 februarie 1941, intitulată „Activitatea legionară în căminele studențești", document de informare trimis și Ministerului Afacerilor Externe, Ministerului de Interne, Marelui Stat Major și, bineînțeles, Președinției Consiliului de Miniștri — ceea ce demonstrează că structurile vitale ale statului erau conectate și interesate de evoluția Mișcării Legionare după rebeliune — SSI atrăgea atenția asupra unor noi pericole. Foarte activi se dovedeau studenții legionari organizați în cuiburi și care locuiau la Internatul Teologic din str. Radu Vodă nr.24, în căminul de pe Șoseaua Kiseleff (al studenților de la Școala Politehnică), precum și în imobilul Societății petroliere „Concordia", din B-dul

Domniței nr. 50. Documentul SSI menționa că în aceste locuri „se aflau adăpostite o serie de persoane venite cu prilejul rebeliunii", iar din supravegherea lor rezulta că desfășurau „o intensă propagandă legionară, organizînd ședințe de cuib". Cel mai periculos se dovedea, în opinia SSI, un anume Leonid Lututovici, atentatorul la viața colonelului magistrat Cristescu, din Cernăuți, care făcea parte din gruparea teroristă „Spărgătorii de fronturi". În timpul rebeliunii acesta activase în provincie, „unde organizase insurecții locale". Tatăl lui Leonid Lutovici era cunoscut în evidențele SSI ca „un comunist notoriu", rămas în Basarabia după răpirea acestei provincii românești de către URSS.

Pînă la 23 august 1944, SSI a reușit să dejoace unele diversiuni inițiate de grupurile din țară și străinătate și chiar să prevină cîteva atentate, prin care se urmărea asasinarea mareșalului Ion Antonescu. Documentele SSI demonstrează că astfel de grupuri, formate în special din tineri, ținute sub o strictă supraveghere, fuseseră infiltrate cu agenți, fapt pentru care orice inițiativă cu scop politic era imediat neutralizată. Mai interesante sînt documentele de analiză și sinteză ale SSI referitoare la felul în care opinia publică românească, liderii politici din „opoziție", național–țărăniștii și liberalii, receptau raporturile dintre acțiunile clandestine ale Mișcării Legionare și conducătorul statului.

Testarea opiniei publice

În contextul în care armata română reușise, la sfîrșitul lunii octombrie 1941, să finalizeze cucerirea Odessei, în urma unor operații militare soldate cu numeroase pierderi de vieți omenești — printre care se identificau și unii dintre cei înrolați ca voluntari, pentru a-și ispăși păcatele din timpul rebeliunii —, analiștii SSI au întreprins un nou demers pentru a testa opinia publică în legătură cu Mișcarea Legionară. Documentul de sinteză întocmit la 13 noiembrie 1941 poartă titlul: „Scurtă dare de seamă asupra situației politice interne", care, la capitolul II, „Problema legionară privită de diferite cercuri politice și sociale", expune următoarele: „Maniu și amicii săi consideră că legionarii constituie o primejdie pentru ordinea internă și externă, fiind un factor de imprevizibil și constantă presiune. Dr. Lupu și Mihalache au aceeași opinie, însă declară că tocmai de aceea dl. Mareșal Antonescu trebuie sprijinit «spre a nu fi silit să facă o politică de concurență cu legionarii».

Liberalii (Dinu și Gheorghe Brătianu) consideră pe legionari ca instrumente inconștiente, gata oricînd să se lase agitați contra intereselor României.

G-ralul Antonescu și reprezentanții Germaniei și Italiei la București...

Marea burghezie manifestă oroare evidentă față de legionari. Armata se consideră, de la rebeliune, în conflict direct și acut cu legionarii, iar o revenire a acestora ar produce reacții violente din partea ofițerilor.

În rîndurile țărănimii așezate există oroarea și disprețul înnăscut al țăranului față de elementele nepregătite puse în fruntea treburilor (publice — n.n.).

În cazul funcționarilor și la toate categoriile, de intelectuali și la mica burghezie, legionarii reprezintă instabilitatea, nesiguranța, lipsa de competență (...).

Dacă se recunoaște că doctrina legionară conține multe principii folositoare vieții de stat, opinia publică însă și-a făcut convingerea hotărîtă că legionarii au procedat la fel cu vechile partide politicianiste, căutînd, în primul rînd, acapararea cu violență a posturilor rentabile, uitînd de rolul ideal, pe care generația țării îl avea în noua așezare a statului.

În situația psihologică de astăzi, oricine ar încerca vreo combinație politică cu legionarii, riscă să provoace manifestarea violentă a 95% din opinia publică românească".

Un alt sondaj de opinie, în legătură cu felul în care era receptată realitatea politică din România în raport cu Mișcarea Legionară, a fost realizat de SSI la 8 iulie 1942. Era perioada cînd zvonuri tot mai insistente despre agravarea stării de sănătate a conducătorului statului aveau ecou în opinia publică și îngrijorau cercurile politice atît din jurul puterii, cît și din rîndurile personalităților național–țărăniste și liberale. Documentul reproduce următorul text, pus între ghilimele, ceea ce înseamnă că transcrie cu exactitate comentariile altor personalități. Iată ce spunea Iuliu Maniu: „Cu toată deosebirea fundamentală de vederi între noi și regimul Antonescu, am considerat întotdeauna că este necesar în actuala conjunctură.

Nu i-am făcut opoziție propriu-zisă, iar manifestările noastre au avut ca scop să afirme mai mult un punct de vedere față de lumea internațională, cît și să oprească guvernul de a lua unele măsuri în colaborare cu germanii.

Eventuala dispariție a Mareșalului ar fi o adevărată catastrofă pentru țară, în actuala împrejurare.

După atitudinea despre care am informații că a avut-o față de cercurile germane, în ultimul timp, noi am hotărît să-l sprijinim, bineînțeles, în măsura și sub forma care o putem face. **O soluție legionară nu este posibilă** *(subl. ns.)*.

Evitarea unei aventuri, fie legionară, fie de alt caracter, ar merita jertfe".

La rîndul lor, național–liberalii manifestau și ei îngrijorare îndreptățită, ceea ce nu-i scutea de luciditate în receptarea informațiilor despre starea sănătății mareșalului și perspectivele imediate pentru țară, în eventualitatea unei succesiuni la putere. Documentul SSI prezintă următoarele opinii ale cercurilor liberale: „Singura forță politică, care se află pe teren și continuă a fi organizată, este cea legionară. Prezența sa activă și unică oprește în fiecare zi înrolările recrutate din nemulțumiți și păturile sărace, lovite îndeosebi prin dificultățile războiului (...).

Burghezia și clasa de mijloc este în derută, lipsită de inițiativă și de curaj: în țărănime se frămîntă curente incoerente, dar care pot fi mîine canalizate de orice extremă".

... participă la reînhumarea eroilor Legiunii, la Predeal

Am citat *in extenso* din aceste două documente pentru a se înțelege și mai bine sensul real al declarațiilor făcute de Eugen Cristescu în fața Tribunalului Poporului. Ele nu erau de circumstanță sau cu intenția de a compromite pe cineva la ordinul cuiva, ci se bazau pe cunoașterea profundă a realităților românești. Iată pasajul cu pricina, din declarația făcută la 16 mai 1946: „A existat o înțelegere tacită și permanentă ca generalul Antonescu să treacă perioda politică cu germanii, iar cele două partide să sprijine din umbră această acțiune și să constituie «rezerva pentru viitor»".

Este deci meritul inconstestabil al regimului mareșalului Ion Antonescu de a gîndi această strategie politică de consevare a unei rezerve pentru viitor, dar și al SSI care a avut capacitatea și inteligența de a susține realizarea ei practică. Din această rezervă politică era exclusă Mișcarea Legionară. „Ea a căpătat această poziție nu dintr-un capriciu" al mareșalului sau din „dorința sa nesăbuită de putere" — după cum încerca să explice Horia Sima în memoriile sale —, ci prin propriile fapte, repudiate de opinia publică românească. ■

C. Z. Codreanu și capriciile politice ale lui Carol al II-lea

Legionarii sub dictatura carlistă

Cristian SANDACHE

Atitudinea demnă a lui C. Z. Codreanu față de încercările succesive ale regelui Carol al II-lea de a și-l atrage ca fidel, prin oferirea, la un moment dat, a funcției de Președinte al Consiliului de Miniștri (condiționată de proclamarea suveranului drept „Căpitan" sau „șef" al Legiunii) a determinat o reacție de furie neputincioasă din partea unui monarh ce nu-și imagina că în România vremii puteau exista și oameni politici capabili a-i refuza capriciile.

Din acel moment, între regimul carlist și legionari a izbucnit un veritabil conflict, un război al nervilor punctat cu episoade brutale. Autoritățile putuseră constata cu ocazia alegerilor parlamentare din decembrie 1937 că popularitatea legionarilor nu era o simplă figură de stil.

Dacă la rezultatul oficial de 478.368 de voturi obținut atunci de către partidul Totul pentru Țară (titulatura sub care s-a prezentat Garda de

Fier la scrutin) adăugăm mărturia lui Eugen Cristescu din cadrul dezbaterilor așa-numitului proces „al Marii trădări naționale", mărturie conform căreia legionarii ar fi fost fraudați cu cel puțin 300.000 de voturi, avem conturat un tablou *sui generis*, după care, în 1937, Garda de Fier ar fi fost a doua forță politică din România, după Partidul Național Liberal.

Unii observatori ai evenimentelor de atunci (Henri Prost, de pildă) creditau chiar Garda de Fier cu cel mai mare procent de popularitate dintre toate formațiunile socio-doctrinare ale României anului 1937.

Demersul nostru își propune prezentarea cîtorva aspecte ale atitudinii oficialităților regimului carlist față de legionari după ce, prin adoptarea Constituției din 27 februarie 1938, se statuaseră principiile regimului de tip personal, autoritar.

„Nicadorii", asasinii lui I. G. Duca, în proces: N. Constantinescu, I. Caranica, D. Belimace (1934)

Astfel, supravegherea la care erau supuși legionarii era extrem de strictă, informațiile privind poziția și reacțiile lor față de putere circulînd cu promptitudine. O notă a Siguranței, din 26 februarie 1938, preciza faptul că în localurile publice existau numeroși legionari (cu predilecție tineri) care afișau ostentativ la butonieră crucea „Majadahonda" sau purtau ca accesorii la îmbrăcăminte șnururi verzi — în ciuda faptului că acest lucru le era interzis.

Din cele 5.483 de voturi înregistrate contra Constituției din 27 februarie 1938, aproximativ 51% aparțineau legionarilor. Începînd cu 28 februarie 1938, toate cărțile și revistele Gărzii de Fier au fost trecute la index, inclusiv cele aprobate inițial de cenzură. Președintele Consiliului de Miniștri, Armand Călinescu (cel care i-a succedat patriarhului Miron Cristea, începînd cu 7 martie 1939), va amplifica la maximum măsurile dure în acest sens, cerînd insistent „arderea materialelor propagandistice ale Gărzii de Fier".

De la om la om

Lipsindu-le posibilitatea răspîndirii ideologice prin intermediul cuvîntului tipărit, adepții Legiunii vor utiliza propaganda de tip misionar, „de la om la om", numeroase rapoarte ale Siguranței ilustrînd faptul că „la tîrgurile săptămînale și la oboarele din țară se face propagandă legionară". Pentru stoparea acestor fenomene, autoritățile au cerut angajaților „vigilență ziua și noaptea". Documente ale timpului ilustrează zelul aparatului de stat în legătură cu fenomenul gardist, zel care uneori ne apare ca excesiv. Astfel, se confiscau plăcile de patefon ce aveau înregistrate cîntece legionare, concomitent cu ștergerea de pe troițe (în special cele plasate în mediul rural) a tot ceea ce ar fi reprezentat simbolistică gardistă. Au existat situații cînd troițe lipsite de orice fel de inscripție au fost distruse din simplul motiv că fuseseră construite de legionari sau sfințite de către preoți ai Legiunii.

În zonele sătești și chiar la periferiile orașelor mari, simpatiile prolegionare rezistau, facilitate și de faptul că Garda lansa numeroase manifeste ce erau lecturate cu mult mai mult interes decît (de pildă) broșurile în tiraj de consum ale premierului Armand Călinescu, ce conțineau fie prelegerile sale privind administrația țării, fie axiome patriotice, adesea îndeajuns de prolixe, suferind de un retorism plat ce nu spuneau mare lucru țăranilor sau tîrgoveților sedusi de propaganda simplă, directă și abil-emoțională a legionarilor. Adesea, unii simpatizanți gardiști aveau chiar curajul de a intona în public vechile marșuri de succes ale Gărzii, accentuînd și mai mult iritarea autorităților.

Se încerca (prin intermediul Siguranței) a se acredita în rîndurile opiniei publice imaginea unui C. Z. Codreanu străin de neam, care ar fi condus tineretul român în scopuri exclusiv personale și pe drumul sinuos al pierzaniei. În replică, manifeste legionare respingeau acest clișeu. Un asemenea manifest, din 15 septembrie 1938, preciza:„Corneliu Zelea Codreanu este străin de neam? Este străin luptătorul anticomunist? Nu au existat niciodată acțiuni subversive în rîndurile legionarilor. Toată lumea a avut la noi ușa deschisă".

A. C. Cuza era de părere că „hărțuirea" și „hăituirea" legionarilor era o greșeală politică esențială a regimului carlist, astfel de gesturi „fiind rău interpretate în popor". La rîndu-le, legionarii acuzau tendințele autorităților (Armand Călinescu fiind ulterior cel mai vizat) „de a profetiza comploturi și revoluții legionare", după cum putem citi într-un manifest al Gărzii de Fier lansat, la București, la 2 octombrie 1938. În același sens, într-o cuvîntare din 13 octombrie 1938 (rostită într-un cadru privat), aristocratul legionar Alexandru Cantacuzino condamna pe Armand Călinescu — socotit „un produs monstruos al masoneriei" și arăta faptul că numai prin „venirea Mișcării Legionare la gu-

vernare nici o revizuire de frontieră nu se va face în defavoarea României".

„Dreptate pentru Legiune"

Încă din 1 aprilie 1938, într-o scrisoare trimisă regelui Carol al II-lea, profesorul Vasile Christescu, important fruntaș legionar, cerea „dreptate pentru Legiune" și pentru liderul acesteia, C. Z. Codreanu, supus presiunilor aparatului de justiție aflat sub directul control al Suveranului și a ceea ce opinia publică românească din acea vreme numea „camarila regală". Printre altele, Christescu scria: „Suferința noastră și marea nedreptate făcută lui Corneliu Zelea Codreanu au adunat în jurul Legiunii întregului neam românesc".

În cursul anului 1938, legionarii acreditaseră în rîndurile opiniei publice românești ideea că ar fi fost sprijiniți în acel moment de 75% dintre etnicii români. Siguranța credea că aceasta nu reprezenta decît fațeta obișnuită a fabricării unui zvon, menit a semăna febrilitate și teamă în jurul autorităților statului, ajungîndu-se în acest sens pînă la regele Carol al II-lea. În același timp, în toate manifestele și clamările lor, gardiștii își exprimau încredere în repunerea în libertate a liderului propriu — C. Z. Codreanu.

Tensiunea era mare de ambele părți, aparatul de stat operînd arestări, iar legionarii încercînd să-și intensifice acțiunea de sensibilizare a opiniei publice. Mulți dintre propagandiștii legionari erau studenți, aceștia utilizînd în manifestele pe care le concepeau un discurs patetic, punctat de accente antisemite. Vizîndu-l pe Armand Călinescu, se afirma că acesta „înaintea Universităților, a deschis închisorile" cu scopul clar de a pregăti „conducerea jidanilor pentru Țara Românească". Studenții legionari reclamau „demisia consilierilor regali" iar în ceea ce-l privea pe patriarhul României, Miron Cristea (care îndeplinise funcția de Președinte al Consiliului de Miniștri, între 11 februarie 1938–7 martie 1939), acesta era copleșit cu cele mai radicale blesteme, fiind numit „tiranul care a patronat nelegiuirile". (Miron Cristea era cunoscut ca un adversar al lui Corneliu Zelea Codreanu și, în plus, fidelitatea sa față de regele Carol al II-lea ținea aproape de domeniul evidenței).

Rapoartele Siguranței consemnau faptul că legionarii se bucurau de „multă simpatie în rîndurile studențimii, reușind să se infiltreze masiv în majoritatea societăților universitare". Pe aceste canale se organizau legături cu alte categorii socio-profesionale, autoritățile fiind la un moment dat asaltate de scrisori, mesaje sau memorii prin care li se solicitau clemență pentru Garda de Fier sau pentru Corneliu Zelea Codreanu — aflat în recluziune. Unele mesaje erau semnate în mod convențional — „un muncitor", sau „un individ", presupunîndu-se că legionarii doresc să creeze impresia că în spatele lor se află coagulată „întreaga suflare românească".

Crucea Căpitanului, „Nicadorilor" și „Decemvirilor"

„În istorie s-au văzut monarhi buni, foarte buni, slabi sau răi. Unii s-au bucurat de onoruri și de dragostea popoarelor pînă la sfîrșitul vieții, altora li s-a tăiat capul. Nu au fost, deci, toți monarhii buni. Monarhia, însă, a fost întotdeauna bună. Nu trebuie să se confunde omul cu instituția, trăgîndu-se concluzii false".

(C. Z. Codreanu, *Pentru Legionari*)

Deși aflați „în vizorul" aparatului de stat, gardiștii aveau dispoziția de a-și revendica în manifestele pe care le emiteau paternitatea reformelor administrative, pe acelea privind întinerirea cadrelor armatei române, a justiției, a personalului didactic — măsuri preconizate deja (sau în curs) de către factorii de răspundere ai statului. Era și aceasta o tactică pragmatică, prin care Garda de Fier căuta să păstreze contactul cu românii și nu în ultimul rînd cu centrele de informare ale Puterii, conturînd imaginea unei formațiuni politice mature, care și în momente de persecuție orchestrată se gîndește în chip responsabil la marile probleme ale României. În paralel cu aceste tactici, erau utilizate și forme de protest oarecum rudimentare, concretizate prin lipirea de etichete gumate pe ziduri (în Iași, bunăoară) în care micropamflete, cu caracter antisemit sau ironii înțepătoare la adresa primului ministru reprezentau noi arme psihologice ale rezistenței Gărzii în perimetrul conștiinței populare.

Creșterea tensiunii

În preajma asasinării lui C. Z. Codreanu și a camarazilor săi, notele Siguranței au consemnat o

creștere a tensiunilor în rîndul legionarilor iar raziile și supravegherile s-au amplificat. Măsurile de identificare a membrilor sau simpatizanților legionari vizau varii sectoare de activitate, după cum se întîmpla bunăoară cu funcționarii serviciilor de poștă, cercetați cu minuție pe baza unor tabele alcătuite din vreme de către informatorii Siguranței. Cei găsiți a avea vreo legătură cu legionarismul erau imediat concediați, sau (după caz) arestați.

Pînă și în biserici, în timpul oficierii serviciului divin, informatorii Siguranței căutau a surprinde nuanțe, subtexte, sensuri adînci susceptibile (în opinia lor) a demonstra o relație de netă simpatie între parohul respectiv și Garda de Fier. Astfel, într-un raport din 4 noiembrie 1938 se arăta că într-o biserică din localitatea Baia fraza „biruința regelui nostru Carol al II-lea" fusese simplificată de către parohul respectiv, eliminîndu-se ultima parte („regelui nostru Carol al II-lea"), indiciu sigur pentru raportorul respectiv că regimul nu era agreat. (Ulterior, s-a dovedit că parohul era într-adevăr legionar). Într-o situație similară, parohul (legionar dovedit) al unei biserici din Gura Humorului modificase puțin fraza liturgică „pentru cei robiți, Domnului să ne rugăm" prin „Pentru cei din închisori, Domnului să ne rugăm", aluzie clară la legionarii aflați (în număr de cîteva zeci de mii) în închisorile regimului carlist.

Asasinarea, la 21 septembrie 1939, a premierului Armand Călinescu de către o „echipă" legionară — compusă din Miti Dumitrescu, Cezar Popescu, Traian Popescu, Nelu Moldoveanu, Jan Ionescu, Jan Vasiliu, Marin Stănciulescu, Isaia Ovidiu și Gheorghe Paraschivescu — a determinat un val sîngeros de represiuni din partea aparatului de stat, peste 250 de legionari din toate județele României și din lagărele și închisorile în care fuseseră depuși (Rîmnicu Sărat, Vaslui, Miercurea Ciuc, Spitalul Militar Brașov) fiind suprimați.

Cu acel prilej, așa cum observa plastic istoricul Nicholas M. Nagy-Talavera, Legiunea era asemenea unui cartof, liderii săi cei mai valoroși „aflîndu-se deja sub pămînt". Va fi un handicap greu de recuperat în perioada următoare. ■

Septembrie 1939: cadavrele asasinilor lui A. Călinescu expuse la locul crimei

Destinul tragic al unui membru al fantomaticului guvern Sima

Un caz special de conștiință: g-ralul Platon Chirnoagă

Mihai PELIN

În octombrie 1944, după întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste, armata română a primit una dintre cele mai puternice contralovituri din campania din vest: este vorba despre nimicirea completă a Diviziei 4 infanterie, în capul de pod de la sud de Szolnok, marea unitate aflîdu-se atunci sub comanda generalului Platon Chirnoagă.

Marcată de triumfalism, istoriografia noastră, în care numai victoriile au importanță, trece de regulă cu o delicatețe jenată peste acest episod, atunci cînd nu binevoiește să-l epuizeze într-un rînd și un sfert. Dar întîmplarea la care ne referim a așezat o amprentă dintre cele mai sumbre asupra relațiilor militare româno-sovietice din timpul dat, cu consecințe din-

tre cele mai grele în viitor. Mai exact spus, împotriva tuturor evidențelor, mareșalul Rodion Malinovski, comandantul Frontului II ucrainean, a apreciat că divizia română, împreună cu comandantul ei, s-ar fi angajat într-un act deliberat de trădare, trecînd de bunăvoie la inamic. De altfel, autoritățile militare sovietice au și blamat divizia distrusă printr-un ordin observator de o severitate deosebită.

În realitate, lucrurile au decurs cu totul altfel decît au fost receptate și prezentate de sovietici. Platon Chirnoagă preluase comanda Diviziei 4 infanterie la 1 octombrie 1944, înlocuindu-l în funcție pe generalul Dumitru Petrescu, fost cîndva atașat militar la Washington. Marea unitate se afla în mișcare, în sudul Olteniei, cînd a primit ordin de marș pedestru spre front. La 5 octombrie, coloanele ei au ajuns la Mehadia, iar la 9 octombrie treceau pe străzile Timișoarei. La 14 octombrie, după aproape două săptămîni istovitoare de marș forțat, grosurile diviziei au ajuns lîngă Tiszafoldvar, după ce străbătuseră pe jos peste 1.500 km, cu o medie de 50 și, uneori, 80 km pe zi. Iar la 15 octombrie, deși lipsită de artilerie și mijloace tehnice, rămase în urmă, deficitul de tunuri anticar fiind de sută la sută și de 59 la sută la tunuri de cîmp, diviziei române i s-a ordonat să înlocuiască, într-un cap de pod creat recent peste Tisa, Divizia 409 de trăgători sovietică. Era zona cea mai sensibilă din sectorul de front de la sud de Szolnok.

Generalul Platon Chirnoagă și punctul său de comandă au rămas, deocamdată, pe malul răsăritean al marelui afluent al Dunării. La 15 octombrie 1944, orele 14, cînd primele subunități au început traversarea Tisei, intrînd în capul de pod deținut pînă atunci de Divizia 409 trăgători, ostașii români s-au trezit înaintea unei surprize desăvîrșite. Sovieticii nu efectuaseră nici un fel de lucrări genistice, spațiul pe care-l controlaseră pînă atunci fiind vulnerabil din toate direcțiile. În consecință, întreaga zi de 16 octombrie 1944 a Diviziei 4 infanterie, deja epuizată de fenomenalul ei marș, s-a consumat în lucrări de săpat și fortificații, în cîmp deschis, pe un teritoriu ostil și sub amenințarea unui inamic neobișnuit să cruțe. Îm față se aflau diviziile 1 și 20 ungare, iar nu prea departe Corpul 4 blindat german, aflat la dispoziția generalului Pico Fretter.

„Tigrii" germani atacă

La 18 octombrie 1944, Divizia 4 infanterie, abia instalată în vulnerabilul cap de pod, nu dispunea decît de o baterie de artilerie la 6 km de front activ și mai aștepta să-i sosească din țară Batalionul 1.000 C, grupurile 36 cercetare și 36 aprovizionare cu muniții, divizioanele 64 obuziere și 63 artilerie independent, compania 36 transmisiuni și bateria 36 anticar. În aceeași zi, germanii și ungurii au efectuat cîteva tatonări ale dispozitivului militar românesc, iar în dimineața zilei de 19 octombrie, divizia lui Platon Chirnoagă a fost atacată în plin, cu infanterie și peste 60 de blindate, cele mai multe de tip Tiger, printr-un gol lăsat într-un flanc de sovietici, care nici măcar nu se osteniseră să comunice părții române plecarea lor din sector. În asaltul lor, purtat mai cu seamă asupra spatelui marii unități, infanteria și blindatele inamice erau urmate de elemente de cavalerie autopurtată din Divizia 3 moto SS. După încercuire, fără artilerie și fără rezerve, Divizia 4 infanterie a rămas doar cu trupele din capul de pod, luptînd cu spatele rezemat de Tisa. Fiecare ostaș mai avea asupra sa doar o jumătate de unitate de foc. Generalul sovietic I.M. Managarov, deși a fost avizat în mod repetat asupra acestei împrejurări dramatice, a refuzat orice sprijin trupelor românești.

Totuși, românii au rezistat contraofensivei și în noaptea de 19 spre 20 octombrie 1944, dar apoi au început să cedeze teren, fortificîndu-se într-o buclă a Tisei, pe lîngă Vezseny. Alte cereri de retragere a trupelor încercuite pe malul răsăritean al rîului au fost în continuare respinse în mod categoric de ruși. În această situație, cînd a văzut că ostașii săi se fortificau în bucla amintită mai sus, pregătindu-se să primească o luptă de sacrificiu, generalul Platon Chirnoagă i-a telefonat căpitanului Petre Țărulescu, din statul major al Armatei 1 române, avertizîndu-l că înțelegea să moară alături de divizia din subordinea sa. După care a trecut rîul, împreună cu întregul său punct de comandă, intrînd în focarul dezastrului. Tot atunci, germanii au început să bată teritoriul încercuit din buclă prin trageri de artilerie directe. Și ceea ce a urmat a fost un veritabil măcel.

Abia la 21 octombrie 1944, la orele 17, printr-un ofițer de legătură, I.M.

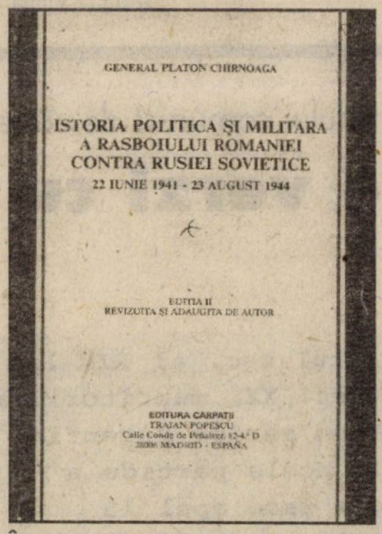

În exil, P. Chirnoagă a scris un volum despre campania armatei române în est (Madrid, Ed. Carpații, 1986, 365 p., ed. a II-a)

Managarov a transmis generalului Nicolae Stoenescu o dezlegare tardivă: „Divizia 4 infanterie poate fi retrasă din capul de pod sud Szolnok". Era, într-adevăr, prea tîrziu: la ora aceea, divizia lui Platon Chirnoagă încetase să mai existe. Totala ignorare a situației operative din zonă și orgoliul lor maladiv i-au împiedicat pe sovietici să acționeze la timp, fapt care i-a costat pe români mii de victime. Cei ce nu au căzut în prizonierat au pierit amestecați cu pămîntul răvășit de obuzele artileriei sau călcați în șenile. Mulți au murit înecați, încercînd să treacă Tisa înot. Cîteva zeci de ofițeri și ostași, împreună cu generalul Platon Chirnoagă, s-au strecurat spre sud, prin sălciile de pe malul rîului, dar au fost capturați de germani, în apropierea gării Martfu, în noaptea de 20 spre 21 octombrie 1944.

Dragoste și adversitate

Ulterior, prizonierii Diviziei 4 infanterie au fost îndrumați de germani și de unguri într-un lagăr de lîngă Viena și în diverse cantonamente din jurul Lacului Balaton. La începutul lunii noiembrie, ministrul de stat Altenburg, reprezentantul Ministerului de Externe german în capitala Austriei, l-a scos pe Platon Chirnoagă din lagărul de la Döllersheim și i-a mijlocit o întrevedere cu Horia Sima. Generalul a fost de acord să colaboreze la crearea unei așa-zise Armate Naționale de Eliberare, alcătuită din prizonieri și din alți militari români, surprinși de evenimentele de la 23 august 1944 în Reich-ul german. De asemenea, la 10 decembrie 1944, a acceptat funcția de ministru de război în fantomaticul „guvern național" instituit de Horia Sima la Viena. După opinia noastră, nu a făcut-o dintr-o dragoste excesivă față de legionari — cum se străduia să acrediteze propaganda din țară —, ci dintr-o adversitate profundă față de sovietici.

Cu alte cuvinte, destinul generalului Platon Chirnoagă se cere reevaluat. Neîndoielnic, actele în care s-a implicat după ce a căzut în prizonierat german au fost acte de disperare, lipsite de orice fel de perspectivă istorică. Dar nu putem pretinde prea multă luciditate unor oameni cărora nu le-a mai rămas decît disperarea. ■

(O formă dezvoltată a subiectului de față a fost publicată, sub titlul: „Divizia trădată", în vol. *Antonescu, Mareșalul României și războaiele de reîntregire*, ed. I. C. Drăgan, vol. II, Veneția, Ed. Nagard, 1988, p. 469–477).

Infiltrarea partidului comunist de către legionari

Suflete verzi cu berete roșii

Almira ENUȚĂ

De la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. XX, muncitorimea a reprezentat un serios potențial politic pentru acele partide a căror ideologie face apel la valorile socialiste, indiferent de corelativele naționaliste, democrate, internaționaliste, creștine etc. Fără a avea rol de decizie sau măcar pondere de bază în aceste partide, muncitorii reprezentau, virtual, un însemnat procent electoral de care trebuia să se țină seama în noile condiții ale democratizării vieții politice ca urmare a introducerii votului universal. Paradoxal, atenția cea mai mare va veni din partea extremelor politice. În viziunea stîngii, proletariatul era menit a deveni principala și unica clasă îndreptățită să reprezinte interesele națiunii; în cea a dreptei, muncitorimea, alături de celelalte categorii sociale, urma să fie o parte importantă a viitoarelor structuri de conducere și control pe baza unei organizări corporatiste.

Populism legionar

Dezvoltînd atitudinea populistă arborată de Legiune în campania de lărgire a bazei social-politice, prin invocarea valorilor tradiționale și reîntoarcerea spre mediul rural, Codreanu va iniția și o mișcare de penetrare în mediul proletar pentru atragerea de noi militanți. În 1936, se înființează Corpul Muncitoresc Legionar și se trece la un program social generos față de muncitori, cărora li se crează o serie de facilități. Sînt înființate cantine în cartierele muncitorești, familiile muncitorilor au acces la rețeaua restaurantelor unde cei săraci pot mînca la prețuri derizorii, uneori pe gratis, sau pot beneficia de recreere în taberele de odihnă. Un sistem de întrajutorare care amintește de proiectele socialiștilor utopici, dar și de modelul sovietic egalitarist.

Atît de controversatul moment 23 august 1944, ca și prezența Armatei Roșii, ceea ce însemna implicit și importul, odată cu marșul său devastator pe teritoriul românesc, a unui nou sistem social, vor prezenta un start bine luat pentru insignifiantul, pe atunci, partid comunist. Jocurile politice de culise înscrise, de altfel, în schema generală de sovietizare impun acestuia, foarte slab reprezentat numeric, necesitatea încheierii unor alianțe politice menite să-i susțină ascensiunea. Unele vor fi legale și pe față (sept.1944 — crearea FND; 17 mai 1946 — constituirea BPD; curtarea fracțiunilor oportuniste din PSD), altele în schimb subterane, deoarece, prin caracterul lor insolit, ar fi trebuit să ridice semne de întrebare și celor mai naivi adepți, acei simpatizanți din convingere care începeau să fie cîștigați printr-o demagogie abil întreținută de prezentarea unui model socio-economic și politic moderat, care răspundea într-o oarecare măsură dorințelor societății românești, abia ieșită din război. Fără a avea însă un impact relevant și real în rîndul populației, comunismul va căuta — printr-o acțiune de proporții în direcția atragerii de noi membri, acțiune dirijată de Ana Pauker și Miron Constantinescu — să-și sporească efectivul nu numai din rîndul acelor categorii pe a căror devenire și dictatură se axa ideologia sa, ci și cu elemente indezirabile societății la acel moment, perfecte în viziunea liderilor comuniști pentru pregătirea psihologică, și nu numai, a alegerilor din noiembrie 1946.

Horia Sima (oct. 1940)

Intrarea unui număr destul de însemnat de legionari în partidul comunist nu-și poate găsi explicația prin acuzarea unui singur aspect, acela al unui pact politic „la vîrf" care să angajeze ambele părți în ideea unei paritați de obligații și beneficii. Superioritatea de poziție a comuniștilor va conduce de altfel, în cele din urmă, la denunțarea contractului și desființarea adversarului.

Mult discutata hotărîre a lui Nicolae Petrașcu de a-și fi dat acordul pentru înscrierea legionarilor în PCR ar putea fi și „oficializarea", la nivelul conducerii mișcării, a unei situații deja existente în fapt, intrarea unor elemente legionare din considerente oportuniste sau de conjunctură, în special din mediul muncitoresc și cel rural, pentru care „imperativele momentului" se confundau cu nevoia de a se spăla de un trecut periculos și cu dorința de a prinde din mers trenul învingătorilor.

Descifrarea determinantelor care au condus la acest fenomen sînt însă revendicate de ambele părți, fiecare încercînd să acopere perioada incertă dintre 1944–1948 cu scenarii convenabile propriei strategii. Rămîne însă o certitudine faptul că în rîndul legionarilor a existat o tendință, concretizată în foarte multe cazuri, de reorientare spre extrema stîngă.

Se încearcă a se da acestei opțiuni și o dimensiune în plan ideologic, o încercare timidă și destul de neconvingătoare de apropiere a celor două extreme, amîndouă ce-i drept expresii ale totalitarismului. Bazîndu-se pe un trecut comun în închisorile antonesciene, pe structura de luptă a celor două mișcări, apărute inițial ca grupări cu profil paramilitar, ceea ce le va împinge pe perioade însemnate în ilegalitate, ele se întîlnesc undeva în spațiul circumscris romantismului revoluționar și exaltării mesianice.

Deși soluțiile politice propuse de cele două mișcări pentru a se opune democrației de tip occidental se neagă reciproc, se va găsi ca „temei al unei împăcări (...) programul de luptă pentru salvarea intereselor țării", căci „necesitatea națională românească" este „crearea unui organism politic puternic care să poată ține în frîu poftele nestăpînite ale burgheziei capitaliste". Cel care dă glas acestor considerații, „sugerînd" (ce-i drept, în mod personal și nu în numele fostei Mișcări Legionare, „care, prin forța lucrurilor, este azi lichidată") un adevărat program de cooperare politică, este istoricul P.P.

Panaitescu, fost rector al Universității București în timpul guvernării legionare și, totodată, figură marcantă în conducerea Mișcării, locul din care lansează acest apel la conlucrare fiind închisoarea Văcărești, iar momentul — aprilie 1945. La distanță de trei ani, într-o notă a DGSS, nr. 27.148, din 19 iulie 1948, informatorul Niu (prescurtare de la Noveanu Arthur, după cum este adnotat cu creionul pe originalul notei, probabil fratele dr. Vasile Noveanu!) se exprimă în termeni aproximativ similari: „Între comuniști și legionari există totuși o stare de simpatie pentru că atît unii, cît și ceilalți sînt revoluționari și antiburghezi" iar „în cazul izbucnirii unui război (...) am asista la un fenomen care azi poate părea curios și anume: de a vedea în clandestinitate legionari alături de comuniști, luptînd împreună. Legionarii care astăzi sînt în Partid vor realiza cu siguranță această legătură". Pericolul unei astfel de apropieri produce neliniște și în cercurile diplomatice străine, Anglia fiind împotriva unei cooptări a legionarilor în mișcarea comunistă, după cum informează de la Londra Dan Atanasiu, aceștia urmînd a fi utilizați ca „oameni de sacrificiu în manevrele politice, de mare importanță, pe care Anglia le va întreprinde în România".

4 Pagini 1 Leu EDIȚIA II C

Sfarmă-piatră

ZIAR DE INFORMAȚIE ȘI LUPTA ROMANEASCA

Între evreii din Tg. Cucului și cei din Strassburg

Cornelia Zelea Codreanu despre iudaizarea orașului

Sfarmă-piatră

ZIAR DE INFORMAȚIE ȘI LUPTA ROMANEASCA

INGER

Domiciliu obligatoriu pentru doi EVREI

Un document rar și

O diplomă masonică

Pagini din „Sfarmă-piatră", an. VIII, nr. 66 (jos) și 86 (sus), febr.-martie 1941, București

O soluție hibridă

Pe de altă parte, proiectele de perspectivă ale comuniștilor, respectiv ale legionarilor, în mod cert nu preconizau o luptă comună. Aceasta nu era decît o soluție hibridă și temporară, sintagma „tovarăși de drum" ascunzînd în acest caz nesinceritate și intenții trădătoare de ambele părți. În cazul celor dintîi, motivele acceptării legionarilor în partid par destul de clare: imperativul sporirii cu orice preț a efectivului de partid și întărirea acestuia cu oameni deja obișnuiți cu un tip de organizare ierarhică, în care devotiunea față de țelurile conducerii poate îmbrăca și forma sacrificiului sau violenței. Firește, o conversiune atît de radicală de la credința anterioară nu poate decît să nască neîncredere. Pe lîngă acei foști legionari intrați în partid în timpul guvernării simiste, pentru care a sări în cealaltă barcă la momentul potrivit nu reprezintă decît o altă dovadă a abilității lor politice, există însă un procent de „vînduți", asupra mobilurilor cărora mai rămîne de speculat. Impresia lăsată de informațiile înregistrate de Direcția Siguranței Statului conturează imaginea unei ofensive sprijinite pe o dublă acțiune. Un eșalon de luptă și sacrificiu, care de la sfîrșitul războiului se va menține în primele rînduri ale mișcării de rezistență anticomunistă, legat organic de mișcările celorlalți (Sumanele Negre, Nepoții Sumanelor Negre, Graiul Sîngelui ș.a.), susținut moral de conducerea legionară din exil și cel menit să meargă alături de comuniști, alianță gîndită ca o etapă necesară pentru o curățire și radicalizare a eșicherului politic care ar fi putut, printr-o acutizare a conflictului putere/societate — coroborată cu un reviriment național — să le ofere în final cîștig de cauză.

Cea de a treia componentă a mișcării, a celor ce au sperat să găsească în blocul de stînga securitatea socială pe care o așteptau după terminarea războiului, a părăsit rîndurile acesteia cel mai devreme. Dorința de a se pune la adăpost de schimbările ce ar fi putut surveni odată intrați în sfera de influență sovietică se manifestă încă din primăvara lui 1944. [illegible] lui aprilie, privirile conducerii legionare „sînt îndreptate tot mai atent spre muncitori, unde o parte oscilează, așa-numitele elemente de infiltrație, datorită evenimentelor petrecute pe frontul de răsărit", ca în august 1944 să se specifice mai clar încotro tind oscilațiile muncitorimii: „Evenimentele politice externe din ultimul timp au făcut ca unele cercuri legionare, în special muncitori, să se îndrepte către cercurile extremiste de stînga".

În urma hotărîrilor Comisiei Aliate de Control și ale Ordinului nr. 4.036, din 11 noiembrie 1944, privind trierea și arestarea celor ce au făcut parte din fosta mișcare legionară ca și a „îndreptării" acestor comisii din 22 decembrie 1944, reînceperea prigoanei antilegionare va determina o rupere a rîndurilor și căutarea unor subterfugii pentru a scăpa. Soluția aderării la partidele FND, sau la sindicatele afiliate acestora, devine evidentă după răsturnarea guvernului, la 6 martie. Cu toate acestea, Inspectoratul General al Jandarmeriei nu va obține pe teren

confirmarea zvonurilor privind existența unor instrucțiuni primite de Corpul Muncitoresc Legionar, de înscriere în PCR, care să argumenteze aderarea acestora în bloc. Deși „în masă", înscrierile exprimau obțiunea individuală a acestor muncitori.

Ordinului nr. 1.029, din 14 aprilie 1945, al MAI îi va urma un nou val de arestări legionare, vizînd în primul rînd o epurare a administrației și vieții publice, ceea ce va genera în replică sporirea rîndurilor celor intrați în ilegalitate.

În paralel, apar primele semne publice ale ideii de apropiere, sugerată prin discursurile Anei Pauker publicate în „Scînteia", din 29 noiembrie 1944, respectiv din 16 august 1945, ca și de cel al ministrului de interne Teoharie Georgescu, din 31 iulie 1945, publicat [illegible] partidului, la 4 august 1945. În replică, Nicolae Petrașcu, secretar general al mișcării, dă o circulară la 8 august către „Legionarii dinăuntrul și din afara închisorilor" prin care-și exprima dorința de a participa la opera de refacere a țării „cînd va permite timpul și înțelegerea oamenilor". Nimic concret sau angajant de nici o parte. La sfîrșitul lui august 1945 însă, N.Petrașcu este căutat de dr. Vasile Noveanu, proaspăt eliberat din lagărul de la Slobozia, care în urma discuțiilor purtate cu gen. Nicolski îi va propune o întrevedere cu ministrul de interne Teohari Georgescu, în vederea găsirii unei soluții pentru rezolvarea problemei legionare. Arestat la puțin timp după consilierul său, Vică Negulescu, cu care discutase deja propunerea, Petrașcu va fi primit de ministrul T.Georgescu cu care va cădea de acord asupra termenilor înțelegerii. Legionarii predau armele și se prezintă autorităților, care le garantează obținerea unor acte de legitimare și posibilitatea să se încadreze în muncă în funcție de pregătirea lor profesională. În funcție de propriile opțiuni, legionarii se puteau înscrie individual în partidele frontului democratic între care nu era însă menționat și PCR. N. Petrașcu va trebui să respingă propunerea lui T.Georgescu de a le interzice legionarilor în mod oficial înscrierea în partidele istorice, ceea ce ar fi constituit dovada bunei lor credințe. Prudent, N.Petrașcu va încerca să-și asigure și o alternativă, pe care un divorț pe față ar fi putut-o periclita serios, cu atît mai mult cu cît existau destule suspiciuni și rețineri și de cealaltă parte a baricadei, evidente în timpul negocierilor Maniu–Mihalache–legionari. Acordul urma să fie făcut public printr-un comunicat al MAI în presa oficială cu privire la statutul celor care ieșeau de bună voie din ilegalitate, în timp ce în rîndurile legionarilor permisiunea lui Petrașcu urma să fie adusă la cunoștință ierarhic, din om în om. Conform declarațiilor lui T.Georgescu, „în urma acestui comunicat, s-au prezentat 700–800 de legionari în fața autorităților din întreaga țară (...), s-au prezentat și legionari veniți din Germania după 23 august 1944, cu scop de diversiune".

Procesiune legionară la înmormîntarea lui Mota și Marin (13 febr. 1937)

Omul de legătură

Asupra celui care va fi omul de legătură între oficialități și conducătorii mișcării, dr.V. Noveanu, pe care l-am putea numi „intermediarul tipic", se cuvine să ne oprim mai mult, fiind vorba de un vechi legionar care a ocupat poziții importante în stat și în Mișcare. A aderat la Legiune în 1934, fiind prieten din copilărie cu C.Z. Codreanu. În martie 1940, va fi mijlocitorul discuțiilor dintre Palat și fruntașii legionari aduși din închisori la Prefectura Poliției Capitalei pentru o posibilă conciliere. Se află, firește, printre cei care acceptă oferta regală și drept recompensă, în guvernul Gigurtu, a primit portofoliul Inventarului Avuțiilor Publice, pe care l-a deținut pînă la 3 septembrie 1940. După moartea lui Codreanu, în condițiile în care succesiunea era disputată de mai multe facțiuni, potrivit vechimii și apropierii de Căpitan, a format o dizidență împreună cu ceilalți beneficiari ai pactului regal, care va fi însă destul de repede anihilată de Horia Sima. Această rivalitate ar putea sta la baza îndepărtării sale ulterioare de conducere, ca și la aceea a dorinței de a se insinua, ca factor de mediere, în pozițiile decizionale ale conducerii din țară. Se implică și în frămîntatele raporturi ce se țes între diferitele fracțiuni legionare din țară, printre care cea mai importantă ca autoritate morală și pondere numerică era cea condusă de N.Petrașcu, secretarul general al mișcării și locțiitorul oficial al lui Sima. Astfel, tot dintr-o notă a DGSS, aflăm că Noveanu îl manevrează pe Radu Mironovici, conducătorul uneia din aceste grupări, al cărui secund, Toma Simion, menținea un strîns contact cu grupul Dumitru Groza, ostil în mod fățiș lui Petrașcu și Horia Sima. În 1945 (sau 1946?), dr.V.Noveanu participă la o consfătuire în cadrul Ministerului Propagandei, prezidată de

P.Constantinescu-Iași, privitoare la posibilitatea încadrării unor elemente legionare în PNP, la care mai iau parte și alți cunoscuți legionari: P.P. Panaitescu, Constantin Onu, Alex. Vergoti. Dar soarta se arată uneori ingrată și pentru cei care acceptă colaborarea; astfel, V. Noveanu împreună cu cei trei frați de-ai săi, toți legionari, printre care și Arthur Noveanu, posibil informator al Siguranței, vor fi rearestați între 1952–1954.

Grupările lui Mironovici, D.Groza, ca și cea a macedonenilor conduși de Papanace, fideli principiilor doctrinei codreniste și antisimiști, deși se remarcă printr-o atitudine mistico-religioasă și o înclinație spre riposte violente la represiune, optează pentru infiltrarea nu numai în partid, ci și în posturi importante. Pînă unde merge dorința de subminare a PCR din interior și pînă unde merg ambițiile personale ale fiecăruia este greu de apreciat. Pentru asigurarea promovării sînt folosite relațiile familiale și sistemul clientelar. Dintr-o altă notă, din noiembrie 1944, „se evidențiază faptul că dna Florica Bagdasar, soția d-rului Bagdasar, este sora fostului fruntaș legionar Sterie Ciumeti și este vară primară cu Sterie Duli, în timpul regimului legionar fost secretar general la Economia Națională, și în prezent polarizează în jurul său un grup serios de reprezentanți ai tineretului legionar". La patru ani distanță, în jurul aceleeași Florica Bagdasar, devenită între timp ministru, îi aflăm pe cei din grupul macedonenilor, „sperînd ca în acest fel să se poată plasa în diverse slujbe". Sprijiniți sau nu, pînă în 1948 legionarii reușesc să intre în ministere și în Siguranță, conform acelorași surse informative.

Tineretul legionar salută victoria Mișcării (septembrie 1940)

Parteneriat sincer?

Treptat, din toamna lui 1945, începe să fie eliberată și o mare parte din legionarii închiși pe baza Hotărîrii Consiliului de Miniștri privitoare la desființarea lagărelor și eliberarea celor internați, precum și în urma intervențiilor personale ale lui Nicolski sau ale lui T. Georgescu. Semne ale unui parteneriat sincer? Puțin probabil. T. Georgescu considera că în acest fel legionarii ar fi putut fi mai ușor urmăriți decît în ilegalitate, pe cînd N.Petrașcu, cu „bunăvoința" MAI, viza „continuarea activității legionare în eventualitatea unui climat politic favorabil". Notele informative ale poliției par să confirme continuarea „acțiunii subversive" a legionarilor care, convertiți subit la comunism, nu fac decît să îmbrace formal haina proletariatului. În septembrie 1946, Prefectura Poliției Capitalei informa: „S-a remarcat că parte dintre aceștia (foștii membri ai mișcării legionare înscriși în partidele guvernamentale) cînd se întîlnesc se salută cu ridicarea brațului stîng cu pumnul închis, zicînd: «Hai noroc, tovarășe!» Apoi, își strîng mîna dreaptă și cu un ton tot mai moderat, de multe ori chiar în șoaptă, spun: «Camarade nu fi trist, legiunea progresează prin Partidul Comunist!»".

Cît de mare poate fi procentul de legionari care vor opta pentru „supraviețuirea" prin PCR ne poate da o idee și informația oferită de Rezidența Constanța, pentru 1945, privind situația legionarilor „luați la alte partide" după 23 august 1944. Astfel, dintr-un total de 1.911, 1.855 erau înscriși în Frontul Plugarilor, PCR, PSD, PNP, PNL–Tătărescu, PNȚ –Alexandrescu, restul revenind celor două partide istorice (datele sînt extrase din registrul de membrii PNL). Trecînd peste caracterul probabilistic al unor astfel de statistici neoficiale, numărul însemnat de legionari intrați în partidele de stînga este confirmat și de rezultatele verificării membrilor de partid din 1948–1950.

După unificarea cu PSD și preluarea deplină a controlului politic în țară, conducerea PCR hotărăște, în condițiile unei sporiri numerice aproape spectaculoase (în numai 3 ani ajunsese de la 1.000 de membri la 1.084.372 membri, inclusiv social–democrați), să treacă la o purificare a rîndurilor sale pentru a-și asigura o bază devotată. Surprinzător, în urma acestei trieri severe sînt confirmați ca membri de partid și o serie de foști legionari. O idee ne oferă statisticile întocmite de Consiliile Județene de Verificare (Satu Mare și Sălaj–Zalău). Astfel, din „tabelele nominale cu cei confirmați în urma verificării, care au fost membrii în partidele fasciste și istorice", avem dintr-un total de 2.254, 113 legionari pentru Satu Mare, 129 din 733 pentru Sălaj–Zalău, 286 din 644 pentru Romanați, 384 din 1.900 pentru Reșița, 526 din 2.416 pentru Dîmbovița, 387 din 1.708 pentru Bihor–Oradea etc.

Şi totuşi, una din principalele acuzaţii aduse Anei Pauker, în 1952, în faţa conducerii partidului va fi acceptarea masivă a legionarilor în rîndurile acestuia. Dacă la Congresul al II-lea, în 1955, Dej o va învinui pe Pauker doar de lipsă de discernămînt în campania de recrutare a noi membri, în Plenara din 1961 acuzaţia de primire a legionarilor va fi făcută public, ea sprijinindu-se în primul rînd pe „faimoasa înţelegere" Ana Pauker–N.Petraşcu (sîntem deja la patru ani de la debarcarea lui Miron Constantinescu, cel alături de care Ana Pauker fusese însărcinată cu primirea noilor membri de partid).

Pe lîngă discursurile din 1944–1945, unul din ele ţinut la Societatea Tramvaielor Bucureşti, din declaraţia lui T.Georgescu, Ana Pauker nu pare a fi fost implicată direct în încheierea înţelegerii, cu atît mai mult cu cît paternitatea ideii îi este atribuită lui Niţolski. E posibil ca acesta să fi primit sugestia de la Ana Pauker, iar aceasta mai „de sus"? V. Luca declara că „în privinţa pătrunderii acestor elemente în partid, atît pe mine, cît şi pe Ana ne-a influenţat şi Samoilov în discuţiile ce le-am avut cu acesta (...) cu ocazia venirii în ţară între anii 1945–1946". Samuel Samoilov la acea vreme făcea parte din Direcţia Generală Politică a Armatei Sovietice. Cît de departe mergea acest lanţ al sugestiilor e greu de presupus, în orice caz schimbarea raporturilor de forţă între cele două facţiuni ale conducerii PCR va determina şi atitudinea lui Dej, fără concesii, faţă de legionari. În mai–iunie 1948, urmează un nou val de arestări şi cu aceasta ia sfîrşit pseudomariajul celor două mişcări care va fi continuat, într-un mod specific şi la alt palier, în detenţie, prin ceea ce se va numi „fenomenul reeducării" de la Piteşti sau „fenomenul Ţurcanu", moment la fel de controversat şi ambiguu pentru evoluţia postbelică a Mişcării Legionare. ■

C. Z. Codreanu la înmormîntarea g-ralului Gh. „Zizi" Cantacuzino (1937)

Antanta extremelor politice româneşti

„Pactul" legionari – guvernul Groza

Adrian POP

Între măsurile organizatorice luate în exil de către Horia Sima, după lovitura de stat de la 23 august 1944, se înscrie şi infiltrarea pe teritoriul României a unor căpetenii menite a reface cuiburile legionare din ţară. Între cei reveniţi în România s-a aflat şi Nicolae Petraşcu, fost ajutor de comandant legionar, fugit, în 1941, în Germania, „repatriat" la bordul unui avion german şi parașutat în zona munţilor Sibiului. După revenirea în ţară, Nicolae Petraşcu şi-a luat titlul de „comandant legionar general" şi a trecut la reorganizarea Mişcării Legionare. În pofida acestui fapt, către sfîrşitul anului 1945, între legionari şi comunişti – adversari, pînă atunci, ireconciliabili – a survenit un pact. În ce condiţii, de ce, cu ce conţinut şi consecinţe – sînt întrebările cărora vom încerca să le dăm răspunsurile cuvenite.

„Cotitura" din 1945

Întrezărind epilogul celei de a doua conflagrații mondiale, în februarie 1945 Horia Sima s-a adresat comandanților legionari cu directive precise, referitoare la comportamentul legionar în eventualitatea că Germania ar pierde războiul. În această situație, legionarilor li se cerea ca să revină în țară și să intre, cu mic cu mare, în partidele de stînga, cu precădere în PCR. Scopul acestei infiltrări era spionajul, pentru o corectă informare a centralei legionare despre evoluțiile din sînul partidelor aflate în plină ascensiune, despre mersul evenimentelor din țară, în general. Pe de altă parte, căpeteniilor legionare li se cerea să continue activitatea subversivă anticomunistă, folosindu-se în acest scop de „elemente bine pregătite în organizațiile de dreapta, pe care să se poată sprijini la nevoie".

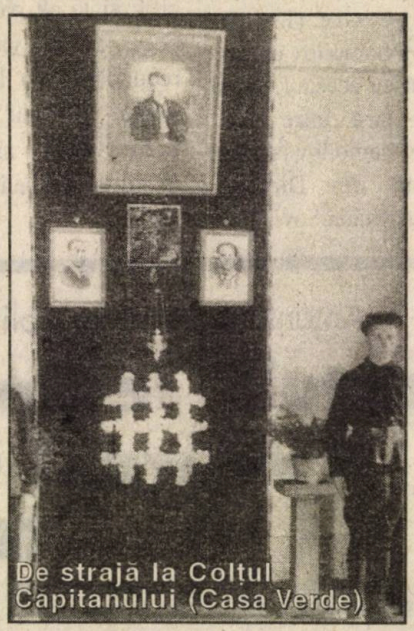
De strajă la Colțul Căpitanului (Casa Verde)

Aplicate întocmai, directivele lui Horia Sima au fost completate de Nicolae Petrașcu, în vara și toamna lui 1945, prin inițierea unei politici de menținere a contactului permanent și nemijlocit cu reprezentanții forțelor politice ce se opuneau comunismului: PNȚ și PNL, cercurile Palatului, mișcările de rezistență armată.

„Cotitura" s-a produs se pare în august 1945. Într-un context marcat de discursurile Anei Pauker și ale lui Teohari Georgescu, care făceau apel la legionari „să înțeleagă unde le este locul", în a doua jumătate a primei decade a lunii august 1945, Nicolae Petrașcu adresa, la rîndul său, o circulară legionarilor „din afara și dinăuntrul închisorilor", prin care trimitea tuturor forțelor politice, implicit guvernului, un mesaj de „pace și înțelegere".

Mișcarea următoare a aparținut, natural, guvernului. În septembrie 1945, a fost eliberat din închisoare și recrutat ca informator al Siguranței legionarul Vasile Noveanu. Prin intermediul său au fost inițiate contacte cu comuniștii aflați la cîrma Ministerului de Interne. Tratativele propriu-zise vor debuta însă doar după arestarea lui Nicolae Petrașcu și a „adjunctului" său, Vică Negulescu (sosit din Germania, în iulie 1945, și intrat, în septembrie același an, în comandamentul legionar).

Pentru caracterul secret al acestor tratative este demn de subliniat faptul că, după arestarea sa, Nicolae Petrașcu nu a fost dus în arestul MAI ci la locuința lui Grigore Petrovici, director în MAI. Împrejurarea confirma teza lui Teohari Georgescu potrivit căreia arestarea lui Petrașcu era de fapt o modalitate de a-l folosi pe acesta în probleme legionară. De altminteri, lui Petrașcu i s-a și propus să devină informator al Siguranței, din declarațiile contradictorii ale lui T. Georgescu nereieșind cu certitudine dacă acesta a acceptat sau nu această propunere. Ceea ce rămîne cert este faptul că Petrașcu a manifestat o atitudine cooperantă față de diriguitorii comuniști de la Interne, sperînd că, pe această cale, ar putea să-i ajute concret pe legionarii aflați în închisori, pe cei care activau ilegal sau care doar se ascundeau pur și simplu de frica represiunii. Abil, în întrevederile cu generalul Alexandru Nicolski, pe atunci ajutor al șefului Corpului Detectivilor, Petrașcu a lăsat să se înțeleagă că nu era de acord cu linia politică promovată de Horia Sima, arătînd totodată că „în țară se găsesc un număr de legionari urmăriți de autorități care ar voi să meargă la domiciliu, dar au teama să nu fie arestați".

Compromis profitabil

Mutarea următoare pe tabla de șah a compromisului reciproc profitabil a revenit, din nou, guvernului. La propunerea generalului Nicolski de a-l elibera pe Petrașcu pentru ca acesta să-i convingă pe legionari să se prezinte în fața autorităților și să predea armele pe care le dețineau, T. Georgescu consimte, după ce, în prealabil, obținuse aprobarea conducerii superioare a partidului comunist în acest sens. Motivele care l-au determinat să opteze pentru o înțelegere cu legionarii reprezentați de Petrașcu avea să le sintetizeze el însuși, ulterior, la ancheta Securității, prilejuită de așazisa „deviere de dreapta": „Am cunoscut pericolul pe care îl reprezintă pentru regimul democrat existența PNȚ, PNL și PSD de dreapta. Încercările reușite în o anumită măsură ale PNȚ pentru a atrage pe legionari în partidul lor dînd posibilitate legală de activitate a lor împotriva regimului. Hotărîrea Consiliului de Miniștri (HCM) de desființare a lagărelor care a dus la eliberarea a mii de legionari. Situația în care se găsea MAI care îndepărta cadrele vechi și atrăgea cadre noi".

Marșînd la pactul cu N. Petrașcu, T.Georgescu miza, așadar, pe scoaterea din ilegalitate a legionarilor ce

împînzeau la acea dată țara — unii hăituiți de către autorități încă înainte de 23 august 1944, alții sosiți din străinătate după această dată — și urmărirea lor cu mai mare ușurință odată ce aceștia se vor fi întors la domiciliile lor. Transmis în rîndurile legionarilor, de la om la om, prin intermediul lui Petrașcu (ce fusese eliberat), în rîndurile lucrătorilor MAI prin intermediul unei conferințe organizate în acest scop la sediul ministerului și, parțial, în rîndurile opiniei publice printr-un comunicat de presă al MAI care arăta că legionarii care se vor prezenta la autorități vor fi lăsați liberi, pactul nu a întîrziat să dea roade. La serviciile de Siguranță din întreaga țară s-au prezentat aproape 700–800 de legionari, ce au predat autorităților o impresionantă cantitate de arme și muniții. Între aceștia s-au aflat și legionari trimiși din Germania, după 23 august 1944, în scop de cercetare, diversiune și sabotaj. Potrivit ordinelor primite de la T. Georgescu, prin intermediul generalului Nicolski, tuturor celor ce s-au prezentat în fața autorităților li s-au eliberat buletine de identitate și au fost trimiși la domiciliile lor, fiind luați totodată sub observație pentru prevenirea unor eventuale recidive ale activității lor antiguvernamentale.

Din unghiul de vedere al lui Petrașcu, însă, încheierea pactului a fost doar o modalitate de a-i salva pe legionarii amenințați de autorități, de a cîștiga timp și prețioase forțe umane pentru rezistența anticomunistă în care Legiunea urma să se încadreze pe față mai tîrziu, de îndată ce condițiile interne și internaționale ar fi îngăduit-o. Într-adevăr, Mișcarea Legionară n-a avut decît de cîștigat de pe urma acestei înțelegeri. La insistențele lui Petrașcu, T. Georgescu a dat ordin de „stingere" a proceselor ce îi vizau pe legionarii prezentați în fața autorităților (inclusiv procesul lui Petrașcu însuși) și de încetare a urmăririi acestora. Tot ca o consecință directă a pactului încheiat cu Petrașcu, către sfîrșitul anului 1945, și, ulterior, în 1946–1947, T. Georgescu i-a solicitat generalului Nicolski să întocmească tabele cu legionarii condamnați în timpul regimului Antonescu care nu săvîrșiseră fapte grave, pentru a fi propuși pentru amnistie.

În tot acest timp, Petrașcu a cultivat o atitudine duplicitară. Atitudinea sa este atestată de către Gh. Manu, una din căpeteniile legionare ce nu împărtășeau linia tactică a lui Petrașcu și care, imediat după anunțarea pactului (6 decembrie 1945), a avut o întrevedere cu acesta din urmă. „La sfîrșitul întrevederii — își amintea Manu — Petrașcu mă roagă să spun regelui și «șefului rezistenței», dar numai direct lor, că, atunci cînd va veni timpul luptei, Legiunea va fi prezentă. Nu am văzut pe rege, așa cum nu i-am transmis nimic. Cu cîteva zile mai tîrziu, am văzut însă pe generalul Aldea, pe care îl socoteam atunci ca pe șeful rezistenței și i-am transmis declarația lui Petrașcu. La ceea ce mi s-a părut un gest de îndoială, am adăugat că, orice va face Petrașcu, eu voi fi în rezistență cu prietenii mei".

Într-adevăr, după o a doua întrevedere cu Petrașcu, desfășurată la finele lunii decembrie, Manu îi va declara acestuia că nu se simte legat de pact, continuînd să activeze în clandestinitate. „Deși îi spusesem clar că nu eram de acord cu politica de neutralitate și nu înțelegeam să mă supun pactului — rememora Gh. Manu conținutul discuțiilor purtate cu Petrașcu — nu m-a dezaprobat, nici nu mi-a dat ordin să mă supun, nici nu m-a amenințat cu excluderea din Legiune. Dimpotrivă, a spus că e bine să mențin contactele cu rezistența, astfel ca să fie un legionar reprezentativ acolo, dar să fiu prudent". Tocmai lipsa de prudență de care avea să dea dovadă Manu — angajat pe față în mișcarea de rezistență — va face ca, după apariția în presă a primului comunicat privitor la „afacerea Aldea" (august 1946), Petrașcu să întrerupă o bună bucată de vreme contactele cu acesta. Ele vor fi reluate abia în 1947 și în primele două luni ale anului următor, în contextul părăsirii politicii de neutralitate în favoarea pregătirii unei acțiuni în forță a legionarilor din întreaga țară. Această acțiune trebuia precedată de o regrupare a legionarilor pe vechile unități și de creare a cel puțin alte două unități secrete (una de informație și alta de acțiune violentă), de consilidare a legăturilor cu rezistența internă (prin intermediul amiralului Horia Măcellariu) și de stabilirea în țară a unor contracte cu americanii (prin „băieții eminenți, foști bursieri Rockefeller").

Este interesant de observat că, pînă la această acțiune de regrupare legionară, deși sesizat de organele de Siguranță, în 1946, despre unele încălcări de către legionari ale pactului încheiat în decembrie 1945, T. Georgescu nu a luat nici o măsură. Mai mult decît atît, el a cerut directorului de Siguranță, Zamfir Laurian, care a făcut sesizarea, să înceteze a mai urmări problema legionară, lăsată pe seama Corpului Detectivilor (în fapt, a lui Nicolski). Rațiunea acestei măsuri era încercarea lui T. Georgescu de a rămîne fidel spiritului pactului, menajînd în același timp credibilitatea lui Petrașcu în ochii Legiunii. De abia în 1948, la sesizarea conducerii PCR, ministrul de Interne a trecut la arestarea elementelor legionare recalcitrante, ocazie cu care a fost descoperită o amplă activitate desfășurată de aceștia în toate domeniile. Scurta „antantă" dintre comuniști și legionari se încheiase... ■

Contopire sau excludere reciprocă?

Legiunea, Ceaușescu și refuzul Occidentului

Mihail E. IONESCU

La începutul anului 1990, imediat după ce în România totalitarismul comunist a fost înlăturat, o ciudată teorie, cu sorginte într-o revistă sovietică, a început să circule în mass media interne și internaționale. Anume că Ceaușescu, înlăturat de la putere prin presiunea străzii bucureștene (22 decembrie 1989) și executat trei zile mai tîrziu, ar fi încheiat un „pact" cu Legiunea, încă din 1964, pentru a ajunge la puterea supremă și a o exercita odată instalat în fruntea României! Opinia publică din România se afla, în 1990, încă sub impactul stresului pe care politica lui N. Ceaușescu în ultimele două decenii îl indusese întregii noastre societăți, determinînd revoltă și insubordonare, culminate în răbufnirea din decembrie 1989, cvasisimultană altora din fostul lagăr sovietic. O astfel de știre a trecut oarecum neobservată odată cu altele care, frizînd grotescul, incriminau un lider refuzat cu obstinație de mentalul colectiv național; mai mult, acesta se afla, printr-o ciudată exorcizare, într-un efort de eliberare de chiar amintirea celui executat. De ce, pe acest fond aperceptiv, a apărut o astfel de știre incredibilă? Mai ales că, în bună logică politică, cele două „etaje" ideologice incriminate a se fi contopit într-un singur tot - legionarismul și comunismul național - se excludeau reciproc.

Horia Sima la o întrunire legionară de la Casa Verde

Încă din primele momente ale existenței sale, Legiunea (cu numele diverse sub care a funcționat) a încercat să-și anexeze un cert cult pentru autohtonism,pentru rădăcinile adînci în timpul istoric ale colectivității naționale, deopotrivă cu propensiunea către atitudinea iconoclastă. Autohtonismul, un vector riguros și pozitiv în cultura națională, și-a găsit expresia în *Getica* lui Vasile Pârvan (1926), care dezvăluia un trecut fabulos, cu puține similitudini în plan european. Cu acest trecut se puteau identifica nu doar o elită pentru a-și proiecta legitimitatea, dar și o națiune pentru a-și înțelege și justifica uriașa victorie reprezentată de construcția României Mari, cîțiva ani mai devreme. Acest

curent intelectual a întemeiat și planurile – mai mult ori mai puțin ireale într-o Europă care se refăcea cu greu după război – de reconstituire a unui stat etnocratic, adică aparținător etniei românești și benefic ei împotriva tuturor vicisitudinilor. El s-a mai regăsit și în respingerea clișeelor obsesiv repetate și devenite locuri comune prin această repetare. Este îndeajuns, în acest sens, să citățm articolul de mare răsunet din „Gîndirea" (1921), pe care Lucian Blaga îl propunea spre meditație cohortelor de făuritori ai României Mare: „Revolta fondului nostru nelatin". "De ce să ne mărginim numai la un ideal cultural latin — spunea Blaga — care nu e croit în asemănare *desăvîrșită* cu firea noastră mult mai bogată?" Așadar, pe de o parte, respingerea nu doar a unui adevăr incontestabil, dar repetat pînă la saturație – originea noastră latină –, dar și a datoriei de recunoștință pe care în vreun fel sau altul ar fi trebuit s-o purtăm surorii mai mari întru latinitate, Franța, pentru performanța istorică a clădirii României Mari. Izul orientării antioccidentale este depistabil în „strigătul" iconoclast al lui Blaga. Iar, pe de altă parte, voința noastră de a ne redescoperi originalitatea pierdută într-un continent dominat atît de mult de dihotomia latinitate — slavism, valabilă pentru arealul apropiat nouă, sau latinitatea — germanitatea, caracteristic părților occidentale ale Europei. Bazele intelectuale ale propriei identități regăsite într-un autohtonism fără influențe majore din nici o parte a diversei civilizații continentale erau așezate pentru a nu dispare în următoarele decenii, indiferent de evoluțiile politice și oricît de violente sau îmbrăcate în „haine" ideologice opuse ar fi fost acestea.

„Traducerea" în plan politic a acestor coordonate fundamentale ale unui curent intelectual a avut loc instantaneu. Autohtonismul s-a transformat într-o irepresibilă mîndrie de a fi etnic român și în nemăsurata încredere în capacitatea etnică de a rezista — așa cum a făcut-o mai bine de două mii de ani — oricăror asalturi indiferent de unde ar fi venit ele. Fie, precum odinioară, de la Roma, fie ca acum din partea unui imperiu uriaș rănit, dar indiscutabil capabil de revanșă. Așadar, imperiul estic, dușman acum al Romei căreia ne opusesem din toată ființa și nu pregetam să ne jertfim (cazul Decebal) pentru a rămîne noi înșine. Propensiunea către regăsirea vechimii milenare și-a găsit pandantul desăvîrșit în propria noastră uimire de a fi avut capabilitatea de a rezista atîtor încercări și de a fi tot noi. Suferința, noblețea ei au devenit și politic o cheie a dăinuirii și succesului. „Purismul" legionar intelectual își identificase stîlpii de rezistență.

Procesiune la cimitirul legionar din Predeal

Vocația iconoclastă a legionarismului s-a manifestat, cu o neobișnuită violență, imprimînd vieții politice de la noi cote străine și destabilizatoare, în respingerea hotărîtă a alcătuirilor politice și economice în ființă. De la asasinări de efect teatral ale unor prefecți sau premieri, pînă la „curățirea" în același stil a propriilor rînduri, noua organizație politică tindea să se etaleze ca profund națională și capabilă să degajeze „grajdurile lui Augias" pline de necurățeniile unui Occident în decadență și, nu mai puțin, moștenite dintr-un trecut levantin deopotrivă de nociv sau aduse de un curent bolșevizat.

Autohtonismul și iconoclasmul s-au combinat *sui generis* pentru a clădi un refuz de uriașe dimensiuni al deschiderii spre lume, care politic s-a tradus într-o orientare către „noi înșine", cu certe note xenofobe și claustrofobe. În planul politic, o atare combinație a echivalat cu apelul la resorturile intime ale unei societăți care nu depășise defel stadiul agrar și pentru care modernizarea în sens occidental ar fi însemnat indiscutabil abandonarea propriei ființe. Rezistența în fața unei astfel de dispariții trebuia să-și găsească și motivații și „haine" cît de cît glorioase. Ele au fost identificare într-un „trecut de aur" și mai vechi decît al tuturor vecinilor și într-o capacitate de rezistență care putea să desfidă, după Roma antică, indiferent ce forță din lume. **Întoarcerea către noi înșine așadar, refuzul modernizării și înscrierii într-o Europă în mișcare necontenită și benefică progresului.**

Ceea ce s-a întîmplat cu Legiunea în planul concret nu făcea decît să traducă fidel paradigma politică mai sus înfățișată. În decembrie 1937, un indiscutabil succes electoral: 16 la sută din voturile exprimate au fost date Legiunii, ceea ce era protestul societății agrare pe cale de dezintegrare față de asaltul occidentalismului industrial. Contrareacția democratică a fost palidă — avînd împotrivă și un context internațional dominat de mișcări fasciste fundamentaliste —, astfel că într-un moment limită al existenței naționale Legiunea a putut să preia frîiele puterii supreme într-un stat diminuat teritorial. Momentul a fost al cedărilor teritoriale, cînd România Mare s-a prăbușit sub loviturile convergente și concomitente ale unor forțe copleși-

toare. Paradoxal, Legiunea dobîndea puterea într-un moment cînd ceea ce ea profesa politic — autohtonism, capacitate de rezistență nelimitată și biruință asupra dușmanilor indiferent de numărul și forța lor — ar fi trebuit să se manifeste cu dinamism. De altminteri, accederea Legiunii la putere nu făcea altceva decît să capitalizeze stupoarea națiunii în fața unei asemenea înfrîngeri pînă atunci de neconceput. Națiunea română nu era de altfel singura care să experimenteze o astfel de senzație doborîtoare (vezi Polonia sau Franța, cea din urmă nici azi recuperată în întregime din „sindromul Vichy").

Ulterior, Legiunea, dezlănțuită într-un veritabil revanșism față de *establishment*-ul pînă atunci opresor, avea să fie anihilată prin forță armată de către cel care le înlesnise parvenirea la putere: Ion Antonescu. Episodul era și o ilustrare a faptului că modernismul nu avea cale de întoarcere în România, deopotrivă că într-o Europă a erei industriale autoclaustrarea era contraproductivă, în fapt imposibilă. Zvîcnirile de mai apoi ale Legiunii nu au fost altceva decît încercarea de captare de către alte forțe politice a unui activism politic produs de structuri agrare încă puternice și altoit pe o frustrare determinată de un comportament condamnabil față de România al marilor puteri (din Est sau Vest). Atît comuniștii (printre alții, Ana Pauker și Teohari Georgescu), cît și PNȚ (prin atitudinea lui Iuliu Maniu) au încercat să utilizeze în lupta politică dintre ele un activism politic dinamic, dar care aparținea unei alte ere și fusese deja condamnat.

De la Codreanu la Ceaușescu

După o inițială perioadă de liberalizare și deschidere a „porților" în fața capitalului străin, liderul comunist Nicolae Ceaușescu a rămas singur în fața forțelor modernizării pe care le dezlănțuise. Hotărît să achite datoriile externe achiziționate în perioada deschiderii (și liberalizării), el a desfăcut zăgazurile unei atitudini antioccidentale care trebuia să susțină o politică de privațiuni la nivel macrosocial. Cînd accederea la putere a lui Gorbaciov la Kremlin a făcut din orientarea (în surdină) antioccidentală un „păcat" chiar în lagărul socialist, Ceaușescu a trebuit să ridice și cealaltă barieră, a autohtonismului complet și autarhiei economice și politice. Refrenul continuu repetat la nivelul liderilor ultimilor ani comuniști — „două mii de ani am supraviețuit fără clauză" sau „două mii de ani au văzut multe valuri care s-au spart de noi" — și aruncat cu mîndrie în fața interlocutorilor occidentali nu făcea altceva decît să dea nume unei orientări politice care își afla neîndoielnic rădăcini în autohtonismul și iconoclasmul perioadei interbelice manifestat la o anume parte a spectrului politic.

O întrebare căreia nu i se poate găsi cu ușurință un răspuns este aceea privind momentul în care orientarea autohtonist-autarhică a lui Ceaușescu a dobîndit substanță și relief. Cu alte cuvinte, liderul comunist de la București a recurs la apelul „prin noi înșine" în momentul hotărîrii sale de a plăti datoria externă (1982) sau mai devreme?

Avansăm, cu titlu de ipoteză, posibilitatea ca acest început să fie plasat mult mai devreme, în 1972, în împrejurări internaționale a căror semnificație a știut s-o înțeleagă. În februarie 1972, președintele american Richard Nixon a vizitat China și a semnat faimosul Comunicat de la Shanghai. În cuprinsul acestuia se găseau prevederi care formalizau o adevărată antantă americano–chineză în arena internațională, în fapt consemnîndu-se începutul unei prietenii ciudate între cele două mari state cu o „țintă" precisă însă: Uniunea Sovietică.

Pe de o parte, N.Ceaușescu a înțeles că în noile condiții rolul său de *maverick ally* al URSS, de intermediar între cele două lumi ale Războiului Rece își pierde treptat din importanță întrucît a intrat în scenă un „frate" ideologic mai mare și cu o pondere infinit mai importantă în conflictul Occidentului cu Moscova.

Pe de altă parte, Moscova însăși trebuie că a hotărît, în consecința Comunicatului americano–chinez de la Shanghai, să instituie o disciplină de fier în cuprinsul propriei sfere de influență, așadar și, mai ales, în România, pentru a putea să se măsoare cu noua amenințare la eșalon global.

Ambele direcții mai sus înfățișate au impus lui Ceaușescu o nuanțare în politica externă desfășurată pînă atunci. Sfidarea Moscovei, cu sprijinul Occidentului și al Chinei, nu se mai putea face fără o schismă profundă cu URSS, care să antreneze inclusiv schimbarea sistemului social–economic și, deci, politic. Or, o asemenea schimbare nu putea avea loc decît fie în sensul Occidentului, fie în direcția

București, 6 septembrie 1940...

comunismului de tip chinezesc, dar pentru ca ea să aibă loc era necesar un sprijin adecvat din partea noii antante dintre Washington și Beijing. Era însă evident că antanta chino–americană nu va susține la o criză internațională de proporții pentru a sprijini o schismă profundă a României, mai ales că URSS amorsase la rîndu-i o apropiere față de SUA (tradusă în Actul Final de la Helsinki, din august 1975).

În consecință, Ceaușescu, motivat și de opțiunile sale ideologice, a continuat să profeseze opoziție față de URSS (în termeni geopolitici), dar cu limitele bine stabilite, ceea ce era convenabil Occidentului, iar în interior a căutat să adjudece cît mai multe trăsături ale comunismului de tip asiatic (*leadership* dinastic, înregimentare socială foarte pronunțată etc.). O componentă majoră a noului tip de comunism agreat la București a devenit apelul la „forțele proprii" (așadar, o variantă europeană a doctrinei comuniste asiatice). Această orientare va deveni predominantă pe măsură ce URSS și SUA vor deveni tot mai ostile reciproc în arena internațională (după invazia în Afganistan, în 1979) sau, paradoxal, vor începe să se înțeleagă și să constituie treptat o „mare alianță" (după accederea lui M.Gorbaciov la Kremlin, în martie 1985).

Această orientare „prin noi înșine" asumată de N.Ceaușescu va fi însoțită constant și în creștere de o tușă antioccidentală, inițial în scopul de a liniști Moscova, apoi, tot atît de paradoxal, pentru a-și manifesta opoziția față de ea (față de orientarea prooccidentală a lui Gorbaciov).

Aceste „note" — orientarea „contra" la toate azimuturile, întoarcerea completă către noi înșine, reînvierea unor paradigme politice străvechi și mai mult intelectual inventate decît reale istoric, precum loialitatea față de „conducător" — au fost evidența unei voințe de a depăși stresurile modernizării și ale izolării prin apelul la un „doar noi înșine" desuet într-o lume a circulației internaționale instantanee a informației și a televiziunii prin satelit. Produs al societății agrare și crescut în izolaționismul de tip stalinist — cu accente xenofobe și antioccidentale — Ceaușescu nu a putut de fel înțelege caracterul malign al unei astfel de orientări politice, care va fi fatală nu doar sieși, ci chiar succesului modernizării pe care oricum o preconizase (prin dogme comuniste). Paradoxal, Ceaușescu a făcut apel pentru a continua modernizarea la reziduuriile de rezistență în fața acesteia pe care le mai secreta o societate căreia caracterul agrar îi dispăruse ca predominanță. Dar, prin chiar acest apel la „tușe" muribunde și marginale în societatea românească, care depășise acum pragul de *no return* al modernizării, Ceaușescu se înscria într-o „linie" de autohtonism și de refuz al occidentalizării care îl asocia imediat... Legiunii!

De la această analiză pînă la știrea că a avut un pact cu Legiunea pentru a putea stăpîni în România aproape 25 de ani nu a mai fost decît un pas. El a fost parcurs din rațiuni politice și propagandistice, a căror înfățișare necesită o cu totul altă analiză.

Așadar, asocierea lui Ceaușescu cu Legiunea, a „Conducătorului" cu „Căpitanul" — care devenise un clișeu al mass media internaționale înainte de decembrie 1989 — nu este chiar atît de fără motiv pe cît ar părea la prima vedere. Asocierea reflectă un refuz al deschiderii țării către exterior și hrănirea sindromului „cetății asediate", similar celui perceput cu acuitate imediat după întemeierea României Mari și care determinase orientarea politică legionară. ■

... ziua biruinței legionare

DICȚIONAR SELECTIV: Presa legionară interbelică

Caracteristicile principale ale presei legionare în perioada interbelică au fost, pe de o parte, efemeritatea celor mai multe publicații — compensată oarecum de numărul lor mare — și, pe de altă parte, de faptul că foarte puține dintre ele și-au recunoscut deschis caracterul legionar. Cele mai multe dintre periodicele pe care le vom prezenta în cele ce urmează au preferat titulatura de ziare ale „tinerei generații" sau ale „naționalismului" românesc. Doar în scurtul răstimp al guvernării național-legionare (septembrie 1940 – ianuarie 1941), Garda de Fier a avut publicațiile sale oficiale. Pentru restul gazetelor în discuție caracterul legionar se deduce din conținutul lor și nu din titulatura oficială. Pentru perioada de pînă în 1940, excepție de la această regulă fac doar „Axa" (cu o existență foarte scurtă, de altfel) și „Pământul strămoșesc".

Selecția titlurilor pe care le vom prezenta am făcut-o ghidîndu-ne după articolul „Momente din istoria presei legionare", publicat în Almanahul „Cuvîntul", din 1940. Au fost considerate ca fiind legate de Mișcarea Legionară numai ziarele pomenite ca atare în acest articol, dat fiind că alte publicații aparținînd extremei drepte românești (de exemplu, „Calendarul" lui Nichifor Crainic) s-au aflat, în diferite momente, pe poziții polemice în raport cu Legiunea.

• **Axa** (1932–1933 ; 1941). Apărea la București. Colectivul de redacție era format din: Mihail Polihroniade, Ion Victor Vojen. Colaboratori: Ion Belgea, Ion Cantacuzino, Nichifor Crainic, Vasile Marin, Ion I. Mota, V. Christescu ș.a. Ziar al intelectualilor legionari, a publicat în paginile sale studii doctrinare importante. Reapare, pentru scurtă vreme, între 1 –23 ianuarie 1941, avîndu-l ca director pe Pavel Costin Deleanu și ca prim-redactor pe Crișu Axente, fără a mai avea însă aceeași ținută intelectuală ca în precedenta apariție, din anii '30.

• **Buna Vestire,** ziar de luptă și doctrină românească (1937–1938; 1940–1941).

Apărea zilnic la București. În perioada 1937–1938, îi are ca directori pe Dragoș Protopopescu și Toma Vlădescu, iar ca prim-secretar, pe Mihail Polihroniade. Acesta din urmă apare menționat onorific pe frontispiciul ziarului și între 1940–1941 (fusese ucis în timpul represiunii antilegionare declanșată de Carol al II-lea după asasinarea primului ministru Armand Călinescu), director fiind, de această dată, Grigore Manoilescu. Printre colaboratorii ziarului se numărau: Constantin Noica, Șerban Milcoveanu, Mihail Manoilescu, Alexandru Constant, Horațiu Comăniciu. În perioada statului național–legionar apare ca o publicație tipic legionară, cu accente antisemite, articole apologetice dedicate Căpitanului și altor legionari uciși, cu însemnări din actualitatea legionară.

• **Cuvîntul** (1924–1934; 1938; 1940–1941). Cotidian fondat în București, la 4 noiembrie 1924, de Titus Enacovici. A fost preluat în 1928 de Nae Ionescu și Titu Devechi. Din 1933, se apropie de convingerile legionare, motiv pentru care este suspendat la 1 ianuarie 1934. Printre colaboratori s-au numărat discipolii lui Nae Ionescu: Mircea Eliade, Emil Cioran, Mihail Sebastian, Vasile Marin. La 14 octombrie 1940, reapare ca organ oficial al Mișcării Legionare, fiind condus de istoricul P. P. Panaitescu.

• **Cuvîntul Studențesc**, organul studențimii române din întreaga țară (1923–1924; 1926–1927; 1931–1937). Apărea la București, cu o periodicitate variabilă (cotidian între 1923–1924 și 1926–1927, apoi bilunar, începînd din 1931). Din 1927, devine organ oficial al Uniunii Naționale a Studenților Creștini Români. Ziarul avea o orientare violent antisemită, începuturile sale fiind legate de mișcările naționaliste ale studenților din 1922–1923. În primii ani de apariție, un rol important în redactarea ziarului l-a avut N.N. Crețu (care semnează și editorialele). Au mai colaborat: Ion Mota, Nichifor Crainic, Ion Biberi, Traian Brăileanu, Nicolae Roșu, Alexandru Gregorian.

• **Dreapta,** foaie de cultură, informație și luptă (1931–1934). Apărea la București sub conducerea lui Traian Cotigă, avîndu-l ca redactor responsabil pe C. Horescu. Colaboratori: Mircea Vulcănescu, Henri H. Stahl, Anton Golopenția, Ion I. Mota, Nichifor Crainic, preotul N.T. Georgescu Edineți („duhovnicul legionarilor").

• **Glasul Strămoșesc,** revistă bilunară de educație, cultură și informație naționalistă (1937; 1940–1941). Apărea la Cluj sub conducerea lui Ion Banea. La 8 noiembrie 1940, reapare la Sibiu, condusă, de această dată, de Nicolae Petrașcu și avînd titulatura: „Foaie scrisă în duhul Ardealului

DICȚIONAR SELECTIV: Presa legionară interbelică

legionar". Colaboratori: Nicu Iancu, A. Cioran, Nistor Chioreanu, Ecaterina Săndulescu.

• **Iconar** (1935–1937). Apărea la Cernăuți, din inițiativa grupului literar omonim. Îi avea ca directori pe Liviu Rusu și Mircea Streinu și printre colaboratori pe Nae Ionescu, Traian Brăileanu, Mircea Polihroniade, Radu Gyr, Barbu Slușanschi, Claudiu Usatiuc ș.a. Publicație lunară cu orientare culturală. Publică cronici literare, poezii, dar și articole de ideologie, literatură de factură naționalistă, comentarii pe marginea doctrinei legionare.

• **Ideea Românească,** revistă lunară de critică, ideologie și poezie (1935–1937). Apărea la București sub redacția lui Pavel Costin Deleanu. Colaboratori: Horia Stamatu, Mircea Vulcănescu (în numărul de debut, acesta își publică studiul filosofic „Logos și Eros"), Eugen Ionescu, Arșavir Acterian, Emil Botta ș.a. Revista publică eseuri, cronică literară, poezie, studii de filosofie și teologie ortodoxă.

• **Însemnări Sociologice,** (1935–1941). Revistă lunară, înființată la Cernăuți de profesorul universitar Traian Brăileanu. Publica articole de sociologie, analize de doctrine politice (de exemplu, articolul „Politica lui Lenin", semnat de Ion N. Mailat și apărut în numărul 6, din septembrie 1936), dar și articole de orientare naționalistă. Colaboratori: Leon Țopa, Barbu Slușanschi, Gheorghe Macrin, Liviu Rusu, Ion Țurcan.

• **Pământul Strămoșesc.** Apărea la București, de la 1 august 1927, din inițiativa grupului de fondatori ai Legiunii Arhanghelul Mihail: Corneliu Zelea Codreanu, Ion I. Moța, Corneliu Georgescu, Radu Mironovici. Revista avea mari greutăți financiare și, ca atare, nu a avut o periodicitate bine stabilită. Ultimul număr aflat în colecțiile Bibliotecii Academiei Române datează din anul 1940, între acesta și penultimul, datat 1933, existînd o cezură de șapte ani. Înființarea periodicului și condițiile redactării primului număr sînt relatate pe larg de către Corneliu Zelea Codreanu, în lucrarea *Pentru legionari.*

• **Predania,** revistă de critică teologică (1937). Publicație bucureșteană, bilunară, avîndu-l ca director pe G.Racoveanu, iar printre colaboratorii constanți pe Nae Ionescu. Revista avea un caracter pur teologic, susținut prin articole semnate în majoritate de clerici, dintre care enumerăm pe: preot Grigore Cristescu, preot I.D. Petrescu, preot Dominic N. Ionescu, etc. Notorietatea revistei în mediile intelectuale ale epocii provenea exclusiv din interesul pentru articolele lui Nae Ionescu.

• **Rînduiala,** Arhivă de gînd și faptă românească (1935; 1937–1938). Apărea la București, trimestrial, ca publicație a cercului „Rînduiala". Colegiul de redacție îi avea în componență pe: Dumitru C. Amzăr, Ernest Bernea, Ion I. Ionică și Ion Samarineanu. Revista promova valorile „noii generații" și ale noului naționalism românesc.

• **Revista Mea** (1935–1936). Apărea lunar, la Cluj, din inițiativa poetei Marta Rădulescu, care îndeplinea atît funcția de director, cît și pe cea de redactor responsabil. Colaboratori: Mihail Manoilescu, Ion Banea, George Beza, Dan Rădulescu, Ion Hodoș, Octavian Șireagu. Publica poezie, critică literară, articole doctrinare și reportaje din actualitatea legionară.

• **Vremea** (1928–1938; 1940–1944). Cotidian fondat de Vladimir Donescu și condus de C.A. Donescu. Apărea la București. Din 1933, capătă o orientare de dreapta tot mai pronunțată, care va atinge punctul său maxim în 1936–1937. Printre colaboratori: Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Nicolae Roșu, Horia Stamatu, Puiu Gîrcineanu, ș. a. După rebeliunea legionară, continuă să apară cu articole de susținere a regimului lui Ion Antonescu.

Dintre publicațiile legionare de mai mică importanță, amintim: **Curierul legionar,** *apărut efemer la București, în 1938, în condițiile persecuțiilor antilegionare declanșate de Carol al II-lea, și seria publicațiilor* **Garda...,** *apărute în perioada 1931–1933 în mai toate orașele României* (**Garda Bucovinei** — *la Rădăuți,* **Garda Basarabiei** — *la Iași,* **Garda de Fier** — *la Orăștie etc.). O publicație care nu se regăsește în fondurile Bibliotecii Academiei Române este ziarul* **Libertatea,** *fondat la începutul secolului, la Orăștie, de protopopul Ion Moța și continuat de fiul acestuia, Ion I. Moța. În 1936, Ion I. Moța, plecat voluntar în Spania, a lăsat soarta publicației în grija lui Corneliu Zelea Codreanu.* ■

Alina TUDOR

Structuri legionare

● **CUIB.** Unitatea de bază a ML, constituită din trei pînă 13 membri. Dacă numărul de 13 era depășit, acesta se dividea în două. În cuib erau admiși tineri care împliniseră vîrsta de 20 de ani; femeile legionare își constituiau cuiburi separate de ale bărbaților.

Potrivit lui C.Z. Codreanu (cf. *Cărticica șefului de cuib*), „Cuibul este o mică familie legionară, avînd la bază dragostea", familie căreia i-a fixat legi „după care trebuie să se conducă. (Nu se conduce deci după voința, bunul plac al șefului; aceasta ar fi dictatură. Ci după legi)": **„Legea disciplinei.** Fii disciplinat, legionar, căci numai așa vei învinge. Urmează-ți șeful și la bine și la greu. **Legea muncii.** Muncește, muncește în fiecare zi. Muncește cu drag. Răsplata muncii să-ți fie, nu cîștigul, ci mulțumirea că ai pus o cărămidă la înălțarea Legiunii și la înflorirea României. **Legea tăcerii.** Vorbește puțin. Vorbește ce trebuie. Vorbește cînd trebuie. Oratoria ta este oratoria faptei. Tu făptuiește. Lasă-i pe alții să vorbească. **Legea educației.** Trebuie să devii altul. Un erou. În cuib fă-ți toată școala. Cunoaște bine Legiunea. **Legea onoarei".** Mergi numai pe căile indicate de onoare. Luptă și nu fii niciodată mișel. Lasă pentru alții căile infamiei. Decît să învingi printr-o infamie, mai bine să cazi luptînd pe drumul onoarei.

Pe de altă parte, Horia Sima considera: „Cuibul îndeplinește mai multe funcții. El este o unitate vie, care pune în imediată aplicare principiile învățate. Legionarii nu se mulțumesc să participe la ședințe: ei creează cuiburi noi, difuzează material de propagandă, realizează măsuri de propagandă, procedează la strîngerea de cotizații și execută munci de interes general. În felul acesta, între teorie și practică, între ședințe și acțiunea de pe teren, se stabilește o continuă circulație. Cel două mijloace educative clasice, îndemnul și exemplul, se completează reciproc".

Primul cuib legionar a fost creat în octombrie 1927, în București, de către Andrei C. Ionescu. Din acesta, chiar de la înființare, au făcut parte: Ion Belgea, Iordache Nicoară, Horia Sima, dr. Iosif Dumitru etc.

● **GARNIZOANĂ.** Cuiburile existente într-o localitate erau grupate într-o „garnizoană legionară", „aflată sub comanda unui șef de garnizoană".

● **FAMILIE DE CUIBURI.** În București, precum și în orașele mari, mai multe cuiburi alcătuiau o „familie de cuiburi", condusă de un „șef de familie de cuiburi".

● **SECTOR.** Reuniunea unui număr de familii de cuiburi sau a mai multor garnizoane compuneau un sector, comandat de un „șef de sector".

● **CIRCUMSCRIPȚII** (denumite, ulterior, plase); erau formate din mai multe sectoare și erau conduse de un „șef de plasă".

● **ORGANIZAȚIE JUDEȚEANĂ.** Condusă de un „șef de județ", avea în subordonare toate structurile legionare din cuprinsul respectivului județ. Această verigă organizatorică a fost înființată în 1932.

● **ORGANIZAȚIIE REGIONALĂ.** La 5 iunie 1935, prin documentul intitulat „Liniile generale ale Partidului Totul Pentru Țară", au fost înființate 13 „regiuni legionare", conduse de un „șef de regiune", care avea în subordine toate organizațiile județene din zona sa de responsabilitate.

● **SENATUL LEGIONAR.** Cu ocazia primei ședințe de cuiburi (Iași, 3–4 ianuarie 1929, la care au participat „circa 30–40 de persoane, reprezentînd tot atîtea cuiburi), Codreanu a luat decizia de a constitui Senatul Legionar, ca organ consultativ al Mișcării, alcătuit din adepți trecuți de 50 de ani, dar cu prestigiu cîștigat în activitatea profesională, care să reprezinte o atracție și, totodată, o garanție pentru tineri. Primii membri ai Senatului Legionar au fost: Hristache Solomon, g-ral (r) Ion Tarnovschi, g-ral (r) dr. Macridescu Spiru Paceli, col. (r) Paul Cambureanu, Ion Butnaru, ulterior și prof. univ. Traian Brăileanu.

● **CORPUL MUNCITORESC LEGIONAR.** A fost creat la 25 octombrie 1936, în ideea ca în cadrul său să se înregimenteze muncitori din întreaga țară, dar și în scopul de a sublinia importanța pe care ML o acordă acestei clase. În circulara intitulată „Înființarea Corpului Muncitorimii Legionare", Codreanu se adresa muncitorilor astfel: „În lupta voastră,

În tabăra legionară de pe Muntele Rarău (1934)

de pînă acum, ați rătăcit pe sute de cărări piezișe și ați fost învinși. Toate încercările voastre au fost zdrobite. De data aceasta, veți birui sub semnul legionar, jertfa voastră va fi răsplătită cu răsplata de învingători și de stăpîni de țară". Primul comandant și, totodată, organizator al Corpului a fost ing. Gheorghe Clime. Cuiburile constituite din muncitori legionari, din întreaga țară, au fost detașate de organizațiile cărora le aparținuseră anterior și au trecut sub noul comandament. După 6 septembrie 1940, în fruntea Corpului a fost numit Dumitru Groza, care a avut un rol important în desfășurarea rebeliunii din București.

• **CORPUL STUDENȚESC LEGIONAR.** A fost constituit din organizațiile studențești legionare. După 6 septembrie 1940, a fost reorganizat de către Vasile Iașinschi, iar în timpul rebeliunii a fost condus de către Viorel Trifa.

Horia Sima pe drumul deschis de Căpitan...

• **CORPUL RĂZLEȚI.** Un corp inedit, creat special pentru legionarii care domiciliau provizoriu în București și cei care, apoi, se stabileau aici definitiv, dar nu aparțineau altei organizații legionare. Cu timpul, această structură, considerată la început de tranziție sau de adoptare, devine foarte puternică, depășindu-le în importanță pe cele de sectoare. În Corpul Răzleți au intrat numeroși legionari atît din București, cît și din provincie, iar intelectualii și-au manifestat predilecția pentru această organizare care, în 1937, a devenit cea mai puternică din Capitală.

• **CORPUL MOȚA–MARIN.** A fost înființat la 13 ianuarie 1938, în memoria lui Ion Moța și Vasile Marin, căzuți în luptă, la Majadahonda. A fost conceput ca un corp de elită, alcătuit din 10.000 de legionari, în vîrstă de pînă la 30 de ani, a cărui deviză era „Gata de moarte". Comandant a fost numit principele Alexandru Cantacuzino.

• **BATALIONUL COMERȚULUI LEGIONAR.** A fost creat la 13 septembrie 1937, cu „misiunea de a cuceri, membru cu membru, pozițiile economice pe care neamul nostru le-a pierdut". Pe de altă parte, această structură, care timp de un an de zile urma să se afle sub directa conducere a lui Codreanu, secondat de comandantul legionat Petre Tocu, avea și menirea de a coordona activitatea celorlalte structuri ale comerțului legionar (cooperative, restaurante, magazine).

• **CONTROLUL LEGIONAR.** A fost creat la 11 noiembrie 1935, avînd drept scop „păzirea moralității și a corectitudinii legionarilor". Primul șef a fost numit comandantul legionar Fănică Anastasescu.

• **ASOCIAȚIA PRIETENII LEGIONARILOR.** A fost înființată la 6 noiembrie 1936 și programată să funcționeze pe baze conspirative. Această structură urma să fie alcătuită din nelegionari, oameni care doreau să ajute, din punct de vedere material, ML, dar care nu doreau ca acțiunea lor să devină publică. În statutele Asociației, se preciza că membrii „nu se cunosc între ei și nu se întrunesc niciodată" iar „cea dintîi adunare a acestor oameni se va face în ziua biruinței. Atunci, ei vor fi convocați nominal de șeful Legiunii, vor fi cunoscuți de legionari și sărbătoriți de întreaga suflare".

• **AJUTORUL LEGIONAR.** A fost constituit la 26 septembrie 1940, sub comanda lui Ilie Gârneață, comandant al Bunei Vestiri, în scopul de a acorda asistență socială refugiaților din Transilvania, Basarabia, Bucovina și Cadrilater, sinistraților de la cutremurul din 1940 și săracilor.

• **FRĂȚIILE DE CRUCE.** Alcătuite din tineri, de pînă la 20 de ani, în cea mai mare parte proveniți din rîndul elevilor. Prima organizație a Frăților de Cruce a fost întemeiată la Iași, la 1 mai 1924. Potrivit lui Gheorghe Istrati, „A fi «Frați de Cruce» înseamnă fraternitate pînă la moarte, în jurul Crucii, al tuturor acelora care simt în sufletul lor scînteia sacră a iubirii pentru patrie". Într-o Frăție de Cruce intrau toți „frații" dintr-o școală sau liceu. Grupul Frăților de Cruce erau alcătuit din totalitatea organizațiilor FDC dintr-un județ. În intervalul 26–30 noiembrie 1936, la București, a avut loc prima școală a Grupelor FDC, la care au luat parte 67 șefi de grupuri, ceea ce însemna că, din 71 de județe, în 67 funcționau Grupări FDC. Corpul Frăților de Cruce își subordona totalitatea Grupurile FDC, avea sediul la București, iar conducera sa purta titlul de Comandamentul Corpului Frăților de Cruce. Comandanți ai Corpului FDC au fost Ion Moța (1924–1935) și Gheorghe Istrati (1935–1939), autor al lucrării *Îndreptarul FDC*, publicat în 1937. ■

Eftimie ARDELEANU

Mișcarea Legionară în documente inedite

Cronologie

1899, septembrie 13: S-a născut Corneliu Zelea Codreanu

1902, iulie 5: S-a născut Ion I. Moța

1907, iulie 3: S-a născut Horia Sima

1919, octombrie: C.Z. Codreanu s-a înrolat în Garda Conștiinței Naționale din Iași

1921, toamna: C.Z. Codreanu este ales președinte al Societății Studenților în Drept din Iași

1922, aprilie 1: Apare revista bilunară „Apărarea Națională", editată de A.C.Cuza și N.C. Paulescu

1922, iulie 22: C.Z. Codreanu, licențiat al Facultății de Drept din Iași

1922, decembrie 10: Studențimea naționalistă proclamă ziua de 10 decembrie ziua declarării războiului sfînt împotriva penetrației alogenilor în sistemul învățămîntului superior din România

1923, martie 4: Se pun, la Iași, bazele Ligii Apărării Național–Creștine, sub președinția lui A.C. Cuza. C.Z.Codreanu este împuternicit cu organizarea LANC pe țară

1923, martie: Parlamentul adoptă Constituția României Mari

1924, mai 4: ia ființă, la Iași, prima Frăție de Cruce, sub conducerea lui Alexandru Butnaru

1924, mai 6: La Ungheni, C.Z. Codreanu inaugurează prima tabără de muncă

1924, octombrie 25: Uciderea prefectului poliției din Iași, C. Manciu, de către C.Z.Codreanu

Nu ne-am propus – de altfel, nici nu se putea face acest lucru în limitele spațiului revistei noastre – să abordăm toate și complexele chestiuni privitoare la apariția, creșterea și descreșterea Mișcării Legionare. Disputat și politizat în exces – în anii interbelici, în cei ai regimului comunist și, vai!, chiar și în cei ai perioadei de după decembrie '89 –, subiectul nu și-a dobîndit încă în istoriografia națională sinteza meritată și, în egală măsură, așteptată. Pro și contra, cărțile și articolele despre fenomenul legionar se acumulează într-o proporție demnă de o cauză mai bună. Unde este, totuși, ADEVĂRUL? Convingerea omului de meserie este cît se poate de limpede: cu tot caracterul relativ al concluziilor cercetării istorice, spre adevărul despre Mișcarea Legionară nu se poate tinde decît prin studiul atent și (cît mai) complet cu putință al surselor primare. La fel de important, prin abandonarea partizanatului politic de orice nuanță.

Revista „Dosarele Istoriei" aduce aici la lumină, în premieră absolută, cîteva probe documentare culese din fondurile Arhivelor Statului Major General Român, susceptibile de a lumina, chiar și parțial, problematica prezentului număr. Editorii lor sînt, în ordine, următorii: **Eftimie Ardeleanu** *și* **Dana Beldiman** *(I–IV), respectiv,* **Mircea Chiriţoiu** *și* **Mircea Suciu** *(V–VI).*

I. Infiltrarea mișcării comuniste de către mișcarea legionară

„Comandamentul Forțelor de Apărare/Interioară a Teritoriului/Stat Major/Biroul 2/17180B/1941 iulie 25

Raport Contrainformativ/24 iulie 1941

(...) II. Mișcarea legionară

Agenții din sectorul Iași informează că legionarii au primit cuvînt de ordine să continue activitatea defetistă și să infiltreze în cadrele comuniste, pe care să le îndemne la acte de terorism și sabotaj.

În afară de aceasta, unele unități legionare au hotărît ca membrii lor să înceapă acte de sabotaj chiar separat de comuniști iar la anchetă, în cazurile cînd vor fi prinși, să declare că sînt comuniști, nu legionari. (...)

D.O./Șeful de Stat Major/Colonel/Manolescu Alexandru".

II. Infiltrarea mișcării legionare de către mișcarea comunistă

1. „Serviciul Special de Informații/Notă/28 octombrie 1940

(...) Acțiunea comunistă în organizațiunile legionare.

Din misiunile primite de către agenții propagandiști sovietici, prinși în zona frontierei de Est ca și în restul țării, reiese că Sovietele tind a introduce în organizațiunile legionare

Țărani legionari din Transilvania la parada din 6 oct. 1940, București

comuniști, cu scopul de a supraveghia și submina aceste organizațiuni.

Aceste infiltrațiuni se produc mai cu deosebire în organizațiunile legionare muncitorești.

Lucrătorii de la diferite fabrici și întreprinderi, care altădată erau comuniști notorii, astăzi au devenit subit legionari. Semnalăm cazul a o parte din lucrătorii fabricii de mezeluri din Burdujeni. (Informație culeasă de la Centrul Suceava).

Sînt lucrători minoritari ce lucrează în diferite fabrici și întreprinderi, care pentru a nu fi concediați s-au făcut legionari. În fond, toți aceștia au rămas ucraineni comuniști, maghiari, bulgari și chiar germani gata a-și servi țările lor".

*

2. „Marele Stat Major/Secția 2 /Biroul 2/Nr. 228628/B, din 27 martie 1941/MStM/către/MAN Subsecretariatului de Stat al Armatei de Uscat/Secretariatul General

Am onoarea a vă face cunoscut:

În toate manifestările de violență ale legionarilor s-a constatat amestecul elementelor comuniste.

Scopul urmărit — și de unii și de alții — este, în fond, același: distrugerea elementului de bază pe care-l constituie Armata în Stat, prin dezagrefarea forțelor sale morale.

Astfel, legionarii răzvrătiți — în scopul de a-și garanta reușita unei noi rebeliuni, a cărei dată o consideră apropiată, și-au îndreptat atențiunea asupra Oștirii, în mijlocul căreia, foști rebeli caută să-și facă cît mai mulți adepți, cu ajutorul cărora să producă — la momentul oportun — defecțiuni.

Pentru realizarea acestui deziderat, conducătorii respectivi au dat o serie de instrucțiuni, prin care recomandă foștilor rebeli modul de lucru.

Marele Stat Major, cu ordinul nr. 226.267, din 18.02 a. c., a semnalat tuturor comandamentelor un extras al acestor instrucțiuni.

În Nota anexată se dau noi informațiuni asupra propagandei comuniste și legionare în Armată.

Totodată se reamintește că conducerea legionară folosește aproape aceleași subiecte de propagandă, în rîndurile Oștirii, ca și comuniștii, cu care au activat, mînă în mînă, la 21.01 a.c.

Aceste teme — încredințate legionarilor introduși în Armată cu ocazia concentrărilor — se arată în Nota alăturată. În realizarea scopurilor ce urmăresc, legionarii pun mare preț pe sprijinul ce speră să-l obțină de la militarii activi (ofițeri, subofițeri, trupe) simpatizanți ai mișcării legionare.

Din informațiile primite, se pare că printre ofițerii tineri, activați din rezervă, sînt mulți legionari care continuă a manifesta sentimente legionare.

Marele Stat Major atrage din nou atențiunea tuturor șefilor ierarhici asupra serioasei supravegheri ce trebuie să o exercite asupra stării de spirit a subalternilor lor. (...)

Șeful MStM/General/Alexandru Ioanițiu/Șeful Secției 2/Lt.col./R. Dinulescu".

1925, octombrie–decembrie: C.Z.Codreanu și I.I.Mota, după o serie de întemnițări și procese, urmează cursurile Universității din Grenoble, primul pentru doctoratul în științe economice, cel din urmă pentru licență

1926, mai: C.Z.Codreanu candidează în județul Putna pentru un loc de deputat. Nereușind, se reîntoarce în Franța

1927, iunie 24: La Iași, C.Z. Codreanu cu I.I.Mota, Ilie Gârneață, Corneliu Georgescu și Radu Mironovici pun bazele Legiunii Arhanghelul Mihail. Dintre primii aderenți ai LAM: N.Totu, Ion Banea, ing. Gh.Clime, Mile Lefter, Alexandru Ventonic, D.Ifrim, Hristache Solomon, Andrei Ionescu iar din luna octombrie, Horia Sima. În postura de lider incontestabil al mișcării C.Z.Codreanu avea să fie proclamat Căpitan

1927, august 1: Apare la Iași (dar imprimată în Tipografia „Libertatea", din Orăștie) revista „Pământul Strămoșesc", organ bilunar al LAM

1927, octombrie: Ia ființă, la București, primul cuib legionar: Andrei Ionescu (șef), Iosif Dumitru, Ion Belgea, Iordache Nicoară, Horia Sima, Stan Șerban, Iulian Stănescu ș.a.

1928, februarie: La București se constituie prima Frăție de Cruce

1929, ianuarie 4: Constituirea Senatului Legionar

1930, iunie: Din inițiativa lui C. Z. Codreanu se constituie, la București, Garda de Fier, ca partid politic reprezentînd Mișcarea Legionară în bătălia angajată pentru combaterea comunismului

1930, noiembrie 8: La București este inaugurat primul sediu al GDF

1931, ianuarie 11: Ion Mihalache, ministru de interne în guvernul G.G. Mironescu, dispune, prin tr-un Jurnal al Consiliului de Miniștri, prima dizolvare a GDF

1931, februarie 26: Începe procesul GDF

1931, martie 27: Curtea de Apel din București (Secția a V-a) pronunță achitarea în unanimitate a adepților GDF

1931, iunie 1: Sub denumirea Gruparea C.Z. Codreanu, LAM debutează în campaniile electorale, avansînd propuneri în 17 județe, dar, obținînd numai 34.183 de voturi, nu reușește să pătrundă în Parlament

1931, august 31: În alegerile parțiale din județul Neamț participă și C.Z.Codreanu, care, obținînd 11.303 voturi pentru Adunarea Deputaților, este ales deputat, oferind, astfel, LAM satisfacția primei victorii electorale

1931, decembrie 3: Debutul parlamentar (neconvingător) al lui C.Z.Codreanu, printr-un discurs la Cameră în cadrul discuțiilor pentru pregătirea răspunsului la Mesajul Tronului

1932, martie: Guvernul Iorga–Argetoianu dispune a doua dizolvare a GDF

1932, aprilie: Cu 5.600 de voturi, GDF obține o nouă victorie electorală în alegerile parțiale din județul Tutova

1932, iulie 17: În alegerile generale, GDF obține 70.000 de voturi, adică cinci locuri în Cameră, printre deputați aflîndu-se C.Z. Codreanu (Cahul), Ion Zelea Codreanu (Tutova) și M.Stelescu (Covurlui)

III. Mișcarea legionară și armata

1. „Notă, 20 octombrie 1938

De către cercuri neidentificate încă, se trimite din Capitală, la mai mulți ofițeri superiori și generali, un manifest — alăturat în transcriere — multiplicat la mașina de scris, nesemnat și intitulat «Camarade».

Acest manifest după ce face o critică sumară și defavorabilă situației interne a României, insistă asupra armatei noastre, încercînd să pretindă că atît înarmarea țării este cu totul în tr-o stare inferioară și necorespunzătoare datelor oficiale, cît și că avansurile ofițerilor generali nu s-au făcut după criterii obiective.

În continuare, manifestul pretinde că se apropie cel mai groaznic cataclism al neamnului nostru, indicînd pe generalul I.Antonescu ca «singura persoană capabilă să aducă o schimbare a situației».

La sfîrșit se aduce la cunoștință diferiților destinatari că li s-a rezervat un loc frumos în «salvarea țării», indicîndu-li-se gruparea, secția și grupa cărora sînt repartizați.

Se menționează că manifestul este multiplicat cu numeroae greșeli, trădînd o persoană fără exerciții de dactilografie.

Manifestul:

«Camarade,

Călăii de la München au amînat numai pericolul războiului. Să fim atenți. O apropiere de statele naționaliste este bine venită.

În interior, impozitele se irosesc la sinecure: controlorii speciali și generalii consumă, dar nu produc; rezidenții îmbuibați au distrus unirea. Cota de clowni (Marta, Gane, Honzu, Pop, Negruzi, au distrus unirea dovedesc marea imbecilitate.

În vremurile astea critice, trupa de operetă a Guvernului este prezidată de un popă lacom de bani și de afaceri. Oameni de talia lui Maniu, Titulescu, Vaida sînt ostracizați. În sarcina oamenilor mari „Cancelarul chior" (Armand Călinescu, n.n.), a trimis la ocnă floarea țării. Jalea și ura mocnește în fiecare casă. Justificarea crimei lor: au iubit pe Țară și Rege.

Valul demoralizării a atins mai profund în oștire; jidanul hoț Glatz a fost doborît, după ce a furat ca în codrul Vlăsiei și a distrus armarea oștirii. A fost înlocuit cu un străin care nici românește nu știe.

Armarea și echiparea oștirii este în aceași stare groaznică. Nu avem puști, mitraliere, armament de instruire, antitanc și antiaerian, carele de luptă — același fier vechi „Renault". Artileria ușoară și grea n-a primit măcar un tun. Muniția veche și grea. Aviația fără aparate, deși anual încasează din timbrul aviatic 1.500.000.000 lei.

Magaziile de mobilizare sînt goale. Nu avem haine, cămăși și bocanci nici pentru efectivul de pace.

Fortificarea țării, o imposibilitate materială. Miliardele aruncate în beton, fără armanent, erau necesare înzestrării oștirii.

Gh. „Zizi" Cantacuzino – Grănicerul (1869–1937) decorat de Căpitan (Gilești, 1934)

Sîntem mai răi ca turcii!

Instabilitatea legilor de organizare demoralizează. În octombrie 1937, apare Legea Deblocării; în iunie 1938, vine Legea Blocării cu avansarea a 2 generali de Corp și 6 de Divizie.

În martie 1938, se modifică Legea Avansărilor în Armată și, în iunie același an, caporalul Argeșeanu o modifică din nou în folosul lui și al cîtorva generali răsuflați.

Avansările din iunie 1938 au distrus moralul și stabilitatea legală. Generali recunoscuți capabili: Manu, Samsonovici, Sichitiu, Cănciulescu, Rizeanu, Todicescu sînt deblocați la 1 noiembrie 1937. Peste șase luni sînt avansați (generali de Corp: generalul Florescu, de două ori paralizat, generalul Motoș, distrus de Rege la manevrele din 1937, și 8 generali de Divizie, printre care a figurat și mare hoț Glatz.

Războiul la ușă ne așteaptă. Oștirea este demoralizată și comandamentul nul; va lupta cu pumnii și cu dinții, cum dorea boul de Mărdărescu. Redresarea ei și a țării în mod viguros și energic nu o poate face decît un singur om miraculos: Antonescu. Cine fuge de acest om providențial, vrea răul țării și al armatei!

Luptați pentru salvarea țării și a oștirii. Se apropie cel mai mare cataclism al Neamului nostru.

Hotărîți să ne jertfim viața, vi-o cerem și pe a dvs. Fiți discret. Veți avea un loc de frunte în salvarea României. Faceți parte din Gruparea „d", Secția 14, Gruparea 28.

Trăiască România!»".

*

2. „Marele Stat Major/Secția XI-a/ Biroul 2/Spre știință/Nr. 226.267/-B/18 februarie 1941/Marele Stat Major/Secția 2-a/către/Ministerul Apărării Naționale/Urmare la nr. 224.049, din 30 ianuarie 1941/Nr. 225.944, din 12 februarie 1941

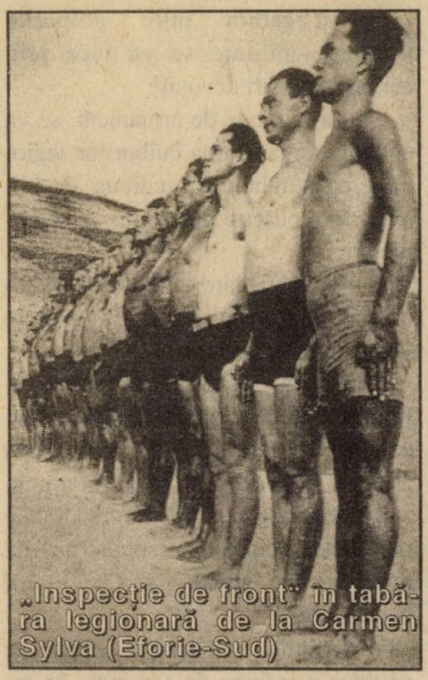

„Inspecție de front" în tabăra legionară de la Carmen Sylva (Eforie-Sud)

Am onoarea a face cunoscut următoarele:

Marele Stat Major este informat că legionarii care au luat parte la rebeliunea de la 21 – 24 ianuarie a.c. încearcă să organizeze în Armată «Cuiburi Militare» cu ajutorul legionarilor concentrați.

În acest scop, s-ar fi dat următoarele instrucțiuni:

- Ofițerii de rezervă (legionari), la sosirea lor în cazarme, vor organiza imediat «Cuiburi Militare» cu ofițerii activi, simpatizanți ai mișcării legionare.

La fel vor proceda subofițerii și ostașii legionari îndată ce ei vor fi concentrați (unii vor cere concentrarea în mod benevol), vor lua contact cu camarazii lor de sub arme și se vor constitui în «Cuiburi Militare Secrete».

- Cînd într-o unitate vor fi constituite mai multe «Cuiburi Militare», ofițerul cel mai mare în grad, șef de cuib, va lua comanda grupului legionar, militar, din acea unitate.

1932, octombrie 20: Se constituie Grupul „Axa" (care, în 1933, va edita și revista cu același nume), format din Mihail Polihroniade, Alexandru Constant, Ion V.Vojen, Vasile Christescu, Vasile Marin, Vladimir Dumitrescu, Radu Gyr, Alexandru Basarab ș.a. Grupul s-a încadrat în ML

1932, decembrie 10: La zece ani de la debutul „Mișcării de la '22", se procedează la organizarea LAM, constituindu-se cele patru sectoare pe București. Căpitanul înființează, printr-un „ordin de zi", cel dintîi grad superior în ierarhia legionară: gradul de comandant legionar, la care au fost avansați următorii: Ion Banea, Ion Belgea, Ion Blănaru, Ion Dumitrescu, Andrei C. Ionescu, Victor Silaghi, Mihail Stelescu, N.Totu, Traian Cotigă și Tănase Antohi

1933, august 4: Se termină lucrările la Casa Verde din București

1933, decembrie 10: Printr-un Jurnal al Consiliului de Miniștri, premierul liberal I.G.Duca dispune cea de a treia dizolvare a GDF

1933, decembrie 29: Pe peronul gării din Sinaia, premierul I.G. Duca este asasinat de o echipă legionară: Nicolae Constantinescu, Ion Caracica și Doru Belimace („Nicadorii")

1934, martie: Un nou proces al GDF, la Consiliul de Război

1934, septembrie: Ruptura dintre C.Z. Codreanu și Mihail Stelescu

1935, ianuarie 1: Printr-o „circulară" a Căpitanului, se prezintă bilanțul celui mai greu an din istoria Mișcării Legionare: 18.000 de arestări, 300 în închisori și 19 morți

1935, martie 20: Prin voința Căpitanului, se constituie, ca organ politic al ML, Partidul Totul pentru Țară, al cărui președinte este desem-

nat generalul Gh. (Zizi) Cantacuzino–Grănicerul

1935, decembrie 6 – 1936, aprilie 5: C.Z. Codreanu redactează primul volum din lucrarea cu caracter memorialistic și doctrinar *Pentru legionari.*

1936, aprilie 2: Apare, la Sibiu, *Cranii de lemn*, de Ion I.Moța

1936, aprilie 2-3: Lucrările Congresului studențesc național de la Tg.Mureș

1936, iulie 16: Este asasinat Mihail Stelescu, „pedepsit" pentru „trădare", de către o echipă de zece legionari, compusă din Iosif Bozîntan, Ion Caratănase, Ion Bogdan ș.a. („Decemvirii"), cu toții condamnați, ca și „Nicadorii", la detenție pe viață

1936, octombrie 1: Apare la Sibiu, la Tipografia „Vestemean" și prin grija lui N.Petrașcu, volumul întîi al lucrării *Pentru legionari*, de C.Z.Codreanu

1936, octombrie 25: Se înființează Corpul Muncitoresc Legionar (comandat de ing. Gh.Clime, apoi de D.Groza)

1936, noiembrie 6: Ia naștere Asociația Prietenilor Legionari (prof. C.Șumuleanu, prof. Eugen Chirnoagă, ing. Eugen Ionică, Zoe Sturdza, Maria Beiu–Palade ș.a.)

1936, noiembrie 24: Din București, pleacă spre Spania, pentru a lupta de partea forțelor naționaliste ale g-ralului Franco, împotriva comuniștilor, echipa celor șapte comandanți legionari (Ion I.Moța, Vasile Marin, Gh. Clime, N.Totu, Alexandru Cantacuzino, Bănică Dobre și preotul Ion Dumitrescu–Borșa), însoțiți de generalul Gh. Cantacuzino–Grănicerul. Pe timpul absenței din țară a acestuia din urmă, Căpitanul desemnează pe pro-

● Legătura între grupurile legionare militare se va face prin curieri legionari devotați.

● La fabricile de armament, se va continua organizarea cuiburilor legionare, constituindu-se «cuiburi de mitralieră», «pușcași mitraliori» și «carabinieri».

Pe lîngă fiecare garnizoană și fabrică de armament se va organiza și un «cuib de șoferi tanchiști».

● Cînd Armata va fi chemată să reprime din nou pe rebeli — moment ce se speră de autorii instrucțiunilor a fi apropiat, legionarii încadrați în unități — profitînd de momente favorabile (busculadă, ciocnire, semnal dat de rebeli etc.) — vor împușca pe ofițerii comandanți.

Concomitent cu această acțiune, se va duce o acțiune de asasinare în incinta cazărmilor, contra ofițerilor rămași, vizîndu-se în special ofițerii superiori în grad (de la căpitan în sus). Această acțiune se va executa fie de elemente îndrăznețe de sacrificiu, fie de legionarii care au reușit să primească însărcinări în apropierea ofițerilor (santinelele, furieri, popotari etc.).

● Instrucțiunile recomandă — pentru reușita celor propuse — ca legionarii să adopte, de circumstanță, o atitudine corectă, disciplinară și un fals devotament, care să înlăture oriice suspiciune asupra lor.

● Se cere tuturor șoferilor și comandanților legionari să muncească zi și noapte astfel ca în timp de o lună întregul aparat să fie pregătit și bine organizat.

Față de cele semnalate mai sus, Marele Stat Major reamintește ordinele deja date, ca toți comandanții — de toate gradele — să acorde deosebită atențiune stării de spirit în unitățile lor și să ia toate măsurile pentru a preveni orice încercare de propagandă sau activitate politică în unități.

Acest ordin s-a comunicat tuturor MU, pînă la Brig. Mixtă inclusiv.

MU vor transmite ordinul «confidențial–personal» comandanților de unități corp aparte, care îl vor păstra în casa corpului, aducînd la cunoștința ofițerilor activi în subordine numai părțile ce îi privesc.

Nu se transmite ordinul serviciilor și unităților corp aparte mai mici.

Comandanții acestor unități și șefii de servicii vor fi adunați la MU și vor fi făcuți atenți asupra acestei chestiuni.

Șeful Marelui Stat Major/General/Ioanițiu/Șeful Secției II-a/Lt.Colonel/R.Dinulescu".

*

3. „Marele Stat Major/Secția 2/Birou 2/Notă asupra/Propagandei comuniste și legionare în armată

A. Propaganda comunistă

S-a înființat recent o organizație cu caracter subversiv, denumită «Munca antimilitară», ai cărei membri — agenți comuniști — urmăresc scopul:

● de a crea — prin orice mijloc — simpatizanți printre ofițeri și ostași;

De straja la mormîntul lui Moța și Marin (13 septembrie 1940)

Căpitanul printre osemintele eroilor din Războiul reintregirii (Predeal, 1937)

● a discredita armata, făcînd propaganda în cazărmi, prin sistemul de la om la om;

● a specula orice nemulțumire și orice împrejurare, denaturîndu-le și precizîndu-se sub o înfățișare care să atragă de partea mișcării comuniste pe ostași.

B. Propaganda legionară

Teme de propagandă folosite de legionarii rebeli:

a. tratamentul, hrana, echipamentul și cazarea ostașilor;

b. soldele insuficiente;

c. compararea tratamentului aplicat trupelor germane, pe care legionarii îl prezintă ca ideal, cu acela al ostașilor români;

d. apologia rebeliunii de la 21–24.01.1941, prezentată într-o lumină falsă;

e. colportarea de diferite zvonuri fanteziste, prin care se caută să întrețină, în rîndurile ostașilor, o stare de spirit defavorabilă actualei conduceri. (...)

Lansează zvonuri prin care amenință pe ofițeri, arătînd că aceștia vor fi pedepsiți. În acest sens, dau exemplu asasinarea ofițerilor închiși la Jilava.

Insinuează că au întocmit în acest scop «liste negre».

Trăgînd învățăminte din insuccesul rebeliunii de la 21 ianuarie, conducerea legionară a prevăzut:

a. formarea de «șoferi tanchiști», recomandînd, în acest scop, ca șoferii legionari să se înroleze în unitățile de tancuri;

b. crearea unui număr cît mai mare de piloți aviatori legionari, prin urmarea cursurilor de pilotaj a Școlii de aviație civile. S-a făcut apel în acest sens la studenții legionari din școlile politehnice.

În adunările ce se țin pe la diferiți legionari, aceștia au hotărît ca tactică de luptă întrebuințarea în regimente a unui număr cît mai mic de oameni, pentru realizarea planurilor ce urzesc. Astfel, s-a dat ordin concentraților și recruților (legionari) că, dacă va fi nevoie la un moment dat, să se procedeze astfel:

● un ofițer (legionar) să imobilizeze cu revolverul pe comandantul regimentului în biroul său;

● telefonistul, care va trebui să fie tot legionar, să nu mai dea legătura cu comandamentul, iar

● plantonul de la cabinet, tot legionar, să spună că dl. comandant este ocupat și să nu lase pe nimeni să intre.

Prin acest mod se speră a se da timp rebelilor din oraș a-și pune în aplicare planurile lor, înainte ca intervenția armatei să se producă".

IV. SSI despre Mișcarea Legionară

„SSI/14 august 1941/Strict secret/Notă

În ultimul timp, se constată în rîndurile legionarilor o stare de profundă agitație și efervescență, precum și o serie de consemne și dispoziții pentru ca toți «să fie gata», anunțîndu-se

fesorul Vasile Christescu la conducerea Partidului Totul pentru Țară

1937, ianuarie 13: Ion I.Moța și Vasile Marin sînt uciși pe frontul războiului civil din Spania, la Majadahonda

1937, februarie 13: La București, solemnitatea înmormîntării lui Ion I.Moța și Vasile Marin, desemnați „mucenici" legionari

1937, februarie 22: Apare revista „Buna Vestire"

1937, octombrie 9: Moartea generalului Gh. („Zizi") Cantacuzino–Grănicerul; în locul său, ca președinte al Partidului Totul pentru Țară, este desemnat, în zilele următoare, ing.Gh. Clime

1937, decembrie 20: La alegerile parlamentare generale, Partidul Totul pentru Țară, beneficiind și de avantajele unui „pact de neagresiune" electoral încheiat cu PNT (Iuliu Maniu), PNL (Gh.I. Brătianu), Partidul Evreiesc și Gruparea C. Argetoianu, a obținut rezultate cu totul remarcabile: 478.368 de voturi, adică 15,5% din sufragiile exprimate, ceea ce-l plasa pe locul al treilea, după PNL și PNȚ, între partidele politice beneficiind de sufragiile publicului

1938, ianuarie 13: Se înființează, sub comanda principelui Al. Cantacuzino, Corpul Moța–Marin

1938, februarie 4: Ia ființă Corpul legionar al foștilor militari

1938, februarie 21: C. Z. Codreanu hotărăște autodizolvarea Partidului Totul pentru Țară

1938, aprilie 17: Arestarea lui C. Z. Codreanu. În zilele următoare, se constituie un grup pentru coordonarea legionarilor nearestați: Radu Mironovici, Ion Belgea, Iordache Nicoară, Ion Antoniu și Horia Sima

1938, aprilie 19: C. Z. Codreanu este judecat și condamnat la șase luni închisoare

1938, mai 24: Regele Carol al II-lea introduce pedeapsa cu moartea

1938, mai 23–27: În fața Tribunalului Militar al Corpului de Armată 2 din București, se desfășoară „procesul" înscenat lui C. Z. Codreanu, acuzat de crima de trădare pentru deținerea și reproducerea în public a unor acte interesînd siguranța statului; pentru delictul de uneltire contra ordinii sociale și pentru crima de răzvrătire. Finalmente, C. Z. Codreanu a fost condamnat la zece ani muncă silnică, șase ani degradare civilă, 5.000 lei amendă și 2.000 lei cheltuieli de judecată

1938, iunie 16: Ion Belgea reorganizează Comandamentul de conducere al ML, cu C. Papanace, Horia Sima ș.a. Ion Belgea va fi arestat în iulie 1938, succedîndu-i Ion Antonescu, care, capturat la rîndu-i, va transmite comanda lui C. Papanace

1938, iulie 23: În urma arestării lui C. Papanace, comanda este preluată de Horia Sima

1938, septembrie–octombrie: Se organizează așa-numitul Comandament de prigoană al ML, cu Vasile Christescu, Alexandru Cantacuzino, preotul Ion Dumitrescu–Borșa, Horia Sima, C. Papanace, N. Petrașcu. Din închisoarea de la Rm. Sărat, unde era deținut, Căpitanul, prin soția sa, Elena Codreanu, numește în fruntea Comandamentului pe Vasile Christescu

1938, noiembrie 29–30: Noaptea Sfîntului Andrei. Din închisoarea de la Rm. Sărat sînt preluați pentru a fi transportați la Jilava C. Z. Codreanu, „Nicadorii" și „Decemîn acest sens de către agitatorii legionari că biruința mișcării este apropiată.

Situația de tensiune este provocată de către diferiți agitatori, care, difuzînd printre legionari că Ministerul Propagandei a comunicat printr-o circulară secretă că, MS Regele și Conducătorul Statului vor fi în Capitală în jurul datei de 15 august a.c., desfășurară o vie activitate de insinuări pe tema «răspunderii» guvernului în executarea pedepsei capitale a celor ce au comis asasinatele din 26 și 27 noiembrie 1940.

Fără a se invoca de către agitatori nici un ordin precis dat de organizație în acest sens, pentru a nu se compromite și alți fruntași legionari, se observă totuși o acțiune, care, exaltînd diferite elemente mai fanatice și lipsite de discernămînt, caută să sugereze ideea atentatului.

Această acțiune de insinuări și persuasiuni a fost observată că se desfășoară în special față de rudele celor executați odată cu colonelul Zăvoianu.

În cadrul aceleiași acțiuni de propagandă, se lansează zvonul, lipsit de preciziuni, că «se va întîmpla ceva», tot în jurul datei de 15 august a.c.

Din cele expuse mai înainte, rezultă că unii conducători legionari speră într-un act necugetat, săvîrșit izolat pentru a nu atrage responsabilitatea mișcării, urmînd astfel dobîndirea unui nou «prestigiu de teroare» asupra maselor, după cum nu este exclusă presupunerea ca această întreagă acțiune să se încadreze în planul general de propagandă al mișcării, avînd drept scop ca, prin zvonuri anunțînd fapte ce nu se mai realizează, să se mențină încordată atenția maselor asupra mișcării legionare și asupra posibilităților acesteia".

V. Asasinatele de la Jilava (26/27 noiembrie 1940)

1. „Președinția Consiliului de Miniștri/Secretariatul General/Nr. 3.080/ Comunicat/Președinția Consiliului de Miniștri comunică:

În noaptea de 26/27 noiembrie (1940), cu ocazia deshumării osemintelor de la Jilava, legionarii care lucrau la această deshumare au pătruns în închisoare și au împușcat pe unii dintre deținuții politici aflați acolo și considerați ca autorii principali ai crimelor săvîrșite împotriva Căpitanului și legionarilor, sub fostul regim.

Generalul Antonescu, Guvernul și Mișcarea Legionară reprobă acest act. Dintru început, Guvernul Antonescu a opus la baza noului regim ideea de legalitate și justiție, iar Mișcarea Legionară s-a înscris în același cadru de ordine și legalitate.

Se vor aplica sancțiuni severe.

Mișcarea Legionară a hotărît încadrarea strictă și riguroasă în ordinea de stat a tuturor membrilor ei și sancționarea exemplară a acelora care se vor abate de la ordinea legală.

Comandamentul Mișcării Legionare face următorul apel:

I. Antonescu și C. Z. Codreanu, la Predeal (iarna 1937/1938)

«Legionari,

În momentele de față, trebuie să avem o singură lege: salvarea Țării.

Orice inițiativă, orice acțiune în afara ordinii de stat amenință Patria. Legiunea a făcut sacrificii sfinte pentru salvarea Patriei.

Orice abatere de la disciplina Patriei este astăzi crimă de trădare, iar toți cei vinovați vor fi sancționați cu severitate de legile Țării și ale Mișcării Legionare.

Ordon tuturor legionarilor să meargă pe linia Căpitanului, de disciplină și ordine desăvîrșită.

Este legământul nostru față de Căpitan.

Camarazi: ordine și disciplină!/ Trăiască Legiunea și Căpitanul/ Horia Sima/27 noiembrie 1940»".

*

2. „România/Comand.Militar al Capitalei/Parchetul Trib. Militar/București/Nr.30.378/1940, luna XII, ziua 12/Parchetul Trib. Militar al Comand. Militar al Capitalei/către/Ministerul Apărării Naționale/Subsecret. de Stat al Armatei de Uscat/Cabinetul D-lui Ministru/La ord. nr. 11.773/1940

Am onoarea a înainta, alăturat, tabel de deținuți politici, împușcați la Închisoarea militară Jilava, în noaptea de 26/27 noiembrie 1940.

Prim.Procuror Militar/Lt. Col.Magistrat /T.Tomița

Tabel nominal

De deținuții politici împușcați în noaptea de 26/27 noiembrie 1940, la Închisoarea militară Jilava

1. **Moruzov Mihail,** civil
2. **Gherovici Ștefan,** colonel
3. **Iamandi Victor,** civil
4. **Damian Fredrich,** maior
5. **Cinghița Traian,** sublocotenent
6. **Marinescu Gabriel,** general
7. **Zeciu Vasile,** colonel
8. **Macoveanu Aristide,** maior
9. **Argeșanu Gheorghe,** general
10. **Dinulescu Iosif,** maior
11. **Bengliu Ion,** general
12. **Popescu C-tin,** civil
13. **Nițu Ștefan,** plutonier adjut.
14. **Neacșu Crăciun,** plutonier
15. **Oancea Gheorghe,** plutonier
16. **Zăinescu Niculae,** plutonier
17. **Tașcă Vasile,** plutonier
18. **Sârbu C-tin,** plutonier
19. **Moisescu Vasile,** plutonier
20. **Gheorghiu Petre,** agent
21. **Bularda Niculae,** plutonier
22. **Nicolescu Gheorghe,** plutonier
23. **Bărbulescu Niculae,** plutonier
24. **Stănciuc Ion,** plutonier
25. **Lalescu Stan,** plutonier
26. **Radu Mihai,** plutonier
27. **Boghici Petre,** plutonier
28. **Mărculeț Olimpiu,** plutonier
29. **Marin D-tru,** plutonier
30. **Zugravu Eugen,** plutonier
31. **Ichim Gavril,** plutonier
32. **Coman Paraschiv,** plutonier
33. **Balint Ion,** plutonier
34. **Niki Ștefănescu,** civil
35. **Blebea Alexandru,** maior
36. **Comșa Gheorghe,** civil
37. **Găman Niculae,** civil
38. **Bouleț C-tin,** civil
39. **Bileca Niculae,** civil
40. **Bileca D-tru,** civil
41. **Dumitrescu Spiru,** civil
42. **Constantinescu Laurențiu,** civil
43. **Horvat Victor,** civil
44. **Horvat Iuliu,** civil
45. **Reiner Otto,** civil
46. **Niculescu Bonea,** civil
47. **Panova Ion,** civil
48. **Vârfurianu Mihail,** civil
49. **Diculescu Virgil,** civil
50. **Malenschi Petre,** civil
51. **Culețu C-tin,** civil
52. **Balint Marius,** civil
53. **Petre Tudor,** civil
54. **Bobocea Gheorghe,** civil
55. **Miron Tudor,** civil
56. **Georgescu Marin,** civil
57. **Blăniță Vasile,** civil
58. **Patriciu Pavel,** civil
59. **Iordan Ion Iordănescu,** civil

virii". Toți cei 14 deținuți au fost uciși prin strangulare pe drum (Pădurea Tîncăbești), sub pretextul tentativei de „fugă de sub escortă". În întreaga țară se declanșează un val de prigoană antilegionară

1939, ianuarie–februarie: În urma prigoanei autorităților carliste, numeroși legionari (C.Papanace, Horia Sima, Ion Victor Vojen, Alexandru Constant ș.a.) s-au refugiat în Germania, ceea ce a constituit cel dintîi exil legionar (1939–1940)

1939, ianuarie 26: Asasinarea profesorului Vasile Christescu

1939, mai: Se constituie, la Berlin, Comandamentul legionar din Germania, în frunte fiind desemnat preotul Ion Dumitrescu–Borșa

1939, septembrie 21: Asasinarea premierului Armand Călinescu, considerat „călăul Legiunii", de către o „echipă a răzbunătorilor": Miti Dumitrescu, Cezar Popescu, Traian Popescu, Nelu Moldoveanu, Jan Ionescu, Jan Vasiliu, Marin Stănciulescu, Isaia Ovidiu și Gh. Paraschivescu. Cu toții au fost executați și expuși la locul crimei

1939, septembrie 21–22: „Noaptea cuțitelor lungi". Execuția a peste 250 de legionari din toate județele și din lagărele și închisorile în care fuseseră depuși (Rm. Sărat, Vaslui, Miercurea Ciuc, Spitalul Militar Brașov)

1940, ianuarie: Conducerea grupului legionar de la Berlin este trecută lui Horia Sima și C. Papanace

1940, martie, mai: Mai multe „delegații legionare" pornesc din Berlin spre țară. La 19 mai, este arestat, în Banat, Horia Sima. A fost transferat la București, unde are convorbiri cu Niki Ștefănescu, șeful

Siguranței, și M. Moruzov, șeful Serviciului Secret Român, apoi, în iunie, cu oamenii regelui Carol al II-lea, cu suveranul însuși

1940, iunie 22: Regele Carol al II-lea procedează la desființarea Frontului Renașterii Naționale, pentru a pune bazele Partidului Națiunii, al cărui șef se instalează. În ziua următoare, Horia Sima recomandă legionarilor înscrierea în noul partid

1940, iunie 27: Horia Sima are o întrevedere cu generalul Ion Antonescu, aflat pe atunci în serioase divergențe cu regele Carol al II-lea și anturajul său pe motivul admiterii notelor ultimative sovietice și evacuării Basarabiei și nordului Bucovinei

1940, iunie 28: Horia Sima este cuprins în guvernul Gh.Tătărescu ca ministru subsecretar de stat la Educație Națională

1940, iulie 4: Formarea guvernului I.Gigurtu, în care sînt cuprinși mai mulți legionari, ca titulari: Horia Sima (Culte și Arte), Vasile Noveanu (Inventarul Avuției Statului), iar Augustin Bidianu ca ministru subsecretar de stat la Finanțe

1940, iulie 7: A treia audiență a lui Horia Sima la regele Carol al II-lea. Suveranului i se solicită formarea unui guvern de nuanță legionară, dar cererea, nefiind acceptată, determină demisia din cabinetul I.Gigurtu a liderului ML

1940, iulie: Se constituie așanumitul For Legionar care răspunde de destinul Mișcării: colonel Ștefan Zăvoianu, Popescu–Buzău, Aristotel Gheorghiu, Vasile Iașinschi, Corneliu Georgescu, prof.Traian Brăileanu, Ilie Gârneață, Mile Lefter, Radu Mironovici și, bineînțeles, Horia Sima

60. **Lascenco Niculae,** civil
61. **Negulescu D-tru,** colonel
62. **Panaitescu Anibal,** colonel
63. **Popescu Alexandru,** maior
64. **Radu Pascu,** civil".

VI. Rebeliunea legionară

1. „Comandamentul Militar al Capitalei/Stat Major/Biroul 3/Istoricul evenimentelor din zilele de 20–23 ianuarie 1941

Ziua de 20 ianuarie 1941

● La ora 20, domnul general Niculescu Cociu, comandantul Pieței București, informează CMC că grupuri compacte de legionari încolonați se îndreaptă dinspre str. Povernei către Piața Brătianu.

S-a alarmat Batalionul 1 Infanterie Ușoară și Batalionul Care Luptă din cazarma Malmaison.

● La ora 20,20, domnul ministru Rioșanu anunță Comandamentului că grupuri de legionari îmbrăcați în uniforme manifestează în fața statuii Mihai Viteazul, contra anumitor membri din guvern.

S-a alarmat Divizia 3 (domnul general Boiteanu).

Ofițerii comandamentului s-au prezentat toți la serviciu. S-a reluat legătura telefonică și prin radio cu Președinția Consiliului de Miniștri, Ministerul de Interne, MAN și MStM.

● În cursul nopții a sosit la comandament, prin telefon, informația că bande înarmate terorizează și jefuiesc populația civilă din cartierele: Calea Călărașilor, str. Lucaci, Calea Văcărești și Calea Dudești.

● Trupele Diviziei 3 și-au ocupat sectoarele conform planului de acțiune.

Ziua de 21 ianuarie 1941

În tot cursul dimineții, bande de legionari înarmați au început baricadarea în diferite imobile ocupate de evrei și instituții publice.

● La Prefectura Poliției Capitalei, circa 3.000 legionari înarmați.

● Postul de radio a fost ocupat de rebeli, de unde au lansat diferite știri alarmante pentru populație că: armata s-a răzvrătit și e alături de legionari și că legionarii stăpînesc întreaga țară.

● Un car de luptă al Regimentului 35, sub comanda sublocotenentului în rezervă Tomescu, care supraveghează clădirea Gardienilor Publici, a fost capturat de rebeli și băgat în curtea localului Gardienilor Publici.

● S-a numit prefect al Poliției Capitalei domnul general Mitrea Vasile, însă nu a putut să ia comanda Prefecturii, deoarece legionarii blocați acolo n-au voit s-o predea.

Un pluton care de luptă a fost atacat de rebeli în fața Prefecturii. Comandantul plutonului a deschis foc și a omorît 2 rebeli legionari.

● S-a continuat masacrarea populației civile și jefuirea și devastarea magazinelor din cartierele: Văcărești, Dudești, Moșilor, Călărași etc.

Armata a intervenit în cursul nopții numai la cîteva locuințe pentru a captura pe jefuitori. S-au arestat 64 devastatori.

● În cursul nopții de 21/22 ianuarie 1941, s-a continuat de către legionari cu jefuirea diferitelor case ocupate în majoritate de evrei și parte de cetățeni români.

● Legionari rebeli au tras clopotele de la toate bisericile din Capitală.

Ziua de 22 ianuarie 1941

● La ora 10, s-a primit ordin de la Președinția Consiliului de Miniștri să se aplice planul de acțiune întocmit de CMC.

S-a concentrat la Președinția Consiliului de Miniștri un grup de forțe compus din: Regimentul 2 Grăniceri, Batalionul 1 Infanterie Ușoară, Batalionul 2 Infanterie Ușoară, Batalionul 2, Regimentul 2 Care Luptă, Regimentul 1 Care Luptă (un batalion)

și una baterie artilerie 75 mm cu care să se reducă pe rînd centrele de rebeli.

La ora 10,30, statul major al Comandamentului Militar al Capitalei s-a deplasat la Președinția Consiliului de Miniștri, rămînînd la CMC căpitanul Tudose Zaharia, cu garda dată de Regimentul 21 Infanterie, pentru paza localului Comandamentului și diferite relații.

La ora 11, s-a început cu reducerea centrului de la Gardienii Publici, făcîndu-se somațiunile legale, la care rebelii au răspuns cu focuri de armă, fără ca armata să fi început să tragă.

La această nouă provocare, Regimentul 2 Grăniceri, sprijinit de 5 care de luptă, a deschis focul. Acțiunea a durat 1 1/2 oră.

La ora 12,30, rebelii au capitulat, predîndu-se și depunînd armele cu care erau înarmați. S-a făcut curățirea clădirii de către echipe de curățire.

S-au predat circa 600 rebeli.

La ora 15, s-a pornit la reducerea centrului de rebeli din str. Roma, angajîndu-se Regimentul 2 Grăniceri pe str. Bonaparte, iar Batalionul 1 Infanterie Ușoară pe str. Paris. Trupele au fost sprijinite de care de luptă.

Rebelii erau baricadați în foarte multe case atît pe str. Roma, cît și pe str. Londra și Washington. Somațiunile n-au mai fost făcute, deoarece rebelii au deschis focul încă de pe str. Washington nr. 13, casa d-lui Iunian. Armata a trebuit să reducă casă cu casă, sub focul continuu al rebelilor, care baricadaseră străzile cu mașini furate și care aruncau benzină aprinsă asupra carelor.

Asediul armatei a durat pînă a doua zi dimineață, cînd localul a fost ocupat și curățat.

Ziua de 23 ianuarie 1941

● În dimineața zilei de 23 ianuarie, concomitent cu ocuparea sediului din str. Roma, Batalionul 2 Infanterie Ușoară, însoțit de 4 care de luptă, a somat casa Malaxa și vila Lupeasca din Aleea Vulpache, unde erau adăpostiți rebelii. Casa Lupeasca a fost ocupată fără luptă, pe cînd casa Malaxa a fost ocupată în urma unui schimb de focuri care a durat 1 oră.

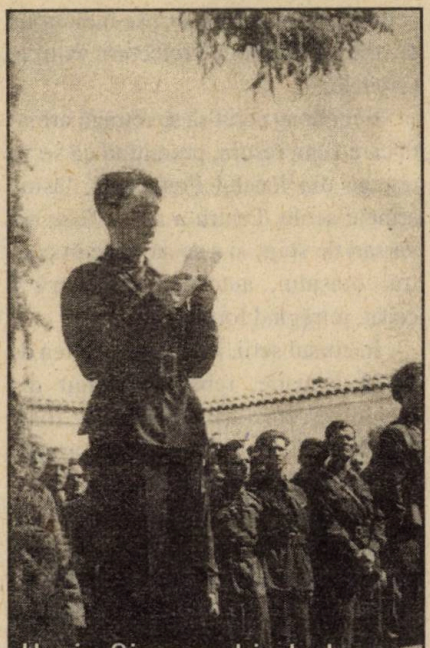
Horia Sima vorbindu-le camarazilor (13 sept. 1940)

În timpul nopții de 22/23 ianuarie, rebelii încolonați au încercat să ajungă în Piața Victoriei. Au fost somați pe calea Victoriei, în dreptul str. Frumoasă, de trupe așezate în dreptul Palatului Elisabeta. Rebelii nu s-au supus și, deschizîndu-se focul, au omorît un căpitan doctor și cîțiva soldați. Armata a ripostat, trăgînd în plin și punînd pe goană pe rebeli.

Aceștia, întorcîndu-se în oraș, au atacat Palatul Telefoanelor, care era păzit de 1 companie din Regimentul 30 Dorobanți. Au atacat și direct, cu focuri din stradă și cu focuri de vis-a-vis, din localul ziarului «Cuvîntul» și fostul local al Străjii Țării. Armata a somat, după care a tras în plin, împrăștiind pe răsculați și împiedicîndu-i să ocupe Palatul Telefoanelor. În cursul zilei de 23 ianuarie, în afară de

1940, septembrie 3: Horia Sima difuzează manifestul prin care se solicită abdicarea regelui Carol al II-lea

1940, septembrie 3–5: Debutul și desfășurarea mișcării anticarliste a legionarilor („revoluția legionară", după expresia lui Horia Sima)

1940, septembrie 4: Demisia guvernului I.Gigurtu și desemnarea generalului Ion Antonescu ca prim-ministru

1940, septembrie 5: Înalt decret regal pentru numirea generalului Ion Antonescu ca prim-ministru cu puteri depline

1940, septembrie 5–6: În urma unor negocieri Horia Sima–Mihai Antonescu (împuternicit de Ion Antonescu), se realizează un acord de colaborare guvernamentală, iar în zori regele Carol al II-lea, sub presiunea manifestațiilor de stradă legionare și la cererea expresă a noului premier, acceptă în sfîrșit să abdice, lăsînd ca urmaș pe fiul său, Mihai I, care a depus jurămîntul în aceeași zi. În după-amiaza zilei respective, la propunerea lui Corneliu Georgescu, Horia Sima este declarat urmaș al lui C. Z. Codreanu la conducerea ML, cu titlul de Comandant. La 20 septembrie, Horia Sima îl va numi secretar general al ML pe prof. Nicolae Petrașcu

1940, septembrie 14: România este proclamată, prin Înalt decret regal, semnat de Mihai I și contrasemnat de generalul Ion Antonescu, Conducător al statului român și președintele Consiliului de Miniștri, stat național-legionar

Componența noului guvern:

Miniștri:

● Ion Antonescu, președintele Consiliului de Miniștri; Apărare Națională

● Horia Sima, vice-președintele Consiliului
● Mihail Sturdza, Externe
● Mihai Antonescu, Justiție
● general C.Petrovicescu, Interne
● Gh.Leon, Economie Națională
● George Crețianu, Finanțe
● lt. col. N. Dragomir, Coordonare Economică
● N. Mareș, Agricultură și Domenii
● Pompiliu Nicolae, Lucrări Publice și Comunicații
● Traian Brăileanu, Educație Națională, Culte și Arte
● Vasile Iașinschi, Sănătate, Muncă și Ocrotiri Sociale

Subsecretari de stat:
● Ion Protopopescu, Finanțe; Inventarul Avuției Publice
● general C.Pantazi, Apărare Națională
● comandor Gh.Jienescu, Aer și Marină
● general Gh.Dobre, Înzestrarea Armatei
● Corneliu Georgescu, Economie; Colonizări și Populația Evacuată
● Alexandru Constant, Presă și Propagandă
● C.Papanace, Finanțe
● Horia Cosmovici, Președinție; Probleme Doctrinare
● col.Alexandru Rioșanu, Interne
● V. Dimitriuc, Economie; Petrol și Exploatări Miniere
● Petre Nemoianu, Agricultură

Secretari generali:
● Vladimir Dumitrescu, Culte
● Traian Herseni, Culte
● Gh.Ghițea, Muncă
● Alexandru Popovici, Sănătate

acțiunile expuse mai sus, se intenționa de armată ocuparea Prefecturii Poliției Capitalei.

Rebelii au cerut să se retragă armata care-i împresura, promițînd că se va retrage din localul Prefecturii, lăsînd armele acolo. Pentru a nu se face noi vărsări de sînge și a se da lupte în centrul orașului, autoritatea militară a cedat, retrăgînd forțele.

În cursul serii, însă și în noaptea de 23/24 ianuarie, rebelii au fugit din localul Prefecturii, luînd și toate armele cu ei. Prinzînd de veste, armata a intervenit, capturînd resturile.

Ziua de 24 ianuarie 1941

În cursul zilei de 24 ianuarie, regimentul 29 Infanterie, plus 1 companie care luptă, a procedat la curățirea următoarelor cuiburi: Centrul Studențesc din Calea Plevnei, Facultatea de Drept, Ministerul de Justiție, Palatul Universul și Universitatea. Ocuparea s-a făcut fără lupte. S-a capturat armament.

În toate aceste zile (21–24 ianuarie), teroarea în oraș era în toi. Bande înarmate terorizau populația, devastînd și omorînd. Militarii prinși izolați erau dezarmați și dezbrăcați de efecte. Poliția și Siguranța nu mai contau. Armata a luat în mînă paza întregii Capitale, instalînd în fiecare sector (Galben, Verde, Negru, Albastru) cîte un regiment cu care de luptă, pentru a asigura ordinea, viața și avutul cetățenilor. Populația a primit armata salvatoare cu lacrimi de bucurie, oferind soldaților țigări și hrană.

Zilele de 25, 26, 27, 28 și 29 ianuarie 1941

Începînd cu ziua de 25 ianuarie, s-a început curățirea orașului și rechiziționări la domiciliu și pe stradă. Au luat parte la aceste operațiuni și elevii Școlii Militare de Infanterie și ofițerii elevi ai Școlii Superioare de Război.

Rezultatele au fost de-a dreptul uluitoare: s-au găsit la sediile legionare, la cuiburi–subgarnizoane etc., precum și la unii fruntași ai mișcării legionare, imense cantități de lucruri furate: bani, bijuterii, tacîmuri de argint, valuri de stofe și pînzeturi, încălțăminte, blănuri, îmbrăcăminte, colonie, borcane cu unt, murături și mobilă. În plus, la toate s-au găsit arme — puști mitraliere, arme militare, pistoale, revolvere și muniții.

În afară de misiunea de ordine și pază în Capitală, intervenind și misiunea de curățire a orașului, s-a făcut o nouă grupare a forțelor, după cum urmează:

1. Grupa trupelor în sectoare:
● Regimentul 1 Vînători plus 1 companie care luptă în sectorul Verde;
● Regimentul 4 Dorobanți plus 1 companie care luptă în sectorul Galben;
● Regimentul 2 Grăniceri plus 1 companie care luptă în sectorul Negru;
● Regimentul 30 Dorobanți plus 1 companie care luptă în sectorul Albastru.

2. Grupa trupelor în Președinție:
● Regimentul 1 Vînători Gardă nr. 2;
● Batalionul 2 Infanterie Ușoară;
● Una companie care luptă.

3. Rezerva Comandamentului Militar al Capitalei:
● Regimentul 29 Infanterie cu 1 batalion la Prefectura Poliției și unul la Siguranța Generală;
● Regimentul 21 Infanterie;
● Regimentul Gardă Călare;
● Regimentul 4 Călărași;
● Regimentul 2 Artilerie Grea;
● Două batalione care luptă.

Cu această regrupare, s-a ajuns la 30.01.1941".

*

2. *„Marile prejudicii aduse intereselor țării și poziținii internaționale a României de acțiunea elementelor iresponsabile ale mișcării legionare.*

(...) Trista experiență ce a urmat (rebeliunii – n.n.) a sfîrșit însă prin a

dovedi chiar și celor dispuși a împinge creditul acordat acestei mișcări pînă la ultimele limite ale toleranței că, prin infiltrarea unor elemente dintre cele mai suspecte și de cele mai multe ori în slujba intereselor străine și datorită unor conducători nedemni de predecesorul lor, lipsiți de valoare morală și neavînd energia de a impune principiile inițiale tendințelor anarhice ale aderenților de ultimă oră, mișcarea atinsese un grad de degenerare care, în aceste momente de replămădire a lumii punea în primejdie directă destinele însăși ale neamului nostru.

Se cunosc rezultatele, pe planul intern, datorate acestei decadențe a Mișcării Legionare; ele au culminat cu criminala rebeliune care condusese țara pe marginea prăpastiei. Pentru ca țara să poată măsura în întregime marile prejudicii aduse intereselor naționale este însă necesar să se recunoască și consecințele pe plan extern.

Este aproape imposibil de a se enumera toate abuzurile comise atît în contra unor reprezentanți diplomatici — prin violarea imunităților recunoscute în toate țările —, cît și a străinilor stabiliți în România, în disprețul principiilor consacrate ale dreptului internațional. (...)

Descinderi la domiciliul unor diplomați străini, vexațiuni și uneori chiar molestări ale acestora deveniseră fapte curente. De asemenea, maltratările de supuși străini arestați de poliția legionară: expulzările nejustificate, de multe ori în scopul de a se crea în unele întreprinderi private locuri rîvnite de autorii acestor măsuri.(...)

De astfel, unele consecințe concrete ale acestor fapte nu au întîrziat a se arăta. Fonduri militare ale țării sînt blocate în Anglia și Statele Unite, iar vase românești și încărcăturile lor, în valoare de alte miliarde sînt reținute în posturile engleze și americane. Aceste măsuri nu sînt cu totul străine de atmosfera creată, prin procedeele întrebuințate, în aceste două țări a căror opinie publică manifestă o deosebită sensibilitate cînd este vorba de atingeri aduse persoanei sau bunurilor supușilor lor.

Horia Sima (în dreapta), la o comemorare a „martirilor Legiunii" (22 septembrie 1940)

- Emil Bulbuc, Presă și Propagandă
- Sterie Duliu, Economie; Colonizări și Populație Evacuată
- Victor Ghirculescu, Agricultură și Domenii; Agricultură
- Iosif Dumitru, Agricultură și Domenii; Zootehnie
- N. Smărăndescu, Agricultură și Domenii; Păduri
- Aristotel Gheorghiu, Finanțe, CAM
- Ilie Olteanu, Finanțe, Cooperație
- Gh.Crișan, Economie Națională
- Paul Iacobescu, Economie Națională
- Horațiu Comaniciu, cancelaria lui Horia Sima

1940, septembrie 20: Horia Sima numește pe noii prefecți, legionari în majoritatea cazurilor, mai puțin în județele Buzău, Prahova, Vlașca

1940, noiembrie 8: Iași, proclamat oficial „Orașul Mișcării Legionare"

1940, noiembrie 23: România aderă la Pactul Tripartit

1940, noiembrie 26–27: Asasinatele legionare de la Jilava

1940, noiembrie 27–28: Asasinarea profesorilor Virgil Madgearu și Nicolae Iorga

1940, decembrie 2: Horia Sima dispune desființarea Poliției legionare

1940, decembrie 19: Ion Antonescu demite pe Mihail Sturdza de la conducerea Ministerului Afacerilor Străine, asumîndu-și interimatul Departamentului

1941, ianuarie 21–23: Rebeliunea legionară

1941, ianuarie 24: Generalul Antonescu declanșează prigoana

împotriva legionarilor, ai căror fruntași se retrag, în majoritate, în Germania

1941, ianuarie 27: Formarea noului guvern Ion Antonescu, fără participarea legionarilor

1941–1944: Al doilea val al emigrației legionare în Germania, unde guvernul nazist îi primește ca „oaspeți ai Marelui Reich", ceea ce s-a tradus în încartiruirea grupului conducător al MI (Horia Sima și alți 12 legionari) la Berkenbrück, lîngă Berlin, iar a restului refugiaților gardiști (aproximativ 1.000) la Rostock. Din 1942, vor fi trimiși în lagărele de concentrare naziste, inclusiv la Buchenwald

1942, decembrie 10–26: Horia Sima fuge clandestin din Germania în Italia, unde este capturat și readus în lagăr

1944, august 23: Cotitura României în al doilea război mondial, răsturnarea mareșalului Ion Antonescu, ruperea alianței cu Germania și trecerea de partea Națiunilor Unite

1944, august 24: Horia Sima condamnă decizia României, apoi organizează emisiuni la „Radio Donau" din Viena și repune în funcțiune Secretariatul General al ML: Corneliu Georgescu, ajutat de Iosif Dumitru și Ion Fleșeriu. Preconizează formarea unui Guvern Național (legionar) Român

1944, septembrie 29: Horia Sima anunță formarea Armatei Naționale, dependentă de Guvernul Național Român în curs de constituire

1944, decembrie 10: Se formează oficial, la Viena, Guvernul Național Român, sub conducerea lui Horia Sima

Vexațiunile aduse unui funcționar al Legațiunii sovietice și arestarea altuia au avut de efect o adevărată criză în relațiunile noastre cu vecinul de la Răsărit cu care este ferma interacțiune a guvernului român de a întreține cele mai bune relațiuni. Datorită acestei crize, au fost suspendate cîtăva vreme negocieri importante avînd ca obiect chestiuni esențiale pentru țara noastră, ca delimitarea fruntariei, repatrierea unora din compatrioții noștri rămași în Basarabia și Bucovina de Nord, încheierea unui tratat comercial. (...)

În sfîrșit, trebuie subliniat caracterul de adevărată trădare a criminalului procedeu al rebelilor care au anunțat că o parte din armată, angajată la frontiera pentru apărarea țării, ar fi împărtășit cauza lor și s-ar fi pus în marș asupra Capitalei. Pe lîngă un revoltant ultragiu adus armatei, care și-a făcut cu prisosință datoria și către care se îndreaptă recunoștința întregii țări, acest fapt ar fi însemnat că frontierele rămăseseră fără apărare, constituia o adevărată încurajare dată celor ce nu așteaptă decît prăbușirea noastră. (...)

Mai mult, unele indicațiuni din ultimul timp par a da un aspect și mai grav chestiunii. Încă de la începutul lunii ianuarie, circulau în cercurile diplomatice din unele capitale, care nu manifestă nici un interes pentru consolidarea statului nostru, zvonuri cu privire la iminența unor grave tulburări interne în România. Anumite personalități oficiale din aceste capitale lăsaseră chiar a se înțelege că se considera posibilitatea utilizării acestor frămîntări lăuntrice pentru realizarea unor aspirații îndreptate în contra țării noastre.

Cum se explică faptul că străinii erau așa de bine informați asupra imineței unei revoluții în România? Concluzia este că ne găsim în fața unei mișcări anarhice care, pentru a-și atinge scopurile, a căror realizare ar fi însmenat prăbușirea morală și materială a țării, nu s-a sfiit a conspira de acord cu cei ce nu au nici un interes să vadă România renăscută. (...)".

VII. Legionarii și războiul antisovietic

1. „Domnule vicepreședinte al Consiliului de Miniștri,

Fericesc guvernul domniei-voastre și pe dl. general Antonescu Ion, Con-

I. Antonescu, Regina-mama și Mihai I, în fața Bisericii Patriarhiei (16 septembrie 1940)

ducătorul Statului, pentru acest război. Vă fericesc pentru că acest război este de însemnătate milenară pentru neamul nostru. Atît de însemnat nu numai pentru că ni se va reîntregi hotarele Patriei, cele de Dumnezeu hărăzite neamului nostru dintru începûtul timpurilor, nu numai pentru că înlătură definitiv pericolul care amenință mereu ființa neamului nostru dinspre răsărit-miazănoapte, ca un crivăț de moarte; nu numai pentru că ne leagă pentru totdeauna într-o vitejească și nobilă frăție de arme cu glorioasele armate germane și italiene; ci, mai ales, pentru că alături de aceste armate, conduse de trimișii lui Dumnezeu, marele Füher Adolf Hitler și marele Duce Benito Mussolini, noi pășim pe căile providenței, întru apărarea Bisericii Creștine, întru apărarea lui Hristos Dumnezeu însuși !

De aceea, toate străfundurile neamului nostru trebuie să se miște în supremă încordare de luptă, de jertfă, de muncă aprigă și de neîntrerupte rugăciuni pentru oștile noastre și ale marilor noștri aliați, prin toate sfintele mănăstiri și biserici.

Să chemăm duhurile eroilor și martirilor noștri din toate timpurile, ca să ne însuflețească și să «pășească în rînd cu cei ce au rămas» !

Deodată însă cu această felicitare pentru Conducătorul Statului și pentru guvern am onoare a vă adresa și două rugăminți:

Una pentru legionari, în calitatea mea de locțiitor pămîntesc al Căpitanului, și pentru familia mea.

Legionarii Căpitanului care nu sînt însumați prin ordine de chemare personală cer, prin mine, favoarea de a lupta pe linia întîia, fie de a fi chemați deîndată la unitățile luptătoare din care fac parte.

Această favoare osebită trebuie considerată de domnia-voastră și ca un drept: întrucît toți martirii noștri, în frunte cu Căpitanul, au fost omorîți de uneltele iudeo-comuniștilor, adică de vrăjmașii de astăzi, numai pentru că au propovăduit cu atîția ani în urmă acest război, alături de camarazii naționali socialiști și fasciști. Iar eroii Moța și Marin au căzut în Spania alături de camarazii germani și italieni.

Deci, acest sfînt război național e, în primul rînd, războiul lor.

Și nu numai legionarii liberi, ci și acei din lagăre și din închisori să fie chemați dacă declară că buna lor credință a fost dusă pe căi greșite.

Apoi, din familia mea numai slt. Zelea Codreanu Decebal a primit ordin de chemare.

De aceea, eu cer favoarea de a fi îndată chemați în rîndurile legionarilor și ceilalți doi fii ai mei, iar fiica mea, Iridenta Moța, să fie chemată ca infirmieră voluntară, avînd pregătirea necesară.

Mie, personal, ca să mi se îngăduie favoarea de a-mi lua locul de comandant al batalionului al doilea din gloriosul Regiment 25 Infanterie de la războiul anterior sau în fruntea unităților de asalt formate din legionari voluntari.

Sperînd în bunăvoința domniei-voastre, vă rog să primiți asigurarea înaltei mele stime și urarea de glorioasă victorie.

București, 22 iunie 1941/Profesor Ion Zelea Codreanu".

*

2. „Notă informativă/Nr. 1.769, din 5 iunie 1941

Deținem următoarele informațiuni:

● După data intrăriii României în războiul alături de Germania, se constată între foștii membri ai mișcării legionare o acțiune manifestată fie printr-o solidaritate față de situația actuală, fie printr-un îndemn la munca sporită, contribuind astfel la nevoile interne pentru ajutarea familiilor celor plecați de acasă.

1945, martie–mai: Trupele Guvernului Național Român acționează pe front, împotriva armatelor sovietice. Capitularea Germaniei. Sfîrșitul guvernului lui Horia Sima

1945–1995: Exilul legionar postbelic în Lumea Liberă. În țară, legionarii, deopotrivă fruntașii și militanții de rînd, s-au dovedit clienții preferați ai gulagului comunist (1947–1964). Acțiuni decise ale legionarilor împotriva regimului comunist de la București și a ocupanților sovietici. Moartea lui Horia Sima, în noaptea de 24–25 mai 1993.

După evenimentele din decembrie 1989, fără temei ori din spirit de prevedere și oportunism, autoritățile de la București au acuzat, nu o singură dată, „pericolul" unor activități legionare. În schimb, intensivă activitate editorială, absolut necesară pentru cunoașterea și investigarea științifică a trecutului ML.

(Cristian Sandache, în vol. Gh. Buzatu, C. Ciucanu, C. Sandache, *Radiografia dreptei românești, 1927–1941,* Buc., Ed. FF Press, 1996, p.51–63). ■

Citãm urmãtoarele cazuri:

● Condamnaţii rebeli din închisoarea «Cetăţuia», înaintę de aplicarea ultimului decret de suspendarea executării pedepselor, au expediat o telegramă d-lui general Antonescu, cerînd concentrarea sau încorporarea lor pentru a fi trimişi pe front.

● De asemeni, unii din ei care lucrează în întreprinderi industriale, au cerut comandanţilor militari ai acestor întreprinderi un număr sporit de ore de muncă, astfel ca în cursul unei săptămîni să poată avea 1–2 zile libere pentru ca să ajute familiile celor plecaţi pe front.

În acelaşi timp, se constată în aceste întreprinderi o desolidarizare faţă de legionarii care, înainte de 06.09.1940, erau cunoscuţi că nutresc idei comuniste şi apoi s-au înscris ca membri ai acestei mişcări.

Aceste manifestări menţionate mai sus credem că nu pot fi considerate decît tot ca o acţiune legionară, cu scopul de a cîştiga simpatia maselor şi, în special, a populaţiei rurale. (...)".

VIII. Legionarii în închisorile comuniste

„8 septembrie 1953/Notă despre mişcarea legionară din lagăre şi închisori

(...) **3.** Este în convingerea tuturor din închisori că regimul *(din România, n.n.)* se va schimba în scurtă vreme. Este, de asemenea, acceptat çă în prima fază a schimbării situaţiei o vor deţine naţional-ţărăniştii, o parte din liberali şi elementele din emigraţie.

Sub influenţa legionarilor s-a acreditat ideea că vechile elemente politice vor domina într-o scurtă fază de trecere, pentru a fi apoi definitiv înmormîntate.

În timp ce la Aiud, Ocnele Mari, Jilava etc., foştii miniştri se ocupă de cartele, formaţiuni de guvernare, de ministere şi posturi, reforme constituţionale etc., bazate pe restituiri în întregime *(subl. ns.)*, adică pe o revenire la vechiul sistem politic şi social (redarea pămînturilor neîmpărţite la ţărani, cumularea naţionalizărilor), legionarii şi tineretul ce li s-a alăturat pregăteşte *(sic!)* cadre capabile să preia, la momentul potrivit, aparatul de stat şi funcţiunile politice şi să înfăptuiască «noul regim naţionalist», fundamental deosebit de regimul burghez-capitalist şi politiceşte şi ca organizaţie socială şi economică.

Mihail Sturdza, ministrul Afacerilor Străine (14 sept. – 19 dec. 1940)

4. Deţinuţii eliberaţi, exprimînd şi convingerea deţinuţilor rămaşi în lagăre, declară că singura realitate politică o constituie legionarii, fiindcă: sînt cei mai numeroşi (numai pe Insulă, la Canal, erau peste 3.000 legionari declaraţi); sînt singura formaţie politică organizată pe închisori, şantiere, grupe, dormitoare, camere etc., astfel că la fiecare unitate şi subunitate se găsesc instructori, agitatori etc.; sînt ori legionari vechi, deprinşi cu privaţiunile şi lupta, ori tineri formaţi „în spiritul jertfei şi al suferinţei", formaţiune sufletească înlesnită *(sic!, n.n.)* de regimul din închisori şi lagăre. Sînt disciplinaţi, unitari, au obiective precise, gata de luptă etc.; sînt singurii care păstrează în mod permanent o legătură cu legionarii din afara închisorilor şi prin aceştia cu legionarii din străinătate, alcătuind astfel o mişcare unitar organizată, educată continuu în acelaşi spirit şi pe aceleaşi ţeluri; ascultă orbeşte de comandanţi şi şefi. Pe Insulă aveau, între alţii, ca şefi pe ziaristul Ştefan Ionescu şi pe fratele său, Ionescu, fost comandant legionar şi fost funcţionar la Cameră; extremistul pe care îl profesează, ideea de răzbunare, «curăţirea» pe care o făgăduiesc corespund mai bine stării de spirit generale a deţinuţilor; au spirit şi tehnică conspirativă, ceea ce îi ajută să lucreze în condiţiile actuale. Legionarii care părăsiseră acum 2–3 ani, în agitaţia lor, ideea antisemită, au rechemat-o în ultimul timp, însă ideea centrală a mişcării lor e anticomunismul şi exterminarea totală a tuturor comuniştilor şi a tuturor acelora care, sub o formă sau alta, i-au sprijinit şi îi sprijină. «Am omorît prea puţini» este lozinca lor. «Comuniştii ne-au învăţat că o mişcare revoluţionară trebuie să extermine adversarii» — este o altă lozincă a lor.

Eu sînt însă încredinţat că «la venirea americanilor aici» nu vor putea apărea în mod făţiş şi că trebuie să-şi găsească o mască politică sub care să apară pînă ce noul partid legionar va putea fi public înfiinţat.

În ultimele luni, ei au declarat că se vor înregimenta în partidul liberal, care a scăpat de bătrîn (Dinu Brătianu a fost un adversar constant al legionarilor, în deosebire de Maniu) şi au nevoie de cadre noi.

Se crede însă că această orientare e urmarea unei înţelegeri dintre legio-

narii din emigrație și Fărcășanu, șeful tineretului liberal, ale cărui înclinații legionare sînt cunoscute.

În scopul acestei camuflări, legionarii care, în ultima vreme, recrutaseră țărani, mai ales chiaburi, muncitori etc. și-au îndreptat atenția înspre intelectuali, obținînd mari succese.

Oni Brătianu, unul dintre fiii lui Dinu Brătianu, a declarat la Canal că, indiferent de neînțelegerile și adversitatea trecută, legionarii nu pot fi ignorați, deoarece sînt o forță activă formidabilă care a supraviețuit, s-a refăcut și dezvoltat și poate fi folosită admirabil.

Legionarii au înregimentat aproape pe toți învățătorii și preoții din închisori și lagăre, pe tinerii deținuți, ca și o mare parte din intelectuali.

Sistemele de propagandă și captare pe care le întrebuințează par la început naive, dar în atmosfera din închisori dau rezultate nebănuite.

Legionarii se bazează pe procedee mistice (motive religioase, previziri, vise, apoi vechile legăminte, frății de cruce etc.) care influențează asupra oamenilor simpli, cu imaginația surescitată de constrîngeri, de lipsa suficientă de hrană; pe de altă parte, unii deținuți găsesc un sprijin moral în izolarea în care se găsesc.

Intelectualii, impresionați de forța și unitatea legionarilor, dar mai ales de răsunetul pe care îl găsesc printre oamenii simpli li se alătură din calcul sau fiindcă văd în ei — cum se spune acolo — «singura realitate politică».

Faptul cel mai important — după relatările foștilor deținuți — e că legionarii au știut să-și creeze legături și să cîștige numeroși paznici, supraveghetori, milițieni, securiști, funcționari etc. din lagăre.

După demascarea legăturilor dintre legionari și unele organe de pază de la Canal, protecția acordată legionarilor și activitatea lor n-a încetat decît temporar.

Legionarii au cîștigat o parte din tineretul din rîndurile organelor de pază, folosind antisemitismul, misticismul religios, misticismul forței invincibile americane etc. Fapt este, spun foștii deținuți, că datorită acestor legături legionarii au reușit: să țină legătura între ei în lagăre; să comunice cu legionarii din afară de lagăre; să fie mai informați, să cîștige aderenți, să aibă diferite avantaje și înlesniri, impresionînd astfel și pe ceilalți deținuți, care și-au făcut convingerea că «legionarii sînt penetrați peste tot».

Este de remarcat că și celelalte fracțiuni naționaliste — unele în dușmănie cu legionarii — au fost silite să recunoască supremația legionară și să caute a intra în legătură cu dînșii.

Aceasta este, în special, situația partidului cuzist.

Un exponent al generației de la '22, inginerul Bugheanu, fost mai tîrziu vicepreședinte al AGIR-ului, care este un om pregătit și se bucură de autoritate în cercurile naționaliste, era cunoscut ca adversar al legionarilor. El s-a făcut cunoscut în lagăr (Canal) propovăduind o așa-zisă «Uniune patriotică» a tuturor partidelor în contra comunismului și pentru «reconstrucția țării». La început, exclusese pe legionari, dar impresionat de numărul și importanța lor s-a convins că nici o acțiune politică viitoare nu se poate întreprinde fără legionari. Dar și legionarii au un mijloc de a coaliza toate grupurile din lagăr în folosul lor.

Ei au și pornit la alcătuirea unei așa-numite «Asociații a deținuților», pe care o propun ca pe un organ deasupra partidelor, cu scopul de a susține în viitor pe foștii deținuți, a-i promova în posturi și funcțiuni publice, dar și a executa un control asupra vieții politice și publice în general, fiind conceput ca un organ suprem deasupra partidelor și a organelor de stat.

Indiferent de țelurile lor viitoare, legionarii se prezintă însă ca forța de șoc a planurilor imperialiste imediate în țara noastră". ■

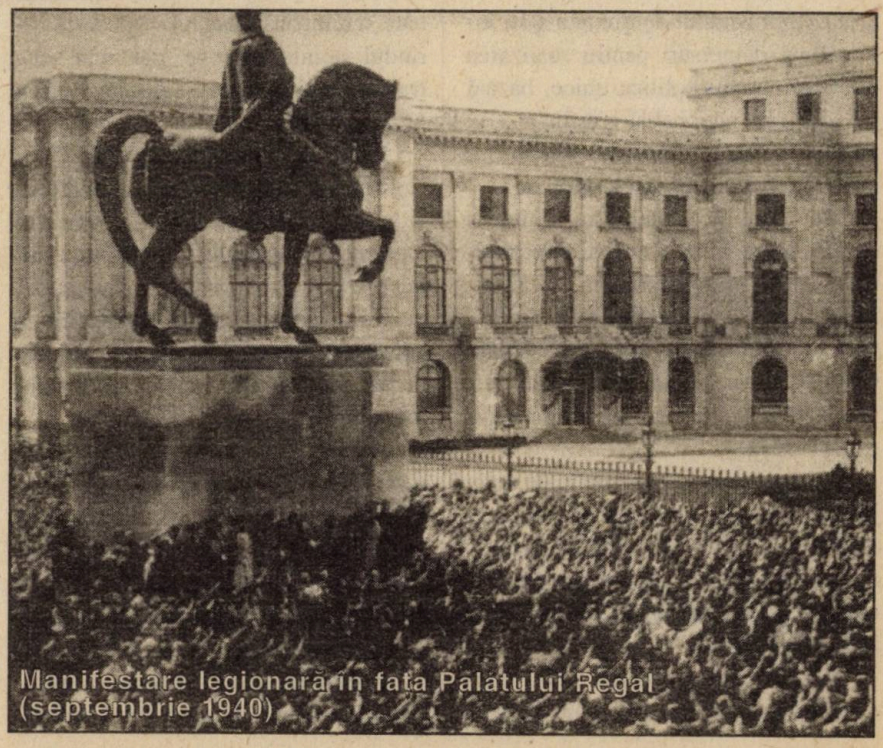

Manifestare legionară în fața Palatului Regal (septembrie 1940)

Virgil Măgureanu

Istoria se repetă?

„S-au intensificat demersurile pentru refacerea Mișcării Legionare"

„(...) Informațiile obținute prin acțiuni specifice de către lucrătorii instituției noastre evidențiază faptul că în aria extremismului de dreapta s-au intensificat demersuri pentru realizarea unei formațiuni politice unice, bazată pe «doctrina naționalist-creștină» și, în paralel, pentru refacerea structurilor specifice fostei Mișcări Legionare.

Astfel de activități s-au extins la nivelul întregii țări, datele și informațiile obținute relevînd acțiuni mai susținute în județele Alba, Brașov, Constanța, Cluj, Dîmbovița, Dolj, Iași, Galați, Gorj, Prahova, Neamț, Sibiu, Suceava, Timiș, Vîlcea, Vrancea și în municipiul București.

În acest proces sînt implicate activ grupările legionare din străinătate, interesate în realizarea unității de acțiune a «Mișcării», care trimit în țară emisari, acordînd sprijin moral, material și financiar.

În plan propagandistic este caracteristică intensificarea continuă a acțiunilor și diversificarea mijloacelor folosite, cu accent pe redactarea, tipărirea și difuzarea de articole și lucrări cu caracter memorialistic, reeditarea de broșuri și volume cu conținut legionar, multiplicarea, audierea și vizionarea unor casete avînd înregistrate cîntece și cuvîntări ale unor conducători istorici, organizarea de colocvii și dezbateri. Aceste activități sînt destinate schimbării imaginii «Mișcării» în rîndul opiniei publice, dar mai ales transmiterii ideilor legionare către noile generații.

Lucrările *Pentru legionari*, de C. Z. Codreanu, *Studii legionare*, de Faust Brădescu, *Garda de Fier*, de Grigore Oprița, *Era libertății – Statul național legionar* și *Istoria mișcării legionare*, de Horia Sima și altele, editate într-o adevărată escaladă, conțin și aspecte ce se constituie în incitări la acțiuni extremiste.

Astfel, în *Pentru legionari* este semnificativă reproducerea îndemnului lui C. Z. Codreanu: «Să nu uitați că săbiile pe care le-ați încins sînt ale neamului, în numele lui le purtați, deci în numele lui veți pedepsi cu ele, neiertători și necruțători».

Asemenea lecturi și mesaje urmăresc să insufle curaj adepților și simpatizanților «Mișcării» și să ofere motivație și justificare oricăror fapte și acțiuni întreprinse în numele și în interesul legionarismului.

Un regim totalitar?

Caracterul antidemocratic și anticonstituțional ce marchează acest gen de activități este evidențiat de faptul că elementele fanatice susțin necesitatea instaurării unui regim totalitar de tip legionar, apreciat ca singura modalitate de scoatere a României «din haosul politic, economic și social în care se află», incitînd totodată la violență și extremism.

Un descendent legionar din județul Arad consideră că «singura cale de ieșire din criză a țării este instaurarea unei dictaturi (de tip legionar — n.n.) și va veni timpul cînd vom folosi armele și nu vom ierta pe nimeni».

În județul Argeș, un militant face frecvent apologia «Mișcării» și susține necesitatea unui regim totalitar legionar, motivînd că «legionarii au avut curajul să lupte împotriva comuniștilor și evreilor, pentru că, în prezent, în România conduc jidanii și comuniștii, datorită cărora situația poporului român se înrăutățește continuu, singura solu-

ție este lupta de stradă». Pe fondul respingerii consecvente a încercărilor de oficializare a unei asociații de această factură, un adept din Cluj-Napoca consideră că «vinovați de nelegalizarea Mișcării Legionare sînt cei care lucrează în justiție, dar legionarii nu se vor lăsa pînă nu vor intra în legalitate, iar atunci primii care vor plăti vor fi acești vinovați».

„Necesitatea unor acțiuni în forță"

În cadrul unor întîlniri, mai mulți legionari din județul Neamț, acuzînd organele de stat că s-ar împotrivi «Mișcării», afirmă necesitatea unor acțiuni de forță: «alții, în locul nostru, și-ar fi făcut singuri dreptate, suprimîndu-i fizic, fără nici o remușcare, pe cei ce ni se opun». În opinia unuia dintre acești extremiști, «lipsesc tinerii de altădată, gata de orice sacrificiu în numele unei idei, afirmînd că, dacă ar mai fi tînăr, s-ar oferi voluntar pentru «asedierea organelor de stat — singura posibilitate de a schimba Puterea».

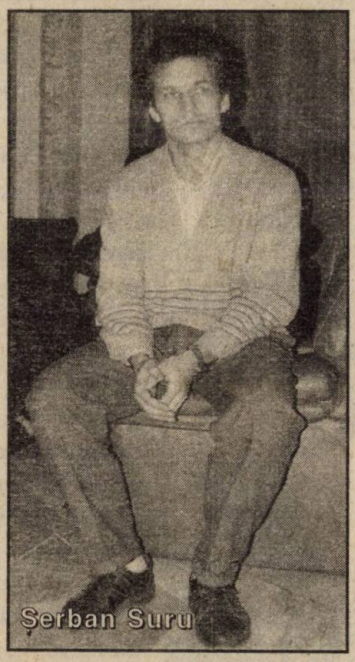
Șerban Suru

Un alt legionar din județul Neamț, referindu-se la conflictul dintre generații din interiorul «Mișcării», precizа: «chiar dacă, declarativ, trebuie să renunțăm la acțiuni extremiste, asta nu înseamnă că, la momentul oportun, cei care se fac vinovați nu-și vor primi pedeapsa cuvenită. Tineretul trebuie să reprezinte spada, iar noi, cu experiența noastră, să-i îndrumăm din spate». În categoria celor considerați vinovați sînt incluși atît cei care conduc țara, cît și liderii partidelor de opoziție, care, prin neputința lor, fac jocul Puterii și «trebuie să plătească, urmînd a fi spulberați de mătura verde a celor mulți».

O preocupare majoră, de ordin strategic, a vîrfurilor și structurilor legionare o constituie revitalizarea și perpetuarea «Mișcării» prin atragerea, îndoctrinarea și înregimentarea tinerilor.

În această privință, analiza situației informativ– operative reliefează faptul că, depășită fiind faza desfășurării, cu prudență, dar și cu perseverență, a unor asemenea activități sub acoperirea unor societăți și asociații (orientare susținută și concretizată exclusiv de reprezentanți ai generației celor mai vechi adepți ai «Mișcării»), s-a trecut în prezent la crearea și funcționarea, la lumina zilei, a cuiburilor «Moța și Marin», la Sibiu, și «Horia Sima», la București, precum și a altora mai recent înființate la Tîrgu Jiu, Constanța, Craiova și Brașov, toate considerate importante «componente ale Mișcării Legionare și îndeplinind rolul unei adevărate școli pentru tineri». În același scop, Suru Șerban a întreprins demersuri pentru înregistrarea legală a «Legiunii Creștine», iar în perioada 15 iulie – 15 august a.c. *(1995, n.n.)* a organizat o tabără legionară la Padina, în Munții Bucegi.

Semnificativ este faptul că Suru Șerban și-a manifestat nedisimulat satisfacția față de reușita acestei din urmă acțiuni, pe care — în condițiile în care sînt respinși atît de putere, cît și de opoziție, dar avînd binecuvîntarea unor preoți ortodocși — o consideră «o acceptare *de facto* a dreptului de a activa al legionarilor, următorul obiectiv fiind obținerea recunoașterii juridice».

Sesizînd lipsa unor măsuri de contracarare din partea organelor statului, ideea inițierii unor tabere de muncă și instruire în scop propagandistic, de îndoctrinare și de atragere a unor noi adepți a fost preluată și de alte elemente legionare, astfel de acțiuni, de mai mică anvergură, desfășurîndu-se și în județele Dîmbovița, Ialomița și Neamț.

Susținere și legitimare

Unul dintre obiectivele acțiunii de la Padina a fost susținerea și legitimarea unor principii, figuri reprezentative și momente din istoria «Mișcării».

În desfășurarea programelor taberei s-au folosit toate elementele din recuzita «Mișcării», asimilarea lor inducînd o mentalitate și un comportament tipic legionare.

În context, este semnificativă conduita unui grup legionar dintr-un județ din Moldova, care, după folosirea salutului fascist, **a recurs la agresări fizice și a distrus însemne ale autorităților de stat** *(subl. ns.)*.

De asemenea, membrii unuia dintre cuiburile nou create își manifestă concepțiile antisemite, rasiste și xenofobe, iar doi dintre componenții altui cuib au luat în discuție eventualitatea unor acțiuni împotriva «evreilor care dirijează prin posturile ocupate destinele statului», chiar incendierea unor sinagogi.

Aspectele prezentate, îndeosebi apariția structurilor de sorginte legionară și manifestările deschise ale acestora, au generat stări de neliniște și teamă în rîndul unor persoane din țară

și străinătate. Astfel, **reprezentanți ai etnicilor evrei au decis să ceară organelor de conducere a statului să intervină pentru stoparea reînvierii legionarismului și au prezentat fenomenul mass media internaționale, acțiuni de natură să afecteze imaginea României în exterior** *(subl. ns.)*.

Avînd în vedere evoluția Mișcării Legionare în ultima perioadă, se poate aprecia că **există premise de dezvoltare a sa în viitor** *(subl. ns.)*, prin aderarea unui număr mai mare de persoane, îndeosebi din rîndul tineretului (sînt deja în derulare inițiativele de constituire a noi cuiburi legionare în județele Tulcea, Iași și Dîmbovița). La baza acestei evaluări stau și informațiile ce se dețin cu privire la intențiile unor forțe de extremă dreaptă din vestul Europei de a sprijini moral și material dezvoltarea unor nuclee de asemenea factură în țările din estul continentului, existînd deja semnale că s-ar fi realizat și o împărțire a «zonelor de influență» (...)". ■

(Din „Raportul de activitate pe 1995 al SRI", prezentat în Parlament de Virgil Măgureanu; titlul și subtitlurile aparțin redacției)

Nr. 100/aug. 1994 al „Gazetei de Vest"

„Storia e Dossier" aruncă mănușa...

După cum am semnalat în nr. 1(6) al revistei noastre, „Storia e Dossier" – prestigioasă publicație italiană de cultură istorică, editată de 11 ani, la Florența, a publicat în nr. 111 (din decembrie 1996) articolul „Oamenii Arhanghelului", datorat lui *Maximilian Maurhart*. Este, se pare, cea mai recentă abordare a fenomenului legionar românesc într-una din revistele occidentale de largă circulație atît în rîndul cititorilor amatori de lecturi istorice de calitate, cît și a specialiștilor în materie.

Să spunem, din capul locului, că articolul amintit este doar un episod al serialului din revista florentină dedicat „Celorlalte fascisme" (cu alte prilejuri, anterioare sau posterioare paginilor despre Mișcarea Legionară, „Storia e Dossier" stăruind asupra unor aspecte mai puțin sau deloc știute referitoare la fascismul italian, respectiv la nazismul german).

„Între alte mișcări fasciste ale secolului nostru mai puțin cunoscute *(în Occident, n.n.)*, o poziție particulară o ocupă Garda de Fier, mișcare fondată de Corneliu Codreanu" – notează Maximilian Maurhart. Autorul schițează biografia și cariera politică ale Căpitanului, urmărind destinul legionar pînă la începutul celui de-al doilea război mondial. Subtitlurile articolului sînt extrem de sugestive pentru viziunea autorului; primul susține că legionarismul românesc a fost „o compoziție explozivă de naționalism, antisemitism și anticomunism", celălalt subliniază „violența" acțiunilor legionare îndreptate „împotriva democrației românești" interbelice.

Opiniile istoricului citat sînt o cum nu se poate mai potrivită exemplificare a imaginii Mișcării Legionare – la șapte decenii de la înființare – în conștiința publică a Europei Occidentale contemporane. Istoriografia românească trebuie, în sfîrșit, să-și spună răspicat cuvîntul. Fără patimă și fără părtinire. Începutul s-a făcut. A nu continua este mai mult decît un păcat, este o crimă. ■

„Dosarele Istoriei“
Cronică

● **Ion Cristoiu,** director, și **Mircea Suciu,** redactor-șef, au reprezentat revista noastră la festivitățile prilejuite de împlinirea celor 30 de ani de la apariția prestigiosului **„Magazin istoric“** (Facultatea de Istorie a Universității București, Amfiteatrul „N. Iorga“, 15 aprilie a. c.). A fost un nimerit prilej pentru directorul „Dosarelor Istoriei“ de a elogia strădania școlii istorice românești actuale pentru recuperarea (mai ales prin explorarea fondurilor de arhivă inaccesibile în anii comunismului) și popularizarea trecutului național, inclusiv cel din perioada 1945–1989.

● Planurile de viitor ale **Editurii Evenimentul Românesc** — sub egida căreia apare și revista „Dosarele Istoriei“ — au constituit subiectul principal al interviului acordat de Ion Cristoiu ziarului **„Cronica Română“,** din 17 aprilie 1997, p. 1–3.

● Apariția nr. 3(8)/1997 din „Dosarele Istoriei“, intitulat „Gheorghiu-Dej: un stalinist în haine naționale“, a fost salutată ca un eveniment publicistic și istoriografic de: **„Adevărul“, „Jurnalul Național“, „Cronica Română“, „Libertatea“** (toate din 18 aprilie), **„Curierul Național“** (19 aprilie a. c.), precum și de **Radio România Internațional**. Tuturor, sincere și calde mulțumiri!

● Invitații lui **Marius Tucă** la emisiunea **„Milionarii de la miezul nopții“,** difuzată la 18 aprilie de **„Antena 1“,** au fost **Ion Cristoiu,** director, și **Florin Constantiniu**, consilier științific. Moderatorul și oaspeții săi au comentat, în direct, principalele aspecte ale vieții și activității politice ale lui Gheorghiu-Dej, subiectul celui de-al optulea „Dosar al Istoriei“.

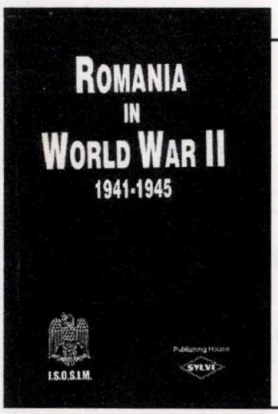

Institutul de Studii Operativ-Strategice și Istorie Militară, **Romania in World War II, 1941–1945,** București, Ed. Sylvi, 1997, 344 p.
*Printre alți generoși sponsori, la apariția volumului — menit a face mai bine știută peste hotare o perioadă dramatică a istoriei noastre naționale — a contribuit și revista **„Dosarele Istoriei“**.*

Florin Constantiniu, **O istorie sinceră a poporului român,** București, Ed. Univers Enciclopedic, 1997, 589 p.

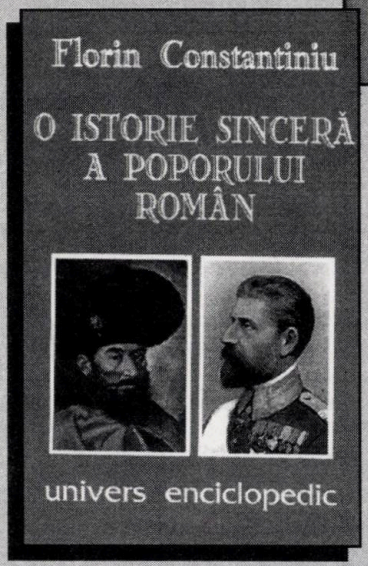

„Dacă răul din mine va fi o dată atît de lucid pe cît a fost binele în tine, mă voi sforța să întunec puțin icoana Mioriței, *să vorbesc și de gălbeaza ei“.* (Emil Cioran către Mircea Vulcănescu)

„Dacă vrem să evităm răul, trebuie să-i cunoaștem cauzele. Nu facem un serviciu unui om bolnav tăinuindu-i maladia, ci spunîndu-i realitatea, pentru a ști cum trebuie să se trateze. Acesta este și rostul înfățișării păcatelor din trecutul nostru. Nu pentru a-l întuneca sau diminua, ci pentru a îndrepta sau preveni repetarea unor greșeli, care, nemărturisite, continuă să apese, să stinghereacă sau chiar să blocheze progresul societății românești“. („Prefață“, p. 14)

Cristian Troncotă, **Mihail Moruzov și Serviciul Secret de Informații al Armatei Române. Studii și documente,** București, Ed. INI, 1996, 530 p.

Citiți în numărul următor al revistei

DOSARELE ISTORIEI

1941: Hitler și Stalin în ajunul confruntării

- De la cooperare (1939) la conflict (1941)
- Tratatul de neagresiune sovieto–iugoslav
- România în planurile lui Stalin
- Gafencu–Vîșinski: un dialog neașteptat
- TASS dezminte intențiile agresive ale Reich-ului
- „Barbarossa" în acțiune
- Ultima încercare de reconciliere sovieto–germană
- Antonescu între Hitler și Stalin

Preț 6.000 lei

An. II, nr. 5(10), 1997

DOSARELE ISTORIEI

Director: ION CRISTOIU

1941

Hitler și Stalin

în ajunul confruntării

Apare în 10 ale fiecărei luni

Serialele tale preferate la TELE 7abc

MacGyver

Miercuri, ora 21.50

MacGyver (Richard Dean Anderson) iese din tiparele eroului clasic al serialului de acțiune. El este mai degrabă un „cavaler rătăcitor" al timpurilor moderne. Violența și soluțiile radicale nu intră în arsenalul său de luptă împotriva răufăcătorilor. În schimb, ingeniozitatea, inteligența și talentul de a improviza îl scot din cele mai dificile situații, aparent fără ieșire. Împreună cu: Pete Thorton (Dana Elcar), șeful și prietenul său, Nikki Carpanter (Elissa Davalos), avocată la FBI, formează o echipă plină de originalitate și umor, ce va anihila multe afaceri necurate.

Renegatul

Marți, ora 21.55

În rolul principal Lorenzo Lamas, interpretul lui Reno Raines, ex-polițistul acuzat pe nedrept de asasinarea unui coleg corupt și care fuge de brațul lung al justiției. Sperînd că într-o bună zi se va face dreptate, Reno devine vînător de recompense, fiind el însuși vînat de poliție. Un serial seducător prin curajul și farmecul lui Reno Raines, prin loialitatea și dragostea nemărturisită pe care i le poartă Chayenne Phillips (Kathleen Kinmont) și prin talentul de afacerist al lui Bobby – Șase Asasini (Branscome Richmond). Nu trebuie uitat nici maleficul personaj Don Dixon, locotenentul de poliție interpretat de însuși creatorul serialului, Steven J. Cannell.

Jake și Grăsanul

Marți, Joi – ora 11.05

Marele procuror McCabe — la propriu și la figurat — rămîne în continuare incoruptibil și de neclintit în principiile sale. Singurul capabil să-l îmbuneze este simpaticul său buldog, în fața căruia McCabe devine un mieluțel. Partenerul său în lupta cu crima și corupția este șarmantul, rafinatul, dar și supereficientul detectiv Jake Styles, la zîmbetul căruia nici o femeie nu poate rezista.

Dragă John

Sîmbătă, ora 14.30

Un bărbat divorțat recent și lipsit de confortul conjugal face eforturi disperate să se adapteze noilor întîmplări. O comedie delicioasă despre cît de greu este să-ți refaci viața după un eșec, luînd totul de la capăt și încercînd toate metodele de „tratament". În rolul lui John Lacey, simpaticul actor Judd Hirsch.

Kung Fu II

Joi, ora 21.50

Continuarea legendei lui Kwai Chang Caine și a tradiției preoților shaolin. De data aceasta, David Carradine interpretează rolul nepotului celebrului personaj din KUNG FU. Împreună cu fiul său Peter (Chris Poter), regăsit după mulți ani de căutări, luptă împotriva crimei și corupției ce amenință orașul, cu alte metode decît cele clasice folosite de poliție. Fiecare episod al noului serial vă captivează nu numai prin simplitate, farmec natural, prin umorul firesc, dar și prin multă acțiune, răsturnări de situație și mai ales suspans.

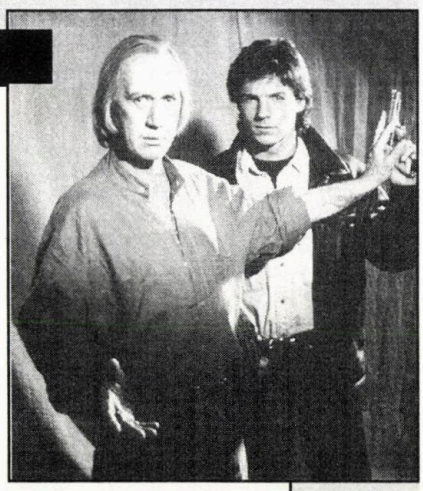

Sumar
nr. 5 (10) • 1997

1941: Hitler și Stalin în ajunul confruntării
(1941: Hitler and Stalin on the eve of confrontation)

Ion CRISTOIU

Pînda reciprocă 2
Mutual still-hunting

Florin CONSTANTINIU
Mircea SUCIU

Hitler și Stalin — frații dușmani 4
Hitler and Stalin — the enemy-brothers

Vîșinski: „Avem cel mai deplin respect pentru dl. general Antonescu" (Florin CONSTANTINIU) 15
Vîșinski: "We have the deepest respect for General Antonescu"

Cîrdășie abjectă, zîmbete ipocrite, idei diabolice 18
Infamous collusion, hypocrite grins, diabolical ideas

Spionajul sovietic în acțiune (Mircea SUCIU) 19
Soviet espionage in action

Laurențiu PANAITE

Stalin trage sabia 21
Stalin pulls out the sword

Planul războiului preventiv al URSS împotriva Germaniei 24
The plan of USSR's preventive war against Germany

Cristian TRONCOTĂ

Serviciile secrete românești despre iminența războiului germano-sovietic 25
Romanian secret services about the imminence of the German-Russian war

Hitler și Stalin în două cărți cît o bibliotecă 31
Hitler and Stalin in two books as large as a whole library

Jacqueline ENACHE

Documentar: personajele dramei 32
Documentary: dramatis personnae

Mircea CHIRIȚOIU
Eftimie ARDELEANU

Documente inedite
Unpublished documents

I. Cooperarea militară româno-germană 34
Romanian-German military co-operation

II. Ipoteze de război 39
War hypotheses

III. Tabel de violări și incidente de frontieră executate de URSS (terestre) de la 27.VI.1940–21.VI.1941 46
Border violations and incidents

IV. Sinteze informative românești 50
Romanian informative syntheses

V. Spionajul sovietic în România 59
Soviet espionage in Romania

George MOGOȘANU

Cînd a început războiul sovieto-român? 60
When did the Soviet-Romanian war begin?

Istoria prin cititorii „Dosarelor Istoriei" (Laurențiu PANAITE) 64
History as seen by the readers of "Dosarele Istoriei"

În atenția cititorilor

- În catalogul publicațiilor, **„Dosarele Istoriei"** figurează la **poziția 4.396**
- Abonamentele se fac și prin **Total Press** — tel. (01) 650.44.75; (01) 312.12.41
- **IMPORTANT! Costul abonamentelor rămîne neschimbat, cu excepția taxelor poștale!**
- Costul abonamentelor (4.000 lei/exemplar, plus 600 lei taxe poștale):
  - **3 luni — 13.800 lei**
  - **6 luni — 27.600 lei**
  - **12 luni — 55.200 lei**
- Sumele se depun la BRD, SMB / SC Total Press SRL, cont 40.72.99.61.56.726
- Pentru străinătate:
  - **3 luni — 45 USD / 67 DM**
  - **6 luni — 90 USD / 134 DM**
  - **12 luni — 180 USD / 268 DM**
- Sumele se depun la BRD, SMB / SC Total Press SRL, cont 15.20.79.61.56.726

ABONAMENTE PRIN
TOTAL PRESS
TEL: 312-1241

DOSARELE ISTORIEI

Director
Ion CRISTOIU

Redactor-șef
Mircea SUCIU

Secretar științific
Laurențiu PANAITE

Consilieri redacționali
Pierre du BOIS (Institutul Universitar de Înalte Studii Internaționale, Geneva),
Gheorghe BUZATU (Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Iași),
Radu CIUCEANU (Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București),
Mircea CHIRIȚOIU (Arhivele Militare ale Statului Major General, București),
Florin CONSTANTINIU (Institutul de Istorie „N. Iorga", București),
Dennis DELETANT (Institutul de Studii Slavone și Est-Europene, Universitatea din Londra),
Mihail E. IONESCU (Școala Națională de Științe Politice și Administrative, București),
Robert LEVY (Universitatea California din Los Angeles),
Adrian POP (Facultatea de Științe Politice și Administrative, București),
Stelian TĂNASE (Facultatea de Științe Politice și Administrative, Universitatea București),
Vladimir TISMĂNEANU (Universitatea din Maryland)
Cristian TRONCOTĂ (Institutul Național de Informații, București)

Publicație lunară editată de SC Evenimentul Românesc

Președinte executiv
Ion CRISTOIU

Director economic
Ionel VLAD

Redacția
Piața Presei Libere nr. 1, corp central (D), et. 6, cam. 663, sector 1, București
OP 33, CP 115
Tel.: **(004)(01) 223.15.10, 223.15.20, 223.15.30, 223.15.40/int. 1514**
Fax: **(004)(01) 222.24.05**

Tehnoredactare computerizată
SC Evenimentul Românesc

Coperta: Ștefan CIOS (consilier artistic)

Tipar
SC Miron Group SRL, București

Difuzare: Total Press

Editura Evenimentul Românesc

Pînda reciprocă

Ion CRISTOIU

Chiar dacă avînd formula unui taifas între cel ce a fost brațul drept a lui Stalin și admiratorul său, Felix Ciuev, *Conversațiile cu Molotov* pot fi considerate un volum de memorii ale celui intrat în istorie ca semnatar al Pactului cu Ribbentrop. Un capitol semnificativ al discuției e acordat raporturilor sovieto–germane din 1940–1941, adică exact din perioada cînd cele două imperii își împărțeau Europa. Smulse cu forcepsul, pentru că Molotov, bolșevic pînă-n măduva oaselor, știe să-și țină în frîu impresiile, amintirile despre anii respectivi reliefează două puteri pîndindu-se reciproc. După 1945, propaganda comunistă a depus eforturi supraomenești pentru a ne înfățișa o Uniune Sovietică de treabă, văzîndu-și de munca ei pașnică, lovită pe la spate de mișelia hitleristă. La o asemenea imagine se lucra cu toate uneltele. Și cu cele grosolane, tipice învățămîntului politico–ideologic, dar și cu cele subtile, aparținînd istoricilor. Printre cele subtile se numără și intoxicarea opiniei publice mondiale cu documente menite a-l înfățișa pe Stalin luat prin surprindere de atacul german. Cu o asemenea formulă s-a riscat enorm. Riscul de a pune la îndoială genialitatea stăpînului de la Kremlin, denunțat de Hrușciov ca un prostănac tras pe sfoară de șiretul Hitler. Deși pus la curent cu iminența unei invazii germane, Stalin n-ar fi dat crezare argumentelor aduse de alții, inclusiv telegramelor expediate, de la Tokyo, de superspionul Sorge, convins de sinceritatea lui Hitler. *Memoriile* lui Molotov contrazic această imagine de nătărău, intens cultivată mai ales de Hrușciov în campania pentru compromiterea „tătucului" în ochii rușilor.

Fostul colaborator al disctatorului, Viaceslav Molotov, arată limpede că Stalin nu-și făcea nici o iluzie în ceea ce-l privește pe Hitler. Că, în nici o clipă, Iosif Djugașvili n-a crezut în prietenia sovieto–germană. Dimpotrivă, așa cum se vede și din *Conversațiile cu Molotov,* Rusia nu numai că se aștepta la un atac dinspre Berlin, dar, mai mult, se gîndea cum să mai smulgă nemților o halcă din trupul numit Europa.

Cum se explică atunci manifestările de bunăvoință față de Germania? Cum se explică obsesia Kremlinului, din această perioadă, de a bate monedă pe tema prieteniei dintre nemți și ruși? Molotov dă un răspuns simplu — *nevoia de a întîrzia cît mai mult posibil declanșarea conflictului, de a dobîndi un răgaz cît mai mare pentru a se putea înarma:* „Noi am făcut totul pentru a întîrzia izbucnirea războiului. Și am reușit să căpătăm un răgaz de un an și zece luni. Bineînțeles, că ar fi fost nevoie de mai mult. Înainte de război, Stalin estima că nu vom fi capabili să-i înfruntăm pe nemți de la egal la egal înainte de 1943 (...). În linii mari, eram siguri că războiul va avea loc, că era dificil, imposibil de a-l evita. L-am amînat cu un an și zece luni. Dacă Hitler ne-ar fi atacat cu șase luni mai devreme, în condițiile de atunci, ar fi fost extrem de primejdios. Era imposibil să ne pregătim într-o manieră prea vizibilă (...). Aveam nevoie să întîrziem atacul german, iată rațiunea pentru care ne străduiam să avem cu ei relații economice (...). La capitolul prevenirea războiului, totul a fost aruncat în joc pentru a nu da nemților un pretext de atac".

Interlocutorul îl zădărî pe Molotov: „Se scrie azi că Stalin a avut încredere în Hitler, că prin Pactul din 1939 Hitler l-a înșelat pe Stalin, i-a adormit vigilența".Molotov se prăpădește de rîs: „Un Stalin naiv!, exclamă Molotov. Nu, Stalin înțelegea perfect și corect afacerea. Stalin, încredere în Hitler? El, care nu se încredea în nimeni?!". Stalin nu se lăsase o clipă tras pe sfoară de Hitler. El nu acorda pic de încredere prieteniei cu nemții. Juca însă comedia extraordinară a celui înșelat. Și-n acest timp se înarma, se înarma contracronometru: „N-am suprimat noi ziua de șapte ore cu doi ani înainte de război? N-am interzis noi muncitorilor care căutau un loc de muncă mai bun să-și schime întreprinderile?(...). N-am creat noi unități militare, echipate cu tancuri, cu avioane? Îi biciuiam pe constructori: «mai repede, mai repede!»".

La rîndu-i, Hitler îi surîdea lui Stalin. Și în tot acest timp își punea la punct ciomagul pe care-l ținea la spate. Stalin îi răspundea și el cu surîsuri. Pregătindu-se, la rîndu-i, să-i dea una. Teatrul stalinist viza însă ceva în plus. Rusia a evitat pe cît posibil să se înarmeze pe față nu numai pentru a adormi Germania. Ea paria și pe imensul avantaj pe care urma să i-l aducă ipostaza de victimă. Dialogul atrage, în chip inevitabil, celebrul comunicat al Agenției TASS din 13 iunie 1941, cu

nouă zile înaintea atacului nemțesc, prin care guvernul sovietic dezminte existența unei tensiuni germano–sovietice. Molotov polemizează cu cei ce consideră asta drept un semn de naivitate: „Nu, nu e vorba de naivitate, ci de o viclenie diplomatică, politică".

Scopul acestei șmecherii? Cel al comediei jucate pînă atunci de Stalin. De a se putea înfățișa lumii ca o victimă a agresiunii hitleriste: „Finalmente, la 22 iunie, Hitler a apărut în ochii întregii lumi ca agresor. Și noi ne-am regăsit cu aliații".

Nu fără cinism, Molotov dezvăluie ceva din jocul perfid al Moscovei înaintea atacului din 22 iunie 1941. Stalin s-a străduit din răsputeri să lase impresia unei Rusii atacate mișelește. Din acest punct de vedere, nu e exclus ca însuși dezastrul Armatei Roșii din primele zile ale invaziei să aparțină teatrului pus la cale pentru a stîrni compătimirea planetară. Și pentru a se putea prezenta opiniei publice occidentale o Rusie care, deși pînă atunci împărtise Europa cu Germania, era o biată victimă a perfidiei nemțești. Judecînd după ce s-a întîmplat ulterior, se pare că această comedie, prin care șacalul s-a vrut a trece miel, a reușit din plin.

Dezvăluirile lui Molotov își au importanța prin autorul lor. Istoricii au mai scris despre acest joc al Rusiei. Pentru prima dată însă ipoteza lor, bazată doar pe documente, e confirmată de spusele unuia dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Stalin. Din acest punct de vedere, *Conversațiile* nu sînt chiar atît de senzaționale pe cît vor să pară. Senzațional mi se pare însă altceva. Că în urmă cu 55 de ani, cînd întreg Occidentul credea în teatrul lui Stalin, un analist îl sesiza cu acuitate. Acest observator al politicii nu-i altul decît românul Grigore Gafencu, ambasador al României la Moscova. Iată ce scria el în Raportul nr.7/3.145, din 5 noiembrie 1940, pentru Mihail Sturdza, ministrul Afacerilor Străine: „«Prietenia» germano–rusă, cu toate pricinile și dedesubturile ei, e unul dintre fenomenele cele mai ciudate ale vremurilor de azi. Cine se bizuie pe statornicia acestei prietenii oficiale, pe care unele ziare germane rîvnesc să o așeze la temelia lumii celei noi, se poate înșela. Tot astfel se pot înșela acei care cred că se pot bizui pe neîncrederea și dușmăniile abia tăinuite dintre germani și ruși. Am atras totdeauna atenția că nici o socoteală politică nu poate fi temeinic așezată pe speculații referitoare la antagonismul germano– sovietic.

Firește, acest antagonism nu poate fi tăgăduit. El există în fapt. Și există în politica de viitor a fiecăruia dintre cele două imperii.

Germanii se gîndesc, negreșit, după un război pe care îl doresc cît mai scurt, să îngrădească poftele rusești, la nevoie, cu forța, într-un spațiu care să nu stînjenească întru nimic interesele și desfășurarea puterilor de viață ale Germaniei. Rușii se gîndesc, tot atît de neapărat, că, după un război pe care îl doresc cît mai lung, forțele germane vor fi îndeajuns de reduse pentru a nu se mai putea opune liberei desfășurări a puterilor de viață rusești.

Nu este însă exclus ca să se ajungă cu timpul la un echilibru de forțe pe care nici una dintre părți să nu mai aibă interesul să-l pună în primejdie prin acte ofensive și neprietenești. S-ar ajunge astfel la statornicirea unor stări, care par încă provizorii, și la temeinica așezare în timp a unei colaborări între două puteri uriașe care caută azi o linie comună de demarcație în spațiu".

Suspiciunea lui Gafencu față de zgomotoasa prietenie dintre cei doi șacali se bazează și pe o bună cunoaștere a istoriei. Raportul nr.1.405, din 25 aprilie 1941, surprinde o tulburătoare analogie între raporturile dintre Hitler și Stalin și cele dintre Napoleon și țarul Alexandru: „Iată de ce ordinea nouă a Fhürer-ului — indiferent de dorințele și de interesele cîrmuitorilor — poate intra în atingere cu Rusia tovarășului Stalin, așa cum a intrat ordinea nouă continentală și antibritanică a lui Napoleon în conflict cu Rusia țarului Alexandru. Analogiile istorice nu sînt totdeauna convingătoare. E greu totuși de a nu fi impresionat de pricinile politice și economice care au împins în mod fatal pe Napoleon împotriva împărăției rusești, fără de care e atît de greu de a statornici o ordine oarecare în lume, după cum e greu de uitat cît de zadarnice au fost străduințele stăruitoare și de o atît de iscusită «abilitate» ale țarului Alexandru pentru a nu intra în război cu Napoleon, aliatul său de la Erfurt și de la Tilsit, de a cărui putere militară se temea atît de mult.

Răsfoind o colecție de vechi dosare diplomatice, găsesc într-un raport din 13 august 1811, trimis de ambasadorul Austriei în Rusia d–lui de Metternich, următoare încheiere care pare de cea mai vie actualitate: «Din cele ce am avut onoarea să comunic Excelenței Voastre, cred că pot să trag aceste concluzii: 1) Împăratul Alexandru e din ce în ce mai bănuitor cu privire la intențiile viitoare ale lui Napoleon și simte că acesta vrea să-l adoarmă pînă la momentul prielnic pentru explozie subită. 2) Țarul nădăjduiește că agresiunea nu se va produce numaidecît, ci numai la anul. 3) Cu toate demonstrațiile sale militare și războinice, țarul preferă pacea, pentru motive de ordin intern, și s-ar mulțumi cu unele compromisuri și garanții. Amînarea unui conflict care părea iminent și despre care oricine își dă seama că e inevitabil — *à la longue* — a produs aici o liniște aparentă, care se va risipi de îndată ce armatele lui Napoleon vor porni la luptă. Țarul e adînc impresionat de superioritatea talentelor militare ale împăratului francez»". Q.E.D. ■

De la cooperare la confruntare

Hitler și Stalin – frații dușmani

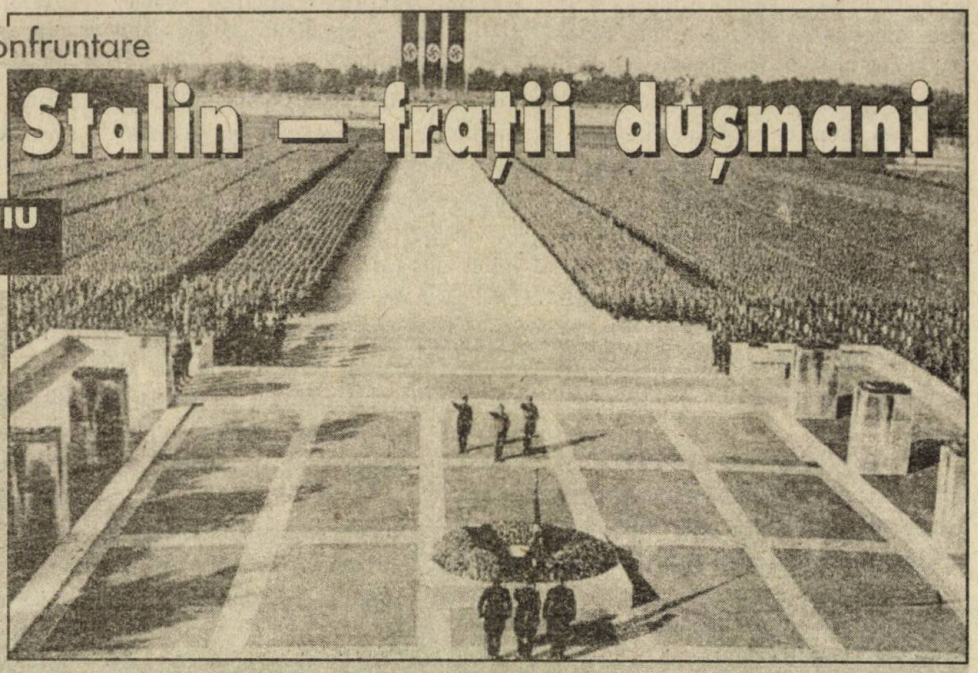

Florin CONSTANTINIU
Mircea SUCIU

Unul dintre cele mai surprinzătoare evenimente, dacă nu chiar cel mai surpinzător eveniment al secolului nostru a fost Pactul Molotov-Ribbentrop, din 23 august 1939. Atunci, toată lumea a vorbit de o „lovitură de trăznet din senin" și formula era întru totul adevărată. De la începutul anilor '20, fascismul și comunismul se denunțaseră reciproc în cei mai violenți termeni și își aduseseră acuzațiile cele mai teribile. Un înverșunat război ideologic și politic se desfășurase între cele două doctrine și regimurile cărora ele le dăduseră naștere. La 23 august 1939, spre uimirea întregii lumi, exponenții cei mai autorizați ai celor două ideologii vrăjmașe de moarte încheiau o înțegere ale cărei clauze de bază – deși rămase secrete – aveau să se facă, în curînd, simțite prin acțiuni politice și militare, precum și prin anexiuni teritoriale.

O foarte bogată literatură a fost consacrată raporturilor sovieto-germane din anii 1939-1941 și ea părea a fi epuizat subiectul, chiar dacă documentația pe care se întemeia era unilaterală, adică cvasiexclusiv germană.

„Un bun agitator“

Opinia că, în liniile lor de bază, relațiile dintre Hitler și Stalin, de la cooperare la confruntare, erau satisfăcător cunoscute — ceea ce nu elimina obișnuitele controverse între specialiști asupra unor momente sau aspecte, precum decizia lui Hitler de a ataca URSS — a fost pusă în discuție, mai întîi, spulberată, apoi, de apariția unor noi puncte de vedere — războiul preventiv al Uniunii Sovietice împotriva Germaniei — și intrarea în circuitul științific a noi surse, precumpănitor sovietice.

În anii din urmă, perioada ultimelor luni de dinaintea declanșării Operațiunii „Barbarossa“ a făcut obiectul unei ample revizuiri, fără însă ca istoricii să poată ajunge la concluzii unanime. Faptul se explică prin absența surselor — inexistente, distruse sau inaccesibile cercetătorilor — și, pe cale de consecință, imposibilitatea pentru istorici de a degaja din analiza izvoarelor încheieri sigure.

Un bilanț al investigațiilor și discuțiilor de pînă acum este absolut necesat pentru a încerca distincția dintre cert și ipotetic și pentru a desprinde direcțiile spre care trebuie îndreptate viitoarele anchete.

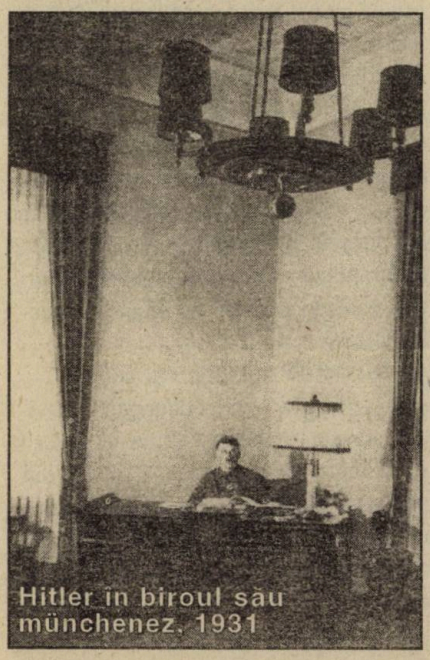

Hitler în biroul său münchenez, 1931

În pofida opiniei largi răspîndite — pentru că a fost cultivată cu asiduitate de extrema stîngă —, între comuniști și fasciști, mai exact naziști, nu a existat acel război permanent, despre care s-a scris atît. Din momentul în care Internaționala a III-a Comunistă (Cominternul) a fost subordonată intereselor statului sovietic, ce o găzduia, dirija și finanța, ideologicul a trebuit să cedeze pasul rațiunii de stat.

Una din ideile de bază ale lui Stalin a fost că modalitatea cea mai potrivită de garantare a securității URSS este războiul între țările „capitaliste“, potențialele atacatoare ale „țării socialismului biruitor“. Privită din acest unghi, acțiunea politică a lui Hitler, oricît ar părea de paradoxal, servea intereselor de securitate ale Uniunii Sovietice. Viitorul Führer a proclamat — de la debutul său politic — hotărîrea de a rupe ceea ce în retorica sa numea „lanțurile diktatului de la Versailles“. Un asemenea obiectiv nu putea fi obținut — cel puțin în principiu — decît pe calea unui conflict cu Franța și Marea Britanie, pilonii de bază ai sistemului versaillez, întrucît era de neconceput ca cele două mari puteri să se lase private de roadele victoriei obținute la capătul unui război atît de sîngeros ca acel din anii 1914–1918.

În Hitler, Stalin vedea nu atît ideologul nazismului, nu adversarul comunismului, nu dușmanul de moarte al URSS, ci, mai ales, viitorul declanșator al unui nou război intercapitalist, care să istovească forțele adversarilor potențiali ai Uniunii Sovietice și să-i ofere acesteia posibilitatea de a beneficia de o perioadă în cursul căreia, în timp ce „capitaliștii“ aveau să se măcelărească între ei, Armata Roșie urma să

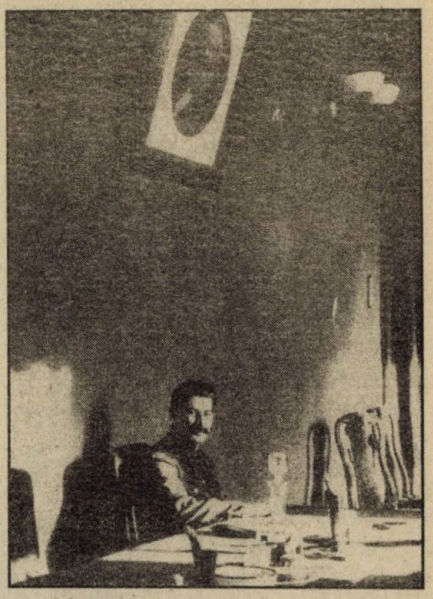

Stalin în biroul său din Kremlin, 1927

rămînă cu arma la picior, să-și desăvîrșească pregătirea și să intervină la sfîrșitul conflictului, ca o forță de neînvins. Nu este, așadar, de mirare că Stalin i-a îndemnat pe generalii germani să-l folosească pe Hitler pentru că este... „un bun agitator“!

Instaurarea regimului nazist în Germania (30 ianuarie 1933) nu a însemnat pentru Uniunea Sovietică un cataclism politic, așa cum s-ar crede. Este adevărat că strînsele relații dintre Republica de la Weimar și URSS — consacrate prin Tratatul de la Rapallo (1922) — s-au restrîns considerabil, în plan militar, ea încetînd cu desăvîrșire — „proscrisele“ sistemului versaillez încetînd să se mai simtă solidare. Stalin a trimis mai multe semnale lui Hitler în 1932–1934, în vederea unei înțelegeri, dar Führerul a rămas surd. El înțelegea că o atitudine ostilă față de URSS avea să se dovedească productivă în raporturile cu Franța și Marea Britanie, întrucît, convinse că Hitler va pune în aplicare, în cele din urmă, programul său de „Drang nach Osten“

(Marşul spre Răsărit), cele două mari democraţii apusene aveau să accepte refacerea puterii germane, destinată să fie — se credea la Paris şi Londra — forţa de şoc împotriva Uniunii Sovietice.

Calculul lui Hitler a fost corect. Franţa şi, mai ales, Marea Britanie s-au angajat într-o politică de conciliere *(diplomacy of appeasement)* faţă de Germania, care l-a încurajat pe Hitler să încalce clauzele Tratatului de la Versailles şi, printr-un efort remarcabil, să creeze instrumentul militar necesar politicii sale de expansiune — Wehrmacht-ul.

Apogeul politicii de conciliere l-a constituit Acordul de la München (29 septembrie 1938). Sacrificarea Cehoslovaciei şi declaraţiile de prietenie anglo–germană şi franco–germană ce au urmat, precum şi izolarea URSS l-au convins pe Stalin că trebuie să reia încercările de a ajunge la un acord cu Hitler.

În anii 1934–1936, faţă de refuzul Berlinului de a răspunde la semnalele Moscovei, Kremlinul, pentru a face presiuni asupra Führer-ului, dar şi pentru a-şi consolida propria poziţie se alăturase eforturilor de edificare a unui sistem de securitate colectivă, destinat în fapt să ţină sub supraveghere cel de-al treilea Reich, şi încheiase tratate de asistenţă mutuală cu Franţa şi Cehoslovacia. Pasivitatea Franţei şi Marii Britanii faţă de remilitarizarea Renaniei (7 martie 1936) — încălcarea de către Germania nu numai a Tratatului de la Versailles, dar şi acelui de la Locarno (1925) — l-a convins pe Stalin, şi numai pe el, că politica securităţii colective era... decedată şi îngropată.

Afiş electoral german: „Acum, gata! Alege-l pe Hitler"

Cu două fiare pe foc

Luna martie a anului 1939 a înregistrat trei evenimente care au dat un nou curs desfăşurărilor internaţionale: dezmembrarea Cehoslovaciei (15 martie), incidentul Tilea (alarma provocată de declaraţiile din 16–17 martie ale ministrului României la Londra, Viorel Virgil Tilea, că România ar fi primit „un fel de ultimatum" de la Germania, cu care se purtau negocieri economice, declaraţii dezminţite imediat la Bucureşti) şi garanţia anglo–franceză acordată, la 31 martie, Poloniei (i-au urmat garanţii similare, acordate României, Greciei şi Turciei) Marea Britanie şi Franţa manifestau acum intenţia de a se opune unor noi acte de agresiune ale Germaniei, făgăduind asistenţa lor posibilelor victime ale celui de-al treilea Reich. Garanţiile anglo–franceze nu puteau avea eficacitate în absenţa unei înţelegeri între cele două mari puteri occidentale şi URSS. Linia de fortificaţii Siegfried constituia un obstacol în calea oricărei intervenţii militare anglo–franceze în beneficiul ţărilor garantate, în primul rînd a Poloniei (sprijinul, pe mare, pentru Grecia şi Turcia era pus sub semnul întrebării de atitudinea Italiei, aliata Germaniei şi, prin urmare, beligerantă probabilă).

Atragerea URSS în politica de „încercuire" a Germaniei (cum era ea denunţată de propaganda nazistă) a devenit esenţială pentru ca noua orientare a Londrei şi Parisului să aibă şanse de succes. Din izolat, cum era în toamna anului 1938, Stalin a devenit arbitrul Europei în primăvara anului 1939. Întocmai ca Henric al VIII-lea, regele Angliei, în conflictul dintre Carol Quintul, împăratul romano–german şi regele Spaniei, şi Francisc I, regele Franţei, Stalin avea să decidă care din cele două părţi — anglo–francezii sau germanii — aveau să obţină concursul său.

Aflat în situaţia ideală de a avea „două fiare pe foc" (pentru a relua formula lui Bismarck), Stalin a cîntărit cele două formule politico–militare în faţa cărora se afla: acordul cu anglo–francezii ar fi atras Uniunea Sovietică împotriva Germaniei, în apărarea unor ţări ca Polonia sau România, privite cu ostilitate la Moscova, fără să aducă nici un beneficiu Kremlinului. Acordul cu Germania ar fi lăsat URSS în afara conflictului, Reich-ul urmînd să plătească un însemnat „preţ teritorial" pentru neutralitate sovietică. Între cei doi termeni ai alternativei alegerea era simplă: prin înţelegerea cu Hitler, Stalin putea obţine însemnate cîştiguri teritoriale şi garanţii de securitate pentru URSS.

Dictatorul sovietic era convins — şi nu se înşela — că, odată pactul sovieto–german încheiat, Führer-ul, hotărît să nu mai repete greşeala ţării sale din prima conflagraţie mondială de a duce un război pe două fronturi, avea să declanşeze conflictul, convins că rapida zdrobire a Poloniei îi va permite să-şi concentreze imediat forţele în Vest.

Dacă, în această privință, pronosticul lui Stalin avea să se dovedească a fi corect, dictatorul sovietic s-a înșelat grav asupra desfășurării războiului. El își imagina cel de-al doilea război mondial ca o repetare a celui din anii 1914–1918, mai exact a operațiunilor de pe frontul de Vest: război static, război de poziții cu încercări de rupere frontală a dispozitivului inamic, soldate cu mari pierderi umane pentru o înaintare nesemnificativă de cîțiva kilometri. Un astfel de război servea intereselor sovietice: „capitaliștii" aveau să se masacreze reciproc, în timp ce URSS va aștepta momentul favorabil pentru a interveni și a dicta condițiile păcii.

Stalin nu bănuia că formula militară aleasă de Führer — aceea a „războiului fulger" — avea să răstoarne complet scenariul său. Lipsită de materiile prime necesare războiului societății industriale și de carburanți (de aici însemnătatea pentru ea a petrolului românesc), Germania nu putea cîștiga războiul decît prin acțiuni fulgerătoare, în a căror execuție **tancul** și **avionul** erau chemate să aibă rolul hotărîtor.

Din convergența de interese dintre Germania și URSS s-a născut Pactul Ribbentrop–Molotov, în fapt un tratat de neagresiune, însoțit de un protocol adițional secret, prin care cele două părți își fixau zonele de interes de la Marea Baltică la Marea Neagră (23 august 1939).

Pe temeiul acestei înțelegeri și al altora — de asemeni secrete — încheiate cu prilejul semnării Tratatului de prietenie și frontieră dintre Germania și URSS (28 septembrie 1939), cele două țări au împărțit Polonia (17 septembrie 1939), iar Uniunea Sovietică a anexat teritorii finlandeze (în urma războiului cu Finlanda, încheiat la 12 martie 1940) și țările baltice (printr-un proces început cu instalarea de baze militare, în toamna lui 1939, și încheiat prin includerea lor în URSS, la începutul lui august 1940) și a răpit României Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța (28 iunie 1940).

Prima fisură

Anexarea teritoriilor românești a creat prima fisură în cooperarea germano–sovietică. Articolul 3 al protocolului adițional secret avea o redactare ambiguă, susceptibilă de două interpretări: a) Germania consimte la anexarea Basarabiei de către URSS; b) Uniunea Sovietică poate anexa Basarabia și alte teritorii din Europa de Sud–Est, cu condiția respectării intereselor economice ale Germaniei în această parte a continentului.

Interpretarea dată de sovietici acestui articol a fost, evident, cea de a doua. Pe lîngă Basarabia, Moscova a decis să ceară României și Bucovina. Informat, la 23 iunie 1940, de aceste intenții, ambasadorul german la Moscova, contele von der Schulenburg (care, după cît se pare, interpreta articolul 3 ca și sovieticii!) a transmis imediat la Berlin cele comunicate de Molotov. Reacția lui Hitler a fost cu totul diferită de cea a ambasadorului său. El a văzut în cererea sovietică privind Bucovina o încălcare a acordului din august 1939, o depășire a cadrului teritorial fixat prin acest acord. Führer-ul a considerat că Stalin voia să profite de situația creată de angajarea grosului forțelor germane în Vest (campania din Franța luase sfîrșit la 22 iunie 1940, și Wehrmacht-ul, deși victorios, se resimțea, desigur, de pe urma efortului). Dacă acum — raționa Hitler — el ar fi fost de acord cu revendicarea Bucovinei, nemenționată în protocolul adițional secret, s-ar fi creat un primejdios precedent, pe care Stalin l-ar fi putut utiliza cînd campania împotriva Angliei va fi mobilizat toate resursele Reich-ului. Răspunsul lui Hitler a fost că Basarabia putea fi anexată de URSS, dar Bucovina era „ceva nou", asupra căreia nu se purtaseră discuții între Germania și Uniunea Soveitică.

Primind răsunsul german, Stalin s-a aflat în fața unei dileme. Pentru el, rapiditatea campaniei din Vest (10 mai – 22 iunie 1940) fusese o adevărată catastrofă. El mizase — cum s-a văzut — pe un îndelungat război între Germania și anglo–francezi. Acum Franța fusese strivită sub șenilele blindatelor germane, iar Anglia aștepta de la o zi la alta invazia germană. Exista perspectiva ca, în scurt timp, Germania să aibă „mîinile libere" în Est. Și această perspectivă îl înspăimînta pe Stalin.

De îndată ce s-a conturat prăbușirea rezistenței franceze, el a hotărît să accelereze acțiunile vizînd încorporarea țărilor baltice și anexarea teritoriilor românești. Sînt indicii că hotărîrea de a revendica și Bucovina a fost luată în zilele de 21–23 iunie 1940.

Afiș sovietic antinazist din anii '30: „Acționează printr-o puternică contraofensivă"

Iritarea lui Hitler față de această cerere l-a pus pe Stalin în fața următoarei alternative: să mențină cererea privind Bucovina, cu riscul de a deteriora relațiile sovieto–germane, sau să renunțe la ea cu riscul de a părea slab. A ales soluția de mijloc, limitînd revendicarea la nordul Bucovinei (evident, pe lîngă Basarabia). Faptul însă de a fi cerut mai mult decît era dispus Hitler să acorde rămînea la pasivul lui Stalin. La 29 iunie, dr. Hermann Neubacher, însărcinat special al Reich-ului pentru probleme economice în Europa de Sud–Est, remarca: „Rusia a făcut o mare greșeală. Hitler se simte jignit și el nu uită niciodată".

A doua fisură

Două luni mai tîrziu, a fost rîndul lui Stalin să se simtă ofensat. Potrivit Tratatului din 23 august 1939, cele două părți aveau obligația de a se consulta în probleme de interes comun. Această obligație a fost cu totul ignorată de Germania din momentul intervenției sale în litigiul româno–ungar, încheiat prin Dictatul de la Viena și prin garanția germano–italiană, acordată României (30 august 1940). Cum se explică atitudinea Germaniei?

Două au fost rațiunile Führer-ului. Mai întîi, decizia, anunțată înalților responsabili militari, la 31 iulie 1940, de a ataca, în primăvara anului următor, URSS. Ieșirea URSS din limitele teritoriale ale acordului din august 1939 și amenințarea de a utiliza forța într-o zonă de mare interes economic pentru Reich — cum era România — l-au făcut, pentru prima dată de la începutul războiului, pe Hitler să considere că există o amenințare directă și imediată din partea URSS pentru interesele germane în Est.

În al doilea rînd, întocmai ca și Napoleon în 1812, Hitler a văzut în URSS o posibilă „spadă continentală", mînuită de Anglia împotriva Germaniei. La fel ca și ilustrul său predecesor, Führer-ul credea că refuzul Marii Britanii — izolată și bombardată zilnic — se explică prin speranța că, mai devreme sau mai tîrziu, Germania va ajunge în conflict cu URSS. Pentru a elimina orice amenințare din partea Moscovei și pentru a lua Angliei orice nădejde de a mai găsi un aliat pe continent, Hitler s-a decis să elimine, printr-o campanie rapidă, URSS.

În perspectiva apropiatei confruntări, România căpăta pentru Germania o deosebită însemnătate strategică: ea era nu numai furnizoarea indispensabilului petrol pentru războiul–fulger, pentru războiul motoarelor, ci devenea acum și o bază de operații a Wehrmacht-ului în viitoarea campanie din Est. Hitler s-a decis, așadar, ca, de îndată ce aveau să fie rezolvate litigiile teritoriale dintre România și Ungaria și România și Bulgaria, să dea o garanție (împreună cu Italia) României pentru a o pune la adăpost de orice amenințare sovietică. Era evident că singura țară potențial primejdioasă pentru România era URSS, astfel că garanția germano–italiană nu putea viza — chiar dacă nu o spunea — decît marea putere din Est. Consultarea cu ea — așa cum prescria Pactul Ribbentrop–Molotov — era, deci, exclusă.

Încă din a doua jumătate a lunii august 1940, Moscova se simțea frustrată de totala ei ignorare de către Germania, pe măsură ce litigiul româno–ungar părea să se îndrepte spre un deznodămînt militar. În noaptea de 29/30 august, V. Dekanozov, comisarul adjunct al Afacerilor Străine, l-a convocat pe ministrul României la Moscova, Grigore Gafencu, pentru a-i prezenta o notă verbală despre pretinse incidente de frontieră provocate de grănicerii români, iar a doua zi presa sovietică a publicat un comunicat pe aceeași temă, redactat pe un ton amenințător.

În raportul său din 30 august 1940, Gafencu menționa opinia ambasadorului Japoniei la Moscova, Shigenori Togo, potrivit căruia „aceste comunicate au întotdeauna un înțeles politic mai adînc și că (...) nu este o simplă coincidență că guvernul sovietic, gata să profite de orice ocazie, a publicat acest comunicat tocmai în ziua întîlnirii de la Viena. În cercurile italiene autorizate se presupune, de asemenea, că ar putea exista o legătură între comunicatul acesta și conferința de la Viena, unde se discută problemele Bazinului dunărean numai în prezența puterilor Axei".

Berghof: Hitler și un grup de ofițeri ai Wehrmacht-ului

Presupunerile diplomaților străini din capitala sovietică erau corecte: iritată de excluderea ei de la soluționarea litigiului româno–ungar prin Dictatul de la Viena, Moscova își manifesta

prezența printr-o atitudine amenințătoare față de România. Supărarea Kremlinului avea să sporească odată cu acordarea garanției germano–italiene, al cărei „tăiș" antisovietic era evident.

Întrevederea dintre Molotov și ambasadorul german la Moscova, Schulenburg, astfel cum a fost redată în nota sovietică de conversație, este edificatoare asupra încordării din relațiile sovieto–germane.

După ce l-a informat pe Molotov despre cele decise la Viena, Schulenburg a precizat că în telegrama, primită de la Berlin, se spunea: „Luînd în considerație raporturile prietenești cu URSS, guvernul german a hotărît să înștiințeze despre aceasta guvernul sovietic în cel mai scurt timp".

Șeful diplomației sovietice nu s-a lăsat înșelat de această declarație: „Tov. Molotov — citim în nota sovietică de conversație —, mulțumind lui Schulenburg pentru informație, a menționat că în comunicatele de presă despre arbitrajul de la Viena se spunea mai mult decît în informarea guvernului german. Apoi, tov. Molotov a spus lui Schulenburg că guvernul german a încălcat articolul 3 al tratatului de neagresiune din 23.08.1939, unde se vorbește despre consultări în problemele ce interesează ambele părți".

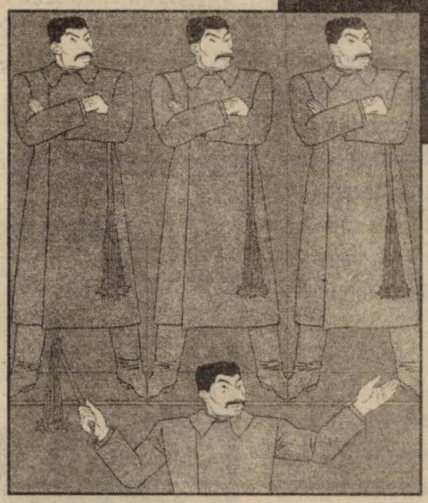

Stalin în carne și oase, respectiv subiect al unei caricaturi occidentale din 1936 care-l înfățișează în trei „ipostaze": conducător al partidului, al statului și al Cominternului...

Explicațiile oferite de guvernul german — necesitatea rezolvării rapide a litigiului româno–ungar nu mai lăsa timp pentru consultări cu guvernul sovietic — nu au satisfăcut, evident, Moscova. La 9 septembrie 1940, Molotov i-a amintit lui Schulenburg că problema sudului Bucovinei rămăsese nerezolvată, iar garanția germano–italiană acordată României era în contradicție cu dorința guvernului sovietic de a pune această problemă.

Artizanul adevărat al Pactului Molotov–Ribbentrop și partizan ferm al colaborării germano–sovietice, Schulenburg s-a străduit să dezamorseze tensiunea din relațiile dintre Berlin și Moscova. Clarificarea raporturilor dintre cei doi coloși totalitari a fost obiectivul vizitei lui V. M. Molotov la Berlin, unde a avut convorbiri cu Hitler și Ribbentrop (12–13 noiembrie 1940).

Dincolo de declarațiile oficiale, această vizită a fost un eșec. Ea a pus în lumină marile apetituri ale URSS (a fost, printre altele, evocată problema garanției germano–italiene acordată României, percepută de Moscova ca fiind îndreptată împotriva Uniunii Sovietice, și aceea a sudului Bucovinei) și refuzul Moscovei de a urma sugestia lui Hitler de a-și îndrepta expansiunea în Asia. Molotov s-a arătat interesat, în primul rînd, de Europa, de cea de Sud–Est în special. Deși URSS a fost invitată să adere la Pactul Tripartit (Germania, Italia și Japonia), a devenit evident că interesele Reichului și cele ale Uniunii Sovietice erau, acum, incompatibile.

Trăgînd concluzia discuțiilor cu Molotov, Hitler a semnat, la 18 decembrie 1940, Directiva 21, care stabilea liniile fundamentale ale campaniei împotriva URSS (Planul „Barbarossa"), urmînd ca pregătirile pentru desfășurarea ei să fie încheiate pînă la 15 mai 1941.

O strategie ofensivă

În timp ce Reich-ul se angaja în pregătirea războiului împotriva URSS, Stalin se afla și el în pragul unei radicale schimbări de atitudine în raporturile cu Germania. Pînă atunci, fără a fi angajată în operații militare (cu excepția războiului sovieto–finlandez din iarna 1939–1940), Uniunea Sovietică fusese beneficiara unor considerabile achiziții teritoriale. Succesele sînt stimulative. La Kremlin, euforia genera ambiții îndrăznețe. Ministrului de externe al Lituaniei, Molotov i-a spus în iulie 1940: „Genialul Lenin nu s-a înșelat cînd ne-a asigurat că al doilea război mondial ne va permite să cucerim puterea în întreaga Europă,

așa cum primul război mondial ne-a permis să cucerim puterea în Rusia".

Extinderea frontierelor și a influenței sovietice se putea realiza atît timp cît Germania era angajată în războiul din Vest. Așa cum s-a văzut, căderea rapidă a Franței provocase alarma Kremlinului. Întîrzierea debarcării germane în Anglia și eșecul înregistrat de Luftwaffe în bătălia Angliei (aviația germană nu a izbutit să-și asigure controlul asupra spațiului aerian britanic) au readus încrederea într-un conflict îndelungat germano–englez, la adăpostul căruia URSS putea smulge noi concesii Reich-ului.

Consolidarea Germaniei în sud–estul Europei (în octombrie 1940, trupele Germaniei au intrat în România) îngrijora Moscova. Pentru a testa intențiile Reich-ului, în octombrie trupele sovietice au ocupat un șir de ostroave românești de pe brațul Chilia. Germania nu a reacționat, cum ar fi fost de așteptat, dată fiind garanția din 30 august 1940. Încurajată de pasivitatea Reich-ului, Moscova a ridicat miza: la 17 ianuarie 1941, Molotov l-a informat pe Schulenburg că guvernul sovietic considera că atît Bulgaria, cît și Strîmtorile făceau parte din „zona de securitate" a URSS. Această declarație venea la cîteva zile după un comunicat al Agenției TASS (12 ianuarie 1941) care sublinia că „dacă este adevărat că trupele germane au intrat în Bulgaria și transportul lor continuă, aceasta s-a petrecut și se petrece fără cunoștința și consimțămîntul URSS, dat fiind că partea germană nu a pus niciodată această problemă URSS".

Știrea intrării trupelor germane în Bulgaria a fost dezmințită imediat de Sofia, dar, la 1 martie, Bulgaria adera la Pactul Tripartit, iar unitățile Wehrmacht-ului intrau pe teritoriul acestei țări „pentru a asigura pacea în Balcani"! Moscova s-a grăbit să adreseze o dojană severă Bulgariei, care viza, implicit, Germania.

Aderarea Iugoslaviei la Pactul Tripartit (25 martie 1941), urmată de înlocuirea, printr-o lovitură de stat, a guvernului progerman cu un altul hotărît să reziste presiunilor Reich-ului (27 martie), a oferit URSS posibilitatea de a face primul gest semnificativ al noii sale politici de blocare a penetrației germane în Europa de Sud–Est, considerată la Moscova de maxim interes pentru securitatea și interesele URSS.

Pentru a demonstra că Uniunea Sovietică nu este un partener pasiv al Reich-ului, un simplu beneficiar al disponibilității Berlinului de a-i consimți anexiuni teritoriale, Stalin a hotărît să facă un pas spectaculos, care să arate lui Hitler că URSS putea nu numai să reacționeze la evenimente, dar să și aibă inițiative: la 5 aprilie, URSS a semnat un Tratat de prietenie și neagresiune cu Iugoslavia. Chiar dacă noua echipă guvernamentală de la Belgrad evitase, cu prudență, orice atitudini provocatoare față de Germania, ostilitatea sa față de Axă era bine cunoscută. Un tratat cu un asemenea guvern însemna, așadar, un gest inamical față de Germania.

Grigore Gafencu, în cartea sa *Préliminaires de la guerre à l'Est*, a analizat cu pătrundere acest tratat, care asigura sovieticilor maximum de avantaje și minimum de riscuri, întrucît nu implica vreo obligație din partea sovieticilor de a veni în ajutorul Iugoslaviei, în cazul în care ar fi devenit victima unei agresiuni. Ministrul Iugoslaviei la Moscova, Milan Gavrilovic, l-a întrebat, îndată după semnarea tratatului, pe Stalin: „Și dacă germanii se supără și vă atacă?". „Să vină", a fost răspunsul plin de siguranță al dictatorului sovietic. „Dl. Gavrilovic — scrie Gafencu, care relatează dialogul de mai sus — a revenit la locuința sa (din Moscova, n.n.) și s-a culcat cu sentimentul binefăcător al datoriei împlinite. Cînd s-a deșteptat, avea să afle că Belgradul era în flăcări și ruine. În momentul în care avusese loc schimbul de semnături la Kremlin, Germania declanșase atacul ei împotriva Iugoslaviei".

Evident, a fost o coincidență a celor două acțiuni — una diplomatică, alta militară —, dar replica fulgerătoare a Germaniei la schimbarea survenită la Belgrad și imposibilitatea în care se afla Moscova de a da un sprijin Iugoslaviei s-au dovedit contraproductive pentru URSS.

În telegrama trimisă lui Schulenburg, la 6 aprilie, orele 04.30, prin care-i cerea să aducă la cunoștința lui Molotov decizia Berlinului de a ataca Iugoslavia (acuzată de a se fi coalizat cu Anglia și Grecia!), Ribbentrop preciza că ambasadorul german nu trebuie să facă nici o referire la comunicarea lui Molotov despre Tratatul sovieto–iugoslav: „Dacă, totuși, Molotov însuși vorbește despre aceasta — se

Coperta revistei Cominternului „Internaționala comunistă"

spunea în telegramă — atunci vă rog să limitați observațiile dvs. la faptul că ați transmis această comunicare la Berlin, dar că nu ați primit nici un răspuns".

Informîndu-l pe Ribbentrop despre discuția avută, în aceeași zi, cu Molotov, Schulenburg arată că interlocutorul său deplînsese extinderea războiului, dar nu pomenise nimic despre tratatul dintre URSS și Iugoslavia: „Nici eu, potrivit instrucțiunilor, nu am ridicat această problemă", încheia Schulenburg telegrama sa, expediată la orele 19.00.

Între prudență și curaj

Încheierea Tratatului sovieto–iugoslav a inaugurat o perioadă de intensă activitate politică și diplomatică, dublată de un febril război secret și de „intoxicare strategică", al căror conținut și dimensiuni încep abia acum să se contureze, în urma deschiderii fostelor arhive sovietice.

În prezent, istoricii nu dispun încă de toate sursele care să le permită reconstituirea exactă a faptelor și, pe acest temei, evaluarea lor.

Autoritățile ruse au restrîns progresiv, după 1991–1992, accesul la arhivele sovietice, astfel că — exceptînd istorici ca Ingeborg Fleischhauer sau Gabriel Gorodetsky, care au avut acces la importante surse inedite — cercetătorii rămîn încă în așteptarea izvoarelor care să elucideze numeroasele aspecte încă obscure ale politicii sovietice în lunile aprilie–iunie 1941.

Potrivit ultimelor cercetări ale istoricilor ruși, în primăvara anului 1941 Stalin s-a orientat spre o strategie ofensivă în relațiile cu Germania, evitînd însă a face jocul Marii Britanii, aflată în așteptarea unui conflict sovieto–german care să abată forțele Reich-ului spre Est. Strategia ofensivă avea să se

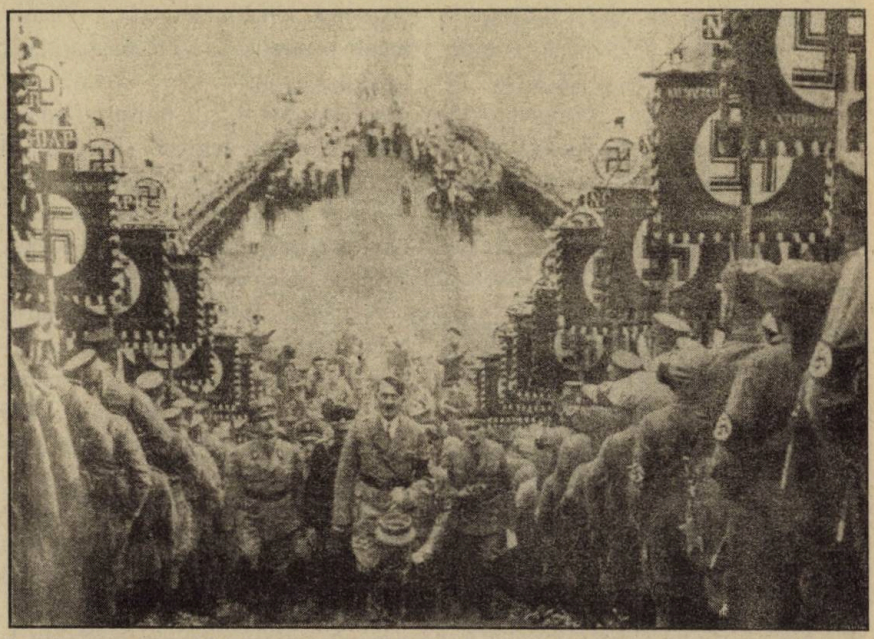

Hitler urcă scările puterii absolute, dar și ale războiului mondial

desfășoare atît pe plan diplomatic, cît și plan militar.

Potrivit istoricului rus A. N. Saharov, în primăvara anului 1941 Moscova a stabilit contacte cu guvernele polonez și cehoslovac, aflate în exil, a încercat să stabilească relațiile — sau chiar să detașeze — România și Finlanda de Germania, prin declarațiile amicale (vezi p. 15), a făcut pași în direcția Turciei și Irakului și a încheiat un Tratat de neagresiune cu Japonia (13 aprilie 1941).

Pe plan militar, scrie A. N. Saharov, „Stalin s-a pregătit pentru un război ofensiv, pentru un război pe teritoriul inamicului, ceea ce nu este nicidecum echivalent cu concepția primei lovituri, a loviturii preventive, deși această versiune n-ar putea fi în întregime negată".

În lunile care au precedat atacul german, Stalin a dus o politică în care s-au succedat gesturile de conciliere față de Germania cu cele care dezvăluiau intenția lui de a lovi în partenerul devenit tot mai amenințător.

Astfel, la 20 aprilie 1941, îngrijorat de urmările Tratatului cu Iugoslavia asupra raporturilor cu Germania, Stalin a vrut să dizolve *de facto* Cominternul, punînd accentul pe „independența deplină a diverselor partide comuniste, transformarea lor în autentice partide naționale ale comuniștilor din respectivele țări, conducîndu-se după un program comunist, dar soluționînd sarcinile lor concrete, după decizia lor, corespunzător condițiilor din țările lor și purtînd răspunderea pentru hotărîrile și acțiunile lor".

Așa cum remarcă Gabriel Gorodetsky, întemeiat pe consultarea jurnalului lui Gh. Dimitrov, secretarul general al Cominternului, care a consemnat instrucțiunile lui Stalin din noaptea de 20 aprilie și apoi instrucțiunile elaborate la 21 aprilie de Prezidiul Comitetului Executiv al Cominternului, această restructurare a Internaționalei Comuniste — practic, dizolvarea ei — urmărea „să elimine ultimele lanțuri ideologice, care ar fi putut umbri relațiile sale atît cu

Germania, cît și cu Anglia". Consecvent principiului „celor două fiare pe foc", Stalin dorea să poată alege, în funcție de evoluția evenimentelor, partenerul potrivit intereselor sovietice. Deocamdată, continuarea colaborării cu Germania se afla pe primul plan. La plecarea ministrului de externe al Japoniei, Matsuoka, în chip neașteptat, Stalin, împotriva oricăror reguli de protocol, și-a făcut apariția la gară, dar nu atît pentru a-l conduce pe oaspetele nipon, cît pentru a-i spune ambasadorului german: „Trebuie să rămînem prieteni și, pentru aceasta, dvs. trebuie să faceți totul", iar atașatului militar adjunct, colonelul Krebs: „Vom rămîne prieteni în orice caz!".

La 5 mai, Stalin a rostit o cuvîntare (sau două) în fața absolvenților Academiilor militare, în prezența *leadership*-ului politic și militar al URSS, care aveau însă un evident caracter antigerman (v. p. 21).

În spiritul noii orientări ofensive a fost întocmit un plan (datat 15 mai 1941), scris de mînă de către viitorul mareșal A. M. Vasilievski (pe atunci, general-maior), cu corecturi făcute de generalul-locotenent N. F. Vatutin (mai tîrziu, general de armată), primul locțiitor al șefului Marelui Stat Major și avînd, la sfîrșitul textului (dar fără semnătura autografă!), numele comisarului poporului pentru Apărare, mareșalul S. K. Timoșenko și al șefului Marelui Stat Major, generalul de armată G. K. Jukov (v. p. 24). Planul prevedea o lovitură preventivă dată forțelor germane concentrate în apropierea frontierelor sovietice. Lovitura principală urma să zdrobească trupele germane din zona centrală și nordică a dispozitivului Wehrmacht-ului, iar dacă era necesar urma să fie dată și o lovitură asupra României. Nu se cunoaște care a fost reacția lui Stalin față de acest plan, dar, așa cum s-a remarcat, este puțin probabil ca el să fi fost elaborat fără o directivă din partea dictatorului sovietic.

Cînd s-ar fi aplicat planul din 15 mai 1941?

Existența acestui plan a fost pentru prima dată menționată de generalul Dmitri Volkogonov în biografia lui Stalin, publicată de el în 1989. De atunci, planul a făcut obiectul unei vii controverse în jurul intențiilor lui Stalin: a vrut sau nu să preîntîmpine atacul german, despre care era informat prin numeroase canale (inclusiv un mesaj de la Churchill)?

Pentru a putea da un răspuns — care însă rămîne ipotetic, în stadiul actual al documentației — este necesar să se ia în considerație acțiunea ambasadorului german, Schulenburg, și cea a ambasadorului britanic, Sir Stafford Cripps.

Alarmat de deteriorarea relațiilor germano-sovietice și de zvonurile despre iminentul atac german (lui Schulenburg nu i se comunicase nimic despre Operația „Barbarossa"), reprezentantul Reich-ului a luat inițiativa unor discuții cu V. D. Dekanozov, omologul său aflat la Moscova (rămăsese și comisar-adjunct al Afacerilor Externe), l-a invitat, împreună cu interpretul lui Stalin, V. P. Pavlov, în trei rînduri (5, 9 și 12 mai) pentru a discuta (era prezent și consilierul ambasadei, Gustav Hilger, partizan, ca și Schulenburg, al menținerii cooperării germano-sovietice) modalitățile de îmbunătățire a relațiilor dintre Germania și URSS. Schulenburg a sugerat, printre altele, ca Stalin să scrie o scrisoare lui Hitler pentru a risipi neînțelegerile.

Cum ar fi putut Stalin crede că Schulenburg acționa din proprie inițiativă? În demersurile diplomatului german, el a văzut o încercare a lui Hitler de a-l supune unei presiuni psihologice, însoțită de concentrarea forțelor germane la frontierele de vest ale URSS. Scenariul imaginat de Stalin era următorul: Hitler vrea să smulgă concesii importante de la URSS, dar nu să o atace, pentru a nu fi constrîns, atît timp cît Anglia continua lupta, să ducă un război pe două fronturi. Cînd

concentrarea trupelor avea să fie încheiată, iar presiunile psihologice își vor fi făcut efectul (după evaluarea Berlinului), Germania avea să prezinte un ultimatum URSS, cerîndu-i satisfacerea imediată a cererilor germane. În zvonurile despre apropiatul atac german, Stalin vedea fie un război psihologic al Germaniei, fie o încercare a Marii Britanii de a provoca un conflict între Reich și URSS, care nu putea fi decît benefic pentru Londra.

Paralel cu acțiunea lui Schulenburg, s-a desfășurat și cea a lui Sir Stafford Cripps, care și-a depășit și el, în unele privințe — dar nu în măsura lui Schulenburg —, instrucțiunile primite de la Foreign Office. Diplomatul britanic a speculat frica lui Stalin de o pace anglo–germană, care i-ar fi lăsat lui Hitler mîinile libere în Est. Fuga lui Rudolf Hess, locțiitorul lui Hitler, în Anglia (10 mai 1941) a fost un excelent prilej de a-l „intoxica" pe Stalin. Foreign Office-ul a transmis sovieticilor, prin canale secrete, că fuga lui Hess este „o mărturie a dezbinării crescînde (din conducerea Reich-ului, n.n.) din cauza colaborării cu Uniunea Sovietică" și că, aflat sub presiunea celor doritori de pace cu Anglia, Hitler va sfîrși prin a încheia, în scurt timp, o înțelegere cu Marea Britanie, „abandonînd sau încălcînd unele promisiuni făcute Uniunii Sovietice", care avea să se afle apoi singură în fața Germaniei.

Este probabil că, în acest context, adică stăpînit de teama unei păci în Vest, Stalin a ordonat întocmirea planului care prevedea o lovitură dată Germaniei înainte ca forțele Wehrmacht-ului să-și fi încheiat pregătirile de atac.

Doctrina sovietică, o doctrină în esență ofensivă, în înțelesul că prevedea, în cazul unui atac, rapida alungare a agresorului peste frontieră și desfășurarea operațiilor pe teritoriul advers, a fost dublată de o amplă reor-

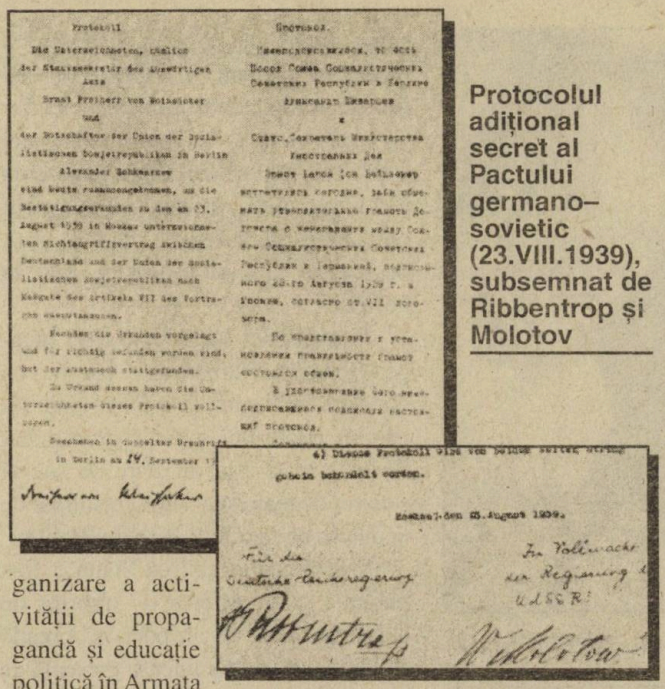

Protocolul adițional secret al Pactului germano–sovietic (23.VIII.1939), subsemnat de Ribbentrop și Molotov

ganizare a activității de propagandă și educație politică în Armata Roșie. La discuția proiectului de directive a Direcției principale a propagandei politice a Armatei Roșii, A. A. Jdanov a declarat, la 4 iunie: „Am devenit mai puternici, putem să fixăm sarcini mai active. Războaiele cu Polonia și Finlanda nu au fost războaie de apărare. Noi am pășit deja pe calea politicii ofensive".

Stalin rămînea însă precaut. Așa cum înainte de a se angaja în negocierile cu Hitler, care aveau să ducă la Pactul Ribbentrop – Molotov, înlocuise — pentru a da un semnal Berlinului — pe Litvinov cu Molotov, ca șef al diplomației sovietice, tot astfel, la 6 mai 1941, el a preluat postul de președinte al Consiliului Comisarilor Poporului (guvernul) al URSS, deținut pînă atunci de V. M. Molotov (care a rămas Comisar al poporului pentru Afacerile Străine și a fost numit vicepreședinte al guvernului). Schimbarea trebuia să arate lui Hitler că, devenit și formal omologul său (Hitler era și Cancelar, deci prim-ministru, pe lîngă calitatea sa de șef de stat), Stalin putea să fie un interlocutor direct, mai receptiv și mai flexibil decît Molotov.

Într-un gest de bunăvoință față de Germania, Stalin a cerut reprezentanților diplomatice ale țărilor ocupate de Wehrmacht (Norvegia, Belgia și Iugoslavia) să părăsească Uniunea Sovietică.

La 14 iunie 1941, „Pravda" a publicat un amplu comunicat al Agenției TASS care dezmințea afirmațiile din presa străină, atribuite, indirect, mai ales lui Sir Stafford Cripps, potrivit cărora Germania ar fi prezentat cereri cu caracter teritorial sau economic URSS; comunicatul arăta că ambele țări respectă riguros Pactul sovieto–german, că zvonurile despre intențiile Germaniei de a ataca URSS sînt lipsite de orice temei, că URSS era hotărîtă să respecte Pactul sovieto–ger-

12 PAGINI 3 LEI

Timpul

ORA 3 DIMINEAȚA
DIN BERLIN SE ANUNȚĂ OFICIAL:

Germania și Sovietele au hotărât să încheie un pact de neagresiune

D. von Ribbentrop va sosi mâine, Miercuri, la Moscova „spre a duce negocierile la bun sfârșit"

ȘTIREA A PRODUS IMPRESIE FORMIDABILĂ IN TOATĂ LUMEA

„Timpul", din 23 august 1939, p. 1

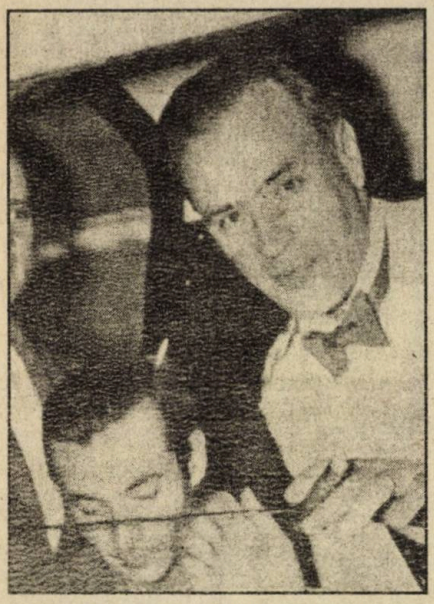

Grigore Gafencu (dreapta), în martie 1939

man și că mobilizarea rezerviștilor și manevrele Armatei Roșii aveau un caracter de rutină.

Comunicatul Agenției TASS a fost interpretat — în lumina desfășurărilor ulterioare — ca expresia „orbirii" autorităților sovietice, în speță a lui Stalin. În realitate, el avea rostul de a determina Germania să-și explice poziția, să declare dacă are sau nu revendicări față de URSS și să dea o explicație în privința concentrărilor de trupe la frontierele apusene ale URSS.

Ultimul dialog germano-sovietic

Presa germană, ca și ambasada Reich-ului la Moscova și Ministerul de Externe german au păstrat deplină tăcere asupra comunicatului sovietic. Așa cum scrie Grigore Gafencu în *Préliminaires* ..., „Greutatea acestei tăceri apăsa din ce în ce mai puternic atmosfera de la Moscova. Se simțea accentuîndu-se presiunea diviziilor germane la frontieră; o primejdie de moarte plana, fără zgomot, deasupra imensului imperiu. Incredibilul război se apropia. El înainta cu pași furișați, arzînd toate obstacolele. Hitler — era evident — nu mai admitea nici explicații, nici scuze. El nu mai cerea nici livrări, nici concesii, nici tranzacții noi. Avea să lovească, fără să vorbească, în ziua și la ora pe care le hotărîse".

În zorii zilei de 22 iunie 1941 începea Operația „Barbarossa". S-a spus că din acea zi și pînă la 3 iulie, cînd s-a adresat poporului sovietic, prin radio, Stalin s-ar fi aflat în stare de șoc și stăpînit de teama de a nu fi răsturnat de la putere de membrii Biroului Politic.

Este incontestabil că Stalin a fost puternic — și dureros — surprins de atacul german. El nu putea să creadă că Hitler va săvîrși imensa greșeală de a renunța la situația avantajoasă a războiului pe un singur front; Stalin era convins că Germania va folosi concentrarea de forțe de la frontierele sovietice pentru a începe negocieri cu Moscova de pe poziții de forțe. El credea — și britanicii îl „intoxicaseră" în această privință — că unii din liderii germani sînt nemulțumiți de politica lui Hitler de colaborare cu URSS și vor încerca să-i forțeze mîna, organizînd o provocare militară.

Toate acestea l-au făcut să nu se angajeze personal, printr-un gest public, în zona începerii războiului. Iată de ce Molotov — și nu Stalin — a anunțat la radio atacul german.

Atitudinea dictatorului sovietic a găsit o neașteptată încurajare din partea ambasadorului german, Schulenburg. În zorii zilei de 22 iunie 1941, după ce anunțase lui Molotov atacul german, el spusese, în numele său, că eforturile lui pentru o colaborare între cele două țări eșuase și că destinul se dovedise mai puternic: era o manieră indirectă de a se desolidariza de soluția de forță a lui Hitler (și la Berlin, Ribbentrop, ușor amețit de băutură, pare-se, oricum răvășit, spusese lui Dekanozov, cu titlu personal, că încercase, prin toate mijloacele, să evite războiul).

În după-amiaza zilei de 22 iunie, către orele 18.00, Molotov l-a trimis pe interpretul lui Stalin, Pavlov, la ambasada germană, sub pretextul de a-l întreba pe Schulenburg dacă avea vreo dorință sau cerere de formulat. În rea-

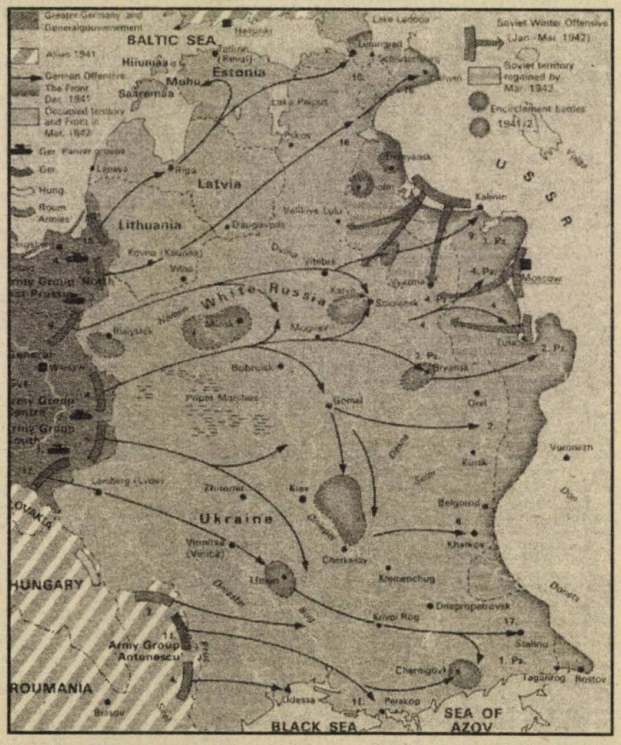

Teatrul de operații germano-sovietic, 1941–1942 (după *The Penguin Atlas of World History*, vol. II, Londra, 1978, p. 206)

litate, misiunea lui Pavlov era de a vedea dacă într-adevăr ireparabilul se petrecuse. Conținutul îndelungatei convorbiri dintre Schulenburg și Pavlov, desfășurată între patru ochi, a rămas necunoscută pînă astăzi. Singura dezvăluire făcută de cel din urmă sînt cuvintele contelui von der Schulenburg: „Nu sînt în stare să fac ceva. Acesta este sfîrșitul Germaniei".

Este limpede că Stalin a așteptat ca, odată Schulenburg aflat în afara teritoriului sovietic, în drum spre Berlin, să transmită Führer-ului dorința sa de a restabili pacea. Cînd s-a convins că nu mai era nici o speranță, s-a adresat el însuși, prin radio, cetățenilor sovietici. A făcut-o într-un mod cu totul neobișnuit, punînd accentul pe tradițiile naționale ale Rusiei, nu pe temeiurile ideologice ale Uniunii Sovietice. Textul l-a scris Stalin însuși în locuința vechii militante bolșevice E. D. Stasova, căruia i l-a dat să-l citească. Indignată, ea a exclamat: „Ce este în spatele acestei mistici: ne inspirăm din Alexandru Nevski, Suvorov etc. ?" Stalin a răspuns: „Nu vom reuși să punem în mișcare poporul pentru război numai cu marxism–leninismul"! La 26 iunie, un *te-deum* era oficiat la Moscova pentru victorie. Pragmatismul lui Stalin nu se dezmințea.

Pe temeiul surselor cunoscute astăzi se poate conchide că: **a)** Stalin nu a crezut că forțele germane concentrate în Est aveau să atace URSS, convins fiind că Hitler nu se va angaja într-un război pe două fronturi; **b)** efectivele considerabile masate de Stalin la frontierele de vest ale URSS aveau să atace Germania numai în cazul unei păci anglo–germane. ■

URSS și România în primăvara lui 1941

Vîșinski: „Avem cel mai deplin respect pentru dl. general Antonescu"

La recepția dată la Ambasada Japoniei din Moscova, cu prilejul vizitei în URSS a ministrului de externe nipon, Yosuke Matsuoka, ministrul României la Moscova, Grigore Gafencu, a avut o surpriză de proporții. Iată cum o descrie, el însuși, în telegrama trimisă Ministerului Afacerilor Străine de la București: „Ieri seară, la ambasada Japoniei, unde se da un dineu în cinstea domnilor Matsuoka și Molotov, am fost luat la o parte de Vîșinski *(comisarul adjunct al Afacerilor Străine, n.n.)*, care, cu o deosebită amabilitate, pe care mi-a arătat-o de mai multă vreme, mi-a spus că guvernul sovietic ar dori să încheie, în sfîrșit și în mod amical, lucrările care au fost urmate pentru stabilirea liniei de demarcație. Cu acest prilej, D-sa a spus textual: «Am fost foarte mișcați de felul cum dl. general Antonescu a ținut personal să ne dea deplină satisfacție în chestiunea incidentului Medgidia. Avem cel mai deplin respect pentru dl. general Antonescu, care ne-a dovedit că ține într-adevăr, cu toată lealitatea, să îmbunătățească raporturile româno–sovietice. Te rog să-i comunici că guvernul sovietic are cele mai bune intenții față de România și că ține să o asigure din nou, cu toată hotărîrea, că nu are nici o pretenție împotriva ei, ci dorește ca raporturile dintre cele două state să fie cît mai trainice și cît mai încrezătoare». (...) Vîșinski mi-a atras stăruitor atenția asupra caracterului strict confidențial al acestui schimb de cuvinte. Vă rog, la rîndul meu, să nu fie comunicat absolut nimănui".

„Incidentul Medgidia"

Înainte de a încerca descifrarea politică a acestui neobișnuit mesaj al fostului procuror din anii „Marii Terori" (1936–1938), devenit a doua figură, după Molotov, a diplomației sovietice, este necesară o lămurire preliminară. „Incidentul Medgidia", la care se referă Vîșinski, s-a petrecut la 11 februarie 1941, cînd doi diplomați sovietici, venind cu trenul din Bulgaria, au refuzat, inițial, să se legitimeze la frontieră. Conduși la Medgidia, au avut, pînă la lamurirea statutului lor, o altercație cu reprezentanții autorităților române (sovieticii s-au plîns și de violențe fizice!). După protestul ministrului Uniunii Sovietice la București, A. I. Lavrentiev, guvernul Antonescu l-a înlocuit pe prefectul județului Constanța și l-a destituit și trimis în judecată pe șeful poliției din Medgidia, comisarul Marinescu.

Oricît de satisfăcută ar fi fost Moscova de soluția dată de Ion Antonescu incidentului de la Medgidia, ea nu poate explica singură declarația atît de călduroasă făcută de Vîșinski lui Gafencu.

Reprezentantul României în capitala sovietică era de părere, în raportul său, că „Aceste declarații, vădit inspirate de dorința de a reține România în afară de conflictul din Balcani, sînt potrivite cu politica urmată de guvernul sovietic din ziua adeziunii Ungariei la Pactul Tripartit". Gafencu atrăsese atenția, îndată după semnarea Tratatului sovieto–iugoslav, din 5 aprilie 1941, că în atitudinea sovietică intervenise o schimbare. „Noua poziție a URSS — scria el într-o telegramă din 6 aprilie 1941 — lasă să se presupună că situația internațională, în urma rezistenței Angliei și a participării virtuale la război a Statelor Unite, e de așa natură încît îngăduie Rusiei a lua o atitudine mai hotărîtă. Este probabil că toate statele care ar lua o atitudine asemănătoare cu atitudinea Iugoslaviei ar primi, prin declarații, comunicate sau pacte de prietenie, un sprijin politic asemănător din partea URSS".

Ion Antonescu, al treilea mareșal al României

Așadar, Grigore Gafencu vedea în demersul lui Vîșinski o altă manifestare a noii orientări a Kremlinului, inaugurată prin pactul cu echipa de la Belgrad, ostilă aderării Iugoslaviei la Pactul Tripartit. România aderase la acest pact încă din timpul vizitei lui Antonescu la Berlin, în toamna anului precedent (23 noiembrie 1940), dar nu participase, spre deosebire de Ungaria, la atacul împotriva Iugoslaviei. Răsplata pentru moderația României, care nu secondase Reich-ul în campania îndreptată împotriva unei țări cu care URSS tocmai încheiase un tratat de prietenie, ar fi fost asigurarea dată de Vîșinski lui Gafencu.

Această interpretare este infirmată de faptul că, înainte de atacul german împotriva Iugoslaviei, V. D. Dekanozov, ambasadorul sovietic la Berlin, manifestase, într-o discuție cu ministrul României în capitala germană, Raoul Bossy, raportată de acesta la 5 aprilie 1941, o încercare similară de apropiere.

O a treia acțiune de același fel, deocamdată imposibil de datat cu precizie, dovedea că Moscova adoptase o nouă strategie față de România. La 9 aprilie, Ion Antonescu nota pe amintita telegramă a lui Gafencu: „Este a treia încercare de a ne face să facem greșeli politice. Domnii Collas *(ministrul Greciei la București, n.n.)* și Avacumovic *(ministrul Iugoslaviei la București, n.n.)* au încercat să ne momească spunînd, după conversațiile cu Lavrentiev, că ar fi momentul cel mai prielnic pentru o ameliorare a raporturilor cu URSS. Momentul corespunde cu lovitura de stat de la Belgrad. Nu ne pretăm acestor intrigi. Prietenia mielului cu ursul va duce la jupuirea mielului (...). Totuși, ar fi bine să mergem pe firul care a început să se toarcă la Berlin, ca să vedem ce aflăm «mai interesant». Instrucțiuni în acest sens domnului Bossy".

Rezoluția generalului Antonescu arată că, între 5 și 9 aprilie, avuseseră loc cele trei demersuri sovietice, care, toate, invitau România la o apropiere de URSS. De reținut din cele spuse de Vîșinski lui Gafencu două elemente: a) dorința de a încheia lucrările de demarcație a noii frontiere, rezultată din anexiunile de la 28 iunie 1940, și b) caracterul confidențial al declarațiilor lui Vîșinski, care trebuie înțeles în sensul că ele nu trebuie comunicate germanilor.

Schimbarea la față

Studiul recent al unui istoric de autoritate, A. N. Saharov (este director al Institutului de Slavistică și Balcanistică al Academiei Ruse de Științe), aruncă o neașteptată lumină asupra demersurilor sovietice față de

România. Mai întîi, el arată că, în primăvara anului 1941, URSS a întreprins o adevărată ofensivă diplomatică în direcția guvernelor în exil polonez și cehoslovac, României, Finlandei, Turciei, Irakului și Japoniei *(v. p. 11)*.

După începutul războiului din est: Mihai I și Ion Antonescu participă la o ceremonie religioasă

„România — scrie istoricul rus — a primit asigurarea în soluționarea favorabilă a pretențiilor sale teritoriale *(sic!, n.n.)* față de URSS, în cazul în care ar sprijini politica sovietică. În mai 1941, Stalin a purtat chiar o discuție cu ministrul Finlandei privind stabilirea de relații prietenești sovieto–finlandeze".

Este evident că, în cadrul noii strategii ofensive față de Germania, Stalin dorea să slăbească — dacă nu chiar să detașeze — cele două țări (care, se presupunea la Moscova, că se vor alătura Germaniei, în cazul unui atac al acesteia împotriva URSS) de Germania.

Formula folosită de A. N. Saharov „pretențiile teritoriale ale României față de URSS" nu este, evident, corectă: **România fusese victima agresiunii și rapturilor teritoriale săvîrșite de URSS;** ea nu putea avea, prin urmare, „pretenții teritoriale" față de vecinii din Răsărit. În realitate, autoritățile române au încercat, în repetate rînduri, să obțină retrocedarea ținutului Herța. El nu făcea parte nici din Bucovina, nici din Basarabia, ci din Vechiul Regat și, pe cale de consecință, nu figura în nota ultimativă sovietică din 26 iunie 1940. Harta anexată la notă era executată la scara 1:1.800.000, astfel că trăsătura groasă de creion acoperea în teren 10 km. Ea nu fusese luată de Gheorghe Davidescu, ministrul României la Moscova, cînd Molotov îl convocase în seara zilei de 26 iunie 1940, la Comisariatul Poporului pentru Afacerile Externe. Cînd trupele sovietice au intrat în Herța, la 29 iunie, acolo a avut loc o ciocnire, în urma căreia și-au pierdut viața trei militari români. După încetarea focului, sovieticii au declarat că intraseră în Herța... din greșeală! Dar n-au mai părăsit-o.

Guvernul român a solicitat statornic retrocedarea Herței. Nu este exclus ca afirmația lui A. N. Saharov să aibă în vedere satisfacerea acestei cereri a Bucureștiului.

La 21 aprilie 1941, Gafencu a revenit, în discuția cu Vîșinski, asupra ținutului Herța și brațului Chilia. Comisarul–adjunct, arată diplomatul român, „m-a ascultat fără a mă întrerupe, mi-a răspuns că a luat notă de observațiile mele personale, dar că așteaptă ca *(Gafencu, n.n.)* să fi primit instrucțiunile făgăduite pentru a începe discuția". Ceea ce se cuvine subliniat este că Vîșinski nu a răspuns nimic la problemele teritoriale ridicate de Gafencu, ci a temporizat, invocînd așteptarea instrucțiunilor pe care diplomatul român urma să le primească de la guvernul său.

Schimbarea totală de atitudine, la 29 aprilie 1941: de astă dată, el i-a spus lui Gafencu, în privința Herței și a brațului Chiliei, că „s-au consultat între timp (...) cu Molotov și cu colegii săi din guvern și mi-a răspuns, de data aceasta amabil, dar ferm, că guvernul sovietic nu înțelege a lua din nou în discuție chestiunile pe care le consideră în mod definitiv încheiate".

Cum se explică schimbarea survenită în poziția lui Vîșinski?

Răspunsul nu poate fi deocamdată decît ipotetic: căpătînd convingerea că România (ca și Finlanda) nu poate fi desprinsă de Germania — teama de URSS le făcea pe amîndouă să dorească „umbrela" Reich-ului — Moscova a renunțat la ideea satisfacerii cererilor guvernului român privitoare la Herța și, eventual, la brațul Chilia. ■

Florin CONSTANTINIU

Antonescu s-a bucurat întotdeauna de prețuirea lui Hitler

Cîrdășie abjectă, zîmbete ipocrite, idei diabolice

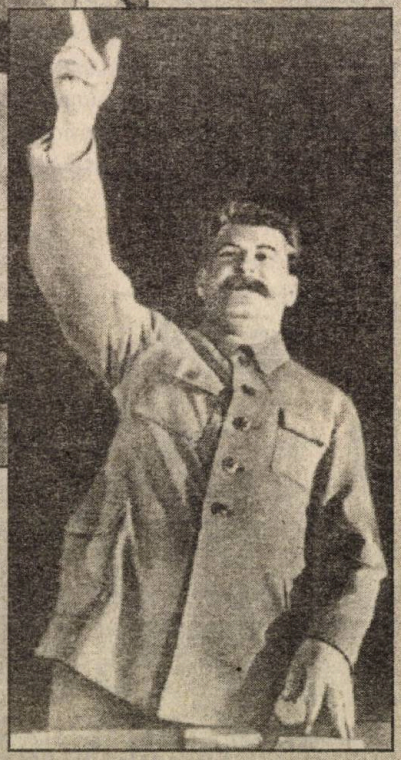

„Pactul Ribbentrop–Molotov a consfințit o abjectă cîrdășie între Stalin și Hitler. Le-a dat celor doi dictatori mînă liberă în a determina destinele altor popoare, permițîndu-le să ocupe teritorii ale altor țări și să stabilească moduri de viață conforme cu standardele propriilor lor națiuni, bolșevismul și fascismul, doar foarte puțin diferite. Legea junglei s-a validat prin documente oficiale. URSS a putut anexa țările Baltice și părți din România, Finlanda și Polonia. Agenții KGB ai lui Stalin au împușcat 15.000 de militari polonezi, prizonieri de război, dintre care 5.000 la Katyn, în 1940. Massmedia sovietice din acele zile nu numai că au convins poporul rus că ocuparea teritoriilor străine de către Uniunea Sovietică era necesară și dreaptă, ci acuzau și acțiunile de luptă ale Germaniei lui Hitler contra națiunilor democrate, pretinzînd că apărau poporul german de agresiuni. Aceasta e natura propagandei. În același timp, URSS aproviziona Germania cu multe lucruri necesare pentru agresiunile contra vecinilor ei.

Adevăratele planuri ale celor doi dictatori, Hitler și Stalin, încă nu se realizaseră pe deplin. Fiecare dintre ei aveau birouri de planificare secretă unde se elaborau directive pentru ocuparea și distrugerea reciprocă. Zîmbindu-și ipocrit unul altuia și continuînd să se prefacă, fiecare avea idei diabolice privindu-l pe celălalt. Hitler pregătea «Operațiunea Barbarossa», invazia Uniunii Sovietice, iar Stalin pregătea o lovitură preventivă aplicată Germaniei.

Hitler, însă, a acționat cel dintîi. În ziua de 22 iunie 1941, avioanele și tancurile naziste, pline de combustibil sovietic, au invadat Uniunea Sovietică. Soldații lui Hitler, bine echipați cu vehicule germane și, de asemenea, cu pîine, carne și unt sovietic, au urmat tancurile și aeronavele din interiorul țării noastre (URSS, n. n.). Acesta era Marele Război de Apărare a Patriei al poporului sovietic contra Germaniei naziste. Poporul sovietic lupta contra străinilor, în propria sa patrie. Războiul este descris ca drept și eliberator. Lucru corect, dar incomplet".

(Oleg Sarin, Lev Dvoretsky, *Război contra speciei umane. Agresiunile Uniunii Sovietice împotriva lumii, 1919–1989*, Buc., Ed. Antet, 1977, p. 75–76). ■

Bătălia pe frontul secret

Spionajul sovietic în acțiune

Unul dintre cele mai interesante volume de documente, publicat recent în Rusia, este cel pregătit de Serviciul Federal al Securității Rusiei, Serviciul de Informații Externe al Rusiei și Asociația din Moscova a Arhivelor, intitulat *Secretele lui Hitler pe masa lui Stalin. Spionaj și contraspionaj în pregătirea agresiunii Germaniei împotriva URSS* (Moscova, 1995, 253 p.) și care valorifică documente din fondurile Securității sovietice. Sursele publicate dezvăluie amploarea și eficacitatea activității agenților secreți aflați în slujba Moscovei (identitatea unora dintre ei fiind acum cunoscută), care au transmis date și informații despre pregătirea Operației „Barbarossa". Reproducem mai jos, în traducere, fragmente din această valoroasă lucrare istoriografică.

Documentele pregătirii de război

I. *„Notă a comisarului poporului pentru Securitatea Statului, V.N. Merkulov, adresată lui I.V Stalin, V.M. Molotov și L.P. Beria, privind pregătirile de război ale Germaniei împotriva URSS și poziția României în aces context.*

14 mai 1941

Strict secret

Vă înaintăm comunicarea de agentură *(aghenturnoe soobșcenie)* primite de NKGB *(Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului, n.n.)* al URSS, din Berlin (...)

Baza: comunicarea din Berlin nr. 156, din 9 mai 1941, după materialele date de «Starșina» (*Harro Schulze – Boysen, n.n.*), «Corsicanul» *(Arvid Hanak, n.n.)* și «Bătrînul» *(Adam Kukhof, n.n.).*

Comunicare din Berlin

Sursa, care lucrează în statul major al aviației germane, comunică:

1. În statul major al aviației germane, pregătirea operației împotriva URSS continuă într-un ritm accelerat. Toate datele arată că acțiunea va avea loc în timpul cel mai apropiat. În discuțiile dintre ofițerii Statului Major se consideră 20 mai ca data începerii războiului împotriva URSS. Alții cred că acțiunea este fixată pentru iunie. În aceleași cercuri se spune că, la început, Germania va prezenta un ultimatum Uniunii Sovietice cu cererea de sporire a exportului către Germania și renunțarea la propaganda comunistă. Ca o garanție a îndeplinirii acestor cereri, în centrele industriale și economice vor fi trimiși comisari germani, iar unele regiuni ucrainene vor fi ocupate de armata germană. Prezentarea ultimatumului va fi precedată de «un război al nervilor» în scopul demoralizării Uniunii Sovietice.

După observațiile sursei, germanii concentrează la granița sovietică toate resursele umane, de armament și de transport disponibile. În ultima vreme, germanii încearcă să păstreze pregătirea războiului împotriva URSS în deplin secret: au fost luate măsuri pentru a opri răspîndirea zvonurilor despre războiul iminent și de a camufla activitățile de pregătire. Măsuri corespunzătoare au fost luate și față de reprezentanții germani de la Moscova.

După opinia sursei, o mare parte a ofițerimii germane precum și unele cercuri ale Partidului Național–Socialist sînt vădit împotriva războiului cu URSS.

În aceste cercuri, războiul împotriva URSS este considerat ca o acțiune irațională, care poate duce la prăbușirea lui Hitler.

2. În ciuda notei guvernului sovietic, avioanele germane continuă zborurile deasupra teritoriului sovietic în scopul luării de fotografii aero. Acum fotografierea se face de la o înălțime de 11.000 de metri, iar zborurile se execută cu mare precauție. Escadrila care execută fotografierea aeriană a teritoriului sovietic se numește «Ruwel-

staffel», după numele comandantului escadrilei, Ruwel. Amplasamentul escadrilei — Oranienburg, lîngă Bremen, unde ea trece drept escadrilă de încercare pentru zboruri la mari înălțimi.

3. Nu de mult, Antonescu a trimis un memorandum lui Hitler și Göring în care dovedește necesitatea atacului

Împărțirea Europei de Est între germani și sovietici, 1939–1940 (după A. Bullock, *Hitler and Stalin. Parallel Lives*, p. 706)

Germaniei împotriva Uniunii Sovietice, în primăvara acestui an. În calitate de dovezi, în memorandum se arată că Germania trebuie să-și asigure o bază proprie de materii prime și aprovizionare, adică în Ucraina, că este necesar să dobîndească ieșire la Marea Neagră și să preîntîmpine primejdia bolșevică, sporită prin creșterea puterii militare și industriale a URSS. În acest memorandum, se mai subliniază că începutul acțiunilor militare împotriva URSS, în primăvară, va da Germaniei posibilitatea de a culege recolta de pe cîmpurile rusești.

4. De la Statul Major român continuă să sosească informații despre pregătirile militare ale URSS, aceste comunicări avînd scopul de a convinge Germania despre necesitatea unei acțiuni preventive împotriva URSS și despre caracterul ușor al acestui război. Întruna din ultimele comunicări ale Statului Major român se arată că, de curînd, în Basarabia au avut loc mari răzvrătiri țărănești, înăbușite prin forțele Armatei Roșii (...)".

II. *„Extras din registrele operative ale Comisariatului Poporului pentru Afacerile Interne și Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului, întocmite pe baza rapoartelor unităților de grăniceri.*

14 mai 1941

Situația la orele 12

Strict secret

Măsuri militare ale Germaniei

Pregătiri militare pe teritoriile Germaniei și României

La 13.VI.'41, în raionul detașamentului 91 de grăniceri de la Rava–Ruscă s-a observat prezența unei unități a armatei germane (...).

În fîșia de la granița României, în raionul satului Solca au fost concentrate pînă la trei divizii ale armatei germane.

De-alungul întregii întinderi a granitei se ridică lucrări de apărare.

În mod deosebit se întărește raionul Cîrlibaba și dealurile rîului Bistrița. O dată cu sosirea trupelor germane în România, unitățile armatei române au fost împinse spre graniță".

III. *„Nota comisarului poporului pentru Afacerile Interne, L.P. Beria, adresată lui I.V. Stalin, privitoare la situația de la granița vestică a URSS, potrivit datelor deținute de Comisariatele Poporului pentru Afacerile Interne ale RSS Ucrainene și RSS Moldovenești.*

5 iunie 1941

Strict secret

La 22–24 mai, unități ale două divizii germane, dislocate în raionul Dorohoi, au intrat în raioanele Lișna și Crîstinești, Ibănești, Pomîrla, la 15 km nord de Dorohoi, unde își pregătesc poziții.

Unități ale două divizii germane, venite din Grecia și Germania, au fost dispuse, la 24 mai, în raioanele Brăiești, Vaculești, Vîrful–Cîmpului, la 8–14 km la sud de Dorohoi, unde înalță construcții de pămînt.

În perioada 21–24 mai, s-au succedat din București către frontiera sovieto–română: prin stația Pașcani — 12 eșaloane de infanterie germană cu tancuri; prin stația Craiova — două eșaloane cu tancuri; în stația Dărmănești au sosit trei eșaloane de infanterie, iar în stația Borșciov două eșaloane cu tancuri grele și automașini.

Pe aerodromul din raionul Buzău, la 100 de km nord-est de București, au fost semnalate pînă la 250 de avioane germane.

Din dispoziția Marelui Stat Major român, de la 1 la 5 iunie a.c. militarii de toate categoriile, aflați în concediu, și rezerviștii de pînă la 40 de ani aflați în permisie pentru muncile agricole sînt rechemați la unitățile lor. În județul Dorohoi, jandarmii și autoritățile locale au cerut populației ca, în termen de cinci zile, să amenajeze lîngă fiecare casă un adăpost antiaerian.

Statul Major General al Armatei Roșii a fost informat.

Baza: rapoartele telegrafice ale districtelor.

Comisarul poporului pentru Afacerile Interne al URSS, Beria". ■

Mircea SUCIU

Politica sovietică în faza ofensivă

Stalin trage sabia

Laurențiu PANAITE

În raportul său din 15 mai 1941, Grigore Gafencu, ministrul României la Moscova, scria: „Se vorbește mult despre o cuvîntare pe care Stalin ar fi ținut-o la 5 mai, cu prilejul promoției noilor ofițeri, în care, pomenind de «tendințele de hegemonie ale unei anumite puteri» ar fi declarat că URSS nu trebuie să se mulțumească numai cu atitudini defensive, dar trebuie să fie gata să se opună cu forța planurilor care tind la cucerirea și stăpînirea lumii. De aceea – se crede în acele cercuri (diplomatice din Moscova, n.n.) – Stalin va jertfi tot ce poate fi jertfit fără pagube însemnate, pentru a cîștiga timp, dar nu va consimți la nici o concesie cu caracter militar, adică nu va demobiliza un singur soldat și nu va retrage nici o unitate de pe front fiindcă și-a dat seama că războiul poate fi amînat, dar nu înlăturat".

„Lenin ne învață"

Relatînd, în binecunoscuta sa carte *Préliminaires de la guerre à l'Est*, episodul cuvîntării lui Stalin din 5 mai 1941, Gafencu nota: „Stalin însuși, vorbind la 5 mai — două zile înainte de «venirea sa la putere» (în fapt, la 6 mai Stalin a devenit președintele guvernului sovietic în locul lui Molotov, n.n.) — în cercul închis al unei noi promoții, exaltase eroismul și spiritul combativ al Armatei Roșii, spunînd că soldații sovietici nu trebuiau să se mărginească la defensivă ci trebuiau să manifeste calități ofensive pentru a putea înfrunta puteri care tindeau la hegemonia în lume".

Despre această cuvîntare a lui Stalin, germanii au aflat date noi de la doi generali și un maior din Armata Roșie, luați prizonieri. Potrivit declarațiilor acestora, Stalin ar fi ținut la 5 mai 1941 două cuvîntări: una la ceremonia absolvirii academiilor militare, cealaltă la banchetul dat, cu acest prilej, la Kremlin.

Prima cuvîntare era structurată în două părți. Publicistul Lev Bezîmenski afirmă că cea dintîi — ceva mai mult de patru pagini — era consacrată situației Armatei Roșii; cea de-a doua (publicată chiar de el în 1991!) analiza cauzele victoriilor germane pentru a conchide că Wehrmacht-ul nu era invincibil.

Iată, pentru prima dată în țara noastră, această parte a cuvîntării lui Stalin (de fapt, cea rostită la ceremonia de absolvire a elevilor Academiilor Militare).

„Din capitală veți merge în unități. Soldații și comandanții din Armata Roșie vă vor pune întrebări despre ceea ce se întîmplă acum. Ați învățat în Academii. Acolo ați fost aproape de șefi, spuneți ce se petrece în lume? De ce a fost învinsă Franța? De ce a suferit Anglia o înfrîngere, iar Germania este învingătoare? Este într-adevăr armata germană invincibilă? Comandantul trebuie nu numai să comande, să ordone, asta e puțin. Trebuie să știe să discute cu ostașii. Să le explice evenimentele ce se petrec, să le vorbească deschis. Marii noștri conducători de oaste au fost întotdeauna strîns legați de soldați. Trebuie acționat în felul lui Suvorov.

Veți fi întrebați — din ce cauză Europa a fost răsturnată, de ce Franța a suferit o înfrîngere, de ce învinge Germania? De ce are Germania cea mai bună armată? Este un fapt că

Germania are cea mai bună armată și ca tehnică și ca organizare? Cum se explică asta?

Lenin a spus că armatele bătute învață bine. Această idee a lui Lenin se referă și la națiuni. Națiunile bătute învață bine. Armata germană fiind bătută în anul 1918 a învățat bine. Germanii au analizat critic cauzele înfrîngerilor și au găsit căile pentru a organiza mai bine armata lor, a o pregăti și a o înarma. Gîndirea militară a armatei germane a progresat. Armata a fost înzestrată cu cea mai nouă tehnică.Au fost studiate metode noi de ducere a războiului. În general, există două laturi în această problemă. Cine are putină tehnică și organizare bună trebuie să aibă mai mulți aliați. Tocmai pentru că armatele bătute învață bine, Germania a învățat din experiența trecutului. În 1870, nemții i-au înfrînt pe francezi. De ce? Pentru că au luat pe un singur front. Nemții au suferit o înfrîngere în anii 1916–1917. De ce? Pentru că au luat pe două fronturi. De ce francezii nu au învățat nimic din războiul trecut, din anii 1914–1918?

Lenin ne învață: partidele și statele pier dacă închid ochii în fața lipsurilor, dacă se entuziasmează de succesele lor, dacă se culcă pe lauri, dacă suferă de amețeală de pe urma succeselor.

Francezii au avut o amețeală de pe urma victoriilor, au manifestat automulțumire. Francezii au lăsat să le scape aliații și i-au pierdut. Nemții le-au luat aliații. Franța s-a culcat pe succese. Gîndirea militară în armata ei nu a progresat. A rămas la nivelul anului 1918. Nu a existat o preocupare pentru armată și nu i s-a acordat nici un sprijin moral. A apărut o nouă morală, care descompunea armata. Militarii erau disprețuiți. Comandanții începeau să fie priviți ca niște ratați, ca ultimii oameni, care neavînd fabrici, uzine, bănci, magazine fuseseră constrînși să meargă în armată. Nici fetele nu mai voiau să se mărite cu militari. Numai în condițiile unei astfel de atitudini disprețuitoare față de armată a putut să se întîmple ca aparatul militar să ajungă în mîinile lui Gamelin și Ironside, care se pricepeau puțin în problemele militare. Aceeași a fost atitudinea și în Anglia. Armata trebuie să se bucure de grija excepțională și de dragostea poporului și a guvernului — în aceasta constă cea mai mare forță morală a armatei. Armata trebuie alintată. Cînd în țară apare o astfel de morală, nu există o armată puternică și capabilă de luptă. Asta s-a întîmplat în Franța.

Mareșalul K. E. Voroșilov

Lozinci primejdioase

Pentru a fi bine pregătit pentru război, nu trebuie să ai numai o armată la zi, ci să pregătești politic războiul.

Ce înseamnă să pregătești politic războiul? A pregăti politic războiul înseamnă să ai în număr suficient aliați și țări neutre. Germania, începînd războiul, a făcut față acestei sarcini, iar Marea Britanie și Franța nu au făcut față acestei sarcini. Iată cauzele politice și militare ale înfrîngerii Franței și ale victoriei Germaniei.

Mareșalul S. M. Budionnîi

Este, într-adevăr, armata germană invincibilă?

Nu. În lume nu există și nu au existat armate invincibile. Există armate foarte bune, bune și slabe. Germania a început războiul și a acționat în prima perioadă sub lozinca eliberării de sub jugul lumii Versailles-ului. Această lozincă a fost populară și s-a bucurat de sprijinul și simpatia tuturor celor păgubiți de Versailles. Acum situația s-a schimbat. Acum armata germană acționează sub alte lozinci. Ea a înlocuit lozincile eliberării de Versailles cu altele de cotropire.

Armata germană nu va avea succes sub lozincile războaielor de cotropire, de cucerire. Aceste lozinci sînt primejdioase.

Atît timp cît Napoleon I a dus războiul sub lozincile eliberării de iobăgie el s-a bucurat de sprijin, de simpatie, a avut aliați, a avut succes. Cînd Napoleon a trecut la războaie de cucerire el s-a confruntat cu mulți dușmani și a fost înfrînt. Întrucît armata germană duce războiul sub lozinca supunerii altor țări, a supunerii altor popoare Germaniei, o astfel de schimbare a lozincii nu va duce la victorie.

Din punct de vedere militar, în armata germană nu este nimic deosebit nici în tancuri, nici în artilerie, nici în aviație. O însemnată parte a armatei germane își pierde ardoarea care a avut-o la începutul războiului. În afară de aceasta, în armata germană și-au făcut apariția lăudăroșenia, automulțumirea, îngîmfarea. Gîndirea militară nu progresează. Tehnica militară este nu numai în urma celei a noastre, dar, în ceea ce privește aviația, America începe să întreacă

Germania. Cum s-a putut întîmpla ca Germania să obțină victoria?

1. Germania a reușit asta pentru că armata ei înfrîntă s-a reorganizat, a revizuit vechile ei valori.

2. Aceasta s-a întîmplat pentru că Anglia și Franța, avînd succes în războiul trecut, nu au căutat noi căi, nu au tras învățăminte. Armata franceză a fost armata dominantă pe continent.

Iată de ce, pînă acum, Germania a avut succes. Dar Germania a început să lupte sub steagul supunerii altor popoare. Întrucît vechea lozincă împotriva Versailles-ului i-a unit pe nemulțumiții de la Versailles, noua lozincă a Germaniei dezbină.

În ceea ce privește viitoarea dezvoltare, armata germană a pierdut gustul pentru îmbunătățirea tehnicii militare. Nemții consideră că armata lor este ideală, cea mai bună, cea mai invincibilă. Aceasta nu este adevărat.

Armata are nevoie de perfecționare zi de zi.

Orice om politic, orice activist, care își permite sentimentul de automulțumire poate să se găsească în fața unei surprize așa cum s-a găsit Franța în fața catastrofei.

Încă o dată, vă felicit și vă doresc succes".

Partenerul nemulțumit

Așa cum s-a menționat mai sus, Stalin a luat din nou cuvîntul la banchetul dat, după ceremonia absolvirii, la Kremlin.

Din informațiile furnizate de cei trei ofițeri sovietici luați prizonieri de germani, Stalin — poate și ușor amețit de băutură — ar fi fost iritat de toastul comandantului Academiei „Frunze", care propusese să se închine un pahar pentru „păstrarea păcii". David Irving — controversatul, dar atît de bineinformatul autor al volumului *Hitler's War* — redă, după documentele germane, intervenția lui Stalin: „Lozinca politicii de pace este acum învechită — ea a fost depășită de evenimente. În anii încercuirii capitaliste a Uniunii Sovietice, noi ne-am folosit de această lozincă, în timp ce am extins frontierele URSS spre nord și spre vest. Acum însă trebuie să abandonăm această lozincă pentru că ea este reacționară și unilaterală și nu ne ajută să cîștigăm un singur metru pătrat de teritoriu. Este timpul să încetăm să tot rumegăm această lozincă. Tovarășe Hozin (?), nu mai fiți nătărău. Pentru Uniunea Sovietică a început era expansiunii prin forță. **Poporul trebuie educat să accepte ideea că războiul de agresiune este inevitabil; el trebuie să fie într-o permanentă mobilizare**" (subl. ns.).

Trebuie precizat că textul citat mai sus a trecut prin trei traduceri (din rusă în germană, apoi în engleză și, în final, în română) astfel că el nu poate fi considerat ca absolut fidel. Din textul ambelor cuvîntări se constată însă cu claritate schimbarea intervenită în atitudinea lui Stalin față de Germania: nemulțumirea față de partener este evidentă. În același timp, precautul Stalin se arăta gata de inițiative îndrăznețe. Potrivit surselor germane, utilizate de David Irving, Stalin ar fi fost iritat în timpul banchetului de toastul propus de comandantul Academiei de război chimic și închinat prieteniei cu Germania: „Mulți din ofițerii noștri supraestimează succesele armatei germane. Hai să vedem cît este de bună armata germană cînd întîlnește un adversar pe măsura ei!". Să credem că Stalin ar fi toastat atunci pentru „o nouă eră de dezvoltare și expansiune teritorială" a URSS și ar fi celebrat „o activă politică de agresiune a națiunii sovietice"? Să nu uităm că cei trei militari prizonieri puteau să exagereze cele petrecute pentru a fi pe placul interogatorilor, iar aceștia, la rîndul lor, traduceau declarațiile în spiritul dorințelor știute ale șefilor lor, dornici să dețină dovada intențiilor agresive ale lui Stalin, excelentă justificare pentru „războiul preventiv", declarat de Hitler la 22 iunie 1941.

Rămîne însă un fapt de netăgăduit: la 5 mai 1941, Stalin a dat girul său personal, în fața unui larg auditoriu militar, noii politici „ofensive" față de Germania, a cărei manifestare de debut fusese Tratatul cu Iugoslavia, din 5 aprilie 1941. ■

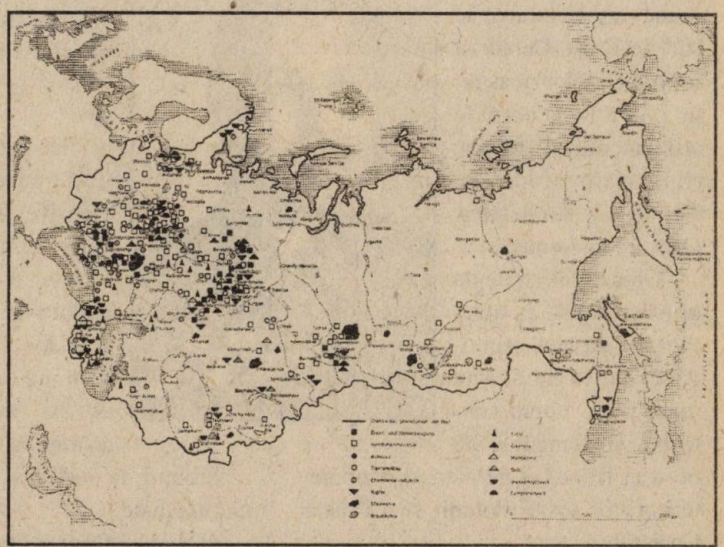

Potențialul economic al URSS (după *Der Zweite Weltkrieg in Bildern und Dokumenten*, vol. I, München, Ed. K. Desch, 1963, p. 357)

Planul războiului preventiv al URSS împotriva Germaniei

„Președintelui Consiliului Comisarilor Poporului/ Considerații privind planul desfășurării strategice a forțelor militare ale Uniunii Sovietice

Avînd în vedere că, în prezent, Germania își menține armata mobilizată și are forțele din adîncime în dispozitiv, ea poate să prevină desfășurarea noastră și executarea de către noi a unei lovituri prin surprindere. Pentru a împiedica această situație, consider necesar să nu lăsăm, în nici un caz, comandamentului german inițiativa de acțiune, să-l împiedicăm pe adversar să manevreze și să atacăm armata germană cînd ea se va afla în stadiul desfășurării pentru a nu-i permite să organizeze la timp frontul și cooperarea între armate.

Primul obiectiv strategic al acțiunii Armatei Roșii îl constituie zdrobirea forțelor principale ale armatei germane desfășurate la sud de Brest–Deblin și ieșirea forțelor noastre, în a 30-a zi, la nord de aliniamentul Ostroleka, rîul Narev, Loveci, Lodz, Kreuzburg, Oppeln, Olomouc.

Mareșalul S. K. Timoșenko

Obiectivul strategic următor constă în atacul, din raionul Katowice spre nord sau nord–vest, asupra centrului și flancului de nord al frontului german și ocuparea teritoriilor fostei Polonii și a Prusiei Orientale.

Misiunea imediată — zdrobirea armatei germane la est de fluviul Vistula, pe direcția Cracovia, ieșirea pe cursurile de apă Narev și Vistula și ocuparea raionului Katowice, în care scop se vor executa:

a) o lovitură principală cu forțele Frontului de sud–vest pe direcția Cracovia–Katowice, în scopul izolării Germaniei de aliații ei din sud;

b) o lovitură secundară cu flancul stîng al Frontului de vest, pe direcția Varșovia–Deblin, în scopul imobilizării grupării (inamice) de la Varșovia și ocupării Varșoviei și, de asemenea, cooperarea cu Frontul de sud–vest pentru zdrobirea grupării (inamice) de la Lublin;

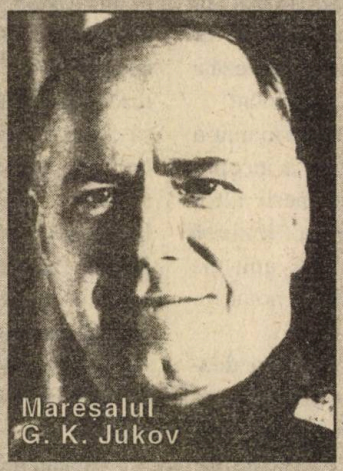
Mareșalul G. K. Jukov

c) o apărare activă la frontierele Finlandei, Prusiei Orientale, Ungariei și României, fiind gata de a da, în condiții favorabile, o lovitură României.

În concluzie, Armata Roșie începe acțiunile ofensive de pe frontul Cijev, Liudovleno cu forțele a 152 divizii împotriva a 100 divizii germane, iar în celelalte sectoare ale frontierei de stat se prevede o apărare activă (...).

Frontul de sud–vest — cu misiunile imediate (...).

d) a apăra ferm frontiera de stat cu Ungaria și România și a fi gata de a da lovituri puternice împotriva României din raioanele Cernăuți și Chișinău cu scopul imediat — distrugerea flancului de nord al armatei române și ieșirea pe aliniamentul rîul Moldova, Iași (...).*

Notă

Text publicat de V.N. Kiselev, în „Voenno–istoriceskii jurnal", 1992, nr. 2, p. 17–19. Textul omis de noi este marcat prin (...).

La omisiunea indicată prin (...)*, ce aparține lui V.N. Kiselev, acesta aduce următoarea precizare: „Documentul este scris de mîna lui A.M. Vasilievski, dar nu este semnat nici de G.K. Jukov, nici de S.K. Timoșenko. Se publică conținutul de bază, fără detaliile care nu au o însemnătate principală (p. 19).

O mare parte a „Considerațiilor..." a fost publicată de col. B.N. Petrov, în „Voenno–istoriceskii jurnal", 1991, nr. 12, p. 11–12; editorul afirmă că textul este într-un singur exemplar, scris de mînă de A.M. Vasilievski și semnat de comisarul poporului pentru apărare, mareșalul S.K. Timoșenko, și de șeful Marelui Stat Major, generalul G.K. Jukov.

(După Florin Constantiniu, Ilie Schipor, *Trecerea Nistrului. 1941. O decizie controversată*, Buc., Ed. Albatros, 1995, p. 137–138). ■

O chestiune de zile și ore în evaluări lucide

Serviciile secrete românești despre iminența războiului germano-sovietic

Cristian Troncotă

Disensiunile ideologice dintre bolșevism și național-socialism n-au constituit o frînă pentru încheierea Pactului de neagresiune sovieto-german, din 23 august 1939. Evenimentul a căzut ca un trăznet peste întreaga lume politică, diplomatică și militară. Înaltele cancelarii încremeniseră parcă la această senzațională știre, fără ca măcar să-i bănuiască dedesubturile. Adolf Hitler a urmărit să-și asigure flancul estic pentru a căpăta mînă liberă în vestul Europei, în vreme ce I. V. Stalin țintea planuri de viitor: într-o primă fază, dominarea Europei cu ajutorul mașinii de război germane și, ulterior, eliminarea celui de-al treilea Reich ca rival pentru hegemonia deplină asupra continentului. Esența obiectivelor nutrite de cei doi dictatori a fost de natură teritorial-strategică: care dintre cele două superputeri totalitare va reuși să obțină cea mai mare parte din „plăcinta europeană".

22.VI.1941: războiul în est a devenit realitate

Vom prezenta, în cele ce urmează, cîteva aspecte din evoluția relațiilor sovieto-germane, în perioada premergătoare declanșării operațiilor militare pe Frontul de est (22 iunie 1941), așa cum sînt atestate de documentele de informare operativă curentă a serviciilor secrete românești – Serviciul Special de Informații (SSI) și Secția a II-a din Marele Stat Major.

În așteptarea momentului favorabil

Informațiile semnalate prin buletinele informative militare, în intervalul 21 ianuarie – 15 martie 1941, atestau că URSS a procedat la disclocări de trupe în Basarabia și Bucovina de Nord, iar pozițiile ocupate trădau intenții ofensive. Astfel, nota informativă a Secției a II-a, din 17 ianuarie 1941, atrăgea atenția că „informații din Moscova arată că noi forțe sovietice s-ar concentra în sudul Basarabiei (în curs de sosire numeroase trupe, din care două brigăzi independente de care de luptă). Scopul acestor concentrări de forțe ar fi în legătură cu întreprinderea unor operații ofensive, la un moment favorabil (tulburări interne în România) sau angajarea spre sud a forțelor germane". Analiștii de la Marele Stat Major al armatei române percepeau aceste concentrări de trupe

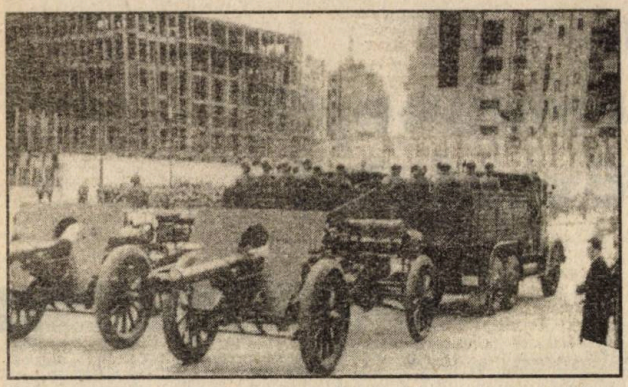

10.V.1940: paradă militară de Ziua Națională a României

sovietice la granița de est ca intenții ale Kremlinului de a ocupa întreaga Moldovă și vestul Bucovinei, ceea ce dovedea că Uniunea Sovietică — deși nu se considera continuatoarea Rusiei țariste — promova totuși vechea politica imperială, de dominare a Gurilor Dunării, ocuparea Peninsulei Balcanice și stăpînirea Strîmtorilor.

În sinteza informativă a SSI din 19 ianuarie 1941 se sublinia că, deși în aparență, existau raporturi bune între Moscova și Berlin, totuși nu era un secret pentru nimeni că URSS considera Germania ca „cel mai mare dușman al său". De aceea, toate mișcările de trupe sovietice se făcuseră mai ales pe frontiera germană și în toate teritoriile anexate de URSS pe cale pașnică. Kremlinul urma să obțină astfel „puternice puncte strategice în vederea unui eventual război cu Germania". Sovieticii se foloseau de orice mijloace: „propaganda comunistă în țările beligerante și în țările nebeligerante, strîngerea relațiilor comerciale cu toate statele ajutorarea unora din țările beligeranate".

Informațiile obținute la începutul lunii februarie confirmau pregătirile militare făcute de sovietici la granița cu România. Nota informativă din 4 februarie făcea referire la următoarele aspecte: „În Bucovina continuă să sosească noi trupe rusești, din care o parte se opresc în regiunea Cernăuți, iar altă parte se dirijează în zona Storojinet, Jadava, Berhmaet, unde se afirmă că s-ar fi concentrat efectivul unui corp de armată". Peste două zile, un alt document de informare preciza că începuse deja „să se execute trageri de instrucție în apropierea frontierei cu România".

Pe baza unor date și informații procurate de la o „sursă ocazională", Nota SSI, din 28 februarie 1941, informa că la Chișinău se concentrau următoarele mari unități, unități și materiale de luptă sovietice: o mare unitate mecanizată cu aproximativ 300 care de luptă și 20 tancuri; două regimente de artilerie; unități de infanterie; 50–60 tunuri antitanc; 30–40 avioane în permanentă stare de alarmă; detașamente NKVD; două regimente de cavalerie, a căror cai erau slabi, iar harnașamentele de proastă calitate. Documentul mai făcea referire la moralul foarte scăzut al trupelor sovietice, ceea ce ar fi determinat pe ofițeri să ia măsuri de întărire a disciplinei, iar autoritățile „să mențină atît vechea pază a Nistrului, cît și să interzică trecerile din Basarabia spre interior și invers".

Criza din Balcani

Ca urmare a aderării Bulgariei la Pactul Tripartit (1 martie 1941) — în urma căreia autoritățile de la Sofia au permis trecerea trupelor germane la sud de Dunăre pentru a fi transportate spre Grecia —, Uniunea Sovietică a adresat guvernului bulgar o notă de protest, ceea ce semnifica o nouă escaladare a tensiunii în relațiile sovieto–germane. Peste cîteva zile, la 7 martie 1941, diplomația sovietică își dezvăluia din nou intențiile, situîndu-se pe o poziție contrară intereselor germane în Balcani. Este vorba despre Conferința de la Viena, la care au luat parte reprezentanți ai Germaniei, URSS, României și Bulgariei în scopul reglementării folosirii Gurilor Dunării de către statele riverane. Despre acest eveniment, un document SSI informa că "URSS a făcut toate eforturile posibile spre a-și impune punctul de vedere, care urmărește întărirea influenței sovietice la Gurile Dunării". În alt document de sinteză elaborat în legătură cu această problemă, SSI atrăgea atenția factorilor de decizie de la București că „Rusia sovietică, pentru a-și da asentimentul la trecerea trupelor germane în Bulgaria, ar formula unele revendicări teritoriale în dauna noastră".

Analizînd situația URSS față de evenimentele internaționale, în Buletinul informativ, din 16 martie 1941, SSI oferea următoarele concluzii: „Se poate deduce că Moscova urmărește să se mențină în stare de neutralitate, să îmbunătățească relațiile cu Japonia și să strîngă legăturile diplomatice și economice cu alte țări. Apare clară ideea că Uniunea Sovietică își dă deama de actuala situație internațională ce este în plină evoluție, fapt care poate aduce întorsături decisive în mersul evenimentelor. Menținerea sa în neutralitate și în nebeligerantă prezintă un dublu avantaj: pe de o parte, îi permite să păstreze ceea ce a căștigat pînă în prezent, pe de altă parte, îi dă posibilitatea să se întărească în exterior".

Din pricina ciocnirii de interese în zona balcanică, la sfîrșitul lunii martie și începutul lunii aprilie relațiile sovieto-germane au cunoscut o nouă fază de accentuare răcire. Atît Berlinul, cît și Moscova s-au străduit, însă, să-și ascundă adevăratele intenții, Germania pentru a nu-și crea dificultăți în ajunul

unei noi acțiuni militare, iar URSS pentru că nu era, încă, suficient de bine consolidată în interior și exterior spre a se putea aventura într-un conflict deschis cu Reich-ul.

Evenimentele s-au derulat foarte rapid. La 25 martie, guvernul iugoslav, condus de D. Tvetkovici, a semnat, la Viena, Protocolul privind aderarea Iugoslaviei la Pactul Tripartit, pentru ca peste două zile să fie răsturnat de forțele politice antigermane. Noul cabinet format, în frunte cu generalul Dușan Simovici, a refuzat să ratifice aderarea Iugosalviei la Pactul Tripartit și s-a arătat favorabil încheierii Tratatului de neagresiune cu Uniunea Sovietică. Față de acest eveniment, Hitler a reacționat prompt și cu violență, hotărînd „să zdrobească Iugoslavia din punct de vedere militar și statal". El a aprobat operația „25" și Directiva suplimentară pentru Operația „Marița", care prevedea că nu este necesar să se conteze pe participarea activă a României la acțiunea împotriva Iugoslaviei, dar că românii trebuie să asigure o apărare întărită a frontierelor, în special frontiera cu URSS. Fără îndoială, strategii de la Berlin ajunseseră la o astfel de planificare luînd în calcul concentrările de trupe sovietice la granița cu România.

Reacția URSS la agresiunea germană

Cei care au știut despre imineța unei operații militare germane contra Iugoslaviei au fost britanicii. Chiar în ziua de 3 aprilie, premierul Winston Churchill a transmis un avertisment urgent către Stalin, vizînd pregătirile efectuate de Germania. Acest mesaj se baza pe descifrarea corespondenței germane interceptate de către serviciile secrete britanice, prin procedeele de criptanaliză „Ultra". Dar Stafford Cripps — ambasadroul britanic la Moscova — nu a adus acest mesaj la cunoștința lui Vîșinski decît mai tîrziu, la 17 aprilie, de teamă să nu fie interpretat de Stalin ca o provocare. Așa se explică faptul că numai la o zi de la semnarea Tratatului de prietenie și neagresiune sovieto–iugoslav (5 aprilie), trupele germane, italiene și ungare au început nestingherite războiul împotriva Iugoslaviei (6 aprilie). Dacă sovieticii ar fi știut din timp despre intențiile Reichului și aliaților săi, despre atacul asupra Iugoslaviei, ar fi ripostat și, prin urmare, s-ar fi declanșat războiul sovieto–german cu 78 de zile mai devreme? Greu de răspuns. Interogația este interesantă, dar neproductivă, pentru că în demersul istoric nu se operează cu prezumții. Oricum, un posibil răspuns îl găsim în documentele de informare ale serviciilor secrete românești.

Militari români în uniformele din 1941 (după *Armata română, 1941–1945,* Buc., Ed. RAI, 1996, pl. 1)

Buletinul SSI, din 7 aprilie, consemna: „Toate fabricile de armament din URSS și-au mărit productivitatea, lucrîndu-se necontenit cu cîte 3 echipe pe zi". O lectură deosebit de interesantă o oferă Buletinul informativ special din 13 aprilie, din care citățm următorul pasaj: „O dovadă elocventă că guvernul sovietic a fost profund afectat de soarta Iugoslaviei este protestul său la Budapesta, care cuprinde un drastic și semnificativ avertisment. Acest avertisment nu este, de fapt, decît un mod indirect de a protesta împotriva acțiunii Germaniei, dar Moscova nu se simte în stare să riște în prezent un conflict armat cu Axa". Astăzi știm că URSS nu numai că n-a dorit să riște nimic în relațiile oficiale cu Germania, dar a căutat să fie cît mai corectă, adică să se achite de obligațiile economice. Astfel, livrările sovietice de materii prime către Germania au atins nivelul maxim de la semnarea Pactului sovieto–nazist în aprilie 1941: 208.000 de tone cereale; 50.000 de tone de petrol; 8.300 de tone bumbac; 8.340 de tone de metal. Rusia Sovietică a mai livrat, de asemenea, 4.000 de tone latex, achiziționate din Extremul Orient și expediate în Reich cu trenul transsiberian.

Sovieticii au recurs însă la noi manevre la granița cu România. Documentele informative întocmite de Secția a II-a din Marele Stat Major al armatei române atrăgeau atenția asupra recunoașterilor aeriene făcute de sovietici, cu care ocazii , deseori, era survolat spațiul aerian românesc. Grănicerii sovietici întăriseră paza frontierei prin

patrule pe jos și călări, precum și în posturile de observare, completau lucrările de organizare a terenului, reparau comunicațiile, iar în cadrul instrucției executau trageri de război. Tot de la Secția a II-a se raporta, la 7 aprilie, că la Ungheni fuseseră difuzate, prin megafoane, cuvîntări de propagandă sovietică atît în limba română, cît și în limba rusă. Potrivit zvonurilor care circulau în apropierea frontierei, sovieticii amenințau că „în curînd, drapelele roșii vor fîlfîi între Prut și Dunăre". Se urmărea demoralizarea populației românești, procedeu folosit și cu un an înainte, în preajma formulării ultimatumului.

Documentele informative elaborate de SSI și Secția a II-a, la jumătatea lunii aprilie, atestau alte aspecte îngrijorătoare despre intensificarea acțiunilor sovietice: „Propaganda oficială în fabrici și uzine, precum și în mijlocul populației caută să pregătească opinia publică pentru o eventuală intervenție a URSS în război"; „URSS ia toate măsurile necesare pentru a fi gata să facă față oricărei situații, iar dispozitivul îi permite să treacă cu ușurință și în timp scurt de la atitudinea defensivă la alta" (Buletinele informative din 15 și 16 aprilie 1941).

Informații în completare au fost furnizare și prin Sinteza, din 19 aprilie, referitoare la situația forțelor sovietice din nordul Bucovinei: „În ultimul timp, se vorbește de către armată și propagandiști că rușii vor înainta pentru a ocupa România". Faptul că sovieticii aduceau noi trupe în Bucovina și Basarabia, respectiv o mare unitate motorizată al Chișinău, că amenajau rapid căile de comunicații și că dispozitivul trupelor — atît ca forță, cît și ca dislocare — corespundea unei acțiuni ofensive, nu era greu de intuit pentru intențiile vecinului de la răsărit. Sovieticii așteptau momentul favorabil spre a trece la o nouă acțiune agresivă

„Cîinele roșu" într-un rar moment de destindere

contra României. Acest aspect este confirmat și de Nota SSI, din 19 aprilie 1941, întocmită pe baza informațiilor furnizate de o sursă a Corpului IV armată, revenită clandestin din Basarabia, din care desprindem următorul pasaj: „Pretutindeni și în toate localitățile considerate ca puncte strategice se fac fortificații militare, lucrîndu-se la ele zi și noapte. Se renovează vechile tranșee lăsate de armatele române, schimbîndu-li-se fața sau direcția și făcîndu-le în stare să servească ca apărare trupelor ruse în cazuri eventuale de respingeri sau retrageri. Spiritul în armata sovietică este foarte atît contra Germaniei și pretutindeni nu se vorbește decît că, în curînd, Moldova, pînă la Siret, va fi ocupată în întregime de către ruși. Toată lumea civilă și militară crede că un război între Rusia, pe o parte, și Germania, România, Ungaria, Bulgaria și Slovacia, pe de altă parte, se va declanșa în curînd".

Victorie doar prin sovietizare

În lunile aprilie și mai 1941, documentele de informare operativă curentă elaborate de serviciile secrete românești insistau tot mai mult asupra elementelor de doctrină militară a URSS. În ceea ce privește sistemul și principiile de recrutare în Armata Roșie, documentul SSI, intitulat „URSS 1941. Sinteză asupra pregătirii de război", sublinia că Înaltul Comandant sovietic luase grabnica hotărîre pentru organizarea unităților după model german, continuînd în același timp a introduce în armată „numai elementele credincioase regimului și comunismului, în care scop face o foarte amănunțită selecție". Trierea se realiza cu ajutorul agenților NKVD și al comisarilor politici de la unități, imediat după recrutare, ceea ce însemna că sistemul selecției „arată în ce măsură Sovietele se tem de pătrunderea elementelor puțin sigure în armată".

Analizînd elementele de doctrină militară sovietică, autorii documentului SSI remarcau cîteva aspecte deosebite: „Armata Roșie este chemată să apere statul socialist, asigurînd inviolabilitatea frontierelor și independența URSS, căutînd în același timp să strămute operațiile militare pe teritoriul agresorului". Pentru realizarea acestui obiectiv strategic, întregul sistem de apărare al statului sovietic fusese adaptat stării de război, „iar ideea războiului total a devenit linia de conduită a întregii vieți sovietice". Doctrina Armatei Roșii recomanda ca *„operațiile militare să urmărească victoria decisivă prin distrugerea totală a adversarului"*. Soldatului sovietic i se recomanda „să caute lupta și să atace fără ordin". Victoria finală impunea ca URSS „să angajeze toată forța corporală, materială și sufletească a întregu-

lui popor și mai mult încă, de la început să transporte teatrul de operațiuni pe teritoriul inamic, unde propaganda făcută din timp de pace să atragă masele de muncitori și țărani din armata adversă, precum și populația de partea revoluției". Unul dintre autorii acestei doctrine a fost mareșalul M.N. Tuhacevski, care, în lucrarea sa *Voprosî strateghii,* (Problemele strategiei) fundamentînd scopul războiului ca mijloc de extindere a sistemului sovietic, considera că nimicirea forțelor armate ale inamicului nu constituiau finele războiului ci doar etapa preliminară a lui. „Fiecare teritoriu ocupat de noi — scria Tuhacevski — va deveni sovietic prin instaurarea puterii muncitorilor și țăranilor".

Distrugerea totală a adversarului nu putea fi obținută, conform doctrinei militare sovietice, „decît printr-un război de mișcare", ceea ce presupunea echiparea, instruirea și eșalonarea tactică a Armatei Roșii pentru acest tip de luptă. „Frontierele propuse a aduce un asemenea război au fost echipate din timp de pace, cu suficiente unități de cavalerie, întărite cu care de luptă, unități mecanizate și motorizate, precum și cu o suficientă armată aeriană" — menționa documentul SSI.

Pregătirile de război

Ample referiri se făceau și la zonele de fortificații sovietice. Inițial, lucrările de fortificații fuseseră încredințate mareșalului M.N. Tuhacevski, recunoscut pentru capacitatea lui în domeniu, ulterior, bănuindu-se de către serviciile secrete sovietice că planurile ar fi fost vîndute străinătății de însuși creatorul lor, lucrările, care erau aproape terminate, au fost distruse. Kremlinul nu a renunțat însă la realizarea lor. Imitînd puterile occidentale, inspirați probabil și de „valoarea" liniei Maginot, sovieticii au purces la a completa organizarea defensivă a frontierei lor occidentale. Fără a ține seama de nici un considerent, decît cel al construcției rapide și în cel mai mare secret, autoritățile militare sovietice au evacuat populația din preajma frontierei pe o adîncime de 45 km, dislocînd-o în Siberia și înlocuind-o cu lucrători aduși de la est de Urali, care nu cunoșteau nici măcar limba rusă, în special deținuți politici. Informațiile de care dispunea SSI fac referiri la faptul că orașe întregi și aproximativ 10.000 de kolhozuri, alcătuite din aproape 700.000 de gospodării, ar fi fost distruse fără milă, iar pe locul lor a început să crească faimosul „Maginot sovietic". Întreaga zonă fortificată de vest a căpătat ulterior denumirea de „linia Stalin", la care se pare că au lucrat timp de trei ani încă un milion de oameni. Această linie fortificată începea de la frontiera finlandeză — regiunea de nord a lacului Lagoda — și ținea pînă la Marea Neagră, fiind întreruptă doar de ținutul mlăștinos al Pripetului, continuînd în regiunea Odessa, Oceacov, Nicolaev, Sevastopol și frontiera caucaziană. Fortificațiile ce compuneau „linia Stalin" se prezentau, în general, sub forma două fîșii (zone); prima adîncă de 10 km, iar a doua cu o adîncime ce atingea circa 40 km. Fiecare regiune fortificată dispunea de material rulant de cale ferată, iar linia întîia, în plus, fusese electrificată.

München, 12.VI.1941: Antonescu în vizită la Hitler

Ca dotare, documentul SSI menționa că fiecare cazemată era prevăzută cu un bogat material de artilerie de mare calibru — montat în turele speciale —, cuiburi de mitraliere, aparate speciale pentru observare (periscoape puternice) și legătură (aparate de radio emisie–recepție). Manevrarea materialului se făcea automat. În interiorul celei de a doua fîșii erau construite garaje și hangare subterane pentru avioane, precum și centrale electrice, telefon, poștă și depozite de alimente. De asemenea, în diferite puncte (orașe și localități), fuseseră construite adăposturi subterane care să servească drept sediu pentru cartierele generale și statele majore de corpuri de armate și armate. Astfel de lucrări se cunoșteau — din informațiile SSI — ca fiind realizate de sovietici la Ananiev, Jmerinko, Vinița, Berdicev, Jitomir și Kiev.

O a doua zonă de fortificații fusese construită de sovietici în Polonia după cucerirea și anexarea teritoriului acestei țări de către Germania și URSS, în septembrie 1939. În partea ocupată de sovietici s-au făcut lucrări pe diferite direcții importante din punct de vedere strategic cu fortificații permanente, ca de exemplu: lucrările din jurul orașului Przemysl și din lungul rîului San; lucrările ce legau orașele Stanislau–Kolomea și Sniatyn; mici raioane de lucrări pe valea superioară a rîului Ceremuș.

A treia linie fortificată, pe care o atestă documentele informative ale SSI, se afla la frontiera cu Finlanda, denumită inițial „Molotov" și rebo-

Vizita d-lui general Antonescu la Muenchen

D. GENERAL ANTONESCU

MUENCHEN, 11. (Rador). — Generalul Ion Antonescu, Conducătorul Statului Român, a sosit la Muenchen cu avionul Miercuri după amiază.

La aeroport, generalul Antonescu a fost primit de d. von Ribbentrop ministrul de externe al Reichului.

★

Agenția D. N. B. află că convorbirile s'au desfășurat în spiritul amiciției cordiale, care unește cele două națiuni.

Apoi, ministrul de afaceri străine al Reichului a oferit un dineu în onoarea oaspetelui, la care au luat parte membrii suitei Conducătorului Statului Român, ca și un mare număr de personalități de seamă germane ale statului, ale partidului și ale armatei.

bun sosit Conducătorului Statului Român.

Însoțit de d. von Ribbentrop, generalul Antonescu a trecut în revistă compania de onoare și apoi a părăsit aerodromul.

Intrevederea dintre d. general Antonescu și d. von Ribbentrop

MUENCHEN, 11. (Rador). — In legătură cu vizita la Muenchen a Conducătorului Statului Român, se declară în cercurile bine informate că programul zilei de Miercuri prevede o intrevedere între generalul Antonescu și d. von Ribbentrop.

Miercuri seara, ministrul de externe al Reichului oferă un dineu în onoarea înaltului oaspe.

D. von RIBBENTROP

O primire extrem de cordială făcută Conducătorului Statului Român

MUENCHEN, 11. (Rador). — In vederea primirii generalului Antonescu, Conducătorul Statului Român, o companie de onoa-...

voazat cu culorile germane și române.

In afară de d. von Ribbentrop, ...

★

MUENCHEN, 11 (Rador). — Miercuri seară a fost dat următorul comunicat:

Miercuri după amiază, la ora 18, d. von Ribbentrop, ministrul afacerilor străine al Reichului, a primit la hotelul „Vier Jahreszeiter" pe generalul Ion Antonescu, Conducătorul Statului Român.

D. von Ribbentrop a avut cu D-sa o lungă și cordială întrevedere.

Precedenta vizită reflectată de „Curentul", din 13.VI.1941

tezată „Voroșilov". În Basarabia și nordul Bucovinei, fortificațiile lăsate de trupele române — ca urmare a retragerii din iunie 1940 — au fost întoarse și completate de către sovietici, pe linia de frontieră și la sud de Cernăuți, fiind formate din amplasamente de arme automate, artilerie, șanțuri de tragere și șanțuri anticar.

Pentru întărirea punctelor strategice de la granițele Extremului Orient sovieticii construiseră, cu începere din 1938, o zonă fortificată de-a lungul frontierei. Documentele informative ale SSI menționau că pentru realizarea acestei construcții guvernul sovietic pusese la dispoziție peste 100 miliarde de franci francezi. Zona fortificată includea și orașele Nikolsk–Usursk și Blagovescensk, situate pe fluviul Amur și considerate adevărate Verdunuri ale Orientului.

La aceste pregătiri sovietice se mai pot adăuga încă două: 1. semnarea, la 13 aprilie 1941, a Pactului de neagresiune sovieto–japonez, prin care cele două mari puteri s-au îngrijit să-și asigure spatele; 2. definitivarea, la 15 mai 1941, a documentului militar de planificare intitulat „Proiectul raportului Comisarului poporului pentru apărare". Acesta din urmă stipula pentru Armata Roșie o acțiune cu un caracter eminamente ofensiv.

Înlocuirea lui Molotov din fruntea diplomației sovietice și preluarea prerogativelor Comisariatului Afacerilor Externe direct de către Stalin este comentată de analiștii SSI în Buletinul informativ din 11 mai 1941: „Din acest moment, sovietele și-au dat seama că Berlinul nu mai este dispus să cedeze nimic Moscovei și că politica lui Molotov nu mai corespunde necesităților vitale ale URSS, de aceea au urmărit cu mare atenție orice gest al Germaniei. La Moscova nu s-a ascuns niciodată, totuși, că un conflict armat sovieto–german este iminent, pe de o parte din cauza diferenței de ideologie, pe de altă parte datorită tendinței Berlinului de a-l extinde spre est".

Cu două zile înainte de întîlnirea generalului Ion Antonescu cu Hitler, la München, SSI informa și despre finalizarea pregătirilor militare ale Germaniei pentru o eventuală campanie împotriva URSS: „În legătură cu pregătirile militare pe care le-a luat Marele Stat major *(german, n.n.)*, din sursă oficială germană se declară că Germania a făcut de mai multă vreme aceste pregătiri. De-a lungul frontierei occidentale ruse, pe linia de frontieră fino–rusă, germano–rusă, ungaro–rusă și româno–rusă, adică de la Baltica la Marea Neagră, armata germană este gata oricînd să treacă la ofensivă".

De la această dată și pînă la 22 iunie 1941 — declanșarea campaniei pe Frontul de est —, după cum se poate constata din lectura buletinelor informative speciale întocmite de serviciile secrete românești, izbucnirea conflictul militar între Germania și de URSS era doar o chestiune de zile și ore.

Prin urmare, teza cu privire la așa-zisa nepregătire a Armatei Sovietice în fața iminentului atac al Wermacht-ului ca urmare a „miopiei" lui I.V. Stalin începe să fie tot mai clar contestată de evidența documenelor de arhivă. Evaluările făcute de analiștii serviciilor secrete românești despre pregătirile de război ale URSS se circumscriu și ele acestei direcții. ■

Trupele române si germane luptă azi pe pământul moldovenesc pentru civilizația europeană

Proclamația către Țară a d-lui general Ion Antonescu Conducătorul Statului Român

Români,

In fața Dumnezeului strămoșilor noștri, în fața istoriei și a veșniciei românești, mi-am luat azi răspunderea de a smulge prin onoare dreaptă ceiace ne-a fost colropit prin silnică umilire și trădare, hotărând să pornesc lupta sfântă de redobândirea drepturilor Neamului.

In ceasul când popoarele își lore istoria pe câmpuri de bătae, când drepturile se cuceresc în flacăra jertfei, iar civilizația se plămădește din sângele veacurilor, Poporul Românesc nu poate privi cu brațe nevolnice și suflet golit mărețul vârtej al onoarei Neamurilor.

Racle'e strămoșilor, crucile martirilor și drepturile copiilor noștri ne poruncesc să ne scrim cu propriul nostru sânge dreptul la onoare, spălând cu acelaș sânge pagina nedreaptă înscrisă anul trecut în istoria noastră, nu de Neamul Românesc însuși, ci de trădătorii lui.

In numele credinței creștinești, al drepturilor românești și pentru viitorul nostru neînfricat,

Români,

Vă chem la luptă,

„Curentul", din 23.VI.1941, p. 1: titluri edificatoare pentru o întreagă mentalitate de la începutul războiului în Răsărit

Hitler și Stalin în două cărți cît o bibliotecă

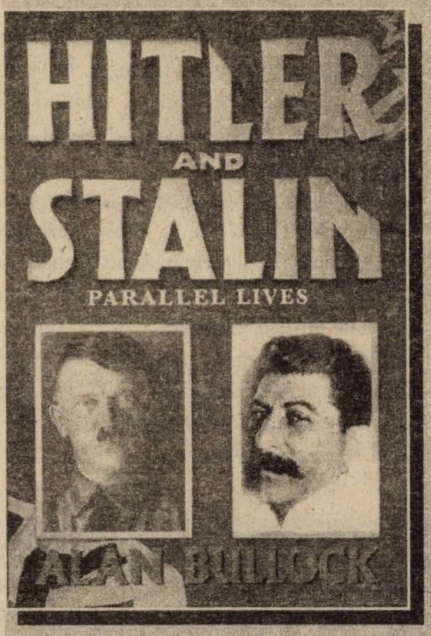

Alan Bullock, *Hitler and Stalin. Parallel Lives* (Hitler și Stalin. Vieți paralele), Londra, Fontana Press, ed. a V-a, 1993, 1.158 p.

Un succes magistral

Alan Bullock (n. 1916) și-a început cariera academică la New College, Oxford, și în 1960 a devenit „Founding Master of St Catherine's College", din Oxford, funcționînd ca vicecancelar al celebrei universități britanice între 1969–1973. Membru al Academiei Britanice, din 1967, și Cavaler al Legiunii de Onoare, din 1970. Este autorul celebrei cărți *Hitler: A Study in Tyranny* (Hitler. Un studiu despre tiranie), precum și a numeroase lucrări de istorie, multe din ele traduse în alte limbi de circulație internațională.

Despre *Hitler și Stalin* (operă monumentală care și-ar merita cu prisosință o versiune românească), iată cîteva aprecieri mai mult decît grăitoare:

- „Dacă nu ați știi nimic despre secolul XX și v-ar fi îngăduită lectura unei singure cărți pentru a-l înțelege, aceasta ar trebui să fie." (Alec Campbell, în „Daily Mail").
- „O solidă și dramatică reprezentare a rădăcinilor celui de-al doilea război mondial, a soluției finale și a altor multor orori ale secolului nostru." (Robert Conquest, în „Evening Standard").
- „O mostră de înnoitoare istoriografie și o privire pătrunzătoare în natura intimă a tiraniei. Un succes magistral." (John Simpson, în „Daily Telegraph" — „Books of the Year").

În afara canoanelor

Lilly Marcou (n. 1936) este o reputată cercetătoare a fenomenului sovietic, a sistemului comunist și a conducătorilor defunctei Uniuni Sovietice.

Mai mult decît atît, fin psiholog, Lilly Marcou își propune demitizarea personajului care și-a pus amprenta negativă asupra secolului XX: Iosif Vissarionovici Stalin.

În baza documentelor istorice, pornind de la măturii și dovezi inedite (lucrarea *Stalin. Viața privată* are o bibliografie impresionantă), Lilly Marcou ni-l prezintă pe omul Stalin, făcîndu-l astfel mult mai vulnerabil în fața judecății istoriei decît sub masca mitico–simbolică a „tătucului–demon".

Recunoscînd că în inimile rușilor Stalin a fost și rămîne constructorul Rusiei sovietice, urmașul învățăturilor lui Lenin autoarea adaugă un argument la esafodajul judecării celui care a fost I. V. Stalin.

Discuții cu membrii ai familiei în viață, studii ale marilor sovietologi occidentali, o extraordinară intuiție asupra personalității lui Stalin — toate acestea se împletesc într-o lucrare originală, ieșind din canoanele scrierilor istorice.

„Sînt 50 de ani de cînd enigma Stalin mă obsedează", mărturisește Lilly Marcou. *Stalin. Viața privată* este expresia scrisă a unei munci de o viață. Cititorii români, pasionați de istorie, au toate motivele s-o aștepte cu nerăbdare ■

Lilly Marcou, *Staline. Vie privée* (Stalin. Viața privată), Paris, Calmann-Lévy, 1996, 342 p. (în curs de apariția în limba română, Buc., Ed. Antet, 1997, 245 p.)

• documentar: personajele dramei • documentar: personajele dramei •

Adolf HITLER (20 aprilie 1889 – 30 aprilie 1945; n. Braunau–am–Im, Austria). Fiu al unui funcționar de vamă; și-a petrecut primii ani din viață în sărăcie, la Viena și München. După ce a servit ca voluntar în armata germană, în timpul primului război mondial, a fost angajat ca agent de către autoritățile militare din München, iar, în 1919, în această calitate, a devenit membru al Partidului Muncitorilor din Germania. Din 1921, și-a asumat conducerea mișcării, schimbîndu-i denumirea în Partidul Național Socialist al Muncitorilor Germani, dîndu-i un program care asocia naționalismul cu antisemitismul. În urma eșuării *putsch*-ului de la München (1923), a fost condamnat la nouă luni închisoare, în timpul cărora a redactat *Mein Kampf*. Partidul nu a obținut importanță națională pînă la alegerile din 1930; în 1932, deși feldmareșalul Hindenburg l-a înfrînt pe Hitler în alegerile prezidențiale, partidul a constituit cel mai larg grup din Reichstag. La 30 ianuarie 1933, devine cancelar al Germaniei, din partea coaliției nazist–naționaliste. Opoziția a fost suprimată rapid, naționaliștii îndepărtați de la guvernare, Partidul Nazist fiind declarat singurul partid legal. În 1934, Hitler îi succede în fruntea statului lui Hindenburg. Germania părăsește Liga Națiunilor, reintroduce serviciul militar obligatoriu, iar în 1936, remilitarizează Renania. Hitler și Mussolini, care se implicaseră deja în războiul civil din Spania, au încheiat o alianță (Axa) în 1936, la care a aderat și Japonia, în 1940. Ocuparea Austriei (martie 1938), apoi a Cehoslovaciei (martie 1939) au fost pașii făcuți de Reich-ul lui Hitler spre declanșarea celui de-al doilea război mondial (1 septembrie 1939).

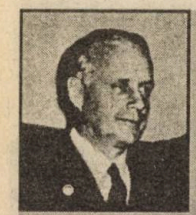

Joachim von RIBBENTROP (1893–1946; n. Wessel). Fiul unui ofițer, a devenit el însuși ofițer și a luat parte la primul război mondial, luptînd și pe frontul din România. După părăsirea armatei, a lucrat ca reprezentant al unei firme de vinuri. S-a alăturat, din 1930, Partidului Național Socialist (nazist) și, dublînd activitatea Ministerului de Externe, a creat o structură diplomatică paralelă (Ribbentrop–Dienstelle), care a devenit un rival serios și pentru serviciul de politică externă al Partidului Național–Socialist, condus de Alfred Rossenberg, și care a jucat un rol important în pregătirea acordului naval anglo–german din 1935. Ambasador al Germaniei la Londra (1936–1938), apoi ministru de externe (1938–1945). Printre colaboratorii săi s-a aflat și cunoscutul geopolitician August Haushofer și viitorul ambasador german în Franța, Otto Abetz. Devenit ministru de externe al Reich-ului a fost, întîi, întîmpinat cu ostilitate de către corpul diplomatic german, pentru ca mai tîrziu, acesta să îi dea tot concursul, acceptînd chiar introducerea unor simboluri și uniforme naziste. Judecat de Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg drept criminal de război, a fost condamnat la moarte și spînzurat.

28.IX.1939: Molotov și Ribbentrop își dau mîna

Friederich Werner, Conte von der SCHULENBURG (1875–1944; n. Kemberg, Saxonia). Intrat inițial în serviciul consular al Ministerului de Externe german, a ocupat, înainte de primul război mondial, posturi în Rusia, la Varșovia și Tiflis. Între 1915–1918, a reprezentat interesele germane în Orientul Apropiat. În perioada 1917–1921 a fost reprezentantul Germaniei la Tiflis, apoi, timp de un deceniu (1921–1931), ministrul germaniei la Teheran. Între 1931–1935, a ocupat postul de ministru al Germaniei la București. În această calitate a participat activ la negocierea și redactarea Pactului de neagresiune germano–sovietic, din 1939 (Pactul Molotov–Ribbentrop). Adept al politicii inițiate de Bismark, a bunelor relații cu Rusia (URSS), s-a străduit să dezamorseze relațiile dintre Berlin și Moscova încercînd zadarnic să împiedice declanșarea conflictului. În timpul războiului, fiind în dezacord cu politica promovată de Hitler, a luat legătura cu Carl Goerdeler (unul din conducătorii complotului împotriva lui Hitler), urmînd ca în cazul reușitei atentatului să devină ministru de externe al Germaniei. Arestat, a fost judecat, condamnat și executat.

24.VIII.1939: vodcă și șampanie pentru „prietenia" sovieto-germană...

Iosif Vissarionovici STALIN (Djugaşvili) (9/21 decembrie1879 — 5 martie 1953). Membru al Partidului Comunist din 1898, membru al CC din 1912, membru al Biroului Politic (Prezidiul CC) din octombrie 1917, iar din 25 martie 1919, membru al Biroului Organizatoric al CC, pînă la 5 octombrie 1952. Secretar general al CC din 3 aprilie 1922. S-a născut la Gori, în gubernia Tiflis din Gruzia (Georgia). În 1894, a absolvit şcoala duhovnicească din Gori şi a învăţat, apoi, la Seminarul Teologic din Tiflis (în 1899, exmatriculat din cauza activităţii revoluţionare). Din 1917, a lucrat în redacţia gazetei „Pravda" şi a devenit, după Revoluţia din octombrie, comisar al poporului pentru problema naţionalităţilor din RSFSR (pînă în 1923). Din 1919, a devenit comisar al poporului pentru controlul de stat al RSFSR, pînă în 1923. În perioada 1920–1923, a ocupat postul de comisar al poporului pentru inspecţia muncitorească-ţărănească a RSFSR, fiind, în acelaşi timp, membru al Consiliului Revoluţionar al Forţelor Armate ale republicii şi în sovietele diverselor fronturi. În 1941, a devenit preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului (Consiliul de Miniştri) al URSS, iar între anii 1941–1945 a ocupat simultan postul de preşedinte al Comitetului de Stat al Apărării, de comandant suprem al forţelor armate, iar între 1941–1947 a fost comisar al poporului pentru apărare al URSS. Numit mareşal al URSS, în 1943, a devenit generalissim al URSS, în 1945. În 1939, a fost ales membru de onoare al Academiei de Ştiinţe a URSS. Îmbălsămat şi expus în Mausoleul din Piaţa Roşie, pînă în 1961, corpul i-a fost apoi incinerat, urna fiind depusă în zidul Kremlinului.

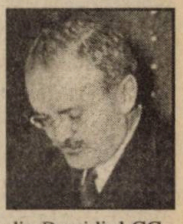

Viaceslav Mihailovici MOLOTOV (Skriabin) (1890–1986; n. Kukarka, gubernia Viatka). Membru al Partidului Social-Democrat din Rusia, 1906; a militat în cadrul aripei bolşevice. După terminarea Şcolii reale din Kazan (1908), urmează cursurile Institutului Politehnic din Petersburg, de unde a fost exmatriculat, ca agitator. În 1917, devine membru al Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd. După Revoluţia din octombrie, ocupă pentru scurt timp diverse funcţii în provincie. În 1920–1921, secretar al CC (b) al Ucrainei. Membru al CC al PC (b) din întreaga Rusie, din 1921, şi al Biroului Politic (Prezidiul) între 1921–1957; între 1921–1930, secretar al CC al PC (b) al US. Partizan fidel al lui Stalin, a devenit, după căderea lui A. I. Rîkov, preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului (1930–1941) şi comisar (apoi ministru) al Afacerilor Externe (1939–1949), locţiitor al Preşedintelui Consiliului Comisarilor Poporului (1941–1942, 1946–1953 şi prim-locţiitor între 1942–1946 şi 1953–1957). Căzut în dizgraţie în ultimii ani ai vieţii lui Stalin (soţia sa, Polina, a fost arestată) şi-a menţinut totuşi funcţiile în partid şi aparatul de stat. După moartea lui Stalin, a redevenit ministru de externe (1953–1956), apoi, în dezacord cu politica lui Hruşciov, a fost numit ministru al Controlului de Stat (1956–1957). Intrat în conflict deschis cu Hruşciov, a fost exclus, în 1957, din Prezidiul CC şi din CC, apoi şi din partid (1962). Ambasador al URSS în Mongolia (1957–1960), apoi şef al reprezentanţei sovietice pe lîngă Agenţia Internaţională pentru Energie Atomică de la Viena (1960–1962). Pensionat în 1962; restabilit în calitate de membru de partid, în 1984.

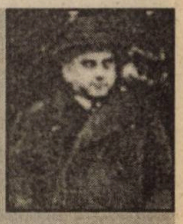

Vladimir Gheorghievici DEKANOZOV (1898–1953), unul din cei mai apropiaţi colaboratori ai lui L. P. Beria. „Mic de statură, cu un nas cîrn şi cîteva şuviţe de păr negru fixate pe o ţeastă cheală, Dekanozov era o prezenţă mai degrabă ştearsă" (Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *KGB. Istoria secretă a operaţiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, Buc., Ed. All, 1994, p. 171). Încă de la începutul anilor '20, ca urmare a numeroaselor execuţii ordonate de el, capătă porecla de „călăul din Baku", pe care o confirmă în anii Marii Terori (1936–1938), cînd era vicepreşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului din RSS Gruzină. În 1938, odată cu ascensiunea lui Beria, ca şef al NKVD, este numit şef al Secţiei de relaţii externe (INO), din cadrul NKVD. În 1939, devine comisar adjunct al Afacerilor Străine, iar din 1940 pînă în 1941 cumulează această funcţie cu aceea de ambasador al URSS în Germania. Destituit la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial din funcţia de comisar adjunct, în urma unor afaceri de moravuri, este numit vicepreşedintele Comitetului de Stat al Radiodifuziunii, apoi director adjunct al Direcţiei Generale de Gestiune a Bunurilor Sovietice în Străinătate. Scurt timp după moartea lui Stalin (survenită la 5 martie 1953), a fost numit, de către Beria, ministru al Securităţii Statului al RSS Gruzine. Arestat după căderea acestuia (august acelaşi an), Dekanozov avea să fie executat împreună cu fostul temut şef al serviciilor secrete sovietice, la 23 decembrie 1953. ■

Jacqueline ENACHE

Războiul în Europa (ianuarie – iunie 1941)

CRONOLOGIE

1 ianuarie 1941. La Viena se întîlnesc miniștrii de externe ai Germaniei și Bulgariei — von Ribbentrop și Filatov — pentru a perfecta modalitățile trecerii Wehrmacht-ului prin teritoriul bulgar

6 ianuarie 1941. Premierul britanic, W. Churchill, prezintă în fața Consiliului de Miniștri un memorandum privind necesitatea ajutorării imediate a Greciei, chiar cu riscul încetinirii operațiilor din Africa de Nord

8 ianuarie 1941. Forțele elene execută o puternică presiune asupra grupării italiene din zona Këlcyrë, părăsită de trupele fasciste în ziua următoare. Diviziile „Lupi di Toscana", „Pinerola" și „Pusteria" se salvează din încercuire cu pierderi grele

● Crucișătoarele grele italiene „Giulio Cezare" și „Vittorio Veneto" aflate în portul Neapole sînt grav avariate de aviația engelză

10 ianuarie 1941. Are loc prima intervenție de amploare, în Marea Mediterană, a aviației germane împotriva navelor engleze. Un convoi britanic, transportînd provizii în Malta, este atacat de peste 40 avioane „Junkers" — 87 și 88 aparținînd Corpului 10 aerian dislocat în Sicilia din Norvegia. Portavionul englez „Illustrious" este lovit și incendiat

11 ianuarie 1941. Hitler semnează directiva operativă nr. 22 cu privire la desfășurarea operațiilor militare în bazinul Mării Mediterane

● Se deschide la Londra Congresul popular. Cei peste 2.300 de

• documente inedite •

Ca de obicei, revista noastră pune în circulație, și în numărul de față, cîteva piese documentare inedite, destinate a îmbogăți cunoștințele cititorilor de toate categoriile – inclusiv a specialiștilor în materie – despre subiectul care ne reține atenția acum și aici. Majoritatea fidelilor noștri prieteni – după cum reiese din bogata corespondență primită pe adresa redacției – și-au manifestat, de fiecare dată, interesul nedisimulat pentru acest gen de informații istorice desprinse din tezaurul arhivistic național. Și nici nu este de mirare. ***„Istoria se scrie*** *– după inspirata formulă din editorialul nr. 206, 1997 al binecunoscutei publicații pariziene «L'Histoire» –* ***cu arhive, dar arhivele nu fac istoria".*** *Tot acolo se nota, la fel de îndreptățit, că* ***„nu este suficient a ști să autentifici piesele unui dosar. Trebuie, mai presus de orice, a ști să le dai un sens".*** *Este ceea ce nădăjduim a fi înfăptuit și noi publicînd documentele de mai jos, deținute de Arhivele Statului Major al Armatei Române.*

Mircea CHIRIȚOIU
Eftimie ARDELEANU

I. Cooperarea militară româno–germană

❶ „Copie după raportul nr. 354 din 17.II.1941 al Atașatului Militar de la Berlin.

Cu ocazia unei prezentări la dl. General–Oberst Halder, Șeful Statului Major General al armatei de uscat, ce a avut loc azi 17 februarie, Domnia Sa a luat în discuție următoarele chestiuni privitoare la armata noastră:

1. (...)

2. Dl. General–Oberst Halder s-a interesat apoi foarte amănunțit de contribuția ce putem oferi noi în material de trecere și pod pentru Dunăre. Aceasta, în vederea operațiunilor proiectate la sud de Dunăre.

I-am dat lămuririle necesare, atît cît cunoșteam această chestiune din trecut. Se pare că D-Sa socotește prea mică capacitatea de suport a materialului nostru de Dunăre.

Am sugerat, de asemenea, posibilitatea construirii de poduri pe șlepuri. D-Sa ar prefera însă să nu se micșoreze, prin aceasta, numărul șlepurilor întrebuințate la transporturile de mărfuri pe Dunăre.

● Rog, cu privire la aceasta, să binevoiți a dispune să mi se comunice telegrafic datele precise, relativ la materialul de pod de Dunăre cu care

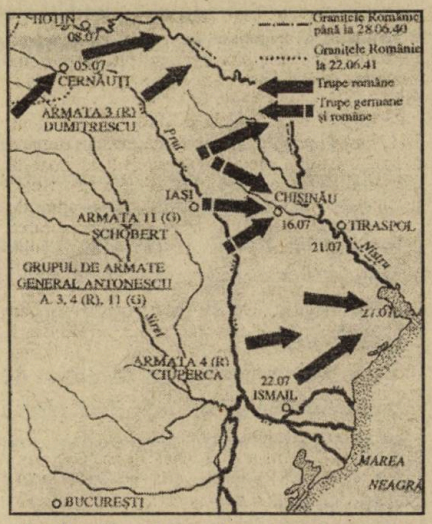

Acțiunile trupelor româno-germane pentru eliberarea Basarabiei și Bucovinei de Nord, iunie–iulie 1941 (după *Armata română, 1941-1945*, Buc., Ed. RAI, 1996, p. 19)

putem contribui, cît și ce capacitate maximă de suport se poate obține, cu tot felul de întăriri posibile (la lacre și podeală). Acest lucru s-a cerut și cu telegrama nr. 355.

Este util a arăta, locului în drept de aici, date precise asupra materialului, pe care se poate conta.

3. Comandamentul suprem german pare îngrijorat în privința condițiunilor de transport și aprovizionare din România, create prin servitutile impuse căilor noastre ferate de transporturile militare germane.

Dl. Gl.-Oberst Halder dorește a ști precis:

a) În ce măsură apasă aceste transporturi militare germane traficul general al căilor noastre ferate și ce se propune din partea noastră pentru ca situația să fie ameliorată.

b) Trupele germane ce sosesc la noi vin însoțite de aprovizionări complete, pentru hrana și întreținerea lor.

Totuși, o anumită apăsare asupra condițiunilor generale economice nu va putea fi evitată.

Dl. Gl-Oberst Halder dorește a ști dacă această apăsare prezintă un caracter alarmant și în ce grad? De asemenea, ce propuneri socotiți necesare a se face în această privință.

Vreau să accentuez că din toate cele de mai sus reiese preocuparea de căpetenie a Comandantului Suprem German ca servitutile și restricțiunile inevitabile, cauzate de transporturile și prezența trupelor germane în România, să nu ia, în nici un caz, un caracter alarmant și nici să nu însemne o apăsare prea mare și deci demoralizantă asupra populației românești.

Pentru a putea gîndi și dispune, din timp, măsurile necesare în scopul înlăturării unor asemenea situații, Comandamentul Suprem German dorește a fi informat, în timp util, asupra stărilor de lucruri de la noi, relative la punctele de mai sus și a cunoaște vederile și propunerile dv. corespunzătoare.

Rog deci să binevoiți a dispune să-mi fie comunicate cît mai urgent posibil aceste date (de preferință telegrafic).

Atașatul Militar (la) Berlin
Colonel (ss) Gheorghe Ion".

*

❷ „Notă

Din discuțiile ce au avut loc în ziua de 16 noemvrie a.c. (1941, n.n.) la Marele Stat Major cu domnul general Hansen H., Comandantul Misiunii Militare Germane în România, au rezultat următoarele:

1. În cazul cînd armata sovietică sau oricare alta ne va ataca, fără a fi fost provocată de noi, armata germană va interveni.

2. Pentru ca intervenția armatei germane să se facă în condițiuni satisfăcătoare, trebuiește neapărat să păstrăm Moldova — indiferent de timpul în care germanii pot interveni — îndeosebi pentru a le da posibilitatea să

delegați aprobă planul de luptă împotriva fascismului și a sprijinitorilor politicii münchheneze

13 ianuarie 1941. Regele Boris al Bulgariei este invitat de Hitler la Berghof, unde i se cere să pună teritoriul țării sale la dispoziția trupelor germane în vederea atacului hotărît împotriva Greciei, să adere la Pactul Tripartit și să participe la acțiunile militare. Regele bulgar acceptă, principial, colaborarea cu Germania

- Într-o mică gară de munte de lîngă Salzburg are loc o întîlnire între duce și führer, privind stabilirea condițiilor ajutorului militar solicitat de Mussolini. Hitler este de acord, în principiu, dar îi cere în schimb să accepte planul „Marița" și să participe la el împotriva Iugoslaviei
- Sosesc la Atena generalul Sir Archibald Wavell și mareșalul aerului Longmore împuterniciți de Churchill să trateze cu generalii Metaxas și Papagos despre eventualul ajutor militar britanic. Nu se ajunge la nici un acord, Wavell întorcîndu-se la Cairo
- Încep convorbirile între delegațiile militare ale Angliei și Turciei, care vor dura pînă la 25 ianuarie. Guvernul turc refuză să acorde vreun ajutor Greciei

19 ianuarie 1941. Hitler și Mussolini se întîlnesc, din nou, la Berchtesgaden pentru a discuta situația armatei italiene. Ducele cere urgente ajutoare în Africa de Nord, nu în Albania

21–24 ianuarie 1941. Se desfășoară în România rebeliunea legionară, prin care Garda de Fier urmărea să preia monopolul puterii de stat. Rebeliunea este reprimată de armată, după ce rebelii legionari executaseră asasinate în masă. În conflictul dintre I. Antonescu și

Mișcarea Legionară, Hitler optează pentru generalul român, permițînd totodată căpeteniilor legionare să se refugieze în Germania

29 ianuarie 1941. Moare subit generalul Jean Metaxas, președintele Consiliului de Miniștri elen, fiind înlocuit cu Alexandros Koridzis, președintele Băncii Naționale

Ianuarie 1941. În Franța, minerii din bazinul carbonifer Montceaules-Mines desfășoară, timp de 12 zile, o grevă generală. Cei peste 5.000 de greviști aleg un comitet popular. Se efectuează numeroase arestări

2 februarie 1941. La Berlin are loc marele consiliu de război, la care se stabilesc forțele ce urmează să fie angajate împotriva Uniunii Sovietice. Se conta în prima urgență pe 139 divizii germane și 51 divizii aliate

8 februarie 1941. Alexandros Koridzis cere Angliei ajutor militar pentru respingerea agresorilor italieni

9 februarie 1941. Între orele 8.15–8.45 avioane engleze, decolate de pe portavionul „Ark Royal", bombardează Pisa și Livorno. Cuirsatele engleze „Renown" și „Malaya", crucișătorul „Sheffield" lovesc Genova. Forțele navale engleze nu înregistrează nici o pierdere

● Luxemburgul este anexat la cel de-al treilea Reich

10 februarie 1941. Marea Britanie rupe relațiile diplomatice cu România extinzînd și asupra ei măsurile de blocadă

12 februarie 1941. Anthony Eden, secretar de stat la externe, sir John Dill, șeful de stat major imperial sînt trimiși de Churchill la postul de comandă al generalului Wavell pentru perfectarea ajutorului militar

debușeze în Moldova prin transporturi pe c.f. Ilva–Dărmănești și Ciceu — Ghimeș —Adjud.

Domnul general Hansen a propus linia generală de apărare: înălțimile sud cursul superior al rîului Suceava — masivul vest și sud Botoșani — înălțimile sud rîul Bahlui.

A comunicat de asemenea că, în ceea ce privește intervenția armatei germane, ea depinde într-o largă măsură de situația politică de moment.

Deci, n-ar putea face nici o precizione asupra cuantumului de forțe și nici asupra timpului în care ar putea să intervină.

Din discuțiuni, am dedus — ca simple indicii — că intervenția germană în Moldova nu s-ar putea produce decît în circa 14 zile și — probabil — cu valoarea a 6 divizii.

Odată cu diviziile transportate cu calea ferată vor putea sosi și divizii mecanizate, deplasate pe jos.

Divizia școală intervine imediat în care scop va fi concentrată pe front, în regiunea Focșani–R.Sărat–Măicănești.

3. Întrucît armata germană ne oferă sprijinul ei, rezultă pentru noi obligațiunea absolută de a folosi cît mai bine sprijinul oferit și a face posibilă trecerea noastră, ulterior, la operațiuni ofensive.

În principiu, domnul general Hansen nu întrevede necesitatea operațiunilor pur defensive decît inițial, ci contează mult pe reacțiuni ofensive.

Aducînd la cunoștința domnului general Hansen faptul că marile noastre unități din Moldova nu ar putea opera înainte de 4–5 zile de la data cînd li se va da ordin, D-Sa a rămas foarte surprins, mai ales că Sovietele — după informațiile D-Sale — dispun, în Bucovina și Basarabia, de un grup important de forțe, gata oricînd de operațiuni.

Ca o concluzie a celor discutate, rezultă că și armata noastră trebuie să se găsească în Moldova cu unități care să fie în măsură să opereze de îndată ce vom fi atacați.

În acest scop:

a) Cavaleria, care se află în curs de reorganizare — și care nu e capabilă de nici o acțiune astăzi — trebuiește cît mai curînd pusă în situația de a putea lupta cu toate mijloacele prevăzute în noua organizare (a se vedea rap. nr. 10.906/1940 al C. Cav.).

b) Marile unități din Moldova trebuiesc întărite astfel încît, fără recruți, să poată dispune de părți active complete și formațiuni de servicii corespunzătoare.

c) Divizia 35 (dublura D.6), nefiind în măsură să se mobilizeze la timp, din cauza dificultăților de afluire a rechizițiilor, trebuie imediat reînființată cu efectivele PA.

d) Brigăzile 2 și 3 Mx.M-te să fie aduse în Moldova; în acest scop, să li se întărească efectivele unităților combatante la valoarea PA (fără recruți).

4. Timpul necesar realizării dispozitivului de apărare a Moldovei urmînd a fi cîștigat și prin întîrzierea inamicului, rezultă că atît distrugerile, cît și

Killinger și I. Antonescu

obstacolul anticar trebuiesc dezvoltate la maximum și menținute în continuă stare de folosință. În consecință, batalioanele de pionieri ale MU din Moldova trebue să fie completate la efectivul PA.

5. Măsuri similare urmează să fie luate și în Dobrogea, în special pentru unitățile care vor opera pe Dunăre și pe litoral.

6. Lucrările de fortificații, atît pe FNB, cît și din regiunea Tg. Neamț–Strunga, le-a considerat ca necesare și urmează să fie activate, profitîndu-se cît mai mult de timpul favorabil.

Deasemenea și pe litoral, în ceea ce privește organizarea bateriilor de coastă.

Totodată, să se treacă, de îndată, la executarea lucrărilor pentru regiunea sud Iași, asupra cărora a insistat.

Misiunea Militară Germană a propus, în afară de acestea, alte lucrări cu caracter de întîrziere și care au fost prezentate pe o schiță anexată la nota remisă de Misiunea Militară Germană.

7. În privința conducerii bătăliei, Misiunea Militară Germană propune o acțiune cu fața la est, pentru a se asigura debușarea din munți.

Pentru realizarea acestei concepții, Brigăzile de munte vor trebui să mențină înălțimile sud cursul superior al rîului Suceava, iar cu restul forțelor să se păstreze linia Siretului.

Aceasta implică negreșit așezarea cu spatele spre munți.

În consecință, în prima fază, va trebui să ne bazăm pe depozite, și numai după sosirea forțelor germane vom putea conta pe o aprovizionare prin Ardeal.

În acest scop, trebuie să se ia măsuri pentru organizarea depozitelor corespunzătoare efectivelor ce vor lupta în Moldova, în ipoteza arătată mai sus.

Adăugăm la aceasta că este necesar, după noi, să se echipeze și baza materială dinapoia liniei FNB și care ar fi constituită din regiunea: Buzău–Ianca–Ciulnița–Urziceni.

Subșeful Marelui Stat Major General,
Gl. N.Tătăranu".

*

❸. „După ce a luat la cunoștință de dispozitivul Armatei Române, precum și de lucrările de fortificare prevăzute, Misiunea Militară Germană își permite a transmite următoarele idei și propuneri pentru apărarea frontierelor de est și nord–est.

1. În cazul unui atac rusesc contra României, frontiera de est și nord a Moldovei, cu excepția colțului de nord–est a provinciei, va trebui apărată și menținută cu orice preț de Armata Regală Română.

Apărarea, atît cît va fi posibil, va fi condusă ofensiv (sau apărarea va avea, pe cît posibil, caracter ofensiv – n. trad.); regiunile pierdute vor fi recucerite.

În acest scop, este foarte important din punct de vedere operativ, împiedicarea unei rupturi inamice la Galați, precum și (a) unei înaintări din Bucovina călare pe Siret.

În apărarea provinciei Moldova, o sprijinire a spatelui către intrîndul ungar trebuie luată în considerare.

Instrucția, organizarea, lucrările de fortificație ale Armatei Române (Armata de Uscat, Marina, Aeronautica), precum și organizarea transporturilor și a transmisiunilor vor trebui să țină seama de aceste propuneri.

Trupele de instrucție germane din România vor sprijini Armata Regală Română în apărarea frontierei de est și nord–est.

2. Întărirea regiunii (...).

a) Executarea unei poziții de frontieră bazată pe puncte de sprijin.

b) Organizarea unui punct de sprijin bazat pe forturi de închidere la nord de gurile Siretului la Galați.

ce urmează să fie acordat Greciei. Se dispune constituirea unui Corp expeditionar comandat de generalul Henry Maitland Wilson, compus din aproximativ patru divizii și două brigăzi

13 februarie 1941. La Merano, în Italia, amiralul Arturo Ricardi, șeful de stat major al marinei italiene, se întîlnește cu amiralul Erick Raeder, comandantul șef al marinei germane, pentru a stabili modalitățile de cooperare maritimă în Marea Mediterană

14 februarie 1941. Pe frontul din Grecia forțele elene obțin remarcabile succese, cucerind înălțimea 1.178 din sectorul Scindeli

● Hitler primește la Berchtesgaden pe primul ministru iugoslav, Dragisa Tvetkovic, insistînd să adere la Pactul Tripartit

17 februarie 1941. Sub presiunea Germaniei, Turcia și Bulgaria semnează o declarație de neagresiune, în sensul ca Turcia să nu facă *casus belli* din trecerea germanilor prin teritoriul bulgar

● La Vichy, amiralul Darlan cumulează funcțiile de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri precum și portofoliile Externelor, Internelor, al Marinei și Informațiilor

22–23 februarie 1941. La Atena se desfășoară discuții între delegația engleză formată din Anthony Eden, sir John Dill, generalul Wavell și alți specialiști și delegația elenă condusă de Koridzis. Se convine a se trimite în Grecia un corp expeditionar de 100.000 militari, 272 tunuri de cîmp, 129 tunuri antiaeriene și 142 de tancuri

Februarie 1941. La Amsterdam precum și în alte localități olandeze, pe șantierele navale și în centrele universitare au loc numeroase acțiuni

populare antinaziste și anticolaboraționiste, soldate cu greve

1 martie 1941. În prezența lui von Ribbentrop, Ciano și generalul japonez Oshima, ambasadorul nipon la Berlin, delegația guvernamentală bulgară semnează actul de aderare la Pactul Tripartit. Concomitent, trupe germane pătrund în Bulgaria, îndreptîndu-se spre frontiera bulgaro–elenă

2 martie 1941. O puternică grupare de forțe germane aflată sub comanda generalului feldmareșal von List, compusă din Armata 12 (corpurile 11, 14, 18, 30 și 40), Gruparea blindată von Kleist (diviziile 5, 9 și 11 tancuri), Divizia 2 tancuri independentă și Corpul aerian comandat de generalul von Richtofen, precum și numeroase alte trupe ajutătorare și formațiuni tehnice, pătrund pe teritoriul Bulgariei

● La Atena continuă tratativele dintre greci și englezi. Sir John Dill propune abandonarea Salonicului și replierea armatelor din Epir, pe masivul Pindului. Grecii refuză să părăsească aliniamentul fortificat Metaxas. Se constituie Corpul expediționar englez format din diviziile neozeelandeză, australiană, o brigadă blindată, ulterior Divizia 7 australiană, și o brigadă poloneză

4 martie 1941. Forțe engleze retrase din Libia și din Egipt încep debarcare în Grecia

● La Berchtesgaden, Hitler primește pe prințul Paul, regentul Iugoslaviei, și-i propune să adere la Pactul Tripartit și să permită trecerea trupelor germane prin Iugoslavia spre Grecia. În compensație îi promite Salonicul și o parte din Macedonia greacă

c) Întărirea pozițiilor în bretelă existente, Iași–Tg.Neamț și Brăila–Focșani–Valea Trotușului.

d) Pregătirea practică a obstacolelor de oprire și a distrugerilor în colțul de nord–est al Moldovei.

e) Îmbunătățirea fortificațiilor de port la Constanța și pregătirea lucrărilor de închidere a brațului Sulina.

3. Dispozitivul forțelor (v.anexa 2).

Armata a 3-a (la sud, de la granița bulgară pînă la Huși incl.).

Trupe:

3 Comandamente de CA.
5 Divizii de Inf.
2 Bg. de Fortif.
1 Div.fixă (imobilă)
1 Bg. Cav.

Fortificații de port la Marea Neagră.

Armata 4-a (la Nord, de la Iași inc. pînă la frontiera ungară).

Trupe:

3 Comandamente de CA.
4 Div. Inf.
2 Bg. Mx. Munte
3 Bg. Cav.

Rezerve la dispoziția Comandamentului Armatei

Unitatea de Instrucție Germană
1 Comandament CA.
2 Div. Inf.
2 Bg. Mx. M-te
1 Bg. Moto
3 Bg. Cav.

În situația unui iminent caz de război să fie imediat mobilizate (sau să fie gata disponibile — n.trad.).

Întrebuințarea lor poate fi prevăzută după cum urmează;

a) 1 Div. Inf. și 1 Bg. Cav. vor fi puse imediat la dispoziția Armatei 3-a și rămîn în regiunea Constanța.

b) 2 Bg. Mixte Munte, inițial ca rezervă la dispoziția Comandamentului Suprem, vor fi dizlocate în Moldova.

c) Brig. Moto Mec. să fie pusă în stare de a acționa, cît mai repede posibil, și să fie concentrată în zona Ploiești.

d) Rămîn sub ordinele Armatei 1-a:

1 Comandament de CA.
3 Div. Inf.
2 Brig. Cav.,

dizlocate pe frontiera transilvano–ungară, dacă această măsură va fi impusă de atitudinea Ungariei.

Aceste forțe vor putea fi întrebuințate și pentru alte scopuri, dacă

În ciuda aparențelor, Antonescu nu i-a iertat lui Ribbentrop Dictatul de la Viena

alte trupe germane vor fi aduse prin Ungaria și Transilvania.

e) La dispoziția Comandamentului Suprem Român rămîn:

1 Comandament CA.
5 Divizii Inf.

Întrebuințarea lor nu poate fi prevăzută în detaliu. Inițial, aceste forțe vor trebui puse în stare de a acționa chiar în garnizoanele lor.

6. Baze materiale (de aprovizionare).

Pentru aprovizionarea trupelor din Moldova și pentru alimentarea operațiunilor ce s-ar desfășura în această provincie este necesar, să se creeze o bază materială sigură. Deoarece c.f. și drumul Ploiești–Buzău–Roman–Dornești este singurul itinerar de aprovizionare care se poate întrebuința, este de prevăzut că va fi foarte periclitată de către aviația rusă. Sînt necesare, din timp de pace, să se formeze numeroase depozite de muniții și subzistențe.

7. Organizarea Circulației.

O importanță cu totul deosebită, va trebui dată circulației, care să fie solid organizată și condusă pentru următoarele motive:

a) Rețeaua de c.f. și drumuri este insuficientă.

b) Numeroase puncte obligate de trecere (poduri etc.) care sînt expuse acțiunilor aeriene.

c) Deplasarea tuturor unităților motorizate în afară de drumuri reclamă un timp foarte mare.

d) Liniile simple de c.f. nu sînt amenajate pentru a-și mări prea mult capacitatea.

Drumurile principale și c.f. vor trebui, deci, să rămînă disponibile (libere) pentru deplasarea rezervelor și transportul aprovizionărilor curente.

8. Propuneri pentru Comandamentul privitor la forțele germane.

a) trupele germane, de uscat și aeriene, în cazul că se încadrează în Armata Română, rămîn sub ordinele Șefului Misiunii și primesc ordinele lor prin el. Încadrarea în înțelegere cu Comandamentul Suprem Român.

Aprovizionarea lor se va face de Șeful Secției Serviciilor Armatei de uscat și Armatei aeriene, prin înțelegere cu organele Comandamentului Român.

b) Pentru realizarea unei legături personale în anumite cazuri, Misiunea Militară Germană va trimite ofițeri din armata de uscat și aeriană la Comandamentul Suprem Român și la alte Comandamente (Armată și Corp Armată, la care se va crede că este necesar).

Cîțiva ofițeri de legătură vor fi dați la Secția Transporturilor (CF, drumuri, apă)".

II. Ipoteze de război

„Notă

Studiul ipotezelor alăturate ține seamă de următorii factori actuali:

1. URSS menține sub arme, complet mobilizate, toate forțele aflate în Rusia Europeană, al căror cuantum se ridică la:

122–137 Div. Inf.,
38–43 Div. Motomecanizate,
23–27 Div. Cavalerie,
46–53 Brig. Aviație.

2. Armata Roșie se găsește într-un dispozitiv rezultat din acțiunile de război și ocupare ale anului curent (...).

3. Înaltul Comandament sovietic ține seamă de situația internă din ținuturile recent ocupate, de prezența a 70–80 divizii germane pe frontiera de est a Reich-ului, cît și de conjunctura politică internațională, care-i impun să mențină importante efective pe anumite frontiere și teatre de operațiuni.

4. Comandamentul sovietic are în Basarabia și nordul Bucovinei un grup de forțe operative, cu care poate începe acțiuni ofensive cu caracter limitat. (...).

5. Pentru operațiunile necesare unei ofensive de mare anvergură, aceste forțe pot fi întărite pînă la limita de mai jos:

35–40 Div.Inf.,
12–15 Div.Motomecanizate,
12–14 Div.Cavalerie,
15–18 Brig.Aviație.

Ele sînt disponibile și pot fi transportate pe teatrul de operațiuni român în termen de 3–15 zile.

Modul cum aceste forțe vor aflui spre frontiera română și sectoarele probabile de unde vor fi retrase se arată în tabelul anexă nr. 3.

Ipoteza nr.1

(...)

I. Rusia Sovietică atacă România cu grosul forțelor la sud, pe direcțiunea generală Focșani.

Ofensiva va fi probabil conjugată cu:

- Un atac dat cu forțe importante, din Bucovina de nord și

5 martie 1951. Guvernul britanic rupe relațiile diplomatice cu Bulgaria

6 martie 1941. În Olanda, un tribunal militar german condamnă la moarte 18 membri ai unei organizații de rezistență. Teroarea nazistă și a colaboraționiștilor se înteține

7 martie 1941. Primele detașamente ale Corpului expediționar englez debarcă la Pireu și Valos

- Contratorpilorul britanic „Wolwerine" scufundă submarinul german U–47, comandat de căpitanul Günther Prien, care făcuse ravagii în rada Scapa Flow. Moare întregul echipaj
- Ministrul de externe iugoslav, Cincar Markovic, informează pe ambasadorul german la Belgrad, von Herren, că aderarea țării sale la Pactul Tripartit este dificilă și comportă adeziunea opiniei publice

9 martie 1941. În Albania, se dezlănțuie o puternică contraofensivă italiană în prezența lui Mussolini. Se obțin cîteva succese limitate la sud–est de Berat, în sectorul Mali Arza și a Muntelui Trebeshinj

11 martie 1941. Președintele SUA sancționează Legea de împrumut și încheiere (Land and Lease Act) adoptată de Congres la 16 septembrie 1940. Printre primii beneficiari — Anglia și Grecia

17 martie 1941. La Cannes, în Franța, încetează din viață marele diplomat român, Nicolae Titulescu, fost ministru al Afacerilor Externe ale României

19 martie 1941. Hitler adresează Iugoslaviei un ultimatum de patru zile pentru a adera la Pactul Tripartit și a accepta colaborare cu Reich-ul.

20 martie 1941. La Belgrad, într-un Consiliu de Coroană, prințul regent Paul este de acord cu aderarea

la Pactul Tripartit şi cu acordarea dreptului de tranzit prin Iugoslavia trupelor germane

24 martie 1941. Partidul Comunist Iugoslav difuzează o proclamaţie către popor în care demască hotîrărea echipei guvernamentale Tvetkovic–Macek şi a prinţului Paul de a adera la Pactul Tripartit

25 martie 1941. La Viena, guvernul iugoslav aderă la Pactul Tripatit. Sînt prezenţi prinţul regent Paul, premierul Dragisa Tvetkovik şi ministrul de externe Cincar Markovik

27 martie 1941. La Belgrad are loc o lovitură de stat antifascistă. Prinţul Petru Karadjordjevic, de 17 ani, este proclamat major şi, împreună cu generalul Dusan Simovic, răstoarnă guvernul care semnase aderarea la Pactul Tripatit. La coborîrea în gara Belgrad, prinţul regent Paul este condus la un domiciliu forţat, iar ceilalţi doi, arestaţi

● Hitler semnează Directiva operativă nr. 25, cu privire la invadarea Iugoslaviei, ordonînd OKW-ului şi OKH-ului ca această ţară să fie nimicită în cel mai scurt timp. Sînt destinate iniţial 50 de divizii: 24 germane şi 23 italiene, 6 brigăzi ungare şi aproximativ 2.000 de avioane

● La Washington are loc o conferinţă secretă a reprezentanţilor statelor majore ale armatelor SUA şi Marii Britanii, în vederea sprijinului pe care guvernul american să-l acorde Angliei

28 martie 1941. Flota navală engleză din Alexandria, condusă de amiralul Andrew B. Cunningham, atacă, prin surprindere, un convoi de nave italiene, lîngă capul Matapan, provocîndu-i pierderi grele: trei crucişătoare — „Pola", „Fiume" şi „Zara" — şi două distrugătoare sînt scu-

● O acţiune secundară pe litoralul dunărean, pentru ocuparea deltei şi a regiunii Tulcea–Măcin.

Legătura între operaţiunile Armatelor de nord şi sud ar fi menţinută de un grup de forţe, dislocat în regiunea Bălţi–Fălesti.

II. Concepţia Generală a operaţiunilor.

Atac dublu învăluitor contra trupelor române din Moldova, grupul secundar (de nord) precedînd ofensiva grupului principal (de sud) cu cîteva zile.

Scopul manevrei ar fi de a se atrage şi fixa majoritatea trupelor române în regiunea de la nord de linia Vaslui–Bacău, pentru ca ulterior să fie izolate şi capturate prin acţiunea decisivă a forţelor principale (grupul de sud).

Conform doctrinei actuale a armatei sovietice, operaţiunile terestre vor fi, probabil, precedate de:

● Bombardamente aeriene masive asupra nodurilor de comunicaţii, zonelor de concentrare, depozitelor şi oraşelor mari deschise;

● Aruncări de paraşutişti în spatele frontului, în scop de distrugere şi sabotaj;

● O intensă propagandă şi acţiune de denigrare a autorităţii române de stat.

III. Totalul forţelor sovietice destinate acestor operaţiuni s-ar putea ridica la:

● 35–40 Div.Inf.,
● 12–15 Div.Motomec.,
● 12–14 Div.Caval.,
● 15–18 Bg.Aviaţie.

IV. Repartiţia Generală a Forţelor.

În legătură cu concepţia operativă atribuită Comandamentului sovietic, repartiţia forţelor ar fi:

1. Grupul principal (sud):
18–20 Div. Inf.,
9–10 Div. Motomec.,
8–9 Div. Caval.,
10–12 Brig. Aviaţie.

2. Grupul secundar (nord):
9–10 Div. Inf.,
2–3 Div. Moto.,
1 Div. Caval.,
3–4 Bg. Aviaţie.

3. Grupul de legătură:
4–5 Div. Inf.,
1–2 Div. Moto,
2 Div. Caval.,
1 Brig. Aviaţie.

4. Grupul de Dobrogea:
4–5 Div. Inf.,
1–2 Div. Caval.,
1 Brig. Aviaţie.

V. Zonele probabile de concentrare.

(...)

VI. Misiuni:

1. Grupul de sud (principal):

Atac în direcţia generală Cahul–Tecuciu–Focşani, în scopul:

Iniţial, de a ocupa sudul Moldovei, între Dunăre şi Carpaţi şi a tăia astfel comunicaţiile forţelor române, ce operează în Moldova, de restul ţării.

Ulterior şi în cooperare cu grupul secundar de nord, să distrugă forţele noastre din Moldova şi să pună stăpînire pe linia FNB.

Frontul de acţiune: Leova–Cahul.

2. Grupul secundar.

Atac pe valea Siretului, în direcţiunea Adîncata–Paşcani, cu scopul:

Iniţial:

● de a atrage şi fixa trupele române din Moldova;

● de a ocupa Bucovina de Sud şi regiunea Dorohoi–Botoşani–Ştefăneşti.

Ulterior: de a coopera cu grupul principal la distrugerea armatei române din Moldova.

3. Grupul de legătură.

Ar acţiona pe direcţiunea Bălţi –Fălesti–Paşcani, înlesnind — în special — operaţiunile armatei din Bucovina.

Va face legătura între cele două mari grupuri de forţe şi ar avea ca misiune complementară să ocupe Iaşii şi

nodurile de c.f. importante, interceptînd comunicațiile feroviare ce coboară spre sud.

4. Acțiunea grupului de Dunăre.

Atacul principal va putea fi conjugat cu o acțiune combinată pe litoralul

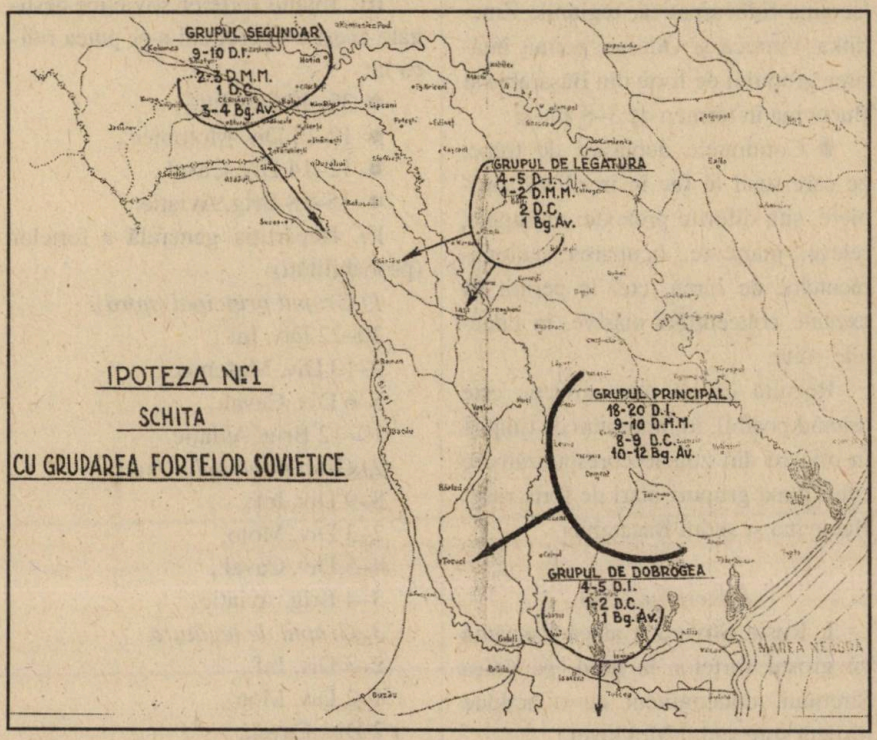

dunărean, la care ar lua parte forțele terestre din zona Ismail–Reni și unitățile navale staționate în porturile dunărene.

Scopul acestei operațiuni ar fi de a pune stăpînire pe Delta Dunării și a obține astfel siguranța transporturilor pe apă, între mare și porturile dunărene.

În același timp, trupele pătrunse în Dobrogea ar amenința — prin posibilitățile lor de înaintare — spatele forțelor noastre de pe linia frontului principal și calea ferată Cernavodă–Constanța.

Acțiunea aceasta ar putea influența atitudinea guvernului bulgar, starea de spirit a populației minoritare din Dobrogea, cît și tendințele comuniste ale Bulgariei.

VII. Posibilități operative.

1. Este de prevăzut că trupele sovietice vor trece la atac fără nici o declarație prealabilă de război.

Ca și în multiplele cazuri precedente (Polonia, Finlanda, Țările Baltice și Basarabia), vor căuta un pretext de intervenție și vor trimite un ultimatum de evacuare cu termen de cîteva ore. Acțiunea urmărește, de regulă, intimidarea adversarului și forțarea voinței lui.

2. Trebuie să se întrevadă — de asemenea — și eventualitatea că Înaltul Comandament sovietic nu va aștepta concentrarea generală a forțelor, ci va trece la atac cu un prim eșalon de forțe, care se găsește în apropierea frontierei.

Acest eșalon este constituit din marile unități identificate astăzi în teritoriile recent acaparate: Basarabia și Bucovina de Nord.

3. Luînd în considerare următoarele elemente:

fundate, iar cuirasatul de 35.000 tone „Vittorio Veneto", este grav avariat

30 martie 1941. Hitler aprobă planul de detaliu privind invazia Iugoslaviei

- La convocarea ținută la Berlin cu comandanții de armate, führer-ul le face precizări în legătură cu comportamentul militarilor germani pe frontul de est: „Războiul contra Rusiei nu se poate conduce după legile onoarei. Este o luptă ideologică și o luptă de rasă, care are un grad fără precedent de duritate (...) SS-iștii mei să nu procedeze cu jumătăți de măsură. Aștept deci ca comisarii politici ai armatei roșii să nu fie considerați luptători, iar cei capturați să fie imediat lichidați"
- În urma convorbirilor dintre reprezentanți ai statelor majore generale german și ungar, Ungaria se angajează să participe la războiul contra Iugoslaviei cu zece brigăzi

31 martie 1941. Corpul expediționar englez — diviziile 2 și neozeelandeză, 6 australiană, Brigada 1 tancuri engleză și 9 escadrile de aviație — termină debarcarea în Grecia

- La Belgrad au loc convorbiri între delegația engleză, condusă de generalul Dill și reprezentanți ai Iugoslaviei, conduși de premierul Simovic în legătură cu ajutorul militar ce urmează să fie acordat în cazul unei agresiuni naziste asupra statului iugoslav. Nu se ajunge la nici un rezultat

Martie 1941. În Norvegia se intensifică mișcarea de rezistență; se remarcă organizația militară „Milorg", condusă de generalul Rüge. Este desantat un grup de commando din Londra, care, în strînsă legătură cu rezistenți locali norvegieni,

capturează și execută pe insula Lofoten un grup de informatori pronaziști

3 aprilie 1941. Hitler semnează și difuzează Directiva operativă nr. 26, cu privire la operațiile militare în Balcani și colaborarea cu aliații Reich-ului — Italia, Ungaria și Bulgaria — în cadrul acțiunilor de luptă din această zonă

- În stația de cale ferată greacă Kenali are loc o nouă întîlnire între reprezentanții militari ai Angliei, Greciei și Iugoslaviei (generalii Wilson, Papagos și Jankovic) cu privire la cooperarea militară

5/6 aprilie 1941. Ambasadorul iugoslav la Moscova, Gavrilovic, semnează un pact de neagresiune cu USSS, statele semnatare promițîndu-și, mutual, să-și respecte, reciproc, independența, suveranitatea și integritatea teritorială

- Armata iugoslavă și-a dispus în defensivă forțele principale: Grupul 3 armate (armatele 3 și 5) la frontiera nordică, cu Albania; Grupul 2 armate (armatele 6, 1 și 2) între Porțile de Fier și Drava, iar Grupul 1 armate (armatele 4 și 7), în continuare spre vest
- În Grecia, pe lîngă cele două armate „Epir" și „Macedonia", iau ființă armatele „Macedonia de Est" — dispusă pe aliniamentul fortificat „Metaxas" — și Macedonia Centrală", incluzînd și Corpul expediționar englez, în apărare de la Olimp și Kaimakcialan

6 aprilie 1941. Ora 5.15. Puternice grupări de forțe germane, italiene, ungare și bulgare atacă Iugoslavia și Grecia. Concomitent, Flota 4 aciană bombardează intens orașele Belgrad, Skoplje, Kumanovo, Nis, Zagreb, Ljubljana ș.a. La ora 6.30, prințul Erbach-Schönberg,

- Forțele sovietice destinate unor eventuale operațiuni contra României sînt — în mare parte — concentrate operativ, pe frontieră și în zonele din imediata apropiere a frontierei;
- Rezervele de MU, aflate în Ucraina Subcarpatică, regiunile Zmerinka–Vinnica și Odessa, permit întărirea grupului de forțe din Basarabia și Bucovina în termen de 3–8 zile și
- Continuele deplasări de trupe, pe care rușii le fac în imediată apropiere, sub diferite pretexte: regrupare, releve, manevre, ocuparea cantonamentelor de iarnă, etc. le permit să execute concentrări masive, în punctele voite;

Rezultă că un atac sovietic este oricînd posibil, în minimum de timp și în oricare din zonele corespunzătoare celor două grupuri mari de forțe ruse: Bucovina și sudul Basarabiei.

Ipoteza nr.2 (...)

I. Rusia Sovietică atacă România cu grosul forțelor la nord, pe valea Siretului, concomitent cu o acțiune dirijată spre sudul Moldovei.

Operațiunile armatelor de nord și sud ar fi legate printr-un grup de forțe, dislocat în regiunea Bălți–Fălești și conjugate, probabil, cu o acțiune secundară, pe litoralul dunărean.

II. Concepția generală a operațiunilor.

Atac puternic cu grupul principal pe direcția generală Cernăuți–Pașcani, pentru a întoarce apărarea de pe Prutul inferior, combinat cu un atac secundar și simultan în sudul Moldovei.

Conform doctrinei actuale a armatei sovietice, operațiunile terestre vor fi, probabil, precedate de:

- Bombardamente aeriene masive asupra nodurilor de comunicații, zonelor de concentrare, depozitelor și orașelor mari deschise;
- Aruncări de parașutiști în spatele frontului, în scop de distrugere și sabotaj;
- O intensă propagandă și acțiune de denigrare a autorității române de stat.

III. Totalul forțelor sovietice destinate acestor operațiuni s-ar putea ridica la:

- 35–40 Div. Inf.,
- 12-15 Div. Motomec.,
- 12–14 Div. Caval.,
- 15–18 Brig. Aviație.

IV. Repartiția generală a forțelor (probabilități).

1) Grupul principal (nord):
20–22 Div. Inf.,
9–10 Div. Motomec.,
5–6 Div. Caval.,
10–12 Brig. Aviație.
2) Grupul secundar (sud)
8–9 Div. Inf.,
2–3 Div. Moto,
4–5 Div. Caval.,
3–4 Brig. Aviație.
3. Grupul de legătură.
2–3 Div. Inf.,
1–2 Div. Moto,
2 Div. Caval.,
1 Bg. Aviație.
4. Grupul de Dobrogea:
4–5 Div. Inf.,
1–2 Div. Caval.,
1 Brig. Aviație.

V. Zonele probabile de concentrare. (...)

VI. Misiuni.

1. Grupul de nord (principal):

Atac de-a lungul văii Siretului, pe direcția generală Adîncata–Pașcani, în scopul:

- Inițial, de a respinge trupele române înaintate și a ocupa Bucovina de Sud și regiunea Dorohoi–Botoșani–Ștefănești.
- Ulterior și în cooperare cu grupul secundar (de sud) de a distruge grosul forțelor române și a pune stăpînire pe linia FNB.

Frontul de acțiune Sulița–Ciudeni.

2. Grupul secundar.

Va acționa în direcția generală Leova–Tecuciu–Focșani, în scopul:

● Inițial: de a atrage și fixa cît mai multe forțe românești pe linia Prutului.

—Ulterior și în cooperare cu grupul principal (de nord) să contribuie la distrugerea sau capturarea grosului forțelor române, căzînd pe liniile lor de retragere.

forțele terestre din zona Ismail–Reni și unitățile navale staționate în porturile dunărene.

Scopul acestei operațiuni ar fi de a pune stăpînire pe Delta Dunării și a obține astfel siguranța transporturilor pe apă între mare și porturile dunărene.

În același timp, trupele pătruse în Dobrogea ar amenința — prin posibilitățile lor de înaintare — spatele forțelor noastre de pe linia frontului

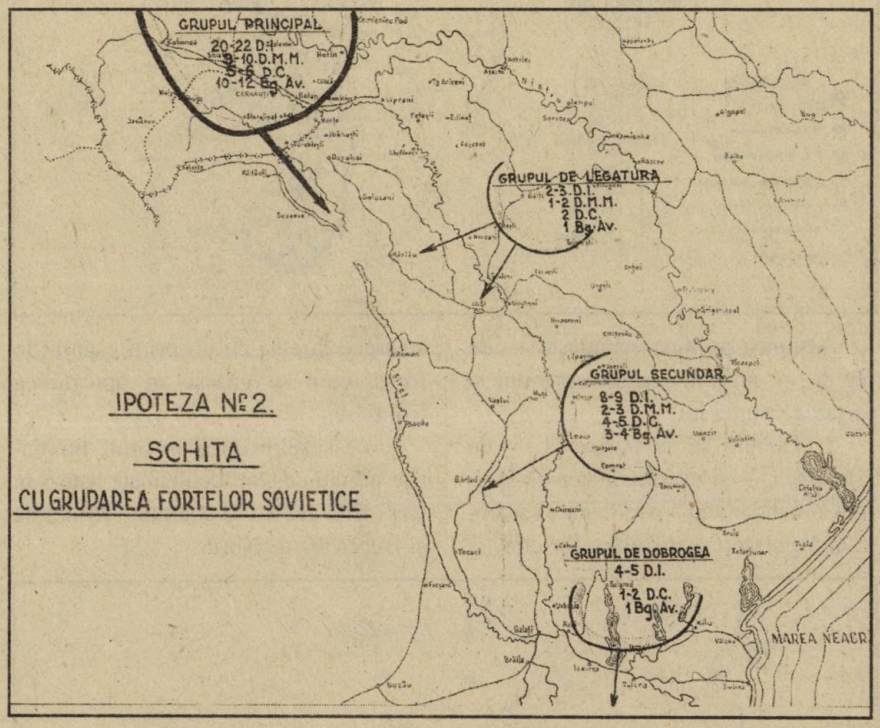

3. Grupul de legătură.

Ar acționa pe direcțiunea Bălți–Fălești–Pașcani, înlesnind — în special — operațiunile armatei de Bucovina.

Va face legătura între cele două mari grupuri de forțe și ar avea ca misiune complementară să ocupe Iașii și nodurile de cale ferată importante, interceptînd comunicațiile feroviare ce coboară spre sud.

4. Acțiunea grupului de Dunăre.

Atacul Grupului de sud va putea fi conjugat cu o acțiune combinată pe litoralul dunărean, la care ar lua parte principal și calea ferată Cernavodă–Constanța. Acțiunea aceasta ar putea influența atitudinea guvernului bulgar, starea de spirit a populației minoritare din Dobrogea, cît și tendințele comuniste ale Bulgariei.

VII. Posibilități operative.

1. Este de prevăzut că trupele sovietice vor trece la atac fără nici o declarație prealabilă de război.

Ca și în multiplele cazuri precedente (Polonia, Finlanda, Țările Baltice și Basarabia), vor căuta un pretext de intervenție și vor trimite un ultimatum de evacuare în termen de cîteva ore.

ambasadorul german la Atena, remite guvernului elen declarația de război, motivată de alianța Greciei cu Anglia. Acțiunile militare sînt în plină desfășurare. Armata 2 (General von Weichs) atacă din Austria și Ungaria spre Belgrad. Grupul 1 blindat (General von Kleist) acționează din Bulgaria spre Nis, cu lovituri secundare spre Skoplje și Monastîr. Armata 12 (General von List) atacă cu forțele principale spre Belgrad pentru a face joncțiunea cu Armata 2, iar cu cele secundare spre Skoplje, pentru a separa Iugoslavia de Grecia. Armata 3 germană și Corpul 1 motomecanizat ungar se desfășoară pe direcția Subotica–Novi Sad. După declarația de război a Italiei, armatele 9 și 11 italiene depășesc frontiera albano–iugoslavă, iar Armata 2 italiană, din nord–estul Italiei spre Ljubljana. Pînă seara, forțele agresoare obțin remarcabile succese pe toate direcțiile, evidențiindu-se, îndeosebi, Armata 12, care depășește cu ușurință zona de frontieră și se îndreaptă spre Alexandropolis, Kamotini și Xanthi. Trupe elene aparținînd Armatei „Macedonia de est" se repliază pe aliniamentul „Metaxas". Divizia 2 tancuri germană (General Veier) pătrunde în Valea Strumica, amenințînd spatele armatei elene

7 aprilie 1941. Corpul 40 blindat german ocupă orașul Skoplje și se îndreaptă spre Monastîr, în timp ce Armata 2 se dirijează spre Zagreb. Armata 2 italiană (General Ambrosio) depășește Alpii Julieni, întîmpinînd serioase rezistențe. Patru divizii germane iau contactul cu defensiva elenă de pe aliniamentul „Metaxas"

8 aprilie 1941. Divizia 2 tancuri germană pătrunde pe Valea Stru-

micei, acționează apoi, prin surprindere, în Valea Vardarului și pătrunde, în cursul nopții, în orașul Salonic. Forțele grecești sînt încercuite. Trupele Corpului expediționar britanic încep retragerea precipitată spre mare. Concomitent, Grupul 1 blindat-ocupă orașul Nis dirijîndu-se, prin Valea Moravei, spre Belgrad

9 aprilie 1941. Trupele elene, încercuite între Valea Vardarului și Akios, totalizînd peste 70.000 de luptători, se predau împreună cu generalul Bakopulos. Armata 12 germană realizează joncțiunea cu Armata 9 italiană, izolînd armata iugoslavă de cea greacă. Armata 2 germană continuă ofensiva spre Zagreb

10 aprilie 1941. Ofensiva trupelor germane, italiene, bulgare și ungare continuă pe toate direcțiile. Orașul Zagreb este ocupat de Armata 2 germană. Începe dezmembrarea Iugoslaviei. Croația se declară „stat independent", în frunte cu filofascistul Ante Pavelic. Slovenia este împărțită între Germania și Italia

- Conducerea Partidului Comunist Iugoslav, întrunită într-o ședință extraordinară la Zagreb, hotărăște organizarea militară a poporului și angajarea lui la lupta pentru eliberarea țării de sub ocupația fascistă. Se constituie un Comitet militar special însărcinat cu organizarea imediată, în munți, a brigăzilor și detașamentelor populare înarmate
- Se înregistrează primul act de agresiune al Germaniei contra SUA Cargoul „Robin Moor" este torpilat de submarinul U–69

11 aprilie 1941. Pe teatrul de operații greco–iugoslav, Armata 2 italiană ocupă orașul Ljubljana, îndreptîndu-se spre Split și Dubrovnik.

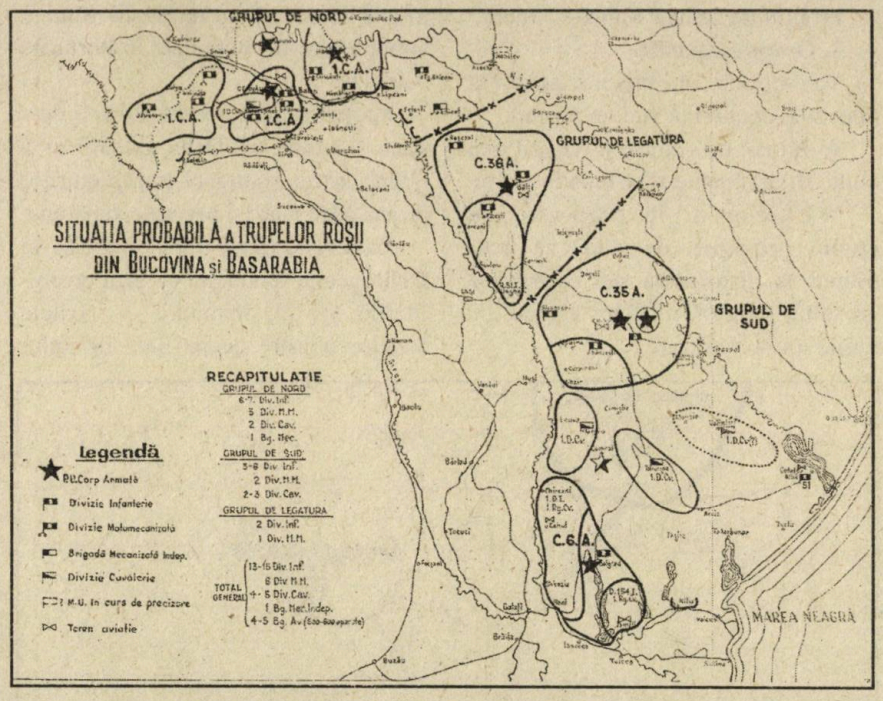

Acțiunea politică urmărește — de regulă — intimidarea adversarului și forțarea voinței lui.

2. Trebuie să se întrevadă — de asemenea — și eventualitatea că Înaltul Comandament sovietic nu va aștepta concentrarea generală a forțelor, ci va trece la atac cu un prim eșalon de forțe, care se găsesc în apropierea frontierei.

Acest eșalon este constituit din marile unități ce sînt identificate astăzi în teritoriile recent acaparate: Basarabia și Bucovina de Nord.

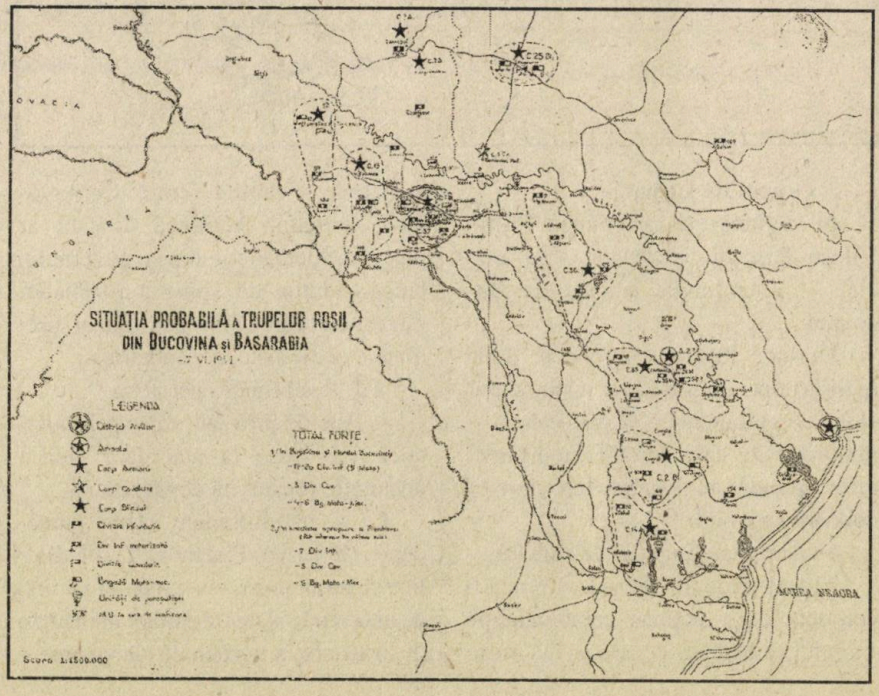

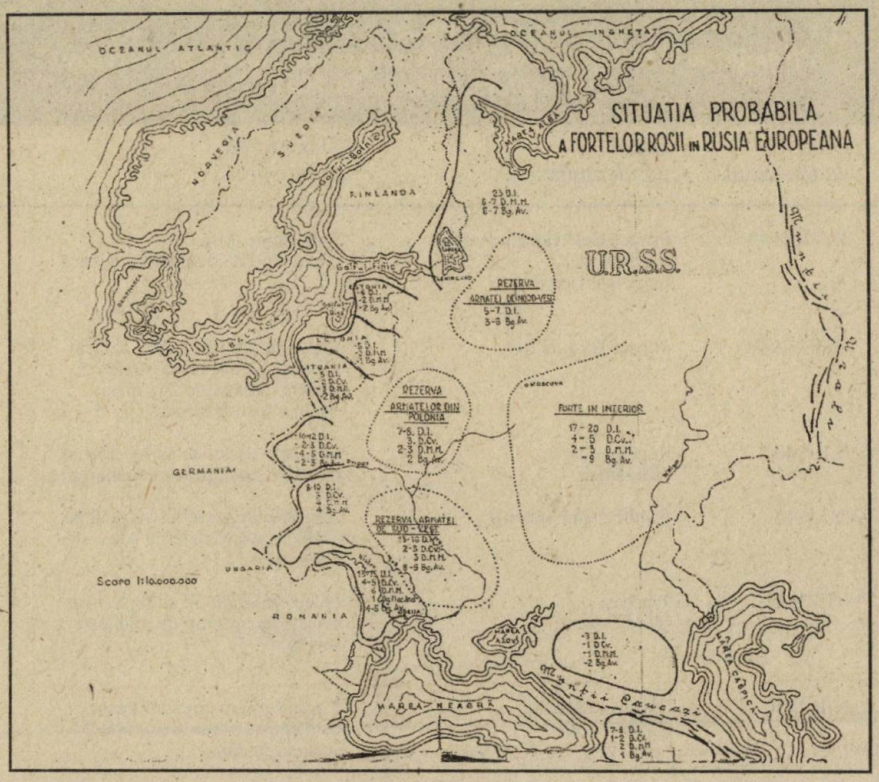

3. Luînd în considerare următoarele elemente:

● Forțele sovietice destinate unor eventuale operațiuni contra României sînt — în mare parte — concentrate operativ, pe frontieră și în zonele din imediata apropiere a frontierei;

● Rezervele de MU, aflate în Ucraina Subcarpatică, regiunile Jmerinka–Vinnica și Odessa, permit întărirea grupului de forțe din Basarabia și Bucovina în termen de 3–8 zile și

● Continuele deplasări de trupe, pe care rușii le fac în imediata apropiere, sub diferite pretexte: regrupare, releve, manevre, ocuparea cantonamentelor de iarnă etc., le permit să execute concentrări masive, în punctele voite.

Rezultă că un atac sovietic este oricînd posibil, în minimum de timp și în oricare din zonele corespunzătoare celor două grupuri mari de forțe ruse — Bucovina și sudul Basarabiei.

În concluzie.

În ambele ipoteze:

1. Forțele sovietice vor căuta, în ultimă instanță, să-și ducă frontul pe linia FNB, asigurînd stăpînirea completă a Moldovei.

2. În ambele cazuri vor depune toate eforturile pentru a cădea pe liniile de comunicații ale forțelor noastre din Moldova, pentru a le distruge sau captura".

Iunie 1941: Wehrmacht-ul în plină ofensivă pe teritoriul URSS

în timp ce Armata 3 ungară se dirijează spre Novi Sad

12 aprilie 1941. Trupele germane ocupă Belgradul. Iugoslavia este învinsă. Regele Petru și guvernul său se refugiază la Londra. Iugoslavia este dezmembrată, împărțită între statele agresoare și redusă la minusculul stat al Serbiei. Forțele italiene, în înaintare, ocupă orașele Ljubljana, Debar, Ohrida ș.a., iar ungurii , Novi Sad

13 aprilie 1941. Pe frontul elen. trupele italiene ocupă, în Albania, localitățile Korcë, Permët, Gjirokastër, Porte și altele. Armata „Macedonia centrală", care includea și Corpul expediționar englez al generalului Wilson, înfrîntă, se retrage pe aliniamentul Delfi–Termopile

● Hitler difuzează directiva operativă nr. 27, prin care dispune continuarea ofensivei din zonele Florina și Salonic spre Larissa, pentru a încercui gruparea anglo–elenă și a nu-i permite organizarea unui nou aliniament defensiv. După aceea, se va executa lovitura decisivă pentru cucerirea Atenei și Peloponezului; interzicînd trupelor britanice să se retragă din Grecia

15 aprilie 1941. Comitetul Central al Partidului Comunist Iugoslav lansează o chemare către popoarele Iugoslaviei în vederea continuării luptei împotriva ocupanților și trădătorilor, pînă la victoria finală

16 aprilie 1941. Trupele atacatoare pătrunse în Iugoslavia continuă cucerirea orașelor; germanii ocupă Sarajevo, italienii, localitățile Bar și Danilovgrad, iar un regiment din Divizia „San Marco", insula Krk

17 aprilie 1941. Ultimele rezistențe ale armatei iugoslave din Bosnia încetează lupta. La Belgrad,

în localul fostei ambasade cehoslovace, A. Cincar–Markovic și generalul R. Jankovic semnează, în fața generalului von Weichs și a colonelului italian Bonfati, actul de capitulare. Hitler dispune împărțirea statului iugoslav, astfel: Italia anexează Muntenegru, majoritatea insulelor din Marea Adriatică, Dalmația, o parte din Croația, jumătate din Slovenia și vestul Macedoniei; Ungaria anexează Bacica, Baranja, Megdumurja și Prekomurjie; Bulgaria ia cea mai mare parte din Macedonia sîrbească și unele raioane din estul Kossovei. Restul teritoriului, inclusiv Serbia condusă de generalul colaboraționist Nedic, rămîneau sub ocupație germană

18 aprilie 1941. Pe frontul din Grecia, Corpul 18 munte german respinge Divizia 2 neozeelandeză, forțează defileul fluviului Aliakmon, înconjoară muntele Olimp și ocupă, prin suprindere, orașul Larissa. Corpul 40 blindat acționează pentru încercuirea forțelor elene–britanice din zonele Florina și Trikkala. Corpul expeditionar englez se retrage precipitat spre sud

- La palatul regal din Tanoï au loc convorbiri între prim-ministrul Alexandros Koridzis și generalul Wilson. Generalul Papagos prezintă situația dezastruoasă a țării și propune capitularea. Premierul grec se sinucide
- Hitler aprobă intratea trupelor bulgare în Tracia, în spațiul dintre rîul Strumica și linia Dede Agac – Mustafa pasa. În aceeași zi, Armata 5 bulgară (General Nokola Mihov) pătrunde în Macedonia

19 aprilie 1941. În timp ce trupele italiene atacau în Epir, Divizia blindată SS „Adolf Hitler" lovește fulgerător Pindul, ocupă trecătoarea

III. Tabel
de violările și incidentele de frontieră executate de URSS (terestre) de la 27.VI.1940–21.VI.1941

Data incidentului	*Locul incidentului*	*Descrierea incidentului*
23.VII.1940	Prisaca Sold.Hanciu P. aflat, în patrulare (nord–est Herța)	Protest prin Min. a fost răpit de o patrulă sovietică
31.VII.1940	Prisaca (sud Sulița)	O patrulă sovietică de 5 oameni a atacat, pe teritoriul român, o patrulă română de 2 oameni. Omul a fost dezarmat
4.VIII.1940	Regiunea Siret –Mihăileni	Organele sovietice au încercat să traseze o nouă linie de demarcație
7.VIII.1940	Brodina (sud Seletin)	20 grăniceri sovietici au rănit pe Sublt. român Cristescu Alex. și 3 grăniceri
11.VIII.1940	Țigănași (nord Frătăuți)	Pichetele Gr.Nr.57 și 58 au fost atacate de un grup de grăniceri sovietici
12.VIII.1940	Ostrovul Mărican (Chilia Veche)	2 grăniceri sovietici au trecut Dunărea cu barca și au răpit 2 cetățeni români
16.VIII.1940	Probotești (sud–vest Herța)	Grănicerii ruși au tras 12 focuri armă spre teritoriul român rănind o fetiță
17.VIII.1940	10 km sud–vest Șipotele Sucevei	Grănicerii sovietici au împușcat pe sold.gr.român Florea Vasile
17.VIII.1940	Ostrovul Mărican	Grănicerii sovietici au tras un foc de armă asupra Locot.Nițulescu, care inspecta Ostrovul
24.VIII.1940	Bucov (4 km. n-v Fălciu).	O patrulă sovietică tare de 17 oameni, au atacat cu focuri de arme și grenade și au intrat pe teritoriul român 200 m
9.IX1940	Bilca (12 km. nord-vest Rădăuți)	Grănicerii sovietici au răpit pe primarul comunei Bilca
11.IX.1940	3 km. vest Mihăileni	Grănicerii sovietici au atacat cu focuri pichetul român Dubovca
13.IX.1940	Băineț (7 km.n-v. Tg.Siret).	O femeie a fost împușcată mortal pe cînd lucra la cîmp
16.IX1940	nord Tg.Siret	O patrulă sovietică a rănit cu focuri de armă un soldat român pe teritoriul nostru

Tabel
de violările și incidentele de frontieră executate de URSS (terestre) de la 27.VI.1940–21.VI.1941

Protestul făcut	*Răspunsul la protest*
Răspunsul M.A.S. Af.Străine nr. 230921/B 22. VIII.1940	nr.66872/28.X/1940. „Soldatul a fost reținut de Ruși pentru că trecuse pe teritoriul sovietic
Protest M.Af. Străine Nr.210921/ B.2.VIII.1940	
Protest prin M. Af.Străine Nr./210.551/B/1940	
Protest prin M. Af. Străine Nr. 210296/B/9/VIII.1940	Au fost înapoiați prin schimb
Protest prin M. Af.Străine Nr. 213112/B/1.IX.1940	Răspunsul Min.Af.Străine cu Nr.66872/28.X.1940 Faptul n-a putut fi stabilit la anchetă
Protest prin M.Af. Străine Nr.210921/ 1940	
Protest prin M.Af. Străine Nr.210921/ B/22.VIII.1940	Răspunsul Min.Af.Străine Nr 66872/28.X.1940. Soldatul român a fost împușcat pe teritoriul sovietic
Protest prin M.Af. Străine Nr.211.576/ 26.VIII.1940	Răspunsul M.Af. Străine Nr.66872/ 28.X.1940. „N-a a avut loc o violare de frontieră, incidentul s-a petrecut pe teritoriul rusesc“
Protest prin Min.Af. Străine Nr.213.031/ B/14.IX.1940	
Protest prin M.Af. Străine Nr.213.044/ B/13.IX.1940	
Protest prin m.Af. Străine Nr.213.506/ B/16.IX.1940	
Protest prin M.Af. Străine Nr.18.583/ B.din 16.IX.1940	

Metsovou și orașul Grevena, definitivînd încercuirea armatei grecești. Un detașament al Corpului expediționar englez ocupă poziții defensive la Termopile, pentru a proteja retragerea și îmbarcarea trupelor britanice. Concomitent, la Atena se ține un consiliu la care participă regele George al II-lea, generalul Papagos, precum și generalii Wavell și Wilson, însoțiți de specialiști. Se decide capitularea armatei elene și retragerea Corpului expediționar din Grecia

- Londra este puternic bombardată de aviația nazistă. Se înregistrează aproximativ 2.300 de morți

20 aprilie 1941. Generalul Papagos cere germanilor, în numele guvernului elen, armistițiu. În timp ce detașamentul britanic de la Termopile continuă să reziste, celelalte unități britanice îmbarcă în porturile Nauiple, Kalamata și Monemdasia

21 aprilie 1941. Divizia blindată SS „Adolf Hitler“ ocupă zona Joannina

23 aprilie 1941. Într-o vilă din apropierea Salonicului, generalul Zolokoglu semnează actul de capitulare în fața generalului feldmareșal von List. Regele George al II-lea și guvernul său se refugiază în insula Creta, iar mai tîrziu la Londra

- Hitler aprobă propunerile lui Ribbentrop și Ciano privind noile frontiere în Balcani, după dezmembrarea Iugoslaviei și încetarea luptelor

24–29 aprilie 1941. Sub presiunea trupelor germane, Corpul expediționar britanic părăsește Grecia, după lupte grele în zona Termopile (Operația „Demon“)

- Trupele aeroportuare germane sînt lansate în insulele Lemnos,

Thasos și Samothrace, situate în nord-estul Mării Egee

25 aprilie 1941. Talonate de trupele germane, diviziile australiană și neozeelandeză părăsesc Grecia continentală prin porturile Rafina, Megara și Porto Rafti. Un detașament german este parașutat în Corinth. Divizia blindată SS „Adolf Hitler" stăpînește Peloponezul

● Hitler difuzează directiva operativă nr. 28 „Merkur" — invazia insulei Creta. Generalul Löhr, comandantul Armatei 4 aeriene, este însărcinat cu îndeplinirea prevederilor directivei. I- se subordonează generalul Richtofen, comandantul forțelor aeriene din zonă și generalul Student, comandantul trupelor aeroportate cu diviziile 7 parașutiști și 5 munte. Insula este apărată de generalul australian Freyberg, avînd la dispoziție 32.000 de militari britanici și 10.000 greci

27 aprilie 1941. În Grecia trupele germane ocupă Atena și întregul Peloponez. O parte din flota grecească se refugiază în portul Alexandria

● La Ljubljana se formează, din inițiativa comuniștilor, Frontul de eliberare națională al Sloveniei

Aprilie 1941. Președintele Roosevelt declară jumătatea occidentală a Atlanticului, din Groenlanda pînă în insulele Açores, zonă de securitate americană

1 mai 1941. Partidul Comunist din Iugoslavia lansează un apel prin care cheamă popoarele la rezistență, cu arma în mînă, împotriva ocupanților

● În Franța, la chemarea Partidului Comunist Francez, ziua de 1 mai este proclamată „zi de unitate și acțiune, zi de adunare în vederea luptelor ce se pregăteau"

Tabel
de violările și incidentele de frontieră executate de URSS (terestre) de la 27.VI.1940–21.VI.1941

19/20.IX1940	Crăiniceni (5 km. vest Rădăuți)	Grănicerii sovietici au tras 3–4 focuri armă asupra unei patrule române
20.IX.1940	Frontiera Bucovinei	Locuitorii din apropierea frontierei sînt împiedicați de Ruși să-și ridice recolta
26.X1940	Delta Dunării	Trupele sovietice au ocupat prin surprindere ostroavele Salangic, Dalerul Mare și Dalerul Mic
30.X.1940	Zona Ismail–Periprava	O vedetă română ce naviga pe Dunăre a fost întîmpinată de un monitor sovietic ce voia să-i bareze drumul
1/2.XI.1940	Ostrovul Cornowka	Sovietele au atacat cu focuri de armă postul român de grăniceri
6.XI.1940	Canalul Musura	Două bărci cu grăniceri români au fost atacate cu focuri de armă de către Ruși
6.XI.1940	Canalul Staristambul	Trupele sovietice au ocupat prin surprindere Ostrovul dintre brațul Musura și canalul Staristambul
24.XI.1940	Cartal–Ismail	Grănicerii sovietici au tras focuri de armă spre teritoriul român
2.I.1941	Sulina	Vase sovietice s-au apropiat și au intrat în apele teritoriale românești în dreptul gurei Sulina
5.I.1941	Broscărie (2km n-e Fălciu)	Grănicerii sovietici au atacat cu focuri de armă pichetul român de grăniceri
6.I.1941	Vicoleni (9 km.nord-est Fălciu)	O patrulă sovietică a tras circa 20 cartușe asupra pichetului nostru de grăniceri
6.I.1941	Băineț (vest Tg. Siret)	15 refugiați români din URSS încercînd să treacă frontiera la noi, Rușii au deschis foc asupra lor
9.I.1941	Ștefănești	Grănicerii ruși au deschis focul asupra unor refugiați basarabeni trecuți pe malul drept al Prutului. A fost omorît un soldat român și 2 refugiați
10.II.1941	Vicovul de Sus (n-v .Rădăuți)	O patrulă sovietică a atacat cu focuri de armă o patrulă românească
10/11.II.1941	Sectorul Tg.Siret	O patrulă sovietică de skiori a depășit frontiera cu 150 m
16.II.1941	vest Vâlcov	Grănicerii ruși au tras asupra unei bărci cu grăniceri români, omorînd unul și rănind pe celălalt
23/24.II.1941	Chilia Veche	Grănicerii sovietici au capturat un remorcher românesc care din cauza ceții intrase în anele sovietice

Tabel
de violările şi incidentele de frontieră executate de URSS (terestre) de la 27.VI.1940–21.VI.1941

Protest prin M.Af.Străine Nr.18.939/ B.din 20.IX.1940	
Protest prin M.Af. Străine Nr.19.340/ B.din 29.IX.1940	
Protest prin M.Af. Străine Nr.100.941/ B.din 26.X.1940	
Protest prin M.Af. Străine Nr.101.102/ B.din 1.XI.1940	
Protest.prin M.Af.Străine Nr. 101.220/B.din 5.XI.1940	
Idem cu Nr.101.331/ B.din 8.XI.1940	
Idem cu Nr.101.258/ B.din6.XI.1940	
Idem cu Nr.101.778/ B.din 25.XI.1940	
Idem.Nr.102.771/ B.din10.I.1941	
Idem cu Nr.102.675/ B.din 6.I.1941	Rușii au recunoscut incidentul însă au negat provocarea lui. (Proces Verbal 16.I.1941, înaintat M.A.S. cu Nr.104.866 din 24.1941)
Idem cu Nr.102.697/ B.din8.I.1941	
Protest prin M.Af. Străine Nr.102.771/ B.din 10.I.1941	
Idem cu Nr.82.436/ B.din 10.I.1941	
Idem cu Nr.83.325/ B. din 11.II.1941	Rușii n-au recunoscut incidentul (M.A.S. Nr. 21.295/22.III.1941)
Idem cu Nr.83.325/ B. din 11.II.1941	
Protest prin M.Af. Străine Nr.104.732/ N./din 17.II.1941	
Idem cu Nr.104.941/ B. din 25.II.1941	S-a restituit vasul

5 mai 1941. Pe lîngă calitatea de prim–secretar al PC (b) al URSS, I.V. Stalin devine şi prim–ministru al guvernului, avîndu-l drept locţiitor pe V.M. Molotov

- În Grecia apar primele organizaţii de rezistenţă antifascistă împotriva ocupanţilor şi colaboraţioniştilor: „Solidaritatea naţională", „Eliberarea", „Companiile sfinte" şi altele

10 mai 1941. Rudolf Hess, locţiitorul lui Hitler la conducerea partidului nazist, decolează de pe aerodromul Augsberg din Germania, pentru a ateriza, în Anglia, pe terenul de la Doungavel House. Lovit de apărarea antiaeriană este forţat să se parașuteze. Cere să fie prezentat ducelui de Hamilton. Acesta refuză orice discuţie şi-l trimite la Foreign Office. Este recunoscut de sir Ivon Kirkpatrick, care lucrase la Berlin. Hess face propuneri de pace în sensul de a se recunoaşte Germaniei dominaţia totală în Europa, Reich-ul recunoscînd, la rîndul lui, Imperiul Britanic cu toate posesiunile lui. Din ordinul lui Churchill se resping propunerile naziste şi încetează orice discuţii. Hess este internat, iniţial, la Buchanan Castle, apoi în Turnul Londrei, după care i se fixează domiciliul forţat în vila d'Abergavenny

- Amiralul François Darlan se întîlneşte cu Hitler la Berchtesgaden; se pun la dispoziţia germanilor mai multe baze militare în Siria

15 mai 1941. Pregătirile comandamentelor germane pentru debarcarea în Creta au luat sfîrşit. Comanda trupelor aeropurtate — diviziile 7 parașutişti, 5 munte şi şase regimente de infanterie — este încredinţată generalului Student. Corpul 8 aviaţie (General von Richtofen), cu 430 avioane de bombarda-

ment, din care 150 „Junkers", 87 „Stukas", 239 avioane de vînătoare și 50 de recunoaștere, sprijină acțiunea de desant–parașutare. Transportarea trupelor destinate primului eșalon de invazie urma să se efectueze cu 500 avioane de transport Ju—52 și 72 planoare.

• Forțele aliate din Creta (General Freyberg) ocupau principalele centre vitale ale insulei: Malémé, Canné-Suda, Retimo, Héraklion, Candie ș.a. În sprijin puteau interveni o grupare navală și patru escadrile

• Partidul Comunist Francez difuzează o chemare în vederea creării Frontului național de eliberare a Franței

20 mai 1941. Ora 5.30. Trupele aeropurtate germane dezlănțuie operația de invazie a insulei Creta. Porturile Maléné, Candie și altele sînt puternic bombardate pînă la orele 7.15. Concomitent, la ora 7.05, primul regiment de asalt–parașutare este lansat peste aerodromul Maléné. Alte două sînt aruncate peste localitățile Héraklion și Retimo. Se desfășoară lupte violente. Peste tot inițiativa aparține germanilor

21–22 mai 1941. Puternice lupte se desfășoară și în spațiul estic al Mării Mediterane. Gruparea navală comandată de amiralul Cunningham are pierderi considerabile. Crucișătoarele „Naïad" și „Carlise" sînt scufundate. Crucișătoarele „Glouceste", „Fiji", „Kelly" și „Kashmir", precum și distrugătorul „Greyhound", grav avariate. Cuirasetele „Valiant" și „Harham", scoase din luptă. Amiralul britanic consideră eșecul „un episod dezastruos din istoria noastră navală"

23 mai 1941. Trupele germane din Creta conduse, terestru, de ge-

Tabel
de violările și incidentele de frontieră executate de URSS (terestre) de la 27.VI.1940–21.VI.1941

6.III.1941	nord Vicov	Grănicerii sovietici au tras asupra unei patrule românești care se rătăcise. Un soldat român mort
9.III.1941	Canalul Cernovka	O șalupă sovietică a intrat în apele românești 1 km
11.III.1941	Regiunea Frătăuți	25–30 sold.sovietici au depășit frontiera voind să mute stîlpii de demarcație.
11.III.1941	Vîlva (nord Rădăuți)	Un detaș.de 30 grăniceri sovietici au încercat să ocupe bifurcația de drumuri din pd.Vîlva
11.III.1941	Regiunea Ocruh (n-v Rădăuți)	O patrulă sovietică a trecut pe teritoriul nostru
17.III.1941	Regiunea Ocruh	40–50 Ruși au trecut frontiera și au tăiat o parte din pădure de pe teritoriul nostru
24.IV.1941	Regiunea Bilca (n-v Rădăuți)	Grănicerii sovietici au mutat 20 de stîlpi de frontieră cu 30–40 m în interiorul teritoriului român
10.V.1941	Broscoșești (9 km vest Leova)	Trei ofițeri sovietici au acostat o patrulă română cerînd informațiuni militare

IV. Sinteze informative românești

❶ „1 iunie 1941

Sinteză informativă asupra situației militare și politice din țările străine.

I. URSS

A. În Basarabia și Bucovina de Nord

1. Activitatea desfășurată.

Forțele sovietice au continuat să desfășoare aceeași activitate intensă de frontieră, pe care o cunoaștem din sintezele și buletinele precedente.

Centrul de gravitate al acestei activități se menține în Bucovina de Nord și pe Prutul inferior.

Din ansamblul informațiilor primite în ultimul timp, reies următoarele:

• Lucrările de organizarea terenului, ameliorarea comunicațiilor rutiere și feroviare, cît și transporturile de materiale au continuat pe întreaga frontieră.

• Paza graniței este mai vigilentă; patrulările sînt dese și recunoașterile de ofițeri tot mai frecvente.

În punctele importante de trecere, de la sud de Ungheni, au fost instalate reflectoare puternice, care pe timpul nopții luminează cursul apei.

Pe Prutul inferior și de-a lungul Dunării au fost observate trupe în dispozitiv, în stare de alrmă permanentă.

• Inspecțiile comandanților s-au intensificat, iar exercițiile tactice de ansamblu și tragerile de război au devenit preocuparea primordială a marilor unități.

• Activitatea aeriană, în preajma frontierei, a fost relativ mai redusă. În ultimele 20 de zile, s-au înregistrat

Tabel
de violările şi incidentele de frontieră executate de URSS (terestre) de la 27.VI.1940–21.VI.1941

Idem cu Nr..83.944/ B.din7.III.1941	Sovietele nu admit că soldaţii români s-ar fi rătăcit, ci că au trecut frontiera intenţionat (M.A.S. Nr.25.326/9.IV.1941)
Idem cu Nr.103.282/ B. din 11.III.1941	Sovietele nu au recunoscut incidentul (M.A.S. Nr. 29.943/28.IV.941).
Idem cu Nr.84.090/ B.din 12.III.1941	
Idem cu Nr.105.507/ B.din 12.III.1941	
Idem cu Nr.105.507/ B.din 12.III.1941	
Idem cu Nr.105.426/ B. din 17.III.1941	
Idem cu Nr.180.677/ B. din 26.IV.1941	
Idem cu Nr.180.981/ B. din 13.V.1941	

numai şase încălcări ale spaţiului aerian naţional.

Se pare, totuşi, că pe terenurile de aviaţie din apropierea Prutului — şi mai ales în sudul Basarabiei — s-au găsit formaţiuni aeriene camuflate, gata a răspunde primelor misiuni de urgenţă operativă.

● Agresivitatea unităţilor de frontieră, prin focuri de arme, încălcarea graniţei sau propagandă, a fost cu totul redusă.

2. Mişcări şi identificări de trupe.

În Bucovina de Nord şi Basarabia au avut loc, în ultimele două săptămîni, transporturi importante de trupe dinspre interior, precum şi mişcări locale.

Se constată sosiri de noi mari unităţi în ambele provincii ocupate şi mai ales în Bucovina, unde afluirile continuă şi în prezent.

Redăm, mai jos, identificările şi deplasările semnalate în perioada de timp 8–28 mai a.c.:

● În regiunea Lucavaţ–Jadova (vest Cernăuţi) au sosit forţe noi, de tăria aproximativă a unei divizii.

● Divizia de infanterie de la Hotin a fost înlocuită printr-o divizie de cavalerie, care ocupă oraşul şi satele învecinate.

● Nu se mai confirmă prezenţa Div. 21 Inf. în regiunea Mamaliga.

● Sînt indicii sigure că Divizia de Infanterie de la Fălești a fost înlocuită prin Brig.36 Moto-Mecanizată.

● La Chişinău a fost identificată recent Div. 21 Inf. Moto.

neralul Ringel, ocupă aerodromurile Maléné şi Candie. Litoralul nordic al insulei se află sub control german. În seara zilei, în zona localităţii Cannée, cele două grupări germane aero–desantate fac joncţiunea

● Ora 19.20. Crucişetoarele engleze „Suffolk" şi „Norfolk" comandate de contraamiralul Wake-Walker, crucişătorul greu „Hood" (Amiral Holland), cel mai mare din lume la acea dată, „Prince of Walles" (amiral Tovey) angajează în nordul Danemarcei o puternică bătălie navală cu crucişătoarele grele germane „Bismarck" şi „Prinz Eugen". În zorii zilei următoare „Hood" este scufundat, iar „Bismarck" grav avariat. Ultimul este condus de amiralul Lütjens într-un port norvegian şi salvat

26 mai 1941. În Bazinul Dohamey din Franţa se declanşează o grevă generală la care participă peste 100.000 de muncitori, condusă de comunişti, printre care Michel Brulé. Ea va dura pînă în luna iunie, producînd grave perturbaţii în producţie

27–28 mai 1941. Este semnată la Paris o convenţie între guvernul francez de la Vichy şi cel german, pe baza celor stabilite la întîlnirea dintre Hitler şi Pétain (Montoire, 24 octombrie 1940). Guvernul vichyst punea la dispoziţia Reichului, printre altele, aerodromurile din Siria şi Liban, porturile Bizerta şi Dakar, sub promisiunea întăririi poziţiei Franţei în Africa

28 mai 1941. Continuă evacuarea insulei Creta de către forţele britanice. Flota navală engleză pierde crucişătorul „Calcutta", precum şi distrugătoarele „Greyhound", „Hereward" şi „Imperial", încărcate cu militari

31 mai 1941. Se încheie operațiile militare în Creta, prin cucerirea acesteia de către germani. Forțele britanice pierd, în oameni — 3.570 morți, 1.747 răniți și 11.893 prizonieri, iar în nave — 9 scufundate și 15 avariate, inclusiv un port–avion. Trupele naziste, care angajaseră peste 22.000 militari, au pierdut 6.616, din care 1.900 morți

● Tinerii comuniști greci Manolis Glezos și Apostolos Santos rup steagul cu zvastica hitleristă de pe Acropole, dezlănțuind mișcarea antifascistă activă a poporului elen

2 iunie 1941. Hitler se reîntîlnește cu Mussolini în localitatea Brenner. Discută probleme militare de perspectivă

9 iunie 1941. Generalul feldmareșal von List ia comanda tuturor trupelor germane din Balcani, primind împuterniciri speciale de la Hitler să înăbușe orice mișcare de împotrivire sau de sabotaj ale iugoslavilor.

10 iunie 1941. Forțele Wehrmachtului destinate executării planului „Barbarossa" ocupă dispozitivul operativ la 10–15 kilometri de frontiera cu Uniunea Sovietică

11–12 iunie 1941. Se semnează la München și Berchtesgaden acordurile germano–române, prin care guvernul antonescian se angajează să ia parte la războiul împotriva URSS

13 iunie 1941. Agenția „Tass" transmite comunicatul semnat de V. M. Molotov, preluat a doua zi de presa sovietică, care, în numele guvernului sovietic, declară că toate zvonurile în legătură cu concentrarea forțelor germane la granițele cu URSS, precum și manevrele agresive ale germanilor, sînt acțiuni ale cercurilor de dreapta interesate în

● La Reni a apărut o brigadă motomecanizată.

● Divizia 154 Inf.Moto din Ismail a fost deplasată la Arciz.

● În zonele nord–est Leova și Giurgiulești–Reni au sosit noi trupe, a căror valoare și dislocare de detaliu este în curs de precizare.

În afară de unitățile și formațiunile de mai sus, se constată — în ultimele zile — afluiri importante în Bucovina de Nord, la sud și sud–vest de Cernăuți.

S-au luat măsuri pentru a se preciza valoarea, situația și destinația lor.

Întrucît e vorba de coloane și grupări importante de toate armele, urmează a se verifica dacă Înaltul Comandament sovietic nu urmărește schimbarea Corpului 27 Armată — care se află de multă vreme pe teritoriul Bucovinei de Nord — cu alte unități.

3. Totalul și dispozitivul forțelor.

În general, acela care s-a comunicat prin buletinul din 24.V. a.c.

Se constată că Sovietele dispun astăzi, în Basarabia și Bucovina de Nord, de un număr de 27–28 mari unități, din care 10 sînt motomecanizate.

Ca și înainte, grosul forțelor sovietice gravitează la nord — în Bucovina — și pe Prutul inferior.

Prezența a 7 unități moto-mecanizate în sudul Basarabiei și în regiunea Chișinău (4 Div. Inf. Moto și 3 Brig. Moto-Mecanizate) relevă:

● importanța pe care Comandamentul sovietic o acordă acestui sector și

● caracterul operațiilor ce ar putea fi dirijate din regiunea de sud a Basarabiei.

Dacă la grupul de forțe ruse, existente astăzi în teritoriile românești ocupate, mai adăugăm și formațiunile dislocate în imediata lor apropiere, rezultă că URSS dispune — pentru operațiuni eventuale în contra României — de aproximativ 40 mari unități, din care aproape două treimi în linia I-a.

B. În interiorul URSS

Continuă pregătirile de ordin militar.

● Industria activează intens și fără întrerupere, în scopul de a se mări producția generală și mai ales aceea de interes militar.

Se lucrează la noi modele de arme și în special tancuri și avioane, majoritatea după prototipuri germane modificate.

Instrucția continuă cu intensitate, pe tot teritoriul Uniunii Sovietice.

Inspecțiile eșaloanelor superioare, începînd cu Comisarul Apărării Naționale și terminînd cu comandanții de mari unități, sînt foarte frecvente.

Parada și umilința: Armata Roșie în pas de defilare...

Au avut loc manevre de districte și exerciții ample de arme combinate, în Caucaz și Ucraina, iar în prezent au început alte manevre în regiunile Leningrad, Ural, Odessa și Kiev.

● Au fost chemate noi clase de rezervă pentru instrucție.

● Lucrările de fortificații, de pe linia vechii frontiere, sînt revăzute și

completate; asemenea și punctele întărite de pe litoralul de nord al Mării Negre.

În concluzie

● În Basarabia și Bucovina de Nord continuă activitatea intensă din ultimul timp.

Remanierea dispozitivului existent, întărirea forțelor cu noi mari unități și împingerea lor spre linia de demarcație și frontiera Prutului, denotă că Înaltul Comandament sovietic a realizat în teritoriile ocupate un însemnat grup de forțe, cu care poate trece oricînd la operațiuni.

● Măsurile militare, de ordin general, pe care URSS le ia spre frontiera ei de vest în interior sînt o consecință a situației și conjuncturei politice și militare din Europa și celelalte continente.

Rusia va căuta să profite de orice schimbare ce i s-ar părea favorabilă, pentru a-și mai lărgi frontierele sau a contribui la expansiunea comunismului (...)".

*

❷ „[14 iunie 1941]

Sinteza informativă asupra URSS

1. Activitatea desfășurată în ultimul timp.

Se constată o recrudescență a activității forțelor sovietice pe toată frontiera Bucovinei și Basarabiei.

Centrul de gravitate al acestei activități se menține în Bucovina de Nord și pe Prutul inferior.

Din ansamblul informațiunilor primite în ultimul timp reies următoarele:

● Lucrările de organizarea terenului, ameliorarea comunicațiilor rutiere și feroviare, cît și transporturile de materiale au continuat pe întreaga frontieră.

● Paza granitei este extrem de vigilentă; patrulările sînt dese și recunoașterile de ofițeri tot mai frecvente.

În punctele importante de trecere, de la sud de Ungheni, au fost instalate reflectoare puternice, care pe timpul nopții luminează cursul apei.

● Inspecțiile comandanților s-au intensificat, iar exercițiile tactice de ansamblu și tragerile de război au devenit preocuparea primordială a marilor unități.

● Activitatea aeriană în preajma frontierii, în ultimele zile, s-a intensificat foarte mult. Sovietele execută numeroase recunoașteri de aviație, din care multe depășesc frontiera, executînd incursiuni pe deasupra spațiului aerian național.

Se pare că, pe terenurile de aviație din apropierea Prutului — și mai ales în sudul Basarabiei — s-ar găsi formațiuni aeriene camuflate, gata a răspunde primelor misiuni de urgență operativă.

● Agresivitatea unităților de frontieră, prin focuri de arme, sau încălcarea granitei, a fost cu totul redusă.

2. Mișcări și identificări de trupe.

În Bucovina de Nord și Basarabia au avut loc, în cursul lunilor mai și iunie, transporturi importante de trupe dinspre interior, precum și mișcări locale.

S-au constatat unele sosiri de noi mari unități în ambele provincii ocupate.

Redăm, mai jos, identificările și deplasările semnalate în perioada de timp 10 mai–12 iunie a.c.:

deteriorarea relațiilor sovieto–germane și prelungirea războiului

17 iunie 1941. Într-o ședință ultrasecretă cu comandanții grupurilor de armate, ai flotei aeriene și maritime, Hitler le comandă data atacului contra URSS: duminică, 22 iunie 1941

18 iunie 1941. Se încheie, la Ankara, un tratat de prietenie și neagresiune între Germania și Turcia

21 iunie 1941. Ora 13. OKW-ul transmite comandamentelor militare superioare parolele: „Dortmund" — declanșarea atacului; „Altona" — anularea atacului. La ora 19 intră în vigoare parola „Dortmund", pentru ora 3.15

● Ora 21. V. M. Molotov îl invită la Comisariatul Poporului pentru Afacerile Externe pe ambasadorul Germaniei la Moscova, contele Schulenburg, fiind rugat să precizeze poziția Reichului față de URSS. Întors la ambasadă, Schulenburg primește textul telegramei cuprinzînd declarația de război a Germaniei, care urma să fie comunicată guvernului sovietic în primele ore ale zilei următoare

22 iunie 1941. Ora 2. Contele von Schulenburg, ambasadorul Germaniei în Uniunea Sovietică, înmînează Comisarului Poporului pentru Afacerile Externe, V. M. Molotov, textul declarației de război. În același timp, Dekanozov, ambasadorul Uniunii Sovietice în Germania, este chemat la Ministerul de Externe al Reichului, unde Joachim von Ribbentrop îi prezintă textul declarației de război

● Odată cu Germania au declarat război Uniunii Sovietice o serie de țări, printre care și România, ale căror guverne au pus la dispoziția lui

Hitler importante forțe umane și materiale

• Ora 3.15. Aviația și artileria germană declanșează un puternic uragan de foc peste teritoriul Uniunii Sovietice din zona de frontieră și din adîncime, lovind orașe importante, ca: Murmansk, Kaunas, Minsk, Kiev, Odessa, Sevastopól și multe altele; peste 60 aerodromuri și peste 1.200 de avioane sînt distruse

• Ora 4.10. O puternică grupare de forțe germane, incluzînd armate ale statelor satelite, invadează teritoriul Uniunii Sovietice de la Marea Nordului pînă la Marea Neagră. În momentul atacului, forțele Axei totalizau 190 divizii, circa 5 milioane de oameni, peste 3.000 de tancuri, peste 50.000 de tunuri și aruncătoare, circa 5.000 de avioane

• Ora 12.15. Comisarul poporului pentru Afacerile Externe, V. M. Molotov, comunică la posturile de radio popoarelor Uniunii Sovietice și lumii întregi despre agresiunea nazistă. Se decretează mobilizarea generală. Întreaga capacitate industrială și agricolă a țării își reprofilează activitatea în sprijinul frontului

• Pînă seara, grupurile de armate germane „Nord" și „Centru" pătrund pe teritoriul sovietic între 35–50 km, iar grupul de armate „Sud", 10–20 km. Se angajează lupte înverșunate în sectoarele de frontieră

• Ora 21. Premierul britanic, Winston Churchill, într-un discurs radiodifuzat, declară că Marea Britanie va sprijini Uniunea Sovietică în lupta acesteia contra invadatorilor hitleriști. „Fiecare ostaș rus care luptă pentru căminul patriei lui, luptă pentru libertatea tuturor oamenilor și popoarelor din toate țările" — declara Churchill

• În regiunea Lucavaț–Jadova (vest Cernăuți) au sosit forțe noi, de tăria unei divizii.

• În regiunea Kuty, a sosit de curînd o MU Infanterie, probabil Div. 58 Inf. de la Kolomeea.

• Marile Unități aflate în regiunea N. Cernăuți s-au deplasat în ultimele zile, spre frontiera noastră.

• Divizia de Infanterie de la Hotin a fost înlocuită printr-o divizie de cavalerie, care ocupă orașul și satele învecinate.

• Nu se mai confirmă prezența Div. 26 Inf. în regiunea Mamaliga.

• În regiunea Pererița–Braniște–Edinița a apărut D. 169 I., semnalată anterior la Gaisin.

• Div. 176 I., de la Bălți, a fost împinsă spre Prut, iar în locul ei a apărut D. 98 I.

• La Chișinău a fost identificată Div. 21 Inf. Moto.

• D. 41 I. Moto Tighina a fost deplasată în regiunea Căinari.

• La Reni a apărut o brigadă motomecanizată.

• Div. Inf. de la Bolgrad a fost împinsă spre frontieră.

• Divizia 154 Inf. Moto din Ismail a fost deplasată, cu grosul forțelor, la Arciz.

În general, forțele sovietice din Basarabia și nordul Bucovinei și-au remaniat dispozitivul, împingînd o mare parte din ele (aprox.1/3) spre frontieră, în dispozitiv de luptă.

3. Totalul și dispozitivul forțelor.

a) Situația generală.

În total, Rusia Sovietică se pare că dispune de:

• 171 Divizii Infanterie,

• 47 Divizii Cavalerie,

• 40 Brigăzi Motomecanizate.

Total: 258 M.U.

Din acestea, în Rusia europeană s-ar afla:

• 146 Divizii Infanterie,

• 27 Divizii Cavalerie,

• 35 Bg. Motomecanizate, dintre care o parte în curs de transformare în Divizii Motomecanizate.

b) În Bucovina și Basarabia (...)

Se constată că Sovietele dispun astăzi, în provinciile cedate, de un număr de 29–35 mari unități, din care 5 Motorizate și 6–7 Motomecanizate.

Ca și înainte, grosul forțelor sovietice gravitează la nord — în Bucovina — și pe Prutul inferior.

Prezența a 8 mari unități motomecanizate în sudul Basarabiei și în regiunea Chișinău (4 Div. Inf. Moto și 4 Brig. Moto-Mecanizate) relevă:

• importanța pe care Comandamentul sovietic o acordă acestui sector și

• caracterul operațiilor ce ar putea fi dirijate din regiunea de sud a Basarabiei.

Dacă la grupul de forțe ruse, existente astăzi în teritoriile românești ocupate, mai adăugăm și formațiunile dislocate în imediata lor apropiere, rezultă că URSS dispune — pentru operațiuni eventuale în contra României — de aproximativ 45 mari unități, din care aproape două treimi pot trece oricînd la operațiuni.

4. Informațiuni din interiorul URSS.

Continuă pregătirile de ordin militar.

• Industria activează intens și fără întrerupere, în scopul de a se mări producția generală și mai ales aceia de interes militar.

Se lucrează la noi modele de arme și în special tancuri și avioane.

Instrucția continuă cu intensitate, pe tot teritoriul Uniunii Sovietice.

Inspecțiile eșaloanelor superioare, începînd cu Comisarul Apărării Naționale și terminînd cu comandanții de mari unități, sînt foarte frecvente.

Au avut loc manevre de districte și exerciții ample de arme combinate, în Caucaz și Ucraina, iar în prezent au

început alte manevre în regiunile Leningrad, Ural, Odessa și Kiev.

● Au fost chemate noi clase de rezervă pentru instrucție.

● Lucrările de fortificații, de la linia vechii frontiere, sînt revăzute și completate; asemenea și punctele întărite de pe litoralul de nord al Mării Negre"

*.

❸ „Marele Stat Major
Secția II-a
Biroul 1 Informații
Nr. 104.550/B
8 februarie 1941
Ora 9.30"

Buletin de informații

I. URSS

1. Activitatea desfășurată

În dimineața zilei de 7 crt., un grup de circa 400 refugiați, parte înarmați cu puști, grenade și revolvere, au încercat să treacă Prutul în România, prin dreptul satului Oroftiana (5 km. sud–est Noua Suliță).

Grănicerii ruși au deschis focul asupra lor cu mitralierele, puști–mitraliere, arme și grenade.

În urma luptei ce a avut loc între grupul de refugiați și grănicerii ruși sînt morți de ambele părți.

Dintre refugiați au fost uciși circa 100 persoane, iar 50 au reușit să treacă la noi. Cercetările sînt în curs.

Această încercare de trecere în masă a frontierei este încă o dovadă de prigoană pe care Sovietele o exercită în contra elementului românesc.

● Pe restul frontierei, continuă activitatea cunoscută, în special: lucrări la șanțurile anticar pe linia de demarcație, transportul de material lemnos la Giurgiulești etc.

Spre Cahul s-a identificat un transport de bărci în căruțe.

2. Identificări de trupe.

● Se confirmă sosirea de trupe sovietice în regiunea Storojineț–Jadova–Berhomet–Cosciuta, a căror valoare — după datele ce avem pînă în prezent — pare a fi de circa 1 CA (Buletin din 4.II. a. c.).

● S-a primit, deasemeni, informațiunea că pe Ceremuș, în regiunea Gura Putilei–Kuty, au fost văzute unități de toate armele (circa o divizie infanterie și un regiment cavalerie).

3. Activitatea radio–militară.

● La nord, nici o transmisie; ceea ce pare semnificativ, nefiind în concordanță cu activitatea trupelor.

● În sudul Basarabiei, se menține intensă. A fost identificată o rețea nouă.

4. Diverse.

● Evacuarea populației din zona frontierei de nord a reînceput.

● Din unele informațiuni reiese că vagoanele românești de cale ferată sînt adaptate pentru linie largă.

● Gheața pe Dunăre și Prut s-a subțiat mult, nemaiprezentînd siguranța unor încercări de trecere cu piciorul".

*

❹ „Marele Stat Major
Secția II-a
Biroul 1 Informații
Nr. 104.560/B.
9 februarie 1941
Ora 9.30

Buletin de informații

I. URSS

1. Activitatea desfășurată

În afară de activitatea cunoscută, în ultimele 24 ore nu s-a înregistrat nici un eveniment important.

Pe frontiera Bucovinei paza a fost întărită.

La Ismail, s-au observat transporturi de muniționi.

2. Activitatea radio–militară.

● Ora 21.15. Comandamentul suprem sovietic transmite comandamentelor Regiunilor militare operaționale directiva nr.3, în care se ordonă să se execute, fără încetare, contralovituri și contraatacuri puternice, în toate zonele, la toate eșaloanele pentru respingerea agresorului

● Italia declară război Uniunii Sovietice

(După Leonida Loghin, *Al doilea război mondial. Acțiuni militare politice și diplomatice. Cronologie*, Buc., Ed. Politică, 1984, p. 67–80; 90–91) ■

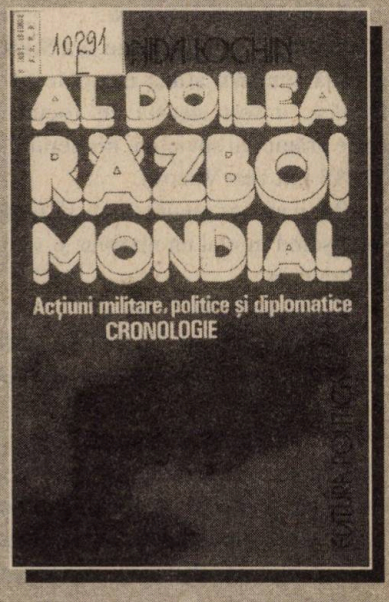

Se menține neschimbată; mai intensă în sudul Basarabiei.

3. Semnalări de noi forțe.

S-au primit informațiuni, în curs de verificare, că în sudul Basarabiei ar fi sosit noi unități sovietice, de la est de Nistru.

4. Diverse.

● Se semnalează că autoritățile sovietice ar evacua în interiorul țării, odată cu populația civilă din preajma frontierei, și resursele de tot felul, pentru al căror transport s-a intensificat circulația trenurilor.

● În sudul Basarabiei, se lucrează intens la construcția căii ferate Bolgrad–Ismail port".

*

❺ „Marele Stat Major
Secția II-a
Biroul 1 Informații
Nr.104.730/B
17 februarie 1941
Ora 10.30

Buletin de informații

I. URSS

1. Activitatea desfășurată.

Aceeași ca și mai înainte.

2. Incident de frontieră.

În ziua de 16 februarie ora 9.20, o patrulă română, aflată într-o lotcă pe Dunăre, a fost atacată cu focuri de către grănicerii sovietici, în dreptul km 30 (13 km vest Vîlcov).

Rușii au tras asupra lotcii 17 focuri, împușcînd mortal un marinar și rănind un grănicer.

Cercetările sînt în curs.

(S-a intervenit la MAS pentru cuvenitul protest pe cale diplomatică).

3. Gruparea forțelor.

În ultimul timp au avut loc, în Basarabia și Bucovina de Nord, frecvente deplasări de trupe sovietice.

O parte din unitățile cunoscute au fost înlocuite cu altele aduse din interior, iar dispozitivul, care era retras — în general mai înapoi, pentru nevoile de cazare pe timpul iernii, a fost din nou apropiat de frontieră.

Ca rezultat al acestor operațiuni, dispozitivul sovietic s-a mai subțiat în regiunea Hotin–Sulița–Badragi–Atachi, spre deosebire de sudul Basarabiei unde forțele au mai sporit.

Totalul și gruparea probabilă a unităților sovietice în Bucovina și Basarabia, la 15.II. a.c., se arată în schița anexă.

4. Situația administrativă în Bucovina.

După invadarea Bucovinei, Sovietele au trecut imediat la completarea cadrelor de conducere și la sovietizarea administrației locale.

Astfel, deși nevoile sînt foarte mari, abia 18% dintre funcționari sînt bucovineni, restul fiind aduși din interiorul URSS".

*

❻ „Marele Stat Major
Secția II-a
Biroul 1 Informații
Nr.105.130/B
4 martie 1941
Ora 10.30

Buletin de Informații

I. URSS

1. Activitatea desfășurată.

În ultimele 24 ore, nu s-a semnalat nici un eveniment important.

Pe Dunăre, dese patrulări de nave, între Ismail și Vîlcov.

În interiorul Barasabiei, trupele sovietice continuă instrucția și antrenamentul. În ziua de 2 martie, s-au executat trageri de artilerie în regiunea Baimaclia–Cîrpești.

La data de 2 martie a.c., doi ofițeri sovietici au executat o recunoaștere la podul de la Giurgiulești.

2. Organizarea Detașamentului 25 Grăniceri.

Detașamentul 25 Grăniceri, cu reședința în Cahul, asigură paza frontierei pe Prut, între Leova și Caslita (8 km nord Giurgiulești), ambele inclusiv, și are următoarea organizare:

a) Comandamentul

Comandament....colonel Strocaci

Un Stat Major.....Șef maior Fadeev.

Un pluton de comandă.

b) Unități

● 4 Comandaturi, fiecare a 5 zastave

● 1 Grupă de manevră cu un efectiv de circa 70 grăniceri,

● 1 Pluton auto (turisme, camioane și motociclete).

c) Ca armament detașamentul dispune de:

● Arme Md. 1891 cal. 7,62 mm transformate,

● Arme semiautomate,

● Puști mitraliere sistem „Degtearev",

● Grenade RGD (grenade de mînă „Degtearev").

● Rachete și pistoale.

Servicul de pază al frontierei.

Serviciul de pază al frontierei revine „zastavelor" și se compune din două linii de supraveghere.

Linia 1-a formată din:

a) Patrule de flancuri compuse din 2–4 grăniceri.

Au misiunea de a patrula în sector, depășindu-l cu cîte 500 m la ambele flancuri. Schimbul acestor patrule se face din 4 în 4 ore.

b) Patrule de observație; ele au misiunea de a observa atît teritoriul propriu cît și acela al statului vecin. Semnalează orice mișcare suspectă care ar demasca trecerea frontierei, prezența oamenilor și vehiculelor pe teritoriul vecin, precum și eventualele lucrări de organizarea terenului. Funcționează după același program ca și patrulele de flancuri. Linia 2-a de supraveghere se găsește la circa 800 m în spatele frontierei.

Patrulările pe această linie se execută după un program neregulat, de obicei 1–2 ori pe săptămînă; se urmărește, în special, capturarea acelora care au reușit să treacă prin primul baraj de supraveghere.

În afară de acest serviciu permanent, grănicerii sovietici mai întrebuințează:

Patrule secrete, instalate în zone anumite și pe direcții posibile de trecere a frontierei.

Existența acestor patrule este necunoscută chiar serviciului permanent de pază.

Pînde, formate din 10–15 oameni.

Ele sînt constituite ad-hoc și urmăresc supravegherea punctelor importante, mai ales în cazurile cînd se anunță treceri masive de refugiați sau agenți periculoși.

3. Schimbări în Comandamente.

Generalul Iemerenko a fost numit Comandant al Armatei I-a Speciale din Extremul Orient (...)".

*

❼ Marele Stat Major
Secția II-a
Biroul 1 Informații
Nr. 105.150/B.
5 martie 1941
Ora 10.30

Buletin de informații

I. URSS

- În ultimele 24 ore, nu s-a semnalat nici un eveniment important.
- În ziua de 3 martie a.c., o patrulă de grăniceri români, care patrula pe brațul Musura, a surprins o barcă sovietică acostată la malul nostru, în dreptul punctului «Stejarul» (nord Cardon).

În barcă se găseau doi grăniceri sovietici.

La apariția grănicerilor noștri, barca sovietică s-a retras spre șlepul cazarmă sovietic, aflat la capătul canalului Musura.

S-a comunicat Ministerului Afacerilor Străine pentru a face cuvenitul protest pe cale diplomatică, contra acestei încălcări a teritoriului național.

- Serviciul militar în Armata Sovietică.

Sovietul Suprem a modificat unele articole din «Legea recrutării» după cum urmează:

Art.7 Se stabilesc următoarele termene în satisfacerea stagiului militar:

a) Tinerii recrutați pentru arma infanteriei: 2 ani.

Acei care devin gradați, un an în plus.

b) Aviația și artileria, trupă și gradele inferioare: 4 ani.

c) Grănicerii, trupă și gradele inferioare: 4 ani.

d) Marina: 5 ani.

e) Paza internă:

- Trupa: .....2 ani
- Gradele inferioare: .....3 ani".

*

❽ **„Buletin de informații**

7 martie 1941

II. URSS

1. Incident de frontieră.

În dimineața zilei de 6 martie a.c., o patrulă română de grăniceri, rătăcindu-se în regiunea de la nord de Vicov (20 km nord –vest Rădăuți), a trecut cu aproximativ 40 m pe teritoriul sovietic.

Fiind surprinsă de către grănicerii ruși, a avut loc un schimb de focuri, în urma căruia un soldat din patrula română a fost omorît și ridicat de Soviete. Celălalt soldat a reușit să se retragă pe teritoriul român.

Acest incident a fost adus și la cunoștința Ministerului Afacerilor Străine.

2. Activitatea desfășurată.

În ultimele 24 ore nu s-a semnalat nici un eveniment important.

- Pe frontiera bucovineană se observă mișcări ușoare de trupe. Se pare că rușii procedează la înlocuirea anumitor unități din linia 1-a.
- Pe Prutul inferior obișnuitele patrulări, mai vigilente către sud.
- În sectorul Slobozia–Giurgiulești au fost observate transporturi de butoaie și material lemnos, dirijate spre orașul Reni.
- Pe Dunăre nimic deosebit.

3. Organizare.

Dăm mai jos organizarea probabilă de război a Diviziei de Infanterie sovietică (grafic anexă).

a) Comandamentul

- Un Comandant
- Un Stat Major cu 6 birouri
- Comandanți de arme și șefii de servicii".

*

❾ **„Sinteza informativă asupra URSS**

Pentru perioada 11–20 mai a.c.

A. În Basarabia și Bucovina de Nord

1. Activitatea desfășurată

Forțele sovietice au continuat să desfășoare aceeași activitate intensă de frontieră, pe care o cunoaștem din sintezele și buletinele noastre precedente.

Centrul de gravitate al acestei activități s-a deplasat însă și spre sudul Basarabiei, unde se constată deplasări de forțe, sosiri continui de materiale și exerciții repetate de alarmă.

Din ansamblul informațiunilor primite în ultimul timp reies următoarele:

- Lucrările de organizarea terenului, ameliorarea comunicațiilor rutiere și feroviare, cît și transporturile de materiale au continuat pe întreaga frontieră.
- Paza granitei este mai vigilentă; patrulările sînt dese și recunoașterile de ofițeri tot mai frecvente.

În punctele importante de trecere, de la sud de Ungheni, au fost instalate reflectoare puternice, care pe timpul nopții luminează cursul apei.

Pe Prutul inferior și de-a lungul Dunării au fost observate trupe în dispozitiv, în stare de alarmă permanentă.

● Inspecțiile Comandanților s-au intensificat, iar exercițiile tactice de ansamblu și tragerile de război au devenit preocuparea primordială a marilor unități.

● Activitatea aeriană, din preajma frontierei, a fost mai redusă. În ultimele zece zile nu s-au înregistrat decît două încălcări ale spațiului aerian național.

Se pare, totuși, că pe terenurile de aviație din apropierea Prutului — și mai ales în sudul Basarabiei — s-ar găsi formațiuni aeriene camuflate, gata a răspunde primelor misiuni de urgență operativă.

● Agresivitatea unităților de frontieră, prin focuri de armă, încălcarea graniței sau propagandă, a fost cu totul redusă.

2. Mișcări și identificări de trupe.

În Bucovina de Nord și Basarabia au avut loc, în ultimele două săptămîni, transporturi importante de trupe dinspre interior, precum și mișcări locale.

Se constată sosiri de noi mari unități în ambele provincii ocupate și mai ales în Bucovina, unde afluirile continuă și în prezent.

Redăm, mai jos, identificările și deplasările semnalate în perioada de timp 8–18 mai a.c.:

● În regiunea Lucavaț–Jadova (vest Cernăuți) au sosit forțe noi, de tăria aproximativă a unei divizii.

● Divizia de Infanteria de la Hotin a fost înlocuită printr-o divizie de cavalerie, care ocupă orașul și satele învecinate.

● Nu se mai confirmă prezența Div. 21 Inf. în regiunea Mamaliga.

● Sînt indicii sigure că Divizia de Infanterie de la Fălești a fost înlocuită prin Brig. 36 Moto-Mecanizată.

● La Chișinău a fost identificată recent Div. 21 Inf. Moto.

● La Reni a apărut o brigadă motomecanizată.

● Divizia 154 Inf. Moto din Ismail a fost deplasată la Arciz.

● În zonele nord–est Leova și Giurgiulești–Reni au sosit noi trupe, a căror valoare și dislocare de detaliu este în curs de precizare.

În afară de unitățile și formațiunile de mai sus, se constată — în ultimele zile — afluiri importante în Bucovina de Nord, de Sud și sud–vest de Cernăuți.

S-au luat măsuri pentru a se preciza valoarea, situația și destinația lor.

Întrucît e vorba de coloane și grupări importante de toate armele, urmează a se verifica dacă Înaltul Comandament Sovietic nu urmărește schimbarea Corpului 27 Armată — care se află de mai multă vreme pe teritoriul Bucovinei de Nord — cu alte unități.

3. Totalul și dispozitivul forțelor.

(Schița anexă).

Se constată că Sovietele dispun astăzi, în Basarabia și Bucovina de Nord, de un număr de 27–28 mari unități, din care 10 sînt moto-mecanizate.

Ca și înainte, grosul forțelor sovietice gravitează la nord — în Bucovina — și pe Prutul inferior.

Prezența a 7 unități moto-mecanizate în sudul Basarabiei și în regiunea Chișinău (4 Div. Inf. Moto și 3 Brig. Moto-Mecanizate) relevă:

● importanța pe care Comandamentul sovietic o acordă acestui sector și

● caracterul operațiilor ce ar putea fi dirijate din regiunea de sud a Basarabiei.

Dacă la grupul de forțe ruse, existente astăzi în teritoriile românești ocupate, mai adăugăm și formațiunile dislocate în imediata lor apropiere, rezultă că URSS dispune — pentru operațiuni eventuale în contra României — de aproximativ 40 mari unități, din care aproape două treimi în linia I-a.

B. În interiorul URSS

Continuă pregătirile de ordin militar.

● Industria activează intens și fără întrerupere, în scopul de a se mări producția generală și mai ales aceea de interes militar.

Se lucrează la noi modele de arme și în special tancuri și avioane, majoritatea după prototipuri germane modificate. Instrucția continuă cu intensitate, pe tot teritoriul Uniunii Sovietice.

Inspecțiile eșaloanelor superioare, începînd cu Comisarul Apărării Naționale și terminînd cu comandanții de mari unități, sînt foarte frecvente. Au avut loc manevre de districte și exerciții ample de arme combinate, în Caucaz și Ucraina, iar în prezent au început alte manevre în regiunile Leningrad , Ural, Odessa și Kiev.

● Au fost chemate noi clase de rezervă pentru instrucție.

● Lucrările de fortificații, de pe linia vechii frontiere, sînt revăzute și completate; asemenea și punctele întărite de pe litoralul de nord al Mării Negre.

În concluzie

● În Basarabia și Bucovina de Nord continuă activitatea intensă din ultimele săptămîni. Remanierea dispozitivului existent, întărirea forțelor cu noi mari unități și împingerea lor spre linia de demarcație și frontiera Prutului, denotă că Înaltul Comandament sovietic a realizat în teritoriile ocupate un însemnat grup de forțe, cu care poate trece oricînd la operațiuni.

• Măsurile militare, de ordin general, pe care URSS le ia spre frontiera ei de vest și în interior, sînt o consecință a situației și conjuncturii politice și militare din Europa și celelalte continente.

Rusia va căuta să profite de orice schimbare ce i s-ar părea favorabilă, pentru a-și mai lărgi frontierele sau a contribui la expansiunea comunismului".

V. Spionajul sovietic în România

❶ „Secret

Nota nr. 13.206, din 25.VI.1940.

În noaptea de 8/9.VI.1940, au fost prinși în regiunea Vijnița 3 spioni sovietici, veniți în România cu misiunea să procure o hartă sau schiță, cu dispozitivul trupelor din nordul Bucovinei.

În acest scop, ei trebuiau:

• Să se introducă cu forța în birourile Comandamentelor din Jadova, Storojinet, Berhomet, Vijnița sau Cernăuți, suprimînd, la nevoie, orice piedică;

• Dacă procedeul nu s-ar putea aplica, să se introducă în locuința vreunui ofițer, de unde să fure documente militare;

• Dacă nici acest procedeu nu ar reuși, să captureze un ofițer român, nu prea mic în grad, pe care să-l ducă dincolo spre a fi exploatat, din punct de vedere informativ. Spionii mai aveau misiunea să procure acte de identitate românești, pentru Serviciul de Spionaj Sovietic. După cercetarea lor de către Centrul Exterior de Informații din Cernăuți, al Marelui Stat Major, spionii au fost trimiși în judecata Tribunalului Militar".

*

❷ „Secret

Notă

Cu misiunea dată de Soviete, unui agent informator trimis în România să se stabilească în Suceava și să afle:

• Ce trupe și Comandamente sînt dislocate în această garnizoană și prin împrejurimi;

• Instituțiuni de stat instalate în Suceava; șefii acestor instituțiuni;

• Închisori militare în Suceava și Burdujeni (adresa exactă).

• Lucrări de artă (poduri, instalații diverse) și lucrări de distrugere; cum este organizată paza lor;

• Cum este organizată apărarea a.a. la orașe și la sate; locul adăposturilor și natura lor;

• Depozite de muniții și subzistențe (locul exact);

• Unde sînt parcate vehiculele unităților motorizate și moto mecanizate;

• Activitatea feroviară în gările Burdujeni și Iței (în special trenuri militare, ce transportă, de unde și unde);

• Lucrări de fortificație, unde se fac și natura lor;

• Tratamentul aplicat evreilor din România;

• Starea de spirit în armată și a populației civile, după cedarea Basarabiei și nordului Bucovinei;

• Prețurile la alimente și articole de manufactură".

*

❸ „12 iunie 1940

Din cuprinsul cercetărilor juridice făcute în recentele cauze de spionaj, s-a constatat — în ce privește activitatea Serviciului de Spionaj Sovietic — fapte care prezintă o importanță de prim ordin pentru paza teritoriului nostru în împrejurările actuale. Comandamentul Armatei Sovietice — în scopul unei eventuale agresiuni armate proiectată contra Statului Român — caută să obțină, prin orice mijloace, neprecupețind sacrificiile materiale și nici agenții recrutați, următoarele date:

1. Topografia cît mai exactă a orașelor din Dobrogea și, mai cu deosebire, a celor din jumătatea de nord a acestei regiuni, ce se întinde de la linia Fetești–Medgidia–Constanța spre gurile Dunării. După modul cum sînt instruiți de soviete, agenții arestați de organele noastre, Statul Major Sovietic vizează ocuparea imediată — prin debarcări de trupe, se pare pe calea aerului — a punctelor strategice dominante a întregii regiuni pînă la linia ferată: Fetești–Constanța. În acest scop s-au făcut încercări pentru a se cunoaște, cît mai exact, regiunea orașelor Babadag și Jurilovca. Desigur că și alți agenți ai Serviciului de Spionaj Sovietic, au cules date topografice și militare și despre alte regiuni (...)

2. Existența pe teren a subdepozitelor noastre de muniții din aceeași regiune, cu determinarea cît mai aproape de realitate a locului unde se găsesc. Pînă în prezent, avem cunoștință despre două subdepozite de muniții vizate de Soviete: «Codru» și «Basarabi».

3. Determinarea exactă a triajelor stațiilor de cale ferată — din aceeași regiune —, lungimea liniilor, numărul lor și lățimea din stație a triajului, la care se vor adăuga depourile și ce ar părea mai proeminent sau important, cu punctele unde se găsesc tunurile de apărare antiaeriană.

4. Procurarea de epoleți, a tuturor gradelor inferioare și superioare, din toate armele Armatei Române. Semnificativ este faptul că Sovietele au cerut agenților lor, și aceștia le-au procurat, o colecție de epoleți confecționați ca pentru a putea fi fixați pe uniforme sau mîneci și nu s-au mulțumit — atunci cînd li s-a prezentat — cu desene, fotografii sau chiar epoleți cu grade, însă avînd alte dimensiuni decît cele reglementare (...)

Semnalăm aceste constatări pentru a se lua cît mai curînd posibil, cuvenitele măsuri de către autoritățile în drept". ■

Un punct de vedere sau despre actualitatea trecutului

Cînd a început războiul sovieto-român?

George MOGOȘANU

3.VII.1940: bucureștenii îngenunchează a reculegere pentru pierderea Basarabiei și a Bucovinei de Nord

Hotărît lucru, de la o vreme, în Europa și în lume „bîntuie" o modă care a făcut epocă în evul mediu - moda „pusului cenușii în cap". Astfel, șefi de state, prim-miniștri sau miniștrii de externe, în timpul vizitelor lor oficiale în alte state, își cer scuze față de unele din acestea, pentru fapte comise de armatele țărilor lor în timpul celui de-al doilea război mondial.

Așa au făcut, rînd pe rînd, reprezentanții învinșilor - Japonia, Germana, Italia -, ba chiar și cei ai învingătorilor, de exemplu, cei ai fostei URSS vizavi de masacrarea de către trupele NKVD a ofițerilor polonezi la Katyn.

Cu totul original a fost, însă, un discurs rostit de șeful statului italian, în timpul vizitei efectuate în România, în 21-22 iulie 1993, ocazie folosită pentru a-și cere scuze în legătură cu ocuparea... Daciei de către legiunile romane în vremea împăratului Traian!

Această modă pare a nu ne ocoli nici pe noi. Astfel, la una din rundele negocierilor tratatelor politice de bază cu unul din vecinii noștri de la est, partenerii ne-au pretins „să ne punem cenușă în cap" și, în consecință, să fim de acord cu înscrierea în textul Tratatului a unei prevederi prin care să se condamne ceea ce ei au numit „ocuparea Basarabiei de către România în 1918, precum și înțelegerea Antonescu-Hitler".

Dacă prima cerere a partenerilor de negocieri este atît de aberantă și, deci, nu este cazul să ne pierdem timpul cu ea, cea de-a doua se cere, după părerea noastră, a fi analizată cu atenție.

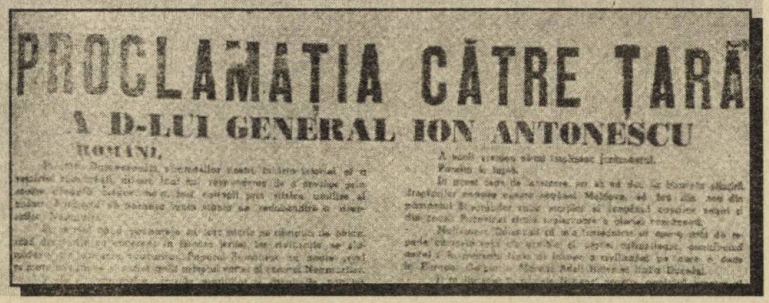

PROCLAMAȚIA CĂTRE ȚARĂ

A D-LUI GENERAL ION ANTONESCU

Ultimatum, adică agresiune

Nu este în intenția noastră de a-i plictisi pe cititori cu considerente juridice amănunțite de drept internațional și, de aceea, ne vom limita să subliniem că ultimatumul, urmat de folosirea forței, prin care se aduc grave atingeri integrității teritoriale statului–victimă, echivalează, potrivit aceluiași drept internațional, cu o agresiune (fapt calificat drept crimă internațională de rezoluția 3.314 /XXIX, din 14.XII.1974, prin care Adunarea Generală a ONU a adoptat Definiția agresiunii armate directe).

Astfel, statul–agresor este pasibil nu numai de blamul comunității internaționale, dar și de răspundere internațională. După cum se știe, în 1945, Germania, învinsă în urma celui de-al doilea război mondial, și-a văzut conducătorii atîrnînd în streang, ca urmare a sentinței Tribunalului internațional de la Nürenberg, iar țara a fost împărțită în zone de ocupație, încetînd, practic, să mai existe ca stat, între 1945–1949.

Nu același lucru s-a întîmplat cu celălalt partener al Germaniei la Pactul de neagresiune, semnat la Moscova, la 23 august 1939, căruia hazardul istoriei i-a rezervat, în 1945, calitatea de învingător și nu numai. Așadar, ultimatumul ca instituție a dreptului forței este incompatibil cu forța dreptului, cu dreptul internațional.

După cum este cunoscut, în iunie 1940, acționînd în baza unui act adițional secret la Pactul Ribbentrop–Molotov, URSS a adresat guvernului regal român cunoscutele note ultimative, prin care România era somată, pur și simplu,ca într-un interval extrem de scurt să cedeze nordul Bucovinei (care n-a fost niciodată încorporat la Rusia sau URSS) și Basarabia. În această împrejurare, cînd țara noastră fusese, practic, abandonată de aliații săi firești — Anglia și Franța —, tot ceea ce îi rămăsese Bucureștiului să facă a fost să răspundă guvernului sovietic că, pentru a „ evita gravele urmări" pe care le-ar avea „recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei", se vede silit să accepte condițiile de evacuare dictate de sovietici. Din poziția oficială a guvernului român se desprinde: a) că nu dorește să răspundă cu forța la forță, dar, b) că nu cedează nordul Bucovinei și Basarabia, așa cum a cerut ultimativ guvernul sovietic, ci doar că e silit să-și evacueze administrația și armata din aceste teritorii.

Ion Antonescu și soția sa, Maria

Este clar pentru oricine că ceea ce, patru ani mai tîrziu, Convenția de Armistițiu, încheiată de Națiunile Unite cu România, la 12 septembrie 1944, la Moscova și, ulterior acesteia, Tratatul de Pace cu România, din 10 februarie 1947, de la Paris, numesc Acord sovieto-român de la 28 iunie 1948, este un fals, o probă de cinism fără precedent prin care se ridică la rang de acord internațional un ultimatum, adică un act de agresiune, și aceasta în ciuda principiilor și normelor de drept internațional unanim recunoscute de popoarele civilizate.

Convinse fiind că națiunile mici pot constitui numai „obiect" și nu „subiect" al istoriei, foștii aliați firești ai României au cedat în fața presiunii și voinței Moscovei și, imprudenți în perspectiva aceleiași istorii, au sfîrșit prin a denumi și califica drept acord un act de forță. Dacă, așa cum este firesc, un astfel de act de forță nu comportă prin natura sa consimțămîntul victimei, este clar că așa-zisului „Acord româno–sovietic din 28 iunie 1940" i-a lipsit în momentul „încheierii" nu numai voința părții române de a-l încheia ci și obiectul de reglementare, adică harta prin care s-au delimitat unilateral de URSS teritoriile încorporate la aceasta. Precizăm că harta a ajuns la București, patru săptămîni mai tîrziu, adică post factum.

Așadar, este elementar de reținut că, în absența consimțămîntului unei părți, la care în cazul României se adaugă și obiectul de reglementare (harta), evenimentele din apriga vară a anului 1940 nu pot fi considerate, „dacă nu vorbim pe dinafară" (expresie folosită de E. Fresăneanu, în articolul „Tratatul de pace și problema Basarabiei și a Bucovinei de Nord", în „România liberă", 11 iunie 1996), drept tratative și cu atît mai mult că acestea ar fi condus la încheierea unui Acord între România și URSS pentru simplu motiv

că un astfel de document nu se negociază pe afet de tun.

Începutul războiului sovieto-român

Dacă n-a fost „acord", a fost în schimb stare de război, război declanșat în urma agresiunii sovietice asupra României în iunie 1940.

Așa cum se știe, inițial, România și-a manifestat dorința să nu se opună cu armele ultimatumului sovietic, desfășurarea evenimentelor silind-o să-și modifice atitudinea mai tîrziu. Astfel, în timpul evacuării nordului Bucovinei și a Basarabiei, detașamente de șoc și chiar unități de desant și motorizate sovietice au trecut Nistrul și, fără a mai aștepta părăsirea, în ordine, a teritoriilor menționate de către administrația și armata română, au trecut la crearea de greutăți insurmontabile acestora; cu sprijinul efectiv al unor minorități, în special evrei, armata noastră a fost pusă în situații extreme de agresorii sovietici, în încercarea lor de a provoca și de a riposta încă de la începutul dificilei operații de evacuare. Jignirile și chiar actele de ostilitate armată, întreprinse contra ofițerilor și trupei, au atins punctul culminant în zona Herței (teritoriu care a fost, de asemenea, încorporat la URSS, deși nu era menționat în cele două note ultimative sovietice); aici o unitate de artilerie română a ripostat cu foc împotriva încercărilor rusești de a depăși ceea ce militarii români au considerat limita răbdării și onoarei lor. Încleștări s-au semnalat și în alte părți ale teritoriului evacuat și au constituit, în fapt, începerea neoficială a ostilităților,altfel spus a războiului sovieto-român.

De-a lungul „liniei de demarcație", care s-a instalat pe Prut și pe cursul superior al Siretului, sovieticii au masat forțe considerabile, în speciale motorizate, care s-au dedat pe tot parcursul intervalului iulie 1940–iunie 1941 la acțiuni în forță împotriva României (vezi, în acest sens, documentele mai mult decît edificatoare publicate în numărul de față al revistei).

Astfel, detașamentele infanteriei marine sovietice au ocupat printr-un atac–surpriză opt insule pe Dunărea maritimă în decembrie 1940, a fost bombardată Constanța, au avut loc „dog-fights" în spațiul aerian al României, iar atacurile nocturne pe Prut și Siret intraseră în cotidian.

Silită să riposteze, armata română și țara s-au aflat, practic, pe întreaga această perioadă, într-un război nedeclarat cu Rusia Sovietică, în condițiile în care, cel puțin pînă la 30 august

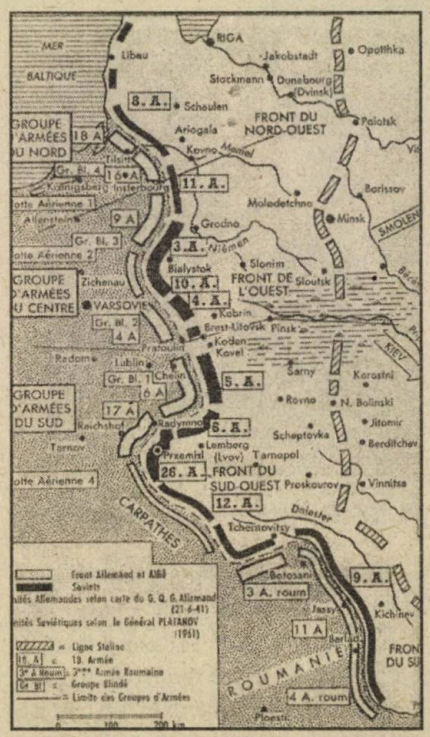

21.VI.1941: germanii și aliații lor sînt gata de atac (după „Historia" nr. 235, 1966, p.72)

Mihai I și M. Antonescu (în dreapta regelui) la o discuție, purtată pe frontul din Răsărit, cu ofițeri români și germani

1940 — cînd granițele țării au fost garantate de Germania —, România s-a aflat singură împotriva colosului sovietic.

Fără a diminua rolul garanțiilor germane, care au produs atîta iritare la Moscova, trebuie spus că acestea nu au scutit România de atacurile rusești din Deltă, de pe litoralul Mării Negre, cu alte cuvinte *războiul nedeclarat al sovieticilor cu românii* a continuat pe uscat, pe apă și în aer, pînă la trecerea trupelor române, la 22 iunie 1941, la eliberarea nordului Bucovinei și a Basarabiei. *De aici și inutilitatea unei Declarații de război adresate de guvernul român celui sovietic.* Și toate acestea aveau loc în condițiile *în care relațiile diplomatice nu fuseseră rupte, constituind astfel o premieră în relațiile internaționale.*

Acest precedent a fost urmat, după război, și în relațiile sovieto-–nipone și se perpetuează și în zilele noastre în relațiile ruso–japoneze, în condițiile în care cele două țări nu au semnat încă un Tratat de pace (pentru că japonezii cer constant ca rușii să le înapoieze Insulele Kurile, care au avut aceeași soartă ca și Basarabia și nordul Bucovinei), dar întrețin relații diplomatice și economice normale.

La războiul nedeclarat sovieto-român s-au referit factorii politici ai vremii și a fost consemnat în protestele civice ale URSS care, după principiul

comunist arhicunoscut de a deveni din acuzat acuzator, făceau dese referiri la acțiunile de ripostă ale armatei române, nevoită să se apere în fața acțiunilor armate ale sovieticilor de-a lungul imensei linii de demarcație româno–sovietice, linie în cadrul căreia Prutul juca rolul unui original *„no man's land"*.

La acest război s-a referit, în timpul procesul ce i s-a intentat în 1946, și mareșalul Ion Antonescu, personajul politic–cheie al țării din perioada septembrie 1940– august 1944. În acest cadru, el declara: „Stîlpii liniei de demarcație stabilite (de sovietici, n.n.) după ultimatum erau zilnic deplasați; de asemenea, se schimbau zilnic focuri, inclusiv de artilerie, iar după urma lor cădeau morți și răniți; avioanele rusești făceau zilnic incursiuni pînă la Carpați. Dl. Lavrentiev (șeful Legației sovietice la București, n.n.) mi-a cerut *condominium la Dunărea maritimă* și dreptul pentru vasele de război rusești de-a pătrunde pînă la Brăila; tot el mi-a cerut să dau din vasele și materialul rulant și locomotive, cota–corespunzătoare teritoriului ocupat (deci nu cedat, n.n.). *Rușii au ocupat cu forța insulele din brațul Chilia*, în decembrie 1940 și s-a încercat să se pătrundă cu forța în canalul Sulina, la 2 ianuarie 1941. Toate aceste acte de agresiune erau cunoscute de miniștrii Angliei și USA. Din iulie 1940 pînă în iunie 1941, actele de agresiune sovietice, începute în 1940, au continuat. Deci, în iunie 1941, România a trecut împreună cu Germania la ofensivă, continuînd, astfel, războiul împotriva Sovietelor, început în 1940".

O teză stalinistă

Faptele dezmint teza stalinistă, însușită și de comuniștii români din anii '40 –'50, potrivit căreia „agresorii români" și germani au atacat „în mod perfid", la 22 iunie 1941, URSS, declanșînd războiul antisovietic. Teza este repusă pe tapet, după ani și ani, acum, la București, de către cine nu te aștepți, chiar de unii factori politici români, care admit cu dezinvoltură că Pactul Ribbentrop–Molotov ar fi fost „denunțat", pierzîndu-și astfel valabilitatea la data cînd a fost declanșată ofensiva germano–română împotriva URSS.

În fapt, România, așa cum am văzut, se afla, la 22 iunie 1941, antrenată de una singură în război cu URSS încă din iunie 1940, acțiunea comună româno–germană fiind în realitate, pentru România, trecerea de la defensivă la ofensivă pentru eliberarea pămîntului românesc dintre Prut și Nistru, ocupat de colosul de la Răsărit.

Nu a existat nici o înțelegere, în sensul de acord, între Antonescu și Hitler, cum pretinde partea ucraineană, probabil informată „dezinteresat" de Moscova. Ca militar, Antonescu a crezut că e suficientă onoarea lui de ofițer și, ca și colegul său finlandez, mareșalul Manerheim, *nu a încheiat o înțelegere, un acord cu Germania, privind alianța româno–germană în timpul războiului cu sovieticii și, în special, asupra rezultatelor acesteia, în caz de victorie.* Nu este prea greu de imaginat ce deziluzie ar fi fost pentru cei doi politicieni de ocazie, cum au fost mareșalii Antonescu și Manerheim, atitudinea postbelică a unei Germanii victorioase!

În calitatea pe care și-a arogat-o de „continuator" al URSS (un fel de „supersuccesor"), părții ruse la negocierile cu partea română privind finalizarea proiectului Tratatului politic de bază îi lipsește, deci, temeiul juridic de a se deroba de condamnarea Pactului de neagresiune germano–sovietic din 23 august 1939 și de prevederile actului adițional secret al acestuia . Este de subliniat, în context, că părții ruse îi este, de asemenea, opozabilă, ca și Ucrainei de altfel, ca succesoare a URSS, Hotărîrea Sovietului Suprem al Uniuni Sovietice, prin care Pactul Ribbentrop–Molotov a fost calificat nul și neavenit *ab initio,* cu toate consecințele ce decurg din acest act politic. ■

Suveranul României (al șaselea din stînga) inspectează frontul din est

• istoria prin cititorii „Dosarelor Istoriei“ • istoria prin cititorii „Dosarelor Istoriei“ •

Inaugurăm în acest număr (cu scuzele de rigoare pentru întîrziere) pagina de dialog cu cititorii. Mai mult, pornind de la obiectivele declarate încă de la primul număr al revistei, am considerat că este necesar să inițiem aceste discuții, de la distanță, cu „Măria Sa“ Cititorul.

Titlul rubricii este inspirat de cel al lucrării lui Nicolae Iorga, ***Istoria țării prin cei mici*** *(mici, dar cît de importanți!); așteptăm, așadar, de la cititorii noștri nu numai sugestii și critici, dar și informații și puncte noi de vedere care să se constituie în adevărate contribuții de istorie. Oricît de mărunte!*

• **Prof. Mihai Derdena, Bragadiru, SAI:** informațiile trimise de dumneavoastră au ajuns la autorul articolului, prof. C. Troncotă, care ne-a asigurat că va ține cont de ele într-o viitoare abordare a temei respective.

• **Col. (r) Aurelian Tufescu, București**: dorința dumneavoastră, precum observați, v-a fost îndeplinită. Mulțumim pentru prezicările făcute, cu atît mai mult cu cît ele dau imaginea unui adevărat cunoscător al problemei respective.

• **H. Tudor, Ploiești:** am luat cunoștință de nemulțumirile provocate de „dezordinea“ din paginile numărului respectiv al revistei (un accident nedorit, pentru care ne cerem scuze!). Am intervenit imediat în această direcție la tipografie. Oricum, nu vă cerem decît puțină înțelegere, avînd în vedere tinerețea publicației noastre. Vă asigurăm că, în viitor, vom remedia prompt orice defecțiune similară. Nădăjduim ca incidentul produs să nu afecteze statutul de cititor fidel al revistei noastre. Mulțumim pentru înțelegere.

• **Raluca Biscărean, Hunedoara:** mulțumiri pentru aprecierile făcute la adresa revistei. Ne bucurăm că , număr de număr, ea pasionează familia dvs. Ne vom strădui să menținem ștacheta ridicată în privința calității materialelor.

• **Ștefan Ioan, Constanța:** vă mulțumim pentru materialul referitor la generalul Nicolae Dragomir. Cercetătorii militari, care colaborează la revista noastră, vor ține cont de el.

• **Alin Savu, București:** într-adevăr, asta ne străduim și noi să facem. Dumneavoastră, cititorii, sînteți cei mai în măsură să apreciați munca noastră. În privința sprijinului material și moral, vă asigurăm că el există. Dacă la aceasta adăugați entuziasmul redacției și al distinșilor noștri colaboratori, puteți fi liniștit: „Dosarele Istoriei“ vor fi mereu în slujba adevărului istoric.

• **Prof. Teodor A. Popescu, Borșa, Maramureș:** mulțumiri pentru urările făcute. La rîndul nostru, vi le întoarcem. Mai scrieți-ne!

• **Mircea I. Ion Andreican , Arad:** aprecierile dumneavoastră ne măgulesc, iar sugestiile sînt interesante și promitem să ținem cont de ele.

• **Ștefan Nicolae Făulete, Costești, Vîlcea:** în catalogul publicațiilor veți găsi revista noastră la poziția 4.396. Soluția — abonamentul anual!

• **Nicolae Spântulescu, Dumbrăveni, Vrancea:** mulțumiri pentru cuvintele bune la adresa noastră. În mod cert, veți găsi în paginile revistei toate informațiile necesare lucrării dumneavoastră.

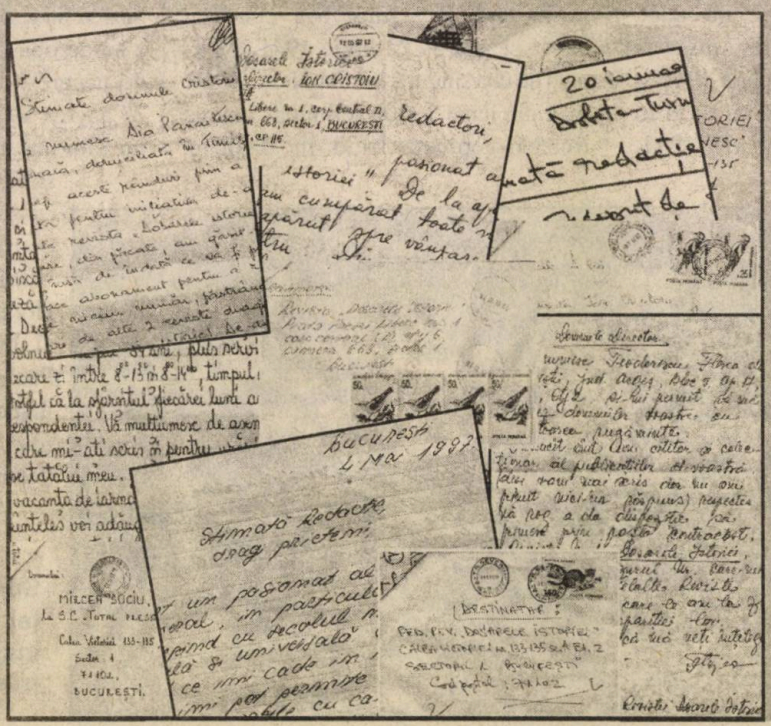

Aceleași mulțumiri — și asigurări că nu le vom înșela așteptările — următorilor apropiați și fideli cititori: **Dumitru Bădescu (București), Mihaela–Cristofora Iordăchescu (Onești, Bacău), Liviu Iritz (Focșani), Eugen Popescu Jianu (Recaș, Timiș), Dumitru Dima (Brăila), Ștefan Ioan Davidescu (Constanța) și,** ***last but not least*****, Răzvan Vintilă (București).** ■

Laurențiu PANAITE

TELE 7abc

Continuă serialele tale preferate

Clientul

Duminică, ora 21.40

Realizat după best-seller-ul cu același nume de John Grisham și urmînd ecranizării de mare succes cu Susan Sarandon și Tommy Lee Jones, *„Clientul"* este un serial de ultimă oră. Eroina filmului este Reggie Love, o avocată inimoasă care se luptă pentru copiii năpăstuiți de soartă. Trecutul ei nu prea fericit (fostă alcoolică, și divorțată, cu doi copii) a învățat-o să nu se dea bătută și să-i ajute pe toți cei în dificultate, indiferent de natura cazului și chiar riscîndu-și propria carieră. Un serial bine conceput, plin de suspans și încărcătură psihologică, ca de altfel toate romanele lui Grisham, *„Clientul"* vă oferă mai mult decît un film obișnuit. Cu: Jobeth Williams (nominalizare pentru Oscar), John Heard, Polly Holliday (de cinci ori nominalizată pentru Emmy și de două ori cîștigătoare a Globului de Aur).

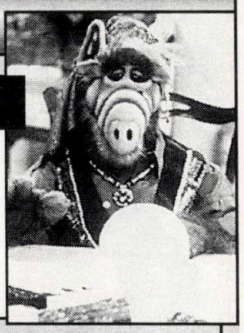

Alf

Luni – Joi, ora 18.30

O comedie savuroasă realizată de Tom Patchett și Jan Tarses, creatorii scenariilor de mare succes: The Great Muppets Caper și The Muppets Take Manhattan. Sosit de pe planeta Malmac, direct pe acoperișul garajului lui Willie Tanner, Alf, cel mai simpatic extraterestru *„întîlnit vreodată"*, cu maniere nu prea elegante, dar cu inima largă, inteligent și temperamental, este adoptat de toți membrii familiei Tanner, fără excepții. Cu: Max Wright, Anne Shedeen, Andrea Elson și Benji Gregory.

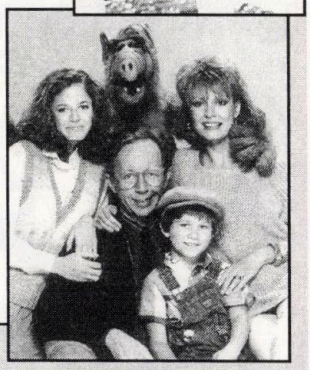

Lucy Show

Sîmbătă – ora 17.00

Comedie de situație, cu Lucille Ball.

Hotel

Sîmbătă – Duminică, ora 11.45

Genul dramă, cu Bette Davis în episodul pilot. Avînd la bază romanul celebrului scriitor american Arthur Hailey (Aeroportul, Roțile), serialul se desfășoară în cel mai elegant hotel din San Francisco, St. Gregory. Aici vom fi martorii celor mai variate și surprinzătoare întîmplări atît din viața personalului, cît și din cea a clienților marelui hotel. Fiecare episod conține două sau trei întîmplări de sine stătătoare. Cu: James Brolin, Connie Sellecca, Shari Belafonte-Harper, Shea Farrell.

Murphy Brown

Duminică, ora 22.30

O comedie spumoasă cu Candice Bergen în rolul principal. Protagonista, o superprofesionistă de televiziune, cu o reputație de ziarist incomod, nu-și poate controla cu același aplomb și viața personală. Mult umor de cea mai bună calitate, într-un serial de tip SIT COM.

Cele două Diane

Luni – Vineri, ora 15.40

Reîntîlnirea după mulți ani a celor două Diane – mamă și fiică –, despărțite de soarta nemiloasă, dă naștere la o urzeală fascinantă de intrigi, pasiuni arzătoare, răzbunări, trădare și mister, cum numai în telenovele mai poți vedea. Nu trebuie să ratați nici un episod din acest serial.

Familia Walton

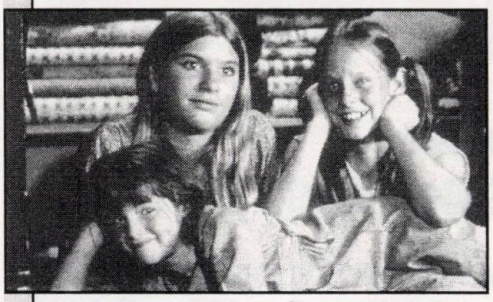

Luni, Marți – ora 20.00

Cîștigător a 13 premii Emmy, serialul prezintă independența, tenacitatea și solidaritatea descendenților primilor fermieri americani. El urmărește existența familiei Walton pe durata a patru generații, începînd din anii depresiunii economice pînă la cel de-al doilea război mondial. În rolul lui Ben Walton, cunoscutul actor Eric Scott.

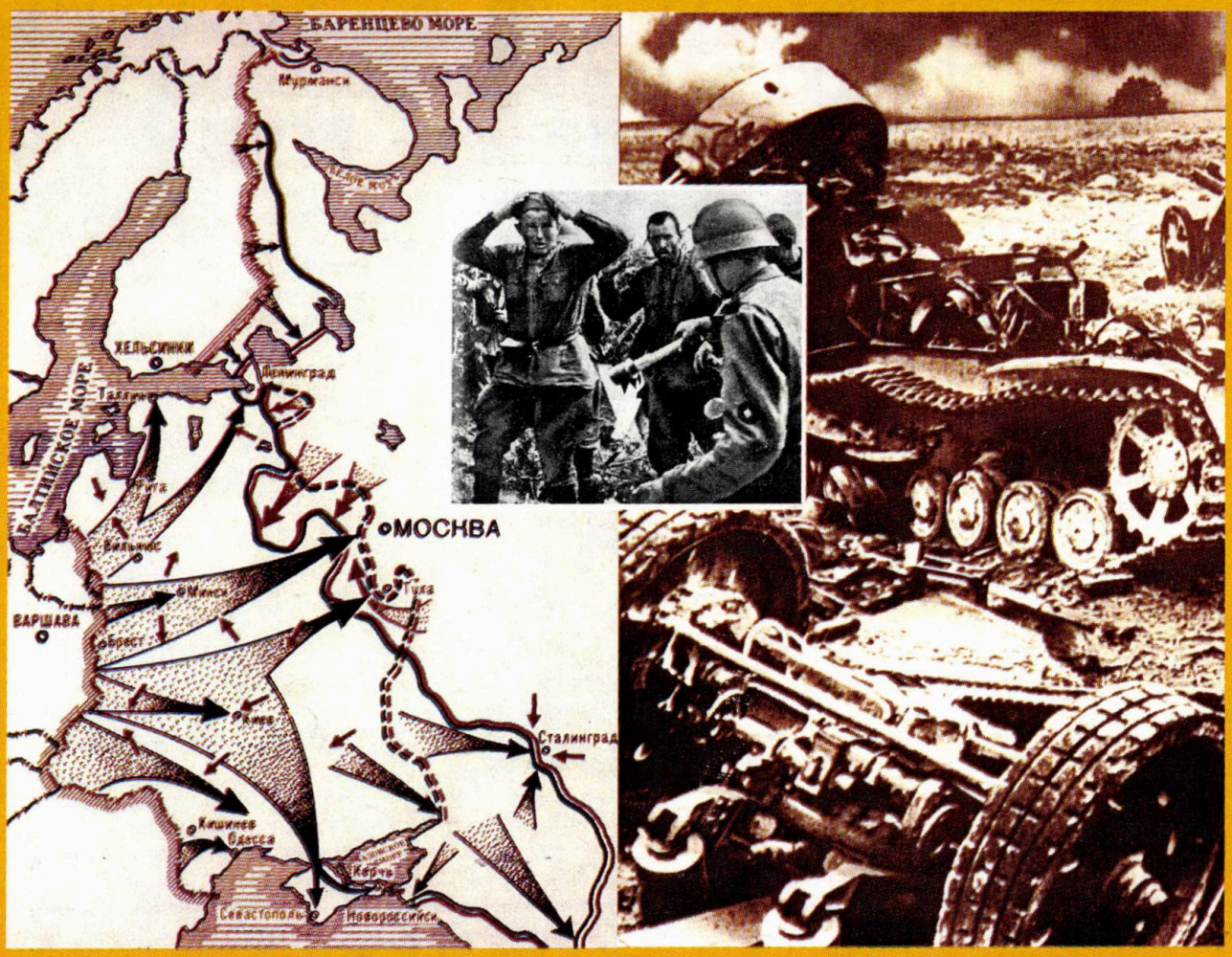

Citiți în numărul următor al revistei

DOSARELE ISTORIEI

China comunistă: de la Mao la Deng (1949–1997)

- Cartea chineză după al doilea război mondial
- Mao Zedong, zeul din Beijing
- China și războiul din Coreea
- O starletă, împărăteasa roșie a Chinei
- Conflictul sino-sovietic și „filiera" română
- De la Kennedy la Nixon: Casa Albă caută drumul mătăsii
- Hong Kong, poarta capitalistă a Chinei comuniste

Preț 6.000 lei

An. II, nr. 6(11), 1997

DOSARELE ISTORIEI

Director: ION CRISTOIU

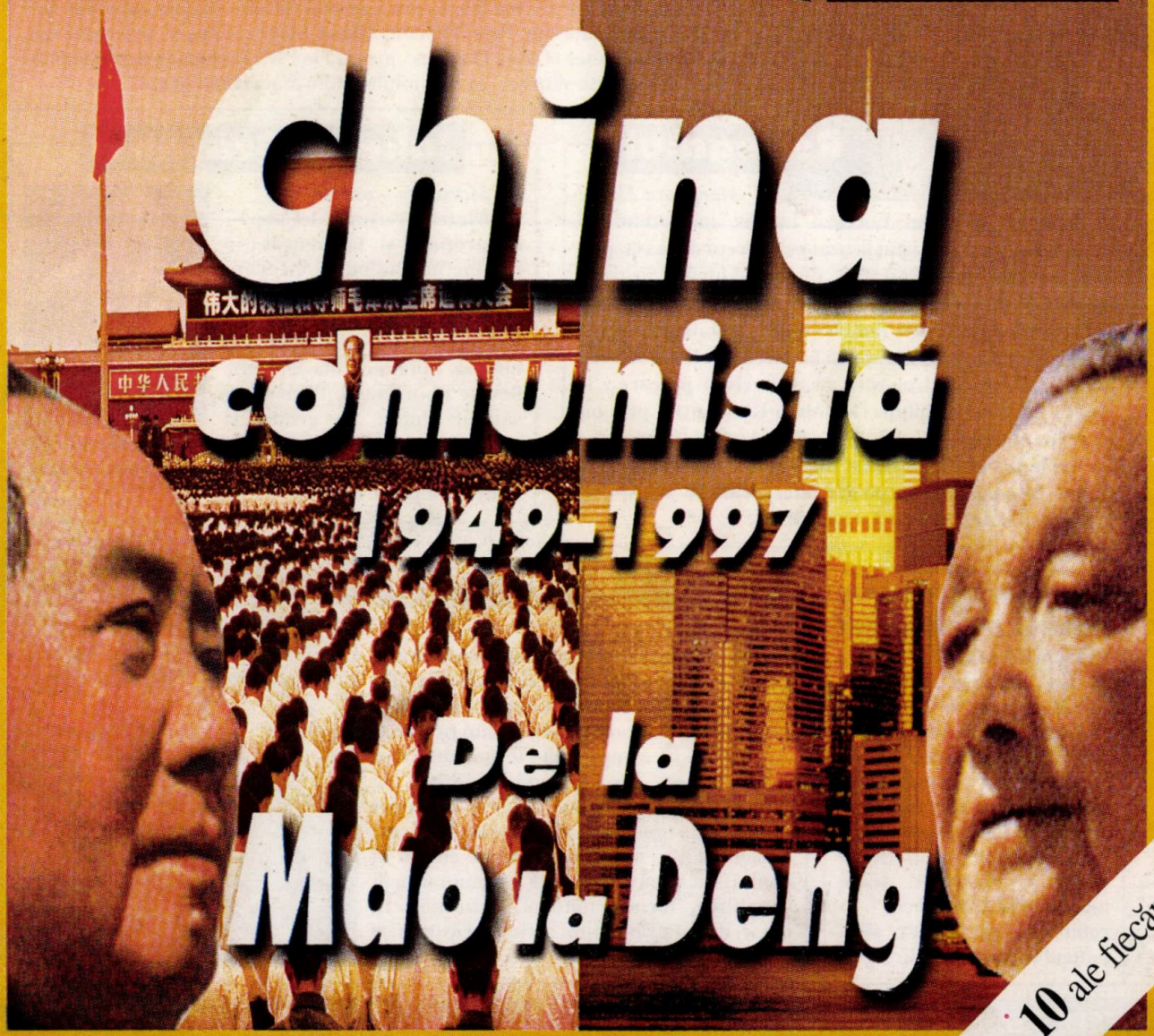

china comunistă 1949-1997

De la Mao la Deng

Apare în 10 ale fiecărei luni

Serialele tale preferate la TELE 7abc

MacGyver

Miercuri, ora 21.50

MacGyver (Richard Dean Anderson) iese din tiparele eroului clasic al serialului de acțiune. El este mai degrabă un „cavaler rătăcitor" al timpurilor moderne. Violența și soluțiile radicale nu intră în arsenalul său de luptă împotriva răufăcătorilor. În schimb, ingeniozitatea, inteligența și talentul de a improviza îl scot din cele mai dificile situații, aparent fără ieșire. Împreună cu: Pete Thorton (Dana Elcar), șeful și prietenul său, Nikki Carpanter (Elissa Davalos), avocată la FBI, formează o echipă plină de originalitate și umor, ce va anihila multe afaceri necurate.

Renegatul

Marți, ora 21.55

În rolul principal Lorenzo Lamas, interpretul lui Reno Raines, ex-polițistul acuzat pe nedrept de asasinarea unui coleg corupt și care fuge de brațul lung al justiției. Sperînd că într-o bună zi se va face dreptate, Reno devine vînător de recompense, fiind el însuși vînat de poliție. Un serial seducător prin curajul și farmecul lui Reno Raines, prin loialitatea și dragostea nemărturisită pe care i le poartă Chayenne Phillips (Kathleen Kinmont) și prin talentul de afacerist al lui Bobby – Șase Asasini (Branscome Richmond). Nu trebuie uitat nici maleficul personaj Don Dixon, locotenentul de poliție interpretat de însuși creatorul serialului, Steven J. Cannell.

Jake și Grăsanul

Marți, Joi – ora 11.05

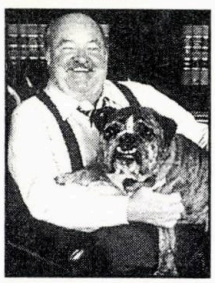

Marele procuror McCabe — la propriu și la figurat — rămîne în continuare incoruptibil și de neclintit în principiile sale. Singurul capabil să-l îmbuneze este simpaticul său buldog, în fața căruia McCabe devine un mielușel. Partenerul său în lupta cu crima și corupția este șarmantul, rafinatul, dar și supereficientul detectiv Jake Styles, la zîmbetul căruia nici o femeie nu poate rezista.

Dragă John

Sîmbătă, ora 14.30

Un bărbat divorțat recent și lipsit de confortul conjugal face eforturi disperate să se adapteze noilor întîmplări. O comedie delicioasă despre cît de greu este să-ți refaci viața după un eșec, luînd totul de la capăt și încercînd toate metodele de „tratament". În rolul lui John Lacey, simpaticul actor Judd Hirsch.

Kung Fu II

Joi, ora 21.50

Continuarea legendei lui Kwai Chang Caine și a tradiției preoților shaolin. De data aceasta, David Carradine interpretează rolul nepotului celebrului personaj din KUNG FU. Împreună cu fiul său Peter (Chris Poter), regăsit după mulți ani de căutări, luptă împotriva crimei și corupției ce amenință orașul, cu alte metode decît cele clasice folosite de poliție. Fiecare episod al noului serial vă captivează nu numai prin simplitate, farmec natural, prin umorul firesc, dar și prin multă acțiune, răsturnări de situație și mai ales suspans.

Sumar
nr. 6 (11) • 1997

China comunistă: De la Mao la Deng (1949–1997)

(Communist China: From Mao to Deng)

Ion CRISTOIU

Cea de a doua trezire a Chinei 2
China's second awakening

Mihail E. IONESCU

China după revoluția roșie.....4
China after the Red Revolution
Documentar: Mao Zedong, „Marele Cîrmaci" (Jacqueline ENACHE).....9
Documentary: Mao Zedong, the Great Leader

Louis ULRICH

China maoistă și criza destalinizării ...11
The People's China and the de-stalinisation crisis
Documentar: Războiul din Coreea: intervenția chineză (George MOGOȘANU) 16
Documentary: The Korean War, China's intervention
Documentar: Campania din India, 1962 (G.M.).....18
Documentary: The War with India, 1962

Laurențiu PANAITE

Partenerul regăsit: RP Chineză și Statele Unite ale Americii.....19
Regained partners: People's Republic of China and The United States of America
Documentar: China–URSS: granița fierbinte (1969–1973) (G. M.) 22
Documentary: China – USSR: The hot border

Tiberiu TĂNASE

„Un socialism pentru 100 de ani" 25
"A Socialism for 100 years"
Documentar: Zhou Enlai (J. E.).....27
Documentary: Zhou Enlai, the great reconciliator

Ilie VASILE–DRUGAN

Hong Kong, Taiwan, Tibet 28

Documentar: Deng Xiaoping, marele reformator (J. E.) 32
Documentary: Deng Xiaoping, the great reformer

Ion BUZATU

RP Chineză — o superputere pentru mileniul trei 34
People's Republic of China — a superpower for the third millenium

Mircea SUCIU

„Prima țară străină pe care am văzut-o a fost China, primul lider de talie mondială pe care l-am întîlnit a fost Mao" (Interviu cu Corneliu Mănescu) 37
"China was the first foreign country I visited, Mao was the first world-scale leader I met" (An interview with Corneliu Mănescu)

Ovidiu BOZGAN

China și „duelul" româno-sovietic la începutul anilor '60.....42
China and the Romanian–Soviet "duel" in the early 60's

Florin CONSTANTINIU

Revoluția culturală maoistă și minirevoluția culturală ceaușistă 51
Mao's cultural revolution and Ceausescu's cultural mini–revolution

Paul NICULESCU–MIZIL

„Un mare om al secolului nostru".....55
"A great man of our century"

Mircea CHIRIȚOIU

Ecoul românesc al polemicii sovieto-chineze.....60
Romania's perception of the Soviet–Chinese dispute

În atenția cititorilor

- În catalogul publicațiilor, **„Dosarele Istoriei"** figurează la **poziția 4.396**
- Abonamentele se fac și prin **Trustul de Presă „Național"** — tel. 092.294.994; fax 223.49.39

Național

- **IMPORTANT! Costul abonamentelor rămîne neschimbat, cu excepția taxelor poștale!**
- Costul abonamentelor (4.000 lei/exemplar, plus 600 lei taxe poștale):
  3 luni: 13.800 lei • 6 luni: 27.600 lei • 12 luni: 55.200 lei
- Sumele se depun la BANCOREX, Filiala Victoria, cont 300.809.009.665.700.008
- Pentru străinătate:
  3 luni: 45 USD / 67 DM • 6 luni: 90 USD / 134 DM • 12 luni: 180 USD / 268 DM
- Sumele se depun la BANCOREX, Filiala Victoria, cont 460.809.009.665.730.007

DOSARELE ISTORIEI

Director
Ion CRISTOIU

Redactor-șef
Mircea SUCIU

Secretar științific
Laurențiu PANAITE

Consilieri redacționali
Pierre du BOIS (Institutul Universitar de Înalte Studii Internaționale, Geneva),
Gheorghe BUZATU (Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Iași),
Radu CIUCEANU (Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București),
Mircea CHIRIȚOIU (Arhivele Militare ale Statului Major General, București),
Florin CONSTANTINIU (Institutul de Istorie „N. Iorga", București),
Dennis DELETANT (Institutul de Studii Slavone și Est-Europene, Universitatea din Londra),
Mihail E. IONESCU (Școala Națională de Științe Politice și Administrative, București),
Robert LEVY (Universitatea California din Los Angeles),
Adrian POP (Facultatea de Științe Politice și Administrative, București),
Stelian TĂNASE (Facultatea de Științe Politice și Administrative, Universitatea București),
Vladimir TISMĂNEANU (Universitatea din Maryland)
Cristian TRONCOTĂ (Institutul Național de Informații, București)

Publicație lunară editată de SC Evenimentul Românesc

Președinte executiv
Ion CRISTOIU

Director economic
Ionel VLAD

Redacția
Piața Presei Libere nr. 1, corp central (D), et. 6, cam. 663, sector 1, București
OP 33, CP 115
Tel.: **(004)(01) 223.15.10, 223.15.20, 223.15.30, 223.15.40/int. 1514**
Fax: **(004)(01) 222.24.05**

Tehnoredactare computerizată SC Evenimentul Românesc

Coperta: Ștefan CIOS (consilier artistic)

Fotoreporter: Irina PROSAN

Tipar: SC Miron Group SRL, București

Difuzare: Trustul de Presă „Național"

Editura Evenimentul Românesc

Cea de a doua trezire a Chinei

Ion CRISTOIU

„Quand la Chine s'éveillera... / Le monde tremblera" (Cînd China se va trezi / Lumea se va cutremura). Plecînd de la acest dicton, atribuit lui Napoleon, cunoscutul sinolog Alain Peyreffitte a scris și publicat, în 1973, volumul *Quand la Chine s'eveillera*. Cum ne îndeamnă și titlul, cartea se vrea un șir de ipoteze despre ce se va întîmpla cu lumea în clipa cînd China se va trezi. 23 de ani mai tîrziu, în 1996, Alain Peyreffitte va scrie și tipări volumul *La Chine s'est éveillé* (China s-a trezit). Titlul n-are nevoie de prea multe lămuriri. Potrivit autorului, China s-a trezit. Altfel spus, imperiul Dragonului s-a pus în mișcare. China cunoaște un ritm de dezvoltare halucinant. Prin zonele libere, ea poate rivaliza cu orice țară supermodernizată. Așadar, după Peyreffitte, China s-a trezit. Și dacă dictonul napoleonian conține o unghie de adevăr e de așteptat ca lumea să se cutremure. Iată însă că acest lucru nu se întîmplă. Lumea, adică Planeta, își vede mai departe de treburi. E drept, din cînd în cînd mai aruncă cîte o privire spre țara ale cărei hotare țin, ca într-un pîntece geografic stînd să plesnească, peste un miliard de suflete. Acolo, în Răsăritul depărtat, zgîrie-norii cresc într-o zi cît altele într-un an. Podurile se aruncă peste fluvii cu iuțeala unor punți atîrnate peste pîrîiașe. Și, cu toate acestea, nimeni nu se neliniștește pînă la tremuratul de frică. Se înșeală Alain Peyreffitte afirmînd că imperiul s-a deșteptat din amorțire? E dictonul napoleonian doar o metaforă, pe care noi, însă, opaci la poezie, o luăm drept învățătură? Răspunsul trebuie căutat în sensurile veritabile ale formulei *s-a trezit*. Într-adevăr, China s-a trezit. Prin aceasta trebuie să înțelegem nu atît febra modernizării, nu atît adaptarea socialismului la legile economiei de piață, dînd naștere, cum spun unii, unui caprovarzism poreclit capitalism cu față umană, cît mai ales conștiința măreției sale. Din acest punct de vedere, titlul cărții lui Alain Peyreffitte e nițel șui. Da. Într-adevăr, China s-a trezit. Dar nu în ultimii ani, cînd sub conducerea genialului Deng, ea a prins o impresionantă viteză a dezvoltării. Trezirea Chinei a avut loc în toamna lui 1961, cînd divorțul de URSS, îndelung pregătit în culise, a devenit oficial. Într-o carte recent apărută la Paris (Ed. Grasset), *Ultimul imperiu (Secolul XXI va fi american?)*, Paul-Marie de La Gorce identifică ruptura dintre China și URSS drept debutul lungului și complicatului proces istoric de prăbușirea comunismului. Pe ce se bazează o asemenea asertiune? Pe un raționament: *„Care era semnul distinctiv al aventurii comuniste, începute în 1917, și care s-a dezvoltat apoi pînă la a arunca un sfert din omenire în același lagăr, prelungit, prin partidele sau organizațiile revoluționare, în cea mai mare parte a statelor capitaliste? Era unitatea lagărului. Ea pretindea a antrena lumea întreagă, peste frontiere, într-o aceeași aventură inspirată de aceeași doctrină, urmărind același scop, însuflețită de același vis, supusă aceleeași discipline, practicînd aceeași strategie, supunîndu-se acelorași șefi sau aceluiaș șef, care a fost mult timp Stalin. Fără această unitate, întreprinderea comunistă își pierdea specificitatea. Ceea ce avea să se întîmple cînd China și URSS se ridicară una împotriva celeilalte, pentru ca, la puțin timp, să se excomunice reciproc"*.

Ce-l face pe autor să creadă că divorțul dintre China și URSS a fost începutul sfîrșitului pentru comunism? Faptul că această ruptură denunța eșecul practic al utopiei comuniste. Utopie ce avea, printre fundamente, nu numai frățietatea cetățenilor unei țări, dar și frățietatea universală. Potrivit lui Paul-Marie de La Gorce, comunismul s-a vrut, la nivel planetar, dispariția certurilor și războaielor dintre națiuni pentru supremație, corespondent în plan mondial al lichidării lui *homo homini lupus*. Subiectul cărții nu-l constituie însă China. Divorțul sino-sovietic e remarcat în contextul unei nemiloase analize a procesului de fărîmare a comunismului, proces care a lăsat locul gol pentru hegemonia planetară a Americii, numită de Paul-Marie de La Gorce *Ultimul imperiu* din istoria universală. Dacă ar fi stăruit asupra rupturii, autorul s-ar fi văzut obligat să evidențieze drept cauză principală *trezirea Chinei*. E deja un adevăr banal al istoriei contemporane că divorțul dintre China și URSS și-a avut punctul de plecare în tresărirea de orgoliu a imperiului simbolizat de Dragon. Pînă la ora rupturii, China s-a supus Rusici. Contrar teoriilor, comunismul n-a fost, în practică,

o nouă religie universală. A fost, cum istoria ne-o demonstrează, o formă de hegemonie a unei țări asupra altor țări ale lumii. Hegemonie îmbrățișînd diferite forme: de la colonizarea sălbatică a țărilor europene pînă la subordonarea unor uriașe imperii, precum China. Cearta dintre Beijing și Moscova s-a iscat dintr-o contradicție de interese: trezit la conștiința de mare putere, beneficiar al unei istorii multimilenare, Imperiul chinez a cerut Rusiei să-i fie egal. Rusia nici n-a vrut să audă de așa ceva. Conflictul de orgolii naționale și-a găsit transfigurarea mascată în conflictul ideologic. Beijingul a lansat teza căilor diferite de construire a socialismului. Moscova i-a răspuns că există o singură formulă: cea a URSS. Nu de dragul căilor s-au ciondănit cele două superputeri comuniste, ci de dragul orgoliului național. Proclamînd dreptul fiecărei țări de a-și alege singură calea de terecere de la capitalism la socialism, China și-a cerut dreptul de a nu mai sta în umbra unei puteri hegemonice. Aceasta deoarece ea se trezise.

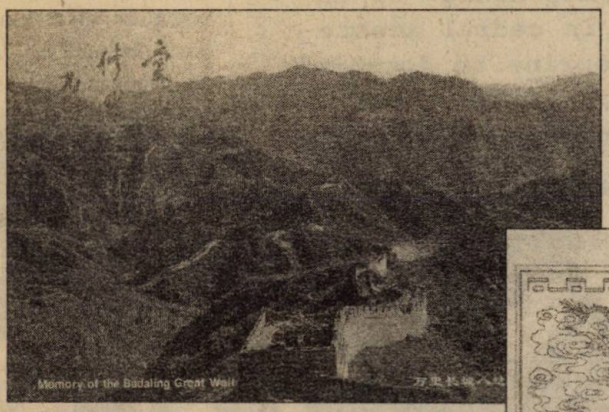

Aversul (dreapa) și reversul diplomei obținute de Ion Cristoiu pentru atingerea celei mai înalte cote a Marelui Zid Chinezesc (25.XI.1996)

De la schisma sino-sovietică au trecut aproape patru decenii. China s-a trezit prin raportare la Rusia. Prăbușirea URSS a făcut superfluă bătălia Beijingului împotriva pretențiilor de hegemonie ale Moscovei. Acum, China pare a se trezi din nou. Nu însă în sensul însă preconizat de Alain Peyreffitte, cel de modernizare, de dezvoltare uluitoare, ci în sensul lansat de Paul-Marie de La Gorce: iritarea față de ifosele de hegemonie ale unei alte puteri: SUA. Nu sînt deloc întîmplătoare în acest sens o serie de fapte petrecute în ultimul timp. Recent, China a înregistrat un *best-seller*. Poartă titlul *Cînd China spune nu*. Deși negată oficial, cartea s-a bucurat, în China, de o audiență uriașă. Ținta ei? Bătălia împotriva hegemoniei americane. O bătălie împinsă pînă acolo încît autorii consideră societatea chineză superioară celei americane. Chiar în prefața cărții, semnatarii susțin că un copil chinez e superior unuia american prin faptul că, spre deosebire de micul cetățean al SUA, el, micuțul chinez, își poate permite să fure mere. Sub același semn, al trezirii orgoliului național stă și impresionanta dezvoltare economică a Chinei. Procesul nu pare a fi animat de grija ca poporul chinez să trăiască mai bine. La temelia lui stă orgoliul conducerii chineze de a avea cu ce se făli în fața Planetei. De-a lungul călătoriei la Shangai am auzit, repetată de zeci de ori, afirmația vanitoasă: iată cel mai înalt turn din Asia! În prezent se construiește unul care va fi cel mai înalt din lume. Dacă uriașul ritm de dezvoltare n-ar viza altceva decît orgoliul imperial chinez, atunci mai mult ca sigur ar trebui ca întreaga suprafață a Chinei să facă obiectul unei dezvoltări egale. Între unele locuri din China — Beijing, Shngai, Guanzhou — și restul țării se întinde însă o prăpastie. Dacă dezvoltarea n-ar fi avut drept temei nevoia de a avea cu ce se mîndri, China ar fi preferat unei modernizări spectaculoase a doar cîtorva zone, o dezvoltare mai puțin strălucitoare a întregii țări. Nu în ultimul rînd, printre argumentele celei de a doua treziri a Chinei trebuie menționată Declarația comună ruso-chineză împotriva hegemoniei americane. Opinie ce se poate întîlni și în documentele recentei întîlniri la nivel înalt dintre conducerea chineză și cea franceză.

China s-a trezit, întîia oară, împotriva hegemoniei URSS. Acum, s-a trezit a doua oară și împotriva hegemoniei Americii. Urmare a primei treziri a Chinei, URSS și-a pierdut locul de hegemon al spațiului comunist. Întrebarea e: va determina cea de a doua trezire a Chinei pierderea de către America a rolului de hegemon în spațiul planetar? La această întrebare, omenirea ar fi cazul să tremure. ■

Un alt fel de comunism

China după revoluția roșie

Mihail E. IONESCU

Poate nici o altă țară nu a avut o evoluție atît de enigmatică precum China secolului XX. Cu deosebire după cel de-al doilea război mondial, China a dobîndit o statură impresionantă în arena internațională și „mișcările" ei au determinat adevărate seisme în cadrul acesteia. Nu numai ceea ce a întreprins în domeniul relațiilor internaționale, ci inclusiv ceea ce a demarat ca reformulare a propriei societăți.

Cu răsuflarea tăiată

Cînd Mao Zedong a lansat Revoluția Culturală, în 1965, lumea a rămas cu răsuflarea tăiată nu doar pentru că a aflat despre milioane de victime recunoscute cu franchețe de liderul Beijingului (într-o convorbire privată, cîțiva ani mai tîrziu, cu împăratul de atunci al Etiopiei, Haille Selasie), ci pentru că a realizat că se află în fața unui experiment de atît de uriașe dimensiuni încît zvîcnirile „guevariste", înregistrate ici-colo, ori „primăverile europene", doborîte sub șenile de tancuri intervenționiste, păreau încercări de reformă provinciale. Mai mult, atunci cînd, în 1979, liderul — pînă atunci ostracizat — Deng Xiaoping a lansat „Cele Patru Modernizări", impactul unei astfel de acțiuni a depășit cu siguranță tensiunea intervenită în arena internațională din cauza ocupației sovietice a Afganistanului (decembrie 1979). Pentru că o asemenea decizie nu punea sub semnul îndoielii definitive doar sistemul comunist de sorginte sovietică, ci tindea să proiecteze China Populară ca unul dintre actorii majori ai scenei internaționale către sfîrșitul secolului. Că percepția a fost cea corectă este chiar faptul că, sub povara de a susține *challenge*-ul chinez, URSS s-a prăbușit, iar acum, înainte de sfîrșitul mileniului, RP Chineză este percepută de către SUA — veritabil hegemon al sistemului de state — drept o amenințare de prim-rang.

Beijing, 1 octombrie 1949: Mao Zedong anunță nașterea RP Chineze

Cum se explică această influență fără egal a Chinei comuniste în arena internațională? Este ea oare explicabilă doar prin uriașa masă demografică aparținătoare la marea și unica civilizație chineză? Ori este semnul unei mutații cu adevărat istorice a centrului politicii mondiale dinspre Euroamerica către spațiul Asia–Pacific? Miracolul Chinei este inconfundabila măsură a incapacității oricărei ideologii de a supune o veche cultură și civilizație pentru care orice inovații de acest gen sînt simple „accidente de parcurs"? Este comunismul chinez cu adevărat comunism ori este numele european al unei ideologii *sui generis* secretate de civilizația chineză sub impactul modernizării și a pătrunderii vertiginoase în era informațională? Sau comunismul chinez este reflexul unei simbioze a culturii chineze, de veche dată, cu raționalismul societății occidentale europene înghețate la orizontul anului 1900 și ceva?

„Comuna din Shanghai"

În februarie 1967, atotputernicul conducător al Chinei, Mao Zedong, a convocat de urgență, în biroul său din Beijing, doi dintre cei mai dinamici lideri ai Revoluției culturale din Shanghai. Abia sosiți, aceștia au fost supuși

unui tir nimicitor de reproşuri. Acuzele de „anarhie" şi „lipsă de răspundere" au fost printre cele mai blînde cu care au fost covîrşiţi de către cel venerat ca un zeu de înregimentatul tineret al Chinei. În zadar cei doi au încercat să se dezvinovăţească invocînd una dintre numeroasele declaraţii cu care Mao înflăcărase tineretul în ultimele luni: „Lumea e a noastră, naţiunea e a noastră, societatea e a noastră". Inutil, pentru că Mao a replicat că nu-şi aminteşte defel un astfel de slogan...

Oricum, mesajul locatarului principal al „oraşului interzis" a fost imediat perceput. Gărzile Roşii, care întemeiaseră la Shanghai o „comună" comunistă după modelul celei instaurate la Paris în 1871, au trebuit să părăsească experimentul după doar 19 zile. „Comuna din Shanghai" dispărea fără urme şi acesta a fost doar începutul sfîrşirii rapide a unui mare experiment de inginerie socială — probabil cel mai mare în lumea comunistă — pe care Mao Zedong îl lansase cu cîteva luni înainte.

Practic, Revoluţia Culturală — pentru că de acest experiment este vorba — are un act de naştere precis. La 10 noiembrie 1965, într-o revistă literară din Shanghai a apărut un articol critic la adresa unei piese de teatru jucate cu cîţiva ani înainte la Beijing. În cuprinsul acestei piese, în străvechiul stil alegoric chinezesc, Mao fusese violent atacat, iar articolul critic menţionat nu făcea altceva decît să marcheze lansarea contraofensivei liderului revoluţiei chineze împotriva detractorilor săi.

Acest atac literar a fost începutul unei violente acţiuni lansate de Mao asupra birocraţiei comuniste şi — pretindea el — al primenirii societăţii şi naşterii unei noi generaţii de revoluţionari, care să transforme din temelii uriaşa civilizaţie chineză. Sloganurile lansate pentru a declanşa şi întreţine această vastă mişcare ideologică şi socială sînt grăitoare ele însele: „Trebuie să frîngem regele iadului şi să eliberăm diavolii cei mici"; „Ne trebuie oameni hotărîţi, tineri, cu puţină învăţătură, cu atitudine fermă şi experienţă politică în stare să ducă mai departe activitatea revoluţionară"; „Doborîţi pe bătrîni", „Răsturnaţi în întregime lumea veche, sfărîmaţi-o, pulverizaţi-o şi creaţi haosul — cu cît mai mare confuzie cu atît mai bine"; „Nu plivesc oare ţăranii de cîteva ori anual? Buruienile pot fi utilizate ca îngrăşămînt". Aşadar, un atac feroce asupra birocraţiei şi intelectualilor, o chemare nevoalată la un adevărat genocid social — victimele fiind identificate în „burghezie", „clase exploatatoare", „reacţionarii din Guomindang", dar şi în propriile rînduri care trebuiau „purificate" sau organizaţiile comuniste de partid care era necesar a fi „rectificate", întreaga structură socială urmînd a fi „simplificată", „trimiţînd oamenii care lucrează în birouri la nivelurile de jos". „Motoarele" acestei campanii de „primenire" socială erau clasa muncitoare — cu rol conducător în „Marea Revoluţie Culturală" şi în toate domeniile de activitate — alături de care se aflau „armata populară de eliberare" şi ţăranii „săraci şi mijlocaşi" din lumea satelor.

„Diviziile" acestui veritabil război social cu scopul împrospătării elitelor revoluţionare au fost constituite din milioanele de tineri îndoctrinaţi să recite zilnic din învăţăturile lui Mao, publicate într-un adevărat coran al unei noi şi atotstăpînitoare religii. La 18 august 1966, în celebra piaţă Tiananmen din Beijing, a avut loc prima dintre marile comuniuni ale „preoţilor" acestei mari şi neiertătoare religii, în frunte cu Mao, „marele învăţător, marele conducător, marele comandant suprem, marele cîrmaci". „Preoţii" comuniunilor des repetate au devenit Gărzile Roşii, purtătoare ale coranului roşu maoist pretutindeni şi oricînd.

În momentul „comunei din Shanghai", Mao a realizat că forţele pe care le dezlănţuise puteau să-i scape de sub control şi, în consecinţă, a hotărît încheierea experimentului. „Eu sînt mîna neagră care stîrpeşte Gărzile Roşii" a declarat Mao referindu-se la aceşti tineri care furnizaseră „carnea de tun", dar şi tunurile „Marii Revoluţii Culturale Proletare".

Interpretările acestui vast şi sîngeros experiment de inginerie

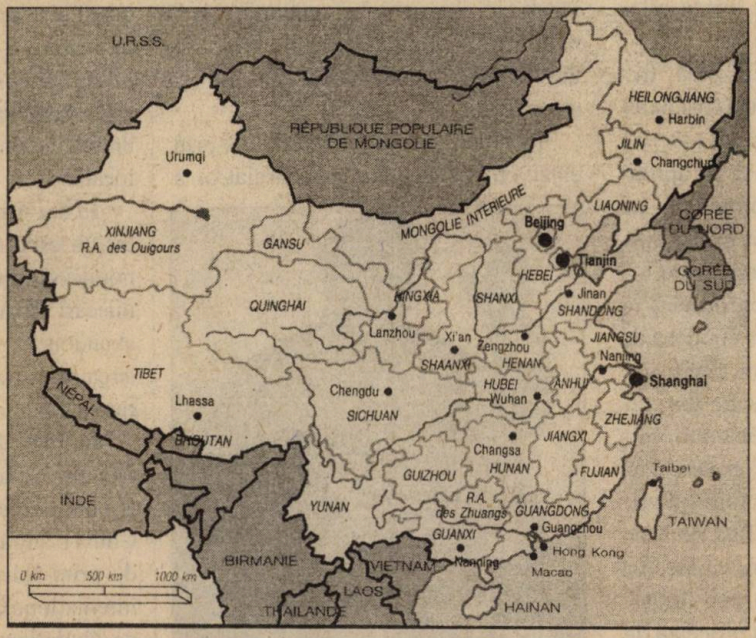

Harta RP Chineze (după „Terres d'histoire", nr. 4, 1989, p.8)

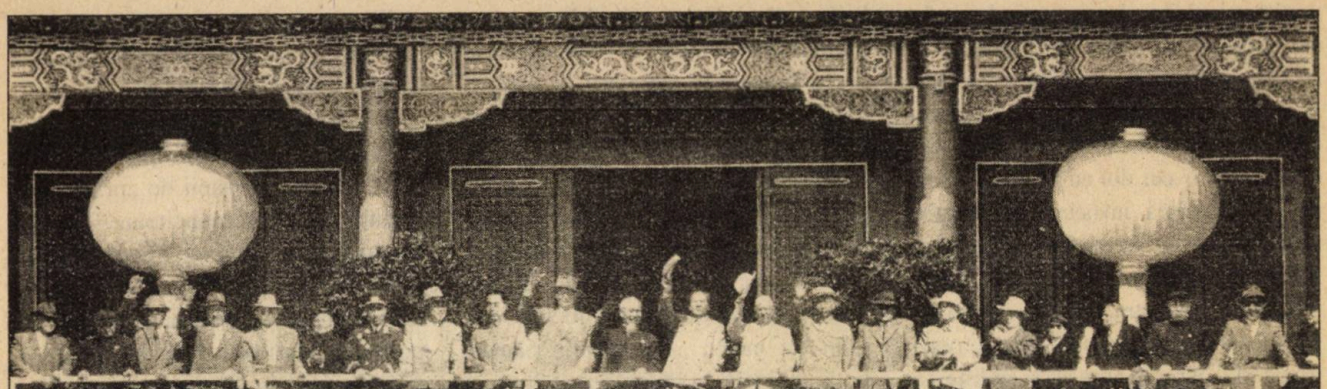

Beijing, 1 octombrie 1959. Tribuna oficială a manifestărilor organizate la împlinirea a 10 ani de la proclamarea RPC (în centru, Mao, flancat de Hruşciov şi Ho Şi Min)

socială sînt numeroase. Între ele se detaşează însă două: prima — în acest chip, Mao a dorit să elimine opoziţia care se conturase în interiorul partidului comunist împotriva politicii sale, condusă de Liu Shaoqi, pregătind astfel practic lansarea unei noi reformulări revoluţionare a societăţii chineze; cea de a doua, că astfel Mao a încercat să pregătească societatea pentru un inevitabil război cu imperialismul mondial, în frunte cu SUA, pentru aceasta recurgînd la curăţirea propriilor rînduri şi, deopotrivă, la înregimentarea şi militarizarea structurilor sociale sîngeros primenite.

Indiferent de motivaţia reală, trebuie menţionat că acesta nu a fost defel singurul experiment social pe care l-a consumat China în istoria ei de aproape jumătate de veac de comunism. La mijlocul anilor '50, cînd în URSS fusese declanşată destalinizarea, Mao s-a împotrivit din răsputeri conformării la modelul lansat de Moscova condusă de Nikita Hruşciov. Mai mult decît atît, Mao a lansat propria mişcare de „renovare revoluţionară" a societăţii, utilizînd ca vehicul al transformării partidul comunist (acum se manifestă primele semne ale opoziţiei faţă de Mao în sînul vechii gărzi, pe care va încerca să le anihileze un deceniu mai tîrziu). Deopotrivă, Mao a început procesul de înlocuire a ideologiei marxist–leniniste cu propria ideologie, proces care va cunoaşte punctul culminant în 1966, o dată cu apariţia coranului maoist, practic o culegere din „învăţăturile" liderului pentru uzul Gărzilor Roşii şi imprimate pentru prima dată în tiparniţele armatei.

În acest proces de competiţie cu varianta sovietică a liberalizării (modelul lansat de N. Hruşciov), Mao lansează celebra formulă (la începutul anului 1956): „Să lăsăm o mie de flori să înflorească". Această sintagmă înseamnă o relaxare a controlului strict ideologic al partidului comunist, mai mult încurajarea unor „şcoli" şi orientări diverse în domeniul cultural şi chiar politic.

Inevitabil, această liberalizare, prin chiar critica pe care a încurajat-o, a atins înseşi bazele sistemului comunist şi chiar supremaţia politică a lui Mao. Acesta şi-a luat, în consecinţă, măsurile de apărare. De la intelectualii vizaţi cu formula „o mie de flori" ca avangardă a schimbării, Mao se îndreaptă către masa largă a ţărănimii, iar procesul a dobîndit un nume care va rămîne în istorie: Marele Salt Înainte.

„Marele Cîrmaci"

În această nouă politică declanşată, în toamna anului 1957, colectivizarea de tip sovietic este înlocuită de modelul „comunelor", care semnifică totodată şi o anumită descentralizare administrativă. Şi alte forme de activitate economică — industrială, îndeosebi — sînt organizate pe principiul micilor unităţi destinate să încurajeze iniţiativa locală.

În doi–trei ani experimentul s-a vădit un eşec din punct de vedere economic şi, bineînţeles, a determinat şi mişcări sociale. Mao a trebuit să-l abandoneze, fără însă a renunţa la găsirea celei mai bune soluţii de regenerare a Chinei.

În fapt, Marele Salt Înainte nu a fost altceva decît reflexul în plan intern al competiţiei la scară globală pe care China o angajase cu URSS pentru rolul de prim-solist în mişcarea comunistă internaţională. Modelului hruşciovist de liberalizare a sistemului, China lui Mao îi opunea modelul Marelui Salt

Înainte, potrivit „lumii a treia", formată din societăți preponderent agrare.

Mao a murit în 1976 și cîțiva ani după aceea China a cunoscut o surdă luptă pentru putere în sferele înalte ale vechii gărzi revoluționare. În 1978, a ajuns în frunte Deng Xiaoping, un pedepsit al Revoluției Culturale din anii '65–'76. El este cel care va lansa experimentul cel mai vast și mai promițător în rezultate și care este încă în plină desfășurare.

„O revoluție fără precedent"

La doar doi ani de la moartea lui Mao, în 1978, partidul comunist a fost de acord cu lansarea variantei Deng a revoluției chineze. Economia de comandă, de tip stalinist, urma să fie reformulată potrivit principiilor pieței libere. Este ceea ce Deng a numit „socialismul cu caracteristici chinezești", adică supremația partidului unic (comunist) asupra unei societăți organizate economic pe principiile capitalismului. Ruptura cu modelul sovietic de comunism era totală și izbitoare.

Experimentul a fost numit, în stilul alegoric propriu Beijingului, „Cele Patru Modernizări" care trebuiau finalizate pînă la sfîrșitul secolului.

Potrivit lui Deng, „Cele Patru Modernizări" constituiau „o mare revoluție menită să schimbe radical situația de înapoiere economică și tehnică a țării noastre și să consolideze tot mai mult dictatura proletariatului. Dacă această revoluție își propune să determine o transformare de mari proporții a forțelor de producție apare inevitabil necesitatea de a se opera schimbări fundamentale în suprastructură, de a modifica formele de organizare și conducere din întreprinderile industriale și agricole și modalitățile conducerii de către stat a acestor întreprinderi". Modernizările priveau cele patru mari domenii: agricultura, industria, știința și tehnologia, precum și apărarea.

La moartea lui Deng, părintele și supraveghetorul acestui experiment (în februarie 1997), așadar după aproape două decade de desfășurare, celebra revistă britanică „The Economist" scria că el reprezintă „o revoluție în crearea bogăției pe o scară fără precedent în istoria modernă". Afirmația era bazată pe faptul că, în acest interval, 150–200 milioane de oameni, adică jumătate din populația Europei occidentale, au fost smulși din sărăcie absolută, iar trei pătrimi din populația Chinei, aflată în zonele rurale, și-a triplat venitul anual (atingînd 1 000 de dolari), locuitorii orașelor înregistrînd venituri și mai mari. În ultimii 15 ani, China a consemnat creșteri anuale de 9 la sută, situîndu-se astăzi în primele zece mari economii ale planetei. Un astfel de ritm al creșterii economice, proiectat la orizontul viitoarelor două decade, va face economia Chinei cea mai puternică de pe întregul glob. Deja toate marile puteri ale lumii sînt în căutarea oportunității diverse oferite de China sau vorbesc — în surdină, deocamdată — despre viitorul posibil hegemon mondial.

Cum se explică acest miracol? El a fost posibil datorită asumării politicii „porților deschise" în fața capitalului străin, China beneficiind de cele mai însemnate investiții străine dintre toate statele aflate în curs de dezvoltare. Deopotrivă, implementarea reglementărilor economiei de piață a conferit posibilitatea fructificării uriașului capital investit. Bineînțeles, sectorul privat a dobîndit o pondere tot mai însemnată în întreaga economie, în timp ce cel de stat (public) a devenit tot mai mare (dar în scădere ca putere în producerea noii bogății). Unii analiști adaugă între determinații acestui miracol faptul că uriașa transformare a fost întreprinsă dirijat și sub o conducere politică unică (a partidului comunist); altminteri, adaugă aceiași analiști, experimentul ar fi determinat o implozie a Chinei, așa cum a fost cazul Uniunii Sovietice angajate în *perestroika* și *glasnost*.

Deng, Mao și Zhou Enlai, trei nume emblematice

O solidă teorie în științele politice afirmă că liberalizarea economică (cazul experimentului Deng) este neapărat însoțită de democratizarea sistemului politic. Ceea ce s-a și întîmplat, mișcarea prodemocrație din China devenind an de an tot mai viguroasă. În noaptea de 3 spre 4 iunie 1989, printr-o represiune sîngeroasă a manifestanților prodemocrație masați în Piața Tiananmen din Beijing, liderul chinez a eliminat, cel puțin pentru o perioadă, ori-

Beijing, 1 octombrie 1959: artificii de ziua națională

ce amenințare la adresa monopolului partidului unic. Cît timp va mai putea conviețui capitalismul economic cu dictatura de clasă a proletariatului, exprimată prin monopolul partidului unic asupra puterii, rămîne o întrebare deschisă. Însăși soarta acestui uriaș experiment întreprins de China comunistă atîrna de răspunsul corect la această întrebare fundamentală.

Oricum, cel puțin deocamdată, China a devenit o preocupare pentru vecinii ei. În perioada republicii comuniste, acest uriaș stat a dat probele unui comportament „dinamic" în arena internațională. Astfel, între 1950–1953 forțele militare chineze s-au luptat în Coreea cu cele americane, în 1962 au încrucișat armele cu India, iar în 1979 au efectuat o „expediție de pedepsire" — sfîrșită dezastruos — în Vietnam. Mai recent, Beijingul nu doar că nu s-a sfiit să-și demonstreze forța în fața Taiwanului (martie 1996), care cocheta cu o independență pe care niciodată China nu i-o va recunoaște, dar și-a afirmat prioritatea asupra insulelor din Marea Chinei de Sud (reclamate și de Filipine, Vietnam, Malaezia, Taiwan și Brunei).

Mai mult decît această „moștenire", prin nimic liniștitoare pentru echilibrul regiunii — competiția Chinei cu Japonia a consumat în acest secol aproape două decenii de război — sau chiar al planetei, viitorul proiectează un stat uriaș și foarte bogat, dotat cu un arsenal militar impunător. China este posesoare de arme nucleare, lansează sateliți pe orbită, achiziționează tehnologie militară performantă pentru proiecția forței la mare distanță (avioane, submarine etc.).

Va fi China viitorului o mare putere, cu un comportament previzibil în arena internațională, legată prin mecanisme de interdependență de ceilalți actori și astfel mai puțin predispusă să-și proiecteze puterea cît mai amplu în sistemul de stat? Or China, umilită de stăpînirea străină și imperialismul occidental și japonez de la jumătatea secolului trecut și pînă la instalarea republicii comuniste — abia la 1.VII. a.c., Hong Kong a reintrat sub suveranitatea sa —, nu va rezista tentației revanșei? Mai ales că forța economică pe care i-o conferă statistica în viitor îi va putea argumenta o astfel de politică.

„Centrul lumii"

De ce comunismul chinez a recurs la experimente succesive, uriașe încercări de inginerie socială, intenționate să schimbe soarta a circa o pătrime din populația planetei? Așadar, mai întîi Marele Salt Înainte, urmat la aproape 5 ani de Revoluția Culturală. După moartea lui Mao, alți trei ani de luptă împotriva „bandei celor patru" (moștenitorii la putere ai „împăratului poporului") și apoi „Cele Patru Modernizări", pînă acum cu rezultate uimitoare.

Ceea ce este de observat mai întîi este faptul că aceste experimente erau o expresie a distanțării de comunismul de tip sovietic, a luării în răspăr a soluțiilor adoptate de acesta pentru a se moderniza. Liberalismului hrușciovist i s-a răspuns cu Marele Salt Înainte, iar Revoluția Culturală era o replică la soluția Brejnev asumată la Moscova (destindere cu Occidentul, întîi de toate). După cum experimentul lansat de Deng era indiscutabil o alternativă la stagnarea brejnevistă.

În al doilea rînd, nu se poate evita constatarea că, prin experimentele încercate, comunismul chinez încerca să ofere un model lagărului socialist și deopotrivă Lumii a treia, parte a planetei aflată în curs de dezvoltare. Astfel, China amenința rolul de „primul între egali" al Moscovei și în această realitate se află una din cauzele fundamentale ale conflictului dintre China și URSS. Întemeiat pe motivații ideologice și geopolitice, acest conflict a tins să degenereze, spre sfîrșitul anilor '60, într-un război nuclear.

Deopotrivă cu adversitatea față de URSS — inaugurată încă de la mijlocul anilor '50 —, China a etalat concomitent ostilitate față de SUA. Formula luptei împotriva „imperialismului (SUA) și hegemonismului (URSS)", lansată de Beijing, a fost îmbrățișată în cîteva rînduri (la începutul anilor '70) și de către conducerea comunistă de la București. Interpretarea maoistă a relațiilor internaționale a fost părăsită,

treptat, după februarie 1972 (cînd președintele SUA, R. M. Nixon, a vizitat China și a semnat celebrul Comunicat de la Shanghai), semnalîndu-se o politică echilibrată față de cele două superputeri ale Războiului Rece. În acest context, nu trebuie neglijată constatarea că ostilă deopotrivă SUA și URSS, cei doi poli ai Războiului Rece, și concentrată asupra ei însăși pentru a se moderniza cu orice preț, China releva o tendință naturală a „Imperiului de mijloc", de dăinuire milenară, pe care îl moștenește. Anume de a se considera „centrul lumii" în jurul căruia gravitează toate alcătuirile planetei.

Experimentele social–economice în interior, precum și orientarea în arena internațională scot China din canoanele comunismului de tip clasic ori, mai precis, conturează o cale proprie pentru a atinge obiectivele acestuia. Dar această „cale proprie" este una strîns conectată dogmelor comuniste ori reprezintă un răspuns original, al unei străvechi civilizații, la provocările lumii moderne? Cu alte cuvinte, oare nu cumva ceea ce a relevat China după 1949 nu este altceva decît efortul uriaș al unei civilizații multimilenare de a se acomoda asaltului nemilos a industrializării de tip occidental?

Paradă militară în Piața Tiananmen, 1 octombrie 1959

Indiferent de natura răspunsului la aceste întrebări, o realitate se detașează: **comunismul practicat în China a fost și este un alt fel de comunism** decît cel experimentat, după 1917, în Europa ori aiurea sau vizualizat de întemeietorii acestei ideologii. ■

• documentar • documentar • documentar • documentar • documentar •

Mao Zedong (1893–1976): „Marele Cîrmaci"

Născut la Chao–Chan, Mao Zedong a fost fiul unor țărani înstăriți din provincia Hunan. Și-a făcut studiile primare și secundare la o școală locală, apoi a urmat cursurile școlii normale din Chang–Cha, funcționînd după aceea ca ajutor de bibliotecar și învățător. După o perioadă petrecută la Beijing (1918 – 1919), se întoarce în provincia natală și practică jurnalismul, înainte de a se implica activ în politică. A fost unul dintre fondatorii Partidului Comunist Chinez (Beijing, 1921), răspunzînd de sectorul propagandă. Contrar viziunii cominterniste, Mao a socotit că, în condițiile social–economice și politice ale Chinei, comuniștii trebuie să se bazeze mai degrabă pe masele țărănești decît pe muncitorime. În 1927, odată cu ruptura cu Guomindangul, Mao și Zhu De organizează, în regiunea muntoasă Jiangxi, o Republică comunistă autonomă, care avea să subziste pînă în 1934. Tot împreună cu Zhu De, atunci cînd partizanii lor erau pe punctul de a fi încercuiți de forțele naționaliste conduse de Jiang Jieshi (Cian Kai–shek), Mao, în fruntea Armatei Roșii, a organizat și condus Marșul cel Lung (de la Jiangxi la Shaanxi, 1934–1936). Încheiată această epopee, Mao își stabilește centrul de putere la Yen'an. Lider al PCC din 1935, Mao — după agresiunea japoneză declanșată împotriva Chinei, în 1937 — s-a aliat cu Guomindangul în timpul războiului de eliberare, încheiat în 1945. Războiul civil s-a reaprins după înfrîngerea Japoniei, în perioada 1946–1949 Mao conducînd forțele comuniste implicate împotriva lui Jiang Jieshi. După înfrîngerea acestuia, la Nanjing, Mao a proclamat, la 1 octombrie 1949, Republica Populară Chineză. Vechiul și neîmpăcatul său adversar Jiang Jieshi s-a refugiat, împreună cu forțele naționaliste, în Taiwan.

Mao a fost conducătorul suprem al partidului (pînă la moarte, în septem-

brie 1976), respectiv al statului (pînă în 1959).

Aflat, la începuturile RP Chineze, în bune și strînse raporturi cu URSS (condusă, pînă în martie 1953, de Stalin), Mao s-a distanțat treptat, dar hotărît de pozițiile Kremlinului, în fruntea căruia ajunsese N. S. Hrușciov. De altfel, liderul sovietic — inițiatorul destalinizării, proces care a stîrnit opoziția înverșunată a lui Mao — a demonstrat o permanentă neîncredere în „calea chinezească" a comunismului. După 1960, ruptura și disensiunile sino–sovietice au devenit de notorietate mondială, antrenînd o acerbă dispută bi– și multilaterală în spațiul comunist. Raporturile dintre cele două mari țări vecine, angajate în lupta pentru hegemonie, s-au deteriorat și mai mult odată cu izbucnirea și multiplicarea incidentelor militare de frontieră *(v. p. 22–24)*.

Mao, în 1936

Teoretician al unui marxism *sui generis*, Mao s-a bizuit întotdeauna pe masele rurale pentru crearea „omului nou". Realistă și vizionară (dacă nu de-a dreptul utopică), în același timp, politica sa a înregistrat mari și răsunătoare eșecuri, care au costat viața a milioane și milioane de chinezi. Îndepărtat, practic, de la putere după așa–numitul Mare Salt Înainte, inițiat în 1957, Mao revine în prim–planul scenei politice în anii Revoluției Culturale (1966–1976).

Propovăduitor al războiului revoluționar, el a exercitat o mare influență asupra țărilor din Lumea a treia — a cărei conducere RP Chineză a vizat să și-o asume —, dar și asupra a nu puțini reprezentanți ai intelectualității occidentale care aveau simpatii sau convingeri de stînga sau de extrema stîngă (vezi, de exemplu, sloganele maoiste agitate în timpul mișcărilor studențești din Parisul lui mai '68).

Mao a fost căsătorit de trei ori, ultima oară (din 1939) cu **Jiang Qing** (Chiang Ching; n. 1914 – m. 1991). Actriță de profesie, originară din Shangai, ea l-a întîlnit pe Mao, în 1937, la Yan'an. În 1960, devine ministru al culturii, apoi, în timpul Revoluției Culturale, „împărăteasa roșie" a jucat rolul–cheie în fruntea așa–zisei Bande a celor Patru (ceilalți trei fiind Zhang Chunquiao, Yao Wenguan și Wang Hongwen) care, imediat după moartea „Marelui Cîrmaci", a încercat să pună mîna pe putere printr-o lovitură de stat militară ale cărei principale baze erau la Shangai și Beijing. Grupul a fost arestat din ordinul lui Hua Guofeng, succesorul lui Mao, și implicat — alături de alți șase acuzați, printre care Chen Boda, unul dintre principalii ideologi ai anilor 1966–1968 — într-un proces de mare răsunet (noiembrie 1980 – ianuarie 1981), un veritabil proces al erei postmaoiste care, sub aparența reglării de conturi între „pragmaticii" și „revoluționarii" din PCC, nu era de fapt decît expresia luptei pentru putere. Jiang Qing și partizanii săi au fost acuzați de excese comise în anii Revoluției Culturale; văduva lui Mao — despre care s-a spus că a încercat s-o imite pe Wu Zetian, teribila împărăteasă din dinastia Tang, din sec. al VII-lea d. Ch. — a încercat să se apere susținînd că ea nu făcuse altceva decît să urmeze ordinele stricte ale acestuia și — în calitate de... soție ascultătoare — ale bărbatului ei. Impasibil la aceste argumente, completul de judecată a condamnat-o la moarte, la fel ca și pe Zhang; în ianuarie 1981, pedepsele le-au fost comutate la închisoare pe viață. ■

Jacqueline ENACHE

Mao, în 1969, la Congresul IX al PCC

Beijingul sub efectul „taifunului" hrușciovist

China Populară și criza destalinizării

Louis ULRICH

Impactul imediat al celui de-al XX-lea Congres al PCUS, ținut la Moscova în perioada 17-24 februarie 1956, și dezvăluirile crimelor lui Stalin au variat, în lumea comunistă, foarte mult de la o țară la alta, depinzînd, în fiecare caz, de caracteristicile naționale și de situația politico-economică. În cele ce urmează, vom încerca să deslușim urmările „taifunului" hrușciovist asupra Chinei lui Mao.

Erezie primejdioasă

Efectul inițial al Congresului a fost de a stimula pe mai departe apropierea și cooperarea dintre Iugoslavia lui Tito și ceea ce părea a fi Uniunea Sovietică a lui Nichita Sergheevici Hrușciov. În Polonia și Ungaria, unde existaseră agitații încă din 1955, Congresul a mărit ruptura ce exista la nivelul eșaloanelor superioare ale respectivelor partide comuniste și a încurajat elementele liberale, reformiștii, revizionișii — de tipul Gomulka, Nagy și ai apropiaților lor — care au simțit direcția în care pornise noua politică sovietică. Care politică avea însă să-și distrugă propriile creații, Hrușciov înțelegînd, așa cum nota Vladimir Tismăneanu, că „sistemul trebuia păstrat și orice încercare de a-i pune legitimitatea sub semnul întrebării era cea mai primejdioasă dintre erezii". În țările în care conducerea de partid nu a fost serios amenințată, liderii s-au aliniat formal poziției Kremlinului, păstrînd, în același timp, un control strîns asupra reformelor și înăbușind orice opoziție.

Printre conducătorii comuniști, cei ce s-au simțit cel mai direct amenințați de deciziile Congresului XX și de reconcilierea sovieto-iugoslavă au fost cei ai Albaniei. Conducătorul Partidului Comunist Albanez, Enver Hoxha, un fost profesor de franceză din Tirana, nu-l va ierta niciodată pe Tito pentru a fi considerat țara sa ca protectorat iugoslav. Iar atunci „cînd Stalin s-a decis să-l anatemizeze pe Tito și să-l excomunice din mișcarea comunistă mondială", afirmă V. Tismăneanu, „Hoxha și acoliții săi și-au amintit de umilințele la care fuseseră supuși de aroganții iugoslavi, încît au adăugat cîteva note foarte zgomotoase la campania antiiugoslavă orchestrată de sovietici". Poziția de rezistență față de „noul curș" și de dezvăluirile hrușcioviste era cu atît mai dură cu cît regimul albanez se sprijinea pe un sistem ale cărui baze erau ostilitatea fanatică față de Iugoslavia și dictatura internă. A-i cere lui Hoxha să renunțe la aceste pietre unghiulare ale comunismului albanez însemna a-i cere să se sinucidă din punct de vedere politic. Cu atît mai mult cu cît președintele albanez adoptase cultul Uniunii Sovietice și al lui Stalin cu o fervoare deosebită. Cu numai cîțiva ani înainte, la Congresul al XIX-lea al PCUS, spune F. Fejtö, referindu-se la construcția unei hidrocentrale cu ajutor sovietic, Enver Hoxha exclamase: „Lumina lui Stalin strălucește pe pămîntul albanez". Și, de asemenea, la același congres nu pierduse ocazia să tune și să fulgere împotriva dușmanilor comuni ai lui Stalin și ai Albaniei, „gangsterii fasciști de la Belgrad, care voiau să ne transforme țara într-o colonie a lor prin distrugerea partidului nostru". În 1961, va vorbi despre „cîrdășia satanică" a lui Hrușciov cu Tito. În septembrie 1956, Hoxha participă la Con-

Afiș sovietic glorificînd „marele popor chinez". Ruptura dintre Moscova și Beijing va da naștere unei altfel de propagande...

gresul Partidului Comunist Chinez, și întîlnirea cu Mao Zedong îi întărește convingerea în posibilitățile continuării opoziției sale față de Kremlin. Căci Congresul XX a fost un punct de cotitură nu numai în relațiile Moscovei cu lumea comunistă europeană, ci și cu marele vecin comunist de la Răsărit. Chinezii, în ciuda unei evidențe istorice irefutabile, vor afirma mai tîrziu că divergențele lor cu partidul sovietic au început în februarie 1956, la Congresul XX al PC al URSS. În intervențiile sale la acest congres, vor spune ei, Hrușciov s-a îndepărtat pentru prima dată de marxism–leninism pentru a se îndrepta spre panta alunecoasă a revizionismului. Indiferent de exprimarea ideologizantă a chinezilor este incontestabil faptul că congresul a răcit relațiile dintre cele două partide; el a suscitat la Beijing o neîncredere față de Hrușciov, neîncredere pe care evenimentele ce vor urma nu vor face decît să o întărească. Ceea ce a contat mai presus de toate a fost denunțarea „cultului personalității" lui Stalin, cu alte cuvinte a dictaturii personale, fără consultarea prealabilă a partidelor frățești. Or, dintre conducătorii țărilor comuniste, în primul rînd Mao luase ca model sistemul stalinist de putere personală. Campania declanșată de Hrușciov în favoarea conducerii colective îi afecta direct statutul și prestigiul. Se va înțelege mai tîrziu — în timpul Marii Revoluții Culturale — că, doar la cîteva luni după Congresul XX, în timpul pregătirilor pentru cel de-al VIII-lea Congres al Partidului Comunist Chinez, ce trebuia să se reunească în septembrie 1956, Liu Shaoqi (în favoarea căruia, în urma Conferinței de la Wuchang, din decembrie 1958, Mao a fost forțat să-și abandoneze postul de șef al statului), Deng Xiaoping și mareșalul Zhu De au încercat să profite de condamnarea lui Stalin (pe care nu o dezaprobaseră cîtuși de puțin) pentru a limita puterile lui Mao. Acesta din urmă va avea deci motive serioase — personale — de a-i purta pică lui Hrușciov care — poate fără să-și dea seama — dăduse apă la moară adversarilor săi.

Nuanțe chinezești

Reacțiile Beijingului la deciziile Congresului al XX-lea au fost mult mai nuanțate decît cele ale Tiranei. Un prim punct de vedere a fost publicat de „Renmin ribao" (Cotidianul poporului), la 5 aprilie 1956, sub titlul „Despre experiența istorică a proletariatului". Acesta era un document foarte ponderat în care partidul comunist chinez aproba — poate cu un pic de ironie — „autocritica curajoasă făcută de partidul comunist sovietic față de erorile din trecut". Subliniind meritele istorice ale lui Stalin, „Cotidianul poporului" enumera unele dintre „greșelile sale serioase": „Exagerarea în eliminarea contra–revoluționarilor, lipsa de vigilență în preajma războiului antifascist, lipsa de atenție față de dezvoltarea agricolă și bunăstarea materială a țăranilor, adoptarea unor linii greșite în mișcarea comunistă internațională, în special cu privire la problema Iugoslaviei". Era denunțat, de asemenea, terorismul lui Stalin în politica internă, din care Mao se inspirase totuși în cursul anilor precedenți. Este posibil ca nucleul acestor critici să fi fost îndreptate împotriva lui Mao Zedong de către adversarii puterii sale personale. Cu toate acestea, Mao afișa o înțelegere totală pentru tezele sovietice și a mers, în timpul unei întîlniri cu comunistul italian David Laiola, în septembrie 1956, pînă la a-l apăra pe Hrușciov împotriva lui Palmiro Togliatti. Acesta din urmă, într-un articol foarte răsunător, publicat în revista „Nuovi Argomenti", deși aprobînd destalinizarea și linia Congresului XX, avea să critice modul arogant în care Hrușciov începuse să elimine „cultul personalității" și cerea explicații mai ample asupra cauzelor profunde ale acestui cult.

Poziția chineză a fost definită, în continuare, într-o manieră subtilă de către Mao Zedong în marele discurs pe care l-a pronunțat la deschiderea celui de-al VIII-lea Congres al partidului său, în septembrie 1956. Acolo el a declarat: „Numeroase teze politice corecte au fost enunțate la recentul Congres al XX-lea al partidului comunist sovietic și au fost condamnate multe greșeli în partid". Această frază va fi citată

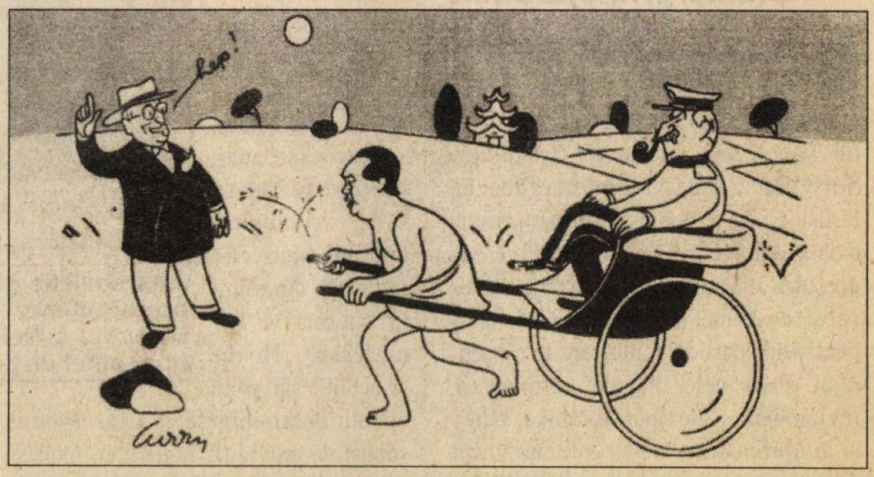

Caricatură occidentală: Președintele Truman face semn ricșei trase de Mao în care se lăfăie Stalin...

de către sovietici şapte ani mai tîrziu pentru a demonstra că, în 1956, Mao, departe de a condamna deciziile celui de-al XX-lea Congres, le aprobase în mod public. Or, este evident că Mao nu-şi exprimase decît o aprobare parţială, rezervîndu-şi dreptul de a-i critica pe sovietici la adăpost de orice publicitate. „Numeroase teze" însemna „nu neapărat toate tezele". Rezervă plină de sens, fiindcă ea implica deja viitoarea concepţie chineză potrivit căreia „nimeni nu avea dreptul de a cere ca tezele unui anumit partid frăţesc să fie acceptate de toate celelalte partide. Nici o rezoluţie a unui partid frăţesc nu va putea fi considerată ca linia comună a mişcării comuniste internaţionale, nici nu va putea avea cea mai mică forţă constrîngătoare pentru celelalte partide frăţeşti".

Pentru Mao era vorba de a-şi pregăti viitorul. Fără a-i înfrunta deschis pe sovietici, el dorea să reamintească că vremurile în care Kremlinul putea să exercite un fel de dominaţie autocritică, monocefală (chinezii vor spune „patriarhală"), asupra mişcării internaţionale, erau apuse. Mao insista în discursul său şi asupra faptului că sarcinile ce se puneau atunci în faţa ţării sale „erau asemănătoare celor ce se prezentaseră la începutul istoriei Uniunii Sovietice". Această formulare implica, pe de o parte, că experienţa sovietică rămîne un model pentru China; dar, pe de altă parte, ea constata existenţa unei defazări între evoluţia economică, tehnică şi socială a Chinei populare şi cea a Rusiei. Modelul pentru China era Rusia stalinistă din perioada 1925–1936 şi nu Uniunea Sovietică a lui Hruşciov. Consecinţa logică a acestei teze era de a justifica, în mod teoretic, rezerva care se putea observa, în raport cu noul curs sovietic, a partidelor care, precum cel chinez, albanez, bulgar, nord–vietnamez, acţionau într-un mediu istoric şi social diferit.

Propaganda maoistă. Soarele spune totul...

Cu toate acestea, afirmîndu-şi condamnarea „şovinismului de mare putere", Mao încuraja nu numai opoziţiile staliniste, în maniera lui Enver Hoxha, faţă de autoritatea unui Kremlin „destalinizator", ci şi opoziţia şi mişcările antistaliniste, liberale şi naţionale ce s-au manifestat pe atunci, cu atîta vehemenţă, în Polonia şi Ungaria. Doar un an mai tîrziu, în urma Conferinţei internaţionale de la Moscova, Beijingul se va distanţa mai clar în raport cu antistaliniştii; apoi, în 1963, în momentul în care polemica cu sovieticii va intra în faza sa „deschisă", Mao Zedong va apăra cu pasiune memoria „marelui marxist–leninist" împotriva celui ce l-a considerat „nu ca tovarăş, ci ca duşman". El îi va reproşa lui Hruşciov „de a-l fi calomniat pe Stalin prezentîndu-l ca asasin, criminal, bandit, aventurier, ca un despot de felul lui Ivan cel Groaznic, cel mai feroce dictator din istoria Rusiei, ca un nebun, un idiot etc.".

„Tiranie feroce"

Dacă ar fi să-l credem pe Hruşciov — va afirma Mao — „poporul sovietic ar fi trăit timp de treizeci de ani sub tirania celui mai feroce dictator din istoria sa şi nu într-un sistem socialist...", „primul Stat socialist din lume ar fi fost guvernat timp de mulţi ani de un bandit", „partidul sovietic ar fi avut ca şef un nebun", „glorioasa armată sovietică ar fi fost comandată de un idiot şi mişcarea comunistă internaţională ar fi avut, timp de decenii, drept conducător, un asasin". Ceea ce Mao nu putea să admită.

Trebuie să observăm că unul dintre aspectele cele mai paradoxale ale conflictului sino–sovietic va consta exact în faptul că chinezii, pe care Stalin nu i-a răsfăţat niciodată, se vor revendica de la el pentru a-şi striga dispreţul şi ura în faţa lui Hruşciov, care, cu toate acestea, îşi începea domnia încercînd să repare unele neglijenţe comise de Stalin faţă de ei. Însă Mao Zedong şi Hoxha îl admiraseră pe Stalin, patriarhul absolut, în timp ce Hruşciov nu a fost niciodată în ochii lor altceva decît un epigon care, în plus, a năruit speranţele pe care le născuse.

În cursul toamnei anului 1956, criza destalinizării deschisă de Congresul XX al partidului sovietic a căpătat brusc un caracter ascuţit şi dramatic în Polonia şi Ungaria. Cele două evenimente — „revoluţia paşnică poloneză" şi insurecţia maghiară — au zguduit întreaga lume comunistă *(v. „Dosarele Istoriei", nr. 1, 1996, passim)*. Ele au agravat în sînul aproape fiecărui partid lupta între stalinişti şi partizanii Congresului XX şi au adus atingere prestigiului mişcării.

Cînd există criză şi pericol se caută întotdeauna responsabilii, ţapii ispăşitori. În această situaţie, Hruşciov — împreună cu prietenul său, Tito — era cel ce se preta cel mai bine pentru a juca acest rol. Staliniştii din toate partidele vedeau, de fapt, în evenimentele din Polonia şi Ungaria, care au fost cît

Afiș chinezesc chemînd țările din Lumea a treia la luptă împotriva imperialismului

pe ce să provoace reacții în lanț, justificarea temerilor lor anterioare cu privire la posibilele consecințe ale procesului intentat lui Stalin, mai întîi de către iugoslavi, apoi de către noua conducere sovietică. Nu estimaseră ei încă de la început că Stalin nu putea fi atacat fără a demola autoritatea partidului, fără a deschide calea revizionismului și a reacțiunii?

Unitate și puritate

În ceea ce-i privește pe chinezi, ei vor reproșa sovieticilor de a fi intervenit greșit în cele două crize. Ei se vor lăuda de a fi reușit să redreseze, prin intervențiile lor mai corecte, inspirîndu-se din adevăratul internaționalism proletar, din interesul întregului lagăr socialist, situația compromisă de către Kremlin.

Iată cum „Dhongqi" (Drapelul roșu) și „Cotidianul poporului" au prezentat, în 1963, intervențiile contradictorii ale URSS și ale Chinei în problemele poloneze și maghiare, în octombrie 1956: „Evenimentele cele mai proeminente care s-au produs în această perioadă privesc relațiile sovieto–poloneze și rebeliunea contrarevoluționară din Ungaria. Ele sînt diferite prin natura lor, dar în cele două cazuri conducerea PCUS a comis erori grave. Ea a comis greșeala șovinismului de mare putere, mobilizînd trupe pentru a supune prin forță tovarășii polonezi. În momentul critic în care forțele contrarevoluționare din Ungaria ocupau Budapesta, conducerea PCUS încercase la un moment dat să adopte o politică capitulaționistă și să abandoneze Ungaria socialistă contrarevoluției.

Aceste greșeli comise de conducerea PCUS au făcut posibile activități neînfrînate printre toți dușmanii comunismului, creînd grave dificultăți unui mare număr de partide frățești și aducînd un prejudiciu serios mișcării comuniste internaționale.

În fața unei asemenea situații, comuniștii chinezi, împreună cu alte partide frățești care păstrează cu putere marxism–leninismul, au susținut cu forță că trebuie să se respingă ofensiva imperialismului și a reacțiunii în vederea salvgardării lagărului socialist și a mișcării comuniste internaționale. În acel moment, preconizam în mod energic adoptarea oricărei măsuri ce se dovedea necesară pentru a zdrobi rebeliunea contrarevoluționară din Ungaria și eram ferm împotriva abandonării Ungariei socialiste. Am susținut cu tărie că trebuia să fie adoptate principii corecte pentru a regla problemele existente între partidele frățești, pentru a reîntări unitatea lagărului socialist, pentru a respinge cu hotărîre metodele greșite ale șovinismului de mare putere. În același timp, am făcut mari eforturi pentru a salvgarda prestigiul PCUS". „Conducerea PCUS și-a însușit propunerea noastră. Și în «Declarația asupra dezvoltării întăririi continue a bazelor prieteniei și cooperării între Uniunea Sovietică și celelalte țări socialiste», publicată pe 30 octombrie 1956 de guvernul sovietic, ea a făcut un examen al anumitor greșeli pe care le comisese în reglementarea raporturilor dintre țările surori. La 1 noiembrie, guvernul chinez a făcut o declarație, susținînd-o pe cea a guvernului sovietic".

Această versiunea chineză a evenimentelor, deși departe de a spune întregul adevăr, părea să corespundă faptelor.

În ceea ce privește tragedia de la Budapesta în special, se știe că, într-o primă fază, chinezii ar fi preferat să fie evitată printr-o soluție în manieră poloneză. Dar, mai repede decît majoritatea conducătorilor sovietici și decît iugoslavii, au ajuns la convingerea că în Ungaria, pentru a salva regimul comunist, era indispensabilă o operație chirurgicală, o represiune militară. Probabil Mao nu a așteptat decît anunțarea neutralității de către Nagy pentru a-l condamna pe acesta și a cere intervenția armatei sovietice. Abolirea partidului unic îi fusese suficientă pentru a dezavua insurecția.

Mao și-a pus atunci în joc tot prestigiul său pentru a înclina balanța către zdrobirea revoltei. A fost secondat de alți conducători comuniști, anume cei de la Praga, de la București, din Berlinul de Est, de la Sofia și de la Tirana. Tito însuși a sfîrșit prin a se resemna în fața intervenției sovietice, considerînd-o ca pe un rău mai mic.

Este interesant de urmărit și analizat explicațiile furnizate de chinezi în privința dublei lor atitudini — contra represiunii în Polonia, dar în favoarea represiunii în Ungaria.

În cele două cazuri era vorba, în ochii lui Mao, de probleme provocate de greșelile sovietice, de crize a căror soluție interesa nu numai Uniunea Sovietică, ci ansamblul blocului socialist și al mișcării comuniste internaționale.

De asemenea, deciziile pentru a face față pericolului trebuiau să emane, după el, nu numai de la conducerea sovietică, ci din întregul bloc. Ele nu puteau fi luate fără acordul prealabil al altor partide și în special al partidului chinez, pe baza unei analize corecte și comune a evenimentelor.

Chinezii îi susținuseră pe Ochab și Gomulka împotriva lui Hrușciov pentru că erau convinși — și în această privință nu se înșelaseră — că conducătorii polonezi ajunseseră să canalizeze nemulțumirea populară, să restabilească autoritatea partidului și să mențină Polonia în sînul alianței socialiste. L-au presat pe Hrușciov să-l răstoarne pe Nagy, pentru că acesta din urmă nu mai oferea, în opinia lor, garanții pentru menținerea regimului comunist. El trecuse în tabăra adversarului: în acest caz, poporul ungar. Regimul comunist nu putea fi restaurat în Ungaria fără „ajutorul" trupelor sovietice, acționînd în calitate de mandatar al blocului comunist.

Nu i se pot nega poziției chineze, din punct de vedere comunist, calități de coerență și fermitate. Ea constituia aplicarea practică a concepției strategice a lui Mao care voia regimuri comuniste eliberate, pe cît posibil, de tutela Moscovei, dar puternice, precum al său, care să rămînă membre ale lagărului socialist și capabile să reziste oricărei alunecări spre democrație (chiar spre o democrație socialistă).

Umilirea Kremlinului

Presa din Beijig va afirma mai tîrziu că ajutînd Uniunea Sovietică să „respingă cu hotărîre metodele greșite de șovinism de mare putere", partidul chinez „făcuse, în perioada crizei din 1956, mari eforturi pentru a salvgarda partidul comunist sovietic". Încă o dată, faptele confirmă spusele chinezilor. Se știe, de fapt, că conducătorii de la Beijing nu au încetat să-și folosească influența, în cursul lunilor ce au urmat lui octombrie 1956, pentru a-i face pe polonezi și pe ceilalți opozanți ai represiunii să-și schimbe hotărîrea în ceea ce privește orice critică deschisă față de Moscova. Dar ceea ce, evident, chinezii nu vor recunoaște este că „prosovietismul" lor, preocuparea lor pentru unitate, nu erau deloc dezinteresate, nici necondiționate. În realitate, în momentul și după criza din toamna anului 1956, Mao profitase de divizarea care domnea la Kremlin, de luptele ce opuneau — în sînul, aproape, al fiecărui partid — staliniștii și revizioniștii, de slăbirea poziției personale al lui Hrușciov, pentru a se impune — mai întîi în practică, apoi în teorie — ca arbitru, ca o sursă de autoritate avînd o înțelegere mai clară decît sovieticii a „principiilor corecte pentru a regla problemele dintre partidele și țările frățești".

În sfîrșit, sovieticii nu au reușit să rezolve — printr-un compromis în Polonia, prin violență în Ungaria — criza provocată de destalinizare decît cu acordul și sub presiunea Chinei. Acest fapt, puțin remarcat în epocă, va avea o importanță capitală pentru evoluția ulterioară a lumii comuniste. El va demonstra, în același timp cu declinul autorității de la Kremlin, vigoarea intelectuală și politică a comunismului chinez. Conducătorii țărilor comuniste, cei ai diverselor partide nu mai erau ținuți într-o supunere absolută față de Moscova. Ei aveau de acum înainte, în caz de divergențe, posibilitatea unui recurs: Beijing.

Acesta este motivul pentru care conducerea sovietică nu fusese cîtuși de puțin încîntată de „ajutorul" chinez care, conform Beijingului, avusese ca scop să ajute PCUS să se îndrepte, să nu alunece „mai mult pe calea respingerii marxism–leninismului".

„Conducerea PCUS ne-a purtat pică din această cauză", vor spune chinezii mai tîrziu. Uimirea lor în fața acestei „ingratitudini" nu era probabil sinceră. Mao nu putea ignora faptul că această lecție pe care o dăduse îi umilise pe stăpînii de la Kremlin. ■

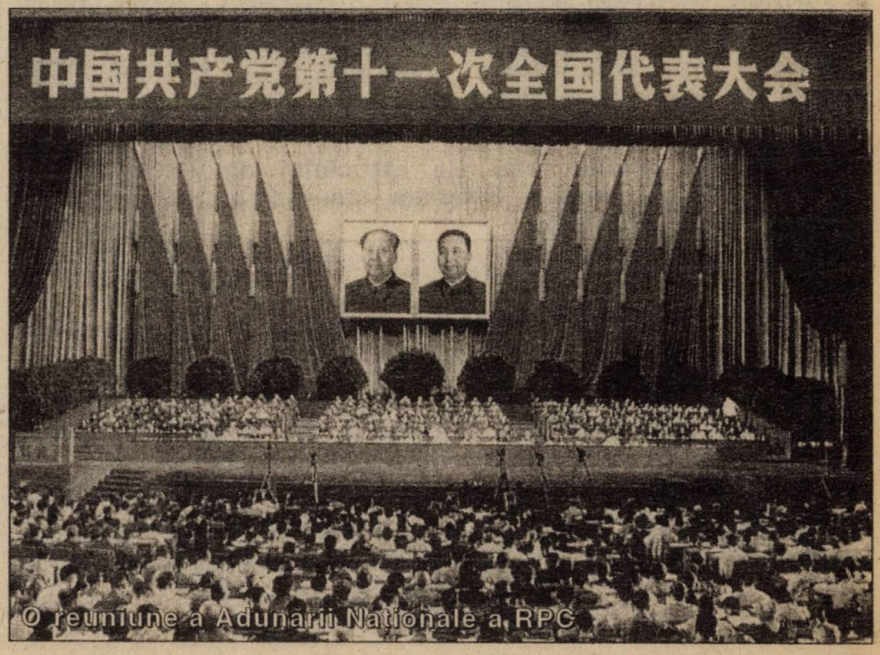

O reuniune a Adunării Naționale a RPC

Războiul din Coreea: intervenția chineză

După cum se știe, Coreea se afla sub stăpînire japoneză în timpul celui de al doilea război mondial. Imediat după capitularea Japoniei, în 1945, trupele sovietice și americane ocupă Coreea pentru a primi sau a face efectivă predarea japonezilor aflați aici.

Linia de demarcație între cele două armate este fixată pe sau de-a lungul paralelei 38°, linie care se transformă în graniță permanentă, urmînd ca un acord privind acordarea independenței întregii Corei să se elaboreze cît mai curînd posibil.

Întrucît acordul trenează și SUA, în condițiile Războiului Rece (care tocmai se declanșase), ridică problema la ONU, sovieticii, membri ai Consiliului de Securitate, refuză să dea curs acestei inițiative.

Ca urmare a acestei atitudini, în 1948, apare la sud de paralela 38°, la „sugestia" americanilor, Republica Coreea, iar o lună mai tîrziu, la nord, Republica Populară Democrată Coreeană, aceasta la „sugestia" sovietică.

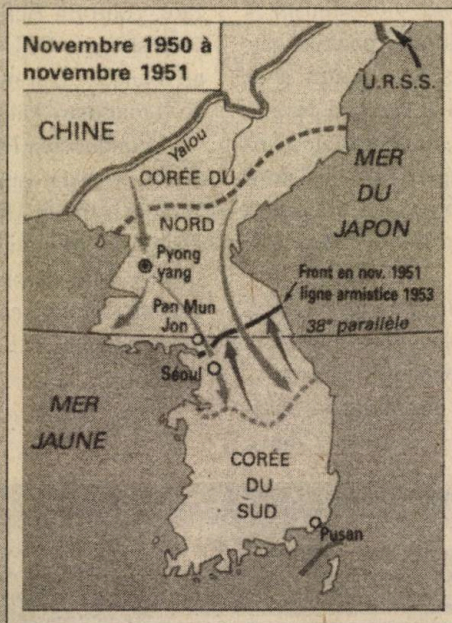

Marile faze ale războiului din Coreea: 1. Perioada iunie–noiembrie 1950...

Războiul Rece determină și aici (ca și în alte părți ale continentului) lupte sporadice, prin surprindere, de la nord la sud.

Războiul a fost posibil în parte — și aceasta este una din explicații — datorită unei declarații făcute în 1949, după retragerea trupelor americane din Coreea, de către Dean Acheson, secretarul de stat al SUA din acea vreme, și generalul MacArthur, pe atunci Comandant Suprem al Puterilor Aliate în Japonia, potrivit căreia Coreea de Sud intra sub incidența intereselor globale ale Statelor Unite ale Americii.

Pe acest considerent, URSS și RPD Coreană au apreciat că SUA nu ar fi interveni într-un război avînd drept scop reîntregirea unității țării.

URSS avea în plus propriul interes, potențat, personal, de Stalin și anume de a încercui China printr-o linie strategică care să treacă prin Coreea, Mongolia, Sinkiang și, posibil, Indochina, fapt ce s-a realizat, în parte, în anii '70 – '80.

Acest plan politico–strategic scapă, ca de atîtea ori în trecut, SUA, care cred că „staliniștii" chinezi sînt inspiratorii și sprijinitorii atacului contra Coreei de Sud.

Adevărul este că Mao Zedong n-a avut cunoștință de planul de atac al URSS și al Coreei de Nord (despre care a fost informat numai cu două zilei înainte). China, de altfel, avea problemele sale în Tibet și Taiwan, așa că nu avea nici un interes să se angajeze într-o aventură militară în Coreea, din care nu avea de tras nici un beneficiu.

Debutul războiului

RPD Coreeană atacă cu șapte divizii de infanterie și una motorizată pe cei din Sud. Surpriza e totală, astfel încît chiar Seulul, capitala Republicii Coreea, cade în cîteva zile, la 28 iunie 1950.

Președintele H. Truman reacționează și ordonă lui MacArthur să trimită ajutoare constînd în arme și muniții și, apoi, dat fiind că situația se deteriorează rapid, trupe, care sosesc în Coreea de Sud la 1 iulie 1950 și intră în acțiune șase zile mai tîrziu.

„Asistența ONU"

Între timp, Consiliul de Securitate al ONU recomandă tuturor membrilor săi să acorde asistență Coreei de Sud. Curios, delegația URSS este absentă la dezbaterile pe această temă și nu poate, deci, folosi dreptul la veto. Pe baza rezoluției Consiliului de Se-

curitate, președintele Truman ordonă ca Flota a 7-a americană să patruleze în strîmtoarea Taiwan și, astfel, insula și regimul generalisimului Jiang Jieshi este salvat. RP Chineză consideră acest act ca un amestec brutal în afacerile sale interne, dar se limitează la vorbe.

Între timp, războiul coreean continuă și soarta portului Pusan este de acum în joc.

Americanii sub steagul albastru

MacArthur plănuiește o invazie dinspre mare, la 200 mile marine în spatele liniilor nord–coreene, în zona unui mic port, pe nume Inchon. A fost o operație executată superb de marina americană, care a condus la degringolada totală a armatei nord–coreene. Această operație a încoronat astfel lunga carieră a lui MacArthur, care a fost supranumit „un Cezar al SUA". Armata nord–coreeană este împinsă către nord de paralela 38°, spre granița cu China; MacArthur, însă, ca militar, nu-și dădea seama de implicațiile politice ale acestei acțiuni, care devenea pe zi ce trece inacceptabilă la Beijing.

Astfel încît, la 2 octombrie 1950, Zhou Enlai convoacă la miezul nopții pe ambasadorul indian la Beijing — care reprezintă interesele SUA în RPD Coreeană — și-i atrage atenția, în termeni fără echivoc, că dacă trupele americane continuă operațiunile în RPD Coreeană, China va intra în război, în această eventualitate.

Deci, calculul greșit al lui Stalin — că SUA nu vor interveni în război — a avut drept rezultat înfrîngerea RPD Coreene și implicarea RP Chineze în război. Chiar și în această situație, URSS nu se angajează în conflict direct, limitîndu-se să furnizeze chinezilor tancuri, artilerie, avioane etc., ajutor militar pe care China a fost obligată să-l plătească în întregime, ulterior.

Intervenția „voluntarilor" chinezi

MacArthur nu a înțeles nici în ultimul moment pericolul intervenției chineze și chiar l-a asigurat de contrariu pe Truman, în momentul în care primii „voluntari" chinezi treceau, deghizați în fermieri, fluviul Yalu și interceptau trupele americane.

Ofensiva declanșată, la 24 noiembrie 1950, de chinezi a avut un rezultat catastrofal pentru americani, armata a 8-a americană fiind, practic, pulverizată, iar resturile sale făcute prizoniere. Moralul american a scăzut brusc sub zero. Astfel, infanteria marină a SUA luptă în încercuire și puțin a lipsit ca și acest corp, considerat de elită, să fie distrus.

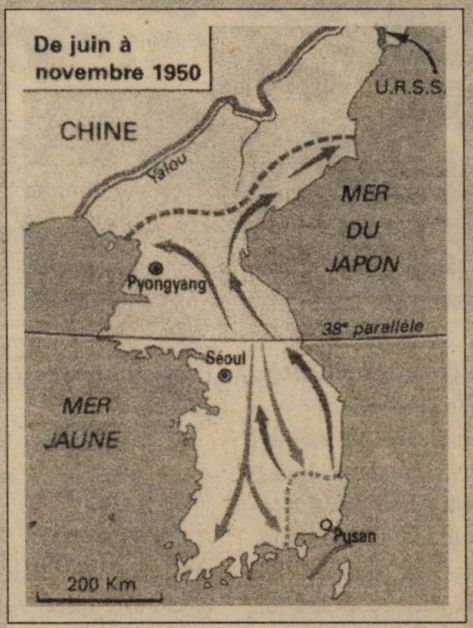

...2. Perioada noiembrie 1950 – noiembrie 1951 (după *Histoire*, Paris, Ed. Bordas, 1989, p. 32)

Ideea unificării Coreei în urma unei *pax americana* a fost abandonată. Situația militară în decembrie 1950 relevă un război de poziție de-a lungul fostei linii de demarcație.

Rușii nu au înțeles însă să se achite în întregime de obligația de a furniza material de război potrivit cererilor chinezilor, astfel că aceștia s-au văzut nevoiți să mărească efectivul trupelor de voluntari (850.000) și, de cele mai multe ori, să se bazeze în lupta de pușcă și baionetă împotriva unor trupe bine instruite și înzestrate cu armament sofisticat.

Totuși, ofensiva declanșată la 24 noiembrie 1950 cu 14 divizii a fost un triumf al chinezilor, în ciuda iernii care sosise timpuriu.

Lin Biao a fost arhitectul acestei victorii, care a împins pe americani la Sud de paralele 38°. Prin reluarea ofensivei, la 1 ianuarie 1951, americanii au fost din nou aruncați din linia de apărare pe care o încropiseră pe aliniamentul sus–menționat, iar la 4 ianuarie 1951 voluntarii chinezi intrau în Seul. Trei săptămîni a durat această fază a ofensivei, fiind oprită de masivul bombardament american la care a participat aproape întreg efectivul forțelor aeriene ale SUA din Asia de Sud–Est. În acest moment, greu pentru chinezi, Lin Biao a fost înlocuit de la comandă, pe motiv că ar fi fost rănit în cursul operațiunilor din ianuarie 1951, și a părăsit Coreea cu reputația unui erou. Succesul său a constat nu numai în războiul–fulger, care i-a dat peste cap pe americani, ci mai ales în înaintarea sub nasul yan-

keilor a unei armate de 250.000 de oameni, cît a fost inițial forța de atac, deghizată în... țărani.

Succesorul său a fost generalul Peng Teh-huan, fost general-maior în armata lui Jiang Jieshi, care s-a văzut confruntat cu contraofensiva SUA, declanșată în februarie.

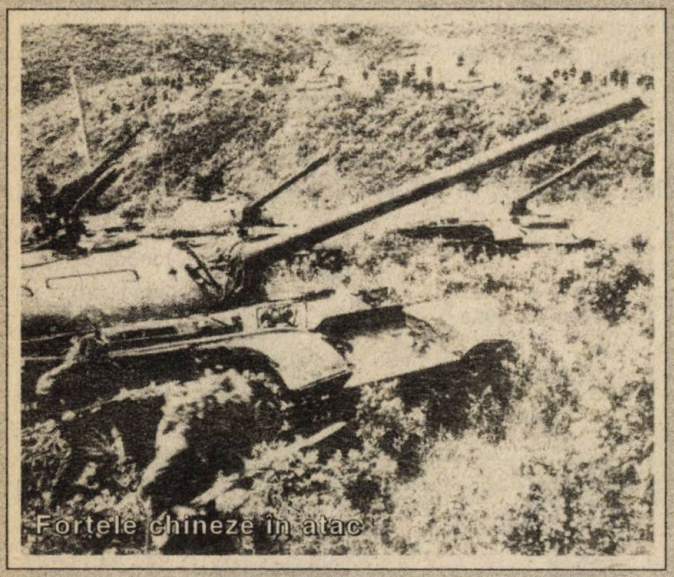
Forțele chineze în atac

Lipsită de armament, cu pierderi grele, armata de „voluntari" chinezi este nevoită să cedeze, iar la 14 martie 1951 Seulul este recucerit de americani. Retragerea chinezilor are loc în ordine. Ambele părți se așează din nou pe paralela 38°, într-un război de poziție, care reflectă oboseală și pierderile mari în oameni și materiale.

La 14 aprilie 1951, MacArthur este demis de președintele Truman pentru aprecierea greșită a eșicherului politic și strategic din noiembrie 1950, care a dus la intervenția chineză, cu toate urmările ei dezastruoase pentru trupele americane. (În eventualitatea intrării sovieticilor în război, SUA s-ar fi văzut confruntate pe două fronturi, în Europa și Asia). Noul comandant american este generalul Ridgeway.

Încheierea armistițiului

În iulie 1951, ca urmare a unei propuneri sovietice, formulată de ambasadorul Iacob Malik, reprezentantul permanent sovietic la ONU, s-a obținut o încetare a focului și are loc o întîlnire pe motive pur militare la Kalsong, o localitate lîngă paralela 38° și apoi la Panmunjon.

În mod surprinzător, mulți prizonieri chinezi și nord-coreeni au refuzat să se întoarcă în patrie, situație care a creat dificultăți în discuțiile care au avut loc, pe o perioadă destul de lungă, la Panmunjon.

În 1952, cînd generalul Eisenhower a fost ales președinte al SUA, deși a promis că va pune capăt războiului, a avertizat, după instalarea la Casa Albă, că dacă nu se înregistrează progrese la negocieri în direcția unui armistițiu, SUA vor invada Manciuria și vor folosi chiar arma atomică (noiembrie 1952). Cîteva luni mai tîrziu, în martie 1953, a murit Stalin, fapt care a dus la un dezgheț pe plan internațional și a dat un impuls serios discuțiilor dintre cele două părți. Astfel, la 27 iulie 1953, s-a încheiat armistițiul; ultimii „voluntari" chinezi s-au retras din Coreea abia în 1958.

Pînă în prezent, situația în zonă nu s-a schimbat semnificativ, deși au existat și există momente favorabile reluării discuțiilor de pace. ■

George MOGOȘANU

• documentar • documentar • documentar • documentar • documentar •

Campania din India, 1962

Obiectivul Beijingului a fost regiunea Deșertul Stîncilor Albe, pe care Republica Populară Chineză îl revendica din 1950, din motive strategice, pentru consolidarea poziției sale din Tibet, precum și zona NEFA (delimitată de linia MacMahon în secolul trecut) cu privire la care, de această dată, indienii revendică interese strategice și economice. Este, deci, un rezultat al moștenirii britanice. Campania a fost concepută ca avînd un caracter de pedepsire a indienilor și a durat numai cîteva săptămîni, după care Armata Roșie chineză s-a retras pe vechile poziții, păstrînd pentru sine Deșertul Stîncilor Albe. ■

G.M.

„Un singur pat pentru două visuri"

Partenerii regăsiți: RP Chineză și Statele Unite ale Americii

Laurențiu PANAITE

Evoluția Războiului Rece a determinat schimbări dramatice în percepția Chinei de către Washington. Văzută, mai întîi, ca un simplu satelit al Uniunii Sovietice, China comunistă a sfîrșit prin a deveni un partener *sui generis* al SUA în confruntarea cu cealaltă supraputere. Afirmarea independentă a Chinei comuniste în rivalitatea sovieto-americană a pus capăt bipolarității nucleare, a conferit un caracter mai complex raporturilor internaționale și a favorizat tendințele de emancipare din blocul comunist.

Mao și Nixon (Beijing, februarie 1972)

Statele Unite ale Americii și-au schimbat ele însele politica față de China – trecînd de la cooperarea strînsă, politică și militară, cu regimul lui Jiang Jieshi din Taiwan – la recunoașterea regimului comunist din China și la apropierea de Beijing, în confruntarea cu Moscova. Natura acestor schimbări de orientare în politica externă a SUA fac obiectul rîndurilor care urmează.

Doctrina „porților deschise"

Pe la sfîrșitul secolului al XIX–lea, China se prezenta Statelor Unite ale Americii ca un imens spațiu al tranzacțiilor economice. Concurate de marile puteri europene (Anglia, Franța, Germania) și de Japonia, preocupate să cîștige concesii teritoriale și să-și delimiteze zone de influență, SUA au lansat doctrina „porților deschise", pentru a slăbi astfel penetrația rivalilor lor economici. Aceeași orientare s-a aflat și în componenta chineză a conflictului americano–japonez. Washingtonul a considerat intolerabil monopolul japonez asupra pieței chineze. „Sfera de co–prosperitate asiatică" — proclamată de Japonia în teritoriile din zonă, cucerite de forțele nipone în perioada 1937–1942 — închidea China oamenilor de afaceri americani.

Capitularea Japoniei, în 1945, părea să ofere Washingtonului posibilitatea de a înfăptui vechea doctrină a „porților deschise". Satisfăcut, la Ialta și Potsdam, în ceea ce privește obiectivele sale asiatice, Stalin se arăta dispus să modereze ambițiile comuniștilor chinezi, chiar dacă le consolidase puterea prin livrarea armamentului capturat de la japonezi. Pentru dictatorul de la Kremlin, Mao Zedong apărea dacă nu un eretic, în orice caz un comunist bizar, cu care dialogul rămînea anevoios. Iată de ce semnarea Tratatului de prietenie sovieto–chinez (14

februarie 1950) nu a eliminat suspiciunile Moscovei, care a continuat să păstreze „în mînecă" un înlocuitor pentru Mao: liderul comunist din Manciuria, Hao-Han.

SUA au luat drept bune declarațiile repetate de prietenie sovieto-chineză. Ele au fost confirmate în această impresie de intervenția masivă a „voluntarilor" chinezi în războiul din Coreea. În optica Casei Albe, evenimentele din „Țara dimineților liniștite" se integrau următorului scenariu: URSS a vrut să-i expulzeze pe americani din Coreea, și s-a folosit în acest scop de forțele nord-coreene ale lui Kim Il Sung, apoi, cînd situația acestuia a devenit critică, în urma ofensivei generalului MacArthur, Moscova a recurs la „voluntarii" chinezi. Această imagine avea nevoie de serioase retușuri. Stalin se lăsase greu convins pentru a accepta ofensiva lui Kim Il Sung, la sud de paralela 38° și era hotărît să evite implicarea țării sale în conflictul coreean (de aici, refuzul de a da o acoperire aeriană sovietică contraofensivei chineze). Există chiar ipoteza că Stalin a dorit să creeze o ostilitate profundă între China comunistă și SUA, pentru a determina alinierea obedientă a Beijingului la politica Moscovei.

Cînd, după moartea lui Stalin, noua echipă de la Moscova a lansat politica de destindere, a fost rîndul liderilor comuniști chinezi de a se teme de o înțe-

Soții Nixon pe Marele Zid

legere sovieto-americană în detrimentul lor. Așa se explică bombardarea insulelor Quemoi și Matsu, aflate în Strîmtoarea Taiwanului. SUA au reacționat la aceste inițiative militare ale Chinei comuniste prin angajarea lor mai fermă de partea Chinei naționaliste, pentru apărarea căreia a fost destinată Flota a 7-a americană. Washingtonul nu a perceput direcția antihrușciovistă a acestor acțiuni ale lui Mao și a considerat că perimetrul de securitate al SUA, care cuprindea și Taiwanul, era amenințat de „lagărul sovietic".

Această percepție „monolitică" a lumii comuniste — altfel spus, a unui ansamblu de state comuniste subordonate centrului de comandă de la Moscova — a făcut ca SUA să nu detecteze divergențele și tensiunile dintre Moscova și Beijing.

Conferința de la Geneva (1954), ale cărei hotărîri nu au fost ratificate de SUA, a marcat intrarea Chinei pe arena internațională. Un episod, petrecut la întoarcerea lui Zhou Enlai de la Geneva la Beijing, este semnificativ pentru noul statut al Chinei comuniste: la recepția dată în onoarea sa de sovietici, premierul chinez și-a invitat gazdele să înceapă, de a doua zi, să învețe... limba chineză. Într-adevăr, aliatul chinez începea să capete o pondere tot mai mare în politica sovietică. Astăzi se știe că în decizia Kremlinului de a reprima prin forța armelor revoluția ungară îndemnul Beijingului (inițial, ostil soluției prin forță) a jucat un rol hotărîtor.

Divergențele dintre cele două mari puteri comuniste au început să se manifeste tot mai puternic pe măsură ce China denunța politica „revizionistă" a lui Hrușciov, acuzat de comuniștii chinezi de a-și fi pierdut „spiritul revoluționar" și de a se fi angajat pe calea compromisurilor cu capitalismul, în primul rînd cel american. La sfîrșitul anilor '50 și începutul anilor '60, pe măsură că destinderea se instala în raporturile dintre cele două supraputeri, destindere consolidată și consolidînd bipolaritatea, Washingtonul a început să privească China comunistă drept un inamic mai primejdios decît URSS. Angajarea SUA în Vietnam a agravat caracterul negativ al percepției Chinei de către SUA. Președintele Kennedy a inaugurat angajamentul american în Vietnam, pentru a-i dovedi lui Hrușciov că, departe de a fi un „președinte slab", așa cum îl considerase liderul sovietic după întîlnirea lor de la Viena, el era în măsură să se opună prin toate mijloacele, inclusiv cele militare, la expansiunea comunismului în Asia de Sud-Est. Angajarea progresivă a SUA în Vietnam a agravat tensiunile dintre SUA și China comunistă. Declarațiile repetate ale liderilor de la Beijing, potrivit cărora China comunistă și Vietnamul de Nord erau unite întocmai ca „buzele și cu dinții", nu puteau decît să irite Washingtonul. Și aceasta cu atît mai mult cu cît experiența războiului din Coreea arătase că spațiul chinez rămînea un sanctuar protejat de represaliile americane.

„Diplomația ping-pong"-ului

Schimbarea dramatică în raporturile chino-americane a fost consecința directă a înăspririi conflictului dintre cei doi „frați inamici" comuniști: în martie 1969, trupele celor două țări socialiste ajungeau să angajeze lupte pentru stăpînirea unei insule de pe fluviul Ussuri. Nu era vorba numai de un simplu incident de frontieră, ci poate de prologul unui mare conflict. O astfel de evaluare apărea îndreptățită de sondajul făcut de sovietici pe lîngă americani privind reacția acestora față de o lovitură preventivă sovietică, destinată să distrugă instalațiile nucleare chineze din Sinkiang (Xinjiang). Con-

știent de primejdia care plana asupra țării lui, Mao Zedong a trimis numeroase semnale Washingtonului, care, oricît ar părea de surprinzător, nu le-a sesizat semnificația. În fața acestei opacități americane, rafinatul Zhou Enlai a hotărît să recurgă la un limbaj pe înțelesul Washingtonului: a invitat echipa de ping–pong a SUA în China, sportivii americani fiind primiți de însuși premierul chinez. La 8 decembrie 1970, Zhou Enlai a transmis, prin canal pakistanez, un mesaj destinat lui Nixon prin care era anunțată disponibilitatea Chinei de a primi un emisar american cu care să fie discutată problema Taiwanului.

Invitația adresată președintelui SUA de a vizita China avea însă să vină prin canal românesc. Iată cum relatează Henry Kissinger, în memoriile sale, acest episod: *„La începutul anului 1971, chinezii ne-au trimis un alt mesaj important, de astă dată prin România. Evident, chinezii nu erau mai siguri asupra modalităților de comunicare cu noi decît eram noi cu ei. Ambasadorul României, Corneliu Bogdan, m-a vizitat la Casa Albă, în ziua de 11 ianuarie, cu un mesaj primit de vicepremierul Gheorghe Rădulescu, în cursul vizitei acestuia la sfîrșitul lui noiembrie (din nou, nu s-a dat nici o explicație pentru lunga întîrziere în transmiterea lui). Nouă ni se citise un mesaj scris de la Zhou Enlai, aproape identic cu cel transmis prin Yahya Khan (președintele Pakistanului, n.n.); și acest mesaj, ni s-a spus, fusese «revizuit de președintele Mao și de Lin Biao». Taiwanul, se spunea, era «o problemă de maximă importanță» între Statele Unite și China; dacă Statele Unite erau pregătite să o rezolve, un trimis special american ar fi fost binevenit la Beijing; exista însă și un comentariu, pe de-antregul nou și uluitor, a lui Zhou Enlai. Zhou sugera dezarmant că, deoarece președintele Nixon vizitase deja București și Belgradul, el ar fi fost, de asemenea, binevenit la Beijing. Astfel, pentru prima dată era evocată o vizită a președintelui SUA în China. Asociind Beijingul cu București și Belgradul — două capitale pe care noi le vizitasem tocmai din cauza independenței lor de Moscova — Zhou dădea limpede de înțeles că, indiferent de ceea ce se spusese în mod formal despre Taiwan, el era interesat, înainte de toate, de amenințarea sovietică. Nota chineză nu făcea nici o referire, deasemeni, la Indochina. Războiul din Vietnam putea să tulbure liniștea din America, dar el nu era un obstacol în reconcilierea cu Republica Populară Chineză, statul declarat revoluționar, la frontiera căruia se desfășura războiul și care, cu patru ani mai înainte, fusese instigatorul conflictului. Am subliniat toate aceste elemente într-un memorandum către Nixon. El a notat, pe acest text, că noi nu trebuie să apărem prea grăbiți să răspundem".*

„Spre Beijing", pare a-i spune Nixon lui Kissinger...

Conformîndu-se indicației prezidențiale, Kissinger s-a întîlnit abia la 29 ianuarie cu ambasadorul Corneliu Bogdan, care revenea la București pentru consultări. Prin diplomatul român se transmitea un mesaj oral, în cuprinsul căruia Washingtonul se declara dispus să discute toate marile probleme internaționale, inclusiv chestiunea Taiwanului, și se indica preferința americanilor de a continua schimbul de mesaje prin canal pakistanez, întrucît autoritățile române ar fi fost puse într-o situație delicată față de Moscova. Mesajul american păstra tăcerea asupra posibilității unei vizite a președintelui SUA în China. În vara aceluiași an, vizita lui Henry Kissinger la Beijing inaugura marea „străpungere" *(breakthrough)* în raporturile americano–chineze. Ea avea să fie încununată de vizita președintelui Nixon în China, în februarie 1972.

Substituirea bipolarității

Normalizarea raporturilor dintre Washington și Beijing a substituit bipolarității sovieto–americane triunghiul SUA–URSS–China. Evident că raportul de forțe nu a cunoscut o modificare fundamentală: arsenalul chinez era departe de a se putea compara cu cel al superputerilor. China nu a încetat să denunțe supremația sovieto–americană asupra planetei. În același timp, Beijingul a strîns un important capital de pe urma divergențelor dintre Moscova și Washington.

Formula folosită de Zhou Enlai pentru a caracteriza relațiile dintre cele două superputeri a devenit celebră (grație și cărții lui André Fontaine, care a împrumutat-o ca titlu): „Un singur pat pentru două visuri". Explicînd sensul acestei caracterizări, ministrul de externe al Chinei, Huang Hua, declara, în cuvîntarea rostită la Sesiunea Generală a ONU (29 mai 1978), că una dintre supraputeri „se străduiește să-și urmeze expansiunea, iar cealaltă să-și asigure pozițiile dobîndite".

Apropierea SUA de China a izolat Uniunea Sovietică. Revenirea la putere a pragmaticului Deng Xiaoping, în 1974, a contribuit la strîngerea relațiilor sino–americane. Chiar dacă poziția acestuia avea să rămînă precară, ca

urmare a ostilității „bandei celor patru", autoritatea lui Zhou Enlai, pînă la moartea sa (8 ianuarie 1976), apoi prezența lui Hua Guofeng la conducerea guvernului și a țării, după moartea lui Mao (9 septembrie 1976), a ferit relațiile dintre SUA și China de avatarurile conflictului din Asia de Sud–Est, încheiat cu retragerea trupelor americane și căderea regimurilor sprijinite de Washington în Vietnamul de Sud și Cambodgia.

Odată cu preluarea puterii de către Deng Xiaoping, curentul reformator a oferit economiei chineze șansele unui progres substanțial și rapid. Washingtonul nu putea decît saluta edificarea unei economii mixte, care alătura formele socialiste elementelor de piață liberă. Spre deosebire însă de *perestroika* lui Gorbaciov, reforma chineză nu a fost însoțită de o democratizare a vieții politice. Reprimarea mișcărilor contestatare și masacrul din Piața Tiananmen au arătat că nomenclatura chineză era ferm hotărîtă să păstreze monopolul partidului asupra puterii. O povestire chineză ilustrează perfect situația lui Deng Xiaoping în fața presiunii exercitate de forțele atașate idealurilor democratice. Un prinț chinez îndrăgea atît de mult dragonii încît își decorase palatul său cu imaginile acestora. Aflînd despre această pasiune, un dragon s-a hotărît să-i facă prințului o plăcere, venind la palatul său și dîndu-i posibilitatea de a vedea un dragon în carne și oase. Cînd prințul a văzut dragonul, care își băgase capul pe fereastra palatului său, el a fugit îngrozit. Și Deng vorbise despre democrație înainte ca ea să se întrupeze în Piața Tiananmen. Cînd i-a cunoscut însă adevăratul ei chip, s-a speriat întocmai ca și prințul ce văzuse dragonul. Deosebirea a fost că prințul a fugit, iar Deng a trimis tancurile... Masacrul din Piața Tiananmen a răcit considerabil relațiile sino–americane, deteriorate apoi și de neînțelegeri de ordin economic. Nici astăzi, încă, obstacolele ivite în raporturile dintre Washington și Beijing nu au fost eliminate cu totul. ■

Zhou Enlai și Nixon: un toast pentru prietenia sino–americană

• documentar • documentar • documentar • documentar • documentar •

China–URSS: granița fierbinte (1969–1973)

Conflictul începe „oficial" la 2 martie 1969 cu încleștările de graniță de pe Insula Damansky (sau Chen–Pao). Insulă se află pe Ussuri, la 100 mile sud de Habarovsk și 250 mile nord de Vladivostok. În proximitatea ei se afla linia ferată a Transsiberianului; de aici era posibilă, printr-o lovitură masivă și în forță, izolarea Vladivostokului de restul URSS.

Încleștările de pe Ussuri puteau să se transforme în război, poate chiar nuclear, din cauza, aparent, a unei insule necunoscute de pe un fluviu relativ neinteresant. De fapt, problema insulei (cui trebuie să-i aparțină?) a fost doar un pretext, un fel de Sarajevo al anului 1969.

Potrivit surselor sovietice, un grup de grăniceri chinezi de la postul Gun–Hsi s-au îndreptat pe gheață spre insulă. Ei au fost interceptați de lt. major Strelnikov și oamenii săi. Militarul sovietic, care a încercat să protesteze, a fost ucis pe loc. A început lupta, o luptă inegală între trupele chineze, aflate împrejur și camuflate, și „inocenții" grăniceri sovietici, care cu „eroismul lor nativ" au opus „agresorilor" chinezi o apărare îndîrjită pînă la sosirea întăririlor. Sovieticii ar fi pierdut 31 de oameni, și 14 grăniceri ar fi fost răniți (informa TASS). Alarma s-a întins pe întreaga frontieră de stat sovieto–chineză, cea mai lungă din lume.

Chinezii, în răspunsul lor, au pretins că sovieticii au exagerat incidentul, pentru că de altminteri astfel de acțiuni deveniseră cotidiene pe imensa graniță dintre URSS și RP Chineză. În timp ce războiul vorbelor continua, sporeau incidentele de frontieră

în care se folosea artileria grea și chiar tancurile. Chinezii au pretins că sovieticii au fost refuzați de partenerii lor din Pactul de la Varșovia de a trimite trupe la granița sovieto–chineză. China a recurs la dreptul ei istoric, la istoria tratatelor inegale impuse de țari, Beijingului, de-a lungul secolelor. Astfel, prin Tratatul ruso–chinez de la Nercinsk (1689), granița dintre cele două imperii începea cam la 700 mile mai spre nord decît cea de azi, trecea la nord de Mongolia contemporană și sfîrșea la vest, cam la sud–estul RS Kazakhstan. Profitînd de slăbiciunea Chinei, în secolul XIX rușii au fixat granița la est, pe Amur, legalizînd acest rapt prin Tratatul de la Aigun (1858); ei au cîștigat astfel 190.000 km^2. Doi ani mai tîrziu, Rusia se află pe post de mediator într-un conflict în care China se confrunta cu Anglia și Franța.

Drept recompensă pentru mediere, prin Tratatul de la Beijing Rusia mai capătă încă 200.000 km^2, obținînd în total cam 586.000 km^2 de teritoriu chinez.

După 1917, Lenin s-a angajat, public, că teritoriul chinez, răpit de țari, prin tratate inegale, va fi restituit „natural, automat, în chip marxist, stăpînului legitim, China". Angajamentul a rămas vorbă goală. După începutul ciocnirilor de graniță, chinezii, folosindu-se de angajamentul luat de Lenin, au subliniat că toate puterile imperialiste care luaseră teritorii chineze au sfîrșit prin a le restitui, mai puțin noii „țari" de la Kremlin. Atitudinea Moscovei a fost că în China se încearcă a se da ceasul înapoi (ceasul istoriei, desigur), prin abolirea unor „tratate solemne".

Linia Beijingului a fost că a sosit timpul ca aceste tratate să fie renegociate, punînd astfel cele două părți, de acum țări socialiste, pe picior de egalitate.

În fapt, chinezii fac din acest demers și poziție o problemă de demnitate și sînt convinși că nu pot pretinde cu sorți de izbîndă tot teritoriul înglobat de țari prin rapt, la „maica" Rusie. Se are în vedere, în special, zona Manciuria–Ussuri–Amur, Sinkiang, zona Mongolia–Afganistan (acaparată prin Tratatul de la Beijing și Sankt Petersburg — 1860), toate zone intens populate cu cazahi, kirkizi (la ruși) și uiguri, cazahi, kirkizi și tadjici (la chinezi). Prin anii '60, se semnalează mișcări antichinezești în zona Sinkiang, pe care Beijingul le impută Moscovei. Triburile nomade din această zonă au sperat într-o invazie a sovieticilor din Sinkiang, ca răspuns la ciocnirile din zona Ussuri, în general, de-a lungul graniței din Manciuria, pe care chinezii întotdeauna au revendicat-o și pe care rușii, dacă n-ar fi fost înfrînți de japonezi în 1905, probabil că ar fi încorporat-o imperiului țarist.

În patrulare, la granița mult disputată

Denunțarea tratatelor

Așadar, cererea chinezilor de a renegocia tratatele încheiate în sec. XIX și începutul sec. XX echivalează cu o denunțare a acestora, o condiție *sine qua non* pentru China ca mare putere.

Sovieticii, care nu doreau crearea de precedente pe linia revizuirii granițelor, au respins categoric pretențiile chinezilor, cel puțin inițial. Totuși, discuții pe această temă au început în 1964 și continuă și azi, limitate anumitor sectoare ale frontierei.

China a afirmat că URSS a înlocuit SUA în calitatea de cel mai mare dușman al RP Chineze. Revoluția Culturală a întrerupt, pentru o perioadă, această ceartă, deși un incident, asemenea celui de pe Ussuri, a avut loc, în 1971, în Sinkiang, ceea ce a dus la directiva pregătirii „războiului poporului împotriva agresiunii". Poporul părea unit în așteptarea unei invazii sovietice, în timp ce în Biroul Politic al CC al PC Chinez erau disensiuni. Astfel, un grup de conducători ai partidului și unii comandanți militari mai vîrstnici erau împotriva unei confruntări cu URSS. Printre ei, mareșalul Lin Biao. După el, SUA este cel mai mare pericol al RP Chineze, mai ales după implicarea lor în războiul din Vietnam de unde, *à la long*, ar putea pune în pericol China. Deci, „imperialismul" american era mult mai periculos decît „imperialismul și revizionismul" sovietic.

Convorbirile avute la aeroportul din Beijing, între Kosîghin și Zhou Enlai, după întoarcerea de la Hanoi, unde avuseseră loc funeraliile lui Ho Și Min (în limba vietnameză, *omul care vede limpede*), nu au dus la nici un rezultat pozitiv. Dacă sovieticii au încetat polemica, chinezii au intensi-

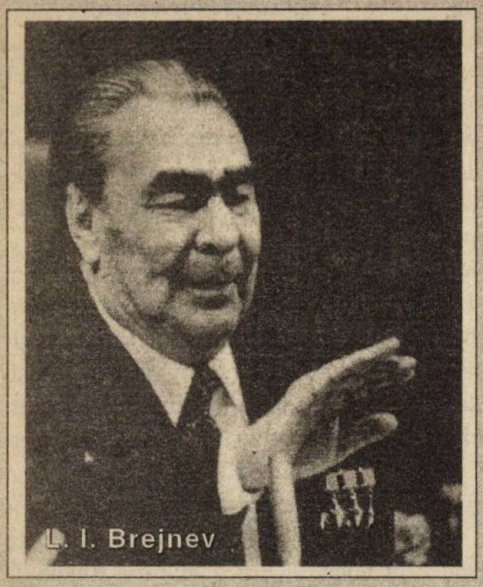
L. I. Brejnev

ficat-o și au continuat să se pregătească de război. Totuși, la scurt timp, au fost de acord ca discuțiile să înceapă la nivel de adjunct de ministru de externe, la 20 octombrie 1969, la Beijing.

Pe agenda discuțiilor, după opinia chinezilor, trebuiau să figureze problema tratatelor inegale, cît și problema unor imense teritorii înglobate în URSS, fără să aibă nici o justificare în dreptul internațional.

Sovieticii au fost, la negocieri, de acord ca granița pe Ussuri să treacă pe șenalul navigabil, așa cum este de altfel reglementat acest principiu în dreptul internațional. Cu alte cuvinte, ei au renunțat la ceva la care nu aveau dreptul și, în consecință, sute de insule, inclusiv Damanski, urmau să intre sub suveranitatea chineză. Chinezii nu înșfacă nada și insistă pentru o reglementare globală a problemelor de frontieră, printr-un Acord–cadru.

Chinezii nu-și făceau iluzii că ar putea să recupereze întreg teritoriul acaparat de țari, dar doreau cel puțin o parte din el, în particular Platoul Pamir. Brejnev ia atitudine, în decembrie 1972, calificînd drept „absurde" pretențiile Chinei și acuzînd-o de diviziune a lagărului socialist.

Sovieticii dislocă, în continuare, noi divizii pe granița comună; facilitățile pentru trupe cresc, cu toate consecințele grave asupra economiei sovietice. Uniunea Sovietică este, astfel, obligată să țină într-o zonă aridă aproximativ 70 de divizii, dintre care o treime motorizate și înzestrate cu rachete cu încărcătură nucleară, vizînd principalele centre ale Chinei.

Un război cu China, chiar dacă ar debuta cu folosirea armei nucleare, nu ar duce neapărat la victorie — au apreciat unii generali sovietici —, datorită numărului mare al armatei chineze și, mai ales, a implicării întregului popor chinez în tr-un război de gherilă în care, după cum se știe, chinezii excelează. Discursul lui Brejnev avea loc după încleștări serioase la granița cu Kazahstanul.

Politica URSS de încercuire a Chinei, inițiată de Stalin, continuă — India este de partea Uniunii Sovietice — care livrează armatei indiene aproape tot necesarul de armament.

Intrarea Republicii Populare Chineze în ONU (1971) oferă acesteia posibilitatea de a folosi și înaltul for pentru a contracara inițiativele diplomatice sovietice. Chinezii curtează asiduu Marea Britanie, care, în ochii lor, are rolul de conducător în Piața Comună, precum și alte puteri europene occidentale cărora li se atrage atenția, în anii '70, că destinderea este folosită de sovietici pentru a se înarma febril. Era o încercare de a torpila orice apropiere a URSS față de Piața Comună.

Totuși, viitorul pare să avantajeze China, care se dezvoltă rapid economic și militar, mai ales că aici factorul timp nu are o relevanță deosebită. Chinezii cred sincer că problemele lor cu rușii vor fi rezolvate într-un mileniu și că ei pot să aștepte.

O glumă spune că, la un cocktail, un diplomat chinez ar fi fost chestionat asupra părerii sale referitoare la influența revoluției franceze asupra istoriei Europei. Acesta, după un timp de gîndire, ar fi spus: **„It is too early to say"** (Este prea devreme să ne pronunțăm). O probă de mentalitate asiatică și, mai ales, specific chinezească, care a condus la deschiderea și destinderea de azi între cei doi giganți, Republica Populară Chineză și Federația Rusă. ■

George MOGOȘANU

Mao Zedong

Ținta unei reforme treptate și controlate

„Un socialism pentru 100 de ani"

Tiberiu TĂNASE

Congresul al XII-lea al PC Chinez (11-12 septembrie 1982) a marcat înlăturarea ultimilor susținători ai politicii maoiste și a scos în evidență lipsa unei concepții unitare a aripii reformatoare din partid. La începutul lui 1992, Deng Xiaoping a efectuat o vizită în regiunile prospere din sudul Chinei, turneu care a marcat începutul relansării reformelor economice. Congresul al XIV-lea al PCC (12-18 octombrie 1992) a trasat obiectivul edificării „economiei socialiste de piață", consfințit la cel de-al optulea Congres Național al Poporului, din martie 1993.

Noul curs al reformei

De atunci încoace, China a înregistrat ritmuri impetuoase de dezvoltare. În 1992, PIB-ul a crescut cu 12,8%, în 1993 cu 13%, iar în 1994 creșterea a fost și mai mare. Se susține că dacă își va menține ritmurile actuale, China Mare (incluzînd Hong Kong-ul și Taiwanul) va avea, în 2002, un PIB mai mare chiar decît al SUA.

Un anumit proces de reformă a fost inițiat în China sub conducerea lui Deng Xiaoping în perioada 1978–1979. Procesul a debutat în sectorul agricol, fiind apoi continuat, în 1984, și în sectorul industrial.

Noul concept al „socialismului de tip chinez" a fost adoptat de Programul Partidului Comunist Chinez, din 1987, și propus să fie aplicat de succesorul ales de Deng la congresul din același an, Zhao Ziyang.

Acesta avertiza, în 1987, că „reforma economică fără reformă politică nu poate avea succes". Procesul de reformă a fost însă frînt în 1988.

Cauzele care au determinat conducerea politică chineză să se împotrivească schimbărilor politice de esență și să-l îndepărteze pe premierul Zhao Ziyang au fost coordonatele specifice Chinei (teritoriu, fenomenul demografic, tradițiile) și insuccesul experienței sovietice în domeniul reformei politice. În aceste condiții, programul dur de austeritate care a urmat a culminat cu evenimentele din iunie 1989, moment în care chiar premierul chinez Zhao Ziyang a fost îndepărtat.

La începutul anului 1991, Deng Xiaoping a revenit cu un nou semnal pentru reformă, ale cărei efecte au afectat și lucrările Congresului al XIV-lea al Partidului Comunist Chinez.

Rolul conducător al PCC

Cel mai înalt for al PCC și-a desfășurat lucrările între 12–17 octombrie 1992.

Programul aprobat de congres a proclamat menținerea rolului conducător al partidului comunist, Jiang Zemin afirmînd că „China nu va introduce sistemul pluripartid sau un parlamentarism de tip occidental". Au fost hotărîte corective în statutul partidului, dintre care mai importante au fost: îndepărtarea treptată din funcțiile strict

Beijing, februarie 1976: funeraliile lui Zhou Enlai

economice a activiștilor politici, suprimarea Comisiei Centrale a Consilierilor PCC, compusă din vechea gardă a membrilor de partid, și schimbări în componența forurilor centrale.

O familie, un singur copil (afiș din anii '70)

Jumătate din membrii CC al PCC au fost nou aleși și 65% aveau o vîrstă sub 55 de ani; 14 din cei 20 de membri ai Biroului Politic, care au fost de asemenea aleși atunci, erau tineri și reformatori.

Deși nu a participat la ședința de deschidere, Congresul al XIV-lea al PCC s-a desfășurat sub semnul personalității lui Deng Xiaoping, arhitectul reformei chineze și al politicii de deschidere, mai ales că dorințele i-au fost îndeplinite, și anume întinerirea organului central de conducere, menit să asigure o tranziție lină, și menținerea cursului, de el inițiat, de către o generație nouă de conducători.

Pecetea chinezească

Programul adoptat de Congresul al XIV-lea al PCC accentua că „în sfera politicii economice era necesară construirea socialismului de tip chinez, aflat la început de drum" și valabil pentru următorii „o sută de ani".

În program se prevedea că realizarea socialismului de tip chinezesc se va realiza prin economia socialistă de piață.

Jiang Zemin afirmă că „economia de piață nu înseamnă capitalism". „Sînt convins — adăuga el — că o economie socialistă de piață poate și trebuie să funcționeze mai bine decît o economie de piață existentă în capitalism".

În acest sens, programul prevedea renunțarea treptată la planificarea centralizată a economiei, planul de stat urmînd să fie definit doar ca mijloc de conducere macroeconomică, în realizarea eșalonată a reformei și independenței întreprinderilor de stat, în dezvoltarea unei piețe a muncii, a unei piețe financiare, a bursei și a sectorului servicii, în condițiile existenței proprietății particulare ca formă complementară a proprietății publice.

Elementele amintite reprezentau opțiunea pentru o reformă treptată și controlată.

Armata, securitatea, poliția

Reprezentanții armatei, mai numeroși la sesiunea Congresului al XIV-lea al PCC, și-au exprimat adeziunea și sprijinul față de obiectivele prezentate la Congres. Rolul armatei după evenimentele din iunie 1989 a crescut, autoritățile militare temîndu-se de posibilitatea apariției de noi tulburări. Supravegherea cetățenilor chinezi este continuă și se combină cu extrădarea frecventă a străinilor indezirabili.

Organele de securitate și poliție sînt mobilizate și însărcinate să ia măsurile necesare pentru ca problemele de securitate să nu degenereze în evenimente politice. În acest sens, a fost elaborat și difuzat, la 7 septembrie 1992, de către Secretariatul CC al PCC, Documentul central nr. 7, care prevedea formarea asociațiilor de intervenție și a unor centre de ordine pentru forțele de securitate din orașele mari și mijlocii și din universități.

Echilibru în trei

În cadrul lucrărilor Congresului, secretarul general Jiang Zemin a afirmat că „nu va permite nici unei țări să impună Chinei ordinea și ideologia sa și se opune amestecului în treburile interne chineze, sub pretextul apărării drepturilor omului". Referirile țineau în special SUA.

Președintele George Bush a adoptat față de China, după o perioadă inițială de vehemente acuze, o poziție înțelegătoare și a renunțat să critice „încălcarea drepturilor omului", acordîndu-i chiar clauza națiunii celei mai favorizate.

La 26 mai 1994, președintele SUA, Bill Clinton, a aprobat prelungirea clauzei națiunii celei mai favorizate pentru China.

Cunoscutul om politic american, Henry Kissinger, avertiza că o confruntare prelungită cu China poate afecta politica americană în Asia, de aceea SUA trebuie să pună în balanță interesele sale geopolitice cu dorința ca partea chineză să acorde mai multe drepturi umane și civile.

Conducerea chineză consideră părți inalienabile ale teritoriului său atît Tibetul, cît și Taiwanul.

China a protestat energic împotriva oricăror formulări interpretabile cu privire la Taiwan, reamintit de fiecare dată că nu există decît o singură Chină, Taiwanul fiind o provincie chineză.

China dorește să redeseneze harta politică a regiunii Asia–Pacific ca un punct de sprijin al dezvoltării economice și strategice în secolul al XXI-lea, pentru a construi un sistem de echilibru între singurele trei puteri care pot exercita o supremație în zonă, Japonia, SUA și China. ■

Zhou Enlai (1898–1976): Marele reconciliant

Născut într-o familie înstărită, la Shanghai, a luat parte la mișcarea studențească din 4 mai 1919. Și-a făcut studiile în Japonia, apoi în Franța, unde se apropie de ideologia și mișcarea comunistă. Revine în țară în 1923, timp în care PCC colabora cu Guomingdangul.

Mao Zedong și Zhou Enlai

Devine secretar al partidului, la Guangdong, apoi comisar politic al Academiei Militare din Whampoa. În 1927, la Shangai, scapă cu viață din masacrul comis de forțele naționaliste asupra comuniștilor. Se alătură republicii comuniste din Jiangxi, în 1931. Vicepreședinte al Consiliului revoluționar, a participat în mod activ la Marșul cel Lung. În 1935, a sprijinit alegerea lui Mao ca lider al PCC, rămînîndu-i acestuia un aliat fidel timp de peste patru decenii. Cînd a început războiul cu Japonia, Zhou Enlai a fost în favoarea apropierii PCC de Guomingdang, în ideea formării unui Front unit antijaponez. De altfel, în perioada 1936–1946, a servit drept ofițer de legătură între comuniști și naționaliștii lui Jiang Jieshi.

A fost prim-ministru al guvernului de la Beijing timp de 26 de ani, de la crearea RP Chineze și pînă la moarte (1949–1976). Diplomat abil, a fost și ministru de externe (1949–1959), funcție încredințată și datorită întinselor sale cunoștințe asupra Occidentului. În această calitate a condus delegația țării sale la Conferința de la Geneva (1954), apoi la cea de la Bandung (1955). Față de tendința politică care promova destinderea cu SUA, Zhou Enlai s-a arătat partizanul solidarității statelor afro-asiatice. În 1969, a soluționat, prin negocierile purtate cu șeful guvernului de la Moscova, A. Kosîghin, diferendul sino-sovietic, reușind să oprească un timp confruntările de graniță între cele două mari țări comuniste. După părăsirea conducerii externelor, dar, în continuare, șef al guvernului, a încercat să tempereze excesele Revoluției Culturale. Îndată după „eliminarea" lui Lin Biao, atitudinea sa moderată s-a bucurat de sprijinul lui Mao. Preocupat permanent de starea economică a țării, Zhou Enlai a știut să țină busola în mijlocul vicisitudinilor vieții politice chineze. A fost artizanul așa-numitului program al celor Patru Modernizări (1975). Pragmatismul său a fost un model de inspirație pentru conducătorii chinezi din anii '80–'90. Moartea sa (8 ianuarie 1976) a privat RP Chineză de un element stabilizator fără egal, care ar fi putut reconcilia elementele de „dreapta" cu cele „ultrastîngiste" din conducerea PCC. ■

Jacqueline ENACHE

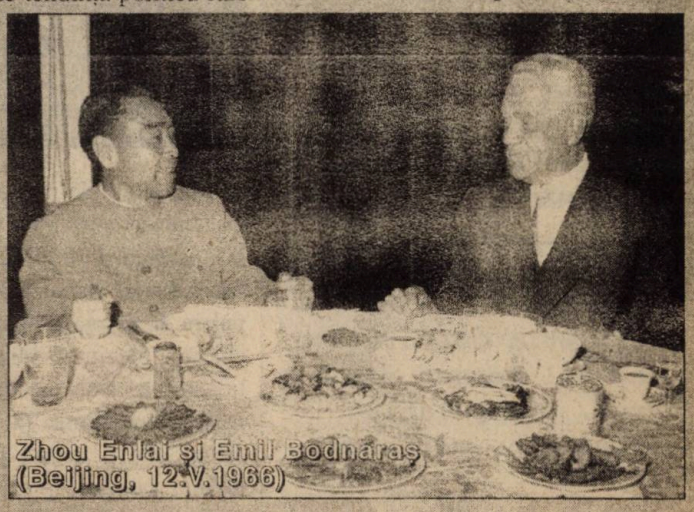
Zhou Enlai și Emil Bodnăraș (Beijing, 12.V.1966)

O triplă „sfidare" pentru China sfîrșitului de secol XX

Hong Kong, Taiwan, Tibet

Ilie VASILE-DRUGAN

Printr-un consens tacit și spontan, marile publicații mondiale de profil și așa-numiții *„China watchers"* au definit anul 1997 – al „Boului de foc", după clasificarea astrologică chinezească – ca „anul Chinei". Evident, pentru majoritatea potențialilor cititori, printre care includem și pe cei ai acestei reviste, fostul „Imperiu de Mijloc" (chiar „Central", dacă manevrăm sinonimele...), devenit actualmente, în traducere literară, „Republica Populară Înfloritoare de Centru", reprezintă o sumă mai mare sau mai redusă de clișee de memorie: Marele Zid, Calea Mătăsii, Marco Polo, mîncatul cu bețișoare, scrierea în ideograme, Mao, „Revoluția Culturală", Deng cel recent dispărut, o populație sărind bine miliardul ș.a.m.d.

Hong Kong, „Portul Parfumat"

Dar China nu trebuie privită doar prin asemenea clișee, ca o lume monolită ce se deplasează inexorabil către o anumită direcție, cu scopul de a impune lumii secolului următor o anumită „ordine". China este — repetăm un truism — teritorial și uman, un hiper–stat, cu o continuitate istorică căreia greu i se poate găsi un alt exemplu de comparație. De aceea ea are destule mari probleme politice restante, unele vechi de cîteva secole, altele de 150 de ani, iar altele de numai cinci decenii. Dacă peste aproximativ doi ani, adică la 1 octombrie 1999, actualul regim va face bilanțul instaurării Republicii Populare dominată unipartinic el va trebui să-și prezinte realizările și în soluționarea acestor chestiuni care se numesc: Hong Kong, Taiwan, Tibet... Le facem cîte o scurtă prezentare prin prisma istoriei, particularităților și evoluției lor momentane și previzibile, dar nu în sens... „profetic-politic". În ziua cînd aceste rînduri vor fi sub privirile cititorilor, retrocedarea Hong Kong-ului către China de fosta putere străină colonială, Anglia, va fi deja un moment istoric vechi de... 10 zile! Dar el a fost pregătit timp de 15 ani. Mai exact, de la 24 septembrie 1982, cînd Deng Xiaoping a discutat cu premierul britanic de atunci, Margaret Thatcher, începerea negocierilor bilaterale privind transferul de autoritate politică. Detaliile planului au fost consemnate într-o Declarație comună abia la 19 decembrie 1984, dovadă a partidei diplomatice strînse care s-a jucat între protagoniști. Și care se va juca în continuare, de la distanță, și în alte forme și după 1 iulie 1997... Dacă, pentru Marea Britanie, Acordul semnat a fost o operație de lichidare a ultimului fragment foarte prosper din fostul său imperiu colonial, pentru China Populară problema s-a pus atît în termeni politici, cît și în cei de mîndrie națională. Hong Kong-ul era un imens spin dure-

Hong Kong, de la 1 iulie 1997, „plăminul" capitalist al Chinei comuniste

ros în corpul geografic al țării, o expresie a înfrîngerilor militare de la mijlocul sec. XIX. Prin Tratatul de la Nanjing, din august 1842, China ceda Angliei o insulă pustie de aproape 200 kmp, de la vărsarea fluviului Perlelor, pentru a-și instala depozite comerciale și adăposti flota militară. În 1860, insulei Hong Kong i s-a adăugat o porțiune din peninsula alăturată, Kowloon, tot printr-un Tratat și tot în urma unui război pierdut de dinastia Qing. În sfîrșit, în august 1898, se semnează ultima convenție de extindere a Hong Kongului, conform căreia Anglia „închiria" pentru 99 de ani un teritoriu chinez de 1.085 kmp, ce intra în patrimoniul Coroanei britanice pînă la 30 iunie 1997. Cu excepția intervalului decembrie 1941–august 1945, cînd a fost ocupat de japonezi, în ceilalți 151 de ani Hong Kong a trăit sub steagul britanic, devenind acum, la scadența închirierii, unul dintre cele mai prospere centre comerciale și financiare ale planetei. În termeni concreți, Hong Kong reprezintă 0,01% din teritoriul Chinei și 0,5% din populație — are 6,3 milioane de locuitori. Dar el realizează 20% din produsul intern al, deja, „patriei mamă", ce are, totuși, 1,2 miliarde de locuitori, fiind, de departe, cel mai generos investitor pe continent. Pe plan mondial, teritoriul este primul port comercial prin containere, are cea de-a 3-a economie ca grad de competitivitate, are a 5-a piață bancară, deține a 6-a flotă comercială, fiind a 8-a putere comercială a lumii. Venitul anual pe locuitor depășește 23 000 de dolari, în timp ce în China Populară abia atinge 550. În fața acestor realități incontestabile, Beijingul a acceptat să-i acorde statutul de „zonă administrativă specială" (ZAS) pe o perioadă de 50 de ani. Adică Hong Kong își va menține moneda proprie, va fi port liber cu regim vamal distinct, va avea chiar și un drapel al său. În schimb, actualul Consiliu legislativ și guvernatorul — Chris Patten fiind al 28-lea în istoria coloniei — vor fi înlocuiți de un șef executiv — deja ales în persoana omului de afaceri Tung Chee-hwa (Dong Jian-hua) — și de o Adunare provizorie, și ea deja desemnată. Apărarea și afacerile externe ale ZAS vor fi de competența guvernului central, care și-a trimis aici, cu anticipație, primele formații militare să înlocuiască pe cele britanice. Cert, pasarea puterii este un eveniment de mass media de prim ordin, la festivități asistînd peste 400 de personalități din 40 de țări. La ceremonia desfășurată la Convention Center — o clădire în formă de broască țestoasă, din cartierul Wanchai — a asistat și prințul Charles, moștenitorul Coroanei fostei puteri suzerane... Într-un sondaj de opinie din mai '97 se citea că 57% din locuitorii Hong Kong-ului sînt satisfăcuți de revenirea la China, în timp ce, la altă întrebare, numai 27% își declarau simpatia față de autoritățile britanice aflate, atunci, pe picior de plecare.

Desigur, lucrurile nu se prezintă atît de simplu, mai rămîn destule întrebări în suspensie. Își va menține Hong Kong-ul actuala prosperitate economică? Va rămîne în continuare un centru financiar și comercial internațional? Beijingul va respecta libertatea presei și drepturile omului în ZAS, așa cum le-a moștenit de la Londra? Răspunsurile exacte la asemenea chestiuni depind de mulți factori și formează altă pagină din istoria Chinei. Care va include și soarta celei mai vechi colonii europene în Imperiul de Mijloc: minusculul port Macao. El a fost cedat unui aventurier portughez, Fernao Mendes Pinto, în 1557, iar în 1887, după încheierea unui Tratat în bună formă, a devenit teritoriu al Portugaliei. Care a căzut de acord cu China să i-l restituie cu zece zile înainte de închiderea actualului secol, adică la 20 decembrie 1999! Astfel se încheie, după 501 ani, epopeea maritimă și colonială începută în 1498 de Vasco da Gama, care a descoperit drumul spre Indii și Extremul Orient... În fața atîtor „coincidențe" cronologice nu-ți rămîne decît să te întrebi: cum se va desfășura istoria în secolul XXI?

Taiwan, „rivalul istoric"

La pătrunderea dinspre aeroport în Taipei era expusă, cîndva, o lozincă, enigmatică pentru străini: „Amintiți-vă de Chu!". Originea ei se situa cu cîteva secole î.Ch., cînd Principatul cu acest nume, după ce și-a pierdut tot teritoriul cu excepția Capitalei, a reușit, printr-un efort de voință extraordinar și noroc în război, să-și învingă și cucerească toți adversarii anteriori. Sensul ei actual însă era așteptarea guvernului naționalist condus de generalissimul Cian Kai-shek

Jiang Jieshi (Cian Kai-shek), 1887–1975

(Jiang Jieshi), refugiat în 1949 din China continentală în Taiwan, de recucerire iminentă și sigură a celor 97 procente din teritoriul național pierdut...

Între 1950–1971, cînd „Republic of China", adică Taiwanul, reprezenta națiunea chineză la ONU și în Consiliul de Securitate, ca membru fondator al organizației mondiale, situația părea a ilustra o legitimare istorică în reconstituire. Cu atît mai mult cu cît ambele guverne, de la Beijing și Taipei, susțineau, atunci și acum, că reprezintă „părți" ale aceleiași patrii... Dar, din acest punct, pozițiile sînt net divergente!

Taiwan sau „ilha Formosa" cum au botezat-o portughezii înainte de 1600, are cam 35 750 kmp — deci cu vreo 2 000 mai mult decît Republica Moldova —, dar ca populație este comparabilă cu România — aproape 21 milioane de locuitori. Însă nu și în privința venitului anual, ce se ridică la peste 10 000 de dolari SUA. În ciuda unor afirmații propagandistice, pînă în secolul XII ea a fost locuită aproape în totalitate de triburi venite din Malaezia, Indochina. Abia ulterior se vor instala aici chinezi sudici, fugiți din calea cuceritorilor mongoli, mai ales că insula se află la 160 de km de coastele provinciei Fujian — unde s-a născut și Cian Kai-shek, pentru a face o acoladă anecdotică în timp! Balanța demografică se înclină definitiv în favoarea chinezilor abia după secolul XVII. În 1683, proaspăta dinastie manciuriană Qing reușește să recucerească insula din mîna piraților locali, care, la rîndul lor, eliminaseră grupurile de olandezi, portughezi, spanioli, englezi, japonezi care încercaseră să se stabilească acolo. Astfel că, pînă în 1895, cînd va fi cedat Japonici în urma unui război, Taiwan a fost provincie a Imperiului Qing. Reprezentînd Republica China la Conferința Aliată de la Cairo, din 1943, Cian Kai-shek a obținut sprijinul președintelui SUA și prim-ministrului Angliei de a recupera acest teritoriu. Restituire efectuată în august 1945, dar în acel moment conducătorul Guomindang-ului nu prevedea că-și pregătise locul de refugiu din 1949, împreună cu două milioane de militari și funcționari civili. Cît a trăit, Cian Kai-shek a fost reales mereu „președinte" al Republicii China, protejată la ONU de influența SUA și pe mare de flota americană, hotărîtă să stopeze extinderea comunismului în Asia, cu rezultatul știut al intervențiilor în peninsula coreeană și Indochina. Este ilustrativ pentru relațiile Taiwan–China Populară că, în această perioadă, ambele partide ce monopolizau puterea politică — Partidul Național și Partidul Comunist — pretindeau că, cel puțin parțial, continuă aplicarea „Celor 3 principii populare" ale lui Sun Yixian (Sun Yat-sen), „fondatorul" Republicii: naționalism, democrație, bunăstare („San min zhu-yi")! În realitate, între cei doi lideri istorici — Jiang Jieshi și Mao Zedong — se desfășura o „rivalitate istorică" de la distanță. Care a continuat și după dispariția lor fizică succesivă, în 1975 și 1976, și nu se prevede orizontul reconcilierii între urmașii lor. Altfel la ce-ar mai servi somptuoasele și impozantele mausolee pe care le au la Taipei și, respectiv, Beijing? Totuși, după debutul procesului de retrocedare a Hong Kong-ului a început să circule o formulă asemănătoare și în privința revenirii Taiwanului la China continentală: „O țară, două sisteme". Timidul dezgheț a permis o reluare a relațiilor comerciale și a investițiilor taiwaneze prin intermediul Hong Kong-ului. Dar, politic, Taipeiul interpretează soluția lansată în sensul „o Chină, un Taiwan" în cadrul aceleași națiuni. Asigurată de alianța cu SUA și încurajată de succesele sale economice și tehnologice incontestabile, Republica China/Taiwan a organizat, în martie 1996, primele alegeri prezidențiale, cîștigate de Lee Teng–hui, primul taiwanez nativ ce ocupă această funcție. Republica Populară a programat, simultan, manevre navale în strîmtoarea despărțitoare pentru a descuraja curentul independentist din insulă, gest ce a obligat SUA să trimită o flotilă de război în zonă. Prudența a prevalat și lucrurile nu au degenerat dincolo de declarațiile politice opuse.

Dar, începînd de la 1 iulie 1997, oficialitățile taiwaneze se gîndesc la adoptarea tuturor măsurilor eficace — economice, diplomatice, militare — pentru a contracara un plan al Beijingului de „recuperare" a insulei pînă în 2010. Evident, plan reconstituit din informații disparate, neconfirmat niciodată oficial de Republica Populară. Care totuși și-a folosit dreptul de veto pentru a zădărnici campania diplomației taiwaneze de revenire în ONU sau, cel puțin, în anumite organisme specializate ale organizației. Taiwanul, pe lîngă forța economică și financiară, are și mijloace politice suficiente de a acționa pe plan internațional. La Taipei, mai există reprezentanțele oficiale a 29 de state mici, precum Haiti, Costa Rica, Honduras, Panama, Paraguay etc. și birouri cultural–comerciale a altor 60 de țări care întrețin și alte diverse relații oficioase. În fața giganticului său concurent teritorial și demografic, Taiwanul mizează pe accelerarea avansului său tehnoeconomic și întărirea instituțiilor sale politice democratice multipartidice. Cu scopul creării unei identități proprii și în speranța că, într-un viitor nu prea îndepărtat, noile generații de politicieni vor găsi o formulă de conviețuire acceptată de ambele părți, într-o lume cu totul schimbată față de cea din 1949.

Tibet, „Ţara ascunsă din vest“

Relaţiile chino–tibetane constituie capitolul cel mai sensibil şi complicat din această „triadă“. Aceasta datorită şi faptului că se află faţă-n faţă două mentalităţi, două culturi, două tradiţii spirituale foarte diferite. Ele au convieţuit destule secole sub aceeaşi autoritate politică, dar diferenţele de structură s-au perpetuat, cel mai adesea cu rezultate remarcabile în moştenirea culturală comună. Care va trebui valorificată în procesul de reconciliere aşteptat, dar atît de mult amînat. La 1900, Tibetul cu cele 3,5 milioane kmp ocupa o treime din suprafaţa totală a celor 11 provincii tradiţionale, componente ale lui „Qing–chao Da–guo“ — „Imperiului Qing“ — de 11 milioane kmp. Cu o altitudine medie de 4 000 metri, fără căi de acces, Tibetul forma o enclavă culturală şi religioasă specială, aşa cum a rămas pînă azi din acest punct de vedere, ca rezultantă a unui proces istoric contorsionat, deşi a fost ferit de numeroasele invazii ce s-au produs din Asia centrală şi de nord spre India şi China. Poate şi de aceea, pe teritoriul lui s-a format primul stat monarhic unificat abia în secolul VI şi a durat pînă în al IX–lea. La puţin timp după instalarea dinastiei, de origine central–asiatică, Tang, în China (618–907), care a protejat şi stimulat creaţia poetică, dar şi instalarea budismului, se stabilesc primele relaţii paşnice între Tibet şi Imperiul chinez (643). Dar secolul VIII a înregistrat dese invazii ale triburilor tibetane în provincia Sichuan din vestul Chinei. Amintirea cruzimii lor războinice a rămas în memoria colectivă, precum cea a triburilor *xiong–nu* (hunice) în nordul Chinei pe vremea construirii Marelui Zid. În 779, budismul, de origine şi inspiraţie indiană, a fost proclamat religie de stat, convertire ce a avut drept efect transformarea mentalităţii şi moravurilor tibetane. Din sec. XI, cînd se produce „a doua pătrundere a Legii“, adică a budismului, istoria ţării va fi dominată de clerul budist („secta galbenă“) şi de aristocraţia pastoral–rurală. Sub protecţia mongolilor, în sec. XIII–XIV, se formează un fel de „guvern teocratic“, care însă n-a protejat eficace Tibetul de frămîntările politico–religioase endemice. În 1578, conducătorul sectei budiste a „bonetelor galbene“ — ales în baza credinţei „reîncarnărilor succesive“ — primeşte de la un protector militar titlul mongol de Dalai Lama. În 1642, deci peste 65 de ani, alt şef războinic mongol îl investeşte pe acesta şi cu puteri temporale, extinse, pe lîngă cele religioase. Al cincilea Dalai Lama (1618–1682) va fi cel care va consolida instituţia, dîndu-i prestigiul definitiv în rîndul tibetanilor. Acesta a fost cel care a instituit şi funcţia de Panchen Rinpoche — ulterior, Panchen Lama — un fel de locţiitor cu probleme spirituale. Relaţiile dintre conducătorul Tibetului şi împăratul dinastiei noi, Qing, erau atît de bune în 1650 încît Dalai Lama face o vizită la Beijing, în 1651–1653, unde, în cinstea lui se construieşte Pagoda Albă („Bai–ta“) ce simbolizează şi astăzi capitala Chinei. Tibetul era inclus în Imperiul Qing dar, în fapt, se bucura de o largă autonomie culturală, administrativă, religioasă. Rezidenţii imperiali chinezi se limitau la trimiterea periodică de rapoarte privind situaţia generală. În 1792, autorităţile de la Lhasa interzic accesul străinilor, Tibetul fiind stăpînit timp de un secol de clerul budist al sectei galbene şi de aristocraţia tradiţională. Profitînd de slăbirea dinastiei manciuriene în China, Anglia încearcă să pătrundă în Tibet, ocupînd chiar Lhasa, în 1904. Dar Convenţia anglo–chineză din 1906, de la Beijing, confirma suzeranitatea Chinei asupra acestuia. Dalai Lama vine la Beijing în 1908, dar alungarea dinastiei Qing, în 1911–1912, dă posibilitate conducătorilor tradiţionali ai tibetanilor să caute transformarea independenţei *de facto* în una recunoscută internaţional. Acordul tripartit de la Simla, din 1914, dintre Anglia, Tibet şi China republicană nu reuşeşte să finalizeze acest obiectiv politic şi raporturilor chino–tibetane vor rămîne într-un echilibru precar în perioada 1920–1945. În 1947, englezii evacuează India, iar în 1949 este proclamată Republica Populară Chineză. Care, conform noii ideologii, consideră Tibetul parte integrantă a ţării. Astfel că, în 1950, trupele chineze pătrund în Lhasa, iar la 23 mai 1951, la Beijing, se încheie un Tratat bilateral prin care guvernul central preia controlul politic şi economic, prevăzînd respectarea drepturilor şi autorităţii lui Dalai Lama al XV–lea, ales în 1941, care este şi cel actual. În respectul

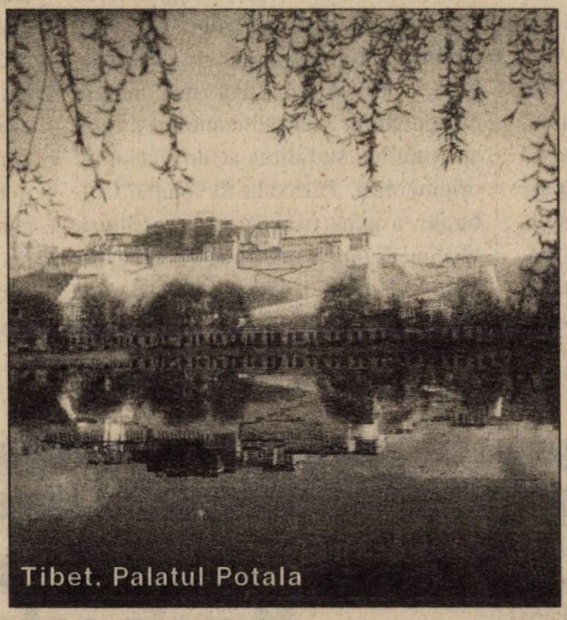

Tibet. Palatul Potala

religiei și regulamentelor mănăstirești este desemnat și Panchen Lama și lucrurile păreau a evolua într-o direcție bună. Mai ales după ce Lhasa a fost, în 1954, legată de provincia vestică Sichuan și cea nordică Qinhai de șosele, modernizate cu mari cheltuieli financiare din cauza reliefului muntos. Astfel că, în mod tradițional, șeful temporal și cel spiritual ai Tibetului, Dalai Lama și Panchen Lama, fac o vizită oficială la Beijing, în 1954– 1955. Reformele economice și agrare întreprinse de noua putere politică, dar mai ales modalitatea aplicării lor, au afectat statutul clerului budist și aristocrației tradiționale, creînd tensiuni politice între populație și reprezentanții administativi și militari chinezi încă din 1956. Situația a explodat în martie 1959, cînd Dalai Lama este sfătuit de guvernul său, al „celor patru", să părăsească Lhasa pentru evitarea unei presupuse arestări. Dalai Lama ajunge în India, fiind instalat cu însoțitorii lui la Dharamsala, la 500 km nord de New Dehli, ce a devenit de atunci centrul comunității tibetane din exil și care s-a înmulțit permanent. Evenimentul a provocat

Mao și Dalai Lama, 1954

tensiuni politice între India și China, soldate cu un scurt război de graniță, în 1962, defavorabil indienilor. La 9 septembrie 1965, Beijingul proclamă Regiunea Autonomă Tibet, mult redusă ca suprafață, întărind controlul militar și stimulînd stabilirea acolo a celor de origine *han*. Perioada Revoluției Culturale, a adus mari prejudicii Chinei, blocînd dialogul pentru rezolvarea problemei Tibetului. După 1980, s-au făcut cîteva încercări infructuoase de comunicare între șeful spiritual din exil și guvernul de la Beijing. Relațiile încă se află la stadiul acuzațiilor și excomunicărilor reciproce, fiecare parte aducînd în sprijin argumente care o avantajează net: Beijingul — progresele economice obținute, Dalai Lama — pagubele culturale mari produse de „ocupația militară" chineză. Alegerea celui de-al XI–lea Panchen Lama, în 1995, a dat naștere la o dublă „desemnare", una în mai, alta în decembrie, supervizată de guvernul de la Beijing, care l-a acuzat pe Dalai Lama de „înșelătorie" și practici religioase opuse tradiției tibetane. Tibetul nu este și nu va deveni o problemă politică internațională, avînd în vedere poziția și ponderea Chinei Populare. Dar este o chestiune cultural–spirituală de prim ordin, validată de Premiul Nobel pentru Pace conferit lui Dalai Lama. Principiul rămînerii Tibetului în cadrul Chinei fiind admis de ambele părți, mai rămîne de găsit modalitatea aplicării lui. Poate tot spiritualitatea budistă, atît de suplă și permisivă, va oferi actualelor tabere opuse argumente și căi de reconciliere. ■

• documentar • documentar • documentar • documentar • documentar •

La Lyon, în 1924

Deng Xiaoping (1904–1997): Marele reformator

Născut, la 22 august 1904, la Sichuan, într-o familie de țărani înstăriți. Pe numele său real Deng Xixian, va adopta, la vîrsta de 20 de ani, pseudonimul Xiaoping. În 1920, se îmbarcă pentru Marsilia; în Franța, va lucra și își va face studiile. Tot aici fiind, se alătură PCC. În 1925, pleacă la Moscova pentru a urma, timp de opt luni, cursurile Universității Sun Yixian (Sun Yat–sen). Revine în țară în septembrie 1926. La 22 de ani, Deng este numit comisar politic al unui corp al Armatei Roșii. Neîmpărtășind politica lui Mao de capacitare revoluționară a maselor țărănești, intră în clandestinitate la Shangai, în 1927, atunci cînd Jiang Jieshi declanșează represiunea împotriva comuniștilor. Din acest moment, Deng își începe ascesiunea rapidă în PCC. Comisar politic al Armatei Roșii (1929), va conduce, din 1935, Secretariatul CC. Participă la Marșul cel Lung. Comisar politic al unei divizii

Deng, într-un moment de destindere (1979)

(1938), devine membru al CC al PCC, în iunie 1945.

În 1955, devine membru al Biroului Politic, iar în septembrie 1956 este ales secretar general al CC și în Comisia Permanentă a BP, instanță esențială a deciziei politice. Avea 52 de ani și fără a fi făcut parte din prima generație a conducătorilor comuniști deținea funcții cheie la vîrful aparatului de partid. Relațiile sale excelente cu Mao din această perioadă sînt ilustrate și de vorbele adresate de acesta lui Hrușciov: *„Micuțul acesta foarte inteligent (Deng, n.n.) are un mare viitor"*. Ruptura cu Moscova și eșecul Marelui Salt Înainte vor fi aspru criticate de Deng care, treptat, se îndepărtează de Mao cînd acesta, practic îndepărtat de la putere, se apropie de Liu Shaoqi. Mao nu-i va ierta această „trădare" și, în 1966, odată cu declanșarea Revoluției Culturale, Deng încetează să mai apară oficial. În perioada 1967–1973, nu mai deține nici o putere și trăiește într-un fel de exil la Jiangxi, fiind trimis pentru „reeducare" să muncească, manual, la o fabrică de tractoare. Scapă de furia Gărzilor Roșii, șansă care nu surîde și altor membri ai familiei lui: fratele său mai tînăr se sinucide pentru a scăpa de persecuții, cumnatul îi moare în închisoare, iar fiul său, încercînd să scape din clădirea în care fusese închis de Gărzile Roșii, sare pe fereastră și-și rupe șira spinării, rămînînd paralizat pentru restul vieții... Reabilitat de mentorul său, Zhou Enlai, în 1973, Deng revine pe scena politică, fiind reintegrat în CC. După infarctul suferit de Zhou Enlai, în 1974, îl suplinește la conducerea Externelor. Între moartea acestuia (ianuarie 1976) și cea a lui Mao (septembrie același an), Deng este din nou îndepărtat întrucît se implicase în organizarea manifestărilor, din aprilie, de comemorare a lui Zhou Enlai. În fapt, noul lider al PCC, Hua Guofeng, a încercat să-i elimine pe toți potențialii pretendenți la preluarea moștenirii lui Mao. Deng se refugiază la cartierul general al regiunii militare Guangdong, fiind din nou reabilitat de-abia în iulie 1977. Este ales vicepreședinte al PCC, în august, și, la sfîrșitul anului următor, lansează o politică de reforme care îi va atrage popularitatea și simpatia în țară și celebritatea peste hotare. În iunie 1981, este ales președinte al Comisiei de Afaceri Militare, calitate în care a decis reprimarea demonstrației din Piața Tiananmen (4 iunie 1989), eveniment larg mediatizat în întreaga lume.

Convins de necesitatea aplicării unor reforme economice radicale, care să permită Chinei atingerea rolului de mare putere mondială, Deng a refăcut legăturile țării sale cu lumea occidentală; în 1980, China a aderat la FMI și la Banca Mondială, beneficiind astfel de finanțarea externă. În 1984, în urma vizitei premierului Margaret Thatcher la Beijing, RP Chineză și Marea Britanie au semnat un Acord privind retrocedarea, de la 1 iulie 1997, a Hong Kong-ului. Moartea, survenită la 27 februarie a.c., i-a răpit lui Deng Xiaoping șansa de a-și vedea împlinit acest vechi vis personal și al imensului său popor... ■

Deng văzut de caricaturistul francez Wiaz (după „Le Nouvel Observateur", nr. 1.686, 1997, p. 23)

Jacqueline ENACHE

Beijing, 1984: Deng și Margaret Thatcher

„Împărăția din centrul lumii"

RP Chineză — o superputere pentru mileniul trei

Ion BUZATU

Prin datele sale fundamentale – întindere geografică și populație imense, bogate și variate resurse ale solului și subsolului, o străveche și originală civilizație – China (numită, în limba chineză, Zhong Guo, adică „Împărăția din centrul lumii") a fost dintotdeauna o mare putere. Manifestarea acestei dimensiuni pe plan internațional a cunoscut atît puncte culminante, ca în timpul dinastiilor Qin (221-207 î. Ch.), Han (25-220 d. Ch.), Tang (618-907 d. Ch.) și Ming (1368-1644 d. Ch.), cît și coborîșuri, cauzate de unele dezvoltări interne greșite, precum în perioada de sfîrșit a dinastiei Qing (1644-1911) sau în anii Revoluției Culturale (1966-1976).

Două epoci în două afișe: de la elanul revoluționar (sus) la pragmatism și societatea de consum

Sfidarea numită Deng

Ca și legendara pasăre Phoenix, China, însă, și-a revenit la dimensiunea de mare putere, explicația constînd atît în impactul favorabil al factorilor obiectivi menținuți, cît și, mai ales, al efectului pozitiv al gîndirii și filosofiei aparte a chinezilor asupra vieții și organizării sociale. Confucianismul (fondator – Kong Zi, 551 – 479 î. Ch.) și-a probat viabilitatea și consecințele benefice în scurgerea de peste două milenii a istoriei poporului chinez.

Noua ridicare a Chinei își are începutul în 1978, cînd charismaticul lider chinez Deng Xiaoping a lansat, sub aspect teoretic și practic, o adevărată sfidare în contextul istoric respectiv: politica de deschidere spre exterior și de reformă economică, iar pentru implementarea acesteia, pe plan intern, a motivat pentru cei peste un miliard și două sute de milioane de chinezi, în mod credibil și atrăgător, interesul pentru munca fizică și intelectuală susținută, prin celebra și profunda zicală: „Nu contează dacă este albă sau neagră, pisica este bună numai dacă prinde șoareci".

Oferind facilități investiționale deosebite, procedînd la crearea „regiunilor economice speciale", atrăgînd compatrioții din Hong Kong, Macao și Taiwan, precum și pe cei din țările puternic industrializate, conducerea chineză a asigurat, de asemenea, o bază economică și financiară reală accelerării reformei economice și trecerii la o economie de piață *sui generis*, în cadrul „unei societăți socialiste cu caracteristici chinezești".

Pe de altă parte, pentru susținerea noilor dezvoltări interne, conducerea Chinei a inițiat o politică externă adecvată, caracterizată prin realism, pragmatism, cu o strategie pe termen lung, lipsită de conotații ideologice — mai ales, după căderea regimurilor comuniste din Europa de Est și dezintegrarea Uniunii Sovietice —, vizînd ca obiective prioritare: menținerea păcii, edificarea unor relații de

colaborare activă cu toate țările, ancorate puternic în dimensiunea economică, pe baza strictă a avantajului reciproc, neamestecului în treburile interne, aplicarea celor „trei NU" (nu — alianțe militare; nu — imixtiune; nu — acțiuni directe împotriva unei terțe țări), precum și promovarea pas cu pas, dar ferm, pe baza formulei inteligente „o țară, două sisteme", a chestiunii naționale privind reunificarea cu Hong Kong, Macao și Taiwan.

În acest context, China a reușit ca, în mai puțin de două decenii, să atingă un ritm anual de creștere economică între 9 și 10% — printre cele mai înalte din lume —, să-și tripleze produsul național brut (situat) la peste 700 miliarde de dolari), să atragă investiții străine de peste 50 miliarde de dolari, să aibă un comerț exterior de peste 280 miliarde de dolari cu un excedent anual la export de peste 16 miliarde dolari, să înregistreze rezerve valutare de peste 100 miliarde dolari, să creeze o piață internă prosperă, abundentă, în toată gama de produse agroalimentare și tehnico–industriale, să înregistreze un *boom* al construcțiilor civile și să amelioreze substanțial nivelul de trai al populației sale uriașe, la aproape 600 de dolari/cap de locuitor.

Anul 2015

Pornind de la această situație, Banca Mondială estimează că în următorii 25 de ani China va deveni prima țară din lume în ceea ce privește PIB, depășind SUA, Japonia și țările Uniunii Europene. Această perspectivă va avea, desigur, consecințe pozitive atît în dezvoltarea Chinei, cît și în „facerea jocurilor" pe plan regional și mondial.

În acest context, este grăitor un studiu recent al Pentagonului, care arată că, pînă în anul 2015, SUA vor rămîne singura superputere necontestată a lumii. Introducerea, însă, a termenului timp („anul 2015") arată că în acea perioadă SUA prevăd o concurență reală din partea unei alte superputeri. Cine să fie aceasta? Răspunsul nu este foarte complicat. Ca entități statele individuale, luîndu-se în calcul potențialul uman, economic și militar, nu pot fi decît Rusia sau China. Analiștii occidentali, apreciind potențialul și dinamismul economic deosebit al Chinei, alți factori, înclină balanța spre „Împărăția din centrul lumii".

Handicapul lipsei tehnologiei ultraavansate în domeniul militar poate fi recuperat în timpul rămas prin forțe proprii, inclusiv prin folosirea potențialului tehnologic al Hong Kong-ului și, în perspectivă, al Taiwanului. Va deveni China „o amenințare?" Biblicul „pericol galben" va fi o realitate a lumii de mîine?

Strategi chinezi și străini apreciază atît prin prisma analizei trecutului istoric al Chinei, cît și a gîndirii și mentalității chineze că RP Chineză va deveni, în perspectivă, o superputere, dar nu va constitui însă „o amenințare", întrucît obiectivele principale ale strategiei Chinei pentru următorii 25 de ani rămîn: asigurarea securității și a unui mediu favorabil construcției economice a țării; asigurarea reunificării pașnice; observarea principiului de a nu folosi prima forță, dar de a fi permanent pregătite „pentru vremuri de pace sau de război"; continuarea tradiției confucianiste, istorice a unei guvernări benevolente — „wangdao" — și repudierea celei despotice — „badao" — pe plan intern și extern.

România–China: trecut și perspective

Relațiile României cu China au un trecut istoric îndelungat.

Inițiate indirect în secolul XVII, prin temerara solie a Spătarului Milescu la Curtea imperială din Beijing, primele contacte oficiale româno–chineze au avut loc la Paris în 1880, între Mihail Kogălniceanu și reprezentantul Chinei din capitala Franței. Din schimbul de scrisori dintre cei doi demnitari rezultă că, din acel moment, China a recunoscut independența și suveranitatea de stat a României.

Stabilite la 18 octombrie 1939 și întrerupte după nici doi ani, la 10 iulie 1941, relațiile diplomatice bilaterale au fost restabilite și reluate la 5 octombrie 1949, la nivel de ambasadă.

Începînd cu 1964, relațiile româno–chineze capătă un caracter aparte și o apropiere mai mare, avînd la bază, în special, poziția echidistantă a guvernului de la București față de „cei doi mari socialiști", unele manifestări independente ale diplomației românești pe plan internațional, cît și sprijinirea reciprocă în unele probleme importante.

Este îndeobște cunoscut că normalizarea relațiilor chino–americane și drumul lui Nixon spre Beijing, în faza inițială, au trecut prin capitala României, iar deplasarea, în mod special, și discursul primului ministru Zhou Enlai, la Ambasada României din Beijing, în august 1968, au dat serios de gîndit conducerii de atunci de la Moscova.

Creditele fără dobîndă, de aproape 500 milioane franci elvețieni, acordate de China țării noastre după inundațiile catastrofale din 1970, realizarea unor importante acțiuni de cooperare în perioada 1970–1990, volumul mare al schimburilor comerciale, care la un moment dat a atins peste două miliarde de dolari, conlucrarea și sprijinul reciproc în cadrul ONU, al altor organisme internaționale, schimburile culturale active, au condus la edificarea unor relații tradiționale de prietenie și colaborare amplă între cele două țări și popoare.

În prezent, străbătînd furtunile istoriei, ancorate în principiile fundamentale de drept internațional, al respectului reciproc, lipsite de orice conotație ideologică și stimulate de tradiția prietenească, raporturile româno–chineze continuă să se dezvolte pe baza avantajului reciproc.

Deși, în ultimul timp, schimburile economice înregistrează o anumită scădere, cifrîndu-se doar la 300 milioane de dolari anual, sînt perspective reale pentru creșterea acestora. Cea mai recentă sesiune a Comisiei mixte interguvernamentale româno–chineze, desfășurată la București în perioada 16–18 iunie a.c., a constituit un moment propice pentru identificarea, în noile condiții istorice din cele două țări, a unor căi și modalități fezabile de relansare a schimburilor și cooperării economice bilaterale.

Disponibilitatea părții chineze de a prelungi creditul acordat României, cu dobîndă mică, de 100 milioane de dolari, constituie o expresie a colaborării prietenești dintre cele două țări.

România acordă atenție dezideratului reîntregirii naționale a RP Chineze, recunoscînd că în lume nu există decît o singură Chină, că guvernul de la Beijing este singurul reprezentant legitim oficial al întregului popor chinez, iar Taiwanul este doar o provincie, parte integrantă a Chinei.

În acest context, România nu va avea relații oficiale cu reprezentanții Taipeiului, dar va dezvolta legături neoficiale pe plan economic, comercial, financiar, cultural–sportiv cu firme și persoane din Taiwan, legături mutual avantajoase. Românii se bucură de redobîndirea, la 1 iulie 1997, după mai bine de 150 de ani, a suveranității RP Chineze asupra Hong Kong-ului și percep evenimentul ca un precedent pozitiv al evoluției relațiilor internaționale contemporane, inclusiv pentru dezideratul reîntregirii naționale a poporului român.

O notă aparte o constituie poziția de înțelegere și simpatie manifestată de conducerea RP Chineză față de eforturile țării noastre de reintegrare în structurile europene și euroatlantice.

Deși, în principiu, se pronunță împotriva consolidării pactelor militare, în cazul țării noastre, apreciind că România este o țară importantă a Europei, China a exprimat înțelegere și respect față de opțiunile politice ale României, inclusiv de aderare la NATO, și dorește ca România să joace un rol din ce în ce mai mare și mai activ în promovarea păcii, securității și cooperării în Europa și în lume.

Complementaritatea economică, tradiția relațiilor prietenești, experiența bilaterală pozitivă, faptul că actualul șef al statului chinez, Jiang Zemin (70 de ani), este un cunoscător direct și un admirator al limbii și culturii române, al frumuseților naturale ale României constituie un fundament solid al continuării și extinderii raporturilor de colaborare româno–chineze în toate domeniile. Dezvoltarea unor relații active, largi cu China, membru permanent al Consiliului de Securitate a ONU, viitoare superputere, cu care SUA, Germania, Franța, Japonia, Rusia inițiază raporturi, în toate domeniile, din ce în ce mai extinse, reprezintă, în cadrul actualei orientări de bază a politicii externe românești, de integrare în structurile europene și euroatlantice, de promovare a unor relații de bună vecinătate cu țările limitrofe, o completare necesară și utilă, de suport pe plan economic, politic și strategic al interesului național. ■

Grafică „Gemini News Service", 1997

Corneliu Mănescu, un colonel român la curtea „împăratului roșu" din Beijing

„Prima țară străină pe care am văzut-o a fost China, primul lider de talie mondială pe care l-am întîlnit a fost Mao"

Mircea SUCIU

Cititorii noștri s-au întîlnit cu Corneliu Mănescu, cel mai longeviv și, în mod cert, unul dintre cei mai importanți miniștri de externe români din ultima jumătate de secol, în numărul 1(6), 1997 al revistei. Tot atunci, i-am prezentat, pe scurt, și prodigioasa carieră politică și diplomatică, ambele puse în slujba intereselor fundamentale ale României. Cu ocazia amintitului interviu, domnia sa a pomenit, în treacăt, de o împrejurare care nu putea să nu ne trezească interesul legitim: anume, faptul că, în 1953, în fruntea unui ansamblu artistic al Casei Centrale a Armatei, colonelul (pe atunci) Corneliu Mănescu a străbătut RP Chineză de la un capăt la altul și — cu atît mai interesant pentru subiectul „dosarului" de față — a avut ocazia să-l întîlnească, în mai multe reprize, pe Mao Zedong. Motive suficiente pentru „Dosarele Istoriei" de a găzdui, aici și acum, largi extrase din interviul acordat pe această temă de cel care, cu mult timp înainte de a ajunge în fruntea diplomației Bucureștiului, și — a făcut „ucenicia" într-ale realităților internaționale din a doua jumătate a secolului luînd contact nemijlocit cu imensa țară străjuită la un capăt de Everest iar la celălalt de Oceanul Pacific.

Foto: Irina PROSAN

O sinucidere neelucidată

Domnule Mănescu, în 1953 eram la aproape patru ani de la proclamarea RP Chineze. Bucureștiul stabilise relații diplomatice la rang de ambasadă cu guvernul de la Beijing la numai cîteva zile după 1 octombrie 1949. Dacă nu mă înșel, în perioada scursă de la data din urmă și pînă în momentul asupra căruia vom stărui în acest dialog nu se înregistraseră contacte directe, la nici un nivel, între România lui Gheorghiu-Dej și China lui Mao. Ce funcție îndeplineați în 1953 și în ce împrejurări ați ajuns să vă faceți bagajele pentru a merge la capătul lumii?

A fost vorba de o întîmplare care, evident, are însă explicațiile ei. În 1952, eram la Direcția Superioară Politică a Armatei (DSPA, cum era îndeobște cunoscută). Avuseseră loc verificările de partid și, după cum știți, aceste verificări au jucat un rol important în destinul multor oameni de la noi, chiar a întregii societăți îndrăznesc a spune. Aveam o funcție foarte importantă; șeful DSPA fusese Mihail Florescu, iar eu eram, ca să zic așa, numărul 2. Amintesc că aveam gradul de colonel al MFA. La verificări nu am „ieșit" grozav. Ciudat a fost cum mi s-a explicat acest lucru, pentru că mi s-a reținut carnetul de partid — de fapt, a fost prima mea excludere din partid (a doua avea să intervină mult

mai tîrziu, după semnarea și de către mine a binecunoscutei „Scrisori a celor șase", din martie 1989...).

Ce anume vi s-a imputat?

Vedeți, nu ședeam eu prea bine cu dosarul... Tata fusese un funcționar oarecare, mama fiică de preot iar eu fusesem pe Frontul de Est. Nu erau niște date personale care, în optica de atunci, să îndreptățească pe cineva la calitatea de membru de partid din ilegalitate. Pentru că aceasta era chestiunea esențială: 23 august 1944 m-a găsit printre cei aproape 800 de membri de partid de care se vorbește că existau acel timp în România. Unul din membri comisiei de verificare (și îi țin minte pe toți!) m-a întrebat de ce am intrat în partid. I-am dat explicația pe care putea să i-o dea oricine dintre cei care împărtășeau același crez ca și mine: că astfel pot să contribui la o schimbare în bine a soartei țării și poporului nostru. Replica a fost însă mai mult decît ciudată. „Nu — mi s-a spus —, tu te-ai înscris în partid fiindcă ai știut că, la un moment dat, PCR va ajunge la putere și vei putea deține funcții înalte!". Ceea ce era complet inexact, întrucît atunci cînd eu m-am înscris în partid nici prin cap nu mi-a trecut că PCR va ajunge la putere și că eu voi ajunge să dețin vreo funcție importantă. Ei bine, în această situație, la acest important organ politic al armatei în care mă găseam au avut loc schimbări de substanță. A venit ca șef al DSPA Nicolae Ceaușescu.

Din ce poziție venea el în fruntea DSPA?

Era activist de partid de relativă importanță și cred că i s-a încredințat sarcina să întreprindă o „curățenie", altfel spus să introducă și mai mult partidul în armată, să-i revigoreze pozițiile acestuia în rîndurile armatei. El a început prin cîteva măsuri. Mihail Florescu, care era cunoscut de Dej, a fost numit ministru al chimiei, fiindcă era de profesie inginer chimist. Eu am rămas în armată, dar am fost trimis la conducerea CCA. Era un loc care nu prezenta multă importanță în ochii conducerii ministerului, cu atît mai puțin în cei a-i instanțelor superioare de partid și de stat. Era, practic, o instituție necunoscută. Dar, așa au stat lucrurile și eu m-am prezentat la noul meu loc de muncă. Pentru cei care nu știu, CCA se găsea în aceeași impozantă clădire din centrul Capitalei unde este astăzi Cercul Militar Național. În ziua aceea, în vara lui 1952, cînd m-am dus spre biroul șefului CCA am avut parte de o experiență tragică. L-am găsit pe cel care urma să-l înlocuiesc în funcție, colonelul Stanciu, mort — își trăsese un glonte în cap!

Din ce pricină, schimbarea din funcție l-a afectat atît de mult?

El știa că va fi schimbat și știa și de ce va fi schimbat. După cîte știu, avusese un rol destul de important în procesul lui Ion Antonescu, de partea noii puteri. Nu știu dacă fusese membru PCR, dar îmi amintesc că se descoperise că pe Frontul de Est, unde luptase, comisese niște acțiuni pentru care sovieticii nu l-au iertat. Și, cum vă spuneam: intru pe încăpere și îl găsesc prăvălit peste birou; în perete am văzut urme de creier și locul făcut de glonț. Era un tablou sinistru. Ăsta a fost primul meu contact cu CCA! După această întîmplare, de altfel, n-am mai călcat niciodată în camera respectivă, mi-am găsit un alt birou de lucru.

Cazul a fost cumva anchetat?

Nu s-a făcut nici un fel de anchetă, nu s-a mai auzit nimic de întîmplare. De altfel, pe vremea aceea astfel de lucruri se puteau întîmpla fără ca nimeni din opinia publică să afle ceva, cu atît mai puțin să pună întrebarea: „de ce?". S-a terminat și asta a fost tot. Nici nu știu cine ar mai putea, astăzi, să lămurească cazul. Oricum, pe mine m-a urmărit mult timp situația de care v-am vorbit și ea mi-a lăsat, așa zicînd, niște amprente.

Două săptămîni în tren

Să revenim la firul principal al discuției noastre: Care era potențialul CCA?

Foarte curînd mi-am dat seama că este o instituție cu un potențial pe tărîm cultural cu totul și cu totul deosebit. În sensul de a întreține relații culturale și de a crea acte culturale. Am stat acolo un an de zile. Ei bine, instituția avea în subordine trei teatre, dintre care unul este Teatrul Nottara de astăzi, care se numea pe atunci Teatrul Armatei. Acolo își etalau arta unii dintre cei mai mari actori pe care i-am avut: Vraca, Mihai Popescu, regretata Ileana Predescu; erau regizori ca Finți, Vlad Mugur — oameni de absolut primă mînă. L-aș compara cu ceea ce este astăzi în viața noastră a artei dramatice Teatrul Bulandra (de altfel, însăși doamna Lucia Sturdza Bulandra a jucat la acest teatru). Apoi, era un teatru de revistă, sus, pe str. Uranus. Era Ansamblul Armatei. Armata reînfi-

Foto: Irina PROSAN

întâse Opereta, al cărei suflet devenise inegalabilul Sică Alexandrescu. Opereta adusese pe scena Armatei — care nu era adecvată pentru astfel de spectacole — o serie de monștri sacri ai genului: Tasian, Ștefănescu–Goangă, alte multe stele. În Ansamblul Armatei funcționa, să nu uit, un cor extraordinar. În colectivul de artiști cu care aveam să plec în China Populară erau reprezentate toate aceste genuri, de la muzica cultă pînă la muzica și dansurile folclorice.

Cui a aparținut inițiativa organizării turneului ?

Părții chineze. Nu era ceva neobișnuit. Anterior nouă, în China fuseseră ansambluri similare din Cehoslovacia și din Ungaria. Chinezii găsiseră a-

Foto: Irina PROSAN

ceastă formulă de a întreține relații cu alte țări din lumea comunistă pentru că ei erau atunci, practic, izolați. În plus raporturile lor cu URSS începuseră — ușor, ușor — să se degradeze. Astfel, întîmplarea a făcut ca invitația făcută de chinezi să mă prindă pe mine în funcția menționată.

Ce cale ați ales pentru a ajunge la destinație?

Am mers numai cu trenul, nu exagerez, două săptămîni încheiate! Drumul ne-a purtat prin URSS și apoi, de la granița comună, pînă la Beijing. Punctul de frontieră sovieto–chinez prin care am trecut cred că se numește Ulan Ude. După ce am terminat turneul în China, ne-am prelungit șederea pe acolo fiind invitați și în Republica Populară Mongolia. Dar, cum spuneam, am plecat de la București și am ajuns la Beijing, străbătînd un spațiu imens. De la Marea Neagră la Oceanul Pacific! A fost o călătorie grea.

Dacă nu greșesc, era prima dumneavoastră vizită în străinătate...

Absolut. China a fost prima țară străină pe care am văzut-o, iar Mao — cum se va vedea mai încolo — a fost primul lider de talie mondială pe care am avut ocazia să-l întîlnesc. Revin însă la momentul sosirii în punctul de graniță sovieto–chinez. Eram aproape 150 de români. Am coborît din vagoane și ne-am trezit în fața unei mulțimi imense. Era de necrezut! Steaguri, lozinci, urale — parcă era întîmpinată o delegație oficială. Primul contact a fost de enormă surpriză pentru noi. Nimeni de la noi nu mai fusese — decît, cine știe, cu totul întîmplător și nesemnificativ — în China Populară. Personal, mă gîndeam că sînt într-un fel pe urmele lui Nicolae Milescu Spătarul, acel vestit diplomat și călător român care, în slujba țarului de la Moscova, făcuse o călătorie în China în 1675–1678! După primire, gazdele ne-au invitat la masă. Totul era foarte frumos aranjat, bucătăria chinezească ne-a uluit prin varietate și calitate. Românii noștri s-au pus la masă, au mai tras cîte o dușcă din băuturile specifice locului — și nu era nimic de condamnat după atîta amar de vreme petrecut în tren, fără hrană caldă. La un moment dat, cineva din ansamblu a venit și mi-a spus: „Tovarășe colonel, toate bune, dar să știți că unii dintre ai noștri au început să aibă un comportament care lasă de dorit". Ce era? Unii începuseră să devină mai gălăgioși, de pe mese începuseră să se împuțineze unele obiecte de veselă. Cînd am auzit, evident, m-am supărat, ba chiar m-am speriat. Și ce credeți că am făcut? I-am chemat și i-am anunțat că vreau să le spun ceva. Chinezii nu înțelegeau și sper că nici nu știau ce se întîmplă. De altfel, să amintesc că și atunci și mai tîrziu, în timpul turneului, am avut dificultăți la capitolul comunicare: noi nu aveam un interpret de chineză și nici gazdele noastre pe cineva care să știe limba română. Discuțiile s-au purtat în rusește, atîta cît puteam rupe și noi și ei. Noi găsiserăm un basarabean care era membru al ansamblului și care știa ceva rusește. Dar să revin: uite, le-am spus, vreau să vă comunic ceva neplăcut, dar n-aș vrea ca gazdele noastre să înțeleagă. Așa că, în timp ce eu vă vorbesc, vă rog să rîdeți și, din cînd în cînd, chiar să aplaudați. Ca și cînd i-aș fi felicitat! Am jucat o mică scenetă ca să nu ne punem într-o situație proastă.

Era o metodă diplomatică *sui generis* pentru a ieși cu fața curată...

Mai degrabă, aș zice că era o chestiune care ținea de bunul simț. „Spectacolul" era insolit. Chinezii din jurul nostru se uitau mirați. Vedeau oamenii că mă ascultă, dar dacă ar fi știut ce „lecție" le țineam eu compatrioților mei s-ar fi minunat. Figura a ținut, gazdele n-au știut nimic, dar de atunci și pînă la sfîrșitul turneului nu s-a mai întîmplat absolut nimic reprobabil. Și am stat trei luni de zile în China! Ne-am stabilit, în condiții foarte bune, la Beijing, într-un campus universitar. Mult timp, acolo, ne-am și desfășurat activitatea artistică. La fel, am stat într-un oraș de pe malul Oceanului Pacific, Tianjin (Tien-sin).

Pragul spre Mao

Cine era ambasadorul României la Beijing?

Îl chema Rudenko, un om din „vechea gardă", foarte apropiat de sovietici... Am încercat și am reușit să am relații cu el cît mai rar posibil, limitîndu-mă la strictul necesar. N-a trecut „curentul" între noi, dar, mă rog, el era reprezentantul nostru oficial iar datoria era datorie...

Cînd și cum v-ați întîlnit cu Mao, Marele Cîrmaci?

Era pe vremea cînd ansamblul românesc se afla încă la Beijing. Nu trecuseră mai mult de două săptămîni de la sosirea noastră în capitala chineză cînd am fost invitat de președintele Mao, la sediul acestuia din fostul Palat Imperial, situat în complexul de edificii cunoscut ca „orașul interzis", un perimetru imens și înțesat de clădiri în cea mai pură tradiție arhitectonică națională. În această primă audiență am fost doar eu și ambasadorul României. Nu vă ascund că m-am dus cu mare emoție. Deși nu trecuseră nici patru ani de la victoria comunistă asupra trupelor lui Jiang Jieshi (noi îi spuneam, atunci, Cian Kai–shek) și de la proclamarea RP Chineze, Mao era deja o mare figură a politicii internaționale. Am fost foarte tulburat. Din această pricină, poate, nu prea mi-am strunit capacitatea de a observa o sumă de detalii de la această întîlnire. Ne-a primit într-o încăpere — de a-l cărei prag, la intrare, m-am împiedicat, neobservîndu-l și fiind sub imperiul emoției. Nu uitați că eu nu eram decît un colonel oarecare, fără nici o înaltă demnitate de partid sau de stat. Cum v-am spus, în clipa aceea nu mai eram nici măcar membru de partid! —, așezat pe o sofa. Am avut o discuție cu el nu prea lungă, oarecum de tatonare. Pentru mine era foarte important faptul că el a dorit să mă întîlnească — evident, în calitate de, să zic așa, emisar al Bucureștiului — și și-a făcut timp pentru așa ceva. Nu e de prisos să menționez că mulți alții, din afara Chinei și cu demnități mult mai importante decît ale mele din acel moment, țineau morțiș să se întîlnească cu Mao.

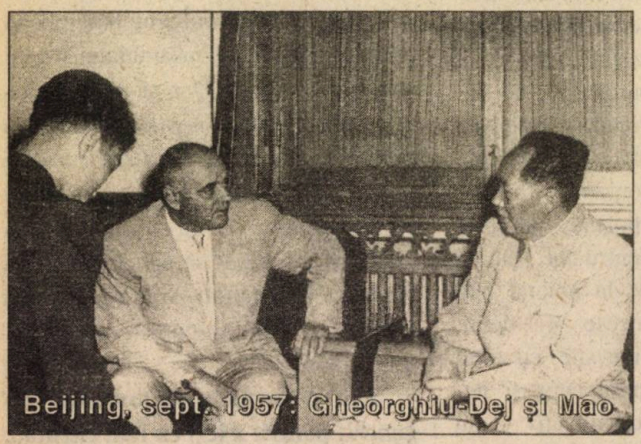

Beijing, sept. 1957: Gheorghiu-Dej și Mao

Cum ați caracteriza discuția pe care ați avut-o cu Mao? Pur protocolară? Ați atacat chestiuni, concrete, privind raporturile româno–chineze?

Nu, n-am intrat în detaliile relațiilor bilaterale. Tangențial, Mao s-a interesat de realitățile de la noi din țară, dar, trebuie să mărturisesc, eu nu eram pregătit să port o astfel de discuție, cu atît mai puțin pe teme politice.

Înainte de a pleca din București v-ați imaginat că o să aveți posibilitatea de a-l întîlni pe Mao?

Nu. În plus, invitația care mi-a făcut-o a fost o surpriză. Chiar am avut probleme cu ținuta în care trebuia să mă înfățișez în fața lui, nu știam dacă trebuie să mă duc civil sau în uniforma militară. Ambasadorul nostru a insistat să mă duc cu ținuta de ofițer, în cizme și cu toate celelalte. Iar eu a trebuit să ascult de ambasador, el reprezenta acolo România. După această întrevedere, noi ne-am văzut în continuare de treabă și am început să circulăm în mai toate marile orașe chinezești.

Ce ați reținut în memorie din fața Chinei acelui timp?

Totul era pentru noi nou și exotic. Totul ne mira. Ne mira, de pildă, faptul că piețele erau bogate, chiar abundente. La noi acasă, pe vremea aceea, se mai găsea cîte ceva, dar la ei mă așteptam să găsesc o sărăcie lucie, să văd oameni subnutriți. Dar nu era așa. Din punct de vedere al alimentației, se găseau de toate: fel de fel de carne, legume, fructe și așa mai departe. Apoi, altceva: te uitai la șosele; în centrul Beijingului, partea carosabilă era asfaltată, trotuarele erau din pămînt, ca acum o mie de ani. Am întrebat — cum vine asta, aș fi înțeles să fie invers? Gazdele mi-au răspuns: uite cum vine situația, drumurile sînt din vremea ocupației colonialiste; pe șosele circulau colonialiștii (englezi, de pildă) și ei țineau să meargă pe drumuri confortabile, pe cînd pe trotuare umblau chinezii...

Care a fost reacția publicului pe care l-ați avut la spectacole?

Sigur, diferențele dintre artele noastre tradiționale erau marcante. Dar, una peste alta, specificitatea românească a trezit interesul chinezilor. De exemplu, o bună impresie a lăsat corul nostru bărbătesc. Ca un amuzament, adaug că între membri corului Armatei române angajasem cîteva dintre cele mai frumoase voci ale... corului Patriarhiei! Unul dintre soliști era fratele lui Virgil Trofin. De mai multe ori, Trofin a insistat ca să-l scoatem pe fratele său — care și el provenea de la o biserică — din cor, ca să nu-i strice... dosarul! Dar noi l-am ținut pentru că avea o prestație foarte bună. Apoi, pu-

blicul a fost entuziasmat de dansurile noastre populare. Şi pentru noi arta lor era surprinzătoare. Bunăoară, teatrul lor tradiţional. Pentru a rezuma, afirm că turneul a fost un succes extraordinar, care a depăşit cu mult semnificaţiile cultural–artistice. Ne-am întors din China cu cadouri făcute de gazdele noastre, obiecte de artă de mare rafinament cu care am făcut o adevărată expoziţie la CCA. Am păstrat amintiri foarte plăcute. Pînă şi marile diferenţe de temperatură pe care a trebuit să le suportăm — aproape **–40°C** în provinciile din nord, respectiv **+40°C** în cele din sud — nu ne-au afectat această impresie. Şi nu uitaţi că plecaserăm din ţară cu veşminte cam neadecvate pentru astfel de salturi ale termometrului.

Vă rog să evocaţi a doua întîlnire cu Mao, tot la Beijing.

Cînd am revenit în Capitală, tot oraşul era plin de afişe de bun venit pentru români. Am fost din nou invitaţi la preşedintele Chinei, dar, de data aceasta, Mao ne-a primit înconjurat de alţi lideri ai partidului şi statului — Zhou Enlai, Zhu De, toată floarea conducerii. Dacă prima întîlnire fusese oarecum fără substanţă, vorbele limitîndu-se la un schimb de amabilităţi, acum a fost cu totul altfel. Mao m-a întrebat ce părere am despre China. Eu mi-am exprimat încrederea, sinceră, că acest popor şi această ţară îşi vor dobîndi locul meritat între statele lumii şi că vor ajunge foarte departe, fiindcă merită. Ascultînd-mă, Mao făcea un gest cu mîna, ca şi cum ar fi vrut să arate un ţînc. Întrebîndu-l ce semnificaţie dă gestului, mi-a spus: *„China Populară este un copil de numai patru ani. Să veniţi aici şi să-l vedeţi peste 10 ani"*. Glumind, eu am spus: „Dar de ce peste 10 ani, şi nu mai devreme?". Replica a plăcut foarte mult gazdelor, au rîs copios, ceea ce nu se întîmpla prea des la întîlnirile cu străinii. Discuţia, cum se înţelege, a fost foarte destinsă.

Ce mesaj aţi perceput din acest nou dialog cu Mao?

În primul rînd, dacă a fost o temă pe care am reţinut-o a fost exprimarea încrederii în evoluţia favorabilă a relaţiilor româno–chineze. Ceea ce avea să se şi întîmple în anii care au urmat. Dar, despre acest subiect, poate şi mai important, cu altă ocazie... ■

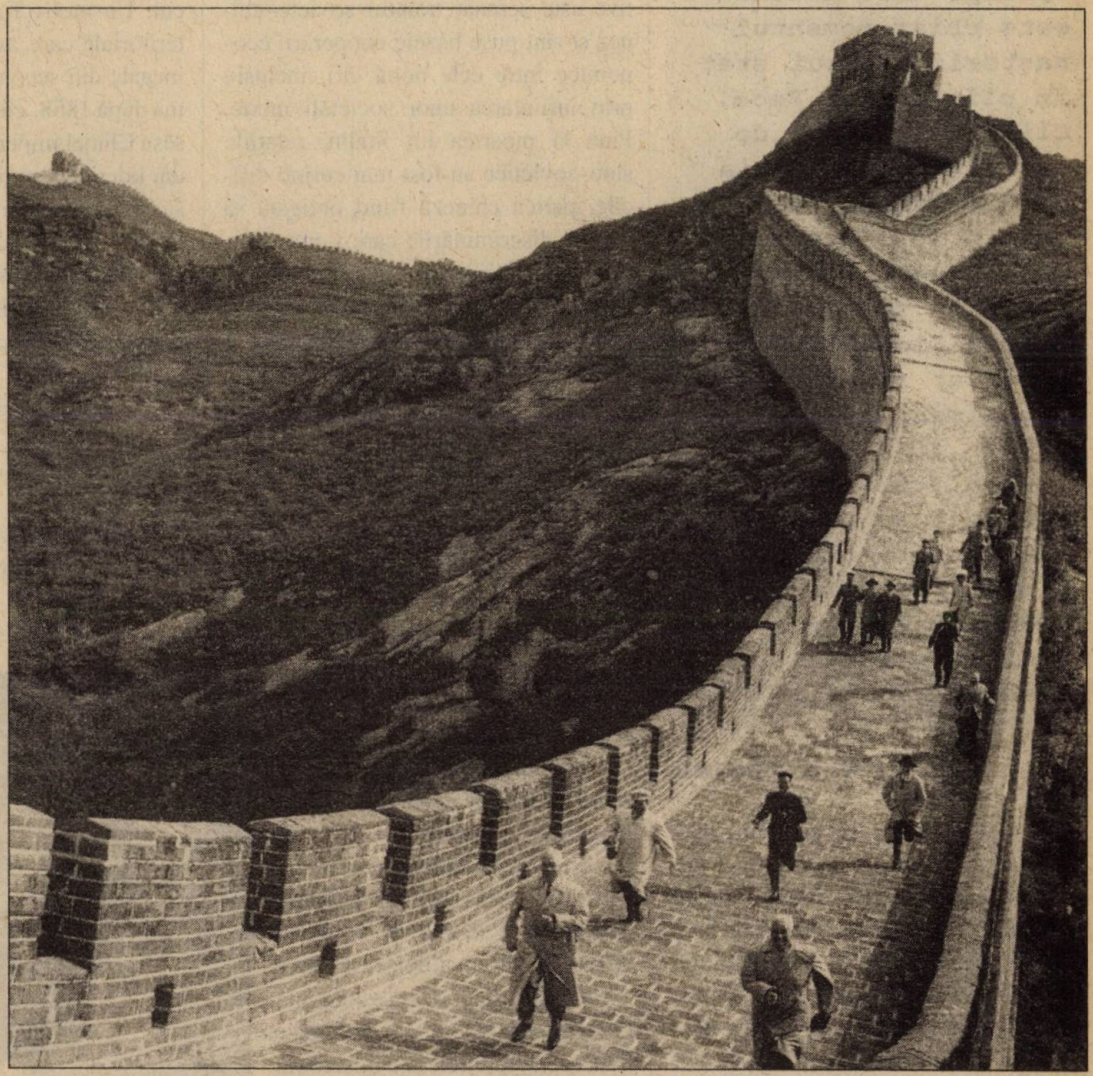

O imagine insolită şi în premieră absolută: Emil Bodnăraş (primul din stînga), aflat în vizită oficială, aleargă pe Marele Zid Chinezesc (mai 1966)

Parisul despre triunghiul București — Moscova — Beijing

China și „duelul" româno-sovietic la începutul anilor '60

Ovidiu BOZGAN

Principala componentă a codului genetic al politicii externe duse de China Populară timp de aproape trei decenii este chiar momentul nașterii acestui stat în plin Război Rece. Climatul general de ostilitate, situația de inferioritate în care a fost menținută China comunistă, izolarea sa pe plan internațional au provocat radicalizarea experimentului inaugurat în 1949. RP Chineză a fost rapid adoptată de comunitatea statelor comuniste, în pofida atitudinii ambigue a URSS în perioada războiului civil.

Marea schismă

De fapt, Stalin va da tonul prin recunoașterea acesteia, la 3 octombrie 1949. Desigur, sateliții săi nu vor întîrzia să-l imite: Bulgaria la 4 octombrie, România la 5 octombrie, Ungaria și Cehoslovacia la 6 octombrie, Polonia la 7 octombrie, RD Germană la 27 octombrie și Albania la 23 noiembrie (recunoașterea, în 1950, a Chinei Populare de către Marea Britanie, care dorea să-și salveze pozițiile în Hong Kong, nu avea o semnificație deosebită). Prima acțiune majoră a diplomației chineze confirma apartenența Chinei la blocul comunist. La 14 februarie 1950, după laborioase tratative este semnat tratatul sovieto-chinez și sînt puse bazele cooperării economice între cele două țări, inclusiv prin înființarea unor societăți mixte. Pînă la moartea lui Stalin, relațiile sino-sovietice au fost mai curînd dificile, partea chineză fiind obligată să admită discriminările care-i erau aplicate. O ameliorare a relațiilor se produce după 1954, cînd liderii chinezi reușesc să încheie, în 1955, chiar o convenție asupra energiei nucleare și, în fond, primul plan cincinal derulat în cel mai populat stat al lumii, în 1953–1957, era adaptat asistenței economice pe care sovieticii erau dispuși să o acorde aliatului chinez. Congresul al XX-lea al PCUS, din februarie 1956, va constitui însă evenimentul fondator al conflictului sino-sovietic, care se va propaga pînă în Europa de Est, contestînd supremația sovietică în această zonă.

Paginile care urmează se bazează pe o serie de documente diplomatice franceze pe care autorul a avut posibilitatea să le consulte în arhivele Ministerului Afacerilor Externe de la Paris. Alături de informațiile pe care acestea le conțin, importantă este și imaginea pe care și-a creat-o diplomația franceză despre relațiile intercomuniste, imagine care va determina deciziile politice ale Parisului.

Analiștii conflictului sino-sovietic au oferit numeroase explicații ale acestuia pornind din perspective diferite. Căutarea unor origini cît mai îndepărtate dau senzația unor exerciții intelectuale în care unii istorici s-au complăcut. Un motiv l-ar constitui disputele teritoriale care aveau la bază tratatele inegale din secolul trecut, mai cu seamă după 1858, cînd Rusia țaristă impusese Chinei imperiale o serie de cedări, dar liderii comuniști chinezi au început să invoce aceste motive după 1963, cînd conflictul devenise de notorietate publică. Alte puncte de vedere reliefează disputele dintre cele două partide comuniste încă din perioada Internaționalei a III-a și, în special, după 1927, cînd Partidul Comunist Chinez se depărtează tot mai mult de indicațiile forului moscovit pentru a urma propria strategie de cucerire a puterii (în fond, Mao Zedong se impusese în fruntea partidului chinez combătîndu-i pe adversarii săi, sprijiniți de Comintern). În ultimul timp, motivele de or-

Mao îl primește pe Bodnăraș (mai 1966)

din economic, problemele cooperării militare și, în primul rînd, accesul la arma nucleară, precum și poziția Chinei în blocul comunist sînt invocate tot mai mult pentru a se determina momentul începerii disputelor. Considerăm însă că diferendele ideologice nu trebuie în nici un caz minimalizate, deși raportul dintre ideologie și acțiunea politică efectivă este departe de a fi soluționat, în pofida numeroaselor analize realizate. Congresul PCUS din 1956 avea toate șansele să nemulțumească partea chineză. Avansarea tezelor privind coexistența pașnică, consacrată ca linie generală a politicii sovietice, și abandonarea dogmei privind inevitabilitatea războiului nu puteau decît să neliniștească pe liderii chinezi. Următorul congres al partidului sovietic, al XXI-lea, din 1959, a fost consacrat competiției economice dintre socialism și capitalism și a fost ocazia enunțării, de către Hrușciov, a unor predicții euforice referitoare la depășirea SUA din punct de vedere economic, după 1980. Este adevărat că ritmurile de creștere ale economiei sovietice puteau conduce la asemenea afirmații îndrăznețe. Or, desigur, China nu putea admite noii termeni ai competiției cu capitalismul fie datorită înapoierii economice, fie datorită destinderii în relațiile Est–Vest care s-ar fi realizat în dauna propriilor interese. Atitudinea reținută a URSS în timpul celei de a doua crize taiwaneze, din 1958, și vizita lui Hrușciov în SUA, în 1959, incitau China la adoptarea unei politici originale, acompaniată de o justificare ideologică adecvată.

Primul eveniment public al disputei sino–sovietice este considerat a fi Congresul Partidului Muncitoresc Român, din iunie 1960, de la București. Era ultimul dintr-o lungă serie de congrese, care debutase la Sofia, în iunie 1958, și care trebuia încă odată să proclame tezele sovietice și să uniformizeze mișcarea comunistă internațională. Participarea a fost prestigioasă, fiind prezenți N. Hrușciov, W. Gomulka, A. Novotny, T. Jivkov, J. Kadar și W. Ulbricht. În schimb, partidul chinez era reprezentat doar de primarul Beijingului. Liga Comuniștilor din Iugoslavia se pare că nu a fost invitată. Într-o sinteză elaborată de serviciile MAE francez, din 11 iulie 1960, este analizată prestația liderului sovietic, care, fără a-i numi pe adversari, critica atît dogmatismul (China), cît și revizionismul (Iugoslavia), dar și pe occidentali tocmai pentru a atenua accentele antichineze ale discursului său. Impresia generală lăsată de congres este că s-a dorit salvgardarea unității mișcării comuniste și, chiar mai mult, Hrușciov a acceptat propunerea chineză de a se organiza o conferință internațională a partidelor comuniste și muncitorești, după modelul celei din 1957. Se pare că principalul moment al congresului de la București l-a constituit expozeul ministrului de externe sovietic, A. Gromîko, în fața liderilor Europei comuniste, privind situația internațională și politica sovietică, susținut la 26 iunie 1960, dar care nu face referiri la conflictul sino–sovietic. Conferința internațională a partidelor comuniste și muncitorești a avut loc la Moscova, între 10 noiembrie–3 decembrie 1960, și, în ciuda unor critici reciproce, delegația chineză a acceptat să semneze comunicatul final, deși, între timp, sovieticii procedaseră la retragerea experților sovietici din China, provocînd grave dificultăți economice acesteia.

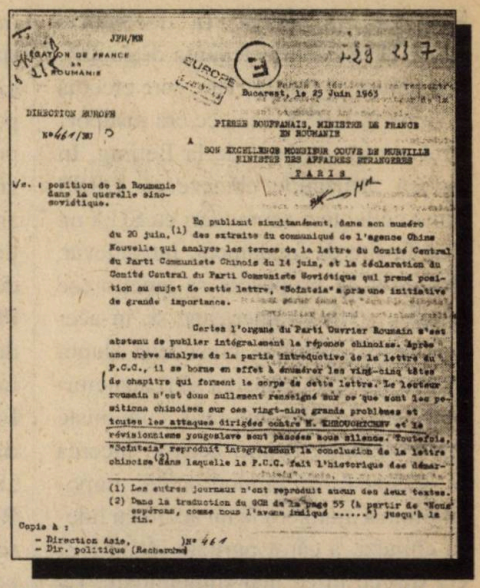

JPH/MB

AMBASSADE DE FRANCE EN ROUMANIE

EUROPE

Bucarest, le 25 Juin 1963

DIRECTION EUROPE

N°661/BU

PIERRE BOUFFANAIS, MINISTRE DE FRANCE EN ROUMANIE

SON EXCELLENCE MONSIEUR COUVE DE MURVILLE MINISTRE DES AFFAIRES ETRANGERES

PARIS

Vs. : position de la Roumanie dans la querelle sino-soviétique.

En publiant simultanément, dans son numéro du 20 juin,(1) des extraits du communiqué de l'agence Chine Nouvelle qui analyse les termes de la lettre du Comité Central du Parti Communiste Chinois du 14 juin, et la déclaration du Comité Central du Parti Communiste Soviétique qui prend position au sujet de cette lettre, "Scînteia" a pris une initiative de grande importance.

Cet organe du Parti Ouvrier Roumain s'est abstenu de publier intégralement la réponse chinoise. Après une brève analyse de la partie introductive de la lettre du P.C.C., il se borne en effet à énumérer les vingt-cinq titres de chapitre qui forment le corps de cette lettre. Le lecteur roumain n'est donc nullement renseigné sur ce que sont les positions chinoises sur ces vingt-cinq grands problèmes et toutes les attaques dirigées contre M. KHROUCHTCHEV et le révisionisme yougoslave sont passées sous silence. Toutefois, "Scînteia" reproduit intégralement la conclusion de la lettre chinoise(2) dans laquelle le P.C.C. fait l'historique des démar-

(1) Les autres journaux n'ont reproduit aucun des deux textes.
(2) Dans la traduction du GCR de la page 55 (à partir de "Nous espérons, comme nous l'avons indiqué .....") jusqu'à la fin.

Copie à :
- Direction Asie, N° 661
- Dir. politique (Recherches)

Bouffanais, ambasadorul Franței în România, către Couve de Murville, ministrul de externe (25.VI. 1963)

Tonul se schimbă cu ocazia Congresului PCUS din octombrie 1961, cînd conducătorul delegației chineze, Zhou Enlai, renunța la orice rezerve în denunțarea revizionismului sovietic, de altfel real. Polemica a fost aspră și în jurul excluderii Albaniei din comunitatea statelor socialiste și care se aliniase tezelor chineze. În cursul anului 1962, alte evenimente vin să adîncească contradicțiile dintre cei doi giganți ai comunismului. În primul rînd conflictul frontalier sino–indian, din septembrie–noiembrie, care a revelat, spre indignarea liderilor chinezi, faptul că India devenise principalul aliat al URSS în Asia. Aproape simultan intervine, în octombrie, binecunoscuta „criză a rachetelor" amplasate din inițiativa lui Hrușciov în Cuba. În fața atitudinii intransigente a președintelui Kennedy, sovieticii vor ceda și vor demantela dispozitivul nuclear, în schimbul angajamentului SUA că nu vor ataca noul membru al blocului comunist, Cuba. China va profita de această cedare și critici virulente vor fi deversate asupra Uniunii Sovietice, care devenea astfel trădătoarea idealurilor revoluției mondiale și va oferi părții chineze posibilitatea de a cocheta cîțiva ani cu regimul lui Fidel Castro. Polemicile sino–sovietice continuă în iarna anilor 1962– 1963 și se caracterizează printr-o escaladare ver-

bală fără precedent. În decembrie 1962, Hrușciov va denunța dogmatismul chinez în fața lui Tito, care efectua o vizită în URSS, ceea ce era insuportabil pentru regimul de la Beijing. În replică, acuzațiile chineze că URSS căuta căile unei acomodări cu SUA nu erau lipsite de fundament. Într-adevăr, Hrușciov își propusese să amelioreze relațiile sovieto–americane și, în același timp, menținea presiunea asupra Chinei, pe care urmărea să o anatemizeze cu acordul mișcării comuniste internaționale. Pentru aceasta încerca să demonstreze, în mod public, imposibilitatea ajungerii la un acord cu liderii chinezi, a căror puritate ideologică era din ce în ce mai stînjenitoare. La 21 februarie 1963, Hrușciov propune organizarea unei conferințe sino–sovietice pentru soluționarea disputelor, principiu care este acceptat de China, la 9 martie.

În toată această perioadă, România s-a comportat ca un fidel aliat al Moscovei, iar presa din țară nu a menajat în criticile sale rebeliunea chineză, chiar dacă diplomații francezi constatau că tonul acestora nu era suficient de vehement, în comparație cu ce se întîmplă în celelalte state comuniste. În 1961, autoritățile de la București și-au retras ambasadorul de la Tirana, așa cum procedaseră URSS și democrațiile populare. Atitudinea rezervată a lui Gheorghiu–Dej față de tezele sovietice și față de amploarea destalinizării, pronunțate la Congresul al XXI-lea al PCUS, nu lăsa să se întrevadă apariția unei noi crize în relațiile intercomuniste, de data aceasta în Europa Orientală.

Șantaj și disidență

La 14 iunie 1963, Partidul Comunist Chinez adresa partidului sovietic o scrisoare deschisă, intitulată „Propuneri privind linia generală a mișcării comuniste internaționale", structurată în 25 de puncte și pe baza căreia partea chineză înțelegea să poarte dialogul cu adversarul său. Surpriza a venit la 20 iunie, cînd „Scînteia" publica, la rîndul ei, extrase din analiza făcută documentului de Agenția China Nouă însoțită, este adevărat, de declarația Comitetului Central al PCUS, referitoare la relațiile cu partidul chinez, pentru a se da impresia de imparțialitate. La 22 iunie, ministrul Franței la București, **Pierre Bouffanais,** făcea următorul comentariu: „Sîntem încă în stadiul de ipoteze: vrea România, luînd parțial partea dogmatismului chinez, să afirme în fața blocului socialist o anumită rigoare doctrinară în momentul în care, datorită politicii sale economice, poate fi acuzată de deviaționism naționalist? Sau adoptă o poziție tactică, pentru a constrînge partenerii să-i facă concesii în sînul CAER?" *(Archives du Ministère des Affaires Entrangères, série Europe 1961–1965, Roumanie 1.840; citat, în continuare, AMAE, s. E, R).* Cum s-a ajuns la acest gest spectaculos?

Originile conflictului româno–sovietic, asupra căruia nu insistăm acum, sînt de ordin economic și s-au exprimat în cadrul CAER. Inițial, această organizație a avut o existență discretă. Mai tîrziu, la insistențele Cehoslovaciei și RD Germane, s-au căutat să se dezbată la nivelul organizației problemele specializării economiilor statelor membre în vederea extinderii pieței și eliminării concurenței. La început, Hrușciov a neglijat aceste idei, dar după defecțiunea Albaniei și a agravării conflictului cu China s-a arătat mai receptiv, în 1961–1962. Angajată în procesul industrializării după cel mai pur model stalinist, înregistrînd și unele succese în domeniul creșterii economice, care produsese și o aparentă ameliorare a nivelului de viață și astfel consolidarea bazei sociale a regimului, România era cel mai puțin dispusă să adere la noile strategii supranaționale de planificare și specializare în producție. Rezistența românească a fost într-un prim moment timidă, apoi a fost exprimată, cu tot mai multă vigoare, din martie 1963. Semnificativ este faptul că, în aceeași lună, ambasadorul român de la Tirana se reîntoarce la post, spre deosebire de ceilalți ambasadori din democrațiile populare. Conflictul sino–sovietic reprezenta pentru România fundalul pe care putea să-și construiască o rezistență mult mai serioasă la planurile de reorganizare a CAER, iar această șansă nu a fost ratată.

Liderii de la București au fost, desigur, sensibilizați de punctul 21 din scrisoarea chineză, din 14 iunie, prin care se critica integrarea economică supranațională, citîndu-se exemplul Pieței Comune. Pe de altă parte, este verosimil ca liderii chinezi să fi introdus acest punct avînd în vedere tocmai tensiunile dintre România și CAER. În acest sens, este frapantă similitudinea dintre argumentația folosită de chinezi și cea a lui Gheorghiu–Dej, în cuvîntarea din 4 iunie, rostită cu prilejul vizitei lui N. Podgornîi în țară, și care a fost o adevărată filipică la adresa Pieței Comune. În analiza pe care Bouffanais o face poziției României în conflictul sino–sovietic, se avansa această interpretare: „Dacă această ipoteză este exactă, am asista așadar la o concertare tactică între români și chinezi. Aceștia au considerat că este oportun să susțină poziția adoptată de București în privința CAER, nu numai pentru că ea se inspira din același refuz al oricărei atingeri adusă independenței economice, dar și pentru că acordînd sprijinul lor românilor ei sporesc dificultățile pe care Kremlinul le are în blocul socialist european. În mod invers, românii, publicînd extrase din comunicatul Agenției China Nouă, au vrut să arate Uniunii Sovietice că nu

sînt total izolați și că pot să conteze, într-o anumită măsură, pe sprijinul chinez. Desigur, «Scînteia» nu a reprodus pasajul esențial în ochii românilor, dar sovieticii nu pot să se înșele asupra semnificației gestului, constituit de publicarea extraselor din scrisoarea chineză" *(AMAE, s. E, R, Pierre Bouffanais către Couve de Murville, București, 25.VI.1963)*. Este interesant modul de analiză al diplomatului francez în condițiile în care informațiile sale erau limitate, iar oficialii români preferau tăcerea în momentul în care erau chestionați asupra acestei probleme. Concertarea româno–chineză ar data, după el, din martie 1963, cînd diferendele României cu CAER devin patente. Presa românească a fost foarte discretă în ceea ce privește conflictul Chinei cu URSS și luările de poziție ale partidelor „frățești" favorabile punctului de vedere sovietic. La 15 mai, presa română publică declarația sino–vietnameză, este adevărat, epurată de cele mai jenante pasaje antisovietice. Primirea în audiență la Gheorghiu-Dej a ambasadorilor nord–corean și vietnamez, în aprilie, după ce aceștia așteptau o asemenea favoare de luni de zile, constituie un alt indiciu de bunăvoință față de China și de aliații săi asiatici. Același Gheorghiu–Dej a evitat, cu ocazia recepției acordate lui N. Podgornîi, să se pronunțe asupra fondului conflictului sino–sovietic și să aprobe conduita sovietică în „criza rachetelor". Atitudinea regimului de la București față de Iugoslavia, adevărată *bête noire* pentru chinezi, este reținută în pofida semnării acordului privind proiectul de la Porțile de Fier; presa românească este extrem de parcimonioasă în ce privește știrile din Iugoslavia iar autoritățile n-au trimis nici un mesaj de felicitare liderilor de la Belgrad cu prilejul adoptării noii constituții iugoslave. Toate aceste indicii coroborate dovedesc noile dispoziții ale României față de China.

Tratativele sino–sovietice au avut efectiv loc între 6–20 iulie, dar, așa cum era de așteptat, ele n-au avut nici un rezultat. Aproape în același timp, au loc, la Moscova, negocieri tripartite între URSS, SUA și Marea Britanie privind interzicerea experiențelor nucleare în atmosferă și apă, ce vor duce la semnarea tratatului, din 5 august, care rămînea deschis și altor puteri. Afrontul adus Chinei era evident, prin încercarea de a o exclude din clubul deținătorilor de armament nuclear. În aceeași vară densă în evenimente, mai precis între 24–26 iulie, are loc reuniunea CAER la nivel înalt care a dat satisfacție, în parte, părții române prin admiterea bilateralismului în relațiile economice. Politica lui Hrușciov era cît se poate de limpede. Ajungerea la un prim acord cu adversarii occidentali, satisfacerea, chiar și parțială, a pretențiilor românești trebuiau să amenajeze calea spre izolarea deplină a Chinei și, ulterior, spre excluderea ei din mișcarea comunistă internațională. Într-o bună măsură, calculele lui Hrușciov s-au dovedit eronate, România nefiind complet detașată de simpatiile ei prochineze pentru simplu motiv că menținerea într-un stadiu cronic a conflictului sino–chinez putea să-i servească mai departe interesele. Direcția Europei Orientale din ministerul francez făcînd, la 31 octombrie 1963, o sinteză asupra poziției României în blocul statelor socialiste făcea următoarele remarci în legătură cu conflictul sino–sovietic: „Atitudinea României față de URSS în conflictul ei cu China a urmat în ansamblul fluctuațiile raporturilor româno–sovietice în sînul CAER. În momentul cel mai tensionat al acestor raporturi, în aprilie–iunie, regimurile de la București și Beijing și-au manifestat o simpatie care a devenit mai discretă după reuniunea CAER din iulie de la Moscova, unde românii au obținut unele satisfacții. Diferendul sovieto–român a apărut din aprilie, prin intermediul articolelor, declarațiilor și documentelor care reclamau respect și egalitate în drepturi în cooperarea economică, și, la începutul lui iunie, discuțiile cu o delegație sovietică condusă de Podgornîi la București n-au adus nici o ameliorare. În pofida contactelor stabilite la nivel înalt în jurul datei de 25 iunie (o ipotetică întîlnire secretă Hrușciov–Gheorghiu–Dej, n.n.), conflictul dintre România și ansamblul blocului a izbucnit deschis la 30 iunie, Gheorghiu–Dej abținîndu-se, singurul dintre toți liderii Europei Occidentale, să se ducă la Berlin pentru aniversarea lui Ulbricht. Relațiile cu regimul de la Beijing urmau, în același timp, un curs relativ amical, presa românească publicînd de exemplu o analiză a scrisorii chineze din 14 iunie, într-un moment

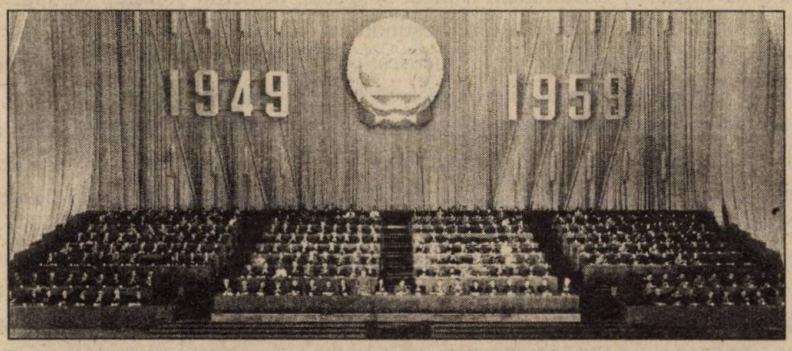

Reprezentanții PMR au fost prezenți, la Beijing, la festivitățile dedicate primului deceniu de viață al RP Chineze

Beijing, mai 1966: Zhou Enlai întîmpină delegația română

în care nici presa sovietică nici cea a democrațiilor populare nu o divulgau. Chinezii, la rîndul lor, făceau avansuri discrete românilor punînd accentul pe naționalismul economic și pe critica metodelor de integrare ale CAER, subliniind succesele economice ale României și primind cu onoruri neobișnuite o misiune culturală românească la Beijing. După reuniunea din iulie de la Moscova, regimul de la București a adoptat în privința conflictului sino–sovietic o atitudine mai nuanțată. Abținîndu-se să condamne linia chineză și să reproducă ripostele sovietice la diversele acuzații chineze, românii au pus din nou accent pe legăturile de «unitate frățească» cu URSS. Aprobînd politica de «coexistență pașnică» sovietică, și mai ales acordul asupra încetării experiențelor nucleare, ei criticau adversarii tratatului de la Moscova, fără să-i numească pe chinezi. Cei din urmă, de asemenea, și-au diminuat manifestările de simpatie. Cu toate acestea, relațiile dintre URSS și România n-au devenit mai cordiale. Apare, în ansamblu, că românii caută să se apropie de chinezi, pentru a-i face pe sovietici să înțeleagă că nu sînt lipsiți de sprijin, chiar în lumea comunistă. Dar avansurile românești făcute regimului de la Beijing nu sînt incompatibile cu deschiderile către lumea occidentală (este ceea ce-i interesa pe occidentali, n.n.). Coincidența de interese explică, în principal, din partea regimului de la București căutarea sprijinului chinez" *(AMAE, s. E, R 1.839).*

Oportunism și bizantinism

Oportunismul pozițiilor românești apare cu destulă claritate din analizele diplomației franceze. Tocmai acest bizantinism a făcut suspectă, în ochii occidentalilor, destinderea operată de regimul de la București și insistența cu care acesta încerca să intre în grațiile puterilor occidentale, esențialmente pentru realizarea unor obiective economice exagerat de ambițioase. Suficiente motive pentru ca noul ambasador al Franței la București să nu fie deloc indulgent în analiza articolului lui I. Gh. Maurer publicat în „Scînteia", la 4 noiembrie 1963, cu ocazia aniversării declarației de la Moscova din 1960: „În ansamblu, articolul domnului Maurer este o aliniere ideologică completă la tezele sovietice. În această calitate, el nu s-ar fi distins deloc de luările de poziție ale celorlalte partide, fidele Moscovei. Totuși, punctul esențial este, așa cum a fost subliniat de mai multe ori, că nicăieri în această parte a articolului său chinezilor nu li se spune pe nume și că nici o critică nu le este explicit adresată. Sigur, și cititorul cel mai puțin informat asupra conflictului sino–sovietic nu poate ignora că tot ce scrie primul ministru român este în fapt o critică a pozițiilor regimului de la Beijing. Nu este mai puțin important că «linia generală» chineză nu este criticată niciodată și că domnul Maurer evită cu grijă acuzațiile de «dogmatism», «belicism», «rasism» și altele care sînt în mod obișnuit deversate cu atîta generozitate de către celelalte partide frățești peste capetele chinezilor" *(AMAE, E, S. R 1.836).* Cu candoarea românului imparțial, Maurer propunea Chinei nici mai mult și nici mai puțin să adere la CAER. Abordînd conflictul între cele două puteri ale comunismului mondial, Maurer propune încetarea polemicilor (după ce PCUS propusese același lucru la 21 septembrie), încetarea ingerințelor în afacerile interne ale partidelor „frățești", reluarea convorbirilor bilaterale (dar este amnezic cu privire la eșecul convorbirilor din iulie) și sugerează organizarea unei conferințe internaționale a partidelor comuniste (idee deja agreată de Moscova și la care România între timp va renunța). Noiville continua în analiza acestei luări de poziție: „Putem să ne întrebăm de ce românii au abandonat atît de brusc rezerva lor și au rupt tăcerea pe care o păstrau de mai multe săptămîni în legătură cu conflictul sino–sovietic. Au cedat unei presiuni a sovieticilor, care i-ar fi somat să ia o poziție publică? Sau, în perspectiva unei reuniuni a partidelor, care ar avea loc la Moscova cu ocazia aniversării zilei de 7 noiembrie, au avut grijă să anticipeze faptele pentru a evita să apară în fața opiniei lor publice că se aliniază celorlalte partide? În acest caz articolul din «Scînteia» ar pregăti trecerea către o luare de poziție mai dură față de Beijing. În fine, menajamentele păstrate față de China și propunerea ca aceasta să se asocieze CAER ar autoriza ipoteza unei tentative de conciliere pentru care România, datorită poziției într-o oarecare măsură «neutralistă» pe care a adoptat-o în conflictul sino–sovietic, ar fi bine plasată. Pare imposi-

bil, pentru moment, să se avanseze o explicație sigură" *(AMAE, s. E, R 1.836)*. Ceea ce este sigur este interpretarea excepțională făcută de diplomatul francez poziției românești în această fază a conflictului sino–sovietic.

Misiunea Maurer

Negocierile dintre China și URSS au fost reluate abia în februarie 1964 și au abordat spinosul contecios teritorial. Partea chineză avea în vedere o rectificare vastă a frontierelor dintre cele două state și, în urma refuzului Moscovei de a accepta pretențiile chineze, negocierile au eșuat. În acest moment, intervin bunele oficii ale României pe care le intuise diplomatul francez. Se pare că nu doar România era interesată de evitarea excomunicării Chinei din comunitatea socialistă, Polonia fiind și ea preocupată de menținerea între limite rezonabile a conflictului între China și Uniunea Sovietică.

Autoritățile române continuau să ducă politica de echilibru între cele două state rivale. Între 20–23 ianuarie 1964, au avut loc, la București, tratative pentru încheierea unui protocol cultural româno–chinez care acoperea domenii multiple. Mai mult, la 29 ianuarie 1964, „Scînteia" saluta stabilirea relațiilor diplomatice între Franța și China. Acest lucru a fost posibil datorită dispariției obstacolelor care interziceau guvernului francez să facă acest pas și, în primul rînd, lichidarea războiului din Algeria, în care China sprijinise Frontul de Eliberare Națională. În plus, refuzul Franței de a semna Tratatul de la Moscova privind experiențele nucleare și politica antiamericană a generalului de Gaulle pledau în sensul normalizării relațiilor franco–chineze. Este adevărat că presa românească nu a publicat comunicatul comun sino–albanez, din 10 ianuarie 1964, care cuprindea paragrafe violent antisovietice. Politica selectivă a regimului de la București nu făcea decît să confirme lipsa de scrupule în ce privește amenajarea propriei politici externe.

Mediile diplomatice occidentale și-au manifestat interesul pentru misiunea de bune oficii a primului ministru român, chiar din momentul anunțării ei, din februarie. La 28 februarie, ambasadorul francez la Moscova transmitea, în urma unei conversații cu omologul său român, că în afară de chestiuni bilaterale „ar fi vorba și de probleme de ideologie. În această direcție, vizitatorii români pleacă fără a avea nimic precis de propus. Ei vor căuta să-și dea seama de starea de spirit a liderilor chinezi cu scopul de a-și forma o impresie mai precisă asupra stadiului actual și asupra posibilităților de evoluție a conflictului ideologic. Cum l-am întrebat dacă românii își vor concentra eforturile asupra chestiunii încetării polemicilor, interlocutorul meu mi-a răspuns că este vorba de o problemă care corespunde cu certitudine dorințelor partidului său. Dar, a adăugat el, oprirea polemicilor probabil că s-a realizat din acest moment: nu a mai avut loc nici un atac antisovietic în presa chineză din 14 februarie, iar la radio din 20 februarie (...). Ambasadorul României mi-a mai spus că liderii sovietici au fost, în prealabil, informați de misiunea domnului Maurer. La întrebarea mea — avizul lor a fost solicitat? — diplomatul s-a limitat să repete cuvîntul «informați»" *(AMAE, s. E, R 1.841)*. Paralel, diplomatul francez remarca slabul interes al presei sovietice, privind vizita lui Maurer în China. În aceeași zi, Bouffanais era asigurat, la București, de ministrul român Corneliu Mănescu, că este o inițiativă pur românească. Obiectivele vizitei sînt surprinse de ministrul francez la București, într-o comunicare din 27 februarie: „Chiar dacă unii observatori estimează că România a fost însărcinată de Kremlin să-și ofere bunele oficii pentru reglementarea conflictului sino–sovietic, în general se vede în apropiata consultare româno–chineză o nouă manifestare de independență a Partidului Muncitoresc Român și, în același timp, dorința liderilor RPR de a se afirma pe scena internațională jucînd poate rolul de samsari cinstiți" *(AMAE, s. E. R 1.841)*. Că este vorba de o inițiativă românească o confirmă, prin aprecierile măgulitoase făcute în mediile diplomatice de la București, chiar ambasadorul sovietic. O notă redactată, la 4 martie, de Jean Laloy, directorul Direcției Europei Orientale de la Quai d'Orsay, încerca să explice motivele acțiunii diplomatice românești: „La sfîrșitul Plenarei Comitetului Central sovietic, domnul Suslov ar fi prezentat un raport care dădea o replică foarte fermă chinezilor și care «prevedea un anumit număr de măsuri concrete». Consultările realizate cu anumite partide, mai ales cu cele italian, maghiar și polonez, asupra chestiunii dacă acest raport ar trebui, cum doreau sovieticii, să fie publicat fără întîrziere, au dat un rezultat negativ. Partidele consultate ar fi dorit să se încerce un nou efort de conciliere, înainte de a se ajunge la «măsurile concrete». În aceste condiții românii, cu acordul Moscovei, ar fi întreprins voiajul lor de pe urma căruia aproape nimeni nu așteaptă un rezultat pozitiv. În urma acestei tentative, vor avea loc noi consultări, dar sovieticii au lăsat să se înțeleagă că răbdarea lor are margini. Această versiunea diferă mult de cea pe care o oferă românii interlocutorilor lor occidentali. Este posibil ca românii să caute să obțină beneficii din această poziție atît față de Occident, prezentîndu-se capabili să sfideze Moscova, cît și față de Răsărit, manifestîndu-și voința de a evita ruptura. Viitorul va

arăta ceea ce trebuie să se creadă despre acest episod curios al raporturilor din interiorul lumii comuniste" *(AMAE, s. E, R 1.841)*. Diplomația americană era de altă opinie, după cum rezultă din depeșa trimisă, la 6 martie, de la Washington de ambasadorul francez **Hervé Alphand:** „Opinia care predomină la Departamentul de Stat este că vizita domnului Maurer în China, în fruntea unei delegații a PMR, este, hotărît, rezultatul unei inițiative a regimului de la București. Se consideră ca puțin probabil ca liderii PCUS să fi cerut unor persoane a căror atitudine le-a provocat unele greutăți în ultimele luni să îndeplinească o misiunea de exploatare sau de conciliere pe lîngă chinezi. Cum lasă să se înțeleagă românii înșiși, se admite mai curînd că sovieticii au fost informați, dar nu consultați. Dar, se recunoaște la direcția afacerilor sovietice, URSS n-a putut să evite să-și dea aprobarea României. Dacă este exact, imediat după plenara din februarie, anumite partide frățești au insistat pentru ca un ultim demers să se facă la Beijing înainte ca Moscova să relanseze polemica deschisă cu China. În aceasta ipoteză, liderii sovietici și-ar fi dat acordul, poate cu gîndul ascuns că un eșec al românilor nu va servi prestigiului acestora și că va avea avantajul de a demonstra odată în plus intransigența comuniștilor chinezi" *(AMAE, s. E, R 1.841)*. Pierre Bouffanais, de la București, confirma, la 7 martie, aceeași opinie: „Toate personalitățile românești și toți colegii cu care m-am întreținut (...) cred că liderii PMR au mers în China din proprie inițiativă, limitîndu-se să prevină Moscova în ultimul moment. Ambasadorii Iugoslaviei și Indiei, care susțineau pînă acum ideea unei misiuni de conciliere inspirată de Moscova, au sfîrșit prin a se ralia acestui punct de vedere. Ambasadorul Uniunii Sovietice, care este membru al CC al PCUS, afirma că acest organism nu a discutat diferendul sino–sovietic în cursul ultimei plenare, dar a lăsat să se înțeleagă că un raport Suslov a fost distribuit" *(AMAE, s. E, R 1.841)*. Către sfîrșitul misiunii, cînd eșecul se profila tot mai mult, organele de partid acreditau în țară ideea unei misiuni aprobate de Moscova căreia îi revenea întreaga responsabilitate, astfel încît, cel puțin pe plan intern, prestigiul diplomației românești să fie salvat. Oricum, vizita delegației românești condusă de premierul Maurer — care s-a desfășurat între 2–12 martie — s-a soldat cu un eșec în ce privește conflictul sino–sovietic. Un bilanț al acestei vizite în optica americană îl face H. Alphand, la 24 martie, care transmitea la Quai d'Orsay: „În măsura în care delegația română condusă de domnul Maurer se ducea în China cu scopul de a pregăti calea către un compromis între Beijing și Moscova, se pare că ea a eșuat, se afirmă la direcția afacerilor sovietice de la Departamentul de Stat. Chinezii par să fi rămas pe pozițiile lor. Ei n-au căutat, arătîndu-se conciliant, să-i atragă pe români și prin intermediul lor să-și mărească influența în Europa Orientală. Dacă a fost făcută o concesie, ea a venit de la liderii sovietici care s-au abținut de la începutul lunii februarie, în special în timpul vizitei primului ministru român, să riposteze deschis la atacurile comuniștilor chinezi. Totuși, exista tendința de a se considera că vizita domnului Maurer n-a fost lipsită de interes pentru români. În afara chestiunilor bilaterale care au fost fără îndoială evocate la Beijing, această deplasare a dat liderilor de la București ocazia de a juca un rol mai activ în interiorul blocului. Ea le-a permis mai ales să se informeze direct asupra pozițiilor celor două partide și să-și formeze o opinie asupra atitudinii care trebuie adoptată față de evoluția disputei sino–sovietice. Într-adevăr, cred experții americani, românii nu vor rup-

Beijing, mai 1966: delegația română și gazdele chineze (în primul rînd, printre alții, Zhou Enlai, E. Bodnăraș, P. Niculescu-Mizil și g-ral. col. Ion Ioniță; în rîndul doi, al doilea din stînga, Sergiu Celac)

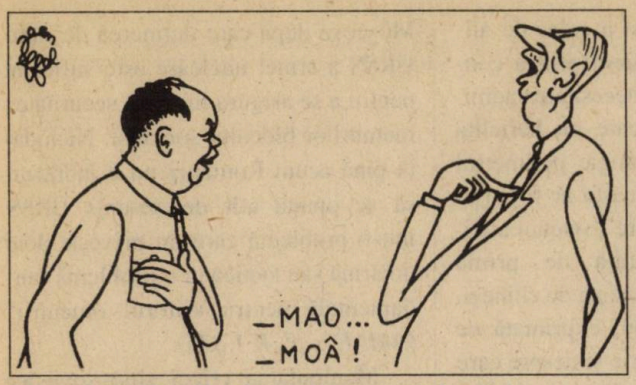

Mao şi De Gaulle, în viziunea celebrului caricaturist francez Jean Effel

tura completă între chinezi şi sovietici care i-ar priva de orice posibilitate de manevră faţă de Moscova, orice agravare a conflictului neputînd decît să incite regimul de la Bucureşti să se alinieze tot mai mult la URSS. Interlocutorii noştri nu par să posede informaţii deosebite despre difuzarea raportului Suslov printre partidele comuniste occidentale sau asupra convocării unei conferinţe generale. Ei estimează, totuşi, probabil că domnul Hruşciov şi alţi lideri comunişti din Europa Orientală se vor duce la Budapesta la începutul lui aprilie. Ar putea să fie vorba de o nouă reuniune a primilor secretari şi şefi de guverne din URSS şi din ţările de democraţie populară, destinată în special să pregătească o conferinţă generală a partidelor comuniste. Notez în acest sens că un secretar al Legaţiei României declara ieri, la doi dintre colaboratorii mei, că în ipoteza unei întîlniri dintre primii secretari ai partidelor comuniste în Ungaria, domnul Gheorghiu–Dej va participa cu siguranţă de data aceasta. În schimb, exclude eventualitatea unei participări iugoslave" *(AMAE, s. E, R 1.841).*

Principala consecinţă pentru România a misiunii Maurer a fost redactarea şi publicarea Declaraţiei din 22 aprilie care, fără să şocheze prin noutatea poziţiilor exprimate, încerca să preîntîmpine convocarea unei conferinţe internaţionale pentru excluderea Chinei. De fapt, Hruşciov a hotărît la sfîrşitul lunii iulie convocarea unei asemenea conferinţe pentru 15 decembrie, pe care România a boicotat-o de la bun început şi care se va ţine abia la 1 martie 1965, după înlăturarea iniţiatorului, fără alt rezultat decît constatarea divergenţelor ce făceau imposibilă luarea unei decizii.

Disimulări şi viraje

Revenind la Declaraţia din 22 aprilie, un document care invoca abundent texte sacre ale doctrinei leniniste, regimul de la Bucureşti apărea ca un militant decis al unităţii mişcării comuniste şi întotdeauna dispus la dialog pentru evitarea crizelor. Dincolo de această faţadă, erau interesele proprii care justificau orice acţiune politică drapată în abile consideraţii ideologice. Jean François Noiville deţinea prin intermediul noului ambasador italian informaţii care nu mai lăsau loc nici unei iluzii: "Şeful statului român a insistat mult pe voinţa României de a-şi dezvolta relaţiile cu ţările occidentale. Aceasta a fost întotdeauna politica sa, chiar după 1948, dar în timpul vieţii lui Stalin menghina în care se găsea era prea strînsă pentru ca eforturile ei să poată merge prea departe. Timpurile s-au schimbat şi dezvoltarea economică a ţării face necesară o colaborare mai strînsă. (...) Şeful de stat român a vorbit de asemenea mult despre China. El a recunoscut că misiunea domnului Maurer la Beijing, din cauza intransigenţei chineze, s-a soldat cu un eşec, singurul său rezultat fiind că, timp de cîteva zile, chinezii s-au abţinut să atace URSS. Dar ea a fost utilă căci a permis să se înţeleagă mai bine poziţia Chinei. Domnul Gheorghiu–Dej s-a arătat foarte sever faţă de aceasta. Ea constituie, a spus el, un adevărat pericol atît pentru Occident, cît şi pentru Răsărit din cauza visurilor de dominaţie pe care le nutresc liderii săi, visuri care sînt rezultatul izolării lor (Marele Zid a fost pentru China un mijloc de protecţie împotriva lumii exterioare, dar şi o cauză de izolare). Pericolul este cu atît mai mare cu cît, spre deosebire de vechiul regim care controla superficial ţara, regimul lui Mao are rădăcini în profunzimea societăţii şi că ţara este perfect monolitică. În aceste condiţii, conflictul cu URSS nu este numai un conflict ideologic, dar şi o luptă între puteri. Singurul mijloc de a opri acest pericol este de a păstra contactul cu regimul de la Beijing deoarece chinezii nu sînt impermeabili influenţelor moderatoare. Vizita lui Zhou Enlai în Africa a demonstrat acest fapt. De exemplu, domnul Ben Bela a insistat asupra necesităţii pentru Algeria de a avea relaţii corecte cu Franţa şi i-a cerut să se abţină în timpul vizitei sale de la atacuri contra acesteia; el a fost înţeles, ceea ce s-a întîmplat în Algeria poate să se petreacă oriunde. De aceea, a adăugat domnul Dej, noi considerăm că decizia Franţei de a recunoaşte China este un act înţelept şi util. Ea demonstrează că generalul de Gaulle are concepţii mai tinere decît mulţi tineri. În conjunctura actuală, aprecierile domnului Gheorghiu–Dej despre China, chiar în ziua publicării raportului Suslov, nu sînt lipsite de interes. Ele sînt mult mai severe decît tot ceea ce a fost spus şi publicat pînă în prezent în presa românească, deoarece niciodată pînă acum «aventurismul» chinez n-a fost condamnat de Bucureşti. Diagnosticul pus nu este în

mod substanțial diferit de cel pus de domnul Suslov. Dar terapia propusă pare exact inversă, deoarece acolo unde sovieticii văd un motiv de ruptură, românii concluzionează din contra prin necesitatea de a păstra cu orice preț contactele" *(AMAE, s. E, R 1.841)*. Cinismul lui Gheorghiu–Dej ca de altfel și ipocrizia din atitudinile publice nu au de ce să surprindă la un regim pentru care disimulările și virajele tactice sînt o condiție de supraviețuire. Francheța primului secretar era ea însuși motivată de obiectivul seducerii Occidentului, de formarea unui curent de simpatie pentru o țară care se prezenta, pe de o parte, principială iar, pe de alta, rezonabilă.

România a continuat să emită semnale către China rebelă și nu a ezitat să contravină pozițiilor pe care le apărau Uniunea Sovietică și sateliții săi europeni. Partea română a știut să evite comportamente și declarații care ar fi degradat iremediabil raporturile sale cu marele său vecin. Dozarea savantă a pozițiilor de frondă și a celor de aliniere, probabil, au sfîrșit prin a convinge pe sovietici de necesitatea admiterii unei disidențe care nu periclita nici militar nici ideologic perimetrul său de securitate. Aceasta ar fi explicația suportării de către sovietici a atitudinii României față de prima explozie nucleară efectuată de chinezi, la 16 octombrie 1964, exprimată de Maurer la 17 decembrie și despre care ambasadorul Franței la București scria, în raportul său de sinteza din 21 ianuarie 1965: „Primul ministru român n-a fost numai primul șef de guvern din țările socialiste europene care a răspuns premierului chinez și care a acceptat propunerea sa de organizare a unei conferințe. Dar mai ales a recunoscut în mod deschis pătrunderea Chinei în clubul nuclear și a declarat că țara sa «manifestă înțelegere» față de rațiunile care au determinat-o să se doteze cu arma atomică. Prin această formulă nuanțată, liderii români au dat o lovitură serioasă tezei apărate de Moscova după care deținerea de către URSS a armei nucleare este suficient pentru a se asigura implicit securitatea membrilor blocului socialist. Niciodată pînă acum România nu a îndrăznit să se opună atît de deschis URSS într-o problemă care nu privește doar doctrina sau tactica ci o problemă fundamentală pentru viitorul omenirii" *(AMAE, s. E, R 1.835)*.

Manipularea crizei sino–sovietice de către guvernanții de la București a permis stabilizarea unei disidențe durabile față de blocul sovietic și consolidarea clasei politice la putere care, probabil, fusese primul obiectiv care mobilizase atîtea energii și abilitate. Disidența românească nu s-a manifestat cu consecvență și nu a cunoscut deznodămîntul pe care-l scontau optimiștii analiști occidentali. Au existat cedări, compromisuri și bravuri care au alterat imaginea unui stat care putea fi un partener serios în politica internațională. ■

Conflictul sovieto–chinez și Ceaușescu

Nicolae Ceaușescu — notează fostul ambasador francez la București, **Jean-Marie Le Breton,** în cartea sa de memorii, recent tradusă și în limba română — „făcea apel la un naționalism primitiv pentru a-și ridica prestigiul. Succesul său se datora felului abil cu care exploata posibilitățile de manevră ce i le oferea Războiul Rece și conflictul sovieto–chinez. Răspundea astfel unei aspirații naționale profund înrădăcinate a românilor. Se impunea imaginației lor.

După 1972, s-a produs o schimbare rapidă a contextului internațional. Cunoscuta *Ostpolitik* dusă de germani, care se sprijinise întîi pe România, s-a dezvoltat ulterior în relații directe cu Moscova, Praga, Varșovia și cu Berlinul răsăritean. Nu mai era nevoie de București ca înainte. Dialogul strategic sovieto–american, Conferința asupra Securității și Cooperării în Europa reduseseră rolul României la ponderea ei reală în lume. *Conflictul sovieto–chinez își pierduse din acuitate și Beijingul avea mai puțină nevoie de Ceaușescu ca pînă atunci* (subl. ns.). Tentativele sale de a juca un rol în fruntea mișcării de nealiniere și de a lua locul lui Tito eșuaseră". ■

(Jean–Marie Le Breton, *Sfîrșitul lui Ceaușescu. Istoria unei revoluții,* Buc., Ed.Cavallioti, 1997, p. 31–32)

Motivații specifice, consecințe similare

Revoluția culturală maoistă și minirevoluția culturală ceaușistă

Florin CONSTANTINIU

La 18 decembrie 1970, Mao Zedong i-a spus ziaristului american Edgar Snow: „Sînt trei tipuri de oameni care strigă «Trăiască Mao !». Primul tip sînt cei care cred sincer în ceea ce strigă. Nu sînt prea mulți. Al doilea tip sînt cei care se lasă duși de mulțime. Cei mai mulți sînt din categoria aceasta. Iar al treilea tip sînt cei care strigă lozinca dar, în realitate, ar vrea să mă vadă mort cît mai curînd. Nu sînt foarte mulți nici din această categorie, totuși sînt destui".

Mao și Ceaușescu: doi corifei ai cultului personalității

Uriașă camuflare

Înfățișată de Mao, „tipologia" dă cheia pentru înțelegerea faimoasei Revoluții culturale, căreia i-a fost consacrată o atît de bogată literatură, în încercarea de a-i descifra sensurile. Aparent, Revoluția culturală a avut drept obiectiv dizlocarea birocrației de partid, devenită conservatoare. Lozinci precum „Bombardați Cartierul General !" sau „Înotați împotriva curentului!" au atras simpatia elementelor de stînga din afara Chinei, care s-au constituit în grupări „maoiste". Era neobișnuit — mai ales, în comparație cu încremenirea ideologică din URSS — să se constate că liderul suprem al Chinei comuniste chema la critica cea mai severă a celor mai înalte foruri de partid („Bombardați Cartierul General !") sau la respingerea orientărilor partidului („Înotați împotriva curentului !"). Se părea că regimul comunist din China oferă o alternativă la formula compromisă a socialismului sovietic.

Realitatea era însă cu totul alta: Revoluția culturală a fost o formă a luptei pentru putere în conducerea Partidului Comunist Chinez, o uriașă camuflare — care a antrenat sute de milioane de oameni — destinată să ascundă rivalitățile din nucleul conducător al PCC.

Eșecul Marelui Salt Înainte — încercarea de industrializare forțată pînă la nivelul comunelor agricole —, lansat în 1958, a slăbit autoritatea lui Mao. Personalități moderate și pragmatice, precum Liu Shaoqi și Deng Xiaoping, apăreau acum ca punînd în umbră pe un Mao înaintat în vîrstă și, ceea ce era mult mai important, dovedit ca putînd să se înșele.

Mao și-a dat seama că poziția sa devenise șubredă. A reacționat cu o energie care i-a surprins deopotrivă pe partizani și pe adversari. La 16 iulie 1966, a înotat în fluviul Chanjian (Fluviul Galben), făcînd astfel dovada că, la cei 73 de ani ai săi, își păstra pe deplin vigoarea. Apoi a lansat Revoluția culturală, în cursul căreia și-a eliminat rivalii, în frunte cu Liu Shaoqi, înlăturat din funcția de președinte al RP Chineze, arestat și lăsat să moară (fiind suferind) în condiții oribile.

Desfășurarea tumultoasă a Revoluției Culturale — cu ședințele de demascări, execuții și chiar cazuri de canibalism ! — a înregistrat două ascensiuni spectaculoase: cea a lui Jiang Qing, soția lui Mao, și cea a mareșalului Lin Biao, proclamat succesorul lui Mao.Li Zhisui, medicul personal al lui Mao, a făcut un portret uluitor al aces-

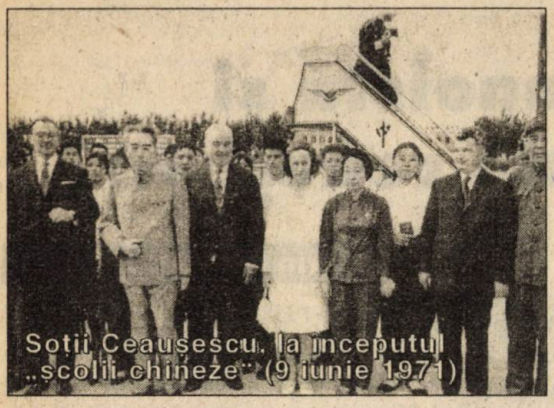

Soții Ceaușescu, la începutul „școlii chineze" (9 iunie 1971)

tui „delfin" comunist, evident un nevrotic: „Lin Biao se temea așa de tare de vînt și de lumină încît nu ieșea decît rareori afară, pierzînd adesea ședințele. Nutrea o teamă de apă atît de mare, încît susurul ei era suficient ca să-i provoace pe loc diaree. Nu bea nici un fel de lichide. Ye Qun își hrănea soțul cu chifle muiate în apă ca să fie sigură că Lin Biao primește suficiente lichide. Asta și apa, care se găsea în mîncare, erau singurele lichide pe care le consuma. Lin Biao nu mergea niciodată la toaletă. Cînd avea nevoie, lua o pătură cu care se acoperea, ca și cînd ar fi fost un cort, și se așeza pe vine pe o oală de noapte pe care soția i-o punea pe pat".

Mao cunoștea toate aceste beteșuguri ale lui Lin Biao și totuși l-a desemnat urmaș, poate tocmai pentru că îl credea incapabil de o răzvrătire. Dacă acesta a fost calculul său, el s-a dovedit fals pe de-a întregul. Sub aparența unui adept devotat, nedespărțit de cărticica roșie cu citate din opera lui Mao, Lin Biao ascundea mari ambiții, care mergeau pînă la grăbirea preluării succesiunii lui Mao. Cu intuiția despotului, atent la orice mișcare — adevărată sau bănuită — a posibililor rivali, Mao și-a dat seama că Lin Biao devenise un nou Liu Shaoqi. Conflictul dintre Mao și „cel mai apropiat" tovarăș de luptă devenea inevitabil.

Deznodămîntul avea să aibă loc la 12 septembrie 1971, cînd Lin Biao, împreună cu soția și fiul său, au decis să fugă, după ce planul de răsturnare al lui Mao („Planul 571") a fost descoperit. După cum se știe, avionul s-a prăbușit în Mongolia. Mao refuzase cererea lui Zhou Enlai de a ordona doborîrea avionului în timp ce se afla încă în spațiul chinez: „Ploaia va cădea din ceruri. Văduvele se vor recăsători. Ce putem face noi? Lin Biao vrea să fugă. N-are decît. Să nu trageți", a comentat, în stilul său specific, „Marele cîrmaci", Mao, fuga succesorului său.

Scînteia

ORGAN AL COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

Anul XL Nr. 8804 | Miercuri 2 iunie 1971 | 8 PAGINI — 40 BANI

• UN AMPLU PROGRAM AL SINDICATELOR DE CONSTRUCȚII SOCIAL-CULTURALE • LEGUME TIMPURII, DAR DRUMUL LOR SPRE PIAȚĂ ARE ÎNCĂ MULTE OCOLIȘURI • FAPTUL DIVERS • SPORT

Vizita delegației de partid și guvernamentale a Republicii Socialiste România conduse de tovarășul Nicolae Ceaușescu în Republica Populară Chineză

PRIMIRE DEOSEBIT DE CĂLDUROASĂ FĂCUTĂ OASPEȚILOR ROMÂNI LA PEKIN

„Scînteia", din 2 iunie 1971, p.1

Modelul chinezesc

Cînd Nicolae Ceaușescu a sosit, la începutul lui iunie 1971, în China confruntarea dintre Mao și Lin Biao se apropia, așadar, de final. În principiu, Revoluția culturală se încheiase. În raportul prezentat la Congresul al IX-lea al PCC (14 aprilie 1969), Lin Biao proclamase victoria „Marii Revoluții Culturale Proletare, declanșată și dirijată de președintele Mao în persoană (...). Această mare furtună revoluționară a distrus cartierul general al burgheziei, în frunte cu Liu Shaoqi, acest renegat, agent al dușmanului și trădător al clasei muncitoare".

În pofida victoriei trîmbițate de raportul lui Lin Biao situația era departe de a fi limpezită. S-ar putea spune că, întocmai cum după un mare seism urmează o serie de replici, tot astfel, după încheierea Revoluției culturale, a urmat un șir de frămîntări și schimbări în conducerea PCC, care au culminat cu căderea lui Lin Biao și ascensiunea doamnei Mao la situația de nr. 2 al partidului și al țării.

Pentru Nicolae Ceaușescu lupta din interiorul conducerii PCC nu era o situație inedită. Își va fi amintit poate că în martie

Ceaușescu între Mao și Lin Biao, puțin înainte de complotul eșuat al celui din urmă (9 iunie 1971)

1964, ca membru al delegației române, condusă de Ion Gheorghe Maurer, discutase cu Liu Shaoqi, căruia îi explicase încercarea lui N.S. Hrușciov de a obține condamnarea PCC la o consfătuire, cerută prin surprindere de sovietici, la Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român. Liderul chinez îi spusese atunci lui Ceaușescu: „Noi credem ceea ce spuneți dvs. că nici dvs. nu erați pregătiți dinainte (...). Noi vă înțelegem. Lucrul acesta nu era făcut de dvs.".

Pentru Ceaușescu, China era importantă, în primul rînd, din unghiul de vedere al raporturilor celor două țări cu Uniunea Sovietică. În timpul crizei cehoslovace, din vara anului 1968, Ceaușescu se plasase pe primul loc în condamnarea intervenției URSS și a celor patru sateliți din Pactul de la Varșovia. Pentru a releva solidaritatea Chinei cu această poziție, Zhou Enlai a participat la recepția oferită de ambasada României la Beijing și a declarat: „Poporul chinez vă sprijină". După vizita în România a președintelui SUA, Richard M. Nixon, în anul următor, Bucureștiul a asigurat (alături de Pakistan) schimbul de mesaje americano–chineze.

Un război al nervilor

Poate că rolul de intermediar între China și SUA, asumat de București, s-a aflat la originea noii încordări în relațiile româno–sovietice, survenită în vara anului 1971. În memoriile sale, Henry Kissinger scria că doi din colaboratorii săi cei mai apropiați — Helmut Sonnenfeldt și William Hyland — prognozaseră, în august 1971, că „Sovieticii ar putea să încerce să umilească România, care era o prietenă a Chinei. Într-adevăr — continuă Kissinger —, sovieticii au început să poarte un război al nervilor împotriva acestei țări, la sfîrșitul verii. Am protestat viguros și poate că am contribuit la încetarea hărțuielilor".

Informația atît de concisă a fostului secretar de stat al SUA nu poate fi coroborată cu documentele diplomatice românești. Legea arhistupidă a arhivelor din România (care a copiat mecanic modele din Occident, unde situațiile sînt deosebite de cele din Est !) permite deschiderea arhivelor din acel an abia în 2001. Iată de ce, deocamdată, nu poate fi formulată decît o explicație ipotetică.

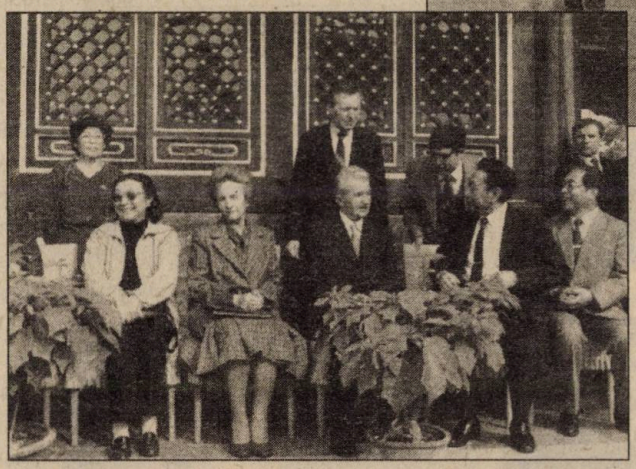

Două instantanee inedite din timpul ultimei vizite a lui Ceaușescu în China (oct. 1988)

Ceaușescu a găsit în China și în Coreea de Nord alte forme de socialism, deosebite de cel sovietic, chiar dacă sorgintea și structurile de bază erau tot sovietice. Cultura sa politică era prea limitată pentru a ști că exista o alternativă la modelul stalinist, reprezentat de concepția lui N. I. Buharin (rămîne, desigur, deschisă problema dacă Nicolae Ceaușescu, cunoscînd doctrina eminentului teoretician sovietic, ar fi îndrăznit să sfideze Moscova, aplicînd-o). Realitățile politice din China Populară și Coreea de Nord veneau în întîmpinarea înclinațiilor autocratice ale liderului român.

Adoptarea unor elemente ale acestor realități corespundea atît obiectivelor lui Ceaușescu — puterea personală nelimitată —, cît și contextului politic extern, axat — în cazul Bucureștiului — pe relațiile româno–sovietice. Ceaușescu înțelesese din criza cehoslovacă a anului 1968 că Moscova nu tolerează nici o abatere de la modelul sovietic în direcția liberalizării.

În schimb, Kremlinul accepta „variante" ale modelului sovietic, în cadrul cărora superideologizarea și cultul personalității liderului puteau căpăta forme aberante, așa cum existau în China Comunistă și Coreea de Nord. Statutul lui Mao și al lui Kim Il Sung convenea de minune lui Ceaușescu, iar cel al lui Jiang Qing soției sale, Elena Ceaușescu.

O replică la București a cuplului de la Beijing apărea posibilă și oportună. Ceaușescu credea și el că superideologizarea, prin campanii de „însușire" a învățăturii partidului și a liderului său, învățătură arhisimplificată la nivelul de înțelegere a fluxului de țărani ariviști intrați în PCR, era salutară. Probabil că numai din dorința de a nu fi considerat un imitator nu și-a alcătuit și el o cărticică de citate, ca cea a lui Mao, dar includerea unui citat din „opera tovarășului" în orice text sau cuvîntare a devenit obligatorie. Mai presus de toate, însă, Ceaușescu a învățat din experiența chineză că esențialul este nu rolul partidului comunist, ci acela al liderului său. „Rolul conducător al partidului" rămînea o formulă strict propagandistică, iar cel al secretarului general — decisiv.

În stadiul actual al informației, se poate conchide că „minirevoluția culturală" a lui Ceaușescu a fost, inițial, în 1971, replica defensivă la „războiul nervilor", declanșat de Moscova, dar că ea s-a amplificat apoi, hrănindu-se din propriul dinamism — sau propria inerție! — întrucît corespundea atît situației din PCR, luat în stăpînire de o revărsare masivă de activiști de origine rurală și, dacă nu analfabeți în plan ideologic, doar cu rudimente de cultură marxistă, cît și setei de putere a cuplului prezidențial de la București.

Acțiuni de demascări și inițiative ultrastîngiste ca acele săvîrșite de Gărzile roșii în China nu erau, evident, pe gustul lui Ceaușescu, hotărît să nu tolereze nici un fel de „inițiative ale maselor populare", așa cum se întîmplase în China.

În ultimă instanță, liderul român a reținut din Revoluția Culturală zeificarea conducătorului suprem. Chiar dacă nu a împrumutat formal numele congenerei din China, „minirevoluția culturală" din România a fost la fel de profund anticulturală și, deci, nefastă ca și modelul său chinez. Pentru ambele țări, cele două „revoluții" au avut consecințe profund nocive în toate planurile vieții sociale. ■

Aprilie 1989
Deng către Ceaușescu:
„NU IRITA POPORUL ROMÂN!"

Foarte mulți români s-au întrebat și continuă să se întrebe din decembrie 1989 încoace: oare Nicolae Ceaușescu n-a fost avertizat de către nimeni asupra a ceea ce urma să se întîmple în România? În cartea *Sediul CC*, de Eugen Florescu, din care au apărut pînă în prezent mai multe pagini în revista „Totuși, iubirea", carte aflată în curs de pregătire, autorul aduce argumente indubitabile că asemenea avertizări, unele ajungînd chiar la secretarul general al PCR.

Deng – pragmaticul...

Între acestea se înscrie și avertizarea recent răposatului lider chinez Deng Xiaoping, transmisă printr-un fruntaș al PCR, dl Ion Dincă, președintele Comisiei de cooperare româno-chineză, cu mai mult de o jumătate de an înainte de evenimentele din decembrie 1989, care s-a aflat în vizită la Beijing.

„Spune-i tovarășului Ceaușescu, i-a zis Deng dlui Dincă, să nu irite poporul român!". Deng a făcut sublinieri cu privire la cultul personalității, reducerea programului de televiziune etc. Dar faptul cel mai grav i s-a părut lui Deng sacrificiul material la care erau supuși românii, culmea acestuia constituindu-l pentru el un amănunt la care nu s-ar fi gîndit, poate, nimeni: „Am auzit că în România nu se găsește nici vată pentru femei!". Transmiterea către Ceaușescu a avertismentului lui Deng a reprezentat ea însăși o aventură, datorită barierelor puse de Elena Ceaușescu împotriva oricărei știri care, după opinia ei, „i-ar fi provocat nemulțumiri Tovarășului". Mesagerul lui Deng a început relatarea în Cabinetul 1, dar „Tovarășa" fiind de față s-a năpustit cu un potop de vorbe asupra „ramolitului" de la Beijing. Încheind formal discuția, Ceaușescu l-a invitat în secret pe dl Dincă, membru al CPEx, la Snagov să asculte opinia în întregime, declarînd că bătrînul chinez era „un înțelept". Abia începută discuția, „Tovarășa" a apărut din nou!

...Ceaușescu – dogmaticul

Se rata astfel nu doar receptarea unei înțelepciuni, dar se pregătea însuși momentul cînd aceeași clădire din Snagov avea să devină ultimul popas al celor doi Ceaușești în drumul spre moartea care-i aștepta la Tîrgoviște.

Un avertisment și o ratare la care ar trebui meditat și astăzi...! ■

(Text reprodus din „Calea Victoriei", an.1, nr.1, mai 1997, p.9)

Amintiri despre Zhou Enlai

„Un mare om al secolului nostru"

Paul NICULESCU-MIZIL

China a jucat un rol de seamă în politica externă a României. Bazele colaborării cu această țară au fost puse de Gheorghiu-Dej. Ceaușescu a preluat moștenirea lui Dej, a continuat și a dezvoltat această colaborare.

Timp de aproape trei decenii, am avut însărcinarea să mă ocup de relațiile româno-chineze. Mi-a fost dat să vizitez China de 15-20 ori. Am avut nenumărate convorbiri la București și la Beijing. Am cunoscut, fără exagerare, aproape toți conducătorii de seamă, începînd cu Mao Zedong , Zhou Enlai, Deng Xiaoping, Liu Shaoqui, Cen I, pînă la cei din anii optzeci. În aceste rînduri mă voi referi la amintirile mele despre Zhou Enlai.

Vizite oficiale, vizite confidențiale

L-am cunoscut prima oară în 1959, cînd, împreună cu Emil Bodnăraș, am fost trimis la Beijing, la aniversarea revoluției chineze. L-am revăzut de două ori, împreună cu Maurer și Bodnăraș. Prima oară, în octombrie 1964, tot la aniversarea revoluției chineze. A doua oară, în noiembrie, cînd românii și chinezii au mers la Moscova pentru a lua pulsul sovietic după debarcarea lui Hrușciov. Am mai scris despre această perioadă.

O etapă foarte activă a colaborării româno-chineze s-a conturat imediat după venirea lui Ceaușescu la conducere. M-am oprit la Beijing, în drum sau la întoarcerea din Vietnam, în mai 1966, iulie și octombrie 1967, noiembrie 1969. Eram fie împreună cu Maurer, fie cu Bodnăraș, fie cu amîndoi. Unele vizite au fost oficiale, altele confidențiale. Întotdeauna l-am avut interlocutor principal pe Zhou Enlai. În iunie 1966, acesta din urmă a vizitat România.

La ordinea de zi a întîlnirilor, în această etapă, a stat invariabil chestiunea relațiilor între partidele comuniste. PCUS făcea presiuni pentru organizarea unei consfătuiri mondiale comuniste. Scopul real, nedeclarat, era consacrarea organizatorică a rolului de hegemon al PCUS. Scopul nu a fost atins datorită, în primul rînd, opoziției românești. Această opoziție s-a manifestat public prin părăsirea, în februarie 1968, de către delegația condusă de mine a consfătuirii pregătitoare a celor 81 de partide, de la Budapesta, precum și în 1969, la consfătuirea propriu-zisă. Ca să nu mai vorbesc despre condamnarea publică de către români a invaziei militare a Cehoslovaciei, în 1968. Din motive proprii, chinezii se opuneau și ei hegemoniei PCUS. Acesta a fost punctul de convergență între români și chinezi.

Paul Niculescu-Mizil și Zhou Enlai (mai 1966)

Eu am avut însărcinarea specială din partea lui Ceaușescu să întrețin dialogul cu chinezii pe această temă. La Beijing, ca și la București, ne-am sfătuit reciproc. Aceasta a fost util ambelor părți.

Dar nu au lipsit nici divergențele. Cea mai serioasă a fost aceea legată de polemica publică între PCUS și PCC. Ea oglindea interesele diferite ale românilor și chinezilor.

Vizita lui Zhou Enlai în România, în 1966, a fost un eveniment internațional de prim-plan. În acei ani, Bucureștiul era în centrul atenției presei și opiniei publice mondiale. Vizita a dat bune rezultate. Totuși, ea a fost prilejul unui incident.

În cuvîntarea pentru miting a lui Zhou Enlai era un atac dur la adresa sovieticilor. Noi nu puteam accepta. Acest atac, la un miting românesc, constituia nu numai o elatare a divergențelor cu sovieticii, ci și cu românii,

Născut la 10.XII.1923, la București, **Paul Niculescu–Mizil** este licențiat al Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale. Prof. univ. la Universitatea București, Institutul Politehnic și Universitatea „Ștefan Gheorghiu". Membru fondator și titular al Academiei de Științe Sociale și Politice. Veteran de război. Membru PCR (1945); șef secție Propagandă a CC al PCR (1956–1965); secretar al CC al PCR (1965–1972); membru al Comitetului Executiv (1965) și al Prezidiului Permanent (1966); vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1972); ministru al Educației și Învățământului (1972); ministrul Finanțelor (1978); reprezentantul României la CAER, președinte al Comisiilor mixte de colaborare economică și tehnică a RSR cu RP Chineză, RPD Vietnam și RPD Coreeană (1979); președinte al Centrocoop (1981). Deputat MAN (1961), secretar, vicepreședinte al Comisiei de cultură și învățământ. Erou al Muncii Socialiste (1971).

După evenimentele din decembrie '89, ministru al Comerțului Interior. Arestat, în februarie 1990, a fost condamnat în urma înscenării procesului politic al CPEx. În 1992, a fost eliberat condiționat din detenție, de la închisoarea Jilava.

deoarece era cunoscută poziția publică a acestora din urmă privind încetarea polemicii.

S-a decis să discutăm cu Zhou Enlai. Am fost desemnați Maurer, Bodnăraș și cu mine. Discuția a avut loc în casa de oaspeți din parcul Primăverii. Zhou Enlai a declarat că are tot respectul pentru poziția noastră, dar și el are un mandat de acasă. Dacă-l încalcă, chinezii îl vor plimba pe străzi cu un coif de hîrtie pe cap...

Noi nu mai aveam ce face. Cînd Maurer și Bodnăraș au acceptat să mergem la miting, am arătat că nu avem împuternicirea să acceptăm o cuvîntare polemică. Am solicitat să-mi fie îngăduit să merg înainte, să-l informez pe Ceaușescu.

La informarea mea, Ceaușescu a reacționat ca un cazan sub presiune. După sosirea lui Zhou Enlai, în clădirea Palatului, au reînceput discuțiile. La un moment dat, impulsiv cum era, Ceaușescu a scos din buzunar textul cuvîntării, l-a rupt în bucățele, l-a aruncat jos. „Nu mai ținem nici un miting", a decretat el.

Zhou Enlai — mai rațional, mai calm, cu răbdarea chinezească, moștenită de secole — a insistat să se găsească o soluție. Ceaușescu a propus: a) să se vorbească numai despre relațiile bilaterale. Nimic altceva; b) șefii delegațiilor să nu ia cuvîntul, ci numai cîte un membru al delegațiilor. Apoi, m-a desemnat pe mine: „De la noi, vorbește Mizil". (Eram încă Mizil. Abia în 1974 s-a interzis publicarea acestui nume...).

Zhou a cerut un nou sfat cu delegația. Apoi a revenit, manifestîndu-și acordul, „cu un mic amendament", a spus el. „Să vorbească șefii celor două delegații".

Și astfel, după aproape trei ore, în care o sală plină, inclusiv presa străină, radioul și televiziunea, au așteptat, s-a desfășurat mitingul amintit.

Pentru o informare completă: aceeași poziție am avut în 1969, cînd n-am permis șefului delegației sovietice, Konstantin Katușev, să atace China de la tribuna Congresului nostru. Despre aceastea, altă dată.

Acest moment este semnificativ. El arată că relațiile româno–chineze au fost atît de puternice încît, chiar în condiții de divergență, s-au găsit soluții. Înțelegerea și colaborarea au prevalat asupra divergențelor.

Îmi exprim convingerea că acest incident, ca și mica neînțelegere organizatorică de la Moscova, din 1964, pe care am mai povestit-o, nu au alterat relațiile noastre. Dimpotrivă. Cred că Zhou Enlai a privit pozitiv poziția mea sinceră și deschisă.

Războiul din Vietnam și „filiera" română

O altă problemă de însemnătate majoră a fost războiul SUA împotriva Vietnamului. Poziția noastră era extrem de clară. Eram de partea Vietnamului. Acesta purta un război just, de eliberare națională. Personal, am susținut o moțiune de solidaritate cu Vietnamul, la Congresul IX al partidului nostru.

În același timp, nouă nu ne convenea acest război: a) mureau oameni, americani și vietnamezi; b) agrava situația internațională; c) stimula concurența între URSS și China; d) nici americanii, nici vietnamezii nu putea obține victoria pe cale militară. De aici a izvorît inițiativa românească de a favoriza o soluție negociată de către americani și vietnamezi, o soluție pașnică. Ceaușescu a dat dovadă de fler politic, a condus această inițiativă.

Românii au discutat cu americanii și cu vietnamezii. Maurer cu L.B. Johnson și Dean Rusk, Ceaușescu cu R.M. Nixon și H. Kissinger. Maurer, Bodnăraș și cu mine, împreună sau în

parte, am făcut repetate vizite, amintite mai sus, în Vietnam. Interlocutorul nostru principal a fost premierul Fam Van Dong. Am discutat cu Ho Şi Min, cu conducătorii Vietnamului de Sud. Odată, discuţiile s-au purtat într-un bunker, adăpost contra bombardamentelor americane.

Am adoptat tactica de a trece, în drum spre Vietnam şi la întoarcere, prin Moscova şi Beijing. Am considerat necesar să discutăm deschis, atît cu sovieticii, cît şi cu chinezii. Partea chineză şi-a manifestat neîncrederea în americani. Noi am arătat că mersul războiului, numărul mare de coşciuge ce se întorceau în SUA îi obligă pe americani la tratative. Ne-am declarat de acord cu chinezii că decizia nu ne aparţine nouă, nici chinezilor, nici sovieticilor. Ea aparţinea în exclusivitate vietnamezilor şi americanilor.

În cele din urmă, după negocieri grele, ce au durat mai mulţi ani, americanii şi vietnamezii au pus capăt războiului, printr-o soluţie paşnică. Este meritul lor. Dar, o istorie obiectivă a acestui război nu poate ignora rolul României ca factor de stimulare a tratativelor, de crearea condiţiilor pentru acestea. De aceea, după 1989, mi-am permis, în glumă, să-i transmit lui Kissinger, pe care l-am cunoscut la timpul său, că jumătate din Premiul Nobel, pe care l-a primit, s-ar cuveni României.

Am fost stăruitori, poate prea stăruitori. Mi-amintesc anul 1967. Am comunicat la Beijing că, în drum spre Vietnam, vrem să ne oprim în capitala chineză, pentru discuţii. Ni s-a răspuns că abia am discutat şi ei nu văd că au intervenit elemente noi. În adevăr, cu numai trei luni înainte avuseserăm convorbiri în China. Era un refuz diplomatic, dar refuz. În parte era dictat şi de rolul tot mai mare pe care-l aveau şefii Revoluţiei culturale.

Ne-am făcut că nu înţelegem. Am comunicat componenţa delegaţiei şi data sosirii la Beijing. Am sosit acolo la 1 octombrie, aniversarea revoluţiei. Ne întrebam: cum vom fi primiţi ? Ei bine, la aeroport ne-a întîmpinat chiar Zhou Enlai, în timp ce în piaţa Tiananmen se desfăşura marea serbare populară.

România s-a manifestat ca un factor de mediere şi echilibru şi în alte ocazii. Nu este un secret că ea a contribuit la normalizarea relaţiilor dintre SUA şi China, la efectuarea vizitei lui Nixon la Beijing. Am scris despre aceasta.

Trebuie să amintesc despre modul în care România a contribuit la normalizarea relaţiilor pe linie de partid şi de stat între Iugoslavia şi China. Aici mă refer doar la un fragment din foarte plăcuta şi interesanta întîlnire ce am avut-o, în 1967, cu Deng. Era după Revoluţia culturală, cînd Deng revenise spectaculos în conducere. El a dat dreptate românilor cînd au insistat pentru bune relaţii chino–iugoslave. M-a rugat să transmit lui Ceauşescu un mesaj. Dau publicităţii, pentru prima oară, textul mesajului, după notele făcute de translator: *„Tovarăşul Deng Xiaoping şi-a exprimat satisfacţia pentru faptul că a participat la Congresul al IX-lea al PCR şi că tovarăşul Nicolae Ceauşescu a fost ales la conducerea partidului. El a evocat o întîlnire semnificativă şi anume a amintit că la Congresul al IX tovarăşul Nicolae Ceauşescu l-a îndemnat să strîngă mîna lui Kardelj, lucru pe care nu l-a făcut, pentru că nu l-a considerat oportun. Cu ocazia vizitei lui Tito în RP Chineză, el l-a rugat pe Stane Dolanţ să-i strîngă mîna lui Kardelj din partea lui, lucru pe care el trebuia să-l fi făcut cînd a fost îndemnat de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, la Congresul al IX-lea al PCR. Deng Xiaoping m-a rugat să-l informez pe tovarăşul Nicolae Ceauşescu despre acest lucru, subliniind că el crede că acesta îi va face plăcere"*. La informarea mea, făcută personal lui Ceauşescu, apoi în Comitetul Politic Executiv, în adevăr Ceauşescu s-a bucurat enorm. El a făcut remarca după care acesta este rezultatul unei politicii corecte, cinstite, principiale şi demne. Eu am subscris şi subscriu şi astăzi la această caracterizare.

Oct. 1959, Beijing (aşezaţi, de la stînga: B. Zaharescu, Zhu De, E. Bodnăraş, Liu Shaoqi, D. Coliu; în picioare, primii din dreapta, autorul prezentului articol şi L. Csupor). *Ilustraţiile din p. 6 sus, 8, 9, 27 jos, 41, 55–58 ne-au fost puse la dispoziţie — fapt pentru care îi mulţumim — de dl Paul Niculescu–Mizil*

La sfîrşitul deceniului al şaselea şi începutul celui de al şaptelea, în China a avut loc Revoluţia culturală. Aceasta era denumirea. În realitate, era o luptă dură pentru schimbarea cursului politic, pentru răsturnarea vechii gărzi, a oamenilor precum Zhou Enlai, Cen I şi alţii. Un rol major a jucat Jiang Qing, soţia lui Mao, Lin Biao, ministrul apărării naţionale.

Despre evenimentele din China noi eram informaţi de

către ambasadă, din presă. Dar deduceam și din interpretarea convorbirilor oficiale. Este relevantă întîmplarea din 1967.

Ne-am întîlnit cu Zhou Enlai. Am făcut o informare despre stadiul pregătirii consfătuirii mondiale. A doua zi, ne-am reîntîlnit. De data aceasta era prezent și Chen Boda, unul din conducătorii Revoluției culturale. Fusese șeful de cabinet al lui Mao. Spre surprinderea mea, Zhou, care, cu o zi înainte ascultase și notase tot ce spuneam, mi se adresează: „Parcă voiați să ne spuneți ceva despre situația din mișcarea comunistă". Eram perplex. Spusesem tot ce aveam de spus. Vorbisem aproape o oră. Am mimat o oarecare ezitare. Maurer m-a îndemnat aspru: „Mizil, n-ai spus nimic. Spune ce ai de spus !". Am repetat poziția noastră. Punct cu punct.

În comentariul nostru ulterior, cu Ion Gheorghe Maurer și Emil Bodnăraș, am ajuns la concluzia că Zhou Enlai nu se mai bucură de încredere. De aceea a fost trimis Chen Boda, să ne asculte cu urechile lui. Această concluzie a fost întărită de prezența la convorbiri a vreo 10–15 oameni, cu haine militare ponosite, care notau toți de zor tot ce spuneam noi și Zhou Enlai. Erau Gărzile Roșii.

În sfîrșit, ne-a surprins o replică a lui Zhou Enlai. L-am întrebat pe Chen Boda, nou cunoscut, dacă pot conversa cu el într-o limbă străină. Zhou a intervenit cu sarcasm, dar și cu voce tare: „El nu a ieșit niciodată din China. Nu știe nici o limbă, nici măcar chineza" !

În 1977, Van Pin Nan, președintele Asociației de prietenie cu străinătatea, pe care-l cunoșteam de aproape două decenii, ne-a povestit multe despre revoluția culturală. Preluarea puterii de către „grupul celor patru" ar fi avut rezultate negative. Membrii acestui grup s-au opus studierii experienței avansate pe care o avea România în multe domenii. Van Pin Nan a evocat experiența în domeniul creșterii în mari complexe industriale a porcilor și a păsărilor. A exprimat dorința studierii ei pentru a putea asigura aprovizionarea cu carne a Beijingului, mare consumator. Membrii „grupului celor patru" s-au pronunțat împotriva schimburilor comerciale, susținînd că pe calea comerțului exterior sînt trădate interesele naționale ale Chinei. Ei s-au opus barterului țiței–îngrășăminte chimice, încheiat între țările noastre. În general, acest grup mergea pe o linie autarhică. Considera că nu trebuie importată tehnica din țările capitaliste, deoarece astfel s-ar favoriza instaurarea capitalismului.

Beijing, 12 mai 1966: Tratative româno–chineze (E. Bodnăraș, stînga, Zhou Enlai, dreapta)

Van Pin Nan a subliniat că înlăturarea „grupului celor patru" oferea largi perspective raporturilor româno–chineze. Noi am considerat cele de mai sus drept un mesaj neoficial, adresat conducerii române de către conducerea chineză.

În 1975, dispăruse de pe scena politică Zhou Enlai. El invoca starea proastă a sănătății lui. Noi aveam bănuieli că absența era determinată de motive politice. Căutam o cale să cunoaștem adevărul. Voiam să se știe că românii se interesează de soarta lui Zhou Enlai. Cu această misiune, am fost trimis de Ceaușescu în China.

Deși eram ministrul învățămîntului, am fost desemnat să conduc o delegație economică, delegația guvernamentală la deschiderea expoziției industriale a României.

Încă înainte de plecarea din București, am arătat ambasadorului chinez că misiunea mea este extrem de precisă. Să-l văd pe premierul Zhou Enlai, să-i adresez urări de însănătoșire din partea lui Ceaușescu, a întregii conduceri române. Am explicat același lucru, la sosirea la Beijing, lui Li Xiannian, membru al Biroului Politic, vicepremier. Ne-a primit la aeroport. Îl cunoșteam din 1964. Era un bun prieten al nostru.

Un amănunt amuzant. Li Xiannian mi-a spus că au fost foarte nedumeriți cînd li s-a transmis de la București numele **Paul Niculescu**. Ei nu cunoșteau în conducerea română un asemenea nume, ci pe Paul Niculescu–**Mizil.** Era o formă chinezească de a mă chestiona despre schimbarea numelui. Menționez că ne aflam la mai puțin de un an de la Congresul XI, cînd Ceaușescu interzisese publicarea în presă a particulei „Mizil", din numele meu. Am răspuns, glumind, că îl încredințez că Paul Niculescu este una și aceeași persoană cu Paul Niculescu–Mizil și se află cu el în mașină.

Ajuns la reședință, n-am apucat să-mi termin dușul, cînd una din gazde mi-a spus că mă îmbrac repede. Mă primește premierul. Primirea a avut loc la spital. Deși șeful protocolului m-a rugat ca întrevederea să nu depășească

10 minute, din inițiativa lui Zhou a durat aproape o oră.

A vorbit extrem de cald despre relațiile cu România, „care trebuiau apărate și dezvoltate". S-a interesat de mersul lucrurilor la noi, de sănătatea lui Ceaușescu, a lui Maurer, a prietenului său apropiat, Bodnăraș, despre cauzele decesului, intervenit cu puțin timp înainte, a lui Chivu Stoica. M-a surprins extrem de plăcut că s-a interesat de activitatea revoluționară a tatălui și a mamei mele. Am văzut în acest interes și un reflex al interesului pentru schimbarea numelui meu. Zhou Enlai era la curent cu toate.

Am fost unul dintre ultimii oaspeți străini care l-au văzut pe Zhou Enlai. Întîmplarea a făcut ca tot un român, Ilie Verdeț, să fie chiar ultimul. Aceasta subliniază prețuirea ce ne-a acordat-o Zhou Enlai.

Tot întîmplarea face ca în aceeași lună, ianuarie, să moară, la începutul ei, Zhou Enlai, iar la sfîrșitul ei — Bodnăraș. Doi militanți comuniști, din țări atît de depărtate, dar uniți prin idei comune și de sentimente admirabile de stimă reciprocă. Și amîndoi oameni apropiați și mult stimați de mine.

Zhou Enlai a trecut în neființă. În amintirea mea rămîne un mare om al secolului nostru. Militant revoluționar, știa să unească teoria cu practica. Era dîrz, hotărît, energic, dar totodată flexibil, capabil de compromisuri, fără a renunța la idei. O enciclopedie politică, un om de o mare cultură.

Avea obiceiul de a prezenta simplu, chiar popular, probleme politice din cele mai complicate. Vorbea deschis, fără ocolișuri, presăra discuțiile cu ironii, chiar glume. Încuraja dialogul, fiind un maestru desăvîrșit al acestuia. Știa să-și susțină propriile păreri, dar și să stimeze pe cele ale interlocutorului. Pe mine m-a cîștigat de prima dată. Era captivant. Așa mi-a rămas amintirea lui Zhou Enlai. ■

• documentar • documentar • documentar • documentar • documentar •

RELAȚIILE ROMÂNO-CHINEZE
Cronologie selectivă
1949–1994

5 octombrie 1949: Stabilirea de relații diplomatice la rang de ambasadă între România și RP Chineză

1 octombrie 1959: O delegație de partid și guvernamentală română participă la festivitățile de la Beijing, închinate aniversării a 10 ani de la proclamarea RP Chineze

2–10 martie 1964: O delegație a CC al PCR, condusă de I. Gh. Maurer, face o vizită în RP Chineză, la invitația CC al Partidului Comunist Chinez

16–24 iunie 1966: Vizită prietenească în România a lui Zhou Enlai, vicepreședinte al CC al PCR, premierul Consiliului de Stat al RP Chineze

1971, iunie 1–9: Vizita în RP Chineză a delegației române de partid și guvernamentale, condusă de Nicolae Ceaușescu, și din care făcea parte și Ion Iliescu, proaspăt secretar cu probleme de propagandă al CC al PCR. Vizita aceasta a marcat începutul disensiunilor dintre cei doi și al marginalizării treptate a lui Ion Iliescu

1978, mai 14–20: Vizita oficială de prietenie în RP Chineză a președintelui României, N. Ceaușescu

1978, august 16–21: Vizita în România a lui Hua Guofeng, președintele CC al PC Chineze, premierul Consiliului de Stat (guvernul RP Chineze)

1982, aprilie 13–17: Vizita oficială de prietenie în RP Chineză a unei delegații de partid și de stat române, condusă de Nicolae Ceaușescu

1983, mai 5–10: Vizita de prietenie în România a secretarului general al CC al PCR Chinez, Hu Yaobang

1983, noiembrie 21–25: Vizita oficială de prietenie în RP Chineze a primului ministru al guvernului român, C. Dăscălescu

1984, august 27–29: Vizita de stat în România a președintelui RP Chineze, Li Xiannian

1985, octombrie 7–12: Vizita oficială de prietenie în RP Chineză a lui N. Ceaușescu, secretar general al PCR, președinte al României

1986, iulie 2–6: Vizita oficială de prietenie în România a premierului Consiliului de Stat al RP Chineze, Zhao Ziyang

1988, octombrie 14–18: Vizita oficială de prietenie în RP Chineză a lui N. Ceaușescu, secretar general al PCR, președintele României

1994, martie 11–14: Vizita neoficială în RP Chineză a președintelui României, Ion Iliescu

1994, iulie 9–12: Vizita oficială în România a premierului RP Chineze, Li Peng

(După *Istoria României în date*, Buc., Ed. Enciclopedică Română, 1971; Marin Nedelea, *Istoria României în date 1940–1995*, Buc., Ed. Niculescu, 1997)

• documente inedite • documente inedite • documente inedite •

Ecoul românesc al polemicii sovieto-chineze

Mircea CHIRIȚOIU

În cele ce urmează, după bunul (și atît de gustatul, de către cititori) obicei al revistei noastre, reproducem cîteva extrase dintr-o serie de documente – inedite, pînă în acest moment, și provenind din prețioasele fonduri ale fostei Arhivei a CC al PCR – care, la un loc sau fiecare în parte, luminează o serie de aspecte de mare interes istoric privind raporturile româno-chineze în primii ani ai deceniului șapte, altfel spus atunci cînd între Beijing și Moscova, cele două mari centre ale lumii comuniste, cu marcante pretenții hegemonice, disputa ideologică și politică era pe punctul de a da în clocot. Fragmentele alese evidențiază, întîi de toate și fără dubiu, punctul de convergență dintre București și Beijing: contestarea rolului asumat de Moscova ca unic „șef" al familiei comuniste internaționale.

(Menționăm că am păstrat grafia numelor chinezești din originale).

„Un galoș rupt?"

„Strict secret
Notă de convorbire

În ziua de 12 dec. 1963, orele 17.00, tov. Gh. Gheorghiu–Dej, prim–secretar al CC al PMR, președintele Consiliului de Stat al RPR, a primit la Snagov pe tov. Siu Gien Guo, ambasadorul Republicii Populare Chineze. Au mai participat tov. Emil Bodnăraș, membru al Biroului Politic al CC al PMR, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al RPR; Alexandru Bârlădeanu, membru supleant al Biroului Politic al CC al PMR, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al RPR; Andrei Păcuraru, membru al CC al PMR, șeful Direcției Treburilor CC al PMR. (...)

Gheorghe Gheorghiu–Dej: (...) Am avut impresia că partea chineză a fost puțin supărată și pe drept cuvînt. Dar să ne înțelegeți și pe noi. Am fost bucuroși că avem oaspeți de seamă la Congres, însă pentru noi a constituit o surpriză ce s-a petrecut acolo. Am discutat atunci o noapte întreagă cu tov. Pin Cijien și ceilalți tovarăși. Tov. chinezi vroiau să cunoască de la noi ce semnificație va avea această consfătuire a delegaților participanți la Congres. Ce puteam să le spun? Ce am simțit că trebuie să fie și ce mă îndemna conștiința să consider că trebuie să fie. Tov. chinezi împărtășeau teama ca nu cumva la această consfătuire să fie judecat Partidul Comunist Chinez. Eu am spus că nu cred și așa credeam toți. Mai am răspuns ce ați fi răspuns dv. în locul nostru. De ce să ne judece, ce am făcut?

Am spus atunci că dacă sînt divergențe să le discutăm cu calm, obiectiv, tovărășește. Am fost convinși că așa trebuie să se întîmple. Însă ce s-a întîmplat știți singuri. Regretăm că acestea s-au întîmplat la Congresul nostru.

Emil Bodnăraș: N-am știut atunci ce știm astăzi.

G. G. D.: Culmea ironiei este că am fost rugat să fiu președintele acelei consfătuiri. (...) Nu am fost schimbat, cu toate insistențele mele. A fost ceva caraghios.

Noi în mod cinstit am considerat că trebuie să se discute corect. Însă așa cum voi v-ați pomenit cu acel material de 79 pag., tot așa ne-am pomenit și noi. Nici n-am avut timp să-l citim.

Această metodă este interesantă. De ce trebuie asemenea metode? Acestea sînt probleme de domeniul istoriei, dar nu sînt mai puțin instructive. Curînd noi ne-am dat seama că n-a fost bine, n-a fost corect.

Noi toți am fost obișnuiți cu ce spune fratele mai mare și iată că și el poate să te încurce cîteodată.

După istoria asta a urmat Congresul al XXII-lea al PCUS, unde a fost ridicată problema Albaniei. Noi am început să ne dăm seama de aceste lucruri (...)

Noi am sperat și sperăm că pînă la urmă lucrurile se vor rezolva pentru că așa cum spune un proverb «fiecare început are și un sfîrșit».

Va trebui să se ajungă la ceea ce dorim cu toți. Și dvs. doriți unitate și noi dorim unitate, dar o unitate bazată pe principii pe care noi le considerăm sfinte.

Și noi am avut greutăți, dar am continuat să rezistăm. Cunoașteți ce s-a întîmplat în problema colaborării economice. Ne-am opus hotărîrii, iar ei au început să bată în retragere. Nu pot spune că i-am convins. Noi am fost singuri acolo. Toți ceilalți au acționat coordonat, au început să exercite presiuni mari.

Noi am calculat fiecare pas și am acționat numai atunci cînd lucrurile erau bine conturate și cînd am cunoscut punctele slabe ale părții adverse.

N-am vrut să fim acuzați că venim în public cu divergențele. Comunicatul plenarei noastre era lapidar, astfel că cercurile ziaristice occidentale n-au putut specula nimic și s-au întrebat ce a fost la această plenară al cărui comunicat nu spune nimic. Acestea n-au fost în stare să descopere unde bat formulele din comunicat. Intenționat am procedat așa. (...) Partea cealaltă, nevăzînd comunicatul, a spus că «ai dracului mai sînt românii». (...) Știam că o să o facă scumpii noștri prieteni: polonezii, care au ziariști buni, cehii, ungurii, bulgarii. (...)

Au început să arunce etichete de egoism național, îngustime națională, de naționalism. Așa am aflat că sîntem naționaliști. Toți doctorii din RD Germană și Polonia ne judecau.

Noi am lăsat să ne scape lăturalnic unele idei. Ce ați zice dvs. dacă noi am confunda cele ce credeți cu tendințele fostului regim german, cu tendințele lui Hitler după pradă. Eu nu pot să fac nici o deosebire între tendințele din trecut față de România și cele manifestate de cei mai buni prieteni și frați ai noștri. La noi este un proverb care spune «Ferește-mă, doamne, de prieteni că de dușmani mă feresc singur». Spunînd aceasta, am în vedere asemenea prieteni care se poftesc singuri la masă și cărora trebuie să le mulțumești, prieteni din aceia care vedeau în RPR un hinterland, o piață de desfacere, o sursă de materii prime. (...)

Iată de ce noi am considerat justă teza că între partide nu trebuie să fie relații între tată și fiu, că între partidele comuniste trebuie să existe relații de respect mutual, de strictă egalitate, de neamestec în treburile interne.

Fiecare partid comunist își stabilește linia sa proprie în conformitate cu condițiile concrete, specifice fiecărei țări, în conformitate cu interesele țării respective.

Nu-i este permis nimănui să facă apel la răsturnarea conducerii vreunui partid, la înlăturarea unora sau altora. Deși în Declarația de la Moscova, din 1960, se spune clar acest lucru, din păcate s-au făcut asemenea încercări. Noi n-am fost de acord cu încercările împotriva Albaniei și am spus acest lucru.

Ne-a impresionat foarte mult cele scăpate public la Moscova într-un cerc foarte larg, mai întîi voalat și apoi din ce în ce mai deschis — referindu-se la conducători de vază ca tov. Mao Tze-dun.

Ni s-a strîns inima de durere că conducătorii PCUS nu se poartă cu mai mult simț de răspundere. Să-ți pui întrebarea cui îi folosesc teoriile lui Mao Tze-dun? Să spui că acestea valorează cît un galoș rupt? (...)

De ce aceasta? Numai pentru că un partid frățesc caută să aducă contribuții la tezaurul teoriei privind construcția socialismului. Cine le-a dat monopolul asupra îmbogățirii teoriei marxist-leniniste? Altul n-are dreptul să contribuie?

Ei aveau nevoie și vorbesc despre cultul personalității în interior. Însă aici cultul este ridicat la nivelul unui partid, nu la o persoană.

Cu cît mai multe partide vor stărui să aducă contribuție la îmbogățirea teoriei marxist-leniniste cu atît va fi mai bine.

Una din supărările lor a fost aceea că conducerea PC Chinez se ocupă de probleme teoretice. Poate greșim, dar așa ni se pare nouă. China a introdus comuna populară, a elaborat lozinci și directive, considerîndu-le cele mai potrivite pentru ea. Cine v-a invitat să vă amestecați? Într-un timp, și noi am început să ne gîndim la acestea, dar fără să ne amestecăm, considerînd că tov. chinezi știu mai bine de ce au nevoie și de ce nu. Ei, în această problemă, s-au pornit pe amestec în treburile interne.

De ce mă refer la toate acestea? Pentru că și noi am simțit tot mai mult acest amestec. (...)

Noi considerăm că fiecare țară își are particularitățile sale și fiecare partid trebuie să țină seama de ele. În legătură cu divergențele între noi pe probleme economice pînă la urmă, văzînd că nu se poate, au sfîrșit prin a arăta înțelegere față de poziția noastră și ne-au rugat să nu dezvăluim aceste divergențe. Noi le-am dat posibilitate de ieșire și urmărim evoluția lucrurilor. Nu putem spune că la întîlnirea din iulie a.c. i-am convins, dar nici ei nu pot spune că ne-au convins pe noi. (...)

Ei au pus în CAER problema înființării de întreprinderi comune, uniuni pe ramură etc. inspirați fiind de la Piața Comună.

Noi sîntem categoric împotriva oricăror forme care încalcă suveranitatea, independența, egalitatea și care atrag după sine amestec în treburile interne. Ce vor ei sînt lucruri foarte grave.

Cînd i-am trimis scrisoarea în acest sens, N. S. Hrușciov a început să se scuze, afirmînd că nu l-am înțeles, că el nu s-a gîndit să încalce suveranitatea, că poate nu s-a exprimat bine, că el nu pune problema întreprinderilor comune. (...)".

„Românii sînt... chinezi"

„Stenograma ședinței Biroului Politic al CC al PMR din ziua de 26 decembrie 1963.

La ședință, au participat tovarășii: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraș, Petre Borilă, Nicolae Ceaușescu, Chivu Stoica, Alexandru Drăghici, Ion Gheorghe Maurer, Alexandru Moghioroș, Alexandru Bârlădeanu, Dumitru Coliu, Leonte Răutu, Leontin Sălăjan, Ștefan Voitec și Dalea Mihail.

A fost invitat tov. Guină Nicolae. (...)

Tov. N. Guină: (...) În legătură cu polemica chino–sovietică, aici iar au fost cîteva momente și eram puși sub lupă. Ziceau: aceștia s-au dat cu chinezii, mai ales cînd au apărut în «Scînteia» punctele acelea din scrisoare. În TASS s-a dat o informație eronată, din care reieșea că am publicat toată scrisoarea și nu se spunea că în «Scînteia» a apărut o apreciere dată acestei scrisori de către Comitetul Central al PCUS.

Tov. G.G.D.: S-au dat numai punctele și punctul de vedere sovietic.

Tov. N.G.: După aceea a intervenit tratatul. Ei spun: stai că aceștia nu sînt cu chinezii. A intervenit cuvîntarea tovarășului Ceaușescu. Aici au fost chiar și unele discuții, dar voi nu scrieți nimic despre chinezi?! În fine, a fost cuvîntarea și celor care au manifestat interes le-am spus: luați, uite aveți material. Au tăcut din gură.

Tov. D. Coliu: De ce nu au publicat nimic din ce a vorbit tov. Ceaușescu?

Tov. N.G.: Pentru că nu le-a convenit. După aceea a fost o perioadă: nu se poate spune că românii sînt sută la sută cu chinezii, dar ceva este cu ei, făcînd o legătură dintre punctul 21 din scrisoarea lor și poziția noastră în CAER.

Tov. G.G.D.: Ei căutau să ne zugrăvească cu punctul acesta. Ei spuneau: iată ce susțin chinezii, susțin și românii, deci sînt chinezi.

Tov. N.G: În discuții cu mine nu, dar jos au fost discuții de ce nu ne angajăm în polemică. A apărut articolul tovarășului Maurer; am primit 350 de exemplare și le-am trimis la abonații noștri. Cu cei care am stat de vorbă ne spuneau că nu l-au citit. A doua categorie: l-am citit, este interesant. A treia categorie: da, l-am citit, este foarte interesant, dar lipsește adresantul. După cîtva timp au apărut articolele lor. Pe urmă, ai noștri mai mult din ambiție, i-au căutat pe profesorii și activiștii respectivi și le-au spus: am citit în «Pravda» articolul, este interesant, bun, dar nu are adresant. Au început să pună capul în pămînt. În cadrul ziariștilor din țările socialiste și occidentale, a presei comuniste, foarte mulți au făcut legătură între apariția articolului nostru, felul cum sînt puse problemele și articolul apărut în «Pravda».

Tov. G.G.D.: Adică ar fi sub influența noastră.

Tov. N.G. Am găsit cîteva fraze luate, traduse și schimbate ici–colo, cîte un cuvînt. În general, acum s-ar putea spune că nu mai este campania care era înainte, continuă să scrie, dar fără să jignească. Chinezii imediat au sărit: asta este o manevră din partea sovieticilor, zice: se pregătesc pentru întîlnirea la nivel înalt. În general acum pun problema într-un anumit fel, pe un anumit ton. Deci, asta în ceea ce privește cu chinezii.

Tov. G.G.D.: Vasăzică, aci am fost chinezi, aci nu mai sîntem chinezi. (...)".

„Nu e dracul așa de negru"

„Stenograma ședinței Biroului Politic al CC al PMR din ziua de 28 februarie 1964.

La ședință, au participat tovarășii: Gheorghe Gheorghiu–Dej, Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraș, Petre Borilă, Nicolae Ceaușescu, Chivu Stoica, Alexandru Drăghici, Ion Gh. Maurer, Alexandru Moghioroș, Leonte Răutu și Ștefan Voitec. A fost invitat tov. Dalea Mihail. (...)

Tov. Gh. Gheorghiu–Dej: Cred că este clar, dacă nu sînt obiecțiuni.

Tovarăși, am mai discutat, cunoașteți toate lucrurile v-ați înarmat cu de toate, altă soluție, dragi tovarăși, nu văd, aceasta este singura soluție care poate să aibă șanse.

Ne va fi foarte greu. Dar noi nu le spunem să renunțe la pozițiile, la tezele lor nici unuia, nici celuilalt. Noi le spunem hai să creiem o atmosferă care să permită o discuție calmă, serioasă, a problemelor divergente, să înceteze polemica. Puteți să răbdați cît puteți să răbdați, să vedem cine este pentru calea aceasta, în mod real. Dacă obținem lucrul acesta trebuie să fie respectat modul în modul cel mai categoric, nu așa cum s-a întîmplat atunci cînd Hrușciov a făcut apel de la tribuna Congresului Partidului Socialist Unit din Germania, cînd azi s-a declarat de acord cu încetarea polemicii, iar a doua zi să se întîmple ce s-a întîmplat atunci cînd s-a apucat chinezul să vor-

bească despre iugoslavi și să spună de ce ai invitat iugoslavul la Congres?

Nemții puteau să spună: asta e treaba mea, invit pe cine vreau, iar chinezul putea să spună: dă-mi voie și mie să-i spun ce vreau. Nu ar mai fi fost nevoie să dea înapoi. Să fi lăsat lucrurile să meargă așa cum erau, fără să înceapă să bată din picioare. Lucrul acesta a fost bine pus la punct, a fost bine regizat.

Să nu-și facă iluzii absolut nimeni că, ajungînd la o astfel de înțelegere, va pune stigmatul sau va pune la stîlpul infamiei pe cineva. De ce are nevoie să provoace? Eu vorbesc acum ca și cum am fi reușit și tare aș vrea să reușim. Le va fi greu să dea înapoi pentru că au făcut un pas și unii și alții. Aici vom folosi ce s-a scris și de unii și de alții. N-o să cîntăm imnuri cînd ăștia aruncă cu pietroaie în fereastră.

Eu cred că vom reuși, chiar dacă spun chinezii că ne facem iluzii, așa cum spun de altfel și ceilalți. Nu e dracul așa de negru.

Eu sînt bucuros că conducerea partidului nostru a fost de acord cu acest plan de activitate expus aici și sînt optimist. Nici nu poate să fie altfel, nu pot să cred că poate fi altfel.

Merită, tovarăși, să facem tot ce este posibil pentru a împiedica să se ajungă mai departe. Dacă vom ajunge la ceva o să mai fie discuții. Trebuie să ne ținem de acest lucru. Așa cum ne ținem de orice construcție în economie, așa să ne ținem de scopul acesta. Să nu renunțăm, chiar dacă este posibil să nu reușim dintr-odată. Să mai stăm de vorbă și cu alții, să mai mobilizăm și pe alții, să nu renunțăm la lupta de a obține încetarea polemicii, chiar dacă, indiferent cine, în vreun partid, ar începe focul. Noi trebuie să militățm în continuare, pentru că aceasta este o cauză scumpă.

Să spunem și chinezilor că vom milita pentru acest scop pînă în pînzele albe, chiar dacă voi o să spuneți că ne facem iluzii, noi nu vrem să participăm la asemenea campanie de spargere a unității mișcării comuniste.

Cine o spune că unul este obiectiv sau celălalt este obiectiv, nu are decît să creadă, pentru că nu poate fi obiectiv în treaba asta. Poate să spună — Dej, ție îți convine. Dar de ce mie numi zice, pentru'că eu personal nu-am făcut nici o abatere, eu mă menține pe principiile scrise în Declarația Consfătuirii de la Moscova, din 1960, pe care noi am adoptat-o și am denumit-o Charta mișcării comuniste internaționale.

M-am dus în Iugoslavia și am vorbit acolo. Multora, sigur, că nu le-a plăcut. Chinezii însă în presa lor au spus că am fost în Iugoslavia, că am vorbit la reuniunea asta a lor, că am spus și de Tito, m-am referit la jerfele poporului iugoslav în lupta împotriva fascismului, la faptul că Iugoslavia este o țară socialistă. De ce oare? Chinezii își fac iluzii că l-ar putea cîștiga pe Dej și pe tovarășii lui de luptă? Ei nu-și fac iluzii, însă nu m-am înrăit, nu am aruncat epitete.

Eu regret că atunci cînd, în timpul celui de al III-lea Congres al partidului nostru, a fost Consfătuirea partidelor comuniste și muncitorești, nu mi-am dat seama cu ce tertipuri se umblă, pentru că dacă știam nu eram de acord. Ei puneau problema să se pronunțe sau nu, eu am stăruit să-i conving că nu. Am spus, tovarăși, sîntem între noi, desigur sînt unele divergențe, părerea noastră este că nu se poate să fie aduși chinezii în fața unei judecăți. Atunci m-am întrebat: dar de discutat dv. aveți ceva împotrivă? Au zis, vai, pentru asta sîntem. Și m-au mai pus să și prezidez și am rugat să nu fiu președinte, pentru că a fost o porcărie. Eu mai tîrziu mi-am dat seama, dar tot nu am judecat, deoarece aveam încredere, că tot ce se face se face corect, că pînă la urmă să vină cu un material de vreo 60 de pagini și să-l dea la toți. Dacă cu mine s-ar fi făcut la fel eu ce aș fi spus? Cine este judecat aici, de ce parte sînt dogmaticii? Sînt dogmatici la Moscova, și va trebui să le spunem într-o zi, nu mai merge cu metodele care acționau în timpul lui Stalin, în timpul Internaționalei a III-a. Noi știm ce s-a întîmplat acolo, nu mai facem cult din persoane și nici din partide, pentru mine nu există dumnezei și zei. Conștiința noastră trebuie să hotărască în tot ce vom face de acum încolo. Sîntem un partid frățesc și va trebui să ne spunem părerea cu curaj, cu simț de răspundere, că nu ne impresionează.

Eu consider aceasta ca o atitudine de partid. Este neplăcut pentru că în București s-a întîmplat prima lovitură dată unității. Istorește, aceasta este prima lovitură, pentru că s-a procedat după mentalitatea veche; l-a luat pe Pîn Ci-jen și i-a spus dogmaticule, iar Pîn Ci-jen i-a spus oportunistule.

Noi trebuie să fim conștienți că munca cea mai grea și cea mai mare va începe după primul contact. Cu toții avem o misiune grea, noi nu trebuie să abdicăm de la orientarea aceasta. Este singura poziție justă în condițiile de astăzi.

Cam asta ar fi. (...)".

„Un citat din Lenin și zece înjurături"

„Stenograma ședinței Biroului Politic al CC al PMR din zilele de 30–31 martie 1964.

30 martie 1964.

La ședință, au participat tovarășii: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraș, Petre Borilă, Nicolae Ceaușescu, Chivu Stoica, Alexandru Drăghici, Ion Gh. Maurer, Alexandru Moghioroș, Alexandru Bârlădeanu, Dumitru Coliu, Leonte Răutu, Leontin Sălăjan și Ștefan

Voitec. Au fost invitați tovarășii Dalea Mihail, Gh. Gaston Marin și Corneliu Mănescu.

Tov. L. Răutu: (Dă citire scrisorii Comitetului Central al PCUS, adresată Comitetului Central al PMR, ca răspuns la scrisoarea sa din 25 martie 1964).

Tov. Gh. Gheorghiu–Dej: În convorbirea cu ambasadorul Uniunii Sovietice, am ținut să reîmprospătez poziția partidului nostru, așa cum rezultă ea din articolul semnat de tov. Maurer în revista «Problemele păcii și socialismului», care este poziția oficială a partidului nostru și care rezultă nu numai din acest articol, dar și din alte declarații privind problemele fundamentale ale divergențelor cu PC Chinez, unde noi avem păreri diferite în ce privește chestiunea polemicii și de aci și încercarea noastră de a căuta căi de încetare a acestei polemici. Considerăm că trebuie dusă cu și mai mare perseverență lupta, pentru că perspectiva este ascuțirea polemicii.

Nu văd ce s-ar putea spune nou în această polemică. Este adevărat că a fost un citat din Lenin și zece înjurături; li s-a spus și revizioniști moderni, și trădători; li s-a spus că aduc apă la moara imperialismului, că sînt trotkiștii vremurilor noi, că sînt aventurieri. Nu s-ar putea spune altceva decît a se repeta cele spuse.

Tov. E. Bodnăraș: Acum ce este de făcut?! Poate trebuie să-i informăm pe chinezi că am primit răspunsul sovieticilor.

Tov. G.G.D.: Nu. Trebuie să așteptăm.

Tov. E.B.: Dacă așteptăm, ei publică materialele plenarei.

Tov. G.G.D.: Dar noi nu putem opri lucru acesta. Nu sîntem niște pompieri internaționali. Trebuie să atrag atenția aici că chinezii nu au primit la nivel corespunzător pe ambasadorul nostru; el a fost trimis la șeful Secției Externe a partidului. Acesta, într-adevăr, a spus că îl primește din împuternicirea specială a conducerii partidului și va face să ajungă scrisoarea în mîinile conducerii Partidului Comunist Chinez și că ea va fi examinată cu toată atenția. Noi nu ne formalizăm, nu facem din asta o chestiune de prestigiu. Lucrul acesta l-am spus și consilierului chinez. I-am spus că noi nu sîntem din aceia care ne șifonăm; important este să avem un răspuns.

Tov. N. Ceaușescu: Ei nu au răspuns nici la scrisoarea sovieticilor, din 7 martie, în care sovieticii făceau trei propuneri concrete.

Tov. G.G.D.: Sigur, din punct de vedere formal aceștia pot spune așa: Dar ce, ne puneți unghia în gît? Oare nu i-am rugat pe tovarășii sovietici în discuția de la Moscova: hai să ne adresăm celorlalte partide comuniste și muncitorești să înceteze polemica, și partea sovietică nu a fost de acord, formalizîndu-se că nu se poate amesteca în treburile interne ale celorlalte partide?

Acum lucrul acesta îi doare și spun ca chinezii să înceteze polemica. Tov. Maurer, în două–trei rînduri, a intervenit și a spus că acțiunea aceasta este determinată de voința și hotărîrea noastră, potrivit cu conștiința noastră. Adică noi facem asta fără să fim împinși de cineva. Pentru că, într-adevăr, se bănuia că sîntem puși de Hrușciov. Sovieticii au scăpat un moment foarte prielnic. Ce lipsă de suplețe! Ce rigiditate! Dacă aș fi fost în locul lui Suslov și a tovarășilor care discutau cu chinezii, făcînd abstracție de ieșirile acestora, aș fi reținut numai momentele acelea care puteau să-i apropie pe chinezi de poziția noastră; cînd au cerut: hai să ne adresăm și celorlalți să înceteze polemica, chinezii au spus că dacă încetează polemica vom fi siguri. Pentru că, altfel, spuneau chinezii, în timp ce voi veți tăcea, veți acționa prin intermediul celorlalți. Dar Suslov a spus că dacă admitem ce spun chinezii atunci înseamnă că confirmăm ceea ce spun ei. Și ei au spus: nu, nu ne vom prinde de coada aceasta chineză! Și atunci au spus: nu, noi nu ne amestecăm în treburile interne ale altor partide. Văzînd aceasta, chinezii au spus: *pajalusta,* poftiți, nu vreți, bine! Și au pus capăt discuțiilor, care s-au terminat «într-o atmosferă frățească și cordială». La urmă, s-a dat și un banchet.

Tov. N. C.: Se vede treaba că sovieticilor nu le-a convenit, pentru că asta însemna să oprească și ei publicarea și și-au spus: dacă ne adresăm de ce am mai publica scrisoarea? Să lăsăm mai bine să acționeze scrisoarea.

Tov. G.G.D.: Din păcate, asta este.

Tov. N.C.: După aceea, și-au dat seama că scrisoarea n-a avut mare influență.

Tov. G.G.D.: Chinezii spun: nu noi am deschis polemica, noi i-am sfătuit pe tovarășii sovietici, le-am spus că nu este bine, că aceasta amărăște pe prieteni și bucură pe dușmani, că nu trebuie să înceapă cu polemica publică la congresele partidelor și n-am fost ascultați, am fost criticați, a început polemica publică, spunîndu-se că aceasta este singura cale justă, marxist–leninistă de rezolvare a diferendelor.

Și acum nu mai este marxist–leninistă, acum se renunță la ea? Ce s-a întîmplat oare; cînd am avut dreptate, atunci sau astăzi?!

Se pricep să examineze logic anumite lucruri, dar în același timp se pricep să încurce logica. Pentru că, dacă priviți toată discuția cu ei, mergeau tovarășii noștri pînă la un punct și deodată făceau o piruetă și ziceau: dar, să vedeți... și întorceau lucrurile, și începeau să le privească din alt unghi, arătînd ce ar însemna cutare sau cutare.(...)". ■

TELE 7abc

Continuă serialele tale preferate

Clientul

Duminică, ora 21.40

Realizat după best-seller-ul cu același nume de John Grisham și urmînd ecranizării de mare succes cu Susan Sarandon și Tommy Lee Jones, *„Clientul"* este un serial de ultimă oră. Eroina filmului este Reggie Love, o avocată inimoasă care se luptă pentru copiii năpăstuiți de soartă. Trecutul ei nu prea fericit (fostă alcoolică, și divorțată, cu doi copii) a învățat-o să nu se dea bătută și să-i ajute pe toți cei în dificultate, indiferent de natura cazului și chiar riscîndu-și propria carieră. Un serial bine conceput, plin de suspans și încărcătură psihologică, ca de altfel toate romanele lui Grisham, *„Clientul"* vă oferă mai mult decît un film obișnuit. Cu: Jobeth Williams (nominalizare pentru Oscar), John Heard, Polly Holliday (de cinci ori nominalizată pentru Emmy și de două ori cîștigătoare a Globului de Aur).

Alf

Luni – Joi, ora 18.30

O comedie savuroasă realizată de Tom Patchett și Jan Tarses, creatorii scenariilor de mare succes: The Great Muppets Caper și The Muppets Take Manhattan. Sosit de pe planeta Malmac, direct pe acoperișul garajului lui Willie Tanner, Alf, cel mai simpatic extraterestru *„întîlnit vreodată"*, cu maniere nu prea elegante, dar cu inima largă, inteligent și temperamental, este adoptat de toți membrii familiei Tanner, fără excepții. Cu: Max Wright, Anne Shedeen, Andrea Elson și Benji Gregory.

Lucy Show

Sîmbătă – ora 17.00

Comedie de situație, cu Lucille Ball.

Hotel

Sîmbătă – Duminică, ora 11.45

Genul dramă, cu Bette Davis în episodul pilot. Avînd la bază romanul celebrului scriitor american Arthur Hailey (Aeroportul, Roțile), serialul se desfășoară în cel mai elegant hotel din San Francisco, St. Gregory. Aici vom fi martorii celor mai variate și surprinzătoare întîmplări atît din viața personalului, cît și din cea a clienților marelui hotel. Fiecare episod conține două sau trei întîmplări de sine stătătoare. Cu: James Brolin, Connie Sellecca, Shari Belafonte-Harper, Shea Farrell.

Murphy Brown

Duminică, ora 22.30

O comedie spumoasă cu Candice Bergen în rolul principal. Protagonista, o superprofesionistă de televiziune, cu o reputație de ziarist incomod, nu-și poate controla cu același aplomb și viața personală. Mult umor de cea mai bună calitate, într-un serial de tip SIT COM.

Cele două Diane

Luni – Vineri, ora 15.40

Reîntîlnirea după mulți ani a celor două Diane – mamă și fiică –, despărțite de soarta nemiloasă, dă naștere la o urzeală fascinantă de intrigi, pasiuni arzătoare, răzbunări, trădare și mister, cum numai în telenovele mai poți vedea. Nu trebuie să ratați nici un episod din acest serial.

Familia Walton

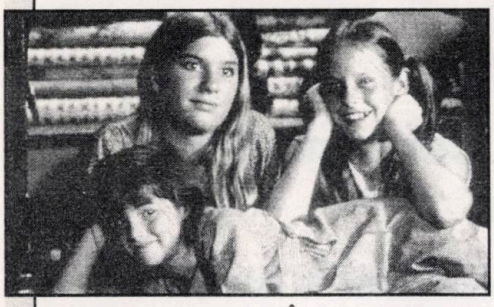

Luni, Marți – ora 20.00

Cîștigător a 13 premii Emmy, serialul prezintă independența, tenacitatea și solidaritatea descendenților primilor fermieri americani. El urmărește existența familiei Walton pe durata a patru generații, începînd din anii depresiunii economice pînă la cel de-al doilea război mondial. În rolul lui Ben Walton, cunoscutul actor Eric Scott.

Citiți în numărul următor al revistei

DOSARELE ISTORIEI

Viața ascunsă a elitei comuniste din România

- „Aristocrația roșie“ — moravuri și năravuri
- Viața privată a liderilor comuniști
- Iubirile lui Teohari Georgescu
- Mentalități și practici ale „moralei proletare“
- O moarte misterioasă: dr. Plăcințeanu
- Tanți Gheorghiu, Cezar Grigoriu și Securitatea
- Sinuciderea lui Chivu Stoica
- Elena Ceaușescu în intimitate

Preț 6.000 lei

An. II, nr. 7(12), 1997

DOSARELE ISTORIEI

Director: ION CRISTOIU

Viața ascunsă a elitei comuniste din România

Apare în 10 ale fiecărei luni

Serialele tale preferate la TELE 7abc

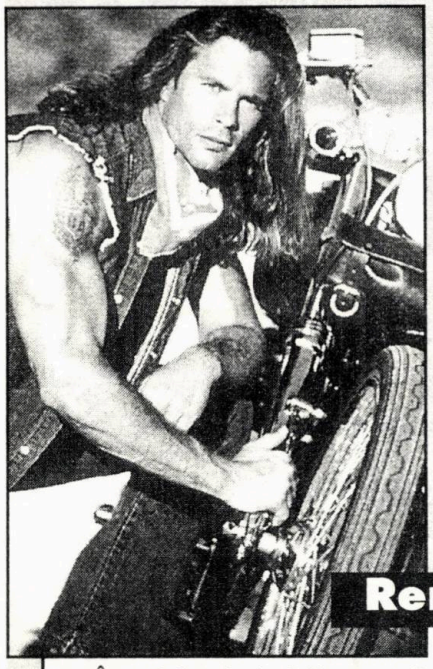

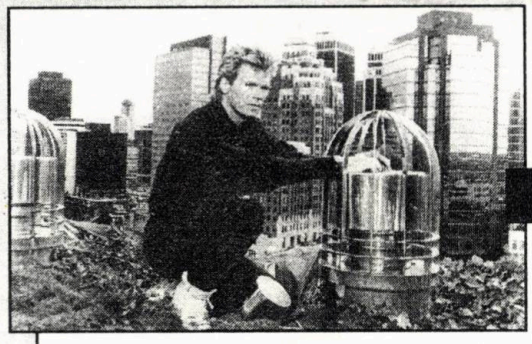

MacGyver

Miercuri, ora 21.50

MacGyver (Richard Dean Anderson) iese din tiparele eroului clasic al serialului de acțiune. El este mai degrabă un „cavaler rătăcitor" al timpurilor moderne. Violența și soluțiile radicale nu intră în arsenalul său de luptă împotriva răufăcătorilor. În schimb, ingeniozitatea, inteligența și talentul de a improviza îl scot din cele mai dificile situații, aparent fără ieșire. Împreună cu: Pete Thorton (Dana Elcar), șeful și prietenul său, Nikki Carpanter (Elissa Davalos), avocată la FBI, formează o echipă plină de originalitate și umor, ce va anihila multe afaceri necurate.

Renegatul

Marți, ora 21.55

În rolul principal Lorenzo Lamas, interpretul lui Reno Raines, ex-polițistul acuzat pe nedrept de asasinarea unui coleg corupt și care fuge de brațul lung al justiției. Sperînd că într-o bună zi se va face dreptate, Reno devine vînător de recompense, fiind el însuși vînat de poliție. Un serial seducător prin curajul și farmecul lui Reno Raines, prin loialitatea și dragostea nemărturisită pe care i le poartă Chayenne Phillips (Kathleen Kinmont) și prin talentul de afacerist al lui Bobby – Șase Asasini (Branscome Richmond). Nu trebuie uitat nici maleficul personaj Don Dixon, locotenentul de poliție interpretat de însuși creatorul serialului, Steven J. Cannell.

Jake și Grăsanul

Marți, Joi – ora 11.05

Marele procuror McCabe — la propriu și la figurat — rămîne în continuare incoruptibil și de neclintit în principiile sale. Singurul capabil să-l îmbuneze este simpaticul său buldog, în fața căruia McCabe devine un mieluțel. Partenerul său în lupta cu crima și corupția este șarmantul, rafinatul, dar și supereficientul detectiv Jake Styles, la zîmbetul căruia nici o femeie nu poate rezista.

Dragă John

Sîmbătă, ora 14.30

Un bărbat divorțat recent și lipsit de confortul conjugal face eforturi disperate să se adapteze noilor întîmplări. O comedie delicioasă despre cît de greu este să-ți refaci viața după un eșec, luînd totul de la capăt și încercînd toate metodele de „tratament". În rolul lui John Lacey, simpaticul actor Judd Hirsch.

Kung Fu II

Joi, ora 21.50

Continuarea legendei lui Kwai Chang Caine și a tradiției preoților shaolin. De data aceasta, David Carradine interpretează rolul nepotului celebrului personaj din KUNG FU. Împreună cu fiul său Peter (Chris Poter), regăsit după mulți ani de căutări, luptă împotriva crimei și corupției ce amenință orașul, cu alte metode decît cele clasice folosite de poliție. Fiecare episod al noului serial vă captivează nu numai prin simplitate, farmec natural, prin umorul firesc, dar și prin multă acțiune, răsturnări de situație și mai ales suspans.

Sumar
nr. 7 (12) • 1997

Viața ascunsă a elitei comuniste din România (The hidden life of Romanian communist elite)

Ion CRISTOIU

Acasă la Ceaușescu.....2
At Ceaușescu's home

Florin CONSTANTINIU

Proclamarea și sfidarea principiilor comuniste.....4
Proclaiming and defying Communist principles

Mihail E. IONESCU

Un teritoriu interzis: viața cotidiană a nomenclaturii.....8
A forbidden land: Everyday life of the Nomenklatura

Adrian POP

„Iubirile" lui Teohari Georgescu.....12
Teohari Georgescu's "love affairs"

Mircea SUCIU, Cristian TRONCOTĂ

Două „romane de iubire" din anii lui Gheorghiu-Dej.....30
Two "romance novels" from Gheorghiu-Dej's leadership period
I. Tanți Gheorghiu, Cezar Grigoriu și Securitatea
I. Tanți Gheorghiu, Cezar Grigoriu and the Securitate
„O dragoste adevărată ucisă din «interese superioare de partid și de stat»" (Interviu cu George și Angel Grigoriu, realizat de Laurențiu PANAITE)
"A true love killed by «higher party and state interests»" (Interview with George and Angel Grigoriu)
II. O moarte programată: Cazul doctorului Plăcințeanu
A programmed death: The case of Dr. Plăcințeanu

Ovidiu BOZGAN

Artista, filmul și primul secretar al partidului.....44
The actress, the film and the First Secretary of the Party

Maria MANOLESCU-CHIVU

Moartea lui Chivu Stoica.....49
Chivu Stoica's death
Documente inedite
Unpublished documents
I. Un incident de circulație, din 1946, cu Gheorghiu-Dej (Adrian IONESCU).....59
A traffic incident with Gheorghiu-Dej, in 1946
II. Nicolae Ceaușescu — „poet"! (Dragoș DRĂGOESCU).....60
Nicolae Ceaușescu: a "poet"!
Dialog cu cititorii/Noutăți editoriale..64
Dialogue with our readers/Latest books

DOSARELE ISTORIEI

Director
Ion CRISTOIU

Redactor-șef
Mircea SUCIU

Secretar științific
Laurențiu PANAITE

Consilieri redacționali
Pierre du BOIS (Institutul Universitar de Înalte Studii Internaționale, Geneva),
Gheorghe BUZATU (Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Iași),
Radu CIUCEANU (Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București),
Mircea CHIRIȚOIU (Arhivele Militare ale Statului Major General, București),
Florin CONSTANTINIU (Institutul de Istorie „N. Iorga", București),
Dennis DELETANT (Institutul de Studii Slavone și Est-Europene, Universitatea din Londra),
Mihail E. IONESCU (Școala Națională de Științe Politice și Administrative, București),
Robert LEVY (Universitatea California din Los Angeles),
Adrian POP (Facultatea de Științe Politice și Administrative, București),
Stelian TĂNASE (Facultatea de Științe Politice și Administrative, Universitatea București),
Vladimir TISMĂNEANU (Universitatea din Maryland)
Cristian TRONCOTĂ (Institutul Național de Informații, București)

Publicație lunară editată de SC Evenimentul Românesc

Președinte executiv
Ion CRISTOIU

Director economic
Ionel VLAD

Redacția
Piața Presei Libere nr. 1, corp central (D), et. 6, cam. 663, sector 1, București
OP 33, CP 115
Tel.: (004)(01) 223.15.10, 223.15.20, 223.15.30, 223.15.40/int. 1514
Fax: (004)(01) 222.24.05

Tehnoredactare computerizată
SC Evenimentul Românesc

Coperta: Ștefan CIOS (consilier artistic)

Fotoreporter: Irina PROSAN

Tipar: SC Miron Group SRL, București

Difuzare: Trustul de Presă „Național"

Editura Evenimentul Românesc

În atenția cititorilor

- În catalogul publicațiilor, „Dosarele Istoriei" figurează la poziția 4.396
- Abonamentele se fac și prin Trustul de Presă „Național" — tel. 092.294.994; fax 223.49.39

Național

- IMPORTANT! Costul abonamentelor rămîne neschimbat, cu excepția taxelor poștale!
- Costul abonamentelor (4.000 lei/exemplar, plus 600 lei taxe poștale):
  3 luni: 13.800 lei • 6 luni: 27.600 lei • 12 luni: 55.200 lei
- Sumele se depun la BANCOREX, Filiala Victoria, cont 300.809.009.665.700.008
- Pentru străinătate:
  3 luni: 45 USD / 67 DM • 6 luni: 90 USD / 134 DM • 12 luni: 180 USD / 268 DM
- Sumele se depun la BANCOREX, Filiala Victoria, cont 460.809.009.665.730.007

Acasă la Ceaușescu

Ion CRISTOIU

O anume conjunctură mi-a dat posibilitatea de a vizita vila lui Ceaușescu de la Snagov. Vila s-a păstrat intactă. Recunosc în jurul casei cele văzute într-un faimos film străin despre viața lui Ceaușescu: terasa unde bărbații politici jucau șah, iar femeile — și ele politice — ședeau la o bîrfă, copacul în care se urcau pe rînd, pentru a-și dovedi atașamentul față de valorile socialismului, membrii Comitetului Politic Executiv. Iată aleea pe care Ceaușescu, aflat în puterea vîrstei, cu înfățișarea lui de june-prim dintr-un film italian neorealist, îi dă flori Elenei cu un gest teatral, dedicat în parte și aparatului de filmat. Filmul documentar consacrat lui Ceaușescu insistă pe prostul-gust al fostului dictator. Într-adevăr, ceea ce șochează de cînd intri în vilă e prostul-gust. Și cînd spun aceasta nu mă refer la eclectismul absolut care domnește în interior, ci la faptul că lucrurile par a fi strînse aici după un singur criteriu: cel al întîmplării norocoase. De aici aiureala unor potriveli. O scrumieră banală, de talcioc, stă înconjurată de Gallé-uri. Cînd spun prostul gust, mă refer la altceva, mult mai important. Ceaușescu a locuit în această vilă în anii de vîrf ai revoluției tehnico-științifice. Cuceririle acesteia au dat năvală în casele occidentalilor, punîndu-le la dispoziție aparate dintre cele mai sofisticate. Toate menite a ușura viața omului. Toate menite a elibera inteligența și energia pentru a și-o putea consacra altor lucruri decît spălatul vaselor sau frecatul podelelor. Această eliberare a omului de povara treburilor mecanice (inclusiv a socotitului, pentru care s-au creat calculatoarele) reprezintă, cred, noutatea spectaculoasă a Occidentului

de după cel de-al doilea război mondial. Ea, această noutate, explică extraordinarele progrese tehnico-științifice atinse de capitalism în această perioadă. Și ea, aceeași noutate, explică victoria Vestului asupra Estului, a unui Est în care inteligența oamenilor de știință, a tuturor oamenilor, a celor talentați și netalentați, a fost obligată să se cheltuie în lucruri pe care în Occident de mult le fac mașinăriile. Plecînd de aici, te-ai aștepta, așadar, să întîlnești în vila celui care a fost cel mai puternic om din România confortul occidental împins pînă la ultimele sale consecințe. Nimic din toate acestea în casa în care a trăit Ceaușescu. Banii — și aceștia nu sînt deloc puțini — au fost vîrîți de Ceaușescu într-o bogăție pe cît de fastuoasă pe atît de inutilă: podele de gresie, perne și pernuțe peste tot; lemn complicat înflorit, candelabre cu strugurași și cu prunicele. Totul e de un lux greoi, insuportabil, trădînd un prost-gust ieșit din comun. Surprinde, îndeosebi, inutilitatea lucrurilor în mijlocul cărora trăia Ceaușescu. Pentru un veritabil intelectual casa e o mașinărie simplă, redusă la îndeplinirea promptă și eficientă a funcțiunilor vitale. La vila lui Ceaușescu, inutilitățile sînt de-a dreptul împovărătoare: lambriuri, ciucurei, Gallé-uri, tablouri grele. Ce trădează acest interior ? Mai întîi, un descumpănitor gust de parvenit. Prin bogăția inutilă a acestei case Ceaușescu dorea să impresioneze. Ea, această bogăție, nu era făcută să-l ajute în munca sa, să-i dea rapiditatea omului modern, ci să-l arate că s-a ajuns. Există astfel, în viața lui Ceaușescu, cum o dovedește interiorul acestei vile, o secretă nostalgie după bogăția de chiabur.

Cel care și-a făcut un stindard din lupta împotriva bogaților a fost, în realitate, un admirator pînă la invidie al acestora. În timp ce critica îmbuibarea, tendința spre îmbogățire a unora, Ceaușescu se străduia să îngrămădească în vila sa lucruri cît mai scumpe. S-a scris și s-a spus că asupra lui Ceaușescu și-a pus amprenta copilăria săracă. Într-adevăr, așa e. Dar nu în sensul că această copilărie l-a îndîrjit în lupta împotriva exploatatorilor, cum scriau hagiografii, ci în sensul că ea l-a făcut să rîvnească în secret după interiorul luxos, dar de prost-gust, al proaspeților îmbogățiți din perioada interbelică. Același gust de grozăveală chiaburească se regăsește și în imaginile din filmul documentar consacrat familiei Ceaușescu. Acesta a fost alcătuit din alte filme documentare, cumpărate pe bani grei după Revoluție — făcute, pe vremea lui Ceaușescu, la comanda acestuia, pentru a imortaliza pe peliculă viața sa personală. Numai că, în chip bizar, dar explicabil, Ceaușescu cheamă pe cel cu aparatul de filmat nu să-l surprindă în birou, citind sau scriind, nici măcar dînd indicații națiunii. Ceaușescu ține să fie filmat la chef, la vînătoare, la aniversări cu amicii. Ca orice chiabur. Așa cum se vede din filmul străin consacrat fos-

tului dictator, Ceaușescu se simțea bine cu lăutarii. Împărtășea nevoia să bea un pahar de țuică, să mănînce mici, să-și ia nevasta de gît și să cînte împreună cu taraful. Nimic rău pînă aici. Am putea spune că în astfel de lucruri se regăsește omul simplu care a fost Ceaușescu. Am putea spune că în aceste lucruri se întrevăd nevoile unui om care n-a fost și n-a trăit sofisticat și complexat. Numai că Ceaușescu are chef nu numai să cînte ținîndu-și nevasta de gît. El are chef și să fie filmat în timp ce face asta. Ca orice chiabur autentic. Ca orice mahalagiu care moare să lase eternității imaginea sa în timp ce bea un șpriț.

Enigma marilor dictatori, mai precis enigma politicii acestora, poate fi deslușită într-un fel și din viața lor personală. Întreaga politică a lui Ceaușescu poate fi înțeleasă după ce vizitezi vila sa de la Snagov. În plăcerea de a afișa o bogăție grea, inutilă și complicată se regăsește întreaga construcție multilateral dezvoltată a României din așa–zisă epocă de aur. Tot ce a construit Nicolae Ceaușescu în acea perioadă e greoi, împovărător, făcut nu atît pentru a fi util, cît mai ales pentru a impresiona. Gustul fostului dictator pentru ostentativul de tip chiaburesc se regăsește în toate: în marile și stupidele spectacole de pe stadioane, în programele solemne pînă la plictiseală ale Televiziunii, în drumurile multe, dar croite anapoda, în blocurile cenușii.

Din vila de la Snagov se vede limpede că țăranul funciar care era Nicolae Ceaușescu n-avea încredere în „drăcoveniile nemțești". Și dacă secretarul general le respinge din casa sa, cum le-ar fi acceptat el în România, care era într-un fel casa sa mai mare ?! Numai după ce vizitezi vila de la Snagov înțelegi că, sub Ceaușescu, România n-avea nici o șansă să se modernizeze. Din acest punct de vedere, Ceaușescu era un stalinist perfect. Cu excepția asasinatelor, aproape tot ce-a făcut el amintește de Stalin. Ca și Stalin, el a avut ambiția de a fi mai mult decît ceea ce era în realitate. Ca și Stalin, a refuzat lumea modernă, preferînd cuceririlor tehnico–științifice construcțiile greoaie, de tip primitiv. Sufletul lui Ceaușescu refuza orice subtilitate a secolului XX. De aici, întreaga realitate spirituală a României din „epoca de aur", impunerea în artă, în cultură a realismului plat, de tip Vlahuță și Coșbuc, refuzul analizei complicate, respingerea și reprimarea personalității rebele, care încearcă să fie altfel decît celelalte, preferința pentru executanții pe cît de conștiincioși pe atît de primitivi. Judecînd după gustul care a prezidat alcătuirea locuinței de la Snagov, Ceaușescu nu putea să aibă în jurul lui intelectuali autentici. El nu putea decît să prefere oameni cu gusturi simple, butucănoase, lipsiți de simțul umorului, gata să se preteze la toate glumele proaste pe care le făcea fostul secretar general. Cînd fiica, sa Zoe, are în apartament o bibliotecă de fațadă, cu rol exclusiv de mobilă, în timp ce scările care duc la patul ei sînt presărate cu pernuțe, cînd fostul dictator își amenajează la subsol o cramă în toată regula era de așteptat ca inteligența, cultura, sufletul complicat, modern și rebel să n-aibă nici o șansă sub regimul Ceaușescu.

Ajuns afară, în imensitatea livezii înflorite, cu atît mai grea, mai apăsătoare ți se pare atmosfera dinăuntru. Vila lui Ceaușescu de la Snagov rămîne un muzeu. Un muzeu–cavou al României, un muzeu care ar trebui prezentat în presă și la televiziune pentru ca nostalgicii fostului dictator să înțeleagă că, sub Ceaușescu, România ar fi rămas mai departe ruptă de dinamicul, complicatul și inteligentul secol XX. ■

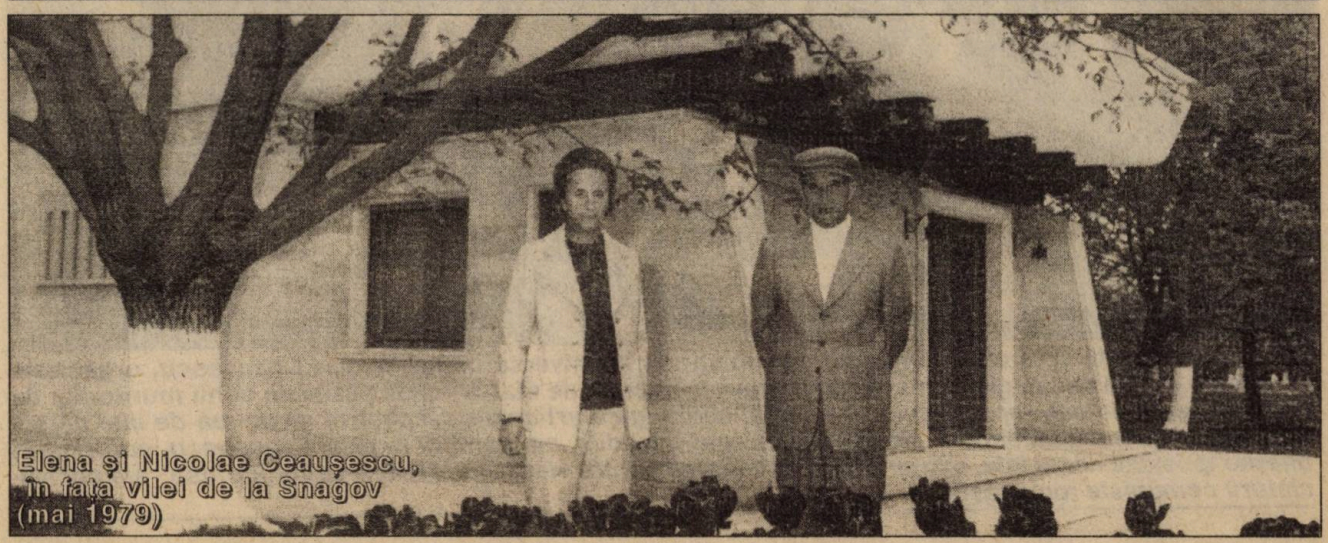

Elena și Nicolae Ceaușescu, în fața vilei de la Snagov (mai 1979)

Istoria prin gaura cheii

Proclamarea și sfidarea principiilor comuniste

Florin CONSTANTINIU

Disprețuită de cercetătorii „serioși", istoria de alcov a suscitat întotdeauna un viu interes din partea marelui public. La eterna tentație de a privi prin gaura cheii, de a afla, așadar, ceea ce este ascuns ochiului comun se adaugă, cînd este vorba de personalitățile istorice, dorința de a constata că, în viața lor privată, acești monștri sacri sînt la fel ca și noi: aceleași patimi, aceleași compromisuri, aceleași slăbiciuni, aceleași meschinării. Nimic mai reconfortant pentru bietul om obișnuit de a afla, de pildă, că Himmler se împrumuta de la Bormann pentru a face față cheltuielilor de întreținere a propriei familii și a unei amante, întrucît atotputernicul șef al SS nu avea alt venit în afara salariului...

Masă îmbelșugată și taraf — „ingrediente" obișnuite la aniversările lui Nicolae Ceaușescu, organizate cu familia. Astfel de imagini constituiau adevărate secrete de stat, strajnic păzite de ochii muritorilor de rînd. ***(În acest număr, reproducem — chiar și acolo unde articolele respective se ocupă de alte personaje ale elitei conducătoare — mai multe fotografii, inedite, cu membrii familiei Ceaușescu, surprinși în diferite ipostaze neoficiale, extrem de caracteristice pentru viața din „spatele ușilor închise" ale nomenclaturii comuniste românești).***

„Morala proletară"

Dincolo de astfel de tentații și satisfacții ale marelui public, viața particulară a personalităților istorice — a celor politice, în primul rînd — prezintă interes pentru înțelegerea corectă a acțiunilor lor. Clasificările sau tipologiile oamenilor politici, încercate de Harold Lasswell și mulți alții după el, sînt obligate să ia în considerație atitudini și comportamente, dintre care unele se manifestă mai viguros în viața privată decît în cea publică. Cînd intervine și tentativa de a descifra psihanalitic caracterul unui lider politic, cunoașterea vieții personale este absolut necesară. Se poate pune întrebarea dacă apetitul pentru femei atît de redus al lui Hitler și Stalin este cauza sau efectul fascinației pe care puterea, de fapt puterea absolută — obținerea și exercitarea ei, — a exercitat-o asupra lor. Despre Stalin, fostul său seqretar, Boris Bajanov, spunea că și o soție îi era prea de ajuns...

Cunoașterea vieții private a nomenclaturii comuniste este de interes — din punct de vedere istoric — pentru că ea dezvăluie distanța dintre principiile proclamate și realitate. În *Ferma animalelor,* George Orwell a sintetizat magistral această situație prin norma: „Toate animalele sînt egale, dar unele sînt mai egale decît celelalte". Aceste cuvinte — „mai egale" — aveau să caracterizeze nomenclaturile din toate țările comuniste.

Ideologia și morala comunistă s-au străduit să estompeze pînă la anulare latura sexuală din existența umană. Un exemplu caracteristic îl constituie „rectificarea" făcută, la edițiile publicate, în timpul lui Stalin, a lucrării lui Engels, *Originea familiei, a proprietății private și a statului.* Acesta din urmă susținea că producția și reproducția sînt coordonatele fundamentale ale existenței umane. O notă de subsol avertiza că Engels se înșelase și că, așa cum ar fi arătat toate lucrările celor doi părinți ai marxismului (Marx și Engels), doar producția reprezenta factorul decisiv în evoluția societății.

Negarea sexualității a adus în morala proletară un riguros puritanism, care, după instaurarea regimului comunist în Rusia (1917), a intrat în conflict cu partizanii „amorului liber", adică a celor care considerau căsătoria o instituție „burgheză" perimată și se pronunțau în favoarea totalei libertăți în relațiile dintre cele două sexe.

O partizană înflăcărată a „amorului liber" a fost Alexandra Kollontai, fiică de general țarist, ajunsă în echipa de lideri a partidului bolșevic. A rămas celebră disputa ei cu Lenin, adeptul unui puritanism care, cum se va vedea, nu era chiar atît de fără fisură cum s-ar fi crezut. Alexandra Kollontai încercase să-i explice lui Lenin că între un act sexual și băutul unui pahar cu apă nu este nici o deosebire, ambele fiind la fel de naturale. Lenin a replicat: „Nu este indiferent dacă bei apa dintr-un pahar curat sau murdar".

Alexandra Kollontai, o non-conformistă, a arătat ceea ce înseamnă libertatea în dragoste, afișînd o legătură cu un pitoresc marinar, Pavel Efimovici Dîbenko, cu 17 ani mai tînăr decît ea (născut în 1889, în timp ce Alexandra Kollontai era născută în 1872). După ocuparea unor funcții importante în ierarhia militară, Dîbenko avea să cadă victimă Marii Terori a lui Stalin, fiind împușcat în 1938.

Deși aparținuse, în anumite perioade, opoziției, Alexandra Kollontai a fost cruțată de Stalin și a ajuns ambasadoare a URSS la Stockholm, unde în vara anului 1944 a purtat negocieri cu ministrul României în capitala suedeză, Frederic Nanu, în calitate de reprezentant al guvernului mareșalului Antonescu, și cu George Duca, consilier la Legația română și reprezentant al opoziției din România.

În jurnalul său, George Duca a lăsat un portret antologic: „O bătrînioară coșcovită, așezată într-un fotoliu lîngă balcon, îmbrăcată cu o rochie de mătase și catifea neagră, pătată doar de un guler alb creț din care ieșea un cap neobișnuit de zbîrcit, părul decolorat fiind ondulat neregulat cu un fier prea aparent pus pe o masă alăturată. Doi ochi pătrunzători m-au privit sub sprîncenele încondeiate, cu ceva înfometat în sclipiri". Să fi fost această „înfometare" determinată de prezența unui bărbat încă tînăr, atît de chipeș încît voise, la un moment dat, să abandoneze diplomația pentru a încerca o carieră de actor la Hollywood ?

„Triunghiul burghez"

Adversar al „amorului liber", austerul Lenin a avut și el... o amantă. Ultimul său biograf, generalul Dmitri Volkogonov, scrie în această privință: „Simțămîntul de profundă afecțiune și de dragoste nu se supune adeseori unei analize și explicații raționale. De aceea viața lui Lenin, saturată pînă la refuz cu evenimente de însemnătate mondială, a fost, cu toate acestea, mult timp, în plan personal, monotonă, unilaterală și chiar anostă. Intruziunea acestei femei în lumea interioară a lui Lenin, austeră, chibzuită și politizată a fost asemenea unui bolid strălucitor pe orizontul vieții cotidiene de emigrant. Cred — scrie în continuare Volkogonov — că nu are sens să facem presupuneri ce l-a atras pe Lenin la această femeie. Pur și simplu poate pentru că era neobișnuit de frumoasă; nu este exclus că Lenin a fost fermecat de energia ei, care, asociată cu distincția umană imperceptibilă, a creat acel chip care nu l-a lăsat indiferent pe potențialul conducător".

Femeia care l-a vrăjit pe Lenin a fost o franțuzoaică, Inessa Armand (1874–1920). Oficiala *Enciclopedie istorică sovietică* o prezintă drept o „activistă a mișcării comuniste și muncitorești internaționale" și trece cu totul sub tăcere legătura ei cu Lenin, născută în anii de emigrație ai acestuia (singura mențiune care stabilește o legătură cu fondatorul statului sovietic este că i-a tradus în limba franceză un șir de lucrări!).

Bertram Wolfe, părintele sovietologiei americane, i-a consacrat un capitol în cartea sa *Comuniști ciudați pe care i-am cunoscut*. Inessa Armand se numise, mai întîi, Elizabeth d'Herbenville — tatăl era francez, mama scoțiană — și se măritase cu un industriaș rus de origine franceză, Alexandr E. Armand, de care s-a despărțit (aveau atunci patru copii), întrucît se îndrăgostise de cumnatul ei, Vladimir Armand. Din legătura lor s-a născut un copil, apoi Vladimir a murit în scurt timp. Întîlnirea Inessei Armand cu Lenin a avut loc, la Paris, după decesul lui Vladimir. Pe atunci, Lenin avea ca „tovarășă de viață" pe Nadejda Konstantinova Krupskaia. Aceasta, dintr-o

Timp liber pentru șeptic, bîrfe și „Kojak"...

„Biografia oficială, cea dintîi admisă și publicată, nu pomenește — desigur — nici un cuvînt despre adevărata personalitate a «vedetei politice» numită, în fel și chip, în țară ca și peste hotare. Cartea lui M. P. Hamelet este pe de-a întregul laudativă, scrisă «cu materialul clientului». Bineînțeles, pentru umanizarea figurii centrale, se vorbește nu numai despre momentele grandioase, parăzi, congrese etc., ci și despre existența particulară, intimă, a personajului central, îmbinîndu-se ingenios planul vieții publice cu cel al vieții intime: «Președintele este un nesățios cititor, în primul rînd de lucrări istorice. Este o tradiție a familiei. Iar istoria înseamnă tot familie. Îl încîntă scrierile care înfățișează obiceiurile poporului român și încercările prin care acesta a trecut, cum sînt cele ale marelui și popularului poet George Coșbuc. Este un fervent admirator al lui Eminescu și al discipolului acestuia, Vlahuță, care au cîntat România pitorească și ale căror opere principale sînt cunoscute de toți școlarii. Este pasionat de tot ceea ce se referă la poporul său: în comediile de moravuri ale lui Caragiale el găsește multe aspecte ale unor probleme psihologice și sociale actuale. Din Caragiale poate cita pasaje întregi, dar cum în serile petrecute în intimitate declamă îndelung versuri ale poeților săi preferați... Viața lui acaparantă cunoaște și clipe de răgaz. Seara se întoarce acasă, asemenea muncitorilor care și-a isprăvit ziua de lucru, nu la Palatul Republicii, ci în vila (a se citi: tot palat !, n.a.), de pe malul lacului Herăstrău, pe fostul Bulevard Jdanov, teoretician al stalinismului, bulevard care astăzi poartă un nume plin de făgăduieli: Bulevardul Primăverii. Acasă își regăsește soția, sosită și ea de la muncă: este directoarea unui institut de cercetări chimice din București. Și, ca orice părinte, se preocupă de progresele la învățătură ale mezinului, Nicu (Nicușor), student la Facultatea de Fizică din București (avea 19–20 de ani la apariția cărții, n.a.). Celălalt fiu, Valentin, și-a terminat studiile superioare (inclusiv în Anglia, n.a.) și este cercetător științific la Institutul de Fizică Atomică (avea 22–23 ani, n.a.). Fiica lui, Elena-Zoe, este studentă la Facultatea de Matematică a Universității din București (avea 21–22 ani, n.a.)». (Copiii cuplului sînt născuți: Valentin, la 17 februarie 1948; Elena-Zoe, la 1 martie 1950; Nicu, la 1 septembrie 1951).

În realitate, serile în «sînul familiei» erau petrecute și împreună cu cîțiva acoliți preferați: bîrfe, șeptic (uneori șah), o sticlă, două, din vinoteca prezidențială, un film cu Kojak, cam la nivelul acesta se cheltuia puținul timp liber; dacă N. Ceaușescu ar fi rămas în branșa cizmăriei, ajungînd, prin muncă dură, maistru-patron, cam la același nivel și-ar fi derulat, desigur, existența particulară". ■

(Ion Petcu, *Ceaușescu, un fanatic al puterii. Biografie neretușată.* Ed. Românul, București, 1994, pag. 172–173)

Scroviștea, 15.X.1978: la masa de cărți, Elena Ceaușescu, Emil Bobu (stînga), soția sa și a lui Manea Manescu (aceasta, în dreapta, pe post de „chibiț"); în planul doi, N. Ceaușescu jucînd șah

iubire devotată față de Ilici, a acceptat un adevărat menaj în trei, pentru a-i asigura acestuia echilibrul sufletesc necesar tumultoasei sale activități. B. Wolfe, pe temeiul unei informații dată de Angelica Balabanov, aflată în anturajul lui Lenin, afirmă că din relația lui Ilici cu Inessa s-ar fi născut o fiică, Ina, crescută, după moartea mamei, de surorile lui Lenin. Ea s-ar fi măritat cu un activist german al Cominternului, executat apoi din ordinul lui Stalin.

Dacă această informație este corectă, înseamnă că Lenin s-a plasat — și din acest punct de vedere — în posteritatea lui Marx, care a avut un „copil din flori". Deosebirea între Marx și Lenin este că vlăstarul celui dîntîi s-a născut dintr-o aventură cu servitoarea familiei Marx, în timp ce între Ilici și Inessa a existat o dragoste puternică și statornică, curmată de moartea celei din urmă. Lenin a trăit atunci o mare dramă și, după opinia Alexandrei Kollontai, „moartea Inessei a accelerat boala lui, care i-a devenit fatală".

Toate aceste abateri de la „morala proletară" trebuie privite — oricît ar părea de surprinzător — în spiritul învățăturii creștine: să arunce cu piatra cine este fără de păcat !

Noua clasă

Ceea ce trebuie condamnat, însă, în chipul cel mai viguros este caracterul imoral al stilului de viață practicat de „noua clasă", pentru a relua formula lui Milovan Djilas, sau de „nomenclatură", pentru a utiliza conceptul lui Mihail Vozlenski.

Încă din primii ani ai puterii sovietice au început să se manifeste procesul de apariție a unei pături privilegiate de activiști de partid, care reprezenta o sfidare insolentă a principiilor comuniste. Este ceea ce s-a numit „degenerarea birocratică" a socialismului. Nikolai Buharin a semnalat, încă din

Sediul CC al PCR, 7.I.1986: „masă tovărășească" la aniversarea Elenei Ceaușescu

1923, primejdia unei astfel de involuții: „Nici chiar originea proletară și mîinile cele mai noduroase nu reprezintă o garanție față de transformarea într-o nouă clasă".

Baza socială a regimului stalinist a constituit-o această clasă de activiști, proveniți, în cea mai mare parte, din mediul rural și cu o formație ideologică foarte săracă. Treptat, noua clasă — sau nomenclatura — și-a asigurat un șir de privilegii, care au separat-o de restul populației: salarii mari, magazine speciale, automobile, locuințe spațioase etc.

În țările devenite satelite ale URSS, unde socialismul a fost edificat după modelul stalinist, noua clasă a urmat exemplul din „Țara socialismului biruitor". Pe măsura consolidării regimului comunist în aceste țări — inclusiv în România — nomenclatura s-a grăbit să se încarce de cele mai variate avantaje, care nu numai că au creat o ruptură între conducători și conduși, dar au generat o frustrare în rîndul celor din urmă, devenită apoi ură.

Inegalitatea de tratament și-a avut originile încă din anii ilegalității. Fostul ministru al Comerțului Interior (1950–1951), Mircea Oprișan, a relatat că, pe cînd se afla în închisoare, pachetele primite de deținuții comuniști de la familiile lor erau puse la dispoziția conducerii de partid clandestine din închisoare, care organiza apoi distribuirea. Porțiile cele mai mari erau date comuniștilor cu funcții de răspundere, întrucît se considera că supraviețuirea lor este mai importantă pentru partid decît a unui membru de rînd.

Este necesar de avut în vedere că nu toți membrii nomenclaturilor comuniste s-au grăbit să guste din roadele puterii. În cartea consacrată vieții private a lui Stalin, Lilly Marcou semnalează că în *dacea* (vila) în care a murit, dictatorul sovietic se învelea cu o pătură militară, iar pe pereți erau prinse în rame simple reproduceri artistice pe hîrtie (de fapt, precizăm noi, tăieturi din revista „Ogoniok").

Cînd vedem astăzi, în România postdecembristă, atîția din oamenii noștri politici dînd asalt la locuințele de protocol și încercînd să-și asigure tot felul de avantaje nepermise putem privi, poate, cu mai multă înțelegere păcatele nomenclaturiștilor comuniști. ■

Incursiune la „vîrful" puterii comuniste

Un teritoriu interzis: viața cotidiană a nomenclaturii

Mihail E. IONESCU

Ce a însemnat „elita" comunistă care a acaparat frîiele conducerii României la sfîrșitul anilor '40 ? De unde s-a recrutat ea ? Care era orizontul ei politic și cultural și ce a îndrituit-o la o atît de înaltă poziție ? Cum s-a „primenit" în timp această elită, știut fiind că, pînă către sfîrșitul anilor '80, regimul comunist nu a încetat să „secreteze" ... conducători?

Dar, mai ales, care era viața cotidiană a acestei elite, subțiri, neuniforme și, cîteodată, foarte vag știută marelui public, adică celor conduși ? De ce era acest cerc elitist foarte închis, aproape impenetrabil și care se reproducea practic biologic, din tată în fiu ?

Răspunsurile la aceste întrebări sau altele asemănătoare, în măsura în care sînt complete, conturează un teritoriu practic interzis cunoașterii publice în anii oricărui regim comunist. Un teritoriu unde sălășluia atunci puterea supremă, de unde porneau deciziile care înrîureau destinele – colective și individuale – a zeci de milioane de oameni.

Vînătoare de urși organizata de Gheorghiu-Dej (al doilea din dreapta) pentru „ursul" sovietic, N.S. Hrușciov (al patrulea din stînga)

Locatarii Hotelului „Lux"...

Desigur, elita comunistă nu a fost alcătuită în România de cele în jur de patru milioane de membri de partid cîți erau numărați și cotizau în 1989. Nici cei 703.000 de membri, cîți erau socotiți în scriptele partidului la 1 iunie 1947, adică puțin înainte de capturarea definitivă de către comuniști a puterii de stat. Nici măcar cei „mai mult de" sau „în jur" de 1.000 de membri cu cîți comuniști era „acreditată" România în august – septembrie 1944.

Aceste cifre — așadar, de la 1.000 la circa patru milioane —, într-un interval de 45 de ani, definesc practic modalitatea de construcție a „partidului de avangardă al clasei muncitoare". Fie un partid „de cadre" (caracteristic perioadei de existență clandestină), fie „de masă", cu alte cuvinte o expresie a posturii de „partid conducător" în societate. Așadar, aceste cifre nu exprimă defel elita comunistă, așa cum trebuie ea înțeleasă; ea reprezintă un grup extrem de restrîns de oameni, cu o existență aparte de restul „cadrelor" sau „maselor" de membri de partid.

Este oare posibilă o cuantificare a elitei comuniste astfel înțeleasă ? Desigur, este o întreprindere dificilă, dar nu imposibilă.

Cum se știe, în primul deceniu al regimului comunist, istoriografia consemnează competiția surdă între două grupări ale elitei comuniste: grupul „extern", condus de Ana Pauker, și cel

„băştinaş", în frunte cu Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Grupul „extern" este cel care a sosit în România o dată cu instituirea ocupaţiei sovietice, la sfîrşitul verii anului 1944. El era alcătuit din comuniştii români care au activat în structurile Internaţionalei Comuniste şi, cei mai de frunte dintre aceştia, care au locuit în anii celui de al doilea război mondial în vestitul Hotel „Lux" din Moscova. Adică acolo unde, cum s-a exprimat un istoric francez, „s-a scris o parte din istoria lumii". Grupul extern s-a recrutat, cu deosebire, dintre activiştii de frunte ai Partidului Comunist din România care au emigrat în URSS odată cu ilegalizarea lui (în 1924) sau din deţinuţi politici comunişti aflaţi în închisorile din ţară şi care au evadat ori au fost „schimbaţi" cu spioni sovietici. Mulţi dintre ei au părăsit România odată cu cedarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord, în iunie 1940.

Două caiete, identificate de curînd în arhivele sovietice şi purtînd titlul „Registru cu emigranţii români din Ucraina Sovietică", consemnează 185 de nume aflate în cercul de cunoştinţe al Anei Pauker, liderul grupului „extern". Registrele cuprind numele activiştilor comunişti şi rudelor acestora, precum şi pseudonimele lor sau adresele din Moscova sau alte oraşe ale URSS. Dar, este neîndoielnic, că aceşti aproape 200 de oameni nu reprezentau elita comunistă debarcată în România din URSS în toamna anului 1944 pentru a se înstăpîni. Erau prea mulţi...

... şi ai lagărului de la Tg. Jiu

Grupul „băştinaş", condus de Gheorghe Gheorghiu-Dej, era alcătuit din activiştii partidului comunist aflaţi fie în libertate în august 1944, fie dintre cei din lagăre şi închisori. Evidenţa lor era strict ţinută la zi de către Siguranţă. Unele relatări consemnează faptul că dintre cei 1.150 de comunişti înscrişi în aceste evidenţe în 1944 (inclusiv grupul "extern"), mai mult de jumătate sau agenţi informatori ai serviciilor secrete române (mărturie a lui Eugen Cristescu, şeful Serviciului Secret în anii războiului). Informaţia pare credibilă dacă luăm în considerare faptul că, în luptele dintre clicile comuniste (vezi cazul V. Luca), în anii '50, acuza de agent informator al Siguranţei a fost dintre cele mai vehiculate.

Între membrii marcanţi — adevărata elită a „elitei" — ai grupului „băştinaş", alături de Dej se numărau I. Gh. Maurer, I. Ranghet, L. Pătrăşcanu, Gheorghe Apostol, M. Constantinescu. Ei s-au socotit îndrituiţi, pe baza faptului că îndurase privaţiunile lagărelor şi închisorilor, să aibă preeminenţa în cadrul conducerii partidului şi ţării. La începutul anilor '50, grupul „băştinaş" a reuşit să elimine grupul „extern" (Pauker — Luca), iar Dej să-şi consolideze poziţia de lider incontestabil prin eliminarea fizică a lui Şt. Foriş şi Lucreţiu Pătrăşcanu.

Chiar admiţînd că relatarea lui Eugen Cristescu este exactă — aşadar că *grosso modo* grupul „băştinaş" cuprindea iniţial circa 400 de membri „puri" — este evident că nici aceştia nu puteau constitui „cercul strîmt" al puterii supreme, adică veritabila „elită comunistă". Mai apropiat de realitate ar fi să apreciem că numărul membrilor Comitetului Central al partidului se confundă, în general, cu dimensiunile elitei comuniste. În octombrie 1944, acest organ de conducere „colectivă" (din care se recruta „cercul strîmt" al puterii, Biroul Politic şi, ulterior, Comitetul Politic Executiv) însuma 27 de membri, pentru ca, treptat, el să se dilate şi să cuprindă, în epoca partidului „de masă", cîteva sute de nume. În 1947, cînd un trimis al Moscovei a venit la Bucureşti să evalueze situaţia din partid, el a consemnat că „aparatul de conducere al Comitetului Central" era constituit din 20 de membri.

Agapa vînătorească în plină iarnă. Cu faţa, al treilea din dreapta — I. Gh. Maurer

Practic, elita comunistă era formată din cîteva zeci de membri (inclusiv familiile „titularilor") şi se afla în fruntea unei întregi piramide de eşaloane

intermediare. Unite prin exigențele așa-numitului principiu al centralismului democratic aceste eșaloane de conducere — nomenclatura, întîi de toate, adică cei care erau numiți în principalele funcții ale statului și partidului pe liste ale Comitetului Central sau Biroului Politic — alcătuiau osatura regimului comunist.

Vacanțe în Crimeea

În primii ani ai regimului comunist, conducerea României a fost, la „vîrf", una bilingvă. Româna și rusa sînt limbile pe care le vehiculează cu deosebire componenții grupului „extern", cel „băștinaș" — referința e la cîțiva dintre membrii lui, precum C. Doncea — avînd veritabile dificultăți cu gramatica limbii materne. Pe lîngă idolatrizarea lui Stalin, membrii conducerii supreme comuniste supraveghează o îndoctrinare totală a societății prin cele mai diverse mijloace. Literatura rusă (și sovietică) se află în prim plan, „agrementată" cu occidentali „progresiști", precum Henri Barbusse, Louis Aragon, Romain Rolland, unii dintre ei foști clienți temporari ai Hotelului „Lux". Precumpănesc însă Maxim Gorki și Mihail Șolohov, după cum Maiakovki sau Makarenko și Lîsenko sînt prezenți ca „vîrfuri" ale poeziei sau științei de avangardă.

„Cercul strîmt" al puterii supreme are mai puțină vreme pentru literatură, fie ea și de avangardă a anilor '20. Preocupările principale sînt aici lupta necruțătoare pentru întîietate. Desigur, mulți dintre ei se înscriu curentului general: își numesc copiii după o onomastică revoluționară *sui generis:* Vladimir, Zoia; îi îndreaptă spre licee „interzise" bilingve și le induc un sentiment de castă conducătoare. Dar, ceea ce este caracteristic este pînda reciprocă, forjarea de „clici" pentru a precumpăni la conducere. „Munca" de conducere se împarte între această „pîndă" constantă și supralicitarea favorurilor Moscovei pentru a avea cîștig de cauză. Unii dintre ei sînt informatori constanți ai Moscovei, se socot întîi de toate trimiși în misiune de partidul bolșevic sovietic pentru a conduce în România.

Învingătorul acestei școli dure de selecție a elitei va fi Gheorghiu–Dej, în fruntea grupului băștinaș. El a eliminat, rînd pe rînd, conducerea grupului moscovit, în 1952 (Pauker — Luca), avînd și binecuvîntarea Moscovei, apoi contracandidatul din propria grupare (Lucrețiu Pătrășcanu, în 1954), iar din 1957 și „reformiștii", mai precis asociația Miron Constantinescu — Iosif Chișinevschi. Este secondat în acest adevărat „urcuș" al puterii supreme, care a consemnat și decapitarea unei bune părți a elitei inițiale a regimului comunist, de un grup select de „locotenenți": I. Gh. Maurer, socotit „eminența cenușie", Chivu Stoica, Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraș,

„Pupați-l în c... pe Ceaușescu !"

„Despre morți, numai cuvinte de bine. Adevărul trebuie să fie însă prezentat ca atare, pentru că, oricum, el răzbate la lumină, mai devreme sau mai tîrziu. În disputa dintre Ceaușescu și Maurer pe linie de vînătoare, Fenește a jucat întotdeauna pe cartea cîștigătoare, situîndu-se alături de cel mai puternic, chiar dacă la un moment dat — sau poate tocmai de aceea —, pentru a-l umili pe cel învins, a interzis pe doi ani vînătoarea în Brașov și Covasna, sub pretextul refacerii terenurilor secătuite de către Maurer. Dar, pînă la acest final, au fost mai multe semnale prevestitoare, disputele întețindu-se, iar căile despărțindu-se.

Într-una din diminețile de dinaintea începerii unei vînători, Maurer ne-a relatat cum a fost la o vînătoare cu Ceaușescu la Mureș.

N. Ceaușescu (al treilea din stînga), „prima pușcă" a țării, cu trofeul carpatin la picioare

«Ieri, am făcut prima goană la care nu am văzut nimic, Cum îl știți, Ceaușescu a luat gloata cu el pe poteca de vînătoare. Cu el erau toți: primul secretar, organizatorul de vînătoare, „secoritatea". Eu, împreună cu Grigorescu (care era adjutantul său), nu am observat că la bifurcare grupul lui Ceaușescu a urmat poteca laterală — cea corectă —, continuîndu-ne drumul pînă în momentul în care ne-am dat seama că ne-am pierdut (rătăcit). Într-un tîrziu, au observat acest lucru și organizatorii trimițînd după noi un pădurar ca să ne conducă. Nervos fiind, l-am întrebat unde sînt mașinile. Eu plec la Covasna, voi pupați-l în c... pe Ceaușescu !»". ■

(Lucian Dincă, *Vînători cu Ceaușescu și nomenclatura*, Ed. Tipomur, 1994, p. 52)

La un Revelion, Elena Ceaușescu se distrează la *flipper*...

Nicolae Ceaușescu, Alexandru Drăghici.

Așadar, elita primului deceniu comunist în România își drămuia timpul pentru atingerea unor scopuri „revoluționare": comunizarea țării, eliminarea rivalilor și, întîi de toate, urmărirea atentă a sensului evenimentelor din capitala imperială. Pentru că soarta întregii elite comuniste depindea de aceste evenimente. În timpul rămas, vacanțe în Crimeea (în fapt adevărate chemări la raport), călătorii în țările „frățești", la bordul unui avion IL–14, dotat cu un echipaj sovietic, mese tovărășești în „cerc restrîns", vizionări de filme interzise plebei.

O viață cotidiană trăită sub amenințarea constantă a apariției unui nou favorit al Moscovei, care să înlocuiască instantaneu ierarhia elitei și să trimită privilegiații de pînă atunci în închisori. Sau pe lumea cealaltă.

Echipe succesive ale noii elite

Victoria grupului băștinaș asupa internaționaliștilor, în anii '50, nu a rămas fără urmări în planul primenirii elitei comuniste. Ponderea o dobîndește treptat în cadrul acesteia elementul autohton, care produce în fapt o variantă nouă a comunismului: național–comunismul. El se definește prin străduința de legitimitate internă, prin voința unei „căi proprii" spre socialism, prin respingerea (sau măcar diminuarea) rolului conducător al „fratelui mai mare" de la Moscova. În România, național–comunismul a produs un spectaculos „divorț" cu hegemonul (în aprilie 1964) încă în timpul vieții lui Dej și a înregistrat după moartea lui (martie 1965) o veritabilă cotitură în cadrul elitei. Noul lider, Nicolae Ceaușescu, fidel locotenent al răposatului, se înconjoară, pe lîngă apropiați ai lui Dej (Gh. Apostol, A. Drăghici, Chivu Stoica, I. Gh. Maurer), de o întreagă generație nouă de „cavaleri" ai național–comunismului. Vechii „cavaleri" ai lui Dej sînt înlăturați pe rînd, începînd din 1968 și pînă către 1975 (prin înfierări publice — cazul A. Drăghici; exilări — Gh. Apostol; retrageri discrete — I. Gh. Maurer; decese — E. Bodnăraș). Prima echipă — P. Niculescu–Mizil, C. Mănescu, V. Trofin, C. Burtică, Ion Iliescu, I.Rădulescu, Ion Ioniță etc. — este și ea treptat înlocuită, pe măsură ce trăsăturile „personale" ale regimului se accentuează. Practic, din 1974 – 1975 asistăm la un fenomen de concentrare a puterii în mîinile familiei liderului — soțul și soția devenind „numărul 1" și „numărul 2" în partid și stat — deopotrivă cu o amețitoare „rotire" a elitei la „vîrf". Aici se succed „cavaleri" — bărbați și femei — după bunul plan al cabinetelor 1 și 2 și cu „motivații" încă nu îndeajuns de bine știute. Rezultatul îngemănării celor două fenomene nu a fost cel urmărit, anume o consolidare a puterii personale. Mai degrabă permanenta „rotire" a elitelor la „vîrf" a produs grupări de nemulțumiți, care s-au coagulat încetul cu încetul și au șubrezit soliditatea dictaturii. Spre sfîrșitul acesteia astfel de grupuri au devenit veritabile alternative pentru ocuparea puterii supreme.

Ceea ce a fost o caracteristică a elitei comuniste în vremea lui N. Ceaușescu a fost selecționarea ei conform exigențelor național–comunismului. Astfel, originea etnică română, descendența muncitorească sau țărănească, „dosarul" politic curat al ascendenților (așadar, fără o obligatorie sorginte ilegalistă) au devenit elementele de bază ale unei trieri severe a noii elite, selecționării echipelor succesive ale acesteia.

Viața cotidiană a echipelor succesive ale noii elite a fost uniformă, indiferent de compunerea acestora. Așa cum relatează — memorialistic sau prin mijloacele literaturii — unii dintre componenții elitei național–comuniste, principala preocupare zilnică a devenit „ghicirea" și executarea deciziilor liderului național, evitarea oricărei aparențe de opoziție (sau murmur) în fața acestuia.

Dovezile de fidelitate ale noilor „cavaleri" se exprimau public prin formule consacrate („mult stimate și iubite" etc.) și printr-o supunere necondiționată la exercițiul puterii oficiat de Nicolae Ceaușescu ca lider nu doar al partidului și statului, dar al unei veritabile rețele de organisme și organizații cu caracter politic sau obștesc la eșalon național.

Concentrarea maximă a puterii, care a caracterizat regimul comunist din România în ultima lui fază, a avut o consecință imprevizibilă. Dispariția liderului și arestarea ultimei echipe a elitei de „vîrf" (întruchipată de Comitetul Politic Executiv) au consemnat și prăbușirea regimului în mod instantaneu. ■

Mizeria morală a „moralei proletare"

„Iubirile" lui Teohari Georgescu

Adrian POP

Timp de decenii, liderii comuniști au fost zugrăviți de către propaganda oficială drept modele exemplare de moralitate. Clișeul dăruirii totale față de cauza partidului și nimbul unei morale severe, aproape spartane, alcătuiau imaginea vieții personale a diriguitorilor comuniști, destinată consumului public.

Că imaginea acreditată nu avea, îndeobște, nimic comun cu realitatea este de acum un fapt bine-cunoscut. Un exemplu elocvent în acest sens îl oferă Teohari Georgescu, membru al Biroului Politic și al Secretariatului CC al PMR, subsecretar de stat (4 noiembrie 1944 - 5 martie 1945), apoi ministru de interne (6 martie 1945 - 21 mai 1952) și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (17 mai 1950 - 27 mai 1952).

O viață licențioasă

Cu prilejul anchetei Securității ce a urmat epurării sale din funcțiile de partid și stat pe care le deținuse pînă atunci, adevăratul chip în care a înțeles „morala proletară" tipograful devenit nomenclaturist a ieșit, în nuditatea sa deconcertantă, la iveală.

Procesele–verbale ale interogatoriilor luate din a doua decadă a lunii mai pînă în prima decadă a lunii iunie 1954 sînt un adevărat pomelnic al partenerelor vieții amoroase a lui Teohari Georgescu din perioada cît a fost demnitar. Depoziția sa dezvăluie cutele unei vieți licențioase, care ar putea fi catalogată scandaloasă, dacă nu ar fi tragicomică prin derizoriul ei.

Teohari Georgescu în anii săi de glorie

Cele 30 de femei cu care Teohari Georgescu a întreținut relații sexuale în perioada cît a deținut „funcții de răspundere" s-au recrutat din cele mai largi pături și categorii sociale: funcționare MAI, cîntărețe de local sau din ansamblul artistic al armatei, manichiuriste, profesoare, o studentă, o chimistă, o moașă pe post de „femeie la copil" și o femeie de serviciu angajate la reședința lui Teohari, o funcționară la un local de lux („Clubul Miliardarilor"), soții de foști legionari, gazde ale partidului în ilegalitate, comercianți, contabili, medici stomatologi, milițieni, ofițeri din trupele de Securitate, ba chiar soția unui ministru adjunct de la Interne (Stelian Tănăsescu), soția unui director la Prezidiul Marii Adunări Naționale (Stănilă) și soția fostului guvernator al Băncii Naționale (Mosoiu). N-au fost cruțate de freneticul apetit sexual al lui Teohari nici rudele acestuia: două cumnate (o a treia fiind „victima" sa înaintea accederii sale la putere), o verișoară (pe linia soției), precum și o altă persoană de sex feminin aflată într-un grad nedefinit de rudenie (pe linia tatălui) cu Teohari.

Tabloul este cu atît mai grotesc cu cît se pare că Teohari nu alegea prea mult: iubitele sale sînt de statură mică, „potrivită", mijlocie sau înaltă, brunete, șatene sau blonde, corpolente, robuste sau cu „fizic slab".

Cele mai multe din defulările sexuale ale lui Teohari se petrec la locuințele partenerelor sale sau în cabinetul propriu de lucru de la ministerul de Interne, însă nu lipsesc nici aventurile inedite: într-un „automotor", pe calea ferată de la Timișoara la București, de exemplu.

Femeile ce acceptă să întrețină relații sexuale cu Teohari o fac, îndeobște, în virtutea unor contraservicii: eliberări din închisoare a soților închiși ca legionari, angajări și reangajări proprii sau ale rudelor și cunoscuților în

MAI, repartizări de locuințe, eliberări de pașapoarte (pentru Israel, RDG), reveniri asupra unor decizii de eliminare din partid, diverse obiecte și sume de bani.

Două din partenerele escapadelor sale amoroase se dovedesc a fi instrumentele unor combinații informative a căror miză era chiar Teohari Georgescu și ministerul-cheie pe care-l conducea: una din „iubirile" sale este Cătălina (Lina), spion sovietic rezident la Timișoara; iar prin intermediul Octaviei Froimescu, dactilografă la cabinetul său ministerial, documente aparținătoare ministerului de Interne ajung pe mîna unor șefi ai PNȚ.

Există însă și situații cînd avansurile lui Teohari sînt acceptate fără a se solicita sau a primi ceva în schimb, ceea ce sugerează că „tartorele Internelor" avea și un anume șarm personal, „cuceririle" sale nefiind datorate exclusiv poziției pe care o deținea.

Reproducem, în continuare, fragmente substanțiale — întreruperile fiind marcate cu (...) — din această depoziție (păstrată în fondurile de documente ale Arhivei SRI), pînă în prezent total inedită, ce se constituie într-o imagine-document a mizeriei morale care caracteriza viața personală a demnitarilor comuniști.

*

„Proces verbal de interogatoriu

Arestatul Teohari Georgescu, născut la 31 ianuarie 1908, în București, fiul lui Constantin și Ana, de profesie tipograf, fost ministru al Afacerilor Interne, cu ultimul domiciliu în București, str.Bitoliei nr.17.

13 mai 1954, București.

Interogatoriul a început la ora 8,00.

Interogatoriul s-a terminat la ora 14,00.

Întrebare: În interogatoriul de ieri, ai declarat că d-ta ai fost necinstit față de partid, deoarece ai ascuns viața imorală pe care o duceai și care era incompatibilă cu funcțiile de răspundere pe care le-ai avut. Arată în mod detailat despre ce este vorba.

Răspuns: Ceea ce caracterizează viața mea personală și pe care am ascuns-o partidului este aceea că eu am trăit într-o adîncă imoralitate, atît ca om, deoarece eram căsătorit, cît și ca persoană cu funcții de răspundere în conducerea de partid și a statului.

Recunosc că ceea ce este foarte grav în privința vieții mele imorale este aceea că unele din femeile cu care am avut relații sexuale le-am cunoscut în împrejurări în care acestea au venit să-mi ceară să rezolv unele cereri ale lor în privința eliberării soților sau a rudelor și în privința altor favoruri pe care eu le puteam face.

Unele dintre femeile cu care am avut relații intime au fost funcționare în MAI, deci subalterne ale mele, sau soții ale colaboratorilor și prietenilor mei.

Am avut legături sexuale cu următoarele femei, pe care le-am cunoscut în împrejurări pe care le voi arăta mai jos:

1. Pe la sfîrșitul anului 1945, într-o zi de audiență — marțea sau vinerea —, a cerut să fie primită în audiență numita Elena Popescu, pe care am primit-o. Elena Popescu mi-a arătat că soțul ei, Lascăr Popescu, a fost arestat în urma unei confuzii de nume, că este nevinovat și mi-a cerut să-l pun în libertate. (...) Cînd Elena Popescu a venit a doua oară la mine pentru a afla răspunsul, în privința eliberării soțului său, eu i-am spus că el va fi eliberat și să aibă răbdare. Cu această ocazie, eu i-am făcut Elenei Popescu unele apropouri, dîndu-i să înțeleagă că aș dori să vin la ea acasă. Ea mi-a răspuns că pot veni deoarece este singură. Am înțeles prin aceasta că Elena Popescu a înțeles intențiile mele. Fără îndoială că Elena Popescu a acceptat propunerile mele, știind că în felul acesta soțul ei va fi eliberat. Mi-a dat numărul său de telefon, stabilind că-i voi telefona atunci cînd mă voi duce la ea.

După cîteva zile — într-o seară — am telefonat Elenei Popescu și i-am spus că voi veni în acea seară la ea acasă. Elena Popescu locuia pe Splaiul Independenței, aproape de postul de pompieri Negru Vodă. Pe la orele 20,00, am plecat cu mașina de la minister, împreună cu oamenii din escortă. Mașina am lăsat-o în apropierea locuinței, iar Ratușnai Mihai (Mișa) m-a însoțit pînă la poarta locuinței. Lui Ratușnai nu i-am dat nici o explicație. Elena Popescu m-a așteptat la ușa locuinței. Am stat la Elena Popescu circa 45 minute, timp în care am avut și contactul sexual și apoi am plecat. Am mai mers la Elena Popescu acasă încă o dată sau de două ori în aceleași condiții, după care soțul său a fost eliberat. Am mai mers o dată la Elena Popescu în timp ce soțul său era în provincie, după eliberarea sa.

După eliberarea lui Lascăr Popescu, Nicolschi mi-a comunicat că acesta a fost recrutat ca informator și lucrează la Ministerul Învățămîntului Public, ca inspector de control la contabilitate.

În anul 1946, Elena Popescu a venit de mai multe ori în cabinetul meu la minister pentru a interveni în favoarea soțului ei care a fost concediat din serviciu. Eu am intervenit pentru ca Lascăr Popescu să nu fie concediat la dl Gheorghe Vasilichi, însă acesta mi-a comunicat că este legionar și eu nu am mai putut să insist. Am vorbit cu Voiculescu Gheorghe, care era ajutor de primar al Capitalei, și Lascăr Popescu a fost angajat la o întreprindere comercială a Primăriei Capitalei.

Pînă în anul 1949, Lascăr Popescu a fost concediat și din acest serviciu, iar Elena Popescu a venit din nou la mine ca să intervin pentru soțul ei, însă

eu am refuzat să mai discut cu ea despre situația soțului ei. Deoarece între timp Lascăr Popescu devenise informatorul Miliției, eu am dat dispoziții lui Jianu Marin să-i găsească un serviciu, astfel că Lascăr Popescu a fost angajat la o întreprindere comercială din București.

În anul 1949 sau 1950, Elena Popescu a venit la mine ca să intervin pentru soțul ei care fusese arestat. De data aceasta Lascăr Popescu a fost arestat preventiv împreună cu alți legionari și a fost eliberat împreună cu ceilalți, după 2–3 săptămîni.

Din anul 1946–1947, eu nu am mai avut legături sexuale cu Elena Popescu. În 1950, ea a insistat din nou de mai multe ori prin scrisori să o primesc la minister, însă eu nu i-am răspuns.

La un moment dat, Elena Popescu mi-a scris o scrisoare foarte insistentă în care arăta că are să-mi comunice ceva important și, dacă nu o primesc, se va adresa Ambasadei Sovietice. În această situație, eu am primit-o și am întrebat-o ce vrea. Ea mi-a spus că nu are nimic deosebit ci că vrea numai să mă vadă. Eu am insistat să-mi spună ce vrea și atunci Elena Popescu mi-a spus că are un copil în urma relațiilor sexuale ce le-am avut cu ea în 1946. Eu i-am răspuns că nu spune adevărul, că ea are bărbat, iar pe de altă parte pînă acuma nu mi-a spus nimic despre copil și i-am cerut ca atunci cînd vine la mine să-mi aducă o fotografie a copilului.

După un timp a venit din nou în cabinetul meu, aducîndu-mi mai multe fotografii ale copilului. Eu m-am uitat la fotografii și i-am spus că copilul — un băiat — seamănă leit cu Lascăr Popescu nu cu mine. Ea mi-a spus că seamănă și cu mine. Ea nu a mai insistat în legătură cu faptul că eu aș fi tatăl copilului. La începutul anului 1951, Elena Popescu a venit din nou la mine în cabinet și de data aceasta am avut relații sexuale cu ea.

În vara anului 1951, Elena Popescu a venit la mine și mi-a cerut să aprob eliberarea unui pașaport pentru plecarea în Israel a unui cunoscut al său, urmînd ca ea să se mute în locuința acestuia care era mai bună decît a ei. Eu i-am răspuns că nu dau această aprobare. La sfîrșitul anului 1951, Elena Popescu a venit la mine la minister și mi-a cerut s-o angajez în MAI. I-am răspuns să lase cererea pe care o făcuse la Mărculescu, șeful de cabinet, care a dat-o lui Ghișe, iar ulterior Elena Popescu a fost angajată la Dir. Contabilității din MAI, unde se găsea și în momentul cînd am fost scos din minister. Ultima dată a fost la mine cu două săptămîni înainte de a fi scos din funcția de ministru și mi-a spus că se vorbește că am să fiu scos din muncă. Eu i-am răspuns că nu trebuie să dea crezare acestor lucruri.

În perioada 1949–1950, am dat Elenei Popescu de cîteva ori sume de bani, între 400–6.000 lei. De cîte ori venea la mine, Elena Popescu și-a exprimat dorința să aibă în continuare legături sexuale cu mine. De mai multe ori, mi-a trimis fotografii ale ei care o reprezentau pe ea cînd era mai tînără și făcea acest lucru cu scopul de a mă tenta mai mult. (...) Între timp, mi-am reamintit că atunci cînd am mers pentru prima dată la locuința Elenei Popescu însoțitorului meu, Ratușnai Mihai, i-am spus că merg să stau de vorbă cu cineva, lăsînd să se înțeleagă că este problemă de serviciu. Ulterior cînd am mai mers la locuința Elenei Popescu, nu i-am mai dat lui Ratușnai nici o explicație. Mai mi-am reamintit că atunci cînd am vorbit cu gen. Nicolschi despre situația lui Lascăr Popescu i-am dat ordin ca atunci cînd este pus în libertate să-l recruteze ca informator și tot cu această ocazie i-am dat lui Nicolschi instrucțiuni ca, în general, pe viitor să folosească eliberările din lagăr pentru recrutări. Ulterior, Nicolschi mi-a comunicat că Lascăr Popescu a fost recrutat ca informator.

Menționez că afirmația mea făcută de mine că nu am avut legături sexuale decît la locuința ei nu corespunde adevărului, deoarece eu am avut cu aceasta, în anul 1946, legături sexuale și în cabinetul meu de la minister. Atunci cînd Elena Popescu mi-a cerut să dau aprobare pentru obținerea pașaportului de către acea persoană a cărei locuință vroia s-o obțină ea, la refuzul meu de a da aprobarea pentru pașaport, Elena Popescu mi-a cerut să o sprijin pentru obținerea unei locuințe. Ea a depus o cerere în acest sens la cabinet, iar eu am dat șefului de cabinet Mărculescu ordin să rezolve această cerere favorabil. Știu că Elena Popescu a primit locuința.

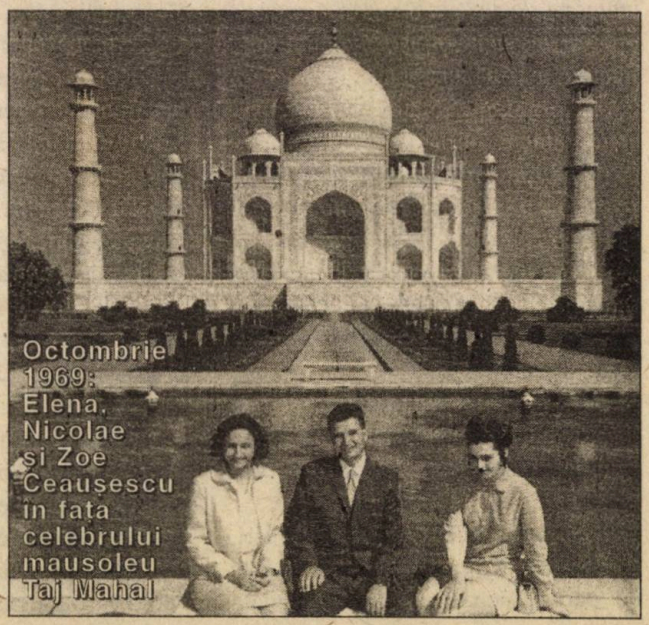

Octombrie 1969: Elena, Nicolae și Zoe Ceaușescu în fața celebrului mausoleu Taj Mahal

2. La sfîrșitul anului 1945, a cerut să fie primită în audiență numita Zizi Dîmboviceanu. Aceasta a intervenit pentru eliberarea soțului său, arestat ca legionar și internat în lagăr, spunîndu-mi că este nevinovat și bolnav. I-am răspuns că nu cunosc situația soțului ei și să revină din nou pentru a-i da răspunsul.

L-am întrebat pe gen. Nicolschi despre situația lui Dîmboviceanu, acesta mi-a spus că Dîmboviceanu este proprietar de restaurant, un om bogat, internat ca legionar. L-am întrebat dacă Dîmboviceanu a avut munci de răspundere în organizația legionară sau există pericol de a fugi dacă va fi pus în libertate. Gen. Nicolschi mi-a răspuns că nu a avut muncă de răspundere și nu este pericol de a fugi. I-am dat lui Nicolschi ordin să-l elibereze pe Dîmboviceanu. Ulterior, cînd a venit în audiență Zizi Dîmboviceanu i-am spus să aștepte, să aibă răbdare că soțul său va fi eliberat. Cu această ocazie am întrebat-o unde locuiește și dacă stă singură, dîndu-i să înțeleagă că aș vrea să vin la locuința ei pentru a avea relații sexuale cu ea. În acest scop i-am cerut numărul de telefon. Dîmboviceanu Zizi a fost de acord cu propunerea mea.

După un timp, într-o seară, i-am dat un telefon că vin. Am mers la locuința sa, în apropiere de str. Știrbei Vodă, cu mașina, însoțit de oamenii din escortă. Am oprit mașina puțin mai departe de locuință, Mihail Ratușnai însoțindu-mă pînă la poarta locuinței. La ușa locuinței mă aștepta Zizi Dîmboviceanu. Lui Ratușnai i-am spus să se reîntoarcă peste un ceas. La locuința lui Zizi Dîmboviceanu am stat o oră — o oră și jumătate, timp între care am avut relații sexuale cu ea. Am mai fost la locuința lui Zizi Dîmboviceanu după aceasta încă de 2–3 ori.

Cînd am fost a doua sau a treia oară la locuința lui Zizi Dîmboviceanu, aceasta mi-a vorbit din nou despre situația soțului ei, întrebîndu-mă de ce nu se eliberează. Eu i-am răspuns că se va elibera în curînd și să aibă răbdare.

În legătură cu acest caz, am chemat pe Nicolschi, l-am întrebat despre situația lui Dîmboviceanu și despre ceilalți ce au fost trecuți pe tabelul de eliberare, cerîndu-i să-mi explice de ce nu au fost eliberați. Acesta mi-a spus că la trierea lor lucrează o comisie restrînsă și că folosește această triere pentru întocmirea dosarelor celor internați sau a completării dosarelor respective. (...)

Din anul 1946, nu am mai văzut-o pe Zizi Dîmboviceanu decît în vara anului 1947, cînd a venit la cabinetul meu de la minister. Cu această ocazie ea mi-a spus să vin la localul lor să iau masa, deoarece acolo vin și alte persoane din guvern, însă nu-mi amintesc cine anume. În afară de această propunere făcută, Zizi Dîmboviceanu mi-a relatat o întîmplare petrecută la «Vasile Roaită», cînd împreună cu un grup de prieteni ai ei au cîntat noaptea tîrziu pe stradă, iar un milițian (ostaș) le-a făcut observație. Pe Zizi Dîmboviceanu nu am mai văzut-o după această vizită. Nu am avut relații sexuale cu ea în cabinetul meu. Am cunoscut de la Tănăsescu că Zizi a fost cîntăreață. (...)".

*

„Proces verbal de interogatoriu

20 mai 1954, București.

Interogatoriul a început la ora 8.00.

Interogatoriul s-a terminat la ora 14.00.

Întrebare: În interogatoriul din ziua de 13 mai a.c., ai declarat că ai fost necinstit față de partid, ascunzînd viața imorală pe care ai trăit-o. Arată în continuare fapte în această privință.

Răspuns: Arăt în continuare faptele imorale ce le-am săvîrșit, ascunzîndu-le în fața partidului. În afară de femeile arătate în interogatoriul anterior, am mai avut legături extraconjugale cu următoarele femei, în împrejurările pe care le voi arăta mai jos:

Pe marginea... piscinei: Elena, Nicolae și Zoe Ceaușescu

3. La sfîrșitul anului 1945, a venit în audiență la cabinetul meu din minister o femeie al cărui nume nu-l reținem, care a intervenit pentru soțul ei, legionar arestat și internat în lagăr. Eu i-am spus că nu cunosc situația soțului ei și să aștepte. L-am chemat pe generalul Nicolschi la mine și l-am întrebat care este situația acelui legionar, spunîndu-i că soția sa a venit la mine.

Generalul Nicolschi mi-a spus că cunoaște situația lui și de asemenea situația ei care are un debit CAM și că acesta poate fi eliberat. I-am dat ordin generalului Nicolschi să-l elibereze pe acel legionar. Am chemat femeia, care se găsea în cabinetul alăturat (camera de așteptare), și i-am spus să aștepte deoarece soțul său va fi eliberat. Femeia a insistat ca soțul ei să fie eliberat mai repede deoarece este nervoasă, adică în sensul că duce lipsă de bărbat.

Profitînd de această împrejurare am avut relații sexuale cu această femeie. După această dată eu nu am mai văzut această femeie și nu am cunoscut care a fost situația soțului ei anterior.

În afară de faptul că această femeie are un debit de tutun, nu am cunoscut despre ea nimic altceva. Era de statură mijlocie, brunetă, fizic slab. Menționez că relațiile sexuale le-am avut cu

această femeie în cabinetul meu de lucru de la minister.

4. La sfîrșitul anului 1945, fostul președinte al Consiliului de Miniștri mi-a cerut să-i arăt care este situația unui legionar internat, cu numele de Popescu.

M-am interesat la generalul Nicolschi despre situația acestuia și i-am răspuns fostului președinte că Popescu nu poate fi eliberat deoarece a fost arestat pentru activitate legionară, desfășurată în ultima vreme. Am dat această explicație fostului președinte, deoarece Popescu intra în categoria acelor legionari care, datorită funcțiilor ce le-au avut în organizația legionară, urmau să rămînă arestați și după desființarea lagărelor.

Fostul președinte mi-a spus că el cunoaște că situația lui Popescu nu este așa, deoarece acesta nu a desfășurat activitate recentă și că el va insista. Cu această ocazie mi-a cerut să primesc pe soția acestui Popescu, deoarece vine toată ziua la dumnealui și să-i spun eu ca să aibă răbdare căci situația soțului va fi rezolvată.

Am primit pe soția lui Popescu, al cărui nume nu-l reținu, și i-am spus să aștepte, să aibă răbdare, deoarece el este vinovat. Ulterior, după circa 1–2 săptămîni, această femeie a mai venit la mine și i-am dat același răspuns ca prima oară. După un timp, în urma insistențelor fostului președinte s-a hotărît ca să i se dea drumul însă să fie supravegheat și dacă se observă cea mai mică încercare din partea lui Popescu de a-și începe activitatea legionară să fie arestat. Fostul președinte mi-a cerut din nou să o primesc pe soția lui Popescu și să-i spun că soțul ei va fi eliberat. Ulterior, a fost soția lui Popescu la mine, eu spunîndu-i că soțul ei va fi eliberat. Ea a insistat ca să-i spun cînd se va elibera, la care i-am răspuns că nu știu și i-am cerut să-mi dea adresa deoarece voi trece pe la ea să-i spun cînd soțul ei se va elibera.

Într-o seară, după cîteva zile, am plecat la locuința ei, situată în Parcul Jianu, în adîncimea acestui cartier, fiind însoțit de oamenii din escortă, Mihail Ratușnai, Voicu, Pruteanu, am oprit mașina la o distanță de circa 100 metri de la locuința acesteia și am mers condus de Mihail Ratușnai pînă la poarta locuinței acestei femei. Locuința soției lui Popescu era la parter, singură în curte. În ușa locuinței mă aștepta soția lui Popescu și am intrat în cameră împreună cu ea, iar Ratușnai m-a așteptat în fața casei.

Soția lui Popescu mi-a spus că în locuință se găsește o rudă a sa, aceasta

Scornicești, 28.I.1978: familia Ceaușescu își sărbătorește „șeful", în casa părintească

spunîndu-mi după ce eu m-am apropiat de dînsa. După 10–15 minute, fără să am relații cu această femeie am părăsit locuința ei. După aproximativ o săptămînă această femeie a venit la cabinetul meu din minister, ca să se intereseze din nou de eliberarea soțului ei, iar eu i-am răspuns să aștepte deoarece soțul ei se va elibera.

Cu această ocazie am avut relații sexuale cu această femeie în cabinetul meu. După această dată nu am mai văzut această femeie.

Am cunoscut despre soțul ei, Popescu, că a fost un timp la «Incop», într-o funcție de răspundere. Am dat ordinul generalului Nicolschi de a pune în libertate pe Popescu. Această femeie era de statură înaltă, blondă, și robustă, originară din Deva.

5. La sfîrșitul anului 1945, începutul anului 1946, a venit în audiență la cabinetul meu de la minister o studentă cu numele de Andreescu, intervenind pentru verișoara sa condamnată pentru activitate legionară. Aceasta mi-a spus că verișoara ei a fost condamnată fără să fie vinovată. Eu i-am spus că nu cunosc care este situația verișoarei ei, însă dacă e condamnată înseamnă că a fost vinovată.

I-am cerut situația acestei femei condamnate generalului Nicolschi, care mi-a comunicat că femeia, pentru care intervenise Andreescu, a fost condamnată pentru activitate legionară.

Ulterior, cînd a venit Andreescu la cabinetul meu i-am spus să nu se mai intereseze de verișoara ei, deoarece a fost condamnată fiind vinovată. Am întrebat-o cu această ocazie unde locuiește, iar atunci cînd aceasta mi-a răspuns că locuiește singură i-am dat să înțeleagă că vreau să vin la ea. În acest scop i-am cerut și numărul de telefon. Ea a fost de acord cu propunerea făcută de mine.

Într-o seară, am plecat spre locuința ei, situată într-un bloc pe Bd. 6 Martie, vis-a-vis de Facultatea de Drept.

Am mers cu mașina pînă în fața blocului, iar la etajul II sau III am fost însoțit de Mihail Ratușnai. În locuință am găsit pe studenta Andreescu, unde am stat aproximativ una oră, timp între care am avut relații sexuale cu aceasta. Ulterior am mai fost la aceasta o dată sau de două ori, tot la locuința acesteia,

unde am fost în același mod ca și prima oară și am avut relații sexuale cu ea.

De la această dată, din primăvara anului 1946, nu am mai văzut-o.

Studenta Andreescu era în vîrstă de 20–22 ani, statură mică, șatenă, corpolentă; apartamentul pe care-l ocupa era format dintr-o cameră și un antreu și mi-a spus că stă singură. Nu-mi amintesc la ce facultate învăța.

6. În vara anului 1945, am cunoscut la Timișoara, cu ocazia unei conferințe de partid, pe o stenografă a comitetului regional — al cărui nume nu-l reține — cu care am călătorit la înapoierea mea în automotor. Aceasta a venit la București pentru a duce materialele stenografiate. În automotor, de la Timișoara la București, am avut relații sexuale cu această stenografă. Am întîlnit ulterior pe această stenografă, în anul 1948–1949, la sediul CC.

Am întrebat-o cu această ocazie dacă lucrează la București, ea răspunzîndu-mi că lucrează în Capitală.

Din vara anului 1945 nu am mai avut relații sexuale cu această femeie. Această femeie este de statură potrivită, brunetă și cu fizicul slab.

7. În vara anului 1945, a venit la cabinetul meu o femeie originară din Brașov (Or. Stalin), de naționalitate germană — nu reține numele acestei femei. Aceasta mi-a spus că deși este exceptată de a fi trimisă în URSS, totuși îi este teamă că va fi trimisă. I-am răspuns că nu trebuie să aibă teamă, deoarece sînt trimiși acei care sînt prevăzuți în categoriile respective.

I-am propus să am relații sexuale cu ea, ea fiind de acord. A mai venit ulterior în toamna lui 1945 și primăvara anului 1946, cînd am avut de asemenea relații sexuale în cabinetul meu din minister. Această femeie venea în București în legătură cu serviciul său, fiind funcționară la o întreprindere din Or. Stalin. Am mai văzut această femeie în anul 1948–1949, cînd mă găseam cu mașina pe șos. or. Stalin–Sibiu. Femeia se găsea într-un autocamion cu excursioniști și numai am zărit-o din mersul mașinii. Era funcționară la o întreprindere din Or. Stalin, în etate de circa 35–37 ani, blondă, corpolentă, necăsătorită. Nu am mai văzut-o din anul 1948–1949.

Ceaușeștii între ei și foarte mulțumiți de ei înșiși

8. În toamna 1945, am întîlnit în orașul Cîmpulung–Muscel, la o conferință administrativă, o persoană cu numele de Valimarescu. Discutînd cu aceasta unele probleme legate de învățămînt am aflat de la ea că va veni în București. Deoarece această femeie mi-a plăcut, i-am spus că atunci cînd vine la București să vină și pe la mine la minister. După un timp, aceasta a venit la mine la cabinet, cînd am avut relații sexuale cu ea. A mai venit ulterior în cursul anului 1946, o dată sau de două ori la cabinet, cînd de asemenea am avut relații sexuale cu ea. În primăvara anului 1947, a fost din nou. De data aceasta nu am mai avut relații sexuale cu ea. De la acea dată nu am mai văzut-o.

Cunosc despre această femeie că era profesoară la liceul de fete din Cîmpulung–Muscel, în vîrstă de 32–35 ani, șatenă, de statură potrivită, necăsătorită. Acestei femei nu i-am făcut nici un serviciu și nici ea nu mi-a cerut.

9. În primăvara anului 1951, a venit în audiență la cabinetul meu de la ministerul numita Blanka Pecherman, soția unui medic dentist. Despre această femeie mi-a vorbit scriitorul Mihail Sadoveanu, rugîndu-mă să o primesc în audiență. Cînd am primit-o în audiență, Blanka Pecherman a intervenit pentru ca fratele ei, care primise pașaportul de plecare în Israel, să fie programat mai repede pentru plecare. Eu i-am spus că nu cunosc care este situația fratelui ei și să revină în altă zi. M-am interesat la Jianu Marin despre situația fratelui acesteia, care mi-a comunicat că fratele lui Pecherman este programat și va pleca. După un timp, cînd a venit în audiență Blanka Pecherman, i-am spus că fratele ei va pleca, deoarece este programat. Cu această ocazie i-am propus să aibă relații sexuale cu mine și ea a acceptat propunerea mea. În urma acestui fapt am avut relații sexuale cu ea.

În vara anului 1951, Blanka Pecherman a venit din nou la mine la cabinet, avînd din nou relații sexuale cu ea. Înainte de plecare, Blanka Pecherman mi-a spus că vrea să plece în Israel. Eu i-am răspuns că: „poți pleca, eu nu te reține", ea mi-a răspuns că a făcut cerere pentru plecare și i-a fost respinsă. Atunci eu am întrebat-o ce vrea, la care mi-a răspuns că vrea să-i aprob cererea de plecare în Israel. Eu i-am răspuns că nu pot face acest lucru, indiferent cine îmi cere asemenea favoruri. În continuare, Blanka Pecherman mi-a spus că sînt unii care pleacă din aceleași categorii, la care i-am cerut concret persoanele care pleacă și nu au dreptul de a pleca. Ea, în legătură cu această situație a mea, nu mi-a răspuns nimic. Tot cu această ocazie, în urma discuțiilor purtate în

legătură cu plecarea ei în Israel și văzînd că eu nu-i aprob această plecare, m-a rugat să angajez pe soțul ei, care este un bun (dentist) stomatolog, la MAI.

Am sfătuit-o ca soțul ei să facă cerere și să o înainteze la minister. Ea a scos atunci din poșetă o cerere scrisă și mi-a cerut ca să pun eu rezoluția de angajare a soțului ei. I-am răspuns că nu mă ocup de angajări, să înainteze cererea la minister și dacă într-adevăr soțul ei este un medic bun va fi angajat. Nu cunosc ce a făcut Blanka Pecherman după aceasta, adică dacă a înaintat acea cerere la minister.

Menționez că, după ce am avut prima oară relații sexuale cu Blanka Pecherman, aceasta mi-a dat numărul ei de telefon, pentru a putea stabili cînd să vină la mine.

Deoarece cînd am telefonat mi-au răspuns persoane străine nu am folosit acest telefon, chemînd-o de mai multe ori la cabinetul meu prin șeful de cabinet, Mărculescu.

Într-o zi, cînd am vrut să-i telefonez, negăsind notița unde am scris numărul ei de telefon, am căutat în cartea de telefon numele de Pecherman și cînd am telefonat la numărul găsit mi-a răspuns o voce străină. Eu am închis telefonul și am cerut lui Mărculescu să o cheme.

Cînd a venit din nou la cabinet i-am spus că i-am telefonat și că mi-a răspuns o voce străină. Ea mi-a spus că nu este telefonul ei acela ci al cumnatului ei. Mi-a dat din nou numărul telefonului, însă am continuat să o chem.

Nu am discutat cu Mărculescu despre cererile pe care Blanka Pecherman mi le-a făcut și nu știu ce a știut el în legătură cu venirea lui Blanka Pecherman la cabinet. Din toamna anului 1951, nu am mai văzut pe Blanka Pecherman.

10. În vara anului 1951, a venit la cabinetul meu într-o zi de audiență numita Margareta Modiga, însoțită de o femeie în vîrstă — rudă a sa. Menționez că Margareta Modiga și femeia care a însoțit-o sînt rude ale mele pe care nu le-am cunoscut. (Rude după tatăl meu). Acestea mi-au cerut sfatul în legătură cu situația locuinței pe care o ocupau împreună cu altă persoană și care refuza să contribuie la cheltuielile de întreținere a locuinței, suportînd în felul acesta cheltuielile numai cele două rude ale mele. M-au întrebat de asemenea dacă locuința pe care o ocupau — proprietatea lor — nu va fi supusă unei eventuale exproprieri. Eu le-am sfătuit, în legătură cu persoana care refuză să plătească partea de întreținere a locuinței, să se adreseze Administrației Financiare. Le-am arătat că în ceea ce privește teama lor ca locuința lor să nu fie expropriată le-am spus că locuințele mici nu au fost și nu vor fi expropriate, ci numai imobilele mari. La plecare i-am spus lui Margareta Modiga să vină la mine. Cînd a venit, în timpul discuției pe care am avut-o cu ea, i-am propus să am relații sexuale cu ea. Ea nu a fost de acord. Cu această ocazie i-am cerut numărul ei de telefon pe care mi l-a dat. După un timp am chemat-o la minister și i-am propus din nou să avem relații sexuale, ea fiind de acord cu propunerea mea. Am avut cu aceasta relații sexuale în cabinetul meu.

În toamna anului 1951, Margareta Modiga a venit la cabinetul meu și mi-a spus că a fost licențiată din serviciul pe care îl avea în cadrul Ministerului Comerțului Interior. Eu i-am spus că se vede că sînt motive de ea a fost scoasă din serviciu. Ea mi-a răspuns că nu au fost alte motive pentru scoaterea ei din serviciu decît acela că în ședințele în cadrul serviciului ei a ridicat probleme care nu au fost pe placul șefului ei. I-am spus să facă o cerere pentru a o putea trimite eu la Ministerul Comerțului Interior. A făcut cererea pe care mi-a înaintat-o mie. Am telefonat — după aceea — ministrului și i-am spus să vadă ce este cu funcționara a cărei cerere o trimit și să-mi comunice răspunsul. După cîteva zile, ministrul mi-a telefonat că Margareta Modiga este una din funcționarele bune ale ministerului, însă este rea de gură și că a dat ordin să fie reprimită. Am cunoscut ulterior de la Margareta Modiga că a fost reprimită în serviciu.

În primăvara anului 1952, Margareta Modiga a venit la cabinetul meu și mi-a spus că soțul ei, Modiga, contabil la o instituție pe care nu o reține, a fost dat afară fiind acuzat că a fost legionar. Eu i-am răspuns că dacă într-adevăr a fost legionar nu putea să fie ținut în serviciu. Ea mi-a răspuns că nu a fost și eu pot verifica acest lucru, rugîndu-mă că în caz că Modiga nu a fost legionar să-l angajez în Ministerul de Interne. I-am cerut ca Modiga să facă o cerere pentru angajare, cerere pe care am dat-o generalului Ivanovici, cerîndu-i să o verifice și să-mi comunice rezultatul.

După un timp, generalul Ivanovici mi-a prezentat verbal situația lui Modiga, spunîndu-mi că pe baza referatului instituției în care a lucrat Modiga rezultă că acesta a fost legionar. Eu i-am spus că cunosc referatul instituției unde a lucrat Modiga însă el să ceară ca Securitatea să verifice situația lui Modiga pentru a cunoaște adevărul.

După circa 1–2 săptămîni, mi-a prezentat un referat, spunîndu-mi că Modiga nu a fost legionar, că acest fapt rezultă în urma verificărilor făcute de Securitate și că Direcția de Cadre propune că Modiga poate fi angajat. Am dat ordin lui Ivanovici ca Modiga să fie angajat la Direcția Contabilității.

Am dat ulterior dispoziții lui Mureșanu, ministru adjunct, să pregătească scoaterea lui Ștefan Georgescu (Fănică) și încadrarea lui Modiga ca subdirector la Direcția Contabilității, lucru care s-a făcut.

Nicu Ceaușescu, „prințișorul", în brațele mamei

Din vara anului 1951 și pînă în mai 1952, Margareta Modiga a fost de mai multe ori la cabinetul meu, cînd am avut relații sexuale cu ea. De multe ori i-am telefonat eu, stabilind cînd să vină, alteori am chemat-o prin șeful de cabinet, Mărculescu.

În această perioadă i-am dat lui Margareta un ceas de mînă și o stofă de rochie, pe care le-am luat de la Babenco Simion de la CC, i-am dat de asemenea o dată 4–5.000 lei. (...)".

*

„Proces verbal de interogatoriu

25 mai 1954, București.

Interogatoriul a început la ora 8,10.

Interogatoriul s-a terminat la ora 14,00.

Întrebare: În interogatoriile anterioare, ai vorbit despre 10 femei, cu care ai avut relații extraconjugale, trăind o viață imorală, pe care ai ascuns-o partidului. Continuă cu relatările asupra acestei vieți imorale.

Răspuns: În afară de cele ce am declarat pînă acum despre legăturile mele extraconjugale pe care le-am avut cu diferite femei, în prezentul interogatoriu mai declar următoarele:

11. În vara anului 1946, în locuința sorei mele, Atena Mihăilescu, am cunoscut pe numita Ciorăscu Elena, chimistă la Ministerul Comunicațiilor. În timpul discuției pe care am avut-o cu aceasta — cu ocazia căsătoriei dintre nepoata mea, Raluca Mihăilescu, și Ciorăscu Adrian, cumnatul lui Elena Ciorăscu — i-am spus acesteia (Elenei Ciorăscu) să vină la mine la minister.

După un timp, Elena Ciorăscu a venit la cabinetul meu, cînd am avut relații sexuale cu ea. Cu această ocazie mi-a dat telefonul de la serviciul ei pentru a putea vorbi și stabili cînd să vină la mine. Pînă în primăvara anului 1947 aceasta a venit de mai multe ori la cabinetul meu, cînd am avut relații sexuale cu ea.

Din primăvara anului 1947 nu am mai chemat pe Elena Ciorăscu la mine.

La sfîrșitul anului 1949 – începutul anului 1950, Elena Ciorăscu a venit la cabinetul meu cerîndu-mi să o sprijin pentru a-și găsi o locuință în locul locuinței pe care o considera necorespunzătoare. I-am spus să facă cerere și să o predea lui Mărculescu, dîndu-i indicație acestuia să o rezolve favorabil. În vara anului 1951, am aflat că această cerere a fost rezolvată.

În cursul anului 1946, cînd am avut relații cu aceasta, i-am dat de circa două ori sume de bani, în urma cererii făcute de ea.

Menționez că în anul 1947, avînd nevoie de un șef de cabinet, i-am spus lui Jianu Marin, care era pe vremea aceea și instructor de partid, să ceară de la Organizația de partid București un membru de partid pentru funcția de șef de cabinet.

După un timp, Jianu Marin mi-a adus la cunoștință că a primit de la Organizația de București pe Adrian Ciorăscu pentru funcția de șef de cabinet. Eu i-am răspuns lui Jianu că nu am nevoie de un medic la cabinet (Ciorăscu era de profesie medic chirurg). Jianu mi-a cerut aprobarea pentru a-l încadra în poliție. I-am dat aprobarea pentru această numire iar ulterior Adrian Ciorăscu a fost numit de mine în funcția de director al Miliției Judiciare, iar în anul 1951 a fost scos din cadrul Miliției pe baza materialului compromițător care îl arăta că a fost legionar. Declar că numirea lui Ciorăscu în funcția de director al Miliției Judiciare a fost determinată și de faptul că Adrian Ciorăscu era căsătorit cu nepoata mea, deci era una din rudele mele — nepot. De altfel, atunci cînd a fost vorba ca Ciorăscu Adrian să fie scos din Miliție nepoata mea, Raluca, a intervenit la mine pentru a nu fi scos.

12. În primăvara anului 1945, am fost la locuința lui Vasi Elena, soția lui Vasi Vasile, pe care i-am cunoscut în anul 1937 și a cărei locuință am folosit-o în perioada octombrie 1940–aprilie 1941. Cu ocazia acestei vizite din 1945, am avut legături sexuale cu Vasi Elena.

Am mai fost în decursul anului 1945 la locuința ei, cînd de asemenea am avut relații sexuale cu ea.

Din toamna anului 1945, am întrerupt relațiile sexuale cu ea. Menționez că am fost de două ori cu Elena Vasi într-o locuință a unei cunoscute de a ei, situată în apropiere de Foișorul de Foc.

În anul 1946, Elena Vasi îmbolnăvindu-se de tuberculoză, am intervenit ca să fie primită la Sanatoriul CC în apropiere de orașul Brașov (Or. Stalin).

În anul 1947, după ieșirea ei din Sanatoriu, am ajutat pe Elena Vasi de mai multe ori cu sume de bani, procurîndu-i și unele medicamente. În perioada în care ea era bolnavă a venit de două ori

la mine la minister, rugîndu-mă să-i procur unele medicamente ce nu se găseau în țară. Am vorbit cu dr. Kaplan, cerîndu-i să o consulte pe Vasi Elena și să o ajute cu medicamente însă aceasta mi-a spus că deoarece boala este înaintată nu se mai poate face nimic. În 1948, Elena Vasi a decedat. Soțul lui Elena Vasi a făcut parte din poliție, după 1944, și miliție cu gradul de maior. Acesta a venit în cabinet la mine, în perioada 1946–1947, pentru a-mi cere să o ajut pe soția sa. Consider că relațiile sexuale pe care le-am avut cu Vasi Elena, care, împreună cu soțul ei, Vasi Vasile, erau amîndoi oameni cinstiți și care au pus la dispoziția partidului locuința lor în perioada 1937–1944, a fost din partea mea o purtare necinstită și de înșelare a încrederii pe care mi-a acordat-o Vasi Vasile, ca unui conducător cinstit al partidului.

13. În vara anului 1951, Ana Pauker mi-a dat un telefon și mi-a spus că medicii de la sanatoriul unde se găsea internat Stelian Tănăsescu, ministru adjunct în Ministerul de Interne (internat la un sanatoriu din Moscova), consideră că dacă ar fi posibilă venirea soției și a copilului la el ar influența în bine asupra sănătății sale. Ana Pauker mi-a spus că acest lucru a comunicat Ambasada Română de la Moscova, întrebîndu-mă dacă poate pleca. Eu i-am răspuns că părerea mea este că soția lui Tănăsescu poate pleca. După cîteva zile de la această discuție cu Ana Pauker, Mărculescu, șeful meu de cabinet, mi-a spus că Tănăsescu Clara i-a telefonat cerîndu-i să o primesc. Nu-mi amintesc dacă în aceeași sau a doua zi am primit la cabinetul meu din minister pe Tănăsescu Clara. Aceasta mi-a spus că a venit să-mi ceară sfatul în legătură cu faptul că a fost anunțată să se pregătească pentru a pleca la Moscova, împreună cu copilul. Mi-a spus că ea crede că va fi greu să plece împreună cu copilul deoarece este prea mic și îi este teamă să nu se îmbolnăvească pe drum. Eu i-am spus că părerea mea este să plece totuși cu copilul deoarece aceasta va însemna și mai mult pentru Tănăsescu. Ea mi-a arătat din nou că îi este teamă să plece cu copilul, după care am fost de acord, spunîndu-i că va duce eventual altădată și copilul. După întoarcerea de la Moscova, Clara Tănăsescu a cerut din nou să vină la mine pentru a-mi spune cum a găsit pe Tănăsescu. După discuția pe care am avut-o cu Clara i-am propus să am relații sexuale cu ea, ea fiind de acord. Am avut relații sexuale cu Clara în cabinetul meu de la minister.

Mare amator de romanțe, Ceaușescu nu ezita, la zile mari, să acompanieze lăutarii

După un timp, Clara Tănăsescu a venit din nou la mine, cînd am avut din nou relații sexuale cu ea. Cu această ocazie, Clara mi-a vorbit despre un medic, spunîndu-mi că este un medic bun, cerîndu-mi să intervin eu ca să fie angajat în Ministerul Sănătății. Am notat numele acestui medic pe o bucată de hîrtie, spunîndu-i că o să mă interesez în sensul satisfacerii cererii ei. Nu-mi amintesc la cît timp după prima ei plecare la Moscova, Clara Tănăsescu a plecat a doua oară. Despre cea de a doua plecare a ei m-a informat ea spunîndu-mi că i-a comunicat acest lucru de la Ministerul de Externe.

După cea de a doua întoarcere de la Moscova, cînd Clara Tănăsescu a venit din nou la cabinetul meu de la minister, aceasta mi-a vorbit din nou de medicul al cărui nume nu mi-l amintesc, cerîndu-mi să intervin în favoarea acestuia. Eu i-am spus că am să văd din nou ce este cu acest medic, însă adevărul era că eu am rupt notița unde însemnasem numele medicului.

După această vizită, cu ocazia căreia Clara Tănăsescu îmi ceruse să intervin pentru a doua oară în favoarea unui cunoscut medic al ei, i-am spus lui Mărculescu că dacă Clara Tănăsescu mai dă telefon și cere să vorbească cu mine să-i comunice că eu sînt ocupat și să stea el de vorbă cu ea, deoarece eu nu o s-o mai primesc. Nu i-am dat nici o explicație lui Mărculescu în legătură cu acest fapt.

În toamna anului 1951, după prima și a doua plecare la Moscova, aceasta mi-a dat mai multe telefoane, întrebîndu-mă dacă cunosc ceva în legătură cu starea sănătății lui Tănăsescu. Eu i-am spus ce am cunoscut în legătură cu starea sănătății lui Tănăsescu. Am cunoscut de la ea că știa starea sănătății lui Tănăsescu, nu-mi amintesc în ce lună de la ministrul Priznea și Bârlădeanu.

Cu ocazia primei plecări am dat dispoziții lui Mărculescu să se intereseze de plecarea avionului și procurarea de bilet cu banii ministerului, lucru pe care Mărculescu l-a făcut.

La una din vizitele pe care Clara Tănăsescu mi le-a făcut la minister, aceasta mi-a spus că o duce greu mate-

rialicește, cerîndu-mi să o ajut; i-am spus lui Ghișe să stea de vorbă cu ea și să vadă ce anume are nevoie. Ghișe mi-a comunicat ulterior că i-a dat Clarei suma de 30.000 sau 40.000 lei.

14. În vara anului 1946, am participat la Breaza la o serbare dată cu ocazia sfîrșitului cursului primei promoții de educatori politici din armată.

La reîntoarcerea de la Breaza spre București, aproximativ la 20–25 km de București, am întîlnit o mașină care era în pană. Eu mă găseam în mașină cu ministrul de război, Vasiliu Rășcanu. Mașina care era în pană era a Ministerului Forțelor Armate și ocupanții ei erau o parte din ansamblul armatei, care participase la Breaza, femei și bărbați. Vasiliu Rășcanu mi-a spus să luăm cu mașina cu noi spre București o parte din persoanele care se găseau în mașina pe care o întîlnisem. Am fost de acord și am luat în mașină 2–3 femei. Pe drum am intrat în discuție cu una din aceste femei, cu o tînără de 25–27 ani. Cu această ocazie am invitat pe această femeie să vină la mine la minister. După un timp aceasta a venit la mine la minister, cu care ocazie am avut relații sexuale cu ea. A mai venit ulterior încă de două ori. Ultima oară nu am avut relații sexuale cu ea și i-am spus că e bine să întrerupem aceste relații. Ea mi-a spus că ar dori să mai vină însă eu am insistat să nu mai vină. De atunci nu am mai văzut această femeie. Nu-mi reamintesc numele acesteia, însă am cunoscut că era cîntăreață la ansamblul armatei. Cînd am întîlnit-o prima oară era îmbrăcată în uniformă. Era de statură mică, fizic slab, brunetă, necăsătorită. Nu mi-a cerut și nici nu i-am făcut vreun serviciu.

15. În primăvara anului 1950, într-o zi cînd a venit la mine Simion, maior din Direcția de Cercetări, care venise să mă bărbierească, i-am cerut acestuia să-mi trimită o manichiuristă.

După un timp a venit la mine la cabinet, trimisă de Simion, o manichiuristă cu numele de Elena, șefa unei cooperative de frizerie. După ce aceasta a venit de mai multe ori la mine i-am propus să am relații sexuale cu ea, lucru la care a fost de acord. Am avut relații sexuale cu aceasta la mine în cabinet.

Pînă în toamna anului 1950, aceasta a fost de mai multe ori la mine, cînd am avut relații sexuale cu ea. De la această dată, adică din toamna anului 1950, această manichiuristă a fost la mine fără să mai am relații sexuale cu ea. Nu am mai avut relații sexuale cu aceasta și nu am mai chemat-o ulterior, în urma unei discuții, cînd aceasta mi-a spus că soțul ei este gelos, deoarece se duce în fiecare seară tîrziu acasă. Ea mi-a arătat că i-a explicat acestuia că are ședințe și că face parte dintr-un ansamblu al Uniunii, însă soțul ei cere ca ea să vină devreme.

În vara anului 1951, această femeie a revenit la mine la cabinet spunîndu-mi că Miliția Economică a închis cooperativa unde ea era conducătoare, în urma unui denunț în care fostul patron al localului de frizerie (...) arăta că la cooperativă s-au comis nereguli. I-am spus că o să mă interesez de această chestiune, întrebînd-o dacă într-adevăr nu au comis unele nereguli care a determinat ca Miliția să închidă această cooperativă. Ea mi-a răspuns că nu au comis nici un abuz. Am vorbit cu Jianu Marin, cerîndu-i să se intereseze și să-mi comunice ce este cu închiderea cooperativei de către Miliție. Jianu Marin mi-a comunicat căci cunoștea aceasta deoarece a intervenit și Confederația. Mi-a spus că în denunț se arăta că cooperativa și-a procurat unele materiale de la persoane particulare. I-am spus lui Jianu Marin să facă cercetări, pentru a vedea care este adevărul, însă să fie atent ca să nu se ia măsuri de închidere a cooperativei numai pe baza unui denunț. Nu am mai primit ulterior de la Jianu raport în legătură cu această anchetă. Pe manichiurista Elena nu am mai văzut-o din vara anului 1951. (...)".

7.I.1979: o aniversare în Palatul din Bd. Primăverii și trei generații — Elena Ceaușescu încadrată de mama sa și de Zoe

*

„Proces verbal de interogatoriu

26 mai 1954, București.

Interogatoriul a început la ora 10,00.

Interogatoriul s-a terminat la ora 14,00.

Întrebare: Dînd declarații despre viața d-tale imorală, pe care ai ascuns-o în mod necinstit partidului, ai vorbit pînă acum despre 15 femei cu care ai avut relații extraconjugale. Continuă cu declarațiile.

Răspuns: Arăt mai departe viața imorală pe care am dus-o și pe care am ascuns-o necinstit partidului. Arăt împrejurările în care am cunoscut femeile despre care voi vorbi:

16. În vara anului 1945, a venit în audiență, la cabinetul meu de la minister, numita Burstein Coca. Aceasta mi-a vorbit despre viața grea pe care a dus-o

în timpul războiului, cerîndu-mi s-o sprijin pentru a găsi un serviciu. I-am spus să facă un memoriu şi să-l lase la şeful meu de cabinet, Tănăsescu, căruia eu i-am spus s-o înainteze la Direcţia Cadrelor. Nu-mi amintesc la cîte zile după aceasta Coca Burstein a venit din nou la cabinetul meu, pentru a se interesa de rezultatul memoriului ei. Cu această ocazie, am avut cu aceasta relaţii sexuale în cabinetul meu.

Gata de bal: Zoe şi Elena Ceauşescu

Am cunoscut ulterior de la Tănăsescu că Coca Burstein a fost încadrată în Dir. Ad-tivă a Siguranţei, aceasta după ce în prealabil am dat ordin lui Tănăsescu să o încadreze pe Burstein într-un post ca funcţionară în minister. Nu am mai văzut-o pe Burstein Coca decît în anul 1949, cînd aceasta a revenit la cabinetul meu pentru a-mi cere sprijinul, deoarece comisia de verificare a membrilor de partid din minister — al cărui preşedinte era Ivanovici — a propus scoaterea ei din partid pentru lipsă de activitate. Burstein mi-a spus că ea a lipsit un timp îndelungat de la şedinţele organizaţiei de partid, deoarece a fost bolnavă. Eu i-am spus că nu cunosc situaţia ei, însă am să mă interesez. După intervenţia lui Burstein la mine, am cerut lui Ivanovici să-mi trimită mai multe dosare ale membrilor de partid verificaţi de comisie, spunîndu-i să-mi trimită printre aceste dosare şi dosarul lui Burstein Coca. Am primit dosarele, printre care şi dosarul lui Burstein. După ce am cunoscut conţinutul dosarului, l-am chemat pe Ivanovici la mine şi l-am întrebat dacă aceasta a fost directiva pe care a primit-o din partea Comisiei Centrale de Verificare, de a propune scoaterea din partid a acelora care au lipsit timp îndelungat de la şedinţe. Generalul Ivanovici mi-a răspuns că în cadrul lui Burstein s-a dat o hotărîre greşită. Eu i-am cerut să ia dosarul lui Burstein Coca şi încă un dosar pe care-l cunoscusem, al unui membru de partid din minister, şi să meargă cu aceşte două dosare la Comisia Centrală pentru a verifica dacă în cele două cazuri s-au aplicat directivele Comisiei Centrale.

După un timp, Ivanovici mi-a comunicat că a revenit asupra hotărîrii de excludere din partid a lui Burstein Coca. Eu nu l-am întrebat dacă a fost la Comisia Centrală aşa cum l-am sfătuit. Declar că atunci cînd am vorbit cu Ivanovici, în legătură cu excluderea lui Burstein Coca din partid, i-am spus că părerea mea este că greşit a fost rezolvată situaţia ei, adică faptul că a fost exclusă, deoarece lipsa de activitate se datoreşte faptului că Burstein Coca a fost suferindă.

În toamna anului 1951, Burstein Coca a venit din nou la mine, spunîndu-mi că unele persoane din Direcţia unde ea era funcţionară îi făceau mizerie, în sensul că este criticată fără motive. Cu această ocazie, mi-a mai spus că în Securitate, respectiv în Dir. Ad-tivă, se găsesc unii oameni cu trecut dubios. Eu i-am spus să scrie toate cele ce mi-a relatat verbal şi să-mi trimită mie, prin Mărculescu. După aceasta am vorbit cu generalul Pintilie, spunîndu-i cele ce am cunoscut de la Burstein Coca. I-am arătat cu această ocazie generalului Pintilie că Burstein aduce unele fapte cu privire la unii funcţionari cu munci de răspundere în Dir. Ad-tivă a Securităţii, între care şi despre Jurim, directorul Administraţiei Securităţii. Generalul Pintilie mi-a răspuns foarte supărat cu Burstein Coca este o intrigantă şi mahalagioaică şi nu este adevărat cele ce spune ea.

În 1952 — martie–aprilie —, Burstein Coca a venit din nou la mine, spunîndu-mi că este dată afară din minister şi îmi cere să o sprijin pentru a rămîne mai departe în serviciu. Am întrebat-o care sînt motivele pentru scoaterea ei. Ea mi-a răspuns că este scoasă pentru faptul că a avut relaţii cu mai mulţi bărbaţi şi pentru că şi-a trimis copilul în Israel. Mi-a arătat deasemeni că ea crede că nu acestea sînt motivele pentru care este scoasă, ci pentru că în şedinţe a criticat pe unii din şefii săi. Eu i-am spus că în minister nu mai poate să rămînă şi să meargă acolo unde va fi repartizată. După această dată nu am mai văzut-o pe Burstein Coca. După ce Burstein Coca a devenit funcţionară în Ministerul de Interne, adică în anul 1945, nu am mai avut relaţii sexuale cu aceasta.

17. În vara anului 1945, am avut relaţii sexuale cu Froimescu Octavia, dactilografă la cabinetul meu. Aceasta s-a petrecut la 2–3 luni de la angajarea ei ca dactilografă la cabinet, recomandată de Org. de partid din Bucureşti.

Într-una din zile, după ce Froimescu Octavia îmi bătuse la maşină mai multe lucrări ce i le predasem, cînd a venit să-mi predea o lucrare bătută la maşină i-am propus să aibă relaţii sexuale cu mine, ea fiind de acord şi am avut relaţii sexuale în cabinetul meu. După un timp — avusesem relaţii sexuale cu aceasta —, venind în cabine-

tul meu, am întrebat-o dacă despre relațiile sexuale dintre ea și mine cunoaște cineva. Ea mi-a răspuns că cunoaște soțul ei. Am întrebat-o cum s-a întîmplat de cunoaște soțul ei despre relațiile sexuale între ea și mine și de ce i-a spus. Ea mi-a răspuns că nu a spus ea, decît după ce soțul ei a amenințat-o și că ea a spus acest lucru după ce soțul a amenințat-o. Eu am întrebat-o: «cum de a cunoscut soțul dacă d-ta n-ai vorbit?». «D-ta spui adevărul că nu i-ai vorbit soțului ci el ți-a cerut să vorbești despre relațiile dintre mine și d-ta?». Ea mi-a răspuns din nou că ea nu a vorbit soțului ei și că aceasta s-a petrecut numai după ce soțul a întrebat-o dacă are relații cu mine, amenințînd-o și cerîndu-i să-i spună care este adevărul. Atunci eu i-am spus: «Scrie d-ta pe hîrtie și arată așa cum spui că s-au petrecut lucrurile». Ea a scris cele ce am arătat mai sus. Declarația pe care Octavia mi-a dat-o am distrus-o ulterior. După această întîmplare nu am mai avut relații sexuale cu Froimescu Octavia. După un timp, în 1946, Froimescu Octavia a fost surprinsă cînd încerca să introducă în geantă o copie a unor materiale pe care ea le bătuse la mașină. Nu-mi amintesc cine dintre persoanele care ședeau în acest birou au observat acest lucru. Am dat ordin generalului Nicolschi să cerceteze pe Froimescu Octavia și să vadă ce este cu aceasta, în legătură cu încercarea ei de a scoate acest material din minister.

După un timp, generalul Nicolschi a venit la mine și mi-a raportat în legătură cu Froimescu Octavia următoarele: Froimescu Octavia a declarat la cercetări, fiind arestată, că soțul ei, un student, a discutat cu ea întrebînd-o ce lucrează, că ea i-a răspuns că bate la mașină diferite lucrări iar soțul său i-a spus că este curios să vadă ce lucrează ea și să-i aducă și lui cópii după lucrările pe care ea le face, deoarece vrea să știe și el ce se petrece în țară. Soțul lui Froimescu Octavia, care a fost și el arestat, la cercetări a declarat că i-a cerut soției lui, respectiv lui Octavia, să-i aducă cópii după lucrările pe care aceasta le execută, pentru a ști din curiozitate ce lucrează ea; a declarat în continuare că el a cerut materialele pe care ea le bătea la mașină pentru a le preda unui șef al PNȚ (nu reținînd numele aceluia); despre acest fapt, adică că el predă documentele mai departe, soția sa Froimescu Octavia nu a cunoscut. El arătîndu-i lui Octavia că vrea să vadă materialul din curiozitate. Persoana căruia soțul lui Octavia i-a predat documentele pe care aceasta le-a sustras, adică șeful național țărănist, arestat, a declarat la cercetări că a primit documentele de la soțul lui Froimescu, însă le-a cerut pentru el personal, declarînd că nu le-a dat mai departe. Generalul Nicolschi a propus ca Froimescu Octavia, care nu a cunoscut scopul pentru care soțul ei i-a cerut să-i aducă cópii după documentele bătute la mașină, să fie pusă în libertate și îndepărtată de la Ministerul de Interne. În ce privește pe soțul lui Froimescu și persoana șeful țărănist să rămînă arestați. Am fost de acord cu propunerea prezentată de generalul Nicolschi, adică de punerea în libertate a lui Froimescu Octavia și de menținere sub stare de arest a soțului ei și a șefului național-țărănist. Cu această ocazie, i-am cerut generalului Nicolschi să continue cercetările pentru a descoperi pe aceia care urmau să primească documentele de la șeful național-țărănist. Generalul Nicolschi mi-a comunicat că din cercetările pe care le-a făcut a rezultat că alte persoane nu au fost amestecate în sustragerea de documente.

Din cercetări, generalul Nicolschi mi-a raportat că Froimescu Octavia a scos o dată sau de două ori documente de la cabinetul meu. Am cunoscut conținutul documentelor pe care Froimescu Octavia vrea să le scoată afară, însă nu-mi amintesc ce anume conțineau acestea. Ulterior, generalul Nicolschi nu mi-a mai prezentat date în legătură cu cercetările făcute în legătură cu Froimescu Octavia. Am cunoscut că Froimescu Octavia a lucrat ca dactilografă într-o instituție al cărui nume nu mi-l amintesc. După încercarea lui Froimescu Octavia de a scoate documente bătute la mașină nu am mai văzut-o pe aceasta, adică în timpul cercetărilor, ci după eliberarea ei și scoaterea din minister eu nu am mai văzut-o. (...)".

*

„Proces verbal de interogatoriu

27 mai 1954, București.

Interogatoriul a început la ora 8,00.

Interogatoriul s-a terminat la ora 14,00.

Întrebare: În interogatoriile anterioare ai declarat că printre femeile cu care ai avut relații extraconjugale în timp ce erai ministru al Afacerilor Interne au fost și Coca Burstein și Froi-

La mutare — Ceaușescu...

mescu Octavia, care erau funcționare ale MAI. Cu alte funcționare ale MAI ai mai avut relații intime?

Răspuns: În afară de relațiile intime pe care le-am avut cu Froimescu Octavia și Coca Burstein, funcționare ale MAI, am mai avut deasemeni relații intime cu următoarele femei, funcționare ale MAI.

18. La sfîrșitul anului 1945, cu ocazia sărbătorilor Anului Nou, am cunoscut o femeie de origine germană, al cărui nume nu mi-l amintesc. Acest revelion a fost organizat de PSD. În discuțiile cu această femeie, ea mi-a spus că este funcționară în poliție. Am văzut — fără să discut — cu această ocazie o soră mai mică a acestei femei, care de asemenea era funcționară la poliție. Am stabilit cu această femeie (cea mai în vîrstă) să vină la mine la cabinet. După un timp a venit la mine la cabinetul meu, cînd am stabilit să merg la locuința ei pentru a avea relații sexuale cu ea.

Într-o seară, am plecat cu mașina, însoțit de oamenii din escortă la locuința acesteia, situată undeva în cartierul Obor. Ea locuia într-o clădire la etajul II, fiind însoțit pînă la ușa locuinței de Mihail Ratușnai. Această femeie ocupa în clădire o cameră. Am avut cu aceasta relații sexuale.

Am mai fost la această femeie de 2–3 ori la ea acasă, în aceleași condiții ca prima dată, după care am rupt relațiile cu această femeie.

În vara anului 1947, această femeia a venit la mine, la minister, și mi-a spus că vrea să plece în Germania Democrată, la soțul ei, cerîndu-mi să aprob plecarea. I-am spus că voi da dispoziții în acest sens. Am vorbit ulterior cu Jianu Marin să-i dea pașaportul acestei femei, iar atunci cînd am spus numele acesteia Jianu Marin mi-a spus că o cunoaște, ele fiind două surori. Jianu Marin nu mi-a comunicat și nici eu nu am întrebat cînd a plecat această femeie, dar în orice caz a plecat.

Sora ei mai mică a rămas aici, însă nu mai cunosc care a fost situația acesteia, adică dacă se găsea în cadrele miliției. Femeia care a plecat în Germania era în vîrstă de 35–37 ani, blondă, statură potrivită. Cu această femeie am discutat situația soțului ei, însă nu îmi mai amintesc cele ce am discutat cu acea ocazie.

19. În vara anului 1946, a fost încadrată ca dactilografă la cabinetul meu Maria Chiciales.

La două–trei luni după venirea acesteia în minister, i-am propus lui Maria Chiciales să avem relații sexuale, ea nefiind de acord.

Corbu și Sarona, labradorii lui Ceaușescu, făcîndu-și siesta pe canapeaua stăpînului

După un timp i-am propus din nou, ea fiind de acord, avînd relații sexuale cu ea la cabinetul meu de la minister. Am avut cu aceasta de mai multe ori relații sexuale pînă în vara anului 1947, cînd le-am întrerupt, după ce am cunoscut pe actuala mea soție, cu care voiam să mă căsătoresc. Am reluat relațiile cu Maria Chiciales în toamna anului 1949, avînd cu aceasta relații pînă în mai 1952. Maria Chiciales a fost recomandată pentru Ministerul de Interne de Organizația de partid București.

În toamna anului 1951, am cerut generalului Pintilie să verifice prin securitate funcționarii de la cabinet (secretariatul cabinetului).

În aprilie 1952, am primit de la generalul Pintilie referatul de verificare a lui Maria Chiciales din care reieșea că aceasta avea unele rude stabilite în SUA, de la care primea colete. Acest fapt l-am aflat cu puțin timp înainte de scoaterea mea, însă am prezentat situația aceasta noului ministru al Afacerilor Interne. Am cunoscut că Maria Chiciales era căsătorită, soțul ei fiind inginer, iar în 1951 au divorțat, soțul ei căsătorindu-se cu altă femeie.

20. În vara anului 1945, Simion, care era în acea vreme activist sindical, iar mai tîrziu maior în Securitate, a recomandat fostei mele soții, Elena Georgescu, o manichiuristă cu numele de Eugenia Butnaru. De mai multe ori, Eugenia Butnaru a venit la locuința mea din str. Herăstrău, făcînd manichiura atît soției mele, cît și mie.

Într-o zi, Eugenia a venit din nou, eu fiind singur în locuință; i-am propus să aibă relații sexuale cu mine, ea fiind de acord.

Pînă în primăvara anului 1946, am avut de mai multe ori legături intime cu Eugenia Butnaru, la locuința mea.

În primăvara sau vara lui 1946, Eugenia Butnaru mi-a cerut să o încadrez în Ministerul de Interne. Am dat dispoziții generalului Nicolschi să o încadreze într-un post în Siguranță. Am cunoscut ulterior atît de la generalul Nicolschi, cît și de la Eugenia Butnaru că aceasta a fost încadrată în Siguranță, la direcția de filaj și investigații, făcînd muncă operativă și investigații. După încadrarea lui Eugenia Butnaru nu am mai avut legături intime cu aceasta și de altfel nici nu am mai chemat-o.

Am cunoscut în anul 1948, cînd s-a făcut despărțirea dintre Poliție și Siguranță, că Eugenia Butnaru a fost încadrată în DGM.

În toamna anului 1951, Eugenia Butnaru a venit la cabinetul meu, cerîndu-mi să-i eliberez din arest pe soțul ei. Am întrebat-o cine este și ce a făcut soțul ei și de ce a fost arestat. Ea mi-a spus numele soțului, pe care nu-l reținu, fost polițist în Siguranța veche. Eu i-am spus că a făcut rău că s-a căsătorit cu un vechi polițist, am să mă interesez de motivul arestării, deoarece eu nu cunosc. Nu m-am interesat de situația soțului lui Eugenia Butnaru, deoarece nu de mult dădusem ordin să se aresteze ultimii foști polițiști ce se mai găseau în Miliție. Pînă la scoaterea mea din funcție nu am mai văzut pe Eugenia Butnaru.

21. În toamna anului 1946, am plecat la Timișoara, unde trebuia să am o conferință administrativă, luînd cu mine printre alte persoane din minister pe Marcela Ionescu, șefă de cabinet. Prima sau a doua seară după sosirea la Timișoara, am mers în camera pe care o ocupa Marcela Ionescu, care se găsea în clădirea Prefecturii. I-am propus să am relații sexuale cu ea, la care ea a fost de acord și am avut relații sexuale cu ea.

În primăvara anului 1947, am avut din nou legături extraconjugale cu Marcela Ionescu, în cabinetul meu de la minister.

După cîteva zile, am vorbit cu Marcela Ionescu arătîndu-i că eu iubesc o altă femeie și nu mai vreau să continuăm legăturile intime care au existat între noi.

În vara anului 1947, i-am spus lui Marcela Ionescu că este bine să plece din funcția pe care o avea ca șefă de cabinet, eu propunîndu-i să se reîntoarcă la vechiul ei serviciu din Poliție.

Ea a spus că preferă să meargă la altă instituție, respectiv la Muzeul de Artă. I-am dat aprobarea de a pleca din minister și am cunoscut ulterior că s-a angajat la Muzeul de Artă, ca directoare.

Măcel în pădure: Ceaușescu la vînătoare de mistreți

Din 1948, adică după plecarea ei din minister, Marcela Ionescu a fost de mai multe ori la cabinetul meu de la minister; o dată sau de două ori, Marcela Ionescu mi-a vorbit despre problemele legate de serviciul ei, astfel mi-a arătat că în Muzeul de Artă se găseau tablouri de mare valoare însă paza este inexistentă, deasemeni nu există măsuri pentru prevenirea incendiilor. I-am dat dispoziții lui Jianu Marin pentru a lua măsurile necesare cu paza și prevenirea incendiilor la muzeu. De două–trei ori, Marcela Ionescu a venit să-mi vorbească despre situația ei familiară, se căsătorise în toamna anului 1947 cu generalul Dobre, arătîndu-mi că are neînțelegeri serioase, gîndindu-se să se despartă de Dobre din cauza fiicei lui Dobre, care făcea intrigi și provoca certuri între ea și Dobre. Eu am sfătuit-o să-și rezolve singură aceste probleme și să caute să-și apropie fata acestuia, discutînd cît mai mult cu ea. Ultima oară cînd a fost la mine mi-a spus numele unui funcționar, cu funcție de răspundere la Ministerul de Finanțe, al cărui nume nu-l reținu, întrebîndu-mă ce părere am despre acesta, deoarece ea îl știa ca pe un om cumsecade. Eu i-am spus că nu cunosc nimic în legătură cu persoana de care m-a întrebat și trebuie să fie cumsecade dacă are funcție de răspundere. Ea mi-a spus că s-a interesat de acesta deoarece se vizitează între familii, reciproc. Din 1947 nu am mai avut relații sexuale cu Marcela Ionescu.

22. În vara anului 1945, a fost angajată ca femeie la copil Tasia Ghebac.

În 1948, Tasia, care urmă să părăsească serviciul, mi-a cerut să o angajez la spitalul MAI, fiind de profesie moașă. Am dat dispoziții lui Ghișe pentru angajarea acesteia, Tasia fiind angajată.

În anul 1949, Tasia mi-a cerut să angajez și o soră de-a ei, Săftica, Ghebac de profesie tot moașă în serviciu la spitalul ministerului. Am dat dispoziție lui Ghișe ca să angajeze și pe Săftica la spitalul ministerului.

În vara anului 1951, Tasia Ghebac a venit la mine, la cabinetul de la minister, pentru a discuta despre Săftica, sora ei, care se găsea în acel timp îngrijitoare la copiii mei. Cu această ocazie, am încercat să am legături intime cu Tasia, ea spunîndu-mi că este (fată) virgină și că nu vrea să aibă relații sexuale pînă la căsătorie. După un timp, Tasia Ghebac a venit la mine și mi-a spus că vrea să se căsătorească cu colonelul Eremia, de la Miliție, întrebîndu-mă ce fel de om este. Deoarece eu nu cunoșteam date despre Eremia, nu i-am putut spune nimic.

După aproximativ o lună de zile, Tasia a venit la cabinetul meu de la minister, cînd am avut relații sexuale. Se căsătorise între timp. A mai venit ulterior de două–trei ori, fiind chemată

de mine pentru a avea relații sexuale cu ea.

Ultima oară cînd a fost la mine, în toamna anului 1951, am vorbit cu Tasia să întrerupem legăturile intime între noi. După această dată nu am mai avut legături intime cu Tasia. (...)".

*

„Proces verbal de interogatoriu

29 mai 1954, București.

Interogatoriul a început la ora 8,00.

Interogatoriul s-a terminat la ora 14,00.

Întrebare: Pînă acum ai declarat că ai avut relații extraconjugale cu 22 femei, în timp ce erai ministru al Afacerilor Interne, trăind o viață imorală, pe care ai ascuns-o în mod necinstit partidului. Mai sînt și alte cazuri asemănătoare?

Răspuns: În afară de femeile pe care le-am declarat, cu care am avut relații extraconjugale, au mai fost și alte cazuri, pe care le voi arăta mai jos:

23. În vara anului 1945, a fost la cabinetul meu de la minister Marilena Georgescu, cumnata mea, soția fratelui meu, Constantin Georgescu. A treia sau a patra oară cînd aceasta a venit am avut cu ea relații sexuale, în cabinetul meu de la minister. A venit ulterior pînă în toamna anului 1946, de mai multe ori la cabinetul meu de la minister, cînd am avut deasemenea relații sexuale cu ea.

La sfîrșitul anului 1946, am întrerupt aceste legături intime deoarece eu cunoscusem între timp pe actuala mea soție. La sfîrșitul anului 1949, Marilena Georgescu a venit din nou la cabinetul meu, avînd din nou relații sexuale cu ea.

Din toamna anului 1949 pînă în mai 1952, Marilena Georgescu a locuit în Arad, unde fratele meu era directorul Penitenciarului Arad. În această perioadă, Marilena Georgescu venea uneori la București, cînd venea și la cabinetul meu și am avut în această perioadă de mai multe ori legături intime cu ea. De mai multe ori, la cererea ei, i-am dat sume de bani din banii mei personali, sume între 4–6.000 lei. Marilena era în ultima vreme profesoară, adică atunci cînd locuia la Arad, și a ocupat într-un timp un post de funcționară la un magazin de stat.

24. În toamna anului 1944, am fost de mai multe ori la locuința cumnatei mele, Elisabeta Georgescu, soția fratelui meu, Ioan Georgescu. Într-una din zile cînd am fost la ea mi-a spus că e foarte necăjită, deoarece soțul ei, adică fratele meu, trăiește cu altă femeie, la care și locuiește. Ulterior, cînd am mai fost la ea, am avut legături sexuale cu aceasta, la locuința ei. Pînă în toamna anului 1945, am fost de mai multe ori la locuința ei, cînd am avut legături intime cu ea.

În toamna anului 1945, am întrerupt legăturile intime cu Elisabeta Georgescu.

În vara anului 1948, după decedarea fratelui meu, Ioan Georgescu, Elisabeta Georgescu a venit la locuința mea și mi-a cerut sprijinul pentru a putea ține mai departe în concesie bufetul pe care îl ținuse fratele meu în grădina Cișmigiu (la Buturuga), împreună cu alt asociat, cu numele de Joja. Eu i-am spus că nu se poate acest lucru, deoarece bufetul trebuie să intre în comerțul particular (probabil de stat).

În anul 1949, Elisabeta Georgescu a venit la cabinetul meu de la minister, spunîndu-mi că vrea să se recăsătorească însă viitorul ei soț vrea să plece în Israel, cerîndu-mi mie să aprob pașaportul atît pentru el, cît și pentru ea. Eu i-am spus că nu pot face acest lucru deoarece acea persoană cu care ea vrea să se recăsătorească se căsătorește cu ea de formă pentru a putea pleca în Israel. La insistențele ei de a-i da posibilitate să se căsătorească i-am spus că le voi da aprobarea însă copilul (o fetiță de 10 ani) rămîne la mine și nu va pleca cu ea. I-am spus acest lucru deoarece am știut că nu se va despărți de copil, fapt care s-a întîmplat, ea spunîndu-mi că fără copil nu pleacă. La scurt timp după aceasta, Elisabeta Georgescu a plecat împreună cu copilul la părinții ei, care se găseau în Oradea Mare, unde s-a stabilit.

În anul 1951, vara, am cerut lui Cumpănașu, inspector la cabinetul ministerului, să meargă la Oradea și să se intereseze cine sînt părinții lui Elisabeta Georgescu, cu ce se ocupă Elisabeta și dacă copilul urmează la școală.

8.II.1979: masă dată în cinstea Ceaușeștilor (aflați într-o „vizită de lucru") de o județeană de partid

La reîntoarcere, Cumpănașu mi-a adus la cunoștință să părinții lui Elisabeta sînt oameni muncitori, ea lucrează la un atelier fotografic și copilul învață la școală. Din vara anului 1949, adică după plecarea ei la Oradea, nu am mai văzut-o.

25. În vara anului 1951, a venit la mine la cabinet numita Angela Georgescu, soția unui căpitan din Trupele de Securitate, care era cu serviciul la Oradea. Despre Angela Georgescu am cunoscut de la soția mea că se dă drept rudă cu ea, însă în realitate nu este.

În anul 1950 – începutul lui 1951, soția mea a primit mai multe scrisori de la Angela Georgescu, în care aceasta îi spunea că se găsește la Oradea și că lucrează la Crucea Roșie. Cu această ocazie — adică cu primirea uneia din scrisori — soția mea mi-a spus că Angela Georgescu nu este rudă cu ea și că într-una din zile, în 1950, cînd soția mea se găsea la Snagov, a fost anunțată că a venit în curtea locuinței Angela, care cere să o primească și că ea a refuzat să o primească. Am aflat de la soția mea că, în acea perioadă, căpitanul Georgescu, soțul lui Angela, își făcea serviciul la Snagov. Cînd Angela Georgescu a venit la mine la cabinet mi-a spus că soțul ei urmează să fie mutat de la Oradea, că nu a primit ordinul însă a aflat acest lucru, cerîndu-mi să rămînă pe loc, deoarece lucrează și ea la Oradea. Eu i-am spus că nu cunosc care este situația soțului ei, spunîndu-i să vină a doua zi ca să mă pot interesa în acest interval de timp. Am cerut generalului Burca care sînt motivele de mutare ale căpitanului Georgescu și unde urmează ca să meargă. Generalul Burca mi-a comunicat că nu este vorba ca căpitanul Georgescu să fie mutat de la Oradea. A doua zi, cînd Angela Georgescu a venit din nou la cabinetul meu, i-am spus că cele ce mi-a comunicat ea în legătură cu mutarea soțului ei nu sînt adevărate, deoarece nu s-a hotărît mutarea acestuia din Oradea. Cu această ocazie, am avut legături intime cu Angela Georgescu, în cabinetul meu. După un timp, Angela Georgescu a venit la cabinetul meu, spunîndu-mi că a fost trimisă la București, ca să urmeze o școală în cadrul Crucii Roșii. În timpul cît a urmat școala, aproximativ două săptămîni, Angela Georgescu a fost la mine de două ori, cînd am avut legături intime cu ea.

În toamna anului 1951, generalul Burca mi-a propus să-l scoatem pe căpitanul Georgescu din cadrul Trupelor de Securitate, deoarece este ofițer vechi. Deoarece cu cîteva zile mai înainte dădusem ordin generalului Burca să reactiveze un număr de ofițeri vechi, necesari pentru încadrarea unui regiment de pază nou înființat, l-am întrebat pe generalul Burca dacă acești ofițeri vechi, care urmau să fie încadrați în Trupele de Securitate, au o situație mai bună, adică sub aspectul încrederii, decît a căpitanului Georgescu. Generalul Burca mi-a răspuns că ofițerii vechi au aceeași situație ca și căpitanul Georgescu și că și acesta poate fi folosit la regimentul nou creat. După un timp, Angela Georgescu a venit din nou la cabinetul meu, spunîndu-mi că soțul ei a primit ordin de mutare și cerîndu-mi să nu-l mut și să-l las mai departe în serviciu la Oradea. I-am spus că acest lucru nu se poate și că soțul ei trebuie să meargă acolo unde este trimis. Ea mi-a cerut să-l primesc pe soțul ei, care se găsește în București. A doua zi l-am primit pe căpitanul Georgescu la cabinetul meu de la minister și i-am spus și acestuia să meargă acolo unde este trimis. Am cunoscut ulterior căci căpitanul Georgescu a fost încadrat în regimentul de pază Canal. De la această dată nu am mai văzut-o pe Angela Georgescu.

Mama și fiul: Alexandra și Nicolae Ceaușescu

26. La sfîrșitul anului 1950, am cunoscut la locuința mea pe numita Elena Mirea, verișoară cu soția mea.

Într-una din zile la începutul anului 1951, am vorbit cu Elena Mirea, care se găsea la locuința mea, să vină pe la mine la minister. După cîteva zile, Elena Mirea a fost la mine la cabinet, cînd am avut legături intime cu ea. Din primăvara pînă în toamna anului 1951, aceasta a fost de mai multe ori la mine, cînd am avut legături intime cu ea. Am stabilit cu aceasta că o voi chema la mine prin șeful de cabinet, Mărculescu.

În toamna anului 1951, s-a căsătorit cu Stănilă, director la Prezidiul Mării Adunări Naționale. După căsătorie, Elena Stănilă a mai fost la mine de 2–3 ori, cînd am avut legături intime cu ea, după care nu am mai văzut-o.

În perioada cînd Elena Stănilă avea relații sexuale cu mine, mi-a cerut să-i găsesc un serviciu, adică să o numesc funcționară, eu amînînd acest lucru mereu. Deasemeni, mi-a cerut să-i mut un frate, cu numele de Tinica, învățător într-o comună din Regiunea Gorj, în comuna de unde era originară soția sa, din Reg. Ialomița, eu satisfăcîndu-i această cerere, fratele ei fiind mutat din Reg. Gorj în Reg. Ialomița. Mi-a

cerut ca doi–trei locuitori din comuna ei, cărora ea le-a vîndut, în 1946–1947, lotul de casă să-şi poată legaliza prin forme cumpărarea pămîntului. M-am interesat prin inspectorul Cumpănaşu, care mi-a spus că nu se pot face forme, deşi locuitorii care cumpăraseră pămîntul îi construiseră locuinţa. Mi-a cerut deasemeni sprijin pentru a-şi găsi o locuinţă. După căsătoria ei cu Stănilă am dat ordin lui Mărculescu să rezolve favorabil cererea ei. I-am dat de două ori sume de bani, între 5–10.000 lei, din banii mei personali.

Mi-a cerut să-l primesc pe soţul ei, Stănilă, lucru ce am refuzat, pe care am făcut-o din motiv că ea mi-a cerut acest lucru numai ca să-l cunosc, fără să-mi spună că acesta vine cu vreun motiv.

27. În anul 1945, participînd la mai multe mese şi recepţii oficiale la localul numit „Clubul Miliardarilor", am cunoscut o femeie, funcţionară în administraţia acelui local, al cărui nume nu-l reţin. Am cunoscut această funcţionară mergînd să dau telefoane, care se găseau în biroul în care aceasta lucra. Într-o seară, cînd am mers să dau telefon, această femeie mi-a cerut să o primesc la minister, deoarece vrea să-mi vorbească. Eu i-am spus că poate să vină. Această femeie a venit la cabinetul meu de la minister, cerîndu-mi să-i aduc sora, care era funcţionară la o primărie dintr-un oraş de provincie, în Bucureşti. Eu am sfătuit-o să nu-şi aducă sora în Bucureşti, spunîndu-i căci viaţa e mai uşoară în provincie. La insistenţele ei i-am spus că-i voi aduce sora în Bucureşti.

A doua oară cînd această femeie a venit să se intereseze cînd va veni sora ei la Bucureşti, i-am dat să înţeleagă că aş vrea să vin la ea acasă. Eu dădusem deja ordin lui Stelian Tănăsescu pentru transferarea sorei *(sic!)* acesteia la Bucureşti. La propunerea mea de a merge la locuinţa ei, această femeie mi-a spus că ea locuieşte împreună cu mama ei, însă are o prietenă la care putem merge.

În seara zilei în care am stabilit să mă întîlnesc cu această femeie la locuinţa prietenei ei, am plecat cu maşina, fiind însoţit de oamenii din escortă pînă la locuinţa indicată de aceasta, care se găsea în cartierul Romană. Am fost condus pînă la uşa locuinţei de către Mihail Ratuşnai. În locuinţă, care era compusă din o cameră, am întîlnit pe această funcţionară de la „Clubul Miliardarilor", cu care am avut relaţii intime. După aceasta nu am mai văzut pe această funcţionară. Pe sora ei, care a fost mutată din ordinul meu la Bucureşti, nu am cunoscut-o.

Elena Ceauşescu (a doua din stînga; în dreapta ei, Nicolae Giosan), „aşul" jocului de cărţi

28. În primăvara anului 1946, în timp ce mă găseam la o recepţie, am discutat cu soţia lui Moşoiu, fost guvernator al Băncii Naţionale. Cu această ocazie, în timpul discuţiei am invitat pe soţia lui Moşoiu la cabinetul meu de la minister. La cîteva zile după această discuţie, soţia lui Moşoiu a venit la cabinetul meu, cînd am avut relaţii intime cu ea. De la această dată nu am mai avut legături intime cu soţia lui Moşoiu.

29. La sfîrşitul lunii august 1944, în timp ce mă găseam la Timişoara, am cunoscut pe Capitalina (Lina). Am cunoscut-o pe Capitalina (Lina) în urma recomandării secretarului organizaţiei de partid de atunci, Leontin Sălăjan. Am aflat cu această ocazie că împreună cu Capitalina se găseşte la Timişoara un colonel sovietic, care a reuşit să fugă dintr-un lagăr. În timpul celor două săptămîni cît am stat la Timişoara, am văzut pe Capitalina de cîteva ori. Am cunoscut de la activiştii de partid Leontin Sălăjan şi Drăgan Ilie că înainte de 23 august 1944 aceştia au discutat cu Capitalina şi colonelul sovietic organizarea unei grupe de partizani.

Cînd am plecat de la Timişoara la Bucureşti, am stabilit cu Capitalina, care urma să vină şi ea la Bucureşti, să ne întîlnim.

La sfîrşitul lunii septembrie 1944, m-am întîlnit cu Capitalina la Bucureşti, care venise cu colonelul sovietic, în locuinţa unui şofer, unde eu locuisem mai înainte.

Aproximativ după o săptămînă, cînd am revăzut-o pe Capitalina, i-am

propus să se căsătorească cu mine. Ea mi-a răspuns că trăiește cu ofițerul sovietic, lucru ce eu nu-l cunoșteam.

După un timp, Capitalina mi-a spus că ofițerul vrea să se prezinte în fața autorităților sovietice, cerîndu-mi să dau din partea CC al partidului o scrisoare în care să arătăm atitudinea acestuia în timpul cît a stat la Timișoara. Am făcut această scrisoare, în care am arătat faptele cunoscute de la cei doi activiști ai partidului de la Timișoara, adică faptul că acest colonel a avut legături cu organizația de partid. Scrisoarea era întocmită din partea CC, eu informînd în prealabil despre această scrisoare pe secretarul general și pe Ana Pauker. Scrisoarea a fost semnată de mine sau de Ana Pauker (nu-mi amintesc precis de cine anume). M-am dus împreună cu Capitalina la Procuratura Sovietică, care avea sediul pe str. Știrbei Vodă, unde am predat scrisoarea unui ofițer sovietic. Acesta mi-a spus — prin Capitalina, care a tradus convorbirea — că nu trebuie să dăm recomandări înainte de a cunoaște ce este cu omul căruia îi dăm recomandația. Am înțeles din cele spuse de către ofițerul sovietic că situația colonelului sovietic nu era identică cu aceea spusă de el, ci aceea că acesta a călcat legile sovietice. Capitalina a fost aceea care a indicat să mergem la Procuratura din str. Știrbei.

Ulterior, cînd am văzut pe Capitalina, aceasta mi-a spus că omul pe care ea l-a recomandat drept colonel a înșelat-o în ceea ce privește situația lui, acesta fiind în realitate un om necinstit față de organele sovietice.

În vara anului 1945, am fost la locuința Capitalinei, situată în cartierul Popa Tatu, unde am avut cu aceasta relații sexuale. După această dată nu am mai avut legături intime cu Capitalina și nu am mai văzut-o pînă în anul 1951, cînd am întîlnit-o întîmplător la spitalul CC. Cu această ocazie ea mi-a spus că are un copil. Eu aflasem mai înainte că se căsătorise cu Iacob Fariandanschi. Am cunoscut de la Capitalina că părinții ei sînt oameni muncitori, respectiv tatăl ei, și am înțeles în felul în care mi-a spus că stabilirea părinților și a ei la Timișoara a fost determinată nu de interesele acestora, ci că era interesul de a servi prin prezența ei unele organe sovietice. Ținînd cont de această afirmație a sa nu am întrebat pe Catalina alte amănunte în legătură cu viața ei și a familiei. Știam doar că este rusoaică.

30. După scoaterea mea din funcțiile pe care le-am avut, adică după 28 mai 1952, am avut de două ori legături intime cu Elena Săraru, femeie de serviciu de la locuința mea din str. Bitoliei nr.17. Rog ancheta să-mi permită să completez declarația cu privire la Angela Georgescu, deoarece între timp mi-am amintit că atunci cînd Angela Georgescu a venit a doua oară la mine la cabinet, mi-a spus că soțul ei, cpt. Georgescu, a primit ordin de predare, fiind scos din cadrele trupelor de Securitate, cerîndu-mi să intervin pentru a rămîne mai departe în funcția pe care o avea la Oradea. Eu i-am răspuns că soțul ei nu va fi scos însă trebuie să meargă acolo unde va fi trimis. După această discuție cu Angela am văzut pe generalul Burcă și l-am întrebat dacă a dat ordin pentru mutarea cpt. Georgescu la Reg. de Pază Canal, deoarece a fost la mine soția lui ca să-mi ceară sprijinul pentru rămînerea cpt. Georgescu în cadrul trupelor, respectiv anularea ordinului de scoatere din Trupe pe care generalul Burcă deja îl trimisese la unitatea din care făcea parte Georgescu.

Eu dădusem mai înainte ordin ca cpt. Georgescu să nu fie scos din trupele de Securitate, ci să fie mutat la Reg. de Securitate Canal. Generalul Burcă mi-a comunicat că a retras ordinul de scoatere din trupele de Securitate și a dat ordin de încadrare a cpt. Georgescu la Reg. de Pază Canal. (...)". ■

În rochie de seară, Elena Ceaușescu nu rezistă ispitei de a dobori cîteva popice...

Represiune și crimă din ordin venit de sus

Două „romane de iubire" din anii lui Gheorghiu-Dej

Mircea SUCIU,
Cristian TRONCOTĂ

După ce au parcurs documentele cuprinse în dosarele cazurilor „Grigoriu" și „Plăcințeanu", semnatarii acestor rînduri au avut impresia că se află în fața unor subiecte de melodramă. La o analiză mai atentă a faptelor se vădește, însă, drama pur și simplu. Drama unor destine adînc și pentru toată viața marcate sau – să nu ne ferim de cuvinte – a căror viață a fost brutal curmată.

Responsabili de toate acestea au fost, în ultime și vinovate instanțe, sistemul politic totalitar al acelor ani din România și principalii săi reprezentanți. Chiar dacă, după cum se va vedea, acționează din umbră, protagonistul acestui diptic de un violent patetism a fost Gheorghe Gheorghiu-Dej, tatăl Vasilicăi (zisă Lica) și al Constantinei (Tanți), care, sub pretextul protejării fiicelor sale de a cădea în păcatul încălcării „moralei proletare" – demagogic proclamată a prezida, deopotrivă, existența „maselor populare de la orașe și sate", a partidului („detașamentul revoluționar") și a cadrelor plasate la vîrful acestuia – nu a ezitat să pună în mișcare mecanismul de represiune.

Prin publicarea unor aspecte esențiale din aceste dosare-cazuri, nu intenționăm să îngroșăm tușele și așa întunecate ale unei epoci (care nu are de ce să provoace, astăzi, reverii melancolice...) și nici să redeschidem răni încă insuficient cicatrizate, ci, pur și simplu, să contribuim la aprofundarea cunoașterii moravurilor și năravurilor puternicilor zilei din acei ani. Rostul istoriei nu este de a justifica oamenii și faptele trecutului. În schimb, prin scoaterea lor la lumină ea poate contribui în mod decisiv – cu singura condiție ca lecțiile ei să fie luate în seamă de generațiile contemporane – la evitarea repetării ororilor trecutului.

Gheorghiu-Dej (1962)

I. Tanți Gheorghiu, Cezar Grigoriu și Securitatea

Din dispoziția lui Gheorghe Gheorghiu–Dej, Alexandru Drăghici a implicat organele de Securitate în urmărirea și timorarea interpretului de muzică ușoară Cezar Grigoriu, component al trioului omonim (în care activa alături de frații săi, George și Angel), cu scopul de a-l determina să renunțe la relațiile sale amoroase și la intențiile sale de a se căsători cu Tanți (Constantina) Gheorghiu, fiica cea mică a liderului comunist român *(vezi, pentru detalii biografice privind-o pe aceasta, „Dosarele Istoriei", nr.3/8, 1997, p.11)*. Fraților Grigoriu nu li s-a mai aprobat plecarea în turnee în străinătate, au fost înlăturați de la diferite spectacole, fapte care, în ultimă instanță, au dus la desființarea acestei formații vocale. Paralel cu măsurile de urmărire și șicanare pe linie artistică a grupului vocal „Trio Grigoriu", organele de Securitate au reținut în mod ilegal pe Cezar și, ulterior, au exercitat asupra lui presiuni morale, însoțite de „bătăi, amenințări și înjurături", în scopul de a-l determina să renunțe la proiectata căsătorie cu fiica cea mică a lui Gheorghiu–Dej. S-a aplicat și o așa-zisă combinație informativă, de altfel, o metodă des uzitată, prin care Securitatea acelui timp acționa pentru compromiterea celor aflați în „obiectiv".

În cele din urmă, căsătoria lui Cezar Grigoriu cu Tanți Gheorghiu a demonstrat că „mînia proletară" a lui Dej, revărsată asupra a doi tineri care se iubeau cu adevărat, s-a soldat cu un usturător eșec. Pînă la un punct, însă...

Vom prezenta în continuare cîteva fragmente semnificative, desprinse din declarațiile lui Cezar Grigoriu și Izidor Holingher — fost șef al Direcției de Contraspionaj din Securitate —, în legătură cu acest caz. Menționăm că aceste declarații au fost formulate, în mai 1968, în fața Comisiei de anchetă constituită din ordinul lui Nicolae Ceaușescu în scopul dezvăluirii abuzurilor săvîrșite de organele de partid și de Securitate în perioada guvernării dejiste. *(Pentru adevăratele scopuri ale acțiunii declanșate de succesorul lui Gheorghiu–Dej, în 1968, a se vedea „Dosarele Istoriei", nr. 2, 1996)*.

„Un burghez înveterat"

„În 1953, cu ocazia morții lui Stalin, aflîndu-se la Moscova, Gheorghiu-Dej a făcut o vizită, împreună cu Chișinevschi, fiicei sale, Tanți. Discutînd despre persoana mea, Gheorghiu-Dej i-a atras atenția lui Tanți că nu este de acord cu simpatia ce mi-o poartă, explicîndu-i că sînt un burghez înveterat. Tanți nu a crezut acest lucru. Tatăl ei s-a înfuriat. Atunci, a intervenit Chișinevschi care i-a promis lui Gheorghiu-Dej că la întoarcere, în primele trei zile, voi fi lichidat. După această discuție, Tanți mi-a trimis o telegramă în care mi-a scris: «Dacă este adevărat ceea ce am aflat despre tine, va fi îngrozitor». (...) Am fost urmărit pas cu pas de doi bărbați și o femeie însoțiți de o mașină neagră. (...) Acțiunea de intimidare a început să se facă simțită și pe linie profesională". *(Din declarația lui Cezar Grigoriu).*

„Tov. Gheorghiu–Dej este foarte necăjit"

„Prin anul 1955–1956, am fost chemat de Pintilie Gheorghe, care mi-a spus că Tanți Gheorghiu este îndrăgostită de cîntărețul Cezar Grigoriu. (...) Că tov. Gheorghiu–Dej este foarte necăjit și că trebuie împiedicată această căsătorie. Mi-a dat dispoziție să mă ocup de acest caz și să-l pun în lucru pe Cezar Grigoriu, adică să-l țin periodic în supraveghere și să-i interceptez telefonul. (...) Mi-a spus că despre aceasta știe și Alexandru Drăghici. Am executat această sarcină, însă atît din filaj, cît și din interceptare nu a rezultat nimic compromițător. Au rezultat relațiile cu Tanți Gheorghiu, care-l vizita des la domiciliu, date pe care eu le raportam lui Pintilie și uneori eram chemat și la Drăghici Alexandru pentru a-l pune la curent cu lucrarea. (...)". *(Din declarația lui Izidor Holingher).*

„Nu mai aveam ce mînca"

„Astfel, începînd repetițiile în cadrul colectivului Teatrului «Savoy», unde eram angajați, după circa două luni de pregătire, înainte cu o zi de plecare, am fost anunțați din partea directorului de atunci din CSCA *(Consiliul de Stat pentru Cultură și Artă, n.n)* Paul Cornea și de către directorul teatrului, M. Pîrîianu, că nu mai facem parte din colectiv. De ce ? Nu

mi s-a spus niciodată, cu toate că pe afișele existente și astăzi, anunțate la Moscova și în alte orașe, figuram și noi. La fel cu turneele ce urma să le facem prin OSTA *(Oficiul de Stat pentru Turnee Artistice, n.n.)* în Cehoslovacia, Polonia, Ungaria. Desigur, toate acestea avînd grave urmări morale și materiale asupra profesiei noastre.

Pe plan intern, începusem să fim excluși din diferite spectacole protocolare, totdeauna cu puțin înainte de începerea lor. Din cadrul emisiunilor de radio am fost complet excluși. Am făcut o cerere către președintele de atunci al Radioului, Melita Apostol, primind un răspuns prin care mi se explica că este adevărat că nu am mai fost difuzați de un an de zile, dar că probabil situația se va rezolva pe viitor.

Din această cauză situația noastră și a familiei noastre (tata fiind pensionar) era din ce în ce mai critică, ajungînd pînă acolo încît realmente nu mai aveam ce mînca.

(...) La Tecuci, după spectacol, în boschetul grădinii restaurant în care luam masa împreună cu frații mei, la un moment dat pe lîngă urechea mea a vîjîit un corp solid, care a căzut și s-a spart la picioarele mele, pe ciment. Alarmați, am defrișat boschetul în direcția de unde a venit corpul solid și am văzut un individ la o distanță de circa 20 metri care alerga de zor. Nu l-am urmărit, știind de unde vine. Totul a culminat cu întîmplarea de la Arad". *(Din declarația lui Cezar Grigoriu).*

„Bătaie, amenințări, înjurături"

„În toamna lui 1960 ori în primăvara anului 1961, întorcîndu-mă acasă după un spectacol, în jurul orei 12 noaptea, am fost luat din plină stradă în preajma Restaurantului «Izvorul Rece», în cartierul în care locuiam, de trei indivizi civili însoțiți de o mașină de culoare neagră, care, punîndu-mi ochelari de tablă pe ochi, m-au împins în mașină și m-au transportat. (...) Am întrebat ce se întîmplă cu mine. Drept răspuns, am primit cîțiva pumni și mi-au adresat cîteva înjurături, spunîndu-mi că nu am voie să vorbesc. (...) Am fost introdus într-o cameră, am fost așezat pe un scaun și mi s-au luat ochelarii. Atunci, am văzut că eram înconjurat de doi civili, de un sublocotenent (...) și de o femeie cu grad de plutonier. Mi s-a ordonat să mă dezbrac la piele. Am fost condus iar pe niște trepte, pînă am ajuns într-o celulă. (...) Am fost lăsat singur; din acest moment, la fiecare 10 minute, sublocotenentul deschidea ușa celulei, îmi dădea un pumn în coaste, ordonîndu-mi să mă întorc cu fața spre ușă și invers,

Cel mai tînăr dintre frații **Grigoriu, Cezar** s-a născut la Brăila, la 8 mai 1929 (Angel, în 1925, George, în 1927). A urmat cursurile Liceului Comercial „Petre Bancotescu" — ca și frații săi — din orașul natal, după care, un timp, a studiat, în Capitală, la Conservatorul particular de muzică americană și de jazz, condus de Edmond Deda. A făcut parte din Trio Grigoriu (1945–1960), formație vocală de muzică ușoară de mare popularitate în acei ani, despre care Fănuș Neagu, el însuși fiu al Brăilei, scria: *„Cei «trei Grigoriu» vin dintr-un golf al melancoliilor și al halucinațiilor, din nopțile de orient ale Brăilei și mai vin din surîsul amestecat cu ierburi descîntate cu visuri și cu dragoste, care a fost tinerețea noastră. Cîntecul lor, șoaptă ridicată din Dunărea dulce sau vifor de mătase, a fost prin ani leagănul dimineților noastre și pleoapă caldă a amurgului. De cîte ori îi asculți, și îi ascult mereu cu inima, în zarea sufletului meu se înalță răsăritul unei zile de vară, și o fată cu ochi mari și gura arsă de iubire îmi incendiază fereastra".*

Moarte pe autostradă

Pasionat de arta cinematografică, pentru care a manifestat reale calități, și-a pus în anii '60–'70 semnătura pe o serie de pelicule — comedii muzicale în care au fost distribuiți actori și cîntăreți extrem de îndrăgiți de publicul de toate vîrstele —, dintre care sînt de amintit „Vacanță la mare" (cu Ana Szeles, Ileana Sandu, Alexandru Repan, Ion Fintești, Costache Antoniu ș.a.), „Dragoste la zero grade" (cu Iurie Darie, în rolul principal, Coca Andronescu, Dumitru Rucăreanu, Dem Rădulescu și Nae Roman), „Împușcături pe portativ" (cu Margareta Pâslaru, Ștefan Tapalagă, Puiu Călinescu, Nicu Constantin, Cornel Fugaru și franțuzoaica de culoare Nancy Holloway, cu participarea extraordinară a Corului Madrigal). Frații săi au contribuit și ei la realizarea acestor filme, George semnînd partiturile muzicale, iar Angel textele melodiilor.

Cezar a murit, în mod tragic, în urma unui accident rutier, survenit la 14 octombrie 1978, pe autostrada București–Pitești, accident care a făcut pe loc șase victime (toate aflate în microbuzul în care echipa de filmare — angajată în realizarea unei pelicule de publicitate turistică — se întorcea de la Herculane). ■

George, Angel, Cezar: Trio Grigoriu

asta cu regularitate, pînă dimineața. Dimineața, mi s-au pus din nou ochelarii și am fost condus într-un birou. (...) În spatele unei mese era un civil de 45–50 ani, ciupit parcă de vărsat de vînt pe față, păr negru, chelie proeminentă, adus de spate și ținînd capul puțin într-o parte *(col. Izidor Holingher, n.n.)*. Am fost întrebat pentru cine lucrez, pentru americani sau pentru englezi. (...) În acel moment, m-a lovit și m-a înjurat, ordonînd unui alt civil să mă ia și să mă ducă acolo unde am timp să mă gîndesc. Din nou am fost dus în celulă. Seara am fost scos și condus pînă la mașină. La un anumit punct din oraș, mi s-au scos ochelarii (pe str.Olari). Ajunși aici, individul care m-a întrebat pentru cine lucrez, m-a lovit și m-a înjurat din nou, ordonîndu-mi să nu povestesc nimănui ce mi s-a întîmplat (...).

Holingher Izidor mi-a spus: «De astăzi înainte, vei primi, zilnic, un telefon de la un anume IONEL, care îți va spune ora și locul unde trebuie să te prezinți». Am ajuns acasă (...), am fost chemat de urgență la cabinetul lui Marcel Popescu. Acolo, am găsit-o pe Tanți disperată. Ulterior, Tanți mi-a povestit cum a căzut la picioarele tatălui ei, rugîndu-l să mă elibereze. Atunci, el l-a chemat pe Drăghici și l-a întrebat dacă eu într-adevăr sînt închis. Acesta s-a jurat pe carnetul de partid că nu sînt închis. (...) Din această perioadă, am început să fiu sunat la telefon de respectivul IONEL. Am avut prima întîlnire cu el în Grădina Icoanei. Spre surprinderea mea, IONEL nu era altul decît cel care mă anchetase cînd am fost închis *(col. Izidor Holingher, n.n.)*, care locuia chiar lîngă Grădina Icoanei. De cîte ori mă duceam, la ora propusă și locul ordonat, eram întîmpinat cu cele mai groaznice înjurături. De aici, eram condus în diferite garsoniere (str. Batiștei, bloc Creditul Minier, etaj 6–7; blocul Patria, etaj 6–7), unde eram anchetat în continuare, sub următoarea formă: scotea pistolul din buzunar, băga un glonte pe țeavă, trăgea piedica, explicîndu-mi că, dacă nu spun pentru cine lucrez, va apăsa pe trăgaci. Mi se dădea o coală de hîrtie pe care trebuia să scriu acest lucru. (...) Altă dată, sub impulsul aceluiași pistol și maltratări fizice, am scris numele femeilor cu care am trăit. Prin diferite căi erau aduse la cunoștința lui Tanți, pentru a o putea îndepărta. Un lucru care mi se pare deosebit s-a întîmplat atunci cînd, sub aceleași amenințări, IONEL mi-a spus că dacă voi iscăli că nu mă voi mai vedea cu Tanți mi se va da un pașaport și bani pentru a pleca definitiv, în orice țară doresc. Refuzînd și acest lucru, răspunsul lui era aceleași: bătaie, amenințări, înjurături (...)". *(Din declarația lui Cezar Grigoriu).*

O agentă „de moravuri ușoare"

„Acesta *(Cezar Grigoriu, n.n)* a plecat la Arad, în teren. Direcția a-II-a *(structura Securității care se ocupa la acea vreme cu problemele de contraspionaj, n.n.)* avea ca agent pe cîntărețul Vili Donea, care a plecat și el în teren. Acesta din urmă a fost însoțit de o altă agentă (femeie de moravuri ușoare), care i-a fost prezentată lui Grigoriu. Agenta, după spectacol, l-a invitat pe Grigoriu la ea acasă. În realitate, o casă conspirativă, pregătită dinainte cu aparatură pentru executarea de fotografii și interceptarea discuțiilor. Ce a urmat, nu e greu de intuit.

Fotografiile și banda de magnetofon au fost predate lui Pintilie Gh., care l-a rîndul lui le-a trimis lui Gheorghiu–Dej, prin Alexandru Drăghici.

Gheorghiu–Dej a arătat fotografiile și banda înregistrată lui Tanți, dar acțiunea n-a avut succesul scontat". *(Din declarația lui Izidor Holingher).*

Provocarea de la Arad

„În turneu fiind, după 31 de zile de fidelitate față de viitoarea mea soție, în timpul unei pauze a unui spectacol, în culise a venit o tînără fru-

Vili Donea (stînga), împreună cu comicul Ovid Teodorescu

moasă, față brunetă, la fel ca Tanți, solicitîndu-mi o întîlnire la Restaurantul «Cina» din localitate *(Arad, n.n.)*, spunîndu-mi că are să-mi vorbească. Am fost împreună cu colegul Vili Donea. Atunci, creînd o atmosferă proprie unei aventuri, m-a convins să mergem la ea acasă, unde stă singură, deoarece prietena ei lipsește. Ajunși acasă, mi-a oferit, dintr-o sticlă începută, vin de Lechința. Ea nu a băut, spunînd că se duce în baie. După ce am băut, Vili Donea mi-a spus că pleacă. Eu am rămas singur. Fata a apărut din baie, îmbrăcată sumar, provocîndu-mă. Nici nu era greu, deoarece după ce am băut eram într-o stare euforică specială.

A doua zi, am plecat la vagon, cu mari dureri de cap și cu regretul celor petrecute.

Ajuns la București, după 24 de ore, m-am întîlnit cu Tanți. Primul lucru pe care l-a făcut mi-a arătat fotografiile, în care m-am recunoscut într-un chip obscen, în scene petrecute, cu o seară înainte, cu femeia din Arad. Am întrebat de unde le are. Mi-a spus că i le-a dat tatăl ei și că, dacă vreau, pot asculta și o bandă de magnetofon cu scene din aceeași seară.

După multe ore de discuții, concluzia la care am ajuns atît eu, cît și Tanți a fost clară. Am fost invitat prin această femeie și cu ajutorul unor medicamente pentru a fi pus în cea mai dezonorantă și oribilă poziție.

Singura soluție, totuși, în fața unor asemenea monstruozități, a fost hotărîrea de a ne căsători, în pofida tuturor presiunilor.

După căsătorie, greutățile au continuat, ele fiind de alt ordin (ex.: existența materială precară) care nu fac obiectul acestor declarații.

(...) Nu l-am cunoscut personal, nici nu am stat de vorbă vreodată cu Gheorghiu–Dej, el avînd în acest timp, de aproape 13 ani de zile, după cum reiese din declarațiile de mai sus, o puternică și nejustificată aversiune împotriva mea". *(Din declarația lui Cezar Grigoriu).*

„O dragoste adevărată ucisă din «interese superioare de partid și de stat»"

Proiectată pe fundalul politic al anilor '50, povestea de iubire dintre Tanți (Constantina) Gheorghiu, fiica cea mică a lui Gheorghe Gheorghiu–Dej, și Cezar Grigoriu, cel mai tînăr dintre frații trioului de muzică ușoară de mare popularitate din acea epocă, a fost anterior evocată prin informațiile inevitabil reci ale documentelor de arhivă. Evident, o legitimă curiozitate și o la fel de legitimă năzuință de a da de „pata de culoare" și de implicațiile acestui veritabil „love story" românesc ne-au îndemnat să-i contactăm pe frații lui Cezar, cunoscuții muzicieni George și Angel Grigoriu, nume sonore ale muzicii de divertisment de la noi. Autori ai unor șlagăre care au făcut deliciul publicului românesc de toate vîrstele și „regizori" aflați în spatele lansării unor mari vedete ale muzicii noastre ușoare — Margareta Pâslaru, Doina Badea, Mihaela Mihai, Cristian Popescu, Angela Similea, Stela Enache, Mihaela Runceanu, Marina Florea, George Nicolescu, George Enache și mulți, mulți alții —, supraviețuitorii grupului vocal, care a activat în perioada 1945–1960, George și Angel, ne-au primit, în casa primului (o locuință din apropierea centrului Capitalei, plină, la propriu și la figurat, de amintiri muzicale și nu numai...), cu amabilitate și cu o poftă de dialog pentru care le rămînem profund recunoscători. Reproducem, în continuare, largi fragmente ale conversației purtate la o cafea (preparată după o rețetă „secretă", licoarea cu pricina este întotdeauna excelentă la maestrul George Grigoriu). Precizăm, totodată, că subiectele abordate vor fi dezvoltate într-o carte de amintiri care, deocamdată, se află pe „șantier", sub titlul **Adevărul pe trei voci** (volum ce va apărea, probabil în anul viitor, sub egida Editurii Evenimentul Românesc).

Laurențiu PANAITE

Întîlnirea din Piața Rosetti

Cînd și în ce împrejurare s-au cunoscut Cezar Grigoriu și Tanți Gheorghiu?

George Grigoriu: Era înaintea marelui Festival Internațional al Tineretului, din 1953, desfășurat în București. Era cam la sfîrșitul primăverii. Noi jucam într-un mare spectacol, care se numea „Concertul popoarelor", un spectacol realizat de compozitorul Henry Mălineanu, în ideea de a ne exprima și noi, românii, muzical vorbind, în limba altor popoare, dat fiind faptul că împrejurarea era foarte favorabilă. În acest mare concert, în care evoluau toate vedetele noastre de la ora aceea, noi, Trio Grigoriu, aveam o evoluție, după spusele tuturor, extraordinară. Ce vreți, eram tineri, eram frumoși, eram vînjoși — ca toți brăilenii de viță autentică... — și, cîntînd, am creat o mare bunădispoziție în rîndul miilor de spectatori. Cîntam cu mare aplomb. Înainte de reprezentație, am fost anunțați toți interpreții că, în sală, se află, printre spectatori, membri ai familiei lui Gheorghiu–Dej...

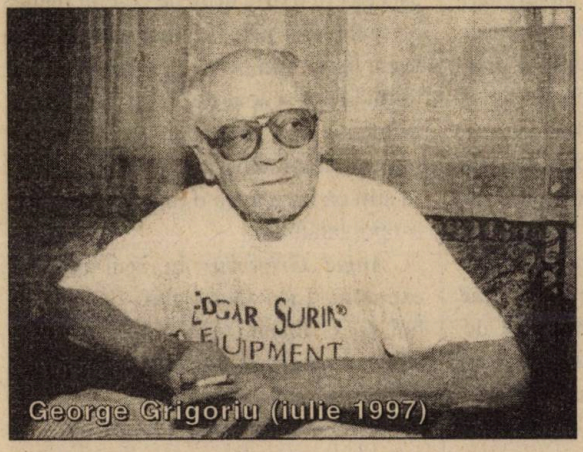

George Grigoriu (iulie 1997)

Angel Grigoriu: Altfel spus, era protocol de gradul zero...

George Grigoriu: Exact! Noi eram foarte emoționați, am apărut pe scenă, tonusul nostru a fost în creștere. În primul rînd, în fața scenei, le-am văzut, printre alții, pe fetele lui Gheorghiu–Dej, Tanți și Lica, precum și pe alți copii ai demnitarilor de partid și de stat din acea vreme. La sfîrșitul spectacolului, au venit la noi niște „băieți" (după cum arătau, ca alură și ca vestimentație, nu era greu de ghicit cine erau...) și ne-au spus că sîntem invitați într-un cerc de oameni tineri în care se vor afla „tovarășele" — adică, am priceput noi, Tanți și Lica —, care doresc să ne aibă ca oaspeți. Noi, la fel de tineri, am acceptat...

Angel Grigoriu: De ce să n-o spun, ne-a străbătut un oarecare fior, gîndindu-ne cu cine ne vom întîlni... Știam, măcar din auzite, cum sînt păziți „stăpînii" țării.

Unde a avut loc această neașteptată întîlnire?

George Grigoriu: Într-o casă din Piața Rosetti, o clădire boierească. Nu știu cine locuia acolo. Ne-am dus îmbrăcați în costumele noastre de scenă, bleumarin, cu cravate argintii. Am fost primiți cu urale, cu manifestări de mare simpatie... Acolo ne-am cunoscut, familiarizîndu-ne foarte repede, cu Tanți Gheorghiu, cu fiica lui Chivu Stoica, o fată blondă, foarte drăguță, Cornelia, cu alți copii ai protipendadei. Pentru noi era interesant s-o cunoaștem pe fata lui Gheorghiu–Dej, despre care auzisem că este frumoasă. Nu ne-am înșelat! Ne-a făcut o impresie formidabilă, era veselă, prietenoasă...

Angel Grigoriu: Avea 22 de ani...

George Grigoriu: Am petrecut, am mîncat, am băut, am dansat, am discutat fel de fel de lucruri despre viața artistică, despre sport... După această primă întîlnire, Cezar, fratele nostru, a primit mai multe telefoane, nu direct, de la Tanți, prin care aceasta își exprima dorința să ne mai vedem — de exemplu, la o plimbare la șosea. Acest lucru s-a și întîmplat; ea venea cu mașina la locuința noastră, din str. Dr. Burghelea, aproape de Hala Traian, și ne lua, pe Cezar și pe mine, la plimbare. În mașină discutam fel și fel, ne amuzam, dar după o oră–două veneam acasă și cu asta basta. Aceste întîlniri au continuat. La un moment dat, Cezar mi-a spus că dorește să o cunoască mai bine pe Tanți, plăcînd-o. De altfel, eu observasem de prima oară că și Tanți îl plăcea pe fratele meu. Bănuiam că se va înfiripa o legătură între ei. Totuși, în discuțiile pe care le aveam cu Cezar, mi-am manifestat îngrijorarea: „Cezare, nu e cazul, ai grijă, știi cine este fata asta!". Mi-a răspuns: „Măi, nu știu, ce-o fi, o fi! Mie îmi place această fată!". Drept pentru care au început să se întîlnească numai ei doi. După un timp, Cezar mi-a spus: „ Măi, eu o iubesc pe fata asta". L-am întrebat: „Tu, ce crezi, ea te iubește?". Legătura s-a înfiripat, a început să dureze și apoi au apărut complicațiile. Greutățile acestei legături, pentru Cezar și pentru noi, frații săi, au început să devină evidente. Lucrul reiese foarte clar și din fișele de dosar pe care l-am citit prin bunăvoința dumneavoastră.

Gheorghiu–Dej și „saltimbancul"

Ce credeți că l-a determinat pe Gheorghiu–Dej să fie împotriva acestei legături sentimentale a fiicei sale?

George Grigoriu: Era un lucru foarte clar, auzit chiar din gura lui Tanți, atunci cînd relațiile dintre noi s-au apropiat. Ea, care era o fată foarte de treabă, cinstită și directă, mi-a spus că are mare greutăți în familie din pricina asta — se ajunsese, între timp, la ideea

căsătoriei dintre Tanți și Cezar —, că familia ei, inclusiv tatăl, era împotriva mariajului. Gheorghiu–Dej, direct, i-a spus că nu o poate lăsa să se mărite cu un ... „saltimbanc"! Treaba avea să se rezolve într-un mod îndrăznet din partea lui Tanți. Ea a renunțat la tot ceea ce însemna avantajul de a fi fiica șefului atotputernic al partidului. Greutățile au început și pentru ea. Tanți și cu Cezar n-aveau unde locui; un timp, au stat la mine, într-o cameră în care fostul proprietar al casei, înainte de a ne muta noi, creștea păsări...

Angel Grigoriu: Într-un fel, ea a devenit renegata familiei, fiind repudiată de tatăl ei...

George Grigoriu: Da, așa e, chiar și sora ei, Lica, n-a mai agreat-o. Dar, să continui. Tanți și cu Cezar au locuit un timp la mine. Eu le duceam, la prînz, mîncarea gătită de mama noastră. Au dus-o așa vreo două luni de zile. Apoi, pentru că Tanți îl cunoștea pe primarul de atunci al Capitalei, ei au căpătat un apartament de două camere, pe str. Dumbrava Roșie.

Angel Grigoriu: Cezar, fratele nostru, se vede că a iubit-o mult dacă a putut trece peste totul și a manifestat acest curaj de a se arunca într-o viață plină de imprevizibil. Dar, repet, era curajul unui om care iubea sincer...

George Grigoriu: ... dragoste care era împărtășită. Consecințele n-au întîrziat însă să apară. Pentru el — care nu-a avut la ce să renunțe, decît poate la biata lui sărăcie — și pentru noi, Trio Grigoriu. Noi trei am fost opriți să mai apărem pe scenă, la Teatrul „C. Tănase", unde eram angajați. Am fost dați, pur și simplu, afară, fără nici un motiv explicit. Ne-am pus problema ce să facem să cîștigăm o pîine. Conjunctura ne-a venit în ajutor: se desființaseră, de cîțiva ani buni, toate teatrele particulare. Singurele manifestări artistice particulare care mai erau posibile se desfășurau la circuri. Și erau multe circuri în țară care, pentru a putea cîștiga bani, invitau vedete ale muzicii ușoare. Atunci, în '53–'54, noi eram mari vedete. Cînd aduceai Trio Grigoriu la un spectacol se umplea sala! Mergeam trei zile la un circ, cîștigam un ban și ne duceam zilele. Îmi aduc aminte cum la spectacolele de circ de la Ploiești venea, cu mașina pe care o avea la dispoziție, chiar Tanți. După spectacol, îl lua pe Cezar acasă, uneori chiar și pe noi. Situația asta, cu interzicerea noastră, a durat doi ani.

Angel Grigoriu: Tanți a intervenit la guvern și, prin intermediul lui Iosif Chișinevschi, prim–vicepreședinte al Consiliul de Miniștri, în subordinea căruia se afla „Electrecordul", ne-a aranjat o angajare mai mult sau mai puțin fictivă la această întreprindere de stat, asigurîndu-ne astfel existența. Atitudinea ei a fost formidabilă. Ea chiar a amenințat la partid că dacă nu ni se asigură acele posturi va face „gălăgie" la o serie de organisme internaționale, sesizîndu-le că la noi se fac persecuții...

George Grigoriu: ... și din cauza asta ea era foarte urîtă de ceilalți membri ai familiei sale. Cel mai mult a urît-o Lica. Pe de altă parte, aceasta era mulțumită că a scăpat de Tanți în privința influenței pe care putea să o aibă asupra tatălui lor, Gheorghiu–Dej. Trebuie să știți că Lica avea o influență teribilă asupra tatălui ei.

Angel Grigoriu: În acei ani, de exemplu, Lica Gheorghiu o ținea pe hol și pe Elena, soția lui Ceaușescu, atunci cînd acesta era la Direcția Superioară Politică a Armatei...

George Grigoriu: Licuță (cum îi spuneam noi fratelui nostru, Cezar) ne povestea atunci niște lucruri foarte comice. Încă de atunci, cînd Ceaușescu începuse să devină cineva și dorea să intre și mai mult în grațiile lui Gheorghiu–Dej, soția lui, Elena, venea în „audiență" la Lica Gheorghiu. Într-o zi, cînd Cezar și Tanți se aflau la Lica, în salonul în care se aflau toți trei, la o cafea, intră cineva din personalul de serviciu și anunță: „Tovarășa, a venit tovarășa Ceaușescu". Reacția Licăi a fost următoarea: „Dă-o în p..... mă-sii, să mă aștepte!". Cînd Cezar ne-a povestit toate astea, noi rîdeam de ne prăpădeam. Cînd a murit Gheorghiu–Dej și a venit Ceaușescu la putere — nici nu-i de mirare! —, „coana Lenuța", repede de tot, s-a răzbunat pe Lica, sco-

O fotografie rară, din colecția Tatiana și dr. Gheorghe Brătescu, făcută în 1946, la Snagov: Tanți (1) și Lica Gheorghiu (2), Gheorghiu-Dej (3), Ana Pauker (4), Teohari Georgescu (5)

ţînd-o din casa în care locuia cu cel de-al doilea soţ al ei, Gheorghe Rădoi.

Angel Grigoriu: Să vă spun şi eu o chestiune care mi se pare senzaţională. Gheorghiu-Dej în mod sigur îl ştia pe Cezar, văzîndu-l cel puţin la televizor, dar nu l-a primit niciodată să-i treacă pragul, deşi fratele nostru era căsătorit cu fiica sa. Însă, înainte de a muri, l-a chemat să-l cunoască personal. Atunci, atitudinea lui Cezar a fost categorică: „Nu mă duc la nenorocitul ăla...".

George Grigoriu: Cezar locuia lîngă mine, la cîteva sute de metri. Eram toată ziua la el şi la Tanţi. Într-o zi, Tanţi îmi spune: „Auzi, a înnebunit frate-tu ăsta?". Zic: „Ce-a făcut, dom'le?". Ea continuă: „Ştii că tata nu se simte prea bine şi l-a chemat, în sfîrşit, să-l vadă". Eu: „De ce, Tanţi?". „Pentru că — răspunde cumnată-mea — a început să-l admire. Dă atîta vreme e persecutat şi noi, totuşi, sîntem împreună". Ce credeţi, însă, că a spus Cezar, rîzînd: „Dă-l în paştele mă-sii de căcănar! Pînă acuma nu s-a uitat la noi şi acuma, cînd e pe moarte, mă cheamă la el? Nu mă duc!". Şi nici nu s-a dus. Iar eu i-am zis: „Cum ai avut curaj să spui aşa ceva de faţă cu Tanţi? E taică-su!". „Dar — mi-a replicat fratele nostru —, el s-a purtat ca un tată cu mine?". Paradoxal şi tragic-comic este şi faptul că atunci cînd Dej a murit, Cezar a fost obligat, prin Lica şi prin ceilalţi membri ai familiei, să ia parte la înmormîntare. Cezar n-a putut să refuze, începuse de acum să-i fie şi frică după toate cele pe care le păţise. Culmea e că el atunci nici nu mai era împreună cu Tanţi.

Angel Grigoriu: S-a dus la înmormîntare, dar n-a avut dreptul să stea în „zona zero". L-au pus mai în spate, nu la un loc cu vîrfurile de partid şi de stat. Cu toate astea, a primit şi el, la un loc cu ceilalţi membrii ai familiei, condoleanţe pentru moartea lui Dej, dînd mîna cu toţi, inclusiv cu Ceauşescu. După ce acesta a venit la putere, persecuţiile împotriva lui, ca fost membru al familiei lui Dej, au continuat şi mai abitir. Ba pot spune că din pricina Securităţii lui Ceauşescu fratele nostru a suferit chiar mai mult.

Concret, cum anume?

Angel Grigoriu: În primul rînd, a fost dat afară de peste tot. Nu mai putea să-şi continue cariera artistică, de realizator de filme muzicale. Şi el era printre foarte puţinii de la noi care cultivau, cu foarte mare succes de public, acest gen cinematografic. Măsurile respective le-au luat, la ordine superioare (ceea ce nu înseamnă însă că ei sînt de iertat...), o serie de lingăi care ocupau funcţii importante în conducerea cinematografiei naţionale.

Care a fost atitudinea lui în faţa acestei dureroase situaţii?

George Grigoriu: Norocul lui a fost, pe de o parte, firea sa optimistă, care l-a făcut să îndulcească amarul, iar pe de altă parte o sumă de adevăraţi şi oneşti artişti — Ion Popescu-Gopo, Manole Marcus, Francisc Munteanu, Ioan Grigorescu, Mihnea Gheorghiu şi alţii, cu influenţă în viaţa cinematografică românească de atunci — care l-au iubit şi l-au stimat. Ajutat de aceste simpatii el a reuşit, totuşi, să-şi vadă în continuare de pasiunea lui cinematografică, făcînd însă mari sacrificii.

În final, să ne întoarcem la informaţiile de arhivă pe care vi le-am arătat şi care îl privesc direct pe Cezar Grigoriu, iubitul şi apoi soţul lui Tanţi Gheorghiu. Coincid ele cu amintirile dumneavoastră?

Angel Grigoriu: Nu pot să am certitudine asupra unor fapte relatate acolo. De exemplu, întîmplarea cu Vili Donea mi se pare doar parţial verosimilă... S-ar putea să fie pe undeva adevărată. Eu nu ştiu dacă Donea a fost un factor conştient sau nu în acea întîmplare.

George Grigoriu: Eu am o cu totul altă părere: Vili Donea a fost factorul decisiv în acea poveste! Mie, la un moment dat, mi-a spus chiar Tanţi: „Măi, prietenii voştri fac treaba asta!". La cine se putea referi? Numai la cineva din imediata noastră apropiere, din trupa noastră de colegi de spectacole. În orice caz, îmi aduc aminte că Tanţi a fost foarte şocată de toată această chestiune. Cînd i s-au pus în faţă fotografiile respective, acelea făcute de oamenii Securităţii, la Arad, mi-a spus şi mie ceea ce le spusese şi celor de la Securitate: „S-au comportat ca nişte gestapovişti, a fost o adevărată acţiune gestapovistă".

Ce şanse avea, în aceste condiţii, mariajul dintre Tanţi şi Cezar?

George Grigoriu: Avea toate şansele să fie un mariaj perfect, ca între doi oameni care se iubesc cu pasiune. Şi mai e ceva: ştiţi că Tanţi a trebuit să suporte două avorturi, unul cînd era însărcinată în luna a şasea iar altul cînd ar fi putut să facă doi gemeni, ambele provocate de medicii care o îngrijeau. Altfel spus, ea nu trebuia să aibă copii cu „saltimbancul"! De atunci a început căsătoria lor să scîrţîie. Cezar se săturase de toată treaba asta, între ei au apărut fricţiuni, îi reproşa întruna lui Tanţi că ei nu pot avea o viaţă personală normală din cauza hărţuielilor Securităţii.

Angel Grigoriu (iulie 1997)

Angel Grigoriu: Și ținești cont cine „regiza" toate acestea, tocmai Dej, despre care nu se poate spune că a fost un exemplu de moralitate. În acei ani, se vorbea pe ocolite despre legăturile lui cu tot felul de artiste... Sigur, pentru noi erau cancanuri, n-aveam de unde să știm cu precizie dacă așa stăteau lucrurile, dar ceva, ceva tot o fi fost...

George Grigoriu: În plus, fiicele lui Gheorghiu–Dej au fost crescute nu de mama lor, ci de bunicii de la Galați, care erau părinții fostei lui neveste.

Angel Grigoriu: I-am cunoscut și noi pe acești bunici ai fetelor lui Dej, aici, în București. Odată, la o astfel de întîlnire, destul de înfricoșat, bătrînul mi-a arătat că purta la gît o cruce. Credea în Dumnezeu, asta a vrut să ne spună. Dar se vedea că îi e frică să nu audă asta Dej. Și Tanți era o fată cu frica lui Dumnezeu, credință ce-i venea în mod sigur de la bunici.

Ce s-a întîmplat cu Tanți după despărțirea de Cezar?

George Grigoriu: S-a măritat cu un cunoscut actor de la Teatrul „Nottara", Stamate Popescu, a făcut un copil cu el (o fiică, care astăzi este medic), apoi a divorțat. A fost mulți ani profesoară la Politehnica din București. Azi nu mai știu nimic despre ea, n-am mai văzut-o de tare mult timp.

În orice caz, noi rămînem la convingerea că povestea de iubire dintre ea și fratele nostru, Cezar, a fost ucisă din „interese superioare de partid și de stat"...

II. O moarte programată: Cazul doctorului Plăcințeanu

Dacă Tanți a reușit să-și înfrunte tatăl, apărîndu-și iubirea și apoi căsătoria cu Cezar Grigoriu, altfel au stat lucrurile în privința Licăi și a legăturii sale sentimentale cu dr. Gheorghe Plăcințeanu. Deși fiica cea mare (și feblețea, după cum susțin cei care au cunoscut-o) a lui Gheorghiu–Dej era căsătorită cu Marcel Popescu, la scurt timp după ce ea l-a cunoscut pe Gheorghe (Ginel) Plăcințeanu, în vara lui 1958, la Snagov, au început discuțiile în familie. Divorțul care a urmat l-a afectat foarte mult pe Gheorghiu–Dej. Acesta și-a manifestat dezacordul față de relația Licăi cu dr. Plăcințeanu, a căutat pe toate căile să le destrame și să împiedice cu orice preț intenția lor de a se căsători. Cu știința și din ordinul lui Dej au fost antrenate, și în acest caz, organele Securității, însărcinate cu supravegherea permanentă a lui Plăcințeanu, precum și organele de procuratură și justiție, care au recurs la arestarea sa, în august 1959, (anterior și a unchiului său, prof. univ. dr. Ioan Plăcințeanu), apoi la înscenarea unor procese — veritabile probe de încălcare a oricăror norme juridice —, soldate cu condamnări la ani grei de închisoare pentru cei doi Plăcințeanu și pentru alte persoane care au avut nenorocul de a intra în malaxorul represiunii comandate din rațiuni vizînd „apărarea ordinii și legalității". Urmările au fost dintre cele mai tragice: condițiile inumane de detenție la care au fost supuși Ioan Plăcințeanu și nepotul său au determinat moartea acestora, primul în Penitenciarul Gherla (la 14 noiembrie 1960), al doilea în Penitenciarul Rm. Sărat (în noaptea de 1/2 mai 1961).

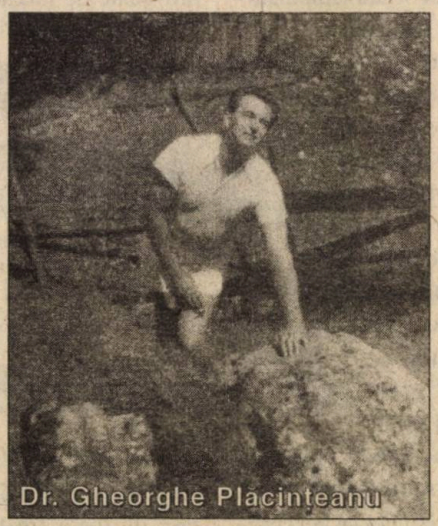
Dr. Gheorghe Plăcințeanu

Samavolniciile comise împotriva familiei Plăcințeanu rezultă cu destulă claritate și din fragmentele de dosar pe care le prezentăm în continuare. De asemenea, este evident că, în 1968, cei implicați în ancheta ordonată de Nicolae Ceaușescu pentru elucidarea cazului se faceau încă ecoul unor afirmații cu totul false vizîndu-i pe membrii acestei strălucite pleiade de intelectuali și oameni de artă moldavi (vezi, bunăoară, cele susținute în Raportul g-ralului mr. Răduică despre tatăl dr. Plăcințeanu, care nu a fost niciodată moșier și nici membru PNL!, precum și alte asemenea invenții menite a spori „culpa" Plăcințenilor).

D-na **Sorana Coroamă–Stanca,** cunoscuta și apreciata regizoare de teatru și televiziune, sora dr. Gheorghe Plăcințeanu — ea însăși supusă represiunii care a urmat după arestarea unchiului și fratelui său, fiind dată afară, la 15 august 1959 (situație în care s-a aflat pînă după moartea lui Gheorghiu–Dej), din Teatrul „C. Nottara" (rebotezat, mai tîrziu, Teatrul Mic); de adăugat că și mama fraților Plăcințeanu, Clemansa, marea compozitoare de muzică clasică, afirmată sub numele Mansi Barberis, a fost exclusă, la 18 septembrie 1959, din Uniunea Compozitorilor, fiind repusă în drepturi abia la 16 aprilie 1966 —, a avut amabilitatea de a discuta cu noi pe

marginea acestui dosar, făcîndu-ne o serie de prețioase precizări și, totodată, încredințîndu-le spre reproducere cîteva fotografii de familie. Îi mulțumim respectuos și pentru unele și pentru celelalte.

„Un scop dușmănos"

„Discuțiile violente între dr. Plăcințeanu și inginerul Ticu (nepotul lui Gheorghiu–Dej) au degenerat în scandal. Inginerul Ticu era de părere că dr. Plăcințeanu nu poate fi acceptat în familia lui Dej (...). Faptul că Lica nu a renunțat la relațiile cu dr. Plăcințeanu, Dej a încercat și alte metode: s-a interzis accesul dr. Plăcințeanu la domiciliul lui Lica; s-a lansat în rîndul rudelor, cunoștințelor și personalului de pază și deservire versiunea că familia Plăcințeanu (tatăl și fiu) ar fi desfășurat activitate legionară. Prin urmare, dr. Plăcințeanu n-ar fi fost sincer în relațiile cu Lica, ci ar fi urmărit un scop dușmănos, respectiv compromiterea familiei și a secretarului general al partidului. Din acest moment «chestiunea» devenea o problemă de

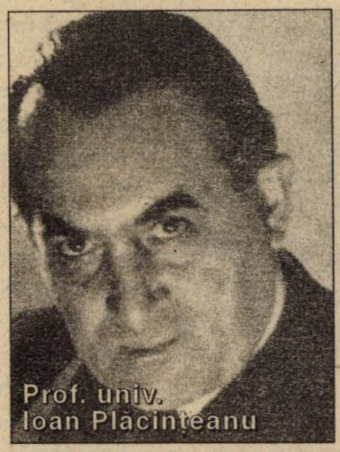
Prof. univ. Ioan Plăcințeanu

«securitate»". *(Din declarația căpitanului de Securitate Ioan Irimie, șoferul de casă al familiei Gheorghiu–Dej).*

O arestare în secret

„Deoarece pînă la sfîrșitul lunii februarie 1959, din verificările întreprinse, nu au rezultat fapte de securitate deosebite sau care să-i ducă la compromitere, Alexandru Drăghici s-a declarat nemulțumit, ordonînd colonelului Holingher Izidor să-l aresteze în secret *(în martie, n.n.)* pe unchiul dr. Gh. Plăcințeanu (Plăcințeanu Ioan, pensionar, fost prof. universitar la Iași). Nici aceste măsuri întreprinse de organele de Securitate nu au reușit să scoată la iveală fapte infracționale săvîrșite de Plăcințeanu sau de cei din familia sa. Gh.–Dej i-a ordonat lui Drăghici, la 13 august 1959, să-l aresteze pe dr. Plăcințeanu într-un moment considerat favorabil, cînd nu se afla în compania lui Lica Gheorghiu...". *(Extras din Raportul întocmit, la 3 iunie 1968, de g-ral mr. Grigore Răduică, prim–vicepreședinte al Consiliului Securității Statului, care a condus ancheta, ajutat de un colectiv format din lt. col. Haralambie Hiera , mr. Lucian Mateescu și mr. Vasile Petcu).*

Percheziție la dr. Plăcințeanu

„Așteptînd în stradă, a apărut Lica, plîngînd, și mi-a spus: «Repede, la dr. Plăcințeanu, că a fost arestat de un procuror». Am sosit la locuința lui Plăcințeanu și m-a rugat să o însoțesc sus. Lica a sunat la sonerie, dar nu a răspuns nimeni, atunci, disperată, a bătut în ușă, ușa s-a deschis și

Gheorghe Plăcințeanu (Ginel): născut la 3 decembrie 1924, la Iași, fiul prof. univ. dr. Gheorghe Plăcințeanu (de la Facultatea de Medicină din Iași, ulterior șeful Maternității Cantacuzino din București) și al Clemansei Plăcințeanu (Mansi Barberis, profesoară la Conservatorul din Iași, apoi la Institutul de Muzică din Capitală), frate cu Sorana Coroamă–Stanca, regizoare. După absolvirea facultății, în 1949, a lucrat la o clinică ieșeană, apoi a fost numit medic secundar la Brașov (pe atunci, numit Orașul Stalin). În 1951, este transferat în București. În 1958, ajunge la Spitalul Brîncovenesc; în mai 1959, își susține atestarea pe postul de șef de sector la Clinica de Ortopedie, ca medic primar în specialitatea ortopedie și traumatologie. A fost arestat în seara zilei de 13 august 1959, după ce, cu cîteva ore înainte, efectuase la spital o operație care a rămas în analele nobilei sale profesiuni. Anchetat în sediul Securității din str. Uranus, avea să fie închis la Jilava, apoi la Rm. Sărat, unde moare. Constituția sa fizică atletică (ca unul ce a practicat, cu mare pasiune, înotul și hocheiul) ridică serioase semne de întrebare cu privire la motivele medicale invocate de autorități pentru a-i explica decesul („colaps cardiovascular", conform certificatului medical nr. 414). Trecerea în neființă a fost adusă la cunoștința familiei sale abia după o săptămînă... La 15 octombrie 1968, prin Decizia nr. 113 a Tribunalului Suprem al RSR, Colegiul Militar, s-au casat cele două sentințe din 1959 privindu-l pe dr. Plăcințeanu, acesta fiind „achitat de orice penalitate". Prin aceeași hotărîre a fost achitat și unchiul său, prof. univ. Ion Plăcințeanu. Din păcate pentru cei doi și pentru familiile lor, recunoașterea samavolniciilor și a nedreptăților era mult prea tardivă — trecuseră opt, respectiv peste șapte ani de la moartea în închisoare a unchiului și a nepotului. Tot în 1968, rămășițele pămîntești ale celui din urmă au fost exhumate de la Rm. Sărat și depuse într-un loc de veci al familiei, la Cimitirul Colentina din București.

Slanic-Moldova, 1940. Sorana și Ginel, împreună cu tatăl lor

am intrat în apartament; de după ușă am fost lovit de țeava unui pistol în cap, am rezistat, am fost legitimat și dezarmat, apoi întrebat ce caut acolo; au început discuții între Lica și grupul care făcea percheziție în apartament. Cetățeanul care m-a lovit și care conducea acest grup era un bărbat brunet și cu dinți de metal, de statură mijlocie. După cîteva minute, am fost dat afară și bruscat. Lica a mai rămas, discutînd cu bărbatul cu dinți de metal". *(Din declarația cpt. Ioan Irimie, din Direcția a II-a, Serv.V, 23 septembrie 1968).*

Vicii de procedură

„Deși pentru organele de contraspionaj era evident că nu existau motive de suspiciune asupra lui Gh. Plăcințeanu, totuși s-au continuat măsurile speciale de urmărire, inclusiv filaj, pînă la data arestării sale (...).

Pe întreaga perioadă de urmărire a lui Plăcințeanu Gheorghe și stabilirea momentului arestării, între Alexandru Drăghici și Gheorghiu-Dej a existat o legătură directă, de comunicare operativă.

Dr. Plăcințeanu a fost judecat în mod surprinzător în procedură de urgență, conform Decretului 324, în ședință închisă, în ziua de 17 august 1959.

Un alt viciu de procedură a constat în faptul că dr. Plăcințeanu a fost împiedicat să fie apărat de către avocații pe care i-a avut și ca urmare apărarea a fost numită din oficiu. După cum rezultă din pledoariile ținute, avocatul nu l-a apărat, ci, din contră, l-a acuzat.

Plăcințeanu a fost condamnat la cinci ani închisoare corecțională. La aflarea știrii, Lica Gheorghiu s-ar fi exprimat: «Acum, întreaga familie va avea de suferit».

Într-adevăr, pe lîngă prof. Ioan Plăcințeanu, care fusese arestat abuziv în martie 1959, a mai avut de suferit și sora dr. Plăcințeanu Gh., regizoarea Sorona Coroamă, care a fost destituită din serviciu «din ordin superior»". *(Extras din Raportul g-ralului mr. Grigore Răduică).*

120 de perechi de ciorapi

În baza cercetărilor făcute de Procuratura orașului București, în persoana procurorului Iorga D., sesizată din oficiu, Plăcințeanu Gheorghe a fost judecat după procedura „urgență" (Decret 324) și condamnat la 5 ani închisoare corecțională pentru infracțiunea de complicitate la speculă, reținîndu-i-se în sarcină următoarele:

La data de 23.04.1958, cel în cauză, serbîndu-și ziua numelui, printre alți invitați a avut și pe numitul Arnallstein, atașat comercial al Belgiei la București, cu soția, cunoscuți ocazional în 1957, cît și pe un coleg al său, dr. Rogoz Ion.

În discuțiile întreținute cu această ocazie, Rogoz Ion, aflînd că soția lui Arnallstein urmează să plece la Viena, a rugat-o ca în localitatea respectivă să ia legătura cu o prietenă a sa, anume Arian Dolsy — emigrantă din România în 1957 —, în care sens i-a și dat adresa.

Soția lui Arnallstein, satisfăcîndu-i rugămintea, la reîntoarcerea în România a adus doctorului Rogoz din partea prietenei sale 120 perechi ciorapi nylon, dintre care acesta împreună cu Plăcințeanu Gh. au ridicat de la soția reprezentantului comercial numai 50 perechi ciorapi, pe care, tot împreună, un număr de 30 perechi i-a comercializat prin numita Gabi Briade — emigrată în Israel, la sfîrșitul anului 1958 — iar restul de 20 perechi făcîndu-i cadou.

De menționat că suma de circa 3.000 lei proveniți din vînzarea ciorapilor i-a revenit în exclusivitate doctorului Rogoz, iar Plăcințeanu a primit de la acesta, sub formă de cadou, patru–cinci perechi de ciorapi.

Plăcințeanu, atît la cercetările efectuate de Procuratură, cît și în fața instanței de judecată a respins în totalitate învinuirile ce i se imputau, susținînd că nu a săvîrșit nici o infracțiune întrucît Rogoz nu i-a făcut cunoștință în scopul perfectării vreunei afaceri, că nu se consideră implicat în aducerea frauduloasă a ciorapilor și a speculării lor.

De altfel, ca probă materială la dosar nu există decît declarația coinculpatului Rogoz Ion, pe baza căruia ambii au fost condamnați la cîte cinci ani închisoare corecțională — Rogoz Ion pentru speculă, iar Plăcințeanu Gh. pentru complicitate la speculă.

Recursurile ambilor condamnați împotriva sentinței nr. 1.296, din 17. 08.1959, au fost respinse de Tribunalul Capitalei, Colegiul II, prin Divizia Penală nr. 1.494, din 19.08. 1959.

Tot pe data de 19.08.1959, cînd sentința a rămas definitivă, Plăcințeanu Gh., în baza mandatului de executare a pedepsei, a fost depus în

arestul MAI în scopul cercetării sale în cauza Plăcinţeanu Ioan. *(Extras din dosarul nr. 1.426/1959 al Tribunalului Popular al raionului Tudor Vladimirescu).*

„O înscenare grosolană"

„Întrucît condamnarea la cinci ani închisoare corecţională a lui dr. Plăcinţeanu Gh. nu constituia o rezolvare convenabilă care să asigure înlăturarea lui definitivă din viaţa lui Lica Gheorghiu, Alexandru Drăghici a dispus trecerea cazului în directă răspundere a generalului Vasile Negrea şi anchetarea în continuare a dr. Gh. Plăcinţeanu şi Ioan Plăcinţeanu de către Direcţia de Anchete a Ministerului Afacerilor Interne — în al cărui arest se aflau.

Comisia a constatat că, începînd cu luna august 1959, în cazul dr. Plăcinţeanu Gh. a fost o înscenare şi mai grosolană, de data aceasta a unui proces cu nuanţă politică, la baza căruia nu au existat probe de vinovăţie, ci o vădită acţiune tendenţioasă de răzbunare şi, în ultimă instanţă, de exterminare a dr. Plăcinţeanu Gh.

De la 1 august 1959, de caz s-a ocupat generalul Negrea Vasile şi locotenent–colonelul Anghel Marin, pe atunci locţiitor şef serviciu în Direcţia de Anchete din Ministerul Afacerilor Interne, pe care l-a instruit şi cu care a ţinut legătura direct şi permanent, fără ca despre desfăşurarea anchetei să aibă cunoştinţă şefii ierarhici ai ofiţerului". *(Din Raportul g-ralului mr. Grigore Răduică).*

Anchetă din interese superioare

„În jurul datei de 23 august 1959, am fost chemat personal de tovarăşul general Negrea Vasile (...). Cu această ocazie mi-a spus că va trebui să încep o anchetă într-o problemă mai deosebită, despre care n-am voie să discut cu absolut nimeni, cazul în sine avînd tangenţă cu o persoană din conducerea partidului (...). De asemenea, mi-a mai spus că Lica Gheorghiu ţine foarte mult la acest om, din care cauză se impune să-l anchetăm cît mai repede pentru a-l trimite la locul cuvenit. (...) Mi-a mai dat de înţeles, încă o dată, că anumite interese mai mari reclamă terminarea anchetei, cît mai urgent posibil. (...) În plus, mi-a dat dispoziţie să «legalizăm» situaţia acestuia din urmă *(Ioan Plăcinţeanu, n.n.)*, care era deja arestat. În acest scop, am fost pus în situaţia să antedatez sau mai precis să falsific mandate de-arestare, ordonanţe de prelungirea reţinerii pentru o perioadă de cinci–şase luni de zile (...).

Întrucît nici fosta Direcţie a II-a (Contrainformaţii interne) nu poseda materiale concrete cu privire la presupusa vinovăţie a celor doi (Plăcinţeanu Ioan şi Gheorghe), am început ancheta numai în baza indicaţiilor primite iniţial din partea tov. g-ral Negrea Vasile. Încă de la începutul anchetei mi-am dat seama că ceva nu este în regulă, că nu se confirmă nimic din presupusa acuzaţie de uneltire, neavînd cît de cît materiale de care să mă pot lega. Încercam să scot ceva, să stabilesc relaţiile lui Plăcinţeanu Gh., care de fapt prezenta figura centrală şi nu unchiul său, dr. Plăcinţeanu Ioan.

(...) Vă rog să luaţi notă cum s-a procedat cu libertatea unor oameni, întîi erau arestaţi şi apoi se încerca procurarea de materiale «probatorii», şi în ultimă instanţă falsificarea adevărului. Cu toate eforturile şi insistenţele depuse în anchetă, nu se conturau fapte din care să rezulte că Plăcinţeanu Gh. a încălcat legile statului nostru. Singura «vină» comisă de Plăcinţeanu Gh. a constat în faptul că a cunoscut-o pe Lica Gheorghiu.

(...) Acest caz prezenta atîta interes încît şi în ziua de 23 august 1959, tov. Negrea Vasile m-a întrebat la telefon (de la Tribuna oficială) despre rezultatele obţinute".

Faptul că nu s-au obţinut probe, l-a intrigat pe Negrea, încît a ordonat să se treacă la măsuri de constrîngere fizică: „ (...) În jurul datei de 25–27 august 1959, raportînd că nu se conturează nimic concret, am primit dispoziţie din partea tov. g-ral Negrea Vasile să se recurgă la alte metode în anchetarea lui Plăcinţeanu Gh. Concret, mi-a spus să chem un sergent de la paza arestului care să-i tragă cîteva lovituri în spate acestui păcătos, spunînd: «pînă cînd o să ne mai rugăm de el?». Conform celor de mai sus, eu am executat această dispoziţie".

După ce a fost bătut, dr. Gh. Plăcinţeanu a „recunoscut" tot ceea ce i s-a cerut: „(...) Îmi amintesc că dr. Plăcinţeanu Gh. (...), după una sau două lovituri primite la spate a cerut să fie lăsat deoarece va recunoaşte faptele ce i se impută. Aşa a început să recu-

Ginel Plăcinţeanu (al doilea din stînga), în echipa de hochei

noască faptele de care s-ar fi făcut vinovat".

Identic, în ce privește metodele brutale de anchetă, s-a procedat și cu dr. Ioan Plăcințeanu.

„(...) Și în cazul în care Plăcințeanu Gh. ar fi comis în realitate faptele reținute și nu i-am fi smuls declarațiile în modul arătat, în nici un caz nu merita acordarea unei asemenea pedepse. Am ferma convingere că *(sic!)* condamnarea acestor oameni a fost hotărîtă deja de persoane interesate cu mult înainte de judecarea cazului. De altfel, reținprecis că înaintea judecării procesului, care s-a desfășurat în secret, s-a discutat la Tribunalul Militar București să fie luate măsuri pentru a nu se divulga nimic". *(Din declarația lt. col. Marin Anghel).*

„Discuții de natură dușmănoasă"

„Interogarea lui Plăcințeanu Gh. a fost efectuată tot de căpitanul Anghel Marin care în perioada 27.08.–18.11.1959, în cele 12 procese–verbale de interogare, consemnează declarațiile celui în cauză prin care acesta arată că după 23 august 1944, ca urmare a educației reacționare primită în familie (tatăl său, fost moșier și membru PNL), s-a situat pe o poziție dușmănoasă regimului din țara noastră, materializată prin aceea că între anii 1944–1947, în timp ce era student la Facultatea de Medicină din Cluj și Iași, a făcut propagandă de sprijinire PNȚ și de denigrare a politicii PCR.

În 1954, Plăcințeanu Gh., stabilindu-se cu domiciliul în București, pînă la data arestării, în discuțiile purtate cu unchiul său — Plăcințeanu Ioan —, a purtat discuții dușmănoase la adresa orînduirii noastre sociale și de stat.

Discuții de natură dușmănoasă, Plăcințeanu Gh. a mai întreținut și cu alte persoane, ca Teodorescu Alexandru (decedat în 1964) și Bardos Eva. În cadrul discuțiilor dușmănoase, Plăcințeanu Gh. se folosea atît de știrile ce le audia la posturile de radio imperialiste, cît și de ceea ce afla de la cei care în perioada 1955–1959 făceau parte din cercul de relații și vizitau la domiciliu pe familia socrului său, academicianul doctor Lupu. (...) Pe baza recunoașterilor lui Plăcințeanu Ioan, coroborate cu declarațiile coînvinuitului Plăcințeanu Gh. și a martorilor Voiculescu Vasile, din 29.09.1959, Pilat Constantin, din 21.05.1959, și Lăzărescu Sandu, din 4.09.1959, toți arestați, plus declarațiile martorilor arestați (Teodoreanu Alexandru – Păstorel, din 10.11.1959, și Bardos Eva, din 11.09.1959, ambii învinuiți conform aprobării adjunctului MAI, general–locotenent Pintilie Gheorghe, din 4.12.1959), au fost deferiți justiției.

Tribunalul Militar București, judecînd cauza în speță, prin sentința nr. 1.140/17.12.1959, a condamnat pe Plăcințeanu Ioan și Plăcințeanu Gh. la cîte 10 ani închisoare corecțională și patru ani interdicție corecțională și confiscarea averii personale pentru săvîrșirea infracțiunii de uneltire contra ordinii sociale p.p. de art.209, pct.2, lit.a, CP art.25, pct.6, al.1 CP, combinat cu art.30 și mandatul din Codul Familiei și 304 și 463 CIM.

La 21.12.1959, Tribunalul Militar București a Regiunii a II-a Militare, prin Decizia 3.101, a respins recursurile, sentința rămînînd definitivă.

(...) După condamnare, lui Plăcințeanu i-a fost fixat ca loc de detenție — de către Gh. Pintilie — Penitenciarul Rîmnicul Sărat, unde de obicei erau trimiși cei mai periculoși dușmani ai regimului, știut fiind că condițiile grele existente în acest loc conduceau în mod cert la exterminarea lui fizică, mai ales că se cunoștea faptul că suferea de ulcer duodenal și TBC pulmonar.

Decesul a survenit la 1 mai 1961, deci la 14 luni de la internare, ceea ce confirmă intenția cu care a fost trimis la acest penitenciar, fiind rezultatul direct al regimului alimentar și al lipsei de asistență medicală. Fixarea acestui loc de detenție se făcea numai cu ordinul sau cu aprobarea conducerii Ministerului Afacerilor Interne, în atenție căreia se afla tot timpul în mod nemijlocit, întrucît se trimiteau acolo doar infractorii cei mai periculoși.

Încă din 16 aprilie 1961, se cunoștea că dr. Plăcințeanu Gh., așa cum rezulta din buletinul de analiză, avea două grame de uree în sînge, cantitate nocivă și care în mod sigur conducea la deces în caz de neintervenție urgentă și internare în spital.

Dezinteresul general manifestat față de deținuții de la Penitenciarul Rîmnicul Sărat rezultă și din faptul că asistența medicală, datorită lipsei infirmeriei, în caz de îmbolnăvire se făcea în celula în care deținuții erau încarcerați (cîte unul).

Un alt element ce reprezenta încălcarea legilor îl constituie faptul că la acest penitenciar, spre deosebire de celelalte, în caz de deces nu se efectua autopsia medico–legală pentru a se cunoaște cauza reală a morții. Acest fapt este ilustrat și de cazul dr. Plăcințeanu Gh. După deces, nu i s-a făcut autopsia, cu toate că împrejurările impuneau o clarificare a cauzelor reale care au determinat moartea acestuia.

În ceea ce privește regimul de detenție aplicat prof. Plăcințeanu Ioan, în perioada 21 martie 1959–17 februarie 1960, cît a stat în arestul Direcției de Anchete a Securității, a avut același regim cu cel aplicat și nepotului său, cu diferența că periodic i s-a introdus cîte un informator de cameră, fără ca să rezolve însă probleme deosebite. După condamnarea la 10 ani închi-

soare corecțională (în decembrie 1959) și după o încarcerare de 73 zile la Penitenciarul Jilava, prof. Ioan Plăcințeanu a fost trimis pentru executarea pedepsei la Gherla, unde, la 14 decembrie 1960, a decedat.

Din studierea fișei medicale existente la dosarul din penitenciar, rezultă că la data arestării (21 martie 1959), prof. Ioan Plăcințeanu avea o maladie cardiovasculară (...). În timpul detenției, cu toate că i s-a acordat asistență medicală, boala s-a agravat. Moartea a reprezentat un proces firesc al evoluției maladiilor de care a suferit, în condițiile existenței în detenție.

Zeiger Samuil, procurorul, a contribuit în mod direct la comiterea ilegalităților. A participat la arestarea și percheziția domiciliară efectuată lui Plăcințeanu Gh. și a făcut parte din completul de judecată care l-a condamnat.

În februarie 1961, Zeiger Samuil a fost arestat de organele Direcției de Anchetă penale ale Ministerul de Interne și deferit justiției pentru infracțiunea de luare de mită.

Din studiul cazului în care a fost implicat nu rezultă proba de vinovăție, totuși a fost condamnat la pedeapsa maximă (10 ani închisoare corecțională).

Și-a început executarea pedepsei la Penitenciarul Văcărești, unde a fost recrutat ca informator, iar la 14 aprilie 1964 (la 3 ani de la arestare), conform Decretului 176/1964, a fost pus în libertate. La 17 martie 1965, Comisia pentru pașapoarte i-a acordat viza de plecare definitivă din țară atît lui, cît și familiei (soție și copil). A părăsit țara la 17 martie, cu avionul, chiar în ziua cînd i s-au eliberat pașapoartele, fapt ce sugerează că a cunoscut data eliberării și și-a putut procura din timp biletele de avion pentru ziua respectivă. Toate duc la concluzia că arestarea, condamnarea, eliberarea din închisoare și ulterior acordarea vizei și plecarea precipitată din țară fac parte dintr-un sistem folosit pentru îndepărtarea voită a unor persoane care cunoșteau prea multe ilegalități și la care g-ral Negrea Vasile a contribuit efectiv". *(Din Raportul g-ralului mr. Grigore Răduică).*

Sorana Coroamă-Stanca, în 1972

„Un consemn trasat"

„În acest timp, Lica a suferit mult, cu care ocazie ne vizita mai des, spunîndu-ne că în fiecare zi se duce la cîte un tovarăș din conducere pentru a putea dezlega misterul dispariției *(a lui Gheorghe Plăcințeanu, n.n.)*. Probabil, existînd un consemn trasat, nu a aflat nimic.

Dr. Plăcințeanu a fost victima unor metode dincolo de limita unor severități părintești, trecînd în forma abuzurilor și a altor interese". *(Din declarația lui Cezar Grigoriu).*

Zvonul de acoperire

„În concluziile de învinuire, întocmite în forma arătată s-a reținut în sarcinile numiților Plăcințeanu Gh. și Ioan că aceștia ar fi comis «infracțiunea de uneltire contra ordinei sociale, prevăzută și pedepsită de art. 209, pct. a», articol care prevedea închisoarea corecțională de la trei la 10 ani și interdicția corecțională de la trei – cinci ani.

Plăcințeanu Gheorghe a fost condamnat, din dispoziția celor interesați, la pedeapsa maximă de 10 ani. În cazul în care ar fi comis în realitate faptele reținute și nu i-ar fi smuls declarații în modul arătat, în nici un caz nu merita acordarea unei asemenea pedepse. (...)

În București a circulat un zvon precum că Lica Gheorghiu, împreună cu dr. Plăcințeanu, ar fi fugit în străinătate cu o importantă sumă de bani. Zvonul ar fi fost lansat special de cei interesați pentru a acoperi crima care s-a comis". *(Extras din Raportul g-ralului mr. Grigore Răduică).*

„Este o crimă"

„După dispariția lui *(a lui Gh. Plăcințeanu, n.n.)*, Lica, într-o discuție avută cu tatăl ei, i-a atras atenția că ceea ce se întîmplă este o crimă. Tatăl ei l-a chemat pe Drăghici în fața ei, spunîndu-i să-i raporteze dacă într-adevăr Plăcințeanu este arestat. El a jurat că nu știe nimic și nu poate crede aceasta". *(Din declarația lui Cezar Grigoriu).* ■

Lica Gheorghiu și statutul de „fiică a tatălui său"

Artista, filmul și primul secretar al partidului

Ovidiu BOZGAN

Cinematografia a fost un instrument privilegiat al propagandei regimului comunist, care nu și-a menajat mijloacele pentru crearea unei rețele dense pe teritoriul țării. O statistică din acest domeniu atrage atenția asupra evoluției spectaculoase a respectivei rețele și a impactului asupra societății. Numărul de unități cinematografice crește de la 308, în 1948, la 1.744 și 5.616, în anul 1956, respectiv în 1963. Pentru aceeași ani numărul spectatorilor a evoluat precum urmează: 3.152.000, 165.573.000 și 190.779.000. În același timp, mediul cinematografic – actori, regizori, tehnicieni – s-a sustras într-o oarecare măsură normelor și principiilor noului crez politic care pretindea, și chiar reușise, să modeleze societatea românească. Un mediu privilegiat, de refugiu, unde ierarhiile se stabileau pe considerente condamnate în discursul oficial, unde relațiile intime se combinau după reguli bizare cu imixtiunea seniorilor regimului.

Lica (Vasilica) Gheorghiu

Cinematografie și politică

Filmul „Lupeni '29" este un produs autentic al realismului socialist care simplifica și, mai grav, mistifica cu solemnitatea searbădă a artei totalitare istoria recentă a României. Pelicula beneficiase de o distribuție care reunea artiști valoroși la acea dată, precum Colea Răutu, George Motoi, George Calboreanu, Ștefan Ciubotărașu, Ilarion Ciobanu, Fory Eterle etc. Regizorul era una din stelele în plină afirmare a cinematografiei socialiste, Mircea Drăgan. Născut la 3 octombrie 1932, la Gura Ocniței, lîngă Tîrgoviște, acesta urmase Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică „I. L. Caragiale", între 1951–1955 și colaborase o perioadă de timp la „Contemporanul". Debutează în cinematografie în 1957, cu „Dincolo de brazi", dar consacrarea ia venit de la „Setea", produs în 1960 și premiat cu medalia de argint la Festivalul internațional de film de la Moscova, din 1961. În 1962, așadar, realizează filmul „Lupeni '29", căruia îi semnează și scenariul, împreună cu Nicolae Țic și Eugen Mandric, care a fost considerat de critica de specialitate drept cea mai bună realizare a anului. Filmul este marcat de o mediocritate disperantă și se înscrie în lunga serie de evocări istorice comandate de propaganda oficială, în vederea îndoctrinării societății, obținîndu-se cu certitudine doar sastisirea acesteia. Istoria culturală a regimului comunist n-ar trebui să-i acorde o atenție deosebită dacă n-ar exista un detaliu care îl scoate dintr-un anonimat binemeritat: prezența în rîndul interpreților a Licăi Gheorghiu, nimeni alta decît fiica primului secretar al PMR. Filmografia Licăi Gheorghiu era, în 1962, relativ importantă; jucase în „Erupția", „Avalanșa", „Soldați fără uniformă" (regia Francisc Munteanu, 1961) și în „Tudor Vladimirescu", dar interpretase roluri secundare. Cu „Lupeni '29", situația se schimbă, artista avînd acum ocazia interpretării principalului rol feminin din film.

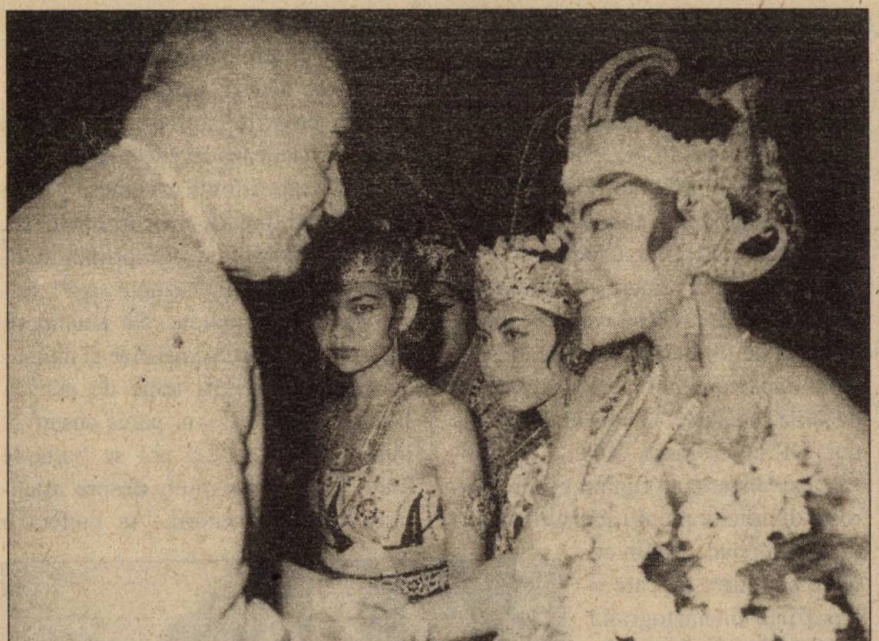

Gheorghiu-Dej aprecia „regia", dar numai cea a vizitelor oficiale (aici, în Indonezia, octombrie 1962)

Comentariile au fost elogioase în întreaga presă și ele nu au fost determinate, în special, de vocația sa artistică. Am preferat o reconstituire a receptării filmului în epocă nu apelînd la presa militantă ci la critica de specialitate, ce pare să fie mai echilibrată. Analizînd în noua (pe atunci) revistă „Cinema" așa-zisa dramaturgie a caracterelor, Alexandru Racoviceanu scria: „Ștefan Ciubotărașu aduce, în interpretarea complexului rol al comunistului Varga, toată experiența cîștigată în nenumăratele personaje episodice jucate pînă acum în filmele românești. El realizează un memorabil portret de comunist, dezvăluind spectatorului, deopotrivă, conștiința de clasă a luptătorului și căldura sufletească a omului. Lica Gheorghiu trăiește cu o deosebită sinceritate și delicatețe feminină viața Ioanei Letean. Actrița se dovedește a fi posesoarea unor mari resurse dramatice, neexplorate pînă la «Lupeni '29». Cu un permanent simț al tragicului, Lica Gheorghiu nuanțează perpetuul zbucium sufletesc al eroinei (de la frămîntările văduvei la strigătele de revoltă de lîngă porțile minei). Prezentîndu-și multivalent personajul, Lica Gheorghiu nu-l lipsește de tandrețea scenelor de familie (dragostea față de copil, recîștigarea unui cămin, serbarea cîmpenească). Seninătatea înțeleaptă a minerului comunist în acțiune ne este prezentată în chipul lui Letean, așa cum i-a dat viață Colea Răutu. Actorul transmite bogăția sufletească, dragostea față de oameni care merge pînă la sacrificiul propriei vieți, specifică eroului comunist. Inimosul Todor-baci și-a găsit în persoana artistului poporului George Calboreanu un interpret ideal, plin de un optimism robust, tonic". Stereotipii îndelung rodate, uneori jenate. Afirmații la fel de convenționale face protagonista filmului cînd declara aceleași reviste de specialitate: „Întîlnirea cu rolul cel mai important e aceea prilejuită de filmul «Lupeni». Această operă cinematografică de mare amploare și-a propus să redea pe ecran eroica luptă a unuia dintre detașamentele de frunte ale clasei noastre muncitoare — minerii. Prin semnificația socială a temei, prin complexitatea problemelor puse, sarcina realizării artistice a filmului «Lupeni» necesita un efort deosebit, implica o mare răspundere. De unde și emoția mea cînd regizorul Mircea Drăgan mi-a propus rolul Ioanei. (...) Dar cu tot deznodămîntul tragic, sfîrșitul filmului este pătruns de un optimism viguros. Sîngele luptătorilor de la Lupeni nu s-a vărsat în zadar. Ioanei îi este dat să trăiască triumful cauzei pentru care a căzut soțul ei, să vadă Valea Jiului transformată dintr-o vale a plîngerii într-o vale a bucuriei. Pentru mine este o mare satisfacție de a fi avut prilejul să dau viață personajului Ioanei". Declarațiile sînt atît de formale încît crează impresia că a fost o sarcină de partid bifată și nimic mai mult! Și acesta este adevărul. Pe plan intern, filmul părea să se bucure de un succes destul de mare așa cum rezultă în baza unei statistici — în măsura în care statisticile regimului comunist pot reflecta o realitate — după care, pînă în iulie 1964,

Lica Gheorghiu și Liviu Ciulei, în „Soldați fără uniformă"

cele mai frecventate filme românești erau: „Tudor" — 5.199.897 de spectatori, „Mitrea Cocor" — 3.714.519 de spectatori și „Lupeni '29" — de 3.061.458 de spectatori. Retrospectiv, nu putem decît să compătimim aceste milioane de spectatori care, voluntar sau nu, creau iluzia că România ar dispune de o cinematografie demnă de acest nume.

Totuși, consacrarea pe plan intern nu era suficientă cu atît mai mult cu cît era factice (în iunie 1964, cu ocazia primului Festival al filmului românesc, de la Mamaia, Lica Gheorghiu a împărțit premiul pentru interpretare feminină cu Irina Petrescu, prima pentru un rol în „Tudor", a doua pentru unul în „Străinul"). Autoritățile au încercat să obțină și o consacrare internațională iar primul test a fost întreprins la „marele frate" din Răsărit. Într-adevăr, în iulie 1963 a fost prezentată o versiune condensată la a III-a ediție a Festivalului internațional de film de la Moscova, unde filmul „Lupeni '29" a obținut două distincții (probabil pentru rațiuni de solidaritate ideologică decît pentru virtuțile peliculei): medalia de argint pentru scenele de masă și lucrările în domeniul stereofoniei și diploma de onoare a Uniunii Scriitorilor Sovietici pentru scenariu (marele premiu a fost obținut de filmul „Opt și jumătate", de Federico Fellini). Unul dintre responsabilii cinematografiei românești, Paul Cornea, scria cu acel prilej: „Festivalul de la Moscova a constituit un mare succes prin lărgirea impresionantă a numărului țărilor participante (53), printre care am salutat cu bucurie noi membri ai familiei cinematografice, Ghana, Nigeria, Mali și altele. O trăsătură caracteristică a Festivalului de la Moscova, deja intrată în tradiție, a constituit-o confruntarea permanentă a cineaștilor cu masele largi ale publicului. La Moscova, festivalul s-a desfășurat într-o sală de 6.000 de locuri, magnifica sală a congreselor, iar multe din filme au fost prezentate și în ședințe publice în fața a zeci de mii de spectatori. De asemenea, aș sublinia utilitatea deosebită a schimbului de idei cu prilejul tribunei libere, organizate sub președinția cunoscutului regizor sovietic Serghei Gherasimov. În sfîrșit, aș vrea să remarc că palmaresul Festivalului de la Moscova — de altfel, ca și cel de la Cannes — reflectă succesul remarcabil al filmelor prezentate de țările socialiste. În adevăr, alături de noi, URSS, Polonia, RDG, Cehoslovacia și Ungaria au figurat printre laureații diferitelor premii și distincții. E o dovadă a ponderei din ce în ce mai mare pe care o reprezintă cinematografia socialistă în arena mondială. (...) Presa noastră a oglindit la timpul său primirea călduroasă făcută la Moscova filmului «Lupeni». Dincolo de rezultatul oficial, merită subliniată reacția deosebit de favorabilă a publicului și a criticii de specialitate. Ne bucură desigur că am luat două premii la Moscova, după ce luaserăm cu cîteva săptămîni înainte tot două premii și la Cannes. Chiar dacă verdictul juriului a lăsat, în ce ne privește, de dorit (de aceeași opinie fiind și corespondenții ziarelor «L'Humanité» și «Daily Worker»), faptul principal este că am fost prezenți la cele mai mari festivaluri cinematografice ale lumii". Așadar, apar primele simptome ale unei cabale internaționale care și-a fixat ca obiectiv nerecunoașterea „geniului creator" al poporului român. Suficiente motive pentru a persista pe același drum și pentru ca autoelogierea să se substituie recunoașterii normale. Lica Gheorghiu își secondează fără rezerve tatăl în promovarea noii politici, în care faptul național tindea să elimine ultimele ipocrizii internaționaliste. Interviul acordat de actriță, care, cu siguranță, avea și propriile ambiții, lui Eugen Mandric, pledează în acest sens: „Sînt în ce privește filmul românesc pentru temele mari, pentru evocări ample ale trecutului patriei și, în primul rînd, pentru dezbateri îndrăznețe *(sic!)* despre contemporaneitate. Să cheltuiești astăzi la noi eforturi artistice și mijloace materiale pentru teme de mîna a II-a sau a III-a mi s-ar părea absurd și iresponsabil. (...) La noi se vorbește mult, poate prea mult, despre așteptarea marilor scenarii. Aș prefera o «așteptare» mai activă. Avem o mare literatură, o mare școală de actorie, iată doi piloni excelenți pentru a realiza o școală de film de înalt nivel. Acesta nu-i un lucru care se realizează bătînd din palme, dar cred că am auzit de prea multe ori această asertiune. Avem deja filme care ne fac cinste. Nu se poate să așteptăm nimic sub nivelul celor mai bune din producțiile ultimilor 2–3 ani. Dimpotrivă, acestea trebuie depășite. (...) Producția românească de filme și-a dovedit capacitatea creatoare. Faptul că de la un film la altul întîlnim încă inegalități vădește nu neînsușirea specificului cinematografic de către toate categoriile de creatori și tehnicieni, ci mai curînd o timorare în gîn-

Lica Gheorghiu în „Erupția"

dire, o stare de spirit de școlari dispuși să ia orice notă numai să promoveze... filmul. E aceeași stare de spirit care stă și la baza prezenței noastre, încă nesatisfăcătoare pe ecranele altor țări". Or, Lica Gheorghiu era decisă să nu mai tolereze această stare de fapt și, alegînd o temă „de mîna întîi", începe în 1964 filmările la „Șoseaua Nordului", după un scenariu de Eugen Barbu, alături de Iurie Darie și Gheorghe Dinică. Că noul film, în pofida sacrificiilor la care era dispusă actrița, n-ar fi contribuit cu nimic la propulsarea României printre puterile cinematografiei europene este probat de declarațiile limpezi ale regizorului Iulian Mihu: „Consacrînd filmul celei de a 20-a aniversări a eliberării noastre *(totuși, filmul urma să fie gata în 1965, n.n.)*, dorim să contribuim și noi la găsirea acelui stil propriu cinematografiei noastre, să facem un bun film românesc, despre eroi pe care spectatorii să și-i poată apropia sufletește, ca pe rudele lor cele mai dragi". Că s-a găsit un stil propriu al cinematografiei românești, este indiscutabil și aici rolul laboratoarelor propagandei de partid au avut un rol crucial; dar să se recunoască pe plan internațional acest stil — era o pretenție absurdă.

În continuare, reproducem un document diplomatic francez, depistat de noi în arhivele de la Quai d'Orsay, care descrie cu multă ironie „succesul" filmului „Lupeni", păstrîndu-se titlul său original.

Specimen al noii clase

„Unui trimis special al ziarului «L'Humanité» la Festivalul de la Cannes, din 1962, care o întreba asupra debutului ei în cinematografie, d-na Lica Gheorghiu, fiica primului secretar al PMR și actriță binecunoscută în România, răspundea modest că «trecuse de la economie politică la cinematografie datorită unui mic anunț». «În 1957, adaugă ea, am citit într-un ziar că erau scoase la concurs roluri de actriță. M-am prezentat mai mult din întîmplare decît din convingere și, spre marea mea surpriză, am fost admisă prima» („L'Humanité", din 26 mai 1962). După acea dată, această tînără femeie a știut să-și amelioreze în mod remarcabil situația într-o carieră în care, în mod obligatoriu, trebuie să ocupe primul loc pentru aceleași cauze pentru care a fost admisă prima în fața altor concurente la concursul din 1957. Căci d-na Lica Gheorghiu este fiica tatălui său și în mod cert acesta a făcut întotdeauna totul pentru ca ea să nu uite această poziție.

„Lupeni '29": Lica Gheorghiu și doi parteneri — Colea Rautu (sus) și George Motoi

Astfel, într-o notă pe marginea depeșei mele din 1 martie, am semnalat Departamentului că în programul manifestărilor organizate la București cu ocazie celei de a 30 aniversări a grevelor de la Grivița, figura o serată de gală cinematografică în cursul căreia Lica Gheorghiu, fiica primului secretar al PMR, a prezentat filmul «Lupeni», în care este vedetă, și care redă mișcările sociale care s-au produs în 1929 la minele de cărbuni de la Lupeni, din Valea Jiului. Publicitatea, de o amploare fără precedent, care a înconjurat premiera acestui film și comentariile extrem de elogioase care i-au fost consacrate de toată presa, n-ar fi meritat decît să fie consemnate ca mărturii sumplimentare ale favoritismului excesiv de care beneficiază fiica șefului statului. Dar pretențiile acesteia de a se servi de puternicul aparat de propagandă oficială pentru a-și garanta un succes personal răsunător, ca și facilitățile care i-au fost acordate de tatăl său pentru a-și atinge scopul, țin de moravurile politice care ating esența însăși a regimului. De altfel, de această dată, aceste practici abuzive n-au trecut fără să provoace rumori în partid și în opinia publică.

Am fost informat, din sursă sigură, că d-nul Gheorghiu–Dej ar fi dat personal prin telefon instrucțiuni secretarilor regionali ai PMR pentru ca serata de gală pe care au fost rugați *(totuși..., n.n.)* să o organizeze rînd pe rînd în capitalele regiunilor respective, cu ocazia premierii filmului «Lupeni '29», să fie înconjurată de o strălucire deosebită. El le-ar fi cerut de asemenea ca fiica sa, care se deplasează cu această ocazie cu un tren special, să fie primită cu onoruri rezervate în mod obișnuit celor mai înalte oficialități. Primul secretar al partidului pentru regiunea Cluj, care se laudă că îl cunoaște bine pe d-nul Gheorghiu–Dej, căruia i-a fost tovarăș de luptă și de închisoare, ar fi declarat, transmițînd aceste directive unui

„Tudor" — Lica Gheorghiu cu George Vraca...

comitet însărcinat să pregătească festivitățile (informatorul meu face parte din acest comitet), că «hotărît lucru, după două operații, tovarășul nostru a îmbătrînit mult. Slăbiciunile pentru fiica sa vor sfîrși prin a-i șoca pe oameni». Această opinie a fost probabil împărtășită și de șefii tuturor administrațiilor și întreprinderilor care, la București și în provincie, au primit instrucțiunile partidului, ordonîndu-le să invite întregul lor personal să cumpere bilete pentru a nu rata proiecția filmului «Lupeni '29».

Presiunile care au fost astfel exercitate asupra publicului și care n-au ocolit nici personalul auxiliar românesc de la misiunile diplomatice *(de la București, n.n.)* au dus la rezultatele pe care vedeta le scontase, adică la faptul că toate sălile unde rulează filmul său au casele de bilete închise și că filmul s-ar putea prevala de acest succes, fără precedent pe plan național, pentru a se lua o decizie favorabilă asupra selectării RPR pentru Festivalul de la Cannes. (În concurență cu filmul franco–român «Codin», despre care este vorba să fie prezentat la Cannes). Orice ar fi, sînt informat din sursă sigură că spectatorii nu s-au lăsat înșelați de aceste procedee și comentarii, pe un ton destul de critic, au fost făcute de muncitori, mai ales în uzinele Capitalei, asupra inegalității dintre cetățeni în funcție de apartenența sau neapartenența la clasa conducătoare.

Un alt subiect de scandal în legătură cu realizarea acestui film a apărut în mediile cinematografice. Producătorul filmului «Codin» mi-a adus la cunoștință capriciile și schimbările de dispoziție ale d-nei Lica Gheorghiu, cu prilejul turnării filmului «Lupeni '29», care i-au fost destăinuite de d-nul Paul Cornea, directorul studiourilor de la București, care i-au exasperat pe colegii de muncă ai acesteia, care însă s-au păzit să formuleze cel mai mic protest de frica represaliilor, respectiva avînd reputația de a fi răzbunătoare. După d-nul Cornea, fanteziile actriței — care cerea să fie transportată de la București la Petroșani (oraș vecin cu Lupeni) în avion sau tren special (la București, d-na Lica Gheorghiu conduce o mașină *Alfa-Romeo*. Pentru a se apăra de bănuielile, care n-au întîrziat să încolțească în mintea concetățenilor săi, asupra originii fondurilor care i-au permis să achiziționeze această mașină foarte scumpă, ea a răspîndit zvonul, în mod evident fals, că i-a fost oferită gratuit de producătorul italian al acestei mărci), nenumăratele voiaje între cele două orașe în momentul cînd scenele de exterior necesitau prezența sa prelungită în orașul minier, dorința sa de a dispune de un specialist în machiaj parizian numai pentru persoana sa — au avut de altminteri urmarea că au înghițit o parte notabilă din bugetul global al studiourilor numai pentru realizarea acestui film. Putem să fim siguri că aceleași dificultăți se vor ivi și în cursul turnării lungului metraj artistic intitulat «Tudor Vladimirescu» (Tudor Vladimirescu a condus, în 1821, o revoltă a românilor împotriva turcilor. Succesul său nu a avut urmări, dar personajul a devenit un erou al independenței românești, mișcarea sa dobîndind pentru prima dată un caracter național), în care d-na Lica Gheorghiu a ales să fie eroină și care este în curs de realizare.

Orice ar fi, entorsele pe care și le-a permis această actriță la adresa moralei socialiste, chiar dacă ele sînt înregistrate cu o pasivitate atît de anturajul său, cît și de opinia publică, nu servesc prestigiului tatălui său. Vorbele unei personalități din mediile artistice din provincie, fost medic în administrația teatrelor, sînt în această privință semnificative: «Gheorghiu–Dej, care trece drept un om corect, ne arată călcîiul lui Ahile: slăbiciunea pentru fiica sa, Lica. Acum știm că este pe cale să fie depășit de evenimente». *(Pierre Bouffanais către Maurice Couve de Murville, București, 20 martie 1963; Archives du Ministère des Affaires Etrangères, série Z. Europe 1961–1965, Roumanie 1838).* ■

...și de una singură, în rolul Aristiței Glogoveanu

Adevăr și legendă: o mărturie prețioasă

Moartea lui Chivu Stoica

Maria MANOLESCU-CHIVU

În legătură cu moartea lui Chivu Stoica (numele sub care s-a consacrat în mișcarea muncitorească și comunistă din România și sub care a făcut carieră politică în anii regimului abolit în 1989, în realitate fiind vorba de – pentru a respecta ordinea prenume-nume – *Stoica Chivu*), atunci, la mijlocul deceniului opt, ca și acum, au circulat și circulă în opinia publică tot felul de versiuni. Dispariția celui care, în acel moment, era membru supleant al CPEx al CC al PCR și președinte al Colegiului Central de Partid a fost anunțată, în presă, la televiziune și la radio, în sacrosancta „limbă de lemn" a comunicatelor oficiale. Un prim și serios semn de întrebare cu privire la cauzele reale ale decesului acestui reprezentant de seamă al „vechii gărzi" (decimată sistematic, după preluarea puterii, de către Nicolae Ceaușescu) a fost văzut de cei care au citit în „Scînteia", din 19 februarie 1975, comunicatul semnat de CC al PCR, Consiliul de Stat și Consiliul de Miniștri ale RSR în absența totală a formulei împămîntenite de propaganda regimului în astfel de situații, respectiv „după o lungă" (sau, ca variantă, „scurtă") „suferință" etc. Ce-i drept, instanțele superioare de partid și de stat își exprimau „profunda durere", dar și aceasta nu era decît o sintagmă de serviciu, goală de conținut și menită a spori gravitatea momentului...

După decembrie '89 – în ciuda unui notabil și singular efort jurnalistic; a se vedea, în acest sens, serialul de articole publicat, în primăvara lui 1990, de *Elvira B. Popescu*, în paginile hebdomadarului, de

mult dispărut din peisajul presei noastre, „Evenimentul" –, cazul a rămas învăluit în ceața presupunerilor de tot felul. Să mai notăm că tot fără ecou au rămas și declarațiile televizate făcute de ultima soție a lui Chivu Stoica, în toamna lui 1991, ba chiar dimpotrivă, o altă revistă (și ea oprită după un timp), animată de nume sonore ale fostei Securități, s-a grăbit să apere memoria lui Ceaușescu și să continue a susține ceea ce, în 1975, nu s-a spus, decît pe la colțuri, anume că, fără a fi „un bolnav psihic", „Chivu Stoica s-a sinucis (...), cu arma de vînătoare (...), a cărei țeavă a introdus-o în gură (și) și-a zburat creierii. Atîta tot". Aceeași notiță anonimă nu scăpa prilejul de a adăuga că „era mereu *(Chivu Stoica, n.n.)*, însă, cu gîndul și cu fapta la ceea ce în mod vulgar se numesc «pipițe»".

În ceea ce ne privește, păstrîndu-ne circumspecțiile cît se poate de firești ale oricărei anchete istoriografice care nu a examinat toate sursele primare, ne-am propus, acum și aici, să redeschidem „dosarul". Primul pas a fost să-i solicităm d-nei *Maria Manolescu-Chivu*, a doua și ultima soție a fostului lider comunist, să ne încredințeze spre publicare propria versiune. O reproducem ca atare, respectînd întrutotul litera și spiritul acestei depoziții, redacția mulțumindu-se să intercaleze cîteva subtitluri.

Îi rămînem recunoscători colaboratoarei noastre și pentru materialul ilustrativ pus la dispoziție.

Mircea SUCIU

Crimă cu premeditare

Chivu Stoica nu s-a sinucis — așa cum s-a lansat zvonul după moartea lui. Trăind și fiind martoră directă a acestor evenimente, pot afirma cu răspundere că el a fost omorît cu premeditare, după un plan diabolic întocmit și dirijat direct de Elena Ceaușescu, bineînțeles cu aprobarea soțului ei, Nicolae Ceaușescu. Un plan executat cu zel de cîțiva securiști în stare să comită pe atunci și crime, dacă cuplul dictatorial le-o cerea.

Dar, pentru a deruta opinia publică și a ascunde adevărul cu privire la asasinarea lui s-au creat fel de fel de legende, propagate și dirijate cu abilitate de soții Ceaușescu și de executanții lor fideli.

Sînt încă destui oameni care își amintesc, probabil, zvonurile lansate. Se spunea, de pildă, despre Chivu Stoica că ar fi avut chipurile o „criză erotică" și s-ar fi împușcat cu propria-i armă de vînătoare. Zvonuri ticluite cu multă dibăcie, dacă avem în vedere faptul că, într-un regim totalitar, asemenea lucruri devin imposibil de verificat.

Dar, culmea perfidiei soților Ceaușescu a constituit-o „grija" lor ca în toate ziarele din 19 februarie 1975, jos, pe prima pagină, după alte știri, să apară un necrolog: „Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Consiliul de Stat și Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România anunță cu profundă durere încetarea din viață, în noaptea de 17 spre 18 februarie

Maria, a doua soție a lui Chivu Stoica (aici, în 1968)

1975, a tovarășului Chivu Stoica, membru supleant al Comitetului Politic Executiv al CC al PCR, președintele Colegiului Central de Partid, vechi militant al mișcării comuniste și muncitorești din țara noastră".

În pagina a cincea a ziarelor a apărut și o biografie, din care reieșeau funcțiile îndeplinite de Chivu Stoica pe linie de partid și de stat. În 1948, el a fost ales în conducerea superioară de partid și deputat în Marea Adunarea Națională. Pe linie de stat, în perioada 1948–1952, a fost ministrul Industriilor, între anii 1952–1955 prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, iar în perioada 1955–1961 președinte al Consiliului de Miniștri. Chivu Stoica a fost și președintele Consiliului de Stat, în perioada 1965–1967. În ziarele timpului s-a publicat, totodată, hotărîrea privind organizarea funeraliilor.

Cu micuța Emilia în brațe, în curtea vilei din București (1967)

Firește, toate acestea cu scopul de a dovedi poporului că ei, soții Ceaușescu, știu chipurile să aprecieze în mod obiectiv meritele fostului colaborator — Chivu Stoica — și știu, de asemenea, să-i acorde și onorurile cuvenite, hotărînd să fie înmormîntat la Mausoleul din (pe atunci), Parcul Libertății, deși dorința soțului meu a fost ca atunci cînd va muri să fie dus la Vălenii de Munte.

Chivu Stoica — născut la 8 august 1908, în com. Smeeni, jud. Buzău — a murit în vîrstă de 67 de ani, iar sicriul cu corpul lui neînsuflețit a fost depus în holul Palatului Marii Adunări Naționale. Accesul publicului era limitat la cîteva ore, drept pentru care oamenii care auziseră că „ceva nu e în regulă" se îngrămădeau serios deși organele de ordine încercau cu orice chip să-i stăvilească. Iar cei care reușeau totuși să pătrundă erau surprinși de poziția cu totul neobișnuită în care era așezat sicriul. Acesta se afla la o înălțime de peste doi metri, fapt care contribuia desigur la creșterea și mai mult a suspiciunilor în rîndul acelora care veneau să-i aducă un ultim omagiu lui Chivu Stoica. Nimeni nu îndrăznea însă să-și exprime deschis gîndurile.

Tăcerea aceasta a fost, totuși, curmată de glasul unui muncitor de la Uzinele Griviția: „De ce l-ați urcat așa sus?" — a întrebat el. „Coborîți sicriul să vedem dacă s-a împușcat sau a fost împușcat. Am lucrat cu el și-l cunosc bine. Chivu Stoica n-a fost un laș. Unsprezece ani cît a stat în închisoare nu s-a sinucis... Și s-a sinucis acum? Călăilor! Mincinoșilor!" — a mai apucat el să spună, în timp ce a fost îndepărtat și scos în mare grabă afară.

Un asemenea moment de curaj a avut loc și la mitingul de doliu, cînd din mulțime s-a auzit un glas: „Chivule, spune-i lui Dej unde am ajuns. Ce face ăsta (Ceaușescu, n.a.) cu noi. Cum își bate joc de viața noastră, de idealul în care am crezut".

Poate ar mai fi spus el și alte lucruri, dacă cei cu „ordinea" n-ar fi acționat, de data aceasta, cu și mai multă operativitate. Într-o clipă a și dispărut. De altfel, o scenă extrem de neplăcută s-a petrecut și pe drumul spre Monumentul Eroilor, cînd Lina Ciobanu, alergînd spre mașina care ducea sicriul, striga: „Mai repede! Mai repede!".

Pentru toți cei de față devenise clar faptul că cineva avea interes ca sicriul să fie băgat cît mai repede în pămînt, de frica de a nu se descoperi adevărul.

Neînțelegeri de principiu

După părerea mea, cauza principală care a dus la ura soților Ceaușescu față de Chivu Stoica, ca și față de alți colaboratori din vechea gardă, o constituie unele neînțelegeri de principiu asupra politicii interne și externe a partidului, neînțelegeri care, în decursul anilor, s-au agravat tot mai mult.

De aceste lucruri m-am convins mai cu seamă în 1971, cînd soțul meu, fiind acasă în convalescență, după un infarct, a fost vizitat, de cîteva ori, de Emil Bodnăraș. Cu acest prilej, Bodnăraș s-a arătat îngrijorat de proporțiile cultului personalității lui Ceaușescu, de rolul nefast al lingușitorilor din jurul lui, care-l împingeau la o politică nerealistă, hazardată.

Atunci, Chivu Stoica i-a reproșat lui Bodnăraș ajutorul pe care acesta i l-a dat lui Maurer în promovarea lui Ceaușescu, ca prim-secretar al partidului. După expresia lui Chivu Stoica, Ceaușescu a fost „alesul lui Maurer", care deși cunoștea dorința lui Gheorghiu-Dej, mărturisită, înainte de a muri, ca Ceaușescu să fie înlocuit cu Gheorghe Apostol, să fie scos deci din conducerea partidului și trecut pe linie de stat, el l-a impus de fapt, printr-o așa-zisă muncă de convingere de la om la om.

Consfințirea lui Ceaușescu ca prim-secretar a devenit astfel o simplă formalitate, lucru care reiese oarecum și din interviurile date publicității după

revoluție chiar de Maurer. Și pentru ca, din pornire, „alegerea" lui Ceaușescu să nu întîmpine opoziție s-a recurs la o stratagemă: aceea de a încredința cadrelor mai vechi din conducerea partidului funcții importante. Chivu Stoica, de pildă, a fost numit președintele Consiliului de Stat, funcție pe care a deținut-o între anii 1965–1967, deși el nu a dorit-o.

Din discuțiile cu Bodnăraș a reieșit, de asemenea, dezacordul lor și cu privire la minimalizarea de către Ceaușescu a contribuției hotărîtoare pe care a avut-o Gheorghiu–Dej în Declarația din aprilie 1964, care a însemnat o adevărată cotitură în politica internă și externă a țării, politică de independență și suveranitate națională. După cum se știe, Ceaușescu și-a atribuit, și în această privință, rolul principal.

Chivu Stoica nu era de acord nici cu unele obiective ale planului cincinal (1971–1975), care creau o mare ruptură între sistemul economic și cel social, cu consecințe dezastruoase asupra nivelului de trai al populației.

Au existat și alte ocazii pentru a-mi da seama de divergențele de fond dintre Chivu Stoica și Ceaușescu. Ca să-l țină sub observație pe Chivu Stoica, să știe ce gîndește, ne-a invitat în cîteva rînduri la reședința de la Snagov și chiar la domiciliul său din București. Cu acest prilej, Chivu Stoica și-a manifestat deschis nemulțumirea față de reducerea simțitoare a bugetului statului privind finanțarea asistenței medicale, culturii, învățămîntului și trecerea la autofinanțarea acestora, precum și privitor la o altă măsură aberantă cum a fost aceea de suspendare a indemnizațiilor academicienilor. Soțul mei i-a spus atunci că oamenii de știință, de cultură au nevoie de bani, măcar și pentru a-și cumpăra cărți și reviste, la care Ceaușescu a reacționat violent: „Ce, ți s-a tocit spiritul de clasă?". După care a adăugat cu ironie: „Nu cumva te crezi și tu intelectual pentru că ți-ai făcut liceul pe timpul burgheziei?". Da! Chivu Stoica absolvise liceul pe „timpul burgheziei" și-și luase și bacalaureatul. Dar problemele pe care le ridica nu țineau atît de faptul că absolvise liceul, cît de idealul în care credea, ideal pentru care făcuse unsprezece ani de închisoare și fusese condamnat la muncă silnică. „Asta nu-i politica pentru care am luptat. Înainte vreme, de toate nenorocirile era vinovată burghezia. Acum vinovat este partidul nostru", spunea el.

Un exemplu elocvent îl constituie intervenția lui Gheorghe Vasilichi. „V-ați rupt de viață și de frămîntările poporului, tovarășe Ceaușescu", i-a spus el într-o plenară a Comitetului Central. „De unde știi?", l-a întrebat Ceaușescu, surprins de această neobișnuită îndrăzneală. „De la popor", i-a răspuns calm Vasilichi. La care Ceaușescu, vrînd să-și ia ca apărător pe Maurer (care, înainte de apariția „savantei", stătea la dreapta lui), l-a întrebat: „Auzi ce spune poporul?". Maurer însă, vrînd să dea o notă de haz momentului și probabil pentru a nu minți, i-a răspuns: „Eu de mult nu mai aud și nu mai văd nimic".

Pentru a doua oară, un tată fericit... (1968)

Dar gluma aceasta nu a salvat viața lui Gheorghe Vasilichi. Altfel cum am putea să ne explicăm că, nu după mult timp de la această plenară, Vasilichi a fost găsit mort, în baie...

O poziție la fel de critică a avut-o, la aceeași plenară, și Alexandru Sencovici, care a fost urmată de binecunoscutele persecuții la care a fost supus și scoaterea lui din munci de răspundere.

Ceaușescu s-a descotorosit de acești colaboratori incomozi, acționînd diferit de la caz la caz, în cele mai dese situații folosind vorbitori pregătiți să ia cuvîntul pentru a-i defăima și calomnia pe cei de pe lista neagră.

O asemenea acțiune a fost pregătită personal de Ceaușescu cu prilejul Congresului al X-lea al partidului (1969), la care cîțiva discipoli credincioși au primit sarcina să-i atace pe Chivu Stoica și Gheorghe Apostol și să ceară înlăturarea din conducerea partidului, ca „necorespunzători".

În ceea ce-l privește pe Chivu Stoica, acesta, avertizat în ajunul congresului de un prieten asupra celor uneltite, a reușit să pareze această lovitură. Astfel, înainte de a se trece la probleme organizatorice, el a cerut să fie eliberat din funcția pe care o avea, motivînd că nu se simte bine cu sănătatea. Totodată, l-a ironizat pe Ceaușescu, reproșîndu-i că l-a „menajat" prea mult ținîndu-l la distanță de problemele majore ale partidului, de contactul direct cu oamenii. Chivu Stoica a fost scos atunci și din Comitetul Central și din Comitetul Politic Executiv și trecut ca președinte al Comisiei de Revizie.

Deși marginalizat, Chivu Stoica a încercat, totuși, în contactele cu Ceaușescu să facă unele observații de principiu cu privire la concepția și stilul de muncă al conducerii partidului. El și-a exprimat astfel dezacordul cu privire la cumulul de funcții, considerînd că prin

generalizarea acestui sistem, de sus și pînă la comune, se monopolizează toate activitățile de partid și de stat în mîna acelorași persoane, eliminînd astfel orice posibilitate de control. Drept răspuns, Ceaușescu — care era foarte violent în contactul direct cu colaboratorii — l-a respins cu brutalitate. În unele situații, Chivu Stoica se abținea să-l critice pe Ceaușescu în plenare sau alte manifestări publice, preferînd s-o facă în contacte directe, nu din lipsa unui curaj, ci din grija care a avut-o în întreaga lui activitate pentru unitatea partidului și stabilitatea în țară. „Ar fi o mare greșeală — spunea el — să creăm stări conflictuale, care să pună în pericol independența, suveranitatea națională. Brejnev poate ajunge la București în două ore". Dar unele lucruri era imposibil să le evite.

La Cheia, cu Maria și Emilia (1968)

„Nici să trăiești, nici să mori"

Discuția cea mai furtunoasă a avut-o soțul meu cu Ceaușescu cînd s-a opus înființării Oficiului Central Economic „Carpați", care, conceput chipurile în folosul partidului, intra sub controlul direct al Comisiei de Revizie. Or, Chivu Stoica sesizase scopul real al acestei întreprinderi: sursă importantă de venituri, destinate, de fapt, familiei dictatorului și nu partidului. La această discuție, Ceaușescu, înfuriat la culme, a folosit tot arsenalul de epitete infamante din bagajul său de dictator, motiv pentru care soțul meu mi-a mărturisit că ar prefera să fie din nou în închisoare decît să aibă de-a face cu Ceaușescu...

Nemaiputînd suporta asemenea „relații", Chivu Stoica i-a solicitat aprobarea să se pensioneze, dar Ceaușescu, contrar așteptărilor, nici nu a vrut să audă, apostrofîndu-l: „Vrei să fii liber? Să te plimbi prin parc și să mă bîrfești cum fac ceilalți ilegaliști?". Întors acasă, plin de năduf și disperat, Chivu Stoica mi-a mărturisit: „Ceaușescu este omul care nu te lasă nici să trăiești, nici să mori".

Cunoscînd finalul tragic al acestei întîmplări se poate nuanța: te lăsa să mori, dar numai cînd hotăra el, lucru care, din nefericire, soțul meu nu l-a intuit atunci.

Picătura care a umplut paharul urii soților Ceaușescu față de Chivu Stoica a constituit-o autobiografia pe care el a făcut-o cînd s-a pus problema de a se scrie o istorie a mișcării muncitorești din țara noastră. Ceaușescu voia ca prin aceste autobiografii vechii militanți să sublinieze rolul lui în ilegalitate, cît și după 23 august 1944, și cum acesta nu prea exista, să-l inventeze, cum au procedat, de pildă, Ion Popescu–Puțuri și alții.

Dar Chivu Stoica a pomenit foarte puțin de Ceaușescu, declarînd că nu l-a cunoscut suficient. Și a mai făcut o „greșeală". Evocînd perioada de detenție de la Doftana, el a arătat că acolo Marcovici, secretar al Comitetului Central al partidului, pervertise pe unii tineri. Printre aceștia se afla și Ceaușescu. Nu i-a pomenit numele, dar Ceaușescu, simțindu-se vizat, a considerat aceasta un atac direct la adresa lui. Și împreună cu Elena Ceaușescu au întocmit un plan de distrugere fizică și morală a lui Chivu Stoica, plan care a durat de fapt un an, din 1974 pînă în 1975, culminînd cu lichidarea lui. Un scenariu plin de surprize, de o perfidie derutantă, reușind să inducă în eroare atît opinia publică, cît și victima. Astfel, cînd activitatea politică a lui Chivu Stoica părea definitiv încheiată, în mod cu totul neașteptat i se conferă înaltul titlu de „Erou al Republicii Socialiste România". Asta se întîmpla în 1973. După care urmează avansări de-a dreptul spectaculoase. La Congresul al XI-lea al partidului (noiembrie 1974), este ales membru al Comitetului Central, membru supleant al Comitetului Executiv și președintele Colegiului Central de Partid. Ca președinte al Colegiului, Chivu Stoica ar fi trebuit să se ocupe de cadrele nomenclaturii, sarcină de mare încredere. Dar nu s-a ocupat pentru că această funcție i s-a dat de ochii lumii, de problemele cadrelor ocupîndu-se de fapt Elena Ceaușescu, care, la Conferința Națională din 1972, fusese deja „lansată", mai întîi membru al Comitetului Central, pentru ca numai după doi ani să devină membru al Comitetului Executiv, mîna dreaptă a dictatorului, aceeași mînă care a pus la cale și a condus acțiunea de distrugere fizică și morală a lui Chivu Stoica.

Era cunoscută curiozitatea bolnăvicioasă a Elenei Ceaușescu pentru viața familială a colaboratorilor și amestecul ei brutal în această privință. Antipatia ei pentru soțiile unor cadre de răspundere se manifesta direct, de la boicotare, lansare de zvonuri calomnioase, pînă la a le interzice să participe, alături de soții lor, la recepții și alte asemenea reuniuni publice. Pe această listă a soțiilor respinse și dușmănite de Elena Ceaușescu mă afla și eu.

Două „nepoate"

Dar, pentru a lămuri mai bine lucrurile e nevoie să arăt succint cîteva date din biografia mea. Sînt de profesie inginer textilist. În perioada 1951–1958, am lucrat la Uzinele Textile Arad (UTA), ca inginer principal, şef de sector, de secţie şi în ultimii ani inginer-şef al întreprinderii. Între anii 1958–1967, am fost secretar al Consiliului Naţional al Femeilor şi deputat în Marea Adunarea Naţională, în trei legislaturi, în anii 1967–1971, director al Centrului de Documentare şi Publicaţii Tehnice al Ministerului Industriei Uşoare, iar în perioada 1971–1973 am fost ministru adjunct al industriei uşoare, după care din 1975 şef de atelier cercetare-proiectare, avînd la bază atestarea prin concurs a funcţiei de cercetător ştiinţific principal gradul 1.

Cu Chivu Stoica m-am căsătorit în anul 1964. Căsătoria noastră s-a bazat pe sentimente sincere, încredere şi respect. Din această căsătorie s-a născut o fată, Emilia, absolventă a Academiei de Ştiinţe Economice. La moartea tatălui ei, Emilia avea 9 ani.Chivu Stoica şi-a iubit enorm de mult fiica. În concluzie, am avut o viaţă de familie frumoasă, cu bucurii şi satisfacţii personale, o viaţă armonioasă.

Dar tocmai acest lucru a supărat-o pe Elena Ceauşescu, a făcut-o să ne urască şi mai mult, şi orbită astfel de furie ea a încercat să lovească în ultimul şi cel mai sigur suport moral care-i mai rămăsese lui Chivu Stoica — familia —, folosind, cum se va vedea, tertipuri de neimaginat.

Povestea începe cu introducerea în familia noastră a unor aşa-zise „nepoate".

Prima „nepoată" s-a recomandat Claudia Florea. Chivu Stoica n-o cunoştea, dar „nepoata" i-a îndrugat o poveste înduioşătoare. Că este fiica unei surori vitrege a lui Chivu Stoica care murise în bombardament, iar tatăl ei nu se mai întorsese de pe front. Chivu Stoica se trăgea dintr-o familie cu 11 copii, fraţi şi surori vitrege, cu care — mai ales cît a stat în închisoare — n-a putut ţine legătura. Din cîte ştia el, însă, acea soră vitregă la care se referea „nepoata" nu avusese copii. De la început ne-am îndoit de identitatea ei, dar am ajutat-o să găsească un serviciu, pentru că asta voia chipurile. Foarte curînd însă ne-am convins că nu avea nevoie de serviciu, că aceasta era de fapt angajata Securităţii cu misiunea de a pătrunde în familia noastră, de a ne ţine sub supraveghere şi de a informa pe Elena Ceauşescu. Dar, slab „instruită", n-a făcut faţă „misiunii". A fost un eşec.

Numai că Elena Ceauşescu, înzestrată cu destulă perseverenţă, n-a renunţat la planul pe care şi-l făcuse.

Aşa se face că în aprilie 1974, apare o altă „nepoată" — Doina Roman —, dar care n-a mai fost trimisă acasă, ci la Comitetul Central, luînd legătura numai cu Chivu Stoica, evitînd la început să se întîlnească cu mine. „Nepoata" nr. 2 cerea şi ea să fie ajutată, să urmeze ştiinţele juridice şi să obţină un serviciu bun. După cum se vede, lipsa de imaginaţie nu aduce planului decît o singură schimbare: să se acţioneze asupra lui Chivu Stoica numai la Comitetul Central, adică cît mai aproape de biroul Elenei Ceauşescu, pentru a crea posibilitatea supravegherii îndeaproape a celei de a doua „nepoate" şi a evita suspiciunile asupra identităţii ei.

Mai tîrziu mi-am dat seama că misiunea celei de-a doua nepoate era de a mă denigra, de a mă alunga din casă şi a-l determina pe Chivu Stoica să dea divorţ, lucru pe care el, cu toate presiunile la care a fost supus, nu l-a făcut.

Totodată, s-a urmărit şi s-a realizat distrugerea sănătăţii lui, folosindu-se în acest scop drogurile, cum s-a dovedit mai tîrziu. Ca urmare, starea sănătăţii lui Chivu Stoica s-a înrăutăţit tot mai mult. El rămăsese şi fără doctor curant, prin emigrarea la Paris a doctorului Fornescu, Elena Ceauşescu avînd grijă să interzică celorlalţi medici de la policlinică să se ocupe de el. Era şi asta o măsură de a-l distruge.

Între timp, Elena Ceauşescu, în înţelegere cu soţul ei, a luat şi alte măsuri care să le permită să acţioneze şi mai direct asupra soţului meu.

Ca deputat în Marea Adunare Naţională, Chivu Stoica răspundea de judeţul Buzău. Dar, fără nici o explicaţie, a fost repartizat să se ocupe de Argeş, unde în toate deplasările care le făcea era însoţit de Vasile Bărbulescu (cumnatul lui Ceauşescu).

De la o zi la alta, situaţia lui Chivu Stoica se înrăutăţea tot mai mult, trăind un adevărat coşmar. Astfel, în ziua de 18 ianuarie 1975, Chivu Stoica s-a întors acasă sub escorta Securităţii. Şefa echipajului era „nepoata", Doina Roman. Din echipă mai făcea parte un colonel de securitate, îmbrăcat în civil şi un alt colonel MAN. Pe colonelul MAN, „nepoata" l-a prezentat drept soţul ei, „medicul militar Roman", care — surpriză — în realitate nu era altul decît Ion Mihai Pacepa, în persoană, pe care, bineînţeles, l-am recunoscut. Dîndu-şi seama probabil că e posibil să fie descoperit, Pacepa a ţinut să spună că el nu are nici o legătură cu Securitatea, că a venit ca medic la solicitarea „soţiei", adică a „nepoatei".

Chiar dacă Pacepa a apărut în casa noastră o singură dată, asta nu înseamnă nicidecum că a fost străin de aceste uneltiri şi de moartea lui Chivu Stoica. Iar declaraţiile lui ulterioare cu privire la Chivu Stoica — că era un beţiv şi că pe motivul acesta a fost îndepărtat din conducerea partidului — sînt scorneli, în flagrantă contradicţie cu realitatea. În primul rînd, că la data morţii sale Chivu Stoica era încă membru supleant al Comitetului Politic Executiv al

CC al PCR și președintele Colegiului Central de Partid (deci, nu fusese îndepărtat) și, în al doilea rînd, în ce privește beția, numai cineva care nu l-a cunoscut putea face o asemenea afirmație aberantă, știut fiind de toți colaboratorii modul cumpătat și echilibrat de comportare a lui Chivu Stoica în întreaga lui viață.

Dar, să trecem peste acest „amănunt". Cu Pacepa sau fără el, situația devenise de-a dreptul tragică. Am fost anunțată astfel că, din dispoziția conducerii superioare de partid, de Chivu Stoica se ocupa echipajul care-l escorta. De asemenea, am fost somată să părăsesc imediat casa, împreună cu copilul, și mi s-a interzis să mă apropii de soțul meu. Tupeul și grosolănia securistei au mers pînă la negarea paternității copilului nostru.

Chivu Stoica — un „ateu" în vizită la o mănăstire din nordul Moldovei și care a consimțit ca fiica lui, Emilia, să primească taina botezului...

Cornelia Teodorescu, fiica din prima căsătorie a lui Chivu Stoica, martoră la o astfel de scenă și care era la curent cu ce i se întîmplă în ultima vreme tatălui ei, a fost și ea extrem de indignată și revoltată de aceste abuzuri. La care securista ne-a amenințat: „Pe amîndouă o să vă distrugă tovarășa Lenuța. Ea a făcut Congresul al XI-lea și ea l-a ridicat pe Chivu Stoica".

După cum, pe același ton, adresîndu-se soțului meu: „Dă-le afară! Nu-nțelegi că dacă o asculți pe tovarășa Lenuța o să capeți încă zece ani munci de răspundere?".

Dar Chivu Stoica, alb la față, în stare de inconștiență, n-a mai putut reacționa. Era sfîrșit.

Se lucra acum deschis, fără perdea.

De altfel, la scurt timp s-a lămurit definitiv și identitatea reală a securistei, cu ajutorul unei nepoate autentice, fiica unei surori a soțului meu care, văzînd-o, a demascat-o pe loc că nu avea nici o legătură de rudenie cu familia lui Chivu Stoica.

Înfuriată, securista s-a dat de gol: „Sigur că nu sînt nepoata lui Chivu Stoica, dar sînt nepoata tovarășei Lenuța și asta înseamnă mai mult. Pe toți o să vă distrugă, pe toți!" — ne amenința ea.

Cu totul altă atitudine a avut colonelul Itu, care în absența „nepoatei" îmi spunea: „Știu că nu e ușor, dar nu vă lăsați provocată. Am și eu doi copii".

Culmea cinismului

Dar lucrul cel mai greu era că nu-l puteam ajuta pe soțul meu, care avea mai mult ca oricînd nevoie de asistența medicală. Totuși, la insistențele mele repetate, nepoata Elenei Ceaușescu vrînd să dovedească chipurile grija conducerii partidului pentru Chivu Stoica a plecat să aducă un medic. Culmea cinismului a fost că nu cu un medic s-a întors, ci cu domnul Ion Șiclovan, judecător la sectorul 1, recomandîndu-l „doctorul Roman", unchiul ei. Bineînțeles că l-am recunoscut, realizînd în același timp și motivul pentru care l-a adus. Refuzînd să părăsesc casa, încercau de fapt să mă oblige să dau divorț. Din cîte mi-am dat seama, însă, domnul Șiclovan n-a răspuns favorabil acestei acțiuni abuzive. El avea să dovedească și mai tîrziu că nu s-a lăsat intimidat și manevrat, nici chiar din dispozițiile conducerii de partid, încercînd să respecte pe cît posibil legea. Perseverența soților Ceaușescu de a-l forța pe Chivu Stoica

PATRIARHIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

PAROHIA Alba BISERICII

din comuna Bucureşti judeţul Ilfov

CERTIFICAT DE BOTEZ

Noi, parohul bisericii Alba Calea Victoriei 11 o

din comuna Bucureşti judeţul Ilfov

certificăm prin aceasta că în ziua de 17 Noembrie 1966

s-a săvîrşit Sfînta Taină a Botezului pruncului fi co D-lui Chivu Stoica

şi a Doamnei Manolescu Maria născută Manolescu

după ce a fost înregistrat la Consiliul Popular, cum se dovedeşte cu buletinul de naştere

nr 1663/4/938 din 14 Aprilie 1966 al Consiliului Popular Sectorul I

Judeţul Bucureşti fiind născut o în ziua de 6 Aprilie

1966 şi a primit din botez numele Emilia asistînd ca naş o

D-na Ingrosor Elena Bidiran din comuna Bucureşti

Drept care s-a eliberat acest certificat, astăzi 18 Iulie 1977

(L. S.) PAROH,

Nr. 44

să dea divorț avea ca scop să-l discrediteze cît mai mult în fața opiniei publice, acuzîndu-l de imoralitate, lucru pe care l-au și făcut prin zvonurile lansate.

Pe mine mă preocupa însă în mod deosebit sănătatea lui, care se deteriora îngrijorător. Cum de-acasă nu puteam vorbi la telefon, l-am sunat de la serviciu pe profesorul Theodor Burghelea, pe atunci ministrul sănătății. I-am explicat situația în care se află soțul meu și l-am rugat să vină să-l vadă. I-am relatat și faptul că Securitatea îi pune în ceai și mîncare niște pastile, fără nici o prescripție medicală, pastile care la o analiză ulterioară s-au dovedit a fi droguri. Profesorul Burghelea a venit și l-a consultat. Atît a spus, că-i foarte grav. N-a comentat mai mult. În schimb, a trimis o soră medicală să-l îngrijească, conform prescripțiilor lui.

Cînd sora a venit, securista alertată a dat telefon (pe telefonul scurt). „Ce fac?", a cerut ea instrucțiuni precise. Dispozițiile care le-a primit reies din faptul că pe sora medicală, trimisă de profesorul Burghelea, a dat-o afară imediat.

Situația era din ce în ce mai disperată. Iar mie îmi erau închise toate ușile. Totuși, după multe insistențe, am fost primită de Iosif Uglar — secretar al Comitetului Central — care, după ce m-a ascultat, s-a speriat atît de tare încît în final mi-a spus: „Să știți că-mi pare rău că v-am primit". Cunoștea de la soții Ceaușescu o cu totul altă variantă și cum ar fi îndrăznit să-i contrazică?

Ca urmare, abuzurile, teroarea asupra familiei noastre au luat și mai mari proporții.

A doua zi, adică la 24 ianuarie, nepoata Elenei Ceaușescu i-a adus acasă pe avocatul Pora și pe Crucescu — executorul Judecătoriei sectorului 1 — care au încercat să mă forțeze să semnez o citație de divorț, sub amenințarea că dacă nu semnez voi fi aspru pedepsită de conducerea superioară de partid. S-a făcut caz și de faptul că avocatul Pora este cel mai bun prieten al lui Ion Gheorghe Maurer. (Este posibil ca dl Maurer să nu fi știut nimic. Oricum, numele lui a fost folosit). Iar ca divorțul să capete „legalitate", pe Chivu Stoica, sub aceleași amenințări, l-au obligat să scrie o cerere, după cum îi dicta securista, care cu mintea ei „strălucită" enumera motivele care ar putea după concepția ei desface o căsătorie. Vi le citez: „Soția se făcea vinovată că se coafează prea des, că-i duce mălai lui maică-sa, la Văleni, că denigrează conducerea de partid și că se întîlnește cu fostul ei soț" (mort cu zece ani înaintea datei la care se scria „cererea").

Orice comentariu în plus la acest episod este, cred, de prisos.

Dar, cu tot ridicolul situației, divorțul acesta regizat lua proporții serioase. Trebuia să fac ceva. Și cum foarte multe uși îmi erau închise m-am dus în audiență la primul secretar al sectorului 1, Gheorghe Gheorghișan, care dînd dovadă de înțelegere și omenie, cu acordul judecătorului Ion Șiclovan, a sistat acțiunea de divorț.

Chivu Stoica se simțea însă tot mai rău, motiv pentru care am solicitat din nou sprijinul profesorului Burghelea. După ce l-a consultat, revoltat de cele constatate, profesorul mi-a declarat deschis că s-a comis un act criminal, că soțul meu e drogat, luîndu-și obligația să facă tot ce va putea ca să-l interneze. Dar nici ministrului sănătății nu i-a fost deloc ușor s-o înfrunte pe Elena Ceaușescu, iar dispozițiile ei erau din ce în ce mai drastice și mai absurde.

Ca președinte al Consiliului de Stat, Chivu Stoica în vizită oficială în Iran, împreună cu Șahinșahul (mai 1967)

Astfel, în ziua de 25 ianuarie, cînd m-am întors cu fetița, ordinul era de a nu mi se da voie să intru în casă. Colonelul Itu, jenat, mi-a înmînat o cheie și o repartiție pentru o altă locuință care îmi fusese repartizată, bineînțeles fără ca eu să o fi solicitat. Am refuzat repartiția, hotărîtă să rămîn în

fața ușii, cu copilul de mînă. Impresionat de situație, colonelul Itu, cu de la sine putere, ne-a lăsat pînă la urmă să intrăm în casă. „Fie ce-o fi", a spus el.

Tocmai în ziua aceea, fetița luase la școală un zece și, potrivit obiceiului, a alergat la taică-său să-i semneze carnetul de note (deși i se interzisese și ei orice contact cu el). Tremurînd, Chivu Stoica l-a semnat și a sărutat-o. Dar tocmai atunci și-a făcut apariția Doina Roman, care s-a repezit la Chivu: „Lașule, ce ți-a spus tovarășa Lenuța. Dă-le afară din casă!".

De teamă de a nu fi evacuată în lipsă, mi-am luat cîteva zile de concediu. Deși nu aveam voie să intru în camera soțului meu, cînd nepoata Elenei Ceaușescu a plecat să-i dea raportul și să primească noi instrucțiuni, colonelul Itu ne-a permis să stăm de vorbă. „Ce se întîmplă cu mine, cu noi? Și ce-i cu divorțul ăsta?", m-a întrebat el, rugîndu-mă înspăimîntat să nu-l părăsesc. Era foarte bolnav, epuizat și singurul mijloc de a-l mai salva era internarea în spital. Am apelat iarăși la sprijinul profesorului Burghelea. Acesta, cu francheța lui recunoscută, mi-a răspuns: „Eu am vorbit și mi s-a spus să nu mă amestec, că, de fapt, Chivu Stoica nu mai reprezintă nimic. O să fie exclus din Comitetul Central. Le-am răspuns însă că, pe baza jurămîntului pe care l-am depus ca medic, nu îngrijesc oamenii după funcții și cu orice risc voi angaja să fie cît mai repede internat".

Dar înainte de a fi internat, în ziua de 29 ianuarie, din dispoziția Secției Gospodăria de partid, respectiv al lui Theodor Naș, au venit două camioane care au încărcat toate lucrurile din casă (mobilă, hainele mele și ale copilului, absolut tot). Disperată, am dat un telefon la Gospodăria de partid, rugînd să ne lase măcar un pat în care să doarmă copilul. Dar nu mi-au lăsat nici atît, în schimb mi-au dat o nouă repartiție și alte chei, cu mențiunea că dacă mă duc la această locuință, voi primi înapoi lucrurile confiscate.

Și de data aceasta am refuzat.

După ce locuința s-a golit, l-au dus și pe Chivu Stoica la Spitalul „Elias", unde a stat tot sub supravegherea securistei, care acolo s-a dat drept „amanta" soțului meu, deși oficial și cu acordul cuplului dictatorial era căsătorită cu unul din șefii serviciului de organizare a interceptării telefoanelor (lucru care s-a aflat mai tîrziu).

Am făcut tot felul de încercări ca să-mi pot vizita soțul la spital, să-mi dau seama ce se întîmplă de fapt cu el. Dar nu mi s-a aprobat nici mie și nici copilului. Un ofițer de gardă mi-a spus: „Îmi pare rău, dar nu avem ce face, cît e asta aici (adică nepoata Elenei Ceaușescu). Dispozițiile sînt clare și categorice". L-am sunat și pe generalul Gheorghiu, directorul spitalului, care, cu un cinism revoltător, mi-a răspuns: „Dă în scris că-i nebun și atunci totul o să se aranjeze".

Existau, așadar, mai mult variante de a-l discredita pe Chivu Stoica — să-l scoată nebun sau imoral.

În acest timp, de la 29 ianuarie pînă la 17 februarie, ziua morții lui Chivu Stoica, eu și copilul am fost nevoiți să locuim în holul gol al casei, celelalte camere fiind sigilate, inclusiv camera soțului meu. Singurele lucruri rămase (și acestea datorită bunăvoinței colonelului Itu) erau o măsuță, la care fetița își făcea lecțiile, și o saltea.

Cu speranța că voi găsi totuși măcar o fărîmă de dreptate, în tot acest timp am încercat să obțin o audiență la Emil Bobu, pe atunci ministru de interne, sau la generalul Mărinescu, de la Departamentul Securității, dar de fiecare dată fără rezultat.

Deznodămîntul neașteptat și tragic care s-a produs avea să curme întreaga situație.

Ziua fatală

În dimineața zilei de 17 februarie 1975, Chivu Stoica mi-a telefonat, comunicîndu-mi că se simte mai bine. Părea mai optimist, dar mi-a atras atenția să nu afle nimeni de această convorbire.

Surpriza cea mare avea să se producă, însă, în seara aceleeași zile, cînd la ora 20 am auzit ciocănituri în ușă. Fiind în casă numai cu fetița, m-am speriat și n-am deschis imediat, rugînd-o pe vecina de la etajul 1 (doamna Băbălău) să-l cheme pe Constantin Pîrvulescu, care locuia la etajul 2. Pîrvulescu nu se simțea bine, dar a venit soția dînsului și am deschis ușa. Era Chivu Stoica, răvășit, cu un geamantan în mînă. După ce ne-a îmbrățișat și a sărutat copilul cu o vădită tristețe, a descuiat camera lui și a intrat în ea, rugîndu-mă să-i fac un ceai. La cîteva minute a ieșit din nou și mi-a cerut să nu fie deranjat, indiferent cine l-ar căuta. Între timp, a venit la noi și Elena Bedivaru, sora mea. Și, în vreme ce discutam cu ele, la mai puțin de jumătate de oră de la sosirea lui Chivu Stoica, am auzit bătăi puternice în ușă. Primul care a intrat a fost Coman, șoferul, care ne-a anunțat: „Chivu Stoica s-a împușcat!". După care, la cîteva minute, a dat buzna în casă o echipă de securiști. Printre ei Răduică, șeful Securității de la Comitetul Central, Nicolae Pleșiță, ministrul adjunct al Securității, un colonel Negrea și alții, necunoscuți. Noi, care fuseserăm tot timpul în casă, am rămas foarte surprinse. De unde știau cei care au venit de afară că s-a împușcat Chivu Stoica, cînd noi nu auziserăm nici un foc de armă? Și cum de-au ajuns așa de repede?

Era clar că-i vorba de o înscenare grosolană. Dovadă că Răduică, cînd a dat cu ochii de doamna Pîrvulescu, s-a

zăpăcit: „Ce cauți dumneata aici și pe unde ai intrat?“.

Doamna Pîrvulescu intrase pe ușa din spate, pe la bucătărie. Un mic „amănunt“, care le scăpaseră, era acela că exista și o scară de serviciu, pe care nu o prevăzuseră, prezența martorilor din afară punîndu-i în mare încurcătură. Pînă la urmă s-au „descurcat“, ignorînd, de fapt, cele mai elementare probe.

Intuind „corectitudinea“ și „aranjamentele“ lor, nu le-am dat voie să intre în camera lui Chivu Stoica, fără colonelul Itu. Mă convinsesem că-i un om cinstit și am vrut să mă asigur măcar de un martor mai obiectiv. L-au chemat.

Între timp, au sosit și procurorii Sever Georgescu și Vasile Greblea, care au dovedit înțelegere față de sesizările mele, s-au purtat civilizat și omenește, constituind cu adevărat o excepție în condițiile acelea de oprimare și dictatură.

Ușa de la camera lui Chivu Stoica era încuiată pe dinăuntru. Aparent, se putea crede că, intenționat, Chivu Stoica s-a încuiat pentru a se împușca. Dar n-a fost așa.

Au forțat ușa și au intrat. L-au găsit lîngă pat, într-un lac de sînge. A urmat chipurile ancheta, la care eu n-am fost de față. Dar i-am auzit pe procurori spunînd că nu se putea împușca cu o armă de vînătoare.

Procurorii au plecat, iar securiștii l-au luat pe targă și l-au dus la morga Spitalului „Elias“.

Colonelul Itu, care a mai rămas după plecarea lor, ne-a spus că din cîte își dă el seama s-a folosit o armă cu amortizor și că nici într-un caz nu poate fi vorba de o armă de vînătoare. La controlul făcut, armele de vînătoare se aflau toate trei în cutiile lor, la locul obișnuit. Or, ar fi fost de-a dreptul absurd ca după ce s-a împușcat Chivu Stoica să mai poată pune arma la locul ei... În plus, fereastra de la baie, care corespundea cu camera lui Chivu Stoica, a fost găsită deschisă.

CHIVU STOICA

Din partea Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliului de Stat și Consiliului de Miniștri ale Republicii Socialiste România

Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Consiliul de Stat și Consiliul de Miniștri ale Republicii Socialiste România anunță cu profundă durere încetarea din viață, în noaptea de 17 spre 18 februarie 1975, a tovarășului Chivu Stoica, membru supleant al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., președintele Colegiului Central de Partid, vechi militant al mișcării comuniste și muncitorești din țara noastră.

Fiu credincios al partidului și poporului român, Chivu Stoica și-a dedicat întreaga viață idealurilor clasei muncitoare, cauzei socialismului, desfășurînd o îndelungată și rodnică activitate revoluționară pentru eliberarea socială și națională a poporului român, pentru întărirea partidului și a unității sale, pentru făurirea și dezvoltarea statului nostru socialist, pentru înfăptuirea politicii partidului și statului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră.

COMITETUL CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂ

CONSILIUL DE STAT AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

CONSILIUL DE AL REPUBLICII ROMÂ

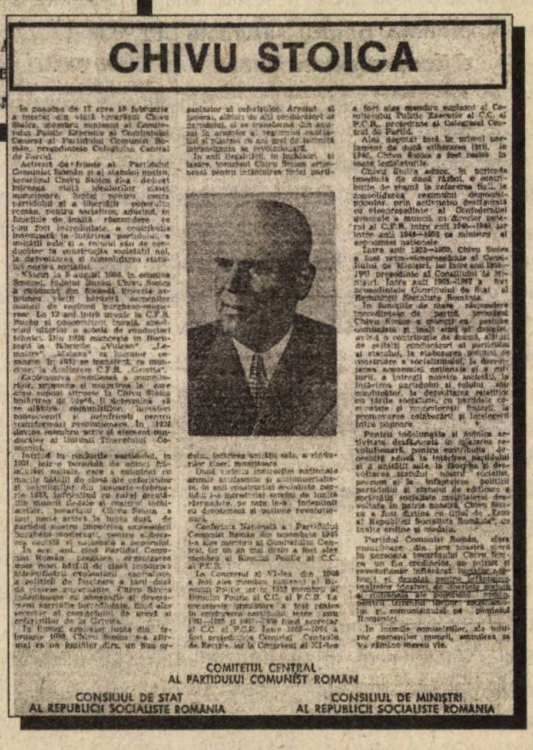

CHIVU STOICA

COMITETUL CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

CONSILIUL DE STAT AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

CONSILIUL DE MINIȘTRI AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Articole din „Scînteia“, 19 februarie 1967, p. 1 (sus) și p. 5: partidul își „plînge“ fiul credincios

Cît despre anchetă, în condițiile în care cuplul dictatorial a dorit și a condus direct acțiunea de distrugere și asasinare a lui Chivu Stoica, ea nu putea nicidecum clarifica lucrurile cu obiectivitate. Cine ar fi îndrăznit atunci să-i acuze direct pe soții Ceaușescu? Numai că una este să nu-i fi putut acuza și alta să le faci jocul, să participi la crimele lor.

În această anchetă formală, la 18 februarie am fost chemată și eu la Emil Bobu, ministrul de interne. I-am povestit totul așa cum s-a întîmplat. El tremura pur și simplu de frică. Cînd am ajuns la nominalizarea celor care au dirijat această acțiune, înfricoșat la culme, el a ridicat repede recepțorul telefonului și l-a pus jos. Știa că Elena Ceaușescu, din biroul ei, ascultă convorbirea noastră și îi era teamă nu pentru mine, ci pentru cariera lui. Numai că această prudență a fost repede sesizată. N-au trecut nici două minute și în biroul lui Bobu a intrat colonelul Ștefan care, fără nici o explicație, a reașezat receptorul în furcă.

În asemenea condiții, mă edificasem pe deplin: nu mai exista nici un dubiu pentru mine cît de „obiectivă“ și cîtă „dreptate“ putea să facă această anchetă.

Spațiul nu-mi permite să arăt mijloacele perfide de care s-au folosit și după moartea lui Chivu Stoica pentru a ascunde opiniei publice adevărul cu privire la acest tragic sfîrșit și nici persecuțiile la care am fost supusă. O voi face, poate, cu un alt prilej și tot în revista „Dosarele Istoriei“. ■

Aroganță și violență

UN INCIDENT DE CIRCULAȚIE, DIN 1946, CU GHEORGHIU–DEJ

Un incident petrecut în timpul unei banale razii întreprinse de Serviciul Circulație al Prefecturii Poliției bucureștene, în noaptea de 25/26 mai 1946 — și care a fost consemnat în cîteva documente păstrate în Fondul Prefectura Poliției Capitalei — dezvăluie, fără tăgadă, aroganța nemăsurată a unuia care simțise că-i venise ceasul. În speță, e vorba de Gheorghe Gheorghiu–Dej, în acel moment ministru al Comunicațiilor în guvernul Groza (impus la putere cu un an și ceva în urmă, la 6 martie 1945), nume reprezentativ al PCR, partid care, nu peste mult timp, își va impune dominația totalitară asupra țării. Felul în care viitorul lider absolut al României a reacționat în fața unor oameni ai legii, care nu-și făceau decît datoria, este ilustrativ pentru mentalitatea unei întregi categorii sociale, cea a „oamenilor noi", scoși la iveală de adînca și grava bulversare politică survenită în anii postbelici sub protecția baionetelor sovietice. Mentalitate care, de la 1948 înainte, va degenera într-un veritabil mod de viață al castei nomenclaturiste. **Adrian IONESCU**

Cu pistolul în piept

„Am onoarea a vă raporta următorul caz, petrecut la orele 2,40 în postul fix de control din punct de vedere al circulației din Bulevardul Carol colț cu Calea Moșilor. (...) Acest control a fost efectuat foarte bine pînă la orele 2,40, cînd de pe Bulev. Carol, din direcția Statuia Pache spre Rosetti, venea o mașină gonind mai mult decît regulamentar. Am dat ordin agenților mei s-o oprească și să o verificăm — ca de obicei —, în timp ce mașina aceasta de-abia s-a putut opri, făcînd cîteva zig–zaguri (...). În momentul cînd m-am întors spre mașina ce fusese oprită de agenții mei, am văzut pe un domn din mașină care era în picioare și flutura ceva galben prin fața comisarului Manea. Apropiindu-mă, am auzit cum Manea cerea în termeni politicoși buletinele de populație domnilor din mașină. Eu am trecut atunci în fața mașinii, m-am uitat la nr. de circulație al mașinii, care era 1.351–B (...). Am văzut cum domnul ce era în mașină și era ridicat în picioare luase de păr pe comisarul Manea și-l trăgea sus în mașină. Văzînd aceasta, am intervenit și cînd am trecut în partea stîngă a mașinii am văzut cum șoferul, comisarul Vlad *(Ion Vlad, comisar adjunct, Brigada 4 Siguranță, n.n.)* și domnul care mai înainte trăgea de păr pe Manea erau toți cu pistoalele scoase și amenința *(sic!)* lumea, echipa mea și pe a comisarului Manea. Șoferul a venit la mine, m-a luat de gît, mi-a pus pistolul în piept și a spus celorlalți doi așa: «să luăm și p'ăsta la noi, la Siguranță». Comisarul, auzind că mai este vorba să mai ridice pe «unul», s-a întors spre mine și spunîndu-i cine sînt (...) a răspuns că este comisar la Siguranță și că este cu dl ministru Gheorghiu–Dej (...). În acest timp, o doamnă care era în mașină, dîndu-și probabil seama de situația creată de însoțitorii săi, a spus ceva d-lui ministru, care la rîndul său a spus celor care îl însoțeau să se suie în mașină, domnului care era în spate spunîndu-i pe rusește: «malcic» (...). Vă raportez că ocupanții mașinii, în special domnul din spate și dl ministru, erau în stare de ebrietate. (...)". *(Din Raportul comisarului Gh. Ioan Popescu, 25/26 mai 1946).*

Înjurături și pumni

„(...) La orele 2,40 noaptea, a fost oprită o mașină sport de culoare roșie de către gardianul de la circulație, ducîndu-mă la această mașină m-am prezentat și am cerut actele ocupanților (...), atunci un domn ce ședea în spate, între alte 2 persoane, mi-a scos un carton galben pe care a început să mi-l plimbe prin față (...), o persoană din cele 3 (...) a coborît din mașină, apucîndu-mă de gulerul balozaiderului *(sic!)* și cu mîna dreaptă scoțînd pistolul, m-a înjurat spunînd că nu știi cine e în mașină, la afirmația mea că nu știu am fost bruscat și tîrît în față la șofer unde se găsea o persoană îmbrăcată cu un costum gri și pălăria trasă puțin pe ochi și care pentru faptul că am cerut actele la control m-a lovit de 2 ori cu pumnul în plină figură și în acest timp s-a dat jos din mașină lovindu-mă încă odată *(sic!)* sub bărbie și dînd ordine restului persoanelor din mașină să mă ridice forțat în mașină și să mă ducă la Siguranță. (...)

În timp ce pe mine mă băteau persoanele mai sus menționate, s-a apropiat comisarul Popescu de la circulație să vadă ce s-a întîmplat, atunci șoferul mașinii, care ulterior am aflat că este un agent *(S. Supianu, agent SSI, n.n.)*, i-a pus pistolul în piept spunîndu-i că la prima mișcare va fi mort. (...)

În acest timp, eu fiind bătut și cu pistolul pus în spate de comisarul aj. Vlad, am fost apucat de păr de una din persoanele care s-a urcat în mașină și tras forțat pentru a mă urca în mașină și pe mine într-un mod atît de barbar încît a rămas cu un smoc de păr în mînă, plus părul pe care-l am acum și eu la birou, păr ce mi-a căzut din cap în momentul cînd m-am pieptănat.

Menționez că în mașină se afla *(sic!)* trei persoane civile, o doamnă și șoferul, în urma investigațiilor făcute am aflat că a fost dl ministru Gheorghiu–Dej, împreună cu garda personală și o doamnă. (...)

Mai menționez că ocupanții mașinii au fost în stare de ebrietate.

Eu m-am ales cu costumul de haine distrus, plus balonzaderul *(sic!)* rupt și bolnav, fapt ce m-a forțat să fac de două ori radiografia și cheltuind bani pe medicamente și nici acum nu aud de urechea stîngă, în consecință vă rog să bine voiți *(sic!)* a dispune pentru cele de mai sus". *(Din Raportul comisarului Ion Manea, Circa 17 Poliție, 13 iunie 1946).* ■

Nicolae Ceaușescu — „poet"!

Anul trecut, în nr. 4, revista "Dosarele Istoriei" a publicat, în premieră absolută, cîteva schițe de-ale lui Nicolae Ceaușescu, care numai printr-un mare efort de imaginație pot fi catalogate drept desene. De această dată, tot pentru prima oară, punem sub ochii cititorilor, în facsimil, manuscrise care ni-l înfățișează pe Ceaușescu într-o altă postură artistică, anume cea de „poet". Nu ne hazardăm să comentăm valoarea versurilor (poeții autentici și criticii de specialitate sînt cu umilință rugați să ierte utilizarea nobilului termen), după cum ne vom abține să glosăm pe marginea mesajului politico-ideologic (mult prea evident) pe care „bardul" din Scornicești — care, conform unei opinii avizate, „ca orice autodidact, avea goluri mari în domeniul geografiei și istoriei, în literatura română nu trecuse de Eminescu, Bolintineanu și Coșbuc, de care aflase în școală (...)" — dorea să-l transmită pe această cale. În fond, dacă ne este îngăduită o părere, sîntem în fața unor cuvîntări *sui generis,* concentrate și puse în cuvinte care, pentru a relua o expresie populară, să „sune din coadă". Și care, cum se vede, se fac ecoul acelorași arhicunoscute și obsesive teme din mai toate discursurile–fluviu rostite de Ceaușescu de la preluarea puterii și pînă în preziua dispariției sale și a regimului pe care l-a încarnat.

În final, o precizare: sîntem în posesia unor originale care evidențiază că, după ce ieșeau din „pana" autorului, versurile secretarului general al PCR erau încredințate spre stilizare unui scrib de curte *(v. p. 62, dreapta).* Ceea ce dovedește, pe de o parte, că N. Ceaușescu nu era foarte sigur pe capacitatea sa de versificator, iar pe de alta, că aparatul de propagandă lucra asiduu pentru deplina consacrare a gloriei „geniului din Carpați"...

Dragoș DRĂGOESCU

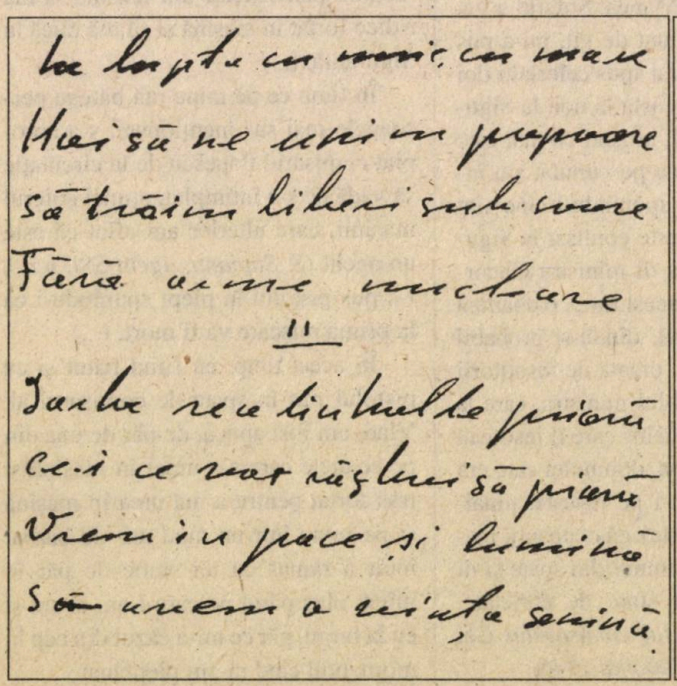

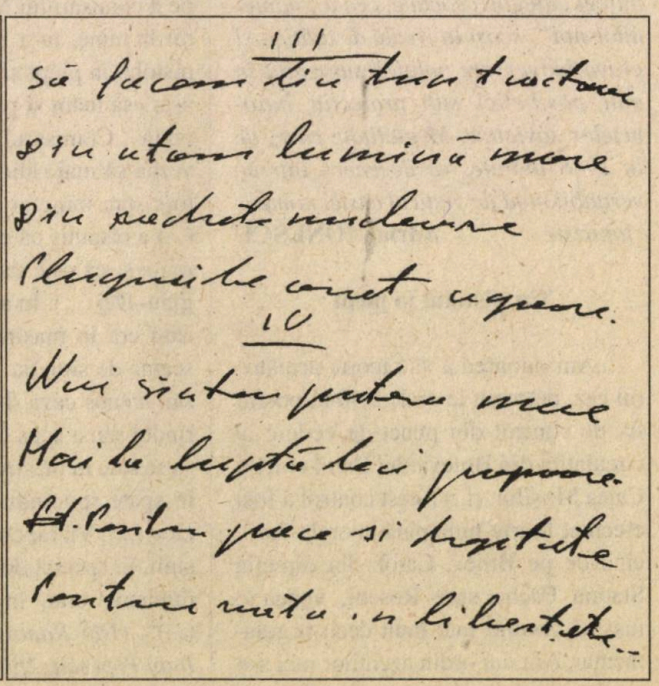

Să strigăm cu toţii iară
Cei ce vor război să piară
Să fie flori pe cîmpie
(Si oameni de omenie)
Si-o lume de omenie

x

Din pirinei la carpaţi
Să trăim ~~uniţi~~ uniţi ca fraţi
In pace o viaţă plină (lină)
Si-avem o viaţă senină

x

Din vest şi din este [illegible]
Să dăm pămîntului [illegible]

Să strigăm cu toţii ~~iară~~ dară
Cei ce vor război să piară
2 Să fie flori pe cîmpie
~~(Si oameni de omenie)~~
Si-o lume de omenie.

x

Din Pirinei la Carpaţi
4 ~~Să trăim uniţi ca fraţi~~
~~In pace o viaţă plină (lină)~~ In mare pace la plină
S-avem o viaţă senină.

x

Din vest şi din est/nordade
Să ~~dăm pămîntului roade~~.

~~Din vest şi din este dăm mînă~~
Toţi cei cu inimă bună
3 ~~Din vest, din est~~ mîn inimă
Est si vest

I.

Uniţi în marele sfat,
Gîndesc, dezbat muncitorii,
Judecînd ca oameni de stat
Destinul de aur al ţării.

II.

De-a pururi apuse robia
Şi sîntem în ţară stăpîni.
Noi ~~înflorim~~ România –
Pămînt moştenit din străbuni.

III.

Muncitorii sînt partidul
Conducătorii noii Românii
~~Ale lor cînt glia şi statul~~
~~Şi cîntecul de ciocîrlii.~~

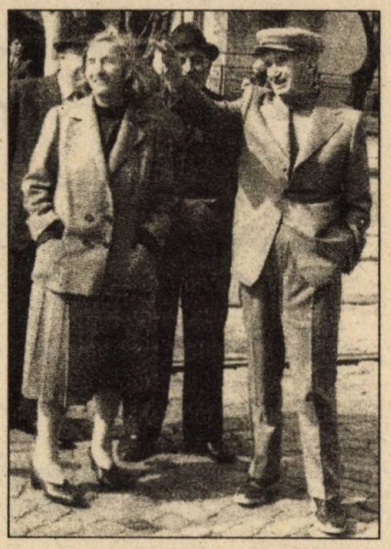

De sebatut

I.

~~Adunaţi~~ în marele sfat,
~~Liberi~~, dezbat muncitorii,
~~Hotărînd~~ ca oameni de stat
Destinul de aur al ţării.

II.

De-a pururi apuse robia
Şi sîntem în ţară stăpîni.
Noi înflorim România –
Pămînt moştenit din străbuni.

III.

Muncitori, ~~nucleul~~ partidul
~~Stăpîni în ţara cea nouă,~~
~~Statul socialist şi zorii comunismului~~
~~Vă aparţin acum şi n viitor, vouă!~~

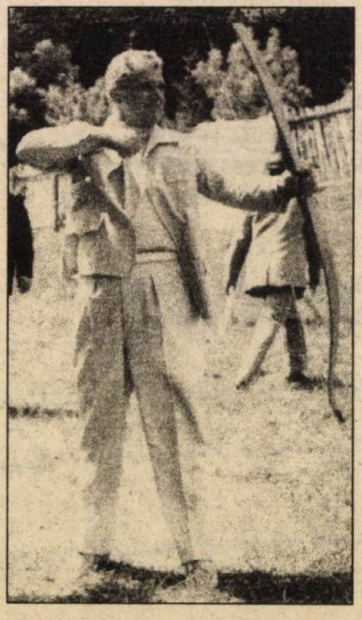

I.

Uniţi în marele sfat,
Gîndesc, dezbat muncitorii
Judecînd ca oameni de stat
Destinul de aur al ţării.

II.

De-a pururi apuse robia
Si sîntem în ţară stăpîni.
Noi înălţăm România -
Pămînt moştenit din străbuni.

III.

Muncitorii sînt partidul,
Conducătorii noii Românii
Prin ei înfloreşte statul
Glia adevăratei omenii.

IV.

Mai bine pămîntul rodească!
In mine şi fabrici muncim.
Liber poporul trăiască,
Comunist viitor ne zidim.

./.

V.

Drumul e greu, o ştim bine,
Muncim, urcînd încrezători
Spre înalte culmi, spre zări senine
Uniţi, vom fi mereu biruitori.

VI.

De-or vrea duşmani să ne subjuge
Cu toţi la luptă ne vom ridica
Armata, poporul vor învinge
Tot mai măreaţă vei fi ţara mea!

VII.

Prieteni dorim să fim cu alte neamuri
Nu vrem războaie pe pămînt,
Ci să trăim, sub tricolore flamuri,
In pace, muncă şi avînt.

VIII.

Să fii mai mîndră, ţara mea de dor
In fericire fiii tăi trăiască!
Azi hotărîm în acest mare for
In comunism puterea ta să crească!

26.VI.1981

• dialog cu cititorii • dialog cu cititorii • dialog cu cititorii • dialog cu cititorii •

• **Adela Răduinea,** București: Vă mulțumim pentru călduroasele felicitări adresate revistei noastre, la un an de la apariție. August '96 — august '97, iată o primă etapă din istoria... „Dosarelor Istorici", revistă care și-a făcut un adevărat mod de existență din repunerea istoriei contemporane (în chip deosebit, cea a României) în adevăratele ei coordonate. Evident, așa după cum și dumneavoastră ne îndemnați în frumoasa scrisoare expediată redacției, vom continua, cu sprijinul prestigioșilor noștri colaboratori din țară și din străinătate, să răscolim „măruntaiele" sistemului comunist românesc și să contribuim astfel la demontarea (citește: cunoașterea), piesă cu piesă, a unui mecanism social, economic, politic, cultural și — la fel de important — mental care, după cum rezultă din atîtea împrejurări din cea mai strictă actualitate, ne urmărește pe toți ca o umbră malefică. Procesul comunismului — sintagmă mult agitată în ultimii șapte ani — înseamnă, în fond, examinarea (neîngrădită și neinhibată) de către istorici a tuturor mărturiilor documentare și a tuturor mărturiilor susceptibile a lămuri dimensiunile reale ale unui regim căruia i s-a pus punct în decembrie '89.

• **Carmen Olaru,** București: Într-adevăr, de un timp încoace, între „Dosarele Istorici" și Televiziunea Română Internațional s-a statornicit o fructuoasă colaborare, materializată în ciclul de emisiuni intitulat **„Controversele istoriei".** Cu *Lucia Jurca*, la pupitrul de realizator, și cu *Mircea Suciu*, la cel de moderator, emisiunile de pînă acum (difuzate de două ori pe lună, joia) s-au bucurat de participarea unor apropiați colaboratori ai revistei, ca: *Florin Constantiniu, Cristian Troncotă, Ioan Chiper, Mihail E. Ionescu, Adrian Cioroianu, Mihai Retegan* (vor urma și alții!). Temele abordate — o spun sondajele TVRI — au stîrnit interesul și aprecierile telespectatorilor din țară și de peste hotare. Reamintim cîteva dintre acestea: „Istorie sinceră, istorie totală", „Democrație și totalitarism în România interbelică", „România și crizele Războiului Rece", „Sovietizarea României". Istoria catodică — dacă ne este îngăduit s-o numim astfel — își are rostul ei bine definit, în orice țară civilizată din lume, în sensibilizarea opiniei publice față de trecutul mai apropiat sau mai îndepărtat. Sperăm că și eforturile noastre se înscriu în acest curent.

• **Dan Ioanițescu,** str. Dobrogeanu Gherea, nr. 32, bl. e1, sc. B, ap. 26, Dej 4.650, jud. Cluj: Ne pare extrem de rău, dar numerele din urmă solicitate s-au epuizat de mult. Pe viitor, soluția este una singură — abonamentul ! În acest sens, vă rugăm să consultați informațiile din prima pagină a revistei („În atenția cititorilor"). Vă publicăm adresa, sperînd să procurați nr. 3(8) și 5(10)/1997 de la vreun alt cititor care le are disponibile. Nr. 4(9), intitulat „Arhanghelii cu revolver. Mișcarea Legionară" (din care mai avem cîteva exemplare), îl puteți cumpăra de la redacție. În altă ordine de idei, vă felicităm pentru atenția cu care ne citiți: într-adevăr, Deng Xiaoping, cum scrieți dvs., „nu a decedat la 27 februarie 1997 ci la data de 19 februarie și a fost incinerat la data de 24 februarie 1997". Eroarea de datare ne aparține, drept pentru care vă cerem scuzele cuvenite. Se întîmplă și la case mai mari !

• **Ion Țuțuianu,** București: Am verificat la fața locului și lucrurile stau așa cum am menționat noi, în nr. 4(9)/1997, la p. 22 — fosta „Casă Verde", construită de legionari în cartierul Bucureștii Noi, nu mai este în picioare, fiind demolată. Oricum, mulțumiri pentru interesul arătat „Dosarelor Istoriei" și vă mai așteptăm la redacție.

• **Mihaela Vasile,** București: Vă interesează titlurile cărților care urmează să apară sub egida Editurii Evenimentul Românesc. Iată care sînt primele, cu precizarea că le veți găsi în librării și la difuzorii particulari în cel mai scurt timp: Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. DIE, 1955–1980;* Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu. Convorbiri;* Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov și Serviciul Secret de Informații al Armatei Române* (ed. a II-a, revăzută și adăugită). Despre alte volume, la fel de interesante și mustînd de informație inedită — la timpul potrivit!

• Prof. **Shigeo Mutsushika,** Univ. Shizuoka, Japonia: Ne bucură faptul că revista noastră vă este de un real folos în studiile dvs. despre România. Vă așteptăm la redacție pentru perfectarea unei viitoare colaborări. Un număr despre Japonia postbelică — de ce nu? *Sayonara!* ■

• noutăți editoriale • noutăți editoriale • noutăți editoriale • noutăți editoriale •

Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Buc., Ed. Humanitas, 1997, 310 p.

Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, Buc., Ed. Enciclopedică, 1997, 304 p.

Iulian Chifu, *Război diplomatic în umbra Kremlinului*, Iași, Ed. Loreley, 1997, 310 p.

TELE 7abc

Continuă serialele tale preferate

Clientul

Duminică, ora 21.40

Realizat după best-seller-ul cu același nume de John Grisham și urmînd ecranizării de mare succes cu Susan Sarandon și Tommy Lee Jones, *„Clientul"* este un serial de ultimă oră. Eroina filmului este Reggie Love, o avocată inimoasă care se luptă pentru copiii năpăstuiți de soartă. Trecutul ei nu prea fericit (fostă alcoolică, și divorțată, cu doi copii) a învățat-o să nu se dea bătută și să-i ajute pe toți cei în dificultate, indiferent de natura cazului și chiar riscîndu-și propria carieră. Un serial bine conceput, plin de suspans și încărcătură psihologică, ca de altfel toate romanele lui Grisham, *„Clientul"* vă oferă mai mult decît un film obișnuit. Cu: Jobeth Williams (nominalizare pentru Oscar), John Heard, Polly Holliday (de cinci ori nominalizată pentru Emmy și de două ori cîștigătoare a Globului de Aur).

Alf

Luni – Joi, ora 18.30

O comedie savuroasă realizată de Tom Patchett și Jan Tarses, creatorii scenariilor de mare succes: The Great Muppets Caper și The Muppets Take Manhattan. Sosit de pe planeta Malmac, direct pe acoperișul garajului lui Willie Tanner, Alf, cel mai simpatic extraterestru *„întîlnit vreodată"*, cu maniere nu prea elegante, dar cu inima largă, inteligent și temperamental, este adoptat de toți membrii familiei Tanner, fără excepții. Cu: Max Wright, Anne Shedeen, Andrea Elson și Benji Gregory.

Lucy Show

Sîmbătă – ora 17.00

Comedie de situație, cu Lucille Ball.

Hotel

Sîmbătă – Duminică, ora 11.45

Genul dramă, cu Bette Davis în episodul pilot. Avînd la bază romanul celebrului scriitor american Arthur Hailey (Aeroportul, Roțile), serialul se desfășoară în cel mai elegant hotel din San Francisco, St. Gregory. Aici vom fi martorii celor mai variate și surprinzătoare întîmplări atît din viața personalului, cît și din cea a clienților marelui hotel. Fiecare episod conține două sau trei întîmplări de sine stătătoare. Cu: James Brolin, Connie Sellecca, Shari Belafonte-Harper, Shea Farrell.

Murphy Brown

Duminică, ora 22.30

O comedie spumoasă cu Candice Bergen în rolul principal. Protagonista, o superprofesionistă de televiziune, cu o reputație de ziarist incomod, nu-și poate controla cu același aplomb și viața personală. Mult umor de cea mai bună calitate, într-un serial de tip SIT COM.

Cele două Diane

Luni – Vineri, ora 15.40

Reîntîlnirea după mulți ani a celor două Diane – mamă și fiică –, despărțite de soarta nemiloasă, dă naștere la o urzeală fascinantă de intrigi, pasiuni arzătoare, răzbunări, trădare și mister, cum numai în telenovele mai poți vedea. Nu trebuie să ratați nici un episod din acest serial.

Familia Walton

Luni, Marți – ora 20.00

Cîștigător a 13 premii Emmy, serialul prezintă independența, tenacitatea și solidaritatea descendenților primilor fermieri americani. El urmărește existența familiei Walton pe durata a patru generații, începînd din anii depresiunii economice pînă la cel de-al doilea război mondial. În rolul lui Ben Walton, cunoscutul actor Eric Scott.

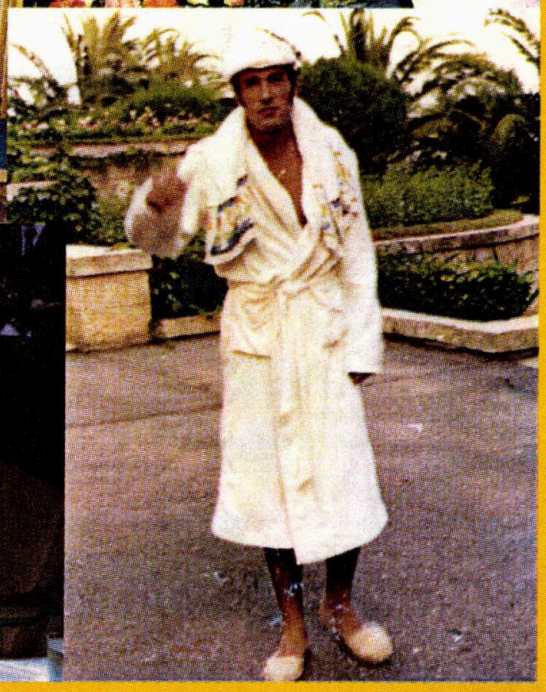

Citiți în numărul următor al revistei

DOSARELE ISTORIEI

Ana Pauker: mit și adevăr

- Ana Pauker — biografie neretușată
- De la agenta Cominternului la șefa diplomației române
- Ana Pauker și pragmatismul revoluționar
- Între „Passionaria" și Elena Ceaușescu
- Iubiri furtunoase: Ana Pauker, Marcel Pauker, Eugen Fried
- Antisemitismul lui Stalin și căderea Anei Pauker

Preț 6.000 lei

X Adomány másheunan

An. II, nr. 8(13), 1997

DOSARELE ISTORIEI

Director: ION CRISTOIU

Mit și adevăr

Ana Pauker

Apare în 10 ale fiecărei luni

Serialele tale preferate la TELE 7abc

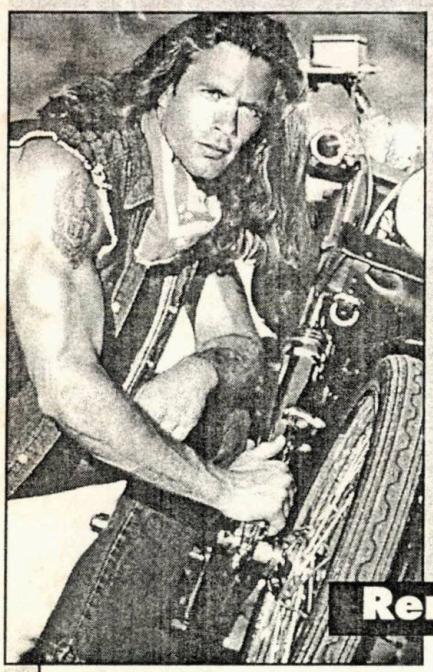

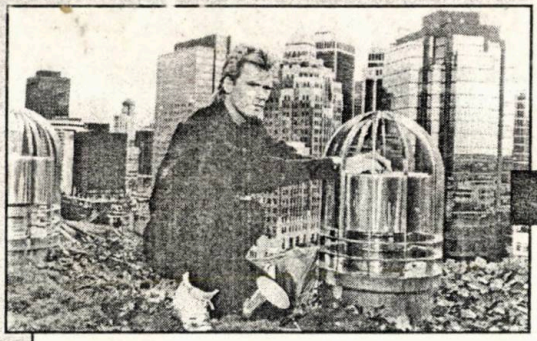

MacGyver

Miercuri, ora 21.50

MacGyver (Richard Dean Anderson) iese din tiparele eroului clasic al serialului de acțiune. El este mai degrabă un „cavaler rătăcitor" al timpurilor moderne. Violența și soluțiile radicale nu intră în arsenalul său de luptă împotriva răufăcătorilor. În schimb, ingeniozitatea, inteligența și talentul de a improviza îl scot din cele mai dificile situații, aparent fără ieșire. Împreună cu: Pete Thorton (Dana Elcar), șeful și prietenul său, Nikki Carpanter (Elissa Davalos), avocată la FBI, formează o echipă plină de originalitate și umor, ce va anihila multe afaceri necurate.

Renegatul

Marți, ora 21.55

În rolul principal Lorenzo Lamas, interpretul lui Reno Raines, ex-polițistul acuzat pe nedrept de asasinarea unui coleg corupt și care fuge de brațul lung al justiției. Sperînd că într-o bună zi se va face dreptate, Reno devine vînător de recompense, fiind el însuși vînat de poliție. Un serial seducător prin curajul și farmecul lui Reno Raines, prin loialitatea și dragostea nemărturisită pe care i le poartă Chayenne Phillips (Kathleen Kinmont) și prin talentul de afacerist al lui Bobby – Șase Asasini (Branscome Richmond). Nu trebuie uitat nici maleficul personaj Don Dixon, locotenentul de poliție interpretat de însuși creatorul serialului, Steven J. Cannell.

Jake și Grăsanul

Marți, Joi – ora 11.05

Marele procuror McCabe — la propriu și la figurat — rămîne în continuare incoruptibil și de neclintit în principiile sale. Singurul capabil să-l îmbuneze este simpaticul său buldog, în fața căruia McCabe devine un mielușel. Partenerul său în lupta cu crima și corupția este șarmantul, rafinatul, dar și supereficientul detectiv Jake Styles, la zîmbetul căruia nici o femeie nu poate rezista.

Dragă John

Sîmbătă, ora 14.30

Un bărbat divorțat recent și lipsit de confortul conjugal face eforturi disperate să se adapteze noilor întîmplări. O comedie delicioasă despre cît de greu este să-ți refaci viața după un eșec, luînd totul de la capăt și încercînd toate metodele de „tratament". În rolul lui John Lacey, simpaticul actor Judd Hirsch.

Kung Fu II

Joi, ora 21.50

Continuarea legendei lui Kwai Chang Caine și a tradiției preoților shaolin. De data aceasta, David Carradine interpretează rolul nepotului celebrului personaj din KUNG FU. Împreună cu fiul său Peter (Chris Poter), regăsit după mulți ani de căutări, luptă împotriva crimei și corupției ce amenință orașul, cu alte metode decît cele clasice folosite de poliție. Fiecare episod al noului serial vă captivează nu numai prin simplitate, farmec natural, prin umorul firesc, dar și prin multă acțiune, răsturnări de situație și mai ales suspans.

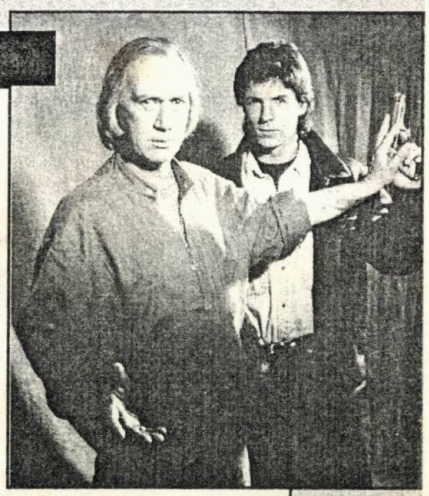

Sumar
nr. 8 (13) • 1997

Ana Pauker: Mit și adevăr
(Ana Pauker: Myth and Reality)

Ion CRISTOIU

Ana Pauker sau legea țapului ispășitor 2
Ana Pauker or the scapegoat rule

Mircea SUCIU, Mircea CHIRIȚOIU

Ana Pauker: Repere pentru o biografie neretușată 4
Landmarks for a Real Biography

Gheorghe BUZATU

Ana Pauker: Portret și autoportret 9
Portrait and Self–portrait

Mihai PELIN

„O nebună, care și-a vîndut sufletul lui Stalin" 14
"A Madwoman Who Sold her Soul to Stalin"

Ana Pauker în lagărul de la Oranki (Mihai PELIN) 15
A.P. in the Camp of Prisoners of Oranki

Dorel JIVAN

Ana Pauker în caracterizările Cominternului 16
A.P. in the References of the Comintern

Document inedit: Dolores Ibarruri către Ana Pauker
Unknown Document: A Dolores Ibarruri's Letter to A.P.
(Mircea CHIRIȚOIU) 18

Cristian SANDACHE

Ana Pauker și pragmatismul revoluționar 19
A.P. and the Revolutionary Pragmatism

Ovidiu BOZGAN

Imposibila asumare a evreității 21
The Impossible Assumption of Jewish Background

Mihail E. IONESCU

De la Ana Pauker la Nicolae Rădescu ..28
From A.P. to Nicolae Rădescu

Adrian CIOROIANU

Ana Pauker: Între Passionaria și Elena Ceaușescu 32
Between Passionaria and Elena Ceaușescu

1941, Moscova: Ana Pauker îi scrie lui Stalin 39
1941, Moscow: A.P. Writes to Stalin

Cursa pentru putere
The Race for Power
(Mircea SUCIU) 40

Florin CONSTANTINIU

Căderea Anei Pauker 42
Ana Pauker's Fall

Mircea SUCIU

O femeie numită Ana Pauker 44
A Woman Called Ana Pauker

Laurențiu PANAITE

Ana Pauker, cursantă a Școlii „Lenin" de la Moscova 51
A.P., Student at "Lenin" School of Moscow

Mircea CHIRIȚOIU

1956: Ana Pauker la a doua „judecată" a partidului 53
1956: Ana Pauker's Second Party "Trial"

Mică antologie de presă: Ana Pauker și cultul personalității 60
A Short Anthology of Press: Ana Pauker and the Cult of Personality

Dialog cu cititorii: Șerban Milcoveanu *versus* Corneliu Mănescu 64
Dialogue With the Readers

În atenția cititorilor

- În catalogul publicațiilor, „Dosarele Istoriei" figurează la poziția 4.396
- Abonamentele se fac și prin Trustul de Presă „Național" — tel. 092.294.994; fax 223.49.39

Național

- IMPORTANT! Costul abonamentelor rămîne neschimbat, cu excepția taxelor poștale!
- Costul abonamentelor (4.000 lei/exemplar, plus 600 lei taxe poștale):
  3 luni: 13.800 lei • 6 luni: 27.600 lei • 12 luni: 55.200 lei
- Sumele se depun la BANCOREX, Filiala Victoria, cont 300.809.009.665.700.008
- Pentru străinătate:
  3 luni: 45 USD / 67 DM • 6 luni: 90 USD / 134 DM • 12 luni: 180 USD / 268 DM
- Sumele se depun la BANCOREX, Filiala Victoria, cont 460.809.009.665.730.007

DOSARELE ISTORIEI

Director
Ion CRISTOIU

Redactor-șef
Mircea SUCIU

Secretar științific
Laurențiu PANAITE

Consilieri redacționali
Pierre du BOIS (Institutul Universitar de Înalte Studii Internaționale, Geneva),
Gheorghe BUZATU (Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Iași),
Radu CIUCEANU (Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București),
Mircea CHIRIȚOIU (Arhivele Militare ale Statului Major General, București),
Florin CONSTANTINIU (Institutul de Istorie „N. Iorga", București),
Dennis DELETANT (Institutul de Studii Slavone și Est-Europene, Universitatea din Londra),
Mihail E. IONESCU (Școala Națională de Științe Politice și Administrative, București),
Robert LEVY (Universitatea California din Los Angeles),
Adrian POP (Catedra UNESCO de Studii Sud-Est Europene, București),
Stelian TĂNASE (Facultatea de Științe Politice și Administrative, Universitatea București),
Vladimir TISMĂNEANU (Universitatea din Maryland)
Cristian TRONCOTĂ (Institutul Național de Informații, București)

Publicație lunară editată de
SC Evenimentul Românesc

Președinte executiv
Ion CRISTOIU

Director economic
Ionel VLAD

Redacția
Piața Presei Libere nr. 1, corp central (D), et. 6, cam. 663, sector 1, București
OP 33, CP 115
Fax: (004)(01) 222.24.05 (redacție)
Tel.: (004)(01) 650.19.79, 650.19.82/int.116
(Trustul de Presă „Național", b-dul Iancu de Hunedoara, nr. 42, sector 1, București)

Tehnoredactare computerizată
Trustul de Presă „Național"

Coperta: Ștefan CIOS (consilier artistic)

Tipar: SC Miron Group SRL, București

Difuzare: Trustul de Presă „Național"

Editura Evenimentul Românesc

Ana Pauker sau legea țapului ispășitor

Ion CRISTOIU

Descuiate după căderea comunismului, arhivele secrete au confirmat un adevăr pînă atunci doar bănuit de specialiști: comunismul și-a avut legile sale de destin, unele aparținîndu-i în exclusivitate, altele șterpelite de la politică în general. Nu e vorba, indubitabil, de așa-zisele legi obiective ale dezvoltării despre care se spune și se scrie că au încolțit și s-au copt în capetele celor trei clasici ai marxismului: Marx, Engels, Lenin, ci de legile atotstăpînitoare ale bătăliei pentru putere din interiorul fiecărui partid comunist. O asemenea lege, împrumutată de la Revoluția franceză, e cea potrivit căreia făuritorul unui mecanism de zdrobire a omului sfîrșește prin a fi tăiat, mărunt-mărunt, de roțile dințate ale mașinăriei meșterite sau doar mînuite de el.

Sfîrșitul tragic și-a pus pecetea asupra întregii vieți a lui Lucrețiu Pătrășcanu. Faptele de pînă atunci ale liderului comunist au fost selectate și chiar prelucrate de incendiul produs în sufletul fiecăruia dintre noi de o moarte nedreaptă. Această lege a dezastrului uman ne-a făcut să uităm cine a fost, la un moment dat, Lucrețiu Pătrășcanu: ministrul Justiției în guvernul prezidat de dr.

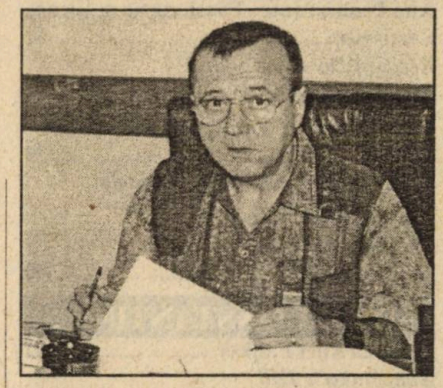

Petru Groza. Sub oblăduirea sa au avut loc procesele „criminalilor de război" și ale fruntașilor țărăniști. Adică tot atîtea momente de grosolană încălcare a celor mai elementare reguli ale Justiției. Indiscutabil, procesul Pătrășcanu a fost un fals de la un capăt la altul. Putem însă spune altceva despre procesul lui Iuliu Maniu, Ion Mihalache și al altor lideri PNȚ, din a doua jumătate a anului 1947? Lucrețiu Pătrășcanu întruchipează astfel una dintre realitățile comuniste: făuritorul mecanismului strîmb cade el însuși victima mecanismului. E ceea ce s-a întîmplat și cu faimoșii șefi ai poliției secrete sovietice: Ejov, Iagoda, Beria. După ce au trimis milioane de nevinovați în lagăre sau la zidul plutonului de execuție, au sfîrșit prin a fi ei înșiși arestați, judecați strîmb și executați.

Istoria comunismului e orînduită însă și de o altă lege: cea a **țapului ispășitor**. Nu se poate spune că e o descoperire a bolșevismului. „Țapul" pe a cărui spinare e aruncată povara responsabilității se întîlnește nu numai în politică, dar și în viață. Comunismul a dat însă acestei legi o încrîncenare supraomenească. Pentru a-și justifica neputința fatală de a da contur pămîntesc unei frumoase utopii, comunismul a inventat formula: uneltirea dușmanului de clasă. Primind înfățișări după dinamica momentului, dușmanul s-a numit: legionarul, chiaburul, rămășițele clasei exploatatoare, imperialismul anglo-american. De slaba recoltă de păpușoi nu răspundea aberanta grămădire a oamenilor, a cailor și a căruțelor în șatra numită *colectivă*, ci chiaburul demascat că a oprit, cu palma desfăcută, ridicarea firului de porumb. De foametea care a decimat Ucraina, Stalin i-a făcut responsabili pe *kulaci*. Aceștia și nu politica sa bolnavă în plan agrar erau de vină că oamenii ajunseseră să se mănînce între ei. În România, legea **țapului ispășitor** a atins culmea aberației prin procesul „bandei de sabotori de la Canalul Dunărea-Marea Neagră". Eșecul unei sforțări ce depășea puterile României a fost pus pe seama „activității criminale" a unor bieți salariați.

Vechea șmecherie cu țapul care

În anii '20

trebuie să ispășească a fost convocată de comuniști pentru a salva sistemul. Nu orientarea stalinistă era de vină pentru dezastrul economic și moral, ci adversarul politic. Sub semnul aceleiași încăpățînări — de a absolvi sistemul de orice răspundere —, **țapul ispășitor** a fost denunțat ca existînd nu numai dincolo de hotarul comunismului, ci și în interiorul „lagărului". Excepție făcînd Lenin, istoria comunismului e cea a unui lung șir de statui dărîmate, după moarte, de statuile mișcătoare care le luau locul pe tron. Hrușciov a pus toate crimele anterioare în exclusivitate pe seama lui Stalin. Sistemul care a generat dezastrul nu avea nici o vină. Ceaușescu și-a înălțat statuia dînd cu cotul în statuia antecesorului care, mort fiind, nu putea nici măcar protesta: Gheorghiu–Dej.

În istoria comunismului românesc, întruchiparea perfectă a **țapului ispășitor** o reprezintă Ana Pauker. După ce a fost înlăturată de la putere, în 1952, fosta lideră comunistă a devenit pentru Gheorghiu–Dej groapa de gunoi a tuturor păcatelor comuniste. Totul a început din clipa cînd Dej, pentru a se salva de la presiunea lui Hrușciov de a trece la destalinizare, a afirmat că în România procesul avusese loc deja. El invoca, în acest sens, „demascarea devierii de dreapta", din mai 1952. Printr-o abilitate demnă de invidiat, Gheorghiu–Dej a pus în cîrca Anei Pauker toate crimele unei perioade în care el fusese, totuși, șeful partidului: colectivizarea forțată, procesele politice etc. Deși avea să moară abia în vara lui 1960, Ana Pauker a continuat să joace — din perspectiva lui Gheorghiu-Dej et Co. — rolul statuii nu numai răsturnate prin lovitura cu cotul, dar și spartă, bucată cu bucată. Ori de cîte ori se punea problema destalinizării, propagandiștii oficiali lansau o nouă campanie împotriva Anei Pauker.

În 1944

În anii '30

Ipostaza de **țap ispășitor** n-a ocolit-o pe Ana Pauker nici după moarte. Cu toate că și-a concentrat atenția în vederea demolării sistematice a lui Gheorghiu–Dej, Nicolae Ceaușescu a folosit-o și el pentru salvarea sistemului. Culmea e faptul că și după decembrie 1989, cînd ne așteptam la trezirea deplină a lucidității, Ana Pauker a fost folosită în ipostaza de **țap ispășitor**. Naționalist–comuniștii au invocat originea etnică a Anei Pauker pentru promovarea tezei absurde a lipsei de responsabilitate a comuniștilor români față de crimele din anii dictaturii.

Numărul de față al „Dosarelor Istoriei" a duce pentru prima dată în ultimii 50 de ani o perspectivă calmă, obiectivă asupra Anei Pauker. Articolele și documentele, deși n-o spun direct, polemizează fundamental cu ceea ce a împiedicat, pînă acum, studierea științifică a vieții și activității celei care a fost Ana Pauker: păguboasa aplicare a legii **țapului ispășitor.** ■

Lumina vine... din arhive

Ana Pauker: repere pentru o biografie neretușată

Mircea SUCIU Mircea CHIRIȚOIU

Înainte de Ana Pauker, a fost Hannah Rabinsohn (aici, c. 1910)

În cazul biografiei Anei Pauker, din pricini asupra cărora nu stăruim acum, afirmațiile fanteziste s-au acumulat — în timpul vieții ei și după — într-o manieră demnă de o cauză mai bună. „Sanctificarea", apoi „diabolizarea" personajului au sfîrșit prin a contura în lucrările speciale care i-au fost dedicate și în cele de sinteză (în care A. P. este doar un capitol, de dimensiuni variabile) și, de aici, în conștiința publică un parcurs biografic în care elementele reale, ce pot fi probate documentar, se combină după o rețetă abracadabrantă, proprie alchimiei mitologizante, cu o serie de neadevăruri care mai de care mai stupefiante.

Prejudecăți blamabile

Remarcăm, în treacăt, că pînă și un contemporan al A. P., Adrian Holman, ministrul Marii Britanii la București în anii cînd PCR se pregătea să dea asaltul final pentru preluarea totală a puterii — altfel spus, un englez scrupulos și bine informat — a înregistrat despre ea date mai mult sau mai puțin veridice (v. raportul său din 3.XI.1947, publicat în vol. *România și războiul mondial din 1939–1945*, de Gh. Buzatu, Iași, 1995, pct.83, „Pauker, Ana", p.409–410). Dar dacă trimisului Londrei i se pot găsi circumstanțe atenuante, ce să mai spunem în schimb despre o serie de autori din zilele noastre care, prin omisiune sau comisiune (ambele atitudini la fel de blamabile), intoxică cititorii amatori de istorie cu tot felul de elucubrații? Un singur și edificator exemplu: în recent apărutul volum *Marea conspirație evreiască*, Buc., Ed. Logos, 1997 (lucrare — ne avertizează un text aplicat pe verso-ul paginii de titlu — „publicată... pe cheltuiala și răspunderea exclusivă a autorului"), Traian Romanescu, căznindu-se să-i schițeze biografia, atinge „performanța" de a ne „informa" că anul nașterii A. P. ar fi 1892, respectiv că aceasta „a murit în 1958, de sifilis...". Afirmația de pe urmă este, de altfel, total lămuritoare asupra vederilor obscurului autor menționat. Dar și pentru metodele unei întregi pleiade de veleitari, orbiți de patimi și prejudecăți, care, grație „operelor" lor — în loc să contribuie onest la limpezirea unui subiect care comportă încă atîtea și atîtea necunoscute, rămase deocamdată captive în depozite de arhivă, în țară și peste hotare — nu fac altceva decît să îngreuneze și mai mult descoperirea și rostirea adevărului pînă la capăt.

În ceea ce ne privește, fără a avea cîtuși de puțin pretenția că am lămurit, aici, toate chestiunile privind biografia A. P., înfățișăm cititorilor noștri acele repere care au o perfectă și verificată acoperire documentară. Cîteva precizări, rămase în afara conului de lumină proiectat de izvoarele accesibile în acest moment, ne-au fost făcute de membri ai familiei A. P., familie care, totodată, ne-a pus la dispoziție, din albumele personale, majoritatea ilustrației din acest număr. Redacția le mulțumește și pe această cale pentru prețiosul concurs dat la realizarea „dosarului" de față. Răspunderea, însă, ne aparține întru totul.

1893 decembrie 1/13: În com. Codăești, jud. Vaslui, se naște Hannah Rabinsohn (viitoarea Ana Pauker); părinți — Herș Kaufmaun Rabinsohn, *haham*, și Sura, născută Sofer *(sofer* — scriitor de Tora). *(Pentru amănunte privind studiile A. P., v. interviul din p. 44–51 acordat de Tatiana și Gheorghe Brătescu, fiica și ginerele A. P.)*

1917: A. P. se implică în mișcarea socialistă, activînd la București; participă la întîlniri clandestine, ține discursuri, împarte manifeste, se îngrijește de organizarea unei tipografii a mișcării

1918: A. P. participă la elaborarea Declarației de principii a PSR de exprimare a solidarității cu „Marea Revoluție Socialistă din Octombrie". Face parte din grupul care editează revista „Trăiască socialismul!"

decembrie 13: se află printre participanții la manifestația muncitorească din P-ța Teatrului Național din București

1919 mai 1: A. P. ia cuvîntul la manifestația muncitorească organizată de Ziua Muncii, la București

1921 iunie 1: A. P. se căsătorește, la Zürich, cu Marcel Pauker (inginer, fiul lui Simon Pauker, proprietar al ziarului „Argus"); după unele informații, neconfirmate documentar pînă în acest moment, audiază cursurile Facultății de Medicină din același oraș elvețian sau din Geneva

decembrie: se naște Tanio, primul copil al A. P. și M. P., care va muri la 31 iulie 1922, la București, în urma unei dezinterii

– A. P. face parte din Comitetul Secțiunii București a PCdR

– A. P. ia parte la activitatea de tipărire a ziarului „Socialismul"

– A. P. organizează acțiunea de apărare a comuniștilor arestați în urma Congresului de constituire al PCdR, închiși la Văcărești și Jilava

– A. P. organizează și conduce o grevă a militantelor comuniste, la București

1922 octombrie 3-4: A. P. susține la al II-lea Congres al PCdR, desfășurat la Ploiești, raportul „Munca partidului în rîndul femeilor muncitoare"; este aleasă în comitetul de conducere al PCdR, la comisia de femei.

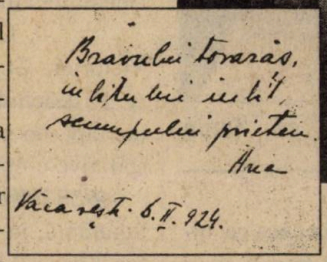

Ana Pauker și dedicația pentru Marcel Pauker, de pe spatele aceleiași fotografii (datată 6.II.1924)

1923 septembrie: A. P. participă, la Cluj, la Congresul sindicatelor din România, ca delegată reprezentînd Capitala

– Documentele Siguranței o califică drept „o iscusită organizatoare de scandaluri politice comuniste"

1924 septembrie: A. P. participă la cel de al III-lea Congres al PCdR, rostind „o importantă cuvîntare"

– A. P. este dată în urmărirea Siguranței, în toate județele țării, cu ordinul de a fi arestată „cu orice sacrificiu"

– decembrie: A. P. este arestată pentru activitate comunistă, ilegală, fiind închisă la Văcărești

1925 februarie 6: A. P. dă o declarație cu privire la abuzurile Siguranței comise împotriva ei (textul a fost tipărit în broșura *Abuzurile și crimele Siguranței Generale a Statului*, editată de C. G. Costa–Foru, secretar general al Ligii Dreptului Omului, Buc., 1925)

iulie: A. P. este acuzată în procesul intentat împotriva comuniștilor, fiind condamnată, în contumacie (era fugită din țară), la 10 ani recluziune

1926 martie 24: La Viena, se naște Vlad (Luki), al doilea născut al soților A. P. și M. P.

1927–1928: A. P. se află la Moscova, urmînd cursurile Școlii de cadre de conducere a Cominternului „V. I. Lenin"

– A. P. activează ca instructor al Cominternului la Berlin, Paris, Praga, Viena etc.

– A. P. i se organizează, la București, un nou proces și este condamnată, tot în contumacie, la 20 de ani muncă silnică, „pentru complot contra siguranței statului“

1928 februarie 7: La Moscova, se naște Tatiana (Tania), a treia și ultima născută a soților A. P. și M. P. (astăzi, Tatiana Brătescu)

1929 primăvara: A. P. revine în România, împreună cu Marcel Pauker, beneficiind de efectele Decretului de amnistie nr. 1.461/1929

Ana Pauker și fiica sa, Tania (Moscova, 1928)

1930: A. P. participă la ceea ce, ulterior, în documentele de partid, va fi denumit ca „luptele fracționiste“ din PCdR

1930–1934: A. P. îndeplinește, în calitate de instructor, diverse misiuni încredințate de Comintern în Franța

1931 februarie 11: Se naște Iakov (Iașa), fiul lui M. P. și al Rozei Elbert, basarabeancă, fostă activistă a PCdR (astăzi, Serghei Alîi–Arosov, cetățean al Republicii Moldova)

1932 decembrie 22: La Moscova, se naște Maria (astăzi, Marie Birnbaum, stabilită în Franța), fiica A.P. și al lui Eugen Fried

1934 martie: A. P. revine în România, trimisă de Comintern, împreună cu „15–20 tovarăși comuniști“

octombrie 15: A. P. i se eliberează de către Primăria Piatra Neamț un buletin de identitate, pe numele „Maria Grigoraș“, sub nr. 34.163/5.732

– La Galați, A. P. îl cunoaște pe Gheorghe Gheorghiu (ulterior, Gheorghe Gheorghiu–Dej)

– La București, pe Calea Victoriei, lîngă Palatul Telefoanelor, A. P. deschide un atelier de croitorie (de fapt, un sediu pentru întruniri conspirative comuniste)

1935 iulie 12: A. P. este arestată de Siguranță, în casa conspirativă din str. Ion Țăranu/Meteorilor; în timpul „confruntării“, este rănită la o coapsă (un glonte i-a trecut prin picior, un altul îi va rămîne acolo pînă la capătul vieții)

1936 iunie 5: Se deschide prima ședință din procesul în care este inculpată și A. P., proces judecat de către Consiliul de Război al Corpului I Armată, în cazarma Regimentului I Pionieri, Craiova. Președintele completului de judecată a fost col. Petrescu. Apărarea a fost reprezentată de avocații L. Pătrășcanu, I. Gh. Maurer, Ella

La plaja, în Crimeea, împreună cu Tania și Vlad (1929)

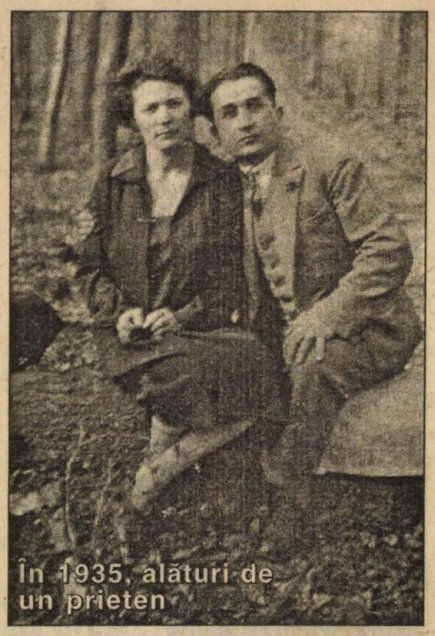

În 1935, alături de un prieten

Negrutzi, Nicolae Iunian, Marcu Vitzman, Stelian Nițulescu, Petru Grozdea, Nachtigal. Asistența publică nu a fost permisă.

iulie 7: A. P. este condamnată, prin Sentința nr. 104 a CR al Corp. I Armată, pentru infracțiuni contra liniștii publice, la 10 ani închisoare corecționară, 100.000 de mii lei amendă și 10 ani interdicție corecțională totală. Împreună cu ea, au mai fost condamnate încă 18 persoane, printre care: A. Moghioroș (zis Tell), A. Drăghici, Ladislau Ady (zis Iosca), Liuba Roitman, Donca Simo (zisă Lily), Grümberg Leizer (zis Octav), Marcovici Șmil (zis Sami/Carol/Moraru/Schwartz) ș.a.

decembrie: A. P. este transferată pentru tratament medical de la închisoarea Văcărești la penitenciarul pentru femei din Dumbrăveni, atunci în jud. Tîrnava Mică

1937 iulie 7: Tipografia clandestină „Ana Pauker“, confiscată anterior de autorități, este repartizată armatei prin Jurnalul nr. 1.846 (o mașină tipografică „Boston“, un cuțit de presat format mare, 12 casete cu litere tipografice etc.)

august 24: Inspectoratul Regional Cluj către Poliția Brașov: „A. P., deținută în închisoarea din Dumbrăveni, va fi transportată pentru operație la Văcărești, în 24 august 1937, ora 11,03, cu trenul personal nr. 3.001, pe ruta Dumbrăveni–Cluj–Oradea–Sighet–Dej–Tg.Mureș–M.Ciuc–Brașov–București, sosind în București vineri, 27 august, după amiaza. Fiind cunoscute încercările de evadare, se vor lua măsuri severe pentru pază, pe parcurs raportîndu-ne rezultatul/Inspector (ss) Vlad/ nr.27.501/ <Rezoluție> dl. Munteanu împreună cu (ss) și 5 gardieni vor fi în gară cu subsemnatul"

1938 august 16: Data oficială la care M. P. a fost executat, „ca trădător", din ordinul lui Stalin; A.P., aflată în închisoarea Dumbrăveni, primește „sarcina de partid" de a prelucra cu deținutele politice „rușinoasa comportare a unui comunist"

1939: A. P. este transferată la închisoarea militară de la Rm. Sărat

1940: A. P. este transferată la închisoarea Caransebeș, unde se întîlnește din nou cu Gheorghiu–Dej, aflat și el în detenție

1941 mai: În urma unui aranjament dintre guvernele român și sovietic, A. P. este schimbată cu Moș Ion Codreanu, fruntaș al Partidului Țărănesc din Bucovina, arestat de sovietici în vara anului precedent, după raptul teritorial comis în urma notelor ultimative, din iunie 1940, prezentate României; la 6 mai, A.P. ajunge la Moscova

1942–1943: A. P., în calitate de instructor al Cominternului, acționează pentru îndoctrinarea politică a soldaților și ofițerilor români căzuți prizonieri la sovietici

1943 septembrie: A. P. lansează la Congresul Prizonierilor Români de la Krasnoiarsk ideea formării unor divizii române care să se alăture efortului de război antihitlerist al URSS

octombrie–noiembrie: A. P. participă efectiv la înființarea Diviziei „Tudor Vladimirescu", pe teritoriul sovietic

1944 septembrie 16: A. P. revine în România, aterizînd la București *(v. interviul dat de T. B. și Gh. B., p. 44–51)*, cu misiunea din partea Cominternului de a impune PCdR în viața politică a țării; este „cooptată" în conducerea provizorie a partidului

1945 octombrie 16–21: La Conferința Națională, A. P. este aleasă membru al CC, al Biroului Politic și secretar al CC al PCR

În 1944, după revenirea în România

1946: A. P. desfășoară o intensă activitate politică în cadrul campaniei electorale, fiind prezentă și luînd cuvîntul la numeroase mitinguri organizate de PCR; în urma scrutinului din 19 noiembrie (ale cărui rezultate reale au fost falsificate de comuniști, sub oblăduirea Moscovei), A. P. este aleasă deputată de București în Parlamentul României

1947 septembrie: A. P., împreună cu Gheorghiu–Dej, este prezentă la reuniunea de la Szklarska–Poreba, în Polonia, de înființare a Biroului Informativ al partidelor comuniste și muncitorești (Cominform)

noiembrie 7: A. P. devine ministru de externe (înlocuindu-l pe liberalul Gheorghe Tătărescu, îndepărtat în urma votului de blam dat de Parlament)

noiembrie–decembrie: A. P. îndepărtează de la conducerea ministerului pe care l-a preluat și din posturile diplomatice românești 12 miniștri plenipotențiari, 10 consilieri de legație, 36 de consultanți, 107 de funcționari (printre alții: Al. Paleologu, Dan Cernovodeanu, Eugen Filotti)

1948 februarie: La Congresul de constituire a PMR, A. P. este aleasă membră a CC, secretar și membru al Biroului Politic

Moscova, 6 mai 1941: Ana Pauker (în centru, între copii ei, Vlad și Tania), imediat după sosirea în URSS, în mijlocul tovarășilor de la MOPR; în spatele Anei, Bella, sora ei

decembrie 26: din împuternicirea guvernului RPR, A. P. semnează, la București, Convenția privind punerea la dispoziția unităților armatei sovietice din România a cazărmilor, localurilor de serviciu, depozitelor, aerodromurilor, cîmpurilor de instrucție și a mijloacelor de transmisiuni (din partea URSS, documentul este semnat de ambasadorul S. I. Kavtaradze), precum și Convenția privind importul scutit de taxe vamale a bunurilor pentru trupele armatei sovietice din România

În 1948

1949: După Plenara CC al PMR, din 3–5 martie, A.P. este însărcinată cu înfăptuirea colectivizării agriculturii

aprilie 16: A.P. devine vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, înlocuindu-l pe Traian Săvulescu, eliberat din funcție

1950: A. P. desfășoară o intensă activitate politică, la Externe, în colectivizarea agriculturii, în cadrul amplelor acțiuni de verificare a cadrelor de partid

mai 9: La Moscova, se naște Stela, fiica familiei T. B. și Gh. B., nepoata A. P., astăzi stabilită în Spania, la Barcelona

iunie–iulie: A. P. este supusă, la Moscova, unei intervenții chirurgicale, în urma depistării unui cancer mamar (boala, operația și convalescența ei fac obiectul unui secret desăvîrșit)

– A. P. îl înfiiază pe Alexandru (Sandu), născut în 1946, la Arad, astăzi stabilit la Brașov

1951: Apare broșura *Ana Pauker,* text propagandistic menit a-i consacra viața și activitatea de revoluționară

1952 mai: Demascarea „devierii de dreapta"; A. P., alături de Teohari Georgescu și Vasile Luca, își pierde demnitățile de partid și de stat (este „eliberată" din funcțiile de ministru de externe, apoi de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri)

mai 31: La București, se naște Tudor, fiul familiei T. B. și Gh. B., nepotul A. P., astăzi stabilit în Franța, lîngă Paris

– A. P. lucrează la Comitetul de Stat pentru Sfaturile Populare (condus de Gheorghe Stoica)

1953 februarie 19: A. P. este arestată și anchetată, în mare secret, de o comisie de partid, fiind acuzată de sionism, legături cu serviciile de spionaj străine, promovarea elementelor legionare în partid, întîrzierea colectivizării agriculturii, opunere față de înfăptuirea Actului de la 23 august 1944 etc. Se urmărea coordonarea acuzațiilor ce i se aduceau cu dezvăluirea, la Moscova, a așa–zisului „complot al medicilor asasini" îndreptat împotriva lui Stalin și al altor membri ai conducerii PCUS; în aceeași zi, este arestat și Solomon (Zalman) Rabinsohn, fratele A. P., care, după ce emigrase în Palestina înainte de 1944, se întorsese la București pentru a lucra, o vreme, la Centrala Federației Comunităților Evreiești

În 1956, cu nepoata ei, Stela, fiica Tatianei

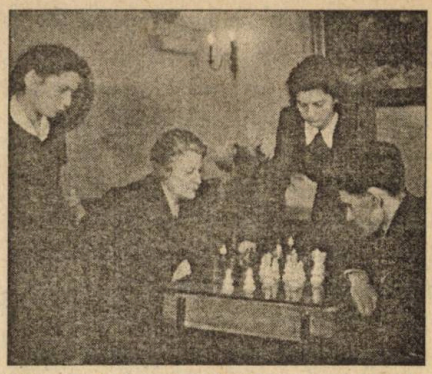
Masa (în stînga), Tania și Vlad, împreună cu mama lor (1947/48)

aprilie 20: A. P. este eliberată, după două luni de detenție și anchetare

1954: La domiciliu, A. P. lucrează, fără drept de semnătură, pentru Editura Politică, traducînd sau revizuind traduceri din germană și franceză ale unor opere marxiste

noiembrie 8: La București, se naște Mircea Birnbaum, fiul Mariei Birnbaum (Masa)

1956: A. P. este internată, un timp, la clinica de la Colentina a prof. dr. N. Gh. Lupu, în urma constatării reapariției unor noi formații canceroase

mai 15: La București, se naște Irina, mezina familiei T.B. și Gh. B., nepoata A. P., stabilită astăzi la Barcelona, Spania

iunie–iulie: A. P. este supusă unei noi anchete de partid; caută să-și clarifice, în fața foștilor ei tovarăși, situația de partid *(v. p. 53–63)*

1958: Boala A. P. se agravează, instalîndu-se metastaza

1959 octombrie: A. P. este imobilizată la pat

1960 iunie 3: A. P. încetează din viață, acasă; este incinerată, la 6 iunie; urna funerară avea să fie depusă, ulterior, la mausoleul din fostul Parc al Libertății (astăzi, Parcul Carol)

octombrie 6: La București, se naște nepotul A.P., Radu Mihai Pauker, fiul lui Vlad Pauker ■

Incursiune în arhivele americane și rusești

Ana Pauker: portret și autoportret

Gheorghe BUZATU

Povestea Anei Pauker și a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost aceea a unei cooperări ratate. Istoricii vor stabili, desigur, dacă a fost rău și, mai cu seamă, bine; dar cine ar fi putut anticipa un atare deznodămînt la sfîrșitul anilor '40, fie numai dacă avea în vedere cîntecelul atît de hăulit în epocă: „Ana, Teo și cu Dej/ Bagă spaima în burgheji!...".

Ana Pauker, după primul război mondial

Agenta Kremlinului

Îndeplinind un rol politic major în România postbelică, Ana Pauker (1893–1960) a întruchipat, mai mult decît pe doritul personaj istoric controversat, pe acela sinistru. Oricîte eforturi de detașare de epocă și de oamenii săi am tenta, orice analiză nuanțat efectuată la extrem a personajului, acesta nu are cum să mai fie „disculpat", „înfrumusețat", „îndulcit", „înțeles" etc. Nu-i pot fi motivate, mai ales, acțiunile angajate în numele și în interesele exclusive ale unei puteri străine — am numit URSS —, procedeele la care a recurs, rezultatul atins și, nu mai puțin, consecințele profunde, nefaste și de durată ale „procesului revoluționar" declanșat și condus — nu de una singură, se înțelege! — către un țel concret: impunerea prin forță a regimului comunist la București și transformarea României în colonie a Kremlinului!

Este adevărat că s-au ivit biografi și comentatori, extrem de puțini la număr, care au cutezat să-i afle merite și calități închipuite, rosturi benefice, acestea, dacă au existat, fiind totalmente disproporționate față cu răul imens provocat poporului român în ansamblu, într-unul din momentele cele mai tragice ale existenței sale. Observam că Ana Pauker n-a acționat, și nici nu putea, de una singură, aflîndu-și companionii pe măsură, dintre comuniștii crescuți în țară ori la Moscova și trimiși la București: Vasile Luca sau Gh. Gheorghiu–Dej, Teohari Georgescu sau Emil Bodnăraș, Al. Moghioroș sau Leonte Răutu, Iosif Chișinevschi sau Valter Roman, Lucrețiu Pătrășcanu sau Miron Constantinescu ș.a. Că aceștia, fapt inevitabil, s-au antrenat la un moment dat într-o bătălie pe viață și pe moarte, mergînd pînă la eliminare reciprocă, iar eșecul unei tabere (Pauker, Luca și Georgescu, mai apoi Chișinevschi și Constantinescu ori un Pătrășcanu, ucis) și triumful alteia (Dej et Co.), nu a echivalat nicidecum cu... ratarea „feței umane" a comunismului în România, așa după cum s-au pronunțat unii autori (1). Ca unul care am avut șansa să efectuez cercetări în arhivele române și străine, voi prezenta cîteva fișe de portret ale personajului prezentului „dosar", descoperite în documentele epocii.

Astfel, într-o notă nedatată și nesemnată, aflată în *Fondul G. Caranfil* păstrat la Hoover Institution Archives din SUA, se consemna fără reținere: „... Ana Pauker este lipsită de cultură, n-are nici un talent oratoric, nici aparență fizică atrăgătoare; este însă un agent de execuție extraordinar, ca o mașină infernală. Este vanitoasă, de o ambiție fără limită, luxoasă, de o cruzime animalică, isterică" (2). Autorul notei, pe care o datăm cu aproximație 1946 sau 1947, stăruie și asupra altor personaje–cheie ale vremii — dr. P. Groza, Gh. Gheorghiu–Dej și Emil Bodnăraș —, pe acesta din urmă, în ciuda tuturor aparențelor, situîndu-l pe poziția nr. 1 între uneltele Moscovei la București. De unde și concluzia: „Ana Pauker și toată banda comunistă din România tremură înaintea lui Bodnă-

raș" (3). Pe de altă parte, tot pe atunci, oricum după noiembrie 1947, o anume Maria Costin, în eseul *Prima femeie ministru de externe: Ana Pauker, așa cum am cunoscut-o,* după ce retrasa trecutul revoluționar al „Passionariei românce" *(sic!),* dezvăluia că, revenită în țară în 1944 „alături de Armata Roșie", „eroina" noastră era „singura care putea comunica direct prin telefon cu Stalin" (4). Autoarea nu-și putea reține repulsia față de „această stăpînă a României investită de Moscova", un „dictator delegat", „urîtă și greoaie", care afișa un „lux desfrînat". Pe plan politic, personajul a rămas credincios „școlii Comînternului", iar trăsătura ce i-a dominat acțiunile a fost ura. Maria Costin cunoștea detalii despre aventurile „Passionariei", după cum și faptul că: „Moscova închidea ochii asupra acestor slăbiciuni. Ca întotdeauna, Kremlinul nu se împiedica de un fapt atît de neînsemnat ca ura unui popor întreg. Și nici la ridicolul <cauzei> reprezentată de o femeie care, spre sfîrșitul vieții, căuta plăceri ușoare. Poate tocmai datorită acestor slăbiciuni, *Ana nu era decît un pion în jocul Sovietelor* (subl. ns.). „Nu era ea — continua Maria Costin — cea care să-și riște funcția și, o dată cu aceasta, avantajele oferite de putere femeii avide de viață ușoară, cea care să-și permită să înfrunte, ca Tito, Cominformul. De altfel, nu ar fi găsit nici un român care s-o urmeze! Tiran al României, amantă corpolentă, Ana reamintea de viața decadentă a stăpînilor Bizanțului. Iar Moscova nu a avut decît de profitat..." (5). Tot din 1947, deținem scrisoarea ministrului britanic, Adrian Holman, care, la 3 noiembrie, transmitea Foreign Office-ului obișnuitul raport asupra personalităților politice din topul anului respectiv de la București. Dintre cele 117 personalități, începînd cu un C. Agiu și încheind cu un Romulus Zăroni (6), pe locul al 83-lea, potrivit ordinei strict alfabetice respectate, întîlnim „fișa" Anei Pauker. Precum și în celelalte cazuri, „fișa" cuprindea toate „capitolele" de interes (naționalitatea, profesia, data și locul nașterii, poziția, partidul, cariera, limbile străine cunoscute, date de familie și considerații/aprecieri), dovedindu-se bogată în informații, cele mai multe precise și colorate, cu comentarii pertinente și concluzii obiective. Reținem astfel: ● Ana Pauker era evreică de origine, comunistă de profesie, născută în 1893, la Codăești, Vaslui; ● membru (fost) în Comitetul Executiv al Kominternului și în CC și Biroul Politic al PCR (dinainte de războiul din 1939–1945); ● activitate politică în cadrul PSD din România în timpul primului război mondial, iar din 1921, în rîndurile PCR; ● bogată activitate revoluționară în anii '20–'30, în țară sau în străinătate (îndeosebi în Elveția și Franța), arestată de mai multe ori, judecată și condamnată la zece ani detenție, ultima dată, în 1936, pentru ca după patru ani *(de fapt, cinci, n.n.)* să fie „schimbată" la cererea Moscovei, care a primit-o „foarte bine" și unde s-a impus prin activități în conducerea Cominternului (grupul Manuilski–Thorez). Mai mult, ea a devenit „liderul românilor (comuniști, n.n.) refugiați" în URSS, iar, împreună cu Vasile Luca, a studiat cu conducătorii sovietici ori cu cei ai NKVD-ului operațiunile ce avea de executat în România după invadarea de către Armata Roșie. A contribuit, cu gradul de maior *(?!, n.n.)* în trupele sovietice, la organizarea Diviziei „Tudor Vladimirescu", iar, imediat după armistițiul din septembrie 1944, a fost trimisă la București, pentru a dirija politica PCR potrivit „instrucțiunilor" transmise de Kremlin.

Ana Pauker, pe la mijlocul deceniului trei

În comparație cu aceste date, cunoscute în genere, din biografia Anei Pauker și mai interesante erau considerațiile finale ale diplomatului britanic: „Ana Pauker este liderul intelectual al PCR și vocea Kominternului. Aparent, poziția sa este similară cu aceea a unui trimis diplomatic care raportează și face recomandări asupra situației locale Cartierului General al Cominternului (în fapt, transformat deja atunci în Cominform) la Moscova, iar în schimb primește directive. În ceea ce privește puterea ascunsă în spatele Guvernului român, ea aparent împarte anume responsabilități cu Emil Bodnăraș, care a devenit mai influent *și care are legături mai puternice cu NKVD-ul..."* (subl. ns.) (7).

Două tabere comuniste

Este, fără îndoială, locul să precizăm că, în aceeași măsură în

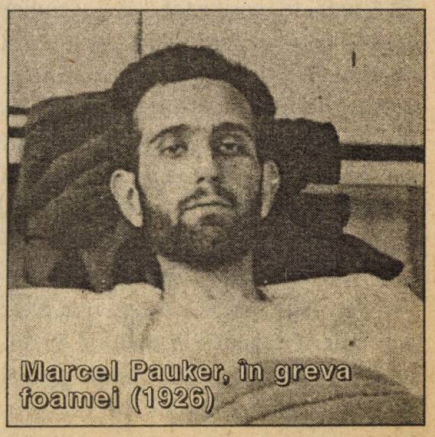
Marcel Pauker, în greva foamei (1926)

care Ana Pauker ajunsese un agent de rangul întîi al Kremlinului la București, în același grad ea nu realizase — aidoma tuturor tovarășilor ei „de drum" Dej, Luca, Georgescu sau Bodnăraș — să se sustragă vigilenței Centrului, care, pe cele mai diverse căi, mai mult ori mai puțin ortodoxe, dar oricum necontenit, supraveghea și evalua toate acțiunile numiților, le cîntărea fidelitatea. Un exemplu, credem, se impune. La un moment dat, tot în 1947, Bodnăraș, adică exact acela care peste ani avea să devină... un susținător al lui Dej și un exponent al retragerii trupelor sovietice din România, l-a reclamat Centrului pe secretarul general al PCR. A urmat o veritabilă anchetă, concretizată, între altele, în deplasarea la București a lui Vladimir I. Lesakov, din cadrele de conducere ale Secretariatului CC al PC(b) al URSS și referent al Cancelariei Cominformului, organism pe cale de-a se naște. Între 7 și 20 august 1947, Lesakov a purtat ample discuții cu toți liderii marcanți ai PCR, după cum și cu generalul Ivan Susaikov, președintele Comisiei Aliate (Sovietice) de Control pentru aplicarea Armistițiului cu România. Din raportul prezentat de Lesakov după încheierea misiunii sale, la 26 august 1947, lui Leonid S. Baranov, șef al Cancelariei viitorului Cominform, deducem că oaspetelui nu i-a fost greu să identifice două grupări rivale la nivelul conducerii comuniste de la București, mai precis: Dej et Co. (cu I. Gh. Maurer, Gh. Gaston Marin ș. a.) și Pauker et Co. (cu V. Luca, T. Georgescu ș. a.) **(8).** Este interesant că ambele tabere, care finalmente, în 1952, se vor înfrunta, atunci, în vara anului 1947, se acuzau reciproc și în modul cel mai jalnic cu putință. Vasile Luca, de pildă, a declarat, în numele său și al susținătorilor, că Dej „încercase" să-i înlăture din conducerea PCR, că ei, fără intervenția Moscovei, nu aveau să reușească ceva, nefiind „autorități pentru Dej". Ana Pauker, la rîndul ei, a făcut o distincție clară între cele două grupări: cea a lui Dej, reunind pe „comuniștii naționali", și cea în numele căreia vorbea, „gruparea moscovită", ce, spre deosebire esențială de rivalii care „priveau" spre Occident (?!), „se gîndește mai mult la Uniunea Sovietică"! Dej nu avea, în opinia Anei Pauker, suficientă „pregătire politică și generală", era acaparat de activitatea de ministru, astfel că „aproape că nu se ocupă de partid și, de asemenea, nu acționează pentru ridicarea nivelului său ideologic și politic" **(9).** Contraatacînd, Dej a insistat asupra „deosebirilor de opinii din conducerea partidului", numai menționate, dar a relevat că principala dificultate consta în „slaba pregătire politică a membrilor partidului", fapt pentru care se înregistraseră — din vina adversarilor, evident — multe erori în activitatea concretă, deși, în chip paradoxal, „linia politicii fundamentale (a PCR) este justă" **(10).** O concluzie mai optimistă și, adăugăm noi, mai abilă nu se putea. Personaj instruit și, probabil, pe linia modelului impus de Kremlin, Lesakov, în baza informațiilor culese la București, a redactat și a anexat raportului amintit, „fișele biografice" ale persoanelor și personalităților pe care Moscova punea preț la București în înfăptuirea programului de comunizare, adică: Gh. Apostol, Emil Bodnăraș, Ștefan Voitec, Gh. Gheorghiu–Dej, dr. P. Groza, Romulus Zăroni, prof. C. I. Parhon, Lothar Rădăceanu, M. Sadoveanu, Gh. Tătărescu, Vasile Luca, Teohari Georgescu și, desigur, Ana Pauker **(11).**

Iakov (Iașa), fiul lui Marcel Pauker (stînga), împreună cu Tania (la mijoc) și Vlad, copiii lui cu Ana Pauker (1935)

În vreme ce în „fișe" se reținea pentru Gheorghiu–Dej „lipsa de suficientă pregătire teoretică", dublată însă de alte calități probate („bun organizator. Se bucură de mare autoritate și influență în țară") **(12),** iar pentru Emil Bodnăraș se evidențiau studiile și cariera sa pe linia NKVD, poziția sa de fidel executant al dispozițiilor Moscovei **(13),** pentru Ana Pauker, de asemenea, se înregistrau lucruri bune și rele de către vigilentul împuternicit sovietic. Așa, de exemplu, se aprecia pe de o parte că „Passionaria româncă" era recunoscută ca fiind, „dintre conducătorii PCR, cadrul cel mai pregătit pe plan teoretic și (care) se bucura de o mare influență în partid și, pentru aceasta, *de fapt ea conduce toată activitatea generală a CC al PCR* (subl. ns.)" **(14).** În țară, ea beneficia de o „largă popularitate", mai cu seamă datorită „activității sale ilegale din trecut". Pe de altă parte însă, delegatul Moscovei, prevăzător, nu a neglijat să sublinieze că, „totuși, tovarășa Pauker are o mare slăbiciune ca organizator. Ea nu folosește influența și autoritatea sa pentru întărirea ideologică și organizatorică a Partidului. În munca de partid are numeroase lipsuri: organizațiile de partid n-au învățat încă să-și stabilească sarcini concrete și să lupte

pentru înfăptuirea lor. *Ea este slab pregătită pentru munca politico–organizatorică în rîndurile membrilor de partid și, de asemenea, pentru prepararea și mișcarea cadrelor"* (subl. ns.) **(15).** În continuare, se mai observa: „Aparatul de conducere al CC a rămas complet pînă în ultimul timp cu persoane de naționalitate neromână — *din 20 de membri, 9 au fost români, 8 evrei și 3 unguri"* (subl. ns.) **(16).**

În acest stadiu al cercetărilor este dificil de apreciat în ce măsură ancheta lui Lesakov la București, în august 1947, avea să prejudicieze în vreun fel poziția grupului Pauker–Luca–Georgescu la momentul răfuielii din 1952. Oricum însă, chiar dacă n-a provocat-o în chip direct, determinînd în vreun fel opțiunea lui I. V. Stalin, în mod sigur anchetei în discuție nu i-a lipsit cel puțin calitatea de premoniție!

După mai mulți ani de la suspendarea lor din toate funcțiile de partid și de stat, Ana Pauker et Co. au „beneficiat" de atenția specială a celui care le fusese veritabil „Terminator" — Gheorghiu–Dej. Acesta, la plenara CC al PCR (PMR, în acel moment), din 30 noiembrie–5 decembrie 1961, a consacrat pagini întregi „grupului antipartinic fracționist" Pauker–Luca–Georgescu. A fost un prilej nimerit pentru Dej de a realiza un „portret" exclusiv în negativ al „Passionariei", căreia, deși post-mortem, i-a adus grave imputații, de genul: încălcarea „grosolană" a normelor leniniste de partid; sabotarea „conducerii colective"; coordonarea editării cu prioritate a operelor lui Stalin, „neglijate" fiind acelea ale lui Marx, Engels și Lenin; glorificarea lui Stalin prin ridicarea de statui ale Generalissimului mai în toată țara, iar pentru Lenin... niciuna; în plus, „Ana Pauker a mers atît de departe încît (...) a adresat în mod direct legionarilor apelul să intre în partidul nostru, declarînd că «îi primim cu bucurie și le strîngem mîna»"; de asemenea, „Ana Pauker a organizat peste capul conducerii de partid o acțiune (...) menită să zdruncine grav alianța cu țărănimea muncitoare" etc. **(17).**

Se știe că, după alți cîțiva ani, Dej însuși avea să fie „judecat" post-mortem, blamat în termeni aproximativ similari de către o comisie specială instituită la dispoziția lui N. Ceaușescu. Atunci, o dată cu Lucrețiu Pătrășcanu, a fost rîndul Anei Pauker să beneficieze de clemență, deși, în cursul anchetei din 1967–1968, despre activitatea „Passionariei" s-au afirmat și lucruri neconvenabile. Astfel, la 13 martie 1968, în declarația făcută în fața Comisiei, Miron Constantinescu nu a ascuns că, după 1952, de soarta Anei Pauker s-au „îngrijit" foștii tovarăși de la Kremlin. Citîm din declarația respectivă: „... După moartea lui Stalin, imediat, (V. M.) Molotov a început să intervină pentru scoaterea Anei din închisoare și aceasta a fost categoric, de trei ori. Faptul că a fost scoasă se datorește *presiunii lui Molotov asupra lui Gheorghiu–Dej* (subl. ns.). O dată i-a spus în fața noastră, a doua oară i-a spus la telefon și, încă o dată, i-a spus iar în fața noastră. În iarna următoare, deci (în) 1953–1954, cam la 8–9 luni după moartea lui Stalin, a fost eliberată" **(18).** În ce ne privește, interpretăm demersurile lui Molotov ca ilustrînd zicala potrivit căreia, mai întotdeauna, foștii stăpîni nu-și neglijează slugile credincioase...

În 1936, la închisoarea Văcărești

Ana despre Ana

Din moment ce am prezentat și examinat varii propuneri pentru „portretul" Anei Pauker este de la sine înțeles că nu le putem neglija pe cele avansate de către înverșunații ei susținători ori de către „Passionaria" însăși. În bibliotecile și arhivele din Moscova, am identificat numeroase materiale din anii '20–'40 (articole speciale în reviste și ziare, pliante, broșuri cu caracter biografic etc.) privind activitatea revoluționară a „Passionariei". O „schiță biografică", editată și reeditată în tiraj de masă de la Moscova pînă la Vladivostok, prin 1928–1929, am depistat în fondurile Bibliotecii Naționale a Federației Ruse (fosta Bibliotecă de Stat „V. I. Lenin"), ea precedînd, deci, cu 20 de ani, cărțulia *Ana Pauker,* tipărită la București în colecția clasică incluzînd viețile „conducătorilor partidului", redactată în cel mai deșănțat limbaj propagandistic specific epocii. De asemenea, în arhivele Cominternului din Moscova am descoperit corespondența parvenită Anei Pauker în anii 1941– 1944 **(19),** precum și agenda personală a „Passionariei", cuprinzînd lista a 185 de „tovarăși de luptă" răspîndiți prin URSS în aceeași perioadă, cu adresele și pseudonimele lor (în unele cazuri) **(20).** Apelînd la serviciile și atenția Anei Pauker, mai toți corespondenții săi, stabili ori ocazionali, nu se abțineau să aprecieze rosturile și semnificațiile ieșite din comun ale activității „Passionariei": „Toată viața mea vă stă la dispoziție, Dv. și cauzei pentru care vă jertfiți" — o asigura, la 2 decembrie 1941, L. Samuel **(21),** în timp ce Victoria Sîrbu („Mira") o proclama, la 10 martie 1942, „conducătoarea antifascistă a femeilor din toată lumea" (?!) **(22).** În același stil, un anume Șerban Dumitru, comu-

nist din Ploiești (?), îi ura Anei Pauker, la 2 mai 1942, din Tibirda (Caucaz): „sănătate deplină și putere de muncă în folosul cauzei pentru eliberarea proletariatului și țărănimii din România" **(23),** ceea ce făcea, la 28 mai același an, și Chaim Kraft, care, cu gîndul la „victoria finală", o asigura pe „Passionaria" balcanică de „tot respectul pentru jertfele și suferințele D-tale la care *(cu care, n.n.)* te-ai înscris în istoria muncitorimei mondiale" **(24).**

Nu încape îndoială că, pentru retușarea portretului politic al Anei Pauker, de cel mai mare folos și interes este fișa autobiografică pe care a prezentat-o, la 15 iunie 1944, CC al PC(b) al URSS. Era, așadar, cu puțin timp înainte ca autoritățile sovietice s-o expedieze, împreună cu un „grup de tovarăși" (Vasile Luca ș.a.) în teritoriul de nord-est al României ocupat de Armata Roșie, iar apoi, în septembrie 1944, direct la București. „Verificarea" cadrelor intra — se cunoaște — în practica autorităților moscovite în cazul persoanelor destinate unor misiuni speciale, iar Ana Pauker se supunea regulei, străduindu-se, în consecință, să consemneze, pe un formular–tip, date exacte despre propriu-i trecut. Din acel document, editat deja de noi **(25),** reținem următoarele elemente pe care

În 1944, după revenirea la București

le considerăm că erau precise: numele și prenumele; sexul; anul și locul nașterii; studiile primare și profesionale la București *(încheiate în 1905 și, respectiv, 1909);* profesia de bază *(fără);* experiența *(activistă de partid);* activitate în cîmpul muncii *(croitoreasă, București, 1909–1910 și Geneva, 1921, învățătoare, București, 1910–1917, lecții la domiciliu, București, 1917–1919);* pregătire militară *(fără);* limbi străine cunoscute *(rusa, franceza și germana);* activitate politică *(membru al PSD din România, 1915–1920, al PCR, 1921– 1928 și, fără stagiul de candidatură, membru al PC(b) al URSS după martie 1928);* studii politice *(Școala leninistă din Moscova,1928);* funcții de partid *(activist al Cominternului, Moscova, 1933, membru al CC al PCR din 1939 și al Comitetului Executiv al Cominternului, din mai 1941);* prezența în grupări de partid opoziționiste *(nu);* condamnări dictate de puterea sovietică ori sancțiuni pe linie de partid *(nu);* data și semnătura *(15 iunie 1944, Ana Pauker).*

În mod separat, distingem informațiile care nu erau exacte și care acopereau următoarele rubrici din formular: naționalitatea; ocupația părinților: tatăl, înainte și după 1917, din *haham* a devenit... tîrgoveț, deținător al unei „prăvălii de carne", cu specificul „fără folosirea muncii străine" (?!); a slujit în armată: *nu.*

Observăm că niciunde nu se aflau referințe la căsătoria și activitatea alături de Marcel Pauker. Desigur, tocmai pentru că fostul soț fusese executat, în 1938, din ordinul lui Stalin... **(26)** ■

Note

1. Vezi, în acest sens, Marius Mircu, *Dosarul Ana Pauker, Iosif Chișinevschi și alții...,* ed. a II-a, completă, Bat Yam, Israel, Ed. Glob, 1991, p.6; idem, *Alte șapte momente din istoria evreilor în România,* Bat Yam, Ed. Glob, 1992, p. 258; I. C. Butnaru, *Holocaustul uitat,* Boston–Tel Aviv, Ed. aut., 1985, p. 399 și urm.; Moses Rosen, *Primejdii. Încercări. Miracole,* Buc., Ed. Hasefer, 1990, p. 114. De partea cealaltă, Al. Șafran, șef rabin în 1940–1947, a surprins-o pe A.P. în postura reală de comisar al noii puteri comuniste (cf. *«Un tison arraché aux flammes». La communauté juive de Roumanie, 1939–1947,* Paris, Ed. Stock, 1989, p. 158–160, 176), situație relatată și de Camil Ring, care, în epocă, i-a dedicat „Passionariei balcanice" o carte specială, apărută, bineînțeles, în Vest (cf. *Staline m'a dit...,* Paris, Ed. Creator, 1952, p. 30–35). Despre „activitatea revoluționară" a A.P. vizînd distrugerea statului român ca și despre rostul ei de „ambasadoare pentru România" (sic!) a Kremlinului, vezi rechizitoriul prezentat la procesul din 1936 (cf. *Evreica Ana Pauker în fața Justiției Militare,* București–Craiova, 1936, p. 51–52). **2.** Hoover Institution on War, Revolution, and Peace, Hoover Institution Archives, Stanford, Palo Alto, California, SUA, Collection G. Caranfil, Box No. 1. **3.** Ibidem. **4.** Idem, Collection Brutus Coste, Box No. 2. **5.** Ibidem. **6.** Great Britain, Public Record Office, London, Kew, Foreign Office — 371/67272 B. Vezi și Gh. Buzatu,

România și războiul mondial din 1939–1945, Iași, 1995, p. 409–410. **7.** *Ibidem*. **8.** V. detalii în idem, *Românii în arhivele Kremlinului*, Buc., Ed. Univers Enciclopedic, 1996, p. 159. Raportul lui V. I. Lesakov a fost publicat, în „Dosarele Istoriei" (nr. 3/1997, p. 61–63), de colegul dr. I. Chiper. Originalul l-am depistat, la Moscova, în fondurile arhivei Cominformului (Rossiiskii Țentr Hraneniia i Izuceniia Dokumentov Noveișei Istorii, Moscova, fond 575, opis 1, dosar 33, f. 47–51). **9.** Ibidem. **10.** Ibidem. **11.** Ibidem, f. 58–71. **12.** Ibidem, f. 61. **13.** Ibidem, f. 59. **14.** Ibidem, f. 67. **15.** Ibidem. **16.** Ibidem. **17.** V. Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. Iunie 1961–decembrie 1962*, Buc., Ed. Politică, 1962, p. 197–206. Despre acțiunile comune după 1944 și divergențele intervenite între Pauker, Luca și Dej, v. Anton Rațiu, *Cumplita odisee a grupului Lucrețiu Pătrășcanu. Adevăruri dureroase*, Buc., Ed. Gestiunea, 1996, vol. I, p. 127 și urm. **18.** Informație furnizată de colegul Mircea Chiriţoiu, căruia îi mulțumim și pe această cale. **19.** V. Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, p. 358–380. **20.** *Ibidem*, p. 135–137. **21.** *Ibidem*, p. 359. **22.** *Ibidem*, p. 362. **23.** *Ibidem*, p. 364. **24.** *Ibidem*, p. 366. **25.** *Ibidem*, p. 376–379. **26.** Cf. Gh. Brătescu, *O anchetă stalinistă (1937–1938). Lichidarea lui Marcel Pauker*, Buc., Ed. Univers Enciclopedic, 1995, passim. **27.** Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, p. 376. ■

Mareșalul Ion Antonescu despre cominternista Ana Pauker

„O nebună, care și-a vîndut sufletul lui Stalin"

Mihai PELIN

Ziaristul italian Lamberti Sorrentino a trăit o viață aventuroasă. Născut la Sala Consilina, lîngă Salerno, la 16 noiembrie 1899, avea numai 22 de ani cînd conducea un cotidian la Sao Paolo, în Brazilia. S-a întors în Italia, în 1932, după ce a fost condamnat la moarte, în contumacie, de autoritățile braziliene rezultate din „revoluția locotenenților". Epoca sa de glorie s-a consumat în anii celui de-al doilea război mondial, cînd a scris reportaje senzaționale pentru ziarele „Il Telegrafo", „Tempo" și „Epoca".

Slavizare, rusificare

La 27 mai 1942, Galeazzo Ciano, ministru de externe al Italiei și ginerele lui Mussolini, nota în jurnalul său politic: „Sorrentino, la întoarcerea din Rusia, îmi povestește impresiile și previziunile sale. Primele nu sînt încîntătoare, iar celelalte nu sînt reconfortante... Moralul germanilor a căzut dincolo de tot ce se poate imagina. Următoarele patru luni ar putea să însemne începutul unei catastrofe fără precedent...". Pînă la catastrofa de la Stalingrad nu au fost patru luni, au fost șase.

În primăvara lui 1943, sosit pentru a doua oară în România, Lamberti Sorrentino a avut ocazia de a realiza cel mai interesant interviu pe care l-a acordat mareșalul Ion Antonescu unui corespondent de presă străin. Din cauza situației tulburi din Italia acelui timp, interviul nu a mai văzut lumina

tiparului. Dar Lamberti Sorrentino l-a reconstituit după notele sale de reporter, peste aproape patru decenii, și l-a publicat în 1980, în cartea de amintiri *Da Bel Ami a Lili Marlene. Quello che il corrispondente di guerra non scrisse*, editată de Bompiani, la Milano. După știința noastră, este vorba despre o mărturie neînregistrată în bibliografiile istorice românești. În cadrul ei, Ion Antonescu a făcut o previziune teribilă, pe care istoria ulterioară a validat-o. Reproducem finalul acestui interviu cu un destin atît de neobișnuit.

„Am servit a doua cafea. Îi simțeam nevoia. Admiram bărbatul chipeș și marele soldat pe care-l aveam în față și, cu toate acestea, discuția sa despre morți, ca și cum ar fi fost vorba despre un mărunțiș, mi-a readus în memorie pe primul mareșal al imperiului nostru, care i-a spus lui Badoglio: «pentru a trata pacea, îmi trebuie numai cinci sau șase mii de morți în Alpi». Toți se poartă la fel, acești mareșali, cu viețile soldaților lor. Spre a îndulci afectarea, am întrebat:

– Și dacă, totuși, pierdeți războiul?

– La timpul potrivit, imensul sacrificiu al celor căzuți astăzi va salva tot ce se poate salva din România de mîine.

– Mă scuzați, domnule mareșal, nu înțeleg...

– Am informații secrete despre comuniștii români emigrați la școala de la Moscova. Sînt subjugați de o nebună, Ana Pauker, care și-a vîndut sufletul lui Stalin și le impune compatrioților să vorbească rusește, chiar și între ei, susținînd că limba românilor e un amestec bastard de dialecte, de înlocuit imediat cu aceea sublimă a lui Tolstoi. Pierzînd noi războiul, acei îndoctrinați și fanatici emigrați își vor asuma puterea, pentru a impune, cu riguroasele sisteme ale marxismului, slavizarea, mai mult, rusificarea României.

Absorbit de gînduri, sprijinindu-și bărbia cu mîna dreaptă, tăcea. Am îndrăznit să curm tăcerea aceea:

– Și atunci?

S-a ridicat, s-a plimbat în jurul mesei, a revenit aproape de mine, privindu-mi fix ochii, și mi-a spus, scandînd cuvintele:

– Și atunci, amintirea părinților morți acum, luptînd în numele României române, va fi aceea care îi va obliga pe fii, fie ei și comuniști, să se păstreze români și să vorbească românește și să rămînă, cu fruntea sus, descendenți ai coloniștilor lui Traian, latini, nu slavi.

I. Antonescu (la mijloc) și regele Mihai I, la o inspecție pe front

– Acesta este secretul dv., domnule mareșal?

– Dacă vreți, e secretul meu...".

Afirmația conform căreia Ana Pauker și-ar fi obligat tovarășii din exilul moscovit să vorbească rusește nu stă pe argumente. Un om care vorbește curent cinci limbi e capabil s-o respecte și pe a șasea, și pe a șaptea, și așa mai departe. Dar previziunea lui Ion Antonescu, într-adevăr, a fost tulburătoare. Cu atît mai mult cu cît s-a și împlinit. ■

„O femeie fanatică, preferata lui Stalin"
ANA PAUKER ÎN LAGĂRUL DE LA ORANKI

La 27 aprilie 1990, în cotidianul milanez „Il Giornale" a apărut articolul „Un înger în lagărul de la Oranki", semnat de Giuseppe Bassi, din Villanova. De fapt, era vorba despre o scrisoare adresată redacției în care se semnala trecerea într-o lume mai bună a generalului italian Enrico Reginato, medic militar, reputat în peninsulă, fost prizonier în Rusia.

Agitatoare nemiloasă

În lagărele sovietice prin care se perindase, Enrico Reginato s-a intersectat și cu numeroși ostași români, căzuți în prizonierat în bătălia din Cotul Donului. Reîntors din captivitate, a publicat cartea de amintiri *12 anni di prigonia nell' URSS* (Garzanti, Milano, 1955). Capitolul dedicat soartei tragice a prizonierilor din Armata Română este pur și simplu zguduitor. Deocamdată, reproducem aici paragrafele lui finale, referitoare la perioada în care se recrutau „voluntari" pentru viitoarea Divizie Tudor Vladimirescu.

„Asupra românilor care supraviețuiseră hecatombei se exercita și violența morală a propagandei. Proiectul de a face din România un satelit al

Rusiei se dezvăluia chiar de atunci. Comisarii politici lucrau intens la opera de dezagregare numită de ei reeducare politică.

Activiștii cei mai fideli au fost așezați în posturi-cheie în lagăre mai ales la bucătării și la magaziile de alimente. Soldații care cedau la îndoctrinare erau recompensați cu repartizarea la locurile de muncă cele mai dorite: deveneau oameni de serviciu la sala de mese, bucătari, magazioneri, curățau cartofi, spărgeau lemne.

O susținută campanie propagandistică a început spre vara lui '43, cînd guvernul sovietic a decis să formeze o divizie românească destinată să lupte împotriva germanilor. Mari lozinci, preamărind România liberă și pe Stalin, eliberatorul și ocrotitorul românilor, au tapetat într-un roșu strident toate zidurile din lagărul de la Oranki. Gazete de perete îi invitau pe prizonieri să se înroleze.

Această activitate pregătitoare a precedat sosirea unei femei fanatice, Ana Pauker, atunci preferata lui Stalin, acum căzută în dizgrație și încarcerată.

Nemiloasa agitatoare a ajuns la Oranki cu o mică suită de transfugi români și pe podiumul de pe care a vorbit s-a urcat și un colonel român prizonier. Ambițiosul și oportunistul colonel Cambrea își întorsese prin surprindere haina pe dos și acum se declara nerăbdător să se pună la dispoziția armatei sovietice, împotriva căreia luptase la începutul războiului.

Ana Pauker era însoțită și de un grup ales de ofițeri din poliția militară sovietică. Și-a început discursul către soldații români convocați în curte, urlînd și gesticulînd. Se înfierbînta tot mai mult, părul îi cădea peste ochi și îl arunca înapoi cu un gest enervat.

La sfîrșitul cuvîntării, un căpitan de stat major, anume Popescu, a cerut să vorbească și a respins calm îndemnurile la dezertare rostite de Ana Pauker. Popescu a obiectat că prizonierii, compatrioții săi, nu puteau să încalce jurămîntul prestat regelui lor. A mai continuat cîteva minute, dar a fost întrerupt de un ofițer rus obez. Acesta, cu un gest histrionic, s-a avîntat împotriva lui, agitîndu-și brațele — «Acest individ insultă Uniunea Sovietică!». Niște soldați l-au înhățat pe Popescu și au plecat cu el.

După acest exemplu de dezbatere liberă, oferit spre edificarea celor prezenți, adunarea s-a încheiat. Căpitanul Popescu, s-a aflat mai tîrziu, a fost transferat în închisoarea de la Kazan, pe drumul Uralilor. A fost condamnat la moarte pentru acel act de curaj, dar pedeapsa i-a fost apoi comutată în muncă silnică pe viață. Dacă azi mai trăiește, se află într-unul din numeroasele lagăre de muncă răspîndite în imensul teritoriu al URSS".

Poate fi considerată obiectivă sau nu relatarea medicului militar italian? Tot ceea ce putem spune este că Enrico Reginato nu putea avea nici un interes să trunchieze o realitate la care nu a fost decît spectator. ■

Mihai PELIN

Din secretele arhivelor secrete de la Moscova

Ana Pauker în caracterizările Cominternului

Dorel JIVAN

Despre Ana Pauker, ca de altfel despre toți cei din nomenclatura Cominternului (înainte, dar și după desființarea acestuia), se redacta în fiecare an cîte o notă de caracterizare, *spravka*, cu recapitularea principalelor date principale și cu aprecieri asupra activității politice desfășurate în ultima vreme. Notele referitoare la Ana Pauker se găsesc în arhiva Centrului Rus de Păstrare și Studiere a Documentelor de Istorie Contemporană de la Moscova, fondul 495, opis 255, dosarul 4 (partea I și a II-a).

Bună la teorie, slabă la practică

Astfel, din *spravka* datată 16 decembrie 1934, aflăm că Ana Pauker este o activistă „cu înaltă calificare politică și teoretică, dar prezentîndu-se destul de slab în munca practică, mai ales în privința conducerii concrete. Despre aceasta s-au plîns tovarășii din comitetul Bucureștilor, lucru care a rezultat și din unele greșeli concrete comise din activitatea organizați-

ilor de masă. Din caracterizările făcute de tovarăși rezultă că în munca ei se constată o insuficientă capacitate de mobilizare și o anumită indiferență". Ce e drept, în aceeași notă se atrăgea atenția că nu se poate pune prea mult

În toamna lui '44, la București

temei pe asemenea aprecieri, care, eventual, erau urmarea unor mai vechi „răfuieli" între tovarăși.

În caracterizarea formulată în vara lui 1944 de către o comisie a CC al PC (b), înainte de reîntoarcerea Anei Pauker în România, se notează: „Are nevoie de o pregătire marxistă mai temeinică. În munca politică de partid are nevoie de ajutor. Cunoaște slab cadrele din PC al României, ceea ce se explică prin șederea prelungită în închisoare și în afara României. Este silitoare și perseverentă în muncă".

În iulie 1947, se arată următoarele despre aspectele pozitive ale muncii sale: „Este cea mai pregătită teoretic dintre conducătorii Partidului Comunist din România, bucurîndu-se de o mare influență în partid, drept care, de fapt, ea conduce în toate privințele activitatea CC al PCR. Are o largă popularitate în masele românești, datorită mai cu seamă muncii de partid ilegale desfășurate în trecut".

Apar însă, în aceeași caracterizare, și unele semnalizări care o pun într-o lumină defavorabilă: „Tovarășa Pauker vădește totuși însemnate slăbiciuni în organizarea muncii; ea nu-și folosește suficient influența și autoritatea pentru întărirea ideologică și organizatorică a partidului. În activitatea partidului există neajunsuri serioase: organizațiile de partid încă n-au învățat să-și pună sarcini concrete și să lupte pentru îndeplinirea lor. Munca politico-educativă a membrilor de partid este dusă slab, ca și pregătirea și promovarea cadrelor de conducere. *Staff*-ul de conducere din aparatul CC a fost completat, pînă în ultima vreme, cu persoane mai ales de naționalitate neromână; astfel, din 20 de inși, 9 sînt români, 8 evrei și 3 unguri".

În caracterizările datate 19 mai 1949 și 27 ianuarie 1950, se insistă asupra meritelor Anei Pauker în promovarea relațiilor româno–sovietice, în „preluarea și aplicarea experienței înaintate sovietice" și în „demascarea acțiunilor trădătoare ale lui Tito", dar nu se pierde din vedere că „în 1931, a apărut gruparea fracționistă antipartinică a lui Luximin (Marcel Pauker, soțul ei, de care s-a despărțit curînd), arestat în 1938 de către organele NKVD din URSS", menționîndu-se totodată că, în 1932, Ana Pauker și-a recunoscut într-o scrisoare către CC al PCR această greșeală, explicînd-o prin „rămășițe ale mentalității social–democrate".

Spravka din 19 mai 1949, se încheia cu afirmația: „Împreună cu Gheorghiu–Dej, Pauker asigură conducerea vieții politice și economice a României".

Spre finalul notei din 11 decembrie 1952, care altminteri părea că nu se deosebește de cele redactate în ultimii ani, este consemnat un eveniment recent: „La sfîrșitul lui mai 1952, Ana Pauker a fost scoasă din Secretariatul și Biroul Politic al CC, fiindcă a adoptat poziția de sprijinire a devierii de dreapta a lui V. Luca, îndepărtîndu-se de linia partidului în problemele agriculturii și ale colectărilor, de care răspundea față de CC și guvern".

În *spravka* din 29 iunie 1954, s-a renunțat la înșiruirea datelor biografice și la caracterizarea stilului de muncă al Anei Pauker, menționîndu-se doar următoarele: „Secretariatul CC al PCUS a hotărît, la 22 mai 1954, s-o considere scoasă din PCUS pe Ana Pauker, născută în 1893, română, membră a PCUS din 1923, cu carnetul de partid nr. 5530355, care în 1944 a plecat în România". Atrage atenția faptul că, înaintea indicării numelui, nu se mai folosește calificativul „tovarășa"... ■

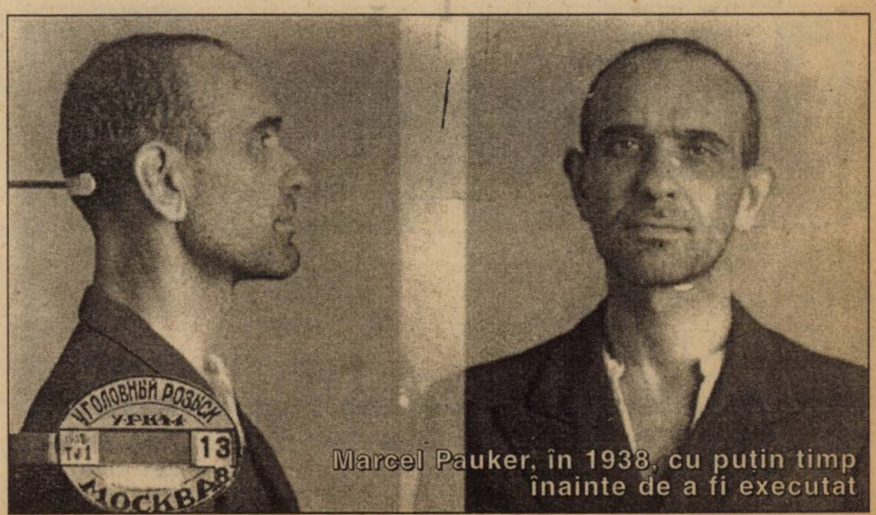

Marcel Pauker, în 1938, cu puțin timp înainte de a fi executat

document inedit • document inedit • document inedit • document inedit •

Dolores Ibarruri către Ana Pauker „FEMEILE REVOLUȚIONARE DIN SPANIA SALUTĂ ÎN TINE SIMBOLUL MĂREȚ AL FEMEILOR DIN ROMÂNIA“

Am depistat în fondurile de documente ale Direcțiunii Generale ale Poliției o scrisoare, din septembrie 1937, adresată de Dolores Ibarruri („Passionaria“) Anei Pauker, care, la acea dată se afla în detenție. Dactilograma traducerii în românește a misivei expediate de cunoscuta militantă comunistă spaniolă este însoțită, în același dosar, de o „Notă“, datată 9 noiembrie 1937, în care se spune: „Se înaintează alăturat, în fotocopie, două scrisori primite de Ana Pauker prin intermediul Laurei Klaper, din București. Una din aceste scrisori este trimisă din Valencia de către Dolores Harruri *(sic!)*-Passionaria“. Cealaltă scrisoare, redactată în termeni plini de afecțiune, îi venea Anei Pauker de la Paris, de la o prietenă care semnează „Maria“ și care evocă, printre altele „amintirile din România“ care o legau de destinatara rîndurilor sale. **(Mircea CHIRIȚOIU)**

„Prea iubita noastră tovarășe, am primit cadoul tău, probă cordială a dragostei tale: mîinile tale de prizonieră, de încarcerată care l-au țesut, au pus zi cu zi o iluzie, o sărutare și o amintire în fiecare fir pe care l-au lucrat.

Iubită Ana! Roșu este lucrul pe care l-ai făcut, roșu ca și steagul nostru, roșu ca sîngele pe care l-au vărsat milioanele de oameni care au luptat în lume pentru libertate, roșu ca sîngele care acoperă satele minunatei mele patrii, care l-au vărsat într-un admirabil sacrificiu vitejii noștrii luptători pe fronturi și parapete, care în avînturi de eroism cimentează bazele unei Spanii libere și fericite.

Ana Pauker, numele tău e cunoscut de către femeile spaniole, martirajul la care te supune, la care sînt supuși cei ce știu ca și tine să lupte pentru cauza poporului, o clasă reacționară pînă la ferocitate își are ecoul în inima femeilor spaniole. În cele mai îndepărtate sate ale frumoasei noastre Spanii, în șanțurile care închideau pămînturile celor puternici, pe fațada edificiilor publice și a caselor modeste, se scria o parolă care era un protest înflăcărat, care aducea aminte în fiecare zi crima comisă contra unei femei revoluționară și demonstra legăturile cele mai strînse care unesc pe revoluționarii din toate țările.

Anna PAUKER devant ses juges à Bucarest

„Ana Pauker în fața judecătorilor, la București“ – carte poștală tipărită în Franța (1935)

Să o salvăm pe Ana Pauker!, era scris și femeile învățau să te cunoască și iubească.

Eu am amintit despre tine de multe ori: în ziarele și revistele noastre, — fotografia ta — tovarășe de neuitat — ne spunea că o femeie, că o tovarășe pe care persecuțiile n-au reușit să o învingă, așteaptă fără șovăire era eliberării, pentru a intra din nou în munca revoluționară.

Sănătate, Ana Pauker! Femeile revoluționare. din Spania salută în tine simbolul măreț al femeilor din România, și eu, în numele lor, îți trimit odată cu salutări, asigurarea prieteniei mele cele mai sincere.

Dólores Passionaria/Valencia, 15. IX.1937/ Păstrează scrisoarea. (...)“.■

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE UNIȚI-VĂ!

PER Scînteia

ORGAN CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

Director: MIRON CONSTANTINESCU

ABONAMENTE

PENTRU MUNCITORI, MILITARI, ȚĂRANI ȘI STUDENȚI

IERI LA CAMERA:

Proectul de răspuns la Mesajul Tronului

• Constituirea celor 9 secțiuni și 16 comisiuni

• Cine sunt președinții secțiilor

CETĂȚENI,

pregătiți alimente și îmbrăcăminte pentru cei loviți de năpasta secetei.

In ziua de 21 și 22 Decembrie vor fi vizitați de echipe de colec-

In ciuda opunerii anumitor delegații

Statele membre ale O. N. U-ului

DOLORES IBARRURI (Passionaria)

La împlinirea vîrstei de 51 de ani, „Scînteia“ (s. III, an. XVI, nr. 670, 11.XII.1946, p.1) o omagiază pe Passionaria (v. foto și text în dreapta), cea cu care, în epocă, era frecvent comparată Ana Pauker

Clasica încarnare a „femeii comisar"

Ana Pauker și pragmatismul revoluționar

Cristian SANDACHE

În „mărturisirile" sale, regretatul Corneliu Coposu amintea despre incontestabila mobilitate intelectuală a Anei Pauker, amestec curios de fanatism reducționist și variate lecturi. Deși cu metoda și limitele de acumulare ale autodidactului tipic ea reușise (grație unei inteligențe naturale) să reprezinte un partener de dialog incitant, capabil a-și argumenta cu abilitate afirmațiile. Vorbea fluent franceza și germana, probînd totodată o curiozitate livrească foarte vie.

Cinism și vulgaritate

Portretul intelectual al acestei „Passionaria" implantată în spațiul românesc ar fi (fără îndoială) incomplet — sau, în orice caz, lipsit de culoare — dacă nu am observa și latura pragmatică a personajului, „revoluționarismul" clamat continuu de către toți oficianții dogmei comuniste, reprezentînd (în cazul Anei Pauker) o dimensiune tipică acelei capacități a marilor cinici de a acționa conform propriilor lor interese, ignorînd fie și aparența scrupulelor.

Cinică și vulgară, de o brutalitate șocantă totuși pentru o reprezentantă a „sexului frumos", Ana Pauker a încarnat aproape în chip clasic imaginea „femeii–comisar", altceva decît clișeele–tip în care „revoluționarele" de profesie aparțineau încă universului de extracție cehoviană, cu intelectuale introvertite remarcate mai ales prin activități filantropice marcate de discreție, umilință și cult laconic al jertfei.

Ana Pauker introduce zgomotul de fond, reclama politică, intervenția tăioasă, oroarea de discuții prelungite, argumentate rațional.

Cu ocazia întrunirii Consiliului FND, din 31 ianuarie 1945 (cînd se urmărea de fapt răsturnarea guvernului Rădescu), Ana Pauker pleda pentru soluții de forță, pentru ceea ce un teoretician al tehnicii preluării puterii politice ar fi numit „acțiunea directă".

Ea propunea de pildă să se organizeze mitinguri–maraton în toată țara: „(...) Să facem o serie de manifestații și cu bucureștenii și cu oamenii de la sate. Mitingurile să se facă în toată țara în duminica aceasta, pentru ca toată țara să fie pusă în picioare. Să vadă toți că țara într-adevăr nu mai poate să rabde".

Agitatoarea înnăscută își ilustra din plin „stilul", obsesia maselor reflectînd la o analiză mai atentă aspirația dintotdeauna a comuniștilor de a dobîndi o respectabilă legitimitate populară. Intervine însă și gustul pentru risc, tendința de a aborda frontal o anumită problemă cu constanță și cerbicie, adică exact ceea ce Jean Elleinstein observa, bunăoară, la modelul de a raționa propriu lui I. V. Stalin: „Are o minte rigidă. Trasează o linie care merge drept la țintă și pînă nu ajunge la anumite concluzii nu se uită nici în dreapta, nici în stînga".

Insistînd asupra necesității acțiunii cu orice preț, Ana Pauker preciza cu ocazia întrunirii amintite: „Trebuie să jucăm încă o carte și încă o carte. Trebuie să nu pierdem alte ocazii ale noastre și ca atare să alegem momentul cînd ne-ar conveni nouă". Limbajul ei este, nu de puține ori, trivial, exprimînd disprețul suveran al cinicului

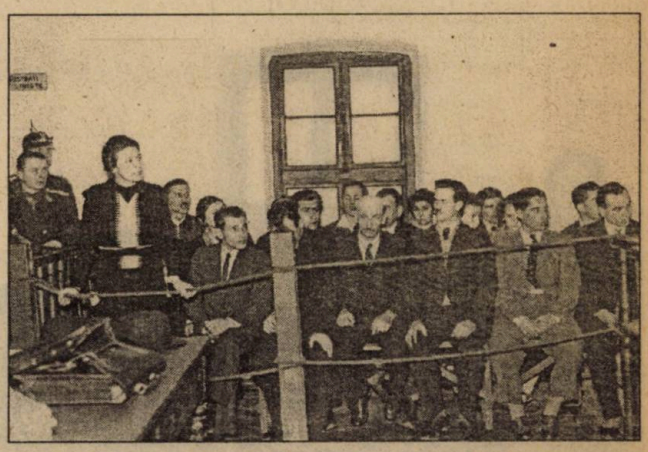

Iunie 1936, Craiova: aici și în p. 20, două instantanee originale, surprinse în timpul procesului intentat Anei Pauker și altor comuniști

satisfăcut. Nicolae Lupu este un „dobitoc“ și un „codoș“; generalul Rosini reprezintă echivalentul unei „canalii“, alți lideri politici primesc apelative de „spectre“, „cadavre“ etc. În 1947, prin numirea sa în funcția de ministru al Afacerilor Străine, Ana Pauker devenea cea dintîi femeie aflată într-o asemenea postură din întreaga istorie a Europei. Orgoliul nativ a fost astfel potențat și sentimentul că propriul stil de a acționa se dovedește infailibil i-a creat (fără îndoială) un gen de suficiență.

O astfel de suficiență, la care s-a adăugat dorința de a „plusa“ față de URSS, au determinat-o (alături de Vasile Luca, Teohari Georgescu, Eduard Mezincescu) de a contribui în mod decisiv la cedarea Insulei Șerpilor către vecinul de la Răsărit. În procesul verbal, datat 23 mai 1948, se concluziona că „Insula Șerpilor a fost înapoiată URSS de către RPR și încadrată în teritoriul URSS“. Același cinism pragmatic a determinat-o pe Ana Pauker să acționeze intens (în noua sa calitate de ministru de externe) pentru subordonarea totală a României față de URSS și pentru anihilarea oricărei influențe a Occidentului în țara noastră. La Conferința internațională a Comisiei Dunării (Belgrad, 1948), cînd a fost stabilit noul regim juridic al fluviului, Ana Pauker a stăruit în mod deosebit pentru interzicerea amestecului altor state, cu excepția celor riverane.

În 1949, rostea, în cadrul unei cuvîntări o frază ce concentra în chip esențial ombilicalul său atașament față de URSS: „Nu poate fi liber un popor fără a fi prieten cu Uniunea Sovietică“. Gîndindu-ne la sursele teoretice ale pragmatismului „revoluționar“ probat de către Ana Pauker nu putem să omitem faptul că un rol important în formarea sa intelectuală i-a revenit lui Christian Rakovski, tipic de altfel pentru radicalismul și intransigența sa care cunoșteau nu de puține ori manifestări cu totul absurde.

O serie „celebră“

Tipologic, pragmatismul (și cinismul, totodată) dovedit de către Ana Pauker se încadrează unei serii „celebre“ care numără, printre alții, pe Mathias Rakosi, Maurice Thorez, Klement Gottwald, Boleslaw Bierut, Walter Ulbricht etc. Aceștia nu se îndoiau nici o clipă de „infailibilitatea“ dogmei comuniste, considerînd că doar slujirea URSS (în chip necondiționat) este alternativa politică demnă de urmat. Așa cum nota cu plasticitate Vladimir Tismăneanu: „atunci cînd altruistele promisiuni se vedeau contrazise de realitate, atunci cînd logica stalinistă intra în conflict chiar cu valorile profesate de doctrina marxistă, acești oameni negau evidențele, tăgăduiau ceea ce chiar ei proclamaseră orgolios deunăzi, își abjurau legămintele și anulau orice considerații raționale“.

Într-un fel, Ana Pauker cultiva un stil de acțiune politică foarte asemănătoare modului în care J. L. Talmon, bunăoară, definea totalitarismul de stînga, în general: posibilitatea de a recurge la forță din convingerea că procedeul este util pentru a grăbi progresul uman spre perfecțiune și armonie socială. Deja se poate vorbi de conotații aproape patologice, numai că în cazul Anei Pauker nu ne putem restrînge la simple scheme clinice. Ea și-a canalizat violența naturală spre un gen de activism în aparență rudimentar, însă eficient, atîta timp cît a fost dublat de o certă înclinație către un soi de *lobby* foarte profitabil. Ne gîndim, de pildă, la faptul că ea a exercitat un control foarte strict asupra comuniștilor români aflați în afara granițelor țării. Atunci cînd interesele îi erau în joc știa să cultive persuasiunea, nerenunțînd însă nici o clipă la ostentativul său sentiment de superioritate.

Referindu-se la un anumit specific al liderilor comuniști de etnie semită, Alice A. Bailey remarca: „poate că factorul principal care-l separă pe evreu de creștin este complexul său de superioritate (sub un aparent complex de inferioritate) și, în plus, religia sa. Cuvîntul «dragoste» lipsește din această religie. El devine incomod și perimat pentru cine vine în contact cu el. Această cauză de iritare este rar, dacă nu niciodată recunoscută de evreu. În nici un alt caz necesitatea unei noi religii universale n-ar fi mai valabilă decît în ceea ce-l privește pe evreul contemporan“.

E interesant de observat că în autobiografia sa, editată la București, în 1990, dr. Moses Rosen considera că Ana Pauker practica un dublu joc, altfel spus fiind percepută de către comu-

nitatea evreilor din România drept „dușmană a sionismului, pe de o parte, organizatoare a alianței de masă, pe de alta; intransigentă adversară a cultului nostru, pe de o parte, sprijinitoare, în momente grele, a rabinilor, a tradiției, pe de altă parte".

Moses Rosen supralicita chiar imaginea Anei Pauker, asociind-o fratelui acesteia, Zalman Rabinsohn: „plămădit din același aluat, principialitate absolută, putere de sacrificiu nelimitată, totul pentru cauză, nimic pentru sine...". Acest punct de vedere nu este însă în concordanță cu altele, care insistau asupra înclinației Anei Pauker către lux și experiențe amoroase, nonconformiste, ceea ce nu corespundea de fel imaginii–standard a ascetismului și dezinteresului material, caracteristice revoluționarului de profesie.

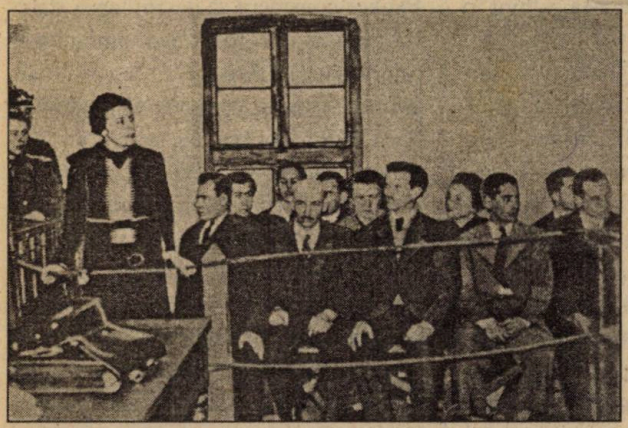

Același proces, într-o fotografie trucată (de observat pozițiile acuzaților, mult diferite față de originale), publicată de propaganda comunistă la începutul anilor '50. „Ministerul adevărului" își făcea datoria...

Așa cum remarca Fritz Sternberg, liderii comuniști loiali Cominternului pierduseră de mult iluzia conform căreia „trecerea de la capitalism la socialism are loc în mod firesc". În chip aproape logic, propria lor psihologie se modificase, metamorfozîndu-se maniheist într-o obsesie a luptei și a distrugerii adversarului, instinctul propriei conservări, în ultimă instanță, căpătînd o neobișnuită acuitate.

Marxismul însuși a căpătat în opinia acestor comuniști — „puri și duri" — trăsăturile unei credințe care punea în chip invariabil (după expresia lui A. J. Toynbee) „civilizația occidentală sub acuzare". Ana Pauker nu a făcut nici ea excepție de la această „regulă" istorică. ■

Ana Pauker în arhivele diplomatice franceze

Imposibila asumare a evreității

Ovidiu BOZGAN

La 8 martie 1948, Jeannette Vermeersch, „tovarașa de viață" a lui Maurice Thorez, secretar general al Partidului Comunist Francez, în cursul unui discurs ținut la mitingul de la Mutualité, la cîteva sute de metri de Sorbona, evoca două personalități comuniste feminine ale momentului, Ana Pauker și Dolores Ibarruri, ca modele pentru militantele franceze în lupta contra pericolelor interne și externe care pîndeau Franța: Planul Marshall, partidele democratice, anglo-americanii etc.

O prezență complicată

Desigur, J. Vermeersch nu putea ignora faptul că eroina revoluționară din România fusese, pentru scurt timp, amanta soțului ei, dar imperativele „cauzei" cereau ca aceste amănunte picante să nu altereze relațiile dintre profesioniștii revoluției și ca solidaritatea ideologică să fie salvată cu orice preț (efortul nu era exagerat dacă se ia în considerație imoralitatea aproape obligatorie din viața intimă a revoluționarilor clandestini). Discursul probează însă altceva și anume notorietatea de care se bucura Ana Pauker în universul revoluționar. În fond, doi revoluționari români au depășit prin statura lor politică și ideologică granițele țării (atît la propriu, cît și la figurat) — Cristian Rakovski și Ana Pauker. Rîndurile care urmează sînt consacrate celei din urmă și se bazează pe documente din arhivele diplomatice franceze.

Ana Pauker, Liuba Chișinevschi și Gheorghe Apostol (dec. 1946)

Serviciile diplomatice franceze au încercat, după al doilea război mondial, să cunoască cît mai multe detalii despre noii lideri de la București, în mare parte necunoscuți, travaliu indispensabil pentru a putea evalua modul cum puteau evolua relațiile bilaterale și chiar relațiile dintre cele două blocuri. Francezii dispuneau în acest sens de cîteva posibilități de informare: personalul de la Institutul Francez de la București, experți francezi care activau de mai mulți ani în România (de exemplu, Henri Prost) sau membri ai opoziției politice. Toate acestea în afara modalităților curente de informare cum ar fi presa, emisiunile radiofonice, jurnalele cinematografice, contactul direct cu autoritățile țării etc. Cu toate acestea, informațiile obținute nu erau întotdeauna exacte; însă, dorim să subliniem, pentru diplomația franceză ele aveau un caracter cvasioficial și deciziile se luau în funcție de acestea.

La 26 martie 1946, diplomația franceză face prima tentativă de a caracteriza personalitatea Anei Pauker (același document conține cîteva notații și despre Gheorghiu-Dej, în poziția a doua, căruia i se subliniază onestitatea recunoscută chiar de către adversari): „Ana Pauker ar fi persoana care în fond ar deține puterea în România. Ea este «Passionaria» mișcării comuniste românești. Născută acum 52 de ani, din părinți evrei, în orașul Bacău *(sic!)*, ea a fost mai întîi învățătoare. În 1915, a aderat la partidul socialist, apoi, în 1920, a trecut la partidul comunist. După cinci ani de activitate clandestină, într-o Românie care era antirusă și anticomunistă, a fugit în URSS, în 1925. A revenit cîțiva ani mai tîrziu și a fost o agitatoare comunistă activă pînă în momentul în care a fost încarcerată, în 1935. Maniu, șeful partidului țărănesc, era atunci prim-ministru. Așa se poate explica în bună măsură ura partidului comunist față de Maniu. În timp ce era condusă la închisoare, a fost răpită de dreapta și grav rănită în urma unei împușcături. După 18 luni de detenție, a fost condamnată la 10 ani de închisoare, dar a fost schimbată mai tîrziu cu români *(sic!)* ostatici ai sovieticilor. D-na Pauker a fost din acel moment cetățean sovietic. Ea are deci dubla naționalitate ceea ce explică acuzația generalului Rădescu că este «fără Dumnezeu și fără țară». Cu toate că nu ocupa posturi guvernamentale, Ana Pauker este mereu prezentă la reuniunile publice și la dineurile oficiale. În general, ea stă în stînga oratorului și îi dă sfaturi" *(Archives du Ministère des Affaires Etrangères, série Europe 1944–1960, Roumanie 9)*. Într-adevăr, diplomația franceză considera că Ana Pauker ocupă o poziție eminentă atît în cadrul regimului de la București, cît și pe planul mișcării comuniste internaționale. La 3 noiembrie 1948, Pierre Charpentier, însărcinatul cu afaceri al Franței la București, comunica ministrului de externe, Robert Schuman, un rezumat al convorbirii pe care o avusese cu Ana Pauker în calitatea ei de ministru de externe. Diplomatul francez se arăta interesat de schimbarea de optică privind Germania, căreia interlocutoarea nu îi mai nega existența (în iulie 1948, în cursul unei alte conversații, Ana Pauker considera că desființarea statului german ar fi fost o garanție a menținerii păcii). „Această teză prezintă un anumit interes, continua Charpentier, dacă este adevărat că, așa cum sînt asigurat, d-na Ana Pauker ocupă actualmente la Biroul Informativ locul pe care îl avea Jdanov și că timpul său este absorbit mai mult de politica Biroului decît de conducerea ministerului de externe al RPR".

Serviciile diplomatice franceze posedau informații care o plasau pe Ana Pauker într-o ipostază neașteptată și anume implicarea sa în activități clandestine ale serviciilor românești în Occident. Informațiile proveneau de la cercurile emigrației românești, care trebuie privite cu multă circumspecție, diplomații occidentali fiind de altfel avertizați asupra riscului de intoxicare. Într-o notă din 1 martie 1950, diplomația franceză era avertizată de stabilirea la Geneva a familiei André Loivin, care s-au prezentat drept refugiați și declarau că doresc să meargă în Argentina. Soția lui Loivin ar fi fost de

Decembrie 1946: o aniversare a Anei Pauker (rîndul doi, prima din dreapta); în grup – Vasile Luca, Liuba și Iosif Chișinevschi, Gheorghe Apostol, Ana Toma, Maria Sîrbu etc.

origine rusă și secretara generalului Susaikov, fost vicepreședinte al Comisiei Aliate de Control din România. Cuplul ar păstra legături cu Ana Pauker și cu colaborarea acesteia, Ana Toma (tot Ana Pauker ar fi fost și „inspiratoarea" agentului român din Elveția, Vitianu). Principala sarcină a soților Loivin ar fi fost furnizarea de valută forte PMR, grație comerțului cu aparate radio. Emigranții români nu omit să semnaleze colaborarea familiei Loivin cu alți cetățeni români stabiliți în Elveția, care sînt unguri evrei, ca și Ana Toma. Așadar, informațiile emigrației românești nu ezită să aducă noi „argumente" privind rolul minorităților evreiești în regimul de la București, într-un moment în care elucubrațiile iudeocomunismului aveau încă un curs ridicat. De fapt, o rețea clandestină românească, dirijată de regimul comunist de la București, a activat în Elveția, lucru confirmat în același an. Într-o notă trimisă de la Basel, la 15 iunie 1950, se relatează expulzarea de către autoritățile federale a lui Maxi Maximo, născut Edelstein, cetățean român și agent comunist, care, în 1947, comunicase autorităților românești numele a 160 de români care aveau fonduri depuse în Elveția. Și acesta montase la Zürich, în 1945, o societate comercială care ar fi aparținut, în proporție de 52%, PCR. Individul s-a refugiat în Italia, unde ar fi prezentat o viză pentru Israel. Se pare că Maximo făcea parte din rețeaua lui Vitianu *(AMAE, série Europe 1944–1960, Roumanie 85)*.

Registrul aprecierilor și pronosticurilor asupra carierei politice a Anei Pauker este complet. Dincolo de investirea sa cu responsabilități oculte la nivel național și chiar internațional, există și alte informații care crează imaginea unei militante cu o poziție fragilă, cu numeroase puncte nevralgice, supusă fluctuațiilor tactice atît din interior, cît și din exterior. Precaritatea locului ocupat de ea în ierarhia partidului se datorează, invariabil, biografiei sale controversate: de origine evreiască, cu o activitate mai mult europeană decît națională, exilată, apoi readusă de armatele sovietice în România, în

luptă pentru pace
și împotriva fascismului
Deaceea a fost scos afară din lege de cei ce pregăteau războiul!
— a spus ieri în fața a peste 100.000 cetățeni veniți să asculte cuvîntul Partidului Comunist Român
Tovarășa Ana Pauker
„Partidele reacționare au pregătit războiul, pe care Antonescu, cu care au colaborat, l-a pierdut..
„Partidul nostru a chemat poporul la luptă pentru
în alegerile care vin, cetățenii țării, bărbați și femei, vor hotărî prin votul lor ca țara să aibă regimul și guvernul care luptă și realizează politica de pace și de întărire a păcii
Aspecte

Ana Pauker în plină campanie electorală („Scînteia", s. III, an. XVI, nr. 588, 1.VIII.1946, p. 1)

fine percepută ca fidelă, pînă la fanatism, Moscovei. În paralel, Gheorghiu–Dej își construia difuz, cu răbdare, propriul mit de reprezentant al comunismului național, care era în conflict acerb cu alogenii din partid, inclusiv cu Pauker. Însărcinatul cu afaceri al Franței pe malurile Dîmboviței, Philippe de Luze, transmitea, la 25 octombrie 1950, ministrului său amănunte interesante despre noile numiri de la MAE. Ceea ce arăta atenția diplomatului francez era accederea lui Avram Bunaciu (considerat un Vîșinski al României, pentru rolul său de acuzator public) la postul de ministru adjunct de externe. Se aprecia, în rîndul observatorilor occidentali, ca iminentă înlocuirea la conducerea ministerului a Anei Pauker cu Bunaciu, care ar fi trebuit să declanșeze epurarea acestui minister. Rumorile erau alimentate și de absența prelungită a Anei Pauker de la reuniunile oficiale unde, în principiu, ar fi trebuit să fie prezentă. „Faptul că d-na Pauker părăsește Ministerul de Externe, unde de mult timp nu-și mai face decît scurte apariții, nu este cîtuși de puțin surprinzător. S-a dorit explicarea absenței sale prin faptul că este în dizgrație, așa cum zvonurile au circulat periodic și fără nici o bază. După o altă versiune, d-na Pauker ar fi grav bolnavă. Unii susțin că, atinsă de un cancer, se odihnește într-o stațiune din Crimeea. După o a treia ipoteză, pe care o cred mai serioasă, d-na Pauker, a cărei personalitate depășește cadrul PMR, s-ar ocupa nu numai de problemele acestuia din urmă, mult mai interesante pentru ea decît inexistentele afaceri externe, ci ar avea însărcinări importante în cadrul Internaționalei comuniste *(desigur Cominform, n. n.)*. A vedea în ascensiunea d-lui Bunaciu la postul de prim-adjunct al ministrului de externe un semn al epurării acestui minister este foarte dificil de apreciat. (...) Secretul care înconjoară deciziile chiar și cele de ordin administrativ (numiri, mutări etc.) împiedică orice control în acest sens; dar puternica personalitate a d-lui Bunaciu, caracterul său violent și antecedentele sale lasă să se înțeleagă că va veghea cu energie la ortodoxia unui personal de a-l cărui servilism nu ar avea motive să se teamă prea mult" *(AMAE, sèrie Europe 1944–1960, Roumanie 80)*. Aceste aprecieri nu sînt total lipsite de fundament și evenimentele la care Pauker a trebuit să se raporteze o vor conduce implacabil spre postura de victimă a regimului.

Între naționalism și sionism

Ana Pauker a trebuit să se confrunte cu unul dintre evenimen-

Alegerile acestea se deosebesc fundamental de celelalte pe care le-am avut până acum, pentrucă în aceste alegeri se înfruntă două lagăre: lagărul democrației și lagărul reacțiunii. De felul cum lagărul democrației își va organiza bătălia alegerilor, depinde însăși câștigarea bătăliei și eu nu mă îndoiesc că Victoria va fi de partea noastră.

Din expunerea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej la Conferința Uniunii Sindicatelor C. F. R. — Iulie 1946

La impunătorul meeting de Joi din Ploești

120.000 de prahoveni au aclamat Partidul Comunist Român și Blocul Partidelor Democrate

Entuziasta manifestație făcută tovarășei ANA PAUKER

ONAL MÂNIA

AZI la Ploești vorbește tovarășa ANA PAUKER

„Scînteia" (s. III, an. XVI, nr. 597, 11.VIII.1946, p. 1) relatează despre mitingul de la Ploiești

tele cruciale ale epocii postbelice: crearea statului Israel. Acest rezultat a fost urmărit de mișcarea sionistă încă de la înființarea ei la sfîrșitul secolului trecut de către Theodor Herzl, un admirabil militant care a crezut în posibilitatea constituirii unui stat evreiesc într-un moment cînd acest lucru era calificat drept o himeră (deși istoriografia recentă pune în discuție preeminența lui Herzl, nu este locul de a discuta chestiuni de paternitate). Sionismul, la rîndul său, a fost departe de a fi o organizație monolitică, existînd grupări și partide sioniste cu profiluri doctrinare care mergeau de la extrema stîngă pînă la cea dreaptă. În general însă, sionismul a fost perceput ca o mișcare naționalistă care își consacra eforturile în vederea creării și consolidării statului evreiesc. Inițial, blocul sovietic a fost favorabil creării statului Israel, între altele și pentru că lumea arabă — căreia astfel i se adresa o teribilă sfidare —, părea să fie satelizată de Marea Britanie. Foarte rapid însă atitudinea URSS și a sateliților s-a modificat radical, sionismul fiind denunțat și reprimat fără menajamente în Europa de Est.

În România, combaterea sionismului se declanșase, sub diverse forme, de cîțiva ani și instrumentul privilegiat era Comitetul Democratic Evreiesc, dar organizațiile sioniste și-au putut continua, în pofida tracasărilor, activitățile. Spre sfîrșitul lui 1948, situația se schimbă, regimul comunist dezlănțuind o adevărată ofensivă împotriva sionismului și a partizanilor săi. O etapă importantă a fost stabilirea unui alibi principal și, ca atare, instanțele superioare ale partidului au intrat în funcțiune. În decembrie 1948, Biroul Politic a dezbătut problema națională în România și modalitățile de rezolvare a acesteia, adoptîndu-se și o rezoluție ce exprima pozițiile oficiale. Acestui document îi consacra un lung raport Philippe de Luze, la 22 decembrie, în care comentează între altele și motivațiile care l-au provocat: „Problema evreiască se pune în acest moment cu o acuitate deosebită. Totuși, la prima vedere, evreii români nu au motive să se plîngă. Așa cum s-a întîmplat cu germanii, înfrîngerea a influențat soarta lor, dar în sens contrar *(raportul analizează situația tuturor minorităților din România, n.n.)*. Mai mult decît ungurii, se poate spune că evreii dețin principalele pîrghii ale puterii. Cu toate acestea, populația evreiască este divizată; elementele burgheze favorabile sionismului se opun «democraților» mult mai docili la cuvintele de ordine ale Moscovei. Acum 15 zile, s-au produs, la București, incidente foarte violente. În jur de 15 localuri ale organizațiilor sioniste au fost luate cu asalt de către manifestanți, au izbucnit ciocniri grave mai ales cînd sioniștii au vrut să-și recupereze birourile. Partidul a considerat că este necesar să intervină. Că a fost sau nu la originea acestor incidente, el a considerat în orice caz necesar să se conformeze doctrinei partidului bolșevic și să condamne *ex cathedra*. În urma acestei condamnări, comitetul central al organizațiilor sioniste a decretat încetarea activităților acestora. Aceste fapte s-au produs — în mod curios — chiar în ajunul sosirii primului ministru al statului Israel *(în sens de diplomat, n.n.)*, d-nul Rubin, care dealtfel este un evreu român, instalat de numai cîțiva ani la Tel Aviv. Încă mai curioasă este informația care provine din mai multe surse, după care plecările emigranților către Palestina, stopate de cîteva luni, se vor relua în cîteva zile atît prin Bulgaria, cît și pe mare; un vapor sub pavilion panamez urmează să îmbarce 2.500 de pasageri evrei, pe 23 decembrie, la Constanța. Se spune că este vorba de membrii de partid și unii explica acest exod prin dorința URSS de a-i vedea pe comuniști obținînd un rezultat acceptabil la alegerile care trebuie să aibă loc în Israel. Totuși, nu trebuie exagerată importanța acestor incidente. Dacă minoritatea evreiască s-a arătat mai tur-

bulentă ca celelalte, dacă naționalismul evreiesc este în conflict cu internaționalismul comunist, nu trebuie să se uite situația mizerabilă a unei mari părți a evreilor români și nici avantajele care li le-a adus un regim în care, în ochii opiniei românilor, ei sînt principalii beneficiari" *(AMAE, série Europe, Roumanie 15)*.

1946: Ana (Pauker) și Ghiță (Gheorghiu-Dej)

Este limpede că situațaia evreilor în România, chiar în condițiile în care antisemitismul era oficial prohibit, dar subzista în proporții deloc neglijabile, nu era de invidiat. Ana Pauker avea o poziție încă și mai ingrată față de majoritari și de comilitonii săi politici, cît și față de conaționalii ei care erau supuși unor provocări redutabile. Ambiguitățile politice ale Anei Pauker, revelate de un climat atît de nesigur, în care opțiunile trebuiau să presupună și o mare doză de curaj, par a fi o pură construcție intelectuală dacă se analizează numai pozițiile oficiale. Insuficiente însă pentru descifrarea unui personaj care evoluează într-un gineceu politic, cum este un regim comunist.

O notă a Legației franceze, din 23 martie 1949, face rezumatul convorbirii dintre diplomatul israelian și Ana Pauker, primul în calitate de solicitant. Ana Pauker este de acord cu eliberarea celor șapte delegați ai Organizației sioniste mondiale, arestați de o lună de autoritățile de la București, dar este evazivă în ce privește încetarea campaniei antisioniste din presa românească și reluarea emigrației spre Israel, deoarece aceste probleme ar fi de competența partidului. Demersurile diplomatului israelian nu par a fi rămas fără efect. Philippe de Luze transmitea, la 23 noiembrie 1949, la Paris, conținutul unei discuții cu Rubin: „Presa și posturile de radio din străinătate, făcînd aluzie la rechemarea ministrului Israelului, în urma unor incidente în cusul cărora ar fi insultat și la un discurs al d-lui Ben Gurion în care a criticat-o pe Ana Pauker, m-am dus să cer d-lui Rubin să-mi spună cît de reale sînt aceste informații. Acesta mi-a confirmat că va părăsi București, în jur de 10 decembrie, după ce a rugat guvernul să pună capăt misiunii sale. Aceasta, a precizat el, era temporară. «Nu am acceptat să părăsesc viața privată decît pentru un an. Guvernul meu mi-a cerut să-mi prelungesc misiunea și aș fi acceptat dacă lucrurile ar fi mers mai bine. Dar, în fața dificultăților la care sîntem supuși aici, am persistat în hotărîrea mea și guvernul a consimțit». Cum m-am mirat că ministrul Israelului părăsește România în momentul în care emigranții evrei obțin mai ușor vize de plecare (s-a pronunțat aici recent cifra 5.000), dl. Rubin a precizat că au fost acordate în jur de 3.000 de vize și că dealtfel principala sa nemulțumire nu era aceasta. Ministrul Israelului pare să aibă la inimă mai mult procedeele lipsite de bunăvoință ale ministrului de externe, refuzul audiențelor sau lungile așteptări pentru acordarea lor (mai mult de patru săptămîni pentru a fi primit de d-na Pauker, refuzul de a-l primi pe subdirectorul direcției Europa Orientală, aflat în trecere prin București, în vara trecură). Totuși, atunci cînd am făcut aluzie la discursul d-lui Ben Gurion, dl. Rubin care pînă atunci fusese foarte rezervat, a lăsat să se exprime liber indignarea sa. Dezmințind faptul că șeful guvernului statului Israel ar fi pronunțat numele d-nei Pauker, el a declarat că la Tel Aviv domnește o mare iritare din cauza atitudinii guvernului român, din cauza presei românești așa–zis libere care insultă fără încetare țara sa, publică caricaturi injurioase la adresa politicienilor (în special, la adresa d-lui Ben Gurion) și minciuni despre sionism. «Nu comuniștii au creat statul Israel, adăuga el, ci sioniștii. Noi ne amestecam în politica internă românească? De ce se amesteca ei în politica noastră? Pentru ce, de exemplu, povestesc că Stalele Unite instalează baze militare la Haifa, ceea ce este absolut fals?». Cu toate că nu o spune, se simte marea decepție resimțită de ministrul Israelului, care, să ne amintim, este născut în România, în legătură cu Ana Pauker, de două ori compatrioata sa, pentru puținul sprijin pe care l-a găsit la ea, în pofida avansurilor și amabilităților pe care i le-a făcut cu dărnicie. Dealtfel, această ranchiună trebuie să fie împărtășită și de guvernul de la Tel Aviv, deoarece, după o confidență pe care a făcut-o unuia din colegii săi, dl. Rubin a primit instrucțiuni să nu-și ia rămas bun de la ministrul afacerilor străine" *(AMAE, série Europe 1944–1960)*, Roumanie 89).

1947, vara: Ana Pauker (a treia din dreapta; în stînga ei, Stela Blagoeva); în dreapta Tatianei Pauker – Chivu Stoica

Comportamentul autorităților față de diplomații statelor „capitaliste" erau grosiere și aceștia din urmă aveau

dreptate să se simtă ulcerați. Încălcarea oricăror uzanțe diplomatice și disprețul manifestat față de Occident erau considerate, la București, ca obligatorii pentru niște autentici revoluționari care poate doar simulau această autenticitate pentru propriul lor confort intelectual. Problema esențială a relațiilor româno–israeliene era emigrația evreilor, or aici lucrurile se prezentau satisfăcător. După o informație de la mijlocul anilor 1950, între 1947–1952 ar fi emigrat din România 125.000 de evrei (cea mai vehiculată cifră pentru desemnarea comunității evreiești din România, la sfîrșitul războiului era de 350.000). Perioada corespunde deținerii portofoliului externelor de către Ana Pauker. Ministrul francez la București, Pierre Francfort, anunța centrala, la 10 mai 1954, că plecările spre Israel sînt suspendate de doi ani (este drept că, în același moment, s-a aflat în mediile diplomatice despre tatonările făcute în vederea încheierii unui acord comercial între România și Israel).

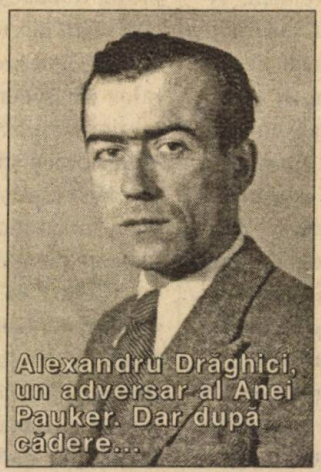
Alexandru Drăghici, un adversar al Anei Pauker. Dar după căderea...

O parte din adversarii emigrației evreilor proveneau chiar în rîndul celor interesați, mai precis din partea CDE, complet infeudat puterii, care, prin intermediul oficiosului său „Viața Nouă", declanșa campanii contra sionismului și a emigrației. În aceste condiții, Ana Pauker nu putea să nu facă gesturi prin care să dezaprobe emigrația. Dacă legăturile cu tatăl său fuseseră de mai mult timp rupte (de altfel, Zwi Rabinsohn moare, la 29 martie 1951, la Tel Aviv, în vîrstă de 88 de ani), Pauker îl convinge, în 1951, pe fratele său să se întoarcă în Israel și să accepte postul de portar la o sinagogă (pe care-l pierde odată cu dizgrația Anei).

Violența campaniilor antisioniste dusă de presa românească — sionismul era taxat drept curent șovin, burghez, instrument al imperialismului american — va fi dublată de măsuri dure de represiune contra cadrelor sioniste și înainte de 1952, dar în special în 1953–1954. La 19 mai 1954, Pierre Francfort transmite informațiile pe care le primise de la omologul său israelian despre procedeele antisioniste aflate în plină desfășurare: „El *(Agraman, ministrul Israelului, n.n.)* crede că nu trebuie să se facă vreo apropiere cu procesul Pătrășcanu, deși figurează cinci evrei printre acuzații acestei afaceri. El înclina mai mult să creadă că acuzațiile de sionism reținute contra victimelor ar putea să pregătească calea spre deschiderea unui proces contra d-nei Pauker, care ar putea să fie ea însăși acuzată, așa cum s-a mai întîmplat în celelalte democrații populare, că a încurajat activitățile sioniste; Agraman amintește că atunci cînd ea era ministru de externe emigrația evreiască a atins cifra de 95.000 de persoane și a încetat după dizgrația sa. Însărcinatul cu afaceri al Israelului estimează că spiritul sionist este foarte viu printre evreii din democrațiile populare și că, de exemplu, în Polonia și România jumătate din evrei sînt animați de sionism. Dimpotrivă, nu crede că ultimul proces este semnul unei reînvieri a antisemitismului; evreii rămîn numeroși în organele de partid și în guvern fie sub numele lor, fie sub nume românizate. Ei înșiși ar face eforturi să combată elementele sioniste în rîndul coreligionarilor lor. (...) Pe de altă parte, este de semnalat că ultimul proces a avut loc cu ușile închise fără ca nimic să transpire, în vreme ce unei alte afaceri de aceeași natură, desfășurată anul trecut, i s-a făcut o anumită publicitate. Această tăcere s-ar explica prin efectul negativ pe care l-ar provoca o companie antisionistă și prin pregătirea în culise a capetelor de acuzare contra d-nei Pauker. În ceea ce privește reintroducerea în României a evreilor care au emigrat în ultimii ani în Israel și al căror număr, de la începutul anului, se ridică la 182 de persoane, este vorba în general de persoane în vîrstă ai căror copii care trebuiau să li se alăture n-au putut să obțină vize de ieșire. Transmit cu toate rezervele speculațiile privitoare la un proces contra d-nei Pauker, dar fără să-i exclud totuși posibilitatea" *(AMAE, Europe 1944–1960, Roumanie 89)*. Este semnificativ faptul că cele mai credibile acuzații care se puteau aduce Anei Pauker, în cazul în care ar fi fost implicată într-un proces, erau cele de complicitate la activitățile sioniste.

Dacă autoritățile românești aveau intenția să organizeze un proces răsunător contra sionismului, în care să figureze o personalitate marcantă a comunismului, ele trebuiau să ia în considerație numeroase inconveniente, între care presiunile internaționale care au surprins neplăcut pe responsabilii de la București. În mai 1954, guvernul israelian protestează contra proceselor antisioniste, la care Ministerul de Externe român ripostează, la 3 iunie. În favoarea sioniștilor români intervine și președintele Eisenhower, la 10 iunie, iar Federația Sionistă din Franța organizează mitinguri și întruniri de solidaritate cu acuzații de la București. Guvernul român a încercat să-și organizeze defensiva cît mai credibil, cerînd unor personalități culturale sau religioase să intervină în Occident pentru a modera criticile adresate

României comuniste. Mesaje, cu certitudine fără efect, au fost trimise de Mihail Sadoveanu, Petre Constantinescu-Iași, Simion Stoilov și Moses Rosen. Această atmosferă este evocată în telegrama Legației Franței la București, din 17 iunie 1954: „Pe de altă parte, sînt informat că noi procese ar fi în pregătire, că arestările ar continua, dar că evreii arestați de cîtva timp ar fi fost eliberați. Este probabil că guvernul român nu va putea să renunțe ușor la continuarea unei politici antisioniste care răspunde unor necesități de politică internă: înlăturarea elementelor populației evreiești care constituie un pol natural de opoziție și cărora le este refuzată permisiunea de a emigra pentru diverse motive, de prestigiu național, pentru utilitatea lor economică etc., eventual pentru pregătirea unui proces contra d-nei Pauker. Totuși nu este imposibil ca propaganda mediilor evreiești internaționale, mai ales cînd reușește să provoace declarațiile oficiale ale președintelui Eisenhower și ale Parlamentului britanic, să fi obligat guvernul român să-și disimuleze sau să-și modereze persecuțiile. Pe de altă parte, dacă trebuie să admitem că Moscova are un cuvînt de spus în politica sateliților săi în problema evreiască, s-au putea crede că va găsi jenantă situația în care unul dintre aceștia ar fi expus unui scandal internațional de antisemitism, în momentul în care blocul oriental pretinde că duce o politică de destindere morală. Dar, dimpotrivă, sovieticii sînt obligați să țină cont de necesitățile proprii fiecărui satelit sau dacă au interes să mențină un abces sionist, eventual cu scopul de a-l exploata în campanii antiamericane, propaganda mediilor evreiești internaționale nu va avea efect asupra guvernului român" *(AMAE, série Europe 1944–1960, Roumanie 89)*. S-ar putea să fie hazardată ipoteza, dar este posibil ca această primă campanie internațională serioasă să fi avut efecte atît asupra diminuării persecuțiilor antisioniste, cît și asupra neimplicării Anei Pauker într-un proces politic.

Un careu de „ași": Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu (de la stînga)

Ochii Kremlinului

Diplomația franceză era suficient de interesată de soarta Anei Pauker pentru ca ministrul Franței la București, Jacques Emile Paris, să transmită la Paris vestea morții acesteia. După informațiile diplomatului, Ana Pauker, răpusă de un cancer, ar fi fost incinerată, la 5 iunie 1960, în prezența unei delegații de „muncitori" și a cîtorva cadre subalterne ale partidului.

Un prim episod al carierei postume a Anei Pauker se consumă în decembrie 1961, cînd Gheorghiu-Dej, înspăimîntat de posibilele consecințe ale celui de-al XXII-lea congres al PCUS, încearcă să mimeze cît mai convingător destalinizarea și chiar să braveze, transformîndu-se în precursor. În cursul unor reuniuni spectaculare, primul secretar se dezlănțuie furibund împotriva „fracționiștilor" din 1952 (Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu), cărora le sînt alăturați pentru ocazie și cei din 1957 (Iosif Chișinevschi, Miron Constantinescu). Ministrul Franței la București, Pierre Bouffanais, devine un adevărat reporter transmițînd aproape zilnic știri despre aceste evenimente insolite într-o țară recunoscută pentru monotonia sa politică. La 8 decembrie 1961, acesta remarca cu ironie lui Ștefan Voitec că, în 1952, Ana Pauker fusese acuzată de deviere de dreapta în timp ce acum este acuzată de stalinism. Răspunsul lui Voitec ar putea să facă parte dintr-o antologie a filosofiei supraviețuirii și dezabuzării: *„Faire leurs petites affaires"*. În continuare, diplomatul scrie: „Desigur, posturile cheie sînt încă încredințate unor oameni precum Bodnăraș, Coliu, Răutu și Sălăjan, care nu sînt etnici români și care sînt în Biroul Politic, în poliție, în presă și în armată ochii Kremlinului. Dar adevăratul nucleu al partidului îl constituie un grup de moldoveni neaoși, de origine țărănească, autodidacți și militanți formați în clandestinitate și în închisori și anume d-nul Gheorghiu-Dej și prietenii săi, Chivu Stoica, Apostol, Drăghici sprijiniți de foști burghezi ca Maurer, Voitec și Ceaușescu *(burghez?, n. n.)*, care sînt consilierii lor, și care își consolidează puterea" *(AMAE, série Europe 1961–1965, Roumanie 1.836)*. De altfel, Ceaușescu era considerat omul care orchestra în presă și instanțele partidului această campanie de revelații asupra misterelor partidului. Revelațiile au un caracter antisovietic, dar, după cum sesizau diplomații occidentali, din acestea se degaja și un iz antisemit. Este sensul telegramei lui Bouffanais, din 11 decembrie: „Există un acces de antisemitism în invocarea activităților fracționiste ale Anei Pauker și Iosif Chișinevschi. Colegul meu din Israel crede, ca și mine, că ar putea interveni o epurare la Ministerul de Externe unde creaturile evreiești ale Anei Pauker ocupă încă numeroase posturi. Reamintesc în această privință

că Lăzăreanu, odinioară încă viceministru de externe, a fost deja îndepărtat și a fost numit ministrul României la Londra" *(ibidem)*. Sentimentul că o epurare, pe criterii etnice, dar și pe criterii de afinități politice, era iminentă, este împărtășită și de alți diplomați. Bouffanais era în măsură să informeze, la 12 decembrie, despre opiniile unuia dintre colegii săi: „Colegul meu iugoslav a cules informații după care românizarea PMR s-ar putea continua cu eliminarea din Biroul Politic a cîtorva membri «moscoviți». Dl. Bodnăraș, pseudonim al lui Bodnienko *(sic!)*, cu tată ucrainean și mama *volkdeutsch*, dezertor din armata română în 1932 și refugiat în Uniunea Sovietică în timpul ultimului război, ar fi amenințat, ca și dl. Coliu, bulgar de origine și venit în România în 1944 cu armata rusă, și dl. Răutu, pe numele său adevărat Augenstreich, evreu basarabean care a revenit la București în furgoanele Armatei Roșii". Gheorghiu-Dej era suficient de prudent pentru a nu risca să fie acuzat de antisemitism așa încît a încercat să se protejeze aplicînd o stratagemă verificată de mulți ani de PCUS. Bouffanais remarca în acest sens că: „Gheorghiu-Dej a avut abilitatea de a-și asocia *(la criticile aduse «fracționiștilor», n. n.)* trei din coreligionarii Anei Pauker, pe d-nii Borilă, Moisescu și Goldberger, primul din acești trei evrei fiind pe deasupra considerat ca unul din oamenii Moscovei în sînul Biroului Politic" *(ibidem)*. Toate aceste evenimente l-au determinat pe Pierre Bouffanais să considere, la 8 decembrie 1961, că Gheorghiu-Dej a montat acest scenariu cu scopul emancipării regimului său de tutela URSS. *Este prima mențiune formală a unui diplomat francez despre noua strategie a puterii de la București, cea care viza distanțarea de Uniunea Sovietică.* ■

La MAE, Ana Pauker și doi colaboratori (în dreapta, Eduard Mezincescu)

Elitele alternative la începuturile comunizării României

De la Ana Pauker la Nicolae Rădescu

Mihail E. IONESCU

Ana Pauker și Gheorghiu-Dej, în mijlocul participantelor la o adunare publică

Cazul Anei Pauker este ilustrativ pentru două fenomene tipice evoluției istorice a României după cel de-al doilea război mondial. Primul dintre acestea este reprezentat de instalarea la cîrma țării, sub scutul Ialtei și al trupelor de ocupație sovietice, a unei noi „elite". Nașterea și formarea lor datează din anii '20.

Vechea și noua elită

Atunci, în volbura sfîrșitului Marelui Război și a amplelor mișcări sociale care brăzdau Europa, sub impactul victoriei bolșevice din Rusia și în umbra acesteia, în România se formase partidul comunist. Identificat, de la început, cu interesele URSS, care își subordonase Cominternul, Partidul Comunist din România secretase un mănunchi de „cadre revoluționare", atent înregistrate nu doar în catastifele Moscovei, dar și ale Siguranței. Acest mănunchi de „revoluționari de profesie" s-a instalat, după 1945, încet și sigur, sub pavăza baionetei străine, la conducerea statului român.

Cel de-al doilea fenomen, aflat în strînsă legătură cu cel dintîi, este lupta surdă între aripa băștinașă a acestei elite comuniste și cea internaționalistă (cominternistă, sovietică sau sovietizată). Cazul Ana Pauker a fost cel dintîi și public cel mai relevant pentru această luptă, iar deznodămîntul înregistrat atunci avea să influențeze decisiv destinele României comuniste. Evident că emergența noii elite conducătoare a României a avut loc pe fondul — dinamic și încă necercetat în toată complexitatea lui — al eliminării vechii elite „burghezo-moșierești" — prin naționalizarea din 1948 —, succedată celei politice (încheiată, *de facto*, în decembrie 1947 prin alungarea monarhului) și urmată de anihilarea fizică, violentă (închisori, canalul Dunărea–Marea Neagră etc.)

Cum s-au petrecut lucrurile în acest schimb al elitelor în România este cunoscut în linii fundamentale. Planul de comunizare a României — ajuns la cunoștința Washingtonului încă din martie 1945 — prevedea cucerirea treptată a puterii în stat de către PCR și asociații lui. Concomitent, o amplă înregimentare socială trebuia să faciliteze măsurile prin care „vechiul regim" și elita lui conducătoare să fie distruse. Se știe că astfel de măsuri au fost aplicate, rapid și viguros, la dispoziția expresă a puterii ocupante sovietice, începînd din a doua jumătate a 1947, în întreaga Europă de Est unde se afla Armata Roșie. În anul următor, comunizarea acestor state se desfășura alert.

În România, demnitarii „vechiului regim" au fost arestați cu toții pe baza unui faimos ordin din 1950 — cei care mai scăpaseră înscenărilor judiciare din anii precedenți — iar „vocile" cu influență în cadrul comunităților socio-profesionale (profesori, ofițeri, „chiaburi" etc.) au fost izolate în închisori și lagăre.

Snagov, 1946: Ana Pauker încadrată de Florica Bagdasar și Constantin Doncea

Ce se știe mai puțin, oricum insuficient, este modul în care elita organică a societății românești a încercat să supraviețuiască în exil. Pentru că, cel puțin în stadiul actual al cercetării, este evident că a existat un program de supraviețuire, de continuare a existenței vechii elite conducătoare pentru momentul revenirii ei la cîrma statului român. Moment în care urma să înlocuiască — prin efort intern sau/și cu sprijin extern — elita imperială sovietică din rîndurile căreia fusese expulzată, în 1952, Ana Pauker.

Un plan pe jumătate eșuat

În primăvara anului 1944, regimul Antonescu, confruntat cu ocuparea primelor porțiuni din teritoriul național de către forțele militare sovietice, a luat inițiativa salvării reprezentanților de frunte ai vieții social-politice și intelectuale românești. Preocuparea regimului de la București era expresia conștientizării acute a faptului că iminenta ocupație sovietică avea să elimine segmentul conducător național și să-l înlocuiască cu unul important sau fabricat *ad hoc* în laboratoare improvizate. În scopul urmărit, oficialitățile regimului au alcătuit listele cu vîrfurile societății românești, care urmau să ia calea exilului programat. Pentru a fi asigurată existența acestora au fost depuse sume de bani însemnate în bănci elveține. Mărturii documentare de natură variată evidențiază această acțiune a autorităților antonesciene. De pildă, pentru a cita una dintre ele, prof. univ. Ioan Hudiță, lider al PNȚ, a notat în jurnalul său — recent publicat, Buc., Ed. Roza Vînturilor, 1997 — la partida zilei de 29 martie 1944: „«De data aceasta, zice Giurescu *(C.C. Giurescu istoric, n. n.)* el (Ion Antonescu) își face iluzii deșarte; bolșevicii vor fi curînd la Iași, iar peste alte cîteva zile vor ajunge și la București; eu o iau din loc imediat spre Constantinopol, căci vreau să las altora bucuria de a trăi sub barbaria bolșevică». Rosseti – Bălănescu *(Al. Rosetti, filolog, n. n.)* e hotărît să plece și el, cu grupul de bucovineni și basarabeni, în Elveția pentru a se folosi de fondul pus de guvern (la dispoziție). El speră să aranjeze cu Ică *(Mihai Antonescu, n.n.)* să fie și el trecut pe tabelul de la Președinție". Același notează la partida zilei de 2 aprilie 1944: „Petrovici *(I. Petrovici, filosof, n. n.)* spune în continuare că, în cursul zilei de ieri, a de-

Ana Pauker, în 1951, în curtea casei din Sos. Kiseleff

finitivat lista cerută de Mihai Antonescu cu acei care trebuie să plece în Elveția, printre care este trecut și el..., o serie de profesori de la diferite Universități, foștii deputați în Sfatul Țării și cei din Bucovina, în total 140. Ei vor pleca atunci cînd dispune Mareșalul".

Înjghebarea acestui plan de către regimul Antonescu a fost evident precipitată de imperativul punerii la adăpost a celor socotiți a fi țintele principale ale ocupantului sovietic odată ce acesta ar fi atins teritoriul național — membrii Sfatului Țării, care votaseră în 1918 unirea Basarabiei cu patria-mamă, vîrfurile intelectualității din regiunile naționale de la est realipite după 1941. Dintre motivațiile planului autorităților antonesciene de punere la adăpost în exil a vîrfurilor societății românești nu poate fi exclusă însă și dorința corifeilor regimului de a evita în acest fel răspunderea politică pe care, eventual, ar fi fost chemați s-o asume mai tîrziu.

Așa cum evidențiază notațiile memorialistice menționate anterior, planul a cuprins alcătuirea unor liste de „exilați" (și a însoțitorilor acestora) pe criteriul invocat al capabilității lor de a milita în străinătate pentru apărarea intereselor naționale. Se poate însă avansa teza, bizuită pe coroborarea unor diverse informații — numărul „exilaților" (după unele mărturii, aproape 3.000 de persoane), precum și paleta lor profesională (diplomați, vîrfuri ale științei, politicieni etc.) —, că se urmărea conservarea elitelor naționale. Cu alte cuvinte, sustragerea lor bănuitei extincții la care erau sortite în cazul ocupației sovietice.

Listele au fost alcătuite, fondurile necesare au fost expediate în străinătate, dar planul nu a putut fi pus în aplicare în 1944 din cauza evoluției fulgerătoare a evenimentelor. Un element determinant al eșuării aplicării *de facto* a planului a fost împrejurarea că elita politică era angajată într-un efort impresionant de evitare a ocupației sovietice sau, cel puțin, de condiționarea politică a acesteia. Punctul culminant al acestui efort a fost Actul de la 23 august 1944.

Cadillac și bijuterii de la Cartier

Chiar dacă planul Antonescu nu a fost aplicat, el s-a... realizat parțial datorită circumstanțelor istorice. Astfel, adjudecarea treptată a pîrghiilor de putere în stat de către comuniști a determinat în România un fenomen în continuă creștere în primii ani postbelici: exilul. Chiar dacă el nu a fost „planificat" prin selecție operată între vîrfurile societății, cum a încercat Ion Antonescu, exilul anilor 1945–1950 a cuprins reprezentanți ai elitelor tradiționale alături de simpli refugiați politici. Astfel, un document emanat de „Comitetul de Asistență pentru Refugiații Români" („Romanian Relief Committee"), la 4 ianuarie 1954, consemnează că, la 1 decembrie 1953, se aflau la Trieste 223 de refugiați politici români (între care 56 de copii). Se făcea precizarea semnificativă că un număr atît de mare „nu mai fusese atins după 1949". „Comitetul de Asistență pentru Refugiații Români", întemeiat în decembrie 1947, la Paris, sprijinea emigrarea refugiaților români în țări, precum Australia, Brazilia, Argentina sau Chile. Președinți de onoare ai asociației erau cunoscuții foști diplomați N.G. Caranfil și Raoul Bossy, iar președinte executiv – Maria Brăescu; vicepreședinți – Constantin Antoniade și Dinu Hiott. Rețeaua internațională de asistență — întinsă în Franța, Germania, Anglia, Brazilia, Canada, Chile, Spania, SUA, Grecia, Norvegia, Olanda, Peru, Portugalia, Suedia, Italia, Tunisia și Turcia — are asigurată prin delegați și corespondenți, între care regăsim nume ale diplomației românești (R. Arion, G. Antoniade, Gr. Cugler, A. Totescu, Miron Giuroiu etc.). Filiala franceză a Asociației a distribuit, de pildă, între decembrie 1947 și decembrie 1952, ajutoare la mai mult de 4.000 de refugiați. Semnificativ pentru discuția purtată aici — întrucît evidențiază preocuparea pentru „reproducerea" intelectualității democratice naționale — este faptul că darea de seamă a filialei franceze a asociației pe 1952 menționa că de sprijinul ei au beneficiat 21 de studenți români (inclusiv doctoranzi).

„Comitetul Național Român", fondat la 6 aprilie 1949, condus de C. Vișoianu și Al. Cretzianu, a fost o altă organizație în exil, care a gestionat pentru o perioadă încă neștiută cu exactitate (unele surse indică începutul deceniului opt) acțiunea de conservare a elitei organice românești. Fragmentarea organizatorică a exilului românesc, competiția între diversele grupuri pentru adjudecarea conducerii acestuia — cu probabilitatea întreținută abil de către Securitate — au diminuat însă eficiența acțiunii desfășurate.

La 30 august 1950, de pildă, Nicolae Rădescu, unul din conducătorii exilului, scria lui N. Petrescu Comnen că „datorită sprijinului ce am găsit la d. Malaxa am putut să întreţin circa 40 de studenţi la studii în Franţa timp de 2 ani şi să uşurez grautăţile vieţii la mulţi alţi intelectuali (scriitori, profesori universitari etc.)". Dar, adaugă că „din nefericire, acest sprijin nu-l mai am, iar acei care ar fi putut să-l înlocuiască s-au arătat nu numai neînţelegători, dar cu tot răuvoitori". În 1953, au intervenit neînţelegeri grave între „Liga Românilor Liberi" (condusă de generalul Nicolae Rădescu) şi conducătorii „Comitetului Naţional Român". De menţionat că în Consiliul Ligii se aflau nume prestigioase ale vieţii politice şi culturale naţionale din exil: Mircea Eliade, Mihail Fărcăşanu, Ion Gheorghe, Constantin Hiott, Nicolae Herescu, Alexandru Busuioceanu, Stelian Popescu, Viorel V. Tilea, Vintilă Horea, Barbu Niculescu, George Palade etc.

Nicolae Malaxa, pe care N. Rădescu îl amintea în documentul citat ca sprijinitor financiar al acţiunilor sale, a devenit în acest context al frămîntărilor interne ale exilului ţinta unei ample ofensive demolatoare. Nu punem aici în discuţie dacă N. Malaxa a fost ori nu agent al regimului Petru Groza în SUA (unde a sosit în toamna anului 1946) întrucît nu dispunem de surse credibile care să ateste o asemenea acuzaţie atunci lansată în cercurile exilului. Nu este însă de ocolit — fie şi pentru capitolul de anecdotică istorică — faptul că într-unul din documentele păstrate care acuzau pe Malaxa de legături cu regimul comunist din România se semnalează că el a făcut cadouri potentaţilor acestuia. Astfel, sursa respectivă consemnează (16 iulie 1953) — inclusiv pomenind numele a doi martori care puteau certifica afirmaţiile — că „Malaxa a trimis un automobil Cadillac nou lui Gheorghiu–Dej, iar Anei Pauker bijuterii de la Cartier"...

Femeile din Capitala
au salutat în numirea primei femei-ministru
eştului lor la conducerea ţării
Petru Groza, d-na dr. Florica Bagdasar, d-na
I. Petrescu şi tovarăşa Maria Vladion
CA DUCEM ŢARA CU UN PAS INAINTE"
tov. Ana Pauker, rugată insistent să ia cuvîntul
Acordul comercial cu Franţa a intrat în vigoare

Două tovarăşe de luptă: Ana Pauker şi Florica Bagdasar („Scînteia", s. III, an. XVI, nr. 641, 3.X.1946, p. 1) şi, în dreapta, într-o fotografie din acelaşi an, realizată la Snagov

Întrebări (încă) fără răspuns

Indiferent cum motivat, planul autorităţilor antonesciene de salvare a elitelor româneşti, concretizat în alte condiţii decît cele avute în vedere de către iniţiatori, constituie neîndoielnic o majoră direcţie de interes istoriografic şi — de ce nu? — politic. De un interes cel puţin egal, din aceste perspective, cu lupta intestină din cadrul elitei comuniste căreia în 1952 Ana Pauker îi cădea „victimă".

Practic, în efortul de conservare şi reproducere a elitei organice naţionale după comunizarea (sovietizarea) ţării se află scrisă o pagină încă neştiută atît a exilului românesc, cît şi a rezistenţei generale a naţiunii în faţa ocupantului. Demersul ştiinţific riguros pe această direcţie de cercetare poate să aducă răspunsuri la întrebări tulburătoare. Iată doar cîteva: a supravieţuit elita organică a naţiunii perioadei comuniste? Care au fost vectorii acestei supravieţuiri, dacă acest lucru s-a întîmplat? Exilul a fost locul de supravieţuire ori, dimpotrivă, vechea elită a biruit în interiorul ţării acţiunea anihilantă a regimului comunist? A fost vorba de o supravieţuire fizică ori de una spirituală, adică de perpetuarea valorilor naţionale autentice şi de îmbogăţirea lor constantă? ■

Paradigma feminină a comunismului românesc

Ana Pauker: Între Passionaria și Elena Ceaușescu

Adrian CIOROIANU

O anecdotă de succes prin Bucureștiul anilor '50 spunea că, în vara lui 1949 sau 1950, Ana Pauker, în calitate de ministru al afacerilor externe al tinerei RPR, organizează în grădina ministerului o recepție în onoarea diplomaților aflați la București. Steaua Anei Pauker era la zenit: în partid, aparent, ea era obiectul unui respect nestirbit, iar pe linie de stat, dincolo de numirea sa în importantul post ministerial (la 5 noiembrie 1947, în locul „tovarășului de drum" Gh. Tătărescu), Ana Pauker devenise, la 16 aprilie 1949, unul dintre cei trei vicepreședinți ai Consiliului de Miniștri în cel de-al patrulea guvern Petru Groza (și de această dată, înlocuind tot un „tovarăș de drum", pe academicianul și fostul ministru Traian Săvulescu)...

În 1945/46

Moscova sub ploaie

Recepția s-a desfășurat fără incidente pînă în momentul în care o rafală de ploaie, deasă, de vară, s-a abătut asupra Capitalei. Cum tovarășa ministru se încăpățîna să rămînă în mijlocul aversei, un secretar i-a înmînat rapid o umbrelă mare, neagră. Pe cît de repede venită, ploaia s-a terminat la fel de repede; în cîteva minute, sub cerul senin, grupurile de diplomați s-au răspîndit din nou pe esplanadă. Numai Ana Pauker, prinsă în vîrtejul unor discuții, a rămas minute în șir cu umbrela deschisă. Cineva i-a atras atenția cu deferență și, spune anecdota, Ana Pauker și-ar fi mascat surprinderea printr-o voită vorbă de spirit: „Dar, tovarăși, la Moscova încă plouă!" Chiar inventat de-ar fi de către inamicii „tovarășei Ana", episodul oferă o descriere perfectă a personajului în discuție. De la revenirea ei în România, în septembrie 1944, și pînă la debarcarea ei, în mai 1952, nimeni nu a simbolizat mai bine, în peisajul politic al noului regim, atașamentul fără limite, aproape organic, față de ortodoxia de extracție moscovită. Din care motiv am putea spune că, de fapt, pînă la moarte, în 1960, nedîndu-i-se ocazia abjurării, Ana Pauker nu și-a mai închis umbrela niciodată...

În momentul revenirii sale în România, Ana Pauker era deja, indubitabil, o legendă vie. Tînăra Ana (Hannah), pe numele său premarital Rabinsohn, întîlnise mișcarea socialistă la 22 de ani și urmase odată cu aceasta evoluția spre revendicarea liniei comuniste, pregătindu-se, totodată, în paralel și fără prea mare tragere de inimă, pentru o carieră medicală (se pare la insistențele tatălui). Activismul ei nativ precum și calitățile sale s-au consumat mult mai serios în planul luptei clandestine, calități ce i-au asigurat repede, în calitate de agent disturbator al regimului, un prim record politic: în urma a trei condamnări succesicve (cîte 10 ani în 1925 și 1936, plus alți 20 de ani în 1928), Ana (devenită Pauker în urma căsătoriei, în 1921, în Elveția, cu Marcel Pauker) contabiliza deja, formal, la vîrsta de 47 de ani, 40 de ani de închisoare, pedepse din care va executa aproape patru ani, adică din 1936 pînă în 1941, cînd devine monedă de schimb între guvernul român și guvernul URSS pentru repatrierea fruntașului politic bucovinean Ion Codreanu. Stagiul ei moscovit, alături de elita lumii comuniste la acea oră, a făcut obiectul, în ultimii

ani, a numeroase studii, dar rămînem încă departe de epuizarea subiectului. Reținem faptul, grăitor prin sine însuși, că Ana Pauker a traversat cu bine — ceea ce nu se poate spune și despre soțul ei — celebra perioadă a marilor procese staliniste și epurarea masivă ce i-a fost corolar — să reamintim, în context, o lucrare recentă, anume cartea dedicată de doi istorici francezi, regretata Annie Kriegel și Stephane Courtois, lui Eugen Fried, reprezentant permanent la Paris al Cominternului, din 1931 pînă la moartea lui, în 1943 *(v., în acest număr, p. 51–52)*. În universul deseori rocambolesc descris aici, numele Anei Pauker apare de cîteva ori, în împrejurări care merită o abordare aparte. O altă fațetă a Anei Pauker a ieșit la lumina istoriei odată cu schimbarea cursului războiului și trecerii la ofensivă a Armatei Roșii. Acesta a fost momentul pentru o bună parte dintre prizonierii români aflați în URSS de a face cunoștiință cu Ana Pauker în ipostaza de agent de persuasiune și organizatoare a ulterior celebrei Divizii "Tudor Vladimirescu".

Nicolae Fuiorea, la acea dată ofițer român prizonier, își amintește trecerea Anei Pauker, alături de col. Captaru și lt. col. Cambrea, în iulie 1943, prin lagărul de la Oranki (sat din partea europeană a URSS, la est de Moscova; *v. și p. 15–16)*, unul dintre principalele puncte de detenție a ofițerilor români prizonieri. În fața protestelor ofițerilor care-și clamau fidelitatea față de Țară și Rege, Ana Pauker a ripostat sec, în spiritul retoricii staliniste: **„Dacă nu veți înțelege semnificația prezentului imperativ istoric, vom trece cu tăvălugul istoriei peste cadavrele voastre!"** (v. broșura memorialistică a lui N. Fuiorea, apărută la Ed. Pan–Arcadia, 1992). Nimeni nu va putea susține vreodată că Ana Pauker nu și-a respectat promisiunea.

Trei „defecte" asumate

Așadar, în septembrie 1944, „tovarășa Ana" revine la București, alături de două transmisioniste sovietice, cu misiunea de a informa cu regularitate Moscova despre evenimentele în curs în România. În interogatoriul ei din iunie 1956, în fața unei comisii de partid care-i cuprindea, printe alții, pe Al. Moghioroș, Constantin Pârvulescu și Ion Vincze — documente de arhivă descoperite de Vl. Tismăneanu și repuse în circuitul istoriografic de colaboratorul nostru Robert Levy *(v. vol. 6 martie 1945, Buc., Ed. Enciclopedică, 1955; de asemenea, v. p. 53–60, în acest număr)* — Ana Pauker spune că ideea trimiterii ei la București imediat după 23 august '44 aparținea lui Gheorghi Dimitrov, secretarul general al Cominternului (din 1935 și pînă la desființarea organismului, în 1943) și unul dintre personajele predilecte ale manipulărilor lui Stalin. Reiese astfel că destinul ulterior al „tovarășei Ana" a fost determinat decisiv de stadiul de anemie cronică de care suferise Partidul Comunist din România în timpul anilor de război. Din cauza faptului că Moscova avea o imagine foarte neclară despre ceea ce se întîmplă într-adevăr la București („de 4–5 ani de zile, n-avem informații din România" — i-ar fi spus Dimitrov), și din cauza faptului că Biroul de conducere al Cominternului nu întrezărea nici un lider marcant capabil să resuscite comunismul românesc, Ana Pauker ar fi fost direcționată de cel numit anterior (cu acordul evident al lui Stalin), să preia, nici mai mult, nici mai puțin, conducerea comuniștilor români. În spovedania ei forțată din timpul anchetelor din 1956, Ana Pauker va spune că ea a respins ideea, propunîndu-l în schimb pe Gheorghiu–Dej, pe care-l cunoștea destul de vag, dar de a cărui popularitate în rîndul comuniștilor aflați în închisori era conștientă. Evident că această versiune era mai mult menită să-i placă lui „Ghiță" și are mai puțin de-a face cu adevărul istoric. Dar, ceea ce este interesant sînt motivele subdiacente pentru care Ana Pauker ar fi refuzat inițial oferta lui Dimitrov. În ciuda lungii ei absențe din România și a legăturilor firave pe care le avusese în tot acest timp cu aripa comunistă din interior, Ana Pauker era conștientă că este posesoarea a trei defecte capitale, atît pentru o societate precum era cea românească, cît și pentru tipul de partid pe care-l reprezenta fracțiunea română a partidului comunist: în replică la propunerea fără echivoc a lui Dimitrov, ea i-ar fi menționat, printre altele, trei impedimente care, teoretic,

Un sărut pe obraz: Ana Pauker (prima din stînga) se amuză de gestul nevinovat al soțului ei, Marcel (fotografie de la mijlocul anilor '20)

ar fi putut s-o împiedice să-și ducă la bun sfîrșit misiunea încredințată: **„sînt femeie, evreică, intelectuală“.**

Într-adevăr, aici Ana Pauker nu se înșela. În primul rînd, într-o societate tradițională precum era la acea oră cea românească, de regulă femeii îi este refuzat orice rol politic, acesta fiind considerat o îndeletnicire ce frizează negarea feminității. În al doilea rînd, era de la sine înțeles că lucrul capătă o notă aparte de gravitate dacă femeia în cauză este și evreică. Pe de altă parte, cele două aripi din interiorul României ale partidului comunist — cea din închisori, relativ puternică, și cea din libertate, ceva mai slabă comparativ cu prima — nu excelau niciuna printr-o remarcabilă componentă intelectuală (Lucrețiu Pătrășcanu fiind, mai curînd, excepția care confirmă regula decît prototipul comunistului român). Așadar, măcar potrivit propriilor declarații de mai tîrziu, Ana Pauker avea meritul, în 1944, de a nu fi uitat cîteva dintre datele esențiale ale țării ei de baștină.

„Richelieu al României“

Nu este nici o îndoială că, odată venită la București și încă savurînd stima unanimă a liderilor de partid proaspăt ieșiți din închisori, Ana Pauker a devenit aproape instantaneu obiectul unui cult *ad hoc*, ea fiind în posesia unui capital de experiență pe care numai un stagiu de aproape un deceniu la Moscova îl putea oferi; la trei luni de la repatriere, în preajma zilei de 13 decembrie (ziua sa de naștere, pentru prima dată după mult timp aniversată în libertate, acasă), mai multe gazete procomuniste au felicitat-o publicînd articolul „Ana Pauker în libertate“, pe care Dolores Ibarruri, celebra Passionaria, îl scrisese în mai 1941, la aflarea veștii că tovarășa sa de idei scăpase din temnițele românești. Pe acest teren, comparația dintre activista română și mult mai cunoscuta militantă spaniolă s-a impus, aproape firesc, la București, mulți văzînd în prima pe așa-numita „Passionaria noastră“. Ana Pauker era însă și în culise la fel de activă precum se arăta la lumina scenei. Tot ea a fost principalul inspirator al liniei politice urmate, în principal al strategiei de colmatare a tuturor forțelor pretins democratice într-un front comun — numit Frontul Național Democrat —, condus în realitate de comuniști, dar care era împins în față pentru calmarea unei populații pentru care termenul „comunist“ era încă dătător de frisoane (a se vedea, bunăoară, semnalarea recentă a unor documente sovietice de arhivă de către Tatiana A. Pokivailova, cercetătoare la Institutul de Studii Balcanice din Moscova). Aceeași sursă ne oferă și informația că, în zilele premergătoare instalării guvernului Groza, Ana Pauker a fost în permanentă legătură cu delegația sovietică ce intra (absolut majoritar) în componența Comisiei Aliate de Control — dovadă prezența ei, alături de Vasile Luca, în sediul Comisiei, în seara zilei de 24 februarie (pentru istoria acestei furtunoase zile de sîmbătă, cele mai complete lămuriri le oferă temeinicul volum, recent reeditat, al prof. Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, Buc., Ed. ALL, 1997). În scurtă vreme, cîteva lucruri au devenit clare pentru eventualii observatori ai evoluțiilor de la vîrful PCdR. În primul rînd, este indubitabil că Ana Pauker se bucura de sprijinul unor personaje de mare calibru de la Kremlin, Stalin și Beria numărîndu-se printre aceștia. Apoi, a început să se contureze ceea ce în următorii ani se va numi „echipa“ Anei Pauker, în frunte cu Vasile Luca; acesta se va reîntoarce în România, în octombrie 1944 și-și va datora viitoarea ascensiune politică aproape în exclusivitate Anei Pauker (alături de care, dealtfel, va și cădea în dizgrație). Pe fondul acestor regrupări de forțe în jurul centrului pe care îl reprezenta Ana Pauker, a luat naștere puternica antipatie care-i va opune unul altuia, în perioada următoare, pe Gheorghiu–Dej și Vasile Luca, adversari ireductibili în cursa pentru impunerea unor poli de putere în partid. Cunoscînd astăzi deznodămîntul acestei întreceri acerbe, putem bănui că „tovarășul Ghiță“ nu a uitat (și nu a iertat) niciodată propunerea pe care V. Luca a făcut-o, după Conferința Națională a PCR din oct. 1945, ca Gheorghiu–Dej să fie șef al partidului oarecum numit de fațadă, pentru că în realitate eminența cenușie a strategiei de partid să rămînă Ana Pauker. Dej, cu inteligența-i politică pe care nimeni nu i-o poate nega, a intuit foarte exact dezechilibrul pe care o astfel de stratagemă l-ar creea între cele două aripi tradiționale ale partidului: cei din interior și echipa venită de la Moscova. În consecință, Gheorghiu–Dej își va apropia un personaj ce se va arăta determinant în confruntarea finală, anume pe foarte discutabilul și neelucidatul încă pînă azi Emil

Ana Pauker, ministru de externe al României (1948)

Bodnăraș, cel care controla, la acea oră, structurile serviciilor secrete de uz intern al partidului. Robert Levy propune, legat de aceste pertractări comunisto–bizantine (cum ar spune Vl. Tismăneanu), o ipoteză foarte interesantă: cel puțin în perioada impunerii guvernului Groza a existat (avînd binecuvîntarea generalului Ivan Susaikov, locțiitor al președintelui Comisiei Aliate de Control la București) o neoficializată alianță între Ana Pauker și Lucrețiu Pătrășcanu împotriva lui Dej, o alianță repede ruptă apoi din cauza incompatibilității manifeste a celor doi.

Dacă este cert că adversarul cel mai încăpățînat al Anei Pauker a fost Gheorghiu–Dej, la fel de cert este că destinul acesteia s-a jucat, în cele din urmă, la Kremlin. Primul pas a fost privarea Anei Pauker de grațiile lui Susaikov și ale lui Vîșinki, vicecomisarul sovietic pentru afaceri externe, fără de ale cărui vizite la București analiza primilor ani postbelici din România nu se poate face. Prilejul a fost remanierea de fațadă a guvernului Groza, în ianuarie 1946, și Gheorghiu–Dej va povesti, în ședința de Birou Politic din 29 noiembrie 1961, cum a reușit să demaște în fața sovieticilor intrigile Anei Pauker. Al doilea pas, cel hotărîtor, a fost convingerea lui Stalin că Ana Pauker este o carte perdantă. Nu a fost ușor, dar Dej a reușit și acest lucru, în timpul vizitei pe care el o face (împreună cu Ana Pauker!), în ianuarie 1947, la Moscova. În anii următori, războiul de uzură dus la București împotriva Anei Pauker se va duce pe fondul psihozei antisemite a lui Stalin, cu ecouri în toată Europa de Est (o analiză comparativă, strict necesară, face Florin Constantiniu, în recenta și strălucita sa sinteză, *O istorie sinceră a poporului român,* Buc., Ed. Univers Enciclopedic, 1997, p. 480–483; *v., de asemenea, în acest număr, p. 42–44).* În urma Plenarei CC al PMR din 26–27 mai 1952, în contextul mai larg al „gravelor abateri" sesizate în activitatea lui Vasile Luca și Teohari Georgescu, Ana Pauker pierde funcțiile pe care le avea în secretariatul CC și în Biroul Politic *(v. „Dosarele Istoriei", nr. 3/1997, p. 25).* În februarie anul următor, Ana Pauker este arestată și numai moartea, peste cîteva săptămîni, a lui Stalin o salvează de un deznodămînt previzibil al întregii afaceri. Pe un post incomparabil cu gloria ei trecută, de angajat extern al Editurii Politice, Ana Pauker își va consuma izolarea, remușcările și amintirile, stingîndu-se, în anonimat, în iunie 1960.

Excepționalism și masonerie

După această sumară trecere în revistă a carierei sale, consider necesar să insist asupra a două aspecte care, în opinia mea, au viciat, în ultimii ani, discursul de nuanță istorică asupra Anei Pauker și care amenință să diluieze adevărul istoric — atît cît este — cu o doză de fantazare neavenită. S-a vorbit, în primul rînd, despre faptul că trimiterea grăbită, de către Moscova, a Anei Pauker la București ar fi un element atipic pentru maniera sovieticilor de a regla conturile în țările pe care le aveau în vedere în scopul alcătuirii propriei centuri de sateliți, și că această trimitere însăși s-ar datora unor motive obscure de ordin subiectiv. Această interpretare își are inițial originea, din ceea ce cunoaștem pînă astăzi, tot în mediul comunist autohton. La un moment dat, înainte de arestarea lor, L. Pătrășcanu i-ar fi mărturisit prietenului său, Bellu Zilber, impresia sa potrivit căreia Ana Pauker ar fi doar intermediarul prin care Dimitri Manuilski (membru al CC al PCUS și unul dintre cei mai talentați intriganți de la curtea lui Stalin) ar fi încercat o posibilă alipire a României la Ucraina, alipire care ar fi urmat să reprezinte un succes personal al lui Manuilski în ochii lui Stalin (Robert Levy, *art. cit.*). Paradoxal, o interpretare asemănătoare va fi reluată ulterior de dușmanul declarat al lui Pătrășcanu, nimeni altul decît Gheorghiu–Dej. La ședința Biroului Politic al CC al PMR, din 29 noiembrie 1961, Dej, rememorînd aventurile convietuirii politice cu Ana Pauker și fidelii acesteia, povestea: „Mai tîrziu, mi-am dat seama ce legături erau între ei cu Manuilski. Ana îi spunea: Manu" (document publicat recent în „Sfera Politicii"). Dintr-o astfel de interpretare, singura care are de cîștigat este, eventual, aura de legendă creată în jurul Anei Pauker, pentru că realitatea este alta, chiar dacă acceptăm și relațiile privilegiate dintre Ana Pauker și amintitul Manuilski. Din punctul nostru de vedere, nu este nimic excepțional în această repatriere a „tovarășei Ana". O sumară analiză comparativă care să țină seama de ceea ce s-a întîmplat în țările limitrofe — capitol de care istoriografia noastră are nevoie — ne arată că Ana Pauker este doar unul dintre personajele de la „centru" pe care Moscova le va trimite în țările în curs de satelizare. În Bulgaria, vine însuși Gheorghi Dimitrov, legenda vie a Cominternu-

Împreună cu Tania, fiica ei (1945)

lui, care va deveni, în ultimii săi ani de viață (1946–1949), președinte al Consiliului de Miniștri al Bulgariei comunizate. În Ungaria, vine de la Moscova, în 1945, Mátyás Rákósi, cel care va fi prim–secretar al partidului comunist ungar pînă în 1956; adversar ireductibil al lui Imre Nagy, Rakosi va fugi, imediat după aprinderea scînteii din 1956, la Moscova, unde va și muri la începutul anilor '70. Tot de la Moscova vine, în Polonia, Boleslaw Bierut, ulterior președinte al republicii poloneze (din 1945) și lider al partidului comunist de aici (din 1948 și pînă la curioasa sa moarte, din 1956, survenită la Moscova). În Cehoslovacia, Moscova îl readuce pe Clement Gottwald, conducător, în perioada interbelică, al semnificativului partid comunist cehoslovac (incomparabil, din acest punct de vedere, cu cel din România), viitor artizan al loviturii de stat comuniste de la Praga, din 1948. În fine, să nu-l uităm nici pe Walter Ulbricht, cofondator, în 1920, al partidului comunist german și viitor președinte al Germaniei răsăritene, pînă la decesul survenit în 1973. Se vede, așadar, că Ana Pauker, departe de a fi un caz excepțional, nu este decît o parte a unui grup relativ compact de lideri cominterniști pe care Stalin îi va dispersa în zona sa de interes imediat după război, o stea dintr-o constelație mult mai amplă ce gravita în jurul astrului de la Kremlin. Se observă, fie chiar și din această prezentare sumară, că **Ana Pauker reprezintă un caz excepțional în sens negativ,** ea fiind singurul trimis al Moscovei într-o țară satelizată care, de fapt, nu reușește să preia puterea totală în partidul vasal, ei opunîndu-i-se cu succes Gheorghiu–Dej, la rîndu-i singurul lider al Europei de Est care nu petrecuse anii războiului la Moscova.

A doua pistă falsă o constituie aducerea în discuție a legăturilor care

În 1945/46

ar fi existat între Ana Pauker și mișcarea masonică. Oricît de tentantă ar fi această apropiere (și, în presa românească de după 1990, s-au comis cîteva încercări), credem că este vorba de complicare inutilă a fondului problemei. La rigoare, cu un anumit grad de probabilitate, aducerea în discuție a masoneriei funcționează în cazul unor intelectuali români cărora acomodarea cu noul regim le-a ieșit foarte bine — primele exemple care ne vin în minte fiind M. Sadoveanu, N. D. Cocea sau Victor Eftimiu. În cazul Anei Pauker, credem că este vorba de o forțare tezistă a unui singur detaliu cert: în anii '30, în registrele Lojii Marelui Orient al României apare și numele unui oarecare Alfred Pauker, avocat de profesie, care era, printre altele, văr primar al lui Marcel Pauker (v. Horia Nestorescu–Bălcești, *Ordinul Masonic Român,* Buc., Ed. Șansa, 1993). În afara acestui detaliu biografic de ordin secundar, nici o altă legătură nu se poate face între Ana Pauker și masoneria română.

Instrumentul fricii

Una din ipotezele noastre de lucru este că, în analiza procesului de comunizare pe care-l va suporta, în etape succesive, societatea românească, nu putem pierde din vedere paralizia care a cuprins elita politică românească tradițională după 1944. Nu urmărim, evident, o inculpare, astăzi, a acestui comportament născut, în opinia noastră, dintr-un ușor sesizabil „complex al învinsului" de care sufereau mulți lideri ai partidelor noastre politice. Dar este surprinzător să vedem — în recent publicatele memorii ale fruntașului țărănist Ion Hudiță, de exemplu — că personalități de marcă ale politicii noastre interbelice (Nicolae Lupu sau Ion Mihalache sînt doar două dintre acestea) erau fermi convinși, încă la începutul anului 1944, că, odată cu războiul, vremea vieții politice bazate pe partide a trecut și că viitorul ar aparține regimurilor autoritare. Acest fond a favorizat, în vara lui '44, o percepție supraevaluativă a comuniștilor români; principalul beneficiar pare să fie chiar Ana Pauker, sursă a unui sentiment pregnant de teamă aproape admirativă, după cum vom vedea.

La 11 august 1945, întorcîndu-se spre casă, Miron Radu Paraschivescu observă pe un zid (și va nota apoi în jurnal) un afiș–portret al Anei Pauker în care cineva împlîntase cu sete lama unui briceag. Minoră răzbunare (față de cea promisă, să spunem, de grupul de rezistență din munți, numit "Haiducii lui Avram Iancu", care trimitea Anei Pauker, tot în august '45, mesaje cu promisiunea: „Te vom jupui în piață" — v. studiul lui Octavian Roske, din vol. *6 martie 1945*), răzbunare motivată însă de un fapt notabil: majoritatea românilor, de la cetățeanul ordinar pînă la rege, nu aveau nici o îndoială că Ana Pauker este adevăratul lider al comuniștilor români. Pentru o încercare de reconstituire a imaginii din epocă a „tovarășei Ana", iată cîteva puncte de reper. În după amiaza zilei de 7 martie 1945, deci în prima zi

de după instalarea regimului Groza, regele Mihai îi mărturisea reprezentantului politic al SUA în România, Burton Berry, că, indiferent de promisiunile solemne date de Gh. Tătărescu și Petru Groza (în sensul că noul guvern nu va trece la persecuții politice), „nu știu dacă Ana Pauker va aproba sau nu promisiunile lor" (I. Chiper, Fl. Constantiniu, A. Pop, *Sovietizarea României*, Buc., 1993), mărturie ce echivalează cu o recunoaștere implicită de către rege a primatului Anei Pauker în cadrul noului regim și a temerii sale că acesta și-ar putea dori răzbunarea pentru condamnările suferite înainte de război. Nu numai regele vedea astfel poziția temutului personaj: generalul Sănătescu, prim-ministru din 23 august 1944 (și pînă la care legenda inteligenței de excepție a femeii-comisar ajunsese încă înainte de a o cunoaște), vedea în Ana Pauker „sufletul" partidului comunist de la noi, iar Constantin Rădulescu-Motru, în martie 1947, după o înșiruire de miniștri comuniști, nota: „și patroana tuturor, Ana Pauker". Spectator de la marginea cîmpului politic, puțin angajat, Miron Radu Paraschivescu credea că „Ana Pauker, dacă voia să fie Richelieu al României, putea să fie. Ce a împiedicat-o să (...) conducă din umbră politica României?, (...) ce demon a mînat-o să se afișeze, la propriu și la figurat?". În fine, istoria orală ne oferă azi ecouri ale acestei temeri inspirate de apriga femeie cu părul argintiu, ce vorbea românește fără accent evreiesc, dar și fără intonație și ușor răstit. În anii din urmă, Raul Bălteanu, prin 1950–1952 unul dintre frizerii CC al PMR, povestește cum prin breasla frizerilor, ca și prin straturi largi ale populației, circula legenda că „tovarășa Ana", din cauza supliciilor la care o supusese odată Siguranța, nu mai are nici urechi și nici sîni — suplicii care, întrucîtva, motivau duritatea de acum a personajului. Mare a fost surpriza tînărului frizer cînd, exersîndu-și pentru prima dată măiestria asupra primei tovarășe a țării, a constatat că adevărul este cu mult mai banal, nici una din aceste legendare mutilări nefiind conformă cu realitatea (deși o doză de adevăr exista la mijloc, Ana Pauker fiind operată, în 1950, de un cancer mamar).

„Efectul" Ana Pauker

Într-un studiu despre „destructurarea sexului feminin" în România comunistă (vol. *Miturile comunismului românesc*, Buc., EUB, 1995), Zoe Petre vedea în Ana Pauker „o expresie hiperbolică aproape a acestei feminități deturnate de (...) revoluție", posesoare a unei „neliniștitoare și tainice aure de femelă devoratoare", imagine ce cadra perfect cu modelul feminin pe care propaganda stalinistă și politică de egalizare a sexelor plecate de la Moscova le ofereau.

Un studiu interdisciplinar ce ar alătura psihologia istoriei ar putea demonstra că, de fapt, Ana Pauker își transcede, prin negație aproape, condiția ei feminină. Celibatul, stilul autoritar și masculinizarea comportamentală, toate par a fi ilustrări mecanice ale celebrului articol din nu mai puțin celebra Constituție stalinistă din 1936, care statua deplina egalitate a sexelor din Uniunea Sovietică.

Din acest punct de vedere, Ana Pauker este pentru România un prototip care s-a dovedit, în deceniile următoare, de succes. Personajul în discuție este, oricum, posesorul unui record pentru lumea comunistă: nu fără o undă de admirație, sovietologii occidentali sînt de acord că funcțiile deținute de Ana Pauker în anii săi de glorie reprezintă „cea mai înaltă poziție atinsă de vreo femeie în blocul sovietic *(the highest position attained by any woman in the Soviet bloc)*". Studiul citat mai sus vorbește despre perenitatea modelului: după „tovarășa Ana", istoria comunismului românesc le-a mai cunoscut și pe „tovarășa Liuba", „tovarășa Ghizela", „tovarășa Constanța" ș.a.m.d.

Dincolo de discursul propagandistic al egalității, este de văzut dacă modelul, odată impus, a supraviețuit, ca strategie a politicii de cadre, primei ei întruchipări care a fost Ana Pauker. Redau, în tabelul de mai jos, o statistică privitoare la ponderea elementului feminin în structurile reprezentative de tip parlamentar ale țărilor comuniste la nivelul anului 1959, deci după dispariția Anei Pauker din peisajul politic românesc.

Se observă cu ușurință că, printre țările comuniste, Republica Populară Română deținea o poziție de mijloc în privința promovării politice a femeii, sub cea a Ungariei și Cehoslovaciei, dar incomparabil mai bună decît cea din mult mai conservatoarea Polonie.

Situația de ansamblu este însă edificatoare pentru falsitatea retoricii egalitariste de care uza întregul bloc comunist.

Țara-satelit	Nr. membri parlament	Nr. femei	%
Bulgaria	254	41	16,14
Cehoslovacia	368	61	16,57
Polonia	459	19	4,13
România	437	71	16,24
Ungaria	338	61	18,04

Sursa: Monitorul „East Europe", editat de Comitetul „Free Europe", din New York, vol. 8, nr. 12, decembrie 1959, p. 12

În 1948

Interesant este însă de urmărit, în România, ecoul peste decenii al „efectului Ana Pauker". Feminismul politic s-a reîncarnat, în anii '70, într-un alt personaj ce se revendica de la militantismul revoluționar — Elena Ceaușescu. Ea însăși femeie, nici măcar evreică, soția primului președinte (autoproclamat) al României va moșteni întregul capital de antipatie pe care-l lăsase Ana Pauker, întrecîndu-și, din acest punct de vedere, pînă și soțul în care opinia publică a văzut deseori, și vede încă și azi, mai mult o victimă decît un inspirator.

Sub pana lui Mircea Eliade

Drama — și trama — Anei Pauker nu s-a jucat numai în cîmpul politicii; paradoxal sau nu, figura sa s-a păstrat la fel de vie și într-un domeniu cu care ea nu a avut nici o legătură: în literatura română. Nu ne referim aici, bineînțeles, la zecile de poezii și nici la literatura hagiografică avînd-o ca eroină de care presa vremii este plină *(v.p. 60–63)*, producții care și-au avut epoca lor de glorie pînă la începutul anilor '50, pentru ca apoi să fie oculate în cea mai pură tradiție orweliană. Paradoxal, pentru că în istoria literaturii române, profitînd de apetența românilor pentru producțiile literare cu cheie, în care inițiații puteau întrezări diverse personaje politice, numele Anei Pauker va rămîne veșnic legat de cel al lui... Mircea Eliade. Cititorii nuvelei „Pe strada Mântuleasa" nu au nici o greutate în a sesiza imediat transcripția literară a Anei Pauker, în primul rînd datorită descrierii fizice: „Era mai aprigă, parcă, decît o judecase el după fotografiile din ziar. Arăta a femeie de vreo 50 de ani, mare, mătăhăloasă, cu obrazul lătăreț, tăiat în zbîrcituri adînci, cu gura enormă, cu grumazul scurt și gros, iar părul cenușiu îl purta tăiat scurt, aproape băiețește. Fuma necontenit". Dar partea cea mai interesantă pentru ceea ce ne interesează — imaginea pe care Ana Pauker a lăsat-o moștenire posterității, și mai ales temerea pe care o insufla, de care am vorbit mai sus — este dialogul pe care Eliade, pentru înlăturarea oricărui echivoc, îl inventează în scopul creionării definitive a „femeii–comisar": *„Mă cunoști?, întrebă ea. — Cum să nu vă cunosc? (...) Dumneavoastră sînteți doamna Anca Vogel... — Tovarășa ministru, îl întrerupse femeia. — Temuta Anca Vogel (...) Așa vă spune lumea: temuta luptătoare... — Știu, făcu femeia și ridică din umeri. Dar de ce le-o fi frică oamenilor de mine, n-am aflat încă. Eu sînt pîinea lui Dumnezeu. Nu sînt rea decît cu ai mei, și nu întotdeauna...".*

Scrierea lui M. Eliade — parte din ciclul său de nuvele fantastice — are în sine o poveste interesantă: începută în august 1955 (deci la cîțiva ani de la mazilirea personajului real, o decădere în rang ce apare, sugerată, și în ficțiune, decădere care se datorează, printre altele, legăturii dintre Anca Vogel și un alt personaj cu cheie, numit Vasile Economu...), nuvela va fi terminată de autor 12 ani mai tîrziu, la Chicago, la șapte ani deci de la moartea Anei Pauker. Dialogul pe care l-am redat mai sus, dintre eroul nuvelei și Anca Vogel, este, chiar dacă fictiv, izbitor prin verosimilitatea lui. Nu cunoaștem mobilul impulsului lui Eliade de a face din Ana Pauker un personaj literar. Regretabil este însă altceva: dacă este într-adevăr real ceea ce spune I. M. Pacepa, că Ana Pauker ar fi lăsat în urma sa cîteva caiete de memorii *(v. opinia contrară a familiei ei, p. 48)* pe care, temător, Ceaușescu le-ar fi distrus efectiv, atunci probabil că nu vom ști niciodată dacă Ana Pauker a înțeles de ce se temeau atît de mult oamenii de ea. Sau dacă măcar și-a pus vreodată această problemă. ■

La Soci, în iunie 1950, înainte de a fi supusă operației de cancer mamar

1941, Moscova: Ana Pauker îi scrie lui Stalin

„ÎNVĂȚĂTURA ȘI VIAȚA DVS. NE SERVESC CA O STEA CĂLĂUZITOARE“

„Scumpe tovarășe Stalin,

Eliberată de guvernul sovietic și de cîrmaciul său, conducătorul oamenilor muncii din lumea întreagă, am sosit în Moscova roșie, inima și creierul proletariatului mondial. Mă adresez dvs., scumpe și profund stimate tovarășe Stalin, cu cuvinte de mulțumire, devotament și dragoste, în numele tuturor deținuților politici din România.

Scumpe tovarășe Stalin! În munca noastră și în lupta noastră pentru a deveni adevărați bolșevici, învățătura dvs. și viața dvs. ne servesc ca o stea călăuzitoare. Geniala politică, internă și externă, dusă de partidul bolșevic sub conducerea dvs. deschide tot mai mult ochii și inima celor mai largi mase ale popoarelor ce suferă din nefericita și scumpă mie România. Nu numai muncitorii și țărănimea săracă, dar și straturi tot mai largi ale populației își îndreaptă privirea spre lumina și căldura răspîndite cu dărnicie de dvs. Cu ce bucurie și mîndrie auzeam noi în închisoare cum oamenii, pînă mai ieri departe de noi, spuneau: «Numai URSS și Stalin al vostru duc o politică justă, numai ei pot pune capăt războiului, pot să ne elibereze de sub jugul Germaniei și al suferințelor care le îndurăm, nu ne rămîne decît revoluția comunistă pentru salvarea noastră».

Eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord de către glorioasa Armată Roșie a fost primită de poporul român cu o imensă bucurie, ca început al propriei eliberări de sub asuprirea boierilor români. Popoarele Transilvaniei, dezmembrate de burgheziile ungară și română, privesc cu speranță tăinuită spre marea țară a socialismului. Spre URSS, acest reazem de nădejde al popoarelor asuprite, își îndreaptă privirile masele muncitoare din România care suferă de exploatarea sălbatică și de teroarea guvernului Antonescu și ale ocupantului german, ele doresc cu înflăcărare prietenia cu URSS, unde, sub conducerea dvs. genială, două sute de milioane de oameni ai muncii, înfăptuind comunismul, înfăptuiesc ceea ce Marx a numit a numit începutul istoriei omenirii.

Permiteți-mi, scumpe tovarășe Stalin, să vă exprim recunoștința mea nemărginită pentru eliberarea mea și pentru acea căldură și acea cinste ce mi-au fost arătate la sosirea mea în fericita Țară a Sovietelor. Vă mulțumesc de asemenea pentru grija părintească cu care au fost înconjurați copiii mei în Patria gigantică și minunată a copiilor fericiți din ziua de azi și încă și mai fericiți în viitor.

Scumpe tovarășe Stalin, datorită grijii neobosite a MOPR și a oamenilor muncii din lumea întreagă, viața mea a fost salvată, sănătatea mea păstrată, iar forțele mele aparțin, ca și pînă la arestarea mea, marelui eliberator al mișcării proletariatului internațional, dvs., tovarășe Stalin.

Vă promit ca, încă și mai mult decît pînă acum, să-mi dedic toate forțele și toată viața slujirii celor ce muncesc și să port cu cinste numele de membru al partidului comunist mondial, făurit de Lenin și de dvs. în lupta fără preget de mai mulți ani cu dușmanii clasei muncitoare.

Cu un salut tovărășesc,
A. Pauker“.

(Din vol. *Cominternul și al doilea război mondial*, Moscova, 1995, vol.I) ■

Ana Pauker îl critică „tovărășește" pe Gheorghe Gheorghiu-Dej

Cursa pentru putere

După cum se știe, cu tot trecutul ei de veche cominternistă și de admiratoare fără margini a lui Stalin și a politicii promovate de acesta, Ana Pauker, atunci cînd s-a pus problema desemnării secretarului general al PCR, a pierdut cursa pentru putere în favoarea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, reprezentantul așazisei aripi naționale (de fapt, din interiorul țării) a partidului. Rațiunile de căpătîi ale deciziei liderului de la Kremlin pot fi surprinse în cele spuse de Stalin lui Molotov (acesta fiind un sprijinitor al Anei Pauker; de notat că și soția, evreică de origine, a mai-marelui diplomației sovietice s-a aflat în relații de apropiată prietenie cu Ana Pauker): „(...) Ana e o tovarășă bună, de încredere, dar, vezi tu, ea este evreică și de origine burgheză, iar partidul din România are nevoie de un conducător din rîndurile clasei muncitoare, un adevărat român".

În cele ce urmează, reproducem cîteva pasaje semnificative din „Stenograma ședinței Secretariatului CC al PCR, din 24 octombrie 1945", document redactat, cum se vede, după încheierea Conferinței Naționale a PCR și la care Gheorghiu-Dej a fost desemnat, în mod oficial, ca secretar general. Reiese destul de limpede că Vasile Luca, de asemenea companion cominternist, s-a străduit să obțină pentru Ana Pauker o poziție de accentuată greutate în această instanță de conducere a partidului. Subtitlurile cu care editäm documentul ne aparțin. (Mircea SUCIU)

Gheorghiu-Dej (desen din „Scînteia", august 1946)

„Propuneri pentru împărțirea muncii"

„**Tov. Ana Pauker:** Propune să se treacă la împărțirea muncii și tov. Gheorghiu să fie însărcinat cu elaborarea planului de pregătire a alegerilor.

Tov. Gheorghiu-Dej: Este de acord. Și-a organizat munca la minister, ca să fie totul concentrat și s-o poată rezolva în 2 ore. Restul timpului rămîne *(pentru, n.n.)* partid.

Tov. Ana Pauker și tov. Vasile Luca: Sînt de părere că *(Gheorghiu-Dej, n.n.)* fiind reprezentantul partidului și conducătorul grupei de miniștri, și avînd în vedere și importanța ministerului, trebuie să dea mai mult timp pentru această muncă.

Tov. Vasile Luca: Face propuneri pentru împărțirea muncii. Munca tov. Gheorghiu-Dej de conducător al grupului de miniștri cere o preocupare serioasă. În ministere nu este suficientă ordine. În guvern nu se simte o conducere unitară. Propune ca public să fie tov. Gheorghiu-Dej secretar politic, dar în practică tov. Ana.

Tov. Ana: Arată că e problema răspunderii individuale. Susține că tov. Gheorghiu-Dej să fie și practic și nominal secretar politic.

Tov. Vasile Luca: Crede că nici din punct de vedere tactic nu e just. Tov. Ana e recunoscută conducătoare și în țară și de către foruri internaționale.

Această schimbare ar putea fi folosită de dușmani.

Tov Ana: Cere să nu se mai discute această hotărîre, pe care au luat-o înainte.

Tov. Gheorghiu–Dej: Pune problema rezolvării în colectiv a problemelor.

Tov. Vasile Luca: Este de părere că secretarul general al partidului nu poate fi și în guvern. Nici nu se poate diminua autoritatea tov. Ana, dîndu-i rolul de ajutor.

Tov. Ana: Arată că hotărîrea de a face schimbarea a fost luată de cîteva luni în urmă. S-a socotit că e o soluție bună, că în măsura în care depinde de noi să nu dăm vrăjmașilor noștri nici un argument și să mărim avantajele noastre. Ce spuneau vrăjmașii? E evreică, e omul Moscovei. Acum luăm aceasta din mîna dușmanilor. Ce vor spune ei? Moscova nu e mulțumită de munca ei și a retras-o. Și vor spune despre tov. Gheorghiu–Dej că e omul Moscovei. Dar în fața maselor, noi cu ce venim? Am pus în capul partidului un român, un om care a suferit, a ieșit cu capul sus — un muncitor ridicat, care s-a dovedit că e la locul lui în guvern, care s-a dovedit în partid un om capabil.

Al doilea, în partid să vedem Secretariatul ca forul conducător colectiv — Secretariatul e un tot unic. Scoțînd (ceea ce ne este nouă în avantaj) în evidență că partidul nostru e Partidul Comunist Român, că în capul lui stă un român inteligent, bărbat capabil (asta pentru afară) — înăuntrul partidului avem noi tot interesul ca tov. Gheorghiu–Dej, cu inteligența sa, cu capacitatea sa și slăbiciunile pe care le are, să ia asupra lui munca politică efectivă, și în munca colectivă să îndrepte o parte din slăbiciuni, ca să poată deveni realmente elementul prim în partidul nostru. Are calități: prinde lucrurile, înțelege, e capabil să sesizeze și să studieze, e devotat, cum trebuie să fie un bolșevic, și principial. Aceste calități fac din el omul în stare să fie conducătorul partidului nostru. Ce lipsuri are? Nu e destul de ordonat. La tov. Gheorghiu–Dej se întîmplă uneori ca atunci cînd e împătimit de un lucru e greu să discuți liniștit. E o greutate de a-l face să se sustragă de la un punct de vedere pe care îl are. Își apără punctul de vedere cu toate argumentele, ceea ce e bine, dar îi este greu să renunțe la un punct de vedere pe care îl are și pe care-l schimbă în urma discuției. Cînd am făcut telegrama către tov. Stalin, tov. Gheorghiu–Dej a spus: «scoateți partea cu muncitorimea». Foarte just a văzut că sîntem pe cale să facem o abatere de la o situație în care am fost puși de partid, care apără interese naționale. Cu tot punctul de vedere just, cînd a fost cazul Pătrășcanu — pentru că el just vede că Pătrășcanu e un corp străin în partidul nostru (noi totuși trebuie să fim cu băgare de seamă) — lui îi este greu acest lucru. Greșeala noastră cu Pătrășcanu e că e primul căruia i s-a făcut critică negativă. Apoi, cînd a vorbit tov. Gheorghiu–Dej greșit a fost pusă și nu era cazul de a pune chestiunea originii lui. Între slăbiciunile tov. Gheorghiu–Dej socotesc că, deși tov. Gheorghiu–Dej are posibilitatea de a vedea larg lucrurile, dezbărate de resentiment sau prejudecăți, nu întotdeauna e în stare a se dezbăra de ele, pentru a fi consecvent. Cred că tov. Gheorghiu are larga facultate de a convinge pe cineva cînd crede că ceva e bine. Dar același tov. Gheorghiu–Dej nu se deosebește uneori cu lucrul acesta, ceea ce numim spirit de comandă. Unui secretar general al partidului îi trebuie un anumit calm și cîntărirea lucrurilor. Slăbiciunile arătate ale tov. Gheorghiu–Dej se vor îndrepta în munca colectivă.

Este și o chestiune de perspectivă. El trebuie să fie în primul loc de conducere. Sîntem în momentul cînd partidul își caută omul potrivit pentru conducere. Munca va arăta dacă corespunde. Cu toată obiectivitatea, cred că în ce mă privește sînt un capital pentru Partid, care nu trebuie nici dat peste bord, nici neglijat, ci pus să lucreze la loc potrivit. Cred că tov. Gheorghiu–Dej să fie secretar general, cu rol de secretar politic. Să vedem totuși că *(de fapt, dacă — n.n.)* nu va avea timp să facă această muncă.

Tov. Vasile Luca: Voi face propuneri concrete. Tov. Gheorghiu–Dej să fie secretar general, tov. Ana să ia conducerea miniștrilor din guvern. Practic, s-a dovedit că un ministru ocupat cu ministerul lui nu are timp să se ocupe de altele. Tov. Ana să ia serios în mînă activitatea guvernului. Ea ar putea s-o ia din toate punctele de vedere. E o muncă uriașă, pe care noi am neglijat-o. Sarcina de secretar politic este legată de conducerea activității guvernamentale, prilej de conlucrare". ■

Ana și Ghiță, două săbii într-o singură teacă...

Stalin și antisemitismul

Căderea Anei Pauker

Florin CONSTANTINIU

A fost Stalin antisemit? În cartea sa *Stalin. Viața privată* (apărută, recent, și în traducere românească), Lilly Marcou formulează această întrebare și încearcă să-i răspundă într-un paragraf intitulat «Chestiunea antisemită». Cercetătoarea franceză adună mărturii și examinează fapte *pro* și *contra* pentru a desprinde o concluzie. Probabil că una dintre cele mai aproape de adevăr explicații este cea oferită de cineva „care l-a cunoscut îndeaproape" pe Stalin (și care a dorit să-și păstreze anonimatul): „Stalin nu era un antisemit convins, așa cum se încearcă a fi prezentat astăzi. Începutul campaniei lui împotriva evreilor a coincis cu perioada în care se identifica din ce în ce mai mult cu un lider național, care devenea conștient de întreaga moștenire a bătrînei Rusii, inclusiv antisemitismul".

În vara lui 1952

Pauker înainte de Pauker

Pentru a înțelege atitudinea lui Stalin față de evrei este necesar să se ia în considerație doi factori: unul, istoric, altul, personal.

Rusia a fost o țară unde antisemitismul s-a manifestat violent, pogromurile organizate de „Sutele Negre" cunoscînd o tristă faimă. (De amintit că la originea *Tsahal*-ului, extraordinara armată israeliană, se află un grup de autoapărare creat, în 1903, de David Gryn, în urma unui pogrom petrecut la Chișinău, aflat atunci sub ocupație țaristă).

Mediul în care s-a format Stalin era, așadar, impregnat de antisemitism, și acest curent s-a menținut de-a lungul întregii perioade comuniste (în timpul crizei cehoslovace din 1968, Leonid Brejnev a refuzat să discute cu Frantisek Kriegel, președintele Frontului Național din Cehoslovacia pentru că era... „jidan"!).

Al doilea factor, acesta de ordin personal, este marele număr de evrei aflați în conducerea Partidului Comunist (bolșevic), cu care Stalin s-a confruntat în lupta pentru succesiunea lui Lenin, începînd cu Trotki (Leiba Bronstein).

Aceasta nu l-a împiedicat pe Stalin să-l numească șef al gărzii sale personale pe K. V. Pauker (nici o legătură de rudenie între el și Ana Pauker!) , un fost bărbier al Teatrului de operetă din Budapesta, ajuns prizonier în Rusia (luptase în armata austro-ungară în primul război mondial) și devenit bolșevic. Potrivit defectorului sovietic Alexandr Orlov, relațiile dintre Stalin și șeful *bodyguarzilor* săi au fost — pînă la execuția lui Pauker ca... spion german (cum s-ar fi putut altfel?) — foarte cordiale. Pauker știuse să se facă agreat de Stalin prin glume obscene și bancuri antisemite, prin grija de a-i confecționa lui Stalin cizme care să-l arate mai înalt (Buharin spunea că suferința lui Stalin pentru că e mic de statură și are fruntea îngustă era singura sa trăsătură umană). Încrederea lui Stalin în Pauker era atît de mare, încît bănuitorul dictator, care se rădea foarte greu, din cauza cicatricelor rămase pe obraz de la variolă, i-a permis lui Pauker să-și plimbe lama briciului pe gîtul său...

Același Orlov povestește că la banchetul dat cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la creearea *Ceka* (securitatea sovietică), Pauker a reușit o adevărată performanță, imitîndu-l pe Zinoviev

(și el evreu) cînd fusese dus la execuție (el căzuse la picioarele unui gardian și, îmbrățișîndu-i cizmele, ceruse să fie chemat „tovarășul Stalin"). Stalin s-a amuzat copios și, cînd Pauker a adăugat de la el: „Ascută Israel, Dumnezeul nostru este singurul Dumnezeu!", Stalin, sufocat de rîs, i-a cerut să pună capăt bufonadei.

Interlocutorul d-nei Lilly Marcou, citat mai sus, are dreptate cînd afirmă că Stalin a preluat și antisemitismul cînd și-a asumat „întreaga moștenire a bătrînei Rusii". „Marea teroare" din anii 1936–1938 a făcut multe victime în rîndul comuniștilor evrei, prezenți, mai ales, în rîndurile „opoziției de stînga", condusă de Trokți. După epurările sîngeroase din acei ani, doar doi evrei au rămas în funcții importante: L. M. Kaganovici, membru al Biroului Politic, și L. Z. Mehlis, șeful Direcției Politice a Armatei Roșii, apoi comisar al poporului pentru Controlul de Stat (în Comintern activa, cu un rol important, S. A. Lozovski).

Atacul Germaniei naziste, la 22 iunie 1941, l-a adus pe Stalin în aceeași tabără cu evreii, și abilul georgian a creat Comitetul antifascist evreu din URSS, condus de marele actor Salomon Mikhoels, dar supervizat pe „linie de partid și de stat" de Salomon Lozovski. Comitetul antifascist evreu a stabilit relații cu organizațiile evreiești și sioniste, și, așa cum arăta Lilly Marcou, „Prin intermediul lui, intrau în seifurile statului sume importante de bani: evreii americani ajutau URSS, aflată în război".

Maurul și-a făcut datoria...

Pe măsura înaintării Armatei Roșii dincolo de frontierele sovietice, Stalin a utilizat masiv pe comuniștii evrei din țările est-europene în procesul de satelitizare și comunizare a statelor ce urmau să constituie glacisul strategic al URSS: Jakub Berman și Hilary Minc în Polonia, Rudolf Slansky în Cehoslovacia, Mátyás Rákósi și Ernö Gerö în Ungaria, Ana Pauker în România au fost printre promotorii cei mai activi ai acestui proces.

Cum se explică prezența unui atît de mare număr de evrei printre comuniști?

În nici un caz prin explicații antisemite, întemeiate pe falsuri de tipul „Protocoalele înțelepților Sionului" sau pe existența unor uneltiri oculte, în cadrul francmasoneriei, avînd drept obiect surparea „civilizației creștine".

În Europa răsăriteană, antisemitismul a fost deosebit de virulent. Campanii antisemite și pogromuri erau fenomene frecvente. Teama și frustrarea resimțite de evrei într-un mediu ostil i-au îndreptat pe mulți din ei spre o ideologie — precum marxismul —, care depășea condiția etnică sau confesională a aderenților, pentru a proclama fraternitatea tuturor celor exploatați și oprimați. „Proletari din toate țările, uniți-vă!" era mesajul noii religii laice. Adeziunea evreilor la marxism era întru totul firească.

Cum să nu-l înțelegem pe Trokți cînd a ales... comunismul? O inteligență strălucită ca a lui era condamnată în Rusia țaristă să dispară în anonimat. El a înțeles că, pentru a avea recunoaștere la nivelul valorii lui excepționale, era nevoie ca Rusia imperială să dispară și, atunci, s-a aruncat, trup și suflet, în activitatea revoluționară.

Păstrînd proporțiile, situații similare au existat în cazul atîtor și atîtor evrei care s-au alăturat comunismului. Nu se poate susține opinia, larg răspîndită astăzi, potrivit căreia „evreii au adus comunismul"; în realitate, dacă se are în vedere situația din Europa de Est, la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, se constată că Stalin s-a folosit din plin de comuniștii evrei pentru a impune controlul Moscovei asupra acestui spațiu.

De îndată ce și-au îndeplinit misiunea, ei au fost înlăturați: „Maurul și-a făcut datoria, maurul poate să plece!". În istoriografia contemporană se afirmă că, după ce a sprijinit constituirea statului Israel, în anii 1947–1948, Stalin a considerat că, în confruntarea cu Occidentul, este mult mai important să aibă sprijinul lumii arabe. Din acel moment, adică din 1950, a declanșat campania împotriva sionismului, denunțat ca un complice al imperialismului și

Moscova, octombrie 1952: ședința de închidere a Congresului XIX al PCUS; la tribună, Stalin

dușman al „lagărului socialist". Între manifestările cele mai spectaculoase ale noii orientări au fost procesul Slanski, în Cehoslovacia (1952), și „complotul medicilor", în URSS (1953).

Cartea d-nei Lilly Marcou invită la o revizuire a acestor opinii: Salomon Mikhoels a fost asasinat, sub acoperirea unui accident de mașină, la 13 ianuarie 1948. A urmat anihilarea Comitetului antifascist evreu (toți membrii săi au fost executați pînă în 1952, cu excepția Linei Stern, condamnată la exil, și a lui Ilya Ehrenburg, „evreul de vitrină" al URSS, cum foarte bine s-a spus).

Căderea Anei Pauker, în primăvara anului 1952, se integrează curentului antisemit promovat de Stalin. Dizgrația acestei „La Passionaria" române se plasează în siajul procesului Slansky și se alătură „complotului medicilor" (în majoritate evrei) din URSS.

De n-ar fi murit Stalin, Ana Pauker ar fi fost echivalentul românesc al lui Rudolf Slansky. „Meritul" lui Gheorghiu–Dej în înlăturarea Anei Pauker este insignifiant. Nu el, simplă marionetă a lui Stalin, putea să decidă în această privință, ci „părintele popoarelor" de la Kremlin era singurul să hotărască în ce moment și în ce chip se va dispensa de uneltele sale. Gheorghiu–Dej nu era decît un executant al voinței lui Stalin. Faptul că el s-a autoprezentat, după moartea dictatorului sovietic, drept autorul „destalinizării" (prin eliminarea Anei Pauker) în timpul lui Stalin este o minciună sfruntată, care mai dăinuie și astăzi.

Eliberată din închisoare, Ana Pauker a izbucnit în plîns cînd a aflat de moartea lui Stalin. Alexandru Moghioroș a adus-o la realitate: **„Dacă nu murea el, mureai tu".** ■

Pe vremea cînd, la aniversări, Ana Pauker primea flori din partea tovarășilor ei...

Dincolo de documente și interpretări personale

O femeie numită Ana Pauker

Mircea SUCIU

Articolele și documentele incluse în acest număr al revistei sînt menite a înfățișa – atît cititorilor avizați, cît și celor care abia acum se familiarizează cu tainele istoriei contemporane a României –, ca să spunem așa, portretul oficial (cu ale sale inevitabile părți de lumină și de umbră) al Anei Pauker. Dar, dincolo de informațiile de arhivă (și oare cîte dintre acestea așteaptă încă a fi date la iveală?), reci și impersonale, în buna noastră tradiție i-am provocat la un dialog pe Tatiana și Gheorghe Brătescu, fiica, respectiv soțul domniei sale și, deci, ginerele Anei Pauker, pentru a descoperi – atît cît se poate spera de pe urma consemnării amintirilor și opiniilor, firesc subiective, ale unor membri atît de apropiați ai familiei personajului central din aceste pagini – o Ana Pauker în ipostaza de om, pur și simplu. Dimensiunea se adaugă firesc aceleia conturate prin investigarea surselor istorice și prin concluziile personale ale fiecărui cercetător, rezultînd, nădăjduim, un profil mult mai aproape de adevăr.

Care este prima imagine păstrată în memorie despre mama dumneavoastră? Dar ultima?

Tatiana Brătescu: Prima, foarte clară, este următoarea: la Moscova, împreună cu mama, eu și fratele meu, Vlad, mergem într-o trăsură spre o casă de copii din Vostankino. Ultima, din iunie 1960, la București, înainte de a muri: eram lîngă ea și mi-a spus, așezîndu-se în pat: „De s-ar termina odată...".

Vă rog să evocați datele biografice esențiale ale Anei Pauker.

T.B.: S-a născut la 13 decembrie (stil nou) 1893, la Codăești, un sat de lîngă Vaslui, unde a venit mama ei — care locuia la București — numai ca să o nască, în casa părinților ei, deci a bunicilor mamei mele. Să fie clar, mama mea nici nu s-a născut și nici nu a locuit în tot felul de alte locuri, la Buhuși sau mai știu eu unde, cum „informează" tot felul de lucrări. Afară de locul nașterii, Ana Pauker a fost bucureșteancă get–beget. Peste ani, istoria s-a repetat — fiica mea cea mică, care locuiește la Barcelona, a venit să nască la mine, la București. Dar, revenind la mama mea, să spun că ea a avut mai mulți frați și o soră, Bella, mai mică cu 10 ani decît ea. La unul din frați, Zalman Rabinsohn, a ținut enorm (acesta, de altfel, avea să revină în România din Israel, unde plecase înainte de 23 august 1944; a fost profesor de ebraică și poet). Un alt frate de-al mamei mele s-a sinucis pe front. Cam asta e ceea ce știu eu. În general, mama mea ne vorbea foarte puțin despre familia și copilăria ei. Despre studiile ei știu că a făcut școala elementară și, după cum am aflat din povestirile Bellei, mătușa mea, a fost și la *feder*, școală religioasă pentru băieți, la București, unde, printr-o excepție, a fost și ea admisă. Apoi, a făcut o școală profesională, specializîndu-se în croitorie. Nu a urmat liceul, a vrut să facă liceul în Elveția...

Gheorghe Brătescu: ... Pentru că, după aceea, intenționa să urmeze Facultatea de Medicină. Asta a fost dorința ei...

T.B.: Da, în Elveția a vrut să-și înceapă studiile la Medicină. De altfel, dacă informațiile mele sînt corecte, tot acolo a vrut să-și dea și bacalaureatul. În orice caz, după această perioadă din viața ei, mama a fost învățătoare la o școală evreiască, Focșeneanu, din București. Pe urmă, a lucrat și și-a cîștigat existența ca croitoreasă. Nu mi-a spus niciodată că a făcut școala de croitorie, dar, tot de la ea știu că atunci cînd urma să meargă la vreo petrecere își cumpăra repede un material, îl tăia, îl croia și îl prindea în ace. Din această

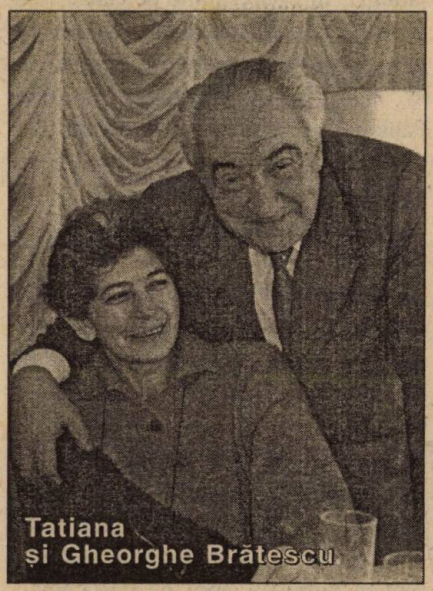

Tatiana și Gheorghe Brătescu

pricină, de multe ori se întîmpla să-și înțepe, involuntar, partenerul ocazional de dans...

Părinții ei, familia Rabinsohn, erau înstăriți?

T.B.: Nici vorbă! Întotdeauna, mi-a vorbit că se zbăteau într-o sărăcie lucie. De exemplu, unul din episoadele pe care le-am auzit din gura mamei mele este cel referitor la întîmplarea cu cireșele. Într-o bună zi, ea a fost trimisă, copil fiind, să cumpere o jumătate de kilogram de cireșe, din piață, dar, pe drum, una cîte una, ea a mîncat toate fructele. Ajunsă acasă, i s-a făcut rușine îngrozitoare că a mîncat toate cireșele și a mărturisit fapta celorlalți din familie. Aceștia i-au spus că mai bine nu le-ar fi mărturisit acest lucru și să-i scutească, astfel, să-și facă sînge rău... E și ăsta un semn de sărăcie. Eu am văzut, în 1945, casa din București în care a locuit familia mamei mele și trebuie să vă spun că era extrem de modestă.

I-ați cunoscut pe părinții mamei, respectiv bunicii dumneavoastră?

T.B.: Da, i-am „prins" și pe părinții mamei, și pe cei ai tatălui meu, Marcel Pauker. Cînd am venit în București de la Moscova, cu mama, în septembrie 1944, toți patru trăiau încă. Bunica maternă era o femeie mică de statură, adusă de spate, bunicul era înalt — sau, cel puțin, așa mi se părea mie —, avea ochii de un albastru impresionant, buzele roșii și o barbă mare, albă. Din păcate, el neștiind rusește iar eu neștiind românește, atunci, n-am putut intra în contact cu el...

Evrei fiind, avuseseră de suferit în anii lui Antonescu?

T.B.: Nu, nu știu să fi pățit ceva în mod special. Categoric, nu.

Apropo, cît și cum și-a asumat evreitatea Ana Pauker? De exemplu, respecta preceptele religioase ale credinței în care se născuse?

T.B.: Nici vorbă de așa ceva. Chiar dacă ea știa, pe lîngă idiș, și limba ebraică și, prin urmare, cunoștea și obiceiurile religioase ale neamului ei. Aceste obiceiuri, de altfel, nu erau respectate cu habotnicie nici în familia tatălui meu. Ca dovadă, Marcel Pauker nu era circumcis și a aflat că este evreu destul de tîrziu, de la tatăl său. Mama mea știa perfect că e evreică — mai ales că tatăl ei era *haham* —, dar n-a

Ana Pauker, în anii tinereții

respectat niciodată cu strictețe obiceiurile respective.

Gh.B.: Însă, adaug eu, cînd eram împreună, una dintre cuscrele Anei Pauker — soacra Mașei, sora vitregă a soției mele — venea în familie la sărbătorile religioase și aducea o prăjitură rituală, *humentaș*. Apoi, de remarcat că la Paștele creștin, cînd mama mea făcea cozonaci și roșea ouă, Ana Pauker ciocnea cu noi cîte un ou. Deci, în această privință, se poate spune că ea avea respect pentru ritualurile religioase evreiești și creștine, fără a fi o practicantă și cu atît mai puțin o habotnică. Era o ateistă, asta este cert. În orice caz, în materie de iudaism nu manifesta nici un fel de preferințe sau de venerație, în nici o direcție.

Cum era Ana Pauker în relațiile cu părinții, cum era în relațiile cu proprii ei copii?

T.B.: Ținea foarte mult la tatăl său, față de care avea un respect deosebit. Dar, în general, cum v-am spus, nouă, copiilor ei, ne vorbea destul de puțin despre familia din care provenea. În orice caz, după ce a revenit în țară, în toamna lui '44, i-a ajutat cît a putut. O dovadă în plus în privința dragostei pe care i-a purtat-o tatălui ei este și faptul că atunci cînd acesta a vrut să plece în Țara Sfîntă, la fiul său, Ana Pauker nu s-a opus. Cît despre relațiile ei cu noi, copiii, am numai amintiri plăcute.

Cînd și în ce împrejurare s-au cunoscut Marcel Pauker și Ana Rabinsohn?

T.B.: Nu știu exact. Bănuiesc că s-au cunoscut în 1918, apărînd amîndoi cartierul evreiesc din Capitală...

Gh.B.: La un moment dat, către sfîrșitul ocupației germane a Bucureștilor, în primul război mondial, s-au format niște gărzi socialiste, de protecție împotriva manifestărilor huliganice ce aveau drept țintă cartierul locuit de evrei (plasat în zona Dudești–Văcărești). În aceste împrejurări s-au cunoscut, ceea ce determină ca versiunea dată de Corneliu Coposu să fie cu totul fantezistă. Fostul lider țărănist, în confesiunile pe care i le-a făcut lui Vartan Arachelian, susținea că Ana Rabinsohn era femeie de serviciu la ziarul „Adevărul", iar Marcel Pauker a venit acolo să ia o carte din biblioteca ziarului și, enervat că nu o găsește, a fost foarte mirat cînd „servitoarea", care-l întrebase ce caută, i-ar fi spus: „Nu cumva e vorba de *Anti–Dühring*?". Repet, povestea este o invenție, una dintre multele invenții puse pe seama biografiei și activității Anei Pauker. După cum tot la Corneliu Coposu se mai găsește și ideea că, în 1908, cînd ea avea 15 ani, viitoarea Ana Pauker făcea parte din „tineretul leninist", la Buhuși... În primul rînd, cum s-a văzut, ea nu avea nici o legătură cu Buhușiul, apoi, nu exista nici o organizație de acest fel (și cum putea să existe în România atunci, cînd Lenin era încă foarte departe de a fi devenit cel de mai tîrziu?). Tot la Coposu se găsește și o altă fantezie: el a pretins că a văzut-o la o recepție, după 1944–1945, arborînd un superb colier de perle cumpărat de la soția fostului ambasador al Argentinei... Pe scurt, la fostul președinte țărănist este un amestec de respect și admirație față de Ana Pauker cu situații care nu au nici un fel de suport în realitate.

Revin asupra chestiunii anterioare: cînd și unde s-au căsătorit părinții dumneavoastră?

T.B.: S-au căsătorit în 1921, la Geneva, în Elveția, cu puțin timp înainte de a se naște Tanio, primul lor copil (o fetiță născută în decembrie și care a trăit numai cîteva luni, pînă în iulie 1922, murind de dezinterie) și, probabil, din această pricină s-au și grăbit să-și legalizeze situația.

Fiindcă tot sîntem la capitolul privindu-i pe copiii cuplului Marcel și Ana Pauker, vă rog să-i amintiți.

T.B.: În afară de Tanio, de care a fost vorba, primul este Vlad, zis Luki, născut în 1926, la Viena, astăzi stabilit în Franța. Apoi urmez eu; sînt născută la 7 februarie 1928, la Moscova.

Se știe că mai există doi frați vitregi de-ai dumneavoastră. Să-i amintim și pe aceștia.

T.B.: Da, este vorba de Maria/Marie (Mașa), fiica Anei Pauker cu Eugen Fried (căsătorită cu Martin Birnbaum, cei doi avînd un fiu, Mircea) și care, astăzi, trăiește tot în Franța. Din legătura lui Marcel Pauker cu Roza Elbert, basarabenacă, fostă activistă a PCdR, s-a născut, în februarie 1931, Iakov (Iașa), care se numește acum Serghei Alîi-Arosov și care trăiește în Republica Moldova. L-am cunoscut mai bine după moartea mamei; mătușa mea mi-a făcut cunoscută existența lui și chiar mi-a arătat o fotografie, din 1935 — pe care vi-o încredințez spre publicare *(v.p. 11)* —, în care apărem toți trei, adică eu, Vlad și Iașa.

Care erau vederile Anei Pauker despre țara sa de origine și despre români în general?

T.B.: Despre România eu am aflat prima dată, la Moscova fiind, de la mama mea, care îmi vorbea despre țara

ei cu multă nostalgie. De exemplu, păstra amintiri foarte vii despre București, pe care mi-l înfățișa în culori contrastînd cu cenușiul capitalei sovietice. Vorbea despre București cu emoție și încîntare. Față de români avea un respect de sorginte socialistă, altfel spus care venea din ideologia pe care o împărtășea.

Aveți o explicație pentru felul în care s-a produs apropierea Anei Pauker de ideologia și mișcarea socialiste?

T.B.: Evident, la început, prin lecturi. Apoi, la București, a luat legătură cu cercurile socialiste în așa fel încît, în 1915, cînd avea 22 de ani, s-a înscris în Partidul Social-Democrat. La un moment dat, mi-a povestit cum, alături de alții, printre care și dr. Ilie Horodniceanu, participa la ședințe și cum discutau, acolo și după, problemele mișcării socialiste. De asemenea, îmi evoca cît a avut de cîștigat de pe urma viziunii umaniste a dr-ului Horodniceanu, dar și de pe urma operelor unor scriitori importanți, cum ar fi, bunăoară, Anatole France și Romain Rolland. Pe ultimul îl citise în anii de detenție, după procesul din 1936, cînd a fost închisă la Dumbrăveni, Rm. Sărat etc. În închisoare ne spunea că a avut un regim oarecum special, neluînd parte încontinuu la munca din atelierul de croitorie; dar, în schimb, avea sarcina să citească și, seara, să povestească tovarășelor ei ceea ce citea. Obiceiul și l-a păstrat pînă la capătul zilelor, copiii mei, nepoții ei, beneficiind din plin de pe urma lecturilor ei și de pe urma plăcerii mamei mele de a le povesti pe limba lor ceea ce ea descoperea în cărți.

Gh.B.: Da, într-adevăr, lectura a fost întotdeauna o mare pasiune pentru Ana Pauker și ea a continuat să citească pînă în ultimele ei zile. Citea mai cu seamă literatură engleză. De pildă, de *The Forsyte Saga*, a lui John Galsworthy, era îndrăgostită și așa se explică de ce fiica noastră cea mică, Irina, născută la 15 mai 1956, poartă numele unui personaj important al romanului, Irene, la sugestia soacrei mele.

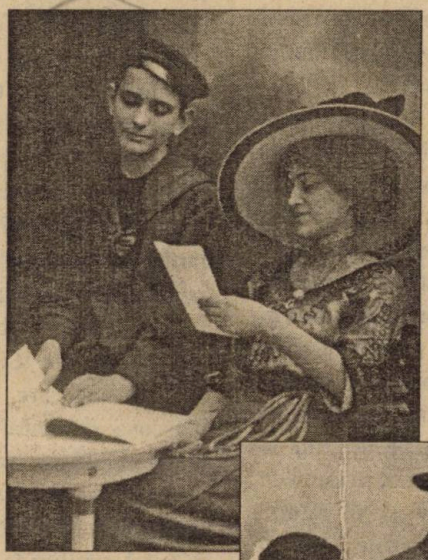

Marcel Pauker (cu chipiu de licean), în două fotografii de epocă, alături de părinții și sora sa

Ce alte genuri artistice o interesau?

T.B.: În afară de literatură, îi plăcea foarte mult teatrul. Opera mai puțin, ba chiar pot spune că nu avea ureche muzicală. Ceea ce nu o împiedica însă să respecte și să asculte cu plăcere muzica de calitate.

Gh.B.: Apropo de teatru — mi-a povestit cum, prin 1922-1925, chiar ea a jucat, atît cît se pricepea, în cîteva piese „montate" în cadrul unor organizații sindicale. Dacă nu mă înșeală memoria, de pildă, a jucat în „Patima roșie", de Mihail Sorbul.

T.B.: La Moscova, mergea, cînd putea, la spectacole de teatru sau de balet.

Gh.B.: Și să mai adaug că, în tinerețe, ea a frecventat cercul de la „Contemporanul" și chiar anumite cercuri artistice de avangardă *(v. ilustrația de pe coperta IV)*.

Oricît de fidele, fotografiile nu surprind cu totul înfățișarea cuiva. Vă rog să o descrieți pe mama dumneavoastră.

T.B.: Ca înălțime, avea 1,68 m. Pentru vremea ei, era o femeie destul de înaltă. Pînă la un moment dat, cînd a început să se îngrașe, era destul de suplă, dar o suplețe robustă. Avea ochi mari, gri. Purta părul întotdeauna tuns scurt, dar avea grijă să-și ascundă sub el urechile, destul de mari. Cînd vorbea, gesticula. Vocea îi era mai groasă, ca de fumător. De altfel, în 1941, cînd ne-am reîntîlnit la Moscova, ea era o fumătoare serioasă.

Îi plăceau bijuteriile?

T.B.: Ce să vă spun, eu nu am văzut-o niciodată purtînd, de exemplu, cercei, deși copilă fiind i se făcuseră găuri în urechi și am văzut-o într-o fotografie din tinerețe cu cercei *(v. foto din p. 4)*. La fel, nu purta niciodată brățări și inele, nu purta nici un fel de colier. Iată de ce nu este de crezut amintita versiune a lui Corneliu Coposu... Singura bijuterie pe care am văzut-o că o purta a fost o broșă, primită în dar de la prietena ei, Stela Blagoeva, pe care și-o punea numai dacă îmbrăca, la vreo ocazie, o rochie deosebită *(v. foto din p. 49)*.

Se ruja?

T.B.: Nu, niciodată și nici nu-mi aduc aminte s-o fi văzut pasionată după parfumuri și colonii fine sau altele asemenea...

Gh.B.: În schimb, am remarcat că-i plăcea să se îmbrace bine, să aibă pantofi de bună calitate (avea, de altfel, picioare frumoase și se învățase, încă din tinerețe, să și le pună în valoare, se înțelege, cu toată decența).

Cît a fost în fruntea Ministerului de Externe (1947-1952), cum și de unde se îmbrăca?

T.B.: Se îmbrăca de comandă; avea o croitoreasă care venea acasă, îi lua măsurile și îi cosea rochiile. Înainte vreme, cît a stat la Moscova, umbla foarte modest îmbrăcată (de altfel, și traiul nostru, acolo, era foarte modest, salariul pe care îl primea mama nepermițîndu-ne să trăim cu prea mare larghețe). Ceva mai cochetă a început să fie după ce s-a reîntors în România. Cu toate acestea, o caracteriza îmbrăcămintea sobră, aproape severă, fie că era vorba de taioare, fie de rochii. Dar, pentru că am pomenit de Moscova, amintesc că acolo, înainte de a reveni în România, avea la noi în casă o pereche de cizme, o fustă și un veston kaki. Era ținuta în care mergea pe front, cînd făcea propagandă politică în timpul războiului. Atrag însă atenția că niciodată — așa cum au susținut unii și alții — Ana Pauker nu a îmbrăcat uniforma militară și, cu atît mai puțin, nu a avut niciodată grade militare.

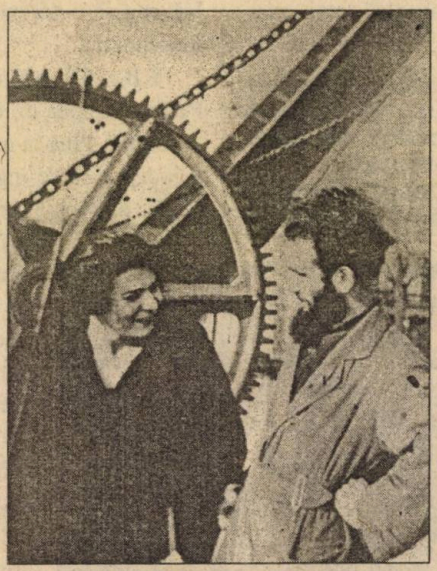

Ana și Marcel Pauker, la Magnitogorsk (c. 1932)

Fiindcă veni vorba... Ce rol a avut mama dumneavoastră în constituirea Diviziei „Tudor Vladimirescu"?

T.B.: Ea a acționat pentru a convinge ofițerii români aflați pe teritoriul Uniunii Sovietice să intre în divizia respectivă.

Gh.B.: Cu alte cuvinte, a fost responsabilă politică din partea serviciilor speciale ale armatei sovietice în constituirea diviziei, divizie care, oricum, nu s-a format la inițiativa ei.

T.B.: Un amănunt nelipsit de semnificație — despre Vlad, fratele meu, care era reformat ca urmare a unei deficiențe depistate în copilărie, mama a spus că nu e posibil ca ea să contribuie la constituirea diviziei, să cheme alți tineri să se înroleze, iar el să rămînă deoparte. Așa se face că Vlad s-a alăturat Diviziei „Tudor Vladimirescu" și a luptat pe front.

În *Moștenirea Kremlinului,* I. M. Pacepa face o serie întreagă de considerații cu privire la legăturile Anei Pauker cu serviciile de informații sovietice, chiar atribuindu-i un rol ieșit din comun în pregătirea și organizarea întîlnirii de la Teheran, în 1943, a celor trei mari aliați, Churchill, Roosevelt și Stalin. Cît sînt de credibile aceste afirmații?

Gh.B.: Este vorba de invenții absolute! Pacepa invocă în cartea respectivă și un jurnal al Anei Pauker, or, după cum am mai avut ocazia s-o demonstrez, în volumul *O anchetă stalinistă. Lichidarea lui Marcel Pauker,* tipărit în 1995 de Editura Univers Enciclopedic, un asemenea jurnal n-a existat niciodată, cu toate că Tania, soția mea, a încercat s-o convingă să facă așa ceva, dîndu-i chiar un caiet special. Ana Pauker a refuzat categoric. Ceea ce se spune despre Marcel și Ana Pauker, anume că ar fi lucrat pentru NKVD sau alte servicii speciale de informații ale sovieticilor nu sînt decît copilării și senzaționalisme ieftine. Cum poate cineva să creadă că Marcel Pauker, de pildă, a lucrat în America pentru sovietici, el care n-a pus niciodată în viața lui piciorul în America?! Am publicat în cartea anterior amintită, după surse de primă mînă, provenite din fostele arhive sovietice, autobiografiile lui Marcel Pauker. Sînt texte scrise în cursul anchetei la care a fost supus la Moscova și pentru niște foruri care știau totul despre viața și activitatea lui și pe care el nu putea să le înșele. Or, în aceste autobiografii nu apare nici un cuvîntel referitor la pretinsele servicii aduse de el spionajului sovietic. Nici Ana Pauker nu a lucrat în cadrul NKVD — așa cum a lucrat Emil Bodnăraș în cadrul serviciilor speciale ale armatei sovietice —, ci a colaborat cu acestea, fără îndoială. Orice comunist aflat la Moscova în acea perioadă colabora cu serviciile speciale, dar aceasta nu înseamnă că era încadrat efectiv în aceste structuri.

Ce relații avea Ana Pauker cu Stalin? Cît de bine l-a cunoscut personal?

T.B.: S-a văzut cu el de două–trei ori, numai împreună cu Gheorghiu–Dej (poate și cu alți lideri români) și numai după ce s-a reîntors în țară. Cît a stat în URSS, inclusiv în perioada mai 1941–septembrie 1944, mama mea nu l-a întîlnit niciodată, în particular pe Stalin.

Să mai lămurim un lucru: care este ziua exactă a revenirii Anei Pauker în România și în ce condiții?

T.B.: La 16 septembrie 1944, am sosit la București, cu avionul, de la Moscova, mama mea, eu și două rusoaice însărcinate să țină legătura prin radio în cazul în care Ana Pauker avea ceva important de comunicat. Am fost preluate de la aeroport și duse la o fostă casă conspirativă a PCR, dar n-aș putea să precizez unde pentru că, pentru mine, atunci, totul era absolut nou în capitala României.

O dată ce a revenit în România, care a fost stilul de viață al Anei Pauker?

T.B.: La bun început, am locuit într-o mansardă, care mie mi se părea de-a dreptul elegantă față de condițiile pe care le-am avut în lumea puțin evoluată pe care o lăsasem în urmă, la Moscova. Pe urmă, spre marea mea uluire, ne-am mutat într-o vilă, situată în bd. Mărăști, în care am locuit împreună cu familia Chișinevschi. Acolo ea avea o cameră, într-alta stăteam eu și în alta fratele meu, Vlad. În 1945, familia Chișinevschi s-a mutat în altă parte (Liuba urma să nască primul lor copil), iar la noi au venit să locuiască Maşa, sora noastră vitregă, și Titi, mătușă, sora tatălui nostru. Maşa nu știa deloc românește — vorbea doar franceza —, noi nu știam franțuzește, așa încît Titi a făcut pe „translatorul" între noi. De acolo, ne-am mutat — pentru că mama dorea o casă la curte — în fostul bd. Jdanov, astăzi Primăverii. De acolo eu am plecat, în scurt timp, la Moscova, la studii, iar ei s-au mutat, în 1949, în vila din Șoseaua Kiseleff (un imobil care era atunci mai mic decît este acum), acolo unde astăzi este reședința ambasadorului SUA. Vreau să adaug ceva: mutatul dintr-o locuință în alta, de la una mai modestă la alta mai luxoasă, era o metodă de corupere a demnitarilor... Ca regim de muncă, mama pleca dimineața, pe la ora nouă, la minister; venea sau nu venea la prînz, în orice caz noi, copiii, am remarcat că, atunci cînd nu venea, mîncarea care ni se servea era mai proastă. Atunci am rugat-o: „Mamă, cînd nu vii la masă nu mai anunța personalul de serviciu, ca să căpătăm ceva mai bun...". Mama era toată ziua ba la CC, ba la Ministerul de Externe, iar noi, practic, n-o vedeam pînă seara. Cea cu care noi discutam atunci cînd aveam nevoie de un pantof, de o carte și așa mai departe era Anuța Toma, care era nelipsită de la noi din casă. Din cînd în cînd, mama își petrecea *week-end*-ul cu noi, la Snagov, unde avea o vilă (repartizată de Gospodăria de partid), pentru odihnă, aflată aproape de cea a lui Lucrețiu Pătrășcanu. Ceea ce este spre cinstea mamei mele este faptul că ori de cîte ori i se dădea ceva de la partid ea se opunea. De pildă, la un moment dat, Teohari Geogescu, care avea o vilă la Timișul de Jos, i-a spus: „Ana, uite, lîngă mine este o vilă liberă, vino să stai aici". Mama mea a refuzat și numai după insistențele repetate ale lui Teohari s-a dus acolo, dar a ținut să fie clar pentru toată lumea că vila nu-i aparține. Cum spuneam, era împotriva acestei înavuțiri.

Arborînd brosa dăruită de Stela Blagoeva

Atitudinea îi venea dintr-o austeritate caracteristică?

T.B.: N-aș zice austeritate, am impresia că, mai degrabă, această atitudine a mamei mele era în consonanță cu morala proletară a acelor ani, cu modestia pe care ea o considera a fi necesară vieții conducătorilor...

Cu toate acestea, orice sondaj, fie el și superficial, în presa de partid a vremii mărturisește despre cultul personalității Anei Pauker. Care era atitudinea mamei dumneavoastră despre această formă de propagandă?

T.B.: Se complăcea, nu i se opunea de fel... Nu-i mai puțin adevărat însă că ea nu cunoștea foarte bine oamenii cu care vena în contact sau cu care lucra. Era suficient ca cineva să fie drăguț și amabil pentru ca ea să nu reziste... Bunăoară, Anuța Toma, care — cum s-a dovedit mai tîrziu și cum ea însăși a recunoscut cînd a fost lichidată „devierea de dreapta" — era pe post de spioană în casa noastră. De altfel, la aceea ședință din 1952, Iosca Chișinevschi a „deconspirat-o", afirmînd: „Tovarăși, Ana Toma ne-a făcut mari servicii...".

Cum și-a trăit Ana Pauker ultimii ani de viață, cei din perioada 1952–1960?

T.B.: Pînă în 1954, a locuit numai cu Sandu (Alexandru, născut în 1946 și adoptat de mama mea, în 1950). Noi și primii doi dintre copiii noștri (Stela, născută în 1950, și Tudor, născut în 1952; mai tîrziu, în 1956, s-a născut și fiica noastră, Irina) o vizitam foarte des. Din 1954, s-a mutat la noi și a continuat să lucreze pentru Editura Politică, dar fără a avea drept de semnătură (traducea sau revizuia traduceri). În 1959, sănătatea ei s-a deteriorat (să nu uităm că, în 1950, fusese operată de cancer mamar, la Moscova) și i s-a aranjat să stea un timp, cu Maşa și cu fiul acesteia, Mircea, la Breaza.

Am vizitat-o și acolo și am găsit-o foarte, foarte slăbită. S-a întors acasă și la scurtă vreme am primit, de la Moscova, înștiințarea că tatăl nostru, Marcel Pauker, fusese lichidat, din ordinul lui Stalin, în august 1938. Vestea a fost un adevărat șoc pentru mama, care, ani în șir, a nădăjduit că el trăiește.

Cînd a ajuns la Moscova, în 1941, nu a încercat să afle despre soarta lui Marcel Pauker?

T.B.: Ba da, fiind prietenă cu Dimitri i-a spus acestuia: „Vreau să-l întrebi pe Beria ce s-a întîmplat cu Puiu" (așa-i spunea mama tatei). Manuilski a răspuns: „Să nu cumva să faci așa ceva!". Se vede că acesta știa prea bine toată povestea. Drept urmare, cît a stat la Moscova nu a făcut nici un fel de demers în acest sens, dar, nouă, copiilor, ne-a vorbit totdeauna extrem de elogios despre soțul ei și tatăl nostru, evocîndu-l cu căldură sub diverse ipostaze și dîndu-ne tot felul de amănunte despre el.

Care a fost sfîrșitul Anei Pauker?

T.B.: S-a stins din viață, la București, la 3 iunie 1960. A fost incinerată, iar urna funerară a fost depusă, mai tîrziu, la mausoleul din fosta Piață a Libertății. La ceremonie, din „vechea gardă", a fost de față doar Ghiță (Gheorghe) Cristescu, zis Plăpumarul.

Ce explicație aveți pentru legendele create și puse în circulație după moartea Anei Pauker? Unele dintre acestea, cu amplificările de rigoare, continuă și astăzi să persiste în imaginarul colectiv și chiar în cărți care au pretenția că sînt cercetări serioase și documentate...

Gh. B.: Avem de-a face cu cîteva aspecte distincte care, însă, concură. Tocmai din cauza cultului personalității, în momentul în care ea a căzut, s-a considerat de către oamenii care pînă atunci erau determinați să ia o atitudine hiperelogioasă la adresa ei că au obligația de a se desolidariza și de a o condamna pe Ana Pauker. Mă refer la cei din conducerea partidului. În privința opiniei publice, faptul că Ana Pauker a fost femeie și evreică a contribuit la întărirea atitudinii de ostilitate la adresa ei. Să ținem cont însă și de faptul că opinia publică a fost dirijată în acest sens prin activitatea cunoscutelor „întreprinderi" de creat zvonuri și legende. Indiscutabil, a existat un sistem de intoxicare, care a funcționat și care, am constatat chiar de curînd, frunzărind presa cea de toate zilele, încă mai funcționează. Chiar o publicație serioasă și stimabilă ca „Magazin istoric" a publicat, acum trei ani, o relatare a fostului *bodyguard* al lui Petru Groza, conform căruia, prin 1946–1947, în miez de noapte, primul ministru a fost chemat de urgență, telefonic, la CC unde, chipurile, Ana Pauker–Teohari Georgescu–Vasile Luca (deci, toți trei străini... de neam și de Dumnezeu) întocmeau o listă cu numele celor din conducerile partidelor istorice care trebuiau arestați și lichidați. Atunci, pretinde improvizatul cercetător, Groza i-ar fi amenințat că-i spune lui... Stalin! Mă rog, nu mai reproduc celelalte lucruri, totul este o invenție. Am dat un singur exemplu, dar lista poate continua. După părerea mea, avem de-a face cu un fond anticomunist și antisemit la o bună parte din populație, chiar la proletariatul nostru; apoi, au operat și în cazul Anei Pauker antipatiile și resentimentele unora și altora din conducerea partidului, chiar de la cele mai înalte niveluri. Chiar pe cînd trăia, după ce fusese îndepărtată, s-a considerat că atacurile din presă la adresa ei nu sînt nimerite, acestea făcîndu-i mai mult „publicitate". Lui Gheorghiu–Dej, de pildă, chiar după încetarea din viață a Anei Pauker îi era frică că va fi, la un moment dat, tras la răspundere pentru moartea lui Foriș, a lui Pătrășcanu și cea a Anei Pauker. După 1952, din punct de vedere oficial asupra Anei Pauker s-a lăsat tăcerea, tăcere întreruptă din cînd în cînd de asemenea manifestări. Pe vremea lui Ceaușescu, s-a adoptat o altă atitudine, deși tăcerea a continuat să fie persistentă. În 1968, Marcel Pauker a fost reabilitat iar în legătură cu Ana Pauker s-a pus problema să i se redea postmortem calitatea de membru de partid, dar a intervenit I. Gh. Maurer cu propunerea ca această chestiune să fie lăsată deoparte, să nu se mai răscolească trecutul (nu știu cîtă lume cunoaște amănuntul, dar între Ana Pauker și Maurer a existat o antipatie reciprocă, antipatie care rezultă și din intervenția lui Maurer despre Ana Pauker la Plenara din 1961). Din 1971, odată cu „minirevoluția culturală" a lui Ceaușescu, tăcerea despre Ana Pauker a fost și mai deplină. Numele ei nu mai este pomenit nici măcar în dicționarele enciclopedice publicate în acea vreme. A fost tactica tăcerii absolute. După 1989-1990, a început o nouă ofensivă pe linia prezentării negative a vieții și activității Anei Pauker, continuîndu-se în mod surprinzător metodele din epoca lui Ceaușescu. Pe scurt, Ana Pauker a devenit unul dintre „țapii ispășitori" ai exceselor comunismului în România. Pe de altă parte, Ana Pauker

La Snagov, în 1947

a fost din nou opusă lui Gheorghiu-Dej care, pentru unii, a fost reprezentantul autentic al comunismului național și care a trebuit să facă față din greu cominternismului și Kremlinului. Iar vechilor legende li s-au adăugat altele, la fel de fanteziste — bunăoară că Ana Pauker ar fi avut drept secretar și... amant pe Ion Victor-Vojen, fost legionar (înainte vreme se spunea că amantul ei a fost Maurice Thorez), sau că Sandu, fiul adoptiv al Anei Pauker, ar fi de fapt... fiul lui Stalin! Nici nu mai amintesc de reluarea vechilor teze, inventate și absurde, cu privire la contribuția zisă nefastă a Anei Pauker în lichidarea soțului ei, Marcel Pauker, o Ana Pauker arătată ca trecînd peste cadavre pentru a-și realiza țelurile. E mult prea mult. Chiar și pentru cineva care a fost multă vreme, din punct de vedere politic, una dintre cele mai devotate slujitoare ale internaționalismului proletar și ale comunismului stalinist.... ■

1956: Bunica (Ana Pauker) și nepoata (Stela)

O carte recentă și mai multe revelații

Ana Pauker, cursantă a Școlii „Lenin" de la Moscova

Laurențiu PANAITE

Două nume de referință în istoriografia mișcării comuniste, Annie Kriegel (decedată de curînd), și Stéphane Courtois (cei doi au creat excelenta revistă "Communisme") sînt autorii volumului *Eugen Fried. Le grand secret du PCF* (Paris, Ed. du Seuil, 1997,448p.,col. „Archives du communisme"), amplă biografie a celui care a fost „ochiul Moscovei" asupra Partidului Comunist Francez din 1931 și pînă la moartea sa (ucis, la Bruxelles, de către germani), în 1943. Întemeiată pe o foarte bogată documentație, provenită în ce mai mare parte din fondurile inedite ale fostelor arhive sovietice, cartea dezvăluie controlul riguros exercitat de Moscova asupra conducerii PCF. Eugen Fried, evreu, născut în Slovacia, a devenit reprezentantul permanent al Internaționalei Comuniste în Franța și, în cursul activității sale, a fost „regizorul" politicii PCF — evident, pe baza instrucțiunilor Cominternului —, „nașul" politic și îndrumătorul lui Maurice Thorez, secretarul general al PCF.

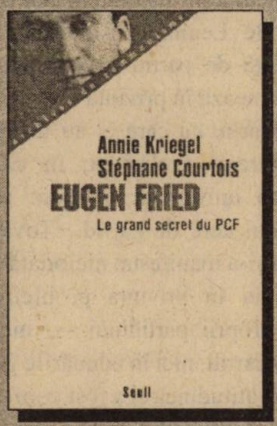

Între Eugen Fried și Ana Pauker s-a țesut o legătură foarte puternică, favorizată de trimiterea celei din urmă ca instructoare a Cominternului în Franța. Capitolul „Iubiri în Comintern" din volumul amintit oferă o informație de cel mai mare interes pentru urmărirea relației Eugen Fried–Ana Pauker, al cărei rod a fost o fiică, Marie (Maşa), astăzi Marie Birnbaum, stabilită în Franța, care a furnizat date despre părinții ei celor doi autori francezi.

Pentru lectorul român, cîteva documente — citate unele *in extenso*, altele fragmentar — aduc întregiri la bi-

ografia politică a Anei Pauker. Le reproducem, mai jos, în traducere și cu subtitluri ce ne aparțin.

„O bună tovarășă"

Înscrisă, sub numele de Sofia Marin, la Școala internațională „Lenin" de la Moscova, secția de limbă germană — instituție de învățămînt politic și ideologic destinată să pregătească, sub egida Cominternului, cadre de conducere ale partidelor comuniste —, Ana Pauker a fost evaluată, astfel, la absolvirea cursurilor în martie 1930:

„1. Ea este activă în munca politică a partidului. Ea a fost, de asemenea, activă în munca teoretică și în munca practică, în afara școlii.

2. Ea este bine pregătită politic. Este capabilă să facă legătura între problemele teoretice generale și problemele politice actuale ale Internaționalei Comuniste și ale propriului partid. Pune problemele de manieră independentă și are o atitudine critică față de ea însăși.

3. Poziția ei politică a fost corectă, dar ea s-a aflat sub influența unor mici grupări și, în ceea ce privește lupta împotriva deviaționismului, a avut devieri de stînga (Grădinaru).

4. Aplică metoda marxist-leninistă corect. Are capacități pentru munca în colectiv. A participat activ la propaganda internațională. A dirijat grupul național român ca și grupul național de vară și s-a achitat bine de sarcinile sale. Este disciplinată. Este o bună tovarășă. A primit un avertisment de la Comisia de Control. Este potrivită pentru o funcție de propagandă".

Șeful serviciului de cadre al Cominternului, Mișa B. Cernomordin, îi schițează tot atunci biografia. „Tovarășa Sofia Marin este membră a Partidului Comunist Rus (bolșevic), din 1926, și membră a Partidului Comunist din România, din 1919. În URSS, ea a studiat aproximativ trei ani la Școala Lenin. În acest timp, a participat la un stagiu de practică a studenților la Kiev, în 1930. Pe de altă parte, a fost delegată de Comitetul Central al Partidului Comunist într-o brigadă pentru a lucra printre germanii din regiunea Volga. Munca tovarășei Marin în URSS ca și în țara ei a arătat că ea a făcut dovada că este pregătită politic și că înțelege problemele Partidului Comunist sovietic".

De notat că, la 1 septembrie 1930, Ana Pauker a fost numită instructor la secția Organizatorică a Cominternului, primind un salariu lunar de 225 de ruble. În decembrie același an, avea să fie trimisă, în această calitate, în Franța.

„Nu a achitat cotizația"

Din dosarul de cursantă a Anei Pauker la Școala internațională a Cominternului nu putea lipsi... un denunț! La 26 aprilie, colegii Anei Pauker au adresat „Comisiei de epurare a Școlii internaționale Lenin" următorul text:

„Subsemnații, studenți ai Școlii internaționale Lenin, considerăm ca o datorie față de partid să comunicăm cele ce urmează în privința epurării tovarășei Marin, cu care ei au lucrat în cursul întregii școlarități, în cadrul unui grup universitar, precum și în cadrul unui cerc de partid. Tovarășa Marin nu și-a manifestat niciodată deschis opinia în privința problemelor școlare, proprii partidului — nici în celula de partid, nici în adunările generale — iar atitudinea ei a fost conformă celei a unui grup opozițional, așa cum reiese, mai ales, din voturile ei. În nici o împrejurare, tovarășa nu a apărat linia biroului celulei. În conflictul cu tovarășii care au comis greșeli, dar pe care le-au recunoscut, ea nu a cerut decît măsuri de ordin organizator, ceea ce este tipic unui grup de opoziție. 2. Activitatea sa universitară a fost restrînsă mai ales, dacă se ține seama de pregătirea sa. 3. Tovarășa consideră disciplina ca pe un lucru care nu are decît puțină importanță pentru ea: a venit foarte adesea cu întîrziere la cursuri și, de încă și mai multe ori, a stat deoparte, fără să dea cea mai mică explicație. 3. Tovarășa apreciază foarte puțin munca organizațiilor sociale, ceea ce reiese din faptul că foarte mult timp a fost în restanță cu plata cotizațiilor. Timp de trei luni nu a achitat cotizația pentru «Prietenii copiilor»".

Annie Kriegel și Stéphane Courtois nu au izbutit să deslușească acest episod din șederea la Moscova a Anei Pauker. Între biroul celulei de partid și Comisia de Control a Internaționalei a existat un dezacord în privința sancționării Anei Pauker. La 9 iunie, biroul celulei de partid atrăgea, printre altele, atenția că „tovarășa Marin nu a fost sinceră în fața biroului celulei de partid" în legătură cu excluderea din partid a „tovarășului Grădinaru", în realitate Moscu Kohn, devenit ulterior Gheorghe Stoica, și ajuns, în anii regimului comunist, secretar al Comitetului Central.

Avatarurile de la Moscova ale Anei Pauker ne apar ca un preludiu — e drept, de mică gravitate — a celor din România, care îi vor frînge cariera politică în 1952. ■

În 1947, la Snagov

• documente inedite • documente inedite • documente inedite •

1956: Ana Pauker la a doua „judecată" a partidului

Mircea CHIRIȚOIU

Efectele raportului secret prezentat de N. S. Hrușciov la Congresul XX al PCUS – document pragmatic prin care, cum bine se știe, noul lider de la Kremlin a pus la stîlpul infamiei excesele stalinismului – n-au întîrziat să-și facă simțit efectul în rîndurile „partidelor frățești" din țările-satelit. La București, unde sub conducerea autoritară a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej – acest veritabil Stalin al României *(v. „Dosarele Istoriei", nr.6/1997)* – se consumaseră, în anii anteriori, atît lichidarea așa-zisei „devieri de dreapta" (personalizată de Ana Pauker, Teohari Georgescu și Vasile Luca), cît și suprimarea fizică a lui Lucrețiu Pătrășcanu, unda moscovită s-a reverberat în termeni cît se poate de concreți. Altfel spus, la nivelul conducerii superioare de partid s-a pus problema reconsiderării situației celor care au avut de suferit din cauza metodelor și orientărilor de sorginte stalinistă. Cu toate acestea, deși nu putea evita o confruntare directă cu cei reprimați și care, din fericire pentru ei, supraviețuiseră terorii, Gheorghiu-Dej era departe de a împărtăși convingerea că aceștia meritau reabilitarea. Cazul Anei Pauker este, din această perspectivă, cît se poate de ilustrativ. Chemată în fața Comisiei Centrale de Control a partidului – prezidată de Constantin Pârvulescu –, se urmărea de fapt ca ea să fie încă o dată găsită vinovată de grave abateri politico-ideologice care, se înțelege, să o facă în totalitate neaptă pentru reabilitare. Că așa au stat faptele o dovedesc, indirect, întrebările acuzatoare – și care, practic, s-au constituit într-un veritabil rechizitoriu – cuprinse în cele două documente, provenite din fosta Arhivă a CC al PCR și inedite pînă în acest moment, pe care le reproducem, fragmentar, în continuare. Titlurile sub care publicăm documentele sînt extrase din originale.

„Membră de partid fără cotizație de partid?"

„Stenogramă

18 iunie 1956

Au fost de față tov. Gh. Apostol, P. Borilă, Al. Moghioroș, C. Pârvulescu, I. Vincze, precum și Ana Pauker.

C. P. Noi am venit ca să stăm de vorbă în problemele care au rămas în suspensie. A trecut un timp de cînd am stat ultima dată de vorbă cu d-ta și au fost unele probleme nelămurite. Dacă în acest timp te-ai mai gîndit și ai putut să-ți fixezi poziția față de o serie de probleme? Atunci, cînd le-am mai discutat, pentru d-ta nu erau încă lămurite. Dacă evenimentele care s-au petrecut ulterior te-au ajutat ca să-ți fixezi poziția față de o serie întreagă de probleme care interesează conducerea noastră în legătură cu poziția d-tale.

A. P. Care sînt evenimentele care au survenit?

C. P. În legătură cu clarificarea situației după moartea lui Stalin și celelalte probleme politice. Dacă ai urmărit desfășurarea evenimentelor și

dacă te-au ajutat ca să-ți fixezi mai bine poziția?

A. P. Și care probleme?

C. P. De exemplu, dumneata ne-ai arătat atunci în primul rînd sarcinile cu care ai venit din URSS și cum ai înțeles d-ta să le rezolvi cu colectivul care l-ai găsit aici, metodele care le-ai gîndit aici, metodele care le-ai folosit etc. Poziția d-tale de atunci și ulterior.

Gh. A. În discuțiile care le-am avut noi s-au conturat anumite probleme, începînd cu venirea d-tale din URSS și pînă acum. Este vorba despre atitudinea față de conducerea provizorie care a fost găsită aici, apoi este vorba despre principiile leniniste de constucție de partid care au fost neluate în seamă, intrarea în partid în masă, poziția față de legionari, modul în care a-i reușit să-ți atragi pe Luca, pe Teohari și poate și pe alții în activitatea care o desfășurai, căutînd să introduci linia d-tale personală, cum singură ai recunoscut.

A. P. Linia personală nu am recunoscut-o niciodată.

Gh. A. Este aici în material. Apoi, activitatea la Consiliul de Miniștri, unde ai ajuns în situația de a considera fiecare ramură de activitate ca o chestie care te privește personal și nu conducerea partidului, partidul însuși. Toate aceste fapte noi n-am reușit să le avem clarificate, n-am reușit cu d-ta împreună să-i dăm clarificarea partinică a acestor fapte. Interesează acum și metodele care au fost folosite pentru atragerea lui Luca și Teohari lîngă d-ta și împreună a stabili poziția față de problemele care se ridicau în conducerea partidului, în Biroul Politic sau în Secretariat. Vă plîngeați de munca colectivă și, cum recunoșteai d-ta aici, împiedicați această muncă colectivă în Secretariat și în Biroul Politic.

Poate n-ar strica să fie reamintite faptele cum au fost recunoscute. Pentru partid interesează și modul cum însăși d-ta clarifici lucrurile, dacă dai calificarea corespunzătoare faptelor pe care le-ai săvîrșit față de conducerea partidului și față de partid. Chiar la sfîrșitul discuțiilor care le-am avut, ai recunoscut că nu credeai că ai reușit să aprofundezi gravitatea faptelor care le-ai făcut. Credem că a fost destul timp pentru reflectare asupra acestor fapte și a stabili singură gravitatea acestor fapte și clarificarea cauzelor care au dus la aceste fapte.

A. P. Nu vă supărați dacă am să vă pun întrebarea — de ce? Pentru ce trebuie să spun lucrurile acestea? În ce calitate? Sînt eu membră de partid sau nu sînt membră de partid? Oficial, n-am fost exclusă și, cît mai țin minte din statutul partidului, nu se fac excluderi în secret. De ce oficial nu am fost exclusă? Tov. Pârvulescu m-a anunțat că am fost exclusă din CC, dar din partid nu m-a anunțat nimeni să fi fost exclusă, iar membră de partid totuși nu sînt. Am fost acuzată că sînt agentă de Siguranță cînd am fost arestată.

Gh. A. Discuția n-a fost pe linia aceasta.

A. P. Și eu am spus că este o aberație, o nebunie că sînt acuzată ca agentă de Siguranță. Tov. Moghioroș n-a răspuns și atunci am cerut spuneți-mi, mă considerați agentă de Siguranță? Să știu și eu ce și cum fel nu? Trebuie ridicată această enormă acuzație asupra unui om indiferent ce-o fi? Tov. Moghioroș s-a enervat atunci și răspunsul nu a fost dat nici că sînt, nici că nu sînt. Și au trecut 4 anișori în care nici n-a fost fixată. Alte chestiuni au fost puse. N-am văzut publicat în acest fel nicăieri, însă nici mie nu mi s-a spus că nu sînt agentă.

A. M. Dar că ești s-a spus?...

A. P. ...Sînt sau nu sînt membră de partid? Această chestiune nu a fost pusă nici așa, nici așa. Sînt aici ca

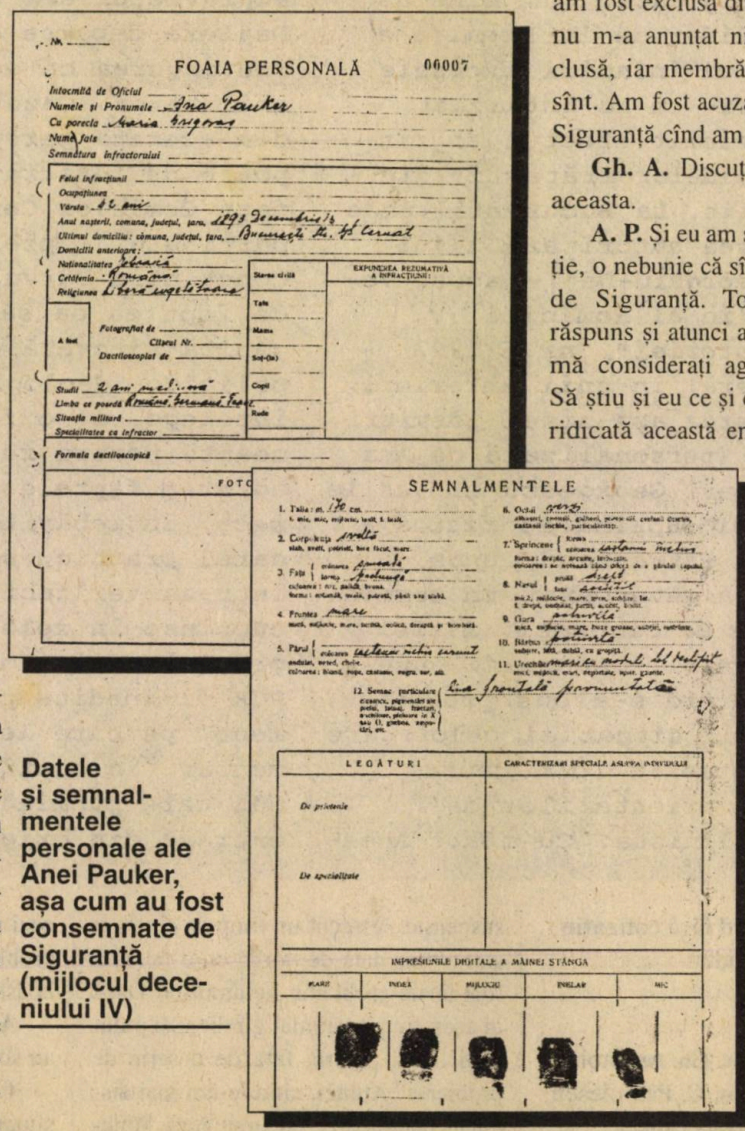
FOAIA PERSONALĂ 06007

SEMNALMENTELE

LEGĂTURI

CARACTERISTICI SPECIALE ALE PERSOANEI

IMPRESIUNILE DIGITALE A MÂINEI STÂNGA

Datele și semnalmentele personale ale Anei Pauker, așa cum au fost consemnate de Siguranță (mijlocul deceniului IV)

membru de partid în fața unei comisii de partid sau un particular? Au fost fixate vinile dinainte, din care unele cred că nu sînt drepte — devierea de dreapta, deviere pur și simplu, fracționistă, antipartinică, carieristă, politicianistă, aventuristă și alte socoteli de felul acesta. Deci, lucrurile acestea au fost fixate și atunci care este treaba mea, rolul meu că am de a spune. Este vorba de un membru de partid care trebuie să-și spună partea lui sau este vorba de un particular care mă întreb ce trebuie să facă? Eu înțeleg care este situația mea și este clar că orice om — și eu am pretenția că sînt un om conștient — vrea să știe care este situația lui, să i se spună ce are de făcut, care este treaba pe care o face sau nu.

C. P. Îți aduci aminte că eu ți-am adus la cunoștință, în numele CC, că ai fost exclusă din organul de conducere și ai rămas membru de partid?

A. P. Membră de partid fără cotizație de partid, fără activitate de partid? Statutele nu admit așa ceva. Membru de partid pasiv nu există. Și, atunci, normal este ca omul să aibă îndatoririle și drepturile lui. Dacă n-am fost exclusă din partid, am dreptul să fiu membră de partid sau nu este cazul?

C. P. Dacă noi am fi avut de-a face cu un particular, atunci nu te-am fi chemat aici. Dar pentru că ești membră de partid și pentru că însăși d-ta recunoști că nu ai reușit ca să-ți dai seama de faptele pe care le-ai făcut, am vrea acum ca să le caracterizezi, să le dat o interpretare partinică. Pentru aceasta am fost trimiși ca să rezolvăm această problemă. De aceea cred că și noi avem dreptul să-ți cerem să te gîndești la aceste lucruri, să-ți fixezi poziția. Dacă este vorba să-ți reamintim, noi avem cele mai importante materiale, putem să-ți arătăm ce și cum ai recunoscut și pe urmă trebuie să mai reflectezi asupra celorlalte probleme. Probabil te-ai mai gîndit (...)".

La sfîrșitul anilor '40

Problemele ridicate de Ana Pauker cu ocazia discuțiilor din 21 iunie 1956, probleme asupra cărora cere lămuriri

Ana Pauker cere „în numele principiilor leniniste ale partidului, respectarea acestor principii și, pe baza lor, să i se lămurească situația, deoarece socotește că nu are o situație clară în următoarele probleme:

1. Dacă este membră de partid sau nu? Socotește că este necesară precizarea calității în care se află în discuția partidului și în ce calitate i se cere ca să răspundă partidului. La răspunsul că are calitatea de membru de partid a cărui situație este în lămurire, afirmă cu referire la principiile de partid: «că nu poate să fie membru de partid un om pe care partidul îl consideră trădător, carierist, ros de ambiții personale, aventurist». La aceasta adaugă că ani de zile n-a trăit viața de partid, nu a plătit cotizația și nu a avut carnet de partid. Cere clarificarea acestei situații, susținînd că, în fond, nu este membru de partid.

2. De ce este considerată trădătoare, carieristă, aventuristă? Socotește că pe nedrept a fost calificată trădătoare în documentele Congresului partidului și cere să se lămurească de ce este socotită trădătoare. Cere ca să se clarifice de ce este făcută carieristă, aventuristă, politicianistă, roasă de ambiții personale, deoarece ea contestă aceste acuzații. Cere să i se dovedească aceste acuzații. Susține că după eliberare nu s-a lămurit dacă este agentă de Siguranță sau nu și că a umblat cu acest stigmat în spinare, pînă la 18 iunie 1956. Consideră că aceste acuzații au fost fixate înainte să fi răspuns la ele și atunci de ce mai este întrebată ea?

3. Cu privire la modul cum a fost dusă lămurirea situației ei, consideră că aceasta s-a tărăgănat ani îndelungați, în care timp a fost „stigmatizată" și, ca atare, nu vede rostul pentru care se cer noi lămuriri. «Nu bagi un om în mormînt și după aceea îl scoți și îi spui că vrei să lămurești dacă este asasin sau nu». «Deși ești trădătoare, avem încredere că ne spui adevărul (...), un trădător nu poate fi crezut». (...) «Unde este etica și morala de partid: Am ajuns acolo că cerem ajutor trădătorului?». (...) «Nu se poate sta de vorbă cu un trădător». Pînă la arestare, a fost membru de partid și nu a fost chemată să se stea de vorbă cu ea și să fie ajutată. De ce nu s-a rezolvat problema timp de 4 ani?

Răspunsuri

1. Cu privire la situația ei de partid.

Biroul Politic al CC al PMR a hotărît ca să propună Plenarei CC al PMR excluderea ei din partid pentru daunele aduse partidului. Urmează ca această hotărîre a Biroului Politic să fie supusă spre aprobare Plenarei CC al PMR.

Organul superior al partidului va analiza întreaga problemă și va lua hotărîrea corespunzătoare. Hotărîrea CC va fi aplicată întocmai.

Biroul Politic socotește hotărîrea luată ca justă, însă hotărîrea nu a intrat

în vigoare pînă la confirmarea ei de către Plenara CC al PMR. Deci, este în situația unui membru de partid în legătură cu care există propunerea de excluderea a unui organ, căruia însă nu i s-a ridicat în mod definitiv calitatea de membru de partid pînă la hotărîrea Plenarei CC.

2. Cu privire la acuzația că este socotită sau nu agentă de Siguranță, spioană, trădătoare sau dușman al poporului.

Conducerea partidului nu i-a dat acest calificativ niciodată și nici într-un document. Această problemă i-a fost lămurită încă în 1953, atunci cînd ea a pus prima dată această întrebare. Deci nu a umbat cu acest «stigmat» pînă la 18 iunie 1956. Aceste lucruri reies și din stenogramele luate cu ocazia discuțiilor. (...)

Documentele Congresului al II-lea se referă la denaturarea liniei partidului în domeniul construcției de partid, legat de activitatea deviatorilor, cînd au pătruns în partid o mulțime de elemente dușmănoase, trădătoare. (...)

3. Cu privire la întîrzierea lămuririi complete a situației ei.

Timp de 4 ani — cum afirmă —, a fost «stigmatizată» și ca atare nu vede rostul pentru care se cer noi lămuriri.

În 1952, la cele două Plenare, s-au dat calificativele pe care le cunoaștem. După această Plenară, unde ea nu a luat o poziție justă, au apărut și elemente noi și CC a hotărît adîncirea cercetărilor. Comisia de partid numită de conducere a dus discuții în cursul anului 1953, cu care ocazie ea a recunoscut o serie de abateri de la linia partidului, însă nu a mers pînă la capăt.

Biroul Politic, în mai 1954, pe baza raportului comisiei de partid, a luat hotărîrea de excludere, urmînd ca această hotărîre să intre în vigoare după confirmarea ei de către Plenara CC. În această perioadă au intervenit încă o serie de probleme și date noi, care au pus partidul în situația de a adînci în continuare lămurirea activității ei, ceea ce a cerut timp mai îndelungat. La aceasta a contribuit și faptul că Ana Pauker, de la bun început, nu a venit în mod deschis ca să contribuie la această lămurire.

Cu privire la unele calificative care au apărut în documentele de partid, ele se bazează pe fapte și partidul le menține.

Astăzi, partidul, după lămurirea unor serii de probleme noi, este în măsură să prezinte în fața Plenarei CC întreaga problemă. Înainte de a face aceasta, socotește necesar ca să rediscute cu Ana Pauker aceste probleme, spre a-i vedea atitudinea de azi, luată de partid, și față de principalele fapte care au adus daune partidului".

(3 iulie 1956)

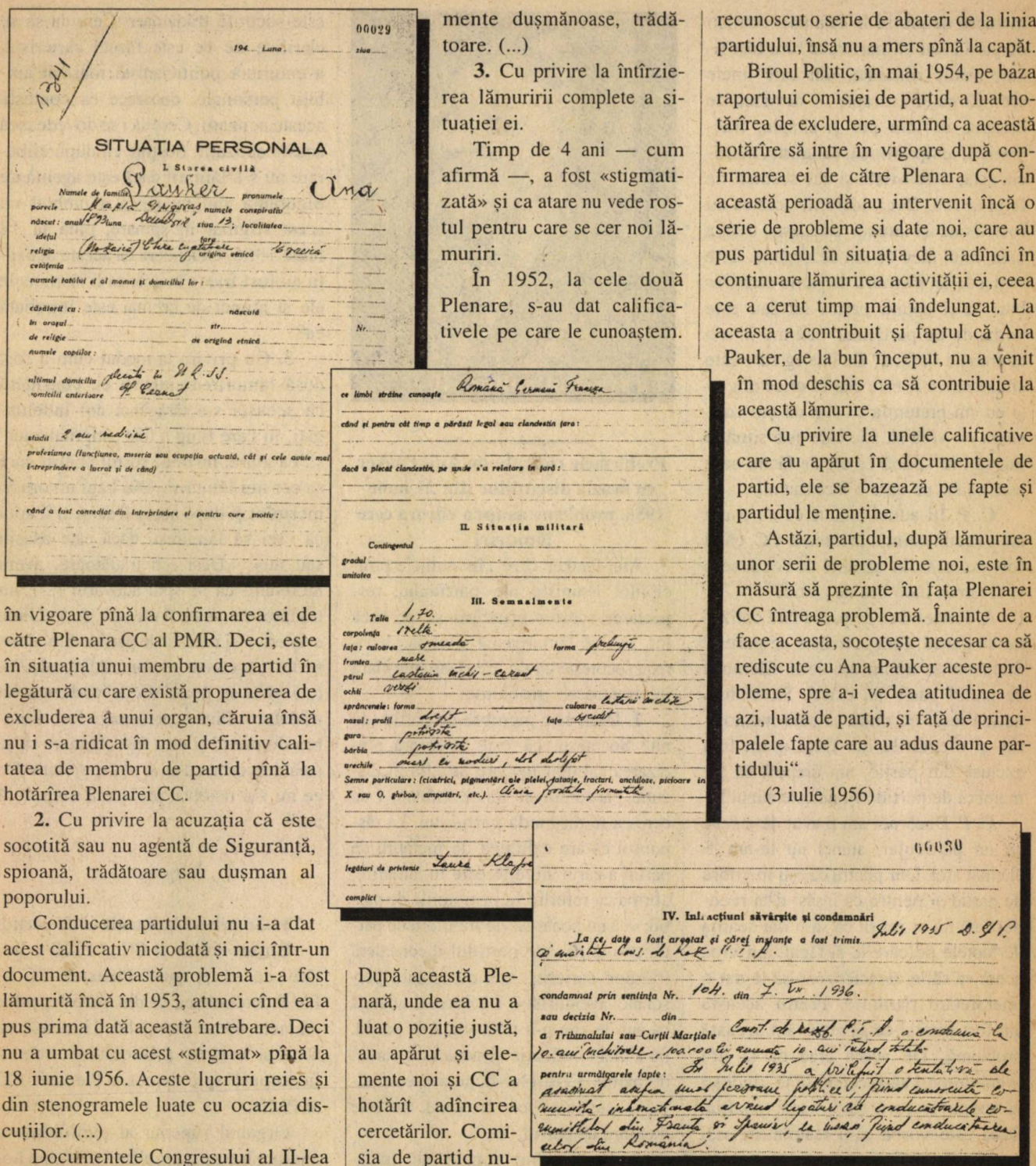

00029

1941

SITUAȚIA PERSONALA

I. Starea civilă

Numele de familie Pauker pronumele Ana

porecle Marie Grigoras numele conspirativ

născut: anul 1893 luna Decembrie ziua 13; localitatea

ideful religia Mozaică starea civilă origina etnică Greacă

cetățenia

numele tatălui și al mamei și domiciliul lor:

căsătorit cu: născută

în orașul str. Nr.

de religie de origină etnică

numele copiilor:

ultimul domiciliu plecată în U.R.S.S.

domiciliu anterioare

studii 2 ani medicină

profesiunea (funcțiunea, meseria sau ocupația actuală, cât și cele avute mai

întreprindere a lucrat și de când)

când a fost concediat din întreprindere și pentru care motiv:

ce limbi străine cunoaște Română Germană Franceză

când și pentru cât timp a părăsit legal sau clandestin țara:

dacă a plecat clandestin, pe unde s'a reîntors în țară:

II. Situația militară

Contingentul

gradul

unitatea

III. Semnalmente

Talia 1,70.

corpolința mică

fața: culoarea smeadă forma prelungă

fruntea mare

părul castaniu închis - cărunt

ochii verzi

sprâncenele: forma culoarea castanii închis

nasul: profil drept fața ovalul

gura potrivită

bărbia potrivită

urechile mari cu lobuli, ll. dreptfot

Semne particulare: (cicatrici, pigmentări ale pielei, fatoaje, fracturi, anchiloze, picioare în X sau O, gheboș, amputări, etc.). Ana poartă ochelari

legături de prietenie Laura Klapf

complici

66030

IV. Inf. acțiuni săvârșite și condamnări

La ce dată a fost arestat și cărei instanțe a fost trimis Iulie 1935 D. S. S.

de anchetă Cons. de Război C. I. P.

condamnat prin sentința Nr. 104. din 7. Dec. 1936.

sau decizia Nr. din

a Tribunalului sau Curții Marțiale Consiliul de Război C. I. P. a condamnat-o la 10. ani închisoare, 100.000 Lei amendă și 10. ani interd. totală

pentru următoarele fapte: In Iulie 1935 a fost arestată ca acuzată de spionaj pentru U.R.S.S. fiind cunoscută comunistă înfocată având legături cu conducătorii Comitetului Unic Sovietic și Spaniei și cu toată fiind conducătoarea celor din România.

Datele privind situația personală a Anei Pauker, consemnate în evidențele Siguranței (anii '40). De remarcat mențiunea din prima pagină: „Plecată în URSS"

„Rechizitoriu" de partid
„Acțiunile Anei Pauker de atragere a unor cadre de partid sub influența ei

1. Ce poziție aveai față de cadrele care acceptau linia d-tale?

2. Să ne arăți ce fel de mijloace ai folosit pentru a influența anumite persoane.

3. Cum ai folosit relațiile de prietenie pe care le-ai creat cu unele persoane pentru a-i influența și pentru a crea un climat favorabil în vederea influențării unora sau neutralizării altora?

4. Concret, cum ai folosit relațiile pe care le aveai cu persoane oficiale sovietice? La ce te-ai gîndit cînd ai afirmat unor persoane că K. *(S. I. Kaftaradze, ambasadorul URSS în România, 1947–1952, n.n.)* este apropiat lui Stalin?

5. Arată-ne cadrele din conducere și dintre activiștii de bază pe care ai încercat să le influențezi, direct sau indirect, spre a face ca prin ei să-ți consolidezi poziția? Să ne faci în legătură cu aceste precizări pe persoane, pe perioade și cu privire la conținutul și caracterul acestor relații.

6. Care erau persoanele din conducere pe care ai reușit, direct sau indirect, să le atragi în sfera d-tale de influență?

7. Cum îi făceai reproș lui Tina Chivu pentru faptul că aceasta nu reușea să convingă pe tov. Chivu să răspundă deselor invitații pe care i le făceai?

8. D-ta ai cunoscut relațiile lui Teohari Georgescu cu (...) și erai împotriva despărțirii acestuia de soție, însă facilitai întîlnirile între ei, ex. la Bușteni? Cum caracterizezi această poziție a d-tale? Ce scop urmăreai?

9. De ce ai avut atitudine diferențiată față de actuala soție a lui Teohari Georgescu, o perioadă o detestai și pe urmă o luai sub protecția d-tale?

Acțiunile Anei Pauker de defăimare și izolarea unor cadre de partid

10. Ce atitudine aveai față de acele cadre care aveau păreri contradictorii cu d-ta sau față de cei despre care considerai că nu se lăsau nici influențați măcar de poziția d-tale?

11. Ce fel de metode ai folosit față de aceștia pentru a-i înlătura sau pentru a-i anihila?

12. Cum ai acționat pentru înlăturarea secretarului general de după 23 august 1944? Ce poziție ai avut după aceea, față de aceasta în decursul anilor? Cum ai primit atitudinea tov. Gheorghiu *(Gheorghe Gheorghiu–Dej, n.n.)* care te-a combătut în privința comportării ce o aveai față de tov. Pârvulescu?

13. Cum ai organizat scoaterile lui Doncea în 1944 de la Forțele Patriotice și în 1948 de la Primărie? Să ne arăți cum ai procedat la demascarea lui Doncea? Ce intenție ai avut? De ce nu l-ai informat pe tov. Gheorghiu?

14. Cu ce scop ai spus că Maurer se orientează spre americani?

15. De ce ai luat poziție față de persoanele care lucrau cu tov. Gheorghiu și de ce căutai să creezi suspiciuni în jurul acestor persoane? În același timp, nu aveai nimic cu persoanele care lucrau în jurul lui Luca?

16. Care era poziția d-tale față de Ranghetz?

17. Care era poziția d-tale față de tov. Vasilichi?

18. Care era poziția d-tale față de tov. Drăghici?

19. De ce ai luat în 1951–1952 poziție împotriva tov. Chișinevschi în discuțiile avute cu Teohari Georgescu și alții? Și de ce nu ai avut această poziție și în perioada înainte de 1951?

20. Să ne arăți discuțiile avute cu ambasadorul K. despre tov. Chișinevschi? Pe ce bază a avut o poziție critică K. față de tov. Chișinevschi — așa cum arată Ana Pauker lui Teohari Georgescu în discuțiile particulare — și de ce ar fi spus că d-ta să nu-i mai permiți ca să se amestece în problemele Ministerului de Externe?

21. De ce i-ai spus lui Teohari Georgescu că tov. Chișinevschi urmărește să ajungă secretar general, că tov. Miron «știe ce vrea» și ar urmări să ia locul lui Teohari Georgescu. (Teohari Georgescu, în declarația sa intitulată «Precizări și adăugiri la declarațiile

Miron Constantinescu (cu ochelari) îi oferă Anei Pauker colecția ziarului „Scînteia"; în dreapta, Iosif Chișinevschi (c. 1947/48)

anterioare», precizează: «Menționez că în toate împrejurările în care Ana a adus acuzații împotriva persoanelor pe care le-am arătat nu a făcut acest lucru deschis, cinstit, ci pe ascuns și fără ca cei acuzați să aibă cea mai mică posibilitate de a se apăra). De ce n-ai ridicat aceste acuzații în fața persoanelor respective? Ce te-a determinat să nu le ridici deschis în colectivul de conducere al partidului?

22. Să arăți poziția d-tale în 1951 față de tov. Moghioroș și să explici de ce ai avut atitudine ostilă față de aceasta începînd de la această dată, față de trecut, cînd îl apreciai în mod deosebit?

23. De ce, în 1952, ți-ai schimbat atitudinea față de tov. Miron, în opoziție cu părerea d-tale pînă la această dată? Să precizezi discuția cu Teohari Georgescu în care arăți despre tov. Miron că acestuia «nu o să-i meargă».

24. În 1952, de ce i-ai spus lui Teohari că tov. Bodnăraș ar putea fi supărat că nu a fost cooptat și el în Secretariat?

25. Ce ai discutat, în 1951, cu K. în legătură cu trecerea lui Teohari în locul tov. Moghioroș, susținînd că va fi «un Malenkov al României»? Ce i-ai spus lui Teohari? El ce ți-a răspuns? Cu cine ai mai discutat despre această schimbare? De ce n-ai pus-o în conducerea partidului? La ce te-ai gîndit cînd i-ai pus această problemă lui Teohari?

26. Pe ce bază ai spus, în 1952, lui Teohari Georgescu că ambasadorul Uniunii Sovietice nu a cunoscut adevărul în legătură cu Luca, însă că l-ai lămurit cum stau lucrurile? Să ne arăți detaliat discuțiile avute cu K. în această problemă?

27. Pe ce bază i-ai spus, în 1952, lui Teohari Georgescu că ai discutat cu «persoane sovietice» care te-au asigurat că ei nu cred că d-ta ai avut vreo vină, deoarece te cunosc prea bine? Să ne arăți cu cine și ce ai discutat?

28. Cum ți-ai exprimat, în mai 1952, regretul față de Teohari Georgescu că nu ai organizat din timp apărarea și sprijinirea lui Luca împotriva CC cu ocazia ședinței din 01.03.1952?

Acțiunile Anei Pauker de stîrbire a autorității secretarului general al partidului

1. Ce ai urmărit în ședința Biroului Politic, din 12 septembrie 1947 — după ce ai apreciat ca deosebit de pozitivă munca tovarășilor ce au condus și înfăptuit stabilizarea —, ai subliniat că nici un conducător n-are un capital cîștigat pe veci și trebuie supus criticii și controlului? A susținut cineva alt punct de vedere și te-ai străduit să-l combați?

2. Ai discutat cu cineva înainte de ședința Biroului Politic, din 12 septembrie 1947, asupra poziției de luat față de rezultatele stabilizării?

3. Ai asistat, în ședința din 12 septembrie 1947, la atacurile și calomniile mîrșave ale lui Luca împotriva tov. din conducerea partidului care au lucrat la înfăptuirea stabilizării? De ce ai luat apărarea lui Luca în aceeași ședință, susținînd că ieșirile lui se datoresc temperamentului?

4. Cum explici faptul că dintre toți membrii Biroului Politic ai fost singura care ai susținut propunerea provocatoare a lui Luca de a se forma o comisie de partid care să controleze felul cum s-a aplicat stabilizarea de către o parte din conducerea partidului, în frunte cu secretarul general?

5. Cum explici toată această poziție a ta comună cu cea a lui Luca față de stabilizarea din 1947?

6. Ce efecte au avut discuțiile interminabile organizate de d-ta și Luca în Biroul Politic, săptămîni de-a rîndul, asupra mersului vieții economice de după stabilizare?

7. Ce efecte a avut această poziție a d-tale asupra unității partidului?

8. Care a fost situația economică a țării 2–3 săptămîni după stabilizarea din 1947?

9. Atunci ce anume v-a determinat ca în lipsa unor tovarăși din conducerea partidului, printre care și tov. Gheorghiu–Dej, să dați alarma că stabilizarea se prăbușește?

10. Cui au servit toate acestea în perioada de după stabilizare?

11. Ce metode ai folosit față de unele persoane oficiale sovietice pentru a-i submina autoritatea secretarului general?

12. Pe ce bază ai spus lui Teohari Georgescu: «Nu știu de ce tov. Gheorghiu nu are încredere în tine și în Moghioroș, spune că sînteți prea tineri»?

13. Pe ce bază și cu ce intenție i-ai spus lui Teohari Georgescu: «Tovarășului Gheorghiu îi place mult munca de securitate, parcă ar vrea să lucreze el în locul tău»?

14. Cum caracterizezi afirmația, făcută în 1946–1947, față de Teohari Georgescu: «Ce vor spune sovieticii, ei ne-au eliberat și mai ne uităm la americani, tov. Gheorghiu se lasă împins de cei din minister?» (era vorba de încercarea Ministerului Industriei de a aduce din țările capitaliste utilaje industriale care erau deja contractate).

15. Ai împărtășit această „îngrijorare" și lui K. și Susaikov? Să ne arăți detailat despre convorbirea avută cu aceștia în legătură cu problema de mai sus?

În 1956, în curtea locuinței de pe str. Dr. Koch (altă imagine, în p. 59)

16. Ce ai discutat cu (...) și cu (...) în legătură cu participarea (...) la o viz-

ită în casa lui (...). Dacă despre aceasta i-ai vorbit lui Teohari Georgescu?

17. De ce i-ai spus lui Teohari Georgescu că tov. Gheorghiu nu are încredere în el și că se interesează de problemele securității?

18. Ce ai discutat cu Pintilie în legătură cu MAI și dacă i-ai vorbit ca tov. Gheorghiu nu ar fi mulțumit cu MAI?

19. Dacă Pintilie te-a informat în legătură cu problemele de securitate?

20. Pe cine credeai urmaș în caz de scoaterea lui Teohari Georgescu din MAI? (Pintilie)

21. Dacă i-ai spus lui Teohari Georgescu că conducerea, Biroul Politic din perioada aceea, este formată din cei mai buni oameni și că alții nici nu ar exista mai corespunzători?

22. Să precizezi la ce te-ai gîndit cînd i-ai spus lui Teohari Georgescu că tov. Gheorghiu vrea să schimbe conducerea partidului?

Întrebări privind cazul de la Giulești

1. Să ne descrii detaliat cum ai luat cunoștință despre inima problemei iugoslave și să ne istorisești cum a evoluat la noi punerea acestei probleme? (în mod concret).

2. Să ne arăți în mod concret ce fel de concluzii ai tras d-ta personal despre această problemă legat de activitatea partidului nostru, a conducerii sale și a unor persoane din conducere?

3. Cum a fost organizată, în 1949, prelucrarea acestei probleme? Cine, unde a fost repartizat? (De ce n-a fost repartizat și tov. Gheorghiu la una din adunări?)

4. Cu cine și ce ai discutat în legătură cu această problemă, făcînd aprecieri și comparații la unele probleme și persoane de la noi?

5. Ce știi despre organizarea prelucrării de la Giulești?

6. Dacă ai avut unele discuții premergătoare în legătură cu această adunare? Cu cine, ce anume?

7. Cînd și ce ai cunoscut despre modul cum s-a desfășurat adunarea de la Giulești?

8. Pînă la ședința Biroului Politic în legătură cu această problemă, cu cine ai avut discuții?

9. Să precizezi ce poziție ai avut în această ședință și de ce nu ai fost de acord cu dezaprobarea tov. (...) pentru atitudinea de la Giulești?

10. După ședință, ce poziție ai avut față de Teohari Georgescu care nu a fost de acord cu cele petrecute la Giulești?

11. De ce l-ai amenințat pe Teohari Georgescu: «Ce, ești nebun? Nu știi ce faci? Tu crezi că ajuți partidul și pe tov. Gheorghiu în felul acesta? Nu, ce faci tu, faci împotriva partidului. Tov. Chișinevschi n-a făcut nimic rău, tu faci rău... Tito de aceea a ajuns acolo unde a ajuns, pentru că cei din jurul lui au procedat ca tine, l-au îngîmfat și l-au pierdut»?

12. Cum explici zvonurile care circulau în țară în acea perioadă în legătură cu «arestarea», înlăturarea tov. Gheorghiu? Ce poziție ai avut în această problemă? De unde au pornit aceste zvonuri? De ce n-ai luat atitudine împotriva unor astfel de stări?

13. Să precizezi toată poziția d-tale în perioada 1949–1951, după procesele din Bulgaria, Ungaria. Să ne arăți ce fel de concluzii ai tras în legătură cu aceste procese privind conducerea partidului nostru? Cu cine ai discutat aceste concluzii, persoane din partid, și ce anume? Idem cu persoane în afară de partidul nostru.

14. La ce te-ai gîndit și ce scop ai urmărit cînd i-ai afirmat lui Teohari Georgescu: «Ce, la noi nu sînt dușmani? Cum se poate așa ceva? Peste tot s-au descoperit dușmani, numai la noi, nu. Ce, noi am fost ocoliți»?

15. La cine te-ai referit? Să precizezi persoana sau persoanele, deoarece este știut că pînă în 1951 d-ta ai reușit să atragi în sfera d-tale de influență majoritatea persoanelor din Biroul Politic, iar față de secretarul general duceai o politică de izolare și subminare.

16. În ce direcția vroiai să împingi pe Teohari Georgescu și pe Pintilie în legătură cu această problemă?

17. În această perioadă (1949–1951), d-ta vorbeai și atrăgeai atenția lui Teohari Georgescu asupra «pericolului titoismului» la noi în țară, vorbeai despre «pasiunea» tov. Gheorghiu pentru securitate și puneai existența dușmanului în conducerea partidului. Cum explici înlănțuirea acestor fapte? (precum și scopul urmărit).

18. Ce ai discutat cu Pintilie în legătură cu atitudinea tov. Gheorghiu față de MAI și Securitate? De ce i-ai spus că tov. Gheorghiu nu este mulțumit cu MAI?

19. Cu ce scop i-ai spus lui Teohari Georgescu că tov. Gheorghiu «îi place așa de mult munca de la Securitate», parcă vrea să-i ia locul?

20. Ce ai discutat cu Pintilie în legătură cu trecerea Direcției I la Externe?

21. În general, să arăți detaliat poziția d-tale și discuțiile purtate cu diferite persoane privind SSI în perioada cînd acesta era legat direct de tov. Gheorghiu-Dej. Poziția d-tale și față de cei care conduceau acest serviciu.

Poziția Anei Pauker față de Schraier

1. De ce ai refuzat, în 1945, să dai cadre pentru MAI?

2. De ce ai propus, după 6 martie 1945, pe Schraier la MAI? Care este motivul?

3. Dacă Teohari ți-a arătat bănuielile asupra lui Schraier?

4. Cine a hotărît trecerea acestuia la MAI?

5. Dacă Schraier, după numirea la MAI, a continuat să activeze în Apărarea Patriotică?

6. Dacă Schraier putea să cunoască și să se amestece în toate treburile MAI, avîndu-se în vedere funcția încredințată?

7. Ce știi în legătură cu articolul apărut în «Scînteia» în legătură cu intrarea lui Schraier în MAI?

8. Din a cui insistență s-a hotărît scoaterea lui Schraier din MAI?

9. Ce fel de discuții ai avut cu Teohari și cu Luca în legătură cu Schraier cît a funcționat acesta la MAI și după scoaterea lui?".

(9 iulie 1956) ■

Mică antologie de presă: Ana Pauker și cultul personalității

„Ana Pauker

În țara soarelui dogoritor,
Și al dorului nestins de libertate,
Te-am cunoscut luptînd pentru popor
Chiar cînd călăii te țineau sub gratii.

La Aragon, Belcite, Turuel,
Prin lupta-i «Ana Pauker»* afirma.
Madrid e în pericol, dăm lupta pentru el,
Și la Madrid îmi apăr țara mea.

Trecură anii...

Era în floare firea-n luna Mai
Cum înflorea și Marea Uniune
Muncind și făurind ferice trai
Pentru fiecare om și națiune.
Și al valurilor freamăt se opri
Cum încetase parcă inima-mi a bate
Cînd crainicul prin unde ne vesti
Că Ana este iar în libertate.

Din depărtări ce abia cuprinzi cu mintea
Veniră calde inimi să-ți ateste
A lui Stalin grije de părinte
Și fericirea lor, ce a ta este.

Te-am revăzut apoi, cînd negre aripi
Să-ntunece-ncercau Mărețul Soare
Robiei să-i deschidă larga cale
Mîndria omenirii s-o doboare.

Și arma ai strîns-o atunci mai cu tărie
Tu ca Românică, Luptătoare,
Comunistă,
Țara ta s-o smulgi din cîrdășie
Cu blestemata bestie fascistă.

Cu suflul tău ai înviat Pandurii
Ce peste un veac stătură-n adormire
Și i-ai pornit la luptă cu Ghiaurii
S-aducă României desrobire.

Din Răsărit venit-a Mîntuirea
Și tot din Răsărit venit-ai tu
Norodul să-l ridici cu hotărîrea
Să-și fie el stăpîn, și altul nu!

E. Luca

** În Spania a luptat glorios un grup de artilerie „Ana Pauker", compus din români și francezi, în frunte cu maiorul român V. Roman".* ■

(Din „Scînteia", 8.III.1945 p. 3; autoarea versurilor este nimeni alta decît Elisabeta Luca, soția lui Vasile Luca)

„Ne-a vorbit Ana..."

„ (...) Lumea se scoală în picioare: strigăte de «ura, trăiască Ana noastră» răsună în sală. O văd trecînd cu greu prin mijlocul femeilor, care întind mîinile spre ea, caută s-o atingă, s-o îmbrățișeze în drum.

Și Ana ne-a vorbit. Am auzit-o pînă acum de cîteva ori. Dar de fiecare dată era pentru noi o noutate. De fiecare dată găsea cuvinte noi, cuvinte magice și simple în același timp, care-ți mergeau la inimă, te tulburau și-ți rămîneau întipărite în minte cu litere de foc. (...)

Iată ce spune Ana:

Dușmanii noștri, maniștii, brătienițtii sînt supărați. Se culcă pe o parte, îi înțeapă se culcă pe cealaltă parte, iar îi înțeapă... Ce-i supără pe dumnealor? Că platforma noastră prea are grijă de toată lumea. Prea mult ne-am gîndit la fiecare bărbat, la fiecare femeie, la fiecare copil din țară. (...)

Și Ana vorbește mai departe: despre secetă, despre munca pe care au depus-o țăranii în trei campanii de însămînțări, despre ajutorul Uniunii Sovietice...

— Tovarășe textiliste, răsună vocea ei, fără bumbac nu numai că n-am avea cămașă să punem pe corpul nostru, dar nici stropul de lapte, nici bucata de pîine pe care le dăm copiilor noștri. Știm greutățile. Ar fi însă greșit însă să ne lăsăm oprite de greutăți. (...) Viața mai bună se clădește de la temelie, răsună vocea Anei. Și istorisește povestea aceea cu omul care și-a făcut o canapea luxoasă, moale, dar n-a construit casa și a stat așa în bătaia ploii și zăpezii. Mai întîi să construim casa și apoi să ne gîndim la comodități. Iată pentru ce ne trebuie industrializarea. Ca să putem trăi mai bine în țara românească. (...)

Și deodată, ridicînd capul spre balcon, Ana spunea glumeț și în același timp cu căldură:

— Tovarăși bărbați! Sarcina se împarte de azi înainte pe din două: voi jumătate și noi jumătate. Nu vă ascundeți prin colțuri, după degete, spunînd: sînteți egale, descurcați-vă singure. Și pentru voi este o sarcină de căpetenie, munca între femei. (...)

Ies în stradă. Și aici, multă lume. Vor s-o vadă pe Ana Pauker ieșind. Îmi fac cu greu drum. În sfîrșit, sui pe trotuar. O fată tînără fuge și ea spre mulțime. O femeie mai vîrstnică se desprinde de masa de oameni și se năpustește asupra ei strigînd cu groază:

— Laptele!!! Laptele!!!

— Hei, n-o să dea în fiert chiar acum! Vreau s-o văd și eu, răspunde fetișcana.

Apucîndu-se de cap, femeia fuge la casa vecină. Dar după cîteva clipe reapare și ea. Probabil că a scos laptele de pe foc. Dar n-a întîrziat. O s-o vadă și ea. Căci și ea vrea s-o vadă pe Ana". ■

(Natalia Scurtu, în „Scînteia", nr. 539, din 3.VI.1946, p. 3)

„Tovarășa Ana"

„Minunată este dragostea caldă cu care clasa muncitoare înconjoară în fiecare clipă pe conducătorii săi.

În ceasurile grele ale luptelor aspre ca și în clipele de senină bucurie ale victoriei, dragostea — fierbinte, mare, din adîncul curat al inimii de muncitor — e legătura cea mai trainică ce unește pe călăuzitorii norodului de marile mulțimi ale acestuia.

Puțini sînt acei care au reușit să-și cîștige încrederea și dragostea maselor românești așa cum le-a cucerit tovarășa Ana Pauker. Fiindcă puțini, foarte puțini sînt acei care și-au dăruit tot sufletul, toată vigoarea minții și puterea de muncă, toate gîndurile și toate nădejdile poporului, așa cum a făcut-o ea.

De peste 30 de ani, viața Anei Pauker este închinată marelui ideal al ridicării poporului și țării noastre. Gîndul acesta dat conținut zilelor ei, căci fiecare zi, fiecare clipă din viață ea a dedicat-o acestui ideal.

Avea 17 ani cînd a intrat în luptă. De atunci ea stă în primele rînduri. Mereu în frunte, dîrză și neînfricată, implacabilă în hotărîrea ei. Zadarnic a abătut reacțiunea asupra ei toate valurile urii și ale cruzimii oarbe. Loviturile n-au înfrînt-o și amenințările n-au înspăimîntat-o.

«Viața Anei Pauker este o viață splendidă a femeii revoluționare, ca în condițiunile cele mai grele nu cedează în fața greutăților, suferințelor și persecuțiilor crude ale dușmanului de clasă — care găsea forțe noi și energie nouă pentru continuarea luptei, avînd adîncă încredere în justețea cauzei sale».

Acestea sînt cuvintele cu care o zugrăvește Dolores Ibarruri–Passionaria — eroina poporului spaniol — și pe drept cuvînt, un portret care corespunde în totul realității.

Neclintită în credința ei, tovarășa Ana Pauker n-a știut nici o singură clipă ce-i șovăirea, ce-i îndoiala.

În fundul celulei întunecoase, umede și strîmte, Ana Pauker și-a păstrat nealterată credința ei adîncă și fermă, care o călăuzea în toate împrejurările.

Oricît de înverșunată era prigoana, oricît de fioroasă și de rece temnița, Ana Pauker se socotea totdeauna la postul de luptă. Pînă și în cele mai grele împrejurări tovarășa Ana Pauker a rămas la fel de mare în credința ei.

«ȘI TOTUȘI GERMANIA HITLERISTĂ VA FI DOBORÎTĂ!», a răspuns ea comandantului închisorii care venise să-i anunțe căderea Parisului.

NU-I ADEVĂRAT CĂ POPORUL SOVIETIC E DUȘMANUL POPORULUI ROMÂN (a spus tov. Ana Pauker în 1936). POPOARELE UNIUNII SOVIETICE VOR SĂ TRĂIASCĂ ÎN BUNĂ PRIETENIE CU TOATE POPOARELE ÎNCONJURĂTOARE, CA ȘI CU CEL ROMÂN...».

«VOM DA PĂMÎNT ȚĂRANILOR, VOM CREA PUTERNICA ALIANȚĂ A MUNCITORILOR ȘI ȚĂRANILOR, VOM ELIBERA POPORUL DE SUB JUGUL FASCISMULUI, spunea ea — și spunea adevărul.

Tovarășa Ana este deopotrivă luptătoare și îndrumătoare a poporului. Aceeași în libertate și în închisoare — ea a îmbărbătat și a învățat pe luptătorii antifasciști, indicîndu-le calea luptei pentru libertate și democrație. Cuvîntul ei a înflăcărat poporul ori de cîte ori a fost rostit și după ce am ascultat-o, ne-am simțit mai tari, mai hotărîți, mai înțelepți.

«Oamenii în mijlocul cărora trăiește un comunist, trebuie să găsească în el un bun camarad de muncă, un exemplu de sfătuitor, un prieten și un conducător».

Așa ne-a învățat tovarășa Ana Pauker și în spiritul acestei învățături cresc, muncesc și trăiesc comuniștii.

Ea ne-a învățat și ne învață legea comuniștilor. Clară, limpede, omenească, pe înțelesul tuturor

«Dragostea, duioșia și grija pentru copiii noștri, iubirea și frățietatea între oameni, cinstea, dreptatea și sîrguința, dragostea de frumos, iubirea de libertate, de popor și de țară, pînă la orice sacrificiu, — în căldura și lumina lor se plămădesc bunurile și fericirea oamenilor, se crează operele nemuritoare de artă, cultură și măreție a popoarelor».

Ori de cîte ori vorbește tovarășa Ana cuvintele ei se adresează întregului popor. Fiecare om cinstit găsește în cuvintele ei răspuns la problemele care-l frămîntă, îndreptar în lupta pe care o duce, îndemn și îmbărbătare.

De aceea, sînt sorbite cu atîta nesaț cuvintele ei. De aceea poporul recunoscător o iubește și stimează pe ea, neînfricată luptătoare pentru libertate, pace și progres". ■

(Victor Russu, în „Scînteia", s.III, an.XVI, nr. 587, miercuri, 31.VII.1946, p.1)

„Ana noastră"

„E greu să cuprinzi în cuvinte o viață de om. Mai ales cînd este închinată în întregime luptei pentru libertate, pentru înălțarea celor mulți. Poate că numai poporul, marele creator anonim, are acest dar de a caracteriza în două cuvinte ceea ce n-ar izbuti să exprime pagini întregi. Pe tov. Ana Pauker poporul o numește «Ana noastră».

S-au răspîndit și s-au încrustat cuvintele acestea în inima poporului: așa-i spuneau miile de muncitori, de intelectuali și țărani veniți să depună mărturie cu orice preț la procesul înscenat Anei Pauker, la Craiova. Astăzi, le rostesc milioanele de oameni liberi din România: «Ana noastră»!

Învățătoarea

Acum 30 de ani, pe la începutul celui dîntîi război mondial, cînd omenirea îngropată în tranșee nu deslușea zorile unei lumi mai bune, învățătoarea Ana Pauker să dea în sufletele copiilor din clasa sa dragostea de adevăr și de oameni, încrederea și prietenia, respectul pentru muncă, bucuria vieții și a păcii.

Acestea nu putea însă să fie pe placul conducerii reacționare a învățămîntului din acea vreme. Și de aceea au silit-o pe Ana Pauker să părăsească școala. (...)

Legătura permanentă cu masele

Viața zbuciumată a Anei Pauker se împletește cu viața de luptă a muncitorimii, a poporului român. (...)

Ana a dobîndit încrederea și dragostea poporului, fiindcă a știut să fie «un bun camarad de muncă, un exemplu de corectitudine, un educator și un sfătuitor, un prieten și un conducător», așa cum avea s-o ceară fiecărui membru al Partidului Comunist Român în raportul asupra statutului, la Conferința Națională a PCR din 1945.

Legătura strînsă cu masele i-a făurit Anei Pauker acel dar de a rosti problemele politice și economice cele mai grele și complicate în cuvinte pe înțelesul tuturor, cuvinte care luminează mintea și încălzesc inima. (...)

Pentru pace și reconstrucție

Astăzi, în țara care, ca și Ana, nu mai poartă cătușe, tov. Ana Pauker desfășoară o muncă uriașă, de cea mai mare răspundere, ca secretară a Partidului

Comunist Român. Alături de tov. Gheorghiu–Dej, secretarul general al Partidului nostru, și de tov.-ii Vasile Luca și Teohari Georgescu, Ana Pauker aduce în slujba Partidului, clasei muncitoare și poporului toată marea ei experiență și înțelepciune politică, toată adîncimea ei de gîndire și puterea ei neobosită de muncă, toată dragostea ei de oameni, entuziasmul și patriotismul ei fierbinte, în rezolvarea marilor probleme economice și politice care se ridică în fața Partidului, a forțelor democrate și a poporului întreg. (...)

Ana Pauker cheamă pentru înfăptuirea acestei opere milioanele de femei ale țării, descătușate din servituțiile seculare. Ea contribuie la înfăptuirea unității mișcării democratice feminine, la înființarea Federației Democrate a Femeilor din România și poartă cuvîntul de prietenie și pace a femeilor române peste hotare, la Federația Mondială a Femeilor Democrate. (...)

Dragostea și grija pentru copii, pentru viitorul țării acesteia o însuflețesc pe vechea lor prietenă, luptătoarea Ana Pauker. Alături de proprii ei copii și-a găsit adăpost în căminul Anei încă un copil: unul dintre aceia mulți din Moldova pustiită de războiul fascist și de cei doi ani de secetă.

Învățătoarea care propovăduia acum 30 de ani dragostea pentru oameni și pacea între popoare are astăzi mii și sute de mii de elevi și eleve, ajunși la rîndul lor învățători ai poporului. Nici o forță vrăjmașă nu mai poate năbuși aceste glasuri, nu mai poate întuneca această lumină. (...)". ■

(Nestor Ignat, „Cui dăm votul și încrederea noastră/ Ana Pauker", în „Scînteia", s.III, an. XVI, nr.680, duminică, 17.XI.1946, p.1–3)

Scînteia

ORGAN CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

ABONAMENTE

Țări occidentale"

a spus tov. Gh. Gheorghiu-Dej la marea întrunire a inginerilor și tehnicienilor ținută la „ARO"

A fost semnată o lege a corpului tehnic de îmbunătățire a situației inginerilor

Aceștia sunt candidații poporului care în frunte cu tov. Gh. Gheorghiu-Dej vor duce la biruință Lista Blocului Partidelor Democrate în Capitală

VOTAȚI Lista Nr. 1 Soarele

1 Gh. Gheorghiu-Dej (P. C. R.)

2 Ing. Petre Bejan (P. N. L.)

3 Ana Pauker (P. C. R.)

4 Gl. Vasiliu Rășcanu (Pers.)

5 Dumitru Pop (P. S. D.)

6 Mihail Sadoveanu (Pers.)

7 Constantin Dimitriu (P. N. P.)

8 Aron Bracșter (P. S. D.)

„Scînteia", s. III, an. XVI, nr. 675, 11 noiembrie 1946, p. 1: pe primul rînd, a doua din stînga, Ana Pauker

Șerban Milcoveanu
***versus* Corneliu Mănescu**

„Privitor la textul semnat Corneliu Mănescu despre colonelul Edmond Stanciu, în nr. 6/1997, pag. 38 vă adresez — ne scrie **dr. Șerban Milcoveanu,** din București, cunoscut publicist și editor de cărți privind anumite pagini încă obscure ale istoriei contemporane a României, în special legate de fenomenul legionar — rugămintea de a publica alăturata rectificare sau completare, după cum vă îndeamnă preocuparea despre adevărul istoric și instinctul național de român". Fără alte comentarii, reproducem scrisoarea fidelului nostru cititor, mulțumindu-i pentru precizări. Dacă acestea se vor dovedi... precise, cu atît mai bine. Oricum, am reținut și morala din *motto*-ul pus în capul rîndurilor misivei ce ne-a parvenit la redacție: „La Justice pour autrui est une charité pour nous" (Montesquieu, *Lettres persanes*, 12).

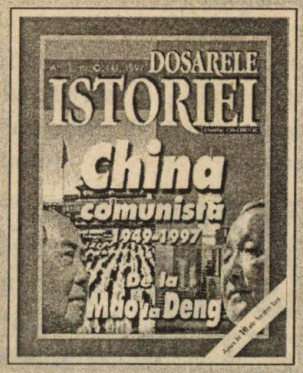

*

Colonelul Edmond Stanciu

„În nr. 6/1997 din revista «Dosarele Istoriei», fostul ministru de externe Corneliu Mănescu relatează, la pag. 38, următoarele: «Eu am rămas în armată, dar am fost trimis la conducerea CCA. (...) Pentru cei care nu știu CCA se găsea în aceeași impozantă clădire din centrul Capitalei unde este astăzi cercul Militar Național. În ziua aceea, în vara lui 1952, cînd m-am dus spre biroul șefului CCA am avut parte de o experiență tragică. L-am găsit pe cel care urma să-l înlocuiesc în funcție, colonelul Stanciu, mort — își trăsese un glonte în cap. (...) El știa că va fi schimbat și știa și de ce va fi schimbat. După cîte știu, avusese un rol destul de important în procesul Ion Antonescu, de partea noii puteri. Nu știu dacă fusese membru PCR, dar îmi amintesc că se descoperise că pe Frontul de Est, unde luptase, comisese niște acțiuni pentru care sovieticii nu l-au iertat. Și, cum vă spuneam: intru în încăpere și-l găsesc prăvălit peste birou; în perete am văzut urme de creier și locul făcut de glonț. Era un tablou sinistru. Ăsta a fost primul meu contact cu CCA!».

Închid citatul.

Faptul e real.

Interpretarea e greșită.

Vin cu depoziție de martor.

Prima dată, l-am cunoscut pe colonelul Edmond Stanciu înainte de 1941, cînd comanda Regimentul 21 artilerie din Slatina și era prieten cu părinții mei, Jean și Margareta Milcoveanu. A luat masa de mai multe ori la noi în com. Milcov, jud. Olt și păstrez în memorie amintirea unui intelectual de mare cultură și a unui mare patriot român.

A doua oară l-am cunoscut după 1945, cînd dînsul împreună cu soția, profesoară, și fiica, studentă, locuiau foarte modest pe str. Sapienței 3, lîngă locuința mea din str. Sapienței 1, în apropiere de Podul Mihai Vodă. În discuții afișa comportament de adaptare la noul regim comunist, dar niciodată semne de trădare a Patriei noastre. Intuiția lipsită de dovezi materiale îmi spunea că se alăturase Partidului Comunist cu misiune, poate din partea USA sau Angliei.

Explicația lui Corneliu Mănescu: «se descoperise că pe Frontul de Est, unde luptase, comisese niște acțiuni pentru care sovieticii nu l-au iertat» este falsă, chiar aberație.

Pe Frontul de Est a comandat Regimentul 21 artilerie din Divizia 11 Slatina, comandată de generalul Edgar Rădulescu. Dacă acesta n-a pățit nimic, cum putea fi tras la răspundere un subaltern de la comanda unui regiment de artilerie și fără legătura cu Biroul II sau SSI?

Acuzația nu ține.

Adjutant l-a avut pe juristul Mircea Biju (fiul marelui prof. Traian Biju, din Slatina) și, în 1961, Mircea Biju mi-a evocat cu mare respect și cu mare admirație amintirea de pe Frontul de Est a șefului său, colonelul Edmond Stanciu.

Ocupația ruso–sovietică a pedepsit pe așa–zișii «criminali de război» numai cu procese publice la Tribunale legale și toate în primii doi–trei ani, adică 1945–1947.

Nu putea exista caz restant în 1952.

Explicația mea e alta.

Col. Edmond Stanciu nu s-a sinucis, ci a fost asasinat și aceasta în cadrul informării, nedovedită, de colaborare cu USA sau Anglia. Sovieticii trebuie să fi primit informația de la Londra sau de la Washington și în toate aceste cazuri au procedat exact la fel și anume simulare de sinucidere și lansare de zvon fals.

Asemenea asasinate au fost multe în acea epocă a «războiului rece»". ■

TELE 7abc

Continuă serialele tale preferate

Clientul

Duminică, ora 21.40

Realizat după best-seller-ul cu același nume de John Grisham și urmînd ecranizării de mare succes cu Susan Sarandon și Tommy Lee Jones, *„Clientul"* este un serial de ultimă oră. Eroina filmului este Reggie Love, o avocată inimoasă care se luptă pentru copiii năpăstuiți de soartă. Trecutul ei nu prea fericit (fostă alcoolică, și divorțată, cu doi copii) a învățat-o să nu se dea bătută și să-i ajute pe toți cei în dificultate, indiferent de natura cazului și chiar riscîndu-și propria carieră. Un serial bine conceput, plin de suspans și încărcătură psihologică, ca de altfel toate romanele lui Grisham, *„Clientul"* vă oferă mai mult decît un film obișnuit. Cu: Jobeth Williams (nominalizare pentru Oscar), John Heard, Polly Holliday (de cinci ori nominalizată pentru Emmy și de două ori cîștigătoare a Globului de Aur).

Alf

Luni – Joi, ora 18.30

O comedie savuroasă realizată de Tom Patchett și Jan Tarses, creatorii scenariilor de mare succes: The Great Muppets Caper și The Muppets Take Manhattan. Sosit de pe planeta Malmac, direct pe acoperișul garajului lui Willie Tanner, Alf, cel mai simpatic extraterestru *„întîlnit vreodată"*, cu maniere nu prea elegante, dar cu inima largă, inteligent și temperamental, este adoptat de toți membrii familiei Tanner, fără excepții. Cu: Max Wright, Anne Shedeen, Andrea Elson și Benji Gregory.

Lucy Show

Sîmbătă – ora 17.00

Comedie de situație, cu Lucille Ball.

Hotel

Sîmbătă – Duminică, ora 11.45

Genul dramă, cu Bette Davis în episodul pilot. Avînd la bază romanul celebrului scriitor american Arthur Hailey (Aeroportul, Roțile), serialul se desfășoară în cel mai elegant hotel din San Francisco, St. Gregory. Aici vom fi martorii celor mai variate și surprinzătoare întîmplări atît din viața personalului, cît și din cea a clienților marelui hotel. Fiecare episod conține două sau trei întîmplări de sine stătătoare. Cu: James Brolin, Connie Sellecca, Shari Belafonte-Harper, Shea Farrell.

Murphy Brown

Duminică, ora 22.30

O comedie spumoasă cu Candice Bergen în rolul principal. Protagonista, o superprofesionistă de televiziune, cu o reputație de ziarist incomod, nu-și poate controla cu același aplomb și viața personală. Mult umor de cea mai bună calitate, într-un serial de tip SIT COM.

Cele două Diane

Luni – Vineri, ora 15.40

Reîntîlnirea după mulți ani a celor două Diane – mamă și fiică –, despărțite de soarta nemiloasă, dă naștere la o urzeală fascinantă de intrigi, pasiuni arzătoare, răzbunări, trădare și mister, cum numai în telenovele mai poți vedea. Nu trebuie să ratați nici un episod din acest serial.

Familia Walton

Luni, Marți – ora 20.00

Cîștigător a 13 premii Emmy, serialul prezintă independența, tenacitatea și solidaritatea descendenților primilor fermieri americani. El urmărește existența familiei Walton pe durata a patru generații, începînd din anii depresiunii economice pînă la cel de-al doilea război mondial. În rolul lui Ben Walton, cunoscutul actor Eric Scott.

Ana Pauker în atelierul pictoriței
Milița Petrașcu (1925)

Citiți în numărul următor al revistei

DOSARELE ISTORIEI

Iuliu Maniu: Ultimii 10 ani (1943–1953)

- Iuliu Maniu în rapoarte secrete ale SSI
- Participant la Actul de la 23 august 1944
- Maniu se împotrivește sovietizării
- Anglo-americanii despre liderul PNȚ
- Sub supravegherea vigilentă a Moscovei
- Maniu și capcana de la Tămădău
- Un proces stalinist: țărăniștii în boxă
- Sighet – un asasinat lent

Preț 6.000 lei

An. II, nr. 9(14), 1997

DOSARELE ISTORIEI

Director: ION CRISTOIU

Iuliu Maniu

Ultimii 10 ani (1943 – 1953)

Apare în **10** ale fiecărei luni

Serialele tale preferate la TELE 7abc

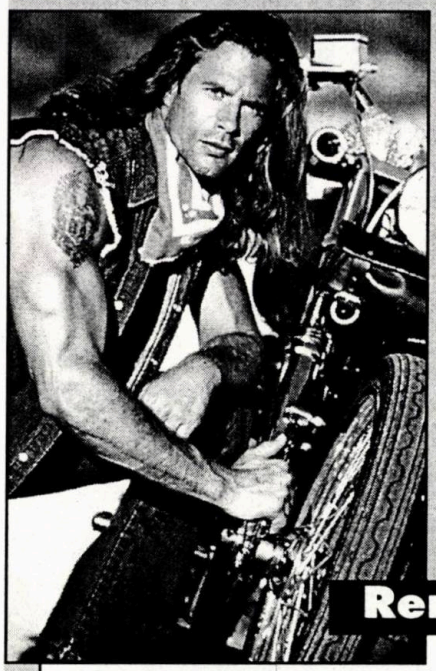

MacGyver

Miercuri, ora 21.50

MacGyver (Richard Dean Anderson) iese din tiparele eroului clasic al serialului de acțiune. El este mai degrabă un „cavaler rătăcitor" al timpurilor moderne. Violența și soluțiile radicale nu intră în arsenalul său de luptă împotriva răufăcătorilor. În schimb, ingeniozitatea, inteligența și talentul de a improviza îl scot din cele mai dificile situații, aparent fără ieșire. Împreună cu: Pete Thorton (Dana Elcar), șeful și prietenul său, Nikki Carpanter (Elissa Davalos), avocată la FBI, formează o echipă plină de originalitate și umor, ce va anihila multe afaceri necurate.

Renegatul

Marți, ora 21.55

În rolul principal Lorenzo Lamas, interpretul lui Reno Raines, ex-polițistul acuzat pe nedrept de asasinarea unui coleg corupt și care fuge de brațul lung al justiției. Sperînd că într-o bună zi se va face dreptate, Reno devine vînător de recompense, fiind el însuși vînat de poliție. Un serial seducător prin curajul și farmecul lui Reno Raines, prin loialitatea și dragostea nemărturisită pe care i le poartă Chayenne Phillips (Kathleen Kinmont) și prin talentul de afacerist al lui Bobby – Șase Asasini (Branscome Richmond). Nu trebuie uitat nici maleficul personaj Don Dixon, locotenentul de poliție interpretat de însuși creatorul serialului, Steven J. Cannell.

Jake și Grăsanul

Marți, Joi – ora 11.05

Marele procuror McCabe — la propriu și la figurat — rămîne în continuare incoruptibil și de neclintit în principiile sale. Singurul capabil să-l îmbuneze este simpaticul său buldog, în fața căruia McCabe devine un mielușel. Partenerul său în lupta cu crima și corupția este șarmantul, rafinatul, dar și supereficientul detectiv Jake Styles, la zîmbetul căruia nici o femeie nu poate rezista.

Dragă John

Sîmbătă, ora 14.30

Un bărbat divorțat recent și lipsit de confortul conjugal face eforturi disperate să se adapteze noilor întîmplări. O comedie delicioasă despre cît de greu este să-ți refaci viața după un eșec, luînd totul de la capăt și încercînd toate metodele de „tratament". În rolul lui John Lacey, simpaticul actor Judd Hirsch.

Kung Fu II

Joi, ora 21.50

Continuarea legendei lui Kwai Chang Caine și a tradiției preoților shaolin. De data aceasta, David Carradine interpretează rolul nepotului celebrului personaj din KUNG FU. Împreună cu fiul său Peter (Chris Poter), regăsit după mulți ani de căutări, luptă împotriva crimei și corupției ce amenință orașul, cu alte metode decît cele clasice folosite de poliție. Fiecare episod al noului serial vă captivează nu numai prin simplitate, farmec natural, prin umorul firesc, dar și prin multă acțiune, răsturnări de situație și mai ales suspans.

Sumar
nr. 9 (14) • 1997

Iuliu Maniu: Ultimii 10 ani (1943–1953)
(Iuliu Maniu: The Last 10 Years)

Ion CRISTOIU

Iuliu Maniu: Un patriot exemplar 2
An exemplary patriot
„Împotriva comunizării țării, pînă la moarte" (Repere cronologice, 1943–1953) 3
"Against the communization of the country till the death" (Chronological landmarks)

Mihai PELIN

Iuliu Maniu: Un viitor îndoielnic 5
(An uncertain future)
„Documentul corespunde realității" (Corneliu Coposu comentează, în 1985, raportul lui Eugen Cristescu) 23
"The document corresponds to the reality" (Corneliu Coposu's comments of 1985 on Eugen Cristescu's report)

Mihail E. IONESCU

Președintele și Conducătorul 25
The President and the "Conducător"

Ioan SCURTU

Iuliu Maniu și Actul de la 23 august 1944 31
Iuliu Maniu and the coup of 1944, August 23rd

Florin CONSTANTINIU

Iuliu Maniu și britanicii 39
Iuliu Maniu and the Britishers

Gheorghe BUZATU

Apărător al democrației și independenței românești 42
The defender of the Romanian democracy and independence

Mircea CHIRIȚOIU, Mircea SUCIU

Documente inedite: 1. „Actualul guvern este comunist" 50
Unpublished documents: 1. "The present government is communist"
2. Tămădău: Un pretext murdar pentru lichidarea PNȚ 56
Tămădău: A dirty pretext for the liquidation of the NPP

Adrian POP

Iuliu Maniu: Între culpabilitate și rezistență 58
Iuliu Maniu: Between culpability and resistance
Anchetă feroce 59
A ferocious investigation
1947 – Un proces stalinist: confirmarea minciunilor 60
A stalinist trial: Lies confirmed
1947–1951, Galați: O cană de apă pe zi 62
A mug of water daily
1951–1953, Sighet: Un asasinat lent....63
A slow murder
Dacă doriți să știți mai mult 64
If you want to know more

În marea lor majoritate, ilustrațiile din acest număr provin din *Colecțiile Speciale ale Bibliotecii Naționale a României.* Redacția mulțumește pentru sprijinul acordat d-lui *Ion Mamina,* șef serviciu, și d-nei *Ana Pleșia,* bibliotecar, custodele Cabinetului de fotografii al prestigioasei instituții de cultură.

În atenția cititorilor

- În catalogul publicațiilor, **„Dosarele Istoriei"** figurează la **poziția 4.396**
- Abonamentele se fac și prin **Trustul de Presă „Național"** — tel. 092.294.994; fax 223.49.39

Național

- **IMPORTANT! Costul abonamentelor rămîne neschimbat, cu excepția taxelor poștale!**
- Costul abonamentelor (4.000 lei/exemplar, plus 600 lei taxe poștale):
  3 luni: 13.800 lei • 6 luni: 27.600 lei • 12 luni: 55.200 lei
- Sumele se depun la BANCOREX, Filiala Victoria, cont 300.809.009.665.700.008
- Pentru străinătate:
  3 luni: 45 USD / 67 DM • 6 luni: 90 USD / 134 DM • 12 luni: 180 USD / 268 DM
- Sumele se depun la BANCOREX, Filiala Victoria, cont 460.809.009.665.730.007

DOSARELE ISTORIEI

Director
Ion CRISTOIU

Redactor-șef
Mircea SUCIU

Secretar științific
Laurențiu PANAITE

Consilieri redacționali
Pierre du BOIS (Institutul Universitar de Înalte Studii Internaționale, Geneva), **Gheorghe BUZATU** (Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Iași), **Radu CIUCEANU** (Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București), **Mircea CHIRIȚOIU** (Arhivele Militare ale Statului Major General, București), **Florin CONSTANTINIU** (Institutul de Istorie „N. Iorga", București), **Dennis DELETANT** (Institutul de Studii Slavone și Est-Europene, Universitatea din Londra), **Mihail E. IONESCU** (Școala Națională de Științe Politice și Administrative, București), **Robert LEVY** (Universitatea California din Los Angeles), **Adrian POP** (Catedra UNESCO de Studii Sud-Est Europene, București), **Stelian TĂNASE** (Facultatea de Științe Politice și Administrative, Universitatea București), **Vladimir TISMĂNEANU** (Universitatea din Maryland) **Cristian TRONCOTĂ** (Institutul Național de Informații, București)

Publicație lunară editată de
SC Evenimentul Românesc
Tel./Fax: **(004)(01) 222.24.05** (secretariat)

Președinte executiv
Ion CRISTOIU

Director economic
Ionel VLAD

Redacția
Trustul de Presă „Național", b-dul Iancu de Hunedoara, nr. 42, sector 1, București
Tel.: **(004)(01) 650.19.79, 650.19.82/int.116**
Fax: **(004)(01) 312.87.26**
Corespondența se primește pe adresa redacției și la **OP 33, CP 115**

Tehnoredactare computerizată
Trustul de Presă „Național"

Coperta: Ștefan CIOS (consilier artistic)

Desene: Mirela MUSCAN

Tipar: FED, Grupul DRAGO PRINT, București, tel. 335.93.18

Difuzare: Trustul de Presă „Național"

Editura Evenimentul Românesc

Iuliu Maniu: Un patriot exemplar

Ion CRISTOIU

La sfîrșitul lui noiembrie 1945 sosește în România Marck Etheridge, trimis special al Secretariatului de Stat al SUA. În contextul anilor 1945–1947, americanul e cel mai înalt reprezentant occidental care vizitează România pentru a se convinge, la fața locului, de realitatea pe care o sesizau rapoartele trimișilor SUA și Marii Britanii la București. Așa cum o arată documentele date publicității după prăbușirea comunismului, aceste rapoarte semnalau, cu îngrijorare, treptata instaurare a dictaturii comuniste, dar, mai ales, colonizarea sălbatică a României de către sovietici. Strigătele de alarmă în acest sens primiseră Washingtonul și Londra și de la liderii PNȚ și PNL. Evident, Iuliu Maniu cere lui Marck Etheridge o întrevedere. În memoriile sale, tipărite în România postdecembristă sub titlul ***Misiune dificilă***, generalul C.V.R. Schuyler, reprezentantul SUA în Comisia Aliată de Control, relatează despre convorbirea dintre fruntașul național–țărănist și trimisul Americii. Potrivit generalului, Iuliu Maniu s-a plîns de teroarea instalată în România de către comuniști, dar, mai ales, de exploatarea nemiloasă, fără precedent în istorie, a economiei naționale de către ocupanții veniți de la răsărit. Discuția a fost însă mult mai largă. Ceea ce nu ne spune Schuyler, ne dezvăluie mărturiile documentare strînse între coperțile volumului ***Cartea Albă a Securității (1944–1947)***. Din cîte se știe, Serviciul Special de Informații, trecut cu arme și bagaje în mîna comuniștilor, avea oameni infiltrați peste tot. Normal, așadar, ca respectivul serviciu să afle imediat despre conținutul dialogului dintre Maniu și Marck Etheridge. Potrivit *Notei* informative din 30 noiembrie 1945, marele om politic român i-a zis-o scurt trimisului american: *„Politica mea a fost permanent constantă de a lupta împotriva oricui ar vrea să aservească țara unei puteri străine. Legionarii care s-au încadrat în partidul meu fac politica mea. Ei au luptat chiar împotriva fostului lor șef, Horia Sima, care făcea parte din guvernul Tătărescu, în timp ce eu am luptat în mod permanent împotriva infiltrației germane, care apoi ne-a dus la dictatura lui Antonescu. Sînt considerat reacționar. Într-adevăr, am reacționat și voi reacționa întotdeauna împotriva tuturor acelora care vor să aservească țara unei puteri străine. Așa am făcut ieri, împotriva acelora care au lucrat cu Germania și pentru ea, așa fac azi, împotriva acelora care ne aservesc Uniunii Sovietice, așa aș face mîine, dacă englezii sau americanii ar avea aceleași practici față de România, ca Germania sau Uniunea Sovietică".*

Interlocutorul lui Iuliu Maniu nu era Vîșinski. Era trimisul Americii, al țării de care se legau, în acel moment, toate speranțele țăraniștilor, ale democraților români în general. Judecînd după plecăciunile făcute de politicienii aflați, azi, la putere în România, fața occidentalilor, după felul dezgustător în care ei cerșesc surîsurile oricărui trimis al Apusului, ne-am fi așteptat ca Iuliu Maniu, rămas singur în fața sovieticilor, să dea dovadă de ceea ce se numește la ora actuală diplomație. S-ar fi putut dovedi mai puțin categoric, în afirmarea independenței naționale a României nu numai față de URSS, dar și față de orice altă țară care ar fi încercat să atenteze la suveranitatea națională. Contrazicîndu-ne așteptările, Iuliu Maniu își reafirmă orgolios stindardul luptei sale de o viață: cea împotriva oricărei politici de aservire a României unei puteri străine, fie aceasta chiar Statele Unite ale Americii.

Atitudinea lui Iuliu Maniu e cea a unui patriot exemplar. Din nefericire, nici unul dintre urmașii lui de astăzi nu-i făcut din aceeași plămadă. ■

„Împotriva comunizării țării, pînă la moarte"

Repere cronologice, 1943–1953

1943, februarie. Informat de poliție că Iuliu Maniu (n. 8 ianuarie 1873, Șimleul Silvaniei; fost prim-ministru 10 nov. 1928–7 iunie 1930; 13 iunie–10 oct. 1930; 20 oct. 1932–14 ian. 1933) are un post de radio-emisie trimis de englezi, mareșalul Ion Antonescu decide: *„Să fie lăsat în pace. Soarta unei țări nu poate fi pusă pe o singură mînă. Dacă aceasta greșește, să fie alții care s-o ia și să o ducă mai departe"*

1943, martie. Conducerea sovietică îl acceptă ca interlocutor în discuții pe Iuliu Maniu; în noiembrie, liderul PNȚ reușește să obțină încuviințarea, ca emisar al opoziției, să trateze cu Aliații un armistițiu

1943, aprilie 20. Într-o scrisoare adresată mareșalului Ion Antonescu, Constantin Brătianu și Iuliu Maniu protestează împotriva intenției de a angaja România într-un război direct contra puterilor democratice occidentale

1943, noiembrie 21. Departamentul de Stat al SUA este informat că Iuliu Maniu vrea să trimită un emisar să negocieze ieșirea României din război. La cererea lui Maniu, Antonescu îi acordă lui Barbu Știrbey un pașaport diplomatic și discută cu el înainte de plecare să vadă cu cine doresc Aliații să încheie armistițiul, cu el sau cu opoziția

1944, martie 17. Încep, la Cairo, tratativele lui Barbu Știrbey cu Aliații, în numele lui Iuliu Maniu și al opoziției unite

1944, martie 21. C. I. C. Brătianu și Iuliu Maniu adresează mareșalului Ion Antonescu o scrisoare în care îi cer să convină cu Germania ieșirea României din război, iar în caz că nu se va considera capabil, să ceară regelui formarea unui nou guvern

1944, iunie 13/14, orele 22–4. Are loc o consfătuire conspirativă în casa din Calea Moșilor 103 a reprezentanților Palatului regal și armatei cu reprezentanții PNȚ, PNL și PCR, privind răsturnarea guvernului și ieșirea țării din războiul antisovietic

1944, iunie 20. Se constituie Blocul Național Democratic (PNȚ, PNL, PCR, PSD)

1944, iulie 27/28. Consfătuire secretă a reprezentanților PNȚ, PCR, ai Palatului regal și armatei, la care se decide ca mareșalul Antonescu să fie înlăturat de la putere la 15 august (dată comutată ulterior pentru 26 august)

1944, august 18. Ion Mihalache, vicepreședinte PNȚ, declară că armistițiul trebuie semnat neapărat fie de mareșalul Antonescu, fie de un grup de militari

1944, august 22. Întîlnire între mareșalul Ion Antonescu și Ion Mihalache (ultimul reprezentînd PNȚ și PNL), în care a fost discutată situația din țară

1944, august 23. Lovitura de stat organizată de Palatul regal, armată, și partidele coalizate în BND. Răsturnarea guvernului Antonescu și ieșirea României din războiul antisovietic. Armistițiul cu Aliații va fi semnat de România, însă, abia la 12 septembrie, la Moscova

1944, octombrie 16. Se dă publicității Manifestul-program al PNȚ, compus dintr-un preambul consacrat prezentării activității istorice a partidului, un program de măsuri imediate (pînă la încetarea războiului) și o prezentare largă, în 16 capitole, a programului de perspectivă (după încetarea războiului)

1944, noiembrie 11. La cererea insistentă a reprezentanților sovietici în Comisia Aliată de Control, este emis ordinul 4.036, de către ministrul de interne, Nicolae Penescu, reprezentant al PNȚ în guvern, prin care se introduc noi măsuri de represiune împotriva foștilor legionari

1944, decembrie 1. Memoriu a lui Iuliu Maniu transmis Londrei, în care liderul PNȚ scria: *„Dacă intenția Marii Britanii este ca România să treacă cu totul sub controlul sovietic"*, el este gata să se sacrifice și să pregătească poporul român pentru acest lucru. Dacă însă acest lucru nu intră în intenția guvernului englez, atunci el este gata *„să lupte împotriva comunizării țării pînă la moarte"*

1945, ianuarie 1 și 7. Declarațiile făcute de Iuliu Maniu făcute cu prilejul Anului Nou și al împlinirii vîrstei de 72 de ani subliniază necesitatea ca PNȚ să conducă solidaritatea națională, considerată cerința supremă a zilei

1945. La începutul anului, a luat ființă Mișcarea Națională de Rezistență, îndreptată împotriva ocupației sovietice și ulterior a regimului comunist, sub conducerea g-ralului Aurel Aldea și amiralului Horia Măcelariu. Din ea au făcut parte, inițial, organizațiile secrete Haiducii lui Avram Iancu — Divizia Sumanele Negre (constituită din foștii participanți la gărzile „Iuliu Maniu"), Graiul Sîngelui, Grupul Înar-

mați Sinaia, Vlad Țepeș II, Grupul Bran — Arhiducesa Ileana etc

1945, martie 8. Conducerea PNȚ difuzează un comunicat în care arată că nu acceptă guvernul prezidat de dr. Petru Groza (impus la putere la 5 martie), ale cărui ideologie și metode sînt străine de „sufletul națiunii" și că PNȚ „a fost de părere ca M. S. Regele să nu însărcineze cu formarea guvernului pe reprezentantul celei mai mici grupări" politice

1945, iulie. În mesajele trimise participanților la Conferința de la Postdam, Iuliu Maniu cere sprijin în vederea constituirii unui guvern reprezentativ, alcătuit din toate partidele democratice, care să organizeze alegeri libere

1945, iulie 18. Cu ocazia adunării studenților național–țărăniști, Iuliu Maniu propune să se trimită regelui o moțiune în care să-i ceară să facă uz de prerogativele lui și să demită guvernul Groza

1945, octombrie 16. Președintele PNȚ semnează un „Manifest către poporul american", în care arată că România este o țară–satelit în care URSS a impus un guvern comunist camuflat, bazat pe forța armatei de ocupație, și care nu reprezintă voința țării

1946, ianuarie 4. Dr. Nicolae Lupu, vicepreședinte al PNȚ, părăsește partidul și formează Partidul Țărănesc Democrat. Dr. Lupu acuză conducerea Maniu–Mihalache că duce o politică negativă și sterilă și că s-a înconjurat de „elemente reacționare"

1946, iulie 13. Iuliu Maniu, susținut de C. I. C. Brătianu, cere regelui să întrerupă relațiile cu guvernul Groza, să-l demită și să-i provoace o criză constituțională, refuzînd semnarea decretului electoral elaborat de guvern

1946, noiembrie 19. Alegeri legislative generale, desfășurate într-un climat de tensiune, cu numeroase incidente, presiuni și falsificări din partea autorităților; drept urmare, Blocul Partidelor Democratice „cîștigă" 84,5% din voturi

1947, martie 13. Iuliu Maniu îi declară reprezentantului politic la București, Burton Berry, că el este gata să răstoarne guvernul Groza, chiar prin violență, că are acordul regelui în acest sens și cere ajutorul anglo–american pentru a o face. La 19 martie, D. Acheson, secretarul de stat american, răspunde că SUA „nu pot sprijini sau preconiza răsturnarea guvernului prin violență, cu posibile consecințe grave pentru poporul român". Un răspuns similar a trimis, la 24 martie, ministrul de externe britanic

1947, vara. Considerînd că în România nu mai există libertate pentru opoziție, Iuliu Maniu solicită misiunilor americană și engleză să înlesnească plecarea din țară a unor fruntași ai PNȚ, pentru a intensifica în exterior lupta contra regimului comunist, dar acestea refuză să se implice

1947, iulie 14. În urma capcanei puse la cale de serviciile secrete ale autorităților, sînt arestați la Tămădău, la 46 Km de București, sub acuzația de tentativă de „fugă într-o țară străină", 10 conducători ai PNȚ (Ion Mihalache, Nicolae Penescu, Nicolae Carandino etc.)

1947, iulie 17. Sub acuzația că sînt „implicați într-o acțiune de răsturnare a regimului existent în România", Parlamentul hotărăște ridicarea imunității parlamentare unui număr de 6 deputați ai PNȚ (Iuliu Maniu, Aurel Leucuția, Emil Ghilezan, Vasile Serdici, Ilie Lazăr, Grigore Niculescu– Buzești, care sînt arestați)

1947, iulie 25. Consiliul Politic al BPD, întrunit la locuința și sub președinția lui P. Groza, ia în discuție „complotul organizat de conducerea PNȚ" și „invită guvernul să ia neîntîrziat măsurile legale în vederea urmăririi și sancționării tuturor vinovaților și să procedeze la dizolvarea PNȚ"

1947, iulie 29. Este adoptat Jurnalul Consiliului de Miniștri care decretează dizolvarea PNȚ. Măsura se aplică și „organizațiilor militare, de tineret, feministe și orice alte organizații sau asociații" conduse de PNȚ. Jurnalul prevedea închiderea sediilor partidelor, confiscarea arhivelor și a corespondenței, lichidarea patrimoniului partidului

1947, oct. 30–nov. 12. Are loc procesul înscenat conducătorilor PNȚ. Tribunalul Militar pronunță sentințe de exterminare fizică: Iuliu Maniu și Ion Mihalache — temniță grea pe viață; V. Rădulescu–Pogoneanu — 25 ani temniță grea; N. Carandino — 6 ani temniță grea; Gr. Niculescu–Buzești, Gr. Gafencu, Al. Cretzianu și C. Vișoianu, judecați în contumacie, au fost condamnați fie la muncă silnică pe viață, fie 15 ani muncă silnică pe viață; E. Oprișanu, Fl. Roiu, E. Lăzărescu, C. Demetrescu, V. Serdici, V. Niculescu–Buzești, Ion de Mocsony Stârcea, Șt. Stoica, D. Stănescu au primit condamnări între 15 ani temniță grea și un an detenție simplă. La pedepsele privative de libertate se adăuga, pentru cei mai mulți dintre ei, confiscarea averii, interzisă expres de Constituția din 1923

1947–1951. Iuliu Maniu este închis la Galați, împreună cu I. Mihalache, N. Carandino, Ilie Lazăr etc.

1951, sfîrșitul anului. Iuliu Maniu și alți foști lideri ai PNȚ sînt transferați în închisoarea de la Sighet

1953, februarie 5. La o lună după ce împlinise 80 de ani, Iuliu Maniu moare în închisoarea de la Sighet. Corpul neînsuflețit i-a fost aruncat în groapa comună a cimitirului închisorii, fără nici un semn distinctiv. ■

(După M. Nedelea, *Istoria României în date. 1940–1995,* Buc., Ed. Niculescu, 1997, precum și alte surse documentare)

1943 — Ion Antonescu ordonă, Eugen Cristescu execută

Iuliu Maniu: Un viitor îndoielnic

Mihai PELIN

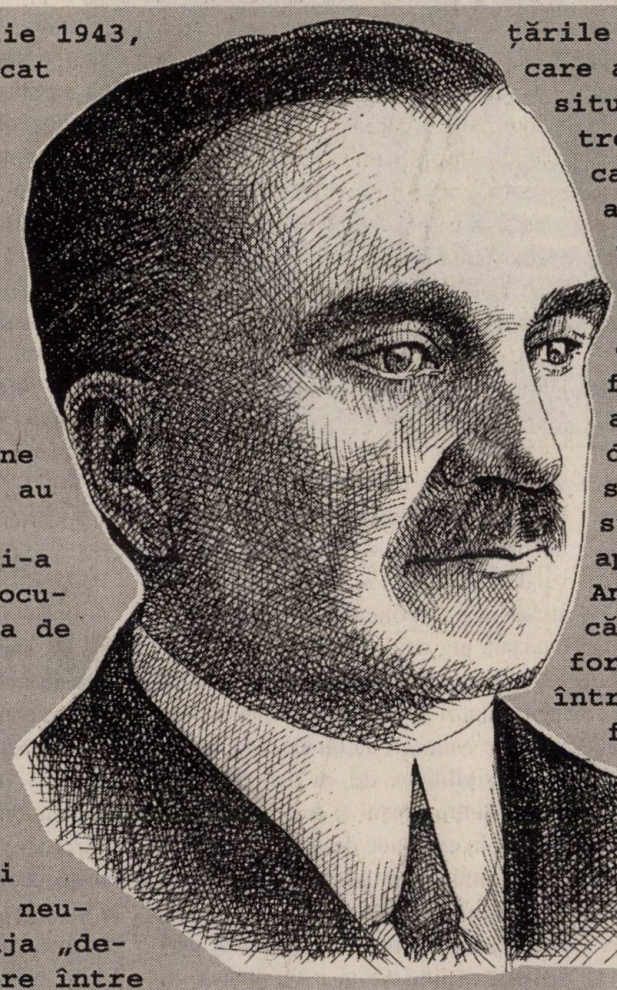

La 12-13 aprilie 1943, Hitler l-a convocat pe mareșalul Ion Antonescu la castelul Klessheim, în fosta Austrie. Discuțiile lor s-au consumat în prezența lui Joachim von Ribbentrop, ministrul de externe al Reichului, și au fost deosebit de dure. Führerul și-a avertizat interlocutorul că dispunea de informații certe conform cărora Mihai Antonescu îi tatona pe anglo-saxoni, prin diplomnații români acreditați în țări europene neutre, spre a angaja „demersuri de mediere între țările beligerante". Acte care așezau Germania într-o situație penibilă. În treacăt, au fost evocate și gesticulațiile antinaziste și proaliate ale lui Iuliu Maniu, despre care von Ribbentrop a observat că, dacă ar fi trăit în Germania, ar fi fost spînzurat de mult. Luat prin surprindere, șeful statului român l-a apărat pe Mihai Antonescu și a declarat că nu vrea să-l transforme pe Iuliu Maniu într-un martir. „De altfel — a mai spus mareșalul—, Maniu nici nu îndrăznește să devină activ. Dacă, totuși, ar face-o, ar fi imediat arestat".

O evaluare lucidă

Convorbirile de la Klessheim l-au pus pe Antonescu pe gînduri. Era departe de orice intenție de a se despărți de cel mai apropiat colaborator al său, însă ar fi vrut să știe mai multe despre situația reală a lui Iuliu Maniu, în particular, și despre aceea a național-țărăniștilor, în general. În consecință, i-a ordonat lui Eugen Cristescu, șeful Serviciului Special de Informații, să-i prezinte un raport detaliat despre toate activitățile reputatului lider al PNȚ, începînd din septembrie 1940 pînă la zi. Eugen Cristescu a înaintat lui Ion Antonescu raportul în speță, scris cu propria sa mînă, în mai 1943.

Din cuprinderea lui, se înțelege că echipa politică care conducea atunci România era convinsă că războiul împotriva Rusiei sovietice era pierdut. Și se mai înțelege — deși acest lucru nu este menționat nicăieri expres — că mareșalul Ion Antonescu ar fi vrut să știe dacă Iuliu Maniu, după ce România ar fi înclinat steagul în fața puternicului ei vecin de la est, ar fi fost capabil să conducă țara spre un liman salvator. Din nefericire, răspunsul pe

care l-a oferit Eugen Cristescu șefului statului a fost negativ: Iuliu Maniu și, implicit, Partidul Național Țărănesc aveau un viitor îndoielnic în România postbelică. „(...) Rostul său — scria Eugen Cristescu — ar începe numai din ziua în care factorul sovietic n-ar avea să joace vreun rol în România, dar nu văd în ce chip influența Rusiei ar putea fi înlăturată la o victorie a Națiunilor Unite (...). El își arogă singur o mare popularitate, dar e de văzut în ce măsură războiul și curentele noi la care el va da naștere vor schimba structura politică a țării (...)."

După opinia noastră, documentul — provenind din fosta Arhivă a MAI, fond Președinția Consiliului de Miniștri, pachetul 2, dosarul 369, și din care prezentăm aici largi extrase; din rațiuni de spațiu tipografic, cu excepția preambulului, am lăsat deoparte capitolele imediat următoare referitoare la perioada septembrie 1940 – începutul anului 1943. Documentul, în totalitatea sa, va face obiectul unui volum aflat în pregătire la Editura Evenimentul Românesc — reprezintă una dintre cele mai lucide evaluări efectuate vreodată de un serviciu secret român.

„RAPORT ASUPRA ACTIVITĂȚII GRUPĂRII NAȚIONAL-ȚĂRĂNISTE ȘI A LUI IULIU MANIU, DE LA 1 SEPTEMBRIE PÎNĂ ÎN PREZENT

În momentul în care, la Viena, ministrul de externe al regelui Carol II semnează arbitrajul *(Dictatul de la Viena, 30 august 1940, impus României de Axă, n.n.)*, întreaga politică viitoare a lui Iuliu Maniu e de la sine fixată. Omul care de 40 de ani juca un rol hotărîtor în viața Ardealului, iar de 22 de ani putea săvîrși orice greșeli în

Ion Antonescu, soția sa și Mihai Antonescu, pe treptele bisericii mănăstirii Sinaia (decembrie 1943)

viața publică a României întregite, în baza acelorași titluri istorice, nu poate decît să reînceapă vechea sa luptă. El va deveni, din nou, în fața țării și a străinătății exponentul provinciei trecută sub jug străin.

Poziția sa crescuse, pe măsură ce regele Carol cădea din violențe interne în grave concesii naționale. Maniu vedea posibilitatea de «a lichida» conflictul dintre dînsul și rege, ce se prelungea, în episoade dramatice, încă din 1931. Țara nu se găsea numai în fața unui diferend constituțional, pe care putuse să-l tolereze, din moment ce i se asigura liniștea și neutralitatea, în mijlocul celor mai neașteptate răsturnări europene.

Falimentul politicii regale era definitiv. După Basarabia și Bucovina de Nord, el ceda Ardealul numai cu încuviințarea unui simulacru de Consiliu al Coroanei.

Atmosfera creată în jurul peripețiilor care au dus la aceste catastrofe naționale făcea din rege un mare vinovat, iar Maniu specula în ochii unei opinii publice, umilită și derutată, să devină un pivot al rezistenței naționale.

Maniu simte pulsul țării. Domnia lui Carol II era virtual sfîrșită. Fără prestigiu, instrument orb al unei camarile sinistre, acoperit de ridicol, el nu se mai putea menține.

Regele crede că se mai poate apăra. El se proclamă șef de partid, pentru a da parcă întradins noi argumente detractorilor săi. Maniu crede că poate dispune de toate forțele care să decidă soarta regelui. El nu știe, atunci, că în afară de dînsul, forțe mult mai tari hotărîseră să pună capăt domniei lui Carol. De aceea, Maniu își arogă — fără drept — inițiativa coaliției civile și militare care a determinat plecarea regelui.(...)

Sugestii pentru plecarea lui Maniu în străinătate

Maniu nu primește să plece în străinătate, pentru a se pune în fruntea unei mișcări a «României libere»; el răspunde că prezența sa e mai necesară în țară, îndeosebi «într-un moment critic, care va reclama hotărîri supreme». Oficiile britanice din Istanbul–Ankara–Cairo insistă. Maniu e gata însă să trimită o delegațiune importantă de diplomați și oameni politici. El se înțelege în această privință cu Dinu Brătianu. La 5 decembrie 1942, Brătianu convoacă la locuința sa pe «bogătașii partidului». El le cere contribuții importante pentru întreținerea unor emisari în Anglia, în America, în Elveția, în Turcia și în Portugalia. Deocamdată, ar urma să plece Dan Brătianu, din partea liberalilor, și generalul Rădescu, din partea lui Maniu. Intervin măsurile guvernului și planul eșuează.

Mai tîrziu, Maniu încearcă a obține patru pașapoarte: pentru Vișoianu, pentru Savel Rădulescu, pentru Cretzianu și pentru Crutzescu.

Maniștii cred că vor avea pașaportul lui Cretzianu, dar nici acest plan nu se poate realiza. Englezii cer însă mereu plecarea lui Maniu. El se va hotărî în diferite feluri: va anunța că prietenii săi îl reține, va declara apoi că «e gata să vină, de îndată ce va avea mijlocul», va cerceta chiar posibilitatea de a fugi cu un avion, pentru a comunica, în cele din urmă, că «un asemenea proiect e tardiv».

Chestiunea plecării lui Maniu în străinătate rămîne însă actuală și la începutul anului 1943.

Legăturile cu oficiile britanice din Istanbul–Cairo

Oficiile britanice din Orientul Mijlociu își extind, între timp, activitatea. Pe lîngă serviciile de informații din subordinele directe ale înaltului comandament englez din Cairo, se înființează un vast serviciu politic, care are misiunea să se ocupe de toate țările din Balcani.

Un gentleman autentic, în viață și în politică: Iuliu Maniu

Secțiunea românească concentrează o seamă de așa-ziși experți, între care se găsesc englezi care au lucrat în România, în petrol, în bănci, în afaceri comerciale, în presă și în diplomație. Reginald Hoare, bolnav și în dizgrație, nu se mai află printre dînșii. Întîlnim însă pe Masterson, proprietarul societății de petrol Unirea, al cărui frate joacă un rol important în băncile din City; însuși Masterson păstrează cele mai înalte relații în lumea politică și financiară din Londra și e socotit unul din englezii care cunosc cel mai bine chestiunile românești. Găsim tot aici pe Clark, proprietarul societății Anglia din Ploiești, care a condus colonia engleză din București, pe tînărul Watson, fiul lui Scotus Viator *(R. Seton – Watson, n.n.)*, pe Gibson, fost corespondent al lui «Times» la București, în fine o parte din personalul fostei legațiuni britanice de la noi.

Cel mai important factor este însă de Chastelain, care avea la societatea Unirea din București o situație puțin însemnată, dar pare să fi fost rezidentul Intelligence Service-ului pentru România.

Acest serviciu are următoarele misiuni:

1. Să se țină în curent asupra situației politice, economice și militare din România.

2. Să țină contactul cu personalitățile politice din România atașate Angliei.

3. Să facă legătura între Londra și aceste personalități pentru lămurirea problemelor interesînd România și pentru stabilirea unor aranjamente de ordin politic și militar, ce ar putea să intre în funcțiune în momentul în care situația ar fi favorabilă.

Serviciul are trei secțiuni: la Istanbul, la legația britanică din Ankara și la Cairo, unde se centralizează întreg materialul, înainte de a fi expediat la Londra. La Departamentul sud–estic din Foreign Office există de asemenea o subsecție românească, alcătuită din experți care țin în curent guvernul cu situația de la noi. Se vede cît de lungă și greoaie este această filieră, cu tot zelul neobosit desfășurat de oficiile din Orientul Mijlociu. Legăturile dintre Istanbul și România prezintă de asemenea mari dificultăți; ele se fac, de obicei, prin legația turcă și prin diverși curieri diplomatici, neutri sau beligeranți, plătiți sau numai «notați bine la englezi».

O parte din personalitățile enumerate mai sus au avut relații cu Maniu; a fost natural ca ele să încerce de a relua aceste legături, după ce au fost informate că șeful grupării național–țărăniste conduce acțiunea anglofilă din România. Izolat și lipsit de un contact permanent cu străinătatea, Maniu a primit cu mare satisfacție posibilitatea ce i se oferea de a stabili, în acest chip, o legătură directă cu guvernul britanic cu scopul de a începe negocieri politice și diplomatice.

Legăturile cu englezii prin organizația de spionaj Ion Popovici–Rică Georgescu

La 5 februarie 1943, se descoperă organizația de spionaj Ion Popovici și Rică Georgescu, care lucrau în folosul lui Archibald Gibbson și de Chastelain, unul ziarist și altul fost director comercial al societății de petrol Unirea din România, ambii membri ai Intelligence Service-ului de la Istanbul.

Una din principalele îndatoriri ale acestor doi englezi era de a culege, prin intermediul organizației din România, știri cu caracter politic, economic și militar din țara noastră.

În țară, ing. Rică Georgescu era mandatarul fostului său prieten de Chastelain, în timp ce inginerul Ion

Popovici era depozitarul fondurilor lăsate de același englez, în sumă de 80.000.000 lei, destinate propagandei, sabotajului și spionajului britanic în România.

Unul din principalii învinuiți în această cauză este — precum s-a văzut mai sus — ing. Rică Georgescu.

Acesta s-a căsătorit cu fiica lui Sever Bocu, fruntaș național–țărănist din Banat. El făcea parte din organizația politică a lui Maniu.

Toate informațiile erau trimise serviciului de spionaj englez din Istanbul, cu ajutorul unui aparat de radio–emisie.

În declarațiile pe care Rică Georgescu le-a făcut cu ocazia instrucției, a arătat că toate legăturile pe care le avea cu Istanbulul erau cunoscute de Maniu, care le-a dat în mai multe rînduri instrucțiuni și mesaje cu caracter politic, ce trebuiau transmise prin aparatul de radio–emisie la Istanbul, și că prin intermediul acestui mijloc de transmisiuni Maniu menținea legătura cu reprezentanții englezilor de la Istanbul.

Ce cere comandamentul britanic din Cairo

În lungi memorii, Maniu explică, în noiembrie și decembrie 1942, că România a fost tîrîtă în acțiunea militară și politică alături de Axă de împrejurările nenorocite ale războiului, fără ca ea să aibă vreo răspundere. Întreaga opinie publică românească nutrește sentimente și idealuri comune cu ale puterilor anglo–saxone, dar trebuie avut în vedere că România se află în aceeași situație ca și țările ocupate.

Maniu rămîne surprins cînd o notă a comandamentului britanic din Cairo — transmisă prin oficiile din Istanbul — îi comunică că «situația României ar putea fi luată în considerare numai dacă s-ar ridica cu armele împotriva Germaniei».

În răspunsul său, Maniu explică imposibilitatea momentană a unei acțiuni militare contra Axei, în vreme ce trupele române se află la mari depărtări pe frontul de răsărit; iar germanii dispun de suficiente forțe să înlăture guvernul Antonescu, să readucă pe legionari la putere, ori să instituie un protectorat german în România. Aceste ipoteze sînt, după Maniu, mult mai grave față de situația prezentă, atît din punctul de vedere românesc, cît și din acel al aliaților. Maniu lămurește poziția și rolul regimului Antonescu, preferabil unui regim legionar, care ar amenința însăși viața fruntașilor opoziției și ar distruge «mișcarea națională din România», în jurul căreia se va ralia mîine întreaga națiune română, pentru a schimba politica externă și militară și a readuce țara în tabără aliată.

Maniu cere să fie sesizat Foreign Office-ul

Maniu se declară nemulțumit de «punctul de vedere militar», exprimat prin nota amintită, de comandamentul englez din Cairo. El explică că problema României este mult mai complicată și că ea nu poate fi examinată decît de factorii politici în măsură să aprecieze toate elementele situației.

Antonești: mareșalul (stînga) și „Ică" (1.III.1943)

În consecință, Maniu cere oficiilor din Istanbul să sesizeze direct Foreign Office-ul. Într-o notă, Maniu arată:

a. Că spiritul public din România este pregătit în vederea unei acțiuni efective, favorabile cauzei aliate;

b. Că problema granței de răsărit constituie încă un obstacol ce trebuiește înlăturat, cu sprijinul guvernelor englez și american;

c. Că armata română va putea fi cîștigată pentru o acțiune favorabilă aliaților numai dacă se vor obține garanții anglo–americane privitor la statutul teritorial al României;

d. Că, deci, o acțiune efectivă e condiționată de definirea punctului de vedere britanic față de teritoriile românești.

La această intervenție, Foreign Office-ul răspunde printr-o notă cu următorul conținut: «Frontierele României vor fi tratate conform principiilor Chartei Atlanticului și tratatului anglo–rus de către Națiunile Unite, de comun acord.

Aceasta înseamnă că, în ceea ce privește frontierele răsăritene, „interesele securității" sovietice, recunoscute de tratatul anglo–rus, vor avea un rol primordial; astfel, viitoarea atitudine a României poate avea o influență precisă asupra atitudinii Rusiei în ce privește frontierele răsăritene.

În privința frontierelor apusene ale României, există două puncte esențiale: primul este acela că arbitrajul de la Viena este potrivnic principiilor Chartei Atlanticului. În acest caz, ceea ce România poate spera în privința frontierelor apusene depinde de o victorie împotriva Germaniei, care a făcut arbitrajul de la Viena și care refuză sau este incapabilă să dea o garanție de modificare în favoarea României.

În al doilea rînd, este în afară de orice îndoială că Marea Britanie și URSS nu vor acorda nici o atenție cuvîntărilor rostite din cînd în cînd de cei doi Antonești, care servesc numai ca supapă de siguranță pentru opinia publică românească și ca o constatare a revendicărilor privitoare la teritoriile transilvănene pierdute. Numai glasul poporului român poate consacra o astfel de revendicare».

Maniu invitat din nou să vină în Orient

Precizarea făcută de Foreign Office era importantă, dar incompletă. Era de așteptat ca Anglia să nu admită arbitrajul de la Viena, nu atît pentru că este potrivnic principiilor din Charta Atlanticului, și mai mult pentru că reprezintă o hotărîre a Axei în ceea ce privește ordinea teritorială în sud–estul Europei. Maniu putea spune că a obținut un mare succes în chestiunea Ardealului, care-l preocupă în primul rînd, dar restul notei engleze era puțin încurajator. El voise că tragă foloase într-o mediere engleză pe lîngă guvernul sovietic. I se spune că problema răsăriteană atîrnă de interesele «securității sovietice», recunoscute prin tratatul anglo–rus, și de atitudinea pe care guvernul rus și-o va fixa... în urma atitudinii României! Cînd armatele românești se aflau în lupte cu cele sovietice și cînd Rusia făcea greutăți atît de mari polonezilor, era greu de bănuit că ea va putea să adopte brusc o poziție mai conciliantă față de România. Englezii aveau aerul să invite România de a se înțelege direct cu Rusia, dar și această ipoteză părea exclusă în urma încercărilor finlandeze. În fine, englezii declarau că și în privința Ardealului «numai o mișcare a poporului român» ar putea fi luată în considerare; așadar, o nouă invitație — de această dată în numele ministerului de externe britanic — la ceea ce s-a numit «o acțiune directă».

Maniu comunică că are știri alarmante cu privire la intențiile Gestapoului față de persoana sa. Istanbulul îi răspunde că Maniu trebuie să vină urgent în străinătate, pentru a se pune la adăpost și a avea, în același timp, posibilitatea să lămurească toate problemele care interesează țara sa.

El declară, într-un mesaj special, că e gata să plece în străinătate, pe căi clandestine, însă numai dacă are în prealabil asigurări din partea guvernelor anglo–saxone că va fi pus în situația să lucreze, alături de celelalte guverne emigrante, pentru redobîndirea granițelor României.

Răspunsul este neașteptat de uluitor pentru Maniu. «Un guvern românesc liber la Londra n-ar fi oportun în momentul de față (ianuarie 1943). El ar putea să creeze dificultăți în relațiile anglo–sovietice».

Situația pare nespus de grea. Maniu e vădit descurajat.

Curentul radical din partid

Maniu nu ține în curent pe ceilalți membri ai conducerii național–țărăniste cu negocierile sale; totuși, pe alocuri, el mai face unele vagi indiscreții și numai cînd mesajele ce primește sînt favorabile tezei românești. Partidul începe să se ocupe cu problemele externe, fiindcă crede că evenimentele se precipită. Se naște un așa-zis curent radical, susținut de C. Vișoianu, N. Penescu, Ghiță Popp, d-rul Solomon și alții. Ceea ce s-a făcut pînă azi, spun exponenții acestui curent, e insuficient. Străinătatea știe că în România există un puternic curent antigerman și că poporul român e ostil țelurilor de război ale Axei; ea e informată că am pregătit acest curent, că neam ridicat împotriva continuării războiului din răsărit și că mobilizăm astăzi conștiința națională pentru refacerea granițelor, cu ajutorul puterilor anglo–saxone. Dar această fază e depășită de evenimente. Înainte de orice, noi avem de salvat existența statului român. Și n-o putem salva decît modificînd atitudinea tuturor națiunilor unite față de România. Oferind Axei tot ajutorul nostru militar și economic, încît nu mai putem da aproape nimic anglo–saxonilor, am pierdut orice elemente de negociere. Rămîne ca soarta României să fie decisă de presupuse interese anglo–saxone, în fața întinderii puterii sovietice. E o soluție proastă... și relativă. Ca urmare a acestui raționament, așa-numitul curent radical preconizează: soluții eroice și rapide, care să provoace o întorsătură bruscă în situația politică și militară a României.

Cînd i se vorbește lui Maniu de aceste propuneri, el declară că «lucrurile sînt încă premature».

Liberalii și acțiunea externă

Doamna Eliza Brătianu primește un mesaj din partea lui Reginald Hoare, în care se arată că mișcarea anglofilă din România e apreciată și că ea trebuie să-și continue activitatea cu mai multă intensitate. De Weck sfătuiește pe Dinu Brătianu să organizeze o propagandă mai bună în străinătate, pentru a face cunoscută situația exactă a României. Dinu Brătianu crede aproape că un grup de buni propagandiști trimiși în Anglia și America ar ajunge la aranjamente serioase. El e convins că interesele securității europene vor determina puterile anglo–saxone să limiteze întinderea forțelor sovietice. Maniu e mai puțin optimist. El declară lui Brătianu că «războiul actual e prea grav, ca o țară să mai poată scăpa prin tangență». Iar măsurile

luate de guvern, în decembrie 1942, înlătură deocamdată soluția unor delegații în străinătate.

Metode de lucru

La 6, 7 și 8 ianuarie 1943, Maniu, Mihalache, Popovici și N. Penescu discută la Dobrești poziția României față de ofensiva aliată pe toate fronturile. Cei prezenți sînt de acord că «națiunile unite vor avea victoria», dar

Două simboluri naționale: Iuliu Maniu vorbind sub portretul lui Mihai Viteazul

se deosebesc în ceea ce privește metodele pe care opoziția anglofilă trebuie să le adopte în fața evenimentelor. România, spune Maniu, are întreaga dușmănie a Sovietelor; ele au adus un aport *(sic!, n.n.)* atît de considerabil în război, încît va fi greu Angliei și Americii să le determine la o atitudine mai înțelegătoare față de noi. România va fi silită, declară Maniu, să facă sacrificii mult prea mari și să treacă prin sacrificii deosebit de crîncene, dacă vrea să n-aibă aceeași soartă ca și țările Axei. Dacă am avea măcar 25–30 de divizii înarmate și echipate, am putea, într-o fază a războiului, să aducem un oarecare aport *(sic!, n.n.)* puterilor aliate. Mă tem ca Ungaria să nu iasă înaintea noastră din Axă și să se îndrepte în contra noastră, alături de Anglia și America. Maniu nu vede decît două soluții:

a. Un guvern de tranziție, acceptat de germani, care să limiteze însă colaborarea cu Axa, să retragă armata de pe front, s-o refacă și să pregătească drumul viitoarei orientări externe și militare. Un asemenea guvern ar putea fi realizat de generalul Iacobici sau de Mircea Cancicov. Din nenorocire, soluția e grea, fiindcă generalilor — care ar avea un rol decisiv în această combinație — «le lipsește atributul esențial al meseriei lor, curajul!».

b. Un mijloc disperat, capabil să dezlănțuie războiul civil, așa-zisa «metodă iugoslavă», urmărind unicul scop de a se demonstra lumii că România se ridică cu armele împotriva Germaniei: să se alcătuiască un guvern care să proclame încetarea războiului și aderarea României la principiile Chartei Atlanticului, indiferent de durata acestei încercări și de consecințele ce le-ar trage.

Mihalache a fost de părere că, în fața unei ofensive anglo–saxone în Balcani, germanii fiind călăuziți numai de considerentul siguranței politice și militare, vor institui ocupația propriu-zisă în România, astfel că se va ajunge la aceeași situație. «Fără ca noi să dovedim că ne-am ridicat cu forța în contra nemților» — replică Maniu.

Memoriul de la 30 ianuarie 1943

După noua vizită a d-lor mareșal Antonesu și Mihai Antonescu la Führer, Maniu hotărăște să adreseze un nou memoriu guvernului. El are adeziunea lui Dinu Brătianu. Memoriul, semnat de cei doi șefi ai grupărilor de opoziție, recapitulează diferitele intervenții ce s-au făcut pe lîngă guvernul nostru în ultimii ani. El vorbește de marile pierderi suferite de armata română, în timpul iernii, și declară că puteau fi evitate dacă se luau în considerație sugestiile opoziției. Maniu și Dinu Brătianu se referă în special la atitudinea adoptată de Finlanda față de ofensiva sovietică și arată că România trebuie să procedeze la fel.

Ei cer să se aducă armata în refacere, în interiorul țării, și proiectează din nou toate pericolele ce s-ar abate asupra noastră dacă aceste sfaturi n-ar fi ascultate.

La începutul lunii februarie, un grup de legionari vine să ceară lui Maniu un consiliu asupra politicii ce ar avea-o de făcut. El le declară că cel mai nimerit lucru e să înceteze orice acțiune defavorabilă guvernului, fiindcă nu pot sta în postura de a servi de instrument german, ca o presiune permanentă asupra mareșalului Antonescu: «nu faceți un serviciu patriotic, dar prin politica dv. determinați noi concesii din partea țării».

O comunicare din Londra

Față de solicitările ce le primește de afară și de dificultățile ce le are înlăuntru, Maniu nu adoptă o atitudine definitivă în ceea ce privește «o acțiune propriu-zisă». Dinu Brătianu crede că lucrurile se vor desfășura în așa chip încît se va putea asigura o trecere liniștită de la un regim la altul. Desfășurarea războiului va impune domnului mareșal Antonescu să cedeze la un moment dat puterea partidelor democratice, ca o condiție indispensabilă ordinei interne și externe a țării.

Maniu opune teza sa: trebuie făcută dovada, prin fapte, că poporul român a participat la lupta împotriva Axei și a scoate astfel țara din complicitatea la care a fost angajată cu țelurile lui Hitler. E preferabil să se găsească me-

tode care să evite tulburări, spune Maniu, dar situația țării e atît de gravă încît trebuie răscumpărată prin sacrificii noi. Dinu Brătianu e de părere că, în orice caz, trebuie așteptat momentul cînd forța germană va fi incapabilă să mai reacționeze în România.

În mijlocul acestor discuții, Cornel Bianu, din Londra, îi comunică, la rîndul său, că «în momentul de față, guvernul britanic n-ar putea să înlesnească intrarea lui Maniu în Anglia, pentru a alcătui acolo un guvern liber românesc, întrucît aceasta ar indispune guvernul sovietic». E a doua comunicare în același sens. Englezii doresc ca Maniu să plece în străinătate, dar nu pot facilita alcătuirea unui guvern așazis liber pe teritoriul englez. Maniu își dă seama de raporturile exacte dintre Anglia și Soviete. Într-o comunicare ce o adresează prin forurile britanice (din) Istanbul–Cairo, Maniu arată că a fost în dreptul său să aibă rezerve față de solicitările ce i s-au făcut și întreabă în ce chip puterile anglo-saxone ar putea găsi o modalitate de înțelegere între România și Rusia, ținînd seama de împrejurările în care se găsește România.

Un document

Greutățile lui Maniu, în acțiunea sa externă, se văd destul de clar în următoarea notă, transmisă la 21 ianuarie a.c., oficiilor britanice din Istanbul: «Interpretările posturilor străine de radio cu privire la vizita domnilor mareșal Antonescu și Mihai Antonescu la cartierul general al Führerului n-au ținut seamă de unele date ale politicii interne, fără de care lucrurile apar într-o lumină greșită.

Se pare că în străinătate nu se știe că guvernul a fost obligat să încerce o modificare a politicii sale militare, din cauza presiunii exercitate, în mod continuu de la intrarea noastră în război, de către mișcarea națională condusă de dl. Iuliu Maniu; curentul puternic determinat de această mișcare, în armată și în opinia publică, a constrîns pe domnul mareșal Antonescu și pe principalii săi colaboratori militari și civili să-și însușească în mod indirect teza d-lor Maniu și Dinu Brătianu: că trupele române trebuiesc retrase de pe frontul de răsărit.

Acțiunea persuasivă a d-lui Maniu a avut o influență atît de evidentă asupra stării de spirit a domnului mareșal Antonescu, încît într-o scrisoare recentă pe care conducătorul statului a adresat-o d-lui Dinu Brătianu a lăsat să se înțeleagă, destul de deschis, că ar retrage trupele de pe fronturi, dacă ar avea posibilitatea tehnică s-o facă.

Așa se explică, că în vreme ce experții militari germani scontau pe un nou aport românesc de trupe, domnii mareșal Antonescu și Mihai Antonescu au cerut să aducă în refacere trupele românești, retrăgîndu-le de pe fronturi — aceasta fiind singura formă sub care o asemenea doleanță putea fi prezentată Führerului. Știrile pe care oficialitatea s-a grăbit să le răspîndească după întoarcerea conducătorului de la Hitler arată cît de vie e dorința guvernului de a liniști spiritul public, anunțînd că trupele vor fi scoase din luptă și că vor intra imediat în refacere.

Teroarea exercitată de regimul de dictatură, lagărele, măsurile continui luate împotriva opoziției, drepturile absolute pe care și le-a arogat domnul mareșal Antonescu — toate acestea nu au putut să dea guvernului libertatea de a trece peste sentimentul general al țării, ținut treaz de către propaganda Partidului Național-Țărănesc.

Domnul Iuliu Maniu poate deci socoti că întrevederile de la cartierul general al Führerului au asigurat un prim succes al acțiunii sale. Prezența unor importante forțe românești pe cîmpul de luptă, departe de patrie, a ridicat și ridică dificultățile în fața planurilor urmărite de d-l Maniu. Nici o acțiune efectivă, fie de ordin politic, fie de ordin militar, nu poate fi întreprinsă atîta vreme cît o parte a armatei române se află în luptă cu aliații Angliei și Americii; securitatea acestor trupe, printre care se află și importante unități ardelenești, preocupă apoi pe d-l Maniu, care nu poate lăsa țării impresia că sacrifică pe o parte din fiii patriei. Pentru acțiunea d-lui Maniu, retragerea trupelor este deci de o mare însemnătate.

Intenția cu care d-l Maniu a cerut această retragere a reușit să convingă și pe adversarii săi că interesele supreme ale țării cer ca armata noastră să fie scoasă din luptă (indiferent sub ce motiv: reorganizare, refacere etc.) și să se poată aștepta condiții mai favorabile, în care să poată fi folosită în sprijinul marei cauze naționale. Cerînd Führerului ca trupele române să fie aduse în refacere, domnul mareșal Antonescu a acționat sub presiunea organizată de șefii mișcării naționale.

Domnul Iuliu Maniu nu s-a mulțumit cu acest prim succes. În acest moment — împreună cu d-l Dinu Brătianu — a întreprins o nouă acțiune în scopul de a decide guvernul și forurile militare ca trupele să fie aduse, în refacere, în interiorul țării.

Desigur că față de căpeteniile de armată, domnii Maniu și Dinu Brătianu ar avea o influență mai hotărîtoare dacă ar putea să dea asigurări în ceea ce privește intențiile sovietice față de România. Dacă în pătura noastră conducătoare există convingerea că s-ar putea ajunge la o înțelegere deplină cu puterile anglo–saxone, temerile în ceea ce privește imposibilitatea unui *modus vivendi* între punctul de vedere sovietic și punctul de vedere românesc au sporit în ultima vreme. Așa-zisele interese ale «securității sovietice» — vagi, neprecizate — susțin, în covîrșitoare

măsură, propaganda germană care înfățișează pericolul unei invazii sovietice, ce poate merge pînă la amenințarea statului român.

Mai există totuși convingerea că diplomația anglo–americană va ști să găsească, în mod grabnic, modalitățile unei înțelegeri pentru situația României în răsărit, dînd astfel posibilitatea mișcării naționale, conduse de d-l Maniu, să treacă la o acțiune efectivă, care să schimbe fundamental orientarea actuală a României.

Așadar, pentru oamenii politici români, acțiunea națională — care le-a fost impusă de împrejurările de război — trebuie să se desfășoare pe faze, potrivit cu evoluția generală a situației și ea comportă un efort din partea ambelor părți: pe de o parte, mișcarea națională a pregătit spiritul public pentru o orientare alături de țările anglo–saxone, a militat și a obținut în parte retragerea trupelor românești, e pregătită să tragă concluziile ultime ale acestei situațiuni; pe de altă parte, puterile anglo–saxone trebuie să poată da asigurări că revendicările teritoriale românești, care sînt conforme cu principiile Chartei Atlanticului, vor fi satisfăcute și, în același timp, să se ia măsuri ca retragerea trupelor românești de pe frontul de răsărit să schimbe atitudinea Sovietelor față de România, ca politica domnului Maniu să nu provoace complicații țării, iar securitatea teritoriului român să fie garantată.

S-ar putea spune, fără exagerare, că orientarea României atîrnă în bună măsură de înțelegerea și graba cu care puterile anglo–saxone vor soluționa problemele României, ca să se poată aștepta, imediat ce ar începe o acțiune serioasă în Balcani, nu numai la simpatia și sprijinul opiniei publice românești, dar și la un ajutor efectiv din partea României».

În contra unor eventuale bombardamente

În același timp, a trimis pe aceleași căi un nou mesaj, cu următorul text: «Guvernul prevede bombardamente ale aviației americane asupra orașelor românești; se afirmă ca, astfel, să se exercite o acțiune de teroare asupra populației civile din România.

Guvernul a și dat dispoziții apărării pasive să organizeze, în lunile februarie și martie, evacuarea unui număr de circa 400.000 persoane din Capitală; cîteva instituții private importante au fost solicitate să-și dea sprijinul la evacuarea populației civile.

Conducerea mișcării naționale — care luptă să alăture România de puterile anglo–saxone — ar fi pusă într-o grea situație, dacă aviația anglo–americană ar începe o acțiune asupra populației din Capitală și orașele țării, fiindcă în acest caz propaganda ei în favoarea aliaților ar fi mai slăbită.

Masele populare, care au păstrat convingerea că guvernele englez și american își dau seama că România a fost tîrîtă în război alături de Axă de împrejurări internaționale nenorocite, pentru care nu poartă nici o vină — ar

Un trio de forță al PNȚ: V. Madgearu, I. Maniu și I. Mihalache (26.XI.1937)

înțelege cu greu rostul acestor represalii».

Intervenții în favoarea prizonierilor

Într-o notă trimisă serviciilor britanice, în decembrie 1942, Maniu atrage atenția că propaganda germană exploatează ferocitățile comise de Armata Roșie asupra prizonierilor tratați în condiții rele sau suprimați pur și simplu.

În februarie 1943, Maniu declară, în cuprinsul unei note, că situația este schimbată: prizonierii sînt bine tratați. Numeroși prizonieri români au fost eliberați; înainte de aceasta, ei au fost supuși la o așa-zisă «școală politică», ceea ce dovedește că Sovietele pregătesc o penetrație comunistă și încearcă că se servească în primul rînd de prizonieri. El conchide că această instruire politică, în spitale și lagăre, dezvăluie adevăratele intenții ale Moscovei față de România.

În altă notă, Maniu relevă efectele defavorabile ce le au asupra opiniei publice românești relatările inexacte ale postului de radio Londra, care e cel mai ascultat post străin în România. El arată că propaganda germană are prilejul să pună în lumină «minciunile» britanice și să înrîurească astfel spiritul public în defavoarea aliaților.

Un mesaj transmis prin Suphi Tanrioer

În februarie 1943 — cînd Suphi Tanrioer pleacă la Ankara, după conferința de la Adana —, Maniu îl roagă să trimită guvernului englez un mesaj ce conține în rezumat următoarele:

a) Împrejurările de ordin internațional care au împins România alături de puterile Axei și apoi în război împotriva Rusiei Sovietice;

b) Că acest război a fost înțeles la început, în opinia publică de la noi, ca o urmare a agresiunii sovietice din 1940;

c) Că opinia publică s-a împotrivit ca armata română să continue campania din răsărit, după ce cele două provincii au fost redobîndite;

d) Că împotriva continuării războiului s-au rostit toate forțele organizate ale României (Palatul, armata, cele două partide care, din 1918, au exprimat întotdeauna voința națională);

e) Că acțiunea persuasivă a opoziției a determinat indirect guvernul să ceară lui Hitler readucerea forțelor românești în țară;

f) Că sub presiunea germană, guvernul — care este înfeudat complet Berlinului — a luat întinse măsuri împotriva opoziției anglofile;

g) Că există modalități pentru a determina o schimbare a politicii militare și externe, dar înainte de a porni la o acțiune efectivă mișcarea națională din România trebuie să cunoască punctul de vedere precis al guvernului englez și american cu privire la:

- granița din răsărit;
- problema Ardealului;
- rolul ce se va atribui României în confederațiile de state din această parte a Europei.

Mesajul se ocupă apoi de raporturile cu Rusia Sovietică, declară că va înțelege situația grea, în prezent, a Angliei în această chestie și întreabă ce e de făcut pentru a ajunge la un *modus vivendi*. E de presupus că nici o încetare a războiului dintre România și URSS n-ar modifica raporturile existente, din moment ce Sovietele sînt atît de dîrze față de Finlanda. Maniu mai întreabă în ce mod se pot armoniza principiile Chartei Atlanticului, care presupun o liberă determinare a popoarelor, cu «interesele securității sovietice», ce înseamnă un criteriu de ordin strict militar. În fine, mesajul se încheie cu declarația că România nu poate fi trecută în rîndul statelor agresoare și nu i se poate cere, ca Germaniei și Italiei, capitularea fără condiții, cum s-a hotărît în conferința de la Casablanca.

Alte comunicări făcute de Maniu

Pe altă cale, prin Istanbul, Maniu a trimis englezilor comunicări prin care:

1. Le atrage atenția asupra atitudinii M.S. Regelui Mihai, care e diferită de aceea a domnului mareșal Antonescu, din care pricină există divergențe serioase între suveran și conducerea statului.

2. Cere să i se comunice dacă răspunsul dat, pe altă cale, asupra inoportunității formării unui guvern român la Londra este o hotărîre oficială a guvernului britanic sau nu.

3. Întreaba dacă guvernul englez nu ar admite o altă formulă: «comitet național» sau al «emigranților politici români», întrucît el e pregătit să trimită în străinătate unele personalități care au mai jucat un rol important în viața publică a țării.

În ceea ce privește plecarea lui Maniu în străinătate, se arată că aceasta depinde de o serie de factori interni și externi și că nu s-ar putea da un răspuns definitiv înainte de a se cunoaște atitudinea guvernelor englez și american față de România. Maniu și Dinu Brătianu sînt hotărîți să trimită în Anglia și America o misiune diplomatică, înainte ca evenimentele să se precipite.

Rezervele lui Maniu

În februarie 1943, Maniu se arată mai rezervat față de propunerile din afară. O parte din țărăniștii regățeni, în special d-rul Lupu și profesorul I. Hudiță, susțin că trebuie evitată o politică de aventură, care să atragă complicații externe ori să ducă la războiul civil. Trebuie așteptate acțiunile anglo–americane în Balcani și numai dacă se poate spera într-o ocupare rapidă a României de forțele aliate să se încerce, însă avînd toate elementele de siguranță, o acțiune în sensul preconizat de Maniu. Și în această situație s-ar putea evita tulburări, fiindcă domnul mareșal Antonescu și domnul vicepreședinte al Consiliului, animați incontestabil de sentimente patriotice, ar asigura o trecere liniștită de la un regim la altul. Maniu a fost de acord că trebuie așteptată desfășurarea evenimentelor, dar e probabil că rezerva sa e un joc politic, spre a smulge englezilor un răspuns mai pozitiv *(sic!, n.n.)* în chestiunea garanțiilor și intențiilor lor față de problemele românești.

Iuliu Maniu la o întîlnire cu reprezentanții presei naționale și internaționale (6.IV.1936)

La 24 februarie 1943, după reîntoarcerea lui Suphi Tanrioer în București, Popovici află că guvernul turc a

făcut guvernului român unele sugestii cu privire la participarea României la o viitoare confederație de state balcanice.

Maniu e satisfăcut că la examinarea atitudinii guvernelor balcanice, guvernul englez n-a tratat România ca pe o țară ce urmează să sufere sancțiunile pomenite și că, dimpotrivă, vrea să-i fixeze o situație în cadrul organizării europene concepute de aliați.

O ofertă americană

În martie 1943, Maniu primește din Istanbul o ofertă din partea guvernului american. Între timp, colonelul Donovan, emisarul personal al președintelui Roosevelt, organizase în Orientul Mijlociu un serviciu politic și de informații american, în afară de serviciul englez. Americanii vor să exercite o influență proprie în Orient și în țările balcanice și să înjghebeze legături directe cu așa-zisele «mișcări libere» din această parte a Europei.

Serviciul american din Istanbul comunică lui Maniu că Statele Unite sînt decise să-i înlesnească să formeze acolo un guvern liber românesc, dacă e dispus să vină personal pentru a-l prezida. În Statele Unite — care nu sînt legate de o convenție specială cu Sovietele — există o atmosferă mai prielnică pentru o activitate politică românească, de care forțele libere românești trebuie să profite.

Maniu declară amicilor săi că nu e tentat să primească oferta americană, deoarece Statele Unite n-au interese directe în această parte a Europei și el nu se poate bizui numai pe preocupările momentane ale unor servicii americane. El e decis să rămînă în legături strînse cu Anglia, singura în măsură să fie cointeresată la interesele noastre.

Ce obligații își iau englezii și americanii

În martie 1943, serviciile britanice din Istanbul comunică lui Maniu:

1. Guvernele englez și american, examinînd chestiunea României și întreg ansamblul de probleme de care ea este legată, sînt hotărîte în principiu să sprijine o acțiune a mișcării libere românești, în condițiile ce se vor conveni.

2. Guvernele englez și american sînt dispuse să înțeleagă situația specială a României și imposibilitatea în care se găsesc forțele de opoziție să desfășoare o acțiune imediată.

3. Guvernele englez și american nu-și pot lua nici o obligațiune specială, înainte de a stabili o înțelegere în privința României cu guvernul sovietic.

4. Ambasadorii Angliei și Americii la Moscova au primit însărcinarea să discute problema românească și, de îndată ce se va ajunge la un rezultat, se vor face comunicări lui Maniu.

Un mesaj al guvernului polonez

Maniu primește și un lung mesaj din partea reprezentanților din Turcia ai guvernului emigrant polonez. În această notă, se expun dificultățile guvernului emigrant în relațiile cu Sovietele și se pledează pentru înjghebarea unei confederații de state, cuprinzînd Polonia, Cehoslovacia, Austria, Ungaria, România, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia și Turcia, un bloc de 120 milioane locuitori, ce ar constitui o forță puternică, capabilă să reziste atît Germaniei, cît și Rusiei, și să-și asigure o viață proprie, în condiții satisfăcătoare din punct de vedere politic și economic.

În partea finală a mesajului, se stăruie asupra necesității ca forțele libere românești să înjghebeze în străinătate un organism politic care să țină contactul cu guvernele anglo–saxone și să poată lucra în vederea organizării situației viitoare a României.

Maniu și planurile aliate în privința noii organizări a Europei

Față de planurile aliate cu privire la noua organizare a Europei, Maniu își fixase atitudinea printr-o notă trimisă încă în cursul anului 1942.

El se referă, în această notă, la vechiul său proiect de organizare a Europei dunărene, însușit apoi de primul ministru francez, Tardieu, și cunoscut în lume sub denumirea de «Planul Tardieu». Ideile sale se potrivesc cu ale guvernului emigrant polonez. El dorește de asemenea un bloc de state, cuprinzînd toate țările, de la Polonia și Cehoslovacia pînă la Iugoslavia și Turcia, și se întemeiază pe aceleiași considerente cu guvernul emigrant polonez.

Într-o dezbatere care are loc cu diplomații partidului (Lugoșianu, Vișoianu, Savel Rădulescu, Hudiță, Tașcă, Mihai Popovici), fostul ministru la Varșovia, C. Vișoianu, aduce argumente împotriva tezei Maniu. El susține că un asemenea bloc ar constitui o organizație hibridă, care ar avea înlăuntrul ei interese antagoniste și n-ar putea să dureze. România n-are nici un interes să adauge la dificultățile ei proprii problemele statelor de nord. Ea are o poziție destul de grea față de Soviete, pentru a mai fi obligată să preia și problemele Poloniei; după prăbușirea Germaniei național–socialiste, România n-are interesul să trăiască într-o stare de ostilitate cu Germania, ci dimpotrivă va fi obligată să reia legăturile cu o țară industrială, constrînsă să renunțe la expansionismul ei în est.

Din aceste motive, România nu se poate asocia la dificultățile Cehoslovaciei în raporturile ei cu Germania.

Interesele superioare ale României cer ca ea să se alăture blocului de state ce vor fi sprijinite în mod direct de Anglia. Acest bloc îl vor constitui statele de sud (Iugoslavia, Grecia, Bulgaria, Turcia), vechiul bloc balcanic al lui Titulescu, la care Bulgaria va fi obligată să adere, și care prin poziția sa importantă în Mediterana de Răsărit se va bucura de sprijinul și protecția Angliei.

Marea Britanie va avea interesul să apere aceste țări ca și propriile ei posesiuni, iar România, dacă vrea să facă o politică cuminte, trebuie să încerce de a obține sprijinul englez, fiind sigură că în acest caz va avea mai puține dificultăți în viitor.

Maniu a recunoscut că acest punct de vedere este conform cu interesele țării, dar a declarat că pentru moment nu trebuie să ne pronunțăm, spre a nu descuraja bunele intenții ce le au față de noi guvernele emigrante ale Cehoslovaciei și Poloniei, care se bucură de o mare influență în lumea anglo–saxonă.

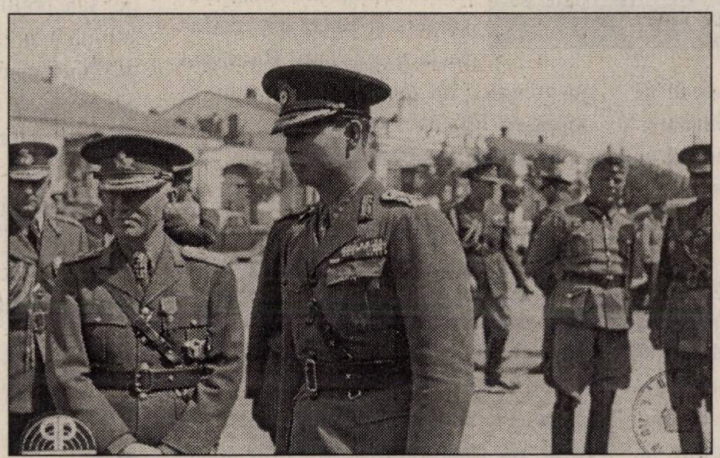

Regele Mihai I și Ion Antonescu, la Tiraspol (vara 1941)

Martie – aprilie 1943

Maniu continuă să se țină în curent cu evenimentele internaționale. El se declară mulțumit cu atitudinea ce o are Mihalache în discuția cu domnul vicepreședinte al Consiliului *(Mihai Antonescu, n.n.)*, el întreține aceleași raporturi de colaborare cu Dinu Brătianu, cu Știrbey, are chiar o întrevedere cu Vaida Voievod, limitată la un contact amical, și pornește cu mai mult temei reorganizarea cadrelor partidului din Capitală și provincie.

La 13 martie, un discurs pronunțat de Eden în Camera Comunelor produce o mare emoție. «Guvernul Majestății Sale — spune Eden — nu recunoaște nici o modificare teritorială intervenită după septembrie 1939, dacă părțile interesate n-au putut să-și dea în mod liber consensul lor». Maniu atribuie această declarație intervențiilor sale. În același timp, «New York Times», ziar apropiat de președintele Roosevelt, declară că «Statele Unite n-au recunoscut pretențiile rusești asupra Basarabiei și a țărilor baltice». Maniu face deosebire între atitudinea guvernului englez și atitudinea nord–americană, mai liberă față de Soviete.

Discursurile rostite de Beneș au o mare influență asupra lui Maniu. El vede în fostul președinte al Cehoslovaciei un element de sprijin pentru România. Iar vorbește de nevoia unei acțiuni în străinătate, alături de guvernele emigrante.

El întreține un contact strîns cu socialiștii și crede că se va putea folosi de ei pentru a determina o atitudine favorabilă a partidelor muncitorești din Anglia și America față de România. El vede pe Hans Otto Roth și ia act de atitudinea sașilor bătrîni, care încearcă să reia contactul cu partidele democratice românești. La 20 martie, Maniu organizează la Continental o masă în onoarea lui Mihalache, care a împlinit 60 de ani, cu scopul de a consolida legătura dintre ardeleni și șeful țărăniștilor regățeni. La 24 martie, d-rul Lupu vede din nou pe domnul mareșal Antonescu. Raporturile cu guvernul sînt considerate întrucîtva ameliorate.

Discursul rostit de domnul mareșal Antonescu, la Chișinău, provoacă senzație în lumea politică. Maniu declară că «e o schimbare apreciabilă de ton», că guvernul își dă seama că noua Românie nu poate fi realizată fără Anglia și America. El aplaudă «noua politică a guvernului», care nu se mai pretează unui expansionism în est; Maniu crede totuși că nu trebuie manifestat în contra URSS.

Discursul lui Cita Davilla la radio America dezvăluie o acțiune diplomatică pe lîngă guvernul Statelor Unite, guvern rus și guvernele emigrante. Maniu lasă a înțelege că Davilla lucrează cu asentimentul său, dar tonul personal adoptat de acesta indispune pe Maniu. La 2 aprilie, se produce propunerea lui Tătărescu în vederea creării unei «Uniuni sacre».

Atitudinea potrivnică adoptată de Maniu se explică prin:

a) Nevoia de a scoate din viața publică forțele politice care au colaborat cu Carol II;

b) Nevoia de a se aplica măcar sancțiuni politice celor ce s-au angajat în cesiuni teritoriale;

c) Un avertisment dat Angliei și Americii, spre a se ști că partidele democratice nu acceptă să colaboreze cu

I. Mihalache (dreapta) și dr. N. Lupu (mijloc), la o ședință a Comitetului Executiv al PNȚ

oamenii lui Carol II, indiferent de relațiile ce le au aceștia în străinătate.

Maniștii subliniază că demersul lui Tătărescu «dovedește că toate forțele politice văd în Maniu pivotul acțiunii anglofile».

Călătoria lui Kallay la Roma și o emisiune a postului *(de radio, n.n.)* Budapesta dau prilejul lui Maniu să pună în evidență atitudinea maghiarofilă a guvernului fascist; iar amînarea vizitei domnului vicepreședinte al Consiliului în Italia constituie pentru Maniu o confirmare a tezei sale.

La 15 aprilie, Maniu trimite în străinătate o notă, redactată în limba franceză, prin care relevă violările comise de autoritățile maghiare față de dispozițiile arbitrajului de la Viena.

Memoriul de la 20 aprilie

Comunicatul dat după vizita domnului Antonescu la cartierul Führerului provoacă o puternică mișcare în grupările de opoziție. După declarațiile de la Chișinău, Maniu nu se aștepta ca domnul mareșal Antonescu să accepte lupta în contra forțelor anglo–saxone și «mobilizarea tuturor forțelor» în sprijinul Axei. El găsește că e necesar să ia atitudine imediată, deși comentariile oficioase publicate în presa română, a doua zi după comunicat, ar denota o atitudine deosebită a guvernului român.

La 20 aprilie, el trimite din Brașov textul unui nou memoriu. «Ca șef al unui regim de dictatură, nu aveți dreptul să angajați națiunea într-o direcție în care nu vă poate urma, deoarece ea are conștiința că, odată Basarabia și Bucovina readuse la trupul țării, România nu are nici un motiv să lupte sau să dorească înfrîngerea Angliei și a Statelor Unite, națiuni care alături de Franța și ceilalți aliați ai lor în războiul trecut au pierdut milioane dintre fiii lor pentru ca prin victoria noastră comună să se realizeze visul nostru secular: adunarea tuturor românilor între frontierele lor etnice». Și, în final: «Ținem în special să protestăm cu toată tăria împotriva caracterului antianglo-saxon ce se dă războiului nostru prin acest comunicat, rugîndu-vă ca în viitor să împiedecați astfel de manifestări, de natură a prejudicia grav interesele naționale ale României».

Dinu Brătianu contrasemnează acest memoriu. Doctorul Lupu merge din nou la domnul mareșal Antonescu.

Avertismentul ce se dă lui Maniu provoacă mare fierbere. Lupu și Mihalache sînt de acord că «atitudinea cavalerească» avută de domnul mareșal Antonescu în momentul în care Hitler i-a cerut să ia măsuri în contra șefilor anglofili obligă partidul să înceteze dificultățile. Maniu e indispus însă că postul de radio Londra vorbește de mișcarea opoziției anglofile maghiare, dar nu face mențiune despre intervenția lui.

El nu vrea să creadă că Hitler ar fi în posesia corespondenței sale cu oficiile britanice din Istanbul,... pentru motivul că «n-a purtat vreo corespondență cu englezii».

El declară că e hotărît să meargă mai departe.

«Nimic nu mă poate împiedica să-mi servesc țara», spune Maniu.

Și adaugă că în timp ce ce desfășoară cel mai cumplit război al vremurilor moderne, nu-l intimidează decît perspectiva prăbușirii țării.

Aceasta este expunerea cronologică a activității lui Maniu și organizației sale politice, de la septembrie 1940 și pînă în prezent.

Din imensul material informativ adunat, s-au reținut numai datele care au fost — între timp — confirmate de fapte.

Trebuie ținut în seamă că raportul se bazează în mare parte pe informații și nu pe documente, care lipsesc de obicei în materie politică.

Concluzii

Din expunerea cronologică a activității grupării național–țărăniste și a lui Iuliu Maniu, desfășurată de la 1 septembrie 1940 și pînă în prezent, se desprind următoarele concluziuni:

Maniu exploatează toate temele de agitație

După căderea regelui Carol II, Maniu — care sperase să dețină rolul decisiv în politica țării — se vede depășit de evenimente. Își închipuise că dirijase totul din umbră, dar este deodată exclus din rîndul factorilor care au să decidă orientarea internă și externă a statului. Pentru a se putea menține în mijlocul unor evenimente care nu se mai lăsau conduse de dînsul, Maniu adoptă un singur program: agitația.

El nu pierde nici un prilej de a specula, cu diabolism și perfidie, toate temele care pot întreține o stare de neliniște în spiritul public.

Într-o țară bătută fără luptă, slăbită, izolată, sfîșiată de mișcări interne, el se opune sistematic oricărei încercări de redresare, capabilă să așeze noile temelii ale viitorului. Spirit negativ, însușit într-o lungă perioadă de opoziție și conspirație, el găsește mereu noi motive pentru a răscoli nemulțumirile, a semăna incertitudinea, a critica și intențiunile cele mai bune și a perpetua astfel o stare permamentă de iritare publică.

Pierderea Ardealului îi dă posibilitatea să transforme sistemul său de luptă politică într-o acțiune cu țeluri raționale dusă cu perseverență pe căi fățișe și prin mijloace clandestine.

Deși știa că nimic nu poate să schimbe cursul evenimentelor — și că fără sforțările ce le făcea — cu atîtea dificultăți noul regim, România ar fi încetat să mai existe, el organizează o mișcare revizionistă care nu poate decît să complice situația existentă.

De aici, el ajunge să preconizeze un sistem de politică externă care să deștepte în fiece moment suspiciunile noilor aliați, care exercitau hegemonia în această parte a Europei și să țină permanent țara sub amenințarea unor represalii, care puteau să înlăture ultimele forțe de rezistență națională.

Proclamat, în acest chip, șef al mișcării anglofile revizioniste din România, el desfășoară o activitate susținută, în următoarele direcțiuni:

Activitatea în domeniul intern

Ignorînd ansamblul de cauze externe și interne care au creat noua situație, el declară că guvernul Antonescu e un simplu instrument în mîinile germanilor și proclamă țara virtual ocupată de forțele militare ale Reichului.

Pierderea suveranității politice și economice odată afirmată, Maniu îndeamnă națiunea «să se opună stării de protectorat instituită de Germania» și să se alăture Angliei și Americii, care au asigurată victoria.

Deși situația se menține tulbure și nici o forță democratică sau parlamentară n-ar fi cutezat să-și asume răspunderea, el proclamă lupta împotriva regimului de autoritate și cere reintronarea imediată a unei democrații parlamentare, sub motiv că ea ar corespunde mai bine intereselor naționale și structurii țării noastre.

Bazat pe aceste teme de agitație, Maniu întreprinde — numai cu ajutorul unui grup restrîns de devotați personali — o mișcare, susținută de o propagandă orală și de o propagandă clandestină scrisă, de manifestări publice ocazionale și de atitudini de ostentație personală, cu scopul de a forma o stare de spirit generală.

El încearcă de mai multe ori, în cursul acestor ani, să reorganizeze cadrele partidului său, spre a dispune de o aparatură politică trebuincioasă agitației sale antigermane și ralierii la așa-zisa mișcare a națiunilor libere, patronată pretutindeni în Europa de oficiile britanice de propagandă.

Spre a nu rămîne izolat și față de opunerile manifestate în propriul său partid, Maniu depune străduințe extraordinare spre a menține o colaborare cu gruparea liberală condusă de Dinu Brătianu, pentru a neutraliza tendințele germanofile ale lui Gheorghe Brătianu, spre a zădărnici chiar o acțiune de guvern a oamenilor politici germanofili, spre a cîștiga pentru cauza sa grupări și personalități noi.

El întreprinde această agitație în baza ideii că niciuna din forțele politice ale țării nu trebuie să secondeze un guvern înfeudat Germaniei și că numai în acest chip se va putea dovedi, mai tîrziu, că politica alături de Axă n-a fost susținută de reprezentanții reali ai opiniei publice românești.

El găsește prilejuri să dezlănțuie, în același timp, campanii vehemente împotriva factorilor politici care au deținut funcții în guvernările personale ale regelui Carol II, sub motiv că au participat la politica de ciuntire a hotarelor, dar urmărind în realitate să atace indirect puterile Axei și să elimine orice concurențe viitoare.

Împiedicat de celelalte personalități răspunzătoare ale conducerii național–țărăniste — Ion Mihalache, dr. N. Lupu și Mihai Popovici — de a extinde acțiunea sa antigermană și proaliată și de a mări dificultățile guvernului, Maniu acceptă în principiu că regimul Antonescu corespunde unei necesități naționale, pe tot timpul cît forța germană se va exercita în această parte a Europei, și că e de preferat oricărui alt guvern ce ar putea fi instituit de către Germania.

În fapt, el uzează de toate mijloacele ce le are la îndemînă în actuala

Iuliu Maniu (al doilea din dreapta), în vizită la o mănăstire

situație ca să continue o politică ce alarmează cercurile germane și provoacă reacții violente din partea ministrului german din București.

Pe lîngă activitatea clandestină și încercările de a reface partidul național-țărănesc, el vrea să lase impresia în elita țării că evenimentele îl pot chema să ia, în orice moment, guvernul și că trebuie să pregătească un vast program de reforme economice și sociale, ce urma să fie aplicate într-un spirit radical. El alcătuiește comitete de experți care să stabilească acest program, dar lipsa de oameni capabili și competenți din jurul său alarmează pînă și pe principele Barbu Știrbey, iar Maniu e hotărît să recurgă la colaborarea unor legionari notorii, ca dr. Gerota și prof. Vermeulen.

Obișnuit să se retragă personal de la răspunderi grele, el vede că eventualitățile viitoare îl pot pune în situația de a accepta soluții care să atingă popularitatea sa și, de aceea, prepară și formulele unor guverne de tranziție, pentru cazul în care va socoti că nu e de preferat să-și asume responsabilitatea puterii.

Aceste guverne ar intra în funcțiune în momentul în care puterile anglo-saxone ar impune României condiții teritoriale nefavorabile.

Acțiunea revizionistă

Apreciind că opinia publică este sensibilă la chestiunea Ardealului pierdut, el fixează în centrul activității sale acțiunea revizionistă, desfășurată pe trei planuri: în interiorul țării, pentru a avea o temă națională de agitație; în Ardealul cedat, pentru a menține acolo un curent de simpatie în favoarea sa; și în străinătate, pentru a se putea desfășura ca exponentul țării, care a avut de suferit de pe urma Axei.

El întreprinde în acest scop:

a. Acțiuni memorialistice pe lîngă puterile Axei, deși e notoriu că politica și tendințele sale externe nu pot decît să înstrăineze interesul Germaniei și Italiei pentru România;

b. O acțiune memorandistică pe lîngă puterile anglo-saxone, cu scopul de a pune în evidență persecuțiile ungurești și nedreptatea făcută de Axă țării noastre;

c. O acțiune iridentă în Ardealul cedat, spre a-și înjgheba acolo noi puncte de sprijin;

d. Crearea unei organizațiuni revizioniste, denumită «Pro-Transilvania», pentru a ține guvernul sub presiunea unei mișcări naționale, într-un sens opus orientării actuale a statului; odată interzisă această asociație, Maniu începe o acțiune de justiție pentru a agita sub această formă cauza revizionistă și încearcă să alcătuiască alte organizații — «Transilvania», «Ordinul Ferdinand», «Vulturii Ardealului» etc. — fără a izbuti să dipună de un asemenea instrument politic.

e. O agitație în favoarea Ardealului, dusă prin felurite căi (Asociația refugiaților și expulzaților din Ardealul de Nord, ziarul «Ardealul», cooperativele refugiaților, reuniuni, banchete, consfătuiri, nuclee de tineret, propagandă orală, manifeste), cu obiectivul de a menține permanent în opinia publică întîietatea problemei Transilvaniei, față de toate celelalte probleme de stat ale României.

Mișcarea Pro-Transilvania îi dă justificarea politicii sale potrivnice Germaniei și Italiei, înfățișate ca direct răspunzătoare pentru pierderea teritoriilor noastre din vest.

Acțiunea lui Maniu în legătură cu războiul

Încă din septembrie 1940, Maniu proclamă convingerea sa în triumful final al Angliei și Americii. El cere să ne alăturăm acestui grup beligerant, pe considerația că aceste țări vor reface unitatea noastră națională și vor respecta în genere independența țărilor mici.

Deși ostil Axei, el nu se poate ridica, de la început, în contra războiului pentru redobîndirea Basarabiei și Bucovinei de Nord, acceptat cu însuflețire de întreaga opinie publică românească.

După ce armatele noastre reocupă aceste provincii, Maniu găsește cea mai importantă temă a agitației sale: el cere retragerea trupelor pe linia Nistrului, deși e evident că din punct de vedere tehnic militar lucrul e imposibil și reclamă încetarea colaborării militare cu Axa, înainte ca expediția militară din răsărit să se fi terminat. El motivează aceste cereri prin primejdia de a ne asocia la un război de agresiune și de a suporta, alături de Axă, o înfrîngere care, după părerea sa, e sigură.

Iuliu Maniu la o întrunire la vîrf a conducerii PNȚ (26.XI.1937)

După ce trupele noastre înaintează în est, odată cu forțele germane, Maniu intensifică această mișcare și nu

pierde nici un prilej ca — prin memorii și prin tot felul de manifestări — să susțină cu o înverșunare sporită punctul său de vedere. El cere mereu retragerea trupelor, sub cuvînt că pierderile noastre servesc numai o cauză străină și că pericolul unui atac ungaro–bulgar sau al unor convulsiuni interne provocate de stările postbelice cer să avem la dispoziție un puternic instrument militar.

Ion Mihalache (al treilea din stînga), la o ceremonie de ziua cavalerilor Ordinului „Mihai Viteazul"

Maniu face eforturi pentru a fi secondat în această direcție de Dinu Brătianu și de unii fruntași importanți din conducerea național–țărănistă.

El nutrește însă speranța ascunsă că ar putea folosi cîndva armata noastră pentru a provoca o întorsătură bruscă în orientarea noastră externă, printr-o asociere cu forțele anglo–americane ce ar veni din Balcani să lupte contra germanilor. El arată că o asemenea acțiune militară ar șterge efectele produse în lumea anglo–saxonă de conlucrarea noastră cu Axa și ne-ar asigura din partea Angliei și Americii avantajele ce le obțin statele aliate.

De aceea, Iuliu Maniu se ridică cu toată tăria, ori de cîte ori are impresia că domnul mareșal Antonescu ar fi dispus să lupte și în contra forțelor anglo–americane, și înfățișează această ipoteză ca putînd avea pentru noi cele mai grave consecințe de ordin politic și teritorial.

Contactele cu cercurile de stînga și extremă stînga, legionare și germane

Întreg timpul lui Maniu este ocupat de asigurarea unor contacte politice privind cele mai antagoniste cercuri. El împarte aceste legături în două categorii: contacte trebuincioase desfășurării acțiunii sale și contacte de informație.

Socotind că nu trebuie să neglijeze nici cea mai slabă indicație ce-i poate folosi în vederea orientării sale generale, el cultivă, în mod larg, relații de la dreapta pînă la stînga extremă. Astfel:

În cercurile germane

Mihai Popovici vede în două rînduri pe von Killinger; același colaborator al lui Maniu are relații strînse cu Stelzer.

Ghiță Popp vede des pe von Ritgen; însuși Maniu primește, în decurs de doi ani și jumătate, de patru ori pe von Ritgen.

Dimitrie Gerota întreține de asemeni relații cu diferite personalități germane.

Maniu primește în două rînduri pe prințul de Rohan, dar respinge sugestiile ce i se fac de a iniția legături cu cercurile superioare germane și de a accepta cu simpatie politica și intențiile Reichului.

Mihalache primește, la Dobrești, vizita unor emisari germani (Pflaumer și alții), dar el relevă antagonismul dintre interesele române și germane, luînd ca punct de plecare chestiunea Ardealului.

Pe căi indirecte, se menține un contact cu membri reprezentanței economice germane, cu ziariștii germani și cu diferite personalități influente germane.

Dr. Corneliu Coposu, secretarul lui Maniu și fost coleg de școală cu Andreas Schmidt, asigură un contact de informație cu Grupul Etnic German.

Maniu personal, Ghiță Popp, d-rul Virgil Solomon, Ionel Popp și Zaharia Boilă întrețin legături cu vechea conducere a sașilor din Ardeal.

În cercurile de extremă stînga și de stînga

Emisarii lui Maniu întrețin relații de informație cu diverși reprezentanți ai partidului comunist.

Sugestii în vederea unei acțiuni comune pentru încetarea războiului din răsărit sînt respinse de Maniu, care dorește, totuși, să fie ținut în curent cu planurile Moscovei în politica internă, fără însă a izbuti să aibă o orientare precisă în această privință.

În schimb, el izbutește să-și asigure colaborarea unor elemente izolate de extremă stîngă, ca *(Petru, n.n.)* Groza–*(de la, n.n.)* Hunedoara, și să ajungă — printr-un neîntrerupt contact personal cu Jumanca și C. Titel Petrescu — la o înțelegere deplină cu exponenții fostului partid socialist român.

Maniu socotește că va putea să utilizeze influența partidului socialist român pe lîngă partidele socialiste din Anglia și America.

În cercurile legionare

Potrivit testamentului lui Corneliu Codreanu, Maniu urmează să fie consultat ori de cîte ori mișcarea are de luat hotărîri importante sau se află într-un impas greu.

Horia Sima nu ține seama de acest testament, dar după prăbușirea regimului legionar diferiți exponenți ai miș-

Iuliu Maniu este întîmpinat cu flori de organizația județeană Cluj a PNȚ

cării reiau contactul cu Maniu, care le reproșează gravele erori ce au comis.

Deosebirile de vederi în politica externă opresc colaborarea între Maniu și legionari, deși Maniu ar dori să utilizeze dinamismul legionarilor pentru cauza revizionistă. El întîlnește atît rezerva legionarilor, cît și opunerea tineretului din partidul său.

Maniu personal, Ghiță Popp, d-rul Solomon, Zaharia Boilă și numeroși fruntași provinciali mențin un contact permanent cu legionarii. Atacat de stînga partidului pentru aceste relații, el le explică prin nevoia de a se ține în curent cu ceea ce se petrece în toate taberele politice. În ultimul timp, el sfătuiește pe legionari să nu servească de instrument german împotriva guvernului Antonescu și să nu determine, prin atitudinea lor, concesii noi de ordin militar și economic.

Legăturile cu cercurile militare

Încă sub guvern legionar, Maniu încearcă să canalizeze în jurul său nemulțumirile ivite în armată. După rebeliune *(rebeliunea legionară, ianuarie 1941, n.n.)*, toți exponenții Armatei făcînd zid în jurul domnului mareșal Antonescu, Maniu reia aceste încercări, după ce socotește că pierderile de pe front și conflictele dintre armata română și cea germană au situat ofițerimea superioară într-o postură ostilă războiului și germanilor. El caută să se apropie de generalul Iacobici și de alte căpetenii din armată și folosește un grup numeros de ofițeri în retragere pentru a menține un contact strîns cu cercurile militare.

Maniu nu renunță la ideea de a putea folosi armata în planurile sale politice de viitor.

Reorganizarea grupării, disensiuni și curente

Reorganizarea pe noi baze a grupării național–țărăniste și extinderea activității de cadre constituie unul din țelurile principale urmărite de Maniu. El încearcă în diverse rînduri să realizeze acest plan, dar împrejurările îi stau mereu în cale; abia în ultimele luni, el procedează la o refacere a organizațiilor județene, la numirea de noi șefi și la reorganizarea secțiilor din Capitală.

Neînțelegerile de persoane, provocate de această acțiune, se grefează pe adînci disensiuni de ordin principial, ce se relevă încă din septembrie 1940.

Principalii fruntași ai partidului văd în Maniu o rezervă a țării în eventualitatea în care împrejurările generale ar împiedica să se obțină avantajele rezultînd din politica și eforturile depuse de regimul Antonescu.

Fruntașii partidului nu înțeleg însă ca Maniu să intervină direct în timpul colaborării cu germanii, deoarece socotesc că amestecul său nu duce decît la enervarea cercurilor germane, la sporirea dificultăților ce le are regimul actual și la eventuale măsuri de represalii, păgubitoare pentru independența și liniștea țării.

Maniu nu acceptă însă să adopte poziția de espectativă ce i se cere. El profită de imunitatea ce i-o asigură meritele sale din trecut și își arogă un rol activ de cenzor al guvernului și al colaborării noastre cu Germania, urmărînd să cîștige titluri ce ar putea să impresioneze sferele anglo–saxone.

Aceste deosebiri de vederi și metode definesc situația din partid în felul următor:

Ardelenii din partid stau la ordinele lui Maniu și urmează fără șovăire indicațiile sale.

Mihalache e în dezacord permanent cu Maniu, cu privire la politica externă, la atașamentul necondiționat față de cauza engleză, la politica războiului. El nu acceptă în special metodele de agitație folosite de Maniu, dar îi lasă întreaga răspundere pe baza deplinelor puteri ce deține actualul președinte. În ultimul timp, Mihalache s-a apropiat de punctul de vedere al lui Maniu referitor la victoria ce ar avea-o asigurată forța anglo–saxonă, dar are rezerve exprese asupra metodelor ce se întrebuințează.

Doctorul N. Lupu e pentru o sprijinire indirectă a regimului Antonescu, e în dezacord permanent cu Maniu, nu e ținut în curent cu relațiile pe care șeful grupării le are cu străinătatea, dar totuși face mari servicii cauzei, datorită raporturilor ce întreține cu domnul mareșal Antonescu și cu domnul vicepreședinte de Consiliu.

Mihai Popovici e deseori în divergență de opinii cu Maniu, dar fiindu-i devotat nu se împotrivește niciunei hotărîri definitive ce o ia șeful grupării.

Fruntașii regățeni din Capitală și provincie se află — cu neînsemnate excepții — într-o rezervă precaută.

Legăturile lui Maniu cu străinătatea

Afirmarea unei poziții anglofile nu ajunge lui Maniu în scopurile sale de politică externă; el întreprinde în același timp o adevărată acțiune diplomatică pentru:

a) A realiza un contact direct cu guvernele englez și american;

b) A lămuri problemele politice și teritoriale ale țării;

c) A obține asigurări și garanții în ceea ce privește ordinea teritorială a României și poziția țării noastre în confederațiile de state proiectate de aliați.

În acest scop, Maniu folosește următoarele căi:

Legația engleză. În ultimele luni în care legația engleză s-a mai aflat pe teritoriul nostru, Maniu face legături cu diplomații britanici și stabilește un aranjament cu Reginald Hoare.

Legația americană. După plecarea legației engleze, Maniu intră în relații strînse cu Günther, ministrul Americii, și apoi cu Benton, atașatul de afaceri. El transmite prin aceștia diferite comunicări și mesaje guvernelor englez și american.

Legația elvețiană. După plecarea legației americane, Maniu cultivă pe René de Weck, ministrul Elveției, și izbutește să-l intereseze pentru cauza așa-zisei mișcări libere din România, fără însă a putea face din diplomatul elvețian un agent permanent de contact cu străinătatea.

Legația turcă. Cu ajutorul lui Mihai Popovici, care e un amic personal al lui Suphi Tanrioer, Maniu asigură legături permanente, prin intermediul curierilor turci, cu oficiile britanice și americane din Istanbul–Ankara–Cairo.

Legațiile suedeză și portugheză. Prin Serdici și unii foști diplomați, Maniu se poate folosi de intermediul legațiilor suedeză și portugheză pentru a întreține relații cu străinătatea și a asigura transmiterea diferitelor mesagii.

În același timp, Maniu se mai servește de:

Cita Davilla, care asigură în America un contact cu Casa Albă, cu legația engleză din Washington, cu ambasadorul sovietic de acolo și cu guvernele emigrante.

Grupul manist din Londra, condus de Cornel Bianu, care nu izbutește să obțină încă o recunoaștere oficială din partea guvernului britanic.

Ion Mihalache (dreapta) și Virgil Madgearu (mijloc), la o masă organizată de național-țărăniștii din jud. Ilfov

Principala legătură Maniu o menține cu serviciile politice și de propagandă engleze din Istanbul–Ankara–Cairo, însărcinate să se ocupe de mișcarea liberă din România.

În acest scop, s-a folosit o bucată de vreme de aparatura organizației de spionaj Popovici – Rică Georgescu.

Acțiunea externă întreprinsă de Maniu pînă acum se poate rezuma astfel:

1. Definirea poziției actuale a României; stat ocupat virtualmente de germani, el se află sub influența totală a forțelor Reichului și trebuie deci considerat «în rîndul țărilor ocupate și nerăspunzătoare de politica ce o întreprind».

2. Definirea poziției noastre față de războiul de răsărit; susținut de opinia publică pentru redobîndirea Basarabiei și Bucovinei de Nord, războiul nu mai e împărtășit cînd armatele române trec Nistrul și, sub presiunea germană, sînt silite la o acțiune străină obiectivelor naționale.

3. Obiectivul național al românilor e recucerirea Ardealului, smuls României de Puterile Axei, ca o pedeapsă aplicată pentru devotamentul nostru neclintit la politica anglo–franceză pe continent.

4. Stabilirea atitudinii puterilor anglo–saxone față de problemele teritoriale ale României și succesul unei medieri engleze și americane în litigiul teritorial româno–rus condiționează o acțiune a României de alăturare la războiul dus de puterile aliate contra Germaniei.

5. El pretinde a izbuti să determine o declarație britanică în contra arbitrajului de la Viena, dar nu are garanții anglo–americane în ceea ce privește Ardealul.

6. În fața imposibilității guvernelor englez și american de a obține ca Rusia să-și schimbe atitudinea față de România, el declară că nu poate trece la «acțiunea efectivă» ce i se cere, înainte de a se preciza în mod definitiv situația viitoare politică și teritorială între Soviete și România.

7. Invitat să vină în străinătate, el cere garanții că va alcătui la Londra un

guvern liber românesc; un asemenea guvern fiind socotit acolo capabil să înrăutățească raporturile anglo–ruse, el nu socotește oportun să răspundă unei invitații de a alcătui un asemenea guvern în America.

El încearcă să obțină adeziunea engleză pentru o altă formulă — un comitet liber românesc —, întrucît crede că numai Anglia are interese directe în această parte a lumii, care pot ajuta în viitor România.

8. El se declară gata să trimită delegații de oameni politici în Anglia și America, dar planul întîmpină greutăți în fapt.

El așteaptă încă în momentul de față ca guvernele engelz și american să obțină precizări și garanții din partea Sovietelor în ceea ce privește România și să stabilească o politică precisă în legătură cu toate problemele noastre teritoriale și politice.

9. Față de planurile aliate în ceea ce privește noua organizare a Europei, Maniu se declară la început de acord cu o propunere poloneză ce i se transmite, de a se alătura unui bloc mare de state, întins din Polonia și Cehoslovacia pînă în Grecia și Turcia, ceea ce corespunde și unui vechi proiect al său de confederație dunăreană, cunoscut sub denumirea de «planul Tardieu».

În fața opoziției diplomaților din propriul său partid, el acceptă teza că interesul României e să se alăture blocului balcanic, ce ar fi permanent sprijinit de Anglia, dar nu vrea deocamdată să indispună bunele intenții manifestate față de noi de către guvernele emigrante ale Cehoslovaciei și Poloniei.

* * *

Sprijinit pe aceste concepții de politică internă și externă și dezvoltînd o activitate intensă și perseverentă, Iuliu Maniu a ajuns să fie socotit atît în străinătate, cît și în țară exponentul ideii anglofile și revizioniste din România.

Deși contactele sale cu guvernele britanic și american n-au realizat o înțelegere care să asigure țara noastră în ipoteza unei victorii anglo–saxone — ci, dimpotrivă, au invederat neputința acestor state de a obține pe de o parte vreo garanție din partea Sovietelor, iar pe de alta incertitudinea în ce privește statutul viitor teritorial al Ardealului — Maniu vrea să treacă în opinia publică ca singurul om politic în stare să refacă granițele naționale cu ajutorul puterilor occidentale.

El nu poate obține nici măcar putința de a prezida unul din acele guverne fantomă care călătoresc între capitalele anglo–saxone, dar face să se răspîndească în interior că numai obstacolele ce i le pune în cale regimul actual îl împiedică de a reconstitui harta etnică a țării.

Devotații îl numesc în buletinele partidului «omul providențial», spre a crea în jurul numelui său o atmosferă de misticism și a răspunde astfel unor necesități propagandistice, dar înșiși fruntașii partidului știu că eventualele succese viitoare ale lui Maniu depind de o serie de factori interni și externi.

Acești fruntași recunosc că rostul său ar începe numai din ziua în care factorul sovietic n-ar avea să joace vreun rol în România, dar nu văd în ce chip influența Rusiei ar putea fi înlăturată la o victorie a Națiunilor Unite.

Cît privește influența asupra maselor populare, el își arogă singur o mare popularitate, dar e de văzut în ce măsură războiul și curentele noi la care el va da naștere vor schimba structura politică a țării.

În ultimă instanță, numai urmările interne și externe ale războiului vor desemna rolul viitor al lui Iuliu Maniu". ■

Regele Mihai I, Elena, regina–mama, și Ion Antonescu, la o ceremonie oficială

„Documentul corespunde realității"

Corneliu Coposu comentează, în 1985, raportul lui Eugen Cristescu

În 1985, prin intermediul lui Octavian Ghibu, Mihai Pelin i-a solicitat lui Corneliu Coposu, fost secretar și apropiat colaborator al lui Iuliu Maniu, să comenteze documentul reprodus de noi, fragmentar, în paginile anterioare. În cele ce urmează, redăm pasaje semnificative din scrisoarea de răspuns a regretatului om politic care, în decembrie 1989, avea să reînvie partidul condus odinioară de Iuliu Maniu.

„Pe linia adevărului istoric"

„Mareșalul Ion Antonescu a fost invitat la cartierul general al Führerului (Hitler), pentru consultări, în a doua decadă a lunii aprilie 1943. În presa românească din 17 aprilie 1943 a fost publicat un comunicat lapidar, în legătură cu respectiva întrevedere.

Întîlnirea dintre «Conducătorul» României și «Führer» (cu dialoguri stenografiate de Schmidt) s-a desfășurat într-o atmosferă crispată. Antonescu a adoptat o poziție reticentă față de cererile insistente de trupe destinate războiului din Est și de materiale și alimente, solicitate de nemți, și a ridicat cu vigoare problema retrocedării Ardealului de Nord, sfîșiat prin «arbitrajul» de la Viena (1940). Hitler a căutat să tempereze exacerbarea mareșalului și în scopul potolirii lui a ridicat acuzații grave împotriva lui Mihai Antonescu (detectat de serviciile de contraspionaj germane cu încercări de tatonare a legațiilor occidentale în vederea asigurării unor condiții favorabile pentru ieșirea României din război) și împotriva lui Maniu, învinuit că desfășoară o activitate politică nocivă, că agită în țară sloganul obsesiv că Germania a pierdut războiul și întreține relații clandestine cu dușmanul (Anglia și Statele Unite). În cursul reproșurilor făcute de Hitler, von Ribbentrop (prezent la întrevedere) a intervenit afirmînd că în Germania un om ca Maniu ar fi fost de mult spînzurat și că în interesul României și al Germaniei se impune neîntîrziata lui anihilare. Antonescu l-a acoperit și susținut pe Mihai Antonescu, negînd categoric acuzațiile ce i se aduseseră, și despre Maniu a afirmat că este cunoscut ca filoanglo–saxon intransigent, însă că acțiunea lui este sterilă și nu deranjează prea mult guvernul, dar că se vor lua măsuri contra lui, atunci cînd vor fi considerate utile. A doua zi după reîntoarcerea Mareșalului, în noaptea de 17 spre 18 aprilie, Mihai Antonescu l-a vizitat clandestin pe Maniu (la locuința acestuia din str. Vodă Caragea, 27) și i-a adus la cunoștință discuțiile care au avut loc la cartierul general al lui Hitler.

Mareșalul Antonescu l-a chemat pe șeful SSI (Cristescu) și l-a însărcinat să-i prezinte un raport–sinteză, despre întreaga activitate a lui Maniu și a cercurilor național–țărăniste.

Documentul vizat este raportul respectiv.

În linii generale, el corespunde realității și se înscrie, în cea mai mare parte, pe linia adevărului istoric. Însă, fiind întocmit pe baza notelor informative ale detectivilor (care își culegeau informațiile de manieră empirică și de multe ori necontrolată), cuprinde și multe inexactități și bineînțeles că nu exhaurizează problema, avînd frecvente scăpări de fapte sau prezentări necorespunzătoare.

Corneliu Coposu

Între lacunele sintezei, menționăm pe cele care se ocupă cu tatonările germane, insistente, întreprinse pentru neutralizarea sau cîștigarea lui Maniu, pentru cauza germană. Pe lîngă demersurile care sînt menționate în raport, s-au mai înregistrat tentativele lui Andreas Schmidt, (noul gauleiter al grupului etnic german, sas din Mănărade, înrudit prin căsătorie cu un adjunct al lui Himmler), care a fost primit în audiență de Maniu, dar

Iuliu Maniu și Corneliu Coposu (primul din dreapta), în balconul locuinței liderului PNT

dezarmat în eforturile lui, prin răspunsul categoric al lui Maniu că nemții vor pierde războiul și că antrenarea sașilor și a șvabilor din România în politica nazistă a «Herrenvolk»-ului se va solda cu nenorocirea acestei populații minoritare, care a trăit în bună înțelegere cu elementul autohton. De asemenea, au fost scăpate din raport strădaniile Marthei Bibescu (pe atunci în mare prietenie cu Fabricius) de a-l invita pe Maniu, concomitent cu familia ministrului german, la masă, la castelul din Mogoșoaia (invitații consecvent refuzate de Maniu). În antrenarea lui Maniu la o reconciliere cu «noua ordine europeană» a fost asigurată la un moment dat și complicitatea lui Mihai Popovici, care l-a invitat la dejun pe Maniu, fără să-l prevină că era invitat și von Killinger (decembrie 1941). Autorul prezentei relatări, care l-a însoțit pe Maniu, a fost martorul scenei cînd în antreul locuinței lui Popovici, din strada Sofia, Maniu, văzînd atîrnată în cuier o manta străină, cu zorzoane, a întrebat pe fecior cui aparține și aflînd că a sosit «Excelența sa, domnul ambasador al Germaniei» s-a îmbrăcat pe loc și a plecat lăsînd vorbă că refuză să stea la masă. Popovici a trebuit să stăruiască vreo trei luni ulterioare pentru a obține iertarea lui Maniu pentru tentativa făcută. De asemenea, raportul nu menționează repetatele vizite ale secretarului general de la Ministerul Industriei, Iuliu Orbonaș, om de casă al lui von Killinger, întreprinse în scopul obținerii acordului lui Maniu, pentru o întîlnire «pe teren neutru» cu ambasadorul german, rămase fără rezultat.

În mod surprinzător, raportul nu menționează contactele dintre emisarii comuniști și Ghiță Popp, întîi, și Maniu, mai apoi, și cuprinsul dialogurilor schimbate (Bâgu, Iordache, Petre, Agiu, Magheru), înainte de desființarea Internaționalei Comuniste. (Raportul nu depășește luna mai 1943).

Nu se face mențiune de demersul lui Maniu, făcut într-o întrevedere cerută de acesta, cu Antonescu, în noiembrie, în interesul grupului de evrei maramureșeni, intrați clandestin în România prin punctul Ocoliș–Turda. În conformitate cu legile rasiale în vigoare (decretate după intrarea României în război), numiții refugiați (din Ungaria, care începuse persecuțiile evreilor) erau susceptibili de pedeapsa capitală, pentru trecerea clandestină a frontierei. La întîlnirea cu Antonescu, Maniu s-a prevalat de faptul (confirmat de Antonescu) că România nu recunoaște așa-zisa frontieră trasată prin Dictatul de la Viena și consideră drept frontiere ale țării cele rezultate din Tratatul de la Trianon. În consecință, evreii refugiați nu puteau fi acuzați de trecerea clandestină de frontieră, ci de trecere dintr-un teritoriu românesc (Ardealul de Nord) în alt teritoriu românesc. Antonescu a acceptat interpretarea și a dat ordin să fie eliberați evreii din închisoarea Curții Marțiale.

Nu se face mențiune de întrevederea lui Maniu cu Antonescu, în interesul celor două grupuri patriotice care acționează la ordinul lui Maniu, pentru întreținerea legăturilor cu guvernul englez (prin aparate de emisiune–recepție asigurate de englezi) și anume grupul Augustin Vișa și grupul Rică Geogescu (arestate în urma investigațiilor Gestapo-ului din România, prin radio–goniometrie, după ce reușiseră să transmită (între sfîrșitul anului 1940 și august 1941) peste 100 de telegrame cifrate. La întrevederea din 6 septembrie 1941 cu Antonescu, Maniu (care a fost asistat de scriitorul prezentei note) i-a declarat lui Antonescu categoric că în cazul cînd admite că respectivii (patrioți și nu spioni) să fie trimiși în judecată, dînsul (Maniu) va convoca presa și va declara că au acționat la ordinele lui, în interesul superior al țării. Antonescu a dispus să i se aducă dosarul, l-a închis într-un safe, unde a fost găsit după 23 august 1944, iar membrii grupării au rămas arestați la Malmaison pînă la lovitura de stat din 1944, fără să fie trimiși în judecată, cu tot protestul nemților.

«Raportul» are o serie de scăpări și de erori neesențiale — care însă se cuvine a fi rectificate, pentru a pune la adăpost de interpretări greșite pe cercetătorul istoric neavizat (...)". ■

In pag.90. se arata ca Maniu l-a primit pe von Killgen de 4 ori.Inexact. S-a întîlnit cu dînsul de două ori la mese comune, ca invitat.

In pag.94.Raporturile bune ale lui Maniu cu Mott GUnther erau stabilite mult înainte de plecarea legației engleze.

În pag.14.Acordul cu conducerea Românilor rămași in teritoriul cedat prin arbitrajul de la Viena, era stabilit de Maniu încă din August 1940 ; Hațieganu (cu un grup numeros)îl abandonase pe Vaida de multă vreme și revenise în P.N.Ț.

Corneliu Coposu

Iuliu Maniu și Ion Antonescu: două tabere ireconciliabil opuse

Președintele și Conducătorul

Mihail E. IONESCU

Îmbogățirea bazei documentare a istoriei României în al doilea război mondial este o exigență de prim ordin. Documente deocamdate tăinuite în arhive din țară sau străinătate trebuie să se adauge celor făcute cunoscute publicului în scopul de a lumina fațete pînă acum în penumbră ale evoluției noastre istorice dinainte de comunism.

Documentul reprodus mai jos a fost depistat în arhivele din Stanford ale Institutului Hoover (SUA), în Fondul Sabin Manuilă. Deși este nedatat, cu oarecare aproximație el poate fi plasat, ca redactare, la sfîrșitul lui mai – începutul lui iunie 1944, utilizîndu-se referințele sigure pe care le cuprinde (de la bombardamentele aliate asupra României, declanșate masiv la 4 aprilie 1944, la trecerea Nistrului de către armatele sovietice, la sfîrșitul lunii martie 1944, de la declarația lui Molotov, din 4 aprilie 1944, la condițiile de armistițiu oferite de Națiunile Unite României, la 13 aprilie același an).

Rezistență și răspundere

Importanța documentului (pe care-l edităm aici în premieră, sub un titlu și cu subtitluri care aparțin redacției și cu minime intervenții stilistice) este conferită nu atît sau nu numai de ministoria rezistenței desfășurate de PNȚ în anii celui de al doilea război mondial, reconstituită în direcțiile ei principale. Consemnările făcute de Ion Antonescu pe marginea documentului sînt revelatoare pentru situația politică din România în vara anului 1944 și pentru chestiunea arzătoare atunci a răspunderii politice pentru impasul în care se găsea țara.

Se impune o precizare. Documentul era destinat cadrelor PNȚ și opiniei publice, nicidecum lui Ion Antonescu. Acesta din urmă a intrat, probabil, în posesia lui prin intermediul organelor contrainformative ale statului, textul revenind (cu adnotările mareșalului), pe căi neștiute, la autori.

Oricum, documentul avea o țintă precisă și pe care o declară explicit: să fixeze pe umerii lui Ion Antonescu răspunderile pentru situația tragică a țării și să exonereze PNȚ (și pe Iuliu Maniu) de orice vină în această privință. Mai ales că propaganda oficială și rigorile dictaturii (cenzură etc.) puteau să împingă opinia publică să gîndească altfel.

De remarcat că documentul (conținutul lui), nu mai puțin comentariile lui Ion Antonescu relevă două tabere ireconciliabil opuse. Pe de o parte, rezistență față de Axă, Germania și Ion Antonescu, pe de altă parte efortul Conducătorului de a se disculpa de răspundere prin acuze nedrepte.

Nu pot fi catalogate decît nejustificate și nedrepte comentarii ale lui Ion Antonescu, precum cel încărcat de furie și năduf atunci cînd citește despre preocuparea opiniei publice față de acțiunea lui Iuliu Maniu: „Adevărul este că nimeni, afară de hoții care îl înconjoară, nu se ocupă de domnul Maniu". Sau atunci cînd documentul pomenește de „cei ce se găsesc în apropierea domnului Maniu", iar Ion Antonescu consemnează acuzator: „Coposu și toți agenții Inteligence Service-ului". Ca și cum nu Ion Antonescu fusese cel în

cunoștință de cauză cu legăturile PNȚ cu puterile aliate, cu contactele radio avute, din 1942, de Iuliu Maniu cu Londra. Nu doar cunoscute, ci chiar protejate de oficialitate față de bănuielile și represaliile germane.

Acuzele aduse de Antonescu lui Maniu nu se opresc însă la diminuarea pînă la anulare a staturii liderului național-țărănist în opinia publică. Ele merg pînă la a-l incrimina de trădare: „Dar cine a încurajat trădarea prin Z. Bursan, banda Georgescu–Dobrescu, aviatorul Cantacuzino și toți agenții pe care domnul Maniu îi primește zilnic". Deopotrivă, îl acuză pe liderul PNȚ de fals patriotism: „Cîtă rea credință patriotică". Sau de minciună — „Niciodată nu am manifestat și nu voi manifesta dorința de a vedea un om care trăiește din minciună, din perfidie, din îndrăzneală și din banii primiți de la alții" — atunci cînd documentul relatează inițiativa lui Antonescu de a-l întîlni pe Iuliu Maniu.

Ion Antonescu respinge net condițiile de armistițiu înaintate de aliați României, la 13 aprilie 1944, și incriminează „inconștiența" liderului național-țărănist: „Bravo, domnule Maniu, pentru condițiile pe care le-ai obținut. Bravo mai ales pentru cîtă inconștiență ai de a te lăuda cu ele".

Indiscutabil, comentariile lui Antonescu, acuzele aduse lui Maniu sînt motivate de problema gravă a răspunderilor politice, Conducătorul evidențiind nu doar tendința de a le transfera în seama altora, dar, deopotrivă, și miopie politică. Pentru că doar acest lucru îl dovedește afirmația lui Antonescu că Transilvania de Nord va reveni la țară prin acțiunea lui și mărinimia lui Hitler: „Germania mi-a făgăduit-o întreagă, nu printr-un personaj de mîna a doua — Molotov — ci direct de Hitler".

Răzbate din țesătura comentariilor complexul de superioritate al Conducătorului. Notația finală a lui Ion Antonescu pe document — atunci cînd acesta consemnează așa-zisa invitare a lui Iuliu Maniu de a prelua conducerea țării și refuzul acestuia — este ilustrativă din această perspectivă: „Domnul Maniu a abandonat pentru că nu este în măsură să ia conducerea și că tot eu trebuie să duc țara chiar și după pace". Eterna convingere a oamenilor politici — care se socot providențiali — că sînt de neînlocuit...

Un Ion Antonescu megaloman și orgolios, înfuriat la culme de prezumția că rolul lui istoric s-a terminat — mai mult, că ar putea să dea socoteală pentru greșelile săvîrșite — și statornic în încăpățînarea de a se considera chemat să salveze România — iată ce imagine ne oferă comentariile lui, scrise în grafia imposibilă care l-a caracterizat. Un Antonescu orbit de furie văzîndu-se făcut răspunzător de dezastrul țării și care, în replică, nu ezită să-i catalogheze drept „trădători" și „agenți" pe toți cei care nu gîndeau ca el.

• document inedit • document inedit • document inedit •

Unitate națională, democrație, dreptate socială

„Începînd din vara anului 1943, pe măsură ce înaintarea armatelor sovietice spre Apus s-a accentuat, și-a făcut cale convingerea generală că rezistența germană poate fi prelungită, dar că războiul este virtual pierdut pentru Germania. Perspectivele... *(ilizibil, n.n.)* ce se prevesteau în această ipoteză tot mai probabilă pentru Germania au cutremurat toate spiritele și au făcut ca toate gîndurile chinuite de grijă și teamă pentru viitorul țării să se îndrepte spre singurul om care, în întunericul ce învăluia orizontul nostru, putea să mai formeze un punct de reazem și de nădejde pentru evitarea dezastrului iremediabil.

Trecerea Nistrului și a Prutului de către trupele sovietice, evacuarea Basarabiei și a unei părți din Moldova, puhoiul de refugiați și, în sfîrșit, bombardamentele în interiorul țării au pus pe buzele tuturor întrebarea: Ce face Partidul Național Țărănesc și, mai ales, ce face dl. Iuliu Maniu? Întrebarea aceasta des repetată a devenit aproape o obsesie și a început să se prefacă într-o adevărată cerere de socoteală, cu o accentuată notă de supărare. Sînt oameni care încearcă să acrediteze că, în situația grea de astăzi, Partidul Național Țărănesc și conducătorii lui sînt cuprinși de pasivitate și inerție și că, în lipsă de activitate, vor fi copleșiți de evenimente.

Credem însă că nu este bine ca opinia publică, lăsată de presă și de oficialitate în necunoștință absolută a acțiunilor de după culise, să cadă în apatie și în credința că poporul românesc a fost părăsit de conducătorii lui morali și lăsat în prada unui dușman care a invadat țara fără încercarea de a-l salva.

Vom încerca deci să expunem pe scurt în cele ce urmează acțiunea Partidului Național Țărănesc, spre a informa opinia publică și spre a fixa răspunderile situației de astăzi și ale celei de mîine. Opinia publică românească nu trebuie să se lase indusă în eroare de faptul că nimic sau aproape nimic din activitatea Partidului Național Țărănesc nu transpiră în presă și în public. Este adevărat că cititorul simplu, care deschide dimineața gazeta și nu găsește într-însa nici un rînd despre activitatea d-lui Maniu, Mihalache, dr. Lupu, Mihai Popovici etc. este dispus, în nerăbdarea și decepția sa, să conchidă că «nu se face nimic» și că partidul și, în special, președintele lui

Un instantaneu de pe Calea Victoriei, în anii celui de-al doilea război mondial

este cuprins de inerție. În realitate însă cei ce se găsesc în apropierea d-lui Maniu pot atesta că d-sa desfășoară o activitate extrem de intensivă. Audiențele, conciliabulele, întrevederile și mesajele formează un lanț neîntrerupt în cabinetul d-sale de lucru și această activitate încordată este secundată de domnii Ion Mihalache, dr. N. Lupu, M. Popovici și alți fruntași, care îi dau concursul lor foarte însemnat într-o colaborare concertată și armonioasă.

Principii fundamentale

Acțiunea politică a d-lui Maniu nu a încetat nici un moment, cu toate greutățile și riscurile ei, nici sub dictatura regelui Carol II nici sub regimul d-lui mareșal Antonescu. Ea a fost caracterizată prin tenacitatea neînduplecată pe linia de continuitate, perseverent urmărită, a unității naționale și a unei Românii libere și democratice, cu tendința accentuată spre tot mai multă dreptate socială. Cunoscînd adînc forțele care... *(ilizibil, n.n)* factorii vieții internaționale, d-sa a prevăzut că după pacea din 1919 spiritul de revanșă nu este mort și că el va împinge popoarele german, ungar și bulgar curînd sau tîrziu la luptă, ducînd Europa la noi convulsii și cataclisme. A știut în același timp că în acest conflict puterile anglo-saxone sînt forțele hotărîtoare care vor determina soarta viitorului război. Lupta partidului ce conducea era deci îndreptată spre un singur țel, acela al consolidării și întăririi noului stat român pentru ca momentul viitorului conflict să-l afle capabil de a rezista în examenul hotărîtor al unui război care se anunța a fi o conflagrație cu caracter mondial. În același timp, dl. Maniu s-a manifestat neîncetat pentru două principii fundamentale ale politicii noastre din afară: orientarea externă alături de puterile democratice occidentale și de Mica Înțelegere și o politică de bune relații cu Rusia Sovietică, pentru ale cărei reforme interne a avut o deosebită atenție (dovadă, între altele, delegația care, în anul 1929, a fost încredințată d-lui Chirițescu Arva, din Ministerul Agriculturii, de a studia acele reforme într-o lungă călătorie întreprinsă în Rusia Sovietică). Este de înțeles că aceste principii de orientare externă nu au însemnat nici o tendință de agresivitate sau vrăjmășie principială față de Germania, cum dovedesc bunele raporturi politice și economice cu această putere, cultivate în timpul guvernării d-lui Maniu, și tratamentul civilizat acordat minorității germane în România. În cadrul acestor preocupări este de observat că planul Tardieu, despre organizarea Europei Centrale, propus de guvernul francez în 1931, a fost inspirat direct de dl. Iuliu Maniu, care după demisia sa, în octombrie 1930, din locul de prim-ministru, a petrecut multă vreme în străinătate și în special la Paris, unde a intrat în contact cu bărbații politici francezi, cunoscînd pe Loucher, Tardieu, Reynaud, Herriot, Laval, Daladier, Léon *(Blum ?, n.n)* etc. Planul a eșuat atunci din cauza împotrivirii Germaniei, care a reușit să-și asocieze Italia, ambele puteri fiind geloase și stăpînite de temerea că «planul dunărean» ar putea să devie un element al politicii anglo-franceze.

Ceea ce a reproșat dl. Maniu politicii oficiale românești au fost, cu deosebire, patru lucruri:

1) O politică cu adevărat națională trebuia să aibă ca scop, în primul rînd, întărirea și progresul material și moral al elementului de bază al noii țări, care erau țărănimea și muncitorimea. Acest

Cercul Militar Național, în aceeași perioadă

element a fost însă sistematic slăbit și exploatat economicește și nedreptățit și înlăturat politicește. S-au încurajat în schimb elementele parazitare ale clasei burgheze și intelectuale și s-au promovat cele mai urîte vicii ale elitei noastre: servilismul, versatilitatea, corupția și ascensiunea politică și materială întemeiată pe oportunism și trădare.

2) S-a neglijat pregătirea noastră militară, sabotînd și întorcînd contra d-lui Maniu planul d-sale de a da oștirii un bun utilaj tehnic. (Tunurile Skoda și mitralierele Sbrojovka, comandate de d-sa ca un început de realizare a planului, s-au dovedit în acest război a fi un material cu totul superior. Ele au fost însă, în cea mai mare parte, pierdute în campania din Rusia).

3) Politica externă nesinceră și nestatornică a regelui Carol a manevrat astfel încît l-a făcut să piardă treptat încrederea anglo–francezilor, fără să cîștige sprijinul Germaniei, cum a arătat pierderea Transilvaniei de Nord, a Basarabiei și Bucovinei de Nord și a Cadrilaterului, toate cu conlucrarea directă și cu aprobarea categorică și fățișă a Germaniei. Se știe de exemplu că, în momentul cînd România a primit ultimatumul rusesc din 1940, Germania, întrebată de guvernul român, l-a sfătuit să cedeze Basarabia și Bucovina. Deși dl. Maniu se găsea în opoziție cu regele Carol II, d-sa a aprobat întotdeauna manifestările acestei politici, favorabile orientării anglo–franceze, dar a protestat împotriva abaterilor de la această orientare, prin memorii care ilustrează... *(ilizibil, n.n.)*, vedere ce a călăuzit totdeauna acțiunea d-sale. Domnia-sa a sprijinit politica externă de înțelegere cu Rusia, inaugurată de Titulescu, inițiativă zădărnicită de regele Carol II, acum regretată de toți, ca un act de înțeleaptă prevedere.

Iuliu Maniu (al doilea din stînga), la o ceremonie oficială

4) După abdicarea lui Carol II, dl. mareșal Antonescu a făcut greșeala de a se supune tratatului de arbitraj de la Viena, care în acel moment (6 septembrie 1940) nu începuse să fie executat, încît punerea lui în aplicare ar fi putut să fie împiedicată. D-sa trebuia să ceară anularea lui ca a unui act anticonstituțional, lipsit de orice valabilitate după legile românești, întrucît nici regele, nici guvernul sau Consiliul de Coroană nu aveau căderea a hotărî cedarea vreunei porțiuni din teritoriul țării. Astfel, în timp ce dl. Maniu elabora întîi o telegramă energică și pe urmă un memoriu–protest lung, documentat și curajos împotriva arbitrajului de la Viena, adresat cancelarului german și ducelui Italiei fasciste, dl. mareșal Antonescu se mulțumea să retragă fără luptă trupele românești, evacuînd Transilvania și dînd pradă ororilor maghiare pe românii din această provincie, fără a lua măsuri ulterioare de represalii. A doua greșeală a d-lui mareșal Antonescu a fost intrarea în Axă, fără a obține în schimb nici o asigurare sau compensație. Greșeala cea mai mare săvîrșită de d-sa a fost însă desigur primirea armatelor germane pe pămîntul țării sub pretextul unor trupe de instrucție, în realitate de ocupație și, în sfîrșit, intrarea României în război alături de Axă, grupare menită înfrîngerii și dezastrului final. Și pentru a culmina această serie de greșeli, trebuie să amintim trecerea Nistrului și participarea armatelor noastre la ofensivele germane și renunțarea la libertatea de acțiune autonomă a oștirii noastre prin supunerea ei sub comandă germană și prin încadrarea ei în Wehrmachtul german, mergînd pînă la renunțarea la un serviciu propriu de aprovizionare a trupelor noastre, lăsate astfel cu totul la discreția unui comandament străin.

Acțiunea PNȚ

Acest cumul de greșeli politice și militare săvîrșite în serie și într-o continuă gradație, agravînd pas cu pas poziția țării, a adus în cele din urmă România într-o situațiune excepțional de gravă și periculoasă.

Care a fost și este acțiunea Partidului Național Țărănesc în această situație? Nu ne vom mai opri mai mult asupra numeroaselor memorii, pe care în cursul anilor din urmă dl. Maniu le-a adresat d-lui mareșal Antonescu spre a-i atrage atenția asupra erorilor politicii d-sale și spre a-l abate din calea unor greșeli fatale. Ele sînt prea bine cunoscute decît să fie nevoie a le rezuma din nou. Este cel mult interesant de reamintit încă faptul că d-sa a

prevăzut de la început înfrîngerea Germaniei, că a arătat în mod precis (în memoriul din luna septembrie 1941, la trecerea Nistrului de către armatele noastre) că «Italia va părăsi cea dintîi Axa», că a avertizat pe dl. mareșal de gravitatea pasului ce a făcut de a lupta contra Rusiei, «aliata Angliei», deci... *(ilizibil, n.n.)* de aceasta din urmă, că a protestat cu curaj contra persecutării minorității evreiești într-o epocă de feroce atmosferă antisemită, prevăzînd consecințele acelei persecuții și că a atras *(ilizibil, n.n.)* atenția mareșalului asupra primejdiei unei agresiuni a Ungariei, a cărei armată a fost mult mai puțin slăbită decît armata noastră. Ca o concluzie, dl. Maniu a cerut neîncetat retragerea armatei românești din Rusia, pînă nu va fi prea tîrziu să o facem.

Sfaturile și recomandările d-sale nu numai că nu au fost ascultate, dar au fost primite adesea cu dispreț și cu un sarcasm jignitor. Este cunoscut că unul din numeroasele sale memorii, semnat și de dl. Dinu Brătianu și predat de dl. Gheorghe Brătianu, personal, a fost restituit de dl. mareșal Antonescu cu un gest puțin curtenitor, fără a deschide plicul.

S-ar fi putut aștepta totuși ca întorsătura pe care a luat-o războiul, de aproape un an și jumătate încoace, să aducă o schimbare în spiritul conducerii noastre de stat. Întemeiat pe această speranță, ce putea să pară îndreptățită, dl. Iuliu Maniu, trecînd peste orice jigniri vechi sau noi, a adresat conducerii statului îndemnurile sale înnoite de a ieși din război.

Domnul mareșal Antonescu a refuzat să le dea ascultare, de astă dată însă cu o nouă motivare ce putea să pară... *(ilizibil, n.n.)*. Domnia-sa socotea că România nu poate încerca tratativele de armistițiu atît timp cît aliații se găsesc pe punctul de vedere că dictatorii trebuie să se supună, oferind capitularea fără condiții. România nu poate să se predea lăsînd viitorul țării la discreția dușmanilor. Un astfel de armistițiu ar putea să ducă și la completa desființare a statului român, fără dreptul de a protesta ulterior împotriva unei asemenea interpretări a capitulării «fără condiții».

Era deci nevoie de o intervenție pe lîngă aliați, pentru a obține o schimbare în atitudine. Această intervenție a fost făcută de dl. Iuliu Maniu și a dus mai întîi la cunoscuta scrisoare a d-lui Eduard Beneș adresată d-lui Maniu, prin care se arăta că Rusia nu renunță la Basarabia și Bucovina de Nord, dar este hotărîtă să respecte suveranitatea și independența României; mai mult chiar, că ea dorește restituirea către statul român a Transilvaniei de Nord, răpită prin verdictul de la Viena. Domnul mareșal, dorind o confirmare autorizată a acestei comunicări, venită direct de la guvernul sovietic, s-a obținut printr-o nouă intervenție a d-lui Maniu, cunoscuta declarațiune a d-lui Molotov, ministru de externe al Uniunii Sovietice. Acesta, convocînd pe ziariștii străini din Moscova, a confirmat în esență comunicarea d-lui Beneș, afară de promisiunea de a ni se restitui Transilvania (probabil, pentru considerații de ordin tactic). Două zile mai tîrziu, guvernele din Londra și Washington au făcut cunoscut că declarația lui Molotov are și consimțămîntul lor, lucru care constituie pentru România nu numai o confirmare, dar și o garanție politică și morală.

Ion Antonescu părăsind sediul guvernului

Se obținuseră astfel, prin intervenția d-lui Maniu, două concesii de mare însemnătate: guvernele aliate se abăteau de la hotărîrea lor mai veche de a nu trata cu dictatorii, care trebuie să capituleze pur și simplu, și, mai mult decît atît, făcîndu-se o excepție pentru România, se precizau și condițiunile de înțelegere.

La aceste concesii importante, dl. mareșal Antonescu nu a răspuns nimic, deși ar fi fost elementar ca să reacționeze la ele, așa precum a reacționat Finlanda prin începerea de tratative. Dimpotrivă, d-sa, plecînd la Marele Cartier German în mod demonstrativ, a ținut să facă o manifestație publică de fidelitate față de Germania, deși i se ceruse să nu plece. Întors de la Hitler, d-sa a comunicat însă anturajului său că a obținut promisiunea fermă și definitivă a cancelarului Hitler că, odată cu ocuparea Ungariei, care era iminentă, România va recăpăta Transilvania de Nord. Deși d-sa a dezmințit ulterior acest lucru, putem cita martori, cu nume răsunătoare, care au mărturisit în fața mai multor persoane că au auzit din gura d-lui mareșal această declarație. Este știut că asemenea informații au fost puse în circulație de cercurile oficiale în ultimii 2–3 ani, ori de cîte ori guvernul pregătea trimiterea de noi contingente românești, pe frontul de răsărit, în luptă pentru cauza Germaniei.

Cu vreo două luni în urmă, dl. mareșal Antonescu a manifestat dorința de a vedea pe dl. Iuliu Maniu. Președintele Partidului Național Țărănesc a socotit că, trecînd peste orice considerente, are îndatorirea de a răspunde acestei chemări fără întîrziere. Trupele sovietice treceau în acel moment Nistrul și pătrundeau în nordul Basarabiei și Bucovinei, fără ca trupele germane să le mai poată opri. Presupunerea că în fața evidenței dezastrului s-ar putea petrece o schimbare în spiritul conducătorului statului era deci îngăduită.

Condițiile Aliaților

Însoțit de dl. Ion Mihalache, dl. Maniu a vizitat atunci pe dl. mareșal, cu atît mai mult că numeroase persoane de marcă ceruseră și continuau să-i ceară stăruitor să facă o intervenție directă și personală la dl. mareșal, în scopul de a-l convinge de necesitatea modificării radicale a unei politici ce mergea, evident, la catastrofă. Din nenorocire, după o discuție de trei ceasuri, dl. Maniu a trebuit să se încredințeze că nici o schimbare nu se poate aștepta de la dl. mareșal Antonescu și că d-sa este ferm pe poziția orientării germane, pînă la capăt, invocînd necontenit forța militară a Germaniei, speranța în rezervele ei și în armele ei secrete. Cum însă dl. mareșal Antonescu invocase împotriva unei schimbări de orientare și lipsa de precizie a condițiilor acordate de Aliați, dl. președinte făcu o nouă intervenție pe lîngă aceștia, spre a obține clarificări și amănunte precise, cu care spera să înlăture ultimele obiecții și șovăieli ale conducătorului.

Cererea d-lui Maniu a fost satisfăcută de Aliați și de data aceasta. Iată condițiunile amănunțite ale Aliaților, adică ale Rusiei, Angliei și Statelor Unite, stabilite de comun acord și transmise în ziua de 13 aprilie 1944.

1) România va rupe relațiile cu Germania. Trupele românești, în număr de 7 divizii în Crimeea, 3 divizii în regiunea Odessa și alte 3 divizii în regiunea Chișinău, se vor preda Armatei Roșii sau vor începe împreună cu Armata Roșie operațiunile, atacînd trupele germane. Guvernul sovietic le va furniza armamentul necesar; trupele române, astfel înarmate, vor fi la dispoziția d-lui mareșal Antonescu sau a d-lui Iuliu Maniu (se confirma deci intenția Aliaților de a primi și colaborarea d-lui mareșal Antonescu).

2) Restabilirea frontierelor româno–sovietice din 1940 (deci, pierderea Basarabiei și a Bucovinei de Nord).

3) Despăgubiri pentru pierderile cauzate Uniunii Sovietice prin ostilitățile armatei românești prin ocuparea teritoriului sovietic.

4) Repatrierea tuturor prizonierilor de război sovietici și aliați, precum și a celor internați.

5) Trupele sovietice și aliate vor trebui să aibă posibilitatea de deplasare liberă de-a lungul teritoriului românesc, guvernul român acordînd toate mijloacele sale de comunicație.

6) Guvernul sovietic consideră ca nedrepte deciziile Tratatului de arbitraj de la Viena și este gata să conducă operațiuni comune cu România împotriva germanilor și a Ungariei, în scopul de a restitui României toată Transilvania sau cea mai mare parte a ei, sub rezerva confirmării la reglementarea păcii.

În sfîrșit, mesajul nu fixa un termen pentru răspuns, dar afirma că are caracter ultimativ în sensul că România, fiind socotită un stat învins, o modificare a condițiilor de mai sus nu mai poate fi acordată. Condițiile sînt rezultatul unor ample discuții între Aliați și se cerea acceptarea lor neîntîrziată. Prompta lor primire ca bază va avea putere de a îndulci aplicarea lor, iar tergiversările ar risca dimpotrivă retragerea ofertelor.

Trebuie să adăugăm aici că, în condițiile de mai sus, se prevede că, adoptînd noua orientare, România ar urma să devină, întocmai ca și Italia, cobeligeranta Aliaților, cu avantajul de a nu mai trece la conferința păcii în lotul statelor învinse. În al doilea rînd, observăm că, spre deosebire de condițiile date Finlandei, nu se precizează de pe acum cifra despăgubirilor cerute. În al treilea rînd, se vorbește de repatrierea prizonierilor Aliați fără a se aminti obligația pentru aliați de a elibera pe prizonierii români. (Credem însă că, dacă Armata română ar face front comun cu Aliații, eliberarea și înarmarea lor ar fi obținută). În al patrulea rînd, ni se făgăduiește restituirea Transilvaniei în «cea mai mare parte», deci nu a Transilvaniei întregi (poate în vederea unui schimb de populație cu Ungaria, soluție de care se vorbește tot mai des în Anglia).

Nu putem să trecem însă sub tăcere că mesajul cuprinde două condiții grele pentru România: cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord și plata unor despăgubiri enorme, care vor apăsa pe țara noastră vreme îndelungată. Pierderea Basarabiei și a Bucovinei de Nord este desigur condiția cea mai tragică și dureroasă din toate și, oricare guvern ar subscrie la ea, sufletul românesc nu va putea să se împace cu această rană ce va continua să sîngereze necontenit. Conștiința neamului nu va putea renunța niciodată în mod definitiv la aceste două provincii atît de strîns legate de istoria românească și de structura etnică a neamului. Pierderea lor va fi urmarea unei politici de neprevedere care, desigur cu bună intenție, a urmărit redobîndirea acestor provincii, răpite samavolnic, dar de fapt a dus la a doua lor pierdere,

agravată prin sacrificii omenești și materiale colosale.

Trebuie să constatăm că regret că la aceste propuneri, de astă dată precise și amănunțite, dl. mareșal Antonescu a refuzat din nou să dea cel mai mic răspuns, deși precizările fuseseră făcute de Aliați chiar la cererea d-sale. Dimpotrivă, în loc de orice răspuns, dl. mareșal a continuat să facă mobilizarea și să trimită trupe cît mai numeroase pe frontul de răsărit. Trupele românești se găsesc astăzi amestecate pe tot frontul cu trupe germane, făcînd în mod intenționat cu neputință o desprindere și manevră independentă de ele, iar în spatele lor, în interior, puternice unități germane stau gata să reacționeze la o încercare eventuală de acțiune independentă. Credem că nu este o întîmplare că, după asemenea antecedente, România și Bucureștii au fost supuse unor bombardamente de o violență extremă.

Am socotit absolut necesar să facem această expunere pentru informarea cadrelor PNȚ și ținem să subliniem cu deosebire trei fapte ce rezultă din ele cu evidență:

1) Departe de a fi neprevăzător sau inactiv, Partidul Național Țărănesc și fruntașii lui, și în special președintele lui, sînt la postul lor și desfășoară, zi cu zi, o activitate intensivă. Această acțiune nu se oprește numai acolo unde s-a oprit... *(ilizibil, n.n)* noastră de mai sus, ci continuă să meargă înainte.

2) Toată răspunderea situației de azi, atît de gravă, și a primejdiilor ce ne amenință în mod apropiat cade asupra celor ce conduc în prezent politica României.

3) Este inexact că în ultimul timp dl. mareșal Antonescu i-a făcut d-lui Iuliu Maniu propunerea formală de a-i trece d-sale conducerea statului și că dl. Maniu ar fi refuzat să primească. Acest lucru, răspîndit cu intenție, trebuie să fie dezmințit în mod categoric". ■

Mihai Antonescu conferențiind la Fundația Culturală Carol I

O „lovitură de stat, egală cu o mare revoluție"

Iuliu Maniu și Actul de la 23 august 1944

Ioan SCURTU

Este un fapt larg cunoscut și recunoscut că Iuliu Maniu, președintele PNȚ, a fost un militant activ pentru democrație și un adversar hotărît al oricărui regim autoritar, dictatorial sau totalitar. El a intuit de la început consecințele nefaste pentru România ale politicii lui Carol al II-lea și camarilei sale, în frunte cu Elena Lupescu, și nu a ezitat să ducă o luptă înverșunată împotriva tendințelor autoritare ale monarhului, cerînd respectarea Constituției din 1923, în spiritul și litera ei.

Împotriva dictaturii

În timpul regimului de autoritate monarhică, instaurat la 10 februarie 1938, Iuliu Maniu n-a recunoscut legalitatea măsurilor adoptate de acest regim și a cerut în permanență revenirea la sistemul politic democratic, întemeiat pe pluripartidism. El a avertizat că regele își asumă o mare răspundere, care poate avea consecințe grave pentru țară și chiar pentru instituția monarhică. Într-o scrisoare adresată lui Constantin Argetoianu, președintele Consiliului de Miniștri, în octombrie 1939, Maniu afirma: „Cu

Ion Antonescu, în vizită oficială în Germania, alături de von Ribbentrop (22.XI.1940)

durere și cu sinceră îngrijorare vedem că defectele fundamentale ce se simt în organizația și administrația de stat, suferințele care poate în mod fatal apasă asupra mulțimii și greșelile săvîrșite de predecesorii dv. pot fi puse de opinia publică în sarcina M. Sale, ceea ce este extrem de periculos pentru Coroană și pentru întreg organismul de stat". Liderul național–țărănist a avut dreptate, iar după Dictatul de la Viena, din 30 august 1940, populația a ieșit în stradă nu numai pentru a protesta împotriva cedării nord–estului Transilvaniei, dar și pentru a cere abdicarea lui Carol al II-lea, considerat a fi principalul vinovat pentru sfărîmarea statului român. Iuliu Maniu a susținut venirea lui Antonescu la putere cu condiția înlăturării lui Carol al II-lea, dar a stăruit asupra revenirii la viața de partid. Devenit, la 6 septembrie 1940, conducător al statului, învestit cu depline puteri, Antonescu a promovat o politică dictatorială, antidemocratică, ceea ce a determinat reacția negativă a președintelui PNȚ. Într-o scrisoare adresată lui Ion Antonescu, în noiembrie 1941, Iuliu Maniu arata că nu putea participa la plebiscitul anunțat de mareșal, deoarece PNȚ „nu vrea să consfințească prin colaborarea sa practica dictatorilor ce s-au perindat în ultimii ani de a chema națiunea română, contrar concepției ei politice, la plebiscite, pentru a cîștiga o justificare aparentă pentru regimul autocratic, inaugurat contra dispozițiilor clare ale așezămintelor noastre fundamentale".

Iuliu Maniu nu a pierdut nici un prilej pentru a-și exprima opoziția față de regimul Antonescu, mai ales pentru continuarea războiului dincolo de Nistru, și pentru a afirma necesitatea revenirii la regimul democratic.

În condițiile dispariției, după 10 februarie 1938, a mai multor partide (Partidul Radical–Țărănesc, Partidul Naționalist–Democrat, Partidul Poporului, Partidul Național–Creștin, Frontul Românesc) și ale scindării PNL (prin eliminarea grupării tătăresciene, în aprilie 1938), PNȚ a devenit principala forță politică din România, iar președintele său, Iuliu Maniu, personalitatea cea mai marcantă a opoziției. Prin activitatea sa, a intrat în conștiința publică, internă și internațională, ca liderul opoziției române și, ca atare, cel mai îndreptățit să realizeze schimbarea de regim, prin scoaterea României din războiul alături de Germania și revenirea la sistemul democratic de guvernare. Totuși, la 23 august 1944 nu s-a format un guvern prezidat de Iuliu Maniu, fapt ce a generat numeroase controverse, care, în bună parte, se mențin și astăzi. Ele privesc, mai ales, momentul (ziua) 23 august, punctele de vedere fiind divergente, în primul rînd din motive politice.

Maniu și guvernul de la 23 august 1944

La procesul din mai 1946, Ion Antonescu l-a întrebat pe Maniu dacă își amintește o discuție avută la Snagov, în aprilie 1944, după primirea condițiilor de armistițiu din partea guvernului sovietic, în cursul căreia a spus: „D-le Maniu, eu nu pot să primesc aceste condiții. Însă eu nu mă cramponez de conducerea statului; nu vreau să fiu o piedică pentru fericirea neamului românesc, pe care am urmărit-o. Vă rog să luați conducerea și acceptați dvs. aceste condiții, dacă le găsiți acceptabile". Avînd în vedere contextul în care se defășura procesul, Iuliu Maniu a dat un răspuns echivoc: „Eu, dacă voi răspunde că nu-i adevărat, apoi am greșit; dacă voi răspunde că e adevărat, atunci pot să vie *(sic!)* consecințe pentru mine neplăcute". Documentele confirmă faptul că o asemenea ofertă i-a fost făcută, iar liderul național–țărănist a răspuns peste cîteva zile, într-o formă echivocă, plină de condiționări, care în fapt însemna un refuz.

Oferta de a forma guvernul care să scoată România din război a venit și din partea forțelor ostile regimului antonescian. La 20 iunie 1944, s-a creat Blocul Național Democrat, alcătuit din PNȚ, PNL, PSD și PCR, care-și propunea „înlăturarea actualului regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional, democratic, pe baza acordării drepturilor și libertăților civice tuturor cetățenilor țării". În discuțiile ulterioare, unele desfășurate la Palatul regal, în prezența lui Mihai I, s-a abordat și problema noului guvern. În timp ce regele, Lucrețiu Pătrășcanu și Constantin Titel Petrescu s-au pronunțat pentru un guvern prezidat de Iuliu Maniu, acesta a evitat să-și asume o asemenea responsabilitate, apreciind că problemele ce se puneau în fața

României erau în primul rînd de ordin militar și nu politic. El a propus ca noul guvern să fie condus de un militar.

Constantin Sănătescu — participant la aceste discuții — avea să scrie în jurnalul său (v. *Jurnal,* Buc., Ed. Humanitas, 1993, 286 p.): „Asupra formării guvernului nu cădem de acord. Oamenii politici doresc un guvern de militari. Eu mă opun la aceasta, pentru că un guvern de militari are aerul de dictatură a regelui și regele rămîne prea descoperit. Apoi, eu știu bine că Aliații ar dori un guvern politic, din reprezentanții tuturor partidelor, spre a fi reprezentată toată opinia publică. Multe discuții. Maniu este cîștigat pentru această idee, dar pune condiția ca în guvern să intre Dinu Brătianu și Mihalache, în caz că el primește să fie președintele guvernului. Eu știu însă bine că atît Dinu Brătianu, cît și Mihalache nu vor să audă de guvern politic, ci sînt pentru un guvern de militari".

În noaptea de 22/23 august, a avut loc ultima consfătuire conspirativă a reprezentanților BND, în urma căreia — la insistența regelui — Maniu a promis să prezinte lista guvernului în dimineața zilei următoare, rămînînd ca acțiunea de înlăturare a lui Antonescu să aibă loc la 26 august. În zorii zilei de 23 august, Maniu a avut întrevederi cu Constantin Titel Petrescu și Lucrețiu Pătrășcanu, cărora le-a exprimat din nou opinia că era preferabil ca armistițiul să fie semnat de Antonescu; cît privește lista guvernului, Maniu a spus că nu o poate prezenta, deoarece de la consfătuire lipsea Constantin (Dinu) I. C. Brătianu, pe care-l va vedea în cursul dimineții.

La ora 10,30, mareșalul Antonescu și-a anunțat intenția de a avea o discuție cu regele Mihai, la Palat. Acest fapt a dus la precipitarea evenimentelor. Sănătescu notează: „Am plecat de la Maniu spre a-i aduce la cunoștință acest fapt, pe care-l socoteam important. Eram însoțit de col. Dămăceanu. La Maniu acasă, i-am spus că dacă Antoneștii au cerut să vadă pe rege, înseamnă că au luat o hotărîre în urma Consiliului de Miniștri ținut, și această hotărîre nu poate fi decît: sau mareșalul face armistițiu, sau își depune demisia. În primul caz nu avem nimic de făcut, în al doilea caz însă trebuie să facem guvernul. Și Maniu ezita asupra unui guvern politic. Văzînd cum stau lucrurile, am plecat la Palat spre a raporta regelui că, în cazul că trebuie să facem un guvern, apoi îl vom face din generali, întrucît oamenii politici nu sînt dispuși la riscuri. La ora 13, am luat masa cu Majestatea Sa regele într-o atmosferă de mare îngrijorare".

Ivor Porter — membru al operațiunii „Autonomous" — notează că după ce Antoneștii ceruseră să fie primiți la Palat, „Buzești și Stârcea au plecat în oraș să-i pună la curent pe Maniu și pe Pătrășcanu. Buzești nu l-a găsit pe Maniu, dar i-a lăsat asistentului său un mesaj că atît Maniu, cît și Brătianu erau așteptați să se prezinte de urgență la Palat. Nici unul nu a apărut. Stârcea l-a văzut pe Pătrășcanu, care a promis să vină cu Titel Petrescu, dar numai după lăsarea întunericului. Destul de edificator, comenta atunci Mircea Ionnițiu, pentru încrederea liderilor politici în reușita loviturii de stat".

Atunci, dar și mai tîrziu, în amintirile sale — editate sub titlul *Amintiri și reflecții,* Buc., Ed. Enciclopedică, 1993, 219 p. — Mircea Ionnițiu avea să aibă aprecieri nu tocmai măgulitoare la adresa lui Maniu. El scrie că, după ce se fixase audiența mareșalului la Palat, s-a decis să fie anunțați liderii politici din BND. Buzești și Stârcea au primit misiunea de a-i contacta pe Maniu și pe Pătrășcanu. Stârcea a reușit să transmită mesajele lui Pătrășcanu și lui C. Titel Petrescu, dar „Buzești nu izbutise să-l vadă pe Maniu". Comentînd absența liderilor partidelor „istorice" de la Palat, în seara zilei de 23 august, Ionnițiu conchide: „Cu toate că eu am rămas și astăzi indignat de importanța redusă pe care acești politicieni o dădeau gestului regesc în acel moment, trebuie să mă forțez să amintesc că aveam de a face cu oameni politici care nu erau dispuși să ia riscuri inutile".

Ioan Hudiță — colaborator apropiat al lui Iuliu Maniu — în *Jurnalul* său politic, susține că „la 9 precis" s-a întîlnit în str. Episcopiei cu Nicu-

Instantaneu de pe Calea Victoriei, din anii războiului, după încetarea unei alarme aeriene

lescu–Buzești, care i-a cerut să-l informeze pe Maniu că Antonescu intenționa să plece pentru cîteva zile la Predeal „ca să scape de sîcîielile și presiunea oamenilor politici"; de aceea, Buzești s-a înțeles cu regele ca mareșalul să fie chemat la Palat „azi după masă, în jur de ora 5, înainte de a pleca la Predeal". La ora 11, Maniu — împreună cu Leucuția, Hudiță și Borcea — se întîlnesc cu Sănătescu: „El a văzut în dimineața aceasta, între 9 și 10, pe Antonescu, la Snagov", cu care a discutat situația militară și politică. Maniu ar fi spus: „Antonescu trebuie chemat la Palat și regele să-i ceară ori acceptarea imediată a armistițiului, ori să fie arestat pe loc și să vă însărcineze pe d-voastră cu formarea unui guvern militar, care să ordone încetarea ostilităților". La „12 și un sfert" a venit Niculescu–Buzești, care i-a spus lui Maniu: „Sper să scăpăm de Antonescu chiar azi după masă la 5, întrucît l-am convins să treacă neapărat pe la Palat înainte de a pleca la Predeal". La aflarea acestei vești, „Maniu, Leucuția și cu mine *(Hudiță, n.n.)* l-am felicitat călduros pentru inițiativa lui atît de importantă de a-l convinge pe Antonescu să se ducă la Palat". Cu acest prilej, scrie Hudiță, Maniu a propus persoanele care trebuie arestate imediat după demiterea lui Antonescu. De asemenea, „Niculescu–Buzești ne-a rugat, pe Maniu și pe mine, să pregătim textul unei Proclamații pe care regele va trebui s-o citească la radio". „După plecarea lui Buzești, Maniu și cu mine — continuă Hudiță — ne-am pus să redactăm un proiect de Proclamație (...). Tot timpul cît am redactat textul Proclamației, Maniu s-a plimbat nervos prin cameră, îngrijorat la culme de modul cum va evolua situație de la Palat".

Ioan Hudiță și-a avertizat cititorii că a consemnat evenimentele așa „cum s-au produs ele, în ordine cronologică, notate obiectiv, de un martor ocular și participant la ele, care înainte de a fi om politic sînt istoric respectuos de adevăr, așa cum îl cunosc eu". Numai că faptele — atestate documentar, precum și cele relatate de alte persoane, aflate efectiv în miezul evenimentelor — conduc la cu totul alte concluzii. În fond, Iuliu Maniu considera — și în ziua de 23 august — că cea mai bună soluție era aceea ca mareșalul Antonescu să scoată țara din război, deoarece avea toate pîrghiile puterii în mînă, iar doza de risc ar fi fost mult mai mică. Cu un asemenea mesaj a fost trimis Ion Mihalache, vicepreședinte al PNȚ, la Snagov, în seara zilei, dar mareșalul nu s-a lăsat înduplecat. Maniu însă a perseverat, considerînd că Antonescu poate fi o „carte cîștigătoare". De aceea, după discuția avută, în dimineața zilei de 23 august, cu Pătrășcanu și C. Titel Petrescu, liderul național–țărănist s-a întîlnit cu Dinu Brătianu, dar nu a discutat despre lista guvernului, ci despre un nou demers pe lîngă mareșalul Antonescu pentru a-l determina să încheie el armistițiul cu Națiunile Unite. Drept urmare, Gheorghe Brătianu (vice-președintele PNL) s-a deplasat la Snagov, în jurul orei 10, unde a discutat cu mareșalul. La procesul din 1946, Ion Antonescu a afirmat că Gh. Brătianu „mi-a declarat că vine de la o întrevedere cu d-nii Maniu și Dinu Brătianu, și că vine cu mandatul formal de la ambii că sînt de acord și că își iau alături răspunderea, dacă accept să fac eu tratativele de pace. I-am răspuns că accept, cu condiția să mi se dea în scris acest angajament", pînă la ora 15: „N-a venit la ora trei, m-am dus la Palat".

În calitate de martor în proces, Gh. Brătianu a confirmat spusele mareșalului, precizînd că după audiență s-a întîlnit cu cei trei lideri politici, care „au fost de acord să dea un asentiment scris pentru ca domnul mareșal Antonescu să încheie armistițiul", urmînd să redacteze în cursul zilei această scrisoare. Deoarece se apropia ora 15, Gh. Brătianu s-a dus la Mihai Antonescu, spunîndu-i că Maniu, Dinu Brătianu și Petrescu „sînt de acord pentru a da asentimentul scris, ce urmează a fi redactat în cursul zilei, însă în audiența pe care urma să o aibă de îndată la Palat se poate chiar folosi, de pe atunci, de acest asentiment. Poate arăta Majestății Sale regale că acest asentiment este dat".

Ion Antonescu inspectînd o baterie ACA la Ploiești (august 1943)

Iuliu Maniu a confirmat faptul că, în dimineața zilei de 23 august, l-a rugat pe Gh. Brătianu să meargă la mareșal „să-l convingă să facă armistițiul. Căci, noi toți, fără excepție, îi stăm în ajutor. Și toată puterea noastră politică și socială i-o punem la dispoziție". El a menționat că s-a întîlnit din nou cu Gh. Brătianu, care „mi-a comunicat că l-a găsit pe dl mareșal Antonescu într-o dispoziție mai bună

pentru armistițiu și speră că se va putea ajunge la o înțelegere". La această veste, Maniu a spus: „«Foarte bine, bravo, să vedem cum se vor dezvolta lucrurile». Am încunoștiințat despre acest lucru Palatul".

Dincolo de variantele păstrate și unele inadvertențe frapante în relatarea evenimentelor, rămîne un fapt esențial: *Iuliu Maniu a evitat să accepte conducerea noului guvern, dar și să dea o „scrisoare de garanție" lui Antonescu, deoarece nu dorea să-și lege numele de o schimbare care avea la bază capitularea fără condiții în fața Aliaților și pierderea Basarabiei și nordului Bucovinei, ocupate de URSS.*

În legătură cu scrisoarea, care trebuia redactată pînă la ora 15, Maniu a avut rezerve: „Eu nu-mi amintesc de acest lucru. Nici nu cred că e verosimil, dar, în fine; decît, pentru că vedeți, dl Gh. Brătianu este un admirabil stilist și concepe iute, nici oamenii din partidul domniei sale nu sînt așa grei de pană, așa încît n-ar fi fost un lucru care ar fi pretins prea mare bătaie de cap sau prea mult timp ca să facem o scrisoare, dacă nu s-ar fi cerut, am fi convenit asupra ei". Apoi a continuat: „și noi avem oameni cu pană, în partid".

Dincolo de aceste inadvertențe între cei trei oameni politici, privind mai curînd probleme de amănunt, este cert că Antonescu s-a prezentat la Palat fără scrisoare promisă. Aici, „cînd am spus că aștept scrisorile de la domnul Maniu, Sănătescu a spus: «Vi le aduc eu, domnule mareșal»". Dar, prin arestarea lui Antonescu, aceste „garanții" nu mai erau necesare, schimbarea de regim urmînd a fi realizată de opoziție. În acel moment, regele simțea nevoia să aibă alături pe liderii politici, care să-și asume răspunderea concretă pentru asigurarea succesului acțiunii declanșate prin arestarea mareșalului.

Numai că, așa cum avea să scrie Ivor Porter (v. *Operațiunea „Autonomous". În România pe vreme de război*, Buc., Ed. Humanitas, 1991, 336 p.): „În acea după-amiază, regele a așteptat degeaba un sprijin moral din partea lui Maniu. În loc să meargă la Palat, acesta s-a dus pe neașteptate la un vechi amic de-al său, radiologul Ionel Jovin, unde întîmplarea a făcut să se întîlnească cu un alt vechi prieten, Rică Georgescu (...). Pe la ora cinci, Buzești a sunat să-l anunțe că s-au făcut arestările. Georgescu l-a implorat pe Maniu să-și revizuiască poziția în legătură cu șefia guvernului; el era, evident, omul cel mai nimerit să conducă noul guvern; atît întreaga țară, cît și Aliații — Marea Britanie în special — așteptau acest lucru de la el. Bătrînul domn l-a ascultat politicos, după cum îi era obiceiul, i-a mulțumit lui Rică pentru sfat, dar luase deja hotărîrea". După informațiile lui Porter, Maniu a părăsit cabinetul doctorului Jovin la ora 8 seara.

București: Teatrul Național și Palatul Telefoanelor, în anii războiului

Prezența lui Maniu la Palatul regal

Un alt fapt controversat privind activitatea lui Iuliu Maniu în ziua de 23 august 1944 este acela dacă liderul național-țărănist a fost sau nu prezent la Palatul regal, imediat după arestarea lui Ion Antonescu.

În Jurnalul său — recent editat de acad. Dan Berindei, sub titlul *Jurnal politic. 1 ianuarie–24 august 1944*, Buc., Ed. Roza Vînturilor, 1997, 572 p. — Ioan Hudiță relatează, pe ore și minute, activitatea lui Maniu în după amiaza de 23 august 1944. El scrie că la 4,30 (16,30) a sunat Niculescu–Buzești, care i-a anunțat — pe el și pe Maniu — că Antonescu era în audiență la rege, și că la ora 5 (17) „totul va fi gata". Într-adevăr, la 5,08 Buzești a sunat din nou, anunțînd: „Totul s-a sfîrșit conform planului; în prezent, Antoneștii sînt la răcoare". Imediat, Maniu și Hudiță s-au dus la Palat, intrînd „prin poarta din Știrbei Vodă, unde ne aștepta Buzești". Era ora 5,16 (17,16), cînd „Buzești s-a sărutat cu Maniu și cu mine și ne-a condus în camera din fundul culoarului unde se aflau regele, Sănătescu și generalul Aldea". A urmat un schimb de felicitări, relatarea regelui despre discuția cu Antonescu, apoi suveranul l-a rugat pe Maniu „să-și dea avizul asupra listei noului guvern, așa cum era pregătită de rege și de Buzești". Discutîndu-se despre locul unde să fie ținuți Antoneștii, Maniu a acceptat, la stăruința regelui și a lui Buzești, să fie predați lui Emil Bodnăraș, care venise la Palat pe la ora 19,30. Pătrășcanu a venit abia la 20,40 și a stăruit ca, pe lîngă postul de ministru de stat, să dețină și portofoliul Justiției. Generalul C. Sănătescu s-a opus, dar liderul comunist a stăruit; decisivă a fost intervenția lui Maniu, care a spus că „dacă totuși dl Pătrășcanu ține cu orice preț să ocupe portofoliul Justiției, personal, nu

mă opun". Acest punct de vedere a fost susținut și de C. Titel Petrescu. Astfel, guvernul Sănătescu a căpătat „o formă definitivă la 9 și 20 minute".

Într-o relatare tîrzie, din decembrie 1961, Victor Rădulescu–Pogoneanu — apropiat al lui Iuliu Maniu — scria că, în seara zilei de 23 august, a înregistrat sosirea la Palatul regal a unor membri ai „noului guvern și alte personalități politice: Iuliu Maniu, Gh. Brătianu (reprezentînd pe Dinu Brătianu, absent atunci din București), C. Titel Petrescu, Lucrețiu Pătrășcanu, Emil Bodnăraș etc.". Un alt colaborator al lui Iuliu Maniu, Corneliu Coposu, într-un interviu luat la 20 august 1946, care trebuia să apară în ziarul „Dreptatea", dar care nu a fost aprobat de cenzură, menționa: „Imediat după arestare, în jurul orei 17, dl Grigore Niculescu–Buzești și dl general Sănătescu au trimis pe dl Iorgu Ghica, prefectul Palatului, la dl Maniu, la adresa pe care domnia sa o comunicase d-lui Buzești, cu două ore înainte, atunci cînd dl Buzești a avut dezlegarea pentru aplicarea celei de de a II-a soluții (realizarea schimbării fără Antonescu și împotriva lui). Dl Ghica a raportat pe scurt arestarea mareșalului și a lui Mihai Antonescu, precum și demersurile făcute pentru imobilizarea șefilor executivi ai guvernului. Totodată, a transmis consemnul general că în așteptarea reacției germane — pentru preîntîmpinarea căreia s-au luat măsuri — toți fruntașii din BND sînt invitați să se adăpostească, în timpul nopții, de preferință la adrese necunoscute (pentru a se evita descoperirea lor de către nemți) — și să se prezinte în zorii zilei (de 24 august) la Palat, la primul Consiliu de Miniștrii. (...) În conformitate cu consemnul, dl Iuliu Maniu (însoțit de mine), s-a prezentat la Palat în zorii zilei, în jur de ora 4". Această variantă a fost reluată de Corneliu Coposu după 1989, în mai multe interviuri și declarații politice.

Persoanele aflate alături de regele Mihai în acele momente au prezentat o variantă diferită. Astfel, Mircea Ionnițiu descrie atmosfera apăsătoare în care s-a propus numirea lui Sănătescu în funcția de președinte al Consiliului de Miniștrii și dificultățile de constituire a guvernului; el menționează, cronologic, sosirea lui Pătrășcanu și a lui C. Titel Petrescu, apoi a lui Killinger, iar după puțin timp a „inginerului Ceaușu" (Emil Bodnăraș).

Palatul Sturdza, sediul Ministerului Afacerilor Straine

În continuare, Ionnițiu scrie: „Parcă trecuse o veșnicie de cînd fusese arestat mareșalul și nici pînă acum nu primisem o veste directă de la «bătrînii» șefi de partide, adică de la Maniu și Brătianu. Regele terminase înregistrarea proclamațiilor către țară", apoi a avut loc difuzarea acesteia la radio, suveranul a apărut în balconul Palatului pentru a saluta mulțimea, după care „la ora două noaptea" a părăsit Capitala. Emilian Ionescu — cel care a ordonat arestarea mareșalului, în momentul cînd unii militari ezitau — avea să scrie: „Primul decret a fost acela de numire a lui Sănătescu ca prim-ministru. Între timp, Stârcea și Ionnițiu sînt însărcinați să anunțe membrii Blocului Național Democrat să vină la Palat. Maniu nu a fost găsit, iar Brătianu plecase la Florica. Nu s-au prezentat decît Titel Petrescu și Pătrășcanu, către orele 6 după amiază".

O relatare similară oferă Ivor Porter care, împreună cu de Chastelain, a fost eliberat în seara zilei de 23 august, la ora 23, și aduși la Palatul regal. Aici, întrebînd de Maniu, „primul ministru i-a spus că nici el, nici Brătianu nu-și făcuseră încă apariția și că nu știa unde se află". Porter avea să scrie: „Îmi amintesc cît de ciudat mi s-a părut atunci să-i întîlnesc la Palat în noaptea aceea pe Petrescu și pe Pătrășcanu, și nu pe Maniu, politicianul pe care SOE îl asociase întotdeauna cu ideea loviturii de stat".

Desigur, cele mai interesante sînt relatările lui Maniu însuși despre

prezența sa la Palatul regal. În depoziția făcută în fața Tribunalului Poporului, Iuliu Maniu a susținut, la 11 mai 1946, că a fost la Palat imediat după arestarea lui Antonescu, a participat la discuția cu generalul Gerstenberg, dîndu-și acordul ca armata germană să se retragă din București. Pe parcursul depoziției, președintele PNȚ a revenit, afirmînd că s-a deplasat la Palat în dimineața zilei de 24 august, cînd a venit la el Aurel Leucuția, care l-a informat „ce s-a întîmplat". Liderul național–țărănist a precizat: „Atunci eu, împreună cu Leucuția, m-am dus la Palat imediat". În timp ce se afla în Palat, au început să explodeze bombele germane, lansate asupra Capitalei. La întrebarea lui Mihai Antonescu privind atitudinea lui Maniu privind arestarea mareșalului, după ce chiar în dimineața acelei zile îl considera îndreptățit să încheie armistițiul, oferindu-i chiar sprijinul, Maniu a declarat: „Eu nu aveam pentru ceea ce s-a petrecut la Palat nici o răspundere, nici posibilitatea de a face..., de a lua vreo măsură", deoarece a intrat în guvern în ziua de 24 august și nu în 23 august. Îndată ce a ajuns la Palat, s-a interesat despre situația lui Ion Antonescu; „persoana care ar fi putut să-mi dea informații autentice ar fi fost Majestatea Sa regele. Or, Majestatea Sa regele, de cînd sosisem în Palat, în zori, de dimineață, plecase". De aceea, a discutat cu Sănătescu care l-a informat despre destituirea și arestarea mareșalului. Și prin faptul că ulterior „am primit să fiu ministru în guvern, am arătat că nu mă desolidarizez, nici nu-mi spăl mîinile în ce privește această procedare a schimbării guvernului".

Declarațiile lui Maniu au fost speculate de presa adversarilor politici, în primul rînd de „Scînteia" și România Liberă", în sensul că liderul național–țărănist n-ar fi avut nici un rol în realizarea actului de la 23 august 1944. De aceea, chiar a doua zi, 12 mai 1946, Iuliu Maniu a revenit cu o scrisoare adresată Tribunalului, în care preciza acțiunile și activitățile desfășurate înainte și la 23 august 1944. Aici el a afirmat că a fost informat despre arestarea mareșalului imediat după înfăptuirea acestui act, „prin dl dr. Aurel Leucuția, de către dl. mareșal al Palatului, Mocioni Stârcea. Într-un apartament al locuinței d-lui A. Leucuția se aflau, în acel moment, reprezentanții Blocului Democratic, în frunte cu dl Pătrășcanu și Titel Petrescu, care așteptau rezultatul loviturii de stat și chemarea la Palat. În zorii zilei următoare, dl. Gr. Niculescu–Buzești ne-a anunțat, prin dl. Leucuția, că germanii pregătesc atacul împotriva Capitalei, rugîndu-mă să mă prezint imediat la Palat. În dimineața de 24 august, pînă la Palatul regal, de la ora 6, am contribuit, împreună cu membrii noului guvern, aflați la Palat, în luarea măsurilor pentru respingerea coloanelor germane ce se îndreptau spre Capitală, deci de întoarcerea armelor împotriva foștilor «aliați» ai țării; aceasta în timp ce nemții bombardau Palatul regal, pricinuind morți și răniți, jertfe ale nerespectării obligațiilor de onoare germane. Am stat în Palatul regal, care era obiectivul de căpetenie al avioanelor germane, în tot timpul bombardamentului".

Pentru clarificarea acestei probleme există *un document esențial și indubitabil: Registrul de audiențe al Palatului regal.* În ziua de 23 august, sînt trecute persoanele care au fost prezentate aici, începînd cu ora 13 pînă la ora 24. Documentul consemnează, în ordine, următoarele persoane: g-ral Sănătescu, g-ral Al. Aldea, Mocsony–Stârcea, Mircea Ionnițiu, col. Emilian Ionescu, Mihai Antonescu, mareșal Antonescu, g-ral Vasiliu, g-ral Pantazi, col. Elefterescu, g-ral Mihail, g-ral Luteanu, g-ral Anton, g-ral Dombrovski, Niculescu–Buzești, D. D. Negrei, V. Vasiliu, col. Ulea, Bălăceanu, Lucrețiu Pătrășcanu, Titel Petrescu, „ing. Ceaușu", V. Ionescu, Pogoneanu, lt. col. Răuță, lt. col. Niculescu, comandor Udrischi, cpt. comandor Gherghel, Camil Demetrescu, maior A. Dumitrescu, Killinger, „diferiți funcționari din Ministerul Afacerilor Externe" și „un grup de ofițeri englezi, foști prizonieri de război". *După cum se observă, în această listă nu figurează numele lui Iuliu Maniu.*

Întrebat de Mircea Ciobanu în legătură cu atitudinea lui Maniu și a lui Brătianu în după-amiaza zilei de 23 august, regele Mihai a răspuns, în 1991: „Nu am putut să dau de ei. Nu vreau să atribui nici o semnificație. Eu cred că ei ar fi trebuit să țină seama de consemnul alertei". Evident că „alerta" nu însemna „adăpostirea" — pentru a vedea cum evoluează situația României după arestarea conducătorului statului — ci implicarea în evenimente pentru a asigura succesul Actului de la 23 august. Iuliu Maniu a aplicat tactica tergiversării nu „pentru a vedea ce se întîmplă", ci pentru a nu-și lega numele de ceea ce știa că se va întîmpla, și anume ocuparea României de către Armata Roșie și pierderea Basarabiei și a nordului Bucovinei.

Telegrama de la Stockholm

Numele lui Iuliu Maniu a fost asociat cu subtilizarea unei telegrame sosite de la Stockholm în dimineața zilei de 23 august 1944, prin care Uniunea Sovietică oferea condiții mai bune de armistițiu, comparativ cu cele obținute de opoziție la Cairo.

Gheorghe Magherescu, în cartea sa memorialistică *Adevărul despre mareșalul Antonescu,* scrie : „Ca un joc al

destinului și a o ironie a lui, în timp ce curierul român se pregătea să plece către Stockholm, la Serviciul cifrului de la Snagov sosea telegrama ambasadei române din Suedia, cu acceptarea condițiilor cerute de mareșal, dar sustrasă de Mocsony–Stârcea și Niculescu–Buzești și predată lui Iuliu Maniu". Această telegramă era așteptată de Antonescu, pentru a finaliza negocierile cu Uniunea Sovietică. Mareșalul ar fi spus medicului său, C. Zilișteanu, în dimineața zilei de 23 august: „Ei bine, doctore, s-o știi și dumneata: azi, fac pace; gata, s-a terminat cu războiul". Ascunderea telegramei, care n-a ajuns în mîna mareșalului, ar fi constituit — în opinia lui Magherescu, dar și a unor istoriografi — un act de trădare comis de cercurile Palatului, cu sprijinul lui Iuliu Maniu.

La procesul lui Antonescu, Iuliu Maniu a precizat că avea legături cu d-na Kollontay, ministrul Uniunii Sovietice în capitala Suediei. El a arătat că guvernul sovietic a acceptat ideea că atacarea armatei germane nu este o condiție indispensabilă, ci numai în cazul dacă armata germană se va opune acțiunii pe care o va dezvolta guvernul. Sau aceia care vor face armistițiul". În acest fel, dispărea „temeiul moral" pe care se situa Antonescu de a nu întoarce armele împotriva unui stat aliat. De asemenea, că „o anumită zonă din România nu va fi invadată, nici nu va fi folosită de spațiu de trecere pentru trupele rusești. Aceasta numai de la Stockholm am primit această înștiințare". La întrebarea lui Mihai Antonescu, dacă a comunicat guvernului aceste modificări, Maniu a răspuns: „Nu, nu puteam să fac lucrul acesta, fiindcă modificarea s-a întîmplat în ultima fază a tratativelor. Dacă îmi aduc bine aminte, tocmai în preziua a venit un aviz în acest sens de la prietenul nostru... din Stockholm, în ultimul moment și nu în forma oficială". Întrebat de ce Mihai Antonescu nu a comunicat mareșalului „modificarea condițiilor venite de la Stockholm", Maniu a răspuns: „N-am comunicat, fiindcă eu știam că dl. ministru Antonescu are legături amicale cu d-na Kollontay și cu Stockholmul, credeam, e foarte firesc, ca cel puțin atît cît știu eu să știe și d-lui".

Problema acestei telegrame este departe de a fi elucidată, dar faptul că Antonescu a purtat negocieri la Stockholm și a obținut unele ameliorări pe care opoziția nu le reușise nu poate fi contestat. În seara zilei de 23 august 1944, noul ministru de externe, Grigore Niculescu–Buzești, adresa „emisarilor de la Cairo" următoarea telegramă:

Iuliu Maniu (al treilea din stînga), într-un grup de colaboratori și amici politici

„Guvernul Majestății Sale dă domnilor Barbu Știrbey și Constantin Vișoianu depline puteri spre a semna imediat armistițiul cu URSS, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii în condițiunile ce ne-au fost comunicate la Crairo.

Menționez că d-na Kollontay a comunicat acum cîtva timp oficial, în numele guvernului sovietic, ministrului nostru la Stockholm că URSS consimte ca în condițiile inițiale de armistițiu să fie introduse următoarele completări:

1) Guvernul român va acorda armatei germane un termen de 15 zile pentru a părăsi țara. Numai în caz de refuz armata română ar urma să lupte alături de armata sovietică și de celelalte armate aliate pentru expulzarea germanilor din România.

2) În stabilirea reparațiilor se va ține seama de situația economică grea a României.

3) Se va lăsa guvernului român o regiune liberă prin care nu vor trece trupele sovietice, în ipoteza în care operațiuni militare ar fi necesare pentru expulzarea germanilor din România.

Emisarii sînt rugați a depune toate eforturile spre a obține inserarea acestor dispoziții în textul Convenției de armistițiu.

Armata română a primit ordinul de a înceta lupta, iar țara a fost îndemnată să întîmpine pe soldații Națiunilor Unite ca pe reprezentanții unor Puteri amice".

Aliații nu numai că nu au luat în seamă aceste „completări" la condițiile inițiale de armistițiu, comunicate „acum cîtva timp oficial", deci guvernului Antonescu, dar au considerat că în relațiile cu România, după 23 august 1944, totul trebuie luat de la zero, iar negocierile să se desfășoare la Moscova. În capitala URSS, n-au avut loc tratative propriu-zise, iar guvernul sovietic — susținut de cel american și de cel britanic — a impus condițiile pe care le-a dorit, iar delegația română a fost nevoită să le semneze, la 12 septembrie 1944.

În ședința Consiliului de Miniștri din 15 septembrie 1944 — la care s-a prezentat textul armistițiului —, Iuliu Maniu a spus: „A avut niște tentacule domnul Mihai Antonescu, răspîndite în

mai multe părți ale Europei. Prin aceste tentacule, dînsul a prins cîte ceva și a avut unele sugestii. Între altele, a avut sugestia și i s-a pus în vedere că dacă se va face armistițiu se va asigura o zonă neutră, liberă, în care să nu poată intra Aliații. Am văzut eu, dl Buzești are textul, și vă puteți închipui în ce situație ajungem noi, guvernul acesta, regimul acesta și în special noi, care am lucrat efectiv la pregătirea acestui armistițiu, care ni se va spune mîine–poimîine faptul că lui Antonescu i s-a promis de dl Molotov o zonă neutră pe care noi nu o avem". Dacă Maniu a oprit sau nu telegrama venită de la Stockholm, dacă aceasta purta data de 23 august 1944, dacă Maniu a avut intenția să-l obstrucționeze pe mareșalul Antonescu sînt probleme încă nelămurite, dar că lui Antonescu i s-au promis anumite ameliorări, pe care a încercat să le folosească guvernul instalat la 23 august 1944, este o certitudine; după cum este evident că Aliații nu au mai fost dispuși să le ia în considerație după înlăturarea mareșalului. Acționînd pentru înlăturarea regimului dictatorial, pentru scoaterea României din războiul dus alături de Germania și pentru alăturarea țării la coaliția Națiunilor Unite, *Iuliu Maniu a adus o contribuție majoră la înfăptuirea Actului de la 23 august, dar a evitat să-și lege numele de consecințele negative ale acestui act, în primul rînd de ocupația sovietică și pierderea Basarabiei și a nordului Bucovinei.*

În prima sa declarație publicată de după 23 august 1944, Iuliu Maniu aprecia: „Lovitura de stat, *egală cu o mare revoluție* (subl.ns.), a fost pregătită. Fără nici o modestie falsă, pot afirma că Partidul Național Țărănesc a avut, în această pregătire, o parte de merit pe care istoria nu va întîrzia să i-o recunoască pe deplin".

Din păcate, disputa politică a umbrit judecata lucidă, concretă a acestei contribuții, mergîndu-se la negarea pînă la exacerbare a rolului PNȚ și a liderului său. Iar modul cum a fost prezentată activitatea lui Iuliu Maniu în ziua de 23 august 1944 o dovedește din plin. Numai că, pînă la urmă, adevărul — plăcut sau neplăcut — tot iese la iveală, cu tot efortul de „mitizare" a rolleriștilor de ieri și de „demitizare" a neorolleriștilor de astăzi, forme „subtile" de manipulare a istoriei din interese politice. ■

O piedică în calea intereselor „perfidului Albion"

Iuliu Maniu și britanicii

Florin CONSTANTINIU

După căderea Franței (22 iunie 1940) și orientarea progresivă a regelui Carol al II-lea spre Germania, în speranța că va putea salva țara sa de apetiturile teritoriale ale vecinilor revizioniști, Iuliu Maniu apărea britanicilor singurul lider politic din România capabil să conducă un guvern de rezistență antigermană.

Pro-aliat de nădejde

În august 1940, cînd revendicarea ungară asupra Transilvaniei ridicase un puternic val de ostilitate față de suveranul considerat drept groparul României Mari și față de Ungaria, despre care se știa că este sprijinită de Germania, britanicii au sperat că Maniu va veni în fruntea unui nou guvern, hotărît să apere frontiera de vest chiar cu prețul războiului. Un conflict româno-ungar, care ar fi perturbat livrările de petrol din România către Germania, convenea de minune Marii Britanii și ea îl dorea cu ardoare; la Foreign Office se lua chiar în considerație posibilitatea unei ciocniri între Germania și URSS pentru România. Era un scenariu prea frumos pentru a deveni și realitate.

În România, serviciul de informații britanic avea printre agenții săi două persoane pe cît de bine informate pe atît de inteligente. A. Gardyne de Chastelain, inginer petrolist și director comercial la Societatea petrolieră „Unirea", și Hugh Seton-Watson, viitorul mare expert în problemele Europei de Est.

Pentru a avea o informare la fața locului, mai rapidă, serviciul de informații britanic l-a trimis la București pe Julian Amery (viitor ministru în cabinetul lui E. Heath). El trebuia să examineze mai ales posibilitatea organizării unei mișcări de rezistență, capabilă să efectueze acte de sabotaj, dacă România intra în orbita Reichului.

În chip firesc, privirile sale erau îndreptate spre PNȚ: „... era cea mai puternică mișcare din țară — scrie J. Amery în memoriile sale — iar conducătorii săi, Maniu și Mihalache, erau proaliați de nădejde. Erau însă oameni în vîrstă și nu voiau să-și asume răspunderea guvernării într-un ceas de umilință pentru țara lor. Maniu îi vorbise chiar în acea dimineață lui Hugh despre convocarea, la Alba Iulia, a unui congres pentru a protesta împotriva Dictatului de la Viena. Dacă ar face acest lucru, s-ar putea ca armata să fie de partea lui. Dar asta ar însemna război cu Ungaria și, probabil, cu nemții. Pînă la urmă, după părerea lui Hugh, Maniu nu va risca acest lucru. Cel mai plauzibil curs era că Antonescu va rămîne la putere, devenind un soi de Pétain român, colaborînd cu germanii, dar încercînd să-și păstreze cîtă independență se mai putea".

Pronostic întru totul corect. Amery nu a izbutit să vorbească cu Maniu, care renunțase la adunarea de protest de la Alba Iulia, pentru a da curs apelului lansat de generalul Ion Antonescu, preocupat să potolească spiritele și să mențină ordinea. Chastelain, în schimb, a avut o convorbire cu Mihalache, care i-a comunicat decizia PNȚ de a nu participa la guvern și de a se opune „din răsputeri Gărzii de Fier și penetrației germane". Informat despre această hotărîre, Amery a conchis corect că „nouă nu ne rămîne altceva de făcut decît să încercăm să punem pe picioare o organizație pentru propagandă, informații și sabotaj. În acest scop, Partidul Național Țărănesc părea a fi singurul și cel mai bun aliat. Nu s-ar putea zice că liderii lor aveau stofă de revoluționari, dar nu aveam la altcineva să apelăm".

Toate nădejdile de organizare a unor acte de sabotaj, mai ales în industria de petrol, au rămas în van, deși, în decembrie 1940, „Special Operations Executive" (SOE) — secție a serviciului de informații britanic, care întreținea legături și sprijinea mișcările de rezistență din țările ocupate sau controlate de Germania — credea că a descoperit la Maniu o neașteptată „înclinație de conspirator".

Optica diplomaților era însă diferită. Preocupați, evident, de interesele țării lor, ei l-ar fi vrut pe liderul național-țărănist mult mai „vocal" și mai activ în susținerea deschisă a unei orientări antigermane. Maniu, probabil cel mai precaut om politic din istoria modernă și contemporană a României, nu intenționa să riște situația României, izolată de Marea Britanie (Franța ieșise din joc!) și prinsă între cei doi coloși totalitari: Germania lui Hitler și Rusia lui Stalin. Iritat de reținerile lui Maniu, Foreign Office-ul recomanda ca omul politic român să nu beneficieze de sprijin public, ci, eventual, de alte mijloace, „mai puțin evidente".

„Maniu sau nimic"

Conflictul dintre Antonescu și Mișcarea Legionară a trezit din nou speranțe la Londra, unde se considera că orice situație de criză, susceptibilă de a se transforma în haos, este oportună intereselor britanice întrucît ea crează dificultăți germanilor. Nici aceste așteptări nu s-au materializat. Cu acordul Berlinului, Antonescu a reprimat rapid veleitățile Gărzii de Fier de a-și asigura monopolul puterii. Maniu a crezut că poate valorifica, în beneficiul său, frustrarea resimțită de

Mareșalul Antonescu la o serbare a copiilor de la căminele de zi (februarie 1944)

legionarii înfrînți, înlăturați de la putere și urmăriți de mînia lui Antonescu. Sir Reginald Hoare, ministrul Marii Britanii la București, căruia președintele PNȚ îi împărtășise opinia sa, rămînea sceptic în privința consecințelor practice ale planurilor celui mai de seamă fruntaș al opoziției din România: „Deși intențiile lui Maniu sînt cele mai bune, îi lipsește, din păcate, inspirația. (...) Totuși nu există nimeni care ar putea să conducă o mișcare patriotică astfel că, în prezent, situația este Maniu sau nimic".

Maniu a devenit astfel pilonul rezistenței antigermane din România și omul pe care se rezema politica Marii Britanii în această țară.

Convins că, dincolo de succesele Wehrmachtului, victoria finală va aparține Marii Britanii, liderul PNȚ și-a exprimat dezacordul cu hotărîrea lui Antonescu de a continua operațiile militare dincolo de Nistru: „Nu este admisibil să ne prezentăm ca agresori față de Rusia, astăzi aliata Angliei, probabil învingătoare, pentru alt obiectiv decît Bucovina sau Basarabia, în tovărășie de arme cu Ungaria și cu Axa...".

Lăsînd la o parte imposibilitatea strategică a opririi pe un aliniament atît

timp cît adversarul nu era anihilat sau nu dădea semne că dorește să încheie pacea, este de relevat atitudinea lui Maniu față de Uniunea Sovietică: atît timp cît ea era aliată Angliei, România nu trebuia să intre în conflict cu ea pentru o miză mai mare decît Basarabia și nordul Bucovinei.

Dacă Iuliu Maniu privea relația România–URSS din unghiul de vedere al raporturilor româno–engleze, la Londra, poziția guvernului britanic față de Maniu era pusă în dependență de relațiile anglo–sovietice. Pe măsura reculului german pe frontul de est, Churchill era tot mai preocupat de găsirea unei formule de înțelegere cu Moscova, care să garanteze interesele britanice în Europa de Sud–Est și în bazinul oriental al Mediteranei. După Conferința celor Trei Mari de la Teheran (28 noiembrie–1 decembrie 1943), care a exclus o debarcare anglo–americană în Balcani, un acord anglo–sovietic întemeiat pe delimitarea sferelor de influență (chiar dacă termenul avea să fie evitat cu grijă pentru a da satisfacție SUA, ostile unor astfel de înțelegeri) în spațiul sud–est european devenea imperios necesar.

„Bătrîn și slab"

Ocolirea Uniunii Sovietice în demersurile făcute de Maniu în vederea încheierii armistițiului era privită cu nemulțumire la Londra. Parașutarea grupului „Autonomous" (A. G. de Chastelain, Ivor Porter și Silviu Meținanu) avea un obiectiv politic: să-l facă pe Iuliu Maniu să înțeleagă că nu putea ignora Uniunea Sovietică.

Negocierile, începute în martie 1944, la Cairo de emisarul opoziției din România, Barbu Știrbey (plecat însă cu acordul mareșalului Antonescu), avea — din unghiul de interes anglo–american — ca obiectiv mai puțin desprinderea României de Germania cît, mai ales, „intoxicarea" strategică a germanilor, care trebuiau făcuți să creadă că România este pe punctul de a ieși din orbita Berlinului.

Se miza pe reacția firească a Reichului, care pentru a păstra sub control România ar fi adus aici trupe ce nu puteau fi luate decît din Vest, ceea ce ar fi redus efectivele destinate să reziste debarcării aliate în Franța. Cînd, după 6 iunie 1944, Operația „Overlord" s-a dovedit a fi un succes, negocierile cu reprezentanții români (lui Barbu Știrbey i se alăturase Constantin Vișoianu) și-au pierdut interesul pentru anglo–americani.

În urma unei discuții între subsecretarul de stat permanent de la Foreign Office, Sir Orme Sargent, și Christopher Steel „s-a hotărît definitiv că, de acum înainte, (negocierile cu România, n. n.) vor fi în mîinile rușilor, dar dl. Steel — se arată într-un raport britanic — s-a întrebat dacă mai aveau vreun interes în încercarea de a le continua. Maniu este un om bătrîn și slab, incapabil de decizie sau acțiune. Este mai mult decît improbabil că lovitura lui de stat va avea loc înainte ca rușii să fi înaintat în România. De altminteri, în momentul de față, mai avem noi vreun interes deosebit în a scoate cît mai curînd România din război? În primăvară era important, întrucît negocierile de armistițiu și amenințarea cu ieșirea României din război blocau trupe germane care ar fi putut altminteri să fie utilizate împotriva Overlord-ului. De fapt, acum a ne interesa de Maniu ar însemna să ne încărcăm cu anumite obligații față de el, care ne-ar putea stînjeni, în general, și cu rușii, în particular, dacă ei ar respinge condițiile de armistițiu".

Așadar, Maniu devenea acum o piedică pentru britanici, grăbiți să ajungă la o înțelegere cu sovieticii. După încheierea acordului de procentaj Churchill–Stalin, în octombrie 1944, Maniu, intransigent în raporturile cu comuniștii, care acționau ca instrumente ale ocupantului sovietic, a devenit și mai stînjenitor pentru Londra. Churchill recunoscuse că, în România, URSS va dispune de 90 de procente. Practic, România era abandonată URSS, iar Maniu, care nu cunoștea acordul stabilit la Moscova, încerca să reziste formidabilei presiuni sovietice. Prin acțiunile sale de opoziție anticomunistă și antisovietică, Maniu deranja jocul politic al Marii Britanii, care obținuse 90 de procente în Grecia,

Ion Antonescu, într-o inspecție pe frontul de est, primind flori de la un subofițer german (iulie 1943)

și nu voia să le piardă sprijinind forțele democratice din România.

Istoricul englez Mark Percival a prezentat, într-o comunicare ținută la simpozionul organizat, în 1995, la Școala de Studii Slave și Est–Europene a Universității din Londra, numeroase mărturii ale atitudinii negative a diplomaților britanici față de Maniu. Iată cîteva exemple: *„Maniu... se comportă stupid și ar trebui lăsat să sufere consecințele"*, opina Douglas Howard, înalt funcționar de la Foreign Office, în noiembrie 1944, în legătură cu opinia liderului PNȚ că nu se putea colabora cu comuniștii; în legătură cu iminenta criză de guvern (căderea primului cabinet Sănătescu), un diplomat britanic de la Foreign Office opina: *„Dacă mecanismul guvernamental din România se va sfărîma, nimeni nu va fi mai răspunzător decît domnul Maniu cu nesfîrșitele sale intrigi"*; în sfîrșit, responsabilul cu probleme românești de la Foreign Office, Christopher Warner, califica pe Maniu, în septembrie 1946, drept *„un bătrîn plictisitor și, poate, uneori chiar prost"*.

Nu mai poate, în aceste condiții, să mire faptul că ministrul Marii Britanii la București, Adrian Holman, a putut să susțină, în legătură cu procesul conducătorilor PNȚ, în noiembrie 1947, că orice tribunal britanic i-ar fi considerat vinovați pe acuzați: *„Fiecare acuzat a fost, cred pe bună dreptate, găsit vinovat din punct de vedere legal sau mai multe capete de acuzare"*. Era, din partea diplomatului britanic, o adevărată infamie. Maniu nu a cunoscut, desigur, aceste aprecieri, dar a simțit răceala sau indiferența din atitudinea Londrei. A încercat să obțină clarificări în privința intereselor Marii Britanii și SUA în privința României. Voiau cele două democrații occidentale ca țara sa să fie, practic, anexată de URSS? De fiecare dată i s-a răspuns negativ. Sir Archibal Clark Kerr, ambasadorul Marii Britanii la Moscova, un adevărat gentleman, a mărturisit, mai tîrziu, cît de greu îi fusese să-l mintă pe Maniu — dar o făcuse, totuși — în privința soartei adevărate a României. (Diplomatul britanic venise în România în calitate de membru al Comisiei tripartite, URSS, SUA, Marea Britanie, care a desemnat, în ianuarie 1946, pe reprezentanții PNȚ și PNL care urmau să intre în guvernul Groza). Probabil că în închisoare, venerabilul om politic român va fi reflectat la greșeala de a fi așteptat ajutorul „perfidului Albion". Ajutor care — în momentele decisive pentru soarta țării sale, căzută pradă puhoiului sovietic — nu a venit în nici un fel. ■

Pe urmele lui Iuliu Maniu în arhivele anglo–americane

Apărător al democrației și independenței românești

Gheorghe BUZATU

În anii 1980-1990 și 1994 am avut prilejul să efectuăm importante cercetări în marile biblioteci și arhive anglo-americane, reușind, pe parcurs, să valorificăm parțial rezultatul investigațiilor noastre privind activitatea lui Iuliu Maniu în anii marii conflagrații din 1939-1945 și, nu mai puțin, în epoca postbelică (1). Se înțelege, în consecință, motivul pentru care revenim asupra personalității și activității marelui bărbat de stat al României moderne, propunîndu-ne să le surprindem astfel cum au fost ele reflectate în surse contemporane cu faptele dezbătute. Precizăm că, nefiind posibil să surprindem totul în acest cadru, ne vom limita obligatoriu la anumite aspecte, care, în acest moment, consideram că trebuie să ajungă în atenția cititorului interesat de istorie.

Astfel, în rîndul întîi, vom stărui asupra documentelor diplomatice americane și britanice din 1944–1947 care insistă asupra acțiunilor dirijate de Iuliu Maniu, liderul național incontestabil al opoziției române anticomuniste în epocă, împotriva tendințelor și operațiunii concrete de kaghebizare a României desfășurate de puterea ocupantă — am numit URSS — și de cercurile prosovietice de la București, copleșitor reprezentate în guvernul dr. P. Groza. Vom observa în context că diverse lucrări contemporane (2) au relevat intervențiile liderului PNȚ, fapt pus excelent în evidență, cu totul recent, de *Jurnalul* lui C. V. R. Schuyler, șeful Misiunii militare americane la București și reprezentan-

tul SUA în Comisia Aliată (Sovietică) de Control pentru supravegherea aplicării armistițiului cu România în anii 1944–1947. Jurnalul, acoperind perioada ianuarie 1945–septembrie 1946, ne furnizează o multitudine de informații privind rolul și locul lui Maniu în confruntările politice, încercările sale disperate de a convinge democrațiile occidentale să intervină în folosul României pentru a o salva de pericolul roșu (**3**). Astfel, la 12 martie, 6 iunie și 21 noiembrie 1945 sau 17 mai 1946, Schuyler, singur sau împreună cu Burton Y. Berry, șeful Misiunii politice a SUA la București, s-au consultat cu Maniu în privința evoluției alarmante a situației României. De fiecare dată, politicianul român a sesizat periculozitatea situației, solicitînd, față de asaltul comuniștilor la putere, implicarea Puterilor occidentale drept singura măsură pentru intimidarea Kremlinului. Reținem din însemnarea de la 12 martie 1945, deci la cîteva zile după constituirea, în condițiile cunoscute ale intervenției brutale a Moscovei, a cabinetului Groza: „(Maniu) considera formarea actualului guvern ca pe o catastrofă de prim–rang. A afirmat că România a devenit acum un stat satelit și ca viitoarea sa încorporare în URSS este aproape o certitudine. Și-a exprimat surprinderea și dezamăgirea că Marea Britanie și Statele Unite nu au sărit în ajutorul României și susține că, în absența unui oarecare sprijin din partea noastră, este inutil să mai încerce să continue lupta..." (**4**). Am urmărit în arhivele din Washington dacă reprezentanții americani au informat Departamentul de Stat despre demersurile lui Iuliu Maniu, asistat ori susținut cel mai adesea de liderii PNȚ și PSD, Constantin (Dinu) I. C. Brătianu și, respectiv, C. Titel Petrescu. Răspunsul este afirmativ, iar, ca exemplu, ne vom referi la convorbirea lui Schuyler și Berry cu Maniu din 17 mai 1946 (**5**) și despre care diplomatul a informat fără întîrziere Washingtonul (vezi telegrama secretă nr.48, cu indicativul „top priority", din 17 mai 1946, ora 6 p.m.). Din cîte cunoaștem, Burton Berry însuși și-a ținut un jurnal și acesta nu va întîrzia să fie valorificat (**6**). De altfel, dacă nu ne înșelăm,

Iuliu Maniu (așezat, primul din stînga) și alți lideri ai PNȚ

Berry (**7**) a fost printre cei dintîi care, încă la 9 decembrie 1944, a informat corect pe secretarul de stat al SUA despre intervențiile presante ale lui Maniu; îl primise în ajun și el se interesase „dacă America și Marea Britanie doreau ca România să devină o parte a Uniunii Sovietice. Dacă asta se dorește, sfătuiți-mă în consecință (...). Apoi, el a relatat că, dacă intenția noastră este de a abandona România, noi avem obligația să i-o spunem, iar el datorează poporului român obligația să-i asigure cele mai bune condiții..."(**8**). Din cercetările noastre, desprindem că în chip identic au procedat reprezentanții Marii Britanii la București: atît șefii Misiunii politice (John Le Rougetel, succedat de Adrian Holman), cît și delegatul militar, vicemareșalul Aerului, Donald F. Stevenson. Mai mult, în octombrie 1944, reputatul ziarist britanic Wickham Steed s-a întîlnit cu Iuliu Maniu, pe care-l cunoștea personal încă din 1907, a reținut avertismentele acestuia din urmă în privința pericolului Rusiei Sovietice și a ținut la curent Londra (**9**). Mai apoi, Donald Stevenson s-a întîlnit, în noiembrie 1944, cu C. I. C. Brătianu și Iuliu Maniu (**10**) și a supus atenției cabinetului britanic informații despre insistențele politicienilor români pentru protejarea României de pericolul Moscovei. În mod surprinzător, A. Eden, titularul Foreign Office-ului, l-a avertizat pe vicemareșal ca să fie prevăzător în contactele cu cei doi lideri politici, care, fiind „excluși de la Guvern", erau „lipsiți de realism" și predispuși să blameze orice (**11**). Din corespondența diplomatică purtată pe canalul București–Londra aflăm, de pildă, că, după vizita din septembrie 1944, în noiembrie același an A. I. Vîșinski, prim-locțiitorul ministrului de externe sovietic V. M. Molotov, a revenit la București. La 27 ale lunii, C. I. C. Brătianu i-a prezentat un memoriu (**12**), iar Iuliu Maniu a solicitat o întrevedere „comisarului roșu", care a refuzat (**13**). Iuliu Maniu i-a înaintat lui Vîșinski nu mai puțin de trei memorii (**14**), la care a primit în replică precizări cum că interpretarea problemelor politice din România era „nejustă", că anume fragmente erau „inaceptabile" pentru URSS, care înțelegea să abordeze situația direct cu... guvernul român (**15**). În februarie 1945, adjunctul lui Le Rougetel, James Marjoribanks, a ținut la curent Londra

despre evenimentele de la București concretizate, cum se știe, cu demiterea guvernului N. Rădescu și impunerea de către același A. I. Vîșinski a cabinetului comunizant al dr. P. Groza (**16**). În context, au fost evidențiate rolul lui Maniu (**17**) ori al publicațiilor PNȚ și PNL („Dreptatea" și, respectiv, „Viitorul"), suprimate la un moment dat (**18**). În același timp, din Moscova, ambasadorul A. Clark Kerr înștiința Foreign Office că presa sovietică, după manifestația din București din 24 februarie 1945, îl atașa pe Rădescu pentru „masacrul în masă" comis, impunîndu-se „plecarea" premierului, care, precum și Iuliu Maniu, era un „fascist" (**19**). La 27 februarie 1945, Marjoribanks reținea că, în condițiile intervenite, se reunise Comitetul Executiv al PNȚ, la care Maniu insistase pentru un guvern predominant al grupării sale (**20**). Dintre diplomații menționați, Adrian Holman, succesorul lui Le Rougetel, avea să prezinte titularului Foreign Office-ului, E. Bevin, la 3 noiembrie 1947, obișnuitul raport anual incluzînd biografiile și aprecierile critice privind 117 personalități române (**21**). Nu era surprinzător că, în acest amplu document, asupra căruia vom reveni, spațiul destinat lui Iuliu Maniu să fi fost deosebit de important (**22**).

Analize și sinteze

O altă categorie de documente o reprezintă analizele și sintezele serviciilor de informații și contrainformații ale SUA privind Europa Est-Centrală, în general, și România, în special. Dintre acestea, amintim cîteva, cuprinzînd detalii despre evoluțiile politice de la București și, implicit, despre activitatea lui Maniu: Raportul OSS nr.1. 175.101, din 10 martie 1945 (**23**), ori cele cu nr.1. 175.104, din 31 martie 1945 (**24**) și nr.1. 175.113, din 2 iunie 1945 (**25**). Un raport complet, înaintat de OSS la 1 iunie 1945 (nr.2. 941), acoperea o singură problemă — guvernul Rădescu: Evoluțiile politice și economice în România, noiembrie 1944–februarie 1945 (**26**). Un raport intitulat „Drama sud-est europeană și declinul autorității anglo-americane văzute prin prisma situației din România", datat 1 august 1946, a parvenit de asemenea Washingtonului prin grija faimosului OSS, predecesorul CIA de astăzi. Documentul, întocmit de exponenți ai exilului românesc din Europa și America, relevă intervenția lui Maniu, în ianuarie 1946, la întîlnirea de la București cu ambasadorii URSS, SUA și Marii Britanii, sosiți anume pentru „coafarea" democratică a guvernului dr. P. Groza: „La București, ei (ambasadorii) au fost întîmpinați cu un scepticism foarte pronunțat. Domnul Iuliu Maniu, cunoscător temeinic al situației din afară și al practicilor guvernului Groza, a declarat de la început ambasadorilor ca el nu crede în respectarea hotărîrilor de la Moscova (decembrie 1945) și că, dacă ar fi după Domnia Sa, nu ar consimți la colaborarea partidului său pentru realizarea acelor hotărîri, care vor rămîne pe hîrtie, dar netraduse în realitate..." (**27**). Ulterior, prin organismele abilitate, Washingtonul a fost ținut la curent cu evoluțiile din București, fie că a fost vorba de materialul „Guvernul român format la 29 noiembrie 1946" (**28**), fie de interogarea, la Triest, a unei persoane evadate din România, Ion Venetu, fost secretar particular al lui Iuliu Maniu (**29**).

La Stanford/California, unde se află faimoasa Fundație Hoover, cu biblioteca și arhiva, am descoperit cele mai numeroase și consistente documente de la și despre Iuliu Maniu, în depozitele avîndu-i ca titulari pe unii membri marcanți ai exilului anticomunist românesc după 1945 (Constantin Vișoianu, Sabin Manuilă, Brutus Coste, George I. Duca, D. Danielopol, D. G. Popescu). Menționez că, tot acolo, este găzduită arhiva Al. Cretzianu (inaccesibilă pînă în anul... 2020!), ori am avut șansa unor ample discuții cu regretatul George I. Duca, fostul președinte al Fundației „Iuliu Maniu", din New York, în anii '50. Din documentele cercetate, numeroase merită atenția specială a cititorului. Mă voi referi la acestea ori, pe unele dintre ele, le voi expune integral, în limita spațiului de care dispun.

Astfel, atît în vremea războiului din 1941–1945, dar cu prioritate în cei dintîi ani postbelici Iuliu Maniu s-a impus și a fost recunoscut ca lider național pe scena politicii interne, iar, nu mai puțin, în rîndurile exilului românesc. Gesturile sale au fost

Regina Maria, patriarhul Miron Cristea și Iuliu Maniu, la o ceremonie religioasă

urmărite îndeaproape, iar cuvîntul său pentru cei din afară a fost ascultat și respectat cu strictețe. De altfel, în exil s-au aflat oameni de-ai săi ori simpatizanți (Grigore Gafencu **(30)**, Grigore Niculescu-Buzești, Sabin Manuilă, George I. Duca, Brutus Coste, Cornel Bianu, V. V. Tilea, C. Vișoianu, Al. Cretzianu, Al. Davilla, M. Răut ș.a.). Pentru toți aceștia s-a intervenit la 10 iunie 1949, deci după constituirea Comitetului Național Român condus inițial de generalul N. Rădescu, pentru a se obține stabilirea lor în SUA ori în capitalele Europei Occidentale, potrivit unei liste cuprinzînd personalitățile, grupate pe trei categorii (A-B-C) și altele importante **(31)**. Pentru perioada în discuție, membrii exilului au recurs, pentru comunicările dintre ei ori pentru legăturile cu țara, la un cifru, pe care l-am aflat în Fondul Brutus Coste de la Hoover Institution Archives. Cifrul cuprindea **denumirile codificate** ale unor țări, capitale, popoare, guverne și, îndeosebi, persoane, precum: America — **Aurica;** americanii - **Popeștii;** Anglia - **Yvonne;** Ankara — **Ileana;** Brazilia — **Carmen;** București — **Ioana;** Canada — **Florica;** englezii — **Boteștii;** Elveția — **Livia;** Franța — **Teodora;** guvernul american — **Lucian;** guvernul englez — **Alfred;** guvernul francez — **Yves;** guvernul român — **Neagu;** Lisabona — **Suzana;** Londra - **Maria;** Moscova — **Dana;** Paris — **Simona;** România — **Victoria;** Rusia — **Clara;** rușii — **Floreștii;** Spania — **Zoe;** Suedia — **Olga;** Turcia — **Sabina;** Washington — **Magda (32).**

Personalitățile politice din țară și reprezentanții exilului, liderii politici de moment ai marilor puteri „beneficiau", desigur, de alte nume, alese, multe dintre ele, cu tîlc: Attlee (Clement) — **Paul;** Bevin (Ernest) — **Petre;** Bidault (Georges) — **Stroe;** Bossy (Raoul) — **Riri;** Buzești (Gr. Niculescu) — **Dan;** Brătianu — **Ilie;** Byrnes (James F.) — **Emil;** Carol II — **Filip;** Churchill (Winston S.) — **Robert;** Coste (Brutus) — **Andrei;** Cretzianu (Al.) — **Ionel;** Duca (George I.) — **Simion;** Eden (Anthony) — **Max;** de Gaulle (Charles) — **Dadu;** Gafencu (Grigore) — **Tudor;** Georgescu (Teohari) — **Vasile;** Gheorghiu-Dej (Gh.) — **David;** Groza (Petru) — **Bran;** Maniu (Iuliu) — **Sandu;** Mihalache (Ion) — **Raul;** Molotov (V. M.) — **Gaby;** Pătrășcanu (Lucrețiu) — **Iancu;** Pauker (Ana) — **Lenuța;** Petrescu (C. Titel) — **Nae;** regele Mihai I — **Radu;** Stârcea (I. de Mocsony) — **Mircea;** Stalin (I. V.) — **Mișu;** Știrbey (Barbu) — **Iorgu;** Tătărescu (Gh.) — **Stan;** Truman (Harry) — **Lazăr;** Tillea (V. V.) — **Fănică;** Vișoianu (C.) — **Nicu;** Vîșinski (A. I.) — **Bubi (33).**

„Stan" și „Bran"

Vom admite că nu este lipsit de haz ca, în corespondența descoperită, purtată între membrii exilului, să descifrăm că Neagu (guvernul de la București) era în fapt condus de Bran și Stan (Groza și Tătărescu), cu David (Dej), Iancu (Pătrășcanu) și Lenunța (Pauker) în imediata lor supraveghere, iar în fruntea opoziției se situau Sandu (Maniu), Raul (Mihalache), Nae (Titel Petrescu) și Ilie (Dinu Brătianu). În schimb, Robert (Churchill), Paul (Attlee), Lazăr (Truman) și Emil (Byrnes) abandonaseră România în mîinile lui Mișu (Stalin), Gaby (Molotov) și Bubi (Vîșinski), țara noastră avînd echipa (armata) practic lichidată, fabrica (Dunărea) și ferma (Gurile Dunării) ocupate, accesul (căile de comunicație) paralizat, arenda (convenția de armistițiu) înrobitoare și o vizită (ocupația militară) sufocantă. Nici popoarele (vecinii), Grigore (Bulgaria)

Iuliu Maniu, în via sa de la Bădăcin

sau Constantin (Ungaria), nici Marile Puteri — Aurica (SUA), Yvonne (Marea Britanie) sau Teodora (Franța) — nu cutezau să întreprindă ceva pentru a salva Victoria (România) din ghiarele Clarei (Rusia) ori de prăpădul Floreștilor (al rușilor)!

Propunînd să rămînem în fondurile arhivistice aparținînd membrilor exilului românesc, vom parcurge textul complet al Raportului prezentat de Iuliu Maniu la Congresul PNȚ din București (6 iulie 1945), sub titlul „Pregătirea actului de la 23 august 1944" **(34)** ori vom afla detalii despre activitatea Fundației „Iuliu Maniu" **(35)**. A fost, desigur, o stranie coincidență ca, în vreme ce Iuliu Maniu, la Sighet, traversa ultimele săptămîni dinaintea groaznicului său sfîrșit (februarie 1953), la New York City membrii Fundației, în frunte cu Veturia Manuilă, sora fruntașului național-țărănist Aurel Leucuția, se pregăteau să-l aniverseze cu prilejul împlinirii a 80 de ani de la naștere **(36)**. În exil, știrea sigură despre decesul lui Maniu în 1952 (corect — 1953) va sosi cu cîțiva ani întîrziere, „sursa" fiind însuși

adversarul redutabilului politician, am numit pe Gh. Tătărescu, care avusese șansa unei convorbiri cu un corespondent american **(37).** După un alt răstimp, în 1957, aceeași Fundație a difuzat un document în limba engleză WHY/DE CE, din care reținem **(38):** „În această săptămînă, cu zece ani în urmă, la 11 (13) noiembrie 1947, un guvern comunist controlat de ruși și care a pus mîna pe putere după ce a primit doar 16,5% din votul popular l-a trimis pe Iuliu Maniu în închisoare. În decembrie 1955, un politician comunist discreditat (Gh. Tătărescu) a dezvăluit cu Maniu a închis ochii în 1952 (1953).

(...) Iuliu Maniu a fost martir al principiilor libertății și democrației. Ca lider al Partidului (Național)Țărănesc, el a luptat pentru un program pe care al l-a rezumat în: democrație fără nici un fel de restricții, constituționalism veritabil, naționalism constructiv și moralitate creștină.

El a condus țara sa de parte Aliaților în cel de-al Doilea Război Mondial și a adus România pe un important loc al bătăliei împotriva germanilor, umăr la umăr cu rușii. După ocupația de către ruși a României, Maniu, cu sprijinul Marii Britanii și al Statelor Unite, a convins Rusia să îngăduie alegeri generale. În aceste ultime alegeri libere, guvernul comunist a obținut mai puțin decît 1/6 din totalul voturilor.

Pentru că a condus această luptă, Iuliu Maniu a fost arestat, implicat fără decență într-un proces comunist și trimis la moarte în închisoare și surghiun. Aceasta în ciuda vîrstei sale de 74 de ani (...)".

Cu același prilej, Fundația a elaborat, pentru confrații stabiliți peste Ocean, un text în limba română, pe care-l reproducem integral **(39):**

„ZECE ANI DE LA CONDAMNAREA LUI IULIU MANIU

În ziua de 10 (13) noiembrie 1947, Tribunalul din București, într-o parodie de proces, înscenat după obișnuitul sistem comunist, a condamnat la muncă silnică pe viață pe Președintele Partidului Național Țărănesc, Iuliu Maniu, fost prim ministru, și pe vicepreședintele partidului, Ioan Mihalache, alături de alți conducători ai partidului și alte cîteva personalități ale vieții publice românești, la diferite pedepse variind între 10–25 ani închisoare.

Între aceștia se aflau : Nicolae Penescu, secretar general al Partidului Național Țărănesc; Nicolae Carandino, director al gazetei partidului, «Dreptatea»; Ilie Lazăr, deputat, membru al Comitetului Central, președintele Muncitorilor Național– Țărăniști; Grigore Niculescu–Buzești, fost ministru de externe; Grigore Gafencu, fost ministru de externe; Alexandru Cretzianu, ministru plenipotențiar; Constantin Vișoianu, fost ministru de externe; Victor Rădulescu–Pogoneanu, consilier de legație; Emil Oprișan, consilier de legație; Florin Roiu, secretar de legație; Emil Lăzărescu, secretar de legație; Camil Demetrescu, secretar de legație; Vasile Serdici, deputat; Radu Niculescu–Buzești, inginer; Ion Mocsonyi Stârcea, mareșalul Palatului regal; colonel Stoica Ștefan; lt. colonel Stănescu Dumitru.

Pretinsa lor vină: antidemocrați, vînduți capitalului străin, trădători, dușmani ai poporului și ucigași ai muncitorilor etc.

Maniu și Partidul Național Țărănesc erau cel mai puternic obstacol în fața sovietizării țării. Cu ei s-a identificat în alegerile generale întreg poporul român, dîndu-le majorități zdrobitoare contra comunismului, deși alegerile au decurs sub teroare și cu vărsare de sînge.

Urmarea a fost: suprimarea prin decret a partidului de către Soviete și după aceea montarea acelui proces monstru. Prin condamnarea conducerii partidului se dădea o lovitură definitivă structurii democratice a țării. O mare parte dintre cei condamnați și-au găsit moartea în închisoare; între ei și Iuliu Maniu.

Imagine de la procesul lui Iuliu Maniu (președintele PNȚ în prim–plan, așezat) (noiembrie 1947)

Țărănimea și partidul sînt și azi forța politică și socială predominantă în Romînia încătușată".

În SUA, Sabin Manuilă, reputatul statistician **(40),** membru corespondent al Academiei Române, a inițiat acțiuni temeinice și sistematice în memoria lui Iuliu Maniu. În calitatea sa de membru al Delegației Permanente a Comitetului Executiv al PNȚ (exterior, după 1950)**(41)**, secretar al Comitetului Național Român ori în cadrul Fundației, Manuilă a adunat importante documente privind viața și opera ilustrului lider al PNȚ, ambiționînd la constituirea unei arhive Iuliu Maniu. La 12 iunie 1967, răspunzînd fostului consilier regal Mircea Ionnițiu, interesat de preparativele pentru Actul de la 23 august 1944, Veturia Manuilă a relevat existența respectivei arhive și unele aspecte inedite privind activitatea lui Maniu anterior loviturii de stat: „(...) Noi avem, acasă la noi, *o parte din arhiva Iuliu Maniu* (subl. ns.) și multe documente adunate și transmise din arhivă lui Cornel Bianu și a soțului meu. (...) Eu cunosc numai o parte a adevărului din discuții cu dl Maniu și din activitatea ce aveam în cadrele grupului cu fratele meu, Aurel Leucuția, și prietenii PNȚ-iști în căsuța noastră de la Snagov, reședință și a d-lui Maniu de la primul bombardament și pînă la lovitura de stat. «Rover»-ul fratelui, cu care umbla și dl Maniu și care a cărat aparatul de transmisiune atît de des, era rechiziționat pe numele meu pentru Consiliul de Patronaj. Musafirii veniți la dl Maniu, în vederea discuțiilor necesare pregătirilor, au venit cu barca cu motor aprobată pentru circulația mea pe lac. Ceea ce vreau numai să spun este că, participînd cu asemenea lucruri mărunte și pregătiri de mese, am auzit multe și am văzut multe, putînd astfel să judec că, în acest act (referitor la amintirile colonelului Emilian Ionescu), care este versiunea oficială comunistă despre lovitura de stat, sînt falsuri. Nu știu unde și ce exista pe hîrtie despre aceasta. Știu că Sabin insista ca Buzel (Grigore Niculescu-Buzești) să scrie pentru posteritate ceea ce știe, dar nu știu dacă a ajuns (a decedat în 1948), tot crezînd că mai are timp. Dintre cei care știu ce s-a petrecut exact, eu nu vă știu decît pe dv. — nu vorbesc despre (Al.) Cretzianu, că el are arhivă serioasă — dl (Ioan de Mocsonyi) Stârcea, pe care nu-l cunosc, și Regele..." **(42)**.

Între documentele selectate de Sabin Manuilă **(43),** un loc important îl ocupau articolele dedicate lui Iuliu Maniu și apărute la diverse ocazii în epoca postbelică în presa occidentală, cu deosebire în publicațiile românești din exil **(44).** Spre exemplificare, citâm mai multe titluri: „23 August 1944 și procesul Maniu", de Adrian Chintescu (în „Stindardul", nr.140/octombrie 1979); „D. Iuliu Maniu, grav bolnav?" (în „Monitorul Comitetului Național Român", Washington, DC, an.1, nr.12, decembrie 1951, p.1); „Iuliu Maniu", de Historicus (în „Unirea", ianuarie 1969) **(45); „**J'etais avocat au proces Maniu", de G. Serdici (în „La Nation Roumaine", noiembrie 1957, p.2); „Maniu — Omul", de Andrei Păuna (în „Vocea Libertății"); „Acum douăzeci de ani: Procesul Maniu" (în „România", New York, noiembrie–decembrie 1967, p.1); „Iuliu Maniu, symbole de la Resistance roumaine" (în "La Roumanie Independente", Paris, an.IV, nr.36); „Procesul Maniu. Scrisoare de la Reginald Hoare, fost ministru al Angliei la București" (în „America", 30 octombrie 1969)**(46).**

Din relatările avocatului G. Serdici, supunem atenției aceste rînduri finale: „Comuniștii l-au omorît pe Maniu, însă ei n-au desființat ideea pe care el o întruchipa, nici marele partid pe care-l conducea".

Mesajul pentru Cornel Bianu

Este lipsit de orice îndoială ca de cel mai mare interes sînt scrisorile originale expediate ori destinate lui Iuliu Maniu **(47).** Reproducem integral mesajul adresat lui Cornel Bianu, remarcabil prin forța de surprindere a situației interne din România în anul faimoaselor alegeri falsificate, din 19 noiembrie 1946 **(48)**:

„București, 27 august 1946

Dragul meu Cornel,

Ți-am primit scrisorile din 25/VI și 6/VIII și îți mulțumesc pentru prețioasele lămuriri.

Sînt foarte nemulțumit că în timpul din urmă nu am putut avea cu Dumneavoastră, prietenii noștri din Londra, măcar atît contact cît am avut sub dominațiunea germană, deși o informație reciprocă, cît de deasă, ar fi indispensabilă.

S-au petrecut și se petrec lucruri care sînt necunoscute opiniei publice din străinătate, deși ar fi foarte necesar ca să fie exploatate, atît de Dumneavoastră acolo, cît și de noi aici. Noi sîntem împiedicați de restricțiile guvernului, teroare și cenzură să o facem. Concluzia pe care o tragem din cele ce se petrec este și scurtă și dureroasă: situația pentru adevărata democrație din România și în general pentru țara noastră este mai rea astăzi decît înaintea hotărîrilor de la Moscova. Libertatea presei nu există. Libertatea întrunirilor și mai puțin. Viața de partid este complet stînjenită. S-a făcut o lege electorală — datorită slăbiciunii Regelui și a guvernelor Națiunilor Unite și din ticăloșia guvernului — mai rea decît oricare altă lege care a fost vreodată undeva în vigoare —, lege care deschide larg porțile pentru orice ticăloșie și abuz. Dacă se vor face alegeri sub regimul acestei legi, guvernul poate să scoată majoritatea

parlamentară pe care o va vrea. În această lege sînt prevăzute textele speciale pentru a înlesni falsificarea rezultatelor, votarea sub teroare, controlul voturilor exprimate, alegeri pe etape, pentru a asigura concentrarea de echipe de șoc, listele de alegători făcute de organele comuniste (primari), posibilitatea pentru primele alegeri de a face înscrieri pînă cu 2 zile înainte de alegeri, posibilitatea de a împiedica de la candidare, propagandă și votare pe cine le place etc. În același timp, echipele de șoc ale partidului comunist și ale guvernului organizează, în mod sistematic, agresiuni împotriva oamenilor și ședințele noastre. Ioan Pop-Alba Iulia a suferit fractura bazei craniului, într-un atac săvîrșit la Alba Iulia de comuniști. Ionel Pop, la Turda, atacat la o ședință restrînsă, a suferit o comoție cerebrală și fracturi, Cezar Spineanu, la Tîrgoviște, grav bătut. Nicolae Penescu, secretarul general al Partidului nostru, la Pitești, bătut cu rîngi de fier și lăsat aproape mort. Secretarul lui, av(ocatul) Mihai, care era și președintele Asociației Prietenilor Anglo-Americanilor, a fost omorît cu gloanțe, lîngă Penescu. De asemenea, a fost omorît fruntașul nostru D-tru Popescu, tot de la Pitești. Ședința org(anizației) din Slatina, de asemenea, atacată cu focuri de mitralieră. Aveam pînă acum numeroși morți, asasinați de comuniști (la Arad, dr. Boțioc și prof. Teodorescu, asasinat la Cîmpulung — Traian Țăranu, la Pitești — V. Cucu, la Iași — Iacovlev etc.). În Capitală, orice manifestație, nu numai a partidului nostru, dar chiar cele făcute de necomuniști, cu subiect artistic, literar, național, sînt atacate iar participanții sînt bătuți. Situația este de netolerat. Comuniștii au arme, echipele lor sînt încazarmate și alimentate în cazărmi, acolo fac instrucție militară; la comanda ce primesc, cu vehiculele statului, merg la locul indicat și atacă pe oamenii noștri. Nici o cercetare nu a fost întreprinsă de Justiție pentru urmărirea și pedepsirea asasinilor cunoscuți de toată lumea. Lucrul cel mai urgent este ca să convingeți guvernul și opinia publică engleză că aici alegeri nu se pot face, fără a fi de față CONTROLORI și SUPRAVEGHETORI ENGLEZI și AMERICANI. Alegeri făcute fără aceștia ar fi o simplă parodie, fără nici o valoare politică. Al doilea: că România, la Conferința de Pace de la Paris, NU ESTE REPREZENTATĂ. Ea nu poate fi reprezentată de guvernul actual, care nu este nici democratic, nici reprezentativ. Este direct ridicol că delegația trimisă de guvernul român la Paris se înfățișează acolo în lipsa miniștrilor care au fost desemnați de Aliați, tocmai pentru a da guvernului caracter reprezentativ și democratic. Am prevestit că acest guvern va susține pe de-a-ntregul tezele rusești, în toate chestiunile care sînt discutate la Conferință, dînd un sprijin efectiv Sovietelor, cu absoluta nesocotire a intereselor naționale și de stat ale României. Ar fi încă foarte multe de spus, dar trebuie să mă grăbesc deoarece am primit numai cu 1/2 oră înainte știrea că imediat este posibilă expedierea unei scrisori. Te rog, spune salutările mele românilor de acolo.

Nu am înțeles pentru ce nu ai plecat la Paris.

În legătură cu Conferința de Pace, chestia Basarabiei, Bucovinei și Dobrogei trebuiesc puse neapărat. Sper că ai primit instrucțiunile generale pentru prietenii din străinătate.

Scrie-mi cît mai des și nu uita că de aici pot să-ți răspund foarte greu. Comunică părerile oamenilor politici hotărîtori, ca să ne știm orienta despre curentele care domină opinia publică engleză.

Te îmbrățișez cu dragoste și salut pe toți prietenii care se găsesc acolo. Scrie-mi asupra impresiei care a făcut-o în Londra atitudinea guvernului român la (Conferința de Pace de la) Paris. Cele mai bune urări și frățești strîngeri de mîini,/ Cu dragoste veche,/ Iuliu Maniu".

Așa după cum am precizat, la 3 noiembrie 1947, deci cu numai cîteva zile înainte de condamnarea celor implicați în „procesul PNȚ" de către „Tribunalul" improvizat de la București, ministrul britanic, Adrian Holman, expedia Foreign Office-ului raportul anual consacrat personalităților din România anului 1947. Iuliu Maniu ocupa, desigur, un loc de seamă, autorul reținînd date privind activitatea sa politică remarcabilă atît

ULTIMA ORĂ!

Informații noi – provenite din fostele arhive sovietice – despre Iuliu Maniu, din 1944-1946, în volumul proaspăt apărut *Misiunile lui A.I. Vâșinski în România (Din istoria relațiilor româno-sovietice, 1944-1946). Documente secrete*, Buc., INST, 1997, 269 p. (editori: Radu Ciuceanu, responsabil, Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Vitalie Văratec)

în Parlamentul de la Budapesta după 1906, în epoca Marii Uniri de la 1918 ori în cea interbelică, dar îndeosebi în anii 1940–1946 **(49).** Neobișnuit de extins, comparativ cu restul celor 116 politicieni, militari și oameni de cultura înregistrați, capitolul însumînd observațiile lui Holman surprindea trăsăturile de forță ale unei personalități de excepție, portretul realizat — avîndu-i în vedere pe semnatarul său și, nu mai puțin, pe destinatar — se stiua exact la polul opus cu ceea ce încerca să acrediteze „Tribunalul" comunist din București, anulîndu-i, în fapt, anticipat, verdictul: „(...) În conversație, observațiile lui Maniu sînt penetrante și analizele sale politice, deși înclină să fie exhaustive sub aspectul fondului, reclamă atenție. Partizanii săi au cel mai mare respect pentru el ca pentru omul care și-a dedicat viața politicii în care a dovedit calități solide de implicare personală și integritate deplină. Inflexibil de perseverent atunci cînd este convins că principiile sînt în joc, sub acest raport el este un fenomen politic în România. Trăsăturile de mai sus sînt cunoscute țării încă din trecut și orice efort al rușilor și al guvernului de a-l ataca tocmai îi sporesc popularitatea, prestigiul său național nefiind niciciînd mai mare ca în prezent ca apărător al democrației și independenței românești. (...) În cursul negocierilor sale de armistițiu (din anii războiului din 1941–1944), Maniu a căutat, în primul rînd, să realizeze un acord separat cu Statele Unite și Marea Britanie, dat fiind că avea temeri în privința viitoarelor mișcări ale sovieticilor în România. Oficialii sovietici și sateliții lor din Guvern îl acuză pe Maniu ca fiind «reacționar», în timp ce Maniu, în particular, declară că analizele sale confirmă politica sovietică, ce include dominația completă a României, suprimarea democrației de tip occidental și, eventual, încorporarea în Uniunea Sovietică" **(50).** ■

Note

1. V., îndeosebi, Gh. Buzatu, *Războiul marilor spioni*, I-II, Iași, 1985-1990 (expunerea ne-a slujit drept pretext pentru a publica documentele descoperite); idem, ed., *Românii în arhivele Americii*, I, Iași, Ed. Moldova, 1992; idem, *File din istoria exilului românesc: Magnetul american*, în „Magazin Istoric", nr.1/1994, p.27 și urm.; idem, *Iuliu Maniu: Situația este de netolerat*, I-II, în „Opinia", Iași, 17 și 18.II.1993; idem, *România și războiul mondial din 1939-1945*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1995, *passim*; idem, *Noi informații privind viața și opera lui Sabin Manuilă*, în vol. *Sabin Manuilă. Istorie și demografie. Studii privind societatea românească între secolele XVI-XX*, eds. Sorina și Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, 1995, p.41-55 **2.** V., de exemplu, R. H. Markham, *Rumania under Soviet Yoke*, Boston, Meador, 1949 (tradusă, în 1996, în românește) **3.** C. V. R. Schuyler, *Misiune dificilă. Jurnal (28 ianuarie 1945-20 septembrie 1946)*, Buc., Ed. Enciclopedică, 1997, *passim* **4.** *Ibidem*, p.66 **5.** Consemnată de Schuyler, în *op. cit.*, p.328-329 **6.** Informație de la d-na acad. prof. Cornelia Bodea **7.** Vezi și alte rapoarte ale sale sau ale adjunctului său, Roy M. Melbourne, din 1944-1945 (USA, National Archives, Washington DC, Record Group 59„General Records of the Department of State, Decimal File 1945-49, Boxes nos. 6.837-6.838). Astfel, prin telegrama nr.243/19 aprilie 1945, se transmitea în anexă memoriul în limba franceză, întocmit de Iuliu Maniu, privind reprezentarea României la Conferința de la San Francisco, consacrată fondării ONU (ibidem, 87.100/4-1945); de asemenea, prin telegrama nr.272/30 aprilie 1945, Berry anexa o scrisoare a lui Maniu destinată regelui Mihai I (ibidem, 87.100/4-3.045), iar la 15 mai 1945 (telegrama nr.306) un memoriu al lui C. I. C. Brătianu, înaintat suveranului (ibidem, 87.100/5-1545). La 27.VI.1945, Roy Melbourne expedia un raport de zece pagini, „Partidele politice din România", cu o anexă privind presa politică (ibidem, 87.100/6-2.745) **8.** Apud Gh. Buzatu, *Războiul marilor spioni*, I, p.228 **9.** Great Britain, Public Record Office, London/Kew, Foreign Office — 371/44.011, f. 113-114 (W. Steed către Sir Alexander Cadogan, 17.X.1944). Cadogan, răspunzînd, l-a atenționat pe Steed să fie reținut în privința lui Maniu, a românilor în genere, care trebuiau convinși că salvarea se află „în ei înșiși" **10.** V. raportul asupra primei întîlniri Maniu-Stevenson (Great Britain, Public Record Office, Foreign Office — 371/44.012, f. 35-37). Maniu l-a avertizat pe interlocutorul său că Rusia, pretutindeni unde era posibil, „răspîndea comunismul", România nefiind exclusă (ibidem, f.37) **11.** Great Britain, Public Record Office, Foreign Office — 371/44.012, f. 25-26 (telegrama nr.171/8, noiembrie 1944, Eden către Misiunea din București) **12.** Idem, Foreign Office — 371/48.547, f. 32-38 **13.** Ibidem, f.31. **14.** Ibidem, f.44, 77, 78-84 **15.** Ibidem, f.45 **16.** Idem, Foreign Office — 371/48.548, *passim* **17.** Ibidem, f.46 **18.** Ibidem, f.51 **19.** Ibidem, f.156 (telegrama nr.612/28.II.1945, Clark Kerr către Foreign Office) **20.** Ibidem, f.161 (telegrama nr.195/27. II.1945, J. Marjoribanks către Foreign Office) **21.** Idem, Foreign Office — 371/67.272 B; apud Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p.340-439 **22.** *Ibidem*, p.394-396 **23.** Hoover Institution on War, Revolution, and Peace, Hoover Institution Archives, Collection Wayne S. Vucinich, Box No.1 **24.** Ibidem **25.** Ibidem **26.** Ibidem (document secret, declasificat la 14.II.1985); vezi și Gh. Buzatu, ed., *Românii în arhivele Americii*, I, p.43 și urm. **27.** Hoover Institution Archives, Collection D. G. Popescu, Box No.1; Gh. Buzatu, ed., *Românii în arhivele Americii*, I, p.85 **28.** USA, National Archives, Record Group 59, Department of State. Division of Library and Reference Services, Raport OCL-4.262/15.II.1947 (Intelligence Research Raport), copy no.45 **29.** Idem, Box No.6.844 (Raport CIC, din 2.IX.1949, 87.100/9-249), cu detalii despre grupul Maniu: arestarea, procesul și închisorile **30.** Se impune precizarea că, precum mulți dintre cei menționați, Gr. Gafencu și-a ținut un jurnal, document în cea mai mare parte inedit, dar de o deosebită însemnătate pentru istorici. Adeseori, în jurnal, prestigiosul diplomat a inserat note critice la adresa lui I. Maniu (vezi, de exemplu, însemnările din 3.VIII.1941, 16.XII.1934, 9 și 19.III.1944, 8 și 10.III.1945). În general, fostul ministru de externe al României (1938-1940) și ministru la Moscova (1940-1941) nu înțelegea „intransigența lui Maniu, lipsa lui de mlădiere și de spirit de tranzacție — frumoase din punct de vedere moral" (10.III.1945), faptul că se afirmă „întotdeauna opozant" (3.VIII.1941) și, mai ales, indecis („Parcă aud pe Maniu: mă aproba, dar nu mă sprijinea; mă îndemna, dar nu mă sfătuiește" — 16.XII.1943). Aceleași considerații despre „negativismul" lui Maniu, nu lipseau din „portretul" realizat de A. Holman, în noiembrie 1947 (cf. Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p.396) **31.** V. idem, *File din istoria exilului românesc...*, p.28-29 **32.** Idem, ed., *Românii în arhivele Americii*, I, p.51-55 **33.** Concomitent, a circulat o listă suplimentară numai pentru corespondența cu Al. Cretzianu: Burton Berry — *Cezar;* g-ral Schuyler — *Frederic;* Dunărea — *fabrica;* Convenția de armistițiu — *arenda;* Armata — *echipa;* reparații — *ipoteca;* Tratat de pace — *contract;* ocupație militară — *vizita;* cale de comunicație — *acces;* Gurile Dunării — *ferma;* Ungaria — *Constantin;* popor — *vecin* etc. (*ibidem*, p.53-54) **34.** Hoover Institution Archives, Collection D. G. Popescu, Box No.3. (v. și Gh. Buzatu și colab., eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, Iași, 1990, p.44-61) **35.** Hoover Institution Archives, Collection Sabin Manuilă, Box No.1, *passim* **36.** Ibidem (invitațiile Veturiei Manuilă, din 23.XII.1952, către C. Vișoianu, C. Bianu ș.a., pentru 11.I.1953). Răspunsul lui C. Vișoianu (29.XII.1952), cu promisiunea de a conferenția despre Maniu (ibidem) **37.** Ibidem (extrase din publicațiile exilului: „Foaia poporului", din octombrie 1955, și „Solia", din 4.XII.1955). **38.** Ibidem **39.** Idem, Box No.2 **40.** V. Gh. Buzatu, *Noi informații privind viața și opera lui Sabin Manuilă*, *passim* **41.** Hoover Institution Archives, Collection Sabin Manuilă, Box No.14 **42.** Idem, Box No.1 **43.** V. și fondul de la Arhivele Naționale din București (cf. Sabin Manuilă, *Studies on the Historical Demography of Romania*, ed. Sorina și Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, 1992, p.7-17) **44.** Hoover Institution Archives, Collection Sabin Manuilă, Boxes Nos.1-2, *passim* **45.** Despre moartea lui Maniu se consemna, nesigur, cum că survenise „probabil la Sighet, prin 1952" **46.** V. Gh. Buzatu, ed., *Românii din arhivele Americii*, I, p.108-109 **47.** Hoover Institution Archives, Collection Sabin Manuilă, Box No.23 (I. Maniu către C. Bianu, București, 27.VIII.1946; I. Maniu către Al. Cretzianu, București, 26.V.1945; Al. Davilla către I. Maniu, Londra, 14.X.1945; C. Bianu către J. F. Byrnes, Londra, 20.IX.1945, unde se reclamă reprezentant al lui I. Maniu ș.a.) **48.** Ibidem **49.** Apud Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p.395 **50.** *Ibidem*, p.395-396

• documente inedite • documente inedite • documente inedite •

„Actualul guvern este comunist"

Mircea CHIRIȚOIU | Mircea SUCIU

Progresiva comunizare și sovietizare a înregistrat, în România anului 1947, o etapă decisivă. Lichidarea PNȚ – principala forță politică internă, cu peste 200.000 de aderenți – și, apoi, a monarhiei au fost ultimile lovituri aplicate de comuniști și de stăpînii lor moscoviți stîlpilor de rezistență ai edificiului democratic (cu toate neajunsurile sale) clădit în anii interbelici și personalizat, cum nu se poate mai bine, de Iuliu Maniu. Din acel moment, soarta țării și a liderului național-țărănist aveau să fie pecetluite. Documentele de mai jos o mărturisesc cu prisosință.

1 „Ministerul de Război

Inspectoratul General al Armatei pentru Educație/Serviciul Informații/ S Nr.21.425, din 12 mai 1947

Către: SSI/SIA/Siguranța Generală

Am onoarea a trimite alăturat o copie după declarațiile lui Iuliu Maniu făcute presei străine, difuzată între membrii secțiilor militare PNȚ. Exemplarul a fost sustras de la cpt. av. Brașoveanu din CD, care îl populariza printre ofițerii din resortul militar OSP.

Este tipărit sub formă de afiș 1/4 coală/ D.O./Șeful Serv. Informații/ Maior/ D. Ortinschi.

Declarațiile d-lui Iuliu Maniu făcute presei străine

Dl Iuliu Maniu, șeful PNȚ, a făcut, în cursul dimineții de vineri, declarații în fața reprezentanților presei străine, invitați la Clubul partidului, din str. Clemenceanu 9.

Erau de față domnii atașați de presă: Macdonald și Serafim Buta (Statele Unite), Beneii (Marea Britanie), Georges Hipler (Franța), Tsurkas (Grecia), reprezentanții agențiilor de presă străine: d-na Petrescu (Polska Press) și d-nii: Audibert și Frank Yves (France Presse), Pohine Petrașcu (Reuter), Karaburgeac (Anatolia), Guy Pauker (United Press), Kireken (Associated Press), precum și reprezentanții ziarelor: d-nele: Sari Juhasz („Kepes Figyela"), Florescu („Daily Herald"), Masta („New York Times"), Adrian Vintilescu–Noellat („Daily Mail"), Leonard Paukerov („Ihkon"), Marinescu („L'Humanité"), Langas („La Turquie", Istanbul), Tiberiu Singer („Pravda", Bratislava), Mihnea Gheorghiu („The Week") etc.

«Entuziasmul cu care poporul român s-a alăturat Marilor Aliați după prăbușirea regimului dictatorial al mareșalului Antonescu, precum și avîntul cu care armata românească, fără nici o excepție, a luptat pentru victoria comună, s-au datorat nu numai nezdruncinatelor sentimente de prietenie ce ne leagă de marile democrații ale lumii, dar și credinței pe care poporul nostru a avut-o întotdeauna în marile idealuri pentru care au combătut Națiunile Unite.

Charta Atlanticului, la început, opera guvernelor Statelor Unite și Marea Britanie, la care au aderat apoi toate Națiunile Unite, declarațiile de la Ialta făcute de cei Trei Mari și după victorie, acordul de la Moscova — care a însemnat aplicarea principiilor enunțate în pactele sale anterioare — au constituit pentru noi temelia însăși a statului român și a libertăților fundamentale ale cetățenilor români.

Națiunea română n-a încetat de atunci să-și manifeste legătura sa indisolubilă de idealul democratic, astfel cum a fost înțeles de Națiunile Unite, opunînd cea mai categorică rezistență împotriva acțiunii unei minorități, care se străduiește de mai bine de doi ani să suprime în România aceste libertăți.

Reprezentanții presei străine sînt, desigur, în curent cu politica urmată de actualul guvern de la 6 martie 1945, pînă la faimoasele alegeri din 19 noiembrie 1946.

Nu e în intenția noastră să revenim asupra declarațiilor pe care le-am făcut anterior, nici asupra dovezilor ce v-au fost înfățișate cu unele ocazii. Intenția noastră este să insistăm astăzi asupra stării tragice a țării noastre și asupra metodelor întrebuințate de guvern, spre a desființa orice opoziție împotriva politicii sale nenorocite, aruncînd răspunderea consecințelor acestei politici asupra partidelor democratice și, îndeosebi, asupra PNȚ.

Este de subliniat, înainte de toate, situația economică foarte gravă în care

țara a fost adusă de către guvernul actual.

Ca o consecință a măsurilor sale legislative și administrative vexatorii, de natură să paralizeze orice inițiativă individuală, activitatea economică a fost profund lovită. Măsurile de blocare, rechizițiile arbitrare, permanenta ingerință administrativă au provocat o stare de nesiguranță generală, a cărui efect a fost distrugerea oricărei întreprinderi eficace. Situația economică a țării, îndeajuns de rea în urma secetei agricole, s-a agravat și mai mult printr-o politică inadecvată.

Guvernul, dîndu-și seama de dificultățile economice și sociale create de politica sa, caută să devieze atenția opiniei publice, inventînd responsabilități imaginare în sarcina partidelor democratice și, mai ales, a PNȚ.

În acest mod socotește guvernul că ar putea justifica nemulțumirile muncitorilor, care, lipsiți de orice resursă și de orice posibilitate de alimentare, s-au dedat în chip firesc la vehemente protestări în fabrici, prin diversiunile produse de arestările membrilor PNȚ făcînd parte din organizația muncitorească a partidului nostru, sub pretextul că agitațiile muncitorești ar fi provocate de membrii noștri. De asemenea, spre a crea aceeași diversiune în rîndurile sătenilor noștri, unde situația este cu mult mai gravă, dată fiind lipsa oricăror măsuri din timp, în vederea procurării de semințe și unelte agricole, guvernul a arestat cîteva sute de persoane, membri ai organizațiilor județene ale partidului nostru din toată țara.

Închisorile, precum și lagărele de concentrare, ca cel de la Pitești, de pildă, sînt înțesate cu persoane deținute fără judecată și fără nici o formă legală.

Spre a dovedi aceste afirmații anexăm aici un tablou, cu numele celor arestați; toate aceste persoane, din această cauză, au fost silite să-și părăsească ocupațiile lor rodnice, lăsîndu-și familiile în mizerie, toți cei închiși fiind ei înșiși în mizerie și în condiții de igienă dintre cele mai deplorabile.

Toate aceste măsuri arbitrare și ilegale urmăresc intimidarea membrilor PNȚ, pentru a face imposibilă orice acțiune politică de opoziție, prin eliminarea sistematică a persoanelor, cele mai importante și cele mai dinamice ale vieții politice a țării. Noi socotim de datoria noastră să denunțăm opiniei publice internaționale aceste metode practicate de către guvernul român. Căci, în fapt asistăm, în țara noastră la suprimarea oricărei autonomii individuale, a securității persoanelor și la abolirea libertăților omului și ale cetățeanului.

Țin să accentuez că aceste arestări au fost făcute fără nici o precizare, citare sau acuzație privind persoanele arestate. (...)

Hotărîrile de la Moscova și Charta Națiunilor Unite acordă o însemnătate deosebită restabilirii libertăților și protecției cetățenilor. Acest principiu este consacrat și prin art. 3 al Tratatului de Pace. Guvernul român, alcătuit într-un mod total nereprezentativ, calcă aceste dispoziții ale convențiilor internaționale, punînd pe cetățenii români și chiar existența statului român într-o situație fără precedent istoric.

Alegerile din 19 noiembrie 1946 au constituit în mod diferit sentința împotriva unui guvern impus poporului român contra voinței sale. Regele țării nu poate schimba guvernul fără sprijinul și aprobarea Națiunilor Unite. Din această cauză, guvernul actual, care nu corespunde voinței țării și care a dat dovada completă a incapacității sale în conducerea treburilor statului, s-a menținut totuși împotriva opiniei publice, silită să vadă, neputincioasă, prăpădul catastrofal provocat de actualul guvern, fără a fi în stare să aducă vreun remediu anarhiei administrative și nenorocirilor economice ale țării.

Poporul român nu poate înțelege rațiunea pentru care Marile Puteri pedepsesc pe eroicul popor român, prin menținerea unui guvern care este izvorul tuturor nenorocirilor. Facem supreme eforturi să reținem poporul român de a nu se deda la manifestații turbulente împotriva acestui regim de dictatură și incompetență, care, totuși, sfidînd orice îndrăzneală, acuză opinia că instigă populația revoltată de modul în care guvernul a luat puterea, fără să fi fost capabil să descifreze adevăratele cauze ale nemulțumirilor generale. O țară atît de bogată ca a noastră, cu o populație muncitoare, a ajuns să ceară milă altor popoare, care pînă acum fuseseră ajutate de România.

Opresiunea politică, anarhia administrativă, economia națională distrusă fac catastrofa fără putință de evitat. Această situație gravă nu poate fi îndreptată decît prin înlăturarea imediată a acestui guvern».

Nicolae Penescu, secretarul general al PNȚ, dă citire unei plîngeri făcute MS Regelui, de mai multe persoane arestate și deținute în închisoarea Văcărești.

Iuliu Maniu, luînd cuvîntul, spune următoarele: Doamnelor și domnilor, ați auzit această plîngere, pe care mai mulți arestați au adresat-o M. S. Regelui. Asemenea plîngeri mi-au fost înmînate și mie și au fost îndreptate și partidul nostru. Aderenții PNȚ, PNL și PSD–Independent au fost arestați fără nici un motiv și sînt ținuți închiși de atîta vreme, fără nici o bază legală, fără mandat de arestare sau depunere, fără să li se ia interogatorii, într-o stare deplorabilă.

Starea asta de plîns nu putea să nu găsească inimă deschisă la noi. Dar noi nu putem face decît să prezentăm protestul nostru MS Regelui, reprezen-

tanților statelor democrate și, în cele din urmă, să apelăm la marea opinie mondială, ai cărei informatori sînteți dvs. Nu avem alt scut, alt refugiu decît la puterea mondială a ziarelor. După sforțările pe care le-a făcut țara noastră și poporul românesc, spre a se elibera de sub opresiunea Axei și a se alătura Națiunilor Unite, în scopul de a contribui la salvarea lumii întregi de sub amenințarea binecunoscută de noi a atotputernicei Germanii, astăzi sîntem cuprinși de durere, văzînd că asupra țării noastre s-au năpustit atîtea lovituri din partea unui guvern destabilizat. Și nu putem face decît să apelăm la această mare putere mondială, care este prea, și s-o rugăm să denunțe lumii civilizate ceea ce se petrece aici și, prin cuvîntul ei plin de autoritate, să contribuie la eliberarea noastră din starea în care ne găsim.

Multe ar fi de spus în momentul de față. Sînt în curs evenimentele de importanță istorică. Sîntem la o răscruce a lumii întregi. Am avea multe de arătat din partea partidului nostru, cu privire la aceste evenimente istorice. De astă dată însă, mă voi mărgini să denunț opiniei publice mondiale situația internă de nesuportat, creată României de către acest guvern, care nu are nici priceperea de a conduce treburile publice, nici sufletul pentru a înțelege ideile mari, moderne, care frămîntă astăzi omenirea.

În primul rînd însă, vreau să vă mulțumesc din toată inima că v-ați dat osteneala să veniți aici, ca să ascultați durerile poporului nostru. Cu această ocazie vreau ca, în fața dvs., să-mi arăt recunoștința față de PNL și PSD–Independent, care în tot demersul evenimentelor istorice din ultimul timp au stat alături de noi, în lupta gigantică pe care am dus-o.

Nu văd nevoia ca după alegerile din 19 noiembrie să vă mai repet convingerea noastră că opinia țării este contra actualului guvern.

În acele alegeri, în decursul cărora dumneavoastră, cei mai mulți din cîți vă găsiți în această sală, ne-ați onorat cu prezența, pentru a vedea cum decurg operațiunile, v-ați convins că s-a falsificat voința națională și guvernul și-a scos o majoritate formală, fără nici o bază în opinia publică.

Victoria noastră în alegeri a fost comună cu partidele care au lucrat împreună cu noi la înlăturarea regimului german și care au dus campania electorală împreună cu noi, obținînd rezultatele cunoscute.

Succesul de la 19 noiembrie n-a fost incidental, ci expresia directă a spiritului public și convingerii politice a întregului neam românesc.

Dovada cea mai evidentă este împrejurarea că în alegerile ultime, din 1937, am avut de asemenea, față de guvernul care era atunci la putere, o majoritate zdrobitoare, tot așa cum am avut și acum.

Ca să puteți aprecia la justa ei măsură forța politică a partidului nostru și a opiniei publice care ne susține, este bine să vă amintiți că, în România, singurele cazuri cînd opoziția a biruit guvernele au fost alegerile din 1937 și cele din 19 noiembrie 1946, cînd guvernele dictatoriale au fost învinse prin votul obștesc.

Vă rog ca, în fața plîngerilor unor nenorociți arestați pe nedrept, să fiți alături de cei care suferă pentru dreptăți și libertăți.

Nu avem obiceiul să ne plîngem. Noi luptăm pentru dreapta cauză a țării românești, a poporului și pentru principiile care călăuzesc partidul nostru. Cînd însă vă vin din închisoare plîngeri, de la sute de oameni arestați, fără a fi măcar întrebați, fără a fi ascultați, fără un mandat de arestare, ținuți în cea mai mizeră condiție, cînd sînt arestate și femei grav bolnave, cînd toți sînt reținuți, fără posibilitatea de a fi nutriți în mod potrivit, fără a avea un așternut de odihnă pentru noapte, evident că ne vedem îndreptățiți să încercăm a trezi în opinia publică mondială compătimire pentru aceste persoane atît de crunt lovite.

Trebuie să vă arăt că noi reprezentăm în fața guvernului de astăzi cea mai categorică opoziție, opoziția care își are baza în faptul că actualul guvern este un guvern comunist.

Cu toate că majoritatea lui formală este compusă din fracțiuni camuflate, putem afirma răspicat că regimul și guvernul de la cîrmă sînt totalitare și comuniste, ceea ce face ca noi, care sîntem un partid democrat, sprijinit pe ideea unei democrații parlamentare, să ducem o luptă acerbă contra lor.

Lupta trebuie să o ducem și pentru că guvernul reprezintă nu numai principii, dar și metode cu totul reacționare. Viața politică și de stat, cum este condusă de acest guvern, nu poate decît să ducă țara noastră la anarhie, la faliment economia și la prăbușire financiară.

Guvernul acesta, prin guvernarea pe care o face, dovedește că este nepregătit pentru a conduce treburile publice. Deși la conferințele internaționale de la Ialta, Potsdam și Moscova s-a hotărît ca în România, ca de altfel și în alte state, să se introducă un regim democrat, care să poată salva țara dintr-un dezastru, care părea evident s-o amenințe, după îndelungata ocupație germană, deși actualul guvern a promis Marilor Puteri că va respecta hotărîrile lor, noi trebuie să constatăm cu tristețe că nu le-a respectat, ci dimpotrivă continuă după 23.VIII.'44 o dictatură mai acerbă ca înainte.

Foametea care bîntuie în mai multe provincii ale țării noastre, lipsa totală de îmbrăcăminte pentru a face față felului obișnuit a se prezenta al românilor, lipsa de medicamente pentru cei

suferinzi ne impun datoria să facem apel la reprezentanții opiniei publice mondiale, să ne ajute cu cuvîntul lor hotărîtor la schimbarea acestui regim, ca să se termine nenorocirile care s-au abătut asupra țării noastre.

Nu înțelegem pentru ce Marile Puteri nu permit sau împiedică să se facă această schimbare, în folosul țării noastre, care a sacrificat vieți și averi pentru triumful Națiunilor Unite.

Vă rog să binevoiți a-mi adresa orice întrebare și eu stau la dispoziția dvs. cu toate lămuririle pe care le doriți.

Mihnea Gheorghiu („The Week"): Dl. președinte a pus adineauri întrebarea cum este posibil ca Marile Puteri să permită să rămînă acest guvern, și să nu se aducă pînă acum un regim democrat. Am vrea să știm cum vede d-sa această intervenție, pentru instaurarea unui regim democrat?

Iuliu Maniu: Marile Puteri au două temeiuri de intervenții: **1.** Statutul Națiunilor Unite prevede că trebuie folosite toate ocaziile pentru a se împiedica un nou război. Războaiele se ivesc totdeauna din lipsuri și, în consecință, orice suferință în care se zbate un popor este pentru Națiunile Unite ocazia de a interveni spre a înlătura starea producătoare de mizerie și anarhie. **2.** Națiunile Unite au hotărît să asigure în fiecare stat un regim de umanitate, în care fiecare cetățean să-și poată exprima liber convingerile lui politice și sociale. Evident că starea de aici de la noi a produs mizeria și foametea și a compromis autoritatea de stat. Cred de aceea, că dacă opinia publică mondială, dacă Marile Puteri ar cunoaște într-adevăr situația de aici, ar împărtăși părerea că această situație este potrivită pentru a produce anumită neliniște, pe care nu o dorim, și care este contra principiilor de pace și umanitate. Cred, deci, că ele ar lua măsuri pentru a împiedica dezvoltarea mizeriei și anarhiei. Consider interesant faptul că guvernul, văzîndu-se vinovat de ceea ce-l acuzăm, vrea să schimbe rolurile și să ne facă el pe noi vinovați de ce se petrece în țară.

Guvernul, prin organele sale, ne învinuiește de acțiune subversivă, că avem atitudine neamicală față de Marile Puteri și că, în consecință, măsurile luate ar găsi o justificare în datoria sa de a menține ordinea în stat. Or PNȚ nu are nevoie de acțiune subversivă — partidul nostru, care există de 100 de ani, a luptat totdeauna pe față. Asta este menirea lui. De aceea nu avem nevoie de acțiune subversivă și nici nu sîntem prevăzuți cu mijloacele obișnuite pentru o acțiune subversivă sau revoluționară. Repet că luptăm pe față pentru principii care sînt ale întregii lumi civilizate și de aceea respingem înaintea opiniei publice mondiale orice acuzație sau calomnie îndreptată împotriva noastră pe această temă.

Cît privește lupta pe față, sîntem în societate bună: luptăm împreună cu PNL și cu PSD–Independent, care, de asemenea, resping metodele subversive. Guvernul nu poate invoca nici cea mai mică dovadă sau împrejurare care să-i sprijine afirmația că ducem o acțiune subversivă. Așa se explică faptul că guvernul, ținînd închiși sute de inși, împotriva dispozițiunilor legale, nu a putut adresa nici un act de acuzare, nu a putut lua nici un interogatoriu și nici aduce o acuzație serioasă arestaților.

Națiunile Unite ar putea cu un singur cuvînt să schimbe regimul din România, repunînd această țară în drepturile ei. Lucrul acesta s-a întîmplat și în alte state, unde Națiunile Unite au avut un cuvînt de spus. Nu văd nici o greutate ca Națiunile Unite să aprecieze voința atît de clar exprimată a poporului român. Cît privește mijloacele care ar trebui aplicate, nu trebuie să le dăm noi sfat, pentru că ele se pricep cum să pună lucrurile la cale, dacă vor să o facă.

Leonard Paukerov („Ihkon"): D-le președinte, deoarece reprezint presa financiară din Budapesta, îngăduiți-mi o întrebare specială: Cum vă explicați că după prăbușirea valutei naționale maghiare, s-a produs o redresare economică și financiară atît de rapidă în statul învecinat? Dacă urmăm și noi pe aceeași cale a degringoladei, credeți că după aceasta s-ar putea produce și la noi o redresare rapidă? Sau lipsesc la noi condițiile sau oamenii competenți pentru aceasta?

Iuliu Maniu: Sînt convins că dacă în fruntea țării românești ar veni un guvern de bunăvoință pentru țară și cu pricepere în conducerea statului, putînd bineînțeles lucra independent, desigur că țara s-ar redresa din punct de vedere economic și financiar. Pentru această operă ar trebui desigur nu numai simpatia ci și ajutorul Marilor Puteri, fără de care, astăzi, în lume nu se poate face nimic.

România este o țară bogată, are un popor sîrguincios și sobru, are izvoare date de natură, din care își poate satisface toate nevoile de materii prime, iar munca o dau brațele poporului român, harnic și voios la lucru. Sînt de aceea convins că, dacă ar veni în fruntea țării un guvern conștiincios și ar avea simpatia și ajutorul Marii Puteri, țara ar deveni în scurtă vreme o țară fără nevoie de alte ajutoare materiale pe care azi le cerșește în alte țări. România ar fi atunci ea însăși izvor de ajutoare pentru statele mai sărace din apropiere.

Marinescu („L'Humanité"): Dl. Maniu a afirmat că România are nevoie de concursul Marii Puteri. Ar putea dl. Marin să ne spună dacă e vorba de toate puterile sau numai de unele și, în cazul cînd e vorba de unele puteri, ar putea dl. Marin să răspundă dacă în momentul cînd a spus că trebuie să fie

independent, s-a gîndit că actualul guvern nu este independent?

Iuliu Maniu: Dorim concursul tuturor Marilor Puteri. Într-adevăr, cînd am spus că guvernul să fie lăsat să lucreze liber, am făcut aluzie la guvernul de astăzi, care nu este liber în acțiunile sale.

D-na Florescu („Daily Worker"): Am vorbit cu dl. Mihăilescu despre criza din țară și d-sa mi-a spus că situația din România este tot atît de dificilă ca în Franța și Anglia, care de asemenea au suferit de pe urma calamităților naturii. Aceste calamități nu pot fi împiedicate.

Iuliu Maniu: E adevărat că țara n-a fost bîntuită, afară de un guvern incapabil, de anumite calamități elementare. Întreaga omenire de pe pămînt este supusă acestei nenorociri, care se repetă din cînd în cînd. În fața acestor dezlănțuiri catastrofale ale forțelor naturii, Atotputernicul, Dumnezeu a dat oamenilor minte ca să poată preveni urmările loviturilor pe care nu le poate opri. Vina mare atribuită acestui guvern este tocmai că nu a căutat — din ce motive, nu știu —să ia măsuri de prevenire pentru a înlătura, sau cel puțin a micșora consecințele calamităților elementare de care am suferit. Dacă în fruntea țării ar fi fost un guvern care avea înțelepciune și pregătire, dacă n-ar fi fost compus din oameni improvizați ar fi trebuit, desigur, să prevadă ce urmări are seceta și ar fi putut lua măsuri de prevenire a mizeriei, care s-a năpustit asupra noastră și n-am fi cerșit de la state străine pentru a micșora efectele ei.

Calamitățile de care e vorba n-au atins numai România ci și alte țări, dar nicăieri urmările lor n-au izbit în populație așa ca la noi, pentru că s-au luat din vreme măsuri de prevedere.

La noi însă nu s-a prevăzut nimic și nu s-a făcut nimic. Astfel, în preajma însămînțărilor care trebuiesc făcute, populația este fără semințe și poporul este istovit de foame, încît nu mai e capabil să muncească. O pildă clară a acestei incapacități este felul în care s-a făcut reforma agrară și cum, printr-o politică de jaf, guvernul i-a lipsit legea de expropriere și de forța animală necesară pentru săvîrșirea muncilor de primăvară. Evident că reforma agrară trebuia făcută. Am fost totdeauna partizanii reformei agrare. Cînd s-a făcut Unirea, și la noi, în Transilvania și în vechiul regat, am făcut legea de expropriere și de împroprietărire a țăranilor. Cu deosebire însă că noi am împărțit țăranilor cinci milioane hectare de pămînt, iar guvernul actual se mîndrește de a fi reușit să distribuie jumătate milion de hectare. Și mai e o deosebire. Pe cîtă vreme la noi împroprietărirea a fost însoțită de creditele trebuincioase țăranilor pentru a cumpăra animale și unelte cu care să lucreze pămîntul, guvernul actual a adunat toate acestea pe care le aveau țăranii și proprietarii și le-a depozitat, așa că le puteți vedea cum au ajuns fier vechi, adunat în mîinile unor oameni nepricepuți și fără suflet pentru interesele țării.

Sînt convins că deși țara asta este o mare forță productivă, dacă guvernul acesta rămîne la conducere situația va fi în anul acesta și mai grea decît a fost pînă acum. De aceea noi cerem și înaintea dvs., reprezentanții presei mondiale, că guvernul acesta să fie înlăturat fără întîrziere avînd în vedere atît incapacitatea lui, cît și faptul că nu respectă cele mai elementare norme ale civilizației care fac să domnească pacea în lume; cerem înlăturarea lui pentru ca țara să nu fie nevoită și omul acesta, cu pălăria în mînă, să cerșească ajutor de la alte state, care au și ele greutățile lor proprii.

Mă folosesc de această ocazie pentru a mulțumi Statelor Unite, Angliei și Franței, care au venit în ajutorul celor flămînzi. De asemenea, mulțumesc și micului, dar harnicului stat, vecinul nostru, Cehoslovacia. Le păstrăm în inimă toată recunoștința și nu putem decît să le rugăm să păstreze aceeași atenție la ceea ce se petrece în țara noastră.

În același timp, vreau să subliniez că nu este posibil ca o țară să fie ținută în asemenea situație prin incapacitatea unui guvern neadus de voința națională și nu e drept ca țara, după ce a semnat Tratatul de Pace, să se mai afle sub condiții asemănătoare capitulării stabilite prin Tratatul de Armistițiu.

Cer opiniei publice să vadă că greutățile de neînvins impuse prin Tratatul de Armistițiu trebuiesc înlăturate. Este o cerere a poporului român, pe care partidul nostru o sprijină cu toată energia.

Mihnea Gheorghiu („The Week"): La întrebarea mea asupra intervenției străine, dl. președinte mi-a răspuns prin 2 puncte, care ar îndreptăți intervenția pentru a asigura pacea. Aș vrea să întreb dacă în România există acest *casus belli* și cine are interes să-l provoace.

Iuliu Maniu: Cred că nici un stat și nici o națiune nu are interes să provoace un nou război. Astfel de calamități nu se întîmplă din voința sau cutărei sau cutărei națiuni, ci din colaborarea împrejurărilor nefavorabile pe care fie țara respectivă, fie statele vecine nu au știut să le evite.

În orice caz, țara noastră nu dorește decît pace și liniște.

Marinescu („L'Humanité"): E adevărat că vecinii au manifestat bunăvoință față de România — vorbesc de Bulgaria, Cehoslovacia, Ungaria, Polonia și mai ales Uniunea Sovietică. Crede dl. președinte că, dacă un alt guvern ar fi la putere, ar fi dat ele concurs? Prezența unui alt guvern nu ar constitui oare un caz de război?

Iuliu Maniu: Noi dorim să avem raporturile cele mai bune și de priete-

nie cu Rusia Sovietică, dovadă că partidul nostru a fost cel dintîi din lume care a încercat să stabilească relații cu Uniunea Sovietică. Sîntem adînc recunoscători Uniunii Sovietice că ne-a ajutat să scăpăm de puterea Axei și în ceea ce privește recîștigarea Transilvaniei. În orice caz, fiind noi animați de aceste sentimente, fiindcă interesele României sînt de a fi în raporturi cît se poate de bune cu Rusia Sovietică, nu putem presupune că Rusia Sovietică ar nutri sentimente preconcepute contra noastră. De la sine înțeles că vom face tot posibilul în cazul că ar exista acest sentiment — ceea ce eu nu cred — ca România să dovedească bine că ideile eventuale care ar exista sînt preconcepute și neîntemeiate.

Marinescu: Dl I.Z. Susaikov, vicepreședintele Comisiei Aliate de Control, vorbind la inaugurarea Casei prieteniei sovieto–române, a spus despre cei care numai se pretind amicii Uniunii Sovietice: «Dar mai există și o altă categorie de oameni care caută să se dea drept prieteni ai Uniunii Sovietice, dar care sînt de fapt dușmani ai prieteniei sovieto–române. Este casta de reacționari care, încercînd să preîntîmpine pieirea lor inevitabilă, atacă cu forță tînăra democrație românească, tinzînd să lipsească poporul român de drepturile sale și să-l ferece din nou în lanțurile în care l-au ținut timp de decenii». Nu cumva e vorba...

Iuliu Maniu: Cred că este greșit ca noi să intrăm în discuție pe calea aceasta cu reprezentanții diplomatici ai țărilor străine și, în special, cu ai Marilor Puteri. Dacă aș putea face să intrăm în discuție, desigur că nu m-aș da înlături să combat acest punct de vedere.

În România nu se găsesc partide, nu se găsesc oameni să fie dușmani, sau în care Rusia nu s-ar putea încrede, mai bine chiar, în aceia care sînt astăzi la putere...

Vă mulțumesc încă o dată pentru că ați răspuns invitației mele și vă rog să fiți cu simțămîntul dvs. de dreptate interpreții celor ce se petrec în România.

Cu aceasta, conferința de presă a luat sfîrșit".

2 Tămădău: Un pretext murdar pentru lichidarea PNȚ

„Consiliul de Miniștri, de marți, 29 iulie 1947, ora 13.

Ordinea de zi: Raportul și proiectul de Jurnal întocmit de dl. ministru de Interne pentru dizolvarea PNȚ de sub președinția d-lui Iuliu Maniu.

Ședința se deschide la ora 13, sub președinția d-lui dr. Petru Groza, președintele Consiliului.

Participă d-nii: Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul Justiției; Ștefan Voitec, ministrul Educației Naționale; Gheorghe Gheorghiu–Dej, ministrul Industriei și Comerțului; Lothar Rădăceanu, ministrul Muncii; Teohari Georgescu, ministrul Afacerilor Interne; Teodor Ionescu, ministrul Minelor și Petrolului; Romulus Zăroni, ministrul Cooperației; Octav Livezeanu, ministrul Informațiilor; Gheorghe Vîntu, ministrul Lucrărilor Publice; Al. Alexandrini, ministrul Finanțelor; g-ral Lascăr Mihail, ministru de Război; ing. N. Profiri, ministrul Comunicațiilor; Radu Roșculeț, ministrul Cultelor; Emil Bodnăraș, subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri; I. Burcă, subsecretar de stat la MAI; I. Maurer, subsecretar de stat la Ministerul Industriei și Comerțului; Marin Florescu, subsecretar de stat la MAI; C. Pogăneanu, subsecretar de stat la Ministerul Educației Naționale; Gh. Arghiropol, secretar general la Președinția Consiliului de Miniștri.

Dr. P. Groza: D-lor, vă este cunoscut că vineri seara am avut un Consiliu Politic, la care au participat reprezentanții tuturor partidelor care fac parte din Blocul Partidelor Democratice. În urma discuțiilor care au avut loc în această ședință a rezultat o cerere, o propunere făcută guvernului, care a obținut unanimitatea acestui Consiliu. Noi ne grăbim să prezentăm această propunere Consiliului de Miniștri, rugînd pe dl. ministru de Interne să v-o facă cunoscută.

Dl. ministru de Interne are cuvîntul.

Teohari Georgescu: D-le președinte, d-lor miniștri, așa cum s-a anunțat prin comunicatul Ministerului Afacerilor Interne, în dimineața zilei de 14 iulie a.c., au fost arestați pe izlazul comunei Tămădău, județul Ilfov, în timp ce încercau să se urce în două avioane IAR 39, pentru a fugi în străinătate: Ion Mihalache, Nicolae Penescu, Ilie Lazăr, Nicolae Carandino și alții. Acest grup de conspiratori urmau să mobilizeze în străinătate hotărîrile și directivele conducerii PNȚ, în frunte cu Iuliu Maniu, care constau în organizarea de acțiuni menite să știrbească suveranitatea națională, să primejduiască pacea și să declanșeze războiul civil.

Această activitate antinațională merge pe linia politicii urmate totdeauna de PNȚ și intensificată după 23 august 1944, cînd, canalizînd în jurul lui toate forțele reacționare din țară și în înțelegere cu unele cercuri reacționare din străinătate, a întreprins acțiuni cu scopul de a împiedica România să participe cu tot elanul și capacitatea sa de muncă la războiul antihitlerist, la defascizarea aparatului de stat, la pedepsirea criminalilor de război și instaurarea unui regim democrat.

Astfel, conducerea PNȚ a organizat gărzile «Iuliu Maniu» de jaf și masacre împotriva populației civile din Ardealul de Nord eliberat, a împiedicat executarea condițiilor generoase de armistițiu, s-a opus categoric împărțirii pămînturilor la țărani prin reforma agrară, a inițiat și sprijinit represiunea

sîngeroasă împotriva masacrelor populare executate de generalul Rădescu.

După înfrîngerea Germaniei hitleriste, PNȚ Maniu, urmărind împiedicarea operei de reconstrucție a țării întreprinsă de regimul nostru democrat, a trecut în organizarea de grupuri subversive teroriste, ca «Organizația T», «Sumanele Negre», «Haiducii lui Avram Iancu», «NNR», «Graiul Sîngelui», iar în ultimul timp organizațiile «Partizanii Adevăratei Democrații» și «Corpul Partizanilor Albi», care prin manifeste și broșuri atîțătoare la sabotaj și asasinate urmăreau să creeze o atmosferă de panică, favorabilă declanșării unui război civil.

Atitudinea PNȚ, înainte și în timpul Conferinței de Pace de la Paris, a fost pe aceeași linie de trădare a intereselor naționale. Conducerea acestui partid a însărcinat o delegație formată din Grigore Gafencu și V. Tilea să prezinte memorii din partea partidului prin care se cerea nerecunoașterea delegației române la Conferință, făcînd atmosferă împotriva României, a creat greutăți în tratativele de pace și prin aceasta a pus în pericol revenirea Transilvaniei de Nord în hotarele României.

În timpul alegerilor, PNȚ a dezlănțuit o campanie de învrăjbire a populației prin propagandă de tip fascist, șovină, rasială și antisovietică, trecînd la devastarea sediilor partidelor democratice, asasinate, incendieri de sate, îndemnuri la rebeliune și atacarea secțiunilor de votare, în scopul de a produce tulburări ca să împiedice libera exprimare a voinței populare și să creeze pretexte de intervenție străină. În perioada de după alegeri, cînd guvernul și poporul luptau să înlăture efectele nefaste ale celor doi ani de secetă, conducerea PNȚ, în frunte cu Iuliu Maniu, direct și prin agenții săi din străinătate, cu sprijinul unor cercuri reacționare străine, a intervenit cu scopul de a împiedica procurarea cerealelor din unele țări pentru regiunile înfometate.

Pe lîngă nenumăratele memorii ale conducerii PNȚ pentru a provoca amestecul străin în țara noastră, aceeași conducere a trimis clandestin, peste hotare, doi fruntași ai partidului, pe Niculescu-Buzești și C. Vișoianu, ca împreună cu ceilalți trădători de neam de țară — Gafencu, Tilea, Crețeanu, Bianu, Frederic Nanu etc. — să intensifice campania de ponegrire a României și să organizeze tulburări interne. Consolidarea regimului democrat din România, prin realizările guvernului, recolta bună din acest an, operațiunile pentru stabilizarea monetară în folosul poporului și perspectiva îmbunătățirii condițiilor de trai din țara noastră aducînd strîmtarea bazei de agitații a PNȚ, precum și îndemnul cercurilor imperialiste războinice din

Tămădău: o capcană îngrozitoare

„Numărul plecărilor în străinătate creștea, iar proporția plecărilor clandestine era la rîndul ei impresionantă.

După plecarea generalului Rădescu au urmat plecările, tot clandestine, ale lui Niculescu-Buzești și Costel Vișoianu. Toate trei cu ajutorul avioanelor americane.

Iuliu Maniu, la început ostil oricărei idei de a părăsi terenul de luptă, oricît de grele ar fi devenit condițiile, s-a văzut obligat să examineze posibilitatea continuării bătăliei peste hotare. (...)

Am ajuns relativ repede la Tămădău, lîngă Fundeni, unde urma să sosească la ora 6 dimineața avionul. Cele cîteva ore care ne mai despărțeau de ora fatală le-am petrecut în conversații mai mult sau mai puțin glumețe.

De vreme ce zarurile erau aruncate, nu credeam că ezitările melancolice, anxietățile și spaimele aveau vreun rost. De altfel, dintre noi toți, singură Lilli *(soția lui N. Carandino, n.n.)* avea presimțirea catastrofei care ne aștepta. Sensibilitatea ei de femeie și mai ales formația profesională i-au permis presimțiri uluitoare.

În timp ce noi vorbeam în general despre viitor, ea examina cu ochi lucizi prezentul. Și descoperea că toți călătorii care ne însoțeau erau în realitate agenți, că intrasem într-o capcană îngrozitoare și că eram de o teribilă inconștiență de vreme ce nu ne dam seama de adevăr. (...)

Cînd s-au auzit însă zgomotele avioanelor — am constatat cu acest prilej că erau două —, ne-am pregătit de îmbarcare.

Aterizarea a fost rapidă. Aparatele erau în mod vizibil minuscule, de exercițiu — dar în clipa aceea n-aveam de ales. Ne-am îndreptat să ne urcăm, fiecare purtîndu-și bagajele, cînd dintr-o vale înconjurătoare, despre existența căreia n-aveam habar, a năvălit o ceată de oameni slobozind în aer pistoale și înconjurîndu-ne. Somați să ne predăm, am ridicat mîinile sus. A urmat o recunoaștere de persoane, lucru destul de anevoios la acea oră, cînd ziua se îngîna cu noaptea. Și o stare de confuzie haotică, în care toate inițiativele individuale păreau, dacă nu permise, în orice caz posibile. (...)". ■

(N. Carandino, *Nopți albe și zile negre. Memorii*, Buc., Ed. Eminescu 1992, p. 291–296)

străinătate a determinat pe Iuliu Maniu și conducerea PNȚ să trimită peste hotare acest grup din conducerea partidului.

Importanța acordată de grupările și cercurile reacționare din țară trimițînd *(sic!)* acestui grup de trădători peste hotare, rezultă din declarația lui Iuliu Maniu la cercetări că ar fi plecat chiar personal dacă dintr-un motiv oarecare Ion Mihalache ar fi fost împiedicat.

Faptele înșirate mai sus sînt numai o parte din crimele și trădările comise de conducerea PNȚ împotriva României și regimului democrat, suficiente pentru a justifica măsurile legale a dizolvării partidului și a tuturor organizațiilor sale anexe, pe care o solicit domniilor voastre.

Domnule președinte și domnilor miniștri, vă citesc acum textul proiectului de Jurnal al Consiliului de Miniștri:

Art. 1 PNȚ de sub președinția d-lui Iuliu Maniu este și rămîne dizolvat pe data publicării în «Monitorul Oficial» a prezentului Jurnal.

Această decizie de dizolvare include și toate organizațiile județene, de plasă și comunale ale sus-menționatului partid, organizațiile militare, de tineret, feministe și orice alte organizații sau asociații conduse de acest partid.

Art. 2 Sediul și orice localuri de întruniri ale acestui partid vor fi închise, arhivele și orice corespondență vor fi ridicate de autoritățile respective, oriunde s-ar găsi.

Art. 3 Întreg patrimoniul acestui partid va fi lichidat conform legii.

Art. 4 D-nii miniștri secretari de stat ai Departamentelor Afacerilor Interne și Justiție sînt însărcinați cu aducerea la îndeplinire a prezentului jurnal.

Dr. Petru Groza: D-lor, ați auzit raportul și Jurnalul Consiliului de Miniștri. Consiliul nostru Politic a examinat această problemă în toate detaliile ei, a discutat temeinic și a ajuns la această concluzie în unanimitate.

Dacă însă, domnii miniștri, în calitate de membri ai guvernului, vor să facă anumite observații sau să vină cu anumite propuneri, îi rog să ceară cuvîntul.

Octav Livezeanu: D-le prim–ministru și d-lor, nu știu dacă n-ar fi trebuit să includem în această măsură și suprimarea tuturor gazetelor și publicațiilor care aparțin acestui partid.

P. Groza: Este o consecință care urmează automat, pe calea administrativă.

Gh. Vîntu: Este mai bine așa, să nu se treacă în Jurnal această dispoziție, ca să nu se zică că mai suprimăm libertatea presei.

P. Groza: Dizolvarea partidului cuprinde și această problemă. Partidul nu se mai poate manifesta prin presă, e natural. Altfel, ar trebui să spunem că PNȚ nu mai poate ține întruniri, nu se poate manifesta prin presă, nu mai poate face corespondență etc. Ar fi inutil, fiindcă toate acestea se înțeleg de la sine.

Lucrețiu Pătrășcanu: D-le președinte și d-lor, în numele PC și al conducerii acestui partid, care în Consiliul Politic și-a fixat atitudinea, declarăm că sîntem complet de acord cu motivarea și conținutul raportului făcut de dl. ministru de Interne, raport care trebuie să ducă la dizolvarea PNȚ de sub președinția d-lui Maniu.

Conducerea PC socotește că toată activitatea desfășurată de acest partid, prin conducerea și reprezentanții lui, este într-adevăr de natură să primejduiască organizația democratică pe care noi am dat-o statului și toate eforturile pe care poporul român le face în momentul de față pentru redresarea sa și pentru crearea unor noi baze de existență.

Deci, complet de acord cu textul acestui Jurnal, ținem să subliniem că toată motivarea făcută de dl. ministru de interne corespunde cu ceea ce considerăm noi drept interese naționale și politice ale poporului român.

P. Groza: Eu cred că noi, ca reprezentanți ai diferitelor partide politice care formează Blocul, ne-am pronunțat. Am vrut să am și cuvîntul dvs. ca miniștri. Aș fi vrut să aud concluziile d-lui ministru de Justiție, în această calitate a d-sale, nu ca reprezentant al PC, fiindcă d-sa este cel mai competent în această materie.

L. Pătrășcanu: Motivarea d-lui Teohari Georgescu este perfect legală, se încadrează în preocupările guvernului, îmbracă caracterul unui act de guvernămînt, cu toate consecințele care decurg din el, așa că, din punct de vedere legal, Jurnalul MI se încadrează perfect în dispozițiile constituționale ale art. 107 și în legile în vigoare.

Gh. Vîntu: Este pus în Jurnal așa?

L. Pătrășcanu: Da, în preambulul Jurnalului se spune: «În virtutea art. 107 din Constituție...»

P. Groza: Și pe baza legilor în vigoare noi sîntem pe linia unei continuități.

Gheorghe Gheorghiu–Dej: Dl. președinte și d-lor, sînt complet de acord cu textul Jurnalului propus de dl. ministru de Interne. Găsesc măsura necesară și subliniez că trebuie aplicată de îndată în practică...

Lothar Rădăceanu: D-le președinte și d-lor, aduc și eu punctul de vedere al Partidului Social Democrat, care a fost exprimat în ședința Consiliului Politic și care este absolut de acord cu această măsură. Să-mi dați voie să adaug că, după impresia mea, am putea spune că sîntem în întîrziere cu această măsură. Cînd am fost în Cehoslovacia, am constatat că acolo nu există decît PC, Partidul Social Democrat și Partidul Socialist Popular. În afară de acestea, nici o altă formație politică nu mai există. Deci, partidele vechi care

nu s-au încadrat în regimul democratic nu mai există. În Ungaria, la fel, există numai PC și Partidul Social Democrat, Partidul Micilor Agrarieni fiind pe cale de dizolvare.

Noi am făcut un exces de zel și sînt bucuros că astăzi am făcut un pas mai departe în această direcție.

Ștefan Voitec: Să-mi dea voie dl. ministru al Informațiilor să fac o indiscreție. Adineauri d-sa mi-a transmis un nr. al ziarului «Gazette de Lausanne», în care sînt publicate declarațiile făcute de Niculescu-Buzești, acest domn, coleg cu Maniu și Mihalache, care a plecat în condițiile în care trebuiau să plece și ceilalți și care în declarațiile făcute ziarului acestuia critică regimul nostru și face apel la Anglia, la America și la ONU să retragă recunoașterea dată acestui guvern. Vedeți dar care ar fi putut să fie atitudinea acestor domni, dacă și ei ar fi ajuns peste hotare.

P. Groza: Aș fi vrut și eu să vă arăt niște exemplare dintr-o revistă publicată în America, «Solia», care mi se trimite pe numele meu acasă, la Băcia. Să vedeți ce scrie acolo! Cum pot intra astfel de gazete în țară la noi?

Teohari Georgescu: Vine din America?

P. Groza: Este trimisă și altor cetățeni, nu numai mie.

Gh. Vîntu: Dl. președinte și d-lor miniștri, față de explicațiile date de dl. ministru de Interne și de dl. ministru al Justiției și consecvenți cu atitudinea pe care am avut-o în Consiliul Politic și în ședința în care s-a redactat comunicatul cunoscut, evident Partidul Liberal este de acord cu măsura propusă de dl. ministru de Interne. Noi avem în plus un cuvînt de spus: s-au făcut toate eforturile în acești doi ani de zile, s-au făcut tot felul de apeluri, pentru ca lumea să înțeleagă că trebuie să pornească pe un drum folositor țării, pe un drum care să ferească țara de anumite complicații. Lumea aceasta n-a vrut să înțeleagă și acum trage toate consecințele. Noi sîntem de acord cu hotărîrea propusă.

P. Groza: D-lor, vă rog să fiți discreți cu privire la această hotărîre a Consiliului de Miniștri pînă după masă cînd, din condescendență pentru Parlament, vom prezenta această propunere Adunării Deputaților și o vom pune în situația să se pronunțe. Prin urmare, deocamdată, hotărîrea aceasta rămîne numai pentru noi, pînă cînd Parlamentul va avea ocazia să se ocupe de această chestiune.

Consiliul aprobă raportul și proiectul de Jurnal prezentat de dl. ministru de Interne (...)". ■

Fruntașii PNȚ în boxa acuzaților

Între culpabilitate și rezistență

Între preparativele importante ce au premers desfășurarea procesului intentat conducătorilor PNȚ se înscrie și prezentarea, de către colonelul magistrat Georgescu Alexandrini, prim-procuror al Tribunalului Militar al Regiunii a II-Militară, a unui „Referat informativ" (23.X. 1947). Documentul, desfășurat pe nu mai puțin de 101 pagini dactilo, sintetizează acuzațiile oficiale aduse lui Iuliu Maniu și celorlalți 18 lideri PNȚ și persoane publice inculpate împreună cu el. Acuzațiile tindeau să acrediteze teza potrivit căreia PNȚ, pe tot parcursul existenței sale, s-ar fi dovedit a fi „un apărător al intereselor imperialismului și reacțiunii internaționale" și nu al celor proprii poporului român, cea mai recentă „dovadă" constituind-o un pretins complot menit răsturnării prin violență a regimului instaurat la 6 martie 1945, pus la cale cu ajutorul unor reprezentanți ai serviciului de spionaj american.

Adrian POP

În noianul de culpe fanteziste, cititorul atent găsește însă și elemente care îmbogățesc imaginea asupra a ceea ce a însemnat rezistența anticomunistă și antisovietică a opoziției unite în perioada martie 1945–iulie 1947. Ele se grupează, în genere, în jurul a două mari realități: rezistența organizată peste hotare, din imboldul lui Maniu și Mihalache, începînd din a doua jumătate a anului 1946, de către Grigore Gafencu și Alexandru Cretzianu, cărora ulterior li s-au adăugat Grigore Niculescu-Buzești și Victor Rădulescu-Pogoneanu; organizarea de către PNȚ a condițiilor favorabile unei rezistențe active la comunizare și sovietizare în interiorul țării.

Acțiunile externe ale opoziției unite (îndeosebi cele prilejuite de desfășurarea Conferinței de Pace de la Paris), sînt relativ bine cunoscute. Finanțate în mare parte din cele 6 milioane de franci elvețieni pe care Constantin Vișoianu, în calitate de ministru al Afacerilor Străine, le-a transferat, la începutul anului 1945, pe numele lui Alexandru Cretzianu într-un cont de la „Union des Banques Suisses", ele au contribuit la conștientizarea opiniei publice internaționale asupra adevăratei naturi a regimului instaurat la București și promovarea intereselor naționale în timpul derulării Conferinței de Pace din capitala Franței.

Prin contrast, multe din cele operate în secret de către conducerea PNȚ pe teritoriul României au rămas, în perioada comunistă, într-un relativ con de umbră. Între acestea din urmă se înscriu: patronarea activității organizațiilor clandestine de rezistență (parte reale, parte create „pe hîrtie" de organele de informații și contrainformații controlate de comuniști) „Haiducii lui Avram Iancu", „Sumarele Negre, „Graiul Sîngelui", „Tineretul Liber", „Vlad Țepeș", „Sarmisegetusa" și „Mișcarea Națională de Rezistență";

Anchetă feroce

„Au urmat patru luni *(iulie–octombrie 1947, n.n.)* de anchetă feroce, anchetă purtată uneori în continuare ziua și noaptea. Eram toți adunați în celularele de la Interne, în aceleași celulare în care se înghesuiau cei care, într-o formă sau alta, au avut de-a face cu noi în acest răstimp. Măsurile care se luau însă pentru asigurarea secretului erau încă imperfecte. Numai după alte numeroase procese, instrucții și anchete, aparatul represiv își va asigura o funcționare mecanică și irezistibilă. Deocamdată, am putut zări pe mulți dintre viitorii martori de la proces".

(N. Carandino, *ibidem*, p. 297)

organizarea de întîlniri conspirative (la 18 și 30 septembrie 1946) cu reprezentanți ai serviciului de spionaj american — maiorul Thomas R. Hall, ajutor al șefului Secției navale în Misiunea Militară americană, și locotenentul James K. Hamilton, adjutant al șefului Misiunii Militare Americane din România — în vederea obținerii suportului logistic al SUA pentru crearea unei organizații conspirative menite a răsturna prin forță regimul Groza, în baza unui plan dinainte stabilit, denumit convențional „Memorandum"; constituirea de către PNȚ, în consecință, la 17 noiembrie 1946, a unei organizații militare proprii, camuflată sub denumirea de „Cerc Profesional Militar", condusă în mod efectiv de colonelul Ștefan Stoica; crearea unei „Secții de informații și de documentare" a organizației militare amintite, ca serviciu secret al PNȚ, pusă sub îndrumarea personală a lui Ion Mihalache; editarea de către PNȚ, din ordinul lui Maniu și sub îndrumarea lui Vasile Serdici, a unui „Buletin pentru străini", destinat informării corecte a Misiunilor americană și engleză asupra evoluțiilor politice interne din România.

În cele ce urmează, redăm o mostră din acest „Referat informativ" în care adevărul istoric și distorsiunea sa se întrepătrund organic, într-o manieră tezistă specifică „limbii de lemn".

„REGATUL ROMÂNIEI
TRIBUNALUL MILITAR
al Regiunii II Militară
Parchetul Militar
REFERAT INFORMATIV
prezentat de
col. mag. Georgescu Alexandru,
prim–procuror al Tribunalului Militar
al Regiunii a II-a Militară.
23 oct. 1947

Ref. procesul conducătorilor fostului Partid Național Țărănesc (Iuliu Maniu, Penescu, Niculescu–Buzești și alții)

REFERAT INTRODUCTIV

Noi, col. mag. GEORGESCU ALEXANDRU, prim–procuror al Tribunalului Militar al Regiunei II Militară;

Văzînd actele alăturate, ce formează dosarul cercetărilor preliminare adunate în contra lor:

Iuliu Maniu pledează la propriul său proces (noiembrie 1947)

1947 — Un proces stalinist: confirmarea minciunilor

„Într-o bună zi, pe la începutul lui noiembrie am fost transportați la Consiliul de război în Cotroceni spre a fi judecați. Aici, regimul la care am fost supuși era tot atît de strict, supravegherea tot atît de mare. Cu cîteva zile înainte de proces am fost întrebat despre avocatul pe care înțeles să-l aleg să mă apere, și despre lista eventualilor mei martori. (...)

Ni se luaseră cravatele de la gît și șireturile de la pantofi. Începusem să arătăm ca niște ocnași în perspectivă. Singur Iuliu Maniu, la capătul băncii, arăta domnește. Mai tîrziu, în celulă, avea să-mi explice, cu sublima lui naivitate cauzele.

Procesul lui Iuliu Maniu: completul de judecată

«Au vrut să mă aducă și pe mine la proces fără guler și fără cravată. Dar am refuzat. Le-am explicat că toată viața mea am fost îmbrăcat decent. Mi s-au adus lucruri care nu mi se potriveau, care nu erau ale mele. Am declarat din nou că în asemenea condițiuni refuz să apar în instanță. Pînă la urmă, „domnii" s-au convins și mi-au adus cămășile mele de acasă, gulerele și cravatele cu care eram obișnuit». (...)

Bineînțeles, rechizitoriul a avut grijă să-l facă pe Maniu răspunzător de activitatea unor «grupuri de diversioniști și teroriști», de acțiunea «Sumanelor negre» etc., ca și de acțiunea de reazim al monarhiei habsburgice și de asupritor al poporului român în calitate de șef al partidului național din Ardeal.

Pînă și eu eram denunțat ca «fost în serviciul ministerului de propagandă hitlerist al lui Goebbels».

În asemenea condiții, rolul președintelui de judecată, Petrescu Alexandru, ca și al coloneilor din acuzare, consta în facilitatea unei desfășurări care să urmărească nu descoperirea adevărului ci confirmarea minciunilor".

(N. Carandino, *ibidem*, p.302–310)

1. IULIU MANIU; 2. ION MIHALACHE; 3. NICOLAE PENESCU; 4. NICOLAE CARANDINO; 5. ILIE LAZĂR; 6. GRIGORE NICULESCU-BUZEȘTI; 7. GRIGORE GAFENCU; 8. ALEXANDRU CRETZIANU; 9. CONSTANTIN VIȘOIANU; 10. VICTOR RĂDULESCU-POGONEANU; 11. EMIL OPRIȘAN; 12. FLORIN ROIU; 13. EMIL LĂZĂRESCU; 14. CAMIL DEMETRESCU; 15. VASILE SERDICI; 16. RADU NICULESCU-BUZEȘTI; 17. ION DE MOCSONY STÂRCEA; 18. COLONEL ȘTEFAN STOICA; 19. Lt. col. DUMITRU STĂTESCU.

Culpabilitatea fiecăruia dintre acuzați se stabilește astfel:

1. IULIU MANIU, fostul președinte al Partidului Național Țărănesc, proprietarul minelor de aur din Baia de Argeș (de o suprafață de 63 hectare), din Băișoara-Săcel (180 ha), din După Piatră (52 ha) și altele, proprietarul moșiilor și viilor jud. Sălaj.

S-a făcut vinovat în aceea că în perioada începînd din martie 1945 și pînă în ziua arestării sale, în iulie 1947, a organizat și a condus complotul îndreptat împotriva statului, a condus activitatea subversivă și ilegală a reacțiunii române și, sprijinindu-se pe cercurile imperialiste ale Statelor Unite ale Americii și Angliei, a pregătit doborîrea prin forță a guvernului democratic legal, constituit în conformitate cu Constituția țării.

După cum s-a stabilit în cursul cercetărilor, în aceste scopuri criminale MANIU:

a) Prin reprezentantul său împuternicit, GRIGORE NICULESCU–BUZEȘTI, a intrat în septembrie 1946 în tratative cu reprezentanții organelor de spionaj ale Statelor Unite ale Americii, HAMILTON și HALL, cu a căror participare directă GRIGORE NICULESCU–BUZEȘTI a elaborat, conform indicațiilor lui MANIU, un plan de creare în țară a unei rețele întinse de organizațiuni conspirative în vederea realizării unei lovituri de stat înarmate, de înzestrarea din afară a acestor orga-

nizațiuni cu armament, echipament și fonduri financiare de înființare în țară și în străinătate a organelor de conducere ale organizațiilor subterane și conspirative sus amintite și puse sub controlul reprezentanților Statelor Unite ale Americii; în vederea realizării planului amintit, a încuviințat în toamna anului 1946 fuga în străinătate a acuzatului GRICORE NICULESCU-BUZEȘTI în vederea îndrumării centrului de complotiști din străinătate acordîndu-i dreptul de a acționa în numele său.

b) În conformitate cu primul complot de mai sus împotriva statului, alcătuit în septembrie 1946, în cursul tratativelor duse în toamna anului 1946 cu dl BURTON BERRY, șeful misiunii Statelor Unite ale Americii în România a stăruit asupra formării în străinătate a unui așa-zis «guvern» opus guvernului legal al României, considerînd formarea «Guvernului», amintit cu sprijinul cercurilor imperialiste ale Statelor Unite ale Americii și ale Angliei drept una din cele mai importante etape în realizarea loviturii de stat ce se pregătea, de mai multe ori în cursul anului 1947, a căutat ca și pentru plecarea clandestină în străinătate a fruntașilor complotiști, care împreună cu GRIGORE NICULESCU-BUZEȘTI, CRETZIANU și VIȘOIANU trebuiau să intre în așa-zisul Guvern din străinătate.

În acest scop, s-a adresat în aprilie 1947 șefului misiunii engleze în România, dl A. HOLLMAN, iar în iulie 1947 a organizat personal fuga în străinătate a fruntașilor complotiști, a acuzaților MIHALACHE, PENESCU, CARANDINO și LAZĂR, arestați la 14 iulie 1947, în flagrant delict, în momentul îmbarcării în avion.

c) În aprilie 1947, socotind că momentul favorabil pentru organizarea unei lovituri de stat înarmate împotriva guvernului democratic a venit, în tratativele duse personal cu șeful misiunii americane din România, dl BURTON BERRY, a cerut prin acesta cercurilor imperialiste ale Statelor Unite ale Americii, consimțămîntul lor imediat pentru a proceda cu sprijinul lor la acțiuni violente în vederea doborîrii autorității legale din țară.

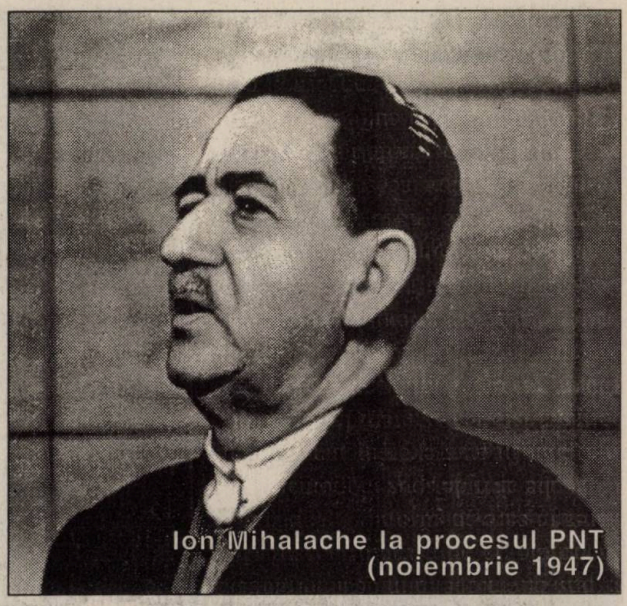
Ion Mihalache la procesul PNȚ (noiembrie 1947)

d) a organizat și a condus activitatea centrului complotist din străinătate, care, conformîndu-se planului prestabilit, a desfășurat acțiunea de pregătire a loviturii de stat și a cărui activitate criminală era condusă în mod direct de acuzații GRIGORE NICULESCU-BUZEȘTI, GRIGORE GAFENCU, A. CRETZIANU și C. VIȘOIANU în diferite țări ale Europei Apusene și în America.

A condus activitatea centrului complotist din străinătate prin acuzatul VICTOR RĂDULESCU-POGONEANU, iar legătura cu ei și corespondența se făcea prin reprezentanții misiunilor engleză și americană din România.

e) A creat organizația militară conspirativă a partidului național-țărănesc, condusă de acuzații MIHALACHE, col. STOICA și lt. STĂTESCU, în care au intrat ofițeri membri ai partidului național-țărănesc, atît din cei deblocați din armată, cît și dintre cei activi; a încercat prin organizația militară PNȚ să ducă muncă de descompunere a corpului ofițeresc și a trupei.

S-a pus în fruntea acțiunei trădătoare a unui grup de ofițeri național-țărăniști care a elaborat așa-zisul «Plan General de Organizare a Armatei», care, în opoziție cu clauzele Tratatului de Pace, prevedea, în mod ilegal, reconstituirea armatei cu efectivele ei dinainte de război și organizarea unor unități înarmate din străinătate, recrutarea din legionari, criminali de război și din alți trădători, fugiți din țară în vederea folosirii ulterioare a acestor unități pentru realizarea planurilor complotului contra statului și în scopuri imperialiste, transmițînd «Planul General de Organizare al Armatei» consilierului misiunii americane în România, dl R. MELBOURNE, prin intermediul acuzatului SERDICI.

f) În mod personal și prin acuzatul ILIE LAZĂR și prin alți membri ai Partidului Național Țărănesc, a întreținut legături cu organizațiile subterane teroriste și diversioniste existente în țară, a inspirat activitatea lor subversivă în vederea folosirii ulterioare a acestor organizațiuni subversive ca forță armată în lovitura de stat ce era în curs de pregătire.

g) Cu complicitatea directă a acuzaților RĂDULESCU-POGONEANU, SERDICI, ROIU, OPRIȘANU și LĂZĂRESCU, a organizat adunarea sistematică a informațiilor și sustragerea din instituțiile de stat a documentelor, constituind secrete de stat și transmiterea acestor informațiuni și documente reprezentanților misiunilor

americană și engleză din România, precum și furnizarea conținutului lor, membrilor centrului complotist din străinătate.

h) Împreună cu acuzații MIHALACHE, PENESCU, CARANDINO și LAZĂR a folosit posibilitățile legale oferite de guvern Partidului Național Țărănesc pentru a organiza o campanie de propagandă calomnioasă împotriva guvernului democratic, pregătind spiritele pentru un nou război împotriva Uniunii Sovietice și a altor țări prietene României./

Procesul intentat PNT, în două imagini de arhivă: I. Mihalache în boxa acuzaților...

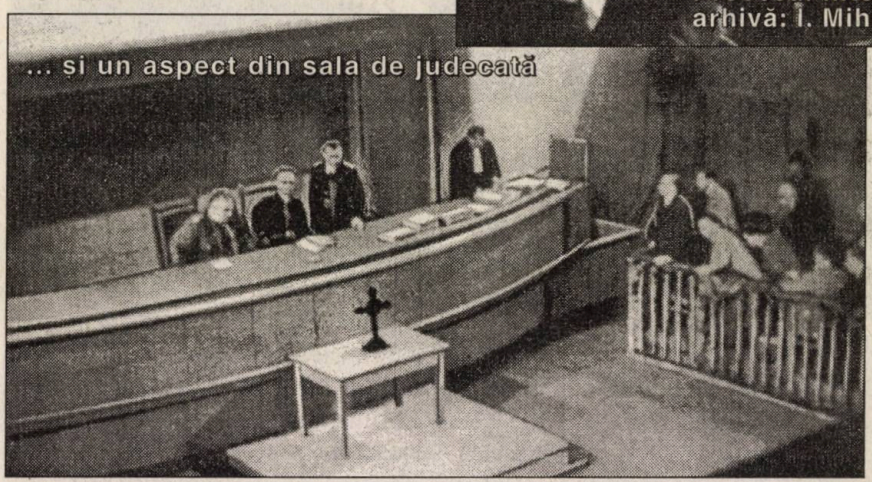

... și un aspect din sala de judecată

i) A organizat furnizarea reprezentanților misiunilor americană și engleză în București a informațiilor tendențioase, vădit mincinoase și contrare realității, cerute de aceștia, privitoare la situația din țară; a difuzat astfel de informații în alte țări prin centrul complotist din străinătate și a solicitat reprezentanților guvernelor Statelor Unite ale Americii și Angliei să intervină în treburile interne ale țării. (...)". ■

1947–1951, Galați: O cană de apă pe zi

„Deocamdată, trăiam primele zile de euforie. Regimul n-a fost din prima clipă brutal. La început a fost o perioadă de acomodare, în care cobaii erau studiați în cușcă și în care «secretul» era păzit cu severitate absolută. Fusesem adăpostiți într-o aripă a închisorii, prevăzută cu o curte interioară, dar fără legătură funcțională cu restul clădirii. Pentru a evita să fim văzuți sau să comunică în vreun fel cu exteriorul ni s-a interzis clasicul duș săptămînal al închisorilor. Iar interdicția a durat patru ani, cît am ocupat la Galați această aripă. În tot acest răstimp, nici unul dintre noi nu a văzut apă decît în cana de 3–400 gr. care ni se punea zilnic la dispoziție și din care trebuia să bem, să ne spălăm și să ne clătim vreo rufă. La instalarea în celule, am putut schimba cîteva vorbe între noi: impresii de la proces, indignări și speranțe, planuri de viitor...

Apoi am fost așezați la rînd, în celularul de pe stînga coridorului: Iuliu Maniu, Ion Mihalache, eu, Radu Niculescu-Buzești, colonelul Stoica, Camil Demetrescu, Piky Pogoneanu și Ilie Lazăr. (...)

Celulele erau mai curînd întunecoase. Primeau lumină de la o ferăstruică situată sus, aproape de plafon, și prevăzută cu gratii. Paturile erau de fier, saltelele cu paie, podeaua de ciment. Fiecare celulă a primit pentru încălzire un «primus» în care dimineața și seara se punea petrol: era singurul mijloc de încălzire în timpul iernii pe care o trăiam și a celor care aveau să urmeze. Personal nu am suferit prea mult din cauza frigului, fiind amator, pînă la un punct, de răcoare. M-a supărat în schimb lumina electrică. Funcționa încontinuu: ziua și noaptea. Datorită acestei lumini, de care nouă ani am beneficiat, vederea mea care era anormal de puternică a avut de suferit".

(N. Carandino, *ibidem*, p. 311–313)

1951-1953, Sighet: Un asasinat lent

„Iuliu Maniu suporta în închisoare același climat de noblețe morală în care toată viața se complăcuse. Nici o șovăială, nici o slăbiciune la acest bătrîn care preferase să moară în închisoare decît să fie președinte de consiliu care să gireze, el, democratul de o viață, un regim de sclavie.

Nimeni nu l-a mai întrebat, cît a fost închis, nimeni n-a încercat să-l abată sau să-l corupă. Dușmanii săi cei mai îndîrjiți își dădeau seama că ar fi fost timp zadarnic pierdut.

Iată un omagiu la care nici unul, absolut nici unul dintre noi n-a avut dreptul. Cine n-a fost torturat a fost bătut sau șantajat — toți, cu excepția lui, au fost evaluați de o lașitate posibilă și în consecință supuși «verificării». (...)

Agonia lui Maniu a durat cîteva zile. Un plutonier, ungur după accent și subchirurg după meseria mărturisită, a venit de cîteva ori în celulă, în calitate de șef de operații. Supraveghea fazele de la distanță, ne punea în treacăt unele întrebări, pentru a verifica unele simptome. Apoi dispărea, ca să reapară peste cîteva ceasuri în pragul ușii.

Conștient că moare, Maniu privea în gol și bolborosea cuvinte pe care ne străduiam să le pricepem. Ultimele vorbe pe care le-a rostit le-am auzit distinct: «Ce frumoasă femeie era Clara».

Retrăind anii tinereții sale sacrificate, omul acesta de reflexie rece, dar de patimi mocnite a făcut abstracție chiar de propria lui statuie, pentru a trece dincolo cu imaginea farmacistei din Șimleu, în inimă și în privire. Tot ceea ce, omenesc, prea omenesc se îndepărtase de cercul conștiinței sale imediate, trecea pe primul plan profitînd de carențele fizice ale unei agonii care pînă la ultima suflare fusese într-adevăr o luptă.

Am rămas amîndoi împietriți. Pompiliu a întrerupt cel dintîi tăcerea: «Să-i mai spunem o dată bătrînului rugăciunile».

Drepți la capul patului, cu bonetele în mînă am bolborosit pentru ultima oară «Pater Noster» și «Ave Maria», rugăciunile pe care în fiecare seară i le spuneam înainte de culcare. (Era în 5 februarie 1953. Maniu împlinise, de o lună, optzeci de ani. Peste alte patru săptămîni urma să moară Stalin...).

Am tăcut apoi amîndoi, fiecare cu gîndurile lui. Peste cîteva ore, Maniu a fost ridicat din celulă, «în cel mai strict secret», dar vestea se răspîndise ca fulgerul în toată închisoarea.

Noaptea am auzit căruța poposită în curtea închisorii, uruiala roților, nechezatul cailor, zgomotul ușor frecat al șleaurilor. Apoi toate s-au liniștit. Maniu pleca spre groapa comună și spre gloria eternă.

Păstrez imaginea lui pe improvizatul catafalc al patului de fier atunci cînd i-am închis pleoapele și cînd pentru întîia oară a putut să-l vadă cineva cu capul plecat".

(N. Carandino, *ibidem*, p.344–349)

Dacă doriți să știți mai mult...

„Iuliu Maniu, unul dintre cei mai nobili lideri democratici ai generației sale"
(Reuben H. Markham, 1949)

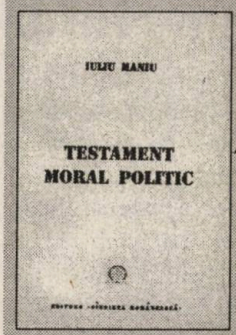

Iuliu Maniu. Testament moral politic (ed. V. Isac), Buc., Ed. Gîndirea Românească, 1991, 217 p.

Iuliu Maniu în fața istoriei (coord. Gabriel Țepelea), Buc., Ed. Gîndirea Românească, 1993, 463 p.

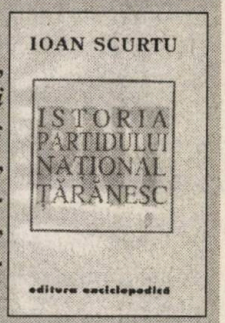

Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc* (ed. a II-a), Buc., Ed. Enciclopedică, 1994, 488 p.

Istoria Partidului Național Țărănesc. Documente, 1926–1947 (ed. V. Arimia, I. Ardeleanu, Al. Cebuc), Buc., Ed. Arc 2000, 1994, 351 p.

România. Viața politică în documente. 1947 (coord. Ioan Scurtu), Buc., Arhivele Statului, 1994, 318 p.

Ioan Scurtu, *Iuliu Maniu. Activitatea politică*, Buc., Ed. Enciclopedică, 1995, 299 p.

Reuben H. Markham, *România sub jugul sovietic*, Buc., Fundația Academia Civică, 1996, 457 p.

Cicerone Ioniţoiu, *Viaţa politică şi procesul Iuliu Maniu*, vol. I, Buc., 1997, 287 p.

Apostol Stan, *Iuliu Maniu. Naționalism și democrație. Biografia unui mare român*, Buc., Ed. Saeculum I.O., 1997, 511 p.

TELE 7abc

Continuă serialele tale preferate

Clientul

Duminică, ora 21.40

Realizat după best-seller-ul cu același nume de John Grisham și urmînd ecranizării de mare succes cu Susan Sarandon și Tommy Lee Jones, *„Clientul"* este un serial de ultimă oră. Eroina filmului este Reggie Love, o avocată inimoasă care se luptă pentru copiii năpăstuiți de soartă. Trecutul ei nu prea fericit (fostă alcoolică, și divorțată, cu doi copii) a învățat-o să nu se dea bătută și să-i ajute pe toți cei în dificultate, indiferent de natura cazului și chiar riscîndu-și propria carieră. Un serial bine conceput, plin de suspans și încărcătură psihologică, ca de altfel toate romanele lui Grisham, *„Clientul"* vă oferă mai mult decît un film obișnuit. Cu: Jobeth Williams (nominalizare pentru Oscar), John Heard, Polly Holliday (de cinci ori nominalizată pentru Emmy și de două ori cîștigătoare a Globului de Aur).

Alf

Luni – Joi, ora 18.30

O comedie savuroasă realizată de Tom Patchett și Jan Tarses, creatorii scenariilor de mare succes: The Great Muppets Caper și The Muppets Take Manhattan. Sosit de pe planeta Malmac, direct pe acoperișul garajului lui Willie Tanner, Alf, cel mai simpatic extraterestru *„întîlnit vreodată"*, cu maniere nu prea elegante, dar cu inima largă, inteligent și temperamental, este adoptat de toți membrii familiei Tanner, fără excepții. Cu: Max Wright, Anne Shedeen, Andrea Elson și Benji Gregory.

Lucy Show

Sîmbătă – ora 17.00

Comedie de situație, cu Lucille Ball.

Hotel

Sîmbătă – Duminică, ora 11.45

Genul dramă, cu Bette Davis în episodul pilot. Avînd la bază romanul celebrului scriitor american Arthur Hailey (Aeroportul, Roțile), serialul se desfășoară în cel mai elegant hotel din San Francisco, St. Gregory. Aici vom fi martorii celor mai variate și surprinzătoare întîmplări atît din viața personalului, cît și din cea a clienților marelui hotel. Fiecare episod conține două sau trei întîmplări de sine stătătoare. Cu: James Brolin, Connie Sellecca, Shari Belafonte-Harper, Shea Farrell.

Murphy Brown

Duminică, ora 22.30

O comedie spumoasă cu Candice Bergen în rolul principal. Protagonista, o superprofesionistă de televiziune, cu o reputație de ziarist incomod, nu-și poate controla cu același aplomb și viața personală. Mult umor de cea mai bună calitate, într-un serial de tip SIT COM.

Cele două Diane

Luni – Vineri, ora 15.40

Reîntîlnirea după mulți ani a celor două Diane – mamă și fiică –, despărțite de soarta nemiloasă, dă naștere la o urzeală fascinantă de intrigi, pasiuni arzătoare, răzbunări, trădare și mister, cum numai în telenovele mai poți vedea. Nu trebuie să ratați nici un episod din acest serial.

Familia Walton

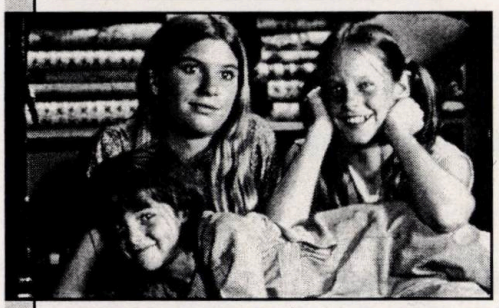

Luni, Marți – ora 20.00

Cîștigător a 13 premii Emmy, serialul prezintă independența, tenacitatea și solidaritatea descendenților primilor fermieri americani. El urmărește existența familiei Walton pe durata a patru generații, începînd din anii depresiunii economice pînă la cel de-al doilea război mondial. În rolul lui Ben Walton, cunoscutul actor Eric Scott.

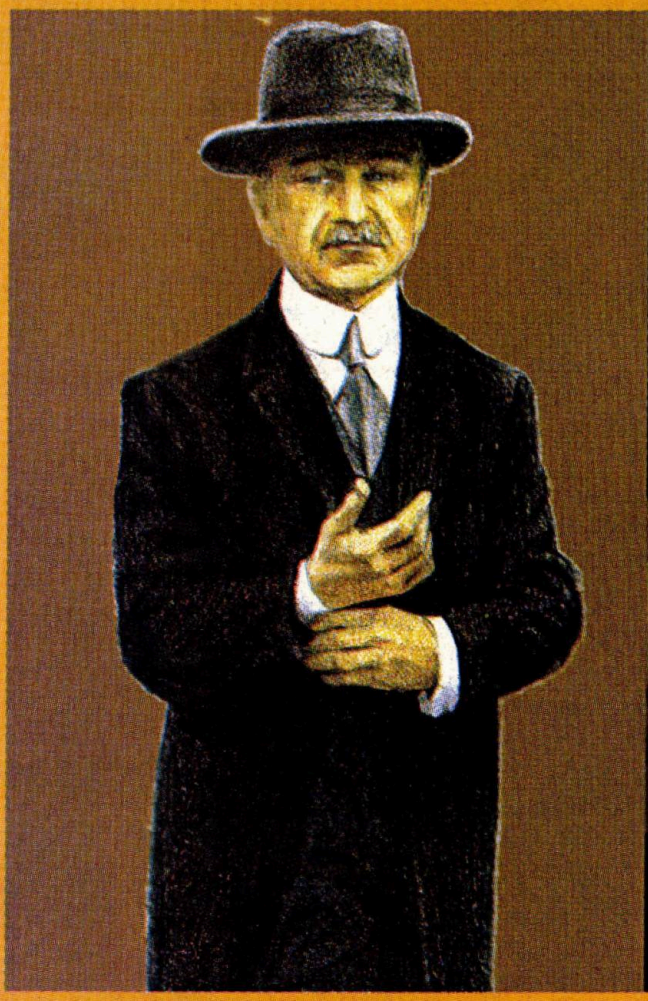

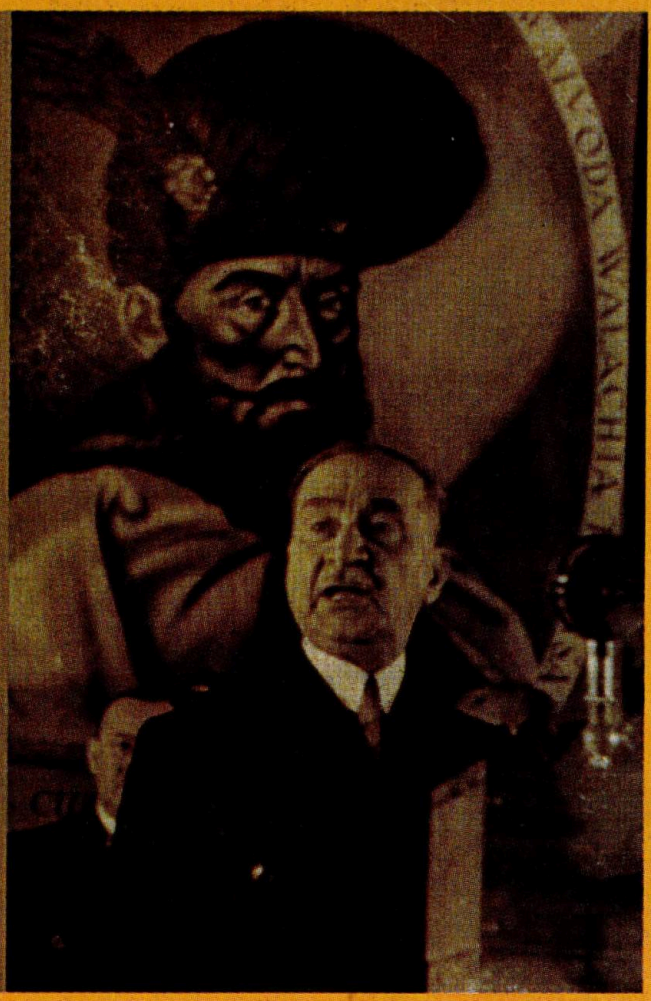

Citiți în numărul următor al revistei

DOSARELE ISTORIEI

Războaiele de după război (1950–1991)

- De o parte și de alta a paralelei 38° (Coreea)
- Dien-Bien-Phu: Franța pierde Indochina
- Războiul de 6 zile: Blitzkrieg în Orientul Mijlociu
- Vietnam: un război inutil
- Războiul de Yom-Kippur
- Cubanezii în Africa (Angola și Mozambic)
- Afganistan, „Vietnamul" sovieticilor
- Furtună în deșert: Războiul din Golf

Preț 6.000 lei

An.II, nr.10(15),1997

DOSARELE ISTORIEI

Director:
ION CRISTOIU

1945 - 1991

Războaiele de după

RĂZBOI

Apare în **10** ale fiecărei luni

• eveniment editorial • eveniment editorial •

Editura Evenimentul Românesc

vă propune o carte de excepție

Lavinia Betea

Alexandru Bârlădeanu

despre

Dej, Ceaușescu și Iliescu

Colecția „Arhiva vie a comunismului românesc"

Va apărea în curînd!

Comenzi la tel. și fax: (01) 222.24.05

• „DEJ a fost promotorul curentului național. Politica lui a fost, însă, foarte nuanțată. Diplomația este, în genere, un instrument al politicii. Iar Dej avea din plin calități de om politic. Datorită manevrelor sale diplomatice a putut, din 1963, să stabilească jaloanele politicii externe românești. Ceaușescu nu s-a abătut un timp de la litera și spiritul lor".

• „CEAUȘESCU nu era vesel deloc. Nicolae Ceaușescu era uscat ca o iască. Discordant este faptul că-i plăceau romanțele, care denotă sentimentalism. E adevărat, sentimentalism de frizer cu mandolină. Mai avea o caracteristică ciudată: nu putea suferi oamenii fericiți".

• „ILIESCU a fost, un timp, protejatul lui Ceaușescu. Ceaușescu l-a pus pe Iliescu la conducerea tineretului. Era un post de mare încredere, de vreme ce Ceaușescu povestea, cu mîndrie, de timpul cînd îl deținuse el, iar după aceea l-a încredințat propriului său fiu. (...) Nu știu cum a ajuns Iliescu în grațiile lui Ceaușescu. Probabil, influențat de conduita lui Dej, care nu-l putea suferi pe Ion Iliescu din cauză că-i amintea de taică-su. «Luați-l de aici și numiți-l unde vreți — mi s-a povestit că a spus Dej — deoarece îmi amintește de intrigantul de taică-su»".

Sumar
nr. 10 (15) • 1997
Războaiele de după război, 1945-1991 (The Wars after the War)

Ion CRISTOIU

Un război mondial de care n-am știut ..2
An unknown World War

Războaie pe patru continente. Repere cronologice (1945–1991) 3
Wars on four continents. Chronological landmarks (1945–1991)

Confruntări militare după risipirea euforiei 6
Military conflicts after the vanishing of euphoria

Florin CONSTANTINIU

„De ce marile națiuni pierd războaiele mici?“ 11
Why big nations lose small wars?

Ovidiu BOZGAN

Franța pierde Indochina 14
France loses Indochina

Războiul din Coreea 20
The Korean War

Canalul de Suez în flăcări 24
The Suez Canal in flames

Cristian SANDACHE

Colonia sfidează metropola 27
The colony defies the metropolis

Laurențiu PANAITE

Vietnam, un război inutil 30
Vietnam, a war in vain

Petre OTU

Ceaușescu, rebelul din Tratatul de la Varșovia 34
Ceaușescu, the rebel of the Warsaw Pact

O trambulină politică: gradul de general (Radu TUDOR) 43
A political jumping board: The rank of general

Tiberiu TĂNASE

Războiul din Afghanistan 51
The war of Afghanistan

Cu sovieticii împotriva americanilor, cu americanii împotriva sovieticilor (Radu TUDOR) 54
With the Soviets against the Americans, with the Americans against the Soviets

Ștefan Andrei: „Afghanistan a fost polița plătită de americani sovieticilor pentru Vietnam“ 55
”Afghanistan was the revenge taken by the Americans on the Soviets for Vietnam“

„Furtună în deșert“ 57
”The Desert Storm“

Dialog cu cititorii: „Pereții erau stropiți masiv cu sînge“ (G-ral lt.r. Grigore Răduică despre moartea lui Chivu Stoica) 63
Dialogue with our readers. ” The walls were everywhere blood splashed“ (Grigore Răduică on Chivu Stoica's death)

În atenția cititorilor

- În catalogul publicațiilor, **„Dosarele Istoriei“** figurează la **poziția 4.396**
- Abonamentele se fac și prin **Trustul de Presă „Național“** — tel. 092.294.994; fax 223.49.39

Național

- **IMPORTANT! Costul abonamentelor rămîne neschimbat, cu excepția taxelor poștale!**
- Costul abonamentelor (4.000 lei/exemplar, plus 600 lei taxe poștale):
  3 luni: 13.800 lei • 6 luni: 27.600 lei • 12 luni: 55.200 lei
- Sumele se depun la BANCOREX, Filiala Victoria, cont 300.809.009.665.700.008
- Pentru străinătate:
  3 luni: 45 USD / 67 DM • 6 luni: 90 USD / 134 DM • 12 luni: 180 USD / 268 DM
- Sumele se depun la BANCOREX, Filiala Victoria, cont 460.809.009.665.730.007

DOSARELE ISTORIEI

Director
Ion CRISTOIU

Redactor-șef
Mircea SUCIU

Secretar științific
Laurențiu PANAITE

Consilieri redacționali
Pierre du BOIS (Institutul Universitar de Înalte Studii Internaționale, Geneva),
Gheorghe BUZATU (Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Iași),
Radu CIUCEANU (Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București),
Mircea CHIRIȚOIU (Arhivele Militare ale Statului Major General, București),
Florin CONSTANTINIU (Institutul de Istorie „N. Iorga“, București),
Dennis DELETANT (Institutul de Studii Slavone și Est-Europene, Universitatea din Londra),
Mihail E. IONESCU (Școala Națională de Științe Politice și Administrative, București),
Robert LEVY (Universitatea California din Los Angeles),
Adrian POP (Catedra UNESCO de Studii Sud-Est Europene, București),
Stelian TĂNASE (Facultatea de Științe Politice și Administrative, Universitatea București),
Vladimir TISMĂNEANU (Universitatea din Maryland)
Cristian TRONCOTĂ (Institutul Național de Informații, București)

Publicație lunară editată de SC Evenimentul Românesc
Tel./Fax: **(004)(01) 222.24.05** (secretariat)

Președinte executiv
Ion CRISTOIU

Director economic
Ionel VLAD

Redacția
Trustul de Presă „Național“, b-dul Iancu de Hunedoara, nr. 42, sector 1, București
Tel.: **(004)(01) 650.19.79, 650.19.82/int.116**
Fax: **(004)(01) 312.87.26**
Corespondența se primește pe adresa redacției și la **OP 33, CP 115**

Tehnoredactare computerizată Trustul de Presă „Național“

Coperta: Ștefan CIOS (consilier artistic)

Tipar: FED, Grupul DRAGO PRINT, București, tel. 335.93.18

Difuzare: Trustul de Presă „Național“

Editura Evenimentul Românesc

Un război mondial de care n-am știut

Ion CRISTOIU

Privit din prezent, trecutul apare fiecăruia ca o mare lină. Puține sînt momentele care să se fi păstrat în amintire atît de puternic încît să ne tulbure și azi. Memoria e asemenea unui malaxor. Sub dinții săi perfizi, tot ce a fost tare în trecutul nostru se transformă într-o pulbere argintie fină. Regula asta a vieții individuale se aplică strălucit și la istoria omenirii. Dacă ne întoarcem o clipă asupra celor 50 de ani care s-au scurs de la finele marelui război mondial, avem impresia unor vremuri de pace, domoale ca o după-amiază de toamnă tîrzie. Aruncîndu-ne însă o privire asupra cărții de Istorie, vom constata că au fost 50 de ani tulburi: războaie, crize locale cu ecou planetar și crize locale riscînd să se transforme în conflicte mondiale, momente cînd lumea întreagă a stat cu inima bătînd de emoție: **blocada Berlinului** (1948), **războiul din Coreea** (1950–1953), **războiul Suezului** (1956), **insurecția maghiară** (1956), **criza avionului spion american U2** (1960), **criza rachetelor sovietice din Cuba** (1962), **războiul de șase zile** (1967), **intervenția sovietică în Cehoslovacia** (1968), **secesiunea Bangladeshului** (1971), **debarcarea turcă în Cipru** (1974), **intrarea sirienilor în Liban** (1976), **războiul dintre Somalia și Etiopia** (1977–1978), **intervenția israeliană în sudul Libanului** (1978), **revoluția islamică din Iran** (1979), **intervenția URSS în Afghanistan** (1979), **războiul Malvinelor** (1982), **intervenția americană în Panama** (1989), **războiul din Golf** (1989), **războiul din fosta Iugoslavie** (1991–1996). Toate acestea fără a mai reaminti tragicele **războaie din Vietnam** și **din Liban.**

Celebrul roman al lui Bulgakov, *Maestrul și Margareta,* ne oferă o scenă memorabilă. La prima întîlnire cu Diavolul, Margaretei i se înfățișează, printr-un truc drăcesc, un glob în miniatură, pe care izbucnesc din cînd în cînd flăcări simbolice. Prin asta, Woland îi semnalează eroinei că în locurile respective s-a declanșat un război. O imagine asemănătoare putem obține dacă închidem ochii și ne aducem, în întunericul din spatele pleoapelor, spectacolul celor 50 de ani considerați ca aparținînd păcii. Războaiele și crizele, din care am enumerat mai sus doar o parte, înseamnă mii de morți, distrugeri materiale, oameni obligați să-și lase căminul și avutul, confruntări sîngeroase.

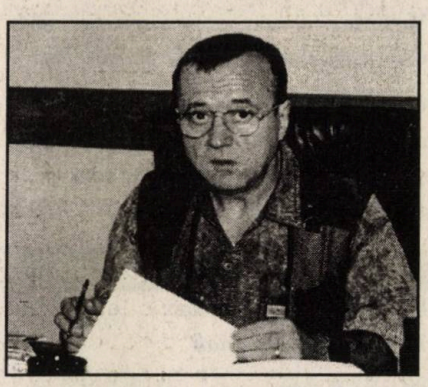

50 de ani de liniște?

De ce-avem totuși impresia c-au fost 50 de ani de liniște? Explicației cu memoria nivelatoare trebuie să-i adăugăm alta. Cel de-al doilea război mondial a constituit, prin proporțiile sale nemaiîntîlnite pînă atunci în istorie, un cataclism care a zdruncinat din temelii conștiința umană. Amintirea lui a rămas atît de puternică încît și-a întins aripa asupra a jumătate de secol de istorie contemporană. Fără să vrem, raportăm aceste războaie după războaie la Marele Război. Și, în acest context, e perfect justificată iluzia că anii ce i-au urmat au stat sub semnul liniștii depline. Ca să spunem altfel, ar fi trebuit un nou război mondial.

O altă explicație trimite tot la psihologia colectivă. Lansarea primei bombe atomice, în 1945, a deschis în istoria omenirii o nouă eră: cea a spaimei colective privind posibilitatea unui cataclism nuclear. După anunțarea de către sovietici că și ei dețin bomba atomică, s-a declanșat ceea ce s-a numit cursa înarmării nucleare. De la un an la altul, SUA și URSS și-au sporit arsenalul de distrugere reciprocă, distrugere care viza în ultimă instanță întreaga Planetă. Pe acest fond, s-a creat o psihoză mondială: spaima de război nuclear. Timp de 50 de ani, acest posibil război a existat în conștiința tuturor. Fiecare război local a fost înscris imediat în scenariul unui eventual mecanism fatal: de la flacăra a două aruncătoare dintr-un război din Africa sau din Asia, se va ajunge rapid la incendiul nuclear. Și cum, de fiecare dată, războiul sau criza n-a intrat în acest scenariu, omenirea a răsuflat ușurată. Uitînd de îndată c-a fost un război. Sărind peste morți, peste confruntările violente, peste pagubele materiale. Bucuria că n-a avut loc Răul cel Mare a pus în umbră Răul cel Mic. Rău care avusese, totuși, loc.

Și astfel, fără să ne dăm seama, am trăit, timp de 50 de ani, un al treilea război mondial. Nu e vorba de Războiul Rece, așa cum i s-a spus confruntării surde dintre cele două supraputeri, ci de un război cald. Chiar dacă nici unul din războaiele locale n-a devenit planetar, totuși, punînd la un loc morții, pagubele materiale, armamentul folosit, urmările în plan uman și teritorial ale tuturor războaielor și crizelor de după 1945, vom ajunge imediat la proporțiile unui dezastru echivalent cu cel provocat de o conflagrație mondială. Un război care a durat jumătate de secol. Un război căruia manualele de istorie îi zic Pace. Un război mondial de care n-am știut. ■

Războaie pe patru continente

Repere cronologice (1945–1991)

De ce „Războaiele de după război"? Motivația majoră a întreprinderii de față poate fi sintetizată astfel: în istoria lumii, epoca de după 1945 (cea pe care, printr-un clișeu didactic unanim acceptat și utilizat, o numim *postbelică*) este foarte departe de spiritul pacific presupus de amintitul automatism terminologic. *„Numai între 1945-1989* – notează, bunăoară, Eduard N. Luttuak, în «Toward Post-Heroic Warfare», articol publicat în prestigioasa revistă „Foreign Affairs", din mai/iunie 1995, p. 111 – *în lume au avut loc 138 de războaie, (...) care a ucis 23 de milioane de oameni"*. Evident, dacă ne raportăm la borna cronologică din urnă vom constata că macabra statistică este incompletă. În ultimii șapte ani, alte și alte războaie, de mai mică sau de mai mare anvergură, au sporit carnagiul și au produs noi și înspăimîntătoare distrugeri materiale. Din această perspectivă, Marte – patronul războiului în panteonul roman – continuă să fie, așa-zicînd, contemporanul nostru. *„Folosirea organizată a forței sau a amenințării cu forța rămîne un instrument al stabilirii relațiilor internaționale"*, constată, sec, un specialist de talia lui Michael Howard, același profesor britanic care mai trage o dată semnalul de alarmă: *„Din 1945 încoace, nu s-a întîmplat nimic care să indice că războiul sau amenințarea cu declanșarea lui nu pot fi instrumente eficiente ale politicii de stat"*. Orice comentariu este de prisos. Prea mult sînge, prea multă sudoare, prea multe lacrimi... Pînă cînd?

Pe frontul din Vietnamul de Sud (Da-Nang)

Spațiul, fatalmente limitat, al fiecărui fascicol de revistă nu ne îngăduie să înfățișăm cititorilor noștri o panoramă completă a tuturor războaielor care au avut loc în lume în aproape o jumătate de secol. Drept urmare, ca o prefață sintetică a numărului de față, reproducem – după o sursă autorizată – un repertoriu al marilor conflicte și al principalelor evenimente internaționale de după al doilea război mondial care,pe toate azimuturile, au pus în mișcare importante forțe militare.

Mircea SUCIU

ASIA

Războiul civil chinez

Datare: 1945–decembrie 1949

Forțe combatante: comuniști contra naționaliști

Principalele confruntări: a doua bătălie de la Szeping (1946), căderea Mukdenului (1948), Hsuchow (1948–1949)

Rezultat: victoria comuniștilor, retragerea forțelor naționaliste pe Insula Taiwan

Pierderi umane: probabil, milioane (nu se cunosc cifrele exacte)

Războiul din Indochina

Datare: martie 1946–21 iulie 1954

Forțe combatante: Viêtminh contra trupelepor franceze

Principalele confruntări: Cao–Bang (9 octombrie 1950), Delta Fluviului Roșu (1951), Quinhon (ianuarie 1953), Diên Biên Phu (7 mai 1954)

Rezultat: victoria forțelor Viêtminh; divizarea Vietnamului, de-a lungul paralelei de 17°, între Nordul comunist și Sudul susținut de americani

Pierderi umane: Franța — 75.000 morți, Viêtminh — circa 150.000 morți

Malaysia, starea de urgență

Datare: iunie 1948–12 iulie 1960

Forțe combatante: Marea Britanie contra MRLA (comuniști)

Rezultat: înfrîngerea MRLA, crearea statului independent Malaysia (30 septembrie 1957)

China: Asaltul unei fortificații (Mukden)

Pierderi umane: britanicii și aliații lor — 2.384 morți și 2.400 răniți; MRLA — 6.711 morți, 1.289 răniți; 2.704 rebeli s-au predat

Indonezia, războiul de independență

Datare: 14 octombrie 1945–2 noiembrie 1949

Forțe combatante: armata populară indoneziană contra forțelor militare ale Olandei

Principalele confruntări: Surabaya (29 noiembrie 1945), Jogjakarta (19 decembrie 1948)

Rezultat: Plecarea olandezilor, proclamarea independenței Indoneziei (15 august 1950)

Filipine, revolta „Huk"

Datare: 1946–1954

Forțe combatante: armata guvernamentală contra forțelor Hukbalapah (comuniști)

Rezultat: victoria forțelor guvernamentale

Birmania, răscoala „Karen"

Datare: primăvara 1948–vara 1950

Forțe combatante: guvernul central contra forțelor aliate ale comuniștilor și ale separatiștilor Karen

Principala confruntare: Toungoo (martie 1950)

Rezultat: victoria guvernului

Războiul din Coreea

Datare: 25 iunie 1950—27 iulie 1953

Forțe combatante: Coreea de Nord și China Populară contra Coreei de Sud, SUA și forțele ONU

Principalele confruntări: invazia Sudului de către armata Nordului (25 iunie 1950), debarcarea de la Inchon (15 septembrie 1950), contra atacul chinez (25 noiembrie 1950), contra ofensiva Națiunilor Unite (22 mai 1951)

Rezultat: impas militar, divizarea oficială a Coreei aproximativ de-a lungul paralelei de 38° (ca înainte de război)

Pierderi umane: forțele ONU — 118.515 morți, 264.591 răniți, 92.987 prizonieri; Coreea de Nord — peste 500.000 morți; RP Chineză — 900.000 victime

Tibet, revolta împotriva ocupației chineze

Datare: primăvara 1954–1959

Forțe combatante: naționaliștii tibetani contra Chinei comuniste

Rezultat: lichidarea rebeliunii

Pierderi umane: de partea tibetanilor — 105.000 morți și 10.000 deportați

Războiul civil din Indonezia

Datare: 1950–1965

Forțe combatante: trupe guvernamentale contra comuniștilor

Rezultat: înfrîngerea comuniștilor

Pierderi umane: 500.000 morți

Conflictul dintre Malaysia și Indonezia

Datare: 15 septembrie 1963–11 august 1966
Forțe combatante: trupele malaysiene contra celor indoneziene
Rezultat: acord de armistițiu
Pierderi umane: trupe și funcționari ai Commonwealth-ului — 150 morți, 234 răniți, 4 prizonieri; Indonezia — 590 morți, 222 răniți, 771 prizonieri

Malaysia: Patrulă în căutarea adversarului

Războiul de frontieră sino–indian

Datare: octombrie–noiembrie 1962
Forțe combatante: China comunistă contra Indiei
Rezultat: chinezii dobîndesc regiunea de frontieră aflată în litigiu
Pierderi umane: India — 1.400 morți, 4.013 răniți; RP Chineză — cifre necunoscute

Războiul din Vietnam

Datare: 1959–30 aprilie 1975
Forțe combatante: Vietnamul de Nord (comunist) contra Vietnamului de Sud și a trupelor SUA

Vietnam: Infanteriști SUA în jungla

Principalele confruntări: Khé Sanh (1968), ofensiva de Têt (Anul Nou, 1968), ofensiva de Paști (1972), ultima ofensivă (1974)
Rezultat: victoria comuniștilor
Pierderi umane: Vietnamul de Nord — un milion morți; Vietnamul de Sud — 400.000 morți; trupele SUA — peste 55.000 morți

Războiul indo–pakistanez din 1965

Datare: aprilie–27 septembrie 1965
Principala confruntare: Lahore
Rezultat: armistițiu supravegheat de ONU
Pierderi umane: India — 2.212 morți, 7.736 răniți, 1.500 dispăruți; Pakistan — peste 5.800 morți

Confruntările de frontieră sino–sovietice

Datare: martie–august 1969
Principala confruntare: Insula Damansky (2 martie 1969)
Rezultat: ocuparea Insulei Damansky de către sovietici
Pierderi umane: în mod sigur, peste 100 de morți de fiecare parte

Războiul indo–pakistanez din 1971

Datare: 3–16 decembrie 1971
Principala confruntare: Dhaka
Rezultat: proclamarea independenței Bangladeshului (26 martie 1971)
Pierderi umane: India — 1.426 morți, 3.611 răniți, 2.149 dispăruți; Pakistan — cifre necunoscute

Invadarea părții de est a Timorului de către Indonezia

Datare: 1975
Forțe combatante: armata indoneziană contra naționaliștilor din Timor
Rezultat: succes indonezian
Pierderi umane: forțele Timor — peste 100.000 morți

Filipine, revolta musulmanilor

Datare: 1972–1979
Forțe combatante: trupele filipineze contra rebelilor musulmani
Rezultat: înfrîngerea rebeliunii
Pierderi umane: peste 30.000 de rebeli uciși

Invadarea Cambodgiei de către Vietnam

Datare: toamna 1978–primăvara 1979
Forțe combatante: trupele vietnameze contra „khmerilor roșii"
Principalele confruntări: invazia vietnameză (25 decembrie 1978), Phnom Penh (7 ianuarie 1979)
Rezultat: crearea Republicii Populare Cambodgia, cu ajutorul Vietnamului

Invadarea Vietnamului de către RP Chineză

Datare: februarie 1979
Rezultat: retragerea trupelor chineze
Pierderi umane: vietnamezii — 27.000 morți și răniți (estimativ); chinezii — 20.000 morți și răniți

EUROPA

Războiul civil din Grecia

Datare: 1945–16 octombrie 1949
Forțe combatante: naționaliști contra comuniști
Principalele confruntări: eliberarea Konitsei (ianuarie 1948), Muntele Grammos (august 1948)
Rezultat: victoria naționaliștilor, înfrîngerea comuniștilor
Pierderi umane: forțele comuniste — 38.000 morți, 40.000 prizonieri; forțele naționaliste — 12.777 morți, 37.732 răniți, 4.227 dispăruți

Revolta din RDG

Datare: iunie 1953
Forțe combatante: manifestanți anticomuniști contra trupelor guvernamentale și a celor sovietice
Rezultat: revolta a fost înăbușită

Revolta poloneză (Poznan)

Datare: 28–29 iunie 1956
Forțe combatante: muncitorii polonezi contra trupelor sovietice
Rezultat: revolta a fost înăbușită
Pierderi umane: polonezi — peste 50 morți, 1.000 de persoane încarcerate

Revoluția ungară

Datare: 23 octombrie–4 noiembrie 1956
Forțe combatante: Ungaria contra URSS
Principala confruntare: Budapesta
Rezultat: înfrîngerea revoluției
Pierderi umane: Ungaria — 25.000 morți; URSS — 7.000 morți

Invadarea Cehoslovaciei

Datare: 20 august 1968
Forțe combatante: Cehoslovacia contra trupelor a cinci țări din Tratatul de la Varșovia (URSS, RDG, Polonia, Ungaria și Bulgaria)
Rezultat: schimbarea guvernului de la Praga și a conducerii partidului comunist
Pierderi umane: 70 morți, 1.000 răniți

Irlanda de Nord

Datare: 1968–...
Forțe combatante: Marea Britanie, în sprijinul protestanților, contra IRA și a catolicilor
Rezultat: conflict în plină desfășurare
Pierderi umane (numai pînă pînă în 1979): 2.000 morți, 14.600 răniți

AMERICA DE SUD

Revoluția cubaneză

Datare: 2 decembrie 1956–1 ianuarie 1959
Forțe combatante: guvernul contra rebelilor comuniști
Principala confruntare: Santa Clara
Rezultat: victoria comuniștilor

Confruntări militare după risipirea euforiei

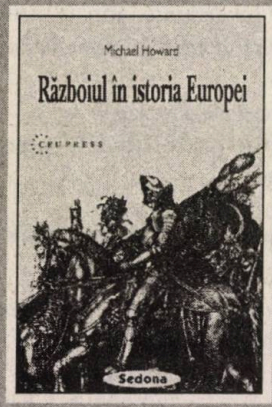

„Au trecut doar treizeci de ani *(volumul din care citãm a apărut, prima oară, în 1976, n.n.)* de la încheierea Celui de-al Doilea Război Mondial. S-au scurs patruzeci de ani de la războaiele napoleoniene înainte ca oricare din marile puteri ale Europei să se angajeze chiar și în conflicte restrînse unele cu altele; cu aproximativ o sută de ani în urmă, a mai existat o conflagrație mare care le-a implicat pe toate. Desigur că, în 1945 a rămas puțin din speranța atît de caracteristică anului 1918, și anume că războiul ce urma să pună capăt războaielor se dăduse și că zorii unei ere noi, mai fericite, se iveau în istoria omenirii. O dată ce a dispărut scurta euforie a victoriei, ostilitatea ideologică dintre Uniunea Sovietică și lumea capitalismului liberal a revenit mai ireconciliabilă ca niciodată. În cîteva luni, neînțelegerile au dus la lipsa cooperării; în cîțiva ani, lipsa cooperării a dus la confruntări militare și la un nivel al înarmării fără precedent pe timp de pace. Prin anii 1950, ordinea internațională părea că se sprijină pe nimic altceva mai substanțial decît pe o «balanță fragilă a terorii» (...).

Trecerea timpului a făcut posibilă sugerarea cu precauție a ideii că, de fapt, pacea are o bază nu chiar atît de precară: acceptarea de către puterile mondiale principale a statu quo-ului drept singurul cadru realizabil pentru a-și duce propria politică și o ezitare comună în tolerarea oricărei tulburări majore; de fapt, lucru pe care s-a bazat pacea Europei vreme de o jumătate de secol după războaiele napoleoniene. Dar menținerea stabilității politice pe timp nedefinit, într-o perioadă de schimbări economice și sociale atît de rapide, ca cea pe care o cunoaștem din 1945 încoace, necesită darul înțelepciunii în elaborarea politicii și măestriei în a o duce, înțelepciune și măestrie pe care, pînă astăzi, Providența le-a împărțit cu o mînă mai degrabă zgîrcită". ■

(Michael Howard, *Războiul în istoria Europei*, Timișoara, Ed. Sedona, 1997, p. 150–151)

Pierderi umane: 2.000 morți de partea armatei; nu se cunosc cifrele pentru insurgenți

Cuba, invazia din Golful Porcilor

Cuba: Grup de mercenari prizonieri

Datare: 16–17 aprilie 1961
Forțe combatante: guvernul cubanez contra forțelor, venite din SUA, ale exilaților cubanezi
Rezultat: respingerea invaziei
Pierderi umane: invadatorii — 1.200 morți sau capturați

Războiul civil din Guatemala
Datare: 1967–1980
Forțe combatante: teroriști de dreapta contra reformiști
Rezultat: indecis
Pierderi umane: peste 20.000 morți

Republica Dominicană, ocuparea capitalei (Santo Domingo)
Datare: aprilie–mai 1965
Forțe combatante: trupe ale SUA intervin în războiul civil
Rezultat: restabilirea păcii

Nicaragua
Datare: mai–iulie 1979
Forțe combatante: guvernul contra gherilei sandiniste
Principala confruntare: Managua
Rezultat: victoria sandiniștilor
Pierderi umane: peste 10.000 morți

El Salvador
Datare: 1979–1992
Forțe combatante: Frontul Farabundo Marti pentru Eliberare Națională și Frontul Democratic Revoluționar contra trupelor guvernamentale, sprijinite de SUA
Pierderi umane: pînă în 1982, 35.000 morți (estimativ)
Rezultat: armistițiu patronat de ONU (1 februarie 1992)

I-le Falkland (Malvine)
Datare: 2 aprilie–4 iunie 1982
Forțe combatante: Marea Britanie contra Argentinei
Rezultat: victoria britanicilor, care își redobîndesc posesiunea asupra teritoriului
Pierderi umane: Marea Britanie — 255 morți, 600 răniți; Argentina 1.000 morți

AFRICA

Răscoala din Madagascar
Datare: 1947–1948
Forțe combatante: trupe franceze contra naționaliștilor malgași
Rezultat: răscoala este reprimată

Răscoala „Mau–Mau"
Datare: 20 octombrie 1952–ianuarie 1960
Forțe combatante: rebelii „Mau–Mau" contra trupelor britanice
Principala confruntare: Aberdare
Rezultat: plecarea britanicilor; proclamarea independenței Kenyei (12 decembrie 1963)
Pierderi umane: forțele de ordine britanice — 600 morți; insurgenți — 11.500 morți, 2.500 prizonieri

Tunisia, războiul de independență
Datare: 1952–iunie 1955
Forțe combatante: trupe franceze contra naționaliștilor tunisieni
Rezultat: autonomia, apoi proclamarea independenței totale a Tuniei (martie 1956)

Maroc, războiul de independență
Datare: 1953–1956
Forțe combatante: trupe franceze contra naționaliștilor marocani
Rezultat: Franța recunoaște independența Marocului (5 noiembrie 1955)

Canalul de Suez
Datare: 31 octombrie–7 noiembrie 1956
Forțe combatante: Egiptul contra Marii Britanii și Franței
Principala confruntare: Port–Said (6 noiembrie 1956)

Suez: Trupe ONU

Rezultat: încetarea focului impuse de ONU, evacuarea trupelor franco–britanice
Pierderi umane: franco–britanicii — 33 morți, 130 răniți; egipteni — cifre necunoscute

Algeria, războiul de independență
Datare: 1 noiembrie 1954–martie 1962
Forțe combatante: naționaliști algerieni contra trupelor franceze

Principalele confruntări: Alger (ianuarie–octombrie 1957), ofensiva franceză (februarie–aprilie 1959)
Rezultat: retragerea francezilor, proclamarea independenței Algeriei (3 iulie 1962)
Pierderi umane: francezi — 17.456 morți; coloniști — 2.788 morți; algerieni — în jur de un milion morți

Congo

Datare: 1 iulie 1960–decembrie 1967
Forțe combatante: facțiuni naționaliste
Principala confruntare: secesiunea Katangăi (februarie 1961–ianuarie 1962)

Congo: Mercenari și jandarmi katanghezi (Bukavu)

Rezultat: o lovitură de stat pune capăt conflictului
Pierderi umane: forțele ONU — 126 morți; militanți congolezi și civili — mai multe zeci de mii de morți

Biafra

Datare: 30 mai 1967–15 ianuarie 1970
Forțe combatante: Nigeria contra Biafrei
Principala confruntare: Umahia
Rezultat: victoria Nigeriei
Pierderi umane (estimative): 600.000 morți, de o parte și de alta

Angola, războiul de independență

Datare: 1961–11 noiembrie 1975
Forțe combatante: Portugalia contra naționaliștilor
Rezultat: proclamarea independenței Angolei

Angola, războiul civil

Datare: noiembrie 1975–noiembrie 1976
Forțe combatante: MPLA (susținută de sovietici) contra FNLA și UNITA
Rezultat: ONU recunoaște MPLA ca putere guvernamentală
Pierderi umane (estimative): 20.000 morți, de o parte și de alta

Mozambic, războiul de independență

Datare: 1964–iunie 1975
Forțe combatante: Portugalia contra naționaliștilor
Rezultat: proclamarea independenței Mozambicului (25 iunie 1975)

Guineea, războiul de independență

Datare 1963–septembrie 1974
Forțe combatante: Portugalia contra naționaliștilor
Rezultat: proclamarea independenței Guineei

Invadarea Ogadenului de către Somalia

Datare: mai 1977–martie 1978
Forțe combatante: Etiopia contra Somaliei
Principalele confruntări: Harar, Dire–Dawa (august 1977)
Rezultat: etiopienii resping invazia

Revolta din Eritrea

Datare: 1960–1993
Forțe combatante: guvernul etiopian contra separatiștilor eritreeni
Principala confruntare: asediul de la Mirs'iwa (vara 1977–noiembrie 1978)
Pierderi umane: 100.000 morți, 500.000 refugiați (estimativ)
Rezultat: proclamarea independenței Eritreei (Asmara, 24 mai 1993)

Rhodesia

Datare: 1957–martie 1980
Forțe combatante: naționaliști contra forțelor guvernamentale și britanice
Rezultat: victoria naționaliștilor și proclamarea independenței Rhodesiei (18 aprilie 1980)
Pierderi umane: 20.000 morți, de o parte și de alta

Războiul din Sahel

Datare: 1978
Forțe combatante: Maroc contra naționaliștilor din Sahel, susținuți de Algeria

Namibia

Datare: 1966–1990
Forțe combatante: trupe sud–africane contra SWAPO
Rezultat: în baza rezoluției nr. 435 a ONU, la 6 noiembrie 1989 au loc alegeri generale, iar la 21 martie 1990 Namibia își proclamă independența.

Invadarea Tanzaniei de către Uganda

Datare: februarie 1979
Forțe combatante: Tanzania contra trupelor g-ralului Idi Amin
Rezultat: impunerea unui nou guvern în Uganda

ORIENTUL MIJLOCIU

Războiul arabo–israelian din 1948

Datare: 14 mai 1948–5 ianuarie 1949
Forțe combatante: Egipt, Iordania și Siria contra Israelului
Principala confruntare: Ierusalim (mai 1948)
Rezultat: mediere ONU și acord de armistițiu

Pierderi umane: Israel — 6.000 morți; statele arabe — peste 6.000 morți

Cipru

Datare: noiembrie 1955–decembrie 1959
Forțe combatante: Marea Britanie contra ciprioților greci

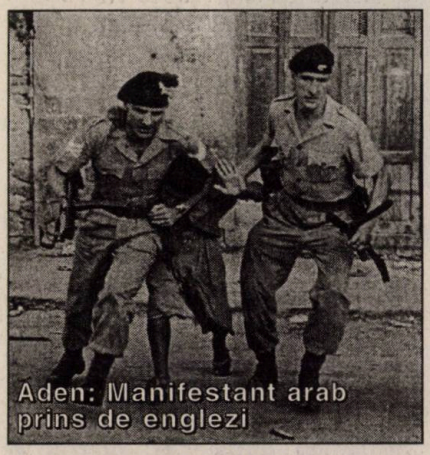
Aden: Manifestant arab prins de englezi

Rezultat: plecarea britanicilor, proclamarea independenței Ciprului
Pierderi umane: britanicii — 142 morți, 684 răniți; ciprioți greci — 278 morți, 295 răniți; ciprioți turci — 84 morți 258 răniți

Invadarea Peninsulei Sinai de către Israel

Datare: 29 octombrie–15 noiembrie 1956
Forțe combatante: Israel contra Egipt
Principalele confruntări: trecătoarea Mitla (29 octombrie 1956), Abu–Aweigila (29/30 octombrie 1956)
Rezultat: intervenția ONU pune capăt ostilităților
Pierderi umane: Israel — 181 morți, peste 600 răniți, Egipt — 1.500 morți, 6.000 prizonieri

Ocuparea Libanului

Datare: 14 aprilie–15 iulie 1958
Forțe combatante: Liban contra forțelor de stînga susținute de egipteni
Principalele confruntări: Beirut (14–16 iunie), Tripoli (25–27 iunie)
Rezultat: pușcașii marini americani restabilesc situația

Cipru, războiul civil

Datare: decembrie 1963–august 1964
Forțe combatante: ciprioții greci contra ciproților turci
Principalele confruntări: în Munții Kyrenia
Rezultat: ONU impune încetarea focului

Yemen, războiul civil

Datare: 26 decembrie 1961–mai 1970
Forțe combatante: comuniști (susținuți de egipteni) contra regaliști (susținuți de Arabia Saudită)
Principalele confruntări: asediul Sanaaei (decembrie 1977–martie 1978), Sadah (septembrie 1968)
Rezultat: semnarea unui tratat de pace

Aden

Datare: decembrie 1963–29 noiembrie 1977
Forțe combatante: Marea Britanie contra forțelor NLF

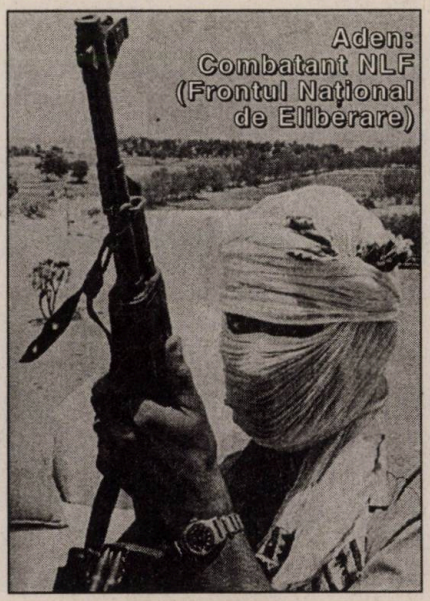
Aden: Combatant NLF (Frontul Național de Eliberare)

Rezultat: retragerea britanicilor, proclamarea independenței Federației Arabiei de Sud
Pierderi umane: britanicii — 57 morți, 561 răniți; populație civilă — 280 morți, 922 răniți

Războiul de șase zile

Datare: 5–10 iunie 1967
Forțe combatante: Israel contra Egipt, Siria și Iordania
Principalele confruntări: Rafah–Khan Yunis, Golan

Sinai: Israelieni in ofensiva

Rezultat: victoria israeliană
Pierderi umane: Israel — 689 morți, 2.563 răniți; țările arabe — 13.500 morți, 13.500 răniți

Războiul de Yom Kippur

Datare: 6–24 octombrie 1973
Forțe combatante: Israel contra Egipt și Siria
Principalele confruntări: Canalul de Suez, Golan
Rezultat: încetarea focului
Pierderi umane: Israel — 1.854 morți, 1.850 răniți, 450 prizonieri; țările arabe — cifre necunoscute

Invadarea Ciprului de către Turcia

Datare: 20 iulie 1974
Forțe combatante: Turcia contra ciprioților greci
Rezultat: împărțirea insulei (nord–estul ocupat de turci)

Liban, războiul civil

Datare: septembrie 1975 – 1 septembrie 1991

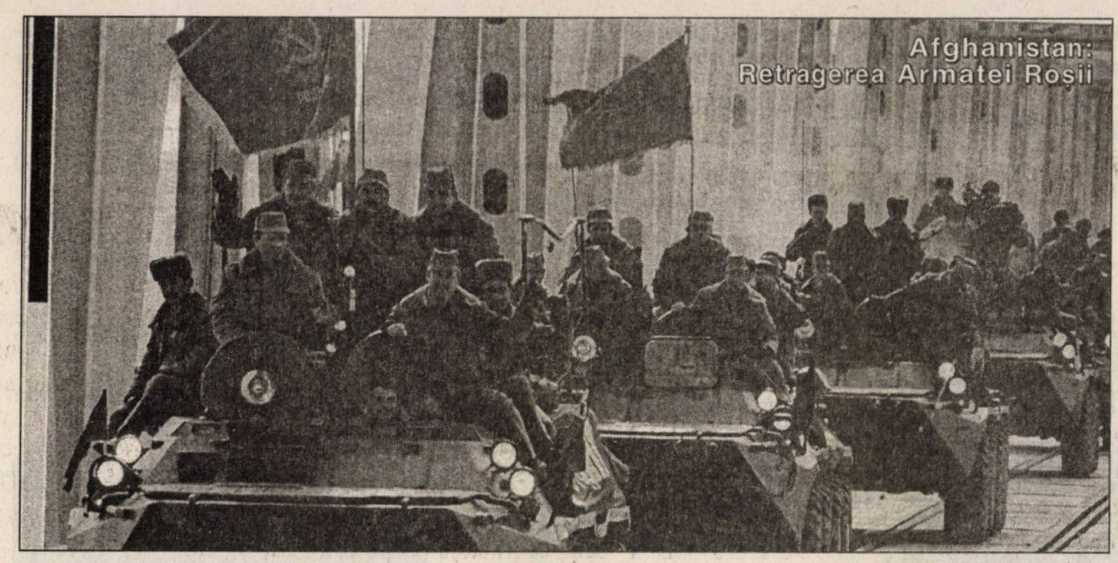

Afghanistan: Retragerea Armatei Roșii

Forțe combatante: facțiuni creștine contra facțiuni musulmane; intervenție siriană
Rezultat: la 21 septembrie, este proclamată cea de-a doua republică
Pierderi umane: peste 250.000 morți, un milion refugiați.

Războiul din Afghanistan

Datare: 24 decembrie 1979– 15 februarie 1989
Forțe combatante: gherile afghane contra trupelor sovietice
Rezultat: victoria mujahedinilor, retragerea sovieticilor
Pierderi umane: Afghani — 1,5 milioane morți, 4–5 milioane refugiați; URSS — 15.000 morți

Războiul irano–irakian

Datare: 12 septembrie 1980–august 1988
Forțe combatante: Iran contra Irak
Principala confruntare: Khorramchahr
Rezultat: Iranul acceptă rezoluția nr. 598 a Consiliului de Securitate al ONU privind încetarea imediată a ostilităților.

Liban

Datare: 6 iunie 1982–....
Forțe combatante: Israel contra forțelor OEP staționate în Liban
Principalele confruntări: Galileea, Beirut
Rezultat: armistițiul aplicat de o forță multinațională, expulzarea palestinienilor, menținerea trupelor siriene și israeliene pe teritoriul libanez în timpul războiului civil

Războiul din Golf

Datare: 17 ianuarie – 28 februarie 1991
Forțe combatante: coaliție multinațională contra Irak
Principala confruntare: Khafgi (31 ianuarie)
Rezultat: înfrîngerea Irakului

(Adaptare după *Les guerres de l'après–guerre. Conflicts et guerres civiles dans le monde depuis 1945,* sub coord. Robert Thompson, Paris, Ed. Tallandier, 1983 — citat, în continuare, *GAG;* pentru unele completări și actualizări au fost utilizate alte surse documentare, românești și străine) ■

Desertul saudit: Infanterist american în acțiune

Conflictul asimetric — o realitate a perioadei postbelice

„De ce marile națiuni pierd războaiele mici?"

Florin CONSTANTINIU

În cele 138 de războaie care au avut loc între anii 1945-1989, un loc important revine așa-numitelor conflicte asimetrice, confruntări militare între forțe total disproporționate: state cu un mare potențial industrial, cu o tehnică de luptă sofisticată și dispunînd de importante efective umane, de o parte, state în curs de dezvoltare, aparținînd Lumii a Treia sau mișcări de gherilă, cu efective reduse de combatanți, înarmați cu tehnică modestă calitativ, pe de altă parte. Oricît ar părea de ciudat și de neașteptat, de regulă victoria a rămas de partea celor din urmă. Cum se explică?

Englezul Andrew J. R. Mack a căutat răspunsul la întrebarea „De ce marile națiuni pierd războaiele mici?" în ceea ce el a numit „Politica conflictului asimetric" (studiu publicat în revista „World Politics", 1975, nr.2), elaborat, evident, sub semnul eșecului înregistrat de SUA în Vietnam.

Pentru a stabili locul conflictului asimetric în tipologia războaielor, Andrew J. R. Mack a dispus de exemplele oferite de conflictele din Indochina, Indonezia, Algeria, Cipru, Aden, Maroc, Tunis, unde „forțele locale naționale — scrie el — au atins obiectivele în confruntări armate cu puteri industriale, care dețineau o superioritate covîrșitoare în capacitatea militară convențională. Aceste războaie nu au fost un fenomen exclusiv colonial, așa cum a demonstrat eșecul SUA în a-i înfrînge pe adversarii lor din Vietnam".

Sînge și noroi: americanii în Vietnam

După apariția studiului citat, concluziile sale și-au găsit o concludentă confirmare în războiul din Afghanistan, unde intervenția celeilalte supraputeri, URSS, s-a încheiat de asemenea cu un eșec. Printr-o perfectă simetrie, ambele supraputeri — SUA și URSS — s-au dovedit incapabile, în pofida uriașei lor superiorități în resurse umane și tehnice, să obțină victoria în confruntarea cu vietnamezii și, respectiv, cu afghanii.

În definirea conceptului de conflict asimetric, A. Mack relevă că marile puteri „nici nu au cîștigat pe plan militar, nici nu au fost înfrînte pe plan militar. În fapt, înfrîngerea militară a marii puteri înseși este imposibilă deoarece insurgenților le lipsește capacitatea de a le invada. În orice caz, succesul insurgenților rezultă nu dintr-o victorie militară în teren — deși succesele pot să aibă o anumită parte de contribuție — ci mai degrabă din erodarea progresivă a capacității politice de a purta războiul. În astfel de conflicte asimetrice, insurgenții pot cîștiga victoria ca urmare a unei situații de impas militar sau chiar din înfrîngere".

Cele mai bune exemple de conflicte asimetrice au fost războiul din

Vietnam și intervenția sovietică din Afghanistan.

Caracterul asimetric al confruntărilor este de domeniul evidenței. Cele două supraputeri — SUA și URSS — au avut de luptat, prima împotriva gherilelor Vietcong, sprijinite de Vietnamul de Nord, cea de a doua împotriva forțelor ostile regimului marionetă de la Kabul, instalat în urma intervenției militare sovietice. Atît SUA, cît și URSS au dispus de un imens potențial demotehnic, în raport cu care mijloacele umane și materiale ale rezistenței vietnameze și afghane apăreau ca derizorii. Și totuși, în lupta dintre David și Goliat, întocmai ca și în Biblie, victorios a fost David.

Conflictul asimetric nu se desfășoară ca un război clasic, ci ca un război de gherilă. Acest tip de conflict armat nu permite părții care deține superioritatea în efective și tehnică de luptă să valorifice acest avantaj. După cum se știe, Napoleon însuși, victorios în atîtea campanii „clasice", a suferit primele eșecuri în Spania, unde armata sa nu a putut face față acțiunilor de luptă ale partizanilor.

Loviturile rapide, date prin surprindere și urmate de retragerea — am spune dispariția — atacatorilor, fac imbosibilă replica prin utilizarea covîrșitorului potențial militar. *„Hit and run"* (lovește și fugi), astfel se rezumă tactica luptătorilor de gherilă. Inamicul rămîne nevăzut și caracterul imprevizibil al acțiunilor lui crează o stare de așteptare și încordare, care sleiește nervos pe soldați, aflați astfel sub stăpînirea unui simțămînt de insecuritate.

Potrivit formulei lui Mao Zedong, unul din marii teoreticieni ai războiului de gherilă, combatantul–partizan se află în mediul țării sale „ca peștele în apă". El poate găsi oricînd refugiu aici și, odată acțiunea încheiată, el nu poate fi detectat, întrucît nimic nu-l deosebește de restul populației.

Uneori, luptătorul de gherilă se prezintă într-o ipostază atît de neașteptată încît prezența lui nici nu poate fi bănuită. Stanley Karnow, ziaristul american care a scris o excelentă istorie a războiului din Vietnam, relatează cazul a doi soldați americani uciși de un copil pe care îl învățau să joace volei... Același autor, cunoscător al realității din teren, relevă impactul psihologic al faptului că, spre deosebire de războiul clasic, unde soldatul percepe succesul — și, deci, apropierea victoriei — prin înaintare și cucerirea localităților, în războiul de gherilă el se află în același perimetru, succesul, cînd este, constînd din numărul adversarilor uciși (ceea ce în războiul din Vietnam, s-a numit „numărătoarea cadavrelor").

Oricît s-au străduit experții militari să elaboreze o tactică de contrainsurecție, încercările lor au rămas fără rezultat. În 1973, trupele americane au fost constrînse să părăsească Vietnamul, iar în 1989 soldații sovietici s-au retras din Afghanistan.

Jungla și pusta

Pentru ca în înfruntarea dintre David și Goliat cel dintîi să fie biruitor, sînt necesare cîteva condiții.

În primul rînd, un mediu geografic prielnic: zone păduroase, de junglă sau muntoase, care să ofere ascunzișuri luptătorilor de gherilă. În Vietnam și Cambodgia, trupele americane au trebuit să facă apel la substanțe defoliante pentru a distruge imensul camuflaj natural oferit de unele păduri ale fostei Indochine. În pofida eficacității acestor substanțe chimice — care au afectat grav echilibrul ecologic —, ele nu au putut elimina imensa „cuvertură" vegetală la adăpostul căreia acționa Vietcongul.

Este limpede că, dacă în 1956, după invazia sovietică în Ungaria, maghiarii ar fi dorit să organizeze un război de partizani împotiva Armatei Roșii, ei nu ar fi putut să o facă, deoarece pusta nu le-ar fi oferit nici un fel de adăpost.

A doua condiție pentru un război de gherilă victorios este existența unui sprijin extern, continuu și eficient. Algerienii au fost înarmați și finanțați de lumea arabă, Vietcongul a fost sprijinit de URSS și China, mujahedinii din Afghanistan au beneficiat de asistența Pakistanului și a altor state islamice. Acești „furnizori" ai luptătorilor de gherilă au putut, în unele cazuri, să pună chiar teritoriul lor la dispoziția combatanților–partizani, fără să riște, datorită contextului politic, lovituri din partea marilor puteri angajate în conflict. Existența așa-numitelor „sanctuare" (în China pentru vietnamezi, în Pakistan pentru afghani etc.) a sporit dificultățile în calea eforturilor de anihilare a luptătorilor de gherilă.

Cea de a treia condiție — și, poate, cea mai importantă — este apariția unei sciziuni în opinia publică a marii puteri în ceea ce privește continuarea războiului. În Franța, războiul din Algeria a fost denunțat ca *„la sale guerre"* (războiul murdar), de propaganda comunistă, orchestrată de Moscova, avînd ecou și în afara mediilor de stînga. În SUA, curentul de ostilitate față de războiul din Vietnam s-a manifestat pe măsura prelungirii conflictului și a trimiterii de noi trupe pe teatrul de luptă. Marile manifestații organizate în SUA de adversarii războiului din Vietnam au beneficiat de concursul unor personalități de marcă ale vieții literar–artistice (Arthur Miller, Norman Mailer, Jane Fonda etc.), care, în urma ciocnirilor demonstranților cu forțele de ordine, au dramatizat dezbaterea publică în jurul intervenției americane în Asia de Sud–Est. Chiar în

URSS, în condițiile regimului comunist, nemulțumirea populației a devenit tot mai perceptibilă pe măsura creșterii pierderilor suferite de Armata Roșie în Afghanistan. După 1985, odată cu lansarea *perestroikăi* și a *glasnost*-ului de către M. S. Gorbaciov, deși războiul din Afghanistan nu a devenit — ca cel din Vietnam în SUA — obiectul unei dezbateri publice, împotrivirea populației față de o acțiune a cărei motivație nu se bucura de o largă adeziune a trebuit să fie luată în seamă de factorii de decizie de la Kremlin.

Sciziunea din frontul intern (în SUA, președinții Johnson și Nixon au pretins că aveau sprijinul „majorității tăcute" a populației) s-a repercutat asupra moralului soldaților, care au început să-și pună tot mai multe și mai chinuitoare întrebări despre rostul prezenței lor în Algeria, Vietnam, Afghanistan etc. „Platoon" (Plutonul), filmul lui Oliver Stone, a înfățișat corect atmosfera din unitățile americane aflate în Vietnam, ai căror soldați au căutat în consumul de droguri și în actele de violență față de populația civilă sau față de proprii lor comandanți compensație pentru frustrările resimțite (un fost luptător american din Vietnam a spus că filmul lui Stone reflectă cu maximă fidelitate realitatea, singurul element care lipsea tabloului zugrăvit pe ecran fiind... mirosurile!).

Revenind la remarcile lui Andrew Mack despre conflictul asimetric, este evident că nici vietnamezii nu puteau invada SUA, nici afghanii URSS (pentru a ne limita la războaie care au implicat supraputerile). Mai mult, nici americanii, nici sovieticii nu au cunoscut o înfrîngere de tipul celei suferite de francezi la Diên Biên Phu. Și, cu toate acestea, atît Washingtonul, cît și Moscova au trebuit, în cele din urmă, să pună capăt intervenției lor și să lase adversarului controlul total asupra țării sale. Și SUA și URSS au pierdut voința politică de a continua un război care părea fără sfîrșit. S-a verificat astfel corectitudinea formulei lui Henry Kissinger: „Gherila cîștigă dacă nu pierde".

În dezbaterile purtate în SUA, în 1985, cînd s-au împlinit 10 ani de la căderea Vietnamului de Sud sub comuniști, militarii au subliniat mereu că războiul a fost pierdut de oamenii politici și de opinia publică. Trupele americane au fost retrase din Vietnam nu pentru că fuseseră înfrînte de inamic, ci pentru că, sub presiunea opiniei publice, guvernul a hotărît să pună capăt războiului. La rîndul său, americanul de rînd a reacționat astfel la angajarea țării sale în Asia de Sud–Est pentru că, grație televiziunii, războiul a pătruns, pentru prima dată, în propria-i casă, aducîndu-i imaginile teribile ale „băieților" americani, uciși sau mutilați. Fractura dintre frontul intern și cel extern s-a adîncit tot mai mult și a determinat atît pe democrați (Lyndon B. Johnson), cît și pe republicani (Richard M. Nixon) să caute formule de dezangajare.

Conflictele asimetrice nu au fost un fenomen exclusiv al Războiului Rece. În opinia noastră, conceptul poate fi extrapolat și în alte perioade: de pildă, în evul mediu, îndelungata confruntare dintre Țările române și Imperiul otoman a prezentat trăsături caracteristice ale conflictului asimetric. După prăbușirea comunismului, războiul din Cecenia a fost — în mod evident — un conflict asimetric. Și într-un exemplu, și în celălalt victoria politică (s-a văzut că una militară, totală, nu era posibilă) a aparținut celui mai slab.

În cazul conflictelor asimetrice din perioada Războiului Rece se cuvine subliniată absența „mizei de supraviețuire" în cazul marilor puteri, care și-au dat totuși seama că interesele lor vitale nu erau puse în joc în Vietnam, Afghanistan etc. În perspectiva desfășurărilor ulterioare (des citata „regulă a epilogului"), angajarea lor în aceste conflicte s-a dovedit inutilă și contraproductivă. Aceasta o știm astăzi; atunci, în plină desfășurare a Războiului Rece, astfel de acțiuni au putut părea oamenilor politici și militarilor ca pe deplin motivate. Timpul modifică percepțiile. ■

Afghanistan: Nur Mohammad Taraki, Hafizullah Amin, Babrak Karmal (în medalioane, de la stînga); un soldat sovietic după invazie

1946–1954: Absența responsabilității în satisfacerea sentimentelor naționale

Franța pierde Indochina

Conflictul sino-britanic – cunoscut sub numele de «primul război al opiului» –, încheiat prin Pacea de la Nanjing, din 1842, a inaugurat contactul masiv dintre Europa Occidentală și Extremul Orient, caracterizat prin relații ambigue, prin compromisuri și afirmări brutale ale forței. Pe aceleași coordonate se înscrie și prezența franceză, timp de un veac, în Indochina. Războiul din 1946-1954 a constituit deznodămîntul tragic al acestor contacte dintre metropolă și marea peninsulă asiatică.

Ovidiu BOZGAN

Memorie colectivă și resentimente

Politica sistematică indochineză a Franței debutează în timpul celui de al doilea imperiu cînd, în 1859, o expediție franceză ocupă orașul Saigon. Evenimentul are semnificația declanșării unui angrenaj care va conduce Franța la cucerirea întregii peninsule pe parcursul cîtorva decenii. După stabilirea dominației asupra sudului peninsulei — Cochinchina —, urmează instaurarea protectoratului asupra Cambodgiei, în 1863, fapt recunoscut, în 1867, de unul dintre competitorii europenilor, statul Siam. Mult mai dificilă a fost instituirea controlului asupra nordului peninsulei — Tonkin —, unde francezii au trebuit să se confrunte atît cu rezistența locală, cît și cu puterea suzerană, China. În 1873, francezii reușesc ocuparea Hanoiului, care atrage după sine recunoașterea din partea împăratului Annam (partea centrală a peninsulei) a protectoratului francez asupra statului său. Duplicitatea suveranului annamit, prin solicitarea ajutorului chinez, va complica situația francezilor, care sînt atrași într-un conflict incomod cu imperiul celest. Războiul sino-francez, din 1883-1885, nu a constituit pentru republica franceză o reală sfidare militară, deși el a fost dramatizat de oponenții expansiunii coloniale în Franța și a determinat chiar demisia unuia dintre marii oameni politici de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, Jules Ferry. Prin două Tratate, încheiate în 1884 și 1885, între Franța și China, ultima recunoștea dominația primei asupra întregii peninsule, acordîndu-i și importante privilegii comerciale. Mai îndelungat a fost efortul francez de a pacifica Tonkin, care s-a terminat în linii generale în 1897. Simultan, Franța a izbutit să-și instaleze protectoratul asupra Laosului între 1886– 1895, care, la data pătrunderii europenilor, nu era o entitate unificată. Stabilirea controlului francez asupra Indochinei nu a fost condiționat doar de conflictul cu marele vecin din nord ci și de alte interese din zonă, care, în principiu, au fost rezolvate pe cale amiabilă. Franța a impus Siamului, începînd din 1893, o serie de tratate de delimitare a frontierelor, constant în defavoarea părții siameze, iar în 1896 a intervenit o reglementare între francezi și Marea Britanie cu privire la zonele de influență și la chestiunile frontaliere.

Desigur, șocul reprezentat de penetrarea franceză în Indochina a putut să marcheze memoria colectivă a popoarelor din zonă, dar aceste efecte ar fi putut fi atenuate în cazul în care

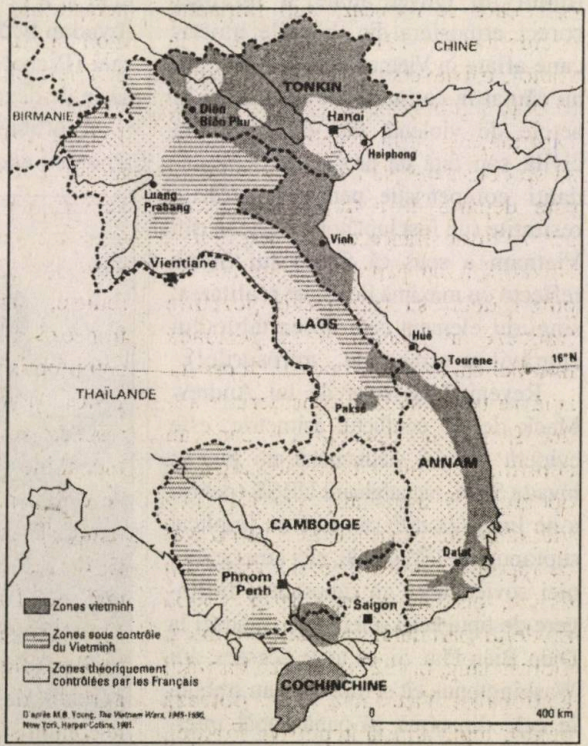

Indochina, iulie 1953 (după Laurent Cesari, *L'Indochine en guerres, 1945–1993,* Paris, Ed. Belin, 1995, p.90)

metropola ar fi căutat să stabilească un veritabil dialog cu noii administrați. Din nefericire, metodele coloniale franceze nu au facilitat acest dialog, dimpotrivă, au suscitat o situație în care resentimentele localnicilor au rămas vii. În 1887, s-a creat Uniunea Indochineză, care a fost dotată de un Consiliu General în care autohtonii pătrund timid din 1897. Un alt pas spre cooptarea indigenilor la gestiunea locală îl constituie înființarea de Camere Consultative; la început în Tonkin și Annam, în 1913, ele sînt extinse în Cambodgia, în 1920, și în Laos, în 1923. Dar regimul electoral era atît de restrictiv încît este greu de susținut că populația autohtonă fusese cooptată la exercițiul puterii. Reforme semnificative sînt schițate în 1930–1940, dar războiul împiedică aplicarea lor consecventă. Excluse de la putere, atît elitele tradiționale, cît și cele care se formează sub impactul occidental (în 1917, se fondează, la Hanoi, o Universitate franceză), caută să obțină prin orice mijloace spații de exprimare politică. După 1906, încep să se constituie partide, fenomen care este departe de a trezi entuziasmul autorităților franceze. Or, neglijarea colaborării cu partidele moderate nu putea decît să fragilizeze pozițiile franceze în Indochina. În perioada interbelică, prezența franceză în peninsulă va trebui să ia în considerație alți doi factori de destabilizare care au contribuit nemijlocit la radicalizarea opoziției în Indochina, mai ales cea vietnameză: panasiatismul promovat de Japonia și mișcările naționaliste din China, declanșate după 1911. După modelul partidului naționalist chinez, Gomindang, în 1927 se crează Partidul Naționalist Vietnamez, care optează pentru lupta armată împotriva Franței. În februarie 1930, militanții acestui partid declanșează o insurecție, la Tonkin, care a fost sever reprimată pînă la sfîrșitul aceluiași an, francezii reușind anihilarea pentru mult timp a acestui partid. Totuși, efectele represiunii au fost altele decît cele scontate de autoritățile franceze. Idealul independenței a fost preluat, fără rivali serioși, de partidul comunist indochinez, creat, în octombrie 1930, la dispozițiile Internaționalei a III-a. Creatorul său, Ho Și Min, care părăsise Indochina, în 1911, și devenise, din 1924, agentul Kominternului, însărcinat cu diverse misiuni în Asia, a întemeiat un redutabil instrument politic care va dobîndi rapid și durabil monopolul revendicărilor naționaliste ale popoarelor din Indochina.

Un război inevitabil

La acest bilanț mai curînd negativ al colonizării franceze în Indochina se adaugă consecințele nefaste ale celui de al doilea război mondial. În ajunul declanșării acestuia, Indochina franceză se întindea pe o suprafață de 740 000 km² și avea, în 1938, o populație de aproximativ 23 de milioane de locuitori, din care 42 000 de cetățeni francezi. Posibilitățile pe care le avea Franța de a apăra aceste teritorii în fața Japoniei erau extrem de reduse, astfel încît administrația franceză a încercat să ajungă la un compromis cu aceasta. La 30 august 1940, japonezii se angajează să respecte suveranitatea franceză asupra Indochinei în schimbul unor concesii de ordin militar și economic (mai cu seamă, aprovizionarea armatei nipone cu orez). Dincolo de acest acord formal, atît francezii, cît și japonezii au căutat să-și atragă simpatiile autohtonilor. Japonezii erau, în general, agreați de elementele naționaliste necomuniste și de o serie de secte budiste, cum ar fi Cao Dai, întemeiată în 1926, sau Hoa Hao, apărută în 1939. În schimb, francezii au promovat, într-o

Ho Si Min (stînga) și g-ralul Giap (dreapta), înainte de bătălia de la Dien Bien Phu

proporție fără precedent, localnici în diverse funcții administrative — este adevărat, constrînși și de penuria de personal metropolitan. Comuniștii vietnamezi au organizat chiar, în 1940, o serie de insurecții, atît în Tonkin, cît și în Cochinchina, care au fost reprimate cu destulă ușurință de autoritățile franceze. Nu este foarte clar care erau obiectivele acestor acțiuni (dacă nu cumva un gest pentru a testa noua situație creată în peninsulă).

Eșecul insurecțiilor, probabil, a condus la o reorganizare a forțelor vietnameze care militau pentru independența țării (în pofida hegemonismului manifestat de vietnamezi, Laosul și Cambodgia își păstrau propriile particularități și comportamente). În septembrie 1941, în China se crează Liga revoluționară pentru independența Vietnamului (Vietminh) care reprezenta o alianță între naționaliști și comuniști, dar în care ultimii, dirijați de Ho Și Min, aveau rolul decisiv. La 28 martie 1944, este chiar constituit un guvern iar la sfîrșitul aceluiași an apar primele unități ale armatei de eliberare, conduse de Vo Nguyen Giap. Pe tot parcursul războiului, Vietminh a fost sprijinit militar și politic de China și SUA. Din cauza ostilității viscerale manifestată de Roosevelt față de Franța colonială, Indochina franceză,

spre deosebire de restul imperiului colonial, nu a basculat în favoare mișcării conduse de generalul de Gaulle. Este motivul pentru care acesta a încurajat organizarea unei rezistențe antijaponeze în rîndul unităților militare franceze care se găseau în peninsulă. Activitatea acesteia, simultană cu progresele aliaților în zonă, i-a determinat pe japonezi să creadă în iminența unei debarcări. Ca atare, pentru a preîntîmpina această eventualitate, japonezii trec la ocuparea efectivă a peninsulei și la demiterea administrației franceze, la 9 martie 1945. La 10 martie, noile autorități organizează proclamarea independenței Annamului, Laosului și Cambodgiei în beneficiul teoretic al lui Bao Dai, Norodom Sihanuk și Sisavang Vong. Actul în sine nu a avut un impact deosebit, deoarece dominația japoneză în zonă a intrat peste cîteva luni în agonie. Pe acest fundal, al lipsei de reacție japoneză și chiar cu complicitatea ocupanților niponi, Vietminh declanșează, la 13 august 1945, o insurecție generală care duce, la 19 august, la ocuparea Hanoiului unde, la 2 septembrie, Ho Și Min va proclama independența Republicii Democrate Vietnam.

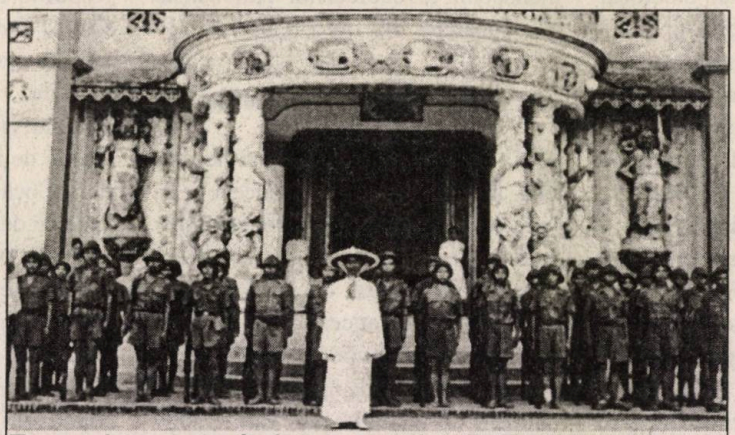

Trupe vietnameze în fața templului din Tayninh

Calculele lui Ho Și Min erau corecte. Vidul de putere creat în Indochina oferea o șansă nesperată proclamării noului stat și chiar recunoașterii sale internaționale, înainte de revenirea autorităților franceze. Totuși, în pofida ostilității de principiu a americanilor față de menținerea imperiilor coloniale, francezii s-au putut reîntoarce în peninsulă, la 5 octombrie 1945, cînd generalul Philippe Leclerc debarca la Saigon în fruntea primelor unități ale corpului excepțional. Pentru Franța era imposibilă revenirea la situația existentă pînă în 1940 — nu se mai punea doar problema unei restaurări militare. Era necesară reamenajarea raporturilor dintre metropolă și statele din pensinsulă în lumina noilor evoluții produse la sfîrșitul războiului. De Gaulle nu era ostil introducerii de reforme în sistemul colonial francez, dar primul său obiectiv era restabilirea pozițiilor franceze acolo unde acestea fuseseră contestate. În Indochina, principala dificultate era revenirea în Tonkin, unde Ho Și Min proclamase statul său și unde staționau trupe chineze venite din nord pentru a primi capitularea forțelor japoneze. Obstacolul chinez a fost ușor depășit prin semnarea acordului din 28 februarie 1946, în schimb, regimul lui Ho Și Min s-a dovedit un partener dificil de discuții. La 6 martie 1946, trimisul guvernului francez, Jean Sainteny, semnează cu Ho Și Min o înțelegere care prevedea recunoașterea Republicii Democrate Vietnam în cadrul Federației Indochineze și staționarea trupelor franceze în Tonkin pe o perioadă de 5 ani. Termenii înțelegerii au provocat iritarea guvernului francez, care a încercat să renegocieze un nou acord în cursul tratativelor de la Fontainebleau, din iulie același an. Din cauza intransigenței delegației vietnameze, negocierile au eșuat. Totuși, la 15 septembrie, s-a încheiat un *modus vivendi* între Vietminh și forțele franceze referitor la încetarea ostilităților. Situația militară și politică din peninsulă era instabilă, partea franceză respingînd o înțelegere politică cu Vietminh, dar nu avea mijloacele pentru a-și impune politica dorită. Izbucnirea războiului era intuită de majoritatea observatorilor și acest lucru s-a produs, la 19 decembrie 1946, printr-un atac al formațiunilor Vietminh la Hanoi.

Votarea Constituției Republicii a IV-a, în octombrie 1946, oferea un cadru legal pentru reorganizarea domeniului colonial sub forma Uniunii Franceze, care permitea acordarea unei autonomii sporite și chiar a unei independențe limitate. În aceste condiții, Franța a încercat să dea conflictului din Indochina o soluție militară, dar și una politică, ceea ce era perfect logic. Din păcate, incoerențele politicii franceze au compromis ambele soluții. Din punct de vedere militar, corpul expediționar francez a lansat cîteva ofensive, începînd din toamna anului 1947, care nu au avut succesul așteptat. Trupele franceze angajate în război erau formate din voluntari și din diverse trupe auxiliare, recrutate din rîndul africanilor și chiar al asiaticilor. Ofițerii proveneau aproape în totalitate din rîndul armatei regulate. Încercarea de a suscita armate naționale, și, în primul rînd, o armată vietnameză care să combată trupele Vietminh a dat rezultate mediocre. În plus, forțele franceze nu au dispus de un material militar perfor-

mant iar în momentele critice guvernele franceze nu au trimis întăririle reclamate de responsabilii militari francezi din Indochina. Majoritatea luptelor s-au desfășurat în nord, în Tonkin, unde forțele Vietminh erau solid implantate. De semnalat și faptul că incoerențelor din metropolă le corespundea lipsa unei strategii clare din partea corpului expediționar. Din punct de vedere politic, Franța era în căutarea unor parteneri cărora să le transmită o parte din suveranitatea pe care o exercitase metropola. Dacă lucrurile au mers mai ușor în cazul Cambodgiei și Laosului, în problema vietnameză căutările au trenat mult timp. În 1947, se părea că a fost găsită o soluție în persoana fostului împărat al Annamului, Bao Dai, care s-a declarat gata să revină la conducerea statului. Tratativele cu acesta au durat pînă la 8 martie 1949, cînd au fost semnate acordurile de independență — asociere în cadrul Uniunii Franceze. Bao Dai, în fața concurenței pe care o făcea Vietminh, nu putea accepta mai puțin decît independența pe care o revendicau comuniștii lui Ho Și Min. În plus, popularitatea lui era insignifiantă în comparație cu cea a liderului comunist. Din această cauză, colaborarea lui cu autoritățile franceze a fost mai curînd accidentală, ajungîndu-se, în octombrie 1953, la repudierea Uniunii Franceze de către un congres vietnamez convocat sub patronajul lui Bao Dai. Toate aceste elemente, la care se adaugă victoria comunistă în China, lăsau să se întrevadă perspective sumbre pentru prezența franceză în Indochina.

O victorie inevitabilă

La 15 septembrie 1949, ministrul francez al afacerilor externe, Robert Schuman, solicita SUA subvenții pentru continuarea războiului în Indochina, la care americanii au răspuns prin semnarea unei convenții, din 8 mai 1950, prin care se angajau să furnizeze echipament militar Franței. Mai tîrziu, americanii au trecut la finanțarea directă a conflictului. Era, din partea Franței, recunoașterea indirectă a imposibilității rezolvării pe cale militară a conflictului.

Victoria comunistă în China a constituit pentru Ho Și Min un eveniment capital, pe care acesta a știut să-l exploateze fără întîrziere în numele internaționalismului comunist. La 18 ianuarie 1950, guvernul de la Beijing recunoaște Republica Democrată Vietnam, gest imitat, la 30 ianuarie, de URSS (regimul de la București recunoaște Republica Democrată Vietnam la 4 februarie, iar ambasadorul român de la Beijing este acreditat și pe lîngă acesta). În martie, China se angajează să furnizeze echipament Vietminh, iar din 1951 acesta dispunea de baze de antrenament pe teritoriul chinez. Rezultatele pe plan militar n-au întîrziat să apară: în octombrie 1950, trupele franceze pierd bătălia de la Cao Bang (bătălia frontierelor) și inițiativa trece irevocabil de partea Vietminh. Guvernul francez încearcă remedierea situației prin numirea generalului Jean de Lattre de Tassigny în ambele funcții-cheie din Indochina, de comandant al corpului expediționar și de înalt comisar. Militar de prestigiu, de Lattre a reușit să remonteze moralul trupelor franceze și să determine SUA să se arate mai generoase față de necesitățile franceze. În fond, din punct de vedere militar, rezultatele sînt modeste, cu excepția interzicerii ocupării Deltei Fluviului Roșu de către Vietminh. Dar aparenta restabilire a situației în favoarea Franței se încheie cu moarte neașteptată a generalului (postum, mareșal), în ianuarie 1952. Succesorul său, Raoul Salan, era probabil cel mai bun cunoscător al Indochinei dintre ofițerii superiori francezi. Acesta se opune militar transferării conflictului în Laos, așa cum dorea Giap, cu care se cunoștea personal, dar operațiunile imaginate de el nu au nimic spectaculos și trezesc nemulțumirea americanilor, care, în schimbul subsidiilor, din ce în ce mai masive, doreau o campanie energică împotriva taberei comuniste. De fapt, la presiunea americană, în mai 1953 generalul Salan este înlocuit cu Henri Navarre, excelent ofițer, dar care nu cunoștea deloc Indochina.

Pentru guvernul francez obținerea unei decizii militare favorabile a devenit, în cursul anului 1953, imposibilă astfel încît noul comandant a trebuit să-și elaboreze planurile în funcție de dispozițiile politice care aveau în vedere o soluție negociată de pe poziții de forță. În mai–iunie 1953, Navarre concepe strategia sa care se baza pe trei etape: eliminarea inamicului din Delta Fluviului Roșu, restabilirea controlului asupra zonei centrale a Annamului — abandonată forțelor comuniste din 1946 — și, în fine, o amplă ofensivă pentru slăbirea Vietminh în bastionul său, Tonkin. Americanii au supervizat cu oarecare rezerve planul francez. În același timp, trebuie subliniat că Navarre nu susținuse niciodată în fața responsabililor francezi că o victorie este posibilă. Pe teren, planurile lui Navarre debutează sub auspicii favorabile: în noiembrie–decembrie 1953, Giap eșuează în tentativa de a ocupa Delta Fluviului Roșu, iar debarcarea efectuată în Annam se realizase în bune condiții. Atunci, Giap decide schimbarea direcției principale de atac, dirijînd forțele sale spre Laos, care, odată controlat, oferea posibilitatea comuniștilor de a face joncțiunea dintre Tonkin, Annam și Cochinchina. În virtutea Tratatului de asociere dintre Franța și Laos, din 22 octombrie 1953, prima avea obligația de a asigura

apărarea statului laoțian, care, de altfel, manifestase pînă în acel moment o fidelitate ireproșabilă. În consecință, Navarre decide să apere Laos și, în același timp, să obțină o victorie într-o confruntare majoră cu Vietminh, după care politicienii urmau să negocieze lichidarea conflictului. Acestea sînt premisele „Operațiunii Castor", mult mai cunoscută sub numele de bătălia de la Diên Biên Phu.

La 20 noiembrie 1953, parașutiștii francezi sînt lansați asupra Diên Biên Phu, care controla accesul spre Laos, și încep febrile acțiuni pentru fortificarea acestui punct. Nostalgii determinate poate de rigoarea vieții militare au dus la stabilirea unor denumiri ingenue pozițiilor fortificate franceze: *Gabrielle, Anne-Marie, Dominique, Eliane, Isabelle, Claudine, Beatrice.* Comandantul trupelor franceze a fost numit Christian de Castries, bun cunoscător la conflictul indochinez. Provocarea lansată de francezi este acceptată de Giap, care, la 6 decembrie, ordona capturarea fortificațiilor de la Diên Biên Phu, dar, contrar sugestiilor consilierilor săi chinezi, înțelege să declanșeze o ofensivă metodică pentru a limita propriile pierderi. Toți protagoniștii au înțeles semnificația bătăliei, care era înainte de toate politică. Majoritatea ofițerilor occidentali și-au declarat optimismul în legătură cu planul francez. Pozițiile erau considerate inexpugnabile: existau două piste de aterizare pentru aprovizionarea continuă a luptătorilor și pentru evacuarea răniților, concentrarea de artilerie era importantă iar calitatea combatanților excelentă. Se presupunea că asaltul forțelor Vietminh va fi anihilat de concentrarea superioară de foc realizată de trupele franceze și pierderile vietnameze vor incita la adoptarea de către Ho Și Min a unor poziții rezonabile. Toate aceste calcule au fost anulate de perspicacitatea lui Giap și de fanatismul luptătorilor Vietminh. Cu uriașe eforturi, au fost transportate numeroase piese de artilerie (furnizate de chinezi), care au fost amplasate la adăpost de focul artileriei franceze. În februarie 1954, trupele Vietminh aveau deja amplasate în jurul fortificațiilor franceze circa 104.000 de oameni (și numărul acestora putea fi sporit), în vreme ce francezii au dispus, în total, doar de 16 000 de luptători. Atacul vietnamez începe la 13–14 martie și se soldează cu capturarea fortificațiilor *Gabrielle* și *Beatrice.* Artileria de asediu, precum și cea antiaeriană erau mult mai puternice decît cele mai pesimiste previziuni ale serviciilor franceze, care, în acest caz, au avut o prestație jalnică. La 16–17 martie, cade fortificația *Anne–Marie,* iar din 28 martie, cele două aerodromuri improvizate devin inutilizabile. Pentru toți factorii implicați în drama indochineză, înfrîngerea francezilor la Diên Biên Phu nu mai este decît o chestiune de timp. Totuși, așa cum s-a remarcat, fără a deveni internațional conflictul din Indochina polarizează atenția principalilor actori ai politicii mondiale care au propriile lor interese. În cazul SUA, care au obligația morală de a împiedica expansiunea comunismului în lume, acestea încearcă să salveze situația disperată a apărătorilor de la Diên Biên Phu, deși pe un plan mai larg, erau reticente față de perpetuarea prezenței franceze în Indochina. Astfel, apare problema așa-zisei „Operațiuni Vautour". Ea este enunțată în martie 1954, în timpul vizitei generalului Paul Ely la Washington, și constă, în esență, în intervenția aviației americane contra asediatorilor. Militarii americani încep pregătirile tehnice și preconizează chiar obținerea unui succes. La 3 aprilie, se pare că s-a evocat chiar utilizarea bombei atomice, care a fost refuzată de ministrul francez de externe, Georges Bidault. Americanii au mers și mai departe și au propus constituirea unei coaliții, după modelul celei care a funcționat în Coreea, din care trebuiau să facă parte Franța, statele asociate (Laos, Cambodgia, Vietnamul lui Bao Dai), Marea Britanie, Australia, Noua Zeelandă și SUA (ultimele trei grupate, din 1951, în Pactul ANZUS). Principalul opo-

Trupe franceze luptînd la Tonkin (1947)

nent a fost Marea Britanie, dar, de fapt, nici guvernul francez nu dorea implicarea țării într-un conflict internaționalizat la asemenea dimensiuni. Fapt este că o intervenție americană, acum, nu s-a produs iar deznodământul de la Diên Biên Phu nu mai putea întîrzia. La 7 mai 1954, de Castries este capturat, împreună cu statul său major, după ce, cu 40 de minute înainte, superiorul său de la Hanoi i-a cerut să nu capituleze, pentru a nu compromite *„tout ce que vous avez fait de magnifique jusqu'a present"*. Ultima rezistență încetează, la 8 mai, prin capitularea fortificației Isabelle. Pierderile au fost semnificative pentru ambele părți. Francezii au avut 1.142 morți, 1.606 dispăruți și 10.000 de prizonieri, din care doar 3.900 au supraviețuit regimului de exterminare din lagărele comuniste, unde, printre torționari, au figurat și membri ai Partidului Comunist Francez. Pierderile Vietminh au fost 20–30 000 de luptători. Așa cum era de așteptat, indiferent de rezultatul bătăliei de la Diên Biên Phu, aceasta trebuia urmată de negocieri de pace.

Epilog la Geneva

Eroismul apărătorilor de la Diên Biên Phu contrastează, după 7 mai 1954, cu demoralizarea și consternarea care s-au răspîndit în rîndurile corpului expediționar francez. În cifre brute, francezii au pierdut la Diên Biên Phu doar 5% din efective, deși sub raport calitativ acolo au fost sacrificate unitățile de elită ale corpului expediționar (inclusiv parașutiștii conduși de Maurice Bigeard). Efectul a fost teribil în metropolă, unde guvernul, făcut responsabil de înfrîngere, avea puține șanse de supraviețuire.

La începutul anului 1954, în cursul unei conferințe internaționale de la Berlin asupra Germaniei, Marile Puteri au căzut asupra principiului unei conferințe asupra Asiei, care să fie convocată la Geneva. Urmau să se discute problemele conflictului coreean și situația din Indochina. Hazardul, ingrat pentru francezi, a vrut ca discuția asupra Indochinei să debuteze chiar la 7 mai, ziua căderii Diên Biên Phu. La conferință participau principalele puteri occidentale, URSS, China, delegația Republicii Democrate Vietnam, condusă de Pham Van Dong, și delegația statului Vietnam din cadrul Uniunii Franceze. Președintele delegației franceze, Georges Bidault, anticomunist convins, deja se afla într-o situație imposibilă, încerca să salveze, în măsura posibilului, pozițiile Franței în Indochina. În mod curent, se admite că delegația vietnameză comunistă, intransigentă inițial, a fost constrînsă de China, reprezentată de Zhou Enlai, și de sovietici să accepte principiul divizării Vietnamului pentru a se găsi o soluție onorabilă pentru toate părțile implicate. China dorea să profite de conferință pentru a depăși izolarea diplomatică în care se găsea după 1949. Alte lucrări susțin că Molotov ar fi fost artizanul compromisului, tocmai pentru a evita implicarea masivă a Americii în Indochina. La încheierea cu «succes» a conferinței a contribuit și schimbarea de guvern din Franța, unde Pierre Mendès–France devine prim–ministru și ministru de externe. Or, acesta era reputat pentru opoziția sa față de războiul din Indochina și printr-o declarație teatrală se angajase să soluționeze conflictul, prin tratative, pînă la 20 iulie. Într-adevăr, acordurile finale sînt semnate la 21 iulie 1954 și sînt semnate de toți participanții cu excepția SUA și a statului Vietnam (care devenea Vietnamul de Sud). Într-o formulare care salva orgoliul Franței, prezența franceză în Indochina era lichidată pe termen scurt. Vietnamul era divizat în raport de paralela 17 latitudine nordică și erau prevăzute alegeri generale, în iulie 1956, pentru reunificarea acestuia. Cambodgia și Laos, state independente, erau neutralizate.

Geneva, 1954: Mendès–France și Zhou Enlai

Consecințele directe pentru Franța nu au întîrziat să apară. La 9 octombrie 1954, trupele franceze abandonează Hanoiul, unde se instalează regimul lui Ho Și Min. La 15 mai 1955, francezii evacuează și portul Haiphong. În decembrie 1954, Federația Indochineză este oficial dizolvată; cu o lună înainte, Franța cedase Indiei ultimele comptoare pe care le mai deținea pe teritoriul acesteia. Dispariția Franței din Indochina nu se datorează doar prevederilor Conferinței de la Geneva, ci și manevrelor SUA care considerau că prezența franceză în zonă întîrzie consolidarea statelor necomuniste în fața pericolului totalitar. La instigația americanilor, Vietnamul de Sud părăsește Uniunea Franceză, în ianuarie 1955, iar noul prim–ministru sud–vietnamez, Ngo Dinh Diem, solicită evacuarea trupelor franceze, care vor părăsi teritoriul vietnamez în aprilie 1956.

Impactul războiului pentru Franța este dificil de evaluat cu precizie. Din perspectivă umană, pierderile cauzate de lupte au fost minore. Economic,

războiul a solicitat o importantă mobilizare financiară, un total de 11 miliarde de dolari, din care americanii au suportat 4,2 miliarde, dar se pare că economia franceză nu a avut de suferit de pe urma acestor prelevări, care au afectat bugetul militar și nu atît investițiile. Armata franceză a fost însă profund afectată de înfrîngere iar corpul ofițeresc va căuta un prilej de revanșă, pe care îl va găsi mai repede decît ar fi bănuit, anume în Algeria. Principalul perdant a fost însă regimul Republicii a IV-a, care și-a dovedit incapacitatea de a gera situațiile de criză în care Franța putea fi implicată. Deși clasa politică era pătrunsă de imperativul restabilirii statutului de mare putere, politicianismul și diluarea puterii executive interziceau crearea mijloacelor pentru o asemenea politică. Ascensiunea generalului de Gaulle, patru ani mai tîrziu, constituia răspunsul la acest dezechilibru.

Adevăratul înfrînt, în mod paradoxal, îl reprezintă popoarele din Indochina, care au trecut prin decenii de experimente de inginerie socială pe cît de utopice pe atît de tragice, în care starea de subdezvoltare pare să fie cel mai mic rău. Istoricul Guy Pervillé, specialist în istoria imperiului colonial francez, conchide din această perspectivă: *«Adevărata responsabilitate a Franței a fost aceea de a nu fi făcut nimic pentru a înrădăcina democrația și pentru a satisface sentimentele naționale ale popoarelor din Indochina înainte de 1945».* ■

1950–1953: O criză care a depășit cu mult paralela de 38°

Războiul din Coreea

Războiul din Coreea (1950–1953) a avut repercusiuni care au depășit cu mult spațiul geografic în care s-a desfășurat acest conflict militar de proporții. Început prin tentativa Nordului comunist de a-și subjuga Sudul, războiul s-a transformat rapid într-un conflict internațional care a angajat, pe de-o parte, forțele SUA și ale aliaților lor și, de cealaltă parte, cele ale Pyongyangului și Beijingului.

Evenimentele care, în 1950, au provocat războiul din Coreea își au rădăcinile într-o serie de decizii politico–militare luate în ultimele zile ale celui de-al doilea război mondial. La începutul lui 1945, Aliații au luat o serie de hotărîri care urmau să fie puse în practică după înfrîngerea definitivă a Japoniei. Odată cu declararea de către URSS a războiului împotriva Japoniei, se hotărîse că americanii vor lua act de predarea forțelor nipone în partea de sud a Peninsulei Coreea și că sovieticii vor face exact același lucru în nord. O linie arbitrară — paralela de 38° — a fost aleasă pentru delimitarea cele două zone.

Urmărind instaurarea unei Corei independente, Adunarea Generală a Națiunilor Unite a aprobat, în noiembrie 1949, trimiterea la fața locului a unei comisii, cu mandat temporar, care avea drept scop supravegherea alegerii unei Adunări Naționale însărcinate cu desemnarea unui guvern. De la bun început, sovieticii au refuzat să recunoască autoritatea comisiei asupra teritoriului coreean din sectorul lor. În Nord, ei impuseseră deja un guvern interimar, aflat în stricta lor obedientă, după un scenariu aplicat și într-o serie de țări din estul Europei după încheierea ostilităților din area conflagrație mondială. Contracarată astfel de politica Moscovei, Comisia ONU s-a văzut nevoită să supravegheze doar desfășurarea scrutinului electoral desfășurat la sud de paralela de 38°, în mai 1948, precum și constituirea unei Adunări Naționale, formată din 200 de reprezentanți. Syngman Rhee (Li Sân Man) a fost ales președinte și, la 13 iulie, s-a proclamat Republica Coreea. Organele politice astfel constituite au revendicat jurisdicția asupra întregului teritoriu al țării.

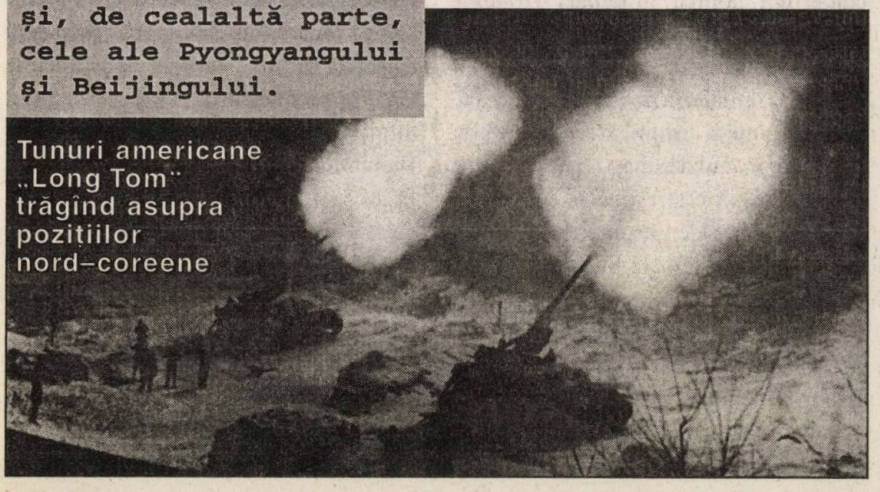

Tunuri americane „Long Tom" trăgînd asupra pozițiilor nord–coreene

La nord de paralela de 38°, Adunarea Populară a fost aleasă la 25 august și, la 8 septembrie, aceasta a proclamat constituirea Republicii Populare Democrate Coreene. Două zile mai tîrziu, Kim il Sung (Kim ir Sen) a devenit șeful guvernului din Pyongyang (Phenian) care, întocmai ca și cel din sud, de la Seul, a pretins conducerea întregii națiuni.

În decembrie 1948, Adunarea Generală a ONU a declarat legală constituirea Republicii Coreea și a cerut trupelor americane și sovietice să se retragă de pe teritoriul acesteia. La 25 decembrie, Moscova anunța evacuarea totală a trupelor sale, nescăpînd prilejul de a face o mare publicitate în jurul acestui eveniment. Apoi, în iulie 1949, SUA și-au retras, la rîndul lor ultimele efective din peninsulă, după ce, în mod surprinzător, factorii de decizie de la Washington deciseseră că pentru ei Coreea nu avea o mare importanță strategică.

Din vara lui 1949, Sudul și Nordul s-au angajat într-o dispută propagandistică tot mai agresivă, însoțită de permanente incidente de frontieră de-a lungul paralelei de 38°, precum și de acte de sabotaj și de terorism executate în interiorul fiecărui sector în parte.

Ajutorul și sfaturile lui Stalin

Această ostilitate crescîndă între Nord și Sud a început să îngrijoreze tot mai mult Occidentul. Înainte de plecarea lor, americanii au format și au echipat armata Republicii Coreea, dar, în fapt, aceasta nu era mai mult decît o poliție paramilitară. În iunie 1950, trupele sud–coreene numărau în jur de 95.000 de oameni, repartizați în opt divizii, din care doar patru aveau efective complete, și care au fost desfășurate, în vara aceluiași an, de-a lungul paralelei de 38°.

Armata sud–coreeană avea în dotare puști, carabine și mortiere ușoare americane, dispunînd totodată de un număr de arme antitanc; cu totul, era vorba de o înzestrare desuetă și ineficace, improprie a face față materialului de război de ultimă oră. Bunăoară, la capitolul artilerie, trupele Seulului aveau la activ 140 de tunuri ușoare antitanc și numai cîteva vechi obuziere M–3 de 105 mm. Tunurile de putere mijlocie, tancurile, avioanele de bombardament și de asalt lipseau cu desăvîrșire iar cantitățile de muniții erau extrem de reduse.

G-ralul MacArthur (stînga) și președintele Truman

În fața acestei armate a Sudului, prea puțin impresionante, Armata Populară a Nordului comunist alinia opt divizii de infanterie cu efective complete, alte două cu efective reduse, un regiment de recunoaștere înzestrat cu motociclete și biciclete, precum și o brigadă de blindate. Forțele nordiste erau estimate la 135.000 de oameni, în marea lor majoritate trupe cu experiență, încercate în cursul bătăliilor din cel de-al doilea război mondial purtate alături de Armata Roșie chineză (în special, în timpul campaniilor purtate de adepții lui Mao împotriva naționaliștilor lui Jiang Jieshi).

Armata Populară dispunea de 150 de tancuri sovietice T–34. Fiecare divizie cuprindea un regiment de artilerie (cu obuziere de 122 mm) și un batalion de tunuri autopropulsate de 76 mm. Din 1945, această armată era formată și echipată de URSS, ea constituind o forță militară puternică, bine înzestrată și bine antrenată. În plus, serviciile de informații occidentale nu dețineau nici o dovadă că trupele Nordului se aflau în plină pregătire pentru atac și nici nu au descoperit vreun semn de mobilizare a acestora.

Nici astăzi nu se știe cu precizie care a fost momentul în care Nordul a luat decizia de a invada Sudul, dar este foarte probabil că Stalin a evocat această posibilitate în cursul discuțiilor sale, desfășurate în iarna 1949–1950, la Moscova, cu Mao Zedong. Cu o Japonie aflată încă sub efectul înfrîngerii totale și cu SUA manifestînd puțin interes pentru această regiune, momentul părea extrem de oportun. Chiar dacă este puțin credibil că RP Chineză a fost consultată pentru fixarea datei exacte a începutului operațiilor militare, imensa țară comunistă din nordul peninsulei procedase, încă din primăvara lui 1950, la o vastă desfășurare a trupelor sale, începînd din provinciile meridionale și centrale și pînă în Manciuria.

Înainte de răsăritul Soarelui

La 25 iunie 1950, înainte de răsăritul Soarelui, Armata Populară a Nordului a trecut la acțiune depășind în forță frontiera de la paralela de 38°.

Pentru sud–coreeni, surpriza a fost totală. Era într-o duminică și cei mai mulți dintre militarii săi se aflau în permisie. La ora 11.00, pe măsură ce invazia progresa, postul de radio Pyongyang anunța că trupele Nordului au lansat un atac drept răspuns față de „invadarea" Nordului de către Sud. Asaltul, desfășurat dinspre vest, a fost urmat de o presiune în culoarul de la Uijongbu, cale de invazie tradițională ce conducea spre capitala Seul. Un nou atac a avut loc în regiunea muntoasă din centru și încă unul asupra litoralului din est, urmat de o debarcare la sud de paralela de 38°.

Truman, președintele american, i-a ordonat imediat g-ralului MacArthur, comandantul forțelor SUA din Extremul Orient, să expedieze material militar și muniții în ajutorul armatei Republicii Coreea, precum și să trimită experți pentru a examina situația la fața locului. Totodată, șeful executivului de la Washington a ordonat Flotei a VII-a de a se îndrepta spre apele japoneze. Mai tîrziu, înștiințat fiind de MacArthur că nu există nici o speranță pentru păstrarea Seulului și că Republica Coreea este pe marginea dezastrului, Truman l-a autorizat pe încercatul general să ordone intervenția aviației și a marinei americane pentru a susține rezistența la sud de paralela de 38°. În acest timp, secretarul general al ONU, Trygve Lie, a solicitat reunirea de urgență a Consiliului de Securitate. La 25 iunie, acest organism a votat în unanimitate (Iugoslavia abținîndu-se și URSS fiind absentă) o rezoluție care declara că a avut loc „o violare a păcii" și care cerea încetarea imediată a focului, precum și retragerea Armatei Populare la nord de paralela de 38°. Două zile mai tîrziu, același Consiliu vota încă o rezoluție, care cerea în termeni fermi statelor membre ale ONU să ajute militar Coreea de Sud pentru a respinge invazia forțelor Nordului.

La 29 iunie, situația a devenit foarte critică. Seulul căzuse iar Armata Populară progresa rapid spre sud, lichidînd treptat toate punctele de rezistență ale armatei Republicii Coreea. În aceeași zi, MacArthur s-a îndreptat cu avionul spre peninsulă spre a studia situația teatrului de război. Din proprie inițiativă, el dăduse deja ordin aviației americane de a bombarda obiective plasate la nord de paralela de 38° și, imediat după reîntoarcerea sa în Japonia, el a informat Washingtonul că fără ajutorul militar al SUA trupele Sudului vor fi zdrobite. La 30 iunie, Truman l-a autorizat pe MacArthur să folosească unitățile americane din Japonia pentru a respinge armatele Nordului. Generalul, care tocmai fusese numit în fruntea trupelor ONU din Coreea, avea astfel la dispoziție patru divizii ale celei de a VIII-a armate americane staționate în Japonia.

Ofensiva americană

Primul contingent al celei de a 24-a Divizii de infanterie americană a debarcat la Pusan, la 1 iulie 1950, și a înaintat rapid spre nord pentru a respinge Armata Populară. La 18 iulie, din Japonia au sosit încă două noi divizii americane. Ele erau puse sub comanda g-ralului lt. Walton Walker — unul dintre adjuncții lui Patton în timpul celui de-al doilea război mondial — și aveau să lupte sub denumirea de a VIII-a armată americană din Coreea. Prost echipate și deficitar pregătite din punct de vedere al moralului, aceste trupe, proaspăt debarcate, nu au făcut față infanteriei și tancurilor Armatei Populare. În ciuda cîtorva acțiuni eroice ale trupelor americane, susținute de puținele unități sud–coreene rămase intacte, forțele ONU au fost împinse inexorabil spre Pusan. La 4 august, acestea se găseau la sud și la est de fluviul Naktong, zonă ce avea să fie cunoscută ca „reduta de la Pusan". Aici, în ciuda amenințării forțelor Nordului, ele aveau să reziste pe poziții. În iulie și în august, le-au venit în ajutor forțe din

Debarcarea de la Inchon, 15.IX.1950
(după *GAG*, p.46)

COREEA: Repartizarea forțelor ONU

Africa de Sud: o escadrilă de avioane de vînătoare
Australia: două batalioane infanterie; forțe navale; o escadrilă de vînătoare
Belgia: un batalion de infanterie
Canada: o brigadă de infanterie mecanizată; forțe navale; o escadrilă de avioane de transport
Columbia: un batalion de infanterie; o fregată
Filipine: un batalion de infanterie; o companie de tancuri
Etiopia: un batalion de infanterie
Franța: un batalion de infantierie mecanizată
Grecia: un batalion de infanterie; avioane de transport
Luxemburg: o companie de infanterie
Marea Britanie: două brigăzi de infanterie; un regiment de blindate; un regiment și jumătate de artilerie; un regiment și jumătate de geniu cu trupe de mascare terestră; flota din Extremul Orient; două escadrile
Noua Zeelandă: un regiment de artilerie
Olanda: un batalion de infanterie; forțe navale
Tailanda: un batalion de infanterie; forțe navale
Turcia: o brigadă de infanterie

Danemarca, India, Norvegia, Suedia: serviciul medical

SUA, Marea Britanie și din unele țări ale Commonwealthului, astfel încît, în septembrie, o ultimă și puternică ofensivă a Nordului avea să fie respinsă. La mijlocul lunii septembrie, a avut loc debarcarea de la Inchon, pe litoralul occidental al Coreei de Sud. A fost un succes imediat, care a permis tăierea căilor de acces ale trupelor Nordului, a căror ofensivă se va transforma într-o retragere dezordonată. La începutul lui octombrie, trupele care luptau sub stindardul ONU au depășit paralela de 38° și s-au îndreptat spre fluviul Yalu, de la frontiera nordului Coreei cu RP Chineză.

Lovitura chinezească

La sfîrșitul aceleiași luni, pe neașteptate, China a intrat în război. Mii de așa–zișI voluntari chinezi s-au aruncat asupra trupelor ONU care, dezorientate, s-au repliat în grabă spre sud, de cealaltă parte a paralelei de 38°. Numai puternica personalitate a g-ralului Matthew Ridgway, noul comandant al celei de-a VIII-a armate americane, a permis stăpînirea situației. La sfîrșitul lui ianuarie 1951, trupele chineze, aflate în curs de revitalizare, vor face pasul înapoi, obligate să se replieze sub tirul masiv al forțelor ONU.

Intervenția armatei chineze a fost cauza unui profund diferend între președintele Truman și generalul MacArthur, diferend desfășurat în jurul opțiunii militare de urmat: limitarea războiului la nivelul Coreei sau atacarea Chinei. MacArthur susținea că pentru a putea asigura trupelor sale victoria accestea trebuiau să fie autorizate să atace obiective de pe teritoriul chinezesc. De cealaltă parte, Truman se temea că acest gen de escaladare va conduce la un conflict deschis între SUA și China și poate chiar între SUA și URSS. Disputa a atins punctul de vîrf atunci cînd MacArthur și-a expus opiniile în mod public. În aprilie 1951, președintele a recurs la singura măsură care-i mai rămînea la îndemînă: concedierea comandantului armatei americane din Extremul Orient.

Două luni mai tîrziu, au început negocierile în vederea încheierii armistițiului, în vreme ce combatanții erau de-o parte și de alta a paralelei de 38°. Tratativele s-au prelungit iar numărul victimelor a crescut de-o parte și de alta. Noul președinte american, Dwight Eisenhower, a amenințat că va pune capăt războiului prin orice mijloace. Drept urmare, armistițiul a fost semnat, la 27 iulie 1953, la Panmunjom și Munsan. ■

(Adaptare după *GAG*, p. 41–43)

1956: Sfîrșitul supremației franco-britanice în Orientul Mijlociu

Canalul de Suez în flăcări

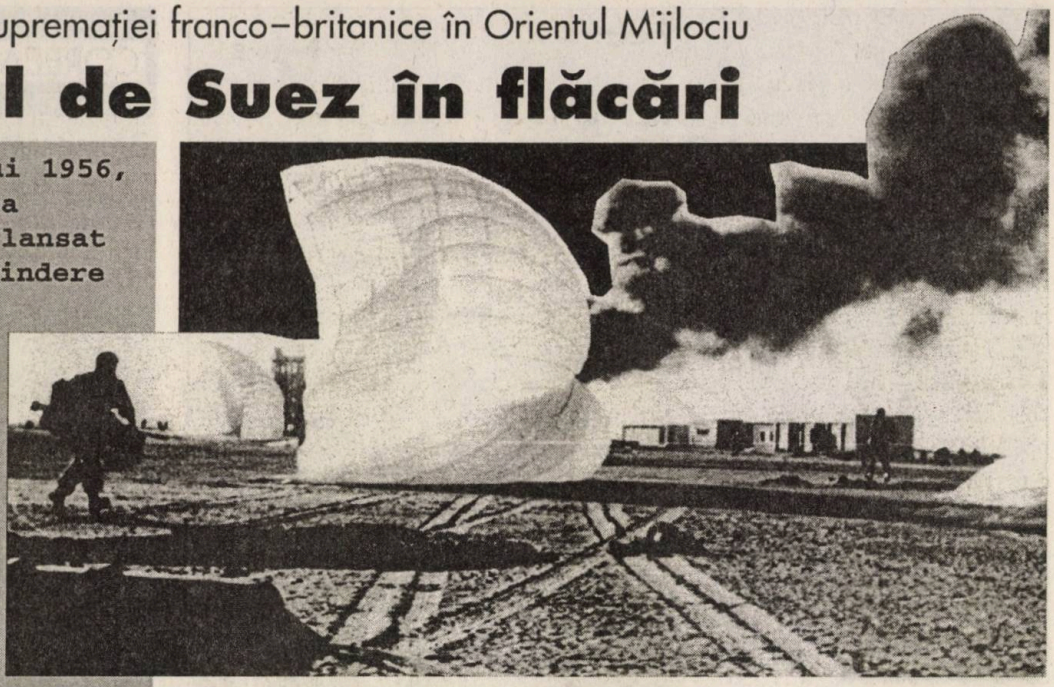

În toamna lui 1956, Franța și Marea Britanie s-au lansat într-o întreprindere riscantă: invadarea Egiptului pentru redobîndirea controlului asupra Canalului de Suez. Criza politico-militară izbucnită atunci avea să marcheze sfîrșitul supremației celor două puteri occidentale în Orientul Mijlociu, altfel spus eșecul tentativei franco-britanice de a-și reafirma prestigiul în ochii lumii arabe. Pe de altă parte, criza Suezului – denumire sub care aceasta a fost consacrată în cronica evenimentelor internaționale din a doua jumătate a secolului nostru – a afectat într-o măsură importantă relațiile dintre Londra și Washington, a divizat Commonwealthul și, deopotrivă, opinia publică mondială.

Lumea islamică, „leul britanic" și „cocoșul galic"

Pînă în 1947, iar, după unele opinii, chiar și pînă în 1956, Marea Britanie a fost cea mai importantă forță a... lumii islamice, grație milioanelor de cetățeni musulmani care îi populau imperiul. Chiar și după după dobîndirea independenței de către subcontinentul indian, puterea și influența Londrei rămăseseră foarte importante în Orientul Mijlociu. Din Libia, la vest, pînă în Malaysia, în est, din Nigeria și Uganda, în sud, pînă în Irak și Iran, în nord, milioane de musulmani trăiau sub autoritatea metropolei de pe Tamisa sau sub influența acesteia. Pe a doua poziție în acest „top" se situa Franța, cu posesiunile sale din Maghreb și Sahara.

Declinul influenței celor două puteri occidentale în Orientul Mijlociu era o realitate incontestabilă la capătul a mai puțin de zece ani de la proclamarea independenței Indiei. În mod direct, campania din Suez a fost provocată în mod direct de degradarea relațiilor anglo-egiptene. Marea Britanie ocupase Egiptul în 1882, urmărind, în primul rînd, să asigure securitatea Canalului de Suez, cale de acces vitală spre „perla Coroanei". În ansamblu, această situație părea mai degrabă profitabilă ambelor părți, deși paternalismul și reținerile rasiale ale englezilor atîrnau greu asupra egiptenilor. În 1922, Egiptul și-a dobîndit în mod oficial independența, deși în realitate Marea Britanie continua să dețină controlul unei țări menită a-i servi ca bază pentru operațiile sale în Sahara occidentală și în Mediterana orientală, așa cum avea să se întîmple, în anii celui de-al doilea război mondial, în vremea confruntării cu puterile Axei. Înfrîngerea Germaniei și a Italiei avea să suprime orice amenințare împotriva Egiptului și, pe de altă parte, să reînnoade legăturile acestuia cu Anglia.

Crearea statului Israel a determinat o importantă reajustare a preocupărilor de securitate egiptene, care, în totalitate, erau în contradicție cu cele britanice. Chiar dacă a acceptat în principiu

să părăsească Egiptul, în 1946, Anglia a rămas prezentă în zona Canalului pînă în octombrie 1954, dată la care ea a consimțit în cele din urmă să abandoneze această parte a teritoriului național egiptean.

Nașterea unei dictaturi arabe

Un eveniment petrecut între timp avea să joace rolul primordial în desfășurarea întregii afaceri a Suezului. În 1952, regele Faruk, corupt și cu poziția șubrezită, a fost răsturnat printr-o lovitură de stat militară, dirijată de generalul Neguib, și înlocuit la cîrma statului de o serie de oameni decișI să restabilească independența națională reală a Egiptului. Doi ani mai tîrziu, un militar avea să se impună ca dictator: colonelul Gamal Abdel Nasser, reprezentantul nu numai al mișcării de autodeterminare, ci și, în egală măsură, unul din campionii naționalismului arab, ambele tendințe amenințînd fatalmente interesele britanice din Orientul Mijlociu. Foarte repede, din această pricină, Nasser a ajuns să simbolizeze tot ceea ce Londra nu putea să accepte. În ochii englezilor, el constituia o amenințare pentru propriile lor interese în regiune și ei au ajuns curînd să împărtășească

Rivalii: Nasser, președintele egiptean (stînga), și A. Eden, premierul britanic

sentimentul că față de Nasser trebuie să se procedeze așa cum ar fi trebuit să se facă, înainte de 1939, cu Hitler. Această stare de spirit a avut nevoie de timp pentru a se contura, ceea ce nu a împiedicat Marea Britanie să accepte să finanțeze parțial construcția barajului de la Assuan, considerat de către egipteni ca simbolul renașterii lor naționale. Evacuarea zonei Canalului de Suez nu a fost afectată și ea se va încheia în iunie 1956. Totodată, relațiile dintre cele două țări erau foarte încordate și ele s-au degradat și mai mult cînd Egiptul a început să se înarmeze cu material furnizat de blocul sovietic. Au urmat, de o parte și de alta, o serie de represalii economice, încoronate, la mijlocul lui iulie 1956, de refuzul Londrei de a mai contribui la proiectul barajului de la Assuan. La 26 iulie, șase săptămîni după ce ultimii soldați britanici părăsiseră zona Canalului, Nasser a anunțat naționalizarea importantei căi de comunicație navală.

Legea celui mai tare

Decizia a pus Marea Britanie într-o situație deranjantă. Era o sfidare directă la adresa poziției sale în întregul Orient Mijlociu și nimeni la Londra nu ignora această realitate. Pentru început, englezii au încercat să facă presiuni diplomatice asupra lui Nasser, dar fără rezultat. Londra se arăta tot mai mult favorabilă unei operații militare pentru răsturnarea dictatorului egiptean și restaurarea prestigiului britanic. Se credea că este suficientă o acțiune militară rapidă pentru a demonstra că Anglia era stăpînă pe mijloacele și dorința de a-și reafirma autoritatea într-o regiune a lumii care, de la 1800, era, mai mult sau mai puțin, pe „domeniul" său.

Concomitent, și alte țări erau interesate de mersul evenimentelor. În Algeria, Franța trebuia să facă față unei revolte sîngeroase pe care postul de radio „Vocea arabilor", din Cairo, o încuraja activ, pretinzînd că mișcarea este dirijată din Egipt. Franța nu punea la îndoială veridicitatea acestor declarații iar la Paris era împărtășită ideea că rădăcinile rebeliunii algeriene pot fi tăiate odată cu reducerea la tăcere a Egiptului.

Israelienii erau și ei preocupați de furnizarea de armament sovietic către egipteni, situație care punea sub semnul întrebării echilibrul de forțe din regiune, echilibru oricum favorabil în acel moment arabilor. Atunci cînd a

Repartizarea forţelor franco–britanice

90.000 de soldaţi francezi şi englezi au participat la asaltul asupra Canalului de Suez. La început, englezii trebuiau să furnizeze peste 60% din efective — de unde supremaţia lor în cadrul comandamentului comun —, dar forţele infanteriei franceze au fost sporite şi, în linii generale, echilibrul a fost restabilit. Totodată, englezii au furnizat 300 din cele 300 de avioane şi mai mult de 100 din cele 130 de nave de război prevăzute a lua parte la operaţiiile militare (din care şapte portavioane, două franceze şi cinci engleze). Două dintre portavioanele britanice, „Ocean" şi „Theseus", transportau trupe şi elicoptere. Cuirasatul francez „Jean–Bart" a transportat trupele destinate debarcării.

devenit evident că Parisul şi Londra proiectează o acţiune militară în zonă, Israelul a văzut posibilitatea de a trage foloase în propriul interes.

În toamna lui 1956, Franţa şi Marea Britanie au început să-şi pregătească forţele militare în vederea unui atac. Planul prevedea în egală măsură o ofensivă israeliană împotriva Egiptului, urmată de o intervenţie franco–britanică în zona Canalului. Pentru a permite Israelului să-şi îndeplinească cu succes rolul în întreaga afacere, Franţa şi-a luat obligaţia de a contribui substanţial la reechiparea armatei sale. De cealaltă parte, guvernul britanic a dezmințit că ar exista orice fel de înţelegere între Anglia şi Franţa, precum şi între cele două puteri occidentale şi Israel.

În iulie 1956, când, psihologic vorbind, era momentul propice de acţiune faţă de opinia internaţională, Londra şi Parisul nu dispuneau în zonă de forţe suficiente pentru a interveni în Egipt. Două luni aveau să treacă pînă cînd francezii şi englezii au pus la punct un comandament unificat, şi-au redesfăşurat flotele în Mediterana centrală şi orientală, au trimis în Cipru avioane de luptă capabile să înfrunte MIG-urile egiptene şi-au început să-şi antreneze trupele de paraşutişti în vederea viitoarelor misiuni.

În octombrie, intenţiile franco–britanice erau deja cunoscute şi opinia publică internaţională se manifesta ostilă acestei plănuite operaţii. Cu toate acestea, planul a fost pus în aplicare. La 29 octombrie, Israelul a atacat Egiptul şi, două zile mai tîrziu, trupele franco–britanice au bombardat o serie de instalaţii militare egiptene. Atunci cînd s-au produs cele două principale debarcări, la 5 şi 6 noiembrie, lumea întreagă şi-a exprimat dezaprobarea; Franţa şi Anglia au fost constrînse să accepte încetarea focului pentru a pune capăt unei situaţii care se transformase pentru ele în umilinţă. ■

(Adaptare după *GAG*, p. 90–93)

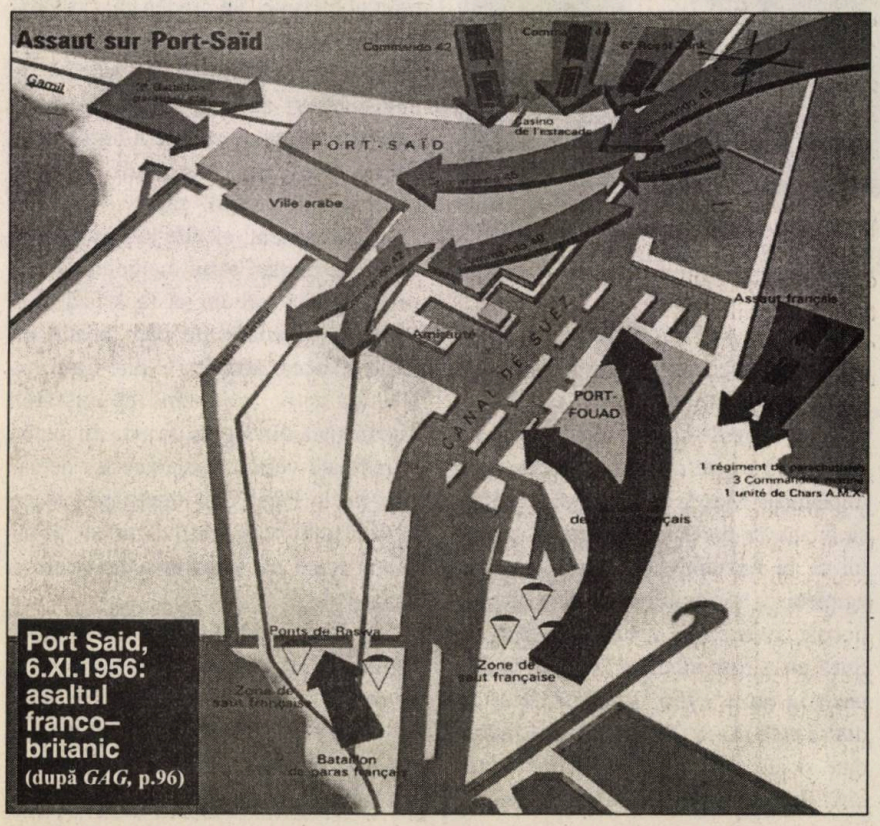

Port Said, 6.XI.1956: asaltul franco–britanic (după *GAG*, p.96)

100 de milioane de lire

Operaţiunea din Suez a costat viaţa a 22 de soldaţi britanici şi 10 francezi. De partea Marii Britanii, Marina Regală a pierdut 9 oameni, infanteria — 8, aviaţia — 4, flota — 1. Toate pierderile franceze s-au contabilizat în contul infanteriei. Englezii au înregistrat 97 de răniţi, francezii — 33. S-au pierdut 10 avioane, dintre care 8 engleze (din cele două aparate franceze, unul a dispărut iar celălalt a fost scos din serviciu în urma unui accident). După aprecierea premierului britanic, Sir Anthony Eden, întreaga acţiune militară a costat 100 de milioane de lire.

1954 – 1962: Algeria, „prelungire a pământului francez"?

Colonia sfidează metropola

Cristian SANDACHE

Istoriografia franceză a secolului trecut, precum și apologeți ai fenomenului colonial au privit întotdeauna Algeria ca pe o șansă providențială acordată metropolei. Ea a fost încadrată în categoria așa-numitelor „colonii de populare" (alături de Tunisia și Maroc), spre deosebire de categoria „coloniilor de exploatare" (Congo, Sudan, Madagascar, Indochina).

La 24 de ore distanță

Se observa — în Franța —, cu satisfacție, că Algerul se afla la o distanță de 24 ore față de portul Marsilia, conchizîndu-se că nici un alt stat colonizator nu mai cunoscuse o astfel de înlesnire. Algeria, Tunisia și Marocul erau privite drept „prelungiri ale pământului francez" insistîndu-se, în cazul Algeriei, pe similitudinile climatice existente între aceasta și sudul Franței.

Compusă din trei departamente (Alger, Oran și Constantine), Algeria (2.381.744 km² și 8.753.000 de locuitori, în 1950) se afla sub jurisdicția Ministerului de Interne francez, deși specificul său o diferența în chip radical de celelalte regiuni ale metropolei. Supusă autorității unui guvernator general, numit de către Consiliul de Miniștri, Algeria cuprindea două categorii de cetățeni, cu drepturi inegale. Existau circa 2% europeni (deținători ai libertăților democratice clasice), restul de 98% reprezentîndu-l musulmanii — evident defavorizați.

Statutul votat, în 1947, de către Adunarea Națională nu a făcut altceva decît să perpetueze această inegalitate, fie și pentru faptul că prevedea existența unei Adunări algeriene compusă din 120 de membri cu prerogative restrînse doar la atribuțiile financiare. Atitudinea opacă a administrației franceze a condamnat practic la radicalitate naționalismul algerian, la rîndul său suficient de complex pentru a nu fi înțeles ca un corpus ideologic omogen.

Sub aspect economic, Algeria era un teritoriu al contrastelor. Bunăoară, exista o agricultură modernă, performantă, ce realiza importante producții de cereale, vinuri, fructe autohtone (monopol aproape exclusiv al europenilor trăitori aici) și, pe de altă parte, o agricultură ce concentra marea majoritate a autohtonilor musulmani, lipsită de eficacitate, cantonîndu-se într-o rutină „moștenită" de generații. O serie de societăți financiare din Franța monopolizaseră extracția de petrol, de minereu de fier și de fosfați.

Cei 984.000 de europeni trăitori în anii '50 în Algeria (dintre care 80% erau născuți aici) locuiau în majoritatea cazurilor în orașe (muncitori, comercianți, funcționari etc.). Nivelul lor de trai era inferior concetățenilor din metropolă, psihologia colectivă a acestor „coloni" refuzînd orice tendință de schimbare, orice idee reformatoare cu privire la statutul majorității, absolute musulmane, pe care o puteau menține sub control, socotind-o inferioară în primul rînd din punct de vedere cultural. Europenii din Algeria (francezi, cei mai mulți dintre ei) se temeau de potențialul demografic excepțional al musulmanilor, numărul acestora din urmă crescînd anual cu 2,5%. Sub aspect social, musulmanii algerieni beneficiau de un sistem sanitar precar, erau cei mai expuși șomajului iar, din punctul de vedere al instrucției, doar 18% dintre copiii de vîrstă școlară erau integrați rețelei de învățămînt.

Conform unui studiu din anul 1954, 93% dintre cadrele superioare, 86% dintre funcționari și 82% dintre tehnicienii și antreprenorii din Algeria erau europeni. 68% dintre muncitorii necalificați o constituiau arabii. În cadrul populației europene din Algeria, 20% dintre bărbați și 10% dintre femei cunoșteau limba arabă, în vreme ce, în rîndul etnicilor arabi, 15% dintre bărbați și 6% dintre femei știau limba franceză.

G-ralul Challe, comandantul șef al forțelor franceze în Algeria

Agravarea crizei

Primăvara anului 1954 a coincis cu o criză foarte gravă pentru economia algeriană, prețul cerealelor crescînd în chip vertiginos. În prima săptămînă a lunii mai, s-au înregistrat manifestații puternice ale musulmanilor, la Constantine, Setif sau Guelma, aceștia confruntîndu-se cu poliția colonială. Unele grupuri de musulmani s-au făcut vinovate de violențe asupra populației franceze. În replică, nava de luptă (crucișătorul) „Duguay–Trouin" a bombardat împrejurimile localității Kerrata. Aviația franceză a început să mitralieze o serie de comunități kabyle, zburînd la mică altitudine, iar unitățile speciale (membri ai Legiunii Străine, tiraliori senegalezi) parcurgeau țara în lung și în lat. Acțiunile acestor trupe au fost violente (execuții sumare, jafuri, violuri), ele fiind urmate de atitudini similare ale „miliților" organizate ad–hoc de către europenii din Algeria. Circa 45.000 de musulmani au fost uciși.

În 1954, o organizație algeriană cvasinecunoscută (Frontul de Eliberare Națională) a declanșat o serie de atacuri împotriva administrației franceze în zone muntoase din nordul țării. Guvernatorul general din acea vreme (Jacques Soustelle) a căutat să îmbine represiunea de tip militar cu timide reforme sociale menite a „ralia" majoritatea musulmană „intereselor Franței" și a izola activitatea și prestigiul crescînd al Frontului de Eliberare Națională. În august 1955, însă, trupe algeriene au masacrat un mare număr de europeni din orașul Constantine, punînd capăt odată pentru totdeauna iluziilor potrivit cărora mai exista o șansă ca Algeria să se integreze pașnic Franței. (Aceasta cu atît mai mult cu cît contrareacții similare au venit și din partea francezilor din Algeria, care s-au remarcat, la rîndu-le, prin cruzimi, ucigînd, ca represalii, peste 1.000 de arabi).

Francezii „algerieni" trăiau un acut sentiment de frustrare, ei avînd certitudinea că au „fost abandonați de metropolă în mijlocul unei majorități arabe intolerante. În martie 1956, Adunarea Națională a Franței (în care exista și un procent important de comuniști) a votat masiv pentru un proiect de lege care acorda cabinetului Guy Mollet puteri sporite, în scopul rezolvării chestiunii Algeriei pe cale militară. Franța a decretat mobilizarea, apelîndu-se inclusiv la rezerviști iar durata serviciului militar a fost mărită la 2 ani și 6 luni.

Aproximativ 400.000 de militari francezi se aflau, în cursul anilor 1956–1957, pe teritoriul algerian. În orașul Alger, unitățile speciale de parașutiști ale generalului Massu au primit atributele unei veritabile poliții, care avea sarcina de a lichida „terorismul urban".

„Algeria vă cheamă în ajutor"

Întreaga Algerie a căpătat aspectul unei provincii militare. Frontierele cu Marocul și cu Tunisia au fost închise, fiind flancate de kilometri de sîrmă conectată unor rețele de înaltă tensiune. Garnizoanele franceze erau instruite să se deplaseze continuu în interiorul Algeriei, beneficiind totodată de un sistem comunicațional bine coordonat. Caracteristicile acestui război ne duc cu gîndul la clasica gherilă, combatanții algerieni practicînd hărțuirea, cu apariții rapide și adesea surprinzătoare, favorizați fiind și de faptul că erau excelenți cunoscători ai topografiei locale. Armata franceză trăia senzația unei incursiuni în „țara nimănui", inamicul evitînd pe cît posibil confruntările în spații deschise.

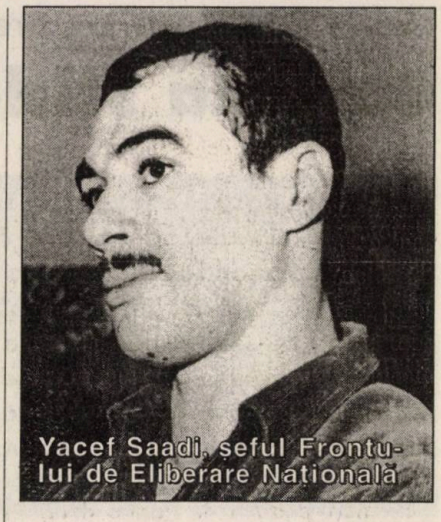

Yacef Saadi, șeful Frontului de Eliberare Națională

Serviciul de propagandă dotase pe fiecare combatant din Hexagon cu cîte o broșură în care era făcută o prezentare sintetică a Algeriei, precizîndu-se că din toate punctele de vedere aceasta este o „altă Franță" pe care soldații francezi trebuie s-o privească în mod favorabil și s-o considere un cămin al lor aflat vremelnic în primejdie. Impresionați s-au arătat mai ales ostașii proveniți din mediile rurale, care făceau chiar analogii cu regiunile lor natale.

„Algeria vă cheamă în ajutor și crede în voi", se putea citi în aceste broșuri iar pentru militarii care se aflau pentru prima dată într-o astfel de expediție limbajul propagandei le insufla ideea potrivit căreia „suprema lor probă de maturitate va fi trecută cu succes doar în Algeria".

„Cînd te vei întoarce acasă, părinții, rudele apropiate, vecinii, dar mai ales prietena ta nu te vor mai privi ca pe un puști ci te vor prețui la reala ta valoare de bărbat. Toți vor spune despre tine: e un erou din Algeria". Cu astfel de sloganuri, adesea convenționale, moralul unei armate (chiar excelent dotate logistic, așa cum au fost trupele franceze în Algeria) nu poate fi însă menținut la nesfîrșit. Un aspect interesant al acestui conflict a constat

în faptul că paralel cu ripostele date elementelor Frontului de Eliberare Națională musulman, contingentele franceze dislocate în colonie au întreprins și acțiuni de alfabetizare, asistență medicală sau asistență socială propriu–zisă în rîndul musulmanilor, totul fiind subsumat psihologiei potrivit căreia trebuiau cîștigați (sau recîștigați) cît mai mulți arabi de partea Franței.

Începînd din ianuarie 1957, combatanții algerieni au căutat zadarnic să cucerească Algerul, pe parcursul unor confruntări de nouă luni, fiind respinși cu mari pierderi de fiecare dată, în ciuda utilizării de către aceștia a factorului–surpriză. Superioritatea tehnică a trupelor franceze își făcea simțită prezența. O parte a luptătorilor algerieni s-a refugiat în Maroc și Tunisia, francezii bombardînd aviatic, în februarie 1958, localitatea tunisiană Sakhiet Sidi Youssef (sediu al Frontului de Eliberare Națională), producînd 69 de victime, dintre care 21 de copii.

Treptat, imaginea internațională a Franței a început să se deterioreze, cu atît mai mult cu cît războiului din Algeria i s-a adăugat „momentul" 1956, cînd, sub presiunea SUA și URSS, Franța și Marea Britanie au trebuit să evacueze aproape precipitat zona Canalului de Suez. În cadrul ședințelor Adunării Generale a ONU, atunci cînd se discuta problema algeriană, reprezentanții Franței se retrăgeau în mod ostentativ, considerînd că se internaționaliza în chip inacceptabil „o chestiune internă, exclusiv franceză".

Expediția din Algeria a influențat și economia franceză, prețurile crescînd, inflația extinzîndu-se și înregistrîndu-se totodată și un deficit al mîinii de lucru. În 1957, de pildă, francul cunoștea o devalorizare cu 20%.

Practic, cea de-a IV-a Republică s-a „pulverizat", în primul rînd din cauza acestui conflict. Societatea civilă din Franța a cunoscut o criză morală asemănătoare (prin păstrarea evidentă a proporțiilor) cu aceea prin care va trece societatea americană dominată de „complexul Vietnam". Tineretul universitar și Biserica au protestat, în special împotriva numeroaselor cazuri de tortură de care o serie de militari francezi se făcuseră vinovați față de autohtonii arabi. Acordurile de la Evian, din 1962, aflate sub semnul copleșitoarei personalități a generalului Charles de Gaulle, n-au reprezentat numai finalitatea unui conflict psihologic și de uzură, ci și încredințarea că doar un singur om putea curma psihoza din Africa de Nord. ■

Alger: trupe franceze angajate în lupte de stradă

1959 – 1975: „Iliada imperiului american și Odiseea unei națiuni"

Vietnam, un război inutil

Laurențiu PANAITE

În excelenta sa carte despre echipa președintelui Kennedy, *The best and the brightest*, David Halberstam reproduce dialogul dintre J.F.K. și celebrul ziarist James Reston, de la „New York Times", după prima sa întîlnire cu Hrușciov la Viena: „«Destul de dur?», a întrebat Reston. «Cel mai dur lucru din viața mea», a răspuns președintele. El era, a crezut Reston, într-adevăr zguduit".

Tatonări și obiective

Duritatea lui Hrușciov, la cea dintîi întrevedere cu noul președinte al SUA, este lesne de explicat, și sensul ei a fost corect descifrat de Kennedy. Liderul sovietic, cu bogata sa experiență, dobîndită în anii războiului și, mai ales, în lupta pentru succesiunea lui Stalin, avea convingerea că interlocutorul său, un om politic încă tînăr și cu un start greșit — eșecul din Golful Porcilor (Cuba) —, era ușor de impresionat prin amenințarea utilizării forței în reglementarea problemei Berlinului.

Tonul aspru, amenințător, folosit de Hrușciov în discuția cu Kennedy corespundea tabloului apocaliptic al mijloacelor de luptă pe care URSS era gata să le întrebuințeze dacă nu avea să capete satisfacție în cererile sale privind fosta capitală germană.

Kennedy și-a dat seama că Hrușciov jucase o scenă de furie napoleoniană pentru a-l impresiona și intimida. Dacă SUA nu întreprindeau o acțiune care să dovedească și URSS și lumii întregi că noul președinte, oricît de neexperimentat ar fi fost, era hotărît să utilizeze toate mijloacele pentru a apăra interesele vitale ale țării sale, atunci Hrușciov avea să fie tentat să escaladeze această atitudine. Potrivit lui David Halberstam, președintele i-a spus lui Reston că avea să sporească cheltuielile militare și efectivele americane din Germania (prin trimiterea unei divizii); el i-a mai spus ziaristului american că: „Singurul loc din lume unde ar fi fost posibil un adevărat *challenge* era Vietnamul și că, «în prezent, noi avem o problemă în efortul de a face puterea noastră credibilă, iar Vietnamul apare ca locul potrivit pentru aceasta»".

Martie 1965: americanii păşesc încrezători pe teritoriul vietnamez...

Decizia lui Kennedy de a angaja SUA în Vietnam, pentru a-și dovedi credibilitatea politică, s-a înscris unei direcții de gîndire din politica americană astfel cum ea fusese modelată încă din timpul președintelui Truman. După începutul războiului din Coreea (25 iunie 1950) și, mai ales, după intervenția chineză în acest conflict, SUA au perceput China comunistă drept al doilea factor — după URSS — de destabilizare în Asia și de amenințare la adresa intereselor americane pe coasta de vest a Pacificului. Cel care s-a aflat la originea intervenției SUA în Vietnam a fost Dean Acheson, secretar de stat în administrația Truman (1949–1953). David Halberstam are dreptate cînd îl califică drept „adevăratul arhitect al angajării americane în Vietnam, care a introdus doctrina îndiguirii *(containement)* în această zonă". Războiul din Coreea și anevoioasele negocieri purtate pentru a-i pune capăt au concentrat atenția diplomației americane asupra „țării dimineților liniștite"; orientarea imprimată de Dean Acheson a lăsat loc unor probleme mult mai presante ale diplomației americane.

În timp ce războiul din Coreea se apropia de sfîrșit, forțele comuniste din Vietnam au înregistrat succese în luptele cu forțele franceze, care sprijineau regimul atît de fragil al lui Bao Dai. În primăvara anului 1954, bătălia de la Diên Biên Phu a fixat atenția lumii întregi asupra teatrului de luptă indochinez. La 23 aprilie 1954, ministrul de externe al Franței, Georges Bidault, i-a solicitat, cu disperare, omologului său american, John Foster Dulles, intervenția aviației americane în sprijinul garnizoanei franceze asediate. Secretarul de stat al SUA a refuzat cererea, însă, potrivit lui Bidault, i-ar fi spus acestuia: „Dar dacă vă dăm două bombe atomice?". A fost rîndul șefului diplomației franceze să refuze oferta colegului său american: „Dacă aceste bombe sînt aruncate în regiunea Diên Biên Phu, apărătorii vor suferi la fel de mult ca și atacanții. Dacă sînt atacate liniile de comunicație la sursa lor în China, există un risc de război general. În ambele cazuri, garnizoana din Diên Biên Phu, departe de a primi ajutor, se va găsi într-o situație agravată".

Consultările care au urmat între cabinetele de la Paris, Washington și Londra, privind asistența militară a SUA și Marii Britanii acordată Franței, nu au dus la nici un rezultat. Îndată după terminarea războiului din Coreea, nici Washingtonul, nici Londra nu erau dispuse să se angajeze într-un alt război pe continentul asiatic.

Conferința de la Geneva a pus capăt conflictului franco–vietnamez prin divizarea Vietnamului de-a lungul paralelei de 17°. SUA nu au semnat acordurile de la Geneva. Rațiunea principală a acestei atitudini a fost refuzul guvernului american de a-și pune

Soldați sud-vietnamezi evacuîndu-și răniții de pe cîmpul de luptă

Ngo Dinh Nhu, o femeie care știa să mînuiască pistolul

semnătura pe un document care fusese semnat de China comunistă. La acea dată, SUA nu recunoșteau regimul comunist din China și evitau orice demers care ar fi putut constitui, fie și indirect, o recunoaștere a Chinei lui Mao.

Acordurile de la Geneva nu au fost semnate nici de Vietnamul de Sud, al cărui reprezentant la Geneva, Tran Van Do, a declarat că guvernul său își rezerva libertatea de acțiune și se angaja numai să nu utilizeze forța militară.

Provocări și decizii

Absența semnăturilor americană și sud–vietnameză nu era o simplă coincidență; ea reflecta o convergență de interese între Washington și Saigon. Omul care a făcut legătura între cele două politici a fost Ngo Dinh Diem. Descendent al unei familii catolice, din zona centrală a Vietnamului, și cu ferme convingeri anticomuniste, Ngo Dinh Diem a revenit, în 1954, din SUA și a devenit șeful guvernului de la Saigon (19 iunie 1954). Intrat în conflict cu Bao Dai, fostul împărat devenit șef al statului, Ngo Dinh Diem l-a înlăturat, cumulînd, la 26 octombrie 1955, funcțiile de președinte și de prim–ministru. Plebiscitul organizat pentru a-i legitima acțiunea a dat un rezultat care dovedea intervenția masivă a autorităților: 98,2%.

Acordurile de la Geneva au însemnat doar o rezolvare de fațadă a problemei vietnameze. În realitate, elementele comuniste din fostul Vietminh continuau să activeze clandestin în Vietnamul de Sud, în ciuda măsurilor represive luate de eminența cenușie a regimului de la Saigon, Ngo Din Nhu.

În momentul în care, după întrevederea de la Viena cu Hrușciov, Kennedy s-a hotărît să dovedească fermitatea SUA în Vietnam, regimul lui Ngo Dinh Diem era confruntat atît cu atacuri ale forțelor de gherilă comuniste (numite acum Vietcong), cît și cu opoziția cercurilor neutraliste și budhiste. Atît Ngo Dinh Diem, cît și fratele său, Nhu, considerau că un ajutor economic masiv din partea SUA ar putea salva regimul amenințat. Sosit, în mai 1961, la Saigon, noul vicepreședinte al SUA, Lyndon Johnson, mergea pînă acolo încît să-l descrie pe Ngo Dinh Diem drept „Churchill–ul deceniului, care a trebuit să lupte atît pe plaje, cît și pe străzi împotriva tiraniei". SUA se identificau, așadar, cu regimul de la Saigon și denunțau, într-un comunicat comun, intervenția „brutală și sistematică" a Vietnamului de Nord împotriva Vietnamului de Sud.

În chip neașteptat, la 13 august 1961, sovieticii decid construirea zidului de la Berlin. Moment de tensiune în relațiile Est–Vest, încercare de forță din care occidentalii ies umiliți. Cele mai negre presimțiri ale lui Kennedy, după *summit*–ul de la Viena, par să devină realitate. Prin actul de forță din fosta capitală germană, Hrușciov a dovedit că este hotărît să-și impună punctul de vedere în problema Berlinului. Președintele SUA era convins că pentru a-și păstra credibilitatea este necesar să dea o replică promptă și energică infiltrărilor comuniste în Vietnamul de Sud. Era cu atît mai indicat să facă din Vietnam un test de putere, cu cît Ngo Dinh Diem multiplica avertismentele și cererile de ajutor, prezentînd situația din țara sa drept rezultatul intervenției comunismului internațional.

Cel desemnat de Kennedy pentru a elabora o soluție militară a problemei vietnameze a fost generalul Maxwell Taylor. În echipa de „cei mai buni și cei mai deștepți" ai lui Kennedy, el era singurul militar considerat de președinte a-și merita locul în *team*–ul prezidențial. Taylor era considerat singurul general cu adevărat intelectual, iar cartea sa *The Uncertain Trumpet* (Harper & Brothers, New York, 1959), care a pus bazele doctrinei „ripostei flexibile", substituite celei a „represaliilor masive", îndreptățește această caracterizare. Ceea ce Maxwell Taylor nu a înțeles însă este că în Vietnam războiul de gherilă avea să fie un altfel de război. După vizita făcută la Saigon, în tovărășia lui Walt Rostow, consilierul pentru securitatea națio-

Kennedy și Hrușciov (caricatură americană)

nală, el a recomandat președintelui să sporească efectivele militare americane în Vietnamul de Sud și, în cazul în care Vietnamul de Nord continua infiltrările, SUA să treacă la represalii.

La sfîrșitul anului 1961, dînd curs acestei recomandări, Kennedy a sporit efectivele americane în Vietnamul de Sud, care, la mijlocul anului 1962, au atins un efectiv de 12.000 de militari.

Acțiune și eșec

Toamna lui 1962 a adus cea mai gravă criză a Războiului Rece: criza rachetelor din Cuba, în cursul căreia cele două supraputeri au fost la un pas de confruntarea militară. Deznodămîntul crizei a arătat că, puse în fața perspectivei războiului nuclear, supraputerile respectă sferele lor de influență. După *climax*–ul confruntării, Moscova și Washingtonul s-au angajat în elaborarea unor noi strategii, destinate să asigure evitarea unor crize de tipul celei din noiembrie 1962, urmînd ca acțiunile militare să fie înfăptuite de sateliți prin așa–numitele războaie prin intermediari *(„proxy wars")*. În cadrul acestei noi strategii, SUA au crezut că pot rezolva problema Vietnamului de Sud prin lansarea unui vast program de reașezare a populației în cadrul așa–numitelor „cătune strategice". Întrucît forțele Vietcong se ascundeau în satele sud–vietnameze, după principiul lui Mao, potrivit căruia luptătorul de gherilă trebuie să fie în mijlocul populației sătești întocmai „ca peștele în apă", regimul de la Saigon și consilierii americani au crezut că prin crearea „cătunelor strategice" vor izbuti să priveze forțele comuniste de scutul reprezentat de populația civilă.

Paralel cu acest vast program — care avea să falimenteze în curînd — SUA au decis să-l înlocuiască pe Ngo Dinh Diem, devenit din ce în ce mai nepopular. Cu sprijinul direct al CIA, un grup de militari a organizat un complot, răsturnîndu-l pe președinte, la 1 noiembrie 1963. Atît Diem, cît și fratele său, Nhu, au fost asasinați, iar puterea a revenit generalului Duong Van Minh (supranumit și „Marele Minh", datorită staturii sale înalte). Trei săptămîni mai tîrziu, Kennedy era asasinat la Dallas. Văduva lui Nhu, Ngo Dinh Nhu (o adevărată „doamnă de fier" a Vietnamului de Sud), a văzut în asasinatul de la Dallas pedeapsa dată de providență președintelui Kennedy, acuzat de a fi permis asasinarea celor doi lideri sud–vietnamezi.

Infanteriști americani evacuînd un camarad rănit

Kennedy lăsa în urma sa o grea moștenire lui Lyndon Johnson. Intrate în angrenajul din Vietnam, SUA erau obligate acum, prin însăși desfășurarea evenimentelor, să-și sporească efectivele trimise acolo. Rezultatul este cunoscut: fără a pierde, ca francezii, o bătălie în cîmp deschis, SUA au fost înfrînte pe plan politic și constrînse să se retragă. Unificarea Vietnamului s-a făcut sub egida regimului comunist din Nord.

În lumina „regulii epilogului" — judecarea faptelor istorice pe temeiul desfășurărilor ulterioare — războiul din Vietnam a fost pentru SUA un război inutil, întrucît interesele strategice americane nu erau amenințate de comunizarea Vietnamului de Sud. Confruntate cu un război de gherilă, care nu le-a permis să-și valorifice uriașul potențial militar, SUA au încercat elaborarea unei tactici eficiente de contrainsurecție, sarcină ce s-a dovedit imposibilă. Abilitatea diplomatică a lui Henry Kissinger, însărcinat de președintele Nixon să cosmetizeze eșecul american, s-a dovedit la fel de neputincioasă ca și forța militară a SUA.

Dacă șeful diplomației americane a acceptat Premiul Nobel pentru Pace, partenerul său nord–vietnamez, Le Duc Tho, a avut onestitatea de a-l refuza: doi ani după încheierea acordurilor de pace, Nordul invada Sudul, iar Saigonul devenea orașul Ho Și Min. SUA înregistraseră prima lor înfrîngere militară dintr-o istorie de peste două secole. ■

1967: Războiul de șase zile și conclavul comunist de la Moscova

Ceaușescu, rebelul din Tratatul de la Varșovia

Petre OTU

Succesele fulgerătoare obținute de Israel în Războiul de șase zile (5-10 iunie 1967), conflict în care statul ebreu a fost antrenat cu Siria, Iordania și Egiptul, au generat profunda îngrijorare a Moscovei, care, în perioada anterioară, a sprijinit masiv, financiar și militar, țările arabe. Pentru discutarea situației deosebit de grave ce s-a creat astfel în Orientul Mijlociu, în capitala sovietică s-a desfășurat, la 9 iunie 1967, o conferință a partidelor comuniste din țările Tratatului de la Varșovia (RP Bulgaria, RS Cehoslovacă, RDG, RP Polonă, RS România, RP Ungară, URSS), la care a fost invitată și RSF Iugoslavia. Au participat primii secretari ai partidelor comuniste și primii miniștri, cu excepția Uniunii Sovietice, din partea căreia au luat parte mai multe persoane oficiale din conducerea superioară de partid și de stat.

Blindatele și aviația: un tandem israelian devastator

Propunere germană, opoziție românească

Propunerea de convocare a acestei reuniuni cu un caracter extraordinar a venit din partea lui Walter Ulbricht, prim-secretar al CC al PSUG, care a rugat conducerea de la Kremlin să transmită invitațiile de participare către ceilalți membri ai Tratatului de la Varșovia.

Nicolae Ceaușescu a fost sunat de Leonid Brejnev, la data de 8 iunie 1967, care i-a adus la cunoștință propunerea făcută de colegii germani și i-a solicitat prezența la Moscova, în dimineața zilei de 9 iunie. Prezidiul Permanent, forul de conducere al PCR, a fost de acord cu participarea delegației române, compusă din Nicolae Ceaușescu, secretar general, și Ion Gheorghe Maurer, prim-ministru.

Consfătuirea a început la 9 iunie, ora 15.30, și s-a terminat în aceeași zi, către orele 24.00. La propunerea sovieticilor, s-a convenit să nu se înregistreze ședința, dar personalul tehnic ce însoțea delegația română a reușit să stenografieze discuțiile care au avut loc în plen, precum și convorbirile liderilor români purtate în afara consfătuirii.

Dezbaterile s-au desfășurat într-o tensiune deosebită, deoarece operațiile militare în Orientul Mijlociu erau în plină desfășurare, iar situația se modifica rapid. Conducerea sovietică a prezentat o informare largă, în care a făcut un film al evenimentelor premergătoare izbucnirii războiului, insistînd

pe ajutorul acordat țărilor arabe. Sovieticii au propus adoptarea unei declarații comune, în care să se condamne Israelul ca agresor și să se ofere ajutor țărilor arabe beligerante. Fiecare delegație și-a spus apoi opinia despre evenimentele în curs, participanții susținînd poziția Moscovei. Cu o excepție — Nicolae Ceaușescu, care a refuzat să accepte condamnarea israelienilor ca agresori, criticînd statele arabe adversare pentru gravele greșeli comise. De asemenea, delegația română nu a fost de acord nici cu sprijinirea, în continuare, a țărilor arabe, arătînd erorile politice comise de conducerile acestora. N. Ceaușescu și I. Gh. Maurer au propus adoptarea unui scurt comunicat, urmînd ca ulterior fiecare partid comunist să-și precizeze poziția față de evenimentele din Orientul Mijlociu. Cum ceilalți participanți nu au fost de acord cu ideea, delegația română nu și-a pus semnătura pe declarația comună.

Reîntors în țară, Ceaușescu a convocat, la 10 iunie 1967, o ședință a CC al PCR, la care au participat membri și membri supleanți ai CC din București, regiunile Ploiești și Argeș, șefii secțiilor CC, miniștri.

Ordinea de zi a acestei ședințe sui generis a avut două puncte: o informare despre desfășurarea reuniunii de la Moscova; adoptarea unei declarații a CC al PCR și a guvernului român referitoare la situația din Orientul Mijlociu.

Singurul vorbitor a fost Ceaușescu, care a prezentat modul de desfășurare a consfătuirii de la Moscova și poziția adoptată de delegația română, Maurer mulțumindu-se să întărească, din cînd în cînd, afirmațiile secretarului general al PCR. Declarația, care a fost publicată, se înscria pe linia poziției adoptate în cadrul consfătuirii de la Moscova, Bucureștiul făcînd, din nou, notă discordantă în cadrul Tratatului de la Varșovia.

Publicăm, în cele ce urmează — cu subtitluri ce aparțin redacției —, **stenograma completă** a consfătuirii desfășurate în capitala sovietică, așa cum a fost ea consemnată de corpul tehnic care a însoțit delegația română. Documentul — inedit pînă în acest moment — permite, după opinia noastră, înțelegerea mai clară a resorturilor intime care au prefațat și pregătit conflictul arabo–israelian din 1967. În același timp,el se constituie într-o nouă piesă ce poate fi adăugată dosarului disidenței Bucureștiului față de linia Moscovei, dosar destul de bogat pînă la acea dată și care, în anii ce au urmat, avea să sporească cu noi file.

• document inedit • document inedit • document inedit •

Note de la întîlnirea conducătorilor partidelor comuniste și muncitorești și a guvernelor socialiste, Moscova, 9 iunie 1967

„Întîlnirea de la Moscova a conducătorilor partidelor comuniste și muncitorești și ai guvernelor țărilor socialiste: din RP Bulgaria, tov. Todor Jivkov, prim secretar al CC al PC Bulgar, președintele Consiliului de Miniștri ai RP Bulgaria, tov. Jivko Jivkov, membru al Biroului Politic al CC al PCB, prim–vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al RP Bulgaria.

Din RS Cehoslovacia *(sic!)*, tov. Antonin Novotny, prim–secretar al CC al PC din Cehoslovacia, tov. Josef Lenart, membru al Prezidiului CC al PC din Cehoslovacia, președintele RS Ceholovacia; din RDG, tov. Walter Ulbricht, prim–secretar al PSUG, președintele Consiliului de Stat al RDG, tov. Willy Stoph, membru al Biroului Politic al CC al PSUG, președintele Consiliului de Miniștri al RDG, Herman Axen, membru supleant al Biroului Politic al CC al PSUG, secretar al CC al PSUG.

Din RSF Iugoslavia, tov. Iosip Broz Tito, președintele UCI, președintele RSFI, tov. Vladimir Popovici, membru al Prezidiului CC al PCI.

Din RP Polonă, tov. Wladislav Gomulka, prim–secretar al CC al PMUP, tov. Iozef Cyrankiewicz, membru al Biroului Politic al CC al PMUP, președintele Consiliului de Miniștri al RP Polone.

Din RS România, tov. N. Ceaușescu, secretar general al CC al PCR, tov. Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri al RS România.

Din RP Ungară, tov. Janos Kádár, prim–secretar al CC al PMSU, tov. Jenö Fock, membru al Biroului Politic al CC al PMSU, președintele Consiliului de Miniștri al RP Ungare.

Din URSS, tov. L. I. Brejnev, secretar general al CC al PCUS, tov. A. N. Kosîghin, membru al Biroului Politic al CC al PCUS, președintele Consiliului de Miniștri al URSS, tov. N. V. Podgornîi, membru al Biroului Politic al CC al PCUS, președintele Sovietului Suprem al URSS.

Întîlnirea a avut loc la 9 iunie 1967. Discuțiile au început la orele 15,30. Întrucît nu au fost admiși stenografi, relatarea discuțiilor se face pe baza notelor luate de traducători.

Două știri importante

Tov. L. I. Brejnev: Dragi tovarăși, permiteți-mi ca, înainte de toate, să adresez primilor secretari ai Comitetelor Centrale și șefilor de guverne mulțumirile noastre pentru că au răspuns cu promptitudine și au fost de acord să aibă loc întîlnirea noastră de astăzi, în acest moment de răspundere.

Inițiatorul acestei întîlniri a fost tov. Walter Ulbricht și noi am fost de acord cu părerea sa. Este foarte important că asupra necesității de a ne întîlni la acest nivel am putut ajunge la o înțelegere într-un termen atît de scurt. Tocmai acum este necesar să demonstrăm marea unitate a partidelor noastre și hotărîrea de a face tot ce este posibil pentru a da o ripostă agresorului, a ajuta popoarele arabe și a asigura pacea. Am pregătit pentru dumneavoastră o expunere cronologică a evenimentelor, pentru a vedea cum a evoluat situația, înainte de agresiune și în cursul ei. Acum o jumătate de oră, am primit două știri importante care schimbă radical tabloul evenimentelor. Aceasta presupune luarea unor măsuri rapide și, probabil, și o modificare în ordinea de zi. Dau citire acestor documente.

Primul document. Ambasadorul sovietic la Cairo ne raportează: la 9 iunie, orele 12.30, a fost invitat de Nasser și a fost rugat să transmită la Moscova următoarele: în ciuda faptului că RAU a declarat că acceptă rezoluția Consiliului de Securitate al ONU privind încetarea focului, armata Israelului contină acțiunile militare și încearcă forțarea Canalului de Suez. Dacă Israelul va reuși să treacă Canalul de Suez, Egiptul va opune o rezistență foarte slabă. Nasser a adăugat că a devenit limpede că SUA și-au pus sarcina să lichideze actualul regim din RAU. Nasser a adăugat să i se comunice ce intenționează să facă guvernul sovietic.

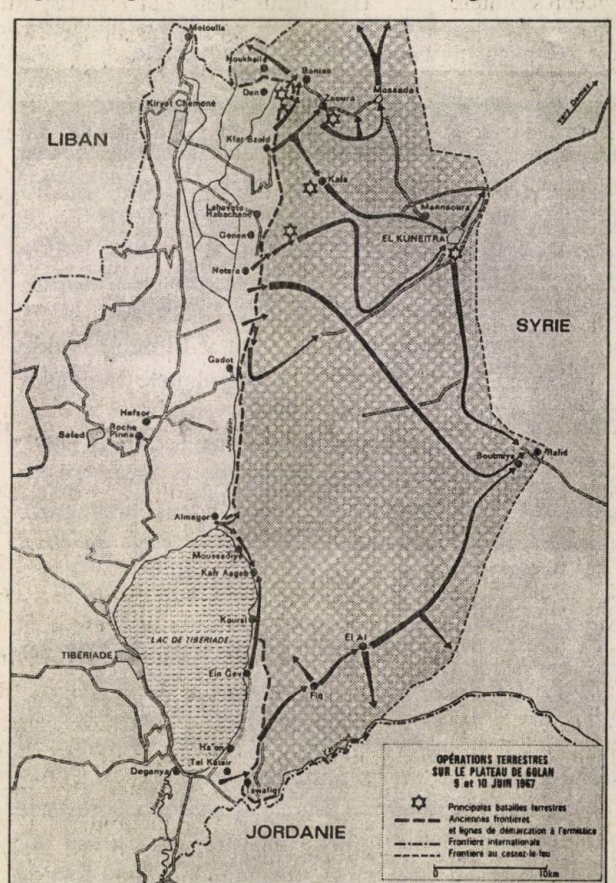

Operațiuni terestre pe Platoul Golan (9–10 iunie 1967)

Al doilea document. Ambasadorul sovietic la Cairo raportează că, la orele 14.30, Nasser i-a declarat că pe frontul egipteano–israelian focul a încetat de ambele părți. Acesta este un eveniment pozitiv. De asemenea, din Damasc ni se comunică că, la 9 iunie, infanteria israeliană a început atacul pe întregul front, iar avioane israeliene au început bombardarea Damascului. Cum să procedăm? Să prezint informarea care am pregătit-o sau să așteptăm confirmarea știrilor?

Mai mulți participanți sînt de părere să fie prezentată informarea. Tov. L. I. Brejnev dă citire informării: CC al PCUS și guvernul sovietic au acordat o mare atenție desfășurării evenimentelor care au luat o întorsătură periculoasă. În prezent, se pune problema cum putem ajuta RAU să-și restabilească pozițiile. Tovarăși, aici este vorba de confruntarea a două linii politice — politica statelor imperialiste și politica lagărului sovietic. Noi v-am informat despre unele evenimente care au avut loc și, de aceea în expunerea mea mă voi opri numai la unele momente mai importante.

La mijlocul lunii mai, noi am obținut unele informații conform cărora Israelul intenționa să atace Siria. Noi am comunicat acest lucru Siriei și RAU. Guvernul RAU ne-a înștiințat că va adopta măsuri pe linie militară și că forțele armate ale RAU sînt gata de luptă. La 16 mai, guvernul RAU a declarat ambasadorului sovietic că orice atac împotriva Siriei va fi considerat un atac împotriva RAU. În aceeași zi, la 16 mai, ministrul apărării al RAU, Badran, ne-a comunicat că armata egipteană, și anume un regiment de infanterie și două divizii de tancuri, au ocupat poziții la frontiera cu Israelul.

La 19 mai, ni s-a adus la cunoștință că conducerea RAU a hotărît să ceară retragerea imediată a trupelor ONU din Peninsula Sinai. Pentru noi, acesta a fost un lucru neașteptat. Amer ne-a spus că prin această măsură s-a urmărit ca Israelul să fie nevoit să descongestioneze frontiera cu Siria. La 19 mai, Nasser a declarat ambasadorului sovietic că în urma acestor măsuri situația se schimbă într-un sens pozitiv.

În același timp, el a comunicat că a hotărît și a luat măsuri să închidă intrarea în Golful Akaba. Guvernul RAU nu ne-a informat preliminar despre această hotărîre, nici pe noi, nici pe dumneavoastră. Pentru noi, acesta a fost post factum. Nasser a subliniat că Israelul e gata de luptă iar țările arabe

sînt, de asemenea, gata de a da riposta. Dacă Israelul nu va complica situația, atunci nici RAU nu o va complica. El a spus că are promisiuni din partea Marocului, Libiei, Tunisiei de a-l sprijini. El a susținut că guvernul URSS să dea Israelului un avertisment. La 23 mai, guvernul URSS a dat o declarație care conținea un asemenea avertisment. La 23 mai, Badran ne-a comunicat că comandamentul egiptean a dislocat la frontiera cu Israelul și rezerve din regiunile Suezului și Cairo, astfel încît forțele armate de la frontiera cu Israelul s-au dublat. Badran a spus că RAU s-a străduit, încă din 1962, să contracareze propaganda occidentală în sensul că Egiptul nu este în stare să se apere singur. La 26 mai, el ne-a declarat în mod sincer că măsurile luate de guvernul RAU au avut ca scop să lichideze urmările agresiunii tripartite din 1956; guvernul RAU va renunța la acest scop și va lupta pînă la capăt.

La 27 mai, Nasser a spus că, în ultimele zece zile, evenimentele au evoluat în sensul că situația la frontierele Siriei s-a ușurat. El a dat o înaltă apreciere ajutorului sovietic și a spus că «nu vom uita ceea ce URSS a făcut pentru noi».

În perioada 25–28 mai, în URSS s-a aflat Badran care a avut o întîlnire cu noi, precum și cu militarii sovietici și ne-a încredințat că RAU nu va începe prima acțiunile militare, dimpotrivă, ea va căuta să obțină un compromis în ceea ce privește Strîmtoarea Akaba, eventual sub forma unui moratoriu. Totodată, s-a discutat și problema ajutorului militar sovietic. La cererea egipteană, guvernul sovietic a hotărît ca, pînă în septembrie 1967, să pună la dispoziția RAU tot armamentul prevăzut a fi livrat în 1968 și 1969. Suplimentar, le-am livrat 30 de avioane cu reacție MIG 21, artilerie și mijloace de apărare antiaeriană. La 28 mai, Badran a exprimat mulțumiri guvernului sovietic pentru satisfacerea cerințelor de ajutor. La sfîrșitul lunii mai, au fost anumite semne care trebuiau să pună în gardă guvernul RAU. La 29 mai, RAU ne-a informat că un diplomat american, la Cairo, le-a dat de înțeles că există probabilitatea ca Israelul să atace RAU. Este greu de înțeles dacă aceasta a fost adusă la cunoștința RAU din însărcinarea guvernului SUA sau acest diplomat a fost vreun agent. Guvernul RAU dispunea de informații în acest sens și din alte surse.

La 1 iunie, într-o discuție cu ambasadorul sovietic, Nasser a declarat că în urmă cu patru zile factorul militar era mai important, dar acum acesta și-a pierdut din importanță; guvernul RAU se pregătește să trimită în SUA, pentru tratative, pe vicepreședintele Mohieddin. Conform datelor de care dispunea ambasada sovietică, evenimentele se desfășurau în favoarea RAU și, ca atare, a existat tentația de a da o lovitură Israelului. La 3 iunie, o parte din generalii egipteni au făcut presiuni asupra lui Nasser de a se acționa în acest sens. Nasser a manifestat stăpînire de sine. Evoluția ulterioară a evenimentelor a arătat că RAU nu avea date precise despre raportul nou de forțe și n-a luat măsurile necesare pentru a respinge atacul Israelului. Concomitent, guvernul sovietic a ținut contact și cu guvernul Siriei. La 16 mai, ambasadorul sovietic a transmis guvernului Siriei știri despre pregătirile de război care se făceau din partea Israelului. Guvernul Siriei a spus că urmărește evenimentele și era mai optimist decît RAU. La 22 mai, ambasadorului sovietic la Damasc i s-a declarat că a sosit momentul cel mai important pentru a lovi în forțele imperialiste din Orientul Apropiat. La 23 mai, Atassi, șeful statului sirian, a fost la Moscova. În discuțiile cu el, noi am subliniat că trebuie dusă o politică rațională. Reprezentantul sirian a ridicat problema livrărilor suplimentare de armament. Ulterior, partea siriană a prezentat o altă cerere, călătoria la Moscova a unor militari sirieni n-a mai avut loc.

La 26 mai, Kosîghin a trimis un mesaj primului ministru al Israelului, Eshkol, în care l-a avertizat împotriva luării de măsuri militare. Eshkol a răspuns negînd intențiile agresive ale Israelului: el a dat garanții guvernului sovietic că nu va ataca primul. Eshkol a spus că vinovate sînt RAU și Siria, care concentrează trupe la frontiera cu Israelul. La 12 iunie, Gromîko l-a primit pe ambasadorul Israelului la Moscova și i-a declarat că dacă Israelul va ataca,va plăti pentru urmările unui asemenea pas.

La sfîrșitul lunii mai și începutul lunii iunie, URSS a desfășurat o vastă activitate politică la ONU de sprijinire a arabilor.

Puterile occidentale au făcut presiuni asupra RAU în legătură cu Golful Akaba. Statele occidentale n-au fost însă unitare în această problemă. Franța a avut o poziție aparte, Anglia avea o poziție mai fermă, ea avea interese în Aden, în Golful Persic, unde politica engleză întîmpina greutăți.

„Scuzați, tovarăși...“

Președinte de Gaulle a propus să dea dovadă de stăpînire de sine. URSS n-a acceptat propunerea franceză de a duce tratative între cele patru mari puteri, întrucît această propunere a fost respinsă de arabi. La orele 18.00, în aceeași zi, mareșalul Amer a spus că situația este gravă și critică. La orele 24.00, am primit o altă informație (vă rog să mă scuzați, tovarăși, abia mai stau în picioare. Vă închipuiți că în aceste zile noi n-am făcut altceva decît să citim asemenea informații și să redactăm la ele; evenimentele se succed atît de rapid). Amer a spus că situ-

ația este atît de critică încît trebuie neapărat să se obțină o încetare a focului pînă la 7 iunie, orele 5.00 dimineața; aviația Israelului, care acționează cu sprijinul SUA și al Angliei, duce lupte împotriva infanteriei egiptene și sînt pierderi foarte mari. Amer a spus că SUA s-ar putea să se folosească de dreptul de veto în Consiliul de Securitate. Cîteva ore mai tîrziu, am primit o știre de la Nasser în sensul să acceptăm proiectul SUA, și anume să se prevadă încetarea focului și retragerea trupelor în limitele frontierelor inițiale. El a spus că sînt de acord să ridice blocada din Golful Akaba, dar că pînă la 7 iunie, ora 5.00 dimineața, focul trebuie să înceteze.

Ce pași am întreprins noi pe cale diplomatică?

De la început, reprezentantul sovietic a fost însărcinat să pună problema convocării Consiliului de Securitate al ONU pentru a se obține imediat o încetare a focului și retragerea trupelor. Am reușit să obținem acest lucru atunci cînd și SUA au fost de acord. În privința aceasta, am avut discuții directe cu Johnson, Wilson și de Gaulle, prin telefoanele instalate în acest scop. Pentru prima dată, am apelat la acest gen de comunicație. În zilele de 5–6–7 iunie, am avut schimb de mesaje cu Johnson: el a spus că este de acord cu o rezoluție care să prevadă încetarea focului și retragerea trupelor; pe măsură însă ce se desfășurau operațiile militare el a ridicat problema Golfului Akaba. El a susținut ca URSS să declare că nu trebuie să se pună piedici în trecerea vaselor prin Golful Akaba.

La 7 iunie, au primit o știre din Cairo, în sensul că la ONU trebuie să se propună o rezoluție de încetare a focului, întrucît Israelul nu a respectat hotărîrea adoptată de Consiliul de Securitate. Mareșalul Amer a spus că guvernul RAU roagă să se adopte măsuri eficiente în vederea încetării focului. La 7 iunie, orele 15.00, aviația israeliană a distrus tancurile egiptene. Nasser a rugat ca URSS să adopte orice măsură pentru a determina Israelul să înceteze focul. Reprezentantul sovietic la ONU a primit indicații în acest sens, a pus problema în Consiliul de Securitate și au fost adoptate măsurile corespunzătoare. La 8 mai, dimineața, într-o discuție cu ambasadorul sovietic, Nasser a declarat că RAU nu va putea înceta focul pînă ce trupele israeliene nu vor pleca din RAU, că aceasta este hotărîrea guvernului RAU. Reprezentantul sovietic a făcut la ONU propunerea ca Israelul să înceteze focul și să-și retragă trupele. La 8 mai, am primit din partea lui Nasser propunerea ca la ONU să se obțină încetarea focului. Consiliul de Securitate se întrunește azi, la orele 17.00. Situația din RAU este slabă. Reprezentantul RAU sovietic la ONU ne-a comunicat că reprezentantul RAU a acceptat încetarea focului. Astăzi, la orele 3.00 dimineața, am primit o telegramă în sensul că Nasser a confirmat că acceptă încetarea focului. Între timp, pe front, situația s-a înrăutățit. Iordania a fost de acord cu hotărîrea de a se înceta focul. La sfatul lui Nasser, Siria și Irakul declaraseră că nu sînt de acord cu încetarea focului. Astă-noapte însă Siria a fost de acord și ea. Armata iordaniană a fost distrusă iar forțele Israelului au cucerit Ierusalimul. Regele Iordaniei a declarat că aceasta este cea mai grea zi din viața sa și că se află în fața dilemei — sau evacuează teritoriul sau pierde armata de 50.000 de oameni.

Israelul nu a respectat rezoluția privind încetarea focului. Guvernul sovietic a avertizat Israelul că dacă nu va înceta acțiunile militare va reexamina problema relațiilor sale cu Israelul, inclusiv problema relațiilor diplomatice.

Ce intenționăm să facem noi în continuare? În primul rînd, să cerem retragerea trupelor israeliene în limitele frontierelor naționale. Consiliul de Securitate să confirme că Iraelul n-a încetat agresiunea și că a lansat o provocare ONU-ului și statelor iubitoare de pace.

Evenimentele pot fi însă analizate numai în contextul politicii generale imperialiste. Desigur, Israelul nu putea înfăptui singur această agresiune, el se afla în solda forțelor externe, ca satelit.

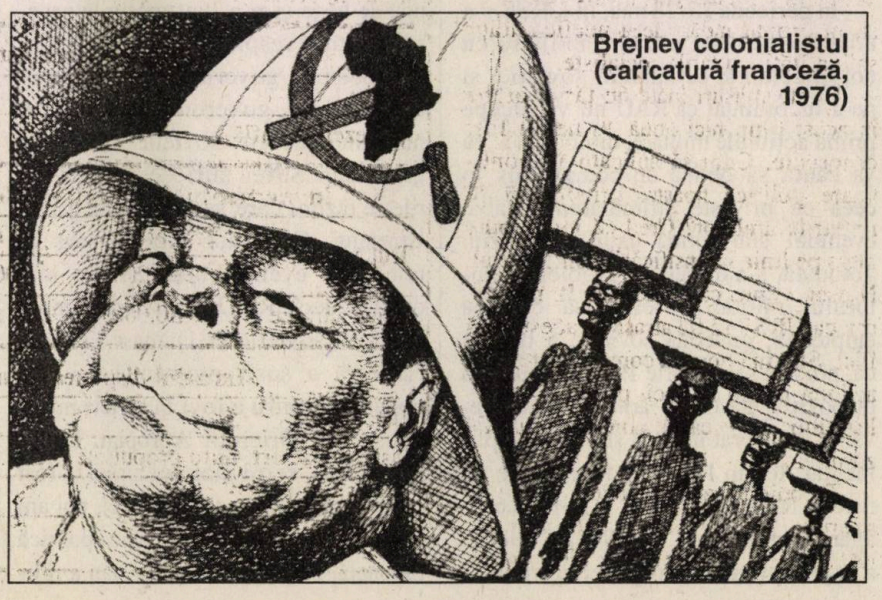

Brejnev colonialistul (caricatură franceză, 1976)

Tabel 1

	RAU	Siria	Alte țări	Total
Avioane	570	130	328	1.028
Tancuri	871	267	864	2.002
Tunuri	2.824	1.676	3.249	7.749
Arme de foc	319.000	160.510	337.500	817.000
Tunuri AA	769	315	730	1.814
Rampe de lansare sol–aer	168	-	-	168
ruble (milioane)	1.300	350	660	2.300

Tactica Israelului a fost mîrșavă. Cînd Dayan, ministrul forțelor armate al Israelului, a spus că «Israelul dorește pacea, să lăsăm să lucreze diplomația», aviatorii israelieni probabil că primiseră deja ordinul de atac.

Trebuie să apreciem lucrurile în mod realist. Imperialismul încă menține baze militare în această regiune și exercită influență, chiar și în statele arabe. Se poate constata că, pînă la 5 iunie, statele arabe au obținut unele succese politice, dar și-au supraapreciat forțele. Unitatea statelor arabe nu a fost demonstrată prea puternic în fața agresiunii. Acum, ele vor avea nevoie de ajutor.

Să ne gîndim ce pași putem întreprinde pentru a întări solidaritatea cu țările arabe. Dușmanii noștri vor folosi, în propagandă, ideea neeficacității solidarității cu țările socialiste.

Unele măsuri luate de țările arabe în acest timp nici nouă nu ne-au fost cunoscute. Cum să aplicăm în continuare politica noastră principială în rîndurile arabilor? Cred că nu trebuie mers pe linia intensificării conflictului. Nasser a spus că nu dorește în nici un caz ca URSS să fie atrasă în acest conflict. Sarcina noastră comună este de a acționa în așa fel încît pozițiile socialismului în această zonă să nu fie zdruncinate.

Trebuie să ajutăm statele arabe să se apere împotriva agresiunii, să facem tot ceea ce este necesar. Noi am și adoptat hotărîrea de a pune la dispoziția RAU, imediat, 200 de tancuri și 200 de avioane de vînătoare, fără plată. Astă-noapte va fi transportată prima partidă. Sperăm că întîlnirea noastră de astăzi ne va permite să continuăm ajutorarea țărilor arabe. Noi l-am rugat pe ministrul apărării naționale să ne prezinte o informare, la hartă, asupra felului cum s-au desfășurat evenimentele. (Se face o pauză de 20 de minute).

Mareșalul Greciko, ministrul apărării al URSS, prezintă pe baza unor hărți:

● raportul de forțe între țările arabe, pe de o parte, și Israel, pe de altă parte, în ajunul izbucnirii conflictului și evoluția acestuia pînă în ziua de 9 iunie.

Printre altele, s-a arătat că pînă la izbucnirea conflictului, țările arabe au primit următorul ajutor *(vezi Tabelele 1 și 2)*.

În continuare, au fost prezentate:

● desfășurarea luptelor în cursul zilelor de 5–9 iunie;

● amplasarea navelor militare engleze și sovietice în Marea Mediterană. (Navele sovietice supraveghează de la mică distanță navele americane și engleze și confirmă că acestea nu au intervenit pînă în prezent sub nici o formă în conflict);

● podul aerian Moscova–Cairo și Moscova–Alger pentru transportul livrărilor suplimentare de armament în ultimele zile;

● mareșalul Greciko a subliniat că cea mai mare parte a acestui ajutor militar a fost acordat fără plată sau în schimbul unor sume derizorii. Acesta

Tabel 2

Pregătirea de cadre militare în URSS:

	RAU	Siria	Alte țări	Total
Total	1.982	946	1.497	4.425
Învață în prezent	217	259	1.047	1.522

Ajutor cu specialiști militari sovietici:

trimiși	4.290	743	3.842	8.875
în prezent se află	475	87	825	1.387

În momentul izbucnirii conflictului, raportul de forțe era:

	Țări arabe	Israel
Trupe	392.000	200.000
Trupe aeriene	50.000	31.000

Israelul dispunea de următorul armament:

Tancuri	970
Instalații de art. auto propulsate	150
Artilerie AA	1.550
Avioane de luptă	254

nu include lucrările de armament în curs de a fi efectuate.

Tov. L. I. Brejnev: Tov., nu am făcut înscrieri la cuvînt, așa că cine dorește să ia cuvîntul să ridice mîna.

Tov. A. Novotny: Ieri, a avut loc ședința comisiei militare a CC al PC din Cehoslovacia. Ne-am străduit să analizăm cauzele care au dus la această situație. În ultimul timp, Nasser a căutat să ne convingă că a sosit momentul ca Israelul să fie lichidat. Cu cîteva zile înainte de această ședință, s-a întors din Siria ministrul nostru al apărării. Sirienii ne-au informat că ei vor zdrobi ușor Israelul. Ei au spus că nu cred că Israelul îi va ataca, deoarece știe că întreaga lume arabă se va ridica împotriva sa. Totodată, sirienii au spus că ei vor saluta un eventual atac din partea Israelului, întrucît vor avea ocazia să-l distrugă. Noi am acordat țărilor arabe ajutor, inclusiv militar, și ieri am hotărît să acordăm ajutor suplimentar.

Pe de altă parte, constatăm că regele Feisal nu este supărat că armata egipteană a fost zdrobită. Acest fapt este, dintr-un anumit punct de vedere, favorabil. Nu știm ce concluzii va trage conducerea RAU din această situație. Specialiștii noștri militari în Egipt nu se bucurau de o primire normală; egiptenii manifestau rezerve și neîncredere față de reprezentanții noștri, le creau chiar greutăți. Cred că problema în momentul de față este de a ajuta la menținerea regimului actual din RAU.

„Avem nevoie de Nasser"

Tov. I. B. Tito: Mulțumesc CC al PCUS și guvernului sovietic pentru această măsură de a ne întîlni aici, pentru a vedea cum putem acorda ajutor RAU. Cînd au început acțiunile militare, a avut loc ședința Comisiei de apărare națională care a analizat această problemă. Am discutat cu Nasser această problemă și el ne-a dat asigurări că nu va da nici un motiv pentru agresiune. El a procedat just în relațiile cu țările arabe. El era bucuros că și regele Iordaniei, ca și Burghiba s-au declarat de acord să susțină RAU.

Prizonieri egipteni la picioarele învingătorilor israelieni

I-am spus lui Nasser că ar fi greșit dacă s-ar ajunge la confruntarea celor două țări — Israelul și RAU. Faptul că Nasser a susținut sus și tare lozinca că va distruge Israelul a produs o polarizare a forțelor *(text indescifrabil)*. Ce-am întreprins noi în favoarea RAU? Desigur că un mare ajutor n-am putut să-i dăm. I-am dat 50.000 de tone de porumb, i-am acordat ajutor moral și politic. Armament nu i-am dat, deoarece avem și noi nevoie, mai ales acum, în urma evenimentelor din Grecia și Italia. Grecia a concentrat la frontiera cu noi 100.000 de oameni; americanii, de asemenea, au baze și instalații în această regiune. Arabii au nevoie de un ajutor foarte serios. Să ne gîndim ce vor face SUA și Anglia. Anglia este pentru lichidarea lui Nasser, ea va încerca să găsească în interior oameni care să-l înlocuiască, deoarece el este o personalitate în Africa. Acum, în rîndul arabilor, se duce o campanie, afirmîndu-se că URSS este vinovată, că se gîndește numai la interesele sale. Trebuie acționat rapid, atît pe calea propagandei, cît și pe alte căi. Avem nevoie de Nasser.

Cum apreciem noi situația din regiunea Mării Mediterane?

Această agresiune face parte din planurile de agresiune ale imperialismului. Imperialiștii se gîndesc chiar la o confruntare între Iugoslavia și Italia, unde ei au baze militare. În Europa, s-a produs o anumită confuzie. Este cunoscut că unele partide comuniste din Occident s-au pronunțat contra Israelului, dar s-au ivit probleme în cadrul acestor partide cu membri de partid evrei, care au altă părere. Trebuie să ne consultăm mai des, să fim mai uniți, să nu manifestăm oscilații, să avem tăria de a ne opune planurilor agresive. S-a spus în propaganda noastră că exista războaie locale, că ele se pot transforma în războaie atomice. Războiul local apare mai ușor decît cel atomic. Trebuie dată o ripostă acțiunilor agresive ale imperialismului, care au loc în Asia, Africa. Imperialismul dispune de mijloace uriașe. În prezent, se duce o luptă a țărilor arabe care are o însemnătate mare pentru noi toți. Nu trebuie să fim pesimiști, ci să fim hotărîți, vigilenți. Totul se poate întîmpla, dar noi, țările socialiste, nu trebuie să fim luați prin surprindere de evenimente grave. NATO a avut un plan larg de organizare a *(cuvînt indescifrabil)* în Grecia: cu 6 luni înainte de lovitura din Grecia, ei au elaborat în cadrul NATO acest plan, cu toate amănuntele. Au existat două planuri: un plan al regelui și un plan al americanilor. Apoi, o problemă foarte importantă este cea a navelor militare. Trebuie văzut cum să

ducem lupta împotriva acestor baze, cum să mobilizăm opinia publică împotriva lor.

Tov. T. Jivkov: Mulțumim CC și guvernului sovietic al PCUS pentru invitația de a participa la această întîlnire. Mulțumim tov. Brejnev și Greciko pentru informările prezentate. Biroul Politic al CC al PC Bulgar a analizat această problemă și a ajuns la concluzia că armata arabă nu va rezista atacului armatei israeliene. Conform informațiilor de care am dispus, a rezultat că RAU, Siria, Iordania, Algeria nu vor rezista armatei Israelului, care dispune de un armament foarte perfecționat. Cînd ne-am întîlnit cu tov. Tito, am discutat despre această problemă. SUA și Anglia au apreciat că aviația Israelului este bine pregătită și ele și-au declarat neutralitatea. Dușmanul a avut o tactică mîrșavă. Orientul Apropiat are o mare însemnătate pentru noi și a de aceea este important să se mențină regimurile actuale din RAU, Algeria, Siria. Lucrurile merg spre încetarea focului. În țările arabe a început o mișcare împotriva noastră, acuzîndu-ne că nu am declarat război Israelului. Propaganda imperialistă este, de asemenea, îndreptată împotriva noastră. Comunicarea făcută de tov. Brejnev ne duce la concluzia că URSS a procedat just. Este foarte important că n-a izbucnit un război mondial. Acum, cînd încetează ostilitățile, se pune problema retragerii armatelor în limitele frontierelor de stat anterioare. Agresorul trebuie să-și retragă trupele. Această lozincă a noastră este populară. Tactica pe care noi trebuie s-o urmăm este următoarea: trebuie să acordăm ajutor RAU, Siriei și Algeriei, în legătură cu încetarea focului, pentru înlăturarea situației care a apărut în urma acestui război. Este important să întărim situația din țările arabe, să schimbăm raportul de forțe în favoarea țărilor arabe. Să nu facem o declarație belicoasă, dar nici să cedăm în fața agresiunii. Trebuie să analizăm bine această problemă și să acționăm, altfel agresorul va prinde curaj; de asemenea, este vorba de o problemă politică, de prestigiul nostru. Hotărîrea noastră este de a lupta pînă la capăt împotriva agresorului. Israelul a spus că nu va ceda Ierusalimul. Trebuie să adoptăm măsuri în așa fel încît să vadă că agresorul nu poate să ne dicteze condițiile sale.

Nu, nimicirii Israelului

Tov. N. Ceaușescu: Aș dori să exprim cîteva considerente în legătură cu problemele pe care le discutăm. Evenimentele din Orientul Apropiat sînt deosebit de grave. Cred că nu ne-am propus aici să analizăm cum s-a ajuns la această situație. Pentru aceasta avem nevoie de timp. Ar fi fost mai bine dacă ne-am fi întîlnit pentru schimbul de păreri nu acum, ci înainte de dezlănțuirea războiului. Am fi avut atunci posibilitatea să facem un schimb de păreri mai cuprinzător, să vedem cum trebuie acționat pentru a asigura pacea și interesele popoarelor din Orientul Mijlociu. Cred că acum nu este momentul să facem asemenea analiză, dar ea va trebui făcută probabil cu altă ocazie, cu atît mai mult cu cît ea aparține trecutului. Conducerea PCR, analizînd situația în zilele cînd a început încordarea, a ajuns la concluzia că trebuie să se facă totul pentru a împiedica izbucnirea războiului. Deși, atît din punct de vedere al dotării cu armament, raportul de forțe era în favoarea arabilor, din analiza capacității de luptă a armatelor țărilor în conflict noi am ajuns la concluzia că țările arabe nu pot cîștiga un asemenea război. De aceea, noi am lansat un apel către țările arabe și Israel în care ceream să se facă totul pentru rezolvarea problemelor litigioase pe cale pașnică pentru a nu se ajunge la război. Din păcate, arabii și-au făcut probabil alte socoteli, cel puțin asta rezultă din declarațiile făcute de conducătorii țărilor arabe. Ele și-au propus să distrugă Israelul. Felul în care arabii au pus problema nu a servit mobilizării opiniei publice mondiale în favoarea lor.

Lozinca de a distruge Israelul a ridicat lumea împotriva lor. Aceasta este o lozincă care nu poate primi sprijin. În această regiune sînt multe probleme litigioase, dar rezolvarea lor nu se poate face prin nimicirea Israelului sau a statelor arabe. Acest lucru merită atenție, deoarece opinia publică occidentală, inclusiv partidele comuniste, s-au găsit în situația de a nu sprijini poziția arabilor. Cred că ar fi fost mai bine dacă ne-am fi întîlnit înainte, deoarece avem aproape convingerea că acest război s-ar fi putut evita.

Și noi ne-am pus întrebarea și nu găsim răspuns: ce s-a întîmplat cu armata RAU? Cum a fost posibil ca, în condițiile cînd ei se pregăteau și și-au mobilizat toate forțele, să nu adopte măsurile elementare și să nu se cunoască ce va face dușmanul? Serviciile respective de informații nu au cunoscut realitatea în ce privește Israelul,

Tanc egiptean distrus de aviația israeliană

intențiile sale. Aceasta trebuie să ne dea de gîndit. Se cunoaștea că se fac pregătiri de război și de o parte și de cealaltă și asta presupunea din partea țărilor arabe o atenție sporită pentru urmărirea fiecărui pas al dușmanului. Desigur că nu este momentul de a discuta toate aceste probleme acum, dar va trebui să le examinăm foarte serios și să tragem concluziile care se impun. În orice caz, pentru noi înfrîngerea armatei RAU este inexplicabilă. Nu dispunem în prezent de date amănunțite asupra desfășurării luptelor, ce avioane, tancuri și alte arme au avut; se pare că oamenii n-au vrut să lupte. Și aceasta este o problemă care merită a fi analizată. Sînt cîteva probleme deosebit de mari în legătură cu care trebuie să tragem toate concluziile. Sînt complet de acord cu ce a spus tov. Tito, imperialiștii, și, în special, imperialismul SUA au planuri de a-și recuceri pozițiile pierdute și a-și consolida poziții noi în Grecia, Orientul Mijlociu și poate în Italia. Știm cum au acționat în Ghana, Indonezia, Vietnam. Sînt probleme asupra cărora ar merita să facem un larg schimb de păreri pentru a vedea de ce forțele imperialiste pot acționa fără a li se dea o ripostă din partea popoarelor, cu excepția poporului vietnamez, care luptă eroic? Ar trebui să examinăm serios aceste probleme și să tragem concluzii asupra modului cum ar trebui să acționăm pentru a face să eșueze asemenea planuri ale forțelor imperialiste. Analizînd cum stau lucrurile în Orientul Apropiat, după părerea noastră nu poate fi vorba de o soluție militară în favoarea arabilor. Este bine să li se acorde ajutor, aceasta nu va duce la schimbarea situației în favoarea lor din punct de vedere militar. De aceea, trebuie să acționăm cu toată fermitatea pentru ca încetarea focului să fie efectivă și să nu se permită reluarea ostilităților, să fie retrase trupele în limitele frontierelor dinainte de război. Trebuie să facem totul în această direcție, deoarece dacă am admite ca trupele israeliene să rămînă pe teritoriul ocupat, aceasta ar însemna o încurajare a forțelor reacționare. Este bine să se desfășoare o activitate diplomatică intensă pentru ca problemele din aceasta zonă să fie rezolvate atît în favoarea țărilor arabe, dar să se asigure, în același timp, existența Israelului, să se creeze condiții pentru a se evita un nou conflict.

După părerea noastră, trebuie spus clar că conflictele dintre arabi și evrei nu vor rezolva problemele, ci vor servi forțelor reacționare. În felul acesta punem noi problemele. În ceea ce privește concluziile și învățămintele ce decurg din cele petrecute în Orientul Apropiat, noi considerăm că se impune întărirea vigilenței, o mobilizare largă a opiniei publice din întreaga lume împotriva politicii agresive a imperialismului și, în mod deosebit, a imperialismului SUA.

Tov. J. Kádár: În numele CC al PMSU, salut această consfătuire. Mulțumim tov. Brejnev și Greciko, care ne-au prezentat informări privind desfășurarea evenimentelor.

Pericolul pe care l-a reprezentat Israelul pentru Siria, cred că trebuie legat de conflictul dintre Siria și Irak, pe de o parte, și companiile petroliere, pe de altă parte. Pregătirile militare și politice ale țărilor arabe n-au fost suficiente. URSS și țările socialiste au făcut totul ca evenimentele să nu se desfășoare așa cum s-au desfășurat. Trebuie să subliniez că aceasta este o înfrîngere militară, politică a țărilor arabe progresiste. Sub aspect politic, trebuie să luptăm uniți pentru a ajuta țările arabe, să le acordăm tot ajutorul pe care-l putem acorda. Dacă știrile pe care le-am ascultat sînt adevărate, atunci înseamnă că Israelul a încetat ostilitățile. Lupta politică are o mare influență la ONU. Ne gîndim și la demersuri politice împotriva Israelului, în comun sau separat. Din punct de vedere al luptei politice are o importanță deosebită munca de lămurire.

Demersurile arabe n-au fost consecvente. Mulți oameni n-au înțeles nimic, inclusiv partide comuniste, frățești din Occident. Și la noi, în rîndul opiniei publice, a apărut o neclaritate și anume în legătură cu faptul cine este agresorul. Pentru o parte a opiniei publice ungare nu prea a fost clar pasul întreprins de RAU, în vederea retragerii trupelor ONU din Gaza și închiderii Golfului Akaba. Unele neclarități au apărut chiar și printre tovarășii de conducere de la noi, după adoptarea primei rezoluții a Consiliului de Securitate. Încă o chestiune neplăcută este următoarea: opinia publică ungară a adoptat în general o poziție sănătoasă; în același timp însă, nu putem închide ochii în fața faptului că imperialiștii dau lovituri ba ici, ba dincolo. Sînt de acord cu tov. Brejnev, care a spus că situația internațională nu s-a schimbat în mod radical în urma evenimentelor din Orientul Apropiat. Sînt optimist; în munca noastră ar trebui să fie mai multă claritate. Sînt de acord cu cele spuse aici de mai mulți tovarăși: mi-a plăcut însă în mod deosebit formularea tov. Tito: să fim uniți, să ne întîlnim, să discutăm împreună problemele serioase, să acționăm împreună, să avem o poziție comună, să facem un schimb de păreri. Eu nu propun să adoptăm o declarație mare sau mică: chiar și numai publicarea unui comunicat va crea o impresie bună în țările noastre, va avea un ecou bun. Ar fi bine să dezvoltăm în continuare această practică de a ne consulta mai des.

Occidentul, inițiatorul războiului

Tov. W. Gomulka: Consider că întîlnirea noastră este foarte necesară și

utilă. Dacă această întîlnire ar fi avut loc acum 2–3 zile, n-ar fi schimbat cu nimic situația. Aici trebuie să dăm o apreciere scurtă a evenimentelor și să vedem ce putem face în continuare. Unele lucruri sînt neîndoielnice. Mi se pare că greșeala principală a lui Nasser a fost aceea că nu s-a consultat cu URSS. Judecînd după cele afirmate de Nasser, războiul era inevitabil, întrucît fusese hotărît și pregătit de toate țările occidentale, împreună cu Israelul. Nasser n-a apreciat just situația; de asemenea, nici alți lideri arabi n-au apreciat just situația. Israelul, pe tăcute, și-a pregătit forțele armate. El a mobilizat în cadrul forțelor armate 12% din întreaga populație majoră a Israelului, ceea ce reprezintă maximul de efort din partea unei țări pentru a asigura în același timp și funcționarea în continuare a economiei naționale. Care altă țară ar fi putut mobiliza 12% din populație în cadrul forțelor armate și să poată menține în același timp o funcționare normală a economiei naționale?

Diplomația SUA și Angliei au reușit să inducă în eroare opinia publică. Blocada Golfului Akaba nu era o măsură de o importanță deosebită pentru Israel. Nasser a spus că această blocadă este o măsură temporară, pe care o vor schimba. De altfel, trebuie spus că navele israeliene nu circulau prea des prin această strîmtoare. Blocada Golfului Akaba n-a fost cauza conflictului, ci doar un pretext. Nasser a dus tratative cu SUA în problema blocadei și se pare că erau pe punctul de a cădea de acord. Nasser își anunțase intenția de a-l trimite în SUA pe Mouheddin. În același timp, Dayan, ministrul de război al Israelului, declara că este pentru pace, pentru asigurarea circulației prin Strîmtoarea Tiran etc. Atacul săvîrșit de Israel a fost pus de acord și coordonat cu SUA și Anglia. Nasser își cîștigase autoritatea în lumea arabă; el era reprezentantul forțelor antiimperialiste. Repet, nu situația din Golful Akaba a fost cauza conflictului, ci politica și interesele puterilor occidentale; 30% din consumul mondial de petrol provine din această regiune. Țările occidentale primesc anual 320.000.000 tone petrol din această regiune. În ceea ce privește raportul de forță pe plan militar, se poate spune că atît sub aspect cantitativ, cît și calitativ dintre armatele arabe cea algeriană este cea mai puternică deoarece este mai experimentată. Experiența armatei RAU este mai mică. Cadrele ofițerești nu au experiență. Dacă ar fi să socotim cîți analfabeți sînt în armata RAU, atunci vom vedea deosebirile calitative între armatele RAU și Israelului sînt serioase. Capacitatea de luptă a armatei Israelului e mai mare. Un rol important l-a avut moralul armatei israeliene. Lozinca de lichidare a statului Israel a avut un dublu efect; această lozincă i-a unit pe arabii naționaliști, dar a unit și întregul popor israelian, care a spus că va face totul pentru apărarea existenței sale. În actualele condiții, țările arabe au nevoie de sprijinul țărilor socialiste. Lansînd lozinca de distrugere a Israelului, arabii nu și-au dat seama cît de mult au ușurat poziția Israelului. Dacă n-ar fi fost petrolul, puterile occidentale tot ar fi intervenit, spunînd că apără civilizația. Dacă evenimentele s-ar fi desfășurat

O trambulină politică: gradul de general

Figuri de legendă ale Războiului de șase zile sînt considerați a fi cîțiva generali, care au devenit, mai apoi, personalități ale vieții politice a Israelului.

Este cazul, bunăoară, al ministrului apărării din timpul conflictului din iunie 1967, generalul **Moshe Dayan** (care, în treacăt fie spus, făcuse în anii '60 un curs de perfecționare în arta militară la Academia Militară din București).

1

Șeful Statului Major General al Armatei israeliene era, în 1967, generalul **Ytzak Rabin** (foto 1), cel ce avea să devină artizanul procesului de pace arabo–israelian. După cum se știe, el a fost asasinat în 1995, în timpul mandatului său de șef al guvernului de la Tel Aviv.

2

Actualul președinte al statului Israel, **Ezer Weizman** (născut în 1924, ales în funcție la 13 mai 1993; foto 2), era, în 1967, general și șeful operațiilor din Statul Major al armatei.

3

Un alt general israelian care s-a afirmat în timpul Războiului de șase zile este generalul **Ariel Sharon** (foto 3). El a devenit, mai tîrziu, unul din cei mai importanți oameni politici ai țării sale. Personalitate politică foarte controversată (printre altele, este considerat un extremist antiarab), Ariel Sharon a fost ministru al apărării în anii '80. Apoi, în 1996, a devenit subiectul unui scandal politic. Actualmente, face parte din cabinetul Benjamin Netanyahu.

Exemplele de mai sus confirmă ceea ce se spune în mod frecvent în Israel, anume că „o carieră politică de succes începe cu gradul de general". ■

Radu TUDOR

altfel, americanii ar fi pus în acțiune Flota a VI-a. Occidentalii erau preocupați de creșterea autorității lui Nasser în lumea arabă. De aceea, în momentul de față, problema centrală este menținerea regimului lui Nasser. Toate eforturile lor vor fi îndreptate în prezent pentru înlăturarea lui Nasser. Actuala victoria a Israelului este o victorie à la Pirus. Aceste evenimente vor lăsa urme în amintirea popoarelor. În țările arabe acționează forțele reacționare. În actualele condiții, agenții SUA și ai Angliei vor încerca să-l doboare pe Nasser. Aceasta este problema cea mai importantă. Noi îi cunoaștem pe imperialiști. În Arabia Saudită, există un regim pro-american. Dacă și în RAU ar fi fost un alt regim decît cel al lui Nasser, Israelul nu l-ar fi atacat. Inițiatorul războiului a fost Occidentul. Nasser n-a dorit acest război. După părerea mea, în actualele condiții trebuie să vedem ce este de făcut pentru a-l menține pe Nasser. Totul depinde de faptul dacă va reuși să-și alăture forțele armate. Dacă el ar fi fost în stare să reziste, ar fi fost mai bine. În condițiile de astăzi, încetarea focului este soluția cea mai bună. Trebuie văzut ce poziție vor adopta unitățile sale militare care i-au mai rămas. Forțele reacționare vor face totul pentru a-l răsturna. După cîte știm, focul a încetat pe toate fronturile.

Tov. L. I. Brejnev: În Siria continuă.

Tov. W. Gomulka: Israelul și-a realizat primul scop — zdrobirea forțelor armate ale RAU. Acum, Israelul își întoarce forțele armate împotriva Siriei. În Siria, este un regim mai radical, dar aici situația este mai grea: regimul nu este stabilizat. Au fost și aici încercări de a răsturna actualul regim din Siria. Repet, sarcina principală, în prezent, este menținerea lui Nasser. Trebuie să vedem cum se vor comporta SUA și Anglia. Cred că nu vor merge prea departe cu uneltirile pentru a nu ridica împotriva lor țările arabe. Nu știm cu exactitate, dar cred că nu vor lua măsuri ca să atragă împotriva lor forțele antiimperialiste și naționaliste.

Tov. L. I. Brejnev: Tovarăși, am primit o nouă telegramă în care se spune că agresiunea împotriva Siriei continuă. De asemenea, am primit o altă telegramă de la Cairo. Ambasadorul sovietic a fost primit, la orele 17.00, de Amer, care l-a rugat să transmită la Moscova următoarele din partea lui Nasser: «Avînd în vedere situația din țară și pentru a evita o catastrofă, am hotărît ca puterea să fie dată altor persoane». Acest lucru va fi anunțat de Nasser în această seară, în cadrul discursului radio–televizat.

Tov. I. B. Tito: Cine sînt aceștia cărora li se va transmite puterea?

Tov. L. I. Brejnev: Nu se spune în telegrama pe care am primit-o.

Tov. W. Gomulka: Nasser a vrut să ne atragă într-o aventură. El este vinovat de situația creată. Probabil că ei am luat această măsură pentru a explica situația din punctul de vedere al lor. Eu aș dori să cunosc mai exact situația concretă din țară, cine sînt acești oameni. Va trebui să analizăm mai adînc lucrurile. Această situație nouă se va răsfrînge, probabil, și asupra ajutorului.

Tov. L. I. Brejnev: Natural.

Tov. W. Gomulka: Eu am terminat; vă rog să mă scuzați dacă am vorbit mult.

Tov. T. Jivkov: Ați spus că Nasser va lua cuvîntul astă–seară?

Tov. L. I. Brejnev: Da. Atunci, poate așteptăm să vedem ce spune.

Tov. W. Gomulka: Indiferent de modificările care vor interveni în conducerea RAU, trebuie să ne pronunțăm pentru retragerea armatelor israeliene pe pozițiile inițiale, fără modificări teritoriale.

Tov. L. I. Brejnev: Să luăm o pauză de 10 minute.

Tov. W. Ulbricht: Am cerut cuvîntul.

Tov. L. I. Brejnev: După cuvîntarea tovarășului Ulbricht, vom lua cuvîntul.

Tov. W. Ulbricht (supărat): Să luăm pauza.

Tov. L. I. Brejnev: Mai întîi, luați cuvîntul.

Tov. W. Ulbricht: După cuvîntarea lui Nasser.

București, 5 mai 1972: N. Ceaușescu și Golda Meir, prim-ministru israelian (1969–1974)

Tov. L. I. Brejnev: Putem continua. Vom lua după aceea pauză.

Tov. W. Ulbricht: Tovarăși, această consfătuire a fost necesară. Este evident că a avut loc o agresiune împotriva RAU. Sarcina noastră este ca în presă prin propaganda noastră să contracarăm calomniile care se răspîndesc cu privire la desfășurarea evenimentelor. Israelul este agresorul și statele arabe se apără. Imperialiștii au subliniat în propaganda lor că războiul a izbucnit din cauza Golfului Akaba. Sînt de acord cu aprecierea tovarășului W. Gomulka, că la începutul lunii războiul era inevitabil. Războiul mai putea fi evitat la sfîrșitul lunii mai, dar nu la începutul lunii iunie. A avut loc o agresiune pregătită, cu participarea NATO. Reprezentanții guvernului de la Bonn vorbesc de mult, în mod deschis, că așteaptă să fie schimbat raportul de forțe ca apoi guvernul de la Bonn să manifeste inițiativă în Europa. La ședința sa din 14–18 noiembrie 1966, Comitetul Executiv al NATO a recomandat ca flancurile Pactului, în cel sud–estic, să fie întărite, atît din punct de vedere militar, cît și economic. Comitetul Politic a adresat un nou apel parlamentarilor și partidelor să acționeze în conformitate cu aceste instrucțiuni. A recomandat, de asemenea, realizarea unui puci în Grecia. Ca urmare, Flota a VI-a a SUA a fost trimisă în direcția respectivă. Israelul a făcut aceleași pregătiri ca, în 1958, împotriva Irakului. Măsurile luate de Nasser au fost măsuri de apărare împotriva NATO. De aceea, este just să se spună că țările arabe duc o politică justă de apărare. Aici nu este vorba de Israel, ci de petrol. Lipsa propagandei noastre constă în aceea că în loc să se pună problema petrolului se pune problema Israelului. Tactica folosită a fost pusă la punct de Johnson, Wilson și Israel. Războiul putea fi evitat numai în cazul că noi, împreună cu toate țările arabe, la mijlocul lunii mai, am fi mobilizat toată lumea arabă. Este necesar ca țările noastre să creeze un organ comun care să se ocupe de acest gen de probleme și să se dea semnalul la timp. Cu toate că țările socialiste au reprezentanțe diplomatice și atașați militari în Israel, nu ne-au parvenit semnale, n-am fost mobilizați. Trebuie să fim tot timpul în situația de a ști ce este în stare să facă dușmanul. Va trebui să avem un grup de diplomați bine calificați care să se ocupe de acest gen de probleme, să ne semnaleze din timp asemenea probleme care apar. Trupele RAU și ale Siriei au fost luate prin surprindere și au fost învinse. Tovarășul Greciko ne-a arătat numărul de avioane, tancuri de care au dispus cele două părți. Forțele arabe sînt însă divizate. RAU credea că conflictul poate fi evitat. Israelul, care, din punct de vedere geografic, a avut o situație nefavorabilă, a fost în stare să folosească factorul intern. Arabii n-au fost uniți din punct de vedere militar. Nasser trebuie să se consulte din timp cu URSS. Noi, țările socialiste, am discutat cu Nasser, dar am făcut-o fiecare în parte. Nu numai Nasser este vinovat, ci și noi sîntem vinovați. Dușmanul își concentrează atenția asupra problemelor principale, își coordonează eforturile. Trebuie să învățăm de aici și să facem cel puțin tot atît cît face dușmanul nostru. Trebuie să ne unim, să ne coordonăm eforturile. Îngustarea națională în aceste probleme nu duce la nimic bun. Trebuie să tragem învățăminte. Dacă un stat nu este de acord cu unele măsuri comune, să nu participe: va participa mai tîrziu, cînd va găsi de cuviință. Nu vrem să exercităm presiuni asupra cuiva, dar este necesar să acționăm în comun. Înfrîngerea militară va avea mari consecințe, se vor activiza forțele reacționare din întreaga lume. Nu întîmplător Kissinger va pleca la Washington pentru a discuta noii pași pe care intenționează să-i întreprinsă. Ei se vor ocupa și de problema tacticii viitoare. Guvernanții de la Bonn se pregătesc să aplice metode noi pe linia conducerii de stat. În ce privește situația internă, ei aplică legi excepționale pentru a-și întări pozițiile militare. Va fi necesar să discutăm ce consecințe decurg de aici și să aplicăm o tactică mai bună.

„Am suferit o înfrîngere militară“

Noi am suferit o înfrîngere militară. Spun noi, pentru că se referă la noi toți. Trebuie să facem totul pentru a întări pacea. Trebuie să spunem clar cum apreciem situația și ce politică urmează să promovăm în continuare. SUA vor să cîștige timp. Declarațiile SUA că sînt de acord cu retragerea trupelor israeliene constituie o manevră. Tactica SUA este următoarea: după sistarea ostilităților militare, se crează posibilitatea de a duce tratative cu fiecare din statele arabe în parte și, deci, folosesc timpul pentru tratative în vederea răsturnării guvernelor antiimperialiste din aceste țări. Este justă propunerea ca în comunicat să dăm o apreciere asupra situației și să sprijinim cererea de a se înceta definitiv războiul, iar trupele israeliene să fie retrase pe pozițiile inițiale. Aceasta va necesita o luptă îndelungată.

Consider că tactica CC al PCUS și a guvernului sovietic a fost și este justă. Se urmărește să nu se extindă războiul. Acest lucru trebuie spus în comunicat. Sînt de acord cu ceea ce au spus tovarășii Gomulka și Tito. Va trebui să ne sfătuim între noi cum să ducem lupta politică, ideologică. Tov. polonezi au abordat în mod just aceste probleme la ultima lor Plenară. Dar, aceste chestiuni ne privesc pe noi toți. De aceea, consider că ar fi bine să discutăm aceste probleme la o întîlnire a

noastră. Sînt de acord să publicăm un comunicat.

Tov. I. B. Tito: Să nu facem comunicatul pînă nu știm cine va fi desemnat în locul lui Nasser.

Tov. L. I. Brejnev: Am primit o știre în care se pare că puterea va fi transmisă lui Mouheddin.

Tov. T. Jivkov: Acesta este mai de dreapta.

Tov. L. I. Brejnev: Mai vrea cineva să ia cuvîntul? Nimeni.

Tovarăși, sîntem recunoscători tov. care au luat cuvîntul și au apreciat situația. Am vrea să subliniem că ideile, părerile, concluziile expuse aici reprezintă o contribuție importantă la înțelegerea situației foarte complicate care s-a creat. Acestea au dovedit necesitatea de a ne întîlni mai des. Ce se poate spune acum? Nu pretindem că putem face o analiză definitivă, dar sîntem de acord cu ideea că, în fond, nu este vorba de lupta dintre RAU și Israel, ci de o luptă între forțele socialiste și cele imperialiste. Această luptă se desfășoară de mult. Nu poate fi trecut însă cu vederea un asemenea fapt care se observă în ultimii ani; acolo unde sînt manifestări stîngiste naționaliste și unde nu se ține seama de condițiile concrete se înregistrează înfrîngeri. În Indonezia, de exemplu. Nu vreau să trag aici o concluzie teoretică, dar sîntem obligați ca ceva mai tîrziu să tragem unele învățăminte mai profunde. Acum vreau să explic poziția URSS. Noi ne-am străduit să-l oprim pe Nasser, pe conducătorii sirieni de la un conflict. I-am spus acest lucru și lui Atassi. Dacă v-am da stenogramele, veți vedea că noi ne-am străduit să-i oprim. Le-am spus că îi vom ajuta în domeniul economiei naționale, dar nu sub raport militar. Vă mulțumim că ați apreciat că această politică este justă. Desigur, Nasser a făcut greșeli. El a acționat fără să se consulte cu noi. În afară de forțele imperialiste care au acționat asupra lui, un rol important în incitarea lui Nasser l-a avut Zhou Enlai. Acesta i-a trimis o telegramă lui Nasser în care i-a spus că îi acordă sprijin nelimitat. Zhou Enlai spune că URSS trădează interesele arabe și că numai pe calea armelor se pot obține succese. Au fost și alte forțe care l-au împins pe Nasser; sentimentele naționaliste care au fost incitate. Și aici este o greșeală a lui Nasser. Dar aceasta este de domeniul istoriei. E nevoie de timp pentru a îndrepta urmările. Evenimentele au luat o întorsătură radicală încă din luna mai. Lansarea unor lozinci ca «distrugerea Israelului», «închiderea Canalului de Suez», «blocarea Golfului Akaba» au creat greutăți foarte mari. Unii se întreabă dacă sîntem și noi vinovați. Noi nu putem fi de acord că sîntem vinovați. În prezent, avem de a face cu o ofensivă a cercurilor imperialiste. În fiecare luptă, există două fațete ale medaliei. Indiferent de caracterul evenimentelor care au avut loc, noi va trebui să condamnăm agresiunea Israelului ca o agresiune imperialistă, să cerem încetarea acțiunilor militare și retragerea pe pozițiile inițiale. Desigur, acum nu este cazul să vorbim despre libertatea de navigație. Din discuția pe care am avut-o a reieșit necesitatea de a exercita presiuni asupra Israelului și SUA pentru asigurarea păcii. Nu cred că cineva se îndoiește de necesitatea adoptării unui document al întîlnirii noastre, indiferent cum se va numi — comunicat, declarație etc. Tovarășii noștri au elaborat un proiect de declarație, dar situația s-a schimbat. Au intervenit elemente noi în ultimile ore. De aceea, propun să luăm o pauză pentru a putea pune la punct acest proiect. Cum să procedăm? Fie ne însărcinați pe noi să elaborăm proiectul, fie că îl elaborăm în colectiv, și pe urmă să-l difuzăm tuturor delegațiilor pentru a-și spune observațiile. Rugăm pe tovarăși să nu plece în noaptea aceasta. Propun să luăm o pauză de o oră și jumătate.

Tov. I. Gh. Maurer: De ce? E prea mult.

Tov. A. Novotny: Trebuie să plec în noaptea aceasta. Mîine am treburi. Astăzi am plecat din Praga la orele trei dimineața. Ni s-a spus că ședința va avea loc la orele 11 dimineața.

Tov. N. Ceaușescu: Să luăm o pauză de 15–20 minute pentru redactarea proiectului de comunicat.

Tov. L. I. Brejnev: O oră. Mai dorește cineva să ia parte la redactarea proiectului de comunicat?

Tov. I. Gh. Maurer: Vrem și noi să participăm.

Tov. L. I. Brejnev: Vă rog.

Tov. W. Gomulka: Așteptăm aici; nu mai plecăm acasă.

Tov. L. I. Brejnev: Ne-au parvenit cîteva extrase din cuvîntarea lui Nasser. Avînd în vedere că e pauză, le dau la fiecare să citească.

Proiect inacceptabil

În timpul pauzei, a avut loc o discuție între tov. N. Ceaușescu și delegația sovietică. Tov. N. Ceaușescu a arătat că proiectul elaborat este inacceptabil, deoarece nu corespunde realității — în timp ce Israelul este acuzat ca agresor, nu se spune nimic despre țările arabe; proiectul conține, dimpotrivă, promisiuni privind sprijinirea politicii pe care aceste țări au promovat-o pînă în prezent. În consecință, a fost întocmit un contraproiect care cuprindea ideile ce au fost dezvoltate în Declarația CC al PCR și a guv. RS România în legătură cu situația din Orientul Apropiat. Delegația sovietică l-a considerat inacceptabil, întrucît nu conținea condamnarea Israelului ca agresor. Partea sovietică nu a difuzat proiectul român celorlalte delegații.

„Am o problemă principială“

Tov. L. I. Brejnev (avînd în mînă textul refăcut al proiectului de declarație): Cum procedăm, tovarăși? Citește fiecare în parte sau îl citesc eu cu voce tare? Ce părere aveți?

Tov. T. Jivkov: Citiți cu voce tare.

Tov. N. Ceaușescu: Tovarăși, am o problemă principială. Delegația noastră nu poate să-și însușească acest comunicat. Noi sîntem pentru adoptarea unui comunicat scurt și să lăsăm ca fiecare partid să rămînă la aprecierile sale. În problemele pe care le-am discutat, există aprecieri diferite. De aceea, trebuie discutat mult și n-are nici un sens să discutăm aici. Într-un comunicat scurt să arătăm hotărîrea noastră de a apăra pacea și drepturile popoarelor din Orientul Apropiat.

Tov. L. I. Brejnev: Cine mai vrea să ia cuvîntul?

Tov. I. B. Tito: În comunicat, ați enumerat numai trei țări arabe: RAU, Siria și Iordania. Să spunem numai RAU, iar celelalte să nu le mai enumerăm. Astfel, s-ar putea crede că numai aceste trei țări sînt progresiste. De asemenea, acolo unde se vorbește de faptul că agresiunea Israelului a fost înfăptuită în cîrdășie cu imperialismul american, să adăugăm «și imperialismul englez».

Tov. L. I. Brejnev: Dacă adăugăm «și imperialismul englez», slăbim ascuțișul îndreptat împotriva imperialismului american.

Tov. A. Novotny: Să spunem «cercurile imperialiste și în primul rînd cele ale SUA».

Tov. W. Gomulka: Poate să spunem «anumite cercuri imperialiste», deoarece Franța nu s-a amestecat.

Tov. A. Novotny: Să spunem că «agresiunea a fost rezultatul cîrdășiei anumitor cercuri imperialiste și, înainte de toate, ale SUA cu cercurile conducătoare din Israel».

București, 26 august 1977: N. Ceaușescu și Menachem Begin, prim-ministru israelian (1977–1983)

Tov. W. Gomulka: Să spunem «cîrdășia anumitor cercuri imperialiste» și înainte de toate ale SUA.

Tov. N. Ceaușescu: Tovarăși, v-aș ruga să clarificăm propunerea pe care am făcut-o.

Tov. L. I. Brejnev: Tov., în timpul pauzei, tov. N. Ceaușescu a făcut propunerea ca în comunicat să nu se spună că Israelul este agresor.

Tov. N. Ceaușescu: Tovarăși, am făcut propunerea de a da un comunicat scurt. Eu nu m-am referit la conținutul discuției.

Tov. L. I. Brejnev: Proiectul nostru este minimum ceea ce se poate spune. Altfel, lumea nu va înțelege despre ce este vorba.

Tov. I. B. Tito: Să nu iasă că s-a scremut un munte și a ieșit un șoarece.

Tov. T. Jivkov: Israelul este agresor. Este clar.

Tov. W. Ulbricht: Să luăm notă de declarația făcută de tov. N. Ceaușescu și să continuăm discutarea proiectului de declarație.

Tov. N. Ceaușescu: Rog pe tov. Brejnev ca să fie ștearsă România din partea unde se enumeră țările care au adoptat declarația.

Tov. L. I. Brejnev: Eu nu sînt directorul ședinței, așa că nu vă adresați mie, ci întregii consfătuiri.

Tov. A. Novotny: Delegația noastră, din considerentele arătate, este pentru principiul declarării Israelului ca agresor. Nu este vorba de Egipt, ci Israelul este acela care a pornit agresiunea împotriva altui stat.

Tov. I. B. Tito: Nu se poate adopta un document, în care să nu se scrie că Israelul este agresor. Cum mă pot întoarce altfel acasă, cu o declarație în care nu se spune acest lucru pe care Iugoslavia l-a declarat de la început.

Tov. J. Kádár: Și eu sînt de aceeași părere.

Tov. W. Ulbricht: Și eu sînt de aceeași părere.

Tov. L. I. Brejnev: Deci, toți sînt de părere că Israelul este agresor.

Tov. N. Ceaușescu: Tovarăși, eu n-am cerut altceva decît să fie ștearsă România din rîndul celor care acceptă această declarație. Declarația să fie făcută în numele celorlalte țări, afară de România.

Tov. L. I. Brejnev: Nu-i putem forța pe tovarășii români.

Tov. W. Gomulka: Atunci, să publicăm două documente.

Tov. N. Ceaușescu: Să fie două comunicate: un comunicat în care să se

spună cine a participat și o declarație de unde să fie știrsă România.

Tov. L. I. Brejnev: Nu este necesar să adoptăm două documente.

Tov. W. Gomulka: Va fi un comunicat și va fi o declarație.

Tov. N. Ceaușescu: Să fie un comunicat cu denumirea celor care au participat și pe urmă o declarație unde să fie știrsă România.

Tov. L. I. Brejnev: Publicăm o scurtă știre despre întîlnire și pe urmă enumerăm țările și conținutul declarației.

Tov. A. Gromîko: În comunicatul privind întîlnirea să nu scriem în ce problemă ne-am întîlnit.

Tov. I. Gh. Maurer: Cred că e normal să spunem ceea ce am discutat și anume situația din Orientul Mijlociu. O parte din participanți sînt pentru o declarație și o semnează, alții nu sînt de acord și nu o semnează.

Tov. W. Gomulka: Să spunem că s-a discutat situația din Orientul Apropiat.

Tov. L. I. Brejnev: Să spunem că a avut loc o întîlnire, la care s-a analizat problema situației din Orientul Apropiat.

Tov. J. Kádár: Cele două documente să fie publicate concomitent.

„E jenant"

În continuare, participanții la întîlnire, afară de delegația română, au discutat proiectul de declarație elaborat de partea sovietică. În timpul discuției, tov. W. Ulbricht a propus, între altele, să se adauge o frază în care să se afirme că politica promovată de URSS a fost înțeleaptă și justă. Tov. L. I. Brejnev a spus că e jenant să se scrie așa ceva, dar fiecare în țara sa, în propaganda pe care o face, poate afirma ceea ce crede. Tov. L. I. Brejnev a propus ca declarația să fie semnată. Tov. I. B. Tito a spus că nu mai e nevoie de semnături din moment ce în ea se enumeră numele participanților la întîlnire. S-a convenit totuși să se semneze. Tov. L. I. Brejnev a întrebat cine să fie depozitarul. S-a hotărît ca documentul să fie păstrat la CC al PCUS. Întîlnirea s-a terminat în jurul orei 24,00.

Discuții în afara întîlnirii

La mașină, de la aeroport. În drum spre ședință, tov. N. Ceaușescu și Ion Gh. Maurer au fost însoțiți de P. Demicev, membru supleant al Biroului Politic și secretar al CC al PCUS. Cu acest prilej, a avut loc o discuție.

Tov. P. Demicev: Ce noutăți mai știți în legătură cu situația din Orientul Apropiat?

Tov. N. Ceaușescu: Dv. știți mai multe. Noi am fost în avion.

Tov. P. Demicev: RAU a fost de acord cu încetarea focului. Siria, de asemenea. Noi avem însă date din surse de încredere, în sensul că unități de tancuri israeliene în regiunea Sinai se află într-o situație grea. Egiptenii vor să se folosească de aceasta ca să-i lovească. Postul de radio Cairo a transmis că 40 de avioane egiptene atacă unitățile israeliene și scontează pe victorie. Între timp, algerienii le-au dat egiptenilor 100 de avioane. Așa că declarațiile sînt declarații, iar războiul război. Dv. ce părere aveți?

Tov. N. Ceaușescu: Normal și înțelept ar fi să se respecte armistițiul. Războiul poate fi de folos numai imperialiștilor. Desigur, problemele trebuie rezolvate, dar aceasta nu se poate face bătînd din palme. Noi am considerat mai de mult că în tratarea acestor probleme trebuie să se manifeste înțelepciune. Acum, dacă s-a ajuns la război, trebuie făcut totul pentru a opri focul și pentru a se respecta armistițiul.

Tov. P. Demicev: Și noi sîntem de această părere. Nu avem date care să confirme că SUA și Anglia participă la conflict, inclusiv în ceea ce privește flota din Marea Mediterană. Judecînd după cele spune de Johnson, SUA nu vor extinde conflictul. Dar, cine știe. Ei au dat Israelului numai tehnică. Dar tehnică am dat și noi. Pakistanul a declarat că va acorda ajutor arabilor, nelimitat. Așa că arabii sînt împinși și din aceste părți. Și au început să ne critice pentru rezoluția adoptată la ONU. Așa că, în prezent, acționează două forțe: una care vrea ca războiul să continue și alta care dorește încetarea focului. Poziția Franței este clar formulată și este foarte apropiată de poziția noastră.

„N-am dormit de trei zile"

În prima pauză, după ce delegațiile și-au expus punctul de vedere, tov. L. I. Brejnev a spus, în prezența tov. N. Ceaușescu, I. Gh. Maurer, W. Gomulka, I. Cyrankiewicz, T. Jivkov: Sînt extrem de obosit. N-am dormit de trei zile. Azi noapte, am dormit doar două ore pe canapea, la serviciu. Stăm

București, 3 aprilie 1978: N. Ceaușescu și Moshe Dayan, ministrul de externe israelian (1977–1979), învingătorul din Războiul de șase zile

toți trei (Brejnev, Kosîghin, Podgornîi) și scriem tot timpul instrucțiuni pentru reprezentantul sovietic în Consiliul de Securitate. Din oră în oră primim noi știri. Eu i-am spus lui Nasser să fie prudent și mi-a răspuns că este pregătit. Acum, spune că englezii și americanii au intervenit trimițînd avioane care să acopere Israelul. Nu este adevărat. Noi știm precis. Navele noastre din Mediterana sînt alături de cele americane. Ne observăm reciproc. Nici un avion american n-a zburat și n-a acordat protecție Israelului. Mai mult decît atît, noi am vorbit tot timpul prin telefonul roșu cu Johnson, Wilson, de Gaulle. Vă pot da un astfel de amănunt. Cînd o navă americană a fost bombardată din greșeală de israelieni, ea a cerut ajutor prin SOS. Navele noastre n-au știut ce să facă, crezînd că e vorba de un atac egiptean. Johnson ne-a sunat și ne-a avertizat că vor zbura avioane americane de pe un portavion pentru a se duce la locul catastrofei și nu pentru a interveni în operațiunile militare. Încă de la începutul ostilităților, i-am telefonat lui Johnson, iar el a dat asigurări că nu va interveni. Noi știm precis, americanii nu vor interveni. Nasser nu m-a întrebat cînd a blocat portul Akaba. De ce a făcut el asta? La ce i-a folosit? A hotărît retragerea trupelor ONU. De ce? Pe noi nu ne-a întrebat. El ne-a dat asigurări că nu va provoca războiul și, dintr-o dată, citim în ziare că la o adunare sindicală a spus că a venit «momentul să zdrobim Israelul». Pe noi nu ne-a întrebat. Am citit în ziare. El a spus că este pregătit, dar israelienii l-au luat prin surprindere. Încă din primele ore, i-au distrus avioanele la sol; printre acestea erau și avioane purtătoare de rachete. Acum, am hotărît să-i trimitem avioane suplimentare. Prima partidă de 20 de avioane au și ajuns. I-am trimis două nave încărcate cu tancuri, în fiecare navă fiind cîte 70 de tancuri. Ele vor ajunge în decurs de trei zile. Ieri, hotărîsem să rupem relațiile cu Israelul. Aceasta ar înseamna că URSS se află în stare de război cu Israelul. Pe urmă am revenit. Am zis să nu gîndim totuși cu capul înfierbîntat. Ce părere aveți, să adoptăm un comunicat sau o declarație?

Tov. N. Ceaușescu: Să adoptăm un comunicat scurt, în care să spunem că am făcut un schimb de păreri.

Tov. T. Jivkov: Trebuie să adoptăm o declarație, în care să spunem că sîntem gata de luptă.

Tov. N. Ceaușescu: Cum? Să declarăm război?

Tov. Gomulka și Brejnev: Nu, nu asta a vrut să spună tov. Jivkov.

Tov. Brejnev: Mă duc să-i consult și pe ceilalți tovarăși în privința comunicatului.

„Dracu' știe!"

În timpul celei de a doua pauze, după prezentarea propunerilor sovietice privind comunicatul, între tov. N. Ceaușescu și I. Gh. Maurer și I. B. Tito și V.I. Popovici a avut loc o discuție.

Tov. N. Ceaușescu: Ce părere aveți despre proiectul de declarație elaborat de sovietici? Pentru noi, este inacceptabil.

Tov. I. B. Tito: De ce?

Tov. N. Ceaușescu: Din multe motive. În primul rînd, el spune că Israelul este agresor. Noi nu dispunem de date care să confirme acest lucru. Dar, la urma urmei, nu este important. Trebuie văzut, analizat și nu e cazul acum, cum s-a ajuns la asemenea situație.

Tov. I. B. Tito: Desigur, imperialiștii au organizat acest lucru. Israelul a fost instrumentul: Israelul a atacat. Îl cunosc de 15 ani pe Nasser. El a dorit acest război. Eu i-am spus, cînd l-am întîlnit, că n-are dreptate cînd pune problema distrugerii Israelului, dar nu m-a ascultat. Eu nu pot semna decît un document care definește Israelul ca agresor. Am afirmat acest lucru și întreaga Iugoslavie a salutat. Fără asta nu mă pot întoarce acasă.

Tov. N. Ceaușescu: Tov. Tito, vreți să vă spun în mod sincer? Noi avem date din care reiese că el însuși a spus că a fost împins la acest război.

Tov. I. B. Tito: Dracu' știe! Cum rămîne cu vizita dv. în Iugoslavia?

Tov. N. Ceaușescu: Se pare că neam înțeles s-o amînăm.

Tov. I. B. Tito: E mai bine. Să găsim o altă dată.

„E greu de spus cine a tras primul"

În timpul aceleeași pauze, a fost elaborat un contraproiect de comunicat român, care a fost discutat de tov. N. Ceaușescu și L. I. Brejnev, A. Kosîghin, N. Podgornîi.

Tov. A. Kosîghin: Textul dv. este neutru, nu putem accepta așa ceva. Dacă nu vom spune că Israelul este agresor, vom ridica popoarele arabe împotriva noastră. 50 de milioane de arabi (Gromîko îl corectează — 100 de milioane) se vor ridica împotriva noastră. Ne vor sparge geamurile ambasadelor. Relațiile cu arabii se vor strica pentru decenii sau chiar veacuri.

Tov. N. Ceaușescu: Textul dv. pentru noi este inacceptabil. Nu sîntem de acord să definim Israelul drept agresor. E greu de spus cine a tras primul. Dar, de fapt, acest lucru nu este important. Pentru aceasta este nevoie de timp să analizăm profund cum s-au petrecut lucrurile. Dacă vom adopta declarația pe care ați propus-o, țările socialiste se vor izola de mișcarea progresistă din Occident, inclusiv de partidele comuniste occidentale. Toate partidele comuniste occidentale, PC Italian, PC din Austria au dat declarații, dar n-au spus că Israelul a fost agresor. Singur

PC Francez a spus acest lucru, dar a doua zi a dat o declarație și a revenit.

Tov. Ponomariov: Unele partide au luat partea Israelului: Guy Mollet, partidul laburist.

Tov. A. Kosîghin: Dv. nu trebuie să vă luați după ceea ce scriu sioniștii. În SUA, de exemplu, s-au adunat 300 de sioniști și au strîns 10.000.000 de dolari, în altă parte, de asemenea, se mai strîng alte sute de sioniști, mai dau o declarație sau strîng fonduri.

Tov. N. Podgornîi: În declarațiile partidelor comuniste nu se spune că Israelul nu este agresor.

Tov. N. Ceaușescu: Noi propunem să dăm un comunicat scurt, în care să spunem că am făcut un schimb de păreri în problema situației din Orientul Apropiat. Sînt de acord să cerem încetarea oricăror acțiuni militare, retragerea trupelor israeliene și a celorlalte trupe în frontierele dinainte de conflict. Dacă veți adopta declarația dv., nimeni nu va înțelege poziția URSS. Această declarație, în felul în care ați conceput-o, va provoca multe discuții în mișcarea comunistă și progresistă. Vă veți face singuri rău.

Tov. N. Kosîghin: Poate că ar merge o astfel de declarație în sensul participanții au făcut un schimb de păreri și, în continuare, să redăm într-o formă voalată o apreciere generală.

Tov. N. Ceaușescu: Am putea fi de acord, în principiu, cu o astfel de declarație.

Tov. L. Brejnev: E imposibil să dăm o declarație în care să nu menționăm Israelul ca agresor. Vom ridica popoarele arabe. Israelul este un instrument în mîinile imperialiștilor.

Tov. N. Kosîghin: Sînt de acord. Nu putem da decît o declarație în care să spunem direct că Israelul este agresor.

Tov. L. I. Brejnev: Să începem ședința și vom hotărî împreună cu ceilalți tovarăși.

„Singuri și-au tăiat craca de sub picioare"

În pauza dinaintea semnării declarației, între tov. N. Ceaușescu și tov. T. Jivkov a avut loc o discuție.

Tov. T. Jivkov: Tov. Ceaușescu, nu înțeleg poziția dumneavoastră. Nu sînt de acord cu felul în care apreciați dv. lucrurile. Poziția dv. e o poziție neutră. În asemenea chestiuni, însă, trebuie să dăm dovadă de o abordare de pe poziții de clasă. Dacă vom adopta o asemenea poziție nehotărîtă, unde ajungem? Imperialiștii pun la cale noi și noi agresiuni. S-ar putea ca mîine una din țările noastre să fie victimă. Și atunci, dv. ce veți face? Veți proceda la fel?

Tov. N. Ceaușescu: Este posibil să se întîmple și așa ceva, dacă se va duce în continuare o asemenea politică. Dar ce va face România în asemenea caz, eu am spus public acest lucru. Nu reprezintă un ajutor pentru arabi felul în care se pun problemele în declarație; ei vor fi încurajați să continue politica pe care au dus-o pînă acum. Dacă li s-ar fi spus că nu este bine cum se procedează poate nu s-ar fi ajuns la situația aceasta. Punîndu-și ca țel nimicirea statului Israel și declarînd acest scop, ei singuri și-au tăiat craca de sub picioare, lipsindu-se de sprijinul opiniei publice. Partidele comuniste din Occident nu au sprijinit nici ele aceste țeluri ale arabilor. Lupta lor antiimperialistă pentru unitate națională și progres nu înseamnă lupta pentru lichidarea statului Israel. Vom vedea care va fi rezultatul acestei declarații. Ne vom întîlni peste două–trei săptămîni și vom discuta. În orice caz, ea nu reprezintă un ajutor pentru arabi, nu-i face să înțeleagă că au greșit și cum pot fi rezolvate problemele. Apoi, în declarație se spune că li se va acorda tot ajutorul. Ce înseamnă în prezent acest lucru, ce valoare are? Singurul ajutor care li s-ar putea da în momentul de față, cînd armatele lor sînt zdrobite, ar fi doar trimiterea de trupe care să lupte acolo. Dv. doriți acest lucru?

Tov. T. Jivkov: Nu.

Tov. N. Ceaușescu: Atunci, ce alt ajutor li s-ar putea da?". ■

Coloană israeliană în marș: în stînga, un camion transportă prizonieri egipteni

1979–1989: „Vietnamul" Uniunii Sovietice

Războiul din Afghanistan

Tiberiu TĂNASE

Culoar de tranzit între Asia Centrală și cea Orientală, Afghanistanul a fost, încă din sec. al XIX-lea, o țintă a tendințelor expansioniste ale Persiei, Marii Britanii și Rusiei. După instaurarea protectoratului englez, Afghanistanul devine un stat tampon între Imperiul țarist și India britanică. La 28 februarie 1919, Afghanistanul își proclamă independența, iar la 17 iulie 1973 este abolită monarhia, țara devenind republică.

Prin lovitura de stat din 27 aprilie 1978, puterea este preluată de Consiliul Democratic Republican, de orientare comunistă, condus de Nur Muhammad Taraki.

URSS considera că Afghanistanului nu i se poate permite abaterea de la orientarea socialistă: trebuia făcut tot posibilul pentru a menține vecinul din sud în orbita Moscovei. Relațiile bilaterale fuseseră, în general, cordiale, atît sub regimul monarhic, cît și sub cel republican, dar, în decembrie 1979, istanul avea să cadă victimă agresiunii Armatei Roșii sovietice.

Afghanistanul s-a unificat și a devenit independent după o luptă îndelungată împotriva stăpînirii marilor moguli și safavizi, care au dominat zona în secolul al XVI-lea.

Primul stat afghan centralizat poate fi considerat Imperiul Durrani (un trib paștu, numele etniei și limbii dominante). Sub șahul Ahmad, în 1818, imperiul s-a destrămat, dar s-a reunificat din nou, sub Dost Muhammad (1826–1863). În această perioadă, are loc primul război anglo–afghan, care se încheie cu înfrîngerea catastrofală a englezilor, și al doilea război anglo–afghan (1818–1880), care se încheie tot cu victoria afghanilor.

Cu toate acestea, Marea Britanie și-a instaurat, în 1880, protectoratul asupra Afghanistanului.

Pînă la începutul celui de-al doilea război mondial, au loc o serie de insurecții și răsturnări prin forță a regimurilor unor emiri locali.

În timpul marii conflagrații din 1939–1945, țara a reușit să evite orice agresiune deschisă din partea Axei.

După război, Moscova și Kabul au convenit continuarea relațiilor de colaborare.

În 16 – 17 iulie 1973, un grup de ofițeri afghani, în frunte cu fostul premier Muhammad Daud, a organizat o lovitură de stat pașnică, înlăturîndu-l pe Muhammad Zahir Șah și proclamînd republica.

La 27 aprilie 1978, armata afghană a dat o nouă lovitură de stat; președintele Muhammad Daud Khan a fost asasinat, Consiliul Revoluționar a proclamat noua Republică Democratică Afghanistan (RDA), alegîndu-l pe Nur Muhammad Taraki președinte și prim–ministru. Situația s-a deteriorat permanent, din cauza măsurilor antipopulare, antireligioase, a arestărilor și execuțiilor, frapant asemănătoare cu practicile staliniste din URSS.

Liderii de la Kremlin vedeau cum situația continua să se deterioreze și erau alarmați de perspectiva de a pierde controlul asupra Afghanistanului. Nu mai puțin, Moscova era preocupată de interesul crescînd al SUA pentru această regiune. În acest context, în decembrie 1979, sovieticii au decis să treacă la invadarea vecinului lor de la sud.

La 27 decembrie 1979, se produce o nouă lovitură de stat; președintele Hafiz Ullah Amin este asasinat, instaurîndu-se la putere Babrak Karmal (fostul adjunct al președintelui Taraki). După toate indiciile, Amin a fost lichidat de o echipă specială, *spetsnaz* (aparținînd GRU, Serviciul de Informații Militare al URSS), desantată pe aeroportul din Kabul. Acestei unități i-au urmat alte forțe sovietice (infanterie, blindate și aviație).

Liderul Partidului Islamic din Afghanistan (PIA), Gulbuddin Hekmatyar, a declarat „războiul sfînt" împotriva guvernului lui Babrak Karmal și a ocupanților sovietici.

Războiul sfînt al mujahedinilor

De notat însă că Moscova a trecut la măsura extremă de invadare a Afghanistanului subestimînd potențialul mujahedinilor („războinicii sfinți").

Majoritatea afghanilor face parte din etnia paștu (9,5 milioane de membri); aceștia sînt urmați de tadjici (circa 3 milioane), apoi de uzbeci, turkmeni, kirghizi, nulistani, kazahi, baluhi și arabi, Afghanistanul fiind un veritabil „Babilon al popoarelor" originare din Asia Centrală.

Grupările afghane, peste deosebirile etnice, s-au coalizat în lupta comună declanșată împotriva guvernului de la Kabul și a sprijinitorilor săi sovietici.

Rezistența afghană s-a constituit, astfel, în jurul a trei mișcări islamice: **Jamiat Islami,** fondată, în 1970, de Burhanuddin Rabbani, diplomat și fost profesor la Facultatea de Teologie din Kabul; **Hezb Islami,** fondată, în 1976, de Gulbuddin Hekmatyaz; **Ettehan Islami,** fondată de Abd El Rassaul Sayyaf, fost student la Facultatea de Teologie din Mecca.

Pe de altă parte, combatanți străini, veniți din țările islamice învecinate, au sărit în sprijinul afghanilor angajați în acest nou „jihad" (război sfînt).

Antrenarea combatanților pentru lupta de gherilă s-a făcut în tabere organizate, cu precădere, în Pakistan.

Războiul civil din Afghanistan era, de fapt, o mare confruntare Est–Vest, guvernul comunist de la Kabul fiind sprijinit de trupe sovietice, iar rezistența islamică primind ajutor din partea SUA, Pakistanului și țărilor arabe islamice tradiționaliste.

În februarie 1980, presa americană a anunțat că CIA începuse operațiuni, sub acoperire, pentru a furniza arme rezistenței afghane. Referitor la acest ajutor, cercetătorul indian Sen Gupta afirma: „Aceasta a fost cea mai importantă operațiune CIA după cea din Angola, în 1975. Rebelii luptau cu armament ușor de cîmp, de model sovietic, adus din Egipt și China. De asemenea, livra arme și Pakistanul".

Acțiunile de luptă ale soldaților sovietici în Afghanistan au întîmpinat dificultăți enorme. Terenul și clima erau incomode și periculoase. În schimb, mujahedinii, obișnuiți cu asprele condiții geo–climatice locale, au luptat cu fanatism pentru a-și apăra țara.

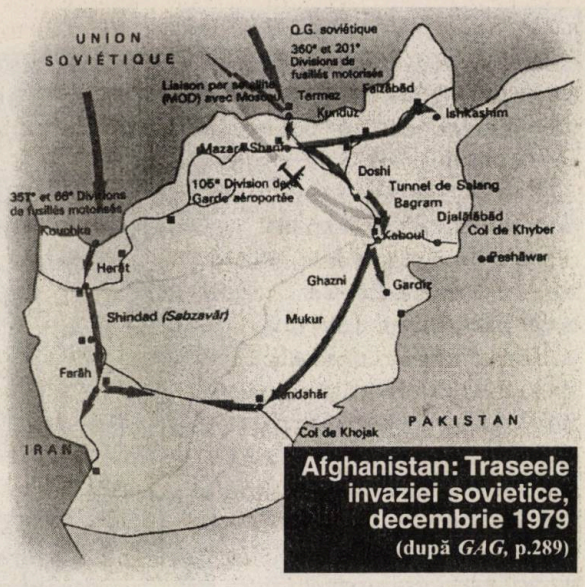

Afghanistan: Traseele invaziei sovietice, decembrie 1979
(după *GAG*, p.289)

Experții militari au remarcat numeroasele similitudini dintre războiul afghano–sovietic și experiența americană din Vietnam. În primul rînd, preponderența acțiunilor de gherilă. În Afghanistan, principala tactică adoptată de forțele de gherilă a fost evitarea confruntărilor deschise cu trupele sovietice, afghanii acționînd în detașamente mici și prin surprindere.

Asemenea vietnamezilor, mujahedinii au pus în practică tactica de gherilă propovăduită de Mao Zedong, beneficiind din plin de sprijinul activ al populației civile. De regulă, luptătorii din rezistența afghană, dotați cu armament ușor de infanterie, atacau noaptea pozițiile sovietice, utilizînd cu iscusință avantajele oferite de teren și retrăgîndu-se cu mare rapiditate.

Răspunsul Americii

Ca răspuns la invadarea Afghanistanului, SUA au impus, în primă instanță, embargou pe exportul de cereale în URSS.

La 27 decembrie 1986, președintele Reagan i-a avertizat pe liderii sovietici: „Trebuie să înțeleagă că vor continua să plătească prețuri din ce în ce

mai ridicate, pînă cînd vor accepta necesitatea unei soluții politice, vizînd retragerea imediată a forțelor lor armate din Afghanistan și acordarea autodeterminării poporului afghan".

Reagan a autorizat livrările de arme pentru mujahedinii afghani, dar s-a angajat să stopeze această aprovizionare cu arme în timpul negocierilor cu Mihail Gorbaciov, în 1987. Agenția UPI relata, într-un raport din 21 iulie 1988: „Statele Unite și Uniunea Sovietică, încercînd să asigure o retragere metodică a trupelor sovietice din Afghanistan, împărtășesc informații asupra grupurilor de gherilă islamiste, văzute ca o amenințare pentru ducerea la îndeplinire a unui acord".

O sursă CIA, vorbind despre „rebeli", a confirmat o schimbare a atitudinii SUA și menționa: „Vrem să vedem anumite grupuri dînd mîncare altor grupuri" (jargon folosit de serviciul de informații american pentru neutralizarea elementelor indezirabile).

Un acord mediat de ONU, semnat, la 14 aprilie 1988, de puterile garante — URSS și SUA —, prevedea retragerea trupelor sovietice, crearea unui stat afghan neutru și repatrierea milioanelor de refugiați. Încheierea retragerii trupelor sovietice s-a realizat, în aceste condiții, la 15 februarie 1989.

Referindu-se la acest război, Oleg Sarin și Lev Dvoretsky notează în cartea lor *Agresiunile Uniunii Sovietice împotriva lumii, 1919–1989:* „Războiul a fost absolut lipsit de sens. A fost complet nedrept și a fost fără speranță. Problema este aceea că războiul afghan încă nu s-a sfîrșit".

După retragere

Retragerea trupelor sovietice din Afghanistan nu a dus, automat, la încetarea ostilităților. Regimul prosovietic de la Kabul s-a angajat și mai mult confruntarea cu rezistența mujahedinilor. În fața ofensivei acestora, ajunși la porțile capitalei, Muhammad Najibullah a fost înlăturat de la putere, la 16 aprilie 1992, de către un grup de generali (Burhanuddin Rabbani, Ahmad Shah Masood, Abdul Rashid Dostum, fiecare lider al unor facțiuni aflate în competiție pentru putere).

Consiliul Mujahedinilor, constituit la 28 aprilie 1992, la Kabul, a proclamat republica islamică. Dar, nereușind să depășească interesele înguste, tribale, rivalitatea dintre conducătorii celor peste 20 de grupări armate ale mujahedinilor a determinat continuarea războiului civil.

După căderea regimului prosovietic al lui Muhammad Najibullah (16 aprilie 1992), în Afghanistan s-a intensificat confruntarea acerbă dintre facțiunile locale, conduse de „seniori ai războiului" și dispunînd de armament performant. Fiecare participant la acest conflict înverșunat și de uzură se bazează și pe sprijinul unuia sau al mai multor state ce au interese strategice în regiune.

Milițiile talibane

Mișcarea talibanilor, apărută în anii '80, a fost inițial compusă din seminariști islamici. Noua mișcare s-a dovedit deosebit de eficientă în zonele locuite în majoritate de etnicii pașt și a avut, ca prim obiectiv, transformarea școlilor coranice în baze de instruire.

Confruntările în forță au prilejuit revenirea talibanilor, care, în august 1994, au declanșat în provincia de sud, Kandohar, o campanie de reislamizare și moralizare a vieții publice, pe care au extins-o ulterior la nivelul întregului teritoriu aflat sub controlul lor.

Conducătorul talibanilor afghani este mullahul **Mohammad Omar,** numit și „Comandantul cel mai credincios".

Gruparea condusă de **Burhanuddin Rabbani,** fost președinte afghan, de origine tadjikă, este facțiunea cea mai importantă și care s-a afirmat în lupta de rezistență împotriva ocupației sovietice. Prin prelungirea mandatului său, Rabbani, șeful Partidului Jamiat-i Islami, a intrat în conflict cu celelalte forțe de pe scena politică locală.

Ahmad Shah Masood a fost ministrul apărării și șef al armatei lui Rabbani. S-a remarcat, de asemenea,

Taşkent: Najibullah (stînga) se întîlneşte cu Gorbaciov

Cu sovieticii împotriva americanilor, cu americanii împotriva sovieticilor

În 1979, Jimmy Carter, președintele SUA, a aprobat un plan de acțiune al CIA care urma să stopeze creșterea influenței sovietice în Afghanistan. Era vorba, în mod special, de o serie de acțiuni menite a sprijini opoziția antisovietică de la Kabul și din afara țării prin „Covops" (acțiuni acoperite ale spionajului american). Acțiunile respective urmau să fie puse în operă doar cu șase luni înainte de producerea invaziei sovietice și erau urmarea culegerii unor informații amănunțite din zonă. Printre altele, planul prevedea: propaganda antisovietică pe teritoriul afghan; ajutor financiar indirect pentru cercurile politice adversare ale Kremlinului; sprijin financiar pentru emigrația afghană; livrarea de armament; pregătirea paramilitară și operațiuni psihologice.

Sprijinirea grupurilor de mujahedini afghani de către CIA s-a făcut, în special, cu sprijinul președintelui pakistanez Mohammad Zia ul-Haq, care a avut numeroase întîlniri secrete cu reprezentanți ai guvernului de la Washington și ai CIA. Robert Gates, fost director al CIA, notează în memoriile sale că spre grupurile mujahedine din Afghanistan au fost canalizate, începînd cu 1979, zeci de milioane de dolari și impresionante cantități de armament (mai ales, prin filieră chino–pakistaneză). Conform unor informații desprinse din rapoarte secrete ale serviciilor americane de resort, în această afacere ar fi fost implicată și România lui Nicolae Ceaușescu, astfel încît nu este exclusă ipoteza că o parte a armamentului furnizat mujahedinilor să fi provenit din RSR.

Acțiunile CIA au vizat și alte zone geografice din Asia și din Africa care constituiau teritoriul de predilecție al serviciilor secrete sovietice. Așa s-au întîmplat lucrurile nu numai în Afghanistan, ci și în Yemen, Vietnam, Angola și Etiopia. Dintre acestea, Angola a reprezentat un caz special; aici, CIA a „pompat" milioane de dolari în vederea sprijinirii forțelor paramilitare de sub comanda lui Jonas Sawimbi. De notat și faptul că, în aceeași ani ai Războiului Rece (altfel spus, cu mult timp înainte de a trimite acolo o forță de „peace–keeping", în cadrul misiunii UNAVEM III), România a avut pe acele îndepărtate tărîmuri africane o școală de aviație în care erau antrenați piloții forțelor guvernamentale, sprijinite de sovietici. Rezultă din acest exemplu că jocurile politice ale lui Nicolae Ceaușescu se făceau la ambele capete: cu sovieticii împotriva americanilor, în Angola, dar și cu americanii împotriva sovieticilor, în Afghanistan. Dacă e să dăm crezare unor surse militare, în perioada 1980–1989 România lui Ceaușescu a plasat pe piața mondială armament în valoare de aproximativ 10 miliarde de dolari. ■

Radu TUDOR

în luptele împotriva forțelor Moscovei. A jucat un rol deosebit în preluarea puterii de către opoziția afghană, în 1992, cînd a ocupat Kabulul, după încheierea unei alianțe cu generalul Abdul Rashid Dostum. După cucerirea Capitalei de către talibani, s-a retras în Panjsher, considerat fieful său.

Generalul **Abdul Rashid Dostum,** conducător al mișcării Jumbish–i–Milli, este de origine uzbekă; a fost de orientare procomunistă. Alianța sa cu mujahedinii a jucat un rol foarte important în căderea guvernului de inspirație sovietică. În ianuarie 1994, a încercat, împreună cu Hekmatyar, o lovitură de stat împotriva președintelui Rabbani. Cu toate că a eșuat, acțiunea a produs un lung șir de confruntări între facțiunile afghane. În faza inițială a conflictului dintre talibani și guvernul de la Kabul (1994), deși politic s-a opus lui Rabbani, din punct de vedere militar, Dostum a rămas neutru. În fața ofensivei talibane, a fost nevoit să încheie un armistițiu cu Rabbani.

Gulbuddin Hekmatyar conduce cea mai cunoscută facțiune afghană și aceasta încă din perioada ocupației sovietice. Lider al Partidului Islamic, a declarat „război sfînt" împotriva guvernului lui Babrak Karmal. A condus cel mai disciplinat grup de gherilă antisovietic. Prim–ministru în perioada martie 1993 – ianuarie 1994, s-a aliat cu Dostum pentru a-l înlătura de la putere pe președintele interimar, Rabbani. În iulie 1996, Hekmatyar a fost numit în aceeași funcție pe care o deținuse anterior, în urma unui acord de pace încheiat cu președintele Rabbani, fapt ce i-a atras opoziția lui Dostum.

Nod de interese

Poziția geostrategică a Afghanistanului a stîrnit interesul marilor puteri și al statelor vecine, fiecare dorind la Kabul un regim favorabil propriilor interese.

Rusia, bunăoară, deși a fost nevoită să se retragă din Afghanistan, în 1989, continuă și astăzi să-și mențină o influență majoră în această disputată zonă. Este de remarcat însă că Moscova este, astăzi, tot mai preocupată atît de ascendentul talibanilor pe scena politică afghană, cît și de pericolul de contaminare pe care îl reprezintă, pentru populația musulmană din granițele Federației Ruse, fundamentalismul islamic promovat de talibani.

Din punctul de vedere rusesc, „toate scenariile din Afghanistan par sumbre", pentru că orice potențial război în

Asia Centrală ar constitui, prin recul, o nouă tragedie pentru Moscova, după experiențele amare din Afghanistan și din Cecenia. Așa se face că Rusia, care a susținut în permanență opoziția antitalibană, este astăzi favorabilă unei reconcilieri naționale în Afghanistan și sprijină ideea instituirii la Kabul a unui guvern de largă reprezentare.

Pakistanul a sprijinit, încă din 1979, grupările afghane care luptau pentru eliberarea țării. După retragerea trupelor sovietice, factorii de decizie de la Islamabad au ajutat milițiile talibane în ofensiva lor asupra Kabulului și au recunoscut guvernul instalat de acestea.

Cu toate că nu au recunoscut guvernul talibanilor (recunoaștere care i-a venit doar din partea cîtorva state vecine și a unor capitale arabe), SUA acordă o importanță deosebită Afghanistanului și manifestă o preocupare crescîndă față de sporirea interesului Federației Ruse și al Iranului (ambele amatoare de a se implica într-o serie de proiecte economice de anvergură) în raport cu această zonă.

Turcia sprijină încă pe generalii de origine turcă, Malik și Dostum, și este neliniștită de perspectiva ca republicile turce din Asia Centrală ar putea fi contaminate de fundamentalismul islamic al talibanilor.

În sfîrșit, țările Golfului au legături speciale și de tradiție cu părțile implicate în conflictul afghan. Continuarea războiului civil și eventualitatea amorsării unui conflict regional nu poate decît să neliniștească grupul de state din zona Golfului. ■

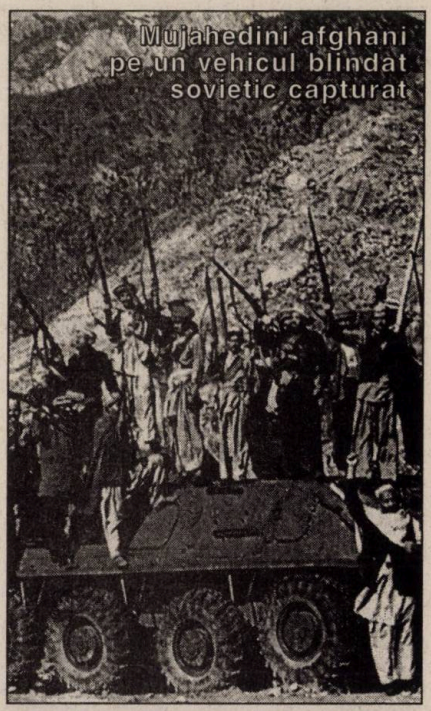

Mujahedini afghani pe un vehicul blindat sovietic capturat

• în exclusivitate • în exclusivitate • în exclusivitate •

Opinia lui Ștefan Andrei, fost ministru de externe

„Afghanistanul a fost polița plătită de americani sovieticilor pentru Vietnam"

Foto: Cătălin LUȚU

Fost ministru de externe în perioada 28.III.1978–11.XI.1985, **Ștefan Andrei** a avut amabilitatea de a comenta pentru revista noastră criza afghană, declanșată prin invazia trupelor sovietice, în decembrie 1979, precum și poziția adoptată de regimul de la București față de această brutală și riscantă acțiune a Moscovei. Chestiunea va face obiectul unui capitol distinct din volumul de memorii pe care fostul șef al diplomației române îl are pe masa de lucru și care va fi publicat sub egida **Editurii Evenimentului Românesc,** în cadrul colecției „Arhiva vie a comunismului românesc".

O mare gafă

„Noi, la București, am aflat despre invazia sovietică în Afghanistan de la agențiile internaționale de presă. Imediat după producerea evenimentului, am fost chemat la Nicolae Ceaușescu, pentru a discuta întreaga situație și, mai ales, pentru a analiza ce poziție oficială urma să adoptăm noi. De la început, a fost clar că România trebuie să se pronunțe hotărît pentru retragerea imediată a trupelor invadatoare, să dezavueze intervenția sovietică și să ceară încetarea sprijinului acordat forțelor antiguvernamentale afghane de către Pakistan, Iran și alte state. În cadrul discuției, eu i-am împărtășit lui Ceaușescu convingerea că sovieticii au făcut o mare gafă, căzînd în cursa întinsă de americani. Zbigniew Brzezinski, consilierul pentru problemele securității naționale al președintelui american, Jimmy Carter, declarase cu puțin timp înainte că Afghanistanul nu intra în sfera de interese ale SUA. Altfel spus, Washingtonul dăduse Moscovei undă verde pentru a trece la acțiune.

Revenind la discuția mea cu Ceaușescu, să spun că am hotărît atunci ca România să acționeze la ONU în conformitate cu spiritul arătat și să prezinte o rezoluție proprie. Ulterior, în cadrul ONU, URSS și prietenii săi au prezentat organizației mondiale un document în care se cerea neamestecul în treburile interne ale Afghanistanului. Pe de altă parte, SUA, țările occidentale și țările islamice cereau doar retragerea trupelor sovietice. Deoarece prin negocierile pe care misiunea noastră la ONU le angajase nu s-a ajuns la o înțelegere, atunci cînd au fost puse la vot rezoluția inițiată de sovietici și proiectul de rezoluție inițiat de occidentali, România a explicat poziția sa și a arătat că, în aceste condiții, nu va vota pentru nici unul din proiectele de rezoluție și nu va participa la vot. Ținînd seama de gravitatea situației și în încercarea de a ajunge la repararea greșelii de către sovietici, România a propus conducerii de la Moscova organizarea unei întîlniri bilaterale pentru a discuta această problemă. Așa s-a ajuns ca ministrul de externe sovietic, Andrei Gromîko, care se găsea în vizită oficială la Damasc, să vină la București, unde a avut convorbiri cu Ceaușescu, la care am participat și eu. Nici cu acest prilej nu s-a ajuns la vreo înțelegere cu sovieticii, care nu voiau să recunoască greșeala pe care o făcuseră invadînd Afghanistanul. Gromîko a accentuat pericolul pe care-l reprezenta instaurarea la Kabul a unui regim asemănător celui existent în Iran după venirea ayatollahului Khomeini și pericolul pe care-l l-ar fi generat această situație, văzută ca o sursă de contaminare a republicilor islamice din Uniunea Sovietică. Înaltul emisar al Moscovei n-a fost în măsură să ne prezinte în mod convingător condițiile în care fusese asasinat președintele Hafizullah Amin, împrejurare care a dus, de altfel, la nerecunoașterea pe plan internațional a noilor autorități de la Kabul. În cursul convorbirilor, noi i-am arătat lui Gromîko că SUA și alte state occidentale vor folosi intervenția sovietică în Afghanistan pentru a desfășura o campanie internațională de proporții împotriva URSS. Menționez că și Beijingul s-a pronunțat categoric împotriva invaziei sovietice, mai ales că Afghanistanul avea frontieră comună cu RP Chineză. De fapt, așa cum am prevăzut noi, SUA au organizat și au sprijinit forțele care se ridicau împotriva prezenței sovietice în Afghanistan, plătindu-le sovieticilor o poliță pentru sprijinirea luptei nord–vietnamezilor împotriva americanilor.

De ce a fost Ceaușescu în Iran?

România a avut numeroase discuții, inclusiv la nivel înalt, cu Pakistanul și cu Iranul, în vederea retragerii trupelor sovietice și încetarea sprijinirii forțelor antiguvernamentale de la Kabul de către vecinii islamici menționați. Acesta a fost, de altfel, și obiectul discuțiilor dintre Ceaușescu și Najibullah Ahmadzai, desfășurate după Conferința Țărilor Nealineate, organizată la Belgrad, discuții în urma cărora șeful statului român a trimis doi consilieri personali la Teheran și la Rawalphindi, pentru a se încerca soluționarea conflictului. Prin intermediul trimisului român la Teheran, președintele Khamenei l-a invitat pe Nicolae Ceaușescu să facă o vizită oficială în Iran, pentru a discuta, în primul rînd, problema Afghanistanului. Așa s-a ajuns la vizita pe care președintele României a făcut-o în Iran, în perioada 18–20 decembrie 1989. Acesta a fost temeiul principal al vizitei și nicidecum discutarea relațiilor economice bilaterale, soluționate la acea dată. Desfășurarea evenimentelor ulterioare a arătat că soluționarea problemei Afghane potrivit poziției românești (structurată pe trei direcții: retragerea trupelor sovietice; încetarea sprijinului acordat din afară forțelor antiguvernamentale de la Kabul; reconcilierea forțelor naționale și închegarea unor autorități democratice) ar fi fost cea mai potrivită. Sovieticii și-au retras trupele în 1989, dar, din afară, a continuat sprijinul acordat facțiunilor islamice din Afghanistan și nici pînă în zilele noastre nu s-a ajuns acolo la liniștirea apelor. Poate nu este lipsit de interes să spun că, beneficiind de armament plătit și furnizat de SUA, de Arabia Saudită și alte țări islamice, numeroși combatanți dintr-o serie de state islamice au participat la luptele de gherilă împotriva trupelor sovietice din Afghanistan; după retragerea Armatei Roșii, aceștia s-au înapoiat în țările lor, mulți devenind lideri ai mișcărilor islamiste fundamentaliste, răspunzătoare de organizarea unor acte teroriste extrem de sîngeroase“. ■

1990 – 1991: Ocuparea Kuwaitului, preludiul războiului cu „șeicul din Bagdad"

„Furtună în deșert"

După nici trei luni de la terminarea Războiului din Golf (1991), la București, sub egida Academiei de Înalte Studii Militare, apărea o lucrare de mici dimensiuni, dar plină de informații și considerații de cel mai înalt interes despre conflictul militar care pusese față în față forțele irakiene ale lui Saddam Hussein și cele ale coaliției multinaționale de sub comanda generalului american Norman H. Schwarzkopf. Opusculul se numește *Războiul din Golf. De la Adam la... Saddam (Mică enciclopedie)* și este datorat istoricului militar col. Ilie Schipor, actualul director al Muzeului Național Militar. Pe bună dreptate, autorul și-a catalogat demersul științific și publicistic drept o „instant book", altfel spus „o carte destinată a răspunde rapid interesului manifestat de marele public pentru o anumită problemă" („Argument", p. 3). Cu acordul domniei sale, reproducem în cele ce urmează pasaje semnificative din această carte construită „paralel cu desfășurarea evenimentelor" pe care le narează.

Decizia irakiană de invadare a Kuwaitului

La 27 iulie 1990, președintele Saddam Hussein s-a întîlnit cu Ousama el-Baz, directorul de cabinet al președintelui Mubarak, față de care a adoptat o poziție similară celei din 25 iulie, cînd a discutat cu April Glaspie, ambasadorul SUA; Irakul nu excludea o soluție negociată, dar era hotărît „să recupereze imperativ ceea ce se cuvine Irakului, și frații noștri kuwaitieni trebuie să știe aceasta". Referindu-se la manevrele de rutină, în curs de desfășurare, ale flotei americane, în apropiere de coastele Emiratelor Arabe Unite, Saddam Hussein și-a reafirmat poziția: „Aceste demonstrații militare nu mă sperie, pentru că Irakul are dreptate cînd afirmă că frații noștri kuwaitieni ne fură petrolul nostru de la Ar–Rumailah".

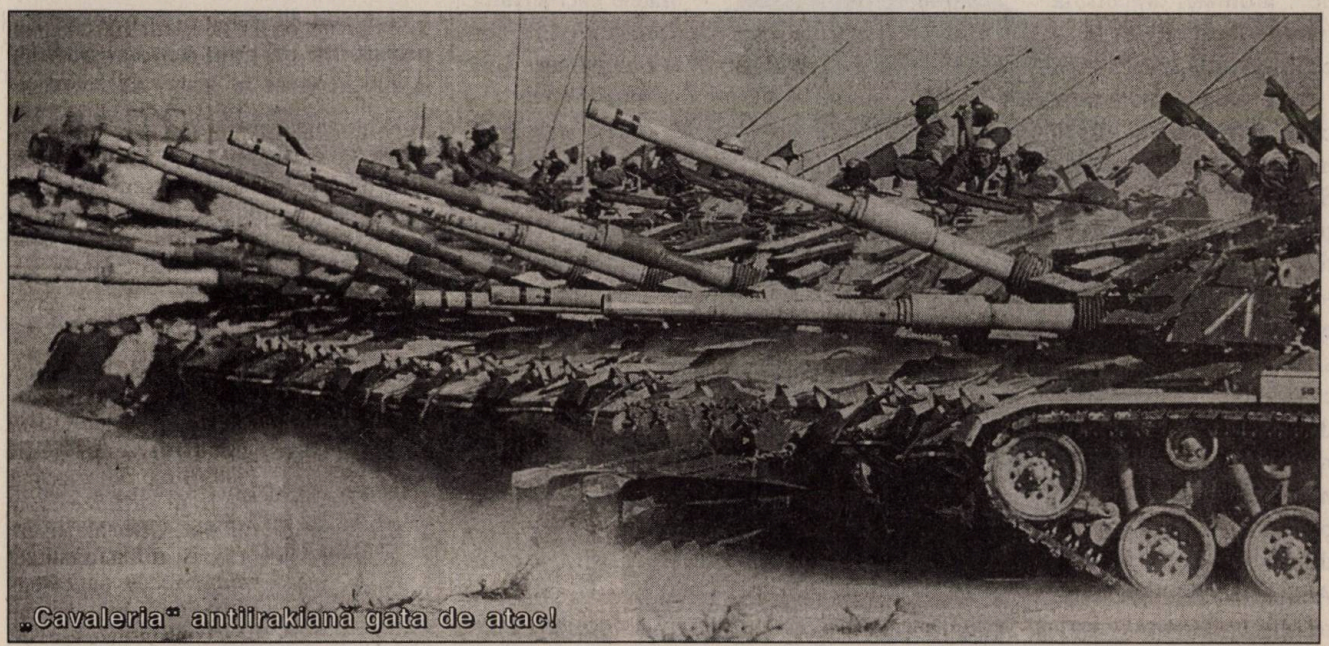

„Cavaleria" antiirakiană gata de atac!

În discuția cu Ousama el–Baz, Saddam Hussein a recurs la obișnuitul procedeu propagandistic: nu el, ci Kuwaitul desfășoară pregătiri militare; el a prezentat egipteanului fotografii făcute la 15 iulie (de reținut data!) de fiul său Oudai: „În 1961, după incidentele dintre Kuwait și Irak, Liga Arabă a fixat între noi o linie de patrulare și a stabilit o zonă neutră, cu o adîncime de 12 km de o parte și alta a acestei linii, pentru a evita fricțiunile. Or, uitați-vă la aceste fotografii: de partea irakiană nu este nimic, iar de partea kuwaitiană, gherete, instalații petroliere, posturi militare. În timp ce noi duceam războiul pentru ei și pentru toți arabii *(referire la conflictul cu Irakul, n. n.)*, kuwaitienii ne jefuiau. Cu toate acestea, sînt gata pentru un dialog serios și sper că fratele Hosni va reuși în medierea sa".

Războiul propagandistic a continuat să se desfășoare. Ziarul irakian „At–Thawra", organul partidului Baas, a lansat zvonul — pentru a-l discredita pe emirul Jaber Al–Sabah — că dinastia kuwaitiană are la origine o familie creștină de negustori de aromate, trecuți la islamism „abia" în secolul al XVII-lea.

La Al–Kuwait, consiliul de miniștri în frunte cu Saad Abdalah, prinț moștenitor și prim–ministru, era înclinat să creadă că diferendul va fi rezolvat pașnic, opinie neîmpărtășită de ministrul de externe Sabah el–Ahmed, aflat în strînse relații cu secretarul general al Casei Albe, John Sununu (de origine libaneză); amîndoi erau convinși că Saddam este „un om periculos pentru că are facultatea de a crede în minciunile sale cele mai grosolane". Opinia șefului diplomației kuwaitiene — ca și aceea a lui John Sununu, la Casa Albă — nu au schimbat climatul optimist.

Într-adevăr, atît președintele Egiptului, cît și regele Fahd al Arabiei Saudite erau angajați într-un susținut efort de mediere, convinși că litigiul poate fi soluționat prin tratative. la 28 iulie, președintele Mubarak a anunțat că la 30 iulie se vor desfășura în Arabia Saudită „negocieri sincere și frățești" între Irak și Kuwait.

Convins că începerea tratativelor înseamnă sfîrșitul tensiunii între cele două țări arabe, secretarul de stat James Baker a anulat un editorial al „Vocii Americii" în care se exprima punctul de vedere al guvernului american: „Statele Unite nu vor rămîne, desigur, cu brațele încrucișate, dacă prietenii lor din regiune sînt amenințați". Acest avertisment–semnal, atît de important, a rămas, astfel netransmis. Saddam Hussein a continuat să se comporte ca un negustor arab de covoare, adică încercînd să smulgă concesii prin negocieri; la 28 iulie, el l-a îndemnat pe Yasser Arafat să plece în Kuwait: „Discutați cu emirul și spuneți-i că dacă îmi dă 10 miliarde de dolari pe care îi cer pentru că a folosit puțurile de petrol de la Rumaila (Ar–Rumailah), care sînt la frontieră, îmi voi reduce trupele".

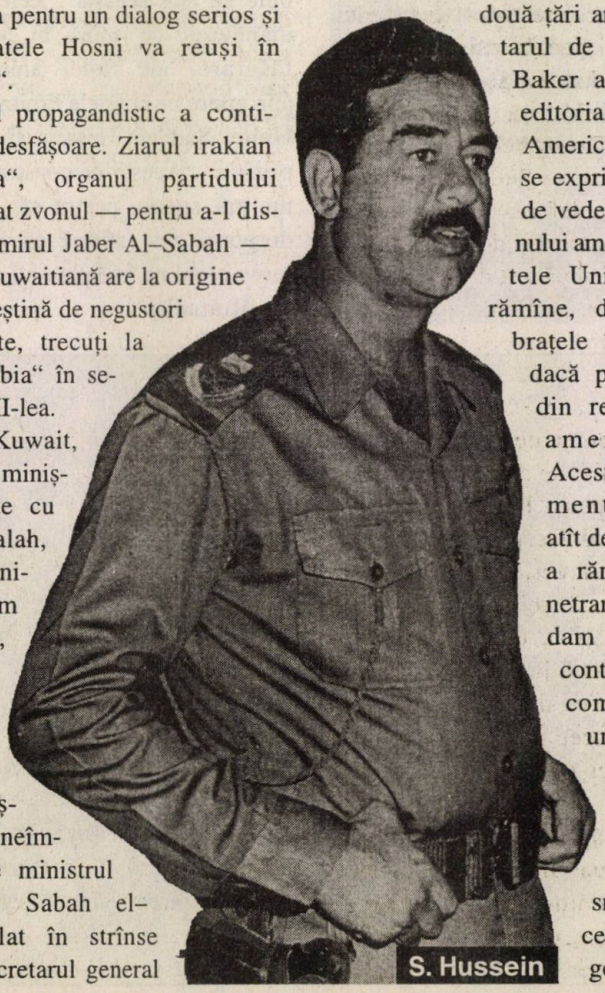
S. Hussein

Regele Hussein al Iordaniei are, probabil, dreptate cînd susține că la 28 iulie, „Saddam nu luase încă o decizie definitivă. El continua să concentreze trupe în apropiere de frontiera kuwaitiană, dar invadarea Kuwaitului nu era decît o opțiune, printre altele".

Unul din experții CIA, Miles Copland (personalitate multilaterală — de la ofițer al serviciului de informații, trecînd prin expert în afaceri, la profesionist al jazzului —, Miles Copland este unul din cei mai buni specialiști americani în problemele arabe și autorul cărții *The Real Spy World/ Adevărata lume a spionajului)*, a declarat că, la 28 iulie, „specialiștii acordau 30% opțiunii invaziei, iar prietenii noștri arabi erau ținuți la curent despre situație, aproape din oră în oră".

Stăpînit, probabil, de aceeași convingere că negocierile bilaterale vor reglementa litigiul, emirul Jaber a răspuns cu un refuz propunerii irakiene, transmise de Yasser Arafat: „Nu vreau să discut acest subiect. Peste 48 de ore voi merge la Jiddah pentru o întîlnire, la cel mai înalt nivel, cu Irakul. Să discutăm, mai bine, despre problema imigrării evreilor sovietici în Israel". Încercarea lui Arafat de a readuce în discuție conflictul cu Irakul s-a lovit de același refuz categoric al emirului de a aborda problema. Pentru a se achita de misiunea încredințată de Saddam Hussein, Arafat i-a spus prințului moștenitor Saad: „Ar trebui să plătiți cele 10 miliarde; irakienii sînt o primejdie. Știți că sînt din Kuwait și am trăit aici mai mulți ani. Încercați să rezolvați această problemă. Nu vă

duceți la Jiddah cu mîinile goale. Propuneți o soluție".

La 31 iulie, încep la Jiddah convorbirile irako–kuwaitiene. Încurajați de Iran, ostil consolidării Irakului și, mai ales, luării în stăpînire de către Bagdad a insulelor Bubiyan și Warbila, kuwaitienii declară prin Saad Abdallah că teritoriul național este intangibil, ceea ce exclude cedarea celor două insule.

Reprezentantul Irakului, vice–premierul Izzat Ibrahim, a repetat obișnuitele revendicări teritoriale și a cerut anularea datoriei de 12 miliarde dolari, achitarea celor 2,4 miliarde de dolari, compensație pentru petrolul sustras de Kuwait la Ar–Rumailah, precum și acordarea unui ajutor de 15 miliarde de dolari pentru „reconstrucția potențialului economic și militar al Irakului martir". După două ore de discuții, imposibilitatea acordului era evidentă. Într-o ultimă încercare de conciliere, regele Fahd a organizat o întîlnire a șefilor celor două delegații, în prezența sa, dar eșecul a fost total. Declarînd că se așteaptă la un deznodămînt negativ, suveranul saudit a mărturisit că nu mai rămîne nimic de făcut, decît „să se sprijine pe Allah".

Pesimismul regelui Fahd era întemeiat; eșuarea negocierilor însemna că locul diplomaților îl vor lua militarii. Ei erau foarte aproape: potrivit estimărilor CIA, la frontiera irako–kuwaitiană se aflau concentrați, la 31 iulie, 120.000 de militari, ceea ce determina CIA să considere că șansa opțiunii invaziei a crescut de la 30% la 70%.

În acest moment dramatic, administrația Bush nu a trimis un semnal clar Bagdadului pentru a arăta că este hotărîtă să se opună invaziei. Mai mult, dialogul dintre președintele Comitetului de Afaceri Străine al Camerei Reprezentanților, Lee Hamilton, și asistentul pentru Orientul Mijlociu al secretarului de stat, John Kelly, a transmis un nou semnal greșit Bagdadului. La întrebarea lui Lee Hamilton „Dacă Irakul, de exemplu, invadează dintr-un motiv oarecare, care va fi poziția noastră în privința utilizării forțelor Statelor Unite?", răspunsul lui John Kelly a fost evaziv: „Aceasta, d-le președinte, este o problemă ipotetică sau accidentală"; el a fost însă categoric atunci cînd a declarat că nu există nici un tratat între SUA și Kuwait care să oblige pe cele dintîi la utilizarea forței. Cu toate acestea, în timpul războiului irako–iranian, cînd Iranul amenințase cu distrugerea tancurilor petroliere ale Kuwaitului, vasele americane le asiguraseră protecție. Tom Mathews subliniază corect, în „Newsweek", că „niciodată, din 1950, cînd Dean Acheson a anunțat despre Coreea de Sud că nu aparține perimetrului defensiv american din Asia, Departamentul de Stat nu a lăsat o națiune prietenă atît de deschisă atacului". Publicistul american are în vedere declarația din 12 ianuarie 1950 a secretarului de stat Dean Acheson, potrivit căreia perimetrul defensiv american mergea de la Insulele Aleutine la Japonia, de aici la insulele Ryu Kyu și Filipine, lăsînd în afara sa Coreea de Sud. Despre regiunile aflate în afara acestui perimetru, Dean Acheson spusese că „nimeni nu le poate garanta împotriva unui atac militar", ceea ce a putut fi interpretat la Phenian ca un dezinteres al SUA pentru Coreea de Sud, percepție ce a determinat atacul Coreei de Nord, din 25 iunie 1950.

Potrivit săptămînalului francez „Le Point", decizia lui Saddam Hussein de a invada Kuwaitul a fost luată doar cu 14 ore înainte de trecerea frontierei irako–kuwaitiene, adică la 1 august,

G-ralul N. H. Schwarzkopf, la punctul de comandă din deșert

către prînz. Evident, raportul lui Izzat Ibrahim asupra eșecului convorbirilor de la Jiddah arăta că desfășurarea de forțe irakiene, din apropierea frontierei, nu impresionase pe kuwaitieni, fapt ce a cîntărit decisiv în adoptarea deciziei de a ocupa teritoriul vecinului recalcitrant. Dar, dacă este să dăm crezare hebdomadarului francez amintit, un alt fapt a dat deopotrivă impuls deciziei președintelui irakian: în seara zilei de 31 iulie, un funcționar superior al Ministerului Apărării din Kuwait a transmis la Bagdad informația că guvernul țării sale angajase deja negocieri cu Statele Unite, în vederea staționării de trupe americane pe teritoriul emiratului, pentru a descuraja intențiile agresive ale Irakului. Este ușor de imaginat că la aflarea acestei informații — care, precizăm noi, nu este confirmată, cel puțin deocamdată, de nici o sursă — Saddam Hussein își va reaminti evenimentele din 1961 cînd, imediat după declarația guvernului irakian, care susținea că emiratul este o parte a Irakului, Marea Britanie s-a grăbit să trimită trupe pentru a disuada guvernul Kassem de la orice acțiune militară. Perspectiva unei confruntări cu forțele militare britanice a determinat, în cele din urmă, Bagdadul să ia o atitudine moderată. Pentru a preîntîmpina repetarea unei astfel de situații, Saddam Husseim a hotărît să-i

devanseze pe americani, ocupînd imediat Kuwaitul.

În sprijinul acestui scenariu, „Le Point" aduce mărturia doctorului kuwaitian Abdallah, personalitate de marcă a lumii medicale kuwaitiene, devenit prieten personal al președintelui irakian, care i-a decernat o înaltă decorație pentru devotamentul arătat pe frontul irako–iranian, unde a acordat asistență răniților, împreună cu alți medici din țara sa, veniți ca voluntari. La 2 august, chiar în ziua invaziei, la orele 9 dimineața, un grup de militari irakieni s-a prezentat la locuința doctorului Abdallah și i-a cerut să-i însoțească la ambasada Irakului, unde s-a întîlnit cu ambasadorul și cu colonelul Mohammad Arfani, șeful serviciilor de informații irakiene din zona de sud: „Sînteți un prieten al președintelui Irakului și dorim ca dumneavoastră să faceți parte din guvernul provizoriu al Kuwaitului". Refuzul categoric al doctorului Aballah l-a iritat pe colonelul Arfani căruia i-a scăpat o mărturisire importantă: amintitul medic era al patrulea kuwaitian care declina oferta de a face parte dintr-un guvern–marionetă. Comunicatele așazisului „guvern liber al Kuwaitului" erau, în realitate, redactate în birourile lui Arfani. „Timp de trei zile, relatează doctorul Abdallah, Arfani care a utilizat toate mijloacele, inclusiv șantajul asupra familiilor, nu a reușit în misiunea sa. Am aflat de atunci că a fost rechemat la Bagdad și retrogradat. În fața acestui eșec, irakienii au ales, la întîmplare, cîțiva ofițeri pentru a alcătui faimosul lor guvern pe care îl numeam între noi guvernul «Mickey Mouse»".

Încercările febrile ale ocupanților de a constitui un guvern de fațadă și eșecul lor final sînt o dovadă că planul acțiunii militare de ocupație nu fusese însoțit, din lipsă de timp, și de componența sa politică, ceea ce poate servi ca dovadă a caracterului precipitat al deciziei de a declanșa atacul asupra Kuwaitului.

Din puținele date care se cunosc despre discuțiile din conducerea irakiană, reiese că doar Hussein Kamel, vărul și ginerele lui Saddam Hussein, s-a opus acțiunii armate a Irakului. În calitate de ministru al industriei, în a cărei edificare rolul său este de netăgăduit, Kamel și-a dat seama că realizările sale erau amenințate, întrucît reglementarea prin forță a litigiului cu Kuwaitul putea să atragă o ripostă care să afecteze grav economia țării.

În prezent, nu există date certe suficiente pentru a putea reconstitui, cu rigoarea dorită, procesul decizional al raisului irakian care a dus la ocuparea Kuwaitului, dar este aproape sigur că Saddam Hussein nu și-a imaginat că Irakul va fi primul stat care, săvîrșind o agresiune, va fi supus sancțiunilor prevăzute de legalitatea internațională. Chiar dacă el nu se putea aștepta la o atitudine de toleranță ca aceea arătată față de intervențiile sovietice în Ungaria (1956), Cehoslovacia (1968), Afghanistan (1979), cazuri în care sancțiunile hotărîte au avut mai mult o valoare simbolică decît una reală, Saddam Hussein constatase că, în anumite condiții, și statele mai mici pot săvîrși acte de forță, avînd asigurată impunitatea *de facto:* Turcia a invadat Cipru (1974) iar Vietnamul, Cambodgia (1978); în imediata vecinătate a Irakului, Libanul a devenit un adevărat „protectorat" sirian, Damascul menținînd trupe pe teritoriul acestei țări, sub acoperirea „menținerii păcii", și instalînd un președinte docil (Hraroui). Din 1967, Israelul ține sub ocupație teritorii arabe (altele pe lîngă cele încorporate în urma războiului israelo–arab, din 1948); ONU a adoptat rezoluții cerînd retragerea trupelor israeliene din teritoriile ocupate, dar ignorarea acestor rezoluții de către Israel nu a avut nici o urmare. Față de atîtea precedente, era firesc, cel puțin pînă la un punct, ca Saddam Husseim să creadă că, de vreme ce altora li s-a îngăduit anexarea, sub o formă sau alta, a „Kuwaiturilor" rîvnite de ei, i se va trece și lui cu vederea, ocuparea micului emirat din sud.

Calculul lui Saddam Hussein a omis luarea în considerare a doi factori de interes major. În primul rînd, pe plan internațional, încheierea Războiului Rece și declinul Uniunii Sovietice, care a început să piardă statutul de supraputere și s-a angajat într-o politică de concesii față de SUA, lipsea Irakul de umbrela protectoare a Moscovei. În timpul Războiului Rece, Irakul beneficiase masiv de vînzările de armament sovietic și încheiase un tratat de prietenie și cooperare cu

Militari americani și kuwaitieni în toiul luptelor

URSS (1972). Pe atunci, în confruntarea dintre supraputeri, în politica față de lumea arabă a Kremlinului, Irakul ocupase un loc important și, în calitate de client al Moscovei, el nu putea fi lovit de SUA, care ar fi riscat astfel o confruntare cu Uniunea Sovietică. În 1990, odată cu reducerea considerabilă a rivalității, Irakul nu mai putea miza pe sprijinul eficient al sovieticilor.

Al doilea factor omis de Saddam Hussein a fost interesul vital al SUA de a asigura securitatea Arabiei Saudite și, pe cale de consecință, a celorlalte state din Golf. Atît din punct de vedere al aprovizionării cu petrol al Europei Occidentale și a Japoniei, cît și din acela al ponderii politice a Arabiei Saudite în rîndul statelor arabe moderate, SUA nu puteau tolera o modificare a statu–quo-ului în această regiune, considerată de către factorii de decizie americani una din zonele de cel mai mare interes strategic și politic. Intervențiile brutale care puteau fi îngăduite de Washington în alte părți ale lumii, aici, în zona Golfului, erau de neconceput.

După ce „imperiul răului" (cum caracterizase fostul președinte al SUA, R. Reagan, Uniunea Sovietică), încetase să mai reprezinte, în optica Washingtonului, sursa tuturor agresiunilor și tensiunilor, SUA, rămase singura supraputere, puteau să se erijeze în apărătoarea unei noi ordini internaționale și să prezinte propriile interese, drept interese ale comunității internaționale, folosind pe larg retorica democrației, libertății independenței.

Saddam Hussein nu a luat în considerare noul context internațional și a crezut că printr-o acțiune fulger va pune opinia publică internațională, și în primul rînd SUA, în fața faptului împlinit. Perspectiva unui război cu ridicate pierderi umane, credea raisul

Zilele decisive ale crizei Golfului

9 ianuarie 1991. *Eroarea de apreciere irakiană.* La întîlnirea de la Geneva dintre James Baker, secretarul de stat al SUA și Tariq Aziz, ministrul de externe al Irakului, cel din urmă a refuzat să transmită lui Saddam Hussein scrisoarea adresată de George Bush (lui Tariq Aziz i-a fost înmînată o fotocopie), sub motiv că tonul ei era nepotrivit față de un șef de stat. Se pare că fratele vitreg al lui Saddam Hussein, Barzan Tikriti, membru al delegației irakiene a fost cel care l-a convins telefonic pe raisul irakian că SUA nu se vor angaja într-o confruntare militară cu Irakul și că, dincolo de retorica lor războinică, sînt în căutarea unor soluții negociate. Percepția era complet greșită. SUA erau hotărîte să folosească forța pentru a expulza trupele irakiene din Kuwait, începutul ofensivei fiind fixat de președintele Bush la 17 ianuarie, ora 2,30 (ora locală).

17 ianuarie 1991. *Decizia generalului Schwarzkopf de a executa un atac de flanc.* Inspirîndu-se se pare din bătălia de la El Alamein (1942), în care forțele britanice conduse de Montgomery au obținut victoria asupra germanilor printr-o acțiune de înșelare asupra zonei unde avea să se dea lovitura principală, generalul american a luat hotărîrea ca aceasta să se dea la o mare distanță de frontiera dintre Arabia Saudită și Kuwait, făcîndu-i, în același timp, pe irakieni să creadă că se pregătește împotriva lor o operația amfibie în Kuwait. Planul de a deplasa efective atît de numeroase pe o mare distanță prin deșert, a întîmpinat opoziție din partea forurilor militare americane. „Cînd stai și te gîndești, spunea generalul Schwarzkopf, că tancurile și blindatele noastre au străbătut 325 km în două zile *(deplasarea a început cu 10 zile înaintea ofensivei terestre, n.n.)* O.K.! Eram încrezători că putem străbate aceste mari distanțe, înainte ca inamicul să reacționeze. Sînt sigur că într-un anumit moment cineva a spus «Ce este cu acest mare flanc deschis aici?», și generalii irakieni și Saddam Hussein vor răspunde: «Ei, nimeni nu poate să străbată tot acest deșert, atît de departe, fără ca tancurile să-l lase și echipamentul să se ducă dracului»". Raționamentul generalului american a fost corect; comandamentul irakian nu a considerat posibilă o astfel de manevră, lăsînd un flanc descoperit, iar aviația irakiană, neutralizată la începutul ofensivei terestre, nu a observat mișcarea trupelor adverse.

31 ianuarie 1991. *Bătălia de la Khafgi.* La 29 ianuarie, 9 brigăzi ale Diviziei 5 mecanizate irakiene au pătruns pe teritoriul Arabiei Saudite și au ocupat orașul Khafgi (abandonat de populație), pe care l-au ținut sub ocupație ceva mai mult de 24 de ore. Intenția lui Hussein a fost să atragă forța multinațională într-o bătălie terestră, pentru care ea nu era încă pregătită. Sprijinită de puternice bombardamente aeriene și de artilerie, forțele saudite, quatare și americane au recucerit orașul, după 12 ore de luptă (31 ianuarie). Nu numai că planul irakian a eșuat, dar această bătălie a permis experților americani o evaluare corectă a capacității de luptă a forțelor irakiene într-o luptă terestră.

4 februarie 1991. *Întrevederea Bush–Arens.* Supus atacurilor cu rachete „Scud" (4 morți și 98 de răniți), Israelul dorea să treacă la represalii împotriva Irakului (...), ceea ce ar fi dus la destrămarea coaliției. În convorbirile cu Bush, ministrul apărării Israelului, Moshe Arens, a propus o acțiune militară aeriană și terestră a Israelului, după începerea ofensivei terestre a forței internaționale. Președintele american a respins propunerea și a avertizat Israelul că orice acțiune a sa împotriva Irakului pune în primejdie soarta coaliției antiirakiene; în același timp, a hotărît ca forțele SUA să-și intensifice atacurile împotriva lansatoarelor de rachete irakiene.

27 februarie 1991. *Decizia lui Bush de a opri acțiunile militare.* La 27 februarie 1991, orele 2,30, președintele Bush a anunțat hotărîrea sa de a pune capăt „măcelului". Faptul că Divizia 24 mecanizată americană avea drumul deschis spre Bagdad (aflat la o distanță de 250 km), constituia un mijloc de presiune suficient pentru a-l constrînge pe Saddam Hussein să accepte explicit înfrîngerea. Obiectivul nemărturisit al SUA, răsturnarea lui Saddam Hussein, nu a fost însă realizat. Aprecierea administrației Bush că tulburările interne vor duce la înlăturarea raisului, s-a dovedit iluzorie. ■

irakian, va determina pe adversari să se resemneze cu dispariția micului emirat.

Ultima zi, înainte de invazie, s-a scurs, în capitalele interesate, în consfătuiri și presupuneri. La Amman, primul ministru, Mudar Badran, a declarat într-o ședință închisă a Parlamentului că „Irakul nu va accepta nici un compromis în privința cererilor de compensații prezentate Kuwaitului pentru a scăderea prețului de petrol. Irakienii nu vor numai ca datoriile lor să fie anulate, ci rămîn inflexibili în privința faptului că atitudinea Kuwaitului și a Emiratelor Arabe, care se dedau la o supraproducție de petrol, este, în ochii lor un act și mai rău decît războiul cu Iranul".

Pierre Salinger și Eric Laurent, care citează acest fragment, remarcă îndreptățiți: „Stranie coincidență, serviciile secrete militare israeliene aflau la sfîrșitul după-amiezii, din sursă iordaniană, iminența unei invazii. Aplicînd acordurile în vigoare de mai mulți ani, informația a fost transmisă în orele următoare, antenei locale a CIA".

Independent de această știre, la Washington, în timp ce Pentagonul continua să creadă că invazia nu este iminentă, la Departamentul de Stat ideea că pregătirile militare ale Irakului prevestesc invadarea Kuwaitului a început să cîștige teren. Robert Kimmitt, care, în absența secretarului de stat și a adjunctului său asigura conducerea Departamentului de Stat, a telefonat la Irkutsk (unde, datorită fusului orar, era 2 august, orele 7 dimineața) lui James Baker, aflat într-un turneu diplomatic, pentru a-i comunica ultimele date și evaluări. Secretarul de stat l-a informat imediat pe ministrul de externe sovietic, Eduard Șevardnadze, despre desfășurările de trupe irakiene la frontiera cu Kuwaitul. „E un client al nostru; sînt încrezător; nu cred să fi pregătit un plan de invazie", a replicat optimist șeful diplomației sovietice. La scurt timp după conversația cu Baker și după alte informații obținute între timp, Kimmitt a telefonat generalului Brent Scowcroft, consilierul pentru problemele securității naționale al președintelui SUA, aflat chiar la Bush, pentru a-i aduce la cunoștință că, după știri neconfirmate, în Kuwait se trăgeau focuri de armă.

Invadarea Kuwaitului

În noaptea de 1 spre 2 august, orele 1,30 (ora locală), prințul moștenitor a fost informat că forțele irakiene au invadat Kuwaitul. Potrivit unui comunicat al postului de radio Bagdad, în capitala emiratului ar fi fost în curs de desfășurare „o lovitură de stat". Scurt timp după aceea, același post de radio a anunțat că guvernul kuwaitian fusese răsturnat și că noii lideri ai țării, calificați drept „tineri revoluționari", au solicitat ajutorul Irakului pentru a preîntîmpina orice imixtiune străină care ar fi pus în primejdie revoluția. Emirul Kuwaitului, pe care în zilele următoare presa irakiană îl va numi „Cresus (regele Lydiei, 562–546, î. Chr., vestit prin bogățiile sale) al Kuwaitului", era denunțat ca „agent al sionismului". Distanța de numai 60 de km dintre frontieră și capitală, a făcut ca la orele 4 dimineața trupele irakiene să fie în suburbiile Al-Kuwaitului. Numeroase convorbiri telefonice ale emirului și prințului moștenitor cu ambasadorul american Edward Gnehn jr. („Skip") nu mai putea schimba, în nici un fel, realitatea. Familiei Al-Sabah nu-i mai rămînea nimic de făcut decît să se salveze prin fugă. La orele 4,45, ea a părăsit palatul Dasman și a plecat la ambasada americană, de unde emirul și prințul moștenitor s-au îndreptat cu un elicopter militar american spre Arabia Saudită. Alți membri ai familiei s-au refugiat, cu ajutorul mașinilor, în aceeași țară.

Rezistența opusă de forțele kuwaitiene nu a fost pur simbolică. Disproporția fiind copleșitoare, superioritatea militară a invadatorilor și-a spus repede cuvîntul, dar soldații kuwaitieni și-au făcut pe deplin datoria. În incinta Palatului Dasman, deși supuși unui puternic bombardament de artilerie, ei au rezistat două ore, în cursul luptei fiind ucis și fratele mai mic al emirului, Fahd. Mai multe vase și ambarcațiuni irakiene au fost scufundate de paza kuwaitiană de coastă. Un post de radio clandestin a emis repetate apeluri la rezistență și cereri de ajutor către statele arabe. Numărul kuwaitienilor uciși în timpul invaziei a fost evaluat la 200.

Invadatorii nu au dispus de o coloană a V-a, adică de o grupare din rîndurile populației care să le fi fost favorabilă. Încercarea de a constitui un guvern–marionetă din kuwaitieni a eșuat. Populația a opus o rezistență pasivă așa cum se poate vedea și din comunicatul publicat, la 10 august de autoritățile de ocupație: „O, glorioși fii ai Kuwaitului, Allah va ajutat să îndepărtați simbolurile răului, ale viciului și ale trădării lui Al Sabah cînd, cu prilejul insurecției voastre libere și glorioase, v-ați regăsit chipul vostru arab autentic. Este timpul ca acum fiecare cetățean să-și asume nobilul său rol în serviciul patriei și al edificării viitorului ei, în această fază crucială pe care o traversează națiunea noastră arabă. De aceea, invităm pe cetățeni să-și reia munca, activitatea lor și să se reîntoarcă la domiciliul lor. Orice contravenient va fi lipsit de slujba sa și de toate drepturile care decurg din ea". Cîteva săptămîni mai tîrziu, din Kuwaitul ocupat au început să parvină știri și fotografii despre atacurile împotriva forțelor de ocupație organizate de grupuri de rezistență patriotice kuwaitiene. ■

(Ilie Schipor, *Războiul din Golf*, p. 26–38; p.137–140, caseta reprodusă de noi la p.61)

• dialog cu cititorii • dialog cu cititorii • dialog cu cititorii •

„Pereții erau stropiți masiv cu sînge"

În nr. 7 (12)/1997 al revistei noastre, a fost publicat articolul „Moartea lui Chivu Stoica", semnat de Maria Manolescu–Chivu, ultima soție a fostului înalt demnitar comunist. În replică la cele susținute acolo cu privire la tragedia consumată în februarie 1975, **g-ral lt. (r) Grigore Răduică** ne-a încredințat un text cuprinzînd punctul de vedere al domniei sale. Îl publicăm în cele ce urmează, integral, însoțindu-i și de o scurtă fișă biografică a semnatarului. În altă ordine de idei, este locul să-i informăm pe cititori că generalul Răduică a depus la Editura Evenimentul Românesc manuscrisul lucrării sale ***Crime în lupta pentru putere,*** volum memorialistic de certă importanță documentară ce va apărea, sub amintita egidă, în cadrul colecției „Memoria vie a comunismului românesc".

„În materialul menționat, se face afirmația că, la data morții lui Chivu Stoica, eu aș fi avut calitatea de șef al Securității Comitetului Central *(al PCR, n.n.)* și că, mergînd la locuința lui Chivu Stoica, i-am pus o anumită întrebare soției lui Constantin Pârvulescu.

Precizez că eu, cu un an înainte de producerea acestui caz, am fost chemat de către Ceaușescu și anunțat că am fost eliberat din funcția de prim-adjunct al ministrului de Interne, urmînd să merg în provincie, într-un alt domeniu de muncă (nu mi-a spus în care domeniu.) Eu am rugat să nu fiu mutat din București, deoarece am soția foarte bolnavă și, de asemenea, rog să fiu mutat înapoi la armată, unde, anterior, am lucrat timp de 20 de ani. Ceaușescu a răspuns că n-a știut că am soția bolnavă și — în continuare —, fără a face vreo referire la rugămintea de a fi trecut din nou în armată, a spus: «Bine, atunci o să treci deocamdată să lucrezi la Gospodăria de partid». Deci, cu mult înainte de producerea cazului Chivu Stoica, eu nu mai aveam nici o legătură cu Securitatea. De asemenea, niciodată nu m-am adresat cu vreun cuvînt d-nei Pârvulescu.

Iată ce cunosc eu în legătură cu moartea lui Chivu Stoica: cu circa două luni înainte de a se sinucide, Chivu Stoica s-a prezentat la șeful Secției Gospodăriei de partid (Mihai Gere) și a solicitat să-i fie puse la dispoziție, provizoriu, două garaje care erau goale și se aflau nu prea departe de casa în care locuia el. A motivat că, de un timp, nu se mai înțelege cu soția, că aceasta nu-i mai acordă nici o îngrijire, deși el este foarte bolnav, deci, ca urmare, el se va despărți de ea, dar pînă atunci și pînă va găsi o nouă casă dorește să-și ducă în acele garaje mobila și alte bunuri personale, pentru a nu fi făcute «dispărute» între timp. A solicitat, de asemenea, să fie ajutat și cu mijloace de transport și oameni, cu care să poată face această mutare. A spus, în continuare, că-i va fi foarte greu, la vîrsta și cu starea lui de sănătate precară, să treacă prin acest moment dificil, dar speră să-l depășească cu bine, deoarece a găsit o nepoată, fată foarte bună, care l-a asigurat că va avea grijă de el. Presupun că șeful Secției Gospodărie l-a informat pe Ceaușescu și, după ce i-a obținut aprobarea acestuia, a satisfăcut cererea făcută. Cele două garaje au fost umplute pînă la refuz cu mobilă și covoare, aparatură tehnică, tablouri, bibelouri etc., luînd totul din casă, din cîte mi s-a spus, totul, inclusiv din dormitorul fetiței, căreia i-a lăsat doar un pătuț, și rămînînd neatins doar dormitorul ocupat de el personal.

Ulterior, Chivu Stoica s-a prezentat la Ceaușescu și i-a spus că nu se mai înțelege deloc cu soția, că aceasta nu-l mai îngrijește, îi face mereu scandaluri, care-i agravează starea de sănătate, dar îl și amenință că îl va reclama la conducerea partidului, el adăugînd că, în aceste condiții, nervii lui nu mai rezistă. Ceaușescu a dat dispoziție șefului Secției Gospodărie de partid să-i transmită Mariei Manolescu — soția lui Chivu Stoica — «să-l lase în pace pe moș».

Mai tîrziu, în timp ce Chivu Stoica era internat la Spitalul Elias, directorul spitalului a informat pe șeful Secției Gospodărie că, în după-amiaza zilei anterioare celei în care făcea informarea, medicul de serviciu, trecînd prin saloanele de bolnavi pentru a face vizita obligatorie prevăzută, a intrat și în rezerva în care se găsea Chivu Stoica, găsindu-l pe acesta dezbrăcat iar «nepoata» îi făcea masaj. Văzîndu-l pe medic, Chivu Stoica a strigat la acesta: «Ieși afară, porcule nesimțit! Ce intri peste mine?».

În seara zilei în care a avut loc sinuciderea, am fost sunat la telefon, acasă, în jurul orelor 22.00, de către generalul Paul Marinescu, șeful Direcției de Securitate și Pază a conducerii *(superioare de partid, n.n.),* care, după ce și-a cerut scuze că mă deranjează acasă la acea oră, m-a rugat să-l ajut în rezolvarea unei probleme. Mi-a explicat că ofițeri ai lui au primit o semnalare potrivit căreia Chivu Stoica s-ar fi împușcat, la locuința lui. El nu știe care este realitatea. Este posibil să se fi produs vreun accident, cînd își curăța arma de vînătoare. A precizat că ofițeri ai lui s-au prezentat la locuința lui Chivu Stoica, dar ușa apartamentului era încuiată pe dinăuntru, cheia era în ușă; deși au bătut discret în ușă, nu li s-a răspuns. Era posibil ca cel în cauză să doarmă profund, mai ales dacă o fi luat și vreun somnifer. Dar, a continuat generalul, el nu știa care era situația și nici nu putea raporta conducerii pînă nu afla care era realitatea. S-ar duce el personal să bată mai tare în ușă și să facă mai mult zgomot, dar se temea «să nu se supere tovarășu'» în cazul în care era trezit din somn. De aceea, mă roagă pe mine, care locuiam în apropiere (pe strada alăturată, la circa 60 metri, imediat după colț), să merg la fața locului și să lămuresc situația, fiind sigur că «tovarășu'» nu se va supăra pe mine chiar dacă îl trezesc din somn, eu fiind mai bine cunoscut.

Am dat curs acestei solicitări și am plecat imediat la locuința lui Chivu Stoica. Intrînd în marele hol al casei (hol care era complet golit de mobilă și covoare), am fost întîmpinat de doi bărbați, care, am dedus eu, erau ofițerii despre care mi-a spus generalul Marinescu că sînt la fața locului. Aceștia se aflau aproape de ușa de la intrare spre dormitorul lui Chivu Stoica. Împreună cu cei doi ofițeri, mai era și o femeie în vîrstă de circa 35 de ani. La scurtă vreme, a sosit și medicul, care fusese chemat între timp. La capătul opus

al holului, se găseau alte două femei, care şedeau fiecare pe cîte un scaun, lîngă un şemineu deasupra căruia era un bec aprins; femeile croşetau sau coseau ceva. Pe una din ele am recunoscut-o ca fiind Maria Manolescu, soţia lui Chivu Stoica, iar pe cealaltă, care era mai în vîrstă, nu o cunoşteam.

Am cerut celor doi ofiţeri să-mi spună ce s-a întîmplat. Aceştia mi-au relatat, arătînd spre femeia care era alături de ei, că «din cîte spune dînsa, tovarăşul Chivu Stoica s-ar fi împuşcat». Eu am întrebat-o pe femeie de unde ştie ea că s-a petrecut aşa ceva. Aceasta, avînd o figură palidă şi un un fizic foarte debil, mi-a făcut de la început impresia că ceva nu e în ordine cu ea din punct de vedere neuropsihic, întrucît o ţinea într-un scîncet care dorea a fi plînset; ţinea mîna dreaptă întinsă, iar cu stînga arăta spre vena de la dreapta şi spunea continuu: «Salvaţi-l! Salvaţi-l, luaţi de la mine sînge şi salvaţi-l... ». Am întrebat-o din nou de unde ştie ea că s-a împuşcat şi iar a început să repete la nesfîrşit: «Ştiu eu, ştiu eu, ştiu eu...», dar nu spunea de unde ştie. Atunci, m-am adresat d-nei Maria Manolescu şi am întrebat-o unde este soţul ei iar ea mi-a răspuns foarte calm: «E în cameră, doarme»; apoi, a adăugat: «A venit în urmă cu vreo oră şi a trecut grăbit către dormitor. În trecere, a spus să nu fie deranjat că vrea să se odihnească, să fie lăsat în pace».

Am întrebat dacă după intrarea lui nu au auzit vreun zgomot, ceva, iar ea mi-a răspuns că nu s-a auzit nimic, tot timpul a fost linişte perfectă. «Cînd a intrat, eu eram aici, împreună cu tovarăşa Pârvulescu (atunci am aflat cine era cealaltă femeie), şi de atunci nu ne-am mai mişcat de aici. Nu am auzit nici un zgomot». I-am spus atunci: «Păi, auziţi ce spune femeia aceasta?», iar d-na Manolescu mi-a replicat: «Ce vă luaţi după nebuna asta, nu vedeţi că nu ştie ce vorbeşte?».

Am insistat apoi pe lîngă acea femeie — despre care am realizat atunci că era aşa-zisa nepoată găsită de Chivu Stoica —, cerîndu-i să-mi spună pe ce bază face afirmaţiile pe care le susţine, altfel se pot lua măsuri contra ei pentru lansarea de zvonuri provocatoare. În final, ea a spus că au fost în seara aceea împreună şi el a plecat de la ea foarte agitat şi supărat, afirmînd că se omoară. Iar cînd a ajuns acasă, a sunat-o la telefon şi i-a spus doar atît: «Ascultă!». Ea a auzit o împuşcătură iar după aceea nu a mai auzit nimic la telefon, cu toate insistenţele ei de a i se mai vorbi. După aceea, a închis telefonul şi a format de mai multe ori numărul lui Chivu Stoica, dar de fiecare dată suna ocupat. Atunci, s-a convins că el s-a împuşcat şi a plecat imediat spre locuinţa lui.

Eu am pus atunci să se bată puternic în uşă şi să se strige pentru a se deschide. Văzînd că nu se dă nici un răspuns, am dispus să se forţeze uşa. A durat circa 15–20 de minute pînă cînd, în sfîrşit, încuietoarea a cedat, întrucît era o uşă masivă, cu o încuitoare foarte rezistentă, şi nu erau la îndemînă uneltele potrivite cu care să se acţioneze. În tot acest timp, cele două femei şedeau liniştite pe scaunele lor şi-şi vedeau, în continuare, de lucrul lor de mînă.

Primii care au intrat după ce uşa a cedat au fost medicul şi ofiţerul aghiotant, întrucît aceştia cunoşteau topografia casei. De la uşa care s-a forţat se ajungea într-un culoar, pe care se mergea puţin spre dreapta şi imediat spre stînga era uşa prin care intrai în dormitor, uşă care era închisă, dar nu era încuiată.

Cel în cauză *(Chivu Stoica, n.n.)* a fost găsit aşezat pe marginea patului, cu picioarele sprijinite pe covor, partea superioară a corpului căzută pe perne spre dreapta, arma de vînătoare căzută lîngă el, la marginea patului, iar receptorul telefonului atîrna pe lîngă noptiera de la capătul patului. Lenjeria patului dinspre perne şi pereţii dinspre acea parte erau stropiţi masiv cu sînge. Medicul a pus mîna pe el şi a încercat să-i ridice capul, apoi a spus imediat: «E mort».

Explozia împuşcăturii s-a produs în gură, unde rezultă că a fost introdusă ţeava puştii de vînătoare. Explozia a distrus oasele maxilarelor, dar nu a perforat pielea feţei, care a rămas intactă. O bucată de os din creştetul capului, de formă aproape circulară, cu diametrul de 6–7 cm, era căzută pe covor în mijlocul camerei, după ce se izbise de tavan şi unde a lăsat stropi de sînge în centrul cărora era o circumferinţă nepătată, sferă care avea diametrul aproximativ egal cu acel al osului cranian găsit jos.

Revenind la afirmaţia d-nei Manolescu, în sensul că ele n-au auzit vreun zgomot, consider că acesta e plauzibil, pornind de la faptul că totul s-a petrecut în spatele a două uşi succesive, care erau închise iar între ele se găsea un hol; de asemenea, şi datorită faptului că explozia s-a produs în gură, atenuîndu-se mult zgomotul în acest fel, mai ales dacă acesta s-a produs, eventual, în paralel cu zgomotul vreunei maşini care a trecut pe stradă.

Eu le-am spus ofiţerilor şi medicului să anunţe numaidecît Procuratura, pentru ca organele legale, de specialitate, să facă cercetările. Apoi, am plecat imediat la mine acasă. N-am stat în acel dormitor *(din locuinţa lui Chivu Stoica, n.n.)* mai mult de patru–cinci minute. La ieşire, am văzut că cele două femei şedeau mai departe în acelaşi loc, pe scaunele lor, şi-şi vedeau liniştite de lucrul de mînă. Se vede că nimeni nu le anunţase ce s-a găsit în dormitorul lui Chivu Stoica, dar nici ele n-au manifestat vreun interes să se apropie şi să intre în acel loc, deşi au auzit tot ce s-a discutat de către cei veniţi acolo şi au asistat la întregul zgomot cu bătăile în uşă şi, apoi, la forţarea acesteia. După plecarea mea de acolo, nu ştiu ce s-a mai petrecut şi nici nu am fost întrebat vreodată de către organele care au cercetat cazul". ■

Născut la 22 august 1926, com. Ponoarele, jud. Mehedinţi, **Grigore Răduică** a făcut studii liceale serale, la Bucureşti. Intră în armată, devenind, în octombrie 1948, comandant de pluton la Şcoala de Ofiţeri Breaza, cu gradul de locotenent. În 1959, este colonel, şef al Direcţiei Politice a Regiunii a II-a Militare, Bucureşti. În perioada 1959–1962, a fost cursant al Academiei Militare, Secţia Arme Întrunite, pe care o absolvă cu rezultate foarte bune. La sfîrşitul studiilor, este numit instructor la Secţia Militară a CC al PCR. După o perioadă de probă de şase luni, este numit adjunct al Secţiei Militare pentru controlul activităţii în armată. În august 1965, devine şef al secţiei amintite. În 1966, este numit şef al colectivului însărcinat cu anchetarea cazului Lucreţiu Pătrăşcanu. În primăvara lui 1968, devine prim-vicepreşedinte al Consiliului Securităţii Statului, iar după unificarea acesteia cu Ministerul de Interne este numit prim-adjunct al ministrului de Interne. În 1974, este scos din MI şi trecut, provizoriu, la Gospodăria de partid a CC al PCR. În 1976, după opt luni de tratament medical, este scos din muncă. La începutul lui 1977 — trecut în rezervă; de atunci, este pensionar.

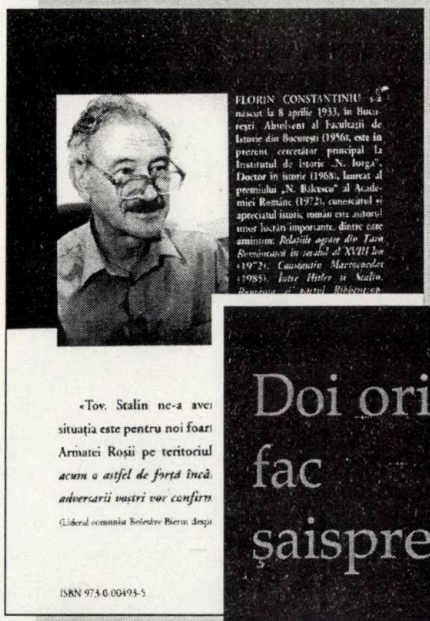

Florin Constantiniu,
Doi ori doi fac șaisprezece. A început Războiul Rece în România?,
București, Ed. Eurosong & Book, 1997, 154 p.

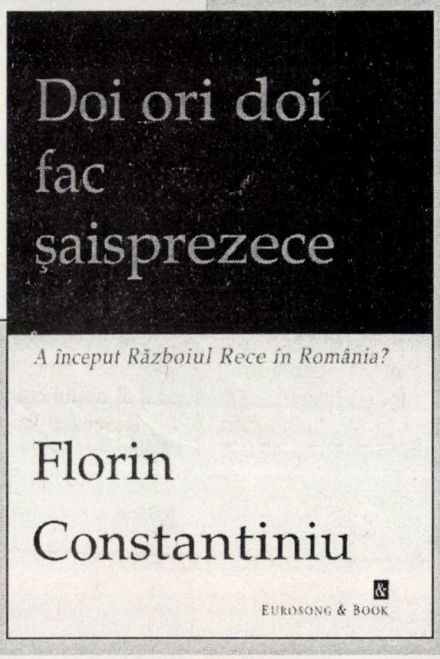

„Lucrarea de față încearcă să găsească explicații comportamentului lui Stalin în februarie–martie 1945. Dintru început, trebuie spus că soluția oferită în aceste pagini are un caracter ipotetic. Și după ce documentele privind vizitele lui A. I. Vîșinski în România (1944–1946) au devenit accesibile în arhivele sovietice (...), istoricul nu dispune de datele care să permită reconstituirea procesului decizional de la Kremlin. Documentele acum accesibile privind politica sovietică față de România dezvăluie numai nivelul de *execuție*, nu și pe cel de *concepție*. (...) În absența surselor sovietice edificatoare, am apelat la izvoarele din aceeași sorginte privind alte țări est–europene (Polonia, Ungaria etc.) care aruncă lumină — prin comparație — asupra situației din România. Discuțiile lui Stalin cu comuniștii polonezi din toamna anului 1944 — din care a fost inspirat și titlul acestei cărți — sînt pe deplin edificatoare asupra intențiilor dictatorului sovietic în privința țărilor care urmau să facă parte din brîul de securitate al URSS".

Alexandru Oșca,
Vasile Popa,
România, o fereastră în Cortina de Fier,
Focșani,
Ed. Vrantop,
1997, 386 p.

Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu,

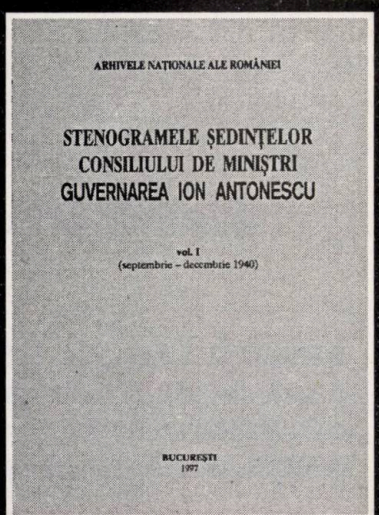

vol. I (septembrie – decembrie 1940),
ediție de
Marcel–Dumitru Ciucă,
Aurelian Teodorescu,
Bogdan Florin Popovici,
București, 1997, 733 p.

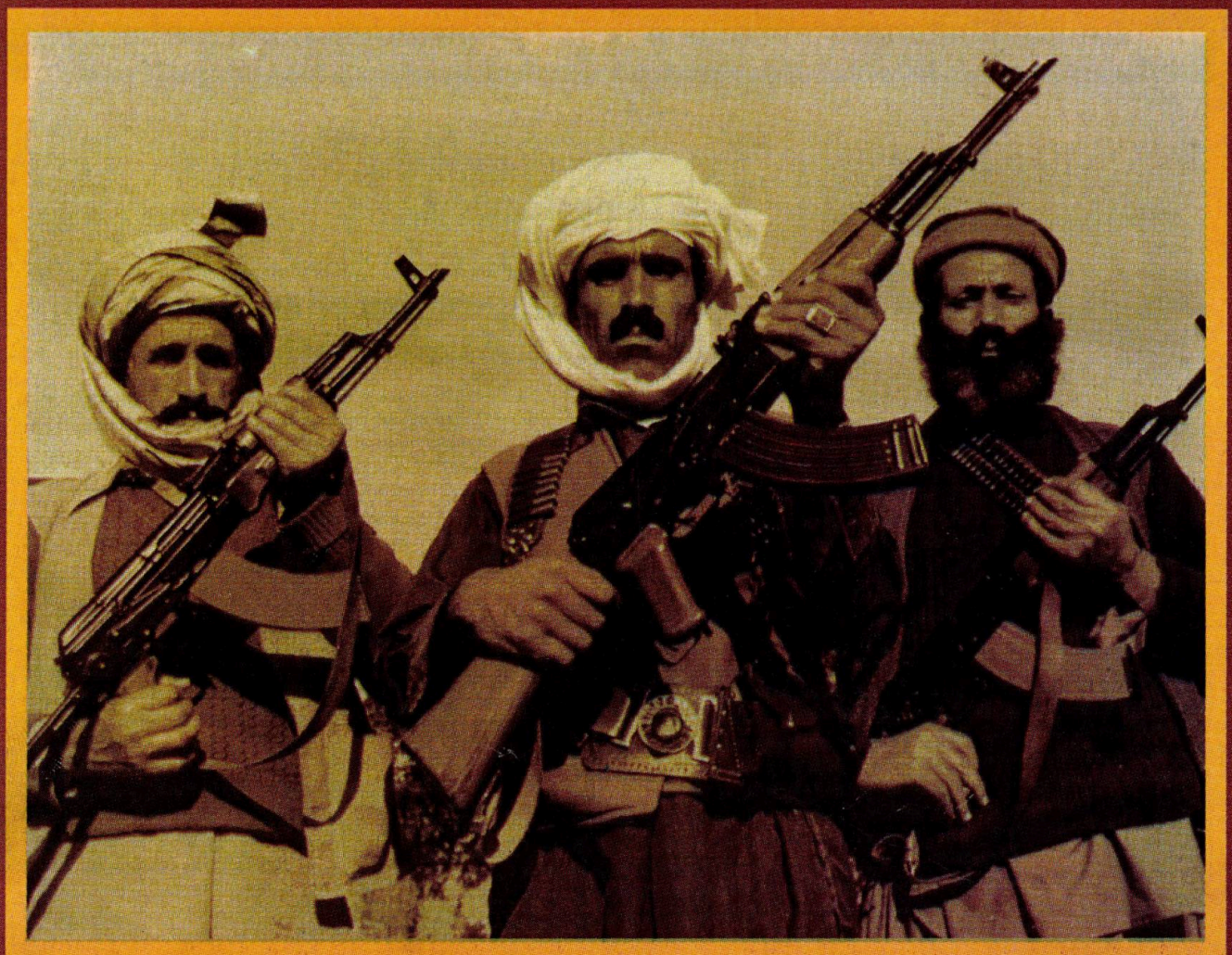

Citiți în numărul următor al revistei

DOSARELE ISTORIEI

România: Ultimele zile ale monarhiei, primele zile ale republicii

- Monarhia în România, 1866–1947
- De la Ordinul „Victoria“ la abdicarea forțată
- Un atentat antiregal?
- Armata pe picior de război
- Regele Mihai I și „țarul“ Stalin
- PCR „sare“ ultimul obstacol
- Palatul Elisabeta: Audiența fatală
- Mărturii inedite despre regele Mihai I

Preț 6.000 lei